Biblioteca Digital Curt Nimuendaju
http://biblio.etnolinguistica.org

Marcgrave, George & Willem Piso. 1648. *Historia Naturalis Brasiliae... in qua non tantum plantae et animalia, sed et indigenarum morbi, ingenia et mores describuntur et iconibus supra quingentas illustrantur*. Lugdun. Batavorum, apud Franciscus Hackium et Amstelodami apud Lud. Elzevirium. [Organizado por Joannes de Laet]

Permalink: http://biblio.etnolinguistica.org/marcgrave_1648_historia

Para uma introdução a esta obra, situando-a em seu contexto histórico e delineando suas contribuições para a história natural e a etnografia do Brasil, leia:

Françozo, Mariana. 2010. Alguns comentários à *Historia Naturalis Brasiliae*. *Cadernos de Etnolingüística*, vol. 2, n. 1. http://www.etnolinguistica.org/vol2:1

O material contido neste arquivo foi escaneado e disponibilizado online com o objetivo de tornar acessível uma obra de difícil acesso e de edição esgotada, não podendo ser modificado ou usado para fins comerciais. Seu único propósito é o uso individual para pesquisa e aprendizado.

Possíveis dúvidas ou objeções quanto ao uso e distribuição deste material podem ser dirigidas aos responsáveis pela Biblioteca Digital Curt Nimuendaju, no seguinte endereço:
http://biblio.etnolinguistica.org/contato

O presente trabalho, digitalizado pelo Missouri Botanical Garden, foi disponibilizado pela equipe da Biblioteca Digital Curt Nimuendaju, com o acréscimo de “bookmarks”, em fevereiro de 2010.

HISTORIA NATVRALIS BRASILIAE,

Auſpicio et Beneficio

ILLVSTRISS. I. MAVRITII. COM. NASS. ET

ILLIVS PROVINCIÆ ET MARIS SVMMI PRÆFECTI ADORNATA.

In qua

Non tantum Plantæ et Animalia, ſed et In
digenarum morbi, ingenia et mores deſcribuntur et
Iconibus ſupra quingentas illuſtrantur.

Apud Lud. Elzev. 1648

GUILIELMI PISONIS, M. D.

Lugduno-Batavi,

DE

MEDICINA BRASILIENSI

LIBRI QVATVOR:

I. De Aëre, Aquis, & Locis.
II. De Morbis Endemiis.
III. De Venenatis & Antidotis.
IV. De Facultatibus Simplicium.

ET

GEORGII MARCGRAVII DE LIEBSTAD,

Miſnici Germani,

HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM BRASILIÆ,

LIBRI OCTO:

Quorum

Tres priores agunt de Plantis
Quartus de Piſcibus.
Quintus de Avibus.
Sextus de Quadrupedibus & Serpentibus.
Septimus de Inſectis.
Octavus de ipſa Regione, & illius Incolis.

CVM

APPENDICE DE TAPUYIS, *ET* CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET,

Antwerpianus,

In ordinem digeſſit & Annotationes addidit, & varia ab Auctore Omiſſa ſupplevit & illuſtravit.

CELSISSIMO PRINCIPI,

GULIELMO,

DEI. GRATIA. PRINCIPI. AVRIACO. COMITI. NASSOVIÆ. CATTIMELLIBOCI. VIANDÆ. DIETZIÆ. LINGÆ. MEVRSÆ. BVRÆ. LERDAMI. VERÆ. VLISSINGÆQVE. MARCHIONI. BREDÆ. GRAVÆ. DITIONIS. CVKIANÆ. DIESTÆ. GRIMBERGÆ. HERSTALLI. CRANENDONCKI. VARNESTONI. ARLÆI. NOSEROEI. S. VITI. DASBORCHI. POLANI. VVILHELMOSTADII. NIRVARTI. ISELSTEINI. S. MARTINODICI. MONTIS. GERTRVDIS. CASTELLORENARDI. SVPERIORIS. ATQVE. INFERIORIS. SVVALUVVÆ. DOMINO. BARONIQVE. ANTVERPIÆ. BISONTII. BVRGRAVIO. HÆREDITARIO. HOLLANDIÆ. HÆREDITARIO. MARSCHALCO. GELDRIÆ. HOLLANDIÆ. ZELANDIÆ. VVESTFRISIÆ. ULTRAJECTI. TRANSISVLANIÆ. ET. GRONINGÆ. GVBERNATORI. FOEDERATI. BELGII. TERRA. MARIQVE. IMPERATORI. PATERNÆ. ET. AVITÆ. VIRTVTIS. AC. GLORIÆ. HÆREDI. UNICO. GENERO. REGIO.

Domine Clementißime,

BAsilia Medica, quum ſalutiferos ſuos theſauros in natali tibi Batavia, tamquam illuſtriſſimo Europæ theatro, diverſi cæli ſolique hominibus exponere & condonare conſtituiſſet, Tuæ Celſitudini ſe approbare primam, Tuo beneficio apud cæteros uti convenientiſſimum putavit. Neque mereri parum ſibi viſa eſt Principalis Nominis auctoritatem, quum ſummam non ſolum & incredibilem adferat, quam pro minimo tamen ſui æſtimat, delectationem; ſed iiſdem facie quoque ac

figura jucundiſsimis ſpeciebus, quo poſt hunc cœlo delatum ſpiritum nullum majus bonum datum mortalibus, ſanitatis, bonæ corporis ejuſque ſenſuum habitudinis, vitæ tuendæ, & pæne, ſi fas eſt dicere, fatalium ac decretoriorum temporum prorogandorum novas rationes proponit totius ac tanti orbis incolis & præſentibus & futuris, neque fluxas & amiſsioni aut oblivioni obnoxias, ſed æternis litterarum notis illigatas. Fuit illa priſcis ſeculis regiæ eruditionis pars eximia percontari naturam & cœli ac terræ mariumque cenſus atque opes ſcrutando eruere, combinatiſque Apollinis & Martis ſtudiis, quaſi majorem regno poſſeſsionem ſuam facere. Sic Cæſar media inter prælia & arma cœli plagis ſuperiſque vacabat. Ipſum quoque Solomonem & Zoroaſtrem reges, naturę proprietates rerumque cauſas non modo calluiſſe, ſed pie & ſapienter interpretatos eſſe ex libris plus quam Hiſtoricæ veritatis novimus. Alexandrum Magnum inflammatum cupidine animalium naturas noſcendi, delegaſſe eam commentationem Ariſtoteli, eique aliquot millia hominum, quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, parere juſſiſſe, Plinius auctor eſt. Cujus decoris exemplum in Illuſtriſsima Tua Naſſovia domo hic præterire res ipſa vetat, quia ſcio hoc etiam tuæ pietatis & magni animi eſſe, Celſiſsime Princeps, quod tuarum certus, Cognatorum tuorum quoque laudes libenter exaudis. Excellentiſsimus enim Comes I. Mauritius, in India Occidentali, domitis provinciis compluribus, terreſtribus navalibuſque præliis decertatis, religione ſincera defenſa & aucta, inter tantos labores & ſummæ rei curam, quod ad corpus animumque recreandum vacui temporis ſibi concedebat, unico propemodum tribuebat avocamento, ingenii cultui, adeoque abacum & doctum illum pulverem Archimediæ ſubtilitati æmulus agitabat: tum & conatus hoſce noſtros circa Hiſtoriam Naturalem ita promovebat, ut ipſe non modo inſitam multorum vim perdiſceret, ſed ad publicum fructum prodendorum eorum viam aperiret. Equidem, ſi cuiquam, mihi

mihi hanc rem commodam accidiſſe hic fateri libet, qui inter honorata miniſteria, quæ pro ſplendidiſsima Societate, atque Illuſtriſsimo Comite Naſſovio, ſubibam, hac mea peregrinatione patriæ ſimul & mihi inſervire, atque ad poſteritatem aliquid tranſmittere deſideravi. Quamobrem Hiſtoriæ Naturalis partem domeſtico meo G. Marcgravio commiſi, partem, quantum per muneris curas indefeſſa obſervatione licuit, ipſe collegi & in uſus applicavi, terræ & animalium, ipſorum denique hominum viſcera luſtravi, ſpecierum ſimilitudines ad vivum delineavi, vires & poteſtates ſimplici ſtylo enarravi, & quantis inde profectibus Medicinæ ſcientia augeſcere poſſit, demonſtravi. Audiant, licet, qui pertinacia majore dubium an inſcitia in ſolas veterum obſervationes jurati, atque eorundem veſtigiis anxie inſiſtentes, artem medendi omnibus partibus conſummatam exiſtimant, & altius abdita naturæ rimari atque inventis uſque addere, religioni habent, dum pigritiæ ſuæ velificantur, & præcedentium induſtriâ ſervitutem aut ſoporem imponi ſibi patiuntur. Enimvero, ſicut antiquorum inſtituta adhibere & venerari gratæ pietatis eſt, ſic nobis omne jus doctrinarum fines ac pomœria proferendi interdicere invidia & detrectatio debet cenſeri. Neque enim (ut Plinii verba mihi vindicem) quaſi laſſa & effæta natura eſt, ut jam nihil laudabile pariat: neque illi hac fini ſcripſerunt, ut nos ab ſimili conatu deterrerent, ſed ut exemplar operæ egregie collocandæ haberemus. Quod ſi caſtiſsimi illi naturæ ſacerdotes Hippocrates & Ariſtoteles ab inferis exiſtere poſſent, illos tamquam degeneres diſcipulos ejurarent, & viſo novi hoc orbis theatro, non parcioribus, opinor, tot rerum ignorantiam lacrimis, quam Abderitanus ille ſortis utriuſque caſus riſu, conteſtarentur. Sed eos quidem res ipſa ſatis confutat. Tu vero, Celſiſsime atque Invicte Princeps, accipe ſereno vultu hoc Americæ inter lætiſsima exordia imperii ac principatus tui, Tibi ſe commendantis, Teque patronum ſibi adoptantis, non vile, nec ſpecie magis, quam uſu æſtimandum

donum. Veronenſem illum librorum helluonem, non con fero mecum:

Sed longe ſequor, & veſtigia pronus adoro.

Tamen re non multum differimus, eique Hiſtoriam Naturalem Cæſari Tito Veſpaſiano, deliciis populi Romani, inſcripſiſſe honori fuit. Tu noſtræ deliciæ: Tuorum majorum ductu Belgæ, quo navigaſſe magnum fuit, eam provinciam fecimus; quæ nihil niſi ferrum & mortes minabantur, ita navigabimus, ut non modo auri talentis & precioſiſſimis mercibus nos ditet, ſed etiam corporum noſtrorum vitæ fidelia adminicula præbeat: Tuo ſe perſeveraturum in fide noſtra hoc pignore, velut rato omine ſancit. Ita velit faxitque Deus Immortalis, qui quavis in minima naturarum ſuæ immenſæ potentiæ, ſapientiæ, bonitatis notas impreſsit: Idem Celſitudinem Tuam cum omni illuſtriſsima domo ſoſpites & incolumes diu propitius ſervet, ut omnibus deſideratis potiti in proſperis perpetuiſque ſucceſsibus quam longiſsimum ævum exigatis.

Celſitudinis veſtræ

Devotiſſimus & Humillimus Cliens

GULIELMUS PISO.

BENE-

BENEVOLO
LECTORI

Pauca de præcipuis Braſiliæ Medicis, minuſque ante hac cognitis rerum naturalium qualitatibus exhibere conſtitui. Quarum Hiſtoriam nec altius extendere, multo minus ad pompam exornare volui. Quod veritati ſimul ac brevitati ſtudens, quæ vel incerta vel ſuperſtitioſa (ſicut non pauca quidem eſt reperire per vaſtam illam Americanam Barbariem) in alios derivarem. Facile equidem vulgare illud vitium condonandum fore exiſtimo, ſpecioſis ſcilicet titulis frontiſpicio libri præfixis, ſuperbire. At vero illud majus mihi videtur emendandum potius quam culpandum, ſeculi cacoëthes, tumido & præcoci opere in umbra domi enutrito, poſteros demereri, totque crudis & inexpertis exoticis ex remotiſſimis mundi cardinibus hinc inde corraſis, paginas tantum replendo errores propagare. Cum vel circa ea quæ trita in Scholis, totque retro ſeculis ante oculos poſita non leviter etiam nunc cæcutiamus. Ego quidem omne tuliſſe punctum videbor, ſi me veritatis antiſtitem, nec huic, nec illi vitio obnoxium, hoſque tenuiores conatus, Sileno Alcibiadis potius, quam Templo Aegyptiaco ſimiles, æqua poſteritas judicaverit. Invitatus enim quondam ab Ampliſſimis Societatis Indiæ Occidentalis undeviginti Viris, ut Illuſtriſſimo Naſſaviæ Comiti, tum quoque Braſiliæ, qua paret Belgis, in arte Apollinari præeſſem: publicæ utilitatis fore mecum arbitrati ſunt Spectatiſſimi Viri D. Albertus Coenradi Burg, & D. Ioannes de Laet, primi Muſarum fautores, moleſtam hanc provinciam mihi impoſitam naturæ indagatione horis ſubciſivis lenire. Cui ſimul oneri publico & privato ut ferendo par eſſem, Georg. Marcgravium & H. Cralitzium Germanos, Medicinæ & Matheſeos candidatos mihi adjungi viſum fuit. Hic immatura morte ſuffocatus: Ille ſedulus

per

per ſexennium Mediterraneorum locorum explorator; meis primum, mox Illuſtr. Comitis ſubſidiis ſuffultus, partes ſuas circa Geographicas, Aſtronomicas, Hiſtoriæque Naturalis obſervationes, acriter tutatus eſt. Atque in Africam tandem transfretans ſuccubuit. Quamobrem ne illius Viri periret memoria, Aſtronomica Clariſſimo D. Profeſſori Golio, aliquando edenda: Hiſtoriam vero Naturalem curæ Præſtantiſſimi Viri I. de Laet, de Americanis meritiſſimo, per Illuſtriſſ. Mauritium Naſſovium tradi curavi. Atque ut defuncti cineribus ſua perſolverentur præmia, opus ejus poſthumum meis tractatibus non intermiſceri, ſed adjungi volui.

Quæcunque itaque obſervatu digna ex beatiſſimo hoc naturæ theatro, vel à me eruta, vel à primis incolis nobis tradita ſunt, examini & praxi ſubjeci, ac qua potui ſedulitate & ſinceritate, vera à falſis, noxia à ſalutaribus diſcrevi. Tandemque eorum imagines ad vivum à pictore mecum per deſerta peregrinante expreſſas, adjunxi. Si hoc qualicunque opere conjunctis viribus peracto, & campo quaſi poſt futuris nunc aperto, fertiliſſimam hanc Americæ partem à craſſis illis caliginibus aliquatenus vindicari poſſe Benevolus Lector cenſuerit, plus quam digno laboris præmio me affectum arbitrabor.

G. PISO.

SVMMARIA
LIBRORVM SEQVENTIVM.

LIBER PRIMVS *agit de Braſiliæ Aëre, Aquis & Locis.*

LIBER SECVNDVS *de Morbis Endemiis: nimirum* Cap.

I. *De Febribus.*
II. *De Oculorum vitiis.*
III. *De Spaſmo.*
IV. *De Stupore.*
V. *De Catharris.*
VI. *De prolapſu Cartilaginis mucronatæ.*
VII. *De obſtructionibus Viſcerum naturalium.*
VIII. *De Oppilatione Hepatis & Lienis.*
IX. *De Hydrope.*
X. *De Lumbricis.*
XI. *De Ventris fluxibus.*
XII. *De Teneſmo.*
XIII. *De Cholera.*
XIV. *De Dyſenteria.*
XV. *De fluxu Alvi hepatico.*
XVI. *De Vlcere & Inflammatione ani.*
XVII. *De Morbis mulieribus & infantibus familiaribus.*
XVIII. *De Morbis contagioſis.*
XIX. *De Lue Venerea.*
XX. *De Vulneribus & Vlceribus.*
XXI. *De Papulis & Impetigine.*
XXII. *De externis malis.*

LIBER TERTIVS *agit de Venenis eorumque Antidotis: in quo ſunt Icones novem.*

LIBER QVARTVS *agit de Facultatibus Simplicium: in quo ſunt Icones decem ſupra centum: & hæc* Capita.

I. *De Saccharo.*
II. *De Mandihoca.*
III. *De Melle Silveſtri.*
IV. *De Copaiba.*
V. *De Cabureiba.*
VI. *De Acaja arbore.*
VII. *De Icicariba, & illius reſina Icica.*
VIII. *De Ietaiba & ejus lachryma.*
IX. *De Caopia arbore.*
X. *De Palmis, earumque variis ſpeciebus.*
XI. *De Aroeira.*
XII. *De Vrucu.*
XIII. *De Zabucayo arbore.*
XIV. *De Gueticoroya.*
XV. *De Ianipaba.*
XVI. *De Acaia ſeu Ibimetara.*
XVII. *De Tapia arbore.*
XVIII. *De Araticu ſpeciebus.*
XIX. *De Caaroba.*
XX. *De Embira, ſeu Pindaiba.*
XXI. *De Ibiraee.*
XXII. *De Ambaiba.*
XXIII. *De Anda.*
XXIV. *De Guabïraba.*
XXV. *De Araca Iba.*
XXVI. *De Guajaba.*
XXVII. *De Bacoba & Banana.*
XXVIII. *De Mangaiba.*
XXIX. *De Abaremo temo.*
XXX. *De Vmbu.*
XXXI. *De Cebipira guacu.*
XXXII. *De Mureci.*
XXXIII. *De Iito, vel Vrape guacu.*
XXXIV. *De Guabi poca iba.*
XXXV. *De Zamouna.*
XXXVI. *De Andira Ibaiariba.*
XXXVII. *De Cambui.*
XXXVIII. *De Loco arbore.*
XXXIX. *De Cupouna.*
XL. *De* Pinhones do Braſil.
XLI. *De Iurepeba.*
XLII. *De Mamanga.*
XLIII. *De Manaca.*
XLIV. *De Pagimirioba.*
XLV. *De Camara juba.*
XLVI. *De Ananas.*
XLVII. *De Betiis, vel Betre.*
XLVIII. *De Nhambi.*
XLIX. *De Caa-apia.*
L. *De Acaricoba, ſeu* Erva do Capitaon.
LI. *De Nhambuguacu.*
LII. *De Tangaraca.*
LIII. *De Ieticucu, ſeu Mechoacan.*
LIV. *De Caapeba.*
LV. *De Tajoaba.*
LVI. *De Inimbaja, ſeu* Silva de praya.
LVII. *De Nhandi, ſeu Pipere longo.*
LVIII. *De Iacape, vel Sape.*
LIX. *De Iaborandi.*
LX. *De Iacuacanga.*
LXI. *De Saſſafras.*
LXII. *De Iupicanga.*
LXIII. *De Iamacaru.*
LXIV. *De Potincoba, ſeu Pulgera.*
LXV. *De Ipecuanha.*
LXVI. *De Caacica.*
LXVII. *De Iuricuara.*
LXVIII. *De Capïjpuba.*
LXIX. *De* Salſa de praya.
LXX. *De Aninga.*
LXXI. *De Aguaxima, ſeu* Malua d'Iſco.
LXXII. *De Caapomonga.*
LXXIII. *De Murucuja.*
LXXIV. *De Murucuja-miri.*
LXXV. *De Quiya.*
LXXVI. *De Aguaraquiya.*
LXXVII. *De Aguaraciunha.*
LXXVIII. *De ſecunda Caapomonga.*

LXXIX. *De*

LXXIX. *De Canna Silvestri.*
LXXX. *De Basourinha.*
LXXXI. *De Caa-ataya.*
LXXXII. *De Caraguata.*
LXXXIII. *De Trevo, seu* Erva d'amor.
LXXXIV. *De Tapyrapecu.*
LXXXV. *De Herba lanuginosa.*
LXXXVI. *De Vite Arbustiva.*
LXXXVII. *De Mangles.*
LXXXVIII. *De Cururu-ape.*
LXXXIX. *De Timbo.*
XC. *De Paratura.*
XCI. *De Ibirarema.*
XCII. *De Aninga peri.*
XCIII. *De Meeru.*
XCIV. *De Albara, seu Pativara.*
XCV. *De Tupaipi.*
XCVI. *De Inquiri, seu Caaeo.*
XCVII. *De* Erva d'Impige.
XCVIII. Faisons d'Impige.
XCIX. *De Masaranduba.*
C. *De Amongeaba.*
CI. *De Ibipitanga.*
CII. *De Ianiparandiba,*
CIII. *De Globulo bovino, illiusque usu.*
CIV. *De Corallio albo Brasiliæ.*

Errata, quæ absente Autore irrepserunt, sic corrigenda.

Pag. 1. lin. 8. Præsidis. p. 2. l. 39. falso opinatos. l. 48. præsentissimo. l. 53. durabilis. p. 3. l. 15. Halones. l. 23. Imbrium. l. 28. Aridis. p. 4. l. 27. *Quidem* redundat. p. 6. l. 18. Defatigatas. l. 25. famælica. l. 27. Cibique. p. 8. l. 47. Intemperie. p. 13. l. 22. Concipiunt. p. 14. l. 38. Ex. p. 17. l. 28. Aëris. l. 29. Imo. p. 18. l. 31. obambulent. p. 22. l. 26. derivant. p. 24. l. 18. per Methastasin. p. 29. l. antipenult. Conveniunt. p. 30. l. 35. ad 3j. p. 38. l. 14. orbiculata. p. 40. l. 27. Cæterum. p. 54. period. penult. Minus.

GVILIELMI PISONIS, M.D.

DE

MEDICINA BRASILIENSI

LIBER PRIMVS,

Qui agit de Brasiliæ Aëre, Aquis & Locis.

DICTURUS de humani corporis malis, eorumque remediis in novi illa orbis parte familiaribus, operæpretium facturus videor, si de Aëre, Aquis & Locis seu de natura cœli solique Brasiliani pauca quædam præmittam. Quod vel ideo necessarium est, ne sideribus deinceps aut regionibus fertilissimis omnino & saluberrimis perperam attribuatur, quod vel incolarum vel advenarum insciticæ aut intemperantiæ est imputandum. Eorum imprimis qui extremas & incognitas mundi plagas adeunt, ut professione artis, salutis humanæ præsidiis, mortalibus operam præstent: Magni tamen Hippocratis effati immemores, tam in sanitatem conservando, quam in collapsam erigendo, non raro deficiunt. Brasilia autem præstantissima facile totius Americæ pars penitius introspecta, jucunda imprimis salubrique temperie excellit usque adeo, ut merito cum Europa atque Asia de clementia Aëris & Aquarum certet. Situm si spectes & figuram, à secundo ab Æquatore ad quartum supra vigesimum latitudinis gradum excurrens, trigoni oblongi speciem refert: cujus basis Æquatori obversa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Latus ad orientem spectans Hesperiis Æthiopibus objacet, vastissimo mari interposito: unde tam corporis oblectamento, quam summo vitæ ac valetudinis bono, habitata ejus frons, blandum & benignum Subsolanum ab auris matutinis natum, continenter recipit; quo homines cæteraque animantia demulcet, & ab intolerabili solis verticalis æstu vindicat. Qui, si mare accedat, summo quidem mane, si recedat, adultiori aurora persentiscitur. Nec langueścit circa vesperam, sicut solet multis Indiarum locis, sed intenditur adeo à comitante sole ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, condensatioque aëris nocturna nequeat dilatationem & motum illum naturalem Aëris facile hebetare aut vincere. Alterum vero latus (quod à Peruano regno celsissima montium juga & immensa disterminat spacia) Zephyrus licet insaluber, mediterraneusque ventus, propter infinitos quos perflat paludosos lacus, sera nocte infestet: tamen à montibus mari vicinis perpetuo coërcetur, adeoq; ab aura marina pellitur, ut ad littora usque vix queat penetrare. Qui, si aliquando ob pluviosas malacias, per diem integrum (quod rarissime quidem observatum est) spirasse constiterit, remotiores à mari, occidentique obversos, vehementius; maris vero accolas & imprimis nautas una vix leuca à littore remotos benignius exercet. Quemadmodum jucundissimis ac constantissimis his anni tempestatibus haud magnæ mutationes, ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt, quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occulit, unde condensatio aëris major extremam partem noctis magis rorifluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus à tertia hora nocturna circa gallicinium ad exortum usque Solis corpora ferit. Ita ut hanc terram recens ingressis molestum summeque noxium esse soleat. Quod qui non evitat, haud facile vitam beatam in hisce vel aliis Indiarum oris exordietur. Cujus rei non ignari Brasiliani focum perennem in tuguriis juxta lectos pensiles alunt, ejusque beneficio nocturnum frigus tolerare & venata insecta arcere queunt. Por-

ro rectus aſcenſus & deſcenſus Solis breviſſima facit crepuſcula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ diſcrimen agnoſcant. Noctibus æſtivis, frigus intenſius: hybernis, quod mireris, mitius ſæpe perſentiſcitur: aëre ſcilicet tranquillo & nubibus undiquaque preſſo pluvias moliente. Ruricolæ poſt noctes ſolito frigidiores, dies ſerenos; Medici vero firmam validamque corporis conſtitutionem pollicentur. Contrarium ſi tepidæ & humidæ noctes præceſſerint.

Pluvialis temporis initium fit menſe Martio vel Aprili, Auguſto finitur; quo Sol redux ex Cancro materiam pluviæ ex parte diſſolvit in ventos. Vnde procellæ & turbines ſubinde naſcuntur, quas mox vernum tempus excipit, eaſque blandiſſime componit. Diverſitatem quidem umbrarum nunc in Auſtrum, nunc in Septentrionem projectarum agnoſcunt Tropicorum Incolæ, qui Amphiſcii proinde dicti; verum nullam circa anni tempeſtates mutationem bis accedente & retrocedente Sole, ut multi exiſtimarunt, ſed ſolummodo abeunte ab Æquatore vel ad Tropicum Cancri vel Capricorni, uſque dum eo redierit & æquinoctium abſolverit. *Proſper Alpinus* duplicem æſtatem uno anno dari teſtatur in Ægypto, non adeo quidem à Solis, quam miro Nili acceſſu & receſſu pronatam.

Braſiliæ incolæ Antæci ſunt Hiſpanis & Æthiopibus, Periæci Javenſibus, Antipodes Aureæ Cherſoneſi incolis. Duo tantum dantur anni tempora quorum unum calidum & ſiccum, Æſtas dicitur: alterum calidum & humidum æſtati Europææ ſimile, Brumæ vicem ſupplet. Idque in omnibus Indiis intra utrumque Tropicum veriſſimum deprehenditur. Licet enim hyberni & æſtivi temporis initium & finis, ob particularia incidentia loci, tum & Æquatoris majorem vel minorem vicinitatem non in idem incidant; plerumque tamen Annus, ſex circiter menſibus ad humidum, & totidem ad ſiccum vergentibus abſolvitur. Et quidem ea ratione, ut in multis Africæ & Aſiæ, ejuſdem nobiſcum latitudinis oris, maxima exinde intenſio & remiſſio æſtus, hic nulla vel ſaltem exigua percipiatur, Sole, licet Braſilienſium Zenith, menſe Octobri & Februario tranſeunte, radiiſque ſecundum angulos acutiſſimos reflexis terram feriente. Quæ diverſitas iſtarum Regionum incolis ob crebras malacias, noxiosque tepores, interitum, hiſce ob dominatricem auram, ſalutem promittit perpetuam. Vnde facile eſt colligere Anni tempeſtates, non tam immediate à Sole ejuſque motu, quam ipſa Ventorum ſpecie, aſtrorum adſpectus diverſitate, regioniſque qualitate & ſitu peculiari diſcerni deberi. Eadem cauſa ſolemnibus illis Torridæ Subſolanis vel Favoniis reddi poteſt. Quin in locis hiſce mediterraneis, paulo verſus occidentem noctes ſunt frigidiores quam in maritimis, uſque adeo, ut aliquando pruina capillos quibuſdam riguiſſe conſtet. Etenim in Indiis cum multa admiranda, tum illud imprimis omnium phyſicorum ingenia ſuperat, quod in eadem cœli plaga, pari Solis acceſſu receſſuque, iiſdem anni menſibus ab ortu circa Oceanum æſtas & ſiccitas, ab occaſu trans juga montium & paludes Braſiliæ, hyems, nebulæ & pluviæ. Vt in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempeſtatum attinet, iidem pene populi ſibi mutuo antipodes videantur eſſe. Quam diverſitatem diſſonamque naturæ varietatem atque alia ejuſcemodi, ſi quis diligentius apud ſe reputet, profecto intelliget, antiquos multa de Æquinoctiali circulo & torrida Zona opinatos eſſe. Proinde contra Ariſtotelis & Plinii aliorumque mentem non ſolum habitabile hoc Clima, ſed temperatum & fertile utique reddunt, tum rores perpetui, tum pluviæ & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane ſurgentes & nebulas tempeſtive diſcutiunt, æſtumque meridionalem temperant, ac ſoles puriſſimos & nitidiſſimos reddunt. Hinc porro humorum, qui in nobis ſunt, à putredine conſervatio. Neque tamen præcipua ſalubritatis vel longævitatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris vicinitas, ob æqualitatem tempeſtatum, quam imaginantur. Nam multis ſub linea æquinoctiali locis habitatis, nec ſolum nec cœlum eſt ſalubre ſicut Inſulæ D. Thomæ, Guinea, aliæque provinciæ teſtantur, ubi corpora à torrente calore areſcunt & reſolvuntur, minimeque longæva fiunt. Quoniam attracti vapores, à Sole licet verticali & præſtantiſſimo, ob perpetuas malacias non diſperguntur, neque aquæ ventilantur ſed ſtagnant. Tum ſi qui perflant venti, languidi ſunt & veluti è longo itinere defatigati, ventis ſubitis vel mediterraneis facile ſe ſubmittant. Vnde tepores vaporoſi, nebulæ & putredines enaſcuntur. Quod ſub Æquatore navigantes miſere circa penuaria & aquam imprimis experiuntur, quæ bis terve fœtorem ac putredinem concipit in vaſis, antequam durabiles omniſque corruptionis tandem expers fiat. Braſiliæ vero vaſtiſſimus oceanus tum pluviis, tum imprimis ventis perpetuam materiam ſubminiſtrat, qua littus exhilaret, non tepidam, ſicut extra Tropicos ſubinde ſolet, ſed veluti gelidam & ſiccam, eamque à Sole illuſtratam ab oriente in occidentem ad millaria aliquot perſpirat. Accedit quod paluſtribus & olentibus pluviis ex continenti ortis, numquam infeſtetur: Cum inſulis vicinis (quibus multæ Indiæ orientalis & Africæ partes cinguntur, turbidiſque ventis agitantur) hæc regio careat.

Cælum ſæpe quidem nubibus ex oriente verſus occidentem latis obductum videas, ſed rariſſimis

riſſimis & tenuiſſimis, inque ſublimi aëris extenſis, exceptis diebus pluviis. Sol oriens & occidens immotis oculis adſpici poteſt, ordinariæque tum fere magnitudinis & coloris, apparet, ita ut diameter ejus menſurari queat. Mira enim undique ſereritas eſt, præſertim circa veſperam: quæ nullos umquam ſuceedenti Lunæ tradit vapores vel nebulas, ſed noctes reddit adeo claras ut vetus & novilunium uno eodemque die conſpiciantur, litteræque ad quadrantem Lunæ commode legi poſſint. Aſtronomo denique ad cœleſtia intento, circa Eclipſes, nubeculas magallanicas, venerem falcatam poſt emerſionem à Sole, Mercurium ſcintillantem & cornieulatum, appulſus Lunæ ad fixas ſtellas aut Planetas, cæteraque phœnomena, partim antea in Europa non viſa multa promittat. Sicut multoties in eminentiori obſervatorio Aſtronomico, per Illuſtriſſ. Naſſaviæ Comitem exſtructo, à nobis obſervatum eſt.

Æther pro diverſitate adſpectuum Planetarum, accedentibus cauſis inferioribus ſuas recipit intemperies. Crebris fulguribus abſque tonitru cœlum ſub veſperam eoruſcat, tempeſtate vel maxime ſerena, ſed ſicca. Tonitrua ſi quæ circa æquinoctia ſuboriantur, rariſſime eaque cum imbribus ſine fragore multo in Pernambuco, in Maranhon proprius ad æquatorem vehementius & crebrius exaudiuntur. Multæ irides, Holones, dracones ignei volantes apparent. Nullæ nubes neque nebulæ, grandines ne vix quidem conſpiciuntur; nec altiſſimos montium apices ulla canitie brumalem detinuiſſe faciem (ſicut monti Pico in Canariis perpetuo contingit) hic umquam obſervatum eſt.

Pluviarum guttæ admodum ſunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas ſuffocativus aliquando tepor præcedere vel ſequi ſolet. Ros hic Europæo tum pinguior, & nitro multo impregnatus fœcundior; tum multo penetrantior & tenuior, præcipue æſtate exiſtit. Quod patet in omni metallo & ferro imprimis (ut materias minus ſolidas præteream) quæ abſque ullo nubium adminiculo facile exedit. Intenſior ſolis radiorum fervor, poros corporum ſublunarium aperit uſque adeo de die, ut nocturno rori ſubtiliſſimo profunde ſuppeditet introitum. Unde per quotidianam viciſſitudinem humiditatis & caloris, illata jam putredine, vermium diverſorum generum fiat generatio, moxque totalis rei comſumtio. Verum quantum his omnibus noxius, tantum aliis ros proficuus, imo neceſſarius, ne æſtate pluviarum inopia, gramina & paſcua torreantur, ſed quæ in locis avidis & ſitientibus ſunt eo fere ſolo refocillentur.

Eteſiis ſeu anniverſariis ventis ſereniſſimis hæ oræ diverſis temporibus gaudent. Semeſtri enim hiberno ſive pluvioſo ex nubiloſa auſtrina plaga intenduntur & Vulturni veluti naturam induunt, tantoque vehementius, quam Aquilo menſibus æſtivis, dominantur, ut ductus aquarum, à menſe Martio ad Octobrem illis obſequia præſtent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Auſtrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale Braſiliæ oppoſitum, plane diverſo modo res ſe habet. Quippe ab Aprile ad Iulium menſem verſus Septentrionem rapidus eſt fluxus, inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium verſus meridiem Oceanus truditur: Mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) maris experiuntur nautæ. Atque hæ diverſitates potiſſimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime ſegnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non ſpontaneo aliquo raptu ab ortu in occaſum, ut doctiſſimus Scaliger aliique inter veteres imaginantur) id efficiant, ut nequeant hinc navigantes verſus Africæ vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via. Unde fit, ut non adeuntibus Braſiliam ſed inde redeuntibus tantum, tranſitus ſit per Inſulas Flandricas & miram illam lenticulam marinam *Sarcaſo* Hiſpanis dictam: quæ longe lateque diſperſa, adeo tenaciter ſuperficiem maris obſidet, ut ſolum non ſalum diceres, obortiſque malaciis navibus haud leviter reſiſtat. Æquor Braſilienſe rariſſimis procellis infeſtatur, & ut plurimum tranquillum eſt. Cui temeritas Barbarorum ſe fidens, gemino ligno ſuberoſo inſidentes, ſecure piſcaturam exercent aliquot leucas à littore remoti. Cœrulea & ſubnigra eſt exterior ejus facies, interius viridis: agitatum noctu igneſcit, fortiuſque lumen emittit: tum ſalſius quoque deprehenditur quam verſus Polos, adeoque pellucidum, ut piſces ultra viginti ulnarum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conſpiciantur, meridiano tempore, Soleque ſplendente. Ac tum ſimul intueri licet, quam diverſus & contrarius ſubinde ſit motus in profundo mari, ab eo qui in ſuperficie à tumultuariis fit ventis, quod jactas bolides, aliaſque artis nauticæ conjecturas non parum eludit.

Lieet autem circa littora æſtu ſatis vehementi ſalum intumeſcat, non tamen agros invadit aut vicinas terras depreſſas inundat, ſed ingenti fremitu rupem quandam ſive maris teniam *Reciffo* Luſitanis dictam, pulſat ac poteſtate impetuoſa verberat, quam ſummo naturæ miraculo & beneficio conceſſam omnes fateantur oportet: quod crepidocautium longo tractu excurrens, inſtar muri, violentiæ Barbari & indignantis elementi reſiſtat, ac fidam tutamque navibus ſtationem & portus reddat. Opulentiſſimam quoque magnatum ædibus materiam, qua Olindæ & Paraibæ monaſteria ſuperbiunt, ſuppeditat. Maximam Braſiliæ partem, nunc interrupto, nunc

continuato ductu tuetur. Ejus latitudo planissima est & quasi arte in superficie levigata, ad viginti, subinde triginta passus & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est ut vix summo æstu inundetur. Mare novo & plenilunio ad duodecim pedum altitudinem (quod in Parnambucensi littore fit circa horam quintam) attollitur, aquasque evomit ac parem depressionem patitur, dum funditus prope multorum fluviorum alveos resorbet. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen ut mensibus æstivis diuturniores & vehementiores accessus, hybernis vero recessus dominentur. Quid, quod fluxus lunares, paucis à littore milliaribus; currens vero maris per universum æquor persentiscant navigantes. Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversias circa longitudinem hujus continentis, scire interest, magis ad occidentem à natura collocatum, quam peritissimi quoque Geographi hactenus opinati sunt. Operæ pretium itaque duxi illud addidisse quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris, anno millesimo sexcentisimo trigesimo octavo incidit, inter Olindam Parnambuci & Uranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differre deprehendimus. Unde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Universa Brasilia Coloniis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluviis nobilioribus (ab aliis satis memoratis) distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter tot torrentes & amnes piscosos, non limosos, sed saxosos, habitata orientalis pars, rivis, fontibusque inclytis & utcumque herbosis scatet, iisque passim, mira divina bonitate, ut potum hominibus juxta ac pecoribus abunde subministret, irrigatur. Armenta silvestria siti æstuantia eo confugiunt; seque ad luxum dulcissimis inebriantes aquis non raro præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii pluviis mensibus, & tunc subito altissime excrescunt ac ripas egrediuntur, aucto aquarum pondere, ruptisque obicibus valentius ruunt in campos. Is autem qui S. Francisco sacer est, totius Præfecturæ Parnambucensis facile maximus, insulisque & scopulis horridus, ac tempore quidem æstivo, incerto quidem gurgite, aquis exundans, altissimus est. Hyeme vero modice tantum in pelagus sese exonerat. Diversitatis causam perhibent esse immensam originis distantiam, tum etiam pluviarum ex alto allapsarum. Cæteri enim fluvii nobis vicini æstate navigari non possunt, quod aquis destituantur, ac si in continenti intus absorberentur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur amnes qui tantos imbres alveo suo excipiant. Sed constat ratio. Vastissima montium juga haud procul à littore (sicut in regno quoque Peruano) demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus occidentem. Mox ad rapidissimos (ne dicam & totius orbis maximos) altero brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhon flumina: altero, ad S. Franciſci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Ianeiro* dicuntur, versus austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & ad milliaria aliquot in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut procul ob ostio in ipso mari dulces à Nautis hauriantur latices. Porro & Lacus juxta littora reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. In desertis remotissimis, exigui quidam rivi è lacubus oriundi, dulces hyeme, subsalsi æstate existunt, quod stagnantes Solis assiduitate adurantur. Præterea putei paucis ante annis in Insula Antonii Vaez, circa ipsum littus, quousque maris æstus pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces, incognito vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnisque salsedinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis sint inferiores, tamen cibis coquendis optimæ habentur.

Tellus hæc amœnissima ex diverso naturæ lusu constat. Qua enim in planitiem longe lateque sternitur, gleboſa & ponderoſa, præpingui riguoque est solo, *vergea* dicta Lusitanis, multorum fructuum ferax; cannas Sacchareas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Prata & aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet solum tunc habitantibus tristius videatur) lætissime viresçunt, locaque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter profunduntur & in germen evocantur à jugi perpetuoque Solis fervore & agri indulgentia, qui proinde multa versatione (nec enim interquiete umquam indiget) fatigandus est, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior redditur. Secus enim alia floreſcendi exinanitio sequitur, germinationem nimis festinatam adurens vel exhauriens. Qui ab exoticis seminibus proventum expectant, maturationem retardent oportet, quod diutius in terra foveri expetant; ne in stipulas fastigiatæ herbæ multæ maturefactæ, granis tamen & seminibus cassæ, agricolarum votis minime respondeant. Mense Februario & Martio quando finem æstatis excipit tempestas humida, plantæ & semina terræ committuntur, idque prima vespera, non de die, nec adulta nocte fieri convenit. Omnia quæ profundius, quo solares radii non pertingunt, inhumantur, vitæ discrimen incurrunt, quod sub

cute

cute ſua intenſe frigida terra, præcipue æſtate, taleas & ſemina facile enecet. Cujus rei advenæ & novitii agricolæ non ſine magna jactura experimenta fecerunt. Semina ſicut & fructus colligunt in locis acclivis & ſitientibus, diverſo plane tempore, quam declivioribus & uliginoſis. Quid, quod hæc omnia toto anni tempore plantantur & producuntur: Felicius tamen vel infelicius pro locorum & plantarum diverſitate. Quod evidentiſſimè apparet ex pluribus: præſertim vero circa proceras illas arbores quas *Cocos* & *Palmas* nuncupant; quæ citra ullam anni temporis, ſeniique arborum obſervationem tranſplantatæ jucunde vireſcunt, eximiiſque fructibus conſpicuæ excoluntur. Quod à nemine accuratius quam ab Illuſtriſſimo Comite Naſſaviæ tentatum, omnibus veteranis incolis admirationi fuit; quod adultæ licet, nihil paterentur tamen ab alteratione illa quam ſubirent, ſed ſterile, arenoſum, & perpetua ſalſetudine imbutum littus natale ſolum haberent, eoque gauderent foveri: modo radices quas infinitas & breviſſimas habent leviter tantum terra cooperirentur. Harum enim cæterarumque Braſiliæ arborum radices adeo à frigore ſubterraneo abhorrere videntur, ut nonnumquam deſiderio Solis prorumpentes, vix terra ſe condi patiantur. Plurimæ arbores & frutices toto fere anni tempore flores & fructus feliciſſime producunt, ſimulque Ver, Æſtas & Autumnus in iis conſpiciuntur. Horum facile principes *Murucuja, Mangaba, Bacoba, Banana, Ianipaba, Araca, Pindova, Coceiro, Mamaon, Pinhones, Piementa:* Quibus annumerantur, vitis, citrus, malus medica, aliaque plurima ex Luſitania atque Angola, olim & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera, paſſim nunc in hortis exculta atque in culinis domeſtica facta.

Qui racemos per totum annum deſiderant, vineas diverſas, diverſis putant menſibus, maturaſque poſtea uvas colligunt, unde non ignobile vinum & Creticum æmulans, exprimitur.

Atque hæ omnes plantæ & fructus hortenſes, licet ab inſectis noxiis non plane immunes ſint; præcipue autem à formicis illis grandioribus non raro depaſcuntur, ab impigro tamen agricola facillimo negotio, vel ignis, vel aquæ beneficio arcentur.

Nonnullæ arbores & quidem nobiliores, ſicut *Acaju, Caja, Vbipitanga, Anda, Zabucajo, Murecy, Ietajba, Araticu, Guabiraba, Ficus & Myrtus Americanæ:* fructus *Ananas* & alia ſemel dumtaxat in anno florent, verno tempore, quod eſt circa Octobrem, repullulant: mox fructus protrudunt, idque mediocres tantum Sole ingrediente Capricornum & durant ultra tres menſes, poſteaque quieſcunt. Solus, quantum conſtat, fructus *Guitycuroy*, ſemel per biennium; fructus autem arboris *Ibiraeè* ſive Guaici Braſilienſis vix per quadriennium producitur. Paucæ arbores nativæ hactenus ad ſativas relatæ: ſilveſtres tamen cum ſint, fructus elegantes & gratiſſimi ſaporis proferunt, maxima quidem ex parte frigidos, cum adſtringendi facultate. Quaſi natura benigna hæc mortalibus immodice æſtuantibus ſolatio dederit, ruentibuſque humoribus frenum impoſuerit.

Qua lacuſtris hæc regio, ob perpetuam uliginem, præcæteris jucundiſſime funditus æque ac in ſuperficie viret. Tum diverſo plane Herbarum fruticumque paluſtrium genere, adeoque mira naturæ ſolertia luxuriat, ut ſolum non aquam diceres, amphibiorum æque & piſcium latibulis deſtinatam. Circa oſtia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina ſingulis acceſſibus inundat, ab immenſa oſtreorum & cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoſo illo arborum genere *Guaparaiba* ſive *Mangle* dicto, ita obſidetur, ut viatoribus prorſus ſit inacceſſa. Qua in acclives colles, vaſtoſque montes, nunc gleboſos, nunc grandiſſimis ſaxis veluti ſtratos attollitur, fertiliſſima quoque & raro ſterilis vel otioſa apparet Braſilia: arbuſtis ſilviſque denſiſſimis paſſim veſtitur, ut multo olim labore Luſitani ad pixidem nauticam iter ſinum inſtituerint. Quod hodie quoque fit in muniendis viis in deſertis. Unde tot fragrantiſſimæ & præſtantiſſimæ arbores lucri cauſa, ob colores & tincturas varias, alioſque uſus eximios, huc apportantur, ut ſunt *Ibirapitanga* arbor illa Braſilienſibus κατ' ἐξοχὴν ita dicta & rubra tinctura notiſſima. Dein *Tatajba* ſive *Pao amarello, Arariba* cortice rubro, *Iacaranda, Antuniba* ſive cedrus alba, & aliæ multæ, quæ ædificationi & ſtruendis navigiis aptiſſimæ, quod aquis minus perviæ, ætatemque ferentes ſint. Ex quarumdam corticibus nunc funes ignarii in militantium uſum, nunc in navium neceſſitates torquentur & rudentum materias nauticis ſubminiſtrant, ſupplente cannabis defectum Barbarorum induſtria. Si quæ loca ſint arida à ſterilitate, mirabiles illas herbas ſuperius deſcriptas, ſeu funes potius ἀφύλλους, generali nomine *Timbo* & *Cipo* appellatos producunt, quæ ſua flexilitate & tenacitate apud fabros & vietores ligaminum; contuſa apud piſcatores, coriarios, naupægas, Rhois & ſtupæ vices implent. Denique è colliſis lignis *Caraguata* & *Imbaiba* aliiſque ferulaceis plantis ibidem naſcentibus ignis luculentius, quam ex concuſſo ſilice, à barbaris elicitur.

Nemora hæc cum non quotannis foliis veſtiantur nec priventur, non eodem ſimul, ſed diverſo plane id accidit tempore, quod ab Autumni & Veris permutationibus nihil patiantur. Præterea non omnis quoque arbor foliis ſimul omnibus orbatur, ſed parte una decidente, altera tamdiu manet, donec prior repullulat. Accedit quod varii generis phaſeoli, Arundines proceræ, He-

ræ, Hederæque perpetuo virentes luxurient, quæ nunc humum longissime perreptantes, nunc ad summa arborum cacumina pertingentes, tametsi silvas primo intuitu quasi inaccessibiles repræsentent, oblectamento tamen summo existunt, quod topiarii instar operis perpetuam umbram præbeant. Unde inter virgultorum opaca feræ & homines nutriantur, secretique tramites venandi suppeditent summam voluptatem; quæ silvarum fontiumque prærogativa, maximæ parti Africæ occidentalis habitatæ denegata est, ac propterea torridæ regionis nomen merito obtinet: ab immodico enim & ingenti æstu dehiscit illa, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit.

Porro, sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris, ita nusquam hic Americæ tractus orientalis terræmotum est passus; quod metallis & igne subterraneo, Spirituum & vaporum genitore destituatur. Atque hæc de diversitate terræ nobis cognitæ.

Illas autem desertas inhumanasque solitudines, jugis arduas & in occidentem ultra viginti leucas excurrentes Antropophagi tenent. Qui investigandis locis incognitis vastissimos illos & fragosos saltus penetrarunt, testantur se non minus fertiles herbososque montes & convalles, omni animalium genere conspicuas illic vidisse, quam in maritimis habitatis terris. Quod ipsum quidem deinde verissimum comperi, sed in eo potissimum differre ab iis, quod quo ad mediterranea loca penetres altius, eo plura metallica eaque ignobiliora invenias corpora, sed fontium inopiam, rarioresque amnes, atque ob auras defatigatis æstus diurnus major, & noctium frigus intensius: frequentiores vero lacus, paludes, stagnaque piscosissima, hybernæ pluviæ in æstivam penuriam suppeditant: nam mediterranea opem plurimam de cœlo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed ferarum & piscium miram pinguedinem, ut obsonari eos oleo vel butyro non sit necesse. Tum loco fructuum *Acaju*, palmis, melleque silvestri abundant. Carduis quoque & Rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim horrent.

Duæ tantum indomitæ feræ in tam vasta regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri; quorum illæ insidiosæ velocitate valent, hi tardiore sunt cursu; utraque autem familica existit. Eædem pastæ, quod mirere, tanta ignavia à venatoribus deprehenduntur, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus in fugam confestim agantur & capiantur: adeo potus ubique satietas, non homines tantum, sed & feras enervat.

Notatu dignum, quod eximiæ tot arbores, frutices & innumeræ herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimillimæ appareant. Idem de avibus, animantibus & piscibus deprehenditur, ut & Insectis alatis atque alis destitutis. Quæ ineffabili colorum pulchritudine & portentosa multitudine generantur, partim nota nobis, partim incognita. Ex quibus utique apparet, quam miris & variis modis divina natura ludat in orbe terrarum. Ac proinde merito beati incolæ habendi forent, si verum horum omnium Creatorem cognoscerent. Quum è diverso tam uberrimo & nitidissimo sub cœlo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de aëre, aquis & locis dicta sufficiant. Quorum optima utique temperies parum culpabilis ex se. Quippe cum neque Solis calore torreatur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria resiccetur, neque frigore violetur, sed rore perpetuo & imbribus multis atque fontibus irrigetur, feracissimam esse, multaque illic tempestive nascantur oportet. Præterquam enim quod nativis balsamis, oleis, mellibus non unius generis renideat, herbis ac radicibus medicis ad tutandam valetudinem potens sit: quæstuosissimam quoque culturam dat, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalia denique omnia & boum imprimis armenta vel maxime abundare, crebriusque parere certum est. Unde prudenter quondam Hispani senes, valetudine minus prospera utentes, ex patria sua & dissitis quoque Indiis ad aërem & aquas hasce cœlestes se contulerunt, tanquam duo validissima ad vitam & valetudinem requisita. Præmature enim pubescunt, tarde senescunt incolæ. Quo fit ut supra centesimum ætatis annum, viridi & longæva senecta Brasiliani & ipsi quoque Europæi hîc potiantur. Ac si fervor juvenilis, frigore senectutis repressus, temperatiorem eam in his calidioribus plagis relinqueret. Pueri enim advenarum crebris licet morbis infestentur, vixque tertia pars eorum infantiam egrediatur, non tamen id cœli intemperiei adeo, quam præpostero nutriendi modo debet imputari. Exemplo erunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi, qui ventre duro & prominulo, solidis toris, subucula tantum leviori induti, injurias cœli secure contemnunt, brevissimoque temporis spacio signare humum nituntur. Rident matres ineptam nostratum in vestiendis & educandis parvulis industriam, qua perspirationem impediri & catharros multos generari ajunt. Nulli Strabones, Luscioſi, Claudi aut gibbo deformati inter illos inveniuntur, cum fasciis aut linteolis infantes numquam involvantur, aut Europæorum more ligentur. Frigida frequenter lavantur: idem provectioribus quoque proprium, cum ob innatam huic genti mundiciem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compactis,

ctis, minus tamen pinguedine farctis. Moribus non admodum sunt agrestibus, nec corporis statura valde procera littoris accolæ, qui nobiscum militant: mares maribus, mulieres mulieribus similes, quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, rariora quoque vitia prima seminis efformatione eo incidant. Plerumque enim hominum instituta, mores & naturam, pro varia regionis constitutione mutari videmus. Rarissime adversa valetudine afficiuntur. Longævi sunt admodum. Primo quod athleticis nati parentibus, incomparabili isti aëri, ventorumque serenitati & æquabilitati expositi: tum vel maxime quod curas, cæteraque animi pathemata, corporis quoque voluptates veluti ignorent. Sub eodem tecto, levi, prælongo, pice, calce, coctoque lapide destituto, sed arundine & palmarum foliis instrato, multæ simul familiæ degunt, idque peregrinantes deserunt pro tempore, curtamque omnem supellectilem liberosque impigræ humeris portant fœminæ. Eodem semper victu & amictu, eoque simplici gaudent: quippe solum gossypium ad vestitum, & radix altilis Mandioca cum melle silvestri ad victum illis sufficit. Nullus denique illis habendi amor, paupertatique se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, lubens impertiat aliis minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Cæteras radices alimentosas, quod dignitate Mandiocæ cedant, imo ipsum panem ex Milio aut Oryza, apud Asiaticos tantopere expetitum, contemnunt. Poma *Acaju* cæteris fructibus præferunt, quod ad victum & potum pariter sufficiant. Nam sicut vinum inde expressum deposita immunditie ad menses reservant: ita præstantissimas eorum castaneas in penu recondunt. Vina præterea, liceat ita nominare, è variis fructibus, imprimis *Pacova*, *Ananas*, *Mangaba*, *Ianipaba*, *Caraguata* expresso se inebriant. Idem fit ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, Oryza & aliis: quæ à vetulis masticantur, masticataque multa cum saliva exspuuntur. Hic liquor mox vasis reconditur, donec ferveat, fœcesque ejiciat.

Medicamentis utuntur simplicibus, nostraque derident, quia composita. In quo veniam merentur, quod simplicioribus qui ipsis contingunt affectibus & humoribus, nulla arte, sed communi quadam animi notione, contrarium remedium opponunt. Nam calidius & tenuius quod evasit, refrigerando & incrassando restituunt, & vice versa, si quid turget, evacuant, & sic porro. Quisque sibi & suis, præcipue seniores, facili negotio omnis generis medicamina, undiquaque in silvis acquisita, conficit. Quæ tanta sagacitate interne & externe illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis, ut hic quis illorum manibus tutius & securius se tradat, quam imperitis quibusdam sciolis, secreta sua in umbra educata proferentibus, quique propterea, si diis placeat, Rationales dici volunt. Vel corneis cucurbitulis per suctionem vel per scarificationes ipsamque phlebotomiam, redundantem sanguinem educunt, dente piscis Lamiæ, loco scalpelli, adhibito, sine quo vix umquam illos peregrinari videas.

Iugum servitutis neutiquam tolerant. Saltationibus & potationibus impendio sunt dediti, stataque cibum capiendi tempora ignorant. Recte aut perperam factis, nihil post mortem premii aut supplicii superesse existimant. Licet vana quædam fabulentur, eorum quos sua mors extinxit, animos immortales fore. Otium amant, magnosque labores declinant, sed secure & in diem vivunt. Cujus rationem cum Hippocrate eam esse arbitror, quod rerum ac temporum uno modo se habentium, eadem facies, socordiam ingeneret; varietas autem animum & corpus ad labores excitet. Quin etiam otio & quiete ignavia crescit; exercitatione vero, mentis & animi robur (quod in meticulosum hunc populum haud quaquam cadit) alitur.

Ætatem ac vitæ decursum, cum veram numerandi artem ignorent, ex fructu Acajû, qui semel dumtaxat in anno provenit, metiuntur.

Fœminæ mire fœcundæ, facili negotio pariunt, rarissime abortientes. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar, bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Præposterus sane mos, qui tamen illis laudatissimus videtur, cum pleræque puerperæ statim post partum, nemine obstetricante, surgant aut obambulent; imo adfluvium vicinum corpus ablutum properent, victumque hinc inde conquirant. Liberos extinctos ultra biduum aut triduum non deplorant, matribus miserando ejulatu totam domum implentibus. Profusis lachrymis, quas in potestate habent, cognatos reduceque amicos excipiunt, quorum calamitates & labores peregre exantlatos, multis suspiriis & gemitibus deflent, circumdatis collo brachiis & capite ad pectus adpresso.

Qui inter Belgas & Lusitanos degunt, Christum sequuntur, sed frigidius, & adulti circa sacra nostra valde remissi: nec vix placita nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccupatis animis, remotisque parentibus instillari possunt. Lingua inter se haud differunt. Et quamvis quondam ex Antrophagorum prosapia orti, tamen mutuo cum Europæis commercio & consuetudine exculti; exutaque barbarie, humanitate nonnulli cum nostratibus contendunt.

dunt. Mediterranei contra agreſtes, truculenti, immanes, ſine lege, ſine religione, ferino prorſus ritu, in hunc uſque diem, nulla fixa aut ſtabili ſede, huc illuc, pro victus ubertate aut penuria, piſcibus & feris mira ſagacitate & celeritate inſidiantur: validiſſimis lacertis jacula, ſtupenda arte, ſine arcu torquere norunt. Ominibus tantum & augurijs dediti, ariolis & impoſtoribus quæſtui ſunt; alii Tonitru, alii Vrſam minorem, aliaque ſidera pro numine habent. Viri pariter ac fœminæ, nullo circa pudenda velamento, fuſis capillis, diverſa licet tonſura, cæteris partibus corporis depilatis, incedunt; aviumque diſcolorium plumis ſe extornant. Colore quodam fuſco ex Ianipapa pomo expreſſo, corpus turpiter pingunt. Et ne facies ornamento deſtituatur, lapillos viliſſimos & longiſſimos, perforatis à prima infantia auriculis tum labiis inferioribus & maxillis infigunt. Quod licet viſu fœdum, illis tamen regium videtur. Soli vivere amant, omnemque hominum præſentiam averſantur. Tuguria nec latibula ferunt, ſed ſub dio perpetuo victitant. Ita ut pauca, quæ de ipſis dici aut ſcribi mereantur, occurrant. Tanta eſt inter illos confuſio & diverſitâs linguarum, ut exinde ſolum atrociſſima bella & crebra naſcantur. Ita ut inimicitias inter ſe exerceant perpetuas, ſupraque fas humanitatis & odii fævas: imo vel ipſos ludos aliquando in ſerias cædes & mutuas lanienas convertant. Cum in morbum eorum quis incidit, amici accedunt, quiſque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia ſibi comparavit, profert. Mox ſpinis arboris *Carnaiba*, piſciumque dentibus, quibus ſagittas aſperant, in toroſis brachiorum & femorum partibus alte cutem ſcarificant & incidunt, ut ſanguis abunde profluat. Idem fere præſtant per validiſſimam ſuctionem, ore pando parti dolenti applicato, membraque integra à morbis & laſſitudine vindicari autumant. Suctum illum ad Medicinam ſpectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, ſanguinem, inquit, exſugens, lenia medicamenta adſparſit. Vomitum vi concitant contortis *Carnaiba* foliis, gulæque immiſſis. His & ſimilibus remediis fruſtra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, ſed unanimi conſenſu, tanquam de ejus ſalute deſperantes, clavis ligneis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi & ille ſibi, quod maſcule interire ipſi contingat, omnibuſque miſeriis eripiatur: Hoc enim lætabundi in ipſo mortis articulo gloriantur. Non minori cum applauſu in parentis quam victi hoſtis cadaver ſæviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta, crudeliſſimarum ferarum ritu dilaniantes. Utriuſque carnes oſſa tenus dentibus abraſæ diræ ipſis epulæ exiſtunt.

Nemo itaque mirabitur ſi longe majorem herbarum cognitionem habuerint Aſiatici, quam Americani: cum hi animantibus non contenti, in rationalia quoque ruant, membriſque fœtidis, nunc crudis, nunc ligneis verubus toſtis avidiſſime veſcantur. Illorum autem multi, ex inſtituto Pithagoræ, vegetabilibus maxime vitam ſuſtineant. Non abs re fore exiſtimavi, à propoſito, facta pauliſper digreſſione, aberraſſe, barbariemque illam miſeram, tum quæ huic genti paterna & annata ſunt, paucis perſtrinxiſſe. Denique ut conſtet, nullis creaturis adeo voluiſſe novercari naturam quin exacte alimenta & medicamenta à venenis eas diſtinguere docuerit. Quod cum in aliis animalibus & plantis quam plurimis ſolertiſſime, tum in radice *Mandioca* Braſiliæ alimento imprimis videre eſt. Cujus raſuram ſalutiferam à noxio & venenato ſucco vindicare norunt. Præterea ut demonſtrem longe hanc à nobis diverſam vivendi rationem & temperamenta, diverſos aliquando morbos, & medendi modos ſuppeditare.

Reſtat itaque conſideremus, quæ valetudini potiſſimum vel proſint vel adverſentur & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, conſpiratio una, perſpirabilia omnia, compatibilia omnia. Quorum ſi vel unum deficiat, tota hominis ſtructura facile corruit. Enimvero cum ſub zona torrida, omnia aſtra verticalia vehementius agant, idque motu annuo, exceſſu ſubinde caloris & humiditatis: motu vero diurno, perpetua viciſſitudine caloris & frigoris, coſdem microcoſmus ſortitur effectus. Qui ſi adventitius & in tempore laboret, commovetur, nonnumquam etiam evertitur, ſi ferendo impar fuerit. Vt enim planta novella, aëris, terræ & aquarum mutationes, tanquam naturæ ejus minus convenientes, licet in melius tranſplantata, ſæpe non fert: Ita multi Europæi, aut imbecillitate naturali, aut rite vivendi imperitia, aëri & aquis hiſce ſaluberrimis, primariiſque vitæ fulcris, minus aſſuefcere poſſunt. Vnde non raro illis de laſſitudine ſpontanea querelæ, quæ, ex ſententia Hippotis, *νοσήματα φεφύξσι*. Boreales, licet non minus quam Meridionales corporibus habeantur compactis, tamen mollitiem carnium ex hepatis intemperie incurrunt, niſi tempeſtive ea cochymica ſaburra exturbetur: miſſis compoſitis, ſolis ſimplicioribus, tenuiorumque partium alimentis ſe tradant. Ne tarditas & craſſities humorum fomitem obſtructioni, obſtructio perſpirationi & circulationi ſanguinis impedimentum afferat. Adeoque ſi Hippocratis effatum *ξύμπνοια μία* locum habeat, hic ſane ejus, tam neceſſitas, quam perpetua veritas eluceſcit. Quippe immodico exiſtente calore, ſi perſpiratio undique eſt libera, nulla exinde perſentiſcitur moleſtia; ſin minus, ponderoſius fit corpus, ac brevi fomes materiaque morbi futura,

futura colligitur. Circulatione enim naturæ perpetua, à centro ad circumferentiam, impedita, humoribus ſpiritibuſque, ſive ab interna ſive externa cauſa, cohibitis, ingeminatur fervor, pejuſque inde quemlibet ſe habere oportet. Quod ſicut in omni vitæ officio veriſſimum, ita in ſomno manifeſtum deprehenditur. Idem cogita ſi laſſo vel febricitanti intempeſtive medicamentum vel cibus exhibeatur. Ab his itaque ſequentibus vitæ inſtitutum fiat.

Quiſque in locis excelſis ex occidente objectis, atque oriente apertis, habitare eligat, ubi ex continenti craſſum ventum arcere, tenuem vero auram ſoliſequam perpetuo excipere poſſit. Pectoris ac ſtomachi regione probe tecta, domi ac foris quiſque vivat, quod nihil hiſce corporis partibus magis inimicum, quam poſt æſtum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut, clauſis cutis meatibus, ſudores retro pulſi, varios morbos progenerent. Quibus enim tempeſtive ſudores fluunt, rarius valetudinem adverſam incurrunt, aut ſi quando in morbum incidant, minori negotio reſtituuntur. E contra fit iis, qui difficulter ſudant. Aquæ thermales vel balnea hactenus incognita ſunt. Artificialia humida & ſicca, contra externa & interna mala, maximo ſalutis commodo in uſu exiſtunt.

Quæ ex herbis, quas Braſilia producit, odoriferis eximiiſque conficiuntur. Cavendum tamen, præſertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidorum vel calidorum uſu, quorum illa torpores & obſtructiones, materiam intus cogendo, hæc membrorum languores, carneſque effœminatas propter ſpirituum exſolutionem excitant. Quamobrem ne humor alimentalis attractus reſolvatur, fideliter oleis balſamiſque nativis cavent incolæ. Quaſi barbaries commune quid habeat ſubinde cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctionis uſus. Porro exercitia præter ambulationes, ſedulo vitanda ſunt.

Aura hæc, licet blandiſſime terram exhilaret, Soliſque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obeſt. A vento enim adiapneuſtia: ab immoderatiori vero exercitio, ſumma humorum ſpirituumque accenſio atque acrimonia proficiſcitur. Tempus oportunum ad ambulandum eſt mane, modo acceſſus maris auram intendat & maturet, ut exhalationes nocturnæ domentur tempeſtive, atque tunc blande ſtringitur & concentratur calor naturalis. Maxime autem conducit circa Solis occaſum prima veſpera, quod vires corpori, robur & appetitum ſtomacho reſtituat, ob temperiem optimam aëris & auram intenſiorem. Aura illa veſpertina, *Seren* à Luſitanis dicta, quæ aliis Europæ regionibus calidioribus, cœlo ſereno extimeri ſolet, hic ſalubris eſt prorſus. Peritiſſimi quique incolæ, labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obeſſe: lucubrationibus quoque mentem turbari, memoriamque imprimis labefactari aſſerunt. Hoc certum eſt, difficilius vigilias, inferioreſque longe labores ob citam virium exhauſtionem tolerari ſub Zonis torridis quam temperatis: torporemque & deſidiam advenas tacite ſubeuntes licet, primo inviſam placidam tandem contrahere. Somnus diurnus brevis, quem à prandio in lectis penſilibus promiſcua multitudo capit, commendatur. Inſuetis tamen aliquando obeſt, ac propterea multum concedendum hac in re conſuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito ſomno præferendus eſt, idque eo loci, quo aura marina quidem, non tamen radii ſolares poſſunt pertingere. Somnus nocturnus in lecto molliori & plumis avium referto, admodum improbatur, quod viſcera accendat. Qui ſanitati conſultum vult, pedibus nec coxis detectus jaceat: præſertim poſt mediam noctem. Denſato enim corporis habitu à nocturno vento, venæ arteriæque meanti ſanguini, tum halitui inviſibili & ſudori exitum præcludunt: ac tum quidem ob tranſpirationem cohibitam, poſtridie pejores & graviores ſe habent. E diverſo illi qui cooperti ſomnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioreſque ſe ſentiunt corpore, ſudore levi & tenui, roris inſtar, madeſcente.

Qui Venere abutuntur, ardorem juvenilem extinguunt, & ſenectutem ante tempus maturant, perſpirationem & circulationem ſanguinis remorantur, unde cruditates facile ad ambitum diffunduntur, catharros in cerebro, in corde palpitationes moventes. Quare coitus, ſicut ubivis, hic is maxime conducit, quo quis natura turgente, non vaga aut intempeſtiva libidine abreptus, Veneris incendium reſtinguit, idque tutius noctu, interdiu pejus. Ita tamen ut neque hunc cibus, neque illum cum vigilia labor ſtatim ſequatur.

Animi pathematis, præcipue Melancholiæ, qui frenum injicere neſcit, ut motus naturæ & ſpirituum perpetuo ſit liber, hujus cæli temperiei ferendæ impar habetur. Inediam hæc regio impatientius fert, ante omnia bilioſis vehementer obeſt; qui ſi ſtomacho forte vacuo ſomnum capiant, facile tum capiti, tum cordi mala accerſunt. Proinde ægris juxta & ſanis conducit modice & ſæpiuſcule cibum & potum capere, qui quo minus compoſiti vel calidi, eo conducibiliores ad ſanitatem. Quicunque enim ad altam & beatam ſenectutem pertingere velit, ſive advena ſive indigena, caveat ſibi à vino & carnium uſu quotidiano; quod quæ ex nutrientum atque calefacientium ſunt genere, ſiquidem vincantur, calefaciunt; ſin minus, contrarium evenit.

Omnia amara & acria, imprimis mane, evitanda. Poma vero aurea, Limonia, Citria, Granata, Melo pepones, *Murucuja*, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive condita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur; quod hepati confe-runt, tum & mensibus imprimis æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Unde in proverbium abiit, Non intrat ædes Medicus in quarum vestibulo crebri Aurantiorum corti-ces mane conspiciuntur.

Sedulo cavendum fructus ullos colligere, antequam radii solares ab exhalationibus noctur-nis eos repurgaverint. Præstat illos ante, exceptis astringentibus, quam post pastum, tum quo-que saccharo conditos, quam crudos, apponere. Quod fugaces cum sint multi, facillime cor-rumpantur, imprimis iis, qui imbecilli & intemperato sunt ventriculo. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut raro fugacibus fructibus sese oblecta-rent, unde ipsis diu multumque bene fuit. Qui in quotidiano usu fructus, hi potissimum sunt (nam reliqua ad Historiam naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangaba*, *Acaju*, *Araca* major & minor, *Guajaba*, *Murucuja* diversæ species, *Ibapiranga*, *Mazaranduba*, *Acaja*, *Araticu*, *Guitacoroy*, *Biringela*, *Mamaon*, *Bacoba*, *Banana*, *Cocos*, Ficus Indicæ variæ; Piper dome-sticum multorum generum. Hi omnes inter patrios habentur, quorum aliqua pars sponte aut in agris provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt radices *Batata*, *Nhambi* & *Vmbi*; tum glandes Ame-ricani *Munduy* optimi saporis & nutrimenti, atque secundæ mensæ deliciæ. Non procul à lit-tore in locis arenosis & salsa æquoris unda imbutis, adeo luxuriant Portulaca & Brassica mari-na quædam, ut solum lateat sub illis.

Inter ipsas feras, plurimæ existunt, quæ victum administrant. Apri majores & minores, umbelico in dorso præditi, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* dicti Lusitanis, haud multum dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento sunt gratissimo.

Quod si crudioris cibi concoctioni, aquæ potum minus sufficere experiantur; pulverem ex sale & modico piperis Brasilienſis præparatum, *Iuquitaya* dictum, intermiscere norunt, con-dimentumque inde conficiunt saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circum-ferendum. *Antæ* etiam lucifugæ (mira aspectu animalia) carnes gustatu bubulas plane refe-runt. Capreæ, *Pacas* & *Cotias* quas nominant, tum lepores & cuniculi Europæis haud cedunt, *Tatuſiæ* denique loricatæ & insignes illæ Lacertæ, *Vnuana* & *Teju* dictæ, palato gratissimæ & in delicatiores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & dome-stica, catervatim in saltibus oberrantia, nuper à Lusitanis, mox Batavis, invecta sunt pecо-rum armenta, imprimis boves, porci, arietes. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excel-lunt, usque adeo, ut ægrorum diætam ingrediantur, & ovillæ longe præferantur. Suum enim & gallinarum imprimis summum est incrementum & bonitas ob cœli temperiem.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haud quaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti omnes enarrare, eas tamen præterire nolui, quæ palato & saluti inserviunt. Ut sunt, quæ in montanis habitant, Perdices, *Iambi*, Phasiani Brasilienses diversi, Barbaris *Macuagua*, *Iacu* & *Aracua* dicti. *Mouton* pavonis magnitudine, sed nigris plumis, carne optima & tenerrima. Psittaci, Palumbi, Ficedulæ, Turdi, Fringillæ diversi admodum generis. Accipitres item à quorum numero Nisus, quem *Guavilaon* Lusita-ni, Brasiliani vero *Teguato* & *Inaje* nuncupant, gallinis & columbis insidiantes. Ex amphibiis celebrantur anates silvestres, quarum quædam Europæis minores, quædam majores & anse-rum magnitudine sunt. His adjungo *Iacana miri* & *Iacaña guacu* gallinas paluſtres, quæ tostæ mensis inferri solent. Cæterum tot volatilium genera Ardeas, Grues, Cataractas, Coturnices, Struthiones, tanquam ignobilioris carnis præterco. Hæ omnes ambræ grisæ primarii sunt prædones, quam durante maris tempestate in ipso littore certatim devorant, antequam ma-ris accolæ eo possint pervenire.

Pisces squamatos asperos, læves, cum fluvii & lacus, tum mare piscosissimum vicinum abunde suppeditat. Qui in hisce regionibus ita salubres judicantur, ut neque febricitantibus noceant. Cancris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris subinde exsiccatæ, maximopere sca-tent, gratissimoque alimento omnibus pariter incolis existunt. Multi pisces mari & fluviis communes sunt, maxime mensibus pluviis, quod tunc aqua fluvialis in mare prolabatur, sua-que dulcedine pisces trahat. Unde illecti altius ascendunt (sicut quoque tempore pleni & no-vilunii) ibique immorari delectantur, quod herbis suavissimis, quibus plerumque fundi luxu-riant, inescentur. Inter fluviatiles numerantur, *Duja*, *Piajuba*, *Acara-pucu*, Alburnum Euro-pæum referens, Cyprini saxatiles, percæ optimi & pulcherrimi pisces, varioque colore in-signes. Lucii è quorum genere *Robalo*, qui hyeme tantum capiuntur, Anguillæ item, Con-

grus.

grus, Scarus, & hujus generis alii, quibus ſuperſedeo. In ſinubus vero & lacubus mediterraneis (qui *Alagoas* Luſitanis dicuntur) piſcium immenſa eſt multitudo, quorum facile optimi exiſtunt, *Sindia*, *Gueba* & *Noja*, qui ſquamis carent, *Tamatæ* ſive loricati. Qui licet fluvialibus dicantur inferiores, haud multum tamen cedunt, quod non ſtagnantes vere ſint aquæ, ſed perſpirent, indeque fluenta & rivi egrediantur. Piſces denique vel ſole exſiccantur vel ſale (qui copioſiſſime in ſalinis hic colligitur) condiuntur, inque penu & ſalſamentariis conſervantur: Inter quas præcellunt, *Curima parati* (Herders Belgis.)

Omnes pariter Barbari eodem oblectantur obſonio, eoque ſane præſtantiſſimo, quod ex oleo & aceto præſtantiori & efficaciori contra piſcium phlegma, cui multum piperis Braſilienſis immergitur, præparant. Qui recens capti à piſcatoribus ex Oceano ad nos deferuntur ac celebrantur, hic potiſſimum recenſeo, eorumque nomina Braſilico idiomate, vel Luſitanico, quatenus vulgo notiora, exprimo; *Piracana*, *Piraumbu*, *Pirapinime*, *Carantia*, qui piſcis eſt coloris rubri. Cyprinum noſtrum Europæum æmulantem, ſed paulo majorem. Cæterum *Carapantangele* percæ eſt ſimilis. Quem vero *Cunapu* vocant, Luſitani *Mero*, Batavi, Jacob Evertſz/ in mari juxta & fluminibus reperitur. Huic ſimilis eſt *Pirata apua*, ſed non æque craſſus. *Siobe* piſcem *Carantia* per omnia refert, excepto colore & dentibus. *Beyupira*, *Guarapucu* cavallo & *Iaravallo* & *Carapitanga*, marinorum piſcium facile ſunt principes. Hi omnes quovis anni tempore capiuntur, & piſcatoribus *Fundi Piſces* dicuntur, quod fundo ſemper adhæreſcunt. Nam qui æſtate ſolum capiuntur, plerumque in ſuperficie maris cernuntur, ut Auratæ marinæ, Hiſpanis *Dorades*; deinde *Piſado*, *Picudo* ſeu Lucius noſter, *VVaribana* optimi palati, verum difficilioris concoctionis: *Corcovado* non multum abſimilis, ſed dorſo cæruleo, nimiſque rotundo. Orbium, Scombrorum, Acuum, Rajarum multæ ſpecies edules. Præter hæc denique *Iupipiapre* veluti Tritones, Luſitanis *Peixe Mulhier* dicti, Balenæ, Vaccæ marinæ, aliaque prodigioſa Neptuni pecora, inter quæ Delphini & Thynni inſigni velocitate cæteros ſuperantes, conſpiciuntur. Lamiæ porro, Braſilienſibus Cacaon, Belgis Hayen, & ferræ quæ illis *Araguaqua* nobis Swaertviſſchen, inter rapaces primum locum obtinent. Illi formidabili rictu piſces non tantum, ſed & homines ſub aquis urinantes devorant: Hi perpetuum cum Cetis bellum gerentes, eorum præcordia gladio, acutiſſimis radiis horreſcente fodicant, ut mare cruore tingatur. Cetorum enim præſertim menſibus pluviis magna apparet copia, fœtuſque ibi edunt; mari autem recedente, contingit eos in vadis hærere aliquando, atque hinc multum olei inde redundat. Quos vero volare videmus piſces, ſunt edules, atque plus minus halecis magnitudine. His provida natura opinor alas addidit, ut hoſtes, qui omnes piſciculos minutos gregatim natantes perſequuntur, evadant. Cujus rei non ignari piſcatores, vivos hamis affixos profundo immittunt, magnoque fœnore illos redimunt.

Potus porro uſitatiſſimus & longe ſaluberrimus (ſupra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua eſt limpidiſſima, divinitus hiſce regionibus conceſſa. Quæ jucundo refrigerio, Solis ardore & longo itinere fractos refocillare ac ſummopere recreare ſolet. Largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatus aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat; ſed melius quiſque inde ſe habet: modo εὐδιάπνους & regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem illico ſudores & urinas provocat, adeoque appetitum ſtomacho acuit, ita ut voraces incolas reddat. Illa quæ ex amnibus *Paray paratybi* fluit, à calculoſis imprimis & articulorum morbis præſervat; rariſſimæque de duobus hiſce malis quærelæ ſunt. Conſtat, plurimos beata admodum ſenecta à tot ærumnis libera, centeſimum attigiſſe annum, nec alium potum præter aquam toto vitæ curriculo guſtaſſe. Cum enim aquæ hæ pleræque nive & metallis deſtitutæ è ſublimi prolabantur & profundis è fontibus orienti obverſis ſcaturiant, longo itinere aſſiduoque Solis calore excoquuntur, dulciſſimæ & tenuiſſimæ evadunt, nihilque ſubſident. Hibernis menſibus minus quandoque limpidæ, ob crebriores pluvias nec æque frigidæ. Æſtivis ob auram intenſiorem frigidiſſimæ ſunt, nec tamen duræ, ſed molles, leves atque concoctu faciles. Aquæ ex imbribus collectæ, leves quidem, ſed calidæ & facile putreſcunt, quod ex plurimis & diverſis conſtent, ravimque inducunt, niſi excoquantur. Quæ ex tumulis & montibus his, metallis fere deſtitutis, profluunt, iis qui ventre ſunt duriore conveniunt. Si quæ vero aquæ ſaxa & ferrum reſipiant, iis conducunt qui humidiori & molliori ſunt ventre, quod ventres cogant & reſiccent. Veterani non minus ſolertes ſunt in aquarum differentiis guſtandis, quam noſtrates in diverſis vinorum qualitatibus diſcernendis, quos imprudentiæ inſimulant, ſi nullo habito diſcrimine aquas hauriant. Illi enim tenuiſſimas & dulciſſimas, nihilque ſubſidentes hauriunt, quas ſublimioribus locis (ſubtertaneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus, noctes dieſque ſub dio reſervant, ubi invitis radiis verticalibus, intenſiſſime ipſo momento refrigerentur. Hippocrates Aphoriſmo XXVI. lib. V. Aqua quæ cito calefit & cito refrigeratur, leviſſima eſt. Æſtuantibus tamen eam, licet gratiſſimam, niſi offa condituræ ante deguſtata bibere non convenit. Cum è

contrario noſtra pubes nautica & ruſtici, peſſima omnino conſuetudine, frigida largiſſime hauſta, vinum ſtillatitium ob metum cruditatum ſuperbibant. Quaſi ejuſmodi vehiculo opus eſſet, èque duobus hiſce contrariis, hepatis aliorumque viſcerum tonus nihil pateretur. Præterea militum & Afrorum promiſcua turba, olente illo & nimio familiari potu, qui *Garapa* vulgo appellatur, ſe implent, quem caupones lucriones ex nigro ſaccharo & aqua conficiunt, & vix defœcatum, vili pretio divendunt, additis nonnumquam foliis arboris *Acaju*, quorum calore vapores excitantur, citiuſque inebriare faciunt. Conceditur tamen modice, ſi rite concinnetur, vetuſque factum ſit.

Dilutum quoque alium ex aqua fontana, Saccharo & Limonibus à mulierculis noſtratium confectum ſani pariter ac ægri in deliciis habent. Vini Abſinthitæ, cereviſiæ Europææ, vini imprimis aduſti, maximum in his oris uſum, quidam voluerunt, ſed immerito. Vinum Rhenanum & Gallicum vel quod nimiis ſuffimigiis infectum huc deferatur, vel delatum minus bene conſervetur, minus ſanitati conducit. Vinum Hiſpanicum per omnes Indias, quod per ſe ſine arte ſubſiſtat, cæteris vinis Europæis longe eſt præferendum. Cujus uſus modicus veſperi ſacer, mane profanus. Nec leviter peccant, qui torridis hiſce plagis paulo plus juſto illud potant. Quippe numquam expertum eſt potus frigidioris exceſſum, tantum nocuiſſe, quantum calidioris, quicquid naſutiores refragentur. Galen. in Hippocrat. comment. lib. v. de Sanitate tuenda. cap. 12.

Hactenus de uſu & abuſu rerum, ut inde conſtet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valetudinem poſſit & debeat. Antequam autem de lapſa reſtituenda agamus, paucis perſtringendum duxi, quinam morbi quæcunque anni tempora, conſtellationes, præcipue Lunæ, æſtuſque aquarum reſpiciant: quique inter diverſas gentes, vel diſcrepantes vel communes ſint. Primum quidem, cum ob conſtantiam & æqualitatem tempeſtatum, hæc plaga ſaluberrimam temperiem ex calido & humido ſit nacta veriſimillimam, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut ſupra à nobis dictum, fiunt, unde certa ſalutis & longævitatis indicia proficiſcuntur. Quia, ut ait Hippocrates, mutationes temporum potiſſimum pariunt morbos: & in ipſis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Semeſtri ſiquidem pluvioſo, licet humiditatis prædominium, tamen à jugi Solis ſplendore, accipit moderamen. Quod ſi ex debito & tempeſtive fiat, annum proximum ſequentem ſaluberrimum & à multis morbis immunem prænunciat. Semeſtre æſtivum, rore copioſiore imbrium raritatem compenſat, & præſentiam Solis diurni lenit; utcunque tamen media æſtate, nimirum Decembri vel Ianuario, ſole redeunte à Tropico Capricorni, terra iis irrigetur aquis, quas pluvias de Acajû appellant: quibus ſi non prorſus deſtituantur, nec nimium obruantur, dum prædicta arbor floret, optime de Barbarorum meſſe & vindemia agitur. Hiſce temporibus æſtivis, ſicut morbi citius deſinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii ſunt. Secundum illud: Ex conſtitutionibus anni (Hippocrat. lib. 3. Aphor. xv.) in univerſum ſiccitates, aſſiduis imbribus ſunt ſalubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentes, raro lethales. Per ſiccitates enim febres acutæ fiunt, & ſiquidem annus maxima ex parte talis exſtiterit, qualem effecerit conſtitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Verbi gratia, cæcitates vel diurnæ vel nocturnæ, dyſenteriæ, hæmorrhoides, inflammationes ani, pruritus totius corporis, impetigines ex aduſto ſanguine generari contingit. Lepra autem & ſcabies incognitæ ſunt.

Hibernis menſibus ſi Auſter perpetuus corpora exſolvat, humectet, languidaque reddat, qui generantur morbi præcipue ſunt febres putridæ, multa capitis ac ventris pituita (juxta illud Hippocrat. Aphoriſ. 16. lib. 3. Aſſiduis imbribus morbi fere fiunt, febres longæ, fluxiones alvi, putredines) lapſus cartilaginis enſiformis, albus alvi fluxus, hydrops, Hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates: quæ viſcera ſimul cum anni tempore mutationes accipere ſolent. (Hippocrates de aëre, aquis & locis;) Spaſmus, torpor, ſtupor, cæterique nervorum affectus in Indiis inter advenas frequentes ſunt, atque præ cæteris, piſcatores, fabri, piſtores illis infeſtantur. Porro pedum ulcera, tantæ ſunt malignitatis, ut vix curationem, niſi æſtate recipiant. Morbi alii ad alia tempora bene vel male ſe habent, ſine medicamentis aliquando auctore Hippocrate. Pleriſque tamen his morbis æſtas non vacat; ad Aphoriſmum decimumnonum lib. 3. Quilibet in quibuſvis anni temporibus morbi fiunt, tum exacerbantur. Atque hi omnes enarrati affectus huic regioni tanquam patrii ſunt. Africæ autem oris occidentalibus Scorbutus, Cachexia & Synochus putrida. In Chili cæteris malis prædominantur, tanquam endemia, ſtrumæ quidem in parentum ſemine latentes, ſed ortæ potiſſimum ex aqua nivali, quæ illis ex altiſſimis montium jugis allabitur. In Java Indiæ orientalis inſula (J. Bontius de medicina Indorum) Berybery, paralyſeos ſpecies, familiaris eſt.

Quantum ad ætatem, infantia & juventus, ut dictum eſt ſuperius, morbis frequentioribus infe-

infestantur: senes vero rarioribus, Aphorismo 3. lib. 2. Et quædam ætates ad anni tempora & victus genera. Et paulo post Aphorismo trigesimonono lib. 11. Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant. Catharri, qui frigidioribus regionibus senes, hic potissimum infantes & juvenes infestant.

Morbi diversis in nationibus variant. Nostratibus, imprimis novitiis, sunt compositi plerumque & Chronici. Atque eorum longe plures morbis corripiuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur. Tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructiones, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi. Brasilianis rari, iique acuti & simplices.

Quod si æstas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male est. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccat, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Pituitosis hæc omnia è contrario obveniunt. Hyeme autem nimis pluviosa, teporibusque nimio flatu suscitatis, corpora non constringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ, accedente æstate, æstuque, ac mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium alvi ac difficultates intestinorum inde enascantur oportet. Sic mulieres quantumvis fœcundæ, non tamen concupiunt, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter fœtum enitantur, eumque imbecillem ac debilem, brevique interiturum, aut certe valetudinarium.

Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit.

Quantumvis tempus æstivum hiberno magis sit salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliæ ad æstatem, aliæ ad hyemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sint magis pituitoso; æstate melius quam hyeme valent. Contra, biliosa corpora & gracilia melius hyeme, pejus autem æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à simili. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit. Cæterum à morbis qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis, nascuntur, non est prorsus libera Brasilia. Cœlo enim existente turbido; & vento marino à terrestri victo, subito fiunt catharri & raucedines. Ab iis tamen qui Epidemici dicuntur, & à maligno siderum influxu, vitiosaque qualitate cœlitus dimissa, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo & tertio, æstate admodum sicca anthraces apparuerunt. Triginta annorum decursu semel duntaxat Afri ex Angola huc variolis laborantes devecti, reliquos nullo malo contaminatos, ingenti mancipiorum strage, inquinarunt. Pari propemodum modo contagiosa lues inter pecora domestica, hyeme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium adscendisse, ut pestis (sicut in Peruvia à tergo Brasiliæ fit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine umquam compertum est. Quasi assiduitas Euri ab Oceano spirantis aërem serenet & quasi verratus adeo, ut seminaria contagii impediantur, haud aliter à calido & sicco, quam sub Zonis temperatis à frigido & sicco exstinguuntur. Morbi siquidem Epidemici quantum cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tantum majorem aëri ad mutandum corporis habitum & ad pejus aut melius disponendum, inesse vim quam in dicta & cæteris non naturalibus apparet. Pleni & novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit ut Medici non nisi necessitate urgente ægris medicamenta porrigant; tunc enim dolor exasperatur & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, noctu vero pituitosi ingravescant. Motus Lunæ diurnus singulis sex horis, non minus quam menstruus mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis enim sex horis, modo accedente mare, morbum ingravescere, ac dolorem mitigari vicissim sex aliis, modo recedente, cruciatus paulatim minui, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis, æstuque maris in plenilunium incidente confliguntur cum infirmitate nonnulli, ut etiam vitam cum morte commutaturi videantur, cum tamen vix quenquam tunc interiisse meminerim. Plerosque autem pelago decrescente extingui ægrotos, quia præter aliorum testimonia, ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius affirmare ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus fuit observatum. Ita ut validissimæ hæ influentiæ & occultæ cœli qualitates, eosdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hunc à vitæ angustiis, illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus

brutis affirmant, quod à me tamen nondum experientia exploratum fatcor. Aristoteles nullum animal nisi æstu exspirare inquit. Plinius quoque Natur. Hist. lib. 11. cap. 102. ita de Maris & Lunæ potestate habet: *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritum sidus Lunæ æstimari. Et hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedensque inaniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchylia & maxime spiritum sentire, quibus sanguis non est. Sed & sanguinem hominum etiam cum lumine augeri ac minui, frondes quoque & pabula sentire, eadem vi in omnia penetrante.*

A plurimis experientissimis viris accepi, Senes Empyricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spacium mortem sibi prædixisse; & tunc demum pronuntiasse postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasissent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque modo dicto occubuerunt. Hæc ut admiratione digna; ita Medico perquam necessaria, ut de alterius salute suoque honore minus periclitetur. Hanc latentem naturæ vim anxie disputare, non est hujus propositi. Sufficiat per effectus scivisse; quod perturbatio hæc criticum, aliquando symptomaticum quid præ se ferat; pro dispositione naturæ aut virium materiæ morbificæ. Sicut enim nox, Aphorismo XIII. lib. 2. crisim præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur levis, ita oppressio hæc aquis decrescentibus desinens, quo gravior fuerit, eo levius & melius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crisim adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæ perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit. Porro crisium observationes frequentissime occurrunt, modo præsentis & præteriti temporis constitutio rite examinetur; morbi natura dignoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad cœli soliq; hujus temperiem constitutis, verissimum comperies. Omnium autem maxime in Indis, eorumque ritu viventibus, felicius morborum eventum præsentire, plurimaque ex libris solum nota, experientia tandem confirmare licet. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphor. lib. III. verissimum quotidie experiri datur. Constantibus temporibus si tempestiva tempestive fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt; inconstantibus autem instabiles & mali judicii. Sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores, quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutares comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphorismum trigesimum & sextum lib. IV. sin minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum symptomatici fluxus alvi, miseros mortales perpetuo in his terris excruciant, in tantum natura critice per eandem se exonerare amat. Denique sicut longo alvi profluvio detento, vomitus, arte concitatus, prodest, ita sponte superveniens, sæpissime solvit morbum.

Cæterum, quemadmodum veteres morbos nonnumquam extingui contigit; ita novos & cœli siderumque hoc influxu & terræ Australis temperie, generari constat. Nam præterquam quod astra, aër, anni tempora, aquarum & ciborum diversitas, ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum nationum conjunctio. Sic Europæi cum Æthiopibus concumbentes *Mulatas*; cum Brasilianis *Mamalucas*, ut vocant, progenerant. Afri & Americani Europæis, per quosvis familiares vivendi modos, sua mala communicant, & vicissim. Unde nunc implicati & diversi, nunc novi generantur morbi, qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin, quam maxime vacillaverint. Ita ut in tanta rei incertitudine, non minus hi circa morbos endemios, quam illi suam olim in lue venèrea, aliisq; id genus morbis dignoscendis & curandis, inscitiam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego quantum temporis publicis curis suffurari potui, observationibus hisce colligendis impendere, iisque, quibus lampada, in Patriam remeans, lubens nunc trado, impertiri volui. Spe certa fretus, fore, ut suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleant, aut si quæ minus recte dicta, candide restituant. Ingenuis enim, licet tenuioribus hisce conatibus, principii gravitas, incultaque barbaries facile patrocinabuntur.

GVI-

GVILIELMI PISONIS, M.D.
LIBER SECVNDVS,
Qui agit
DE
ENDEMIIS & FAMILIARIBVS MORBIS IN BRASILIA.

CAP. I.
De Febribus.

QUEMADMODUM multa in tam craſſa barbarie cruda vel corrupta, arteque Hippocratica indigna reperiuntur: ſic etiam non pauca utiliſſima, antiquitatem redolentia, quæ vel eruditiſſimos Medicos advenas diſciplinæ ſubjiciunt, obſervanda occurrunt. Quippe cum multarum artium rudimenta vel ab ipſis animantibus brutis (quibus benigna mater natura arte inſita imprimis curandi morbos deſtitui noluit) ad nos redundare fatendum ſit. Quis dubitet ab his mortalibus licet remotiſſimis à dogmatica & rationali medendi arte, non plurima nobiliſſima & ſecreta remedia atque antidota, medendique modos veteribus incognitos, quotidie ad poſteros derivari? Quibus paulatim ad manum traditis, & tandem quaſi in ſuccum & ſanguinem à Rationalibus converſis, doctorum Scholæ & libri ſuperbiunt. Experientia enim tum authorum teſtimoniis conſtat, omnes paſſim fervidarum plagarum Incolas Empyricos, morborum cauſis neglectis, ſumpta indicatione à morbis & ſymptomatibus ad duo potiſſimum auxilia, ſcilicet evacuandi & refrigerandi præcipites ferri atque ibidem ſubſiſtere. In quibus medendi conatibus, quantum vel ſibi conſtent, vel deficiant, ſolertiores facile viderint: ex hac qualicunque Medicina Braſilianorum à me per ſeptennium obſervata & quam potui ſuccincte tradita.

Java, vaſta illa Indiæ orientalis Inſula, octavo circiter à linea Æquinoctali ſicut Braſilia gradu verſus Auſtrum, ab intermittentibus febribus habetur immunis, paucoſque morbos qui certam periodum cum intermiſſione obſervent, iſtic graſſari teſtatur J. Bontius, in Indiis quondam Archiater. Morbis autem epidemiis & peſtilentialibus, tum Synochis putridis, omnibuſque febribus continuis habitatores affliguntur. Idem de Angola, ejuſdem nobiſcum latitudinis gradu, à Medicinæ peritis Jeſuitis accepi. In Regno Peruano & Chilenſi provincia, regionibus à tergo Braſiliæ oppoſitis, ſed frigidioribus, promiſcue peſtem, omniumque febrium genera, ſicut in Europa reperiri, teſtatur ſenex Hiſpanus, quondam in Potoſi practicus feliciſſimus. Braſilia peſte, cæteriſque epidemiis & graſſantibus quidem plane deſtituitur: non æque tamen febribus, Synochis & putridis, cum impeditæ circulationes & ventilationes, facile obſtructiones & putrefactiones generent, accedente fructuum fugacium & horariorum nimis frequenti uſu, ac ambiente aëre calido & humido.

Febres continuæ ardentes ex bile eruginoſa ortæ & cum furore aliquando inſurgentes, omnium ſæpiſſime hic reperiuntur. Tertianis quoque cæteriſque intermittentibus veris & ſpuriis, hæc terra non caret, quæ cum exquiſitæ & ſimplices non raro ſint, vehementius citiuſque terminum ſolent abſolvere. Noſtrates imprimis Baccho indulgentes, præter jam enarratas

febres

febres, Quartanas non minus hic quam in Europa graves, licet minus durabiles incurrunt, quod ingentem adustionem recipiant humores æstate existente sicca, ob consumptionem tenuissimi, & permansionem acerrimi & crassissimi. Quibus, malo existente in Hepate, non raro Hydrops succedit.

Quotidianæ rarissime hic dantur. Cum Galeno asserere audeo, me numquam quoque ullum juvenem aut virum, natura calidos utcunque & bilioſos, iis febribus corripi vidisse, excipe puetos voraces, hyeme imprimis existente calida & valde humida. Ephemeros ob accensionem spirituum, vel ex sola mora sub Sole verticali experimur, quas multa frigidæ irrorationem per totum corpus facta, Empyrici restituunt in athletis, instinctu naturali, an Hippocratis & Galeni præceptis ducti, ignoro.

Hi plerique morbi prognosi & curatione aliquando ab Europæis differunt, iisque partim ex veterum institutis, medemur. In quibusdam vero, Regioni, victui, cæterisque admodum ab Europæis diversis, plurimum concedendum. Empyrici solertiores synochos illas atque ardentes continuas promiscue sanguinis creberrima missione, tribus modis, scilicet venarum arteriarumque sectione & cutis scarificationibus institutis; accedente frigidæ potu & sola ptisana ex radice *Mandioca* facta, passim emendant. Nonnulli vero potioni ex aqua fontana, cum sacchari momento & recenti Limonum succo, ad syrupi consistentiam coctæ, se fidunt, eamque calidam felici cum successu reiterant, bis terve de die, atque hoc modo turgentem fervidum illum humorem, aciditate tanta fremant sedantque: sicut in olla bullienti sæpe contingit.

Somnum per externa soporifera, eorundemque haustus conciliant, (ad amara quoque Ægyptios confugere testis est Prosper Alpinus) tum imprimis cum imtempestivæ, ut solent, comitantur vigiliæ, atque febris subjectum effœminatum, atque ab immoderata forte venere exhaustum, corripuerit, ut Lusitanis pariter ac Indis frequentissime contigit. Tunc enim præsens jactura virium & spirituum humorumque accensio, magnis illis remediis evacuantibus omissis, per narcotica, quæ coagulo sint ruentibus humoribus, restitui postulat: quod totius corporis, præcipue capitis Unctione & diversis medicamentis, accedente viscida quadam & frigida materia è ramulis cardui littoris contusa, instituitur.

Porro neglectus in horum morborum principiis, ut ubivis terrarum, ita in Indiis nocet; nec attendendum ad Avicennæ consilium, qui non nisi post concoctiones, venas secandas præcipit, principio & statu morbi jam elapsis. Febres enim acutæ quæ mentem dejiciunt, adeo invalescunt, si ipso statim initio magna illa enarrata remedia non adhibeantur, ut non raro lethum secum trahant. Ita ut post secundum diem non movendum, quod motum non est: imo in acutissimis turgente materia sæpe post primum, ob exolutas vires silendum sit. Cujus rei veritas ut experientia deprehensa in Græciæ insula Co, sic indies magis magisque in Brasilia elucet. Atque has quidem sanguinis evacuationes inter advenas & nostrates potissimum strictius observandas censebis, quod Lusitanorum calori assueta corpora, amplis vasis, raraq; pinguedine infarcta; Indorum solida, densa & compacta tutius & diutius fatigare licet. A prima namque infantia ad ipsam usque senectam (quæ utraque valida & firma ut pluriumm esse solet) cito, tuto & jucunde non tantum Chirurgi, sed amici prospero successu, venas incidunt. In illo Rhasin, in hoc Avicennam imitantes, invitis tot Galeni aliorumque veterum interdictis. Celsique illud dictum lib. 11. respiciunt, non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint. Ea tamen cautione, ut quantum Europæis & Borealibus iteratione & promtitudine præstent; tantum illi quantitate, quæ unica vice fit, deficiant. Nec umquam Hippocratis præceptum assecutos memini, ut ad animi deliquium sanguinem emiserint, quod requisita ad id uno subjecto raro concurrant. In vegeto & juvenili plethorico corpore vix septem uncias excedunt, quater tamen, imo quinquies die eodem feliciter incisionem repetunt. Raro hirudinibus, quæ sunt Europæis minores, utuntur. Scarificationibus autem frequentissime; tum & cucurbitulis corneis rite applicatis, phlebotomiæ defectum in mulieribus pinguioribus, senibus debilioribus & infantibus molliori carne præditis optime supplent. Solus cornearum cucurbitularum apud Americanos usus existit; eæque sunt taurorum parvæ perpolitæ, quibus altera extremitas latissima, altera angustissima parvo meatu constat, quas non igne vel aqua calenti, sed oris suctione, retracta respiratione cuti validissime affigunt, reiterantque pro libitu. *Quam tutum & validum sit remedium usus cucurbitularum contra plurima mala externa & interna, præter Galenum & Celsum, Oribasius de Herodoto refert lib.* VIII. *cap.* 17. Hoc idem faciunt sanguinem volentes trahere eadem cute scarificata, hincque copiosior quam cucurbitulis educi solet. Verum dictæ illæ magnæ scarificationes absque cucurbitulis, nec attrahendi modo nec sanguinis quantitate cum Europæorum conveniunt, quippe eæ raro cultello, sed spinis arborum vel dentibus piscis Lamiæ profunde instituuntur, non in malleolis ad veterum normam, aliisque externis membris sicut Ægyptii alii-

aliique ſolent, ſed femoribus, ſuris, brachiis & omnibus toroſis corporis partibus, vulneraque aqua calida irrorant. Hac ratione libras ſanguinis educunt, non ſecus ac per venæſectionem, plurimumque adeo differunt à cucurbitulis ſcarificatis. (Oribaſius peſte laborans duas circiter ſanguinis libras per ſcarificationem eduxiſſe ſibi cum ſucceſſu, de ſeipſo teſtatur.) Ut vero doloribus ſcarificationis ſuccurrant, antequam opus aggrediantur, non ſolum frictionibus, ſed & manuum vapulationibus crebris, ſtuporem quaſi membris inferunt. Peracto opere ea ſuccis & balſamis leniunt anodynis. Atque hoc ſolo remedio plurimos affectus, febres imprimis non raro reſtituunt, internaſque partes nobiliores à noxiis liberant humoribus abſque multa virium jactura.

Cæterum religioſi ſunt in præſcribenda diæta. Sæpius & ſtatis interdiu horis cibant. Defectum enim quam exceſſum ægris plus ſemper in Indiis quam alibi nocuiſſe, multis experimentis ratum habent. In quo tamen medium cordatiores tenent, juxta illam Septalii animadverſionem XXI. *Errores in tenui victu prævalente indicatione virtutis, deteriores in defectu; prævalente morbo, deteriores in exceſſu; in pari indicatione, pares errores.*

Porro ſyrapi & condita refrigerantia & putredini reſiſtentia cordialia, hæc ab illis maxime probantur: Syrup. de *Murucuja* (quod eſt celebre illud granadillæ pomum) Limoniis, Aurantiis eorumque floribus. Fructus *Mangaba*, *Vbipitanga*, ficus indicæ fragantioris, *Iamacaru* dictæ: pulpa cucurbitæ majoris & pomi *Ianipaba:* tum pyrorum & prumorum punicorum; quæ *Araca* & *Guajaba* vulgo dicuntur, cocta aut ſaccharo condita, melones item aquaticæ ſive citrulli, Balancias vocant Luſitani. Tum & radices ſucculentæ arboris *Vmbi* (quæ dignitate & ſapore citrullis haud cedunt) mirifice ardorem & ſitim exſtinguunt, vireſque imprimis reſtituunt, quibus Empyrici, quod ægri in Indiis citius proſternuntur; atque ſerius quam qui frigidiores plagas incolunt, convaleſcunt, cautiſſime ſemper conſulunt. Quamobrem morbo licet profligato, inquiſitiſſimam vivendi rationem diutius inſtituunt, adeoque cavent, ne vel ſoli auræve ſubtiliſſimæ caput exponant convaleſcentes, ut ex noſtris Belgis quoſdam paulo rigidioris vitæ regiminis prævaricatores, ab ipſis prorſus derelictos viderim. Neque enim concedunt, ideo ſolummodo in frigidioribus terris, prædictiones fallaciores imperfectaſque fieri criſes, quod acris cibi potuſque craſſioris, tum humorum & morborum compoſitio major ſit: quin & ab ea, quæ ipſo morbi principio, uno perperam in progreſſu peraguntur.

Si purgandi ſit neceſſitas, uſque adeo abſtinent à medicamento fortiori, ut ultra Tamarindos vel Mechoacanæ recentis condituram vix aſcendant, atque ad clyſteres confugere malint. Qua in re tamen ſolertiores diſpenſant, ne nimis impingant in præcepta Hippocratis: quippe cum humores unde febres hæ naſcuntur non in alvo, ſed in venis contineantur, eligunt pharmacum, quod humores è venis educat: qualia ſunt purgantia propric dicta. Cæterum conſtitutio & temperamentum Regionis, victuſque ratio ſimplicior, & alia, dirimunt facile litem, utrum majus haberi debeat remedium, venæ ſectio an purgatio: adde, quod tum criticæ hæmorrhagiæ, tum praxis quotidiana, circa morborum rationem & curationem, phlebotomiæ prærogativam ſatis demonſtret. Quæ cita, parva & crebra, eaque omni diei noctiſve hora inſtituitur. In quo nec Ægyptios plane imitantur qui à ſumto cibo; nec Europæos noſtros qui jejunis ſolis ſanguinem educere amant. Sed medium tenentes inter utroſque, mane ad concentrandas vires, lypothymiaſque evitandas offam condituræ cum modico frigidæ potu præferendam exiſtimant.

Si vero & venæ ſectione & purgatione evacuatio inſtitui poſtulat, licet minus tutum illis habeatur, alvum laxare antequam vena fuerit inciſa; medicinæ tamen conſultiores, nimis lubricam compeſcere, aſtrictamque laxare ſolent. Arteriotomiam, urgentibus vigiliis, phrenitide, febribus, cruciatuum magnitudine, & membranarum capitis affectibus, præſertim inveteratis, admittunt: licet ob difficiliorem illius ſanguinis reſtrictionem, minores in ſummis artubus arterias, quam majores aperire malint.

Catharſis vero, tarde potius, benigne & raro fiat, oportet, tantumque in hiſce meridionalibus terris poſtponenda, quantum in ſeptentrionalibus præponi ſolet, ſive conſervandæ valetudini, ſeu morbo tollendo fiat: quod tamen ſtrictius inter primos incolas, quam advenas ſeptentrionales, victu craſſiori utentes, chroniciſque morbis obnoxios, obſervandum eſt. Ad hæc licet anni tempeſtates inter ſe differant parum, ſimileſque ſibi multum ſint ut alibi dictum eſt; ſub Solſtitio tamen hiberno, Sole Cancrum ingrediente, tum quoque ſub Cane & ante Canem, ob ventorum meridionalium tepores, & humiditates prædominantes, non æque facile inſtituuntur purgationes. Idem cogita de Solſtitio æſtivo, quod in Capricorno fit, ob nimias ſiccitates: ſi exhibendum ſit purgans, id fiat mane ante Solis ortum, ne purgationis tempus ultra meridionales fervores protrahatur. Æſtate potiſſimum per ſuperiora, quod ob bilis dominium, nimiumque fructuum uſum plurimi ſint faciles ad vomitum: Hyeme vero

per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, imprimis si materia peccans infra septum transversum hæreat, ad Aphorism. 4. lib. IV. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Brasilia facile major erit. Quippe Picrocholoi-cato qui dicuntur, lævitatibus intestinorum infestari solent, purgationesque per superiora haud facile ferunt: Aphorismo 12. lib. IV. Si quis medicamento ex officinis deprompto potius, quam nativo medicari velit, consideret quæ simplicia magis vel minus durabilia, ut sunt potissimum, Rhabarbarum, Cassia fistula, Turbith, Zalap, Scammonea: Electuaria fere omnia. Infusiones, succi, fructus & flores omnes pectorales, Radices Pæoniæ, Angelicæ & Bryoniæ: Valeriana, Althea, Meon, semina frigida majora, hordeum: Farinæ, & si quæ sunt alia, nobiliores partes deponentia ac terrestres retinentia, modo nihil alienum acquirant: Gutta camboides vero, Aloë, folia Senæ, Colocynthis, aliaque hujus generis, imprimis extracta chymica & mineralia, vix ullum detrimentum è mora patiuntur. Hinc dubium plerisque artem medendi profitentibus hæret, quare sub Zonis torridis, medicamentorum simplicium dosis in officinis excrescat: cum tamen à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in terris Septentrionalibus submini strari, ubi lapsus virium & humorum accensio minus extimescenda. Quamobrem diversitatis hujus ratio altius petenda, quam è solis medicamentis, (nam licet recentissima & maxime vegeta, non tamen tam valide quam in patria, operantur) potissimum quidem, ex dispositione individui; quod sub hoc cœlo calor vitalis, ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia ad centrum trahere debet. Porro circa medicamenta præparandi modum ab Europæis differunt Americani, quod remedia ex diversis composita admodum aversentur, sed simpliciora in quovis medendi genere amplectantur, quod in plagis his fervidioribus corpora nostra minus composita non usque adeo irritent: adde quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius eluceseat: cujus indagationi strennue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo non inferioris utilitatis fore existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliani Empirici ex aqua limpidissima, nativi medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori matutino versus Orientem exponunt. Ex quo frigidiuscula aura, subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti actioris & calidioris vires moderatur, terrestresque partes ab aëreis efficacia penetrabili separat. Eximiæ utique est efficaciæ ros Brasiliæ: pecora namque & homines æstuantes & à spiritibus diffusis fractos roborat, si prata mane pauliſper obambularit. Adhæc urinam provocat, concentrandoque colorem nativum ingeminat ac appetitum perditum restituit. Quid denique boni aut mali, vel extus vel intus adhibitus præstet, in morbis particularibus dictum est.

CAP. II.

De Oculorum vitiis.

MErito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis pag. 37. & alibi, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter Brasiliæ enim calamitates haud postremum locum sibi vendicant oculorum mala, milites præ cæteris & penuria pressos sparsim non gregatim infestant, vivendi facultate vitiata & corrupta. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus *νυκταλωπία*, posterior *ἡμεραλωπία* Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive *ἀμαύρωσις*. Omni quidem anni tempore, sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors sit, invadit hic oculorum affectus advenas, juvenesque vix indigenas infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. (Quod nostrates quondam adventitii, rerumque Americanarum ignari, multorum morborum origenes nondum habuere prospectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt.) *Νυκταλωπία* hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec rara recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii, corruptis salitis sæpe alimentis vescuntur. Aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœculento uti videas. Addo,

Addo quod intolerabilis ille ſolis verticalis percuſſus, ad exuſtum & torridum littus (quod non raro plantas pedum viatoribus comburit) oculorum aciem vehementer obfuſcet & debilitet, uſque adeo, ut ſine ſpecillis viridibus vix tutum ſit, meridiano tempore, apertis oculis, littus legere. Sicut ſæpiſſime in caſtris Illuſtr. Comitis Naſſav. à me eſt obſervatum. Accedit, quod per vaſtiſſimas haſce regiones iter agentibus, ardentiſſimoque Solis fervore toſtis, ſpiritus viſorii prave afficiuntur & debilitantur; catarrhi quoque ad nervos uſque opticos ſolvuntur. Mox delaſſatis, poriſque apertis & tot ſæpe noctes ſub dio, luna plena, flante mediterraneo vento recubantibus, fluxiones figuntur.

Hæc incommoda oculorum atque caligines, incolarum ritu, hoc modo tolli & feliciſſime emendari ſolent. Primo interdictis illis alimentis, quæ diu in penuariis recondita, mucorem atque ſitum contraxerunt, in eorum locum recentia, ſicca, temperata ſubſtituunt, quod labefactato ventriculo ſpiritus viſorii craſſis & vaporoſis halitibus facile inficiantur, oculorumque acies non leviter obtundatur. Præterea tam æſtum diurnum, omneque objectum juſto fortius; quam frigus nocturnum, quod caput replet, arcent. Ad hæc fortiora cephalica purgantia aliquoties repetunt. (Hippocrat. lib. de viſu, commendat quæ caput purgent; tum cervicis ſcarificationes.) mox venas temporum & poſt aures aperiunt. Dein raſis capillis, aſpergines, cucuphas adhibent. Sternutatoria ex pulvere Arboris *Guabiraba* & Tabaci momento, cæteriſque ſimilibus exſiccantibus apprime præparant. Maſticatoria item ex radice *Iaborandi* non exiguum ſane uſum præſtant, modo tempeſtive exhibita, nullam noxam irritatione inferre queant. Cucurbitularum cornearum & hirudinum quoque uſus, imprimis in cervice, commendabilis eſt. Tum & ſetones in nucha, cantharides, fonticulos denique applicant, eodem modo quo in Europa, ad corroborandum viſum, ardoreſque oculorum extinguendos. Tum in hoc externo & interno; tum in aliis oculorum affectibus, aquam, quæ ex fragrante illo flore arboris *Guabiraba* & è canna Saccharifera recenti deſtillat, eximia virtute pollere, quotidie experimur. Tum & ros ſimplex, vel dilutus ceruſſa cum lacte mulieris; denique liquor ille præſtantiſſimus ex ſpinis arboris *Zamouna* expreſſus, oculiſque infuſus vel circum circa illitus, viſum acuunt & corroborant. Externo autem oculorum vitio cum nubecula ovum recens adhibent ad duritiem coctum, additis tribus Sacchari Candi & pulveris *Guabiraba* partibus, & una vitrioli albi. Ex quo liquor exprimitur, qui cubitum ituri oculis immittitur. Idem quoque præſtat aqua *Manipuera* ex radice *Mandihoca*, quæ licet pota venenoſa habeatur, oculis tamen prodeſt, viſumque emendat. Quod ſi malum ulterius renitatur, fumus contriti carbonis è cortice *Guabiraba* & Tabaci in oculos ægroti inſufflatur; mox maſticato allio jejuno ore, linguæque impoſitis *Guabiraba* cineribus, cilia ejus identidem lambuntur. Cantabro cuidam Medico familiare erat remedium hoc ſequens. Aqua ex albumine ovi deſtillata, cum viridis æris momento, qua rite præparata cum aqua florum Auraicorum & *Guabiraba* oculi lavantur. Præter remedia modo dicta, Luſitani æque ac barbari idiotæ ſincraſia quadam viſum reſtitui teſtantur jecore piſcis Lamiæ recenti vel ſale paulum condito, manducato. Quod ipſum I. Bontius de Indis Orientalibus memorat. Quo videtur quoque ſpectare illud Hippocrat. dictum lib. de Viſu. Unum aut duo fruſta prout maxima devorare poteſt de hepate bubulo cruda, in melle tincta exhibeto. Mihi utriuſque enarrati remedii felicem ſubinde effectum videre contigit. Hiſce potiſſimum remediis accedente tenui diæta curatio abſolvitur; modo æger à ſupra dictis cauſis externis & internis ſedulo, diuque etiam reſtitutus ſibi caveat, præſertim cum intus dominatur affectus, nervuſque opticus dudum receperit fluxiones. Atque hæc quidem mala plenilunio imprimis ingraveſcunt. Unde humores moti non parum augentur, quo tempore caputpurgia evitare præſtat.

CAP. III.

De Spaſmo.

CUm nihil fere moderatum ſub hoc cœlo corpora ſublunaria recipiant, æſtus & frigoris exceſſus haudquaquam evadunt. Unde fit, ut, ſicut acutiſſimi & calidiſſimi, ita frigidi imprimis & Chronici morbi in Indiis magis ſint familiares, quam in Europa. Et inter acutos quidem facile primus fatale hoc Spaſmi genus, Græcis τέτανος, Belgis **Deklem**/ nuncupatum: quod frequens admodum eſt, dictoque citius hominem ſtantem ſedentemve invadit, & rigidum tanquam ſtatuam, nunc Tetani, nunc Opiſthotoni inſtar, tenet. (Hofman. Inſtitut. lib. 3. cap. 86.) Ita ut per intervalla miſerando ſpectaculo retrahatur & concidat. Vnde tandem fit, ut Spaſmo cynico interveniente, ablataque reſpirationis ac deglutiendi facultate (ob convulſum credo diaphragma & œſophagum) terrifica nonnumquam ſymptomata concurrant & murmur quoddam horridum, Epilepticorum ritu, exaudiatur. (Vide Hofman. ibidem

paragr. 6.) Nonnulli vero tardius, citraque tot dicta accidentia corripiuntur, dentibus primum stridentibus, ore mox distorto, adeoque occluso, ut vi ac speculo ferreo effringi debeant si deglutire & respirare velint. Tunc quidem non raro suffocationis periculum incurrunt, excrementaque retinere nequeunt. (Hippocr. in Coac. præn. 355. ex vulnere convulsio lethalis.) Infestantur potissimum hoc affectu vel levissime vulnerati, Piscatores, Fabri, Pistores: tum quod interdiu madidi ac sudore æstuantes, ab ingruente nocturno frigore sibi non caveant; tum quod crassiori & veteri alimento assueti advenæ obstructiones lienis graviores incurrant, indeque quasi novum & calamitosum Scorbuti symptoma nascatur. vide Sennert. de oris convuls. & Scorbuto. Tempestive itaque remedium adhibeas oportet, sin minus, ante quartam & vicesimam à convulsione horam, æger succumbit.

Primum, si nullum grave contraindicans obstet, confestim vena secanda est, mox acribus clysteribus, aliquoties reiteratis insistendum. Posthæc sudorifera ex Alexipharmacis, Theriaca, Diascordio, cornu Cervi & Rhinocerotis, bolo armena, exhibenda. Symptomata enim & curatio, malignum quid adesse testantur. Quod si protrahatur morbus, decocto Salsaparillæ, corticum Guajaci, Chinæ radicis, quæ *Iupicanga* dicitur, Sassafras, *Iaborandi*, *Betiis*, *Nhambi*, aliarumque ejus generis, Brasilianorum indigenarum herbarum, succurrendum est. Hæc subsequantur balnea humida & sicca, suffimigia è stercore caballino, cum Benzoin, Anime & similibus aromaticis. Post hæc sudoribus alte absterfis, frictiones validæ instituendæ sunt. Mox inunctio colli, spinæ dorsi, partiumque vicinarum succedat ex oleis & balsamis appropriatis, nativis & exoticis. Æger perpetuo probe cooperiatur, calideque maneat in conclavi, corpore perpetuo sudore diffluente. Sæpe & modice cibetur, ob lapsum virium, bibatque calidum. Neque raro, si prædicta observentur, eluctatur; præcipue vero si febris, vel alvi quoque profluvium superveniat, quod evacuet materiam convulsivam translatam è nervis ad venas. (Hippocrat. lib. IV. Aphorism. 57. Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit. Et Coac. 358. Convulsiones autem derepente ortas febris solvit ac alvi fluxus.) Sin minus; medicusque ac ipse æger vel astantes officii immemores, vel levissimo errore, antequam materia peccans victa fuerit, commisso, certo certius de vita erit actum. Quod aliquando accidisse memini, ore arcte clauso, ac motu convulsivo immaniter per paroxismos, maximis cum doloribus & ejulatibus insurgente.

CAP. IV.

De Stupore.

INter Chronicos Brasiliæ morbos familiares est ille qui nervos tentat, altumq; membrorum torporem inducit. Cujus naturam nemo, quod sciam, tradidit. Eum Lusitani appellant *Air*, quod ab aëris inclementia & ex incompleta obstructione, intemperieque frigida nervosarum partium oriatur. Pituita enim lenta & glutinosa, loco spirituum, nunc ex capite promanans, nunc è spinali medulla in artus destillans, facile nervos occupat ac tendines brachiorum vel pedum, vel utrorumque simul infestat: accidente refrigeratione non tantum nervorum, sed & venarum, arteriarum, carnis, membranarum, cutis. Id ex dissectione Æthiopis, ex hoc stupore dum viveret laborantis, animadverti, cujus nervi frigido & tenaci phlegmate obducti erant. Sensus non in totum tollitur, pulsu existente exiguo & debili cum profundo & obtuso dolore, pondereque membrorum summo, ac cum titillatione subinde sensus oberrat. Stupentis sensus ac titillationis vera ratio ex Rod. à Veiga Comm. in Galen. de locis affectis petenda. A paralysi differt quod sensus hîc perpetuo adsit, licet sæpe molestus. A Spasmo, quod convulsivis motibus utcunque destituatur, quia artus prolongantur non contrahuntur, humore frigido & humido in junctiras se insinuante, ita ut ligamenta & nervi inde laxentur. A Beribery distinguitur, quod hoc malo divexatis, membra minus contremiscant. Aliquando præter medullosam nervorum substantiam, membranosam quoque cum paroxysmis ac vehementibus doloribus tentari comperi, præcipue circa vesperam ac æstus maris vicissitudinem. Vsque adeo invalescit hoc malum, ubi subjectum suum acriter invaserit, ut ob maximos atque continuos cruciatus, facultates omnes de tono dejiciat. Affectus potius ærumnosus ob diuturnitatem, quam lethalis per se; nisi forte recidivus ex alio morbo, ut sæpe fit, spirituumque defectus subsequatur: cum mentis & vocis interceptione, ad sententiam Hippocratis lib. I. de prædiction. Vocis interruptiones cum exsolutione, stupore detinente sunt periculosæ, tum & illa quæ subito in utramque partem translabuntur. Multis enim ex obstructione morbis supernascitur, iisque præ cæteris succedit, qui mali judicii sunt & translatione symptomatica formidabiles fiunt. Quibus si accedant gravitates & acuti capitis dolores, convulsiones fieri solent, quod ab Hippocrate in Coac. confirmatum est. Citius evadunt

ægri,

ægri, si febris accesserit, quæ non talis sit, ut frustra ciendo tenaces humores oppressionem faciat, sed acuta quæ nervos & musculos iis liberare, intemperiemque frigidam exsiccando corrigere valeat. Illis vero qui calori diurno aut frigori nocturno caput & lumbos derepente exponunt, solutione vel compressione pituita in nervos partesque vicinas labitur, ibique radices agit. Adeo ut paucos ante trium vel quatuor mensium decursum, quosdam ne anni quidem intervallo, restitutos viderim. Vix subito unquam, sed plerumque sensim & per gradus invadit magnus hic morbus, ac magnis generosisque remediis propulsari postulat, quibus defectus virium non raro contradicit.

Primo, aër non nisi à solis radiis repurgatus admittatur, ventus imprimis nocturnus, aura frigidiuscula excludatur, quod sudantibus illis maxime obsit, porosque permeando perspirationi resistat. Noctu aër suffimigiis tepefiat. Potus sit vinum dilutum actu calidum vel decoctum ligni Sassafras nativi. Cibus optimi, sicci tamen esto nutrimenti. Aves montanæ, perdices, phasiani, palumbi, cæterique id genus alites tosti ægro exhibeantur. Si elixatis plus delectetur, rore marino, salvia, majorana & aromatibus condiantur. Allium quoque & cepas piperque Brasilienſe, si febris non impediat, atque evacuationes jam institutæ fuerint, adjiciantur, quæ ex jusculis & lacte caprino pota, robur addidisse ac multum profuisse memini. Semel atque iterum purgationes instituantur ex Mechoacana indigena, quæ recens & succulenta sit, additis correctoriis è spica Nardi & Zinzibere, tum & stimulis ex Hermodactilis & coloquintide, si extractum Mechoacanæ in pilulas redigatur.

Ad hæc balneis & suffimigiis siccis potius quam humidis, nempe stercore caballino, cum thure, myrrha cæterisque similibus accensis ad decem plus minusve dies utatur. Mox post haustum decoctum Sarsaparillæ & Sassafras, altis frictionibus sudores abstergantur, collum, scapulæ, totaque dorsi spina ad focum fideliter inungantur: accedente adipe colubrorum indigenarum. Consultum quoque validissimo per cucurbitas corneas suctu spiritus attrahere, tum imprimis per altas illas scarificationes partem affectam liberare. Tandem si necessitas urgeat, ferro candenti cutem pertundente, membra languida roboranda, lentaque nervorum pituita digerenda est. Convalescente ægro, noctes diesque partes affectæ ita obtectæ sint ut nullum aërem admittant, sitque exercitium & membrorum perpetua agitatio. Mira equidem tum tuendæ sanitatis ergo, tum in plerisque morbis sanandis, frictione & unctione frequenti incolæ præstant; illam in frigidioribus & chronicis, hanc in acutioribus adhibentes. Quæ remedia lubentes advenæ imitantur, & ut par est ex legibus artis, hæc & pl[illegible] medendi Empyricorum genera moderantur. Quæ passim docet Galen. lib. 2. De sanitate tuenda, & Celsus cap. 14.

CAP. V.

De Catarrhis.

RArissimis destillationibus veterani incolæ, creberrimis advenæ juvenes & pueri molestantur: Eæque vel à frigore nocturno, astricto & compresso capite: vel à caloribus æstivis, rarefactis carnibus exoriuntur. Quæ plurimas sæpe noxas vel per se vel ratione partis in quam fluunt, secum trahunt. Æstivo æque tempore, ac pluvioso oriuntur, humoribus capitis in fauces, quandoque in asperam arteriam partesque dissitas decidentibus. Quemadmodum enim omnia oppleti capitis symptomata in primigenia febre (teste Hippocrate & Galeno) statim enascuntur; ita non minus aliquando vis Solis ciere catarrhos animadvertitur, è cujus assiduitate maxima interdum mala oriri solent. Ut enim aquæ stillatitiæ, subtracto aut extincto igne, profluere cessant; ita catarrhus ab intensissimo solis calore suscitatus, non prius subsistit quam æstus deferbuerit. Hyeme pluviosa, perpetui redundantes humores viscera laxiora pervadunt, unde tusses, tabes præcordiorum, maxime vero ventriculi oppletiones, alvique albi fluxus (qui cerebrales vulgo practicis dicti) cum phlegmate ex capite descendente, proficiscuntur: (vide Aphoris. 30. lib. 7.) Quid quod ipsa nervorum paria, spinalemque medullam invadunt, quod humores oppido mobiles, partiumque facultates retentrices minus validæ in his terris deprehendantur. Maxime vero homines recens sanitati restitutos, recidive quasi iteratoque corripiunt Catarrhi, tanto impetu, ut omnes pene nervos occupent, unde cæcitates in opticis, stupores & tarditates in sensoriis & motoriis excitantur. Atque hæc omnia graviora oriri existima, si ventus è continenti oriundus ante diluculum, apertis sudariis caput & pectus frigido malignoque vapore subito feriat, transpirationemque cohibeat. Porro si quando contingat virilem vel senilem ætatem stillicidiis è capite, vagisque artuum doloribus (*Curimentos* vocant Lusitani) tentari, diuturni & curatu difficiles esse solent: qui tempore plenilunii, tum accedente & retrocedente mari, præsertim post solis occasum, exasperantur

uſque adeo, ut miſſa cauſſa, ſolis ſæpe ſymptomatibus occurrendum ſit. Si utroque remedio ſcilicet purgationis & venæſectionis utendum ſit, præcedat venæſectio ex Galeni præceptis, ut moti humores divertantur, fluxuſque è cerebro excidentes ſiſtantur.

Catharticis validis & cephalicis ex alto pituitam provocare, haud conſultum habetur: ſufficit enim inſtituiſſe unam atque alteram purgationem ex ſequentibus catapotiis, quorum confectio hæc eſt. Recipe Aloës Socotrinæ, Guttæ Camboid. an. p. 3. Colocinth. Gummi ammoniaci med. part. aceto vini acerrimo diſſolvantur, ponantur in vaſe vitreo ad ſolem, dein fortiter expreſſa & percolata materia exponatur rurſus donec contraxerit conſiſtentiam maſſæ pilularum, cujus doſis eſt à ℈j ad ℈j S. His ſi forte ruens humor refragetur & gravius periculum minetur à ſtupefacientibus, quod eximii ſint in ſimili neceſſitate profectus, non ulterius abſtinendum; quæ tamen cautius exhibenda, quandiu ſigna repletionis in capite & pectore apparent: nam tunc eorum loco ſudorifera, frictiones & unctiones præferendæ: maxime vero, ubi acres deſtillationes viſcera & membra jam diu obſederint. Recipe ſummitates *Baſourhina*, radices *Aninga*, *ſalſa do Praya*, *Betiis*, *Lauro ſilveſtre*, *Iaborandi*, *malua d'Iſco*, *Caſca de Cepipira*, *folhas Iapoarandiba*, *Caaroba*, *Camara*, *Pimente ſilveſtre longo*. Ex quibus, accidentibus foliis myrti, & radicibus *d'Araca*, balnea & fomenta concinnentur, parteſque dolentes aliquoties laventur. Mox ſpiritu vini & thure liquefacto ſtupa aſpergantur. Frictiones denique ex oleo Ricini, Chamomeli & Myrti Americani, in quo thus aliquandiu maceratum ſit, inſtituantur.

Præ cæteris probatur linimentum, quod ex pinguedine vermium toſtorum *Iarumaî* & venenoſa rana *Cotorâ*, conficitur. Poſtea emplaſtrum ex præſtantiſſimo Elemni gummi *Icicaiba*, nuce myriſtica, caryophyllis, rore marino, adipe capræ & pice, partibus afflictis apponendum. Quod ab empyricis & rationalibus, proſpero eventu inſtituitur. Fonticulorum denique neceſſitas, ſi ullibi, his terris magna eſt, modo temporius, ob majorem humorum mobilitatem, inferioribus æque ac ſuperioribus membris applicentur, quia veluti per cloacas, noxiam ſentinam à nobilioribus partibus detinent, & æque exiſtenti morbo quam præſervationi valetudinis opem ferunt. Adde maſticatoria, quorum principem locum facile obtinet *Iaborandi* decantata illa radix, quæ mane modice manducata, grato acore pituitam attenuat & educit.

Cibus ſit temperatus ad caliditatem & ſiccitatem inclinans, totaliſque abſtinentia à Venere & Baccho. Ad hæc ab illa perpetua viciſſitudine noctis atque diei ſibi caveant, ne modo calor, modo frigus, quid moveant, quod incautis advenis familiare eſt. Probe tegantur ut ſudores fluant, ne ventus aut blandiens aura admiſſa fluxiones magis concitet. Poſtremo potus ſit defecatus ex aqua fontana, quemque *Vbiraeé* cortices, ſarſaparilla, ſaſſafras, liqueritia nativa ingrediantur.

Cæterum cum cerebrum pituitæ eſſe fontem Medicorum princeps affirmet; eam partim gignit, partim calefactum, ut ſæpenumero hîc fieri ſolet, è toto corpore trahit, ac rurſus in pulmonem demittit, eumque exulcerat aliquando, unde Tabes enaſcitur. Cujus peculiarem curandi modum operæ pretium duxi paucis addidiſſe. Cum enim non minus beato cælo ſoloque hic Americæ tractus gaudeat, quam Italia vel Græcia, Galenum imitari lubuit. Qui ut tabidos ad Inſulam Tabiam, ita ego ad ſaluberrimum montem mari vicinum, pulmone laborantes ablegare ſum ſolitus, ædibus verſus ortum apertis, Euroque expoſitis, occidentem vero ſpectantibus, obtectis. Quod quidem non menſibus pluviis ſed æſtivis fieri convenit, cum eximia illa aëris tenuitas & ſiccitas, pulmonis ulceribus amiciſſima, collapſis viſceribus vitalibus robur reſtituat. Adde, quod præter aquam Olindanam à Sole excoctam, illa quæ circa Paraybam ſcaturit, ſulphur nonnihil ſapiens, admodum conducat. Accedit avium ſilveſtrium infinita copia, lac caprinum, præ cæteris vero pulmenta, emulſiones, boleti, placentæ *è Tipioca* exſiccantes & conſolidantes, quæ reliquis alimentis medicamentoſis facile palmam præripiunt. His addantur aquæ florum Aurantiæ & *Guabiraba*. Loco conſervæ Roſar. illa quæ ex fragrantibus prunis & pyris granatenſibus fit præſtantiſſima, ſubſtitui ſolet. Navigatio quoque modica circa littus, cælo ac mari clementiori, animo & corpori proficua habetur ob motum aëriſque mutationem.

CAP. VI.

De Prolapſu Cartilaginis Mucronatæ.

MOrbus ille cujus Codronchius, Sennertus & alii videntur meminiſſe, *Spinela* Luſitanis appellatus, interque Endemios habitus, non infrequens in his terrarum oris graſſatur. Fernelius meminit VI. Patholog. cap. 3. ſingultus orti ex compreſſione ventriculi à coſtæ extremo.

tremo. Hanc cartilaginem prolabi non posse, incurvari posse putat Hofman. Institut. pag. 494.

Corporis totius languorem inducit, cum dolore Stomachi, aliquando vomitu, summa respirationis difficultate, quæ ex refrigeratione pectoris musculorum, tum imprimis mucronatæ cartilaginis prolapsu & compressione oritur. Hinc mox ex dejectione appetitus magna virium imbecillitas subsequitur, & atrophiam minatur. Chronicus est morbus & frigidus, non tamen lethalis, nisi ex accidente, paulatimque invadens & cognitu in principio difficilis.

Hispani Empyrici primarium, ut putant, ejus signum ex inspectione & contactu colligunt brachii ægroti, in quo si valvularum instar nodos comperiant, morbum hunc adesse pronuntiant. Differt ab oppilatione cachectica, quod pectoris hoc vitio molestati, vultu tametsi dejecto & tristi, non tamen decolore & livido sint, neç pondus aut duritiem utriusque hypochondrii sentiant: tum comedendi quoque concupiscentia primæque concoctionis instrumentum langueat. Frequentius forte est, quod pauci sententiam Celsi lib. 1. cap. 2. tam stricte observari debere existimant, quando ait. Si quis interdiu se implevit, post cibum neque frigori neque æstui neque labori se debet committere. Pectore enim denudato in publicum prodire, ventoque se exponere nocturno, pectoris, & ventriculi refrigerationem & coctionis defectum causatur. Curatio autem discutientibus, calefacientibus & corroborantibus, tam internis quam externis absolvi postulat. Interna sunt pilulæ stomachicæ, Tabellæ diarrhod. abbat. Aromat. & similia. Vinum generosum & guttæ aliquot Balsami de *Copaiba* dissoluti: decocta Salsaparillæ Sassafras, cum semine Anysi & Cinnamomo, pugilloque pulveris *Nhambi*. Jusculà, quibus utitur æger, croco terrestri *Vrucu*, pipere Brasilienſi sativo & silvestri, & si nihil impediat, cæpis atque allio condiantur.

Externa sunt, cucurbitulæ siccæ multoties reiteratæ, mammarumque regioni appositæ. Mox stomachi & pectoris inunctiones ex oleo cortic. aurant. Artemisiæ & Mentastri. Scutum dein stomachale, ex herbis corroborantibus; atque confortans tandem emplastrum succedat, quod sit compositum ex decantato illo gummi *Icicariba*, ovorum vitellis, croco, oleo de *Copaiba*, balsamoque *Cabureiba* admixtis.

Non indigna observatu topicorum & externorum omnium remediorum necessitas, quorum insignes effectus videre est etiam ab ipsis morborum principiis: tum quod eorum efficacia cutis & carnis poros patentes altius penetret, quam in frigidioribus regionibus; tum quod viscera nobiliora in morbis admodum languentia, cerotis & inunctionibus refocillentur, vireſque manifeste acquirant. Cucurbitulas quoque corneas, quæ per exiguum foramen solo suctu ex alto trahant, omnes pariter incolæ felicissimo successu applicant. Ego tot prosperis effectibus motus, usum earum Chirurgis nostris commendavi, iisque in colicis cruciatibus & ventris fluxibus sanguineis sistendis, atque principio atrophiæ membrorum occurrendo, insigni profectu sum usus.

CAP. VII.

De Obstructionibus Viscerum Naturalium.

VBique terrarum conservatio humani corporis, inter alia in circulatione sanguinis motuque perpetuo, intra Tropicos, ut plurimum, vehementiori consistit. Qui si inordinatus, pertinaciores plerumque & graviores vel obstructiones vel fluxus concitare solet. Hinc sanguinei illi ac pernicioſi ventris fluxus non immerito Indiarum pestes habentur, cum inter morbos acutos nulli tanta vehementia grassentur, aut plures mortales è medio tollant. Qui quoniam ex variis causis, potissimum vero ex impedita transpiratione primam originem trahunt; de frequentioribus obstructionibus, quæ viscеribus naturalibus superveniunt, antequam ad fluxus descendo, pauca præmittam. Mesenterium, Hepar, Lien & Intestina, à ventriculo multa patiuntur mala, qui, licet per se tot morborum causa non sit, tamen ab intemperantia vivendi toties tentatus, vegeto suo calore tandem destituitur, crassisque ac crudis humoribus obsitus, officio rite fungi non potest. Neque ventres hyeme in his terris calidiores, sicut in Europa, testante Hippocrate, sed frigidiores potius sunt, multoque humore abundantes ob crebras pluvias aëremque calidum & humidum, ac proinde pauciori alimento indigent. Juvenes imprimis adventitii, maximopere hoc malo affliguntur (veteranos enim obstructionibus rarius infestari videas) tam ob saburram cacochymicam, recens ex itinere secum delatam, quam, quæ ex immoderato fructuum crudorum, tum cibi potusque fœculenti & compositi immodico usu contrahitur. Enimvero promiscua multitudo, nunc necessariis ad sex res non naturales destituta, modo eisdem abundans, facillime obstructiones incurrit. (Optimis namque cibis & plurimi nutrimenti supra modum assumptis morbos frigidos gene-

generari, experientia & ratio docent.) Potu viliſſimo ex ſacchari fecibus & aqua confecto, tum vino ardenti ex eodem potu concinnato, avidiſſime ſe ingurgitant, unde ebrii ſæpe ac æſtuantes, totique ſudore diffluentes, humi procumbunt, ac malignis vaporibus ex terra aſcendentibus corpus denudatum per integras noctes exponunt. Quo fit ut venis arteriiſque corporis occluſis, circulatio & perſpiratio illico ceſſent, moxque tonus ventriculi & robur Hepatis enervetur. Unde debilitas ex intemperie frigida cum multo labore & laſſitudine ſpontanea, tantaque nauſea ſuccedit, ut ferendis cibis ac medicamentis impares ſæpe exiſtant. Cui ſi forte initio non ſuccurreris, conſuetam perſpirationi viam aperiendo, viſceraque exonerando & roborando, hæc mala ſubſequi videas, manente tamen priori calamitate. Chylus ſiquidem craſſus & crudus, quia minutiſſimas venas meſaraicas permeare haud poteſt, eas obſtruit, ſuumque jecinori, inteſtinis, cæteroque corpori, non quam debet, ſed quam poteſt, miniſtrat. Hinc functiones naturales impediuntur & ob diaphragmatis ſympathiam, exponderc Hepatis & Lienis enatam, magna comitatur reſpirandi difficultas: accedunt ſudores præterea frigidi in partibus ſuperioribus, ſummus virium languor, durities atque murmur utriuſque hypochondrii, denique ex ventilationis defectu febris & ſitis. Quid, quod ſuffuſio flavæ bilis ex ſchirrhoſo & obſtructo Hepate prognata ſæpe ſe jungat, ſicut de India Orientali (cum qua America plurimos morbos habet communes) teſtatur Iacobus Bontius. Unde tandem hydrops non ſolum ſed Metaſtaſin Phrenitis ſubſequuta fuerit, manente dejectione pultacea & ſtercoroſa à bile in venas regurgitante. Si quem ſingulari naturæ beneficio à tot ærumnis vindicatum conſtet, hoc per liberale alvi profluvium & bilioſum nonnumquam contingit: hinc enim obſtructiones fluxu tolluntur. Sed antequam ad ipſam curationem, quæ medicamentorum adminiculo fit deſcendas, optimam & ſtrictam diœtam per multum temporis inſtituas. Illa potiſſimum ſit ex cibo recenti, partiumque tenuium ac digeſtu facillimo. Potus ſit aqua fontana. Venæſectio ſi non febris præſentis reſpectu, ſaltem futuræ confert. Quippe cauſa morbi remota licet frigida habeatur, complicata tamen & compoſita eouſque calores concipit poſtmodum, ut Hepatis quoque inflammatio merito extimeſcenda ſit.

Blandioribus primo medicamentis incidentibus & aperientibus, ne vires dejiciantur, tormina cruditateſque ex alto provocentur, inſiſtendum, ut ſunt radices herbarum *Acaricoba*, *Iuripaba*, *Caapomonga*, *Pagimirioba*, *Papyrapecu*, *Alcacu*, *Aguape*, *Araca*, *Aguaxima* coctio. Limonum & *Ibiraee* unde apoſemata ex arte conficiunt, & aliquandiu reiterata feliciſſimos effectus edunt. Ventriculi debilitati, emplaſtris Stomachicis ex gummi *Icicariba* & melle ſilveſtri per os exhibito, ſuccurrunt incolæ, ſi febris abſit. Denique vinum in quo dragmæ duæ radicis Ipecuanha maceratæ fuerint: tum caſtaneam nucis *Anda* ægroto propinant; ut tuto materiam præparatam exturbent per alvum.

Quoniam vero de iis morborum cauſis, quæ ad Scorbutum quoque faciunt, egi, pauca hæc de ejus curatione addam. In Mari potius quam terra viventes affici hoc malo ſolent, qui miſſis ſalitis, rancidis & fæculentis cibo & potu, ſolo cibo potuque recentioribus, fructibuſque hortenſibus reſtituuntur. Inter hos primas tenent nuces quas *Cocos* appellant, quarum liquor, medullaque præterquam quod gulæ lenocinentur, ſaluti proſunt, ut & mala aurea, citrea, eorumque ſuccus recens, melones aquatici, Tamarindi, *Caraguata*, *Guajaba*, *Ananas*, *Murucuja*: Braſſica denique marina ut portulaca, recens conditæ aceto, admodum conducunt. Potus ſit ex aqua fontana, Limoniis & Saccharo. Accedat corporis motus quam poſſibile fuerit. Atque his ſolum remediis, miſſis cæteris pharmacis, paucorum dierum ſpacio, ſi non cum aliis compoſitus ſit gravioribus obſtructionum morbis, priſtinæ multi ſanitati redditi, corporis vigore vel cum Athletis certarunt.

CAP. VIII.

De Oppilatione Hepatis & Lienis.

SI quis morbus popularis, hæc ſane eſt oppilatio hepatis & lienis, quæ vere endemia cenſeri debet. Eſt nutritionis defectus cum anguſtia pectoris, difficilique reſpiratione & laſſitudine ſpontanea, ex obſtructione hepatis & lienis orta. Nullus Chronicorum in noſocomiis noſtris hoc ipſo frequentior, præcipue menſibus pluviis exiſtit. Clam gliſcit & paulatim invadit morbus, unde difficulter ſæpe ejus principium cognoveris. Per ſe haud ſemper lethalis, niſi forte mora diuturniore hydropem comitem aut ſubſequentem habeat, aut alium quenquam recidivum ſecum trahat. Sicut morbi articulares, niſi opulentius viventes invadere amant, & ob id ægritudines divitum appellari ſolent; ita hæc oppilatio, duntaxat penuria preſſos moleſtat. Milites macie confectos ac mortua veluti corpora paſſim incedere videas vultu decolore & palleſcente, adeoque in cibum inhiantes, ut perpetua fame eos laborare credas.

Stoma-

Stomachus siquidem debilis, justoque calore destitutus, facilius congerit, quàm feliciùs digerit, suoque munere rite fungi non potest, unde prima concoctio impedita, & chylus obstructo mesenterio male distributus, à secunda in Hepate corrigi non potest. Hujus mali causa antecedens potissimum est frigus intromissum, perspirationem & circulationem sistens, composita tamen & mixta, ex dissoluta & inordinata vivendi ratione. (Aërem pro respiratione attractum, non minus ventriculum & intestina ingredi, quam pulmonem, eleganter probat Hofmannus Institut. pag. 354.) Fit enim plerumque ut viatores longo tempore exhausti, intensissimoque Solis ardore æstuantes, ad gelidissimos lacus vicinos properent, sitimque immodicis haustibus extingnant. Quibus ubi ad Oinopolium ventum est, potum *Garapa*, ejusque extractum sive Spiritum affluentius superbibunt, frigida calidissimis miscentes. Quo fit, ut visceribus, & præcipue naturalium nobilissimis, non exiguum damnum inferatur. Præter hæc, putrescente, mucida ac difficilioris concoctionis carne, larido item olente & rancido vescuntur. Pectore & ventriculi regione semper detecta, sudoribusque diffluentes humi procumbunt, pluviis insuper ventoque nocturno se exponunt. Quid mirum si Lien officii immemor, jecorisque tonus lædatur, & viscerum horum valde obstructorum pondus, diaphragma deorsum trahat, & liberum illius motum impediat. Unde mox respirationis ac ventilationis defectus existit. Ex quo imperitiores præcipuam & primam mali causam pectori attribuerunt; quamvis non injuria videri possit pectus per consensum laborare, ex nimis interrupta & difficili respiratione. Videatur locus notatu dignus apud Galenum 4. de locis affectis, cap. ult.

Signa manifesta existentis morbi sunt ex colore livido, lassitudine spontanea, respirationis defectu, visu vitiato, temporum ac colli arteriis plus solito pulsantibus, duritie atque ardore utriusque hypochondrii & febre lenta. Quamobrem cum similem in Scorbuto habitum cachecticum, iisdemque remediis aperientibus & aquas ducentibus curari à selectioribus practicis testatum sit, quis dubitet hunc affectum non simul componi ex Scorbuti quadam specie.

Quod si radices egerit malum, annum circiter, aliquando etiam longius durat, rarissime senes & viros affici videas. Infantibus, pueriscque advenis imprimis, æque infestus morbus ac juvenibus; illis pene nullam eluctandi spem, his meliorem plerumque relinquit.

Ego, sicut in multis aliis, ita in curatione hujus morbi, consuetudini & disciplinæ hujus regionis me subjicere sum coactus, eo tamen moderamine, ut diætam pharmacia exciperet. Nam quicquid etiam viri peritissimi obluctentur nihil tamen antiscorbutica & hydragoga aut certe parum proficiunt; quod semina mali relicta postea morbum denuo repullulare faciant. Cæterum incolæ antequam ad medicamenta generalia descendant, per octo aut decem, plus minus, dies certam vivendi formulam ægris præscribunt. Primum in locum editum ac salubriorem concedere jubent, ædibus qua meridiem & occasum spectant probe obtectis, & vento austro excluso. Ad hæc variis lacticiniis & acetariis ex portulaca imprimis & Soldanella recentibus, carnibus denique bene tostis vesci, aquam fontanam, cum vel sine semine anisi & liquiritia bibere: ante omnia motum corporis, quod ob difficiliorem respirationem sedentarii sint, injungunt. Atque hæc omnia toto curationis tempore, quæ circiter duorum mensium intervallo absolvitur, rite observari imperant. Diæta hoc modo instituta, robustioribus Antimonium vel vitriolum Romanum porrigunt, quibus succedunt syrupi præparantes ad incidendam materiam: Dein ipsius mali quasi antidotum per triginta, quandoque quadraginta dierum spatium concedunt, prout morbi pertinacia & ægrotantis natura exposcunt. Recipe pulveris *Vbiracé* (cujus quoque pugillus simpliciter tempore intermedio ex ovo sorbili prodest) Scoriæ ferri an. ʒij. milii Indici ʒj. fabarum minorum, cucurbit. amar. sem. & pulpæ, foliorum Senæ an. ʒj. Quæ minutissime trita inque pulverem redacta exhibentur ad ʒj. mane & vesperi tantumdem pulmenti è *Tipioca* cum Saccharo. Quibus vires paulatim restituuntur: exercitatione corpus fatigant, quotiescunque dosin præfati pulveris assumserunt. Mox restituti à cursu, epulis facilis concoctionis & digestionis iisque recentioribus se refocillant.

Præterquam enim quod in omni medicamento quod chalibem vel ferri Scoriam recipit, motus corporis conducere videtur; ita in hoc morbo præcipue, in quo facultates naturales sunt oppressæ necessario requiritur; secus enim statim à pulte sumta, de onere conqueruntur ægri; tum quod utræque illæ excretiones urinæ & sudorum minus suscitentur.

Chalybis usus laudatur à Celso lib. 4. cap. 9. Etiam sine subsequente motu vel exercitio chalybs in lecto cum fructu ab ægris assumitur. P. Zacchia de mal. hypochond. pag. 138. Sudorem non convenire in usu chalybis, idem eodem loco dicit. Tum quoque lienem per lotium vix expurgari posse probat Septal. 7 caut. 62.

Mirum forte videbitur nonnullis, remedio hoc populari, tam gravem morbum radicitus exstirpari posse; verum cum basis medicamenti sit chalybs & cortex *Vbiracé* (quod est Guajacum Brasil.) quorum hic primo gradu calidus, tenuium partium, dulcis & aroma-

aromatici ſaporis, meſaraicas & Hepatis vias valide aperit; ille lentos in omni viſcerum oppilatione humores incidens, maximeque licni ſit deſtinatus, merito cæteris remediis præfertur.

His itaque omnibus accurate obſervatis, plurimi convaluerunt. Niſi forte aliquid pejus in hepate delitescat; quod accedentibus reliquiis & debilitate viſcerum, recidivam faciat. Quapropter conſultum, ut ſublato mali fomite, morboque expugnato, ex artis præſcripto, decoctum Salſaparillæ ſimplex, dictis religioſe obſervatis, aliquandiu exhibere. Tametſi autem hæc medicamenta eorumque utendi methodus, neque ratione, neque experientia, deſtituta ſint, & minime improbanda; neceſſe tamen ad rationis amuſſim ea exigere, & nonnihil inventis addere vel tollere.

CAP. IX.

De Hydrope.

CUm multi ſint morbi in hac alterius mundi regione nobis cum Europæis communes; tum illum inter præcipuos referendum cenſeo, qui aqua intercus Latinis dicitur, pueros atque juvenes præcipue infeſtans. Illis enim præter requiſitas cæteras cauſas ex imperita educatione & tranſpiratione impedita, his ex vivendi intemperantia aquiſque paluſtribus viſcus illud ſanguificationis affligitur, omniſque generis hydrops vel primario inducitur, vel ſecundario aliis morbis ut Cachexiæ, Ictero, Dyſenteriis, quartanis febribuſque acutioribus male expurgatis, ut Hipp. paſſim comprobat l. de affect. ſuccedit. Quemadmodum omnes hepatis affectus in hiſce Indiis facilius & crebrius quam in frigidioribus plagis generantur; ita non adeo infeliciter curationem recipiunt ii qui non ex alio morbo nati fuerint. Facilius tamen quam cæteri morbi recidivam patiuntur. Hinc cautio in prognoſi & curatione exſurgit, ſecundum illud Hipp. effatum. Hydrops qui Medicinæ revenit ac concedit, deſperatus eſt: præcipue ſi ex alio morbo, quod ſæpe fit, profectus fuerit. Quippe ſi atonia hepatis vel ſcirrhus; extinctio item caloris ſanguifici; omnes denique alienatæ vel impeditæ virtutis ſanguificæ cauſæ inferantur, multum quidem ſolatii ea remedia ægrotanti tunc conciliant, quibus abdomen & pedes detumeſcunt: ſed ceſſante Medicina (à qua neceſſitas fractæque vires ſæpe nos recedere cogit) morbus à pernnitate cauſæ morbificæ renaſcitur. In cadaverum diſſectione, eorum imprimis, qui ex Anaſarca aut Aſcite laborantes interierant, quandoque hepar colore albicante rimiſque fatiſcens reperi, ne veſtigio quidem ſanguinis in jecinore apparente. Vnde facile liquet quæ ſpes aut deſperatio Hydropis à viſceribus captanda ſit. Contrarium vero non raro contingit, ſi à vitio ſolum tertiæ concoctionis, ut vocant, malum hoc cadat in ſubjectum viſceribus bene moratis, cæteriſque requiſitis præditum. Tunc enim & per cognitas & latentes vias inſperatæ excretiones, naturæ & medicamentorum virtute, tum per alvum utramque feliciſſime; tum per circumferentiam corporis tranſpiratione recuperata, egeruntur. Quas vias ſi ſponte ſua natura inveniat, non exiguum ſolatium ægrotanti præſtat, quod verba Hipp. in Coac. de Hydrope c. XIX. ſentent. VIII. comprobant. *Iam vero ineunte Hydrope, ſi aquoſa incidat diarrhæa cruditatis expers, morbum exolvit, ſecus enim æger non morbus tollitur.* Si vero medicamentorum adminiculo opus, conſultius hoc per Perirrhæam quam diarrhæam inſtituitur, quoniam difficile eſt excretionem illam hydropici humoris ſuſceptam, ex lege critica per inteſtina perficere. Tum alvus, arte liberaliter mota, merito in his terris ſuſpicionis plena habetur, quod in diuturnum imo lethiferum profluvium non raro degeneret. Perirrhæa tutius aquæ educuntur; tum ob majorem in viſceribus pororum apertionem; tum ob eximiorum medicamentorum indigenarum affluentiam, quæ aperiendo, ſiccando, aſtringendo mirabiliter ſane curationem abſolvunt. Quippe non raro contigit, ut ſola radice diuretica *Caapeba* (in tractatu ſimplicium dicta) ex vino vel aqua *Paraybenſi*, ſubinde ægro propinata, latex intercus fuerit eductus. Idem præſtant mirabilis Peruanæ, *Caapomonga*, arboris ſiliquoſæ radices, *Iaborandi*, Saſſafr. Carcaparill. liquiritia, radix quæ Chinæ dicitur, cortic. Limoniorum & prunorum Granatenſium, radices *Iuripeba* & *Malva d'Iſco*. Quibus nativis utpote recentibus & validiſſimis, plus confidentiæ quam exoticis effatis & ad nauſeam ſæpe reſervatis, ponendum eſt. Theriacam & alia ejuſmodi quæ per ſudores diſſolvendi & educendi vi polleant exhibuiſſe oppido conducit, quod per laxiores abdominis & viſcerum poros multi evaſerint. Alvus purgatur commode ſequentibus remediis. Pillulis Panchymagogis noſtris ſupra deſcriptis, quæ Guttam Camboid. recipiunt; Nec non Mechoacannæ recentis vel fœcula, vel extracto. Quorum ulteriorem præparandi modum videre eſt in capite de fluxu albo. Balnea conducunt quæ parantur ex foliis piperis longi, mali aureæ, *betel*, artemiſiæ, ſalviæ ſilveſtris, *Camara*, *Baſourinha*, lauri ſilveſtris, altheæ, *Albahaca Iaboarandiba*, aliiſque quam plurimis. His adſtringentia addi ſolent, ut ſunt *Cebipira*, radices prunorum & pirorum Granatenſium, fructus & folia Myrti Silveſtris. Inunctiones ex prædictarum herbarum oleis inſtituuntur. Accedit oleum ex corticibus Auriac. & citri deſtillatum,

quod

quod valide corroborat & digerit. Non exiguo quoque commodo Paracentheſis, quæ maxime aſciti convenit, ſolet inſtitui, idque ex lege Magni Præceptoris, ubi ſexto Epidemion. *Aquoſos cito ſecari debere præcepit*. Quod per epicraſin ter quaterve uno die, mediantibus perpetuis corroborantibus fit. Sin minus ob virium jacturam licuerit, pedibus ex leucophlegmatia tumentibus, cutis ſupra & infra talos, inciditur. Plurimi ex ulcere in crure, modo ſponte orto, modo igne comparato, curantur. Multis denique profuit navigatio, vomituſque à motu aliquoties concitatus mediante Pharmacia & diæta convenienti, aëriſque ſiccitate perpetua.

Cæterum Herniæ in ventrem inferiorem, præcipue vero in ſcrotum deſcendentes, non raro hydropum comites ſunt. In expeditionibus per aſpera & confragoſa loca milites armati iter facientes hanc calamitatem incurrunt: mox fracti, toto corpore æſtuantes, frigidiſſimam reſtinguendo calori affluentius hauriunt; ſomnumque ſub aperto Jove capiunt. Hinc flatus generantur, & peritonæum nonnunquam rumpitur. Ratio vero curandi eadem quæ in Europa, fomentis ſcilicet, inunctionibus, ligaturis & ſimilibus.

CAP. X.

De Lumbricis.

QUam nihil in hac orbis parte à putredine ſit liberum, omnes quicunque ſub zona torrida vivunt experiuntur. Unde inſectorum, maxime vero vermium tantus proventus, ut nihil propemodum intactum ab iis relinquatur. Eodem modo cum Microcoſmo ſe res habet, quem non minus quam totum hoc univerſum, varii generis vermes identidem exagitant, tamque viſcera intus puerorum juxta ac adultorum; quam forinſecus vulnera atque ulcera, à calido & humido ambiente, miris modis infeſtant. Hi Chirurgorum opera, quæque vulnera & ulcera mundificant, profliguntur; illorum curationem perficere, totque latentes hoſtes exturbare, leve non eſt, propter ingentem conceptæ putredinis propagationem. Hinc febres graves, ne dicam & malignæ, generantur, aliaque ſymptomata ſubſequuntur. Quippe non ſolum ano & inteſtinis familiares, ſed ſæpiſſime quoque ventriculo reliquiſque viſceribus nobilioribus vermiculos innaſci, anatome notum fecit. Qui cardialgias, deliquia animi, palpitationes cordis, ſtridores dentium & horrores nocturnos inferunt. Unde fit, ut his malis divexati, cachexia, multoque halitus fœtore, viva veluti cadavera, vix mortem effugiant, niſi forte ipſo morbi initio ſummum ſtudium adhibeatur. Theriacam, non infimæ alias dignitatis, ob febrium incendia raro admittendam cenſent. Barbarorum æque ac noſtrorum uſitatiſſima ac præcipua remedia ſunt, recentes fructus acidiſſimi *Caraguata* dicti, eorumque liquor deſtillatus, idque exigua quantitate cochleari exhibitus, ob vehementiam addito mellis ſilveſtris parum. Semina citriorum recentia ex ſyrupo Arantiorum & *Caraguata* propinata, multum proſunt. Olei arantiorum & Citriorum præſtantiſſimi, quod ex corticibus per alembicum elicitur, guttulæ quinque vel ſex cum dictis ſyrupis, vermibus tum cardialgiis ventriſque torminibus contrariantur. Laridum recens ano immiſſum, ſi lumbrici in inteſtinis inferioribus hæreant, eos expellit. Dein nuces arboris *Angelyæ* ab indocta multitudine valde commendantur; ſed quia nullam in hoc efficaciſſimo remedio obſervant Doſin, ſimul cum lumbricis, vitam infantibus aliquando intuliſſe memini. Licet autem à quibuſdam animantibus inſtinctu naturali, ut & ab Indis & ruſticis validioribus atque ætate provectioribus tuto contra hæc & alia mala expetatur, tamen, ob indomitam vim, juſta doſis ac præparatio requiritur. Nimium ſiquidem eſt, quod dimidium ſcrupuli excedit, ſicut poſtea ſuo loco latius demonſtrabitur.

CAP. XI.

De Ventris Fluxibus.

VIſcera naturalia oppilata, ac toties ab humoribus qualitate & quantitate peccantibus laceſſita, tandem exonerationem moliuntur. Et tunc quidem fluxus varii pro diverſitate partis affectæ & naturæ humoris vel bene vel male morati, ſequuntur. Unde vel critici, vel ſymptomatici judicantur. Sicut enim ex intemperie ventriculi & chylificationis fruſtratione, ſymptoma Lienteriæ ſe prodit, & fluxum hepaticum læſa hepatis ſubſtantia & venarum meſaraicarum regurgitatio profert: Præterea ſicut inteſtinorum eorumque venarum eroſio, ulcus dyſentericum; ita ani exeſio inflammationem & putredinem cauſatur, quæ *Bicho* Luſitanis dicitur. Adhæc orgaſmus acerrimi humoris ex aëre & fructibus calidis & humidis prognatus, choleram, multaſque colicas paſſiones producit. Horum omnium proximæ & immediatæ cauſæ impeditæ tranſpirationes vel obſtructiones non ſunt; ſed illorum potiſſi-

mum qui diarrheæ & fluxus alvi vocantur. Sin vero ab aliqua acrimonia & malignitate materiæ morbificæ, vel atonia partium incidant tales, qui Dysenteriæ fluxus hepatici vel choleræ appellantur, symptomatici habentur. Diarrhæa simplex, vel ex arte, vel per se facile & cito curationem recipit; sin minus in pejores fluxus degenerat, qui vel ex calida aut frigida materia oriuntur. Qui ex frigida, album alvi profluvium sine febre vocatur (excipitur autem ille quem Galenus ab adipe, à calore igneo liquefacto proficisci testatur) quando nimirum crudus ac pituitosus humor perpetuo delabitur, ægrumque absque magno dolore paulatim languescere facit. Atque hic quidem fluxus omnem promiscue ætatem, hyberno potius quam æstivo tempore infestans, ad multos sæpe menses, nonnunquam ad annum durat. Tametsi sine febre minusque lethalis sit quam cæteri, non inter eos censeri debet tamen, quem Hipp. in prædict. l.2. s.2. mitem & parum durabilem esse tradit; quod hic diuturnus & difficilis admodum deprehendatur. Cum hujus mali causa sit cruditas pituitosa redundans ex frigore, quæ transpirationem & circulationem impediat, collecta, & à præcipuis corporis partibus ad intestina abeat, curatio primo à clysteribus abstergentibus qui mel silvestre imprimis recipiant, incipit. Interim corpus syrupis aliquandiu similibus præparatur. Dehinc ad radicem *Ipecacuanha*, tanquam ad sacram anchoram, confugiendum, qua nullum præstantius aut tutius, cum in hoc, tum in pleriisque aliis, cum vel sine sanguine, fluxibus compescendis, natura excogitavit remedium. Quippe præterquam quod tuto & efficaciter tenacissimos quosque humores per ipsam alvum, sæpissime autem per vomitum ejiciat, & à parte affecta derivet, vim quoque astrictivam post se relinquit. Non enim vomitus solum sponte superveniens, ut ait Hipp. Aph.15.l.6. sed & arte concitatus, sub eodem Aphorismo comprehendi potest. Illud vero hoc modo perficitur. Dragmæ duæ Radicis *Ipecacuanha* in ℥iiij. vini coctæ, vel per noctem maceratæ, cujus infusum cum vel sine oxymelis ℥j. exhibetur. Postridie semel atque iterum pro re nata, secunda imo tertia ejus decoctio repetenda, tam quod ægri debiliores eam facilius ferant; quam quod astrictoria ejus vis tunc magis efficax appareat. Cæterum nuces *Pinhonis* (quibus vulgus imperitum non tam utitur quam abutitur) cum vehementer per vomitum & secessum exturbent, si ex præscripto exhibeantur, haud exiguum commodum præstant. Rec. nucleos sex vel septem, ablata tam interiori quam exteriori tunica, conterantur amygdalarum instar pro emulsione, addito momento sacchari & fol. sen. ℥j. vel ℥j℔. feminis anisi ℥℔. in pulverem trita misceantur, fiatque pastillus in furno siccandus. Sic nuces *Anda*, quarum nuclei quam *Pinhonis* prædicti benigniores, etiam citra ullam præparationem, dignitate illis non cedunt. Dein ol de *Copaiba* guttæ aliquot saccharo dissolutæ, ori ex ovo sorbili, sive ano per clysterem immittuntur. Quod si remedia hæc enarrata, forte non in promptu sint, eorum locum Mechaocanna, vel pugillus seminis Ricini Americani in spiritu vini macerati, supplere solent: hoc siquidem humorem vitiosum ac redundantem fortius, illud vero benignius educit. Non parum quoque hoc morbo exhaustos reficit decoctum ligni *Cacaranda* & Sassafras indigenum. Accedant jusculæ gallinarum addito aromatum momento ovi vitello, atque imprimis croco terrestri *Vrucu*, quæ virtute & tinctura ipso croco non multum inferior. Emplastrum super ventriculo imponatur ex Gummi *Icicariba*, balsamo de *Cabureiba* & *Copaiba*, vel ex pasta de *Tipioca*, vino de *Acaju*, pulpa item prunorum *Araca*, flore *Nhambu*, atque duobus ovorum vitellis. Adhæc tosta potius quam liquida aut frixa alimenta eligat, idque sæpe & parum. Vinum non aquam bibat, eique indantur guttulæ aliquot olei cort. arant. præcipue tum, cum ventris cruciatus instar colici, adsit, quem vesparum quoque (*Maripossas* Hispanis dictæ) nidus ex vino potus, vel ventri impositus, clementer mitigat. Idem feliciter præstant Herbæ castæ sive mimosæ in aceto frixæ. Quando necessitas ad magis corroborantia & astringentia compellit, his & similibus remediis quæ Brasilia profert, utendum Summitates fructuum *Bacoba* aut *Banana* semitosta aut arefacta ex vino rubello vel vino de *Acaju* & immaturo pomo *Ianipaba*. Testæ testudinis fluviatilis tostæ rasuram & corallum album maritimum omnes incolæ in hoc fluxus genere, feliciissime propinant, quod valide astringant. Idem præstant jecur capreæ tostum & ex arte exhibitum; & castanea celeberrimæ arboris Cedri Brasiliensis.

CAP. XII.

De Tenesmo.

CUm omnia quæ ad ventris fluxiones spectant, in examen revocasse necessum sit, operæpretium duxi, ea quæ circa Tenesmum, (Belgis Dumploop / Lusitanis *Pucho* dictum) cottidie observavi paucis exhibere. Morbus nimium familiaris & merito formidabilis prægnantibus, quod fœtum simul cum fœta, misere extinguat. Irritus enim hic conatus ex quovis acri & ulcerifero humore ano adhærescente natus, nullam aliquando nisi spumæ vel sanguinis

guinis aut puris excretionem comitem habet. Quibus, si oculi nictantes, inquietudines, cruciatus, longæ vigiliæ atque excubiæ nocturnæ accedant, tunc ægre finiri solet. Ex aliis subinde dysentericis fluxionibus nascitur hic morbus, quibus medetur ac finem imponit, curatuque tunc est facilior, cum tantum sint reliquiæ & sanies ulceris intestini recti. Interdum vero ex pituita acida & bile mordaci dysenteriam præcedit, quæ si non exturbatur, eam lethalem efficit. Quemadmodum enim omnes morbos successione deteriores fieri constat, ita præcipue hunc ob jacturam virium & dolores prægressos. Quando ex superioribus ventris partibus, videlicet ventriculo, mesenterio & intestinis materia cruda delabitur; præter incessiones & reliqua quæ anum respiciunt, causa fovens revulsione per vomitum tollenda, idque præstantissimo atque usitatissimo illo remedio, Radice *Ipepacuanha*. Eadem porro curandi ratio fere circa externa, quæ est in sanguinis profluvio, eaque humidis suffimentis & fomentis astringentibus tepefactis ex foliis arboris *Aroeira*, *Araca*, *Acaja* & similibus, si protuberet aut hiet anus; si ulcus adsit, sacculis ex lacte, semine psyllii & cydoniorum, *Basoure* summitatibus ac malvæ floribus, instituitur. His enim, tum intus tum foris continue admotis, multum promovetur; quippe quod symptoma ipsumque adeo morbum tollunt. Allium quoque assatum, si causa plane frigida, cum successu admovetur. Somnus qua fieri potest, concilietur; primo pultibus ex *Carima* & hordeo. Quibus si minus provocetur, lenocinia soporifera addenda sunt, interponendo clysteres abstergentes. A motu quoque & exercitio corporis abstinendum, quo spectat illud Celsi consilium haudquaquam negligendum: *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue tenesmo, necesse est, non quoties libet desidere, sed quoties oportet, ut hæc ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat.* Si tandem astringentibus remediis internis fluxibilitalem humorum cohibere conducat, præter succum stillatitium pomi *Ianipaba* immaturi, rasura insuper ligni sancti Brasilienſis, alias *Iacaranda*, ut & nuclei fructus *Gueticaroi* triti & jejune ex convenienti liquore hausti, eximie prosunt.

CAP. XIII.

De Cholera.

PErniciosus nec infrequens his quoque regionibus est fluxus ille qui Cholera dicitur. Morbus semper symptomaticus & vere acutus, ab aëre calido & humido, corpus perpetuo ambiente, immodicoque fructuum fugacium & horariorum esu proficiscens. Omnem ætatem omni anni tempore infestat. Æstate tamen ab æruginosa porracea atque æstuante bile, potu calido intempestive accedente, juventutem vehementius exercet, cum subita quadam spirituum effusione ac lypothymia ex tetris & fuliginosis vaporibus orta; adeo, ut si ante viginti quatuor horas non evadant, succumbant. Quod ex manifesta diagnosi constabit, si nimirum pulsus debilior, aut impedita respiratio, exteriorum membrorum, tum sudorum frigiditas, summum interiorum circa cor incendium, convulsionesque interveniant. Hunc humorem efferum & quasi orgasmo ad superiora & inferiora delatum compescere, res profecto haud exiguæ difficultatis est. Primum ad ea remedia quæ cor, ventriculum ac intestina modice refrigerando & astringendo corroborant & furorem acerrimæ bilis retundunt, confugiendum. Corpus enim evacuare (etiam invita Plethora & Cacochymia) quamvis benigne, periculo non caret; tum quod vires collapsæ atque exhaustæ, ulteriori irritatione reformidandæ sint. Ultra Tamarindos, quos hæc terra producit, quæque bilioſos & accensos humores refrænant nihil tentandum; sed syrupis potius & conditis de *Murucuja*, *Ianipapa*, limoniis, arantiis, *Araca*, *Guajaba*; ut & Ficubus Indicis, Ubapitanga, Murecy, imprimis Tipioca uteris, cæterisque medicamentis roborantibus, & refrigerantibus ex Tipioca. Externis quoque sequentibus insistes. Fomenta & inunctiones sint ex astringentibus & refrigerantibus. Tum cataplasmata ex portulaca recentis plantaginis, myrto, *Araca*, oculis arboris *Imbaiba* confecta, quæ cum aceto præparata rite ægroto imposita, præcordia fovent, ventremque ac anum afflictum demulcent. Clysteres ejusdem generis (modo tantillum temporis supersit) requiruntur, cæteraque remedia in capite de dysenteria & inflammatione ani prolixe enarrata. Verum, quemadmodum hæc sæpe auxilio sunt, non raro consulto ob temporis angustiam & morbi sævitiem, omittuntur, confestimque ad soporifera devenitur. Quæ duo potissime sunt decantata illa superius tradita. Extractum Croci Bontii, & conditum nostrum magistrale, tam in anum per clysterem, quam in os per potionem exhibita. Linimenta denique opiata, capiti & pectori admovere convenit. Adeo nihil tutum nisi somnum omni industria concilies. Cholera sicca eisdem remediis fere curatur, maxime si regione hepatis corneæ cucurbitulæ applicentur, quæ cum potentissime per suctionem operentur, merito de iis hoc testor, quod Galenus de Europæis, quas in colico affectu incantamenti instar operari tradidit.

CAP. XIV.

De Dyſenteria.

SEquuntur fluxus cum febre & ſanguine, ut ſunt Dyſenteria, fluxus hepaticus & inflammatio ani, Luſitanis *Bicho* abuſive dicta. Affectus Dyſentericus nimium his terris eſt familiaris. Oritur potiſſimum ex ſudoribus vi frigoris nocturni ac venti mediterranei ſubito admiſſi retroactis; tum fructuum fugacium & fæculenti potus immoderato uſu, accedente aëre calido & humido. Hæc excretio ſanguinolenta licet pari vehementia per omnes Indias ſæviat, numquam tamen in Braſilia morbi Epidemici inſtar graſſatam, alioque per contagium migraſſe, conſtat. Quo non parum conferre videtur inſignis aëris ſerenitas & motus, ſiquidem à ſolis & venti orientalis aſſidua illuſtratione atque agitatione, ſemina quaſi contagii diſpelluntur ac prohibentur. Ita ut perpetuo nobis ſporadica & popularis, nunquam vero Epidemia exiſtat Dyſenteria: cum alias pertinaciſſima aliquando malignitas, ſi in alio quopiam, in hoc morbo imprimis apparet. Quibus excretio bilioſa, aduſta & ſpumoſa, ut in juvenibus ſæpe videre eſt, merito ab Hippocrate habetur calamitoſa atq; funeſta; quippe quæ nullis remediis cedat, licet hæc tellus, nobiliſſima minimaque vulgaria auxilia medica producat contra malum tam familiare, & præſtantiora induſtria ac ſolertia hominum indies ſuſcitentur. Verum miſſis iis, quæ ſatis ſuperque jam ante ab aliis de natura & curatione Dyſenteriæ dicta ſunt, ea tantum proſequar, quibus potiſſimum differant ab iis fluxibus qui in Europa graſſantur. Affectui huic (præſertim ſi multa cacochymia adſit) tot ſimul ſolent ſupervenire Symptomata, tamque horridi cruciatus, ut ſæpiſſime anguſtia rei & temporis legitimam methodum remorentur. Hac itaque neceſſitate exigente, venam tundere, haud conſultum habent (niſi ipſo quidem principio, aut febre atque hepate affecto id maxime poſtulantibus) quoniam, etiamſi revellendi indicationi forte ſatisfactum eatur; malignitati tamen materiæ morbificæ & virium inopiæ male fit, quod raro occaſio deperditum reſarciendi, adſit. Porro, vel ſolo Rheo, vel laxativo quovis benigniſſimo mordacem humorem provocaſſe, partiſque affectæ cruciatus ingeminaſſe, ægro perniciem nonnunquam attulit. Si quando tamen evacuationi locus, radicem *Ipecacuanha*, exquiſitiſſimum naturæ munus, ſyrupis laxantibus, cæteriſque remediis præferre conducit: quamvis ingenue fatear, omnes pariter incolas ad ſudorifera & cordialia, quam ad purgantia, benigniora licet, inclinare, etiam tunc cum æque magna cacochymiæ quam ulcerationis ſigna appareant. Interim morbo durante præter conſolidantes, abſtergentes & refrigerantes clyſteres, nutrimentis & anodynis ex juſculo gallinarum hordeaceo aut furfuraceo, lacte caprino chalybeato & ſimilibus inſiſtendum. Præ cæteris pulmento ex Tipioca & emulſionibus inde factis, quod multis indicationibus ſatisfaciant, utendum per inferiora æque ac ſuperiora, quippe mirifice conſolidante & refrigerante qualitate partes afflictas demulcent, fluxiones quoque ruentes compeſcunt atque coagulant & orificia venarum claudunt. Quod ſi neceſſitas ulterius inſurgat, viribus corroborandis & ſiſtendis fluxibus, hoc electuarium magiſtrale opiatum à ʒß ad ʒj. identidem exhibere ſoleo. Rec. pulpæ ſeu carnis cydon. ʒv j. Conſ. roſ. rubr. de *Araca* & *Guajab.* à ℥iiij. Diaſcord. Fracaſt. ℥ij. Confect. Alkerm. Diacinth. an. ʒij. Trochiſc. De terra ſigillat. De carabe an ℥iij. Coral rubr. pp. lap. harmatit. pp. an. ℈iiij. ambr. griſ. Braſil. ℈ij.ß ſang. dracon. laud. opiat. an. ʒiij. Bol. Armen. ℈iiij ſpec. Diamargar. frig. ʒij requies Nicolai ℥j. Rob. fruct. Mureci & Murucuja an. ℥ij. Syrup. Granat. Diamor. Araca-goacu an. q. ſ. F. Electuarium. Vel optimam illam Bontii opiatam. Rec. opii elect. ſang. Drac. Benzoin. Croc. Oriental. an. p. e. ambræ nigræ partem tertiam, conjice in vas vitreum oblongum & collo anguſto, affunde aceti è vino fortiſſimi tantum, ut maſſam ſuperemineat in fundo tres aut quatuor digitos. Vitrum bene clauſum & obturatum, radiis ſolaribus expone. Hæc omnia hoc modo colata, fortiter exprimantur, expreſſa vi ſolis condenſentur, inque conſiſtentiam extracti cogantur. Hujus doſis à gr. ſex ad novem, in formam catapotii coacta vel in cochleari convenienti liquore diſſoluta, porrigantur, maxime noctu, quod ſummopere tunc inteſtinorum mala exaſperari ſolent. Ea quoque quæ lumborum, ventris & jecinoris refrigerio & robori ſunt, neutiquam intermittenda. Præterea ſingulis vicibus, quibus alvus dejicitur, fomentis tepidis, iiſque quæ conſolidant, immiſſis, putredines & calores, vel præſentes, vel futuri avertantur. De quibus latius dicetur in capite de inflammatione ani. Potus quo æger utatur, ptiſana ſit, ex decocto de *Carima*. Ovum quoque ſorbile cum tribus quatuorve guttulis olei Copaiba admodum conducit, quod confortando ſimul partes læſas conſolidet, ac proinde totidem guttulæ cum albumine ovi ex bombace ano inditæ vel per Clyſterem injectæ ſolamen adferunt. Aſſata elixatis præferantur. *Pacoba* & *Banana* ſemitoſtas, ſæpe pro alimento medicamentoſo accipiat. Iidem quoque fructus diſſecan-

ſecantur & in ſole ſiccantur, atque in maſſam, addendo aceti momento, coguntur loco panis. His accedunt plurima alia remedia nativa, aſtringendi ſimul & refrigerandi qualitate pollentia, quæ primi incolæ partim ut arcana celant, ſecumque interire cupiunt, partim innotuere & in tractatu de ſimplicibus tradita ſunt.

CAP. XV.

De Fluxu alvi Hepatico.

ANno 1638. urbe *Salvador* in *Bahia*, menſibus admodum pluviis obſeſſa, nulla clades æque exercitum noſtrum attrivit, quam fluxus ſanguineus, ſignis & curatione nonnihil à Dyſenteria diverſus (vide de hujus morbi cauſa Platerum & Sennertum) qui, licet non minus quam illa pernicioſus, ſymptomatibus tamen longe minoribus comitari ſolet. Sæpe enim ad finem uſque, abſque ullis torminibus, cruciatibus, exulcerationibus, cumque facili excernendi modo, exiſtit. Dejectio autem hæc eſt, vel puri ſanguinis, vel cum grumis vel loturæ carnis ſimilis; idque dupliciter fit: vel ab atonia hepatis, quæ licet curata, ad priſtinam cruditatem redit: vel à quantitate ex venis meſaraicis atque inteſtinis regurgitante, quæ plus timoris quam detrimenti inferat, & juventutem maxime infeſtet. Quippe tales excretiones aliquando febrium acutarum criticæ habentur, exque eutonia jecinoris, non inteſtinorum exulceratione cauſatæ ſunt. Fit demum hic fluxus ex qualitate ſimul, orificia venarum corrodente & referante. Atque tunc quidem Dyſenteriam propter ulcus & dolores inteſtinorum mentitur. Ea quæ ex hepate profluxio fit, iis remediis oppugnanda, quæ confirmando jecinori ſuam operam tam intrinſecus quam extrinſecus dicarunt. Raro in principio ſolamen ullum à clyſteribus conſolidantibus aut anodynis accedere videas. Venæſectio, tametſi in reliquis ſanguinis profluviis vix admittatur, in hoc tamen à veteranis incolis laudabilis habetur: noſtratibus vero utique mollioribus, intenſiorique calori non aſſuetis, cautius ac parcius inſtituenda eſt. Immo in cucurbitulis revellentibus, lumbis ac natibus impoſitis, aliquando ſubſiſtendum. Reliqua quæ tractu temporis exſurgunt circa curationem, quum Dyſentericis affectibus magis communia ſunt, iiſdem remediis, in capite de Dyſenteria monſtratis, propulſantur. Ad eum autem fluxum quæ ex atonia hepatis naſcitur, compeſcendum, irriti, ut plurimum, curandi fiunt conatus, ita ut præ virium lapſu ne quidem Rhabarb. myrobal. aliaque ſimilia adhibere conſultum ſit, ac proinde ad opiata ſæpe numero confugiendum. Ut ſunt imprimis Extract. illud Bontii, noſtrumque conditum magiſtrale ſuperius tradita. Quod ſi ex acrimonia malum profluxerit, ad ſemina frigida recentia accedendum. Tum ad ea omnia quæ urinam benigne provocant, ut ſunt, decoctum *Iuripeba* maris, radicis *Araca*, fructus Alkekengi, rad. liquirit. *Erva moira*, *Erva* de *Capitaon* & *Pagimirioba*, atque ſimilium quæ hepatis & venarum meſaraicarum ardores mitigant, & orificia demulcent. Horum præ cæteris palmam obtinent Emulſiones & pultes quæ *Carima* dictæ ex *Tipioca* de *mandihoca*. Inter fructus in pretio habentur, *Ianipaba*, *Murucuja*, *Guajaba*, *Araca* minor & major, quæ pyra & pruna ſunt Granatenſia. Aqua quoque ſtillatitia ex canna ſaccharea & flore *Guabiraba* cum albumine ovi pota, addito momento ſucci aurantiorum. Denique cataplaſmata ex portulaca & *Erva moira* cum aceto temperata, dorſo & ventri applicata, mirifice intemperiem hepatis ſolantur, fluxumque inordinatum compeſcunt.

CAP. XVI.

De Ulcere & Inflammatione Ani.

QUæ à Barbaris meaque longa experientia circa rationem & curationem tam funeſti & lamentabilis mali conſecutus ſum, in medium proferam. Hunc affectum Luſitani *Bicho del Culo* abuſive vocant, vel quod dolor pruriens principio ſentiatur, vel quod gangrænam, æque ac pedum illi vermiculi, inferat. Uſquam terrarum adeo quam in Braſilia hoc malum graſſari à nemine obſervatum memini. Nil autem aliud eſt, quam incendium & corruptio ani cum ulcere depaſcente, ſine vel cum ſanguinis fluxu dolorifico. Hunc morbum, aut præcedunt fluxiones Dyſentericæ cum inteſtinorum caloribus; aut per ſe, & citrà ullum morbum prævium ingruit. Cum Dyſenteriam præcedentem habet, & ob medicinam adhibitam Symptomata excretioneſque ceſſant, non nimium fidendum eſt: niſi forte ſudor calidus & multus pulſuſque ac cætera omnia reſpondeant. Detenta ſiquidem materia acerrima, à calore nimio jam accenſa, maximeque à ſquallente & ſordida corporis colluvie intus alta, magnum putredinis gradum, cum tam atroci dolore & inflammatione acquirit, ut muſculum ſphincterem atque ora venarum hæmorrhoidalium ſtatim exedat. Unde fluxus cruentus exoritur, alti-

altiusq; ad intestinorum tunicas ascendit, tam deformi aspectu, ut anus late diductus cloacæ instar livido & plumbeo colore appareat, ac turpiter patescat. Nonnunquam vitium hoc per se manifestatur, nimirum ex dolore, cum retentione excrementorum, quæ jecinoris ac Mesarei calore arefecta atq; indurata, non sine maxima difficultate & cruciatu egeruntur, egestaq; nigricantia apparent. Aliquando vero, ingenti licet conatu, nihil prorsus ejicitur (ut ipse in me quoque expertus sum) ano multum prominente. Hinc atroces sæpe dolores ex retentis fæcibus suscitantur, quos febres postea, lassitudines, vigiliæ, pulsus vehementes, concitatio stomachi, ac capitis imprimis dolores & ardores sequuntur. Quamobrem, antequam malum serpat (serpit autem citissime) internis & externis laxantibus & refrigerantibus remediis resistatur. Clysteres ejusdem generis semel atque iterum admoveantur. Suppositoriis, inunctionibus lavacris balneis, suffumigiis perpetuo insistendum. Venæsectiones præcipuè non negligantur. Quibus omnibus si morbus non brevi cedat, proculdubio in lethiferum degenerabit. Multoties præterea fieri consuevit, ut nullo morbo intestinali, vel quovis alio signo præcedenti, parti minus sensibili seminarium clam insinuetur, ipsumque ægrum & medicum in principio lateat. Quod, quoniam gangrænam non raro inferat, incurabile habetur. Si autem prodat se malum, prævia utcunque hac diagnosi fieri solet, ut, spontanea lassitudine, capitis & membrorum doloribus, appetentiæ cibi languore, calida totius corporis intemperie, insomniis, pulsu arteriarum inæquali nimisque celeri, absque manifesta podicis afflictione, nisi forte aliquo pruritu aut inani exonerandi alvum desiderio. Quamobrem in omni intestinali præcipue affectu, de ani dispositione Medici percontari solent. Quo incolæ Empirici non contenti, visu & tactu explorant podicem, num aliquid pręternaturale appareat; mox pulpæ limonum affrictu partes illas tentant & dolores excitant. Differt autem ab hæmorrhoidibus hic affectus, sequentibus potissimum signis. Gravis capitis dolor adest, ac hiantis late ani ostium fatiscit. Dein, ratione prognoseos, quod morbus hic *Bicho* (ut barbare loquar) nonnunquam mortem & quidem confestim adferat; hæmorrhoides autem non item, quæ eisdem, quibus in Europa medicamentis, imo solis hirudinibus Brasilienſibus curantur, & liquore pulpæ Nucis *Cocos* putrefactæ sæpius admoto, mitigantur. Cæterum, qui contra hanc labem se tueri studet, aqua marina frigida vel tepida & limoniorum succo recentium, anum, quoties ventrem exonerat, probe abluat. Quando vero ex indiciis supra dictis constiterit malum invasisse & serpere altius, doloris atrocitas, haud permittit, acribus medicamentis vel per anum, vel per os uti, sed blandissimis. Si lapsus virium contra indicet venæsectioni, cucurbitulæ infra dorsum affigantur. Exinde ad clysteres refrigerantes, consolidantes & adstringentes, qui anodyna imo stupefacientia opiata recipiant, progrediendum. Postea veterum incolarum ritu, aqua saccharea, gummi tragacanth. amyl. ex *Tipioca* de *Mandihoca*, soluta, duobus digitis insertis posteriora proluantur. Post hæc, dilutum ex cerussa, aqua rosarum & flor. *Guabiraba*, saccharo rubro, ovi albumine & lacte mulieris cum momento opii concinnandum, in quo tæda madefacta, ano profunde immittatur, idque frequenter. Idem fere præstant herbæ quædam nativæ præ cæteris contra hunc morbum receptæ usuque longo comprobatæ; ut sunt, folia & flores utriusque *Pagimiriba* & *Tapia* arboris longè præstantissimæ, addita *Erva Moira*, toties inserta quoties desidendo tædæ vel suppositiora intromissa removentur. Quod si pars afflicta manuum attactum reformidet, suffimenta ex emollientibus & siccantibus substituenda sunt. Porro quantum ad victus rationem, alimentis frigidis & roborantibus maxime uti convenit, irritantia autem cane pejus & angue declinanda. Absit motus corporis. Quum vero opii usus à multis tantopere extollatur per omnes Indias, ubi morbi acutissimi, imprimis ventris fluxus maligni, grassantur, profecto adversus hunc ani affectum egregie opitulari, expertus sum. Convenit ut ventriculo vacuo nec cibis deinde replendo, assumatur: Tum & post totius corporis evacuationes; secus enim pectus opprimit hostemque introcludit. Si dolor atrox vero ex reliquiis tantum materiæ calidæ & mordacis superfit, morbum simul & symptoma tollunt opiata. Quod certe aperte propter tria quæ adsunt hic fieri consuevit, nempe insomnia, fluxiones contumaces & virium prostrationem ex ingenti dolore.

CAP. XVII.

De Morbis Mulieribus & Infantibus Familiaribus.

QUod olim à prima statim hujus regionis invasione Medici Lusitani de Mulieribus & Infantibus, antequam vitia vitare didicissent, id ego jure de nostratibus hodie conqueror. Maxima enim earum pars calamitates incurrit partis istius nobilioris, qua *sexum* dignoscimus; imprimis quidem frigidam uteri intemperiem, unde cætera mala, tam matri quam infanti enascuntur. Insuetæ calori diurno & frigori nocturno mulierculæ nostræ obesiores & seden-

ſedentariæ, aërem frigidiorem dejectis veſtibus ac ſtragulis, captant. Quo fit, ut paulatim noxium hoc & penetrabile frigus, fœcundum illum alias naturæ agrum, debito & naturali ſuo calore defraudet, ſterilitatemque, ſi non penitus inducat, tonum tamen uteri dejiciat. Ita ut ſi vitalem, raro tamen longævum fœtum edant. Accedit potus ille frigidiſſimus, quem domi ex acidiſſimis Limoniis conficiunt: tum nimius & aſſiduus fructuum horariorum uſus. Unde tandem cum ipſo ventriculo uterus, ob affinitatem mutuam, ſumme refrigeratur, profluviumque & hydropem patitur; imo propter debilitatem ac laxitatem ligamentorum, ejus aliquando procidentia ſuccedit. Quid mirum ſi generationi deſtinata matrix ob ortam intemperiem magno illo naturæ opere deſtituta, cloacæ inſtar tot excrementorum & cruditatum fiat receptaculum, inque varias calamitates mulieres detrudat. Affirmare auſim noſtratium ut & Judæarum (quæ intempeſtivis balneis ex religione obſtrictæ) ne quidem dimidiatam partem profluvia uteri evadere. Quod, vel ex pudore vel negligentia dum occultare ſtudent, pallidæ, exſangues, triſtes & viris ingratæ, tanto temporis decurſu, conduplicare malum ſolent. Hiſce morbis, partim ex inſtitutis authorum, partim methodo Incolarum remediis nativis occurrere oportet. Cum enim hic affectus, licet aliquando compoſitus, ex frigiditate tamen potiſſimum natus cenſeatur, calidis curari poſtulat. Quamobrem abſtinentia ſit à fructibus frigidis, lactucis, potuque omni frigidiore & crudiore. Ob imbecillitatem corporis ſint coopertæ, noctu imprimis, loco à mediterraneo vento libero vivant. Venæſectiones requiſitæ vel ad deplenda vaſa, vel ad humores derivandos, ſuccedant. Purgationes ex maſſa noſtra Panchymagoga, ad pituitoſam cacochymiam præparandam & minuendam inſtituantur. Cætera evacuantia, præſertim tunc, cum profluvia hæc modum, tempus & colorem variant, ſecund. Aphoriſm. 36. lib. 5. non negligenda, quibus præmiſſis opiata ſubſequantur, quod iis mirum in modum vires reſtituantur, humoreſque ruentes coagulentur. Decoctum poſtea Carcaparill. & radicis *Viſqueira* atque *Vbiraeé* ad ſudores & urinas movendas, quodque robur addant partibus, dies aliquot exhibendum. His aliiſque ejuſcemodi præmiſſis, locus affectus conſiderandus, cui imprimis conducit mel ſilveſtre decantatiſſimum remedium in hoc & ſimili affectu, inſigniter abſtergens & confortans; tum ventriculi & inteſtinorum, mox renum & uteri cruditates & viſciditates, digerens. Exhibetur jejunis utcunque vel ſimplex vel compoſitum hoc Medicamentum addito vino Hiſpanico & aromatibus, tum & cæpis ſi nihil impediat, ad conſiſtentiam vini coctum. His ſuccedat exercitium. Si neceſſitas major urgeat ante dictum potum exhibitum, per ſpatium ſemihoræ circiter ingrediatur balneum ex aquæ fontanæ partibus tribus & una vini confectum, cum Myrta, artemiſia, foliis piperis longi, *Betele*, *Malva Iſca* Camomel ſilveſtris, *Albahaca*, Mentaſtro, *Iaborandi* & ſimilibus, quas profert Braſilia. Hæc per duodecim vel quindecim dies pro re nata continuentur, ex quo ſingulis vicibus probe abſterſæ, corpori corroborando aliquid alimenti capiant. Veſtitæ ſedeant, & ſi de doloribus uteri quærantur, per infundibilum, ſuffitum ex calefacientibus & ſiccantibus accipiant, tum & peſſaria ſyringaſque, ſi maritatæ fuerint. Quin minime contemnendum oleum illud ex toſtis vermibus in palmis viventibus, confectum; quod circa umbilicum illinitum, multum prodeſt. His & ſimilibus remediis haud vulgares effectus vidiſſe contigit, & quæ inter ſteriles habitæ, ſibi & generationi convaluere. Ex imprægnatione magnum ſubſidium ob ſiccitatem & duplicatum calorem ſubſequi ſolet. Hactenus de Mulieribus non gravidis. Sed quia uterum ferentes magis diſſolutum ſæpe modum inſtituunt, laxatis appetitus habenis, plurima vitia incurrunt: quibus haud facile eſt applicare medicinam quod vel difficultates pariendi vel abortus promoveant. Infantes enim in lucem editi, vel leviſſimo extinguuntur morbo, minorque pars ad pueritiam pervenit. Huc accedit quod præduris illis ac ſtrictiſſimis faſciarum involucris non exiguo ſanitatis diſpendio, conſtringantur. Cum tamen Indigenæ ipſique quoque Luſitani, miſſis iis quæ ſummopere perſpirationem impediant, ab ipſa nativitate denudato corpore, capite præſertim, infantes feliciter educari frigidaque eos tempeſtive lavari ſatius exiſtiment. Nutrices denique Braſilienſes & Æthiopiſſæ, lacte ſuo ſaluberrimo complures noſtratium infantes enutriunt; cum Europæis mulierculis lactis vires ingenitæ, ob ſupradictum vivendi genus, non raro depraventur aut extinguantur. Præterea haud tutum exiſtimant Incolæ ante biennium ſubſtrahere nutricem; quod tenelli, mutationi huic ferendæ impares, ſenſim deficiant; vixque bimuli, morbos graves incurrant. Hinc fit, ut toties triſtes, decolores, aquoſoque humore inflati, ob debiliora viſcera extenuentur, duriſque paulatim hypochondriis contabeſcant. Si quæ medendi præſidia adhiberi contingat, raro proſunt. Quædam tamen, longo uſu comprobata ab Empyricis accepi, eaque potiſſimum

 externa

externa, ut unctiones, frictiones, ſuffumigia, illotiones, cataplaſmata, & emplaſtra emollientia, attenuantia, & aſtringentia. Ex omnibus probatiſſimum quidem amplexus ſum (nunc emplaſtri nunc linimenti forma præparatum) quod ex radicibus *d'Erva de Capitaon* & Nimpheæ, cum oleo earundem herbarum Aninge & capparum, atque ſimilibus concinnatur, & per multum tempus applicatur. Interno ſi remedio locus, extractum ex cortice *Vbiraeé* ad mellis conſiſtentiam ægro propinatur, gratumque & tutum eſt medicamentum. Præter lumbricos inteſtinorum, quibus divexantur pueruli, vermium quoque genus exiguum & ſordidum in ventriculo (ut in diſſectione infantium aliquoties vidi) generatur, quorum morſibus provectioris quoque ætatis homines, invitis medicamentis, interire ſæpe contingit. Nihil horum videre eſt in Braſilienſibus Mulieribus vel earum ſobole. Nam robuſtæ, vegetæ agileſque, ſive prægnantes, ſive puerperæ, vivacem enituntur prolem. Antequam finiam, illud ſubjiciam, quod non prorſus extra limites inſtituti noſtri ſit, ſed inter Ariſtotelis forte diſcipulos de viribus imaginationis & ſuperfœtatione, lites movebit. In Paranambuco Anno 1638. ex Æthiopiſſa & Luſitano Gemelli Maſculi naſcebantur, validiſſimi, alter alba cute, alter nigra, criſpis capillis, oculis cæſiis.

CAP. XVIII.

De Morbis Contagioſis.

VIdere eſt in Braſilia morbos Endemios familiares, imo malignos, licet rarius, è tetris & fuliginoſis exhalationibus, terræ paludoſæ & aquæ ſtagnantis natos; nulli autem ex mutatione tali tempeſtatum, quæ ſtatis temporibus ſæviunt, aut ſyderum maligno influxu & noxia qualitate cælitus deſcendente oriuntur. Anno 1639. magno noſtrorum commodo, juxta ſinum omnium ſanctorum, tertia pars claſſis Hiſpanicæ maligno & contagioſa febre extincta eſt. Quippe hoſtis longo & faſtidioſo itinere defatigatus, & ſub æquatore diu propter ſolitas malacias hærens, multa fætida pluvia, cibique ac potus corruptione & penuria fractus, paulatim attritus eſt. Contigit quoque pecora ſemel atque iterum, miro aſtrorum aſpectu, pluviis ex continenti ortis, ac mollioris venti mediterranei afflatu, morte repentina periiſſe. In tantum vero aëris malignitatem unquam accreviſſe, ut peſtis exinde enata ac graſſata fuerit, nemo unquam expertus eſt. Mihi bis tantum contigit toto ſeptennio, febre petechiali laborantes videre, maculis per totum corpus diffuſis, morte poſtridie ſequente. Anthraces maligni crebrius, ſed non contagioſi graſſantes, ac curatu multo quam in Europa faciliores, dantur. Magnos autem & frequentiſſimos illos Dyſentericos ac malignos affectus, nunquam in Epidemios tranſiiſſe admiratu dignum. Vlcera porro (ut hoc obiter dicam) luis Venereæ & alia mala contagioſa & ſerpentia, beſtias æque ac homines mutua converſatione inficiunt. Idem faciunt fœtida illa Variolarum ulcera.

Quod autem ad Variolas & Morbillos (quos *Beſigas* uno vocabulo Luſitani vocant) attinet, etſi non evadant eos Meridionalis Americæ Incolæ, benignius tamen corripi iis ſolent. Citius curantur laborantes, ob perpetuam pororum apertionem, victum ſimplicem, humorumque minorem fœculentiam, modo ab aëre nocturno ambiente ſibi caveant ſedulo. Quemadmodum autem ventum declinando facile reſtituuntur; ita per aërem vel clementiſſimum retropulſæ, mortem accelerant. Cum febres paulo vehementiores & ardentiores præcedunt, Luſitani non verentur in principio ſecare venas, idque cum ſucceſſu. Epidemiæ ex accidente bis quantum conſtat factæ ſunt variolæ. Neque enim peſtiferæ variolæ vagari ſolent in pueros ſicut Proſp. Alpinus de Ægypto bis anno fieri teſtatur. Primo, ante annos triginta Æthiopes Angolenſes Braſiliam ingreſſi, & variolas ex Africa adducentes, inſigni mancipiorum ſtrage, reliquos infecerunt. Et nuper Anno 1641. idem fere accidit. Ita ut aliunde derivata, non inter nos nata Epidemici iſtius morbi principia, humidiſſima accedente hyeme, per integra territoria prope annum, graſſata fuerint. Luſitani autem his remediis vulgaribus, tanquam ſacræ anchoræ ſe fidebant, ſuoſque non infeliciter curabant. Fimum equinum arefactum & in pulverem tritum ex convenienti liquore iterum atque iterum ægrotanti propinant. Poſtea pectori & gutturi defendendis, gargariſmo & potionem ex albo Græco, cannæ ſaccharеæ & aurantiorum recentium ſucco concinnatam præparant. Pro alimento medicamentoſo ex *Tipioca* de *Mandihoca* pultem optimam, pro potu, ptiſanam ſeu dilutum ex eadem *Tipioca*, exhibent. Utrumque hoc ardores compeſcit & nutrimentum ſuppeditat. His ſuccedit mel ſilveſtre vel ſimplex, vel, ſi calor obſit, dilutum ex aqua cannæ ſaccha-

reæ

reæ quod hydromelis inſtar immundities pectoris & viſcerum abſterget, ægroſque ſuaviter demulcet.

CAP. XIX.

De Lue Venerea.

LUes quædam ex coitu non tantum per contagium, vel parentum hæreditario malo in liberos, ſed ex leviori attactu atque per ſe contrahitur, orta potiſſimum ex alimento fœtido & ſalſo, potu raneido & corrupto. Inter Afros non ſolum atque Indos, ſed Luſitanos & Belgas quoque ſævit, tumoribuſque ſchirroſis & virulentis ulceribus, totum corpus infeſtat. Quæ quidem lues huic regioni eſt Endemia & *Bubas* ab Hiſpanis & Braſilianis appellatur. Et ſicuti citius ſanatur à ſolis remediis indigenis; ita citius contaminat, quam illa quæ lues gallica vulgo vocatur & ad Incolas huc defertur. De qua diſſertationem inſtituere non eſt propoſiti mei, ſed de præſenti, quæ licet in quibuſdam conveniat cum illa; accidentibus & curatione tamen maxima ex parte differt. Empyrici initio data opera eam negligunt, quod curationem ante quintum vel ſextum invaſionis menſem perperam inſtitui ajunt, humoriſque tenacitatem, in quo mali fomes maxime inhæret, tot menſium intervallum requirere ad præparationem, credunt. Vitam interim intemperatam vivere interdicunt, aquæ calidæ lavacra inſtituunt, frigus nocturnum, ne perſpiratio cohibeatur, maximopere arcent, carnes recentes, imprimis ferinas, toſtas, remoto omni piſcium genere, præcipiunt. Vinum permittunt, quod ſudores & fuligines non ſine ægrotantis levamine, per poros expellere, comperiantur. Qui ab hoc medendi modo recedunt, ſymptomatum quidem pro tempore levamen allaturos, ſed poſtea recidivam artuumque dolores ſucceſſuros, ratum habent. Tandem præparato hoc modo corpore, evacuationes inſtituunt: mox, eos, qui præſertim tenuioris ſortis ſunt, ad molendinas ſaccharcas igneſque luculentiſſimos ablegant; & ſolo decocto, cujus baſis *Caaroba* & Carcaparilla, curationem ex inſtituto propemodum Europæo, feliciſſime abſolvunt. Ulcera quoque ſolo attritu aut lotione *Caaroba* aliarumque herbarum exſiccantium & abſtergentium ſucco, tollunt. Indi autem foliis *Caaroba* nunc coctis pro balneo, nunc ore jejuno maſticatis, ulcera, quæ per ſe non evaneſcunt, exſiccant & malignitatem extrahunt. Quod ipſum aliquoties per Chirurgos in Noſocomio imitari juſſi, & voti nos compotes reddidit. Ne quis autem fallatur, hæc lues ſive ex Hiſpanica mixta, ut ſæpe fit; ſive ſimplex Endemia, Europæis præſertim, non adeo parvi facienda ſive in principio ſive in progreſſu. Neque enim ut quidam exiſtimarunt, intra Tropicos levior ob halituum à ſole perpetuam extractionem; gravior tantum in ſeptentrionalibus regionibus datur. Ac ſi nocturnum frigus modo leviter admiſſum, apertos diurno calore poros non cum ſummo detrimento ægri altius occluderet, diſcuſſionem tetrorum vaporum impediret, verſuſque perioſtium, in quo dolor, repelleret. Sicut quotidie fit, vel ægrorum vel medicorum incuria, qui differentias diei & noctis contemnunt. Et tunc quidem male morata ulcera, quibus hoc malo infeſtati turpiter ſcatere ſolent, ſi maligni illi halitus minus exſpirent, cariem in oſſibus, cæteraque ſymptomata, æque ac in patria cauſari videas.

Addam quæ de Gonorrhæa, *Scantamento* Luſitanis dicta, notatu digna exiſtimavi. Gonorrhæa ſimplex, ſicut haud difficilis habetur curationis, ita facile acquiritur, modo à ſola equitatione ſub æſtu meridiano. A purgantibus initio ſibi cavent in omni Gonorrhæa, vixque blandiſſima ex Manna, Caſſia, ſyrupis laxantibus exhibent, ne quid cacochymicum provocetur aut irritetur. Tam ſalutaria contra hunc affectum domi naneiſcuntur remedia Incolæ, ut raro in exotica, quæ in officinis proſtant, inquirere illis neceſſum ſit. Præferunt, *Guabipoiocaiba*, Luſitanis *Pao Podre*, quam ego Arborem Siliquoſam, in tractatu de ſimplicibus appellavi. Ejus radix in taleolas diſſecta & in aqua ex canna ſaccharea deſtillata, macerata, aëriique expoſita, eam abſterſoria & diuretica qualitate imbuit, quæ mane & veſperi pota, paraſtatas & renes inſigniter mundificat. Cavendum tamen ne immodice hoc medicamento valido utare, quod ſanguinem ducat. His accedit *Iuripeba*, Canna *Iacuacanga* dicta ſilveſtris, radix item *Iaborandi*, quæ noctu ſub dio macerata in aqua fontana diluitur, ejuſque diluti quatuor plus minus unciæ per quindecim circiter dies bibuntur, unde renes & veſica repurgantur. Poſt hæc pro potu quotidiano, ejuſdem cannæ ſilveſtris decocto utuntur. Atque alternatim ob calores ſuſcitatos, mane phtiſanam ſeu liquorem ex *Tipioca* exhibent. Dilutum radicis de *Malva Iſco*, *Pagimirioba*, *Fedagoſo*, *Caapomonga*, Emulſiones ex *Tipioca*, nuce Coco recenti & ſeminibus frigidis, cannæque ſaccharcæ aqua præparatæ, familiaria illis ſunt remedia. Contra retentiones & inflammationes lotii, poſt frigidam dorſi & perinæi inunctionem, genitalia emollientibus fomentant, nempe decocto ſummitatum *Baſurinha & Imbaiba*, floribuſque malvæ Americanæ & fabarum vulgarium, atque id genus aliis. Calorifica vero, tam à medi-

camentis quam epulis procul esse jubent, ne virulentia & incendium invalescant. Ego tamen nimium refrigerantium usum aliquando noxam intulisse expertus sum, quod tonus genitalium inde debilitetur. Semper enim condonandum est Empiricis, utpote exquisitioribus in exhibendis medicamentis quam in distinguendis morborum causis. Quippe sicut ex his medendi formulis apparet, profluvia genituræ cum Gonorrhæis videntur confundere. Quod qui levitare velit, adeat Plat. Ob. pag. 729. Lang. Epist. 2. l. 5. Solenand. pag. 199. v. 45. Hof. pag. 540. Quocirca in Gonorrhæa virulenta malignitate exturbata subsistunt peritiores, quando indicatio astringendi, consolidandi & siccandi est. Quod quidem optime fit balsamo *Copaiba*, saccharo vel oleo olivarum dissoluto atque per os & penem injecto.

CAP. XX.

De Vulneribus & Ulceribus.

TAmetsi pleraque vulnera & ulcera ejusdem fere naturæ & curæ in novo hoc orbe ac in patria existant; ea tamen in quibus differunt, silentio præterire nolui. Sicut enim in multis malis internis considerandum quæ infra hepar sint aut quæ supra; ita maxime in externis. Quæ superne sunt, præcipue in capite, multo benigniora & curatu faciliora existunt. Tum quod ab humorum peccantium affluxu libera, tum quod capitis vulnera aëris calidioris beneficio & sola mundificatione restituantur sæpe. Ea autem quæ in inferioribus partibus corporis, maxime in pedibus existunt, difficillimæ curationis sunt; partim ob perpetuum descensum & mobilitatem calidi humoris in acrimoniam degenerantis; partim ob facultatem retentricem debiliorem. Atque hæc quidem verissima deprehenduntur, si tempus anni respondeat, nimirum constitutio calida & humida; æstate enim sicca, sponte vel felicius saltem curantur. Quid mirum, si hac regione quæ toto cœlo ab Europa distat, vulnera & ulcera aëri exposita, diversum quid & peculiare habeant, cum authores passim testentur, nonnunquam ob diversum urbis aut regionis situm, aut pejora, aut meliora tum capitis, tum pedum mala fieri. Longa experientia observatum est ab Incolis, oleis, unguentis aut emplastris, minus profici quam in Europa, ob impeditam perspirationem halituum. Haud facile se dimoveri patiuntur à vegetabilibus quæ astringendi facultate pollent; etiam tum, cum ob malignitatem altiorem, ad Ægyptiacum, præcipitatum, alumen ustum & similia ascendere debent. Tamen ab ipso principio usque ad curationis finem, sive loci affecti corruptelæ, sive vicinæ carnis mollitiei invigilantes, nativas suas astrigentes & siccantes herbas, resinas & pulveres non deserunt. Quod cordatiores, præmissis generalibus purgantibus, tentant. A vino & fructu imprimis illo celebri *Ananaß*, sibi cavent. Quia non solum curationem vulnerum & ulcerum remorari, sed & in pejus disponere, recidivamque facere constat, quod calore infenso humores accendat. Diæta utique illis tenuis & refrigerans esse solet. Porro iis, quibus recens inflicta sunt vulnera, duo præcipue hic observanda sunt. Primo æstum diurnum devitent, ne sanguis attenuetur, venarumque orificia aperiantur, quod ingenti virium jactura ob dissipationem spirituum & febrilis caloris accensionem in castris aliquoties contigisse memini. Deinde ne noctu sub dio cubent, unde maximam calamitatem, spasmos, convulsiones mortemque ipsam postea incurrant. Cum vero in curatione vulnerum & ulcerum Lusitani plerique & Brasiliani peritiores longo usu facti, & silvas remediorum quavis regionis parte, omnique anni tempore sibi in promptu habeant, ea proferam quæ oppido approbata & à nostris recepta, longaque rerum experientia confirmata sunt. Optato successu balsamis illis fragrantibus *Cabureiba* & *Copaiba*, vulnera restituunt, haimorrhogiamque non tantum sistunt, sed & interne ac externe exhibita nervis opitulantur. Gummi illud præstantissimum admodum familiare, *Icicariba* (quod Elemni vere dixeris) nervorum & capitis affectibus præ cæteris remediis medetur. *Tipioca* autem, sicut pota fluxus sanguinis hepaticos & dysentericos internos coërcet, & incrassat; ita haimorrhogias à vulnere concitatas, sive hausta, sive plagis emplastri aut cataplasmatis forma applicata, mundificat, temperat & sanat, quod excellens remedium si tamen simplex exhibitum minus profit, opiatum aliquod admiscendum; ut coagulentur simul humores moti. Porro succum ex arboris *Ambaiba* summitatibus expressum mira operari perhibent, quippe gravissimis quoque instillatus vulneribus solatium adfert. Populare est medicamentum hoc corroborans, mundificans & exsiccans, quod ex radicibus *Araca* & Limoniorum myrtique foliorum succo fit. Communia denique sunt remedia, folia Nymphææ, *Lavapratos*, *Iuripeba*, eorumque decocta, *Figuero d' Inferno*, *Herva de Nossa Senhora*, *Pagimirioba*, *Cuipouna*, *Ambaiba*, *Tapia*, *Folhos do Spinhera*, succus *Bacoveira*, aliaque pene infinita incolis usitata, de quibus mox in historia simplicium. Addantur, si simul pedum tumores adsint, balnea vel fomenta ex corticibus arboris *Cepipira*, summitatibus *Aninga*, Myrto silvestri,

veſtri, *Baſourinha*, *Guabiraba*, *Camara* & ſimilibus. Gangrænam, Europæis relictis remediis, ſolis foliis recentis Tabaci contuſis, toties ab Empiricis reſtitutam vidi, quippe majores facile ipſis redeunt fructus in curatione multorum malorum, ex uſu foliorum viridium eorumque ſuccis & oleis; quam cæteris orbis incolis, ex fumo exſiccatorum. Furunculos & Apoſtemata maturare ſolent foliis *Araticu* vulgaris, *Bredos*, *Pulgera*, *Pagimirioba*, *Herva Mimoſa*, & bulbis Lilii Braſilienſis, *Meeri* dicti: Tum & radicibus mirabilis Peruanæ rubræ.

CAP. XXI.

De Papulis & Impetigine.

INter vitia Cutanea nondum Scabiem, Lepram, Elephantiaſin obſervaſſe contigit, ſicut in Ægypto aliiſque fervidioribus regionibus graſſari teſtatum eſt ab Autoribus. Sed papulæ ſeu ſudamina, quibus cutis exaſperatur & rubet (vulgo **de Kootjont**) advenas fere omnes recens Braſiliam ingreſſos, genioque imprimis largius indulgentes, ſummo cum pruritu invadunt. Vid. Tulpii Obſ. 44. l. 3. Hæ puſtulæ totum corpus ſæpenumero arrodunt, fixæque ac ſtabiles totam ventris regionem occupant, ut *Zona* dici poſſint. Quod malum balneo quidem aquæ marinæ frigidæ cum limoniorum ſucco compoſito, abolere plerique ſtudent, ſed minus tamen conſuetum eſt exhibere quod ardores intropellat, ſeu frigidæ lotione, balneoque nimis aſtringenti id fiat, ſive per fortiora purgantia acrem humorem à circumferentia revocare inſtituas. Si vero malum nimis excreſcat, longiuſque ſerpat, leves admodum & faciles purgationes ex temperatis componantur, quæ hepatis calorem, ſentinæque corporis, meſenterii ſcilicet, obſtructiones tollant, ut ſunt, ſyrupus ex novem infuſionibus & ex cichoreo cum Rheo. Cremor tartari Tamarindi. Decocta radicis *Iuripeba* & limoniorum quæ cichoreii vicem ſupplent. Venæſectioni ſemel atque iterum inſiſtendum eſt. Externis ita utare, ut ſudore crebro abſterſo, ſubuculam frequenter mutes. Mox fomentis ex aqua ſulphuris & nitri, albumine ovi, ſeminibus frigidis majoribus, cum aceto & limoniorum ſucco coctis, immiſſo linteamine, corpus defrices. Quæ, licet primo attactu acres ſæpe dolores excitent, cutemque vellicent, ſtatim tamen ceſſare ſolent; quos, ſi quis impatientior ferre non potuerit; eorum loco, balneo tepido ex refrigerantibus & emollientibus herbis utatur. Sciendum eſt, quod plerique quamdiu hoc malo tentantur ac pruriunt, à multis morbis ſint immunes, ac proſpere valeant. Quamobrem qui hæc incommoda ſanitatis gratia aliquatenus obdurare malint, meo quidem judicio rectius fecerint. Ante omnia moderatam vivendi rationem inſtituant, ciboque ac potu frigidiore utantur, ut materia attenuata, felicius per ſudores evocetur, ne ex intempeſtiva illa materiæ bilioſæ repreſſione ad interna, fluxus ventris Dyſenterici enaſcantur, quod aliquoties factum memini.

Quum vero eruptiones hæ bilioſæ per poros exitum ſibi quærentes, intra cutem detentæ, vique frigoris aut auræ ſubito admiſſæ repreſſæ atque obſtructæ in acres & igneos halitus degenerent, cum multa materia ſalſa & aduſta, in orbem quaſi ſe cogunt & conglomerantur, pertinaciterque ad annos ſæpe cuti adhæreſcunt. Et tunc quidem perverſam & plane alienam naturam induunt. Aliquando autem mobiles puſtulæ ſejugatæ non ſine cruciatu, maximoque ſcalpendi ardore ac pruritu, præcipue æſtate juvenes ut plurimum infeſtant. Has **King-worm** noſtrates, Luſitani *Empige* ab Impetigine vocant. Quando inſtar Herpetis exedentis, aliquandiu malum duraverit, externis ſupradictis facile refragatur. Inter topica tamen remedia quæ requiruntur exactiſſima illa graminis juncei ſpecies, *Erva d'Empige* dicta & Siliquæ ſilveſtres longiſſimæ, inter ſimplicia deſcriptæ primarium obtinent. Horum attritu morbus non leviter emendatur, imo in totum nonnunquam tollitur. Interdum locus affectus mutatur & æque vehementer poſtea hominem ſi ab interna cauſa foveatur, divexat. Quamobrem medicamentum compoſitum ex ſuccis ſupradictis ad lavamenti vel unguenti formam, partibus affectis applicuiſſe, eximiam utilitatem præſtitit. Rec. ſucci graminis & ſiliquarum prædictarum partem unam, ſulphuris vivi & nitri partem dimidiatam, Turbith. albi parum ung. refrigerantis caphurati partes duas. (*Vide porro remediorum inſignium copiam contra impetiginem, quam Paulus Ægineta & alii nobis ſubminiſtrarunt.*) In tractu Paraybienſi exercitatiores incolæ nullum remedium præferre ſolent cortici *Cebipira*, cujus affrictus & lotio, ſicut ſcabiem, malignaque quævis ulcera exſiccant & curant; ita abſtergendi beneficio hanc quoque impetiginem feliciter reſtituunt. Multoties tantæ malignitatis hic affectus conſpicitur, ut venæſectionibus, purgationibus ſudoriferis ex ſarſaparilla ſimilibuſque remediis, & diætæ refrigeranti, licet rite inſtitutis, vix cedat. Tunc curationem niſi per ipſum Mercurium, tanquam proprium antidotum, non recipit. Ex quo tamen intempeſtive intus aut externe ſumpto, nonnullos ardentioris pruriginis impatientes in morbos animiq; deliquia non ſine vitæ diſcrimine

incidiſſe vidi, ob materiam virulentam ad cor uſque repulſam, quod facile fit, ſi pectus, collum & emunctoria obſita, Mercurii litum non ferant. Enecare autem hominem, per ſe hoc malum ſi corpus cinxerit, ego ſane, quidquid authores ſcribant, nondum comperire potui.

CAP. XXII.

De Externis Malis quorundam Inſectorum.

Bicho dos pes.

MInutiſſimos vermiculos Luſitanis *Bicho*, Braſilianis *Tunga* hæc terra nutrit. Qui ſæpe cum pruritu, raro cum dolore pedum digitorum extremitatibus innaſcuntur. Maximopere infeſtant præ cæteris eos qui nudis pedibus, loca arenoſa perambulant; in quibus utpote calidiſſimis vivere amant inviſibiliter, fugiuntque pavimenta lythoſtrata. Initio in cute exteriori aliquandiu latitant. Mox ingenti cum pruritu, præcipue circa plantas pedum, cutem ſine noxa penetrant, inque ea ſe recondunt. Nihil cum Guineenſibus vermiculis commune habent, qui longi, lati & albicantes chordarum ſpeciem referunt. Hi vero exigui intuſque paulo profundius occultati & veſicula orbilata incluſi, nigricantes apparent, eoſque per Mæſocopium explorare oportet; ſecus enim ne à lynceo quidem exacte ſatis perſpici poſſunt. Tandem ubi ad juſtam magnitudinem, quod eſt circa triduum vel quatriduum excreviſſe compertum fuerit, tunc maxime de exciſione cogitandum, quod ſolius aciculæ aut argenteæ cuſpidis beneficio à Braſiliano aut Æthiope, facillimo negotio fieri conſuevit. Ea ſolum adhibenda cautio, ut vermis membranula incluſus integer eximatur, ne vitioſus humor quidam contentus, quod ſæpe contingit, diſpergatur. Tunc enim nova parti vitiatæ exſurgunt accidentia. Rupta enim veſicula, ſtatim novi generantur, qui vicinas & illæſas partes depaſcunt. Et tunc quidem non minus calamitoſi, quam illi in Guinea habentur, adeoque gangrænam ipſam intuliſſe memini, ut pedum digitos amputare non ſemel coactus fuerim. Videre mihi contigit in Noſocomio, cutem in calce pedis calloſam, ſub qua innumeri latitabant vermiculi, militibus penitus fuiſſe reſectam. Remedium quo præcautionis gratia Luſitani æque ac Braliani inungunt plantas & digitos pedum, eſt mordaciſſimum illud oleum glandium, qui pomis arborum *Acaju* adnaſcuntur. Quod quidem oleum ſit extractum ex immaturis & crudis glandibus; nam ſi maturuerint, qualitate uſtiva caret, & gulæ potius delicias, quam huic affectui remedium præbet. Lachryma flavæ arboris *Camacari* dictæ admotum eidem malo prodeſt. Quod ipſum quoque gentem nauticam pice navali præſtare videmus.

Maribonda *Luſ.* *Braſil.* Copueruçu.

INfeſtiſſima veſparum examina in arboribus nidificantia non armenta, ſed viatores, aufugientes licet, perſequi amant; imo turmis equitum non parcunt irritata, *Maripoſas* vel *Maribundas* Hiſpanis appellata. Nidus earum quem in ramorum extremitatibus fabricant, in medicinam receptus eſt, atque contra frigidos affectus, tum interne tum externe potiſſimum abhibetur. Magnitudine & figura Europæis veſpis haud diſſimilia ſunt, ſed crabronibus atque æſtris omnibus infenſiora. Noxia hæc inſecta velociſſima, ipſo eodemque momento, quo inſultant, aculeo rigidiſſime faciem petunt, atque mox avolant. Unde atrociſſimus dolor cum ardore ſummo exſurgit, duratque ultra horam, manente rubore & elata cute. Vix ullum ſatis præſens tam immani cruciatui exiſtit remedium conveniens, quod pars eorum balſamis indigenis, atque refrigerante quodam unguento de *Imbaiba*; pars cauteriis potentialibus, calorem extrahendo præſtat.

Moſcites *Luſ.* *Braſ.* Mariguè.

ALiud porro genus datur vermiculi alati nigrum, adeoque parvum, ut tactus ſenſu potius quam viſus percipi ſoleat. Culicum more gregatim volitant. Nunquam apparent niſi ſumma exiſtente malacia, idque veſpertino tempore potiſſimum, circa fluviorum ripas inter paludoſas illas arbores *Mangues* dictas, hærent. Merito ab omnibus pariter incolis extimeſcuntur hæc inſecta moleſtiſſima; quippe adeo exercent & lancinant agricolas, ut non ſolum membra eorum nuda, ſed & leviter veſtita morſu doloroſo infeſtent, acuumque mucrones referant. Scapha fluvium lento gradu aſcendentibus mecum Hiſpanis, adeo intumuerat, veſiciſque ac rubore conſperſa erat nobis facies, ut à familiariſſimis ne quidem dignoſceremur amicis. Æthiopem juſſu domini ſui palo affixum, perque integram noctem (mirum ſupplicii genus) relictum, poſtridie delirio captum, ex meris doloribus, memini. Peregrinantes per

deſerta

deſerta denſaque Braſiliæ nemora, quo defatigata aura marina vix pertingit, præſentiorem cautelam non amplectuntur, quam ipſum ignem integroſque rogos: tum quoque balſamum *Copaiba* & *Cabuberiba*, quibus membra nuda inungunt. Ante horam unam atque alteram, humores & punctura evaneſcere ſolent, modo non nimia frictione vel frigidæ aſperſione irritentur partes læſæ. Dolores apprime ſedantur mucagine cardui littoralis, tum & herba *Pagimirioba* & *Imbaiba*, cæteriſque ejuſdem generis ſuccis inſpiſſatis, quæ frigida & anodyna qualitate pollent.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER TERTIVS,

Qui agit

De Venenis eorumque Antidotis.

MAgno venenorum proventu, quibus paſſim animalia, plantæ, ac mineralia turgent, univerſus Orbis terrarum luxuriat. Præter primum Naturæ inſtitutum accidit, ut quiddam alicui ſit malum & noxium. Nam quod multis alimento, quibuſdam eſt veneno; ac viciſſim, quod uni eſt veneno, ut cicuta homini, quibuſdam animalibus ut Capræ & Sturno eſt alimento. Sic radix altilis *Mandihoca* à venenato ſucco nondum repurgata, homini lethalis, equis & bobus cæteriſque animantibus nutrimentum præbet. Celebris quoque illa herba Mimoſa *Iuquiri* dicta, oves & capras pinguefacit, interimit homines. Baſiliſco venenum eſt naturale & aliis animantibus minime. Non autem Plinio aſſentiendum, qui in eum finem à natura produci teſtatur, ut iis pro libitu homo, incurabili vel animi vel corporis morbo detentus, utatur ac violentis toxico hauſto cruciatibus & vitæ finem imponat. Niſi hoc forte attribuendum huic genti Barbaræ, artibuſque Magicis ſupra modum deditæ & in omnibus propè venenis dignoſcendis mire ſolerti, quibus hoſtes & ſocios, lucri aut libidinis cauſa, pari ſorte exſtinguunt. Mancipia illa ex Africa huc deducta, ubi horrendi voti compotes fieri nequeunt, cum dominorum vitæ inſidiantur, duriſſimæ ſervitutis jugi, incudiæ ac variarum calamitatum impatientes, ad unicam illam libertatis viam, nemini non perviam, confugiunt. Veneno ubique obvio, ſibimetipſis atroces manus inferunt. Gratulantes ſibi naturæ renuntiare, vindictamque, dominis plus juſto ſeveris, reponere. Sed hæc, relicto abuſu, ſecus interpretanda ſunt: cum animali non ſolum rationali, ſed & irrationali inſtinctus ſit datus, per quem creatis omnibus dextre utatur, bona & vitæ utilia ſeligat, fugiatque nocitura. Ecquid enim, per Deum immortalem, ex quo non aliquam percipiat utilitatem? ex ipſis viperis adverſus viperas conficit Antidotum, quo venenis omnibus & venenatis morbis reſiſtat. Ex *Mandihoca* radice, maximo ſcatente veneno, optimum alimentum non ſolum, ſed & Antidotum concinnatur. A Scorpio, Scolopendra, Colubro, reliquiſque Serpentibus ictus, ab iiſdem petit remedium. Elephantiacos viperarum eſu frequenter ſanitati reſtitutos Galenus auctor eſt. Nec exiſtimandum benignam naturam remedium denegaſſe, ubi morbum invexerit, ſed omni veneno alexipharmacum indidiſſe atque oppoſuiſſe. Baſiliſci lethifero veneno, muſtelæ virus, ſalivam hominis jejuni, Serpenti, Viperæ, Scorpio cæteriſque venenatis adverſari conſtat. Adeo placuit Naturæ nihil eſſe ſine pari. Equidem vix dixeris venena an alexiteria plura ſint pronata; & ubi ſpecificum incognitum, Diaſcordii & Theriacæ uſus, vicem ſupplet. Sic folia, flores & fructus Herbarum *Tangaraca* & *Iuquerij*, venena Braſiliæ facile prima, propriam ſuam unaquæque radicem, oppoſitum habet Antidotum. Bufoni *Cururi* aliiſque inſectis venenatis, ſolius *Nhambî* decantatæ illius Panaceæ ſuccus ſuffuſus, præſentem mortem infert. Plurima alia hujuſmodi hic producuntur, Barbaris multo quam Europæis ac eruditis, notiora. Qui viperarum pinguedinem & capita, tum & integra inſecta quæ vulnera intulerint, ex arte parata, audacter & felici cum ſucceſſu, venenatis ictibus applicant. Adeoque per ipſos effectus comprobare nituntur in omni venenato contineri ſuum Antidotum. Videatur locus Galeni lib. 11. de Simplicib. cap. de Dracone marino; & libr. de Theriaca cap. 11.

Quamvis autem occaſione multoties deſiderata multa nondum explorare licuerit, ea tamen quæ aſſequi atque addiſcere potui, poſteris ulterius indaganda relinquo. Nec enim facile eſt veneni ſpeciem cito diſtinguere; neque etiamſi cognoſcatur, protinus illius proprium alexi-

alexipharmacum ſuccurrit. Accedit, quod aliqua reperiantur, quæ in Europa venenata, hic veſca, vel ſaltem minus noxia ſint, & vice verſa; quippe ranæ & piſciculi hic dantur præter opinionem venenati: E contrario formicæ illæ grandiores, tum carnes aliquot ſerpentum, lacertorum, bufonum, vermium & glirium ſilveſtrium, primis incolis inter delicias habentur. Idem Plinius de Africa confirmat lib. VI. cap. 29. Celſus lib. V. cap. 36. Scaliger Exercit. 189. ſect. 4. In India atque Æthiopia non ſolum innoxios ſerpentes multos, ſed etiam eſculentos dari, ita ut Ophiophagi dici poſſint.

Præ cæteris autem in Braſilia, centipedes *Caraſitu* & *Caramouritu* virides & nigri, toſti & eviſcerati; tum imprimis vermes illi *Iarumai* & *Caramatori*, pingues & albicantes, inque medulloſis ſilveſtrium palmarum truncis viventes, in pretio illis ſunt. Plinius lib. XVII. cap. 24. Ælianus lib. XIV. de Animalib. cap. 13. narrant vermes in uſu multis Indis eſſe.

Innumera alia portentoſa à Tapuyeris fando accepi, quæ, quod eorum aliqua forte fabuloſa, ſilentio prætereo; tantiſper donec ulteriore inveſtigatione atque experimento eorum veritas magis illuceſcat. Multa equidem inter hæc notatu digniſſima, à nemine tamen, quod ſciam, Luſitanorum, ſcriptis mandata, adeoque neglecta, ut ne veſtigium quidem horum ac ſimilium naturæ mirabilium exſtet, unde lucubrationes Phyſicas quis illuſtrare poſſit. Quædam nativa recondita habent veterani agricolæ, quibus ſibi ſuiſque Europæis remediis deſtituti, coguntur ſuccurrere. Quamobrem maximam partem, multis precibus à Barbaris extorquere neceſſe fuit: qui ſicut tenebriones ſunt in porrigendis venenis & pertinaciſſimi in revelandis ejuſmodi ſecretis; ita officioſi in exhibendis antidotis; dictoque citius ubi de natura veneni conſtiterit, in ſilvis efficaciſſimas herbas colligunt, quas contuſas inſtar potionis ægris ſubminiſtrant, animaſque pene exſtinctas ſuſcitant. At vero, his remediorum generibus non contenti miſeri mortales, ac ſuperſtitioſi barbari, futilia illa ac illicita, ut faſcinationes, incantamenta, philtra ac ſortilegia amplectuntur. Quod tamen ex parte condonandum huic genti profanæ, utpote nullis literis vel Dei cultu imbutis, ſed Stygiis tantum atque infernalibus auguriis, ultra quam credi poteſt, deditæ. Illud mirum, reperiri etiam inter Chriſtianos, quos inſana hæc & ridicula credulitas involvat. Pudet profecto, quam indigne homines cætera cordatos, mancipiorum & pecorum ſuorum externos & internos affectus, neſcio quibus præſtigiis à ſe curatos gloriari, meamque incredulitatem haud parum accuſantes, audiverim. Quum tamen quæ primum technis impoſtorum, veneficiis ac magicis incantamentis obvelata erant, longo poſt tempore ingenii aciem intendentibus, detecta ſtolidam opinionem exemerunt. Nemo equidem tam excors, quin fateatur plurimos præter expectationem Medici, citra artem, abſque manifeſta cauſa ſanitati reſtitui vel ſola imaginationis vi; quin imo væcordia potius eſſet, omnia manifeſtis qualitatibus aſcribere & occultas illas totius ſubſtantiæ proprietates tollere. Videatur Andræas Cæſalpinus quæſt. XIII. Sed hæc nihil ad præſtigia aut patrocinium impoſtorum reſpiciunt. Verba & characteres ſunt Medicinæ dæmonum, ſyrupi & Apozemata hominum, inquit Paracelſus. Ex Agyrtis & circumforaneis qui pluſculum ſapiunt, norunt quo tempore & quibus morbis ſua amuleta inſtituant. Si ſucceſſu res careat, æger incuſatur. In minimo enim qui peccat, omnium fit reus. In myſteriis magicis, qui cadit ſyllaba, cadit cauſa. Plebecula maxime dedita ejuſmodi nugis, plus fidei & ſpei iis concipit, gaudens falli ſpecie recti. Orationes cum certis cæremoniis dicendas ſuſcipit, & jam vix demurmuratis verbis vi fortiſſimæ imaginationis, aliquam convaleſcentiam ſentire ſe clamitat. Quod ipſum quoque Galenus his verbis teſtatur; plures ſanat, cui plures fidunt. Unde merito credulos Agrippa ad ſacra magiæ cæremonialis admittit. Sed longius provectus, dum me tantæ credulitatis piget tædetque, revoco me & ad venenatorum enarrationem redeo. Quorum occultæ qualitati, abdita quoque medicamentorum proprietate (quæ per experientiam fuerit revelata) ſuccurrendum.

Inter venenata Braſiliæ animantia, Serpentes primum locum occupant, è quorum numero circiter viginti hactenus innotuerunt, ut ſunt, *Boiguacû*, ſive *Iiboya*, *Arabô*, *Boiobi*, *Boicininga*, *Boitrapô*, *Boycupecanga*, *Boipeba*, *Cucurucu*, *Caninana*, *Curucacutinga*, *Guinpaiiaguara*, *Ibyara*, *Iacapecoaja*, *Ibiboboca*, *Iararaca*, *Manima*, *Vona*, *Tareiboya* & *Cacaboya*, *Amorepinima*, quorum tres noviſſimi ſunt angues aquatici. Frequentiores ædes & ſilvas perreptantes, in hoc habitato Parnambuci tractu attingo; reliquorum minus cognitorum naturam, cogor præterire. Horum Serpentum Americanorum aliqui, Europæis minus ſunt noxii, utcunque tamen majores & vegetiores iis exiſtunt; quaſi harum regionum calor externus, nativum in hiſce frigidis animantibus intendat. Præter Galeni aliorumque teſtimonia, multa ſunt argumenta ab ipſa experientia deſumta, quæ evincunt temperiem nactam eſſe frigidam, omnem lacertorum & Serpentum cohortem, contra Avicennæ opinionem. Nam non ſolum contactus ipſe frigidus vel maxima æſtate, hoc arguit, ſed eorum nonnulli ad menſes, nonnulli ad ſeptimanas aliquot vivi abſque cibo reſervati, hoc confirmant; cum tamen ſi quid eſculenti illis

illis præberetur, comederent. Idem teſtatur magnus Scaliger commentariis in Hiſtoriam Animalium, lib. 11. &c.

BOICININGA.

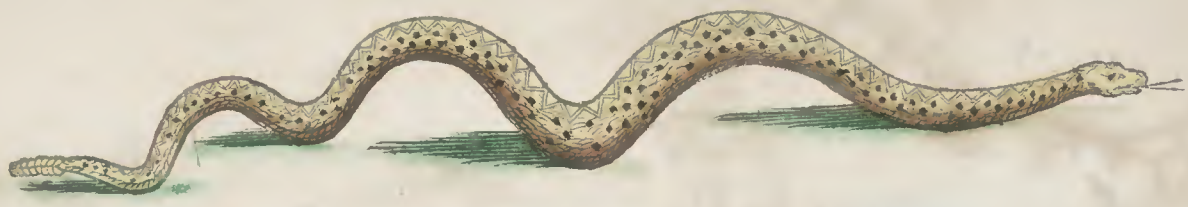

Primo Serpens ille, *Boicininga*, quem *Caſcavel* & *Tangedor* Hiſpani nominant, propterea quod ſonitum inſtar tintinabuli caudâ edat, in triviis juxta ac deviis locis cernitur, tamque celeriter proreptans ut volare videatur. Huic tam pernicioſo colubro, benigna natura, cautionis quaſi gratia, nolam addidiſſe videtur, ut illius ſonitu admonitus quilibet tempeſtive ſibi caveat à vicino hoſte. Brachii eſt craſſitie, longitudine interdum quinque pedum, lingua biſulca, dentibus longis & acutis, colore fuſco & ad flavum vergente. Quotannis articulus, quo infeſtare ſolet, in cauda creſcit, cujus extremitate in anum hominis immiſſa, mortem infert confeſtim; venenum autem quod ore vel dentibus infert, multo lentius vitam tollit. Ex vulnere mox ſanies cruenta effluit, caro livet, ulcuſque paulatim ſerpit. Ad remedia extrahentia, vulnus dilatantia, ſcarificationes, cucurbitulas, & ſi pars læſa intercipi poſſit, ad vincula feſtinandum, idque junco *Iacape*, cui remedio maxime fidunt Braſiliani; ſin minus, cauterio utendum eſt. Interim dum veneni qualitas ad cor penetrat, curandum ut interius præmuniatur *Tipiocæ* hauſtu, ſudoreſque evocantibus inſiſtendum. Præſentiſſimum præ cæteris remedium, quod Barbaris contra hujus aut qualiſcunque Serpentis morſus reſtat, eſt ipſius nocentis caput, quod contundunt, contuſum emplaſtri forma vulneri calens applicant: cui remedio ſimul addunt, in omni fere morſu, ſalivam hominis jejuni, qua perpetuo partem affectam demulcent, (Plinius lib. VII. cap. 2. Galenus lib. X. Simplic. Scaliger in Hiſtor. Animal. lib. 11. cap. 18. hanc ſalivæ vim quoque agnoſcunt) adeoque his duobus Antidotis nituntur, ut ſuperent, ſi in illis voti compotes non fiant. Ego hæc & ſimilia remedia, quæ longa illis experientia dictavit, jubente neceſſitate, lubenter ſum imitatus. Non intermittendo tamen ea quæ à veneranda antiquitate & authoribus nobis ſunt relicta. Ne nimium temere hiſce novitiis, aut pertinacius veteribus viderer adhærere.

CUCURUCU.

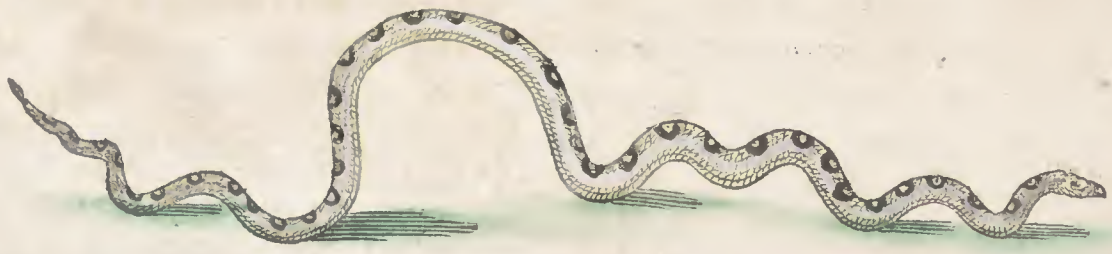

CUCURUCU eſt anguis craſſus, cineritii coloris, interius flavus, externis maculis nigris diſtinctus, & iiſdem ut *Caſcavel* ſquamis veſtitus; novem & interdum duodecim pedes longus. Maxime eſt venenatus & plurimum metuendus, licet caro ejus præparata à Barbaris comedatur. Præcipuum illi venenum in capite, ideoque Braſiliani intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo. Ab illo ictus, corripitur vertigine, tremoribus, torminibus, animi deliquiis, febribus ardentibus, quibus ſudor frigidus ac ipſa denique mors, intra diem naturalem, aliquando & celerius ſuccedit. Præter enarratas qualitates, peculiare eſt huic Serpenti, quod morſu ejus virulento, venæ erodi videantur, tantamque inflammationem & ardorem efficiat, ut ſanguis bulliens mox è naribus, auribuſque, imo manuum & pedum unguibus promanet. Huic malo ſi quæ Medicina detur, ipſius Serpentis, qui morſum intulit, caput emplaſtri forma, vulneri applicatum; tum & folia Tabaci recentia, leviter tantum ab ignis flamma tacta, mirabiliter proſunt, cauterii loco. Idem præſtat contra hujus, aliorumque Serpentium morſus radicis *Caaapia* decoctum. Deinde ſuccedunt ſudorifera, vel ipſo ſtatim initio convenienter exhibita, ut ſunt radices *Iurepebæ*, *Vrucu*, *Malviſco*, *Iaborandi*, inter ſimplicia ſatis ſuperque deſcripta.

BOIGUACU.

BOIGVACV, ſive *Iiboya*, Serpentium omnium facile maximus, pectus fere hominis craſſus, Luſitanis *Cobre de Veado* dictus, quod Dorcades integras devoret, idque fugendo potius quam maſticando. Ex horum genere quidam octodecim vel quatuor & viginti pedes reperiuntur longi; Cineritio, ſpadiceo variegato ſunt colore. Non æque veneno, ut multi alii, turgent. Carne eorum non ſolum Indigenæ & Nigritæ, ſed & noſtrates veſcuntur. Famelicus hic

anguis vel ex dumetis profilit, caudæque ſuæ nitens, horrende ſe erigit & ſtrennue cum feris & hominibus luctatur, & ſibulat irritatus : vel ex arbore inſidioſe in viatorem deſilit, eumque

validiſſimis cingit amplexibus, ita ut vel ſola complexione interimat: nec minus validi atque feroces exiſtunt, duo ingentes illi *Arabo* & *Cucuraciu*, hominibus æque ac capreis inſidiantur. Quippe omnes hujus generis ſolidis vertebris & coſtis præditos ex Anatome animadverti. Ictus eorum vix cenſetur venenatus, & per ſe aliquando, etiamſi nullo vel leviori ſaltem adhibito remedio, curatur. Ita ut hi inter non venenatos Serpentes, de quibus paſſim auctores multa teſtantur, debeant numerari: quibus *Caninana*, *Mavina* & *Vocia* annumerare licet, quod nihil vel parum ſaltem hominibus noceant. Vide Voſſium de Idololatria Gentili lib. IV. cap. 58.

IARARACA.

Brevis eſt hic Serpens, raroque ſemicubiti longitudinem excedit, venis quibuſdam in capite prominentibus, inſtar viperarum, & haud aliter quam illæ ſtridens: rubris & nigris ma-

culis inſignis, cæterum terreo colore: ejus morſus venenatus non minora adfert ſymptomata, quam vel reliquorum Serpentum, exceptis iis qui lentè & clam vitam depaſcuntur. Ipſa fera poſtquam vulnus inflixit, à cute, cauda, capite & intraneis repurgata, & in aqua radicis *Iurepeba*, cum ſale, oleo, porro, anetho & ſimilibus cocta, à vulneratis comeditur, magnoque illis ſolet eſſe præſidio. Convenit denique præ cæteris, *Caatia*, quæ merito *Herva de Cobras* dicitur, quod foris & intus exhibita, hujus aliorumque Serpentum morſus facile reſtituat. Idem feliciter præſtant acini arboris *Guibira*, contuſi & morſibus applicati.

BOITIAPO.

Boitiapô Braſilienſibus; Luſitanis, *Cobre de Cipo*, anguis eſt vix brachium craſſus, ſeptem pedes longus, Olivacei coloris, victitans ranis. Maxime venenatus, ac æque calamitoſis malis auctor exiſtit, quam morſus *Cucurucu*, quippe eadem vi, eodemque modo ab extremitate membrorum ſanguis diſtillat. Remedio autem vix ulli cedit, niſi igni forte vel ferro, modo pars læſa tam violentum remedii genus admittat.

IBIIARA.

IBIIARAM viperam (Iconem vide apud Marcgravium) *Cobre Vega*, vel, *Cobra de dos Cabecas* appellant Luſitani, quod duo capita videatur habere, ſed falſo. Ipſe Plinius, qui idem de eadem teſtatur aliorum forte relatu, deceptus fuit. Familiaris & frequens eſt, ſub ruderibus in terra latitans; Formicis veſcitur: digiti eſt craſſitie, ſeſquipedis longitudine, atque argentei coloris. Ejus morſu nihil eſt virulentius, non tamen citra ſpem curationis exiſtit, ſi ſupradictis remediis tempeſtive interne & externe utaris. Quæ, quod nihil immutandum occurrit, toties repetere ſupervacaneum duco.

IBIBOBOCA.

IBIBOBOCA Braſilienſibus, anguis pulcher, Luſitanis *Cobre de Corais* appellatur, duos pedes longus,

longus, pollicem autem crassus, colore niveo, & nigris, rubrisque maculis variegatus. Morsus illius venenatissimus, non extemplo vitam depascitur, sed tarde se promovet. Sanatur emplastro è capite Serpentis concinnato & efficaciter apposito. Pulvis plantæ *Nhambi*, tum & succus foliorum *Caapeba* & *Caiatia*, vulneri instillatus, extrahit virus.

BOIOBI.

BOIOBI Brasilienſibus, Lusitanis *Cobre verde*, ulnæ est longitudine & pollicis crassitie; coloris porracei & pulchre micantis. Ædificiis gaudet, neque ulli nocet nisi irritanti; morsus tamen illius venenatus, remedio quamvis eximio vix cedit. Radix autem illa nodosa herbæ *Caa-apia* contusa & ex aqua pota, summopere prodest, cæterisque herbis antidotalibus facile palmam in hoc casu præripit. Miles quidam gregarius anguem hunc inter arbusta latitantem, dum pede forte conterit, ab eo in femore demorsus, paucis post diebus, toto corpore tumefacto & livescente, deficiente radice *Caa-apia*, cæterisque remediis frustra adhibitis, præsentibus commilitonibus, quam miserrime exspiravit.

CANINANA.

CANINANA Serpens, ventre est flavo, dorso autem viridi, octo circiter palmos longus, inter minus venenatos habetur: ovis victitat & volucribus: Capite & cauda resectis, ab Afris & Americanis comeditur. De peculiari illius antidoto, nihil adhuc certi affirmare possum. Vulgaribus alexipharmacis sive Europæis, sive indigenis supra enarratis, malum si quod infert facile expugnatur. Familiare autem illud decoctum antidotale, ex radice *Iurepeba*, cum pauxillo salis, huic aliisque morsibus vel punctures venenatis sæpe applicandum est; nec non fructus *Ananas* viridis, isque in cataplasmatis modum contusus. Denique si necessitas ulterius urgeat, pars læsa scarificetur, moxque vivus gallinaceus pullus imponatur.

IBIRACOA.

IBIRACOA Brasilienſibus, Serpens est variegati coloris, albis, nigris, rubrisque maculis insignis. Ejus morsus est admodum venenosus, & pessima symptomata [illegible], haud secus quam *Cucurucu*, ut à Brasilienſibus accepi; quippe sanguis quantocius à morsu, ex auribus, naribus & oculis profluit & nisi statim subventum fuerit, moritur vulneratus. Si virus nondum ad cor abierit, carne ipsius anguis cocta cum radice *Iurepeba*, *Iaborandi*, *Malva Isco*, *Caapeba*, *Capypuba*, additis summitatibus *Nhambi*, ex vino interne exhibitis vulnerati restituuntur. Addatur externum remedium, ex capite ipsius feræ contuso & cum *Herva de Cobre*, aliisque ejusmodi ante enarratis, præparatum.

TAREIBOYA & CACABOYA.

Postremo angues duo amphibiorum more, modo in lacubus, modo in sicco degentes conspiciuntur, ac proinde hydri vel natrices jure dici possunt, tametsi non æque pernicioſi ac nostri Europæi esse perhibeantur. Atri sunt prorsus nec valde magni. Irritati nocent, vulnusque facile curabile infligunt. Prior *Tareyboia*, posterior *Cacaboya* appellatur, qui lutei est coloris, sex palmas longus, ruricolis potius extimescendus quod Gallinas devoret, quam quod homini lethale venenum inferat. Tamen securitatis causa Herbæ *Nhambi* & *Erva de Cobras* appositæ ex arte, vim veneni, si quod modo sit, retundunt.

CROCODILUS.

Crocodili in fluviorum, stagnorumque latebris degunt, Africanis Crocodilis similes, sed utique minores: raro quinque pedum longitudinem excedunt, *Iacaré* Brasilienſibus, nostris **Caymans** dicti; hominibus natantibus insidiantur, rictu late diducto, acutissimisq; dentibus, ingentia vulnera inferunt. Quæ vulgaribus remediis coalescunt, præsertim vero adipe ipsius animantis. Vulnerati pariter, & non vulnerati Crodilos summo studio venantur, partim propter virtutem Medicam adipis; partim ob ipsorum testes myrothecium insigniter redolentes, quos magno pretio divendunt. Omasus quoq; hujus *Iacare* exsiccatus & in pulverem redactus, contra morbos calculi ab incolis exhibetur. Ova quæ plus quam viginti vel triginta subinde profert, anserinorum ovorum magnitudinem excedunt, nec solum à Barbaris, sed & militibus nostratibus expetuntur & comeduntur. Idem de ipsa carne Crocodili exenterata dictum volo.

BIBORA.

Inter tot lacertorum exercitus, qui passim in silvis, ædiumque ruderibus conspiciuntur, unicus tantum, quantum quidem constat, reperitur venenosus, qui *Bibora* dicitur. Cæteris lacertis non adeo quidem dissimilis est, sed minor, digitique majoris magnitudinem vix excedit. Cute est cineritia & magis albicante. Corpore omnibusque membris crassioribus, veneneque tumentibus; cauda denique multo breviori & latiori existit. Plaga ab eo illata dilutam fœtidamque saniem effundit, cum tumore livido, cardialgia, torminibus, ac magnis cruciatibus.

tibus. Peculiare huic malo antidotum nondum est inventum. Quapropter hæc aliaque communibus alexipharmacis tam exoticis quam indigenis, exturbanda sunt.

SCOLOPENDRÆ. AMBVA. SCORPIO.

Scolopendræ grandes & exiguæ, ut & centipedes hirsuti *Ambua* dicti, ac arcuatim repentes ad Venenatorum ordinem referuntur. Illæ ædes, hæ silvas perreptant, olerumque hortensium frutices non solum, sed & homines infestant. Scorpiones Europæis sunt similes, licet non æque noxii, proinde ictus eorum curatu minus difficiles. Verum cum horum trium insectorum natura & curatio ab Auctoribus passim ante me tradita sint, nec quicquam ad ulteriorem illustrationem occurrat, acquiescam. Quippe solum oleum quod eorum viventium qualitates absorbuerit, contra morsus vel ictus cum successu applicatur.

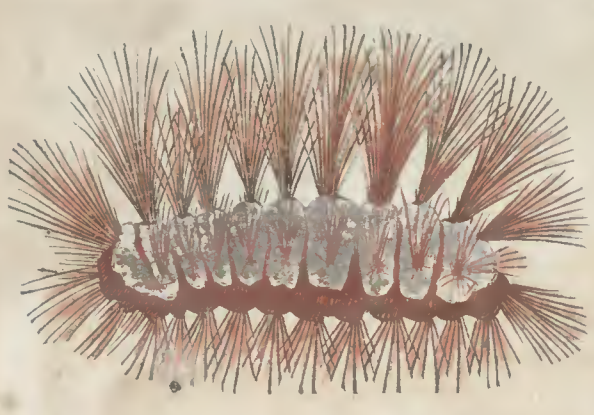

NHANDVGVACV.

Ex Araneorum genere insignis & stupendæ magnitudinis hic reperitur (forte idem cujus Plinius meminit in Indiis passeris magnitudine conspici) qui in ruderibus & veterum arborum concavitatibus nidificat, *Nhanduguacu* appellatus. Eum cæterorum minorum ritu texere nondum compertum est. Exuvias deponit; niger est hirsutus, dentibus acuminatis & prælongis armatus, ob pulchritudinem & usum in pretio habitis. Irritatus venenatum aculeum cuti infigit, ita tenuem, ut vix conspici possit. Hinc tumor lividus non sine cruciatu, multoque dolore exsurgit. Nonnunquam ratione partis percussæ & symptomatum supervenientium malum adeo exasperatur, ut incurabile reddatur, omnibusque remediis, cum ab Indis, tum à me inventis, prorsus refragetur. Proinde ratio habenda ut vulnus dilatetur, remediaque passim ex officinis & authoribus petita, forinsecus & intrinsecus adhibeantur: Inter quæ sit Cancer *Aratu* præparatus eodem modo sicut in capite de Pisce *Guambajacu* sum dicturus.

PISCES VENENATI.

Inter planos Pisces cartilagineos dantur Pastinacæ marinæ, Torpedinum & Rajarum species, læves, cæruleæ, sine squamis vel aculeis in toto corpore, præterquam in caudæ principio, ubi duo breves non serrati, sed ad sagittæ figuram formati apparent, ac proinde hi Pisces à nostratibus merito **Pijlstaert**; à Brasilianis *Narinari* appellantur. Iconem vide apud Marcgravium. Non procul à littoribus degunt, vescuntur Piscibus, quibus ex occulto insidiantur, radiumque iis infigunt, quo ablato edules sunt, sicut fere omnibus illis terrestribus & marinis pecoribus contingit, quæ ictu vel morsu tantum venenum infundunt. Pars vulnerata infestissimo dolore, aliquando & paralysi misere afficitur. An aculeus etiam mortua pastinaca vires suas servet, atque non solum in animantes, sed & in saxa & herbas, exserat eas, sicut Oppianus, Ælianus, & alii testantur de Europæa pastinaca, ego nondum comperi. Dolores sedantur optima illa radice *Mangue* assata, eodemque modo sicut in ictu Piscis *Niquî* dictum est. Dein dilatato vulneri ejusdem Piscis jecur, & teli ipsius cineres cum successu applicantur. Ita ut hic quoque Piscis veneni sui antipharmacum in se habere videatur.

De Brasilienſi Torpedine, ejusque malo, vix ad horam unam atque alteram durabili, quia cum Europæa in plerisque convenit, iisdemque remediis & eodem modo curatur, particulatim nunc agere supervacuum duco.

MOVCICV.

MOVCICV Brasilienſibus, excrementum maris pellucidum; pulchre rubrum & leviſſimum; bullæ instar, figura varia, nunc ovali, nunc triangulari fere, aquis supernatat; fla-

tuque intus contento turgidum, strepitum edit si vi rumpatur. Qui nudis pedibus littora obambulant, bullamque hanc venenatam minus provide conculcant, magno doloroſoque ardore

ardore afficiuntur in plantis pedum licet calloſis. Ad horas aliquot durat malum, invito quovis remedio refrigerante & anodyno, ad quod confugiunt ſæpe fruſtra: ego felicius cauſticis & calidis ad extrahendum ardorem uſus ſum: applicato mordaci illo oleo caſtaneæ de *Acaju* diſſoluto in ſpiritu vini.

NIQUI.

Noxiis piſcibus annumerantur quoque uterque illi, qui Niquî dicuntur Braſilienſibus. Aculeis in capite & dorſo prædití ſunt admodum noxiis, quibus irritati, tanta vehementia

pungunt, ut dolor non ſolum intenſus inde exoriatur, ſed membrum paralyticum pro tempore maneat, præſertim ſi telum (quod aliquando fit) in parte vulnerata relinquatur. Præſentiſſimum remedium eſt, dilatatio vulneris, applicata mox radice *Mangue* aſſata & contuſa. Unde quidem dolores in inſtanti exacerbantur, ſed mox ceſſant.

Hactenus de Natura Serpentum eorumque animantium, quæ morſu vel ictu virulento hominibus inſidiantur & toxico ſuo nocent. Quibus calidas & humidas haſce regiones abundare haud mirum eſt, quod pauca agricolarum induſtria excultæ, nec vi frigoris à venenatis & noxiis animantibus repurgatæ, eæ in immenſum multiplicentur. Nunc ad illa venena quæ intra corpus aſſumuntur deſcendamus. Quæ quidem duorum ſunt generum, nempe venenata tantum, vel etiam manifeſta qualitate nocentia. Utriſque ſua remediorum genera, manifeſtæ vel occultæ qualitatis oppoſita ſunt, quæ licet diverſa, tamen in curandi modo conveniunt. Nam cujuſcunque generis venena ore percepta, ſi in prima adhuc corporis regione hæreant, per vomitum & clyſteres exturbare convenit: ſin in corporis receſſus abierint, circumferentiam verſus trahuntur. Interim cor adverſus hoſtem admiſſum, muniri debet, modo vera & infallibilia ſigna veneni intus aſſumti compareant. Non enim æque manifeſte hic atque in morſu vel ictu Serpentum morbi cauſa ſe profert, ſed fere latet, quia qui venena ſubminiſtrant variis technis dolum non ſolum tegunt, ſed execrandis artibus, novas quotidie mixturas comminiſcuntur, applicando activa paſſivis, & qualitatibus, aut addendo, aut demendo, ut longo tempore poſt, ſigna illa & ſymptomata ulla vix ſe prodant. Nec enim (ut fieri ſolet iis qui forte improvide ſimplex aliquod venenum hauſerint) ſemper animi & virium defectus, cordis anguſtia, vertigo, vomitus, torvus aſpectus, aliaque ſimilia ſubſequuntur, ſicut Galenus docet cap. VI. de locis affectis evenire. Quid? quod ſubinde vix ulla primis menſibus triſtitia aut leviſſimum ægritudinis indicium in illis notetur. Donec tandem longo temporis intervallo, ungues & corporis extrema livere incipiant. Aliquando nihil niſi poſt mortem exterius apparet prorſus, atque unum vel alterum viſcus corruptum ac tabidum per anatomen ſeſe offert. Cur & quantum venena lateant docet Thom. à Vega Com. in loc. Affect. Utinam Barbarorum nequitia numquam excogitaſſet tam pernicioſos horum venenorum abuſus, minorique ſolertia præparare noviſſent, ut ocius vel tardius operarentur. Nam licet ob majorem vel minorem ſubjecti reſiſtentiam, ea arte concinnare illa neſciant, ut ſtata hora interimant: tamen ut experientia potius quam ratione conſtat, ignaviorem eſſe cicutæ ac opii operationem, quam arſenici aut ſublimati: ita venena illi habent vel ſimplicia vel compoſita, quæ exhibita & admota ad menſes aliquot ſepulta manebunt, antequam ſuas facultates exerant. Unde liquet venena haud una eademque ratione operari, neque recta ad cor ſemper ferri, ſed eam partem maxime occupare, cum qua occulte inimicitiam exercent: Cum alias teſte Avicenna oporteret omnia venena eſſe frigida & ſicca. Nam ſicut Solanum & Hyoſciamus; ita quoque fel piſciculi *Guambajacu* cum capite antipathiam habet. Fungi & *Manipuera* nervos infeſtant, ſpaſmos convulſioneſque mortiferas inducunt.

Supplicium quidam Braſiliani venefici ſubituri, mihi obnixe roganti, ut me horum arcanorum priuſquam è vita diſcederent, participem facerent, inviti pauciora quædam revelarunt, faſſique ſunt, impune non ſolum ſe hæc & ſimilia veneficia exercere; ſed & regium eſſe laudemque mereri inter ſuos, ingenii ſolertia excellere, novaſque veneni miſcelas excogitaſſe. Illi namque ſagittas, aquam, aërem, veſtes, cibos & fructus creſcentes inficiunt, ut tardius & pedetentim, non ſtatim homines extinguant.

Sic fellis Bufonis *Cururu* & vermiculorum ex venenato ſucco *Manipuera* pronatorum, herbarum denique *Tangaraca*, *Iuquery*, fructuum *Ahovay* & *Mucuna* aliarumque multarum vires artificioſe & variis modis ab illis intenduntur ac retunduntur. Ita ut in his ac ſimilibus venenis, ad innatam abditamque eorum vim, occulta quædam mixtura accedat, ac proinde curationis aliquando ſit exſors. Quapropter ipſo Veneno, quo noxa eſt illata, incognito, ad communia primum antidota, paſſim à Dioſcoride, aliiſque authoribus prodita, dein ad propria illa nativa, ab incolis primis celebrata, confugiendum. Multa ſane ad hanc doctrinam facientia [illegible]derantur, ac fortaſſe ſemper deſiderabuntur, invito ſedulo ac indefeſſo, occulta remedia inveſtigandi ſtudio, adverſus tot abditas & tam malignas rerum qualitates, calamitoſo generi humano infeſtas. Si vero contingat ſigna venenorum calidorum & frigidorum, tum & obſtruentium, ſuffocantium atque erodentium in ægris apparere, ſingulis ſtatim qualitatibus ſua opponenda eſſe remedia contraria nemo ignorat. Minus tamen conſultum ſolis illis fidere; quia licet manifeſtarum qualitatum ſymptomata multa graviora videntur, aliis latentibus, occulta tamen magis exitialia adeoque pluris facienda ſunt.

CVRURU.

Inter venena quæ deleteria potiſſimum vi pollent eſt bufo *Cururu*, inſignis & tumens, duploque Europæo major, cineritii vel ſpadicei coloris, nimium notus, ac quovis modo vel mictu & ſaliva exterius, vel intus, longe quidem pejus, ſanguine, imprimis felle aſſumto, inficit. Hinc perditiſſimi Barbari aliique eorum æmuli torrefactos in pulverem redigunt, & lethalia inde pocula conficiunt, eaque vel minima quantitate clam propinant. Hinc faucium ſtatim & gutturis inflammationes, ſiccitates, anhelitus, fætores, ſingultus, vomitus, dyſenteriæ, animi deliquia, oculorum caligines, convulſiones, deliria, ac pallores. Si remedio locus, corpus ſtatim per ſuperiora & inferiora evacuant & liberant à reliquiis veneni, exercitio, balneo, ægro in furnum calentem vel animal diſciſſum impoſito. Generalia alexipharmaca, compoſita, per dies aliquot, juxta & *Tipioca*, tum radices nativas antidotales ex vino propinant. Præ cæteris vero herba *Nhambi*, quæ prærogativam à benigna natura videtur accepiſſe, tam magno malo adverſam, exhibenda. Nam etiamſi bufo, hic tam pernicioſo turgeat veneno, non tamen ita invincibile eſt ut ſuo contrario non cedat. Quippe ſolus ſuccus Nhambi, expreſſus & capiti vel dorſo bufonis (præſertim prius in terram fricato) inſtillatus, illum dicto citius interimit. Ranæ quoque dantur variæ, terreſtres & paludoſæ, partim edules, partim, ſicut in Europa, non edules. Idem Plinius lib. XXXII. cap. V. de quibuſdam ranis teſtatur.

COTORA.

Illa quæ *Cotora* à Braſilianis nuncupatur, intus aſſumta, veneno eſt, quod ſupradictis remediis facile expellitur: forinſecus vero applicata & ex arte linimenti vel emplaſtri forma præparata, doloribus articulorum & membrorum ex frigore natis, medetur.

PISCES VENENATI.

Inter tam immenſa fluviorum & marium pecora Americana, quædam in totum edulia, quædam parte aliqua vel externa, vel interna venenata habentur. Quod ut in aliis animantibus, ita in Serpentibus & quibuſdam Piſcibus evenit. Sicut enim Draco marinus in Europa ſolis ſpinis, Paſtinaca ſolo radio, Julides ſolo morſu venenum infundunt, aliis partibus ſine pernicie edulibus: ita imprimis in his Piſcibus *Guambajacu* videre eſt, qui non minus externa facie, quam interna qualitate ſunt admirabiles. Cæteris autem ejuſdem ſpeciei præeminet familia-

familiariſſima rana piſcatrix, *Guambaiacu atinga*, parvus, vix palmam longus, pictus, pulchris oculis, rotundus, qui inter Orbes habitus, Luſitanis & Belgis merito ſufflator dicitur, quod mirum in modum ab aquis extractus ronchum quendam edat & ad orbis figuram ſe inflet, atque in momento intumeſcat ac detumeſcat. Multum expetitur & pro epulis, maximo interdum vitæ diſcrimine, ab imperita plebe apponitur, ſi à folliculo fellis non probe liberetur. Intra horæ namque ſpacium, ejus particula vel ciceris magnitudine aſſumta, tam horrenda ſymptomata infert, ut mox ægro caligent oculi, mens vacillet, lingua tardeſcat, membrorum tremor, ſudorque frigidus ſubſequatur, facultates omnes reſolvantur & ſileant, moxque veneno extinguantur. Sed benigna mater natura, præſens ac facile remedium huic calamitati oppoſuit. Cum prædicti enim orbes *Guambajacu* juxta fluviorum oſtia, ubi paludes & ſtagnantia loca ſingulis æſtibus inundantur, ſedem figant, iiſdem quoque locis plurima Cancrorum genera vivunt & arbuſta habitant paludoſa. Quos inter non ita magni reperiuntur, multiplici ac variegato colore, cæruleo, albo, rubro, violaceo, chelis æqualibus armati quorum crura pilis nigricantibus ſunt veſtita. Hos *Aracu* appellant Braſiliani. Ex his unus contuſus & ex vino, citra moram aſſumto veneno (nam ante horas quinque vel ſex lethum fæpe infert) propinatus, per vomitum virus exturbat, qualitateque occulta malo validiſſimo reſiſtit. Præmiſſis ſpecialibus, communia quoque præſidia ſuperius tradita non negligenda, ut ſunt *Tipioca de Mandihoca*, radices *Iaborandi*, *Ipepacuanha*, *Caiapia*, *Vrucu*, aliaque ſimilia remedia quæ neceſſitas excogitavit. Nec forte natura differt hic Cancer Braſilienſis, ab illo de quo Galenus in libro ſimplicium contra Pelopem præceptorem ſuum contendit, Cancrum rabioſis conferre occulta, non manifeſta qualitate. Et Plinius lib. IX. cap. 31. eos contra Serpentum ictus mederi dicit. Et imprimis illud lib. V. cap. 32. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, contra omnia venena proſunt. Morſis vero à cane rabido, item Phalangio, Scorpio aliiſque venenatis prodeſſe etiam apud Ariſtotelem legere eſt lib. IX. cap. V. Dioſcoridem lib. II. cap. 12. & Galenum lib. IX. de ſimplicium medicamentorum facultatibus; Ætium lib. VI. cap. 24. Æginetam lib. V. cap. 3.

Alius datur *Guamajacu guara* Braſilienſibus dictus, priori multum ſimilis, ſed viridioris coloris. Noxam fere eodem modo infert fel illius, ſed longe remiſſius, quam præcedentis; curatur autem eiſdem remediis.

Tertius denique *Guamajacu-ape* Braſilienſibus, ejuſdem quidem generis, non tamen orbicularis, ſed potius triangularis; à ſquamis quoque ut cæteri nudus, verum quaſi ſcutiferus & loricatus. Hic ſi ex cacabo ferventi accipiatur & calidus comedatur, adeo mentem ſtatim turbat, ut nonnulli ebriis, quidam & phreneticis ſimiles videantur: Sin vero coctus per integram noctem ſervetur, cæteris piſcibus dignitate neutiquam concedit, atque tuto convivis apponitur.

FVNGI.

Novem fungorum ſpecies diverſis nominibus ſunt diſtinctæ, ſicut alibi traditum eſt, quos omnes generali nomine *Carapucu* nominant. Horum quoque in hoc Americæ tractu, ſicut in Europa, alii venenati, qui confracti varii ſunt coloris, lividi & cæſii, ex Sterquiliniis ligноque putrido protuberantes: alii edules ac copia tantum nocent, quia ventriculum frigore & flatibus nimiis diſtendunt, caloremque naturalem extinguunt & craſſo lentore ſtrangulant. Ob regionis temperiem calidam & humidam, noctium denique frigus & vapores venenatos, minus tuti judicari debent qualeſcunq; Fungi, quam in aliis regionibus frigidioribus. Inter illos pejores qui ſunt, ſingultum excitant, inteſtina exulcerant, corpori ac facici inducunt pallorem, urinam remorantur, arterias intercipiunt: ad hæc frigus, tremorem, ſudorem frigidum, mortem denique afferunt. Præter communia alexipharmaca calidiora, eximium & præſens natura produxit Antidotum, utramque nimirum radicem *Iaborandi*, de quibus ſuo loco agemus, quæ ſudores & urinas cunctantes provocant, & colorem nativum ſuffocatum à frigido malignoque vapore vindicant: imo deſperatos revocant à letho, ſi ſtatim à ſumto veneno, ſuccus illarum ex hauſtu vini exhibeatur.

TANGARACA.

Tangaraca omnes ſpecies lethiferæ (ſicut in tractatu ſimplicium dicemus) ac proinde incolis & advenis pariter deteſtabiles habentur. Quarum folia & flores, facie licet externa, non tamen efficacia differunt: foliis enim aut floribus deguſtatis, corpus mox intumeſcit, mens turbatur; oculi incipiunt caligare, vertigines, animique deliquia oboriuntur, denique mors ipſa ſequitur, ſi remedium non protinus adhibeatur. Reliquis antidotis merito præferuntur radices illæ decantatæ *Pecacuanha* & *Caiapia*, toties deſcriptæ. Aliqui præ cæteris Antidotis tutiſſimum exiſtimant, ipſi radici hujus plantæ *Tangaraca* fidere, quam miro ac felici cum ſucceſſu,

ceſſu, indiſcreta quantitate exhibent. Barbara hæc gens raro certæ doſi nititur, quaſi ld cujuſque judicio relinquens. Quod quidem in his Antidotis, aliiſque medicamentis, illis empyricis non ſolum, ſed & rationalibus practicis familiare eſt. In exceſſu enim peccare malunt, quam in defectu, ne Antidoti inopia forte à veneni copia vincatur.

HERBA CASTA ſive MIMOSA.

Eximiæ illæ herbæ caſtæ ſive Mimoſæ à Cluſio, aliiſque Exoticorum conſultis deſcriptæ, ſed à nemine adhuc, quod ſciam, earum qualitates bonæ vel malæ explicatæ.

Primo quidem earum folia in pulverem redacta, & exigua quantitate aliquoties exhibita, clam exitium hominibus inferunt, pecoribus alimentalia exiſtunt.

Secundo radices earum non minus tutum præſtant Antidotum, quam folia pernicioſo turgent veneno, ſi multum & ſæpe in uſum adhibeantur. Providi autem eſt Medici in hoc & ſimili caſu, præter ſpecifica ad generalia quoque confugere alexipharmaca, ſive exotica, ſive domeſtica. Tum quod ſcelerati homines hæc & ſimilia venena, varie componant & clam cibis immiſceant, tum quod ſubinde in principio vix quicquam evidenter ac ſignis præviis appareat, ſenſimque vitam depopuletur. Quippe non ſolum pro ſubjecti reſiſtentia ſed veneni quoque miſcela & quantitate, tardius vel citius vitam depaſcitur hæc herba, ut cachectici, anheloſi, triſtes incedant, donec tandem vita defungantur.

MANIPVERA.

Tametſi in tractatu de Mandihocæ radice, de medica & venenoſa qualitate egerim in genere, ordo tamen nunc poſtulat, non intactum reliquiſſe venenum tam familiare, ne dicam domeſticum, *Manipueram*, id eſt, ſuccum de *Mandihoca*, qui potatus vehementer inflat corpus, ventriculum afficit dolore, cum ructu, nauſea & teneſmo: hinc mox oculi obfuſcantur, vertigines, perpetuique dolores capitis accedunt, tandemque extremorum frigus, animi deliquium, & ipſa mors ſuccedit. Quapropter famulis hanc radicem præparantibus, ne à noxiis vaporibus [illegible]antur, flores *Nhambi* & radices *Vrucu*, eſculentis & potulentis admiſcere neceſſe eſt, ad muniendum cor, & ventriculum. Sed diabolici venefici tam præſenti veneno non contenti, ex ſucco hoc, ſtudio reſervato uſque ad totalem ejus putredinem, altiorem corruptionis gradum ex vermiculis inde pronaſcentibus (qui *Tapuru* ipſis dicuntur) quærunt, iiſque in pulverem redactis, hominibus pro libitu inſidiantur, ita ut exigua licet quantitate, vitam certiſſime & citiſſime adimat, ſi ſimplex exhibeatur; ſi compoſitum & viribus imminutis (quod potiſſimum pulvere herbæ de *Noſſa Senhora* & *Nhambi* fieri ſolet) longo poſt tempore, ne nefanda ſcelera in publicum prodeant, miſere interimat. Multa quidem remedia contra hoc malum excogitata, omnium tamen præſtantiſſima ſunt, quæ ipſo ſtatim principio morbi per vomitoria inſtituuntur. Horum *Ipecacuanha* & *Caiapia* facile præcipua ſunt, quod alexiteria & vomitiva vi ſimul polleant. Clyſteres veneno frigido reſiſtentes, ac flatus tetros diſcutientes mox ſuccedant, eoſque *Tipioca* & radix *Iaborandi* imprimis ingrediatur, quorum antidotalis vis alte poſita eſt à Natura. Poſthæc præter Diaſcordium & Theriacam, malum per ſudores & urinas educentia, familiaria præſidia ſunt, radices de *Malva Iſco*, *Pie de Galinha*, *Nhambi*, *Iacape*, *Iurupeba*, *Vrucu*, *Viſqueira*, *Caapeba*. Adhæc radix & præſertim ſuccus fructus *Ananas*, largiter & crebro hauſtus.

ARATICV PANA.

Sequitur fructus arboris *Araticu pana*, qui (licet à nonnullis comedatur, quia copia tamen lædit) dum frigore nimio calorem naturalem opprimit, eademque ventris ſymptomata excitat, quæ venena frigida ſolent movere, ad venenatorum claſſem referri ſolet. Nihil ulterius de hoc fructu dicendum reſtat, quod in præcedentibus ſit intactum, quippe iiſdem medicamentis, quibus Fungorum & *Manipuera* noxiæ qualitates, hæc quoque expugnatur.

MVCVNA GVACV.

Mucuna guacu faba, in tanta Siliquarum & Silveſtrium multitudine, cæteris pulchritudine ac magnitudine facile præcellit. Creſcit ex arbore quæ ejuſdem eſt nominis. Faba autem hæc nigra pelle lapidis fere duritiei, pilis flavis molliter eſt veſtita, manum longa, & tres digitos lata. Vi effracta, pulcherrimi globuli, interſtitiis diviſi, exinde prodeunt, tres quatuorve, punicei & rubri coloris, rotundi, læves, magno hylo, qui ſi in aqua macerentur vim noxiam ex parte deponunt, & cum *Tipioca de Mandihoca* præparati Barbaris edules fiunt. Ita ut venenata eorum qualitas, non uſque adeo alte poſita à natura videatur, quin retundi ſe patiatur à correctorio convenienti. Quippe cum interior fabæ ſubſtantia acris ſit & mordicans, viſcera vellicet & uſque adeo corpus turbet, ut vomitus violentus & alvus moveatur.

Refri-

Refrigerans & demulcens, alimentum hoc medicamentoſum ex *Tipioca* factum, cæteris Antidotis præferri ſolet.

AHOAY.

Duplex datur AHOAY arbor; altera *Ahoay-guacu*, ſive major, altera *Ahoay-miri*, ſeu minor, dicta. Propter arboris non ſolum, ſed & fructuum quoque magnitudinem, differunt. Quippe hæc poſterior vix nucem avellanam, cui multum ſimilis eſt, adæquat: illa plus quam caſtaneæ magnitudinis nuces profert. In diſſitis tantum nemoribus hæ arbores reperiuntur, foliis magnis oblongis, deterrimi odoris, quarum fructus monſtrare, toties negarunt Barbari, præ metu ne aliquando in illos hæc cuderetur faba. Cum enim præſentius venenum, quam nucleus prædicti fructus, ab illis nondum ſit inventum, id ſecretum ſibi ſervandum arbitrantur, ut tuto veneficia ſua diabolica exerceant. Nucleos enim illi in pulverem redactos, variis dolis & technis præparant, & clam ciborum obſoniis vel Nicotianæ immiſcent, ut ocius vel tardius vires exerceant. Scrupuli enim plus minuſve quantitas ore aſſumta, graviora facile ſymptomata, quam ab aliis illis venenis illata, inducit. Quibus ſpecificum antidotum ad hæc uſq; tempora nondum eſt inventum, quamobrem mortem quanto cius adfert, ſi generalia & communia alexipharmaca nihil proſint. Horum fructuum putamina, duriſſima ſunt & tinnula, quare ab illis tintinabulorum vice uſurpantur, & brachiis pedibuſque circa talos in ſaltationibus potiſſimum circumdantur ornatus gratia. Quo modo filis è goſſypio inter ſe connexa ſint, videre eſt ex Icone, quam dedit C. Cluſius in Exoticis, in notis ad Hiſtoriam Garciæ ab Orta, lib. II. cap. XI.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER QVARTVS,

Qui agit de Facultatibus Simplicium.

CAP. I.

De Saccharo.

POSTQUAM illa Americæ pars, quæ nunc vulgo BRASILIA dicitur, inter duos fluvios *Maranhon* & *de la Plata*, ſita, paulo poſt Capralis acceſſum à Veſputio Emmanuëlis Regis Portugalliæ auſpiciis, paulo accuratius anno circiter cIↃ IↃ. eſſet explorata, Luſitani, intra promontorium Olindæ amœniſſimum & Inſulam *Itamaracam*, primum littora antea incognita legerunt. Ubi juxta rupem fiſſam Braſilianorum tuguriis conſpectis, ad terram appulerunt, & de nomine loci ſolliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Paranambuco*, hoc eſt, mare perforatum vocari, à Barbaris reſponſum tulerunt. Unde hodie quoque omnium Præfecturarum Braſilienſium feliciſſima & princeps, idem nomen obtinet. Cujus receſſus cum altius explorarent, indignum exiſtimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquieſcere: præſertim cum præter confragoſos montes & ſaltus inacceſſos, miro Dei beneficio, longe lateque partim in planities ſolutas, partim in colles clementer aſſurgentes terras conſpicerent; tum & præſtantiſſimis fructibus & frugibus Europæis invectis, mirabili proventu, ea producere & fœtificare experirentur. Tandem fœcundum hoc ſolum cannis Sacchariferis aptiſſimum judicarunt: eaſque à campeſtribus quondam hominibus detectas in Inſulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ tandem ob ſuavem ſuccum quaſi ad manus traditæ, uſum quem pollicebantur, olim ſilveſtres, nunc excultæ & domeſticæ, toto fere generi humano præſtant. Ita ut cœleſte hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelſis incluſum arundinibus, hiſce regionibus imprimis conceſſum ſit. E quibus tum aquaria mola, tum boum indefeſſo labore agitata, dulciſſimus liquor expreſſus, in ahenis excoqueretur, quemadmodum hac ſequenti imagine expreſſum videtur.

Multæ hodie Luſitanorum & Batavorum hujus generis machinæ hic conſpiciuntur. Nec ulla hujus terræ merx eſt, ex qua plus lucri & emolumenti ad negotiatores redundet. Nam Saccharorum ex omni Braſilia olim colligebantur Arobæ decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam devecta, certiſſimo compendio divendebantur.

In Ægypto Sacar Arabicum (unde Saccharum noſtrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, inſtar cryſtalli vi Solis coagulatur. In India vero Orientali, ex *Manbu* arbore arundinea (vide Garc. ab Orta cap. XII.) & nodoſa, populo inſigni non abſimili, *Sacar Manbu*,

quem *Tabaxir* appellant, viſcoſum albicantemque liquorem promanare conſtat, ut Avicenna, Rhaſis, & Serapio teſtantur. Tamen alterutrum vel inſita qualitate, vel conficiendi dexteri-

tate adæquari huic arundinaceo poſſe, nemo credat. Planta ſiquidem hæc noſtra fruticis inſtar firmitate prædita, ſucco dulci turget. Silveſtri arundini externa facie eſt ſimillima; niſi quod hæc crebrioribus articulis aliquando diſtinguatur, imprimis ſi anni, terræque intemperies minus reſpondeat. Quo enim majora internodia, eo feliciorem meſſem, quo breviora eo infeliciorem agricolæ prænuntiant.

Hæc arundo, *Víba* Braſilienſibus dicta, minus in montibus & collibus, licet irriguis, quam pratis glebоſis & pinguibus, luxuriat, ſicuti videre eſt in Parnambucenſis præfecturæ maxima fertilitate & plantie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnibus dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis ceteriſque inſectis noxiis liberantur, ſicut per nivem in Europæis regionibus ſolent. Sed miſſa digreſſione ad propoſitum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibuſque aut ferro ancipiti ſarriuntur, inque rectos & æqualiter diſtantes ſulcos proſcinduntur. Quibus cannarum taleæ ita inhumantur, ut ſummitates utriuſque ſe contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipſa eadem terra poſtea adimplentur. Plus terræ æſtate, qua operiantur, requirunt, ne intenſior Solis æſtus penetret, cannaſque exſiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exſurgit arundo, hincque quilibet articulus novam producit cannam, ab omni parte cannas ſuas ac radices, ex lacuna cui impoſita eſt, extendens. Nodo cannæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad ſummum duodecim menſium ſpacio, canna matureſcat, inque juſtam longitudinem excreſcat. Expertiores agricolæ menſes Auguſtum & Januarium plantationi conſecrarunt. Auguſto tamen, qui menſium hibernorum poſtremus, felicius hæc inſtituunt, quod tellus noviſſimis pluviis imbuta, plantas ſuo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato exſcinditur; nonnunquam & ad annum uſque ſequentem in agro relinquitur, & tunc canna vetus nominatur, quaſi ſeges reſtilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ poſtea ſimul cum veteri reſecatur. Si intra biennium non ſcindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marceſcit, ac deficiente humore extinguitur; niſi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarium durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent, quod diuturnitate temporis non emoriantur, ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut ſuapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum ſolo bene pingui, nam quæ in ſitienti & arduo creſcunt, vix ultra quinquennium vivunt. Interitum autem ex accidenti cannis inferunt, ſideratio, caries, potiſſimum vero ſi immiſſo æſtate incendio, nec ſuperveniente pluvia ad radicem uſque præ nimia ſiccitate comburantur, magno hercle poſſeſſoris damno. Proinde qui cannas inutiles & frugiperdas exſtirpare, ſuoque bono comburere cogitat, ut novæ renaſcantur hyberno tempore, non æſtivo, hoc inſtituat. Immodica quoque inundatione cum nulla carmina, emergunt, cannæ ſuffocantur: ita ut utriuſque exceſſu, nimio æſtu exareſcant, nimiaq; fluviorum illuvie, eaque ſtagnante refrigerentur, unde ſtirpitus evelli, aliæque de novo plantari poſtulant. Genus denique quoddam vermiculi nigri alati *Guirapeacoca* Braſilienſes, *pao de Galinha* vulgus appellat, in locis potiſſimum uliginoſis, radices corrodit, cannaſque interimit. Poſtremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum ſæpe luxu-

luxuriantes, hiſce ſativis admodum obeſſe ſolent. Proinde ſingulis annis ter quaterve, imo & ſæpius aliquando, ſi terra poſtulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantiſper, donec ad tantam maturitatem pervenerint taleæ, ut ſuo robore zizaniis obniti poſſint. Terra ſiquidem earum herbarum quas ſponte profert mater eſt, cæterarum vero quas quaſi vi coacta ſuſcipit, ſæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro cannæ maturæ factæ, circa fundum ac in ipſo geniculo abſcinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibuſque, quibus maximam partem veſtiuntur, reſectis, in faſciculos coguntur & currui imponuntur.

Molendina tribus graviſſimis axibus ex ſolidiſſimo ligno confectis, circuliſque ferreis obductis, nituntur. Inter quos arundo continenter inſerta & axium ſe contingentium anguſtia compreſſa, liquorem fundit dulciſſimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis. Aquæ ſiquidem impetu circumagitur, quæ longiſſimo canale deducta, lapſu impetuoſa e vertice in ſuper nos eximiæ magnitudinis rotæ lintres decidit. Quod quidem licet celerius fiat, plus ſacchari inde redundet, quam à ſex vel octo robuſtiſſimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius canna exprimitur.

Cæterum liquor hic qui in Saccharum ipſum poſtea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque aceſcit, & ad conficiendum Saccharum prorſus fit inidoneum: ſed ſi diutius ſervetur, bonum inde naſcitur acetum.

Axes aſſereſque per quos ſuccus expreſſus fluit, tum & alveus, per quem decidit, bis ſpacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa eſt ſpacium terræ, cujus quadra viginti circiter eſt paſſuum, & tot cannas profert, quot per diem Naturalem moli poſſunt) lavari debet.

Canna primo à tergo axium excepta, vicino denuo immittitur, ut ſi quid ſucci in ea ſit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagaſſo* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis abſumitur. Adeo coruſcantes & formidabiles, nocte dieque conſtruuntur ignes, qui ahenis ſubjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta uſque ſpacio diei naturalis, pro ut cruditas liquoris requirit, abſumantur, integræque ſilvæ exſcindantur.

Succus quem *Caldo* vocant Hiſpani, per canales & ductus ligneos, in ampliſſimos æreos cacabos derivatur, in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, ferveſcit, frigidæque aſperſione intenſior ebullitio coërcetur, ut ſubſtantia minus conſumatur. Ab hoc ſucco in primo aheno conſiſtente, modicoque ſubſtructo igne, paulo fœculentior & copioſior ſpuma aufertur, vocaturque *Cagaſſa*, quæ ſolis pecoribus eſcam potumque ſuppeditat.

Sublata *Cagaſſa*, liquor ſeu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Luſitanis, effunditur, in quo coquitur & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuſo, à ſordibus liberatur. Ut exquiſitius immundities ſecernatur, forte quoddam lixivium affunditur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem ſuccus eo pacto noviſſimum excrementum, ſi quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum ſufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefeſſos labores exhauriunt: quippe toto ſemeſtri æſtivo, noctes atque dies perpetuo molendina

agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiſcendo aquam: quod avidiſſime expetunt incolæ, coque, ſi vetus ſit redditum, ſe inebriant. Vinum itaque Saccharcum, vinum aduſtum, acetum, mel coctum, ipſumque Saccharum ex primo hoc liquore concinnari poſſunt.

Porro minores qui ſubſequuntur cacabi, *Tachas* appellant, quidam ſunt ad concutiendum, quidam ad coquendum parati. In quibus ſuccus jam dictus, tantiſper condenſatur, donec Sequidam ad coquendum parati. In quibus ſuccus jam dictus, tantiſper condenſatur, donec Serapii & mox Sacchari conſiſtentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis inter coquendum, capaciſſimis cochlearibus agitatur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus, minus, pedum attollitur, unde rurſus in vaſa prolabatur.

In Cacabis minoribus ob ignem intenſiſſimum vehementioris ebullitionis habenda eſt ratio, ſtatutiſque temporibus olei modicum guttatim inſtilletur, ne ignis vehementia Saccharum aliquid detrimenti capiat. Obſervatu dignum, quod oleum ſi majoribus inderetur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Viciſſim, ſi minoribus lixivium ſicut majoribus, infundatur, æque impoſſibile, Saccharum conficere. Si denique momentum ſucci Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari conſiſtentiam numquam acquiret, ſed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumeræ, quando ſuccum fluidum acceperunt, ordine aſſeribus perforatis, PP ampliſſimis ædibus (*Caſa do purgar* vulgo) imponuntur; mox ſuperimpoſito luto humefacto, dicta vaſa, à melle, quod ſubfuſco antea colore Saccharum tingebat, repurgantur. E formis excuſſum, candidum à nigricante, *Maſcovado* dicto, ſeparatur, & in fruſtra redactum ſoli ſereno exponitur, probeque exſiccatur, donec ciſtis recondatur. Hæc omnia incredibilis ſunt laboris & ingentium ſumtuum; præterquam quod operariorum multitudo; jumentorum inſuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medica Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum ſunt perſtringenda. Cannæ viridis ſuccus frigidus eſt, multoque ſi deſtilletur per Alembicum durabilior & efficacior; multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc cannarum tot mutationes ſubeat, antequam repurgata in grana reducatur, primam naturam deponit, imo alienam induit, palato magis gratam, quam valetudini proficuam. Saccharum enim, multa lixivii fortiſſimi vi albefactum, in deliciis quidem optabilius; ſed qualitatem facile acrem, viſceribus & capiti infeſtam retinet. Quamobrem illud quod ſanitatis gratia culinæ vel Pharmaciæ infertur, præſtat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reſervet vires, intenſiuſque ſerapia, electuaria & ſimilia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum (ſicut & illud quod ex Inſula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clyſteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defecatius eo calidius eſt, faciliuſque in bilem convertitur, atque intenſius digerit & ſolvit. Recens vero non ſolum pectori & Stomacho, ſed & veſicæ renibuſque prodeſt. In omni denique ægrorum condimento, veteri Saccharo & melli longe debet anteferri.

CAP. II.

De Mandihoca.

FRumento complures Indiarum regiones ad hæc uſque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium ſuſtentatur vita, deſiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim ſativa ſeu altilis, quæ Mandihoca Barbaris appellatur, in farinam redacta tritici locum ſupplet. Qua planta licet Angolæ & Hiſpaniolæ atque aliarum Inſularum incolæ gaudeant (ubi radicem hanc *Hiuccam*, præparatam & in farinam redactam *Caſſavi* vocari Monardes teſtatur) Braſiliæ tamen naturalem, ſummoque ſtudio excultam conſtat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Braſiliani vocant, dantur ſpecies: quæ licet prima fronte inter ſe haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore diſtinguuntur ac diverſa ſortiuntur nomina, quorum hæc præcipua ſunt: Prima, *Mandiibabuaræ*. Secunda, *Mandiibparati*, albicantibus radicibus & truncis. Tertia, *Mandiibucu*. Quarta, *Mandiibumana*. Quinta, *Aipi*. Sexta, *Tapecima*. Septima, *Arpipoca*. Octava, *Mandyupeba*. Nona, *Macaxera*. Hæ ſeptem poſteriores rubentibus ſunt & lacteſcentibus radicibus & caulibus. Omnium harum ſtirpium radicibus ſolum *Mandihoca* nomen inditum, & alimentoſis, medicamentoſis, venenoſiſque qualitatibus, licet impari inter ſe gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione digniſſimas, penitius introſpexiſſe operæpretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac ſtellatim ſeſe explicante ſunt folio. Caule recto, nodoſo, hominis ſtaturam raro excedente. Ejus craſſities pro fœcunditate ſoli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, ſemen autem, Ricini Americani ſemini ſimile, ſed mutile. Reliqua ex ipſa planta ad vivum depicta cognoſcere licet. Fructum vero ſubterraneum, ipſam ſcilicet radicem eſculentam Mandihocam, paſtinacæ haud diſſimilem producit,

cit, quæ lacteum trahens ſuccum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumeſcit.

Terra minime gleboſa aut irrigua, ut canna ſaccharifera gaudet, ſed ſicca potius, ſitiente & montoſa, atque in tuberculos, quaſi à talpis, egeſta. Adeo humiditatis omnis inimica eſt, ut æſtivis dumtaxat menſibus, terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbroſis. Quod, ſicuti in hac, ita in quavis plantatione obſervandum, quia guttatim ex arboribus deſtillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenoſum ſolum requiratur, malunt incolæ denſiſſima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & ſegetibus (*Chocas* Luſitanis) deſtinare.

Tres hujus plantæ trunci, frondibus ſpoliati, figura propemodum pyramidali, haud profunde ſimul terræ grumis, trium circiter pedum inter ſe diſtantia, inſeruntur, prominenteſque ad palmæ altitudinem, ſuperius ſe invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico veſtiuntur, nec quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæſus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandihoca*, ſi anni terræque temperies ſicca fuerit: diſſ. hic enim quælibet radix ſeſquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit, craſſitiem habens brachii vel etiam cruris humani, quando ſatis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde ſuppullulant, ter quaterve repurgetur, donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem menſium ſpatium. Maturitatem aſſecutæ radices, quod annuo circiter à plantatione ſpatio fieri ſolet, ad tertium vix ſub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putreſcit & corrumpitur: ideo ad ſummum linquuntur annuo ſpacio, & de novo per taleas plantantur. Ingruente nimiæ humiditatis neceſſitate, exſcindi ſtatim poſtulat, ſex menſibus ante juſtæ maturitatis tempus.

Mandiba quæ vocatur *Mandiibumana* omnium citiſſime creſcit & matureſcit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet ſolo arenoſo & magis ambuſto quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano uſu & lucro, producitur quidem promiſcue in quavis terra, vocaturque *Mandiibparati.*

E terra evulſæ radices, vix per triduum durant, etiamſi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuiſſimum habent liberatæ, molæ truſatili, cujus Iconem hîc daturi ſumus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferriq; cuſpide conteruntur; & contu-

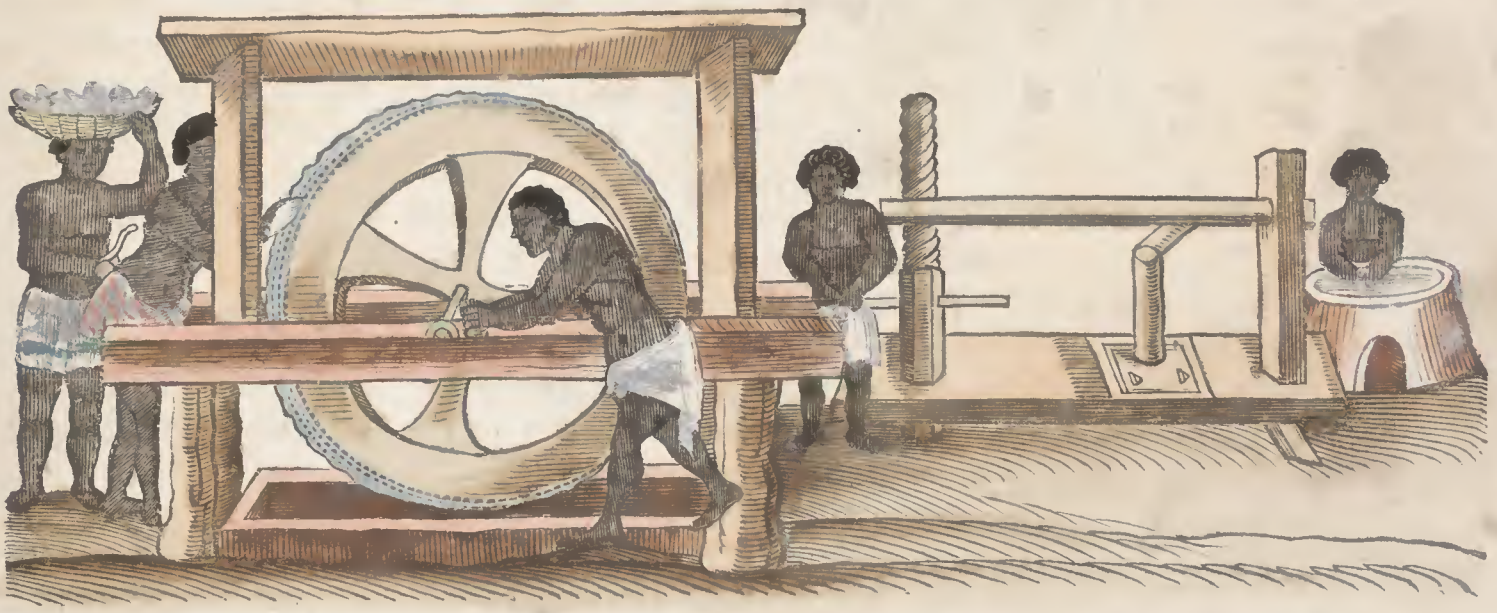

ſarum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & ſumtus. Pauperibus tamen uſus Scobinæ manualis ſupereſt, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Raſura deinceps torculari vel prælo ſubjicitur, quo magna vi humor ille ſuperfluus & noxius exprimitur, ut ſicca atque abſque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto percolatur. Exinde planefacto fictili aut æneo injicitur, in quo ſubſtructo igne circumagitatur tantiſper donec coquatur. Semicocta vero & adhuc mollis eſculenta eſt, & vocatur *Farinha relada*, quod eſt farina cocta non exſiccata. Reliquum quod ſupereſt & reſervare volunt, ſupra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miſcent, atque exacte ſiccant. Farina enim hæc quo plus exſiccata & excocta, eo durabilior eſt. Optime tamen ſiccata & fideliter ab aëre defenſa, ultra annum vix ſervari poteſt: nam ſi vel leviſſima uligo eam infecerit, corrumpitur, unde non parvam militum ſtragem in caſtris exortam vidi. Quapropter noſtri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Bejus*, paſtillos & liba cogunt, ſuperque craticulos modico igne induratam in penu aliquandiu recondunt.

Ex hoc frutice expreſſo manat liquor *Manipuera* Barbaris dictus, qui vaſi infuſus poſt duas horas fundo adhæreſcit: ex quo alia fit farina, melior priori, ac majori affluentia floris,

quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua farinæ in fundo ſubſidente, bolos quoque conficiunt, *Tipioceto* dictos, optimi ſaporis. Tum Gummi quoddam ſeu potius amylum ex ea fit, atque eidem uſui inſervit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis ſit ſaporis, ab animalibus avidiſſime hauſtus, vi quadam venenata ea ſtatim exſtinguit: ex radice tamen non expreſſus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice à Sole exſiccata, alia farina & pollens albicans, imo & panis ſiligineus & biſcoctus, qualis è tritico (cui & ſimillimus eſt) pinſitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reſervatur.

A vermibus & integris formicarum cohortibus, hæc planta miſere ſolet infeſtari, magno agricolarum incommodo, non ſolum folia atque caulem, ſed ipſam quoque radicem depopulantur, ferarum greges & animalia domeſtica. Ipſi Braſiliani, Æthiopes, & noſtratium non pauci, hujus plantæ folia amant, adeo ut contuſa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant, atque in maſſam efformata, *Manicoba* nuncupant Braſiliani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum ſpacio in aqua macerata & emollita, *Mandiopiba* dicitur, quæ aſſata, maxime ab agreſtiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E ſedimento hujus conſiſtentiæ, farina mollis notæque melioris conficitur, quam Braſiliani *Vipeba*; Luſitani, *Farinha freſca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contuſa, butyro & ſaccharo, inſignes fiunt boli vel paſtæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præparant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*.

Mandihoca illa mollis, illis *Puba*, igni impoſita exſiccatur, exſiccata appellatur *Carima*. Ex hac Angolenſes panem optimæ notæ conficiunt, quem *Muſam* vel *Angu*, interdum *Enfonde* appellant. Omnium autem præſtantiſſimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carima*, cui aromatum loco momentum piperis Braſilienſis, & floris Nhambi admiſcent: quod optimi cum ſit ſaporis, ſanitatique conducat, frequens illis in prandiis eſſe ſolet; nec ſuaviter ſe vivere exiſtimant niſi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejuſmodi pultes, emulſiones, atque adeo ptiſanas ſaluberrimas inde confectas exhibent. *Tipioca* ſiquidem & *Carima* pota, vel ſyrupi ſpecie cum aqua florum aurantiorum & pauxillo ſacchari exhibita, antidoti loco plerumque eſt. Ego quanti dignitates *Tipioca* & *Carima* faciam, in deſcriptione morborum Endemiorum ſatis explicavi. *Tipioca* enim, ſi multa lotione defœcata atque exſiccata, probe ab omni humiditate reſervetur, Tabidis & Dyſentericis ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes, veneno infectos reſtituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, ſudoreſque immodicos compeſcit. Ptiſana illius ſimplex. Quaſcunque hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflictas, tum intus aſſumta, tum emplaſtri forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit vinum, ſerum lactis ſapore referens. *Mandihoca* raſa, vulneribus & ulceribus antiquis impoſita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta craſſeſcit pultis in modum, alimentoque convenienti exiſtit. Quod ſi oryzam & Saccharum, cum aqua deſtillata ex floribus aurantiorum ſuperinfundas, conſervæ gratiſſimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Poſtremo illa ſpecies *Macaxera*, præterquam quod vicem farinæ prædictæ ſuppleat, igne etiam aſſata, abſque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macapera* appellatur.

A cæteris radicibus abſtinendum eſt, quod præſens ſint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combuſſeris, quam ut virus ſuum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipſi Braſiliani olim minus exercitati, in ſeparatione alimentoſi & venenoſi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non ſolum illis præcipuo exiſtit vitæ ſuſtentaculo, ſed omnibus Luſitanis & noſtratibus. Idque pani triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Braſiliani inter edendum pugnos farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & ſtomachum inflet.

Cum aratrum ejuſque uſus hîc ignoretur, & improbi ac multi jugi laboris tædia declinent, facilem hanc & nimis ærumnoſam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii induſtria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decurſu abſolvunt. Hujus autem farinæ una, quæ viginti cantharos noſtrates continet, aut ſeſqui *Alkeira*, hoc eſt, modius unus aut ſeſqui, homini robuſto & laborioſo, in menſem integrum plerumque ſufficit. Quem modium ſex aut ſeptem aut ad ſummum octo ſolidis comparaveris.

Hæc ſunt quæ uſu & ſedula in hanc radicem inquiſitione, à ruſticis & hortorum cultoribus reſciſcere potui; quæ fuſius & explicatius perſequi volui, quod hæc planta ubique frequens

quens ſit & domeſtica, tamque excellentis uſus, ut vaſtiſſimi orbis Americani incolis, abunde victum ſuppeditet.

Tapuyeri vita & moribus agreſtiores, nec Mandihocam hanc, nec quicquam ſimile plantant, ſed arborum fructibus, variis herbis & melle agreſti ſe ſuſtentant. Inter radices quas eo-

diſſ

medere amant, eſt *Mandihoca* quædam ſilveſtris, ſponte proveniens, frutexque arboreſcens: cæterum ſativæ ſimillima, ſi caulem & folia conſideres, verum dignitate longè inferior. Mediterraneis *Cuguacucuremia*, maris accolis *Cuacû-mandÿba* dicta. Cujus Iconem expreſſam hîc videre eſt.

CAP. III.

De melle Silveſtri.

MIſſis iis, quæ vel ab aliis ante me tractata, ut Ambra griſea & nigra, Lapis Bezoar, vel aliunde huc ſunt tranſlata, ut Zinziber, Tabacum, Oriza, Goſſipium, Milium Turcicum, Anil, vel Indigo; aliiſque præteritis, quæ potiſſimum quæſtui, non autem Medicinæ ſunt comparata: Illa tantum perſtringenda duxi, quæ Incolis longa experientia innotuerunt, atque in Medicinam ſunt recepta, atque à me ad artis noſtræ incrementum proſpero uſurpata ſucceſſu.

Inter prima quidem, Braſilianorum ſolertia, etiam antequam Canna ſaccharifera hîc coleretur, mel Silveſtre, quod ipſi *Iira* vocant, ex vaſtiſſimis ſilvis & ſaltibus ſibi comparavit, quod in uſu atque deliciis, Europæis æque ac gentilibus, tam ſanis quam ægris habetur. Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magiſque illuſtrantur.

Apes, *Eiruba* illis dictæ, diverſorum generum hîc reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, noſtris quidem non plane ſunt diſſimiles, ſed utcumque paulo minores, quarum examina ubique peregrinari videas. Regem vero eligant, nec ne, non ſatis hactenus conſtat. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum eſt. Ignavum pecus, fucos, crabrones, œſtra, veſpas

pas melliferas & non melliferas, pluraque alia insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicetur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætereo.

Industria atque usus præstantia, cæteris omnibus insectis alatis, præcellunt facile Apes mellificantes, quarum duodecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacay-miri*, *Amanacayncu*, *Aibu*, *Mumbuca*, *Pixuna*, *Vruiuetra*, *Tubuna*, *Tuiuba*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiara*, *Curupireira*, quarum ultima *Curupireira* à Brasilienſibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæ sequentes.

Primo *Eiriricu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, è quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos ut foras emanet.

Deinde *Eixu* & *Copij* apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitum.

Denique apes *Munbuca* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant: optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affertur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores Silvestres maxime viresceresolent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuraiba* flos, quem postquam apes gustarunt, mel amarum conficiunt, sicut de apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate, nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui, odore suavi quidem, sed Silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Abstersoria qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus obsitum abstergit, quantum calidâ, languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis variolarum & morbillorum obsita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigidæ summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis vinum quoddam inde confici solet, fortissimum quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fontana, sine coctione rori nocturno exponitur.

Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trium apum mel, sicut in Tractatu de aëre, aquis & locis dictum est: meritoque de illo idem prædicare licet quod Plinius lib. XXII. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos exstitisse qui senectam longam mulsi tantum nutritu toleraverunt. Hac tantum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum exhibeatur.

Cera ejus, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

CAP. IV.

De Copaiba.

PRovinciæ Brasiliæ varia Balsama producunt, quorum facile princeps est quod vocant de *Copaiba*, à nomine arboris è qua emanat. *Copaiba* autem arbor est silvestris & procera, cortice cinereo, quæ superius in ramos dispescitur. Folia habet semipedem longa, majora quoque & minora, duo sibi invicem opposita, in extremitate autem duo conjuncta: oblonga, acuminata, nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius dilutiora. In extremitate ramorum majorum multi ramuli congesti sunt, quibus folia frondium figura insident; ubi & flores enascuntur; quos sequuntur fructus baccæ lauri magnitudine & figura, initio virides, post maturitatem nigri, cum pauciſſima carne, subdulcis saporis, à qua nigra cutis facile separatur, quæ crassior est, ut in pruni silvestris fructu: lapidem continet ovalem, durum, qui nucleum album in se habet farinacei saporis, sed non edulem. Fructus, qui mense Aprili matureſcit, comeditur à Brasilienſibus, qui succum exsugunt & exspuunt cutem. Simiæ valde illis fructibus delectantur. Has ipse mense Junio collegi baccas, & mox semigerminatas, mandavi terræ, lætequeprovenerunt. Pinguis autem & odoriferus ille liquor, quo

vasta

vaſta hæc arbor abundat, ab inciſo cortice ad medullam uſque, luna plena, tanta quantitate deſtillat, ut ſpacio trium horarum ad duodecim libras olei effundat. Sin nihil forte profluat, ſtatim vulnus cera aut argilla obturandum eſt, ne quid effluere poſſit, & duabus poſt hebdomadis cum fœnore moram compenſaſſe videbis. Non adeo frequens in Præfectura Parnambucenſi hæc arbor, quam quidem in Inſula Maranhon, ubi valde luxuriat, unde quoque copioſe illius balſamum ad nos affertur.

Non autem ſolum mirifica pollet vi mundificandi & conſolidandi, & ad quævis vulnera prima intentione reſtituenda, morſuſque ſerpentum curandos & cicatrices tollendas: ſed & ab omnibus pariter incolis & à me interne exhibitum, inſignem præbere utilitatem, obſervatum fuit. Tam ſuavis tamen odoris, ſicut Maffeus vult, non eſt. Calidum in ſecundo gradu, craſſum, valdeque pingue & reſinoſum.

Pectori, ad ſtomachum languidum, ventri ad colicos frigidos cruciatus, illitum conducit: guttulæ aliquot convenienter exhibitæ per os, robur addunt viſceribus, illiſque tonum reddunt: fluxiones muliebres, curſus ventris & gonorrheas quoque ſiſtunt. In anum per clyſteres, in penem per Syringam cum Saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo roſarum diſſolutum, adverſus eadem mala proſpero ſucceſſu injicitur.

CAP. V.

De Cabureiba.

DUas arborum *Cabureiba* ſpecies, non in habitata Braſilia, ſed in remotiſſimis deſertis trans immenſa illa montium juga, vidi. Utraque eſt excelſiſſima, vaſtiſſima & odorifera, ſed cortice & ligno differentes. Altera rubeſcentis eſt coloris, odoreque Cedro Braſilienſi, quæ Incolis *Acajacatinga* dicitur, non diſſimilis. Altera, de qua nos in præſenti agimus, folio eſt exiguo, inſtar Myrti, cortice cinereo, digitum craſſo, tenui membrana miniati coloris, exterius cooperto, ſub qua flavus liquor, quo totus cortex turgere ſolet, latitat, qui vetus gratiorem ſpirat odorem quam ſi recens ſit, fitque conſiſtentiæ craſſioris & coloris punicei.

Revireſcente arbore circa Februarium & Martium, luna plena, ex læſo cortice, pendulis vaſculis, excipitur hoc Balſamum fragrantiſſimum & præſtantiſſimum *Cabureicica* dictum.

Ædes non ſolum, ſed Lucos integros gratiſſimo odore, Peruviano perquam ſimili, inficit. Subſtantia eſt compacta & tenaci, ſed caletactum ſequaci & ductili. Circa fluvium potiſſimum Ieneiro & in diſtrictu divi Vincentii & Spiritus Sancti, quam in Parnambucenſi, crebrius reperitur, licet non adeo magna quantitate inde ad nos deferatur.

Ad internos & externos affectus non inferiori gaudet qualitate quam *Copaiba*. Calidum & ſiccum eſt in ſecundo gradu diſſolvens, digerens & confortans. Aliquot illius guttulæ per os jejunis exhibitæ, Aſthmati proſunt: intemperiem quoque ventriculi, viſcerum languores inveteratos corrigit: tepidum pectori & hypochondriis illitum, eorum oppilationes & frigiditates tollit. Irrigatione & frictione capitis & cervicis ex panno rubro, corroborat cerebrum & præſervat à Paralyſi & ſpaſmo; imo debilitatum omne nervorum genus in priſtinum vigorem reſtituiſſe, ſæpiſſime hic ſumus experti.

Cæterum Luſitani æque ac Braſiliani adverſus vulnera & morſus venenatorum animaliuni ineſſe illi virtutem quandam ſingularem teſtantur, ad quam animalia, inſtinctu ſolo naturali confugientia, corticemque deterentia, parti læſæ, præſentiſſimum inveniant remedium. Quæ omnia in caſtris & Noſocomio noſtro, tum imprimis militibus ictis à feris atque Barbaris, mecum per deſerta peregrinantibus, comprobavi. Quippe ſolo hoc eximio Balſamo recenter ex ipſis corticibus collecto, vulneratos & luxatos reſtitui. Iconem videre eſt G. Marcgr. p. 137. Cap. 14. l. 3.

CAP. VI.

De Acaju arbore & illius fructu.

QUantum lenta ſolent inter viburna Cupreſſi, tantum inter cæteras Braſiliæ arbores eminet *Acayaiba*, divino beneficio harum regionum incolis conceſſa. Quæ ut aſpectu pulcherrima, ita multifaria virtute celebratiſſima. Ac quamvis umbroſa & patula, ramiſque proceris ſpecioſa, non tamen adeo in altum exſurgit; ſed cum revera malus ſit, variis & ſinuoſis flexibus ſeſe incurvat, ramis humum verſus dependentibus. Eſt duriſſimo ligno à naupegis valde expetito, ac Gummi optimo turgente, quod ſua ſponte æſtivis menſibus erumpit, ob facultatem, pellucidum colorem, fragrantemque odorem Arabico vix cedens. Arbor hæc nuſquam locorum, quam arenoſis & ſitientibus reperitur. Foliis eſt, ſi nervos, ſi figu-

ram ſpectes, juglandi ſimilibus, ſed fragrantioribus, nec aromaticum odorem deponentibus niſi diſtillatione forti. Multo autem magis odorifera illa folia, quæ verno tempore Braſi-

lienſi pullulant, & hinc quidem pulchrè & ſaturè rubicantia paſſim in ſilvis videas, annuaque folia tamquam inutilia detrudunt, circa hibernum tempus. Mox flos prorumpit pulcherrimus, variegatus, roſaceoque ſubinde colore; adeo odoriferus, imprimis mane (quod Sol de die vires multas attrahat & herbarum arborumque flores vehementer afficiat) ut totis tribus menſibus Septembri, Octobri & Novembri, integras ſilvas repleat & viatorem mirifice oblectet. In Alembico per ignem communicant aliquem odorem aquæ, minus tamen fortem aut gratum.

Circa Decembrem pomifera hæc arbor incipit defloreſcere, caſtaneamque phaſeoli forma ac cineritii coloris è ſummitate pomi producit, oleo adeo mordaci & cauſtico, inter duos cortices, ut contrectanti valde noxium habeatur, quamobrem non niſi inter erodentia numeratur. Calidum eſt à tertio ad quartum gradum, nec niſi cancroſis & malignis ulceribus, vitioſa carne laborantibus, adhibetur. Lychenes quoque, Scabiem, pedum vermiculos, *Bichos* dictos, aliaque cutis vitia expugnat.

Matureſcente autem caſtanea ipſa cum oleo intus contento ſenſim miteſcit, ac vim ſuam maxima ex parte deponit; quod principio quidem auſterum & acidum, dentibus ac palato ingratum & noxium, mox à Sole excoctum & matutino rore turgidum, noſtris Europæis gratiſſimum, & in deliciis eſſe ſolet.

Braſilianis vero non minus quam Arcadibus olim Quercus, pomum hoc, tum glans ei adhæreſcens & ſuperinnaſcens, à tot jam ſeculis, vitæ ſolatio fuerunt. Bella, quæ frequentia inter illos excitari ſolent, ex parte hujus fructus amore geruntur. Victores enim caſtris poſitis loci expugnati poſſeſſores tamdiu manent, donec omnem arboris fructum depaſti fuerint. Ætatem exinde ſuo more dimetiuntur, nam ſemel in anno dumtaxat celebris hic fructus provenit, idque menſibus Decembri, Januario & Februario, tunc enim deficit ſub latitudine Parnambucenſis Præfecturæ; quia meſſis & vindemiæ tempora pro ſitu regionis mutari ſolent.

Pomum modicè refrigerat & fauces conſtringit: ventri nullo gratum, ſi maturum, ſin minus, & immaturum inſtar Limoniorum ſucci, corroſivum eſt ac mordaci acore infectum. Figura

gura est oblonga & turbinata, pyrum, haud malum diceres: odore grato & fragrante, colore qua Soli obvertitur, rosaceo, cætera croceo & ad aureum vergente. Substantia intus spongiosa est & multo saporoso liquore tumens sed acinis & seminum cellulis carens. Crudum æque cupidè ac coctum & præparatum, expetitur. Saccharo quoque conditur à Lusitanis & nostris.

Vinum quod ex hoc malo ab Indigenis exprimitur, insigne est; nec dubium quin diu perdurare, & complures in annos, ubi deferbuerit, firmum & floridum servari possit. Vetus citius inebriat quam recens, non secus ac sicera Europæa; licet adstringat, urinas tamen egregie movet, ut in me & aliis comperi. Aquam quoque destillatitiam, optimumque acetum inde elici & componi videmus, quod urceolis exceptum, vicem aceti supplere solet.

Castaneæ autem seu glandes pingues & secundo gradu calidæ, renis leporum figuram æmulantur. Crudæ ac recentes, si cum vino & momento salis manducentur, juglandes gustu referunt, sin assatas aut saccharo conditas comederis, multo suaviores, & durabiliores comperies; quapropter quoque pro deliciis inter bellaria apponuntur.

Incolæ arboris gummi redactum in pulverem, ex liquore convenienti propinant mulieribus obstructione menstruorum laborantibus. Hæc de *Acajú* arborum Brasiliæ facile principe, dicta sufficiant. Utinam æque copiosè in desertis & remotis Brasiliæ montibus & silvis à natura esset collocata, sicuti in locis mari vicinioribus.

CAP. VII.

De Icicariba, & illius Resina Icica.

IN arenosis & effætis nemoribus excelsa reperitur arbor gummifera, quæ à Barbaris *Icicariba* appellatur à lachryma quam fundit, quæ ipsis *Icica*, Lusitanis *Almaciga* dicitur. Arbor hæc

Fagi in modum crescit, caudice non ita crasso, cortice glabro & gryseo. Folia fert in ramulis, duo semper sibi invicem opposita & tertium solitarium in fine. Sunt autem pyri foliis similia, oblonga, anterius acuminata, crassa instar pergameni, læte viridia & splendentia, nervo secundum longitudinem, & venis oblique discurrentibus. In ramulis ad foliorum exortum copiosi pronascuntur flosculi, racematim seu verticillatim positi sive congesti, parvuli, quatuor foliolis viridibus constantes, stellulæ pene figura: Foliola autem illa in ambitu lineola alba sunt circumdata, & in medio exstant staminula aliquot flavescentia. Post florem sequitur fructus, figura & magnitudine Olivæ, colore autem mali granati, intus habens pulpam odoriferam, uti & lachryma est arboris. Cortex exterior si manu vel paulum mulceatur, insignem mox odorem de se fundit.

Cortex hujus Arboris altè vulneratus, plenilunio imprimis, statim, nonnumquam postridie, aut tertio post die gummi seu resinam fundit odoratissimam (odoris instar Anethi recentis contusi) præstantissimamque, colore albicante & virescente. Est gummi Elemni plane simile, quod tamen nostro officinarum, utpote recentius, odore, & qualitate efficacius. Calidum est ad tertium gradum, primum molle, mox indurescens, præcipuè frigefactum. In omni topico, sive simplex, sive compositum, ad vulnera aperta & ad interiora mala, ex frigore potissimum nata, adeo expetitum, ut profanum habeatur illud aut ignorasse aut non applicuisse. Hoc cum, partim rusticorum indulgentia ad me allatum, in quotidiano usu esset, vix ulli umquam emplastro stomachali, vel ceroto corroboranti adeo sum fisus, quam huic. Viscera enim roborare, flatus dissipare & doloribus feliciter mederi aliquoties sum expertus; ita ut in frequentori praxi hoc præ cæteris commendare, reliquisque omnibus præferre voluerim. Postremo, ut hoc quoque adjiciam, capitis vulnera, licet gravissima, sanat, ac prima intentione restituit; cujus rei veritas facili experimento elucescit.

CAP. VIII.

De Ietaiba arbore & illius lachryma.

RAriora quidem aromata & balſama, pro ſua fertilitate, hic Braſiliæ tractus profert, quoad reſciſcere potui, quæ tamen gummi & lachrymarum copia compenſat. Inter hæc perpetuo virore conſpicua nemora, præſertim in Paraybæ diſtrictu, ſpiſſam & ſpecioſam producunt Arborem *Ietaiba*, ligno duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flaveſcentibus variegato, & hinc inde clypeiformibus maculis, ex albo ſubflaveſcentibus. In ramis continet folia directe oppoſita, figura parva, ſed oblonga, viridia, ad tactum lævia, nervo ſecundum longitudinem & venulis tranſverſis, eleganter inferius conſpicuis, prædita. Fabas producit magnas, miniati coloris, quibus farina alba edulis, juxta tria lapidea grana, digitalis longitudinis continetur: è quibus vi fractis prodeunt nuclei molles, oblongi & miniato colore nigreſcentes, admodum odoriferi, optimique ſaporis, amygdalis Europæis minime inferiores, quibus animalia non tantum, ſed peregrinantes ſæpe ſe ſuſtentant. Ex ipſa autem arbore lachryma ſeu reſina deſtillat pellucida & nunc albicans, nunc flavens, ſuccino ſit maxime ſimilis colore & duritie (Braſilianis *Ietaicica*, Luſitanis *anime* vocatur) & prunis impoſita ſuaviſſimum præbet ſuffitum; facillimæ autem eſt conſumtionis.

Hoc gummi per meatus corticis interiores decidere certiſſimum eſt; illud enim, tellure effoſſa, ſub arboris trunco & radice occultatum extrahere ſolent. Quod potiſſimum fit ſub finem æſtatis menſe Februario. Monardes ex vulnerata arbore, in Nova Hiſpania, colligi teſtatur, haud aliter quam Maſtiche aut Thus. Eo non ſolum Medici, ſed & vulgus familiariter utuntur, præcipuè in capitis illo affectu tollendo, qui ipſis *Chabequos* dicitur, quem Cephaleam vel Hemicraniam recte dixeris. Solus autem illius ſuffitus ad roborandum non ſolum caput, ſed & reliquas corporis partes frigore affectas, valet. Calida eſt & ſicca in ſecundo gradu. Cæterum vi quadam aromatica & peculiari ſuo calore hoc gummi præſtare ac partibus nervoſis illitum, vel emplaſtri forma applicatum, prodeſſe aliquoties ſum expertus.

Folia arboris contuſa lumbricos enecare, ſi exhibeantur, conſtanter affirmant.

Interior corticis ſubſtantia raſa & aquæ impoſita, contra ventriculi ventoſitates, ad potiunculæ formam præparatur, alvumque ſimul movet.

CAP. IX.

De Caopia arbore ejuſque facultatibus.

HUmilis ac tenera hæc arbuſcula guttifera, à Luſitanis *Pao de Lacra* appellatur, quod gummi ſeu gutta quædam viſcoſa ex cortice ejus defluat. Paſſim & è quovis terræ genere progermi-

germinat. Ligno eſt lento, cortice è cinereo rufeſcente: diſpeſcitur in multos ramos. Folia habet ſolida, inferiori parte ex viridi quaſi rufeſcentia & aſpera, ſuperna dilute viridia & ſplendentia. Florum in umbellas congeſtorum rudimenta ſunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui ſucceſſu temporis protrudunt flores quinque foliolis conſtantes, exterius ex viridi flaveſcentis coloris, interius tomento albo veſtitis, & ſtaminulis luteis ſubtilibus repletos. Poſt flores proveniunt baccæ, primo virides, magnitudine ceraſi, rotundæ, quæ diſſectæ ex molli, quo teguntur, cortice, ſucci multum eleganter flavi exſudant: intra corticem autem continetur pulpa alba conſtans meris cylindris juxta ſe poſitis, qui ſibi invicem cohærent.

In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta aut flores ſuſtinent, ſemper duo foliola acuminata brunni coloris compacta ſunt invicem, quaſi ſemiglutinata eſſent, & haſtam ſive venabulum referunt: hæc decerpta ex pediculo croceum humorem emittunt.

Florent hæ arbores potiſſimum menſe Novembri & Decembri: Ianuario & Februario baccæ ſunt maturæ.

Si cortex medius hujus arboris incidatur, præſertim quando florere incipit, & linquatur per unum atque alterum diem, exſudat lachryma croceo rubra, egregia, coagulaturque; quæ initio mollis, poſtea indureſcit. Convenit colore & conſiſtentia cum *Ghitaremi* ſive *Gutta gamba*, & eodem fere modo purgat; eſt è flavo paulo ruffioris coloris, quam illud, nimirum ſiccatum, nam molle croceum: tingit colore luteo ſive aureo paulo ſaturatius. Diſſolvi poteſt eodem modo in ſpiritu vini, & tincturam facit croceam. Nonnumquam ignes luculenti ſtruuntur juxta arborem, quorum poteſtate cortex dehiſcit, majoremque fundit lachrymæ copiam, quæ in maſſam coacta in uſum Medicinalem ſervatur. Quod à me primum tentatum, optime ſucceſſit, à nemine autem antea factitatum, Indigenæ & Luſitani teſtantur.

Olim affrictu hujus reſinæ in aqua diſſolutæ, impetiginem tollebant. Licet autem tantæ efficaciæ non ſit, quam gutta Cambides (quod an inſitæ tarditati, an præparandi modo ſit imputandum, dubito) tamen à drachma dimidiata ad drachmam unam, per integram noctem in aceto ſquillitico, aut ſpiritu vini macerata, & ex vino propinata, ventrem ſolvit, fortiterque per inferiora exonerat. Meo tamen judicio rectius faciunt, qui dilutum ex aceto prædicto, in pillulas accedente ſtimulo conglobant, quam qui potiones ex illa conficiunt, quod ob tenacitatem difficillime ſolvatur.

CAP. X.

De Palmis, earumque variis ſpeciebus.

PLurima Palmarum genera producit Braſilia, quarum quædam ſponte ſua creſcunt, quædam incolarum induſtria terræ inſeruntur, inque ſpecioſam altitudinem exſurgunt.

Inter ſilveſtres frequentiſſima eſt *Pindova*, eximia & procera arbor, denſiſſima nemora conficiens. Palma autem mas & fœmina dactylifera; tum imprimis *Cocero*, non procul à littore in prædiis Belgarum & Luſitanorum excolitur, tamque ad ornatum, quam uſum educatur,

catur, omnique anni tempore, adulta licet, ſitienti & triſti fundo, feliciſſime tranſplantari ſolet. Circa diœceſin Paraybajenſem è remotiſſimis nemoribus ad hortos ob elegantiam tradu&ta Palma conſpicitur, cujus brachia ſive rami caudam Pavoniam æmulantur. Barbari *Caranaibam* & *Anache cariri*, Luſitani *Tamar* appellant, forte, quod fructus dactylis ſimiles ferat. Eſt autem arbor Palmæ dactyliferæ altitudine: habens lignum ruſſum, durum, craſſis nervis intus conſtans, nullius tamen uſus: cortex exterior gryſeus & cartilagine à terra ad aliquod ſpacium ſquamatus, ſquamis ordine cochleatim nexis; quæ primo longiores, ſenſim fiunt breviores, imo tandem decidunt ſuperne: nam arbores adultiores caudicis ſuperioris medietatem habent glabram, inferiorem ſolum ſquamatam. Squamæ enim nihil aliud ſunt, quam ramorum qui exciderunt reliquiæ; arbore in altum ſurgente & enaſcentibus aliis ramis. Arbor in ſummitate ramos ſuos orbiculatim expandit, directe ſurſum, deorſum, & ad latera, ut palma dactylifera, ſed longe elegantiori aſpectu. Ramus quilibet duos vel amplius pedes longus, ſatis craſſus, compreſſus in utroque latere, ſpinis duris nigris armatus, figura Dentiſcalpium referentibus.

Unicum in cujuſlibet rami extremitate folium rotundum, figuræ & ita plicis donatum, ut manuarium fœminarum umbraculum coloris viridis, ab extremitate ad medietatem fere introrſum ſectum, in multa alia carinata folia, foliis palmæ dactyliferæ ſtructura ſimilia: quodlibet ex his ſectis foliis, duos circiter pedes longum.

Inter ramos folia ferentes alii prodeunt longiores, nimirum quatuor aut plures pedes longi, in multos ramos & in ramulos lanugine albeſcente obductos, expanſi alternatim, ſive quaſi ex vaginula prodeuntes. In ramulis hiſce alternata ſerie exiſtunt floſculi pallide flavi, ſine pediculis, ſinguli tribus foliolis conſtantes.

Poſt floſculos illos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, primum virides, amari, non edules; mox maturi nigreſcentes evadunt dulces menſe Februario, & licet noſtratibus nullius uſus, gentilibus tamen tam crudi quam præparati in deliciis habiti, *Tirade* nuncupantur. Tarde creſcit hæc Arbor.

Folia apprime ſerviunt ad tegendas ædes & corbes.

Ea vero quæ inter palmas ſilveſtres *Vrucury* indigenis vocatur, ut & *Tucu*, in tantam proceritatem non excreſcunt, multoque cæteris ſunt humiliores, minuſque cognitæ; ſpinis aſperrimis horrent & ligno ſunt ferreo, ſed nullius uſus.

Fructus autem ſunt fructibus Pindovæ minores, cæterum ejuſdem ferme naturæ & racematim quoque creſcentes.

Quæ *Pindova* dicitur, lignum albicans & ſcabroſum corticis loco habet, ligni autem loco fungoſam & intus filoſam medullam facile combuſtibilem, è qua ſana & fortiſſima lixivia norunt conficere. Nullum præterea aut certe exiguum præſtat uſum: ad ornatum duntaxat ob inſignem altitudinem & ramos pulchre porrectos expetitur; iis ſiquidem eleganter comatis & foliis radiatis utrimque veſtitis, Luſitani atria & templorum parietes exornant, Indigenæ

vero

vero loco tegularum suguria sua ad pluvias & alia arcentia sternunt. Fiscellas quoque & vasa viminea ex illis conficiunt. Folia autem hujus arboris non ita dependent in orbem, ut *Cocociro*, sed maximam partem sunt surrecta.

Prope foliorum exortum, etiam rami proveniunt penduli, proferentes racemos quatuor vel quinque pedes longos, pleno [illegible], post quos etiam racematim proveniunt fructus ovi gallinacei figura & mole aut etiam majore, fastigium habentes acuminatum: altera autem extremitate insident calici vel cupulæ, ut nux pinea, foliis triangularibus constanti.

Maturus fructus exterius ex viridi flavescit, vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus est, ut in *Coco*, verum haud crassus, sed duplam tantum habens ovi Gallinæ testæ crassitiem. Hic morsus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro croce[illegible]oloris, vix ullo manifesto sapore prædita, quæ à Nigritis cum farina comeditur. Caro autem hæc ambit nucem durissimam, instar *Coco* ovalem, ejusdem fere crassitiei, sed sine foraminibus. Hac fracta, apparet in cavo, per interstitium more juglandum distincto, nucleus magnitudine juglandis, albus, duriusculus, paulo siccior neque tam suavis ut *Coco*. Colliguntur per totum annum & nuclei tam ab indigenis quam advenis comeduntur. *Inaia-miri*, id est, cocos parva, Brasilianis dicta.

Oleum insuper optimum inde exprimitur, album & jucundi odoris, quod, quia refrigerat, defectum rosati sæpe supplet, & cum recens est, in cibis, cum vero vetus, ad lucernas usurpatur. E fructus quoque cortice aliud non ignobile & magis flavum elicitur, sed minus refrigerans, quod tamen ad multa mala emollienda adhibetur.

E fastigio arboris gummi pellucidum, odoratum & pulcherrimum fluit, quod in locum Arabici nonnumquam venit. Postremo medulla coloris albicantis & recentem juglandem resipiens, in vertice ligni continetur, optimum alimentum si cum pane & sale comedatur.

Cocoeiro Indica, quæ à Brasilianis vocatur *Inajaguacuiba* & fructus illius *Inajaguacu*, Pindovæ (de qua jam diximus) in multis dissimilis. Nam caudice raro est recto, sed plerumque inclinato, quatuor, & interdum etiam septem pedes crasso: & sæpe ad quinquaginta pedes alto. Quapropter mirum est, eorum truncos posse sic brevibus, tenuibus & vix terra coopertis radicibus in aëre subsistere, neque suo multo pondere & mole, ventisque etiam vehementibus sæpe eas quatientibus, humi concidere. Accedit quod pars caudicis humi proxima, non crassior aut fortior quam in summitate existat. Cæterum est cortice cinereo, & quasi vibicibus hinc inde transversim notato per ambitum. Lignum non multi est usus, constat enim ex meris filamentis: est dulce & quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis appetitur. Caret ramis; sed in summitate, quindecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim dependentia, grato aspectu. In exordio suo hæc folia alata quadam textura vestita sunt, obscure grysci coloris, quæ solvitur subsequente alia. Quodlibet folium longum est circiter sedecim pedes Rhijnlandicos; plures paucioresve, ac in exortu unum circiter pedem crassum, dissectum in folia sive alas, ordine juxta se positas aut oppositas; quodlibet tale folium tres pedes circiter longum est, duos digitos latum, sed versus extremitatem angustius & acuminatum, habens secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim subtilissimas lineas seu strias virides, ac totum carinatum cavitate sursum versus; substantiæ instar folii Gladioli, læte viride ac splendens. Inter folia alata in summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos pedes aut amplius longa, in extremitatibus fastigiata, viridis, striata, quæ deinde rufescit & sponte se aperit. Antequam autem se pandat, caulis intus reperitur eleganter compositus pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus, in plures ramos pedales aut semipedales divisus, qui rami apte à natura in theca illa complicati magnam spicam repræsentant. Rami autem hi onusti sunt triangularibus corpusculis, magnitudine amygdalæ excorticatæ, albis, quæ rudimenta sunt florum & deinde nucum. Nam rupta vagina rami hi se explicant & ostendunt flosculos luteos. Hinc succrescit fructus, quilibet insistens brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ, squamis constanti ex rufo flavescentibus. Pondere & duritie summa nuces caput humanum excedentes profert. Toto anni tempore maturis pariter atque immaturis fructibus decoratur, qui sparsi & racematim caudicis summitati adhærescunt, & putaminibus crassis, filamentosis & tenacibus vestiuntur, quibus sublatis ligneus calix apparet, quem si immaturum perforaveris, aliquando supra heminam dulcissimi & gratissimi liquoris emittet, qui actu frigidissimus licet, potentia tamen calidus est, & tenuiorum partium, urinamque cunctantem provocat. Nucibus autem maturatis, lacteus ille humor condensatur & coaguli instar calami scriptorii crassitie concavo adhæresci, qui exemtus ac manducatus vix ulli nucleo,

cieo, quamvis ſapidiſſimo, dignitate cedit: nutrit enim & ſuaviter reficit: proinde à viatoribus longo itinere delaſſatis & ſcorbuto infectis valde expetitur. Calidus & humidus exiſtit in primo gradu. Oleum inde premendo extractum, in plurimos culinæ & pharmacopeæ uſus reſervatur, nec amygdalorum oleo præſtantia cedit.

Per os aſſumtum pectoris malis medetur oleum, alvum quoque laxat, ſi largius exhibeatur: ex alto læſis mirum in modum prodeſt, urinaſque cit.

Præterea liquor quidam ſtillatitius, albicans & eximiæ virtutis exinde elicitur, renumque & Gonorrheæ ardoribus exſtinguendis utiliſſimus; tum à mulierculis inter coſmetica adhibitus. Obſervandum autem aquam illam copioſiſſimam & gratiſſimam inveniri in mediæ ætatis nucibus: in plane maturis tantum modicam, neque ita gratam. Nucleum autem tum optime ſapere, quum ad ſummam maturitatem pervenit.

E trunci porro vertice medulla quædam, arbuſculæ inſtar novæ, exſurgit, quæ ex loculo, quo continebatur, prorumpens, ejuſdem fere qualitatis, cujus concretus ille nucis humor, de quo jam diximus, exiſtit; quæ non cruda ſolum, ſed & cocta inter epulas apponitur, & cum braſſica Cyprina certat. Nondum matura magis refrigerat; quocirca vicem lactariorum & lactucarum præſtat. Sed ea ablata arbor moritur, quod non æque contingit inferiori radicum parte læſa vel conciſa; hinc fit ut plures indigenæ ſibi perſuadeant idem, quod Proſper Alpinus de Ægypti populis circa dactyliferas narrat palmas, eas ſcilicet non terra radicibus attracta, ſed aëre ex ſublimiori arboris parte ali ac vivere.

Atque hæc de Palmis, earumque medicis præſidiis dicta ſint. De cæteris illis rarioribus nativis & minus uſualibus; ut & de dactyliferis exoticis, in Africa atque Aſia non ſolum, ſed & Italia notiſſimis, ſi quid reſtet in Hiſtoria Naturali plura dicentur.

CAP. XI.

De Aroeira ejuſque qualitatibus.

ARbor arenoſis, littore imprimis & promontorio Olindæ frequens, *Aroeira* nuncupatur. Myrto ſilveſtri noſtrati qualitate non valde abſimilis, ad Lentiſcos tamen referri debet. Præter eximias facultates, quas cum *Araca*, & Myrto, reliquiſque, aſtringentibus & odoriferis arboribus habet communes, hiſce peculiaribus pollet, quod reſinam fundat fragrantiſſimam inſtar Lentiſci, ex qua emplaſtrum adverſus frigidos affectus componitur.

Foliis convenit cum *Guabirabæ* foliis, niſi quod hujus ſint paulo minora: Sunt autem in ramulis bina ſibi invicem oppoſita, & quinque aut ſeptem in extremitate. Ad cujuſlibet ramuli exortum, ramulus eſt brevior, plenus floſculis minimis, qui conſtant quinque foliolis ex albo ſubluteis.

Fructum fert exiguum ſanguinei coloris, racematim congeſtum ac pendulum, cujus acrimonia & ſiccitate carnes recentes à putredine conſervantur.

Oleum quoque ex ſuccolentis illius baccis exprimitur, eidem uſui cum reſina inſerviens.

Folia inſignem & nobiliſſimum odorem emittunt, ſi conterantur, quæ ſubamara, cum quadam vi adſtringendi, aromaticas calidaſque partes habent conjunctas, quemadmodum è balneis & lavacris, quæ ex illis fiunt, videre eſt.

Has vero virtutes tum profunde exſerit, ut per deſtillationem foliorum, imprimis recentium, odorifera & adſtringens aqua inde eliciatur, quæ tum ad pellendos corporis affectus, tum ad delicias ſervatur.

Tempore paroxyſmi febricitanti, Empyricorum more, exhibent cum ſucceſſu, oculos ſeu gemmas arboris ex aqua nocturno rori expoſitos.

CAP.

Cæterum ſciendum eſt in ramis *Aroeira*, luxuriare ſæpe polypodium, illo quod è terra proſilit longe probatius.

CAP. XII.

De Vrucu, ejuſque qualitatibus

LOcum inter arboreſcentes Plantas obtinet *Vrucu*, ſilveſtris quidem, ſed à Braſilienſibus inter hortenſes & ſativas jam olim tranſlata; multaque etiam nunc induſtria eam excolunt; partim ut granulorum folliculis involutorum, minio ſeſe exornent ac pingant; partim vero ut Luſitanis divendant, quæſtumque ex illo faciant. Lingua ipſorum hanc plantam *Vrucu* dictam, Cluſius Bixam Americanam Oviedi eſſe exiſtimat.

Foliis eſt grandioribus & mucronatis, figura cordis, ut pingi ſolet, alternatim poſitis, in pediculis, duos, tres, interdum & quinque digitos longis, nervum ſecundum longitudinem & venas obliquas inferius prominentes habentibus, læte viridibus: caulibus calamo ſcriptorio tenuioribus, ligno albo & cortice fuſco, inſtar coryli. Circa extremitatem ramorum in brevibus pediculis multi proveniunt flores, in uvæ figuram diſpoſiti: quilibet flos eſt roſæ magnitudine, quinque foliis conſtat albis incarnatis dilutis. In medio cujuſvis floris ingens numerus eſt ſtaminulorum luteorum apicibus purpureis: vix ſenſibilem aliquem habet odorem. Poſt florem fructus ſequitur in ſiliqua myrobalani oblongi figuram habente, ſeu pyramidali rotunda, ſeſquidigitum aut duos digitos longa: quæ immaturâ vireſcit exterius, matura rufeſcit, eſtque tota hiſpida ob fila prominentia quæ habet, ſed non aculeata. In qualibet autem ſiliqua ultra triginta, imo quadraginta grana, quodque ſuo pediculo innitens, continentur, figuræ conicæ acutæ aut exigui pyri, & in duobus lateribus quaſi digito compreſſum. Color granorum inſigniter miniatus & ſplendeſcens, ſuccoque tali madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura ſunt, ſed ut granum pomi, intus carnem habens albicantem: exterius etiam quodlibet granum punctulum habet argenteum. Siliqua matura ſponte ſe aperit: grana ſiccata evadunt rubra, obſcure nihilominus tamen, ut antea, tincturam in ſe continent; & recentia ſive ſiccata uſurpari poſſunt. Trita ſimpliciter in aqua ſimplici ſeu ſtillatitia, egregiam dant tincturam miniatam. Collecta grana in maſſam coguntur, ſpherulæque & tabellæ in multos annos durabiles inde conficiuntur, quæ in Europam tranſmiſſa longe lateque diſtrahuntur. Magiſterium etiam inde, more coralli, præparatur & in uſus reſervatur. Grana recentia matura & exſiccata, inque paſtillos conformata, quantitate indefinita, cum pulte ex *Tipioca*, quæ *Carima* dicitur, alioque conveniente decumbentibus exhibent, ſive veneno, ſive aliunde infirmitatem contraxerint.

Radices ipſæ, nec grana, multi ſunt ſaporis, proinde ad medendum faciliores. Incolarum nonnulli radices granis præferunt, quod harum recens, illorum vero uſus longe ſit antiquior, & vicem croci, colore & qualitate (ſicut de *Curucuma* J. Bontius retulit) ſupplet. Tum extractum ejus ex vino aduſto confectum ſibi reſervant. Quod etiam nunc hodie colonorum non paucos, imitari videmus. Videatur Icon Hiſt. Nat. G. M.

CAP. XIII.

De Zabucajo, ejuſque uſu.

ALtiſſima arbor eſt, cortice gryſeo, duro & inæquali, inſtar Quercus veteris, (ex quo atramentum ſcriptorium conficitur) folia juniora ruffa ſunt, vetuſtiora autem viridia, ſimilia foliis Mori, in ambitu ſerrata, & quodammodo contorta & incurvata. Capaciſſimos & ſummæ duritiei producit calices, ore in terram obverſo, & operculo, admirabili naturæ luſu, inſtar pyxidis, opertos. In iis continentur nuces jucundi ſaporis, quæ ubi maturitatem fuerint conſecutæ, excuſſo illico tegumento, ſine cujuſquam auxilio è calicibus decidunt, & gratiſſimum, incolis æque & animalibus ſuppeditant alimentum. Semel in anno matureſcunt, media videlicet hyeme. Sapore & excellentia piſtaccis adæquantur, & venerem ſopitam dicuntur excitare.

Potiones & pultes, tam ad Medicinam quam ad epulas ex illis comparantur.

Oleum quoque pinguiſſimum ex illis exprimitur, amygdalino calidius; nuclei enim, è quibus elicitur, in ſecundo gradu calidi & in primo ſicci perhibentur. Præſtat aſſatis quam crudis

crudis veſci, quod caput infeſtent. Pluſquam triginta ordine ipſi calici, mediante viſcoſa materia, agglutinati hærent, figuraque fere triangulari exiſtunt, Myrobalano Chebulo non adeo

diſſimiles. Tantæ duritiei hæ pixides ſunt, ut Tapuyeris non ſolum vaſa potoria, ſed & diſcos, & ollas ſufficiant. Cæterum arbor in ſaltibus & locis mediterraneis adeo luxuriat, ut juſto exercitui, ſufficienti ſuſtentaculo fructus ejus aliquando fuerint.

Pulchra eſt, trunco craſſo & recto, inque inſignem proceritatem aſſurgit. Lignum eximium uſum præſtat, putredini mire reſiſtit, unde ob ſummam ſimul duritiem, molendinorum ſacchareorum axes ex illo fabricantur, cæteraſque arbores multum antecellit.

Cortices præterea contuſi & rite præparati naupegis loco ſtupæ inſerviunt.

Alia adhuc datur iiſdem locis *Zabucayo* arbor, priori ſimillima, niſi quod calices magis deformes producat, earum nuces dignitate inferiores habeantur: quippe ex immoderato illarum uſu, quibuſdam capillos defluxiſſe Incolæ teſtantur.

CAP. XIV.

De Gueticoroja, & illius facultatibus.

VAriæ arbores excelſæ *Guetijs* dictæ, ejuſdem generis fructus flaveſcentes producunt, pauca carne, magnoque lapide ovalis figuræ intus refertos; quorum fructuum ad minimum mihi tres vidiſſe ſpecies contigit, *Guetitoroba*, *Gueti-miri*, & *Gueticoroya*, eſculentos quidem omnes, ſed à paucioribus expetitos, excepto uno hoc coque prægrandi, de quo in præſenti agimus, & à magnatibus in deliciis habetur.

Eſt autem hæc arbor quæ *Guety-coroya* dicitur, cortice gryſeo. Rami habent folia in frondes

frondes congesta. Nimirum pediculi sunt in extremitate ramorum, unum aut sesquidigitum

longi, alternatim oppositi, & quilibet duo aut tria folia sustinentes, decem & plures digitos longa, quatuor aut etiam sex lata, ad tactum instar corii Hispanici oblonga, linguæ figura, superius dilute viridia, inferius ochræ instar flava, nervo secundum longitudinem eminente, & costis obliquis intervallis, partim æqualibus, partim inæqualibus distincta. Ad frondes flores proveniunt, in longam spicam congesti, parvi, flavi, pene inodori. Floret Januario mense, Majo & Junio fructus matureſcit, semelque biennio integro provenit. Malum Europæum magnitudine excedit: est tuberosus, deformis & maculis nigricantibus distinctus; in superficie ubi maturuerit, mollis, ablatoque cortice, flava pulpa pinguis & carnosa apparet. Odore, sapore, ipsaque substantia nutritiva conservam aliquam recentem & aromaticam resipit. Mox summæ duritiei ac ponderis lapis, ovique magnitudine, multis filamentis vestitus conspicitur; qui vi effractus, nucleum substantiæ carnosæ rubicantis & compactæ continet, ingrati saporis & astringentis. Is tritus & ex conveniente liquore ægro porrectus, vi astrictoria immodicum alvi profluvium sistit. Usum, quantum quidem constat, alium in Medicina non habet hic fructus; ut nec ipsa arbor, quæ soliditate & altitudine, & duratione ipsam Quercum superat.

CAP. XV.

De Ianipaba ejusque facultatibus.

VNa ex procerioribus Brasiliæ arboribus est *Ianipaba:* foliis lævibus, cubitum longis, & saturate viridibus, quæ singulis annis, mense imprimis Decembris deponit, non omnia quidem simul sed partem illorum, diverso tempore. Mox nova prioribus multo lætiora acquirit.

Ligno est durissimo & optimo. Florem gignit exiguum, mense Martio & Aprili, cæterum Narcisso haud multum dissimilem, odorem Caryophilli Carthusianorum æmulatur; coloris albi, cum unguibus interius flavis: in medio floris stamen crassiusculum flavum habens, ac insuper inter duo folia floris corniculum pallidum è medio floris prodiens, deorsum incurvatum.

Fructus illius magnitudinem habet mali Auraici, vel majorem, rotundus, cortice tenui, lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescentem, saporis acidi, & refrigerantis, odoris grati. In medio autem fructus est cavitas repleta seminibus molliori pulpa circumdatis, ejusdem cum reliqua carne saporis. Seminis grana sunt compressa, & suborbicularia, fere ut *Mangaba*, quæ una comeduntur. Immatura poma viridia sunt, mox matura, mespilorum instar, putrescunt atque esui apta fiunt, unde **Rott-appels** à plebe nostrate appellantur. Cruda non cocta appetuntur: Saccharata & condita lautiora sunt. Contra fluxum ventris feliciter exhibentur. Ardores palati & stomachi compescunt, sanisque & ægris solatio sunt.

Vinum, quod ex illis exprimitur, in eosdem usus reservatur, sed vetus redditum calidius exsistit, minusque adstringens.

Ex pomo nondum maturo vi ignis liquorem extrahunt barbari, quo adverſus eadem mala utuntur.

Ex pomi cortice immaturo pigmenti quoddam genus eliciunt, quod recens aqueum eſt, mox nigreſcit, quo corpus pingunt, ut veſtitum nigrum eminus, fædo equidem ſpectaculo, mentiantur. Nullum alium uſum hic ſuccus habet, ad nequitias dumtaxat exogitatus. Tinctura enim illius corpori vel chartæ illita, circa nonum diem evaneſcit; nulla alia ratione ablui poteſt.

CAP. XVI.

De Acaja quæ & Ibametara.

PRoceriorem, vetuſtiorem & frondoſiorem arborem, in Braſilia me vidiſſe vix memini. Cortice eſt craſſo, rugoſo & è cinereo albicante, inſtar Sambuci.

Folia illius ſunt lævia, directe ſibi invicem oppoſita, ad quatuor interdum digitos longa, circinata, ſplendentia, & nucis juglandis foliis haud abſimilia, verum acutiora; quæ media æſtate deponit, noviſque ante hyemem decoratur, ut redintegrato quaſi robore fructum melius proferat. Floſculos habet copioſos, in magno racemo congeſtos ex albo ſubflaveſcentes: poſt flores proveniunt pruna flava, noſtratium magnitudine & figura; paucæ quidem, ſed ſuccolentæ carnis: lapidem continentia magnum ex filamentis lignoſis, nec durum, ſed dentibus cedentem; qui nucleum continet in ſe, ex albo flaveſcentem. Fructus hic grati eſt acoris, ac proinde inter tragemata locum ſibi vindicat. Hybernis menſibus maturatur, æſtate media floret, & tunica tenaci veſtitur. Primo loco refrigerat & adſtringit.

Folia, ſucci, oculi & cortex, externis juxta & internis affectibus medetur. His ſuccedunt *Aroeira*, Myrtus, *Araca*, quæ omnia in gargariſmum, contra gutturis inflammationem & ſimilia mala præparantur; vel in lavacro, contra multos externos pedum & corporis affectus adhibentur. Gemmæ præterea hujus arboris in acetariis, febricitantibus proſunt.

Peculiare habet hæc *Acaja* arbor, quod volucres picæ magnitudinis, nigris & aureis plumis eleganter veſtitæ, in extremitatibus ramorum affabre & concinne pendulos ſuos nidos conſtruunt.

CAP. XVII.

De Tapia arbore, ejuſque facultatibus.

IN Urbe Olinda, totaque fere præfectura Parnambucenſi hæc arbor naſcitur, in fagi altitudinem aſſurgit, cortice lævi, cinereo; multos habet ramos; & folia in ſingulis pediculis tria ſibi invicem appoſita, lævia, ſplendentia, ſuperne ſaturatiore, inferne dilutiore virore conſpicua, quinque aut ſex digitos longa.

In extremitatibus ramulorum plures pediculi, ceratini quaſi, collecti, in quorum quolibet flos naſcitur, quatuor foliis conſtans albis & digitum longis, habetque cum his alternatim poſita quatuor foliola vireſcentia, inter quæ exſtant ſtaminula ſubruffa multa, circiter ſeſquipedem longa.

Licet

Licet autem hæc arbor foliis fructibusque malo Assyriæ quam simillima sit, tamen qualitate ab illa omnino discrepat, quod exceptis foliis longe inferior sit. Quare Brasilianis pa-

riter & nostratibus, ob singularem efficaciam quæ illis inest, vehementer extolluntur. Præterquam enim, quod variis corporis affectibus succurrant, immodicos fervores leniunt, & atroci illi ani vitio, *Bicho del culo*, dicto, mirum in modum solatium adferunt: succus siquidem foliorum contusorum tædarumque, tum simplex, tum compositus, ano inditus, jejuno refrigerio incendium restinguit, squalorem ac immunditiem abstergit, & immanes dolores mitigat.

Præter hæc folia illius contusa & auribus indita restituunt dolores capitis ex calore natos, nullo accedente alio remedio.

CAP. XVIII.

De Araticu ejusque speciebus & qualitatibus.

ARATICU, arborum Brasiliæ indigenarum diversæ dantur species: quarum duæ quæ *Araticû-ponhe*, & *Araticuapé* à Brasilienſibus dicuntur, parum differunt.

Araticu-ponhe enim est arbor caudice, ramorum figura, corticis colore Aurantiæ malo similis, sed folia, flores & fructus differunt. Folia illius semipedem circiter sunt longa, alternatim sibi invicem opposita, superius saturatè virentia, splendentia, inferius dilute viridia, crassa, & ad tactum solida, duos circiter digitos lata & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, totus flavus, compositus exterius & tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, instar corticis mali aurantii, crassis, erectè stantibus. Hæc in se continent alia tria folia minora, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert; ita tamen inter se composita sunt, ut integrum globum, interius cavum, magnitudine nucis juglandis repræsentent; & in eo stamen rotundum luteum cum apice suo orbiculari. Flos totus flavus, suavis primum odoris, sed nauseabundi. Floret mensibus Septembri, Octobri, & Novembri. Flores

multi ſingulis diebus ſe aperiunt, & mox ſponte decidentes, ob gravitatem, ſtrepitum inter cadendum edunt.

Araticu-ape fere per omnia huic eſt ſimilis: utræque poma ex acido dulcia proferunt, eſculenta, ſed ſilveſtria & frigida, & propterea quibuſdam non expetita. Figura & magnitudine nucis pineæ, flaveſcentia, ſubſtantia & carne intus molliori, ſeminibus ex fulvo nigricantibus turgida.

De Medica harum qualitate vix quicquam mihi conſtat, niſi quod folia *Araticu* maxime communis in oleo olivarum macerata & apoſthemati applicata, tumorem emolliant, extergantque.

Illa autem arbor quæ *Araticu pana* vocatur, cæteris ſimilis eſt, niſi quod magnitudine differt: Flore enim, fructu, ligno & folio quòque eſt minore, & creſcit in locis paluſtribus; cæteræ vero in ſilvis conſpiciuntur, cæque infinitæ, præſertim circa pagum *Iguaraçu*.

Arbor hæc magnitudine & foliis eſt inſtar citrii, ſed magis craſſis & ſaturè virentibus, flore pleno & jucunde flaveſcente: fructu, ſicut reliquæ *Araticu*, ſquamoſo & conatim deſcendente; cui tantum ineſſe frigoris perhibent, ut crebro veſcentes interimat, quamobrem inter venena habetur.

Radix illius leviſſima eſt, inſtar ſuberis, tantæque magnitudinis, ut integri clypei ex illa fiant, qui mollioris & tenacioris cum ſint ligni, telum immiſſum, licet à valido lacerto, mordicus retinent, ne facile retrahantur.

Notatu autem dignum, arboris hujus in paludibus creſcentis radicem profunde in terram deſcendere (quod tamen in aliis Braſiliæ arboribus haud facile conſpicias) unde credibile, noxiam hanc frigidamque qualitatem, qua fructum nocere conſtat, ex infeſto terræ frigore acquirere.

CAP. XIX.

De Caaroba arbore ejuſque qualitatibus.

Caaroba ſilveſtris & procera arbor, terris tantum ſolidis & gleboſis in Præfectura Parnambucenſi delectatur. Florem fert è cœruleo purpuraſcentem idque menſe Julio: Semen autem nigricans, quod matureſcit menſe Septembri: fructum rarum, ſed inutilem, phaſeolo maximo ſimilem, qui maturus factus aperitur, manetque vacuus.

Ejus folia oblonga ſunt, linguæ figurâ, dilutè viridia, nervo ſecundum longitudinem & coſtis obliquis eminentibus prædita. Guſtu ſunt amara; ſiccata & contuſa fomentis ac balneis peridonea. Quæ ex illis conficuntur remedia, ſive internè aſſumta, exſiccandi, mundificandi & ſanandi vi pollent: quod feliciter in plurimis morbis, imprimis autem in Lue Venerea curanda, ſum expertus. Eadem trita atque in emplaſtrum præparata, ulceribuſque applicata, mirifice proſunt, morbumque radicitus ſæpe expugnant. Præſertim, ſi repurgato primum corpore, eorum decoctum per aliquot dies bibatur, & ſudores provocentur.

CAP. XX.

De Embira seu Pindaiba; ejusque facultatibus.

SEquitur nunc silvestris hæc arbor *Embira*, sive *Pindaïba* dicta Brasilientibus, juxta Oiindæ promontorium speciose ut plurimum nascens, & ob acrimoniam fructus, cæteraque qualitates piperis Brasilienſis æmula. Folia fert exigua & acuminata, & Olivæ foliis simillima lignum ejus est tenue. Procera est admodum arbor, & in summam altitudinem recta assurgit.

Folia hujus arboris Laurum prorsus æmulantur. Truncus cortice glabro, intus albicante, exterius rubescente spectatur.

Fructus fert flavescentes prunis similes, gratissimique saporis, verum non quotannis.

Ligno est præstantissimo & præduro, & putredini resistente quod à Naupegis expetitur.

Arboris hujus virtutes auxiliatrices soli cortici inesse creduntur, qui recens avulsus, liquorem albicantem sibi agglutinatum habet, cujus color mox perditur, paulatimque decrescit, & cortice simul exsiccato, in naturam & dulcem illius substantiam abit. Durissimus existit, semidigitali crassitie, sapore aromatico cinnamomum, dulcedine Glycirizam æquans. Sunt qui *Guiaci* seu ligni sancti speciem esse contendunt, à quibus non dissentio. Moderate calidus est & tenuium partium, quapropter pectoris & jecinoris affectibus optime convenit. Præcipuum enim incolarum refugium est in veteribus illorum viscerum obstructionibus, ut jam diximus: tum quoque adversus Luem Veneream, eximium remedium submministrat decoctum illius ex aqua fontana, palato quidem non ingratum, per aliquot dies reiteratum.

Pugillus denique ventriculo adhuc jejuno, ex ovo sorbili, jusculo aut aliquo conveniente liquore assumtus, bronchia pulmonis aperit, & cessantem quoque urinam educit. Quapropter omnibus artis Medicæ indagatoribus suasor fuerim, ut corticem hunc in ulteriores usus reponant. Succus autem lacteus ex recenti cortice expressus, scabiei & tineæ capitis, præ cæteris medetur.

Mensibus pluviis acini illius virent, sed matureſcentes mensibus Decembri & Januario rubent, atque decidunt, qui si fuerint desiccati, nigrescunt, uruntque linguam masticata, & aromaticum quid sapiunt, ablato semine nigro oblongo, quod in illis continetur, quod Juniperum redolet.

A jejunis manducata stomachum debilem corroborant & discutiunt flatus. Tum contusa & applicata morsibus serpentum medentur.

Excoquuntur ut reiserventur in officinis. Culinis quoque vicem piperis præstant.

Ex Arboris denique corticibus, funes igniarii, quo milites ignem fovent, conficiuntur.

CAP. XXI.

De Ibiraee arbore, ejusque facultatibus.

ANtiqua nemora hanc vastam & proceram arborem producunt. Indigenæ *Ibiraee*, id est, Lignum dulce, non autem *Hiouraee*, ut Lerius & Thevetus prodiderunt, appellant.

CAP.

CAP. XXII.

De Ambaiba arbore, ejusque facultatibus.

ARvis quondam excultis delectatur hæc ficus silvestris, in quibus sponte nascitur, in silvis vero raro reperitur. Unico, eoque leviſſimo & ferulaceo trunco in mediocrem altitudinem attollitur. Ut Europæi Sambucum, ita Brasilienses hanc arborem in suos usus & lusus excavare solent; & ex radice ignem in desertis peregrinantes, collidendo, aliisque artibus egregie eliciunt. Raris & in summitate tantum expansis ramis, veluti corona, cingitur, pauciſque, sed pregrandibus, speciosis & laciniatis foliis. Julos profert albicantes, racematim copulatos, pendulos, & rosaceis tunicis involutos, qui maturitatem consecuti defloresçunt & decidunt media æstate. Pinguis ex eorum summitatibus expressus succus, recentibus non solum, sed & inveteratis ulceribus feliciter medetur. Folium quoq; tenerum & recens, aut levior arboris hujus cortex si apponantur, temperant & mundificant partem affectam. Succus è gemmis expressus, qui facultate refrigerandi atque astringendi pollet, pulti de *Tipioca* inditus, calidam ventris proluviem sistit. Menses denique nimium fluentes, tum & virulentum genitalium profluvium compescit.

Tradunt Indigenarum & Lusitanorum peritiſſimi, hoc remedium puerperis, immodico menstruorum profluvio laborantibus, insigniter prodesse, si in modum cataplasmatis umbelico apponatur, cujus rei veriſſimæ testem me præbeo.

Nihil mirum itaque si hæc arbor primis Brasiliæ incolis, ut & advenis, tantopere sit prædicata. Digna medius fidius, cujus virtutes etiam nunc latentes, posteri scrutentur & in lucem protrahant.

Altera ejusdem generis, cujus mentionem fecit Ioannes de Laet, *Ambaitinga* appellatur, & ramo est rubicundo, & ligno minus cavo, foliis vero asperis, ut loco limæ quædam cum iis possint lævigari. Liquorem continet oleosum ejusdem cum succo *Ambaibæ* usus & efficaciæ.

Cæteras ejus facultates & auxilia Medica quia nondum satis explorata habeo silentio prætereo. An vero sit *Abiegna*, de qua Clusius in Notis ad Monardem, ego valde dubito.

CAP. XXIII.

De Anda arbore, ejusque facultatibus.

NOn procul à littore, in locis arenosis, nunc mediocri, nunc summa altitudine, pro terræ temperie, exsurgit arbor *Anda*: quæ ligno est levi, raro & spongioso. Florem fert magnum & concavum, aurei coloris prælucentis. Folia illius sunt laciniata, ut Mamoeira, multo tamen minora. Fructum seu nucem gignit cortice duplici, exteriore cineritio, ligneo, præduro & perforato putamine vestitam, quo duo glandes continentur, jecinori leporino non valde dissimiles, & nuces castaneas sapore quodammodo referentes, licet virtute & qualitate differentes. Una siquidem atque altera cruda manducata, alvum ducit: quibusdam simul & vomitum excitat. Olim magnates, tum & sacrorum in Brasilia antistites, purgans hoc & salutare remedium, cæteris omnibus præferebant. Validæ est operationis; quamobrem ægris morbo fractis haud tuto exhibetur, nisi opportune à manu Medici correctorium accipiat, inque Electuarii aut tabu-

larum

larum formas redigatur. Accipe duas vel tres caſtaneas contuſas & cum ſaccharo deſpumato excoctas, addito anyſi & cinnamomi momento, gratiſſimum non ſolum erit medicamentum, ſed & tutiſſimum, infantibus, iiſque omnibus qui à purgantibus ſolent abhorrere.

Luſitani & indigenæ ex eadem nuce oleum exprimunt, quod lychnis affundunt, atque eo corpus inungunt. E cortice autem illius uſtulato, incolæ optimum & familiare remedium contra ventris fluxum, iiſque, quibus poſt aſſumtam nucem, alvus immoderatius ruit ſubminiſtrant.

Arboris cortex contuſus flumina inficit, atque enecat piſces.

Vide Iconem arboris & nucis in Lib. III. fol. 110. Georgii Marcgravii; quam hîc reponere non duximus operæpretium.

CAP. XXIV.

De Guabiraba arbore, ejuſque facultatibus.

IN confragoſis nemoribus Braſiliæ, reperitur vaſta arbor, quæ gentilitio vocabulo *Guabiraba* appellatur; ligno obliquo, multiſque flexibus tortuoſo, altiſſimo inſuper atque duriſſimo; & contra putredinem optimo. In collibus vero & campis eadem *Guabiraba* ad longe minorem

molem aſſurgit, vix prunum adæquans: foliaque multo minora, fructuſque fert minus agreſtes. Adeo denique ob diverſitatem ſoli, diſcrepantes inter ſe, ut hæ à Medicis, illæ à fabris potius experantur.

Florem fert niveum, valde odoriferum, iſque media æſtate, mane antequam Sol rorem exhauſerit, colligitur, & alembico inditus, eximiæ virtutis liquorem exhalat: qui refrigerans præſertim & mundificans, oculorum inflammationes optime temperat.

Fructus, ſive globuli rotundi, umbilicatim prodeunt, qui maturitatem ſub initium hyemis conſecuti, nigrum induunt colorem, dulciſſimique ſunt ſaporis.

Folia variæ figuræ, quædam acuminata & pene figura cordis, quædam obtuſiora, ſubaſpera, eminen-

eminentibus nervis sunt foliorum pyri magnitudine: leviſſime fricata aromaticum ſpirant odorem: quare inſignem in balneis uſum præbent, calida ad ſecundum gradum. Aqua quoque fragrans, ſicuti è floribus ex illis elicitur.

Quantum pulvis hujus ligni in Carbonem redacti, oculis inflatus conferat, alias demonſtravi.

CAP. XXV.

De Araca-Iba, ejuſque facultatibus & uſu.

HUjus arboris fructus à Braſilianis appellatur *Araca-miri*; prunum Granatenſem vocant noſtrates. Externa facie, frequentia, tempore, & loco natali, convenit cum *Guabiraba*, de qua capite præcedenti egimus.

Frutex eſt, ligno, foliis & floribus ut *Guajaba*, ſed magnitudine differunt & fructu. Sed ut varius & mirus eſt naturæ luſus, omnes dignitates, eaſq; eximias, fructui & radici inſevit, cum *Guabirabæ* nullas, nec in fructu, nec in radice, ſed omnes in floribus & foliis inſitas virtutes dederit.

Locis gaudet apricis, raroque in ſilvis aut umbroſis nemoribus conſpicitur.

Floret bis quotannis, bis quoque fert fructum, menſe nimirum Martio & rurſus Septembri. Pruna coronis, meſpilorum inſtar, eleganter ornata, innumeriſque acinis turgentia profert, quæ, ubi maturuerint, flavent, muſteamque habent in ſe dulcedinem, atque fraga quodammodo referunt ſapore. Cruda potius quam cocta appetuntur, ſuaviſſimique odoris exiſtunt & ſaporis. Oportet autem ut tempeſtive decerpantur; nam omni fructui, propter intenſiſſimũ Solis ardorem, non minor injuria fit, ſi paulo tardius quam ſi citius avellatur.

Conditus qui ex hoc fructu fiunt, jucunde refrigerant, adſtringunt & corroborant, locoq; carnis cidoneorum, conſervæ roſarum, aliorumque ſimilium exhibentur.

Cæterum ipſe fructus virtute medicinali non deſtituitur. Ex foliis ſiquidem & oculis utpote adſtringentibus, optima balnea componuntur, tam contra internos quam externos corporis affectus, ut ſupra in capite de ulceribus diximus. Præ cæteris autem hujus fruticis partibus, radix dictis qualitatibus excellit. Atque hoc peculiare habet, quod ſumme ſit diuretica, partiumque ſubtilium & ſubdulci ſapore cum adſtringendi facultate polleat. Proinde præter eximias quas præſtat virtutes, lienis & renum affectibus conducit.

Alia ejuſdem generis *Araca* reperitur, ſed non ita frequens, quæ tamen fructum facile præſtantiorem procreat, & multo majorem. Quapropter ab indigenis *Araca-guacu*, id eſt, *Araca major*, appellatur, quod in juſtam arborem excreſcat: folioque eſt glabro, læte viridi, figura & fragrante odore Lauro multum ſimili. Fructum fert mali mediocris magnitudine, rotundum, ſuperne umbilicum continentem: carnem habet albam, carni *Araca-miri*, odore, ſapore & ſubſtantia ſimilem: in medio multos lapides, piſis minoribus æquales, continentem, obrotundos, paulum compreſſos, ex albo ſubflavos & duros, ut nuclei ceraſorum, intus continentes nucleum album. Adhærent hi lapides carni per multa tenuiſſima filamenta.

CAA

CAP. XXVI.

De Guaiaba arbore, ejusque facultatibus.

MAgna affinitate inter se conjunctæ sunt *Guaiaba* & *Araca-guacu*; ejusdem quippe non solum altitudinis sunt, sed folia & flores qualitate & facie externa conveniunt. Sunt autem folia bina sibi invicem opposita in breviſſimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunaribus, obliq; discurrentibus & valde conspicuis, ad tactum dura, inferius quidem proruberantibus, superius profundis & quasi rugosis: Fructus quoque hujus granis innumeris scatent, unde & merito pyra Granatensia dicuntur: sed in eo solum differunt, quod hi oblongiores & magis flavescentes exterius, interius rosaceo colore visuntur. Digna profecto arbor quæ Europæ importata, magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria viridariis illata, numerosas plantas concipit & procreat, ut nihil frequentius occurrat, fructuum enim grana ab avibus & pecoribus deglutita, & mox per alvum cum excrementis deposita, locis licet arenosis & tristioribus, altissime germinant maximeque luxuriant. Aliis Indiarum regionibus communis hæc arbor, ac proinde hic patriam Brasiliani negant, sed tractu temporis inter illas habita est.

Semel per annum fructus profert, qui album florem æstate vigentem excipiunt ad initium hyemis: numerosoque proventu, totis sex mensibus pluviis, maximo omnium incolarum oblectamento dantur. Pyra hæc stomacho prosunt, quæ si immatura coquantur, eo fortius ventriculum corroborant, atque alvum adstringunt. Matura crocco colore nitescunt. Melius sanitati consulunt, qui cocta & saccharo condita, quam cruda, mensis inferunt: odorem enim gratiorem acquirunt, palatoque magis abblandiuntur.

Concedendum facile Clusio & Monardo, quod in descriptione hujus floris & fructus natura & facie nonnihil à me discrepent, quoniam hæc & alia exotica adiisse & experimento comprobasse ipsis forte non licuit.

CAP. XXVII.

De Bacoba & Banana, earumque facultatibus.

FRuctus lippis & tonsoribus noti, tamque familiares, ut nulli prorsus in Brasilia jam reperiantur horti, in quibus illi passim non spectentur. Indigenæ tamen hîc non sunt, sed aliunde huc deportatæ hæ plantæ. Brasiliani quoque earum nomina sua lingua exprimere non norunt. Afris vero atque Asiaticis olim fuisse notas, Serapion & Avicenna testantur, qui *Musas* appellant. Hujus itaque plantæ descriptionem, quam Matthiolus, Clusius & Dodonæus habent, libenter amplector, paucis tamen, in quibus hallucinati sunt, mutatis.

Duo autem sunt ejus genera, quæ ob maximam affinitatem quam habent, una (quod ajunt) fidelia hîc dealbabimus. Pulcherrimæ sane plantæ, sive fructum, sive folium, sive culturæ, nascendique modum spectes. In quovis solo, licet tristi & sitiente proveniunt. Quovis anni tempore incolæ earum fructu gaudent.

Caudex seu crassior pars arboris è foliis compactilibus squamatim coagmentatis constat, qui fructibus decerptis ut inutilis detruncatur, nam semel tantum in vita sua fructum producit. Verum excisa parente, sex vel octo surculi è radice exsurgunt, qui matrem renovant & subsequente anno fructum ferunt. Seminibus & ramis prorsus destituitur uterque frutex: horum vicem ornatissima & pulchre virentia folia, unico eoque crasso nervo obducta, sex pedes longa, duo lata, supplent: illorum germen satis longum è medio exsurgens, crebrisque nodulis est distinctum, cujus extremitati turio, ovi effigie & rubro colore insignis, adnascitur, unde triginta, quadraginta, nonnumquam centum lobi progerminant: Hi in ædibus suspenduntur tantisper donec justam maturitatem consequantur.

Uterque tam *Bacoba* quam *Banana* inter horarios fructus, & (ut nonnullis placet) inter

ficus recenſentur. Uterque flatus excitat, modice refrigerat & venerem ſopitam adjuvat. Pauci ſunt alimenti pectoriſque potius quam ſtomachi oblectamento, ejuſque calores reſtinguere Avicenna autumat.

Banana paulo ſunt longiores, cute flaveſcente & quadrangulari, qua detracta, caro ſuccedit mollis, pinguis, minuſque, quam Bacoba, ſucculenta: ad hoc qualitate frigidior, nec tam facilis digeſtionis, niſi valde matura. Toſta bilioſis prodeſt, pituitoſis non item. Nondum matura ſi aſſetur adverſus alvi profluvium auxiliatur. *Bacoba* brevior eſt, rotundior, nulliſq; angulis diſtincta: pinguior inſuper & digeſtu facilior; quo fit ut inter bellaria facile primum locum occupet. Ad ignem arefacta, eodemque modo, quo *Banana*, præparata, eandem utilitatem præſtat. Immatura æque ac matura, ad ignem ſolemve exſiccata, diu ſervatur, & Europæ importata, longe lateque diſtrahitur. Eadem in taleolas diſſecta, cum ſaccharo & ovis frixa, vel in placentas ad artocreæ modum, coacta, gratiſſimi ſaporis, optimique eſt alimenti.

In Inſula *Maranhao*, ubi maximopere luxuriat, vinum inde exprimitur, non diu durabile, quod tamen inebriandi facultate pollet.

Aqua vero quæ ex *Bacoera* trunco, perpetuo humore turgente, elicitur, cum frigidiſſima ſit & adſtringens, in magno ab incolis pretio habetur, contra calidos, internos & externos corporis affectus. Quibus præterea facultatibus polleant, Avicenna, Rhaſes, Almanſor & Serapion, fuſius & explicatius ſunt perſecuti.

CAP. XXVIII.

De Mangaiba, ejuſque facultatibus.

EXimium hujus arboris pomum, quod *Mangaiba* vocatur, nec ignorandum, nec præterundum arbitror, tametſi ad menſarum potius delicias, quam ad Medicum noſtrum

inſtitutum facere videatur. Tanta enim ſuavitate gulæ lenocinatur, tanta ſaporis eſt præſtantia,

ſtantia, ut haud ſciam, an venuſtiorem aut gratiorem fructum America producat.

Arbor pulchra, criſpa & fœcundiſſima ſupra altitudinem Pruni Europææ non attollitur, quam fructu, præcipue vero ligno & foliis æmulatur. In quibuſdam Bahiæ & Paranambuci locis in integra nemora haſce luxuriare videas. Diſtribuit ſe in multos ramos, ipſique denuo in ramuſculos tenues inſtar Betulæ: cujus lignum & corticem valde æmulatur. Folia fert parva, ſolida, egregie virentia, bina ſemper ſibi invicem oppoſita, quæ in medio ſecundum longitudinem nervi, non tam venulas quam lineas habent ſubtiliſſimas parallele diſpoſitas. Exſpirante hyeme, menſe nimirum Auguſto, florere incipit, ultraque novem menſes pomis ſeu prunis oneratur & ornatur. Florem producit exiguum, album & ſumme odorum. Fructum rotundulum, eſculentum, qua Soli exponitur aureum, rubriſque maculis diſtinctum, Abricocum diceres. Tenuiſſima cuticula tegitur, intuſque lapillos quinque vel ſex continet, turget lacte, unde vel leviter preſſus niveum palatoque gratiſſimum fundit liquorem, & licet ſequax ac ductilis illius pulpa videatur, tamen manducando nihil tale deprehenditur, orique inſerta ſtatim liqueſcit. In arbore numquam matureſcit, ſed decidens in terram ilico maturitatem conſequitur. Cujus rei ignari adventitii, & externa pomi pulchritudine illecti, ubi primis labris deguſtarunt, ſtatim ut auſterum & amariſſimum abjiciunt; quid, quod ne pecora quidem immaturum curant. Probe maturum facilis eſt digeſtionis, ardores viſcerum domat & febricitantibus auxiliatur, ut in me ipſo aliiſque multis ſum expertus. Porro haud facile hæc poma noxam, etiam abunde jejuno ſtomacho manducata, inferunt: niſi quod frigida & humida fugaciaque alvum dejiciunt, flatuſque excitant, quod ſolertia mulierc ularum noſtratium, aromatibus corrigi ſolet. Luſitani integros fructus condiunt, nulliſque tunc epulis cedunt.

CAP. XXIX.

De Abaremo temo arbore, ejuſque facultatibus.

HÆc arbor mediocris eſt altitudinis, montoſis locis creſcens, foliis triſte viridibus, exiguis, buccini ſimilibus, ſiliquis inutilibus ex minio nigreſcentibus, miris variiſque modis incurvatis, æſtivis menſibus conſpicitur.

Arbor cortice exterius eſt cineritio, interius ſature rubente, quem ſolum expertiores in Medicinæ uſum receperunt, licet foliis eædem qualitates adſtringentes à nonnullis attribuantur. Cortex enim qui guſtu amarus eſt, ſive in pulverem redactus, ſive excoctus, & fomenti loco adhibitus, ulceribus inveteratis & male moratis feliciter medetur, ipſumque cancrum ſubinde, inſigni mundificandi & ſiccandi qualitate curaſſe fuit compertum.

Præter hæc, quia efficaciſſime adſtringit, balnea ad firmandas effœminatas carnes ex illis conficiuntur. Potiſſimum vero meretrices iis utuntur, ut laxis pudendi partibus tonum reſtituant, ætatemque tuto mentiantur; imo qua poſſibile, virginitatem hoc dolo prætendant.

CAP. XXX.

De Umbu arbore, illiuſque facultatibus.

VNicam tantum ex hoc arborum genere in habitata Braſiliæ parte, hactenus conſpicere licuit in pago *Iguaraca* excultam: diſſitæ autem ſylvæ inter Guojanam & Paraybam fluvios iis luxuriant. E longinquo proſpicienti, magnitudine, ſtructura & fructu, parva citrus vel limonia videtur.

Trunco eſt fere nullo, ſed ramis multis tortuoſis, inbelle quidem fabricatis dividitur. Folia fert haud magna, lævia, lætèque virentia, guſtu autem acida & adſtringentia: Florem albicantem. Fructum ex albo flaveſcentem, pruno majori ſimilem, ſed carne duriori, nec pauca, quod intus magnum contineat lapidem, ſicut fructus *Acaja*, qui ſi maturuerit, quod fit menſibus pluviis, ſaporis fit gratiſſimi ex acido dulcis: ſin minus, adeo eſt auſterus, ut ſtuporem dentibus inferat; proindeque tunc eidem uſui cui folia, ſcilicet ad refrigerandum & adſtringendum reſervantur. Radix autem, cui peculiare quid præ cæteris arborum radicibus conceſſum, imprimis eſt notanda: quod longe lateque, in diverſa & craſſa, ponderoſæ molis tubera ſub terra luxuriet; ſi pondus, figuram atque colorem, exterius cinereum, conſideres, majores radices *Batatæ* aut *Inhyamæ* diceres; à quibus tamen ablata levi pellicula, differunt: quippe interius conſpiciuntur nivei coloris, molli turgidaque medulla, cucurbitæ plane ſimili, quæ manducata, in aquoſum, frigidum ſuccum, eumque dulciſſimum atque palato gratiſſimum, ſolvitur. Febricitantes, æſtuantes peregrinatores mirifice reficit, ut ipſe quampluries ſum expertus; neque aquæ dulcedine & ſalubritate Citrullo quicquam cedit.

CAP. XXXI.

De Cebipira-guacu arbore, ejuſque facultatibus.

CRaſſitie & altitudine inſignis Arbor in rariſſimis nemoribus reperitur, *Cebipira-guacu* Braſilienſibus dicta, ad differentiam ejus notandam ab ea quæ *Cebipira-miri*, id eſt, *Cebipira minor*, ab illis appellatur. Utræque ſunt foliis exilibus oblongis, oleæ ſimilibus, ſed craſſioribus, minuſque acuminatis, ordine digeſtis, & pediculis utrimque ſe contingentibus.

Utriuſque arboris lignum commendatur, & non minus celebre apud fabros ad axes machinarum Sacchararū conficiendos, quam cortex apud Braſilianos ad uſum medicum exiſtit. Qui craſſus eſt & compactus, ſaporis amari atque adſtringentis, calidus inſuper & ſiccus in ſecundo gradu. Balnea & decocta ex illo ſolo fiunt præſtantiſſima adverſus morbos à frigore natos, pedum & ventris tumores, doloreſque membrorum, *Curimentos* Luſitanis dictos, ipſam denique luem veneream, non inveteratam, forin-

ſecus & intrinſecus adhibita, reſtituunt, ſudoreſque provocant.

Cum vero abſtergendi facultate ſimul & acrimonia quadam agant, ſcabiei, tineæque & aliis ejuſdem generis cutaneis affectibus medentur.

CAP. XXXII.

De Mureci, ejuſque qualitatibus.

ARenoſa & ſitientia Præfecturæ Paranambucenſis loca, mediocris altitudinis arbores producunt, quarum quatuor ad minimum diverſæ ſpecies ſub nomine *Mureci* numerantur. Earum duæ maximè celebres & in uſu habentur, *Mureci-petinga* & *Mureci-guacu* dictæ. Omnes floribus pulchre flaveſcentibus conſpicuæ ſunt, fructibus rotundis & racematim coruſcatis, eodemque, quo flores, colore præditis: foliis autem & cæteris creſcendi modis inter ſe diſcrepantes, ſicut ex imaginibus conſtat.

Fructus maturi gratiſſimo quidem acore palatum vellicant, ſed ſtuporem tandem dentibus inferunt, ſimulque aſtringendo intenſe refrigerant. Quapropter probe condiri ſolent & loco Berberis, quibus ſapore & efficacia ſimiles ſunt, ægris ad exſtinguendam ſitim & Stomachum recreandum exhibentur.

Prima harum, utpote fructu minus ſilveſtri, à me maximè fuit expetita, & in officina repoſita. Ejus quoque corticibus retia & coria tinguntur & contra putrefactiones muniuntur. Barbari ex iiſdem potiones conficiunt, ad purgandum alvum, quod à me nondum comprobatum eſt.

CAP. XXXIII.

De Jito, alias Urape-guacu arbore, ejuſque qualitatibus.

HÆc Arbor eſt pyri Europææ magnitudine, undiquaque in præfectura Paranambucenſi obvia; quæ, ſicut ob fructuum rarum aſpectum multis nota; ita paucioribus ejus radicis qualitates probe conſtant. Si ulli figura, colore, totaque prorſus facie, racemos uvarum è longinquo adſpicienti videantur, hujus ſane arboris fructus ſunt, quorum uvæ tamen inutiles habitæ, ligneæque intus exiſtunt. Toto anno apparent, verno tempore læte flaveſcentes, mox triſtis miniati coloris fiunt, nihilque promittunt, ut neque folia, neque lignum ipſum arboris: ſed totum in cortice radicis, quod ad rem noſtram faciat, conſiſtit. Cujus efficacia indomita ad turbandum & purgandum corpus, tam altè à natura poſita, ut non impunè ab imperito vulgo tractetur. Quippe dubito an plures calamitates ex illius abuſu an optatos ſucceſſus ex opportuno uſu, promanaſſe viderim. (Idem de *Manaca* & *Angelin* cogita.) Nec mirum, cum unuſquiſque idiota ad Medicinæ Sacraria aſpirare audens, nec remedii agentis, nec ſubjecti patientis rationem habeat, loco medicamenti, venenum porrigat.

Cortex enim hujus radicis, qui ſaporis eſt acris & calidi in pulverem redactus ab indigenis & robuſtioribus agricolis Luſitanis contra inveteratas obſtructiones capitur indiſcreta

creta quantitate, semipugillus circiter. Mihi rarior fuit illius usus, idque nisi deficiente forte benigniore medicamento, mediantibus tamen correctoriis, & quæ vim purgatricem infringunt, sicut oportet fieri ex judicio Medici, præcipue circa validiora & incognita simplicia.

CAP. XXXIV.

De Guabipocaiba arbore, ejusque facultatibus.

CUm primum hæc Faunorũ Americanorum lustra intrarem, in stuporem me pene dedit, vastissima & pulcherrima Arbor, hibernis mensibus innumeris rosaceis floribus conspicua, æstivis, infinitis cassiæ fistulis, inutilibus, duplo officinarum crassioribus & longioribus onusta, Brasilianis *Tapyracoana* dicta.

Nec minus in admirationem nos advenas rapuit, vicinæ cujusdam, ne dicam, affinis mediocris altitudinis, arboris pulchritudo, florum elegantia minime, licet fistularum magnitudine superiori cedentis. Huic enim ex oculis viridibus prorumpunt flores comosi, aurei, mox plumarum instar se extendentes, qui in summitatibus ex rubro purpurascunt, brevique pereunt.

Neutra harum arborum in densis umbrosisque silvis, sed apricis campis nascitur. Hanc ego Siliquosam arborem nominavi, quod vix sibi constent incolæ de genuino nomine. Quidam Portugalli *Pao velho* & *Pao molle* dixerunt; quod cortex illius adeo mollis & rugosus existat. Parum admodum differt ab ea arbore, quæ siliqua dulcis Dodonæo, Officinis panis S^ti Joannis dicitur: floribus enim decidentibus, quod fit mense Martio, siliquæ succedunt, dulces, tortuosæ & deformes, primum quidem virides, mox maturitatem consecutæ, fiunt nigræ & putrescunt.

Foliis quoque rotundulis, eodem ordine congestis, & sibi invicem oppositis vestitur.

Ligno est admodum flexuoso, cortice rugoso, molli & cinerei coloris, sicut quoque radix, cujus facultatem medicam hîc paucis perstringam.

Ejus medulla ex albo flavescens, à leviori cortice liberata, in taleolas dissecatur, exque aqua fontana macerata per noctem sub dio, & aliquoties pota, non uni malo medetur. Urinam enim cunctantem cit, renum & vesicæ obstructionibus opitulatur, ejusque decoctum vel solum Gonorrheas restituisse vidi.

Dilutum

Dilutum hoc ſubamari nec tamen ingrati eſt ſaporis, *Iurepeba*, & *Ambuayemho*, æmuli. Partium valde eſt tenuium, & adſtrictionem quandam poſt ſe relinquit.

CAP. XXXV.

De Zamouna, ejuſque facultatibus.

SI quæ adſpectu mirabilis, excelſa ſane eſt hæc arbor *Zamouna*, iiſdem locis quibus *Cabireiba* conſpicienda. Quæ ſuperiori & inferiori trunci parte, ordinariæ eſt craſſitiei, ſed in medio duplo plus obeſa, inſtar mulieris uterum ferentis, adeoque tumida apparet, ut peregrinantem attonitum remoretur. Totus truncus ſubſtantia eſt intus alba, medulloſa & plane ſuberoſa: exterius cinerei coloris, validis & horridis ſpinis à pede ad verticem uſque obſeſſa.

Ponderoſi illius rami, quinque foliis acuminatis & oblongis veſtiuntur.

Ex turgidis hiſce ſpinis raſis & contuſis, ſuccus elicitur eximius, cujus vel exigua quantitas, inflammatis & involuntarie lachrymantibus oculis affrictus, medetur; tum manifeſte quoque viſum acuit, atque robur illi addit.

CAP. XXXVI.

De Andira Ibaiariba ſive Angelin, ejuſq; facultatibus.

MEdiocris pyri altitudinis hæc Arbor, ſub nomine *Angelin* Luſitanis notiſſima, hinc inde in nemoribus, in hac præfectura Paranambucenſi, conſpicitur.

Ligno eſt duro, cortice cinereo, foliis Lauri ſimilibus, ſed minoribus, oculis ſeu gemmis nigricantibus, è quibus plurimi flores fragrantes, copulati, purpureo & cœruleo colore inſignes, prorumpunt.

Fructum profert ovi figura & magnitudine, primo ſaturate viridem, ſed mox nigreſcentem.

Fracto duro putamine, granum ſeu nucleus apparet, ingrati ſaporis, cum adſtrictione quadam, cujus pulvis ventris lumbricos expugnat, ea tamen cautione, ut infra ſcrupuli pondus exhibeatur, ne medicamentum in venenum abeat, quod quibuſdam imperitis aliquando contigit, cum infantibus illud incaute exhibuiſſent.

CAP. XXXVII.

De Cambui ſive Myrto ſilveſtri, ejuſque facultatibus.

IN pinguioribus præfecturæ Paranambucenſis terris circa Olindam duæ ſpecies arbuſculaorum, *Cambui* dictæ mihi innotuerunt. Quæ ob fragrantiam, adſtrictionem foliorum, florum & fructuum, *Myrti* ſilveſtris nomen merito obtinent. Prior arboreſcens, ceraſum nigram per omnia externa æmulatur, ſi lignum, ramos, folia, flores & fructus conſideres: cæterum interna qualitate eam ſuperat, quod folia & flores optimi non ſolum ſint odoris, ſed fructus nigri admodum ſint ſaporoſi, grata accedente adſtrictione, omnibus pariter Incolis expetiti, & in foro publico venales. Poſterior autem frutex *Myrtus* eſt rubra, quantumque magnitudine prædictæ cedit, tantum dignitate illam ſuperat, ac proinde fructus non tantum inter ſecundæ menſæ delicias, ſed & Pharmacopeæ habentur.

Frutex hic adſpectu pulcherrimus eſt foliis fragrantibus, læte viridibus, oblongis, acuminatis & ſibi hinc inde appoſitis decoratur.

Semel per annum floret, tempore Braſilienſi verno, Sole ad Scorpionem accedente, tam grato odore olfactum quam niveo colore viſum reficiens.

Fructus crocei baccarum ſunt magnitudine, rotundo umbelico præditi, qui ſi ante ingreſſum Solis in Capricornum avellantur, ſucco turgent optimo, ſed tandem fauces, ſi multum illis veſcaris, conſtringunt. Cæterum Stomachum reficiunt, corroborant, æſtumque ſedant. Nullus eſt incolarum hujus deſtrictus, qui non ad fructus & folia hæc utiliſſima confugiat, & medicamentum ſibi ex ipſis conficiat, ſive interno, ſive externo malo conveniens. Succi & fomenta illorum, tibiarum imprimis ulceribus, atque aliis malis, adſtringendo & mundificando medentur. Balnea integra, tam fluxibus alvi, quam uteri dicata, cum feliciſſimo ſucceſſu adhibentur. Omnia denique bona pollicetur hæc Americana *Myrtus*, quæ de Europæa Auctores paſſim teſtantur.

Quæ nunc brevitati ſtudens omitto.

Tertia quoque *Myrti* ſpecies hîc reperitur, quæ *Myrtus* alba appellatur, ſed infrequentior eſt, neque à me hactenus in uſus Medicinæ applicata.

Præſtantioris Iconem hîc adjungimus.

CAP. XXXVIII.

De Loco, ejuſque facultatibus, & uſu in Medicina.

VErſus diſtrictum Portus Calvi in præfectura Paranambucenſi, celebris eſt Luſitanis Empyricis planta, quæ *Loco* ab illis dicitur. Cujus Braſilianum nomen mihi aliiſque eſt incognitum.

Naſcitur tantum circa oram maritimam locis ſitientibus: folia habet parva, oblonga, & ad linguæ figuram acuminata, glabra, & *Myrti* foliis ſimilia.

Caules ornate exiguis floribus albicantibus veſtiuntur.

Radix quam fundit copioſe, magnæ eſt efficaciæ, calet inſigniter & ſubamarum habet ſaporem.

porem. Ejus particula ad digiti longitudinem, probe contusa, & in sesquicanna aquæ fontanæ macerata, si haustus ordinarius exinde capiatur, viscerum obstructiones tollit, immundities renum & vesicæ expellit mirum in modum. Tumoribus & doloribus tibiarum, ulceribus inveteratis, imprimis autem à lue venerea relictis (quod hîc frequens est) medetur, si illo medicamento membra affecta bis terve de die laventur. Quamobrem sacrum hoc remedium habetur omnibus quibus innotuit.

CAP. XXXIX.

De Cuipouna arbore, ejusque dotibus.

MUlti multis & eximiis dotibus excellere hanc arborem testantur. Ego pauca, sed vera, & quæ ipse sum expertus, de silvestri hac arbore *Cuipouna*, quæ floribus flavis decoratur, exhibeo. Succus è cortice raso expressus & cum aqua limpida mixtus, ulcera inveterata mundificat & purulenta, eaque carne replet.

Præterea eodem succo atramentum conveniens elicitur, quo etiam ad tingendos pannos utuntur.

CAP. XL.

De Munduy-guacu, Lusitanis Pinhoes do Brasil, ejusque usu in Medicina.

ARborum Brasilienssium vix ulla aut lætius provenit, aut majori foliorum umbra luxuriat, quam quæ has nuces catharticas profert, ob facilem potius proventum & perpetuum frondium virorem, quibus pulchre horti muniri solent, quam ob fructuum præstantiam expetita. Ejus ramuli amputati, omni anni tempore, omni terræ vel leviter immissi, paucorum dierum decursu viresçunt, & novas emittunt plantas, fructusque fere per totum annum ferunt. Quos tamen vulgus, quod usum ab abusu distinguere nesciat, contemnit. Nam imperita multitudo, ut rerum novarum est studiosa, gulæque dedita, nucum pulchre flavescentium venustate & jucundo sapore illecta, avide illas vorat, unde vomitu & ventris torminibus mirum in modum exagitantur. Nonnulli exemta membranula, quæ medias illas dividit, noxiam vim tolli perperam existimant.

Arbustula hæc non alte assurgit, interque frutices arborescentes habetur. Ramulis est nodosis, spongiosa medulla; folio mucronato & glabro, fructibus rotundis pendulis & copulatis, quos maturos pariter & immaturos fert: hi à Sole postea excocti & arefacti dehiscunt, & nucleos intus nigrescentes ostendunt; quorum tres in qualibet nuce, veluti in cellulis & septis continentur ac dividuntur. Pineis Europæis sunt similes, sed paulo majores, verum juglande minores. Interius albescunt & sunt pingues; calidæ ad tertium, siccæ ad secundum gradum. Et quodammodo palato lenocinantur, ita ventriculo sunt infensissimæ, nam tres vel quatuor nuclei manducati deglutiti, crudos humores ilico provocant, provocatos per superiora & inferiora exturbant, tanta vehementia, ut in vitæ discrimen, præcipue imbecilliores nonnumquam conjiciant, atque alexipharmacis & opiatis ruentes humores sedare necesse fuerit. Sed ut legitimus earum usus constet, in diuturnis obstructionibus viscerum naturalium imprimis conveniunt: quatuor aut quinque nuclei maturi, si à pelliculis interioribus & exterioribus liberentur, & mox leviter torreantur & macerati è vino, additis correctoriis exhibeantur.

Porro ad rem familiarem, usumque domesticum hæc arbuscula à multis expetitur: ex nucleis enim oleum quod exprimitur, elychniis affunditur, quod inventum Brasilia Lusitanis debet. Testatur Monardus cap. IV. de oleo Cicini, in Nova Hispania pro insigni cathartico reservari, ejusque qualitates quas illi attribuit, hujus oleo nucis quoque propriæ sunt. Quamobrem nomine potius Monardus & Clusius à nobis discrepant, qui *Curcas* hunc fructum vocari testantur, idque sub Ricini specie. De qua tamen ipse merito dubitat.

CAP. XLI.

De Iuripeba, ejuſque facultatibus.

NOmine *Iuripeba*, duo ejuſdem generis, ſed non ejuſdem ſexus, frutices naſcuntur in arenoſis Braſiliæ locis. Uterque pulchris & umbroſis frondibus adoleſcit, uterque gramineos fert acinos, more racemorum copulatos & è brevi pediculo pendulos.

Prior, & quidem mas, paulo fœmina eſt minor, ad hominis altitudinem vix aſcendit, foliaque habet minora, nec multum ſinuoſa, caulemque rarioribus ſpinis obſitum, florem Boraginiſimillimum, ſed maculatiorem.

Poſterior altior, ſpinoſior, folia habet grandiora, à tergo lanuginoſa & ſpinoſa ornate, laciniate & ſature virentia; florem eundem cum mare, ſed nitidiorem. Uterque ob Medicinæ uſum quotidianum officinis notiſſimus.

Folia enim & ſuccus temperandis & mundificandis vulneribus & ulceribus adhibentur, eiſque egregie auxiliantur. Licet autem amarum quid ſapiant folia & radices, ſicut Cichoreum & Fumaria, tamen inter calida vix recenſentur.

Omnium autem maxime radix virtute & efficacia excellit, multoque amarior exiſtit, præcipue vero Maris, quæ partium adeo eſt tenuium. Quippe ſolum illius decoctum, urinam cunctantem educit. Ad hepatis & paraſtatum obſtructiones tollendas loco radicum aperientium, cum ſucceſſu ſæpe adhibetur. Uſque adeo invaluit ejus utilitas & præſtantia, ut à doctis pariter & indocta plebe expetatur & inter ſacra reponatur.

CAP. XLII.

De Mamanga frutice, ejuſque facultatibus.

M*Amanga* Braſilienſibus dicta, frutex eſt trivialis arboreſcens, ubique obvius, quem *Lavapratos* Luſitanorum vulgus appellat.

Flores fert multos pendulos & luteos; & poſt hos plurimas ſiliquas oblongas copulatas, primum quidem virides, ſed mox nigras & putridas, & frequens ſemen in illis contentum.

Folia

Folia habet citriis haud diſſimilia, paulo tamen longiora & molliora, & qualitate refrigerandi & abſtergendi prædita.

Præter alias dotes, quibus excellunt, vulneribus atque ulceribus opitulantur, parteſque vitiatas reparant. Cujus rei Chirurgi noſtri non ignari, ea in quotidianum uſum colligunt.

Raro videas viatores iter ſuſcipere, niſi probe hoc remedio inſtructos.

Succus oleoſus denique è ſiliquis expreſſus, ad maturanda apoſtemata reſervatur, & applicatur cum proſpero ſucceſſu.

CAP. XLIII.

De Manaca frutice, ejuſque facultatibus.

LOcis umbroſis, maxime circa *Aldeam Tapicirica* luxuriat Frutex arboreſcens *Manaca*, cortice gryſeo, ligno duro quidem, ſed fragili, ex albo cineritio, foliis acuminatis.

Flores fert exiguos, quorum alter cœruleo, alter vero (quod ut rarum, ita maxime jucundum) lacteo nitore niteſcit: Menſe Januario vegetus & valde ſpecioſe floreſcens conſpicitur, atque integras ſilvas inſigni fragrantia Narciſſi æmula implet.

Flori ſuccedit fructus baccæ Juniperi ſimilis, ſed inutilis.

Radicem habet magnam, ſolidam & albicantem, cujus medulloſa ſubſtantia in pulverem redacta, magna in Medicina pollicetur & præſtat.

Incolæ pæne omnes, tam Luſitani quam Braſiliani, licet magni æſtiment, tamen ob indomitas operationes hactenus in uſum admittere vix auſi fuerunt. Quippe periculo non vacat hoc genus medicamenti, quod nimis violenter corpus ſuperne & interne moveat. Quamobrem tantum hominibus robuſtiſſimis exhiberi ſolet, idque additis correctoriis, tum & juſta obſervata doſi, quæ Scammonęi potius inferior quam ſuperior eſſe debet: ad illud enim validum medicamentum proxime accedit hæc radix; verum non ita inſipida eſt, amarore enim & acore non plane deſtituitur.

CAP. XLIV.

De Pagimirioba, ejuſque uſu in Medicina.

DUum generum *Pagimirioba* in Braſilia reperitur, quam Luſitani *Herva de Bicho* nominant, à quotidiano uſu.

Orobi ſpecies judicatur. In qualibet terra, præcipue tamen arenoſa, ac ſponte ſua naſcitur. Fruteſcentes ſunt plantæ, flore cereo, longis & tenuibus ſiliquis. Saturè rubeſcentibus, quibus ſemen rotundum, cinereum continetur. Qualitate utræque ſunt intenſe frigidæ, facie viridi ſimiles, exceptis foliis, quorum uni acuminatiora, alteri rotundiora exiſtunt.

Plantæ lippis & tonſoribus notæ ſunt ob uſum & frequentiam, quod nimirum folia earum contuſa & ſuccus recens expreſſus anoque inſertus, præſentiſſimum quaſi Antidotum ſit contra calamitoſum illud & familiare animalculum.

In omni denique inflammatione, imprimis tibiarum, fomenta ex illis confecta plurimum valent. *Nota*, quod quæ mucronatis foliis exiſtit, felicius hæc præſtet, atque in uſum frequentiorem veniat. Præter refrigerandi, de obſtruendi quoque qualitate pollet; aqua enim ex floribus & foliis ſæpe pota urinas fortius movet quam Orobus, ardoreſque renum & veſicæ temperat.

Rotundiori quæ eſt folio, agricolis *Matta paſta* dicta, ulceribus & anthracibus, quod calores extrahat, applicatur. Ex foliis quoque ejus aquæ impoſitis & putreſactis, craſſa quædam & unguis ſubſtantia emanat, qua unguenti mundificantis loco paſſim utuntur.

CAP. XLV.

De Camara Iuba, ejuſque facultatibus.

TRes *Camara* ſpecies mihi innotuerunt, fruteſcentes & è quovis ſolo emergentes, facie non ſolum externa, ſed inſitis quoque virtutibus ſimiles, quæ calidæ & ſiccæ habentur ad ſecundum gradum: neque differunt, niſi quod una illarum reliquis paulo magis arboreſcat.

Duæ flore gaudent ex aureo rubri coloris; tertia autem flore albicante. Hæ omnes exiguo ſunt flore, jucunda tamen & inſigni fragrantia, aromata redolent. Ex his tribus, tam foliorum & florum elegantia, quam odore medicaque qualitate, *Camara Iuba*, quæ flore eſt rubro & ſtirpe omnium minima, cæteris antecellit. Folio eſt Meliſſæ, ſed paulo minori, tamque odorifero, imprimis ſi fricetur, ut vel potiſſimum propterea ad uſum expetatur.

Balnea inde conficiuntur optima, tam ad roborandum internè, quam mundificandum externè, multos namque cutis affectus, ipſamque ſcabiem abolent.

Poſt flores ſequitur uvula baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci, & uvula cum baccis ſimilis eſt fructui *Chamæpericlymeni* Cluſii. Digna eſt hæc *Camara*, quæ inter ſativas plantas excolatur, tam ob pulchritudinem, quam ob uſum.

Quarta

Quarta denique *Camara-miri* dicta cæteris annumeratur, cubitum longa, caule tenui & lignoſo, flore unico, exiguo, lutei coloris, qui (quod mirandum) quovis anni tempore ſe aperit de die hora undecima, manetque expanſus ad ſecundam pomeridianam, atque omnes ſimul tunc eadem hora clauduntur, uſque in poſterum diem: quod ſicut veriſſimum, ita rariſſimum eſt viſu, ſummoque peregrinantibus oblectamento exiſtit.

CAP. XLVI.

De Ananas, ejuſque qualitatibus.

ACtum agere nonnullis videbor, quod fructum toties deſcriptum & ad vivum exhibitum hîc denuo producam. Verum cum ea proſequi ſit inſtituti noſtri, quæ Praxin æque ac Hiſtoriam Botanicam illuſtrent; proferam quæ de *Ananas* qualitatibus, tum ab aliis, tum propria experientia didici. Recte quidem in comparanda rerum novarum notitia, ſollicite inſitas vires inveſtigamus: ſed non minus intereſſe exiſtimo, etiam indies cognitarum herbarum & fructuum ulteriores dignitates latentes ſcrutari, ſicut in hoc & multis aliis veriſſime mihi contigit, & proculdubio ſæpiſſime mihi & aliis poſthac continget.

Ananas, aliis *Nana*, Monardo *Pinas* dictus, nemini in Indiis credo ignotus, facileque optimus fructus hortenſis in Braſilia, ſecundæque menſæ oblectamentum & ornamentum, ſive crudus, ſive ſaccharo conditus, exiſtit. Altilis hujus Cardui ſpecies cinara in modum naſcitur, ſpicis compactilib. inſtar criſtarum, in ſummitatibus emergentibus; foliis oblongis, ſpinoſis, & in ſpeciem gladii mucronatis. Menſibus æſtivis, Sole exiſtente in Capricorno, maxime viget. Exigua ſemina ſeu grana ſubrufa in ſuperficie pulpæ latitant. Extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius paſſim diſtinguitur, & quaſi

quasi vermiculis aut tesserulis variatur. Hic fructus, quia succo corrosivo immodice sumto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, desciſſo cortice in talcolas secatur, inque vino Hiſpanico maceratur tantisper, donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino quidem communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirifice animum languidum recreat, & spiritus sopitos suscitat, & imprimis stomachum nauseabundum restituit. Addo, quod recens ejus liquor [illegible] cum vinum inde expressum, urinæ suppressioni & doloribus nephriticis succurrat; tum quoque venenis, imprimis succo *Mandihocæ* adversatur. Idem illius radix, fructu deficiente, præstat.

Omnia hæc efficacius operatur liquor stillatitius è fructu vi ignis extractus, si modica quantitate exhibeatur: nam si largius concedatur, vasa urinaria infestat, adeoque corrodendi qualitate pollet, ut non tantum linguam & palatum sauciet, sed & in cultro, quo secatur, mordacitatis vestigia relinquat, idque intensius, si non probe maturus fuerit. Atque tunc prægnantibus non minus obest quam *Carawata*. Febricitantibus, tum vulneribus vel ulceribus infestatis, prorsus abstinendum ab hoc fructu; adeo enim humores accendit, ut non solum impediat restitutionem ægrorum, sed & in pejus eos disponat.

Quapropter miror optimum Monardum, fructum *Ananas* frigidum & humidum dixisse. Minus fallitur Christophorus à Costa, qui calidum & humidum esse affirmat.

Silvestres quoque dantur *Ananas*, ex Carduorum familia, qui nunc humi, nunc altis arboribus supernascuntur, quos tanquam inutiles prætereo, & ad Cap. XL. Bellonii Lectores remitto.

CAP. XLVII.

De Betys, vel Betre, ejusque facultatibus.

FRequens tum in silvis, tum in ruderibus urbis Olindæ esse solet *Betys*, frutex elegans, vel potius arbuscula quatuor aut quinque pedes alta; caudice recto, nodoso, digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis notato. Superius ad aliquot nodos, ramulos adipiscitur identidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris. In ramis habet folia, ad quemlibet nodum unum, & simul unum julum. Folium quodlibet quinque, sex aut septem digitos est longum, linguæ figurâ, pallide viridis seu subflavescentis coloris, superius splendens, crassitie Lauri foliis pene simile. Denique piperis stirpi Sarmentis, caule & facie externa simillima. In hoc tamen differt, quod folio & fructu paulo quam piper est grandiori.

Juli qui ex ramulis dependent, formam piperis longi mentiuntur, sed insipidi sunt & nullius usus. Verum licet fructus fatuus sit, radix tamen sapidissima est & celeberrima; nam & aromaticum quid spirat, & Zinziberis præstantiam sapore, colore, atque odore æmulatur, præcipue si recens sit, tunc enim dignitate illi vix cedit.

Foliorum & radicum decoctum colicum dolorem sedat, dolores membrorum mitigat, ventrem flatibus turgidum componit, pedumque tumores ex frigore natos amolitur.

Idem præstant balnea & fomenta inde confecta.

Præter hanc *Betyn*, aliæ adhuc, inter quas est *Betys* fœmina, in saltibus reperiuntur, julis gracilibus & exiguis botrorum modo congestis & pendulis.

CAP. XLVIII.

De Nbambi, ejuſque facultatibus.

OLim neglecta planta, in ſilvis & nemoroſis dumtaxat locis reperiebatur; tandem cognitis illius virtutibus, hortis eſt illata. Pro vario naturæ & culturæ luſu, variis modis excreſcit & faciem ſubinde mutat. Herba eſt caule ſatis craſſo, lignoſo, tereti, geniculato, qui portulacæ modo partim humi ſerpit, & hinc inde fibras in terram à ſe demittens, radices agit, partim aſſurgit.

In ramulos multos varie diſpanditur, geniculatos, duos ſibi ubiq; oppoſitos, in iiſque ad ſingula geniculà, bina folia oppoſita habet, interdum & plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum, quinque, ſex, ſeptemve folia ſibi invicem appoſita ſunt.

Quodlibet autem folium figuram fere cordis habet, oblongum, & in ambitu leviter ſerratum (quædam & laciniata) coloris dilute viridis.

In extremitate ramulorum flores proveniunt ſolitarii, magnitudine ceraſi minoris, cõſtantes ſolo umbilico rotundo ſine foliis.

Semen in umbelico (fuſco per maturitatem) ovali figura, plane compreſſum, ex fuſco gryſei coloris ſplendentis.

Radix filamentoſa, tenera, albicans.

Floſculus, quem fert chamemelo non multum abſimilem, terræ mandatus, paucorum dierum decurſu proſilit, plantamq; aſpectu non minus quam efficacia nobilem producit.

Calida & ſicca eſt in tertio gradu, linguamque prægustata vellicat. Lactucas cæteraſque humectantes & refrigerantes herbas, quæ pro acetariis ſolent apponi, temperat, & ſapore aromatico imbuit & commendat. Præterquam quod tenuitate partium & caliditate intenſa calculum frangat, vis peculiaris contra colicos affectus illi ineſt.

Flatus & obſtructiones ex frigore ortas diſſipat, ſi intus aſſumatur, aut balneis, fovendo corpori concinnatis, injiciatur.

Potentia antidotali præſtare & toxico ſumme adverſari, experimento compertum habeo. Itaque quod vidi hîc referam: Braſilianus quidam Bufonem nactus prægrandem & veneno tumidum, ſucco floris & foliorum tergo leviter inſtillato, eum confeſtim enecavit. Nec tantum

animantia venenata exſtinguit, ſed & præcordia hominum adverſus venena munit, ſi mane & ventriculo adhuc jejuno manducetur.

Aquas hydropicorum feliciter educit, & robur addit viſceribus. Indigenæ ad firmandam valetudinem, pultibus è *Mandihoca* factis, hanc herbam indunt, non ſine proſpero ſucceſſu. Cum piſcibus quoque ſolet coqui & egregie convenit.

CAP. XLIX.

De Caa-apia, ejuſque facultatibus.

SEcretum hujus herbæ Indigenis debemus, qui primi illius virtutem nobis revelarunt. Puſilla eſt planta & depreſſa, ſed quæ humilitatem præclaris dotibus abunde compenſet. Ex radice enim vel duos digitos longa, & pennam olorinam craſſa, nodoſa ſeu verrucoſa, filamentis ad latera, & inferius tenuibus prædita, exterius è gryſeo flaveſcente, interius alba, tres vel quatuor pullulant pediculi, tenues, teretes, tres aut quatuor digitos longi, qui quilibet unicum folium ſuſtinent, obrotundum vel oblongum, tenerrimum, ſuperius ſplendide viride, inferius paulum albicans, habens nervum, & inferius venas tranſverſim conſpicuas.

Florem fert in proprio pediculo rotundum, umbellæ figura, floris Bellidis æmulum, multis ſtaminulis conſtantem, ex quo ſemen provenit minus Sinapi.

Radicem fundit pro mole ſua ſatis craſſam, tortuoſam & ceparum more fibratam, ejuſdem fere cum *Pecacuanha* præſtantiæ & efficaciæ, unde & *Pecacuanha* abuſive à quibuſdam appellatur. Cujus vicem in vomitu ciendo, & alvi profluvio compeſcendo egregie ſupplet. Eo tamen diſcrimine obſervato, quod primam ſuam dignitatem à virtute antidotali ſortiatur, cujus vices an aliunde mereatur, experiri nondum licuit, quam quod viſcera tetris fuliginibus liberet. Luſitani præter hanc, abditam quandam & occultam qualitatem radici ineſſe contendunt.

Differt porro à *Pecacuanha*, quod ad vomitum proritandum minus ſit valida, nec pari efficacia humores peccantes per ſuperiora exturbet: quo fit, ut radix, quæ odore & ſapore alteri cedit, majori quantitate exhibeatur.

Indigenæ integram plantam contundunt, & ſucco prælibato virus à ventre excludunt: à colubris læſi aut ſagittis venenatis percuſſi, eundem antidoti loco, vulneri inſtillant non ſine ſucceſſu. Datur hîc & alia *Caa-apiæ* ſpecies, priori per omnia ſimilis; exceptis foliis, quæ quidem ejuſdem ſunt figuræ, ſed in ambitu ſerrata & hirſuta, quidam & pediculi horum raris veſtiuntur pilis.

CAP. L.

De Acaricoba, Luſitanis Erva do Capitaon, ejuſque viribus. Et de Agnape.

PLanta reperitur præſtantiſſima, locis irriguis, maxime vero circa rivos & aquas ſalientes, quæ ab Indigenis *Acariçoba*, à Luſitanis *Erva do Capitaon* appellatur. Folium habet rotun-

rotundum, glabrum, & ſatis craſſum, atque *Nymphææ* minori perquam ſimile.

Florem fert ex luteo albeſcentem. Radice gaudet multa, albicante, humi repente, &

quaſi nodis diſtincta, longa, bulboſa, ſucculenta, & Petroſelini quodammodo ſaporem referente. Eſt tenuium partium & calidarum, guſtatu perquam jucunda & aromatica. Præcipuæ qualitates quæ hanc herbam commendant, inhærent radicibus, interque aperientes haud poſtremum locum merentur. Hepatis & renum obſtructiones, & intemperiem calidam emendant, tam feliciter, ut nullum remedium illis prætulerim.

Inter illas herbas quæ mundo Occidentali cum Europa ſunt communes, *Nymphea* eſt, Iliis *Aguape* dicta, quæ lacubus & ſtagnis paſſim innatare conſpicitur. Ejus folia & flores ſicut externa facie, ita qualitatibus admodum conveniunt cum communi Europæa, iiſdemque ſunt uſibus dicata, apud omnes paſſim incolas. Quippe folia ſola, tibiarum ulceribus, inflammationibus & eryſipelaſi applicata, medentur.

Oleum radicis *Nymphææ* quoque præſtantiſſimum exiſtit, atque contra internos & externos affectus calidiores in quotidiano uſu receptum.

Radices hæ *Aguapea* dictæ, longæ & ſucculentæ ſunt, coctæ ſive leviter aſſatæ inter medicamenta alimentoſa numerantur, & pro epulis apponuntur inter acetaria.

CAP. LI.

De Nchambu Guacu, ſive, Figuero d' Infemo.

RIcinum duorum generum producit Braſilia, majorem quidem unum, minorem autem alterum. Uterque eſt arboreſcens, ſpecioſa facie, nec ſilveſtris ſolum, ſed & hortenſis & altilis. Caulibus eſt proceris & flore ex albo luteo, floribus vero pulcherrimis, ſtellatis & interſectis, latiſſimeque ſe extendentibus. Viret perpetuo, junctimque viridia ſemina immatura, nigra vero matura & cineritiis maculis diſtincta profert, à Luſitanis *Carapatos* appellata, quæ echinatis lappaceiſque inclnſa cellulis, mox ſponte erumpunt, pinguique ac medulloſa ſubſtantia turgida, & quovis anni tempore collecta, in Sole exſiccantur, arefacta contunduntur & ex aqua coquuntur, oleumque ſupernatans ab indigenis excipitur. Belgæ vero & Luſitani olivarum inſtar ſolent exprimere. Lychnis affunditur, eoque olei defectus ſuppletur. Nec proinde tamen ignobile; quum omnibus paſſim incolis in uſu ſit quotidiano contra affectus frigidos tam internos quam externos; ita ut optimi olei Europæi vicem præſtet.

Calidum habetur ad tertium gradum. Reſolvit apoſthemata, & matricis ventriſque tormina & flatus illitum diſcutit; prodeſt tinnitibus aurium; reſtituit tenſos convulſoſque nervos. Tres vel quatuor guttulæ, ex conveniente liquore ſubinde per os vel anum exhibitæ, ſanant rigidos articulorum affectus & ſimul alvum laxant. Cutem quoque à pſhora, reliquiſque externis corporis affectibus vindicat. Umbilico inunctum lumbricos puerorum expugnat.

Semen illius catharticum eſt, & multo validius quam oleum: humores enim crudos per ſuperiora & inferiora exturbat, ac proinde præparatione indigent. Convenit in ſpiritu vini optimo, loco correctorii, macerare ſemina multa, & inde unciam circiter è cochleari exhiberi, ut venter benignius à craſſis humoribus evacuetur.

Si ipſa ſeminis grana in ſubſtantia accipere malis, minus tutum exiſtimant incolæ, ſeptenarium numerum excedere, licet Dodonæus id ſuadeat.

Folia aqua vel aceto macerata Herpeti aut hujus generis affectibus mederi præter Dioſcoridem, teſtem habeo quotidianam experientiam.

CAP. LII.

De Tangaraca, ejusque facultatibus.

BRasilienses *Tangaraca*, Lusitani *Erva do Rato*, appellant eundem fruticem, idque non sine ratione, quod facultate singulari deleteria polleat, & homines æque atque glires interimat. Ejus tres reperiuntur species.

Prior, quæ maxime noxia est, florem producit, primo albicantem, mox aureo colore

nitescentem: folia autem læte virentia, acuminata, sesquidigitum circiter longa, & multis nervis atque venulis distincta.

Posterior folia fert priori quidem *Tangaraca* haud dissimilia, sed longiora & triste viridia: Florem autem saturè purpureum & umbilicatum, cui succedit fructus rubo silvestri haud dissimilis.

Licet autem foliis, floribus ac fructibus differant utræque hæ plantæ, ligno tamen, natali solo, & proceritate conveniunt. Cæterum ubivis fere in triviis obviæ, qualitate virulenta Arsenico vix cedunt. Tanta siquidem tum folio, tum imprimis flori & semini potentia inest, ut manducata, confestim hominem interimant, nisi quantocius præsentissimo Antidoto obviam eatur.

Nullum autem præstantius alexipharmacum, quodque efficacius noxam hanc expugnet, hactenus extat, quam ipsæ hujus plantæ radix, quæ contusa & ex vino aut alio aliquo conveniente liquore propinata, ægros sæpe in integrum restituit. Usque adeo benigna mater Natura, facultatem non minus salutarem, quam mortiferam eidem plantæ infudit. Sicut fusius dictum in tractat. de Antidot.

CAP.

CAP. LIII.

De Ieticucu ſive Mechuacan, itemque Batatas, Inhame & Amenduinis.

INter fructus ſubterraneos alimentoſos primum locum merentur, quos *Batatas*, *Inhame*, & *Amenduinas* nuncupant vulgo. *Batatæ* quidem diverſi ſunt coloris, ſed qualitate congeneres, nutrientes, magnoque incolarum commodo in victum cedunt. Pingues ſunt & dulces atque flatulentæ: hyeme demum ob multam uliginem matureſcunt, & in hortis tantum excoluntur. Folia illius magna, glabra, ſaturate viridia, ſupra terram repunt. Flores ferunt exterius dilute virides, interius candidos. Ut videre eſt apud Marcg. pag. 16.

Qui autem *Inhame* dicuntur ſunt ponderoſiores, multoque majores, ſed viliores quam *Batatæ*, filoſi ac tuberoſi, à pauperibus ſolummodo expetiti.

Inhame de S. Thome, Braſilienſibus *Cara*, Congenſibus *Quiquoaquecongo*, planta eſt caule quadrato, & paulum hinc inde contorto; longiſſime repit ſuper terram aut etiam aſcendit ſepes, longiſſimeque ſe propagat: nam ramuli illius terram contingentes, fibras protrudunt & novas agunt radices. Interſtitio ſeptem aut etiam plurium digitorum ad caulem proveniunt pediculi duo oppoſiti, quinque aut ſex digitos longi, itidem quadrati, quorum cuilibet inſidet folium *Sagittalis* noſtratis figura, novem aut decem digitos longum, latum circiter ſex, ubi latiſſimum, quod læta viriditate ſplendet, ſolidum, ſeptem aut novem nervis ex pediculi inſectione prodeuntibus & per longitudinem diſcurrentibus, inferius prominentibus, ſuperius profunde jacentibus, in extremitate acuminatum. Craſſa eſt radix, unum pedem longa, cuticula ex cinereo fuſca veſtita, ſub qua flaveſcit, intus autem habet carnem ſucculentam & quaſi lacteſcentem.

Inter *Amenduinas* radices, oblongæ præſtantiores, quæ duos cineritii coloris nucleos, optimi nutrimenti & palato gratos, ſed flatulentos, atque ad Venerem incitantes, loculamento includunt, ut merito piſtacei ſubterranei dicantur: ex Africa huc deportantur. Ignobiliores bulbi rotundi *Tamaotarana* à Braſilienſibus nominantur.

De ea nunc agamus radice, quæ Luſitanis *Batata de purga* alias *Mechoacan*, Braſilianis *Iiticucu* appellatur: paſſim in agris & locis incultis proveniens, nullaque olitoris induſtria tractata aut exculta,

excúlta. Adeo per omnes ſilvas luxuriat, ut omnem terram pene impleat: Eadem plane eſt facies & efficacia plantæ, foliorum & radicis, cujus eſt *Mechoacan* in reliquis Americæ partibus.

Species eſt convolvuli ſeu Smilacis, nam caulis illius ſarmentoſus eſt longiſſime ſerpens & ſcandens, multangularis, lentus, ruſſus, atque etiam viridis. Folia ſuo proprio pediculo innituntur, unum digitum longa, figura cordis, ut vulgo pingitur, duabus ad latera auriculis, ad tactum tenera, unum aut etiam plures digitos longa, ſaturate viridia, inferius nervis & venulis tranſverſis conſpicua; nullum habent odorem præter herbaceum: caulis autem inciſus lacteum edit ſuccum.

Flores fert convolvuli magnitudine & figura, pulcherrimos, albos & pauco incarnato dilutos exterius, intus autem purpureos, menſe potiſſimum Julio: qui ubi deciderint ſuccedunt ſemina, piſi pene magnitudine, fuſci coloris, verum haud rotunda, ſed quaſi duæ particulæ exſectæ eſſent, ita ut ferme triangulares ſint figuræ, quæ menſe Septembri colliguntur.

Ejus autem radix pinguis, alboque ſucco turgens, gummoſa eſt atque inſipida: exterius obſcure cinerea ſive ſuſca, reſinam quandam recens fundit; interius eſt alba. Colligitur opportune circa menſem Octobrem: in talcolas circulares diſſecta, filoque tranſſutim excepta reſervatur, & contra omnem externam injuriam vult defendi.

Calida in primo & ſicca in ſecundo gradu cenſetur: Blande & citra noxam purgat: ſed quia agit in viſcidos potiſſimum & craſſos humores, indiget vehiculo & ſtimulo correctorii loco.

Pulvis ex vino infuſo ſolo præſtat à drachma una ad duas & ultra, & fœcula illius, ut in Morborum obſervationibus ſupra oſtendi. Condituræ & conſervæ, quæ plurimæ tam è flore, quam ipſa radice fiunt, non ſolum ſunt boni ſaporis, ſed blande laxant atque aperiunt.

Plura qui ſcire volet, conſulat Monardem, Dodonæum, atque alios.

CAP. LIV.

De Caapeba, illiuſque facultatibus, & uſu.

CLematiti non abſimilis, tenaci ac prælongo ſarmento, nunc vicinas arbores ornate conſcendit, nunc humi inſtar colubris repit hæc Herba; ob ſimilitudinem *Cipo de Cobras*, ob eximias virtutes & præſtantiam *Erva de noſſa Senhora* à plebe Luſitanica cognominatur. Tenuiſſimo eſt folio, rotundo, læteque ſemper virente; Radice tortuoſa, è cineritio nigricante, & digitalis circiter craſſitiei, ſi juvenis ſit, ſin vetuſtior, brachium adæquat, nigraque exiſtit.

Subſtantia intus eſt ſolida, compacta & pingui, non multi, ſed tamen ſubamari ſaporis, partium calidarum & tenuium.

Floret

Floret planta menſe Iulio, & ſemen fert magnum coloris roſacei, è capſulis (lupulo ſimilibus) prominens.

Ego duplicem radicis ſimul & foliorum uſum ſum expertus.

Radix in taleolas ſecta, perque aliquot dies ſub dio in liquido convenienti macerata, vim ſuam illi communicat, nec ingrato adeo ſapore aut cereviſiam, aut vinum, quo diluitur, imbuit; quin potus ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & veſicæ obſtructionibus medeatur. Uſque adeo Calculi expellit materiam (licet rarius hic detur hoc malum) ut Magnates Luſitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint. Cæterum hæc tantopere prædicata herba, non tantum propter virtutes jam dictas, ſed & eximiam, qua contra venena valet, facultatem, ab illis expetitur. Quippe ſuccus ex recentibus foliis expreſſus, ſerpentum ſanat morſus: radix autem cum foliis contuſa, & è vino hauſta, veneni intus aſſumti vim retundit, penituſque expellit.

CAP. LV.

De Tajaoba, ejuſque uſu.

DIverſas Braſſicæ ſpecies novus hic orbis producit, quarum folia *Tajaoba*, ab Indigenis vocantur.

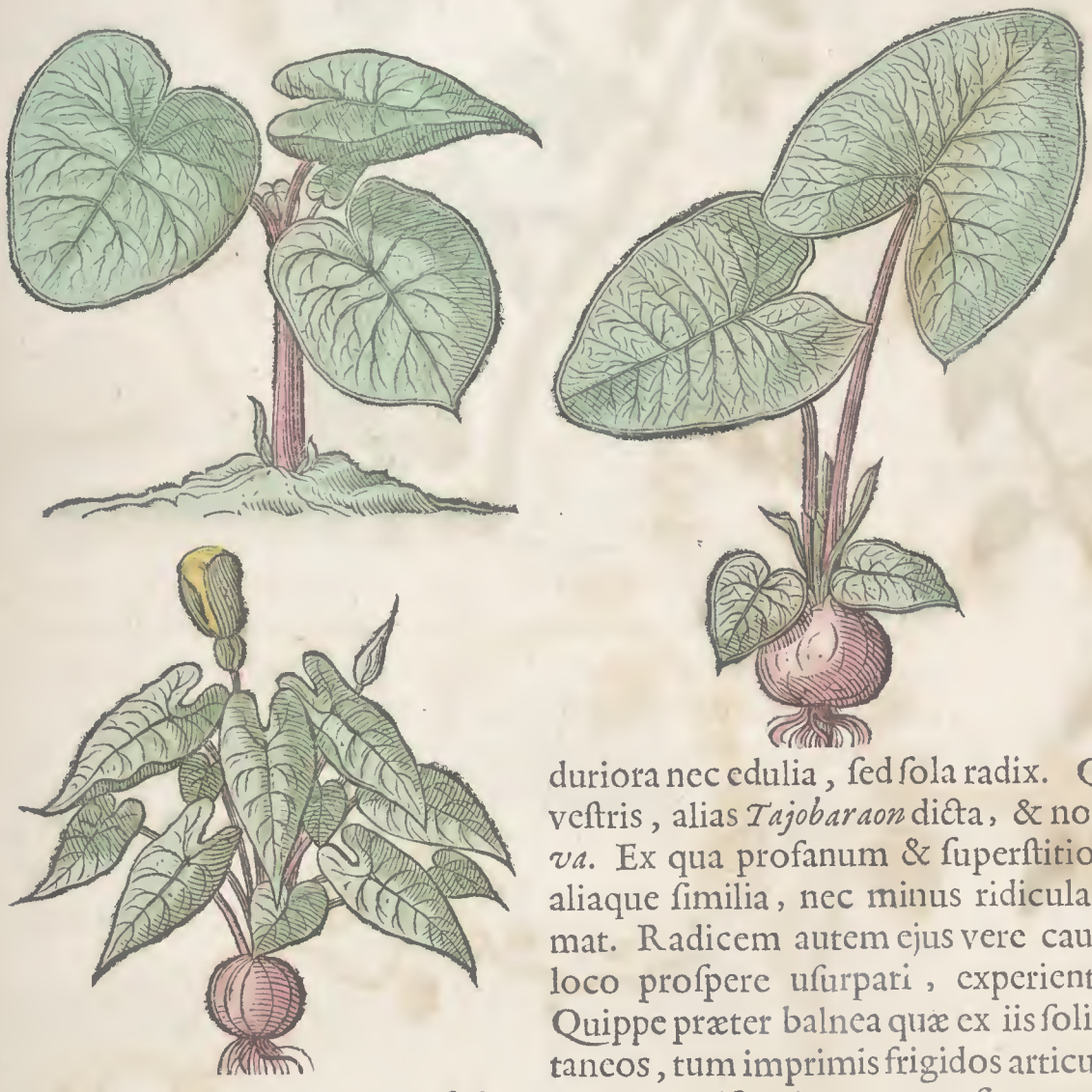

Harum una alba exiſtit, cujus folia edulia, uti & radices, laxant alvum: altera *Mangara peuna*, cujus folia ſunt ſaturate viridia, ut & radices itidem: cortices & caules ſunt roſacei coloris: hujus non folia, ſed radices dumtaxat edules: tertia, quæ *Tajaoba* vel *Mangara-miri* appellatur, cujus folia ſunt minora & duriora nec edulia, ſed ſola radix. Quarta eſt *Tajaoba* ſilveſtris, alias *Tajobaraon* dicta, & nonnullis *Mangara brava*. Ex qua profanum & ſuperſtitioſum vulgus philtra, aliaque ſimilia, nec minus ridicula confici poſſe exiſtimat. Radicem autem ejus vere cauſticum eſſe, ejuſque loco proſpere uſurpari, experientiam teſtem habeo. Quippe præter balnea quæ ex iis ſolis contra morbos cutaneos, tum imprimis frigidos articulares, apprime conficiuntur, membra quoque affecta, prævia Scarificatione, contuſis recenter radicibus fricantur cum optimo ſucceſſu. Mox cataplaſmata ex iiſdem, parti dolenti undiquaque imponuntur: quæ ſi per vices aliquot reiterentur, inveterata quæque mala, citra recidivæ metum, exterminare ſolent.

Quæ alia præterea Braſſicarum genera hæc tellus producat, ad Medicinam ulterius ſpectantia, ſedula poſteritas, ut ſpero, inveſtigabit.

CAP. LVI.

De Inimboja, ſive Silva de Praya, Luſitanis.

ASpere echinatus ille & vix tractabilis Occidentis frutex, in ſilvis arenoſis & littoribus ſitientibus abunde pullulat ac jucunde vireſcit. Lobos echinoides quos C. Cluſius vocat, profert, duabus vel tribus ſphærulis lapideis refertos.

Radix

Radix ejus eſt gracilis & dura, interius albicans, calida ad tertium gradum, & ſaporis amari. Hujus reſina ad pugillum, plus minuſve, aſſumta, excitat vomitum. Contraque illa venena potiſſimum operari teſtantur Empirici, quæ lente vires ſuas deleterias exſerunt & tarde vitam depaſcuntur.

CAP. LVII.

Nhandi, piper longum, ejuſque facultates.

IN arboreſcentis fruticis pene altitudinem aſſurgit ſilveſtris planta, quæ *Pimienta dos Indios* à Luſitanis vulgo appellatur. Caule eſt ſaturate virenti, & maculis albis diſtincto. Folia fert levia, ut *Araticu*, & oblonga: piper ornate producit longum, idque erectum, primum ex viridi flaveſcens, mox ſaturate viridem colorem acquirens. Orientali piperi oblongo, craſſitie nonnihil cedit, efficacia licet neutiquam inferius. Aromatici eſt ſaporis & inſigniter urentis, præſertim ſi maturum media æſtate decerpatur, ſenſimque ſub Sole areſcat & nigreſcat, atque tunc calidum cenſetur in ſupremo gradu. Digiti eſt longitudine, conſtans ſolis quaſi granulis, congeſto ordine, (plantaginis inſtar ſeminis) diſpoſitis: ſemelque tantum in anno provenit.

Paſſim in terra ſolida & pingui, maxime autem circa oppidum Olindam conſpicitur.

Quoniam autem tot Capſici Braſilienſis ſpecies in hortis aluntur, hoc piper non admodum expetitur. Pharmacopolia etiam minus illo indigent, ob rariorem illius in Medicina uſum. Sed tamen radices & folia, cum ſumme ſint fortia, etiam exſiccata & diu reſervata, vicem herbarum calidarum & corroborantium, ad balnea concinnanda, contra univerſam illam frigidorum morborum cohortem, abunde ſupplent.

CAP. LVIII.

De Sape, ſive Jacape, ejuſque uſu.

GRamen junceum ad hominis prope altitudinem, ex radicula geniculata juncea, alba, exſurgit, caule primum ſimplici, inſtar culmi ſiliginis, tereti, qui poſtea in aliquot folia finditur graminea, anguſta, in medio album nervum ſecundum longitudinem habentia. Nullius eſt odoris, nec florem gerit nec ſemen. Solo, ut plurimum, effæto, naſcens, radices ſub terra longe

longe lateque agit, & mire luxuriantes extendit, novaſque herbas tenaces & ductiles protrudit, quibus Indigenæ plerique & Luſitani utuntur, ad membrorum vulnera liganda, morſuſque ſerpentum, quo minus virus ad cor aſcendat, conſtringendos, donec vulnus ſanatum fuerit.

Sed miſſa hac ſuperſtitione, vires & facultates potius commendo, quæ illius radicibus junceis ſucco grato turgentibus, inſunt. Multis enim profuiſſe experientia comprobatum eſt, ſi decocto illarum, præſertim quibus male fuit, ex ſumto aliquo veneno, utantur.

Cap. LIX.

De Iaborandi, ejuſque facultatibus & uſu.

ITa veteribus Incolis & noſtris dicitur hodie hæc Planta: quæ in duas ſpecies diſpeſcitur. Utraque illarum nobilis eſt & ſalutaris.

Prior in fruticis altitudinem, inque terris tantum ſolidis & pinguibus creſcit; folio & flore Lauro ſimilibus. Caulibus aſſurgit minimum digitum craſſis, per longa intervalla nodoſis, teretibus & ſature viridibus, qui ad nodos habent ramulos itidem nodoſos. In his & illis folia vel adpoſita, vel etiam alternatim poſita, à ſex ad decem digitos longa, ſaturate viridia, ſplendentia, & in extremitate mucronata. Semen julis inhæret intenſe calidum & urens. Radice eſt tenui & luxuriante, in qua hujus plantæ dignitas quaſi tota conſiſtit. Ad tertium gradum calida eſt & ſicca, ſubtilium partium & cauſticarum, pyretrique vicem merito ſupplet in praxi.

Poſterior ob eaſdem qualitates, licet non æque intenſas, idem nomen obtinet, eſtque fruticeſcens, ocymo non multum abſimilis, ſiccis ac ſitientibus locis gaudens, ſuaſque virtutes, non minus quam prior, in radices transfundens.

Utriuſque radicum qualitates Braſilianis, qui illas Luſitanis & noſtratibus revelarunt, adeo commendantur, ut inter Panaceas hodie habeantur, uſumque in Medicina præſtent eximium, & vicem Antidoti non raro ſuppleant. Pugillus ſiquidem recentis radicis contuſus, èque ge-

neroſo

neroso vino propinatus, vim veneni per sudores & urinas exturbat. Cujus rei specimen Barbarum quendam edidisse vidi, spectante Excell. Nassav. Comite.

Mordaci denique acore loco Sternutatorii salutares edit effectus, tum peculiari vi attractiva loco masticatorii alte pituitam è capite ad os derivat, oculosque à perpetuis catharris vindicat.

CAP. LX.

De Iacuacanga, aliis Paco Caatinga, ejusque facultatibus.

INnumera in Brasilia arundinum silvestrium genera reperiuntur. Præter eximiam illam sativam Sacchari cannam, reliquarum omnium facile reginam, in nemoribus exsurgunt admodum excelsæ plumisque vestitæ, ut arborum altitudinem, tibiæ vero humanæ crassitiem adæquent. Quædam duriores, sagittisque sunt dicatæ. E quarum radicibus decoctis, lixivium contra capillorum defluvium concinnatur. Plurimæ quoque dantur aliæ, quas silentio prætereo, ob ornatum vel usum ab opificibus dumtaxat aut agrorum colonis expetitæ.

Una restat quæ usum in Medicina præstat, bulbosa & semper virescens, *Iacuacanga* ab Indigenis nominata.

Caulis internodiis rarioribus & mollioribus distinctus, amplis & crassis foliis est conspicuus: è cujus vertice, compactus, squamatus, figura pyramidali & speciose rubescens flos, progerminat.

Egregia hæc Arundo, spongiosa pulpa, acidoque succo turget. Inter secretissima & optima habent remedia contra Gonorrheam, manducare multum hujus cannæ, eaque sola renum, vesicæ & genitalium immundities expelli tradunt. Ego succum illius acidum exprimi, certaque dosi, addito convenienti syrupo, ægro bis de die exhiberi consultius duxi, & multum profuisse sum expertus. Ea tamen cautione, ut usus illius frequens vitetur, quod suo acore ventriculum infestet, genitalibus quoque obsit, quemadmodum in multis videre contigit, qui temere illo utebantur.

CAP. LXI.

De Sassafras, ejusque facultatibus.

IN vastissimis & dissitis Brasiliæ saltibus, duæ vel tres insignium & fragrantium arborum species reperiuntur, quæ *Anhuiba* à Brasilienſibus dicuntur. Quarum aliæ nigricant, aliæ albicant, ac proinde *Cedro branco* vel *Canela* ob odorem dictæ. Quæ *Anhuyba-peabya* à Brasilianis, merito ab Hispanis *Pao funcho* nominatur, quod insigni fæniculi fragrantia totam domum repleat, tam ipsum lignum (quod è cineritio flavescit Sandali instar) quam cortex & radix. Proinde Monardi descriptioni circa lignum *Sassafras* non acquiescendum, licet accurate usum & abusum ejus descripserit: nam cum de delectu & præstantia partium arboris agit, corticem dignitate longissime superare & excedere lignum testatur, & *Sassafras* floridæ decorticatum lignum vix dignitatis ullius esse affirmat, cum hoc Brasilienſe eximiæ virtutis & dignitatis habeatur, atque à cortice liberatum in aliquot annos immune servetur.

Ad hæc fortioris odoris est & efficaciæ, atque secundum caloris & siccitatis gradum excedit.

Tertia autem species *Auhuiba-miri*, quantum duabus prioribus magnitudine inferior, tantum virtutibus superior, omnibus pariter incolis in quotidianos usus reposita. Folio est Lauri, sed minori, fructu odorifero & nigro, ubi maturuerit, eoque simul cum foliis,

foliis, ligno, radice intenſe calidis ultra ſecundum gradum; cortice eſt coloris è cinereo triſte rubeſcentis, ejuſdemque qualitatis.

Decocta ex his non tantum contra luem Veneream, ſed & alios plurimos morbos à frigore natos adhibentur; ſudores denique & urinas movent, tum viſcerum obſtructiones, atque uteri intemperiem frigidam tollunt: languidos imprimis à morbis Chronicis reſuſcitatos, hydropicos quoque ab aquis jam liberatos, à recidivæ metu liberant.

CAP. LXII.

De Iupicanga, ejuſque facultatibus.

EAndem quam Chinæ radicem vulgo vocant, hæc quoque producit terra: ſed Pſeudo-Chinam, de qua Dodonæus & alii ſcribunt, frequentius, eamque admodum nodoſam & lignoſam, quam ipſe aliquoties è terra, in Territorio imprimis Paraybienſi, ubi copioſe naſcitur, evulſi.

Sed ne quis fallatur, tres omnino reperiuntur ſpecies, licet paucioribus cognitæ, quæ omnes ſub eodem nomine comprehenduntur, ob ſummam quam inter ſe habent ſimilitudinem; quas tamen ſi in uſus applices, diſtinguere neceſſe eſt: quapropter eligenda eſt quæ magis craſſa, glabra & rubeſcens eſt: quæ facile ex magnitudine pedis plantæ, tum & ex infrequentioribus caulium ſpinis internoſci poteſt. Ejus brachia ſpinis acutiſſimis hinc inde obſita, Clematis inſtar, vicinas arbores, earumque ſummitates, ſinuoſis flexibus amplectuntur. Folia fert Plantagini haud diſſimilia, & baccas croceas ad aureum colorem vergentes, ac racematim provenientes.

In hac planta cum nihil ſit fere, quin ab aliis Scriptoribus tractatum, & ad vivum ſit exhibitum, ſollicite aut prolixe diſſerere operæpretium non erit. Ea uti ſolent ad eadem mala expugnanda, quæ in Europa expelli ſolent: tametſi Chinenſi (ut, quod ſentio, dicam) dignitate & præſtantia ſubinde nonnihil concedat.

CAP. LXIII.

De Iamacaru, Vrumbeba, & Iaracatia, earumque facultatibus atque uſu.

SI in ulla Braſiliæ planta mirus naturæ luſus, certe in hac Carduo ſive ficu ſilveſtri apparet. Vid. Marcg. Icones pag. 116. quippe adeo inter ſe variant, pro natalis ſoli diverſitate, ut vix omnes ad eaſdem ſpecies quis referat, niſi flore & fructu; tum interna qualitate convenire deprehenderentur. In diſſitis enim & denſis nemoribus, ad quæ vix aditus patebat, aliquas communis arboris magnitudinem ſuperare, in littore vero ſitienti aliquot vix fruticis altitudinem adæquare videbam. Truncus è terra primum, nunc triangulari, nunc quadrangulari figura, unicus, craſſus, horridis ſpinis obſitus, proſilit. Ex quo multi deinde, ramorum loco ſimiles, trunci

producuntur; hiſce flores haud inodori, albi, Nympheæ majores ſimilis, adnaſcuntur. Quibus mox, æſtivis menſibus, ſuccedunt fructus rubri, ovi anſerini figura & magnitudine, multaque nigra & exigua ſemina, candidiſſimæ & ſucculentæ eorum fructuum pulpæ, intus contentæ, immerguntur. Præterquam quod ob delectabilem fructuum fragrantiam & ob ſuccum ex acido dulcem, ab æſtuantibus expetuntur: febricitantibus imprimis & bilioſis conveniunt recentes, quod grato ſapore palatum afficiant, & ſitim ſedent; denique Cor & ventriculum mire reficiant. Succus denique ex hac planta extractus, febribus ex bile natis medetur.

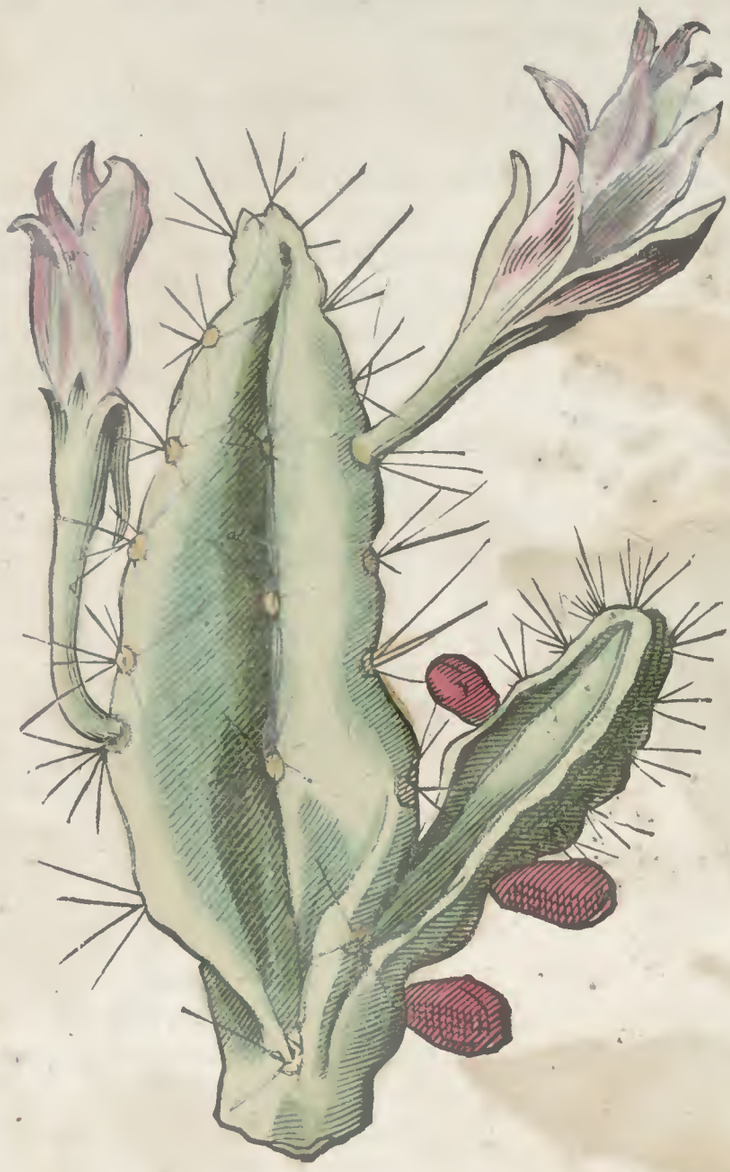

Admiratione quoque digna eſt nitidiſſima hæc arbor, *Vrurumbeba* Braſilienſibus dicta, ex familia horum carduorum ſive ficuum Indicarum. Quæ in deſertis Mediterraneis tantum reperitur; ac propterea licet in uſus Medicinæ nondum ſit recepta, neutiquam eſt prætereunda.

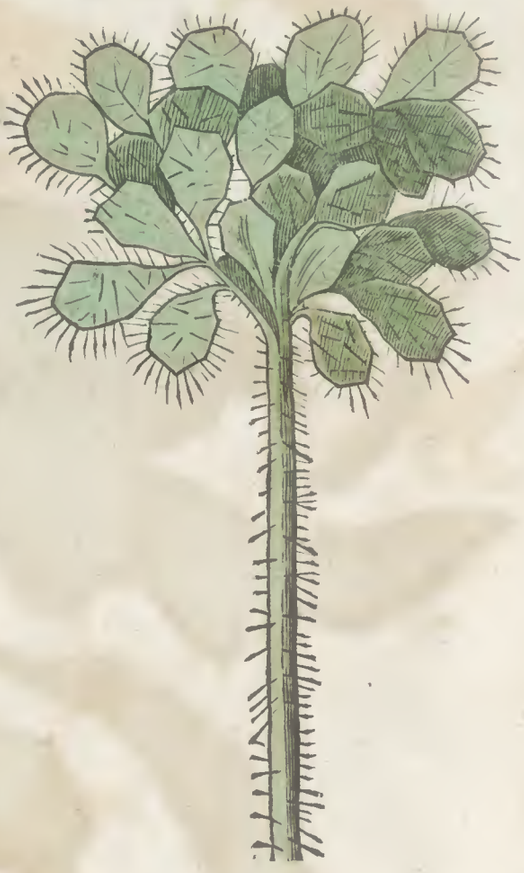

Trunco eſt admodum ſpinoſo, eoque rectiſſimo *Iaracatia*, etiam ſpecies *Iamacaru*, vere Pinum diceres, ſi rectitudinem & altitudinem conſideres, verum in cæteris differt, quod foliis potius ſe invicem protrudentibus, quam ramis in arboris ſummitate, decoratur, quæ rotunditate & craſſitie palmam, longiſſimis ſpinis digitos manus æmulantur. Diſſitæ hujus arboris nuper à nobis detectæ fructus, mihi & ſenioribus Braſilianis mecum peregrinantibus, hactenus minus innotuerunt: Caudicis medulla eſt Sambuci medulla facile mollior, quæ ſecta arbore continuo exſiccatur, abitque in leviſſimum pulverem, qui decidit, moxque ablato ſpinoſo cortice, relinquitur ſcapus concavus, arundine levior, miris cancellis, quaſi ex arte mire fabricatus: qui ſi ab igne accendatur, flammam luculenter fovet, faciſque loco nobis iter facientibus de nocte inſerviebat. Quamobrem ſumma induſtria inde huc, tibiæ craſſitiei, viginti circiter pedum longitudinis ſcapum transferri juſſi, & nunc in Horto Academico Lugduni Batavorum, apud Clariſſ. Profeſſorem D. Vorſtium reſervandum dedi.

CAP.

CAP. LXIV.

De Potincoba, Luſitan. Pulgera, ejuſque facultatibus.

HErba ultra tibiæ altitudinem vix aſſurgens, folio oblongo, nunc maculato, nunc immaculato, hinc inde per paludoſa & aquoſa loca ſtagnantia conſpicitur, Perſicariæ per omnia ſimilis, unde eam Perſicariam Americanam appellare placuit. Radix illius commanſa intenſiore fervore & acrimonia linguam inficit, Europeumque Hydropiper non tantum ſuperat.

Fomenta è foliis veteres membrorum dolores diſſolvunt, frigiditateſque abolent. Pubi ſæpius applicata urinas è frigore cunctantes ciunt. Cæterum recens herba inter cauſtica primas tenet, cujus rei non ignari Chirurgi, ea quotidie utuntur contra ulcera putrida.

CAP. LXV.

De Ipecacuanha, ejuſque facultatibus.

TAndem ad decantatas has ſalutiferas radices ordo nos deducit, quæ præter facultatem purgatricem per ſuperiora & inferiora, omni veneno eximie adverſantur. Nec credo præſtantius remedium adverſus plurimos morbos ex longa obſtructione ortos, imprimis in ventris fluxibus medendis, in hiſce terris reperiri facile.

Duæ exiſtunt ſpecies, neutra a nemine, quod ſciam, deſcripta, earumve qualitates eximiæ in lucem protractæ. Utraque eidem uſui dicata, ſed gradibus facultatum, tum & facie, & natali ſolo, differunt. Una enim earum humi depreſſa, exiguiòr in pratis creſcit; *Pulegio* non admodum diſſimilis, nam caulis foliis lanuginoſis exſurgit multis: albiſq; floſculis cingitur: radix illius eſt craſſa, filoſa, albicans, à Luſitanis ad differentiam, *Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus & venenis validiſſime reſiſtat, æque pueris ac gravidis exhibetur.

Altera eſt longitudinis ſemicubitalis, trinis vel quinis tantum foliis ornata. Gaudet locis opacis, & tantum in denſioribus reperitur nemoribus. In ſummitate caulis baccas producit nigras, ſed paucas. Radice eſt tenui, tortuoſa, nodoſa, fuſci coloris, ſaporis ingrati, amari, calidi & acris. Exſiccata in multos annos reſervatur, nec facile vires deponit. Ejus in pulverem redactæ doſis eſt dragma; in infuſo, dragmæ, plus, minus, duæ.

Utriuſque quotidianus eſt uſus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis ſub dio maceratione aut actione in aqua, Medicam ſuam virtutem abunde liquoribus communicet. Poſtea caput mortuum reſervatum, denuoque eodem modo præparatum, in eumdem uſum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, ſed magis adſtringens. Ita ut radix hæc non ſolum materiam morbificam, licet tenaciſſimam, à parte affecta revellat, eamq; per ſuperiora expellat, ſed & aſtringendo viſcerum tonum reſtituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliiſque morbis medeatur, venenis adverſatur, viruſque, tum occulta qualitate, tum manifeſta, per vomitum ſtatim expellit. Quamobrem religioſe à Braſilienſibus reſervatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt.

CAP. LXVI.

De Caiatia, aliis Caacica, ejuſque facultatibus.

PRæſtantiſſima hæc Herba, merito à Luſitanis *Erva dos Cobres* eſt appellata, quod colubrum morſibus feliciſſime medeatur, nec ulli Antidotalium herbarum dignitate cedat. Lippis & tonſoribus, tam ob inſignem uſum, quam frequentiam notiſſima, quod in triviis ubique creſcat, omnique ſolo gaudeat. Exigua hæc *Panacea* lacticeſcens eſt inſtar Eſulæ, foliis Menthæ non diſſimilibus, ſed longioribus paulo & anguſtioribus exiſtit, iiſque criſtatis, ſed admodum triſtis & ſaturè viridis coloris, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus miniatis, terræ hinc inde inſertis, humi depreſſa tota repit planta. Ita ut licet aſpectus imbellis ac ignobilis ſit, qualitate tamen interna compenſetur.

Quippe recens maſticata vel contuſa, & morſui Serpentum applicata, dolorem non ſolum ſedat, ſed ipſum venenum validiſſime extrahit, & vulnera reſtituit in integrum.

Sicca vero, & in pulverem redacta, ſi è convenienti liquore, ad pugillum exhibeatur, munit cor, vireſque à veneno lapſas reſtituit.

CAP. LXVII.

De Iuricuara, ejuſque facultatibus.

IN umbroſis Braſiliæ nemoribus creſcit Herba *Iuricuara* Braſilienſibus appellata, foliis quatuor utcunque craſſis, palmæ magnitudinis, & inſtar *Aſari* rotundis, ſed exterius paulum aſperis & minus glabris, ſucco multo, eoque utiliſſimo turgentibus. Folia quippe hæc, ſive integra, ſive contuſa, ter quaterve applicata, maligna ulcera Venerea mundificat & reſtituit.

Radices ejuſdem plantæ exſiccatæ ſi contundantur, & ex aqua *Iurepebæ*, & liquore nucis *Cocos* dio expoſitæ, aliquoties propinentur, Gonorrheam virulentam & calores expellit.

CAP. LXVIII.

De Capiipuba, ejuſque facultatibus.

TAmetſi pauca habeam quæ de hoc gramine dicere poſſim, non tamen eam præteundam duxi. Luſitani *Pe de Gallinha* optima comparatione appellant, quod ſummitates hujus herbæ in tres unguiculas deſinant. Ubique locorum maximo proventu conſpicitur.

Ejus

Ejus radix contusa & è conveniente liquore propinata, quodvis venenum exturbat, ut testantur omnes Indigenæ Brasiliæ.

CAP. LXIX.

De Salsa do Praya, ejusque usu.

PRæter *Carçaparillam* Peruanam officinarum, altera hæc non imbellis, licet ignobilior vulgari, reperitur. Magnum & purpureum fert florem, folia glabra, & crassa, atq; rotunda, tenui validioque sarmento, Oceani littus, infinito ductu perrepens, Lusitanis *Salsa do Praya*, sive *Carca* littoralis nuncupata, quam tamen convolvulum maximum rectius dixeris.

Sarmenta & folia recentia, temperate calida habentur, & emolliendi quoque vi pollent, ac proinde in balneis factitandis usum habent haud exiguum, tum ad corroborandum corpus in affectibus præcipue frigidis, summe prosunt.

Decocta denique è sarmentis & radicibus exsiccatis per os exhibita, eidem usui inserviunt. Folia recenter avulsa fonticulis apposita solatium adferunt.

CAP. LXX.

De Aninga, ejusque qualitatibus.

INter tot immensas palustres herbas, duo frutices, sub nomine *Aninga*, sicut ob raram & pulchram faciem cæteris facile præcellunt, ita qualitate Medica haud inferiores existunt. Utrique ultra quatuor pedum altitudinem ex aqua eriguntur. Quæ autem *Aninga-iba* dicta, caule est recto, molli & junceo, *Musæ*, sive *Bacovæ* minoris instar; tribus vel quatuor rotundis, prægran-

dibus, lævibuſque foliis, *Nymphææ* ſimilibus, decoratur. Flore unico magno & candido, ex quo progerminat fructus haud vulgaris, inſtar *Ananas* viridis, oblonge rotundus, craſſus, compactus, ac veluti granis & punctulis diſtinctus. Nobis inutilis habetur fere, Barbaris autem edulis ex defectu melioris alimenti.

Radice eſt craſſa, bulboſa, quæ ſola foliis & fructui hujus plantæ in Medicina præferenda eſt. Quippe cum præter primas qualitates frigidas, tennium quoque ſit partium & deobſtruens, in varios uſus adhibetur à Luſitanis & Barbaris.

Contra Hypochondriorum & renum inflammationes & obſtructiones, fomenta exinde conficiuntur. Oleum denique ex *Aninga* expreſſum, præſtantiſſimum habetur contra prædicta mala, atque olei capparum vices ſupplet.

Si ex radicibus denique in urina humana coctis balnea fiant, eaque aliquoties calida reiterentur, ſummo exiſtunt ſolatio contra morbos articulares, tam inveteratos, quam recentes.

CAP. LXXII.

De Aguaxima, Luſitanis Malva d'Iſco.

IN pleriſque Braſiliæ locis, maxime vero in fertiliſſimo illo Olindæ Promontorio copioſe naſcitur hæc planta. Plurimique ejuſdem generis reperiuntur frutices, aſpectu non imbelles, ſed quorum qualitates hactenus mihi ſunt incognitæ. Excepto hoc unico, eoque facile digniſſimo, quem hic ad vivum depictum exhibeo, cujus fructus, folia & radices eximiis dotibus præſtant.

Frutex eſt elegans, inſtar arbuſculæ excreſcens, ad trium, atque etiam ſex pedum altitudinem. Caulis nodoſus, teres, viridis, lignoſus fere ut caulis *Solani* ad adſpectum.

Folia fert Tiliæ quam ſimilia, paulo tamen grandiora, quæ ſingulatim poſita, quodlibet ſuo pediculo ad nodos innititur: ſunt autem folia lata, figura cordis, multis venis ſecundum longitudinem arcuatim eleganter notata.

Ad nodos, ubi folia proveniunt, etiam juli multi, quatuor aut ſex digitos longi enaſcuncuntur, incurvati, figuræ ut cauda muris, unde Luſitanis *Pimenta rabuda*, hoc eſt, piper caudatum appellantur. Sunt autem virides, & menſe Octobri & Novembri decerpuntur, ac in Sole ſiccati, evadunt nigri. Continent autem granula rotunda, nigra inſtar ſeminum papaveris magnitudine: arcte juxta ſe in unam compoſita, ſaporis acris, inſtar piperis, quod ex India adfertur.

Si ex aqua bulliat & Soli dein exponatur, fortius evadit & magis durabile in omnes uſus.

Radicem fundit exterius nigricantem, optimam atque utiliſſimam, quæ odore Caryophyllum, ſubtili & mordaci acore radicem *Iaborandi*, æmulatur.

Calida eſt ad tertium gradum, ſacra & inter antidotales habita, cumque partium ſit tenuium, valide aperit, ac deobſtruit. Nemini non ob præclaras virtutes, quibus abundat, cognita. Contuſa, inque malagmatis aut emplaſtri modum partibus afflictis impoſita, optime maturat & mundificat.

Succus

Succus foliorum quia frigidus, membris ambuſtis efficaciter illinitur. Ipſa folia, propter virtutes, quas cum malvis habent communes, clyſteribus induntur.

CAP. LXXII.

De Caajandivvap, aliis Caapomonga.

EST Herba ſilveſtris fruticeſcens, Luſitanis idcirco *Viſqueira* & *Erva d'amor* dicta, quod philanthropos quaſi, ſua viſcoſitate manibus & veſtibus adhæreat. In locis confragroſis & aridis luxuriat. Flore eſt albo & dilute rubro, & exiguo, ſed pulchro: folio ſublongo, & ſature viridi: radice flaveſcente, ſubdulci, aromatica, in ſecundo gradu calida. Quam præſens antidotum ſemper habuerunt Incolæ, ſi in conveniente liquore præparatum hauriatur, quod vomitu partim, partim mictu quodcunque venenum tuto ejicere credatur.

Eadem præterea Herba clyſteri indita, alvum cunctantem provocat, & viſcoſitates inteſtinorum prorſus exturbat.

CAP. LXXIII.

De Murucuja, variiſque illius ſpeciebus, & facultatibus.

POſt ſedulam inquiſitionem ad minimum novem ſpecies hujus plantæ repperi. Quarum ſeptem maxime ſilveſtres, inque ſaltibus remotioribus naſcuntur; ut ſunt *Murucuja ſatà*, *Eté*, *Mixira*, *Peroba*, *Piruna*, *Ternacuja*, *Vnà*: ſativis plantis *Murucuja*, non quidem fructu, ſed folio & eximii floris facie & fragrantia ſimiles: excepta unica, quæ ſola habet folia unita grandia, non crenata, aut in plura diviſa, ut *Murucuja-guacu*, hoc eſt, granadilla major hortenſis. Hanc

præter alias adhuc ejuſdem generis plantas, pomiſque longe minoribus vidimus, quarum quædam trifolium, quædam quinquefolium habebant. Flore ex cœruleo purpuraſcente, pomiſque quantum ad externam faciem ſimilibus, cæterum ſapore diſſimillimis, quod nonnulla dulcia, quædam acida erant. Eſculenta tamen omnia & palato non ingrata, licet minus ab Incolis expetita, ob frequentiam & nobilitatem duorum iſtorum in hortis creſcentium, quorum frondes jucundiſſimam umbram præbent, ſi hederæ aut vitium inſtar huc illuc flectantur, funiumque modo flexibiles & ſequaces in fornicis formam ducantur.

Hæc planta cuivis terræ inſita creſcit, totoque anni tempore pulchre vireſcit: felicius tamen ſi vinearum ritu quotannis à luxuriantibus ſarmentis liberetur, ſecus enim ſuffocatur.

Floret toto fere anni tempore, maxime autem ſub finem æſtatis, fructumque menſibus pluviis æque ac æſtivis maturum magna copia producit. Ejus brachia & virgulta, hederæ aut convolvuli in modum vicinas arbores ac tecta conſcendunt. Flores omnes pulchritudine & odoris præſtantia conveniunt, differunt autem ſola magnitudine. Omnes tertia poſt Solis ortum hora aperiuntur, pauloque ante Occaſum denuo clauduntur, ne decora eorum facies nimis proſtituatur. Contrarium fit in floribus Mirabilis Peruvianæ, qui de die clauduntur.

Fructus *Murucuja-guacu* figura eſt rotunda & ad ovalem inclinante, pyrumque Europæum magnitudine excedit. Odore & ſapore eſt aromatico, & tam jucundo, ut nihil ſupra. Semine ſeu acinis ſcatet intus nigris, oblongis, perpetuaque muccagine dulci, tenaci, obſitis. Omnium autem pomorum *Murucuja* præſtantiſſimum eſt illud, quod ab ægris pariter & ſanis expetitum, exacte rotundum eſt, glabrum, læte vireſcens, & maculis albicantibus diſtinctum; maturum vero flavum, cortice craſſo & tenaci, quo pulpam illam croceam & illuſtrem, gratoque & vinoſo acore jucundam, continet. Quo magis miror aliquos

(inter

(inter quos Monardus eſt) ſcribere pomum hoc eſſe inſipidum. Niſi forte de Peruviana granadilla ſint locuti, cujus meminit Petrus de Cieca in Hiſtoria Peruviana, quam colore & ſapore ab hac noſtra differre facile crediderim. Ad Medicam illius hiſtoriam tranſeo.

Pulpa quæ ſummo febricitantium ſolatio & oblectamento eſt, mihi in quotidiano uſu eſſe conſuevit, vicemque ſyrupi cordialis ut & Rob Ribium vel Berberis egregie ſupplet. Qualitate refrigerandi cæteras Granadillas omnes antecellit, nullamque noxam, etiamſi abunde comedatur, adfert: niſi quod immoderato ejus uſu dentes ſtupore obtorpeſcant. Æſtu laborantes mirifice refocillat ſitimque exſtinguit. Ad hæc appetitum excitat, ſtomachi ardores reprimit, ſpirituſque vitales, cum recens pomum, tum ſuccus ejus in ſyrupi conſiſtentiam coactus, & ex poſca propinatus, reſtaurat. Idem præſtant flores & pomi cortices conditi, qui vix ulli fructui dignitate concedunt. Folia loco hederæ cauteriis applicata, multum proſunt, uſumque quotidianum ſubminiſtrant.

CAP. LXXIV.

De Murucuja-miri, ejuſque qualitatibus.

EX ſimilitudine quam habet cum ſilveſtri *Murucuja* ſive Granadilla, minoris nomen huic Climaci indiderunt Braſiliani. Folio enim & creſcendi modo vix differt ab ea, niſi quod minus alte arbores conſcendat, foliiſque ſit multo minoribus; viribus denique & facultatibus diſſimillima exiſtat. Quippe uſque adeo inſignis habetur efficaciæ hæc Planta (licet paucioribus Incolis nota) ut non ſolum æmuletur Carcaparillam officinarum, ſed eam facile

ſuperet, deobſtruendo, & ſudores atque urinas movendo. Integra enim Herba, quæ pauci eſt ſaporis, modo leviter attrita, & ex vino, vel ex aqua exhibita, tuto, cito & jucunde ſecundinas & cæteras uteri immundicias expellit. Mox robur viſceribus reſtituit: quod cum ab exercitatiſſimis rei Botanicæ Braſilianis, juxta Flumen S^ti Franciſci habitantibus, accepiſſem, qui nullum remedium, huic *Murucuja-miri* in obſtructionibus & frigiditatibus præferrent; illud tandem à Luſitanis & Batavis noſtris colonis imitandum volui, qui proſpero ſucceſſu etiam nunc id in uſus quotidianos applicant.

Folia denique contuſa, ferventique aquæ, donec tepeſcat, indita, atque podici aliquoties applicata, præſentiſſimum præbent remedium contra hæmorrhoides.

CAP. LXXV.

De Quiya, ſive Pimenta da Terra.

CIrciter decem diverſæ ſpecies Piperis domeſtici ſive Capſici Braſilienſis reperiuntur: quarum pleræque à Dodonæo aliiſque exoticorum auctoribus traditæ ſunt. Summa diligentia ob uſum & elegantiam paſſim in Hortis Braſiliæ non ſolum, ſed Hiſpaniæ quoque excultæ.

Fruteſcentes ſunt omnes atque inſigni fructuum pulcritudine inter ſe certant. Cæterum licet virium gradu differant, fere omnes tamen ſunt acres atque inſignis efficaciæ, & imprimis *Quiyagui*, Luſitanis *Malagueta*, *Quiya-apua* ſive *Pimenta rodonda*, *Quiya-cumaci* & *Quiya-carapo*. Excipitur tantum unica quæ *Pimenta dolce* appellatur, & ſive cruda, ſive condita menſæ delitiis infertur ſine ullo calore moleſto. Flores omnium ſunt candidi, fructus ſanguinei coloris, ſemine ſunt ex flavo albicante & ferventis caloris, foliis ocymi ſimilibus, læte virentibus.

Indigenæ, Luſitani, & noſtrates hæc piperis genera omnia, Orientali piperi longe præferre ſolent, eaque, tum recentia, tum exſiccata, conciſa, cibo, imprimis piſcibus optimum ſaporem conciliant, & ſanitati conducunt. In multiplicem uſum præterea à Medicis juxta ac vulgo arefacta reſervantur, nec faciliores deponunt, ſed potius ſumunt ad ſiccitatis & caliditatis ſupremos gradus. Integrum piper recens (quod minoris eſt ſortis) deglutitum, ſummopere valet ad diſcutiendos Stomachi flatus, languidamque concoctionem, corroborat denique viſcera à frigore obſita. Tutius autem & jucundius hæc præſtat, ſi rite præparatum ciborum obſonia ingrediatur, quod fit aceto, cui integrum piper immerſum fuerit: tum quoque ſi in pulverem redigatur cum modico ſalis Braſilienſis. Recens enim tuſſim validam proritat, corpus turbat, atque pectus maxime infeſtat, ſi carbonibus impoſitum, ejus fumus excipiatur ore vel naribus. Omnium horum fruticum folia & radices prima balneorum calidorum ſunt ingredientia.

CAP. LXXVI.

De Aguara-quiya, ejuſque facultatibus.

NIhil tutius, nihil præſtantius adverſus vitium illud ani endemium exiſtit hac planta, unde *Erva do Bicho* nonnullis, aliis *Erva mora* vel *Pimenta de Gallinha* quoque appellatur.

Sponte in agris & deviis naſcitur, atque in arentibus locis maxime luxuriat. Perpetuo viret, folio eſt mucronato, floſculo exiguo & albicante, quo excuſſo, baccæ ſuccedunt

cedunt nigræ, exiguæ & eleganter copulatæ; quæ ubi maturuerunt, nigrum colorem induunt; ita ut non tantum facie externa Solanum æmulentur, ſed & virtute & efficacia illi ſimillimæ exiſtant.

Vulneribus tibiarum, rimis papillarum mulierum folia cum optimo ſucceſſu apponuntur, omni denique excedenti calori atque inflammationi proſunt, ardoreſque nimios exſtinguunt.

CAP. LXXVII.

De Aguaraciumba-acu, ſive Fedagoſo, ejuſque qualitatibus.

FRuticeſcens & ornatiſſima planta, in areñoſis potiſſimum locis luxurians, à noſtris ac Barbaris in uſum quotidianum recepta.

Foliis eſt craſſis *Nepetæ* ſimilibus, palmæ magnitudinis, rugoſis, & ad tactum pluſquam *Vrticæ* aſperis. Ex quibus exſurgit caulis, granulis perpetuis, eiſque viridibus coopertus more *Plantaginis*, niſi quod ſummitas illius caudæ Scorpionis inſtar incurvetur, quæ finitur floſculo albicante & parvo.

Inter abſtergentes & mundificantes numeratur hæc planta, contra vulnera & ulcera, quod ſimul conſolidandi qualitate polleat; tum & contra cutaneos affectus ex aduſtione natos feliciter adhibetur, ſive ſimplex, ſive compoſita.

CAP. LXXVIII.

De ſecunda Cuapomonga, ejuſque qualitatibus.

EX radice dulci, oblonga, tenui, lenta & recta, & paucis fibris veſtita, tres vel quatuor progerminant caules, partim humi repentes, partim ſurrecti, rotundi, nodoſi, virides, atque ex parte rufeſcentes: è quorum nodis prodeunt quatuor folia ſibi invicem oppoſita & appoſita habentes, obrotunda, mollia, ſuperne ſaturatè viridia, inferne albicantia: quodlibet autem folium ſuo petiolo inſidet. Summitas vero caulis floſculos habet umbilicatim poſitos, exiguos & dilute purpureos.

Celebris utique omnibus pariter Indigenis & Incolis herba, ſponte in locis arenoſis luxurians. Ejus radix tenuium eſt partium, quæ ab illis ex aqua fontana, ſi me audias, ex aqua Pagimirioba Orobi ſpecie, cocta & ſubinde potata, urinam provocat, renibuſque & veſicæ maximopere prodeſt.

CAP. LXXIX.

De Canna Silveſtri, ejuſque uſu.

ARundo quædam hîc naſcitur, quam ex Luſitania olim huc delatam teſtantur. Excolitur jam in hortis, Indigenis prius incognita. Saturè admodum viret, cannæ quidem ſaccharcæ altitudinem excedens, cæterum illi quam ſimillima. Radicem habet admodum magnam, dilute flavam, nodoſam, atque radicis Chinæ inſtar ponderoſam.

Ejus ſubſtantia in pulverem redacta, & ex vino pauxilla quantitate exhibita, tam valide

urinas & menſtrua movere, fœtumque mortuum expellere dicitur, ut quibuſdam vix tutum medicamentum videatur.

CAP. LXXX.

De Baſourinha, ſive Tupeicava, ejuſque viribus.

NIhil vulgarius in triviis undiquaque creſcit quam *Baſoura*, qua Æthiopes dominorum ſuorum ædes verrere ſolent. Alia huic affinis, ſed minor, *Baſourinha* dicta, in longe nobiliores uſus à Medicinæ peritis applicata, Braſilienſibus *Tupeicava* nominatur.

Herba non in ſilvis, ſed apricis campis, in viis & deviis paſſim luxuriat. Vix cubitum alta, tenacibus, tenuiſſimis multis caulibus ornate exſurgit; qui undiquaque plurimis anguſtis & exiguis acuminatis foliis, hinc inde ſibi invicem oppoſitis, veſtiuntur. His inſerti apparent infiniti oculi virides, aciculæ capitis magnitudine, è quibus floſculi dilute albicantes & cærulei erumpunt.

Totius herbæ, præſertim juvenis, decocta, balnea, ſuffimigia, admodum ſunt anodyna, emollientia & attemperantia, ut tot inſignibus *Malvis* in Braſilia luxuriantibus præferri debeant. Nec memini me in Teneſmo, Ani inflammationibus vel doloribus, præſentius adhibuiſſe remedium tam familiare, ſive externe, ut ſupra dictum, admotum, ſive per Clyſteres injectum.

Huic emolliendi qualitate æmulæ ſunt herbæ *Paratura* & *Amongeaba*, cæterum dignitate multum inferiores.

CAP. LXXXI.

De Caaataja, ejuſque qualitatibus.

IN pratis uliginoſis & apricis campis elegans planta *Caaataja* reperitur: unico tenuiſſimo caule vix palmæ altitudine aſſurgit, ſemper læte vireſcens: cujus medietati folia haud multa, & exigua annaſcuntur, rotunda, glabra, tenuiſſima, & ſubinde pro naturæ luſu in extremitate ſtriata. Ex caulis autem ſummitate, ſubtiliſſima filamenta inutilia emergunt.

Radice eſt fibroſa, tenui, parva, ſubamari ſaporis.

Inter nobiliſſimas & vere medicinales aperientes hæc herba merito cenſetur à peritioribus Incolis: à vulgo profano vix cognita, & nondum in uſus applicata: ut-

pote

pote cujus manibus vix tuto permittitur tam efficax medicamentum. Quippe illius decoctum vel ſuccus, tum quoque pulvis, ſi exſiccetur, pauca quantitate exhibitus, tam valide menſes movet, ut non impune ab omnibus capiatur. Ego ſuccum recenter expreſſum ad ʒj. circiter, ex convenienti liquore propinatum, menſtrua & urinas, tum quoque excrementa per alvum ſatis vehementer aliquando exturbaſſe, obſervavi.

Cogitet ſedula poſteritas de ulteriori hujus, aliarumque plantarum vero uſu atque abuſu.

CAP. LXXXII.

De variis Caraguata ſpeciebus, earumque qualitatibus.

IMmenſi eſſet laboris omnes & ſingulas elegantum harum ſtirpium differentias notare. Primam itaque & præcipuam *Caraguata-acanga*, ex univerſa illarum familia, deſcribendam

ſuſcepi, quæ fructu eſculento & Medica facultate cõmendatur.

E terris potiſſimum gleboſis provenit, olim ſilveſtris tantum, nunc ob uſum & elegantiam exculta.

Naſcitur foliis in ſpeciem gladii mucronatis, prælongis, utrimque ſerratis, denticuliſque adeo acutis, ut nulla arte tractari, fructuſque, quem intimo gremio occultat, vix impune eruì poſſit. Eum Barbari proclamant divenduntque. Figura eſt digitali, cujus longitudinem & craſſitiem adæquat; colore tam intus quam extus albo, & ad flavum inclinante; ſemine totundo & nigricante: Carne ſpongioſa, multoque ſucco turgida, quæ palato acidulo ſapore apprime applaudit. Cavendum tamen ne affluentius utaris, quod dentium ſtuporem non ſolum inducat, ſed & linguam atque fauces ſauciet, palatumque excoriet, ut non immerito **Slijptonge** à nautica pube nominetur. Succus Cochlearis menſura, addito pauxillo Sacchari infantibus exhi-

exhibitus eos vermibus & oris Scorbuto liberat. Adhæc febricitantibus prodeſt. Menſtrua & urinas ſtrenue, imo plus juſto, ſi non decenti doſi propinetur, provocat. A prægnantibus manducatus fœtum ejicit. Cujus rei non ignaræ meretrices, ut viris tuto ſe proſtituant ſceleratam infanticidiam exercent.

Optimum vinum ex eodem plantæ fructu exprimitur, & uſui reſervatur.

Hactenus de *Caraguata* maxime familiari; ſed nec illa in totum prætereunda, quæ *Caraguata-guacu*, ſive magna, appellatur. Pulcherrima ſane & rariſſima viſu planta, foliis prælongis acuminatis, craſſis & compactilibus, quæ ab ipſo fundo ultra decem aut duodecim pedum altitudinem expanduntur. Elegantiſſimum & eximiæ proceritatis producit ſcapum, levem atque intus ſpongioſum, qui maturus in ſummitate multo flore flaveſcente decoratur, mox ſiccatus retibus ſeu lectis penſilibus portandis eſt aptiſſimus, ut videre eſt in Horto publico Lugd. Batavor. Ignem quoque ex attritu multo & colliſione duorum lignorum eliciunt peregrinantes. Folia ultra trium digitorum latitudinem craſſa, ſtuppam quandam & filoſam materiam ſubminiſtrant, è qua fila & retia ſua piſcatores contexunt. Eadem puncta & vulnerata vel leviter, ſuccum tenacem & pinguem exſudant, & ſmegmatis defectum ſupplent.

Aliæ denique dantur *Caraguatæ* ſpecies, quæ ſaxis horridis ex alto adhærere conſpiciuntur; atque viſci in morem arborum ramis & truncis innaſcuntur. Fructu purpurei coloris inſignes ſunt, cæterum figura *Cinaræ* ſimili, *Ananas* ſilveſtres diceres: ſemine numeroſo in caule tenui & recto turgent. Folia ferunt denticulata, ampla & *Dipſaci* inſtar incurvata, quæ aliquando medium ſextarium, plus minuſve, aquæ limpidiſſimæ continent, maximo peregrinantium ſolacio, qui per loca deſerta, nulliſque fontibus irrigua iter facientes, ad hanc plantam properant, & ſitim extinguunt. Sicut mihi cum indigenis mediterranea loca perluſtranti non ſemel contigit. Polypodium præſtantiſſimum his plantis ſupernaſci ſolet, omni polypodio ad uſus Medicos præferendum.

CAP. LXXXIII.

De Trevo, vel Erva d'amor, ejuſque uſu.

PLantam hanc exiguam quidem ſed eximiam alii *Trevo*, alii *Erva d'amor* nuncupant, quod viſcoſitate quadam digitis adhæreſcat. Ramulis fere deſtituitur, foliaque habet tenui admodum cauli annexa; & minutiſſimas fert ſiliquas ex filamentis pendulas.

Radix illius parva eſt & fibroſa, calida uſque ad ſecundum gradum, quæ ebullitione ex aqua fontana vel alio convenienti liquore præparata, & ægris propinata, facile inter prima remedia, quæ fluxibus ventris ex frigore natis, proſunt, habetur.

CAP. LXXXIV.

De Tapyra pecu, ſive Erva do Figado, ejuſque facultatibus.

DE qualitatibus tam celebris Herbæ plerique Incolæ inter ſe conveniunt, eamque inter frigidas agnoſcunt: verumtamen de nomine diſſentiunt, quod vel ex ſimilitudine, vel ex uſu, improprie hic vel ille ruſticus Luſitanus pro arbitrio imponit: nam quibuſdam *Lingua di Vacca*, aliis *Rabe di raposo*, Braſilienſibus appellatur *Tapy rapecu* in omni terræ genere ſponte naſcitur, facie & uſu nulli incognita.

Caule plerumque nititur unico, qui ſupra tibiæ altitudinem aſſurgit; folia fert dentata, mollia, oblonga quidem, ſed anguſta, figura pene pyramidali conſtricta, donec circa ſummitatem caulis, foliis tenuiſſimis & floſculis albicantibus ornate finiatur.

Hæc planta quod abſtergendi, aperiendique ſimul, ac refrigerandi prædita ſit facultate, omnibus contra vulnera & ulcera in pretio uſque adeo habita eſt, ut vulnerariam nominent. Experientiores *Erva do Figado* nuncuparunt, quod præter externa mala, Hepatis quoque interna, deobſtruendo reſtituat, ſi decoctum illius exhibeatur, & apoſematis loco reiteretur. Ita ut Medicis æque ac Chirurgis decantata ſit.

CAP.

CAP. LXXXV.

De Herba Lanuginosa, ejusque usu.

A Paucioribus cognita, & in nuperrima peregrinatione mihi tradita hæc Herba, aspectu egregia. Quam hactenus vero nomine destitutam, primo intuitu *Lanuginosam* appellare placuit, quod caulem & folia, eaque exigua, pulchra lanugine obducta inveniſſem.

Fructum fert rotundum & viridem: Radicem habet parvam & tenuem, non ingrati sed subamari saporis cum quadam adstrictione.

Contra fluxus ventris à frigore natos, apud quosdam mediterraneos & remotiores incolas, familiare est remedium, mihique admodum commendatum, sed nondum in usus adhibitum.

CAP. LXXXVI.

De Vite arbustina, ejusque qualitatibus.

EX stercore avium, quæ *Tetyns* Lusitanis dicuntur, ad arbores Aurantiorum depositio, herba nascitur voluntaria, quæ vitis arbustinæ instar, sed folio *Myrti* majoris simili, ipsi arbori maritatur: quam præ nimia luxuria tandem cooperiens, exitium totale illi infert. Sed quantum hæc Zizania Assyriæ malo noxia, tantum homini proficua existit. Quippe à radicibus & ramulis contusis & ex oleo communi frixis, emanat insigne medicamentum calidum, cujus crebris inunctionibus, ad vices aliquot reiteratis, ventris & pedum inflationes, tam adultorum quam puerorum, ex frigido denatæ, felicissime restituuntur. Adeo discutere & confortare creditur hoc oleum, præsertim vetus, ut nulli remedio cedat, meritoque à longe dissitis rusticis tanquam domesticum reservetur.

CAP. LXXXVII.

De variis speciebus Mangues, sive Mangles, & earum qualitatibus.

QUantum à rerum Exoticarum scriptoribus didici, per omnes Indias, paludosa loca, salsedine vicini maris imbuta, ab hoc arborum genere, quod *Mangue* vulgo vocant, obsidentur. Cujus quoque meminit Car. Clusius. Sed cum potius ob rarum & eximium crescendi modum, quam usum hactenus tradita fuerint, operæpretium erit penitius naturam illarum introspexisse.

Tres dantur species *Mangue*: Prima *Cereiba*, quæ *Mangue* est alba. Secunda *Cereibuna*, quæ non radices ex ramis in terram agit, nec tam tortuoso flexu luxuriat.

Folio est crasso, glabro, rotundo, dilute viridi, flore albicante, exiguo fructu & valde amaro, nucis avellanæ magnitudine, quibus à palumbis & cæteris volucribus, defectu melioris alimenti, ingurgitatis, adeo earum caro amarescit, ut vix esculenta sit. Cortice existit

rubro, ex quo Rhois coriaria, Europæa haud inferior, conficitur, piſcatoribus quoque ad retia tingenda, in quotidiano uſu.

Tertia & poſtrema vera eſt *Mangue Guaparaiba* dicta, cæteris magnitudine & præſtantia longe ſuperior. Æſtivis menſibus fert ſiliquas inutiles, pulpa amara refertas, oblongas duas ſimul copulatas; ejuſque admirandus eſt creſcendi modus. Sicut enim ramos in altum vergentes & pyri inſtar frondeſcentes habet, ita multi ejus rami ἄφυλλοι in radices converti videntur, quod deorſum tendant & ſub terram ſe figant, aliiſque ramis apprehenſis, iis copulentur, ſimulque ſe protrudant, nec minus firmiter cohæreant, quam primarii arboris trunci, ita ut ex multis caudicibus ſimul connexis arbor conflata videatur, egregio ſane ſpectaculo & ſingulari arboris hujus natura.

Radix autem ipſa quæ mollis eſt & humida, fiſſa & toſta, calida puncturæ venenatæ utriuſque piſcis *Niqui*, applicata, ejus dolores ſedat & membrum læſum reſtituit, licet prima fronte dolores exaſperet. Magnum ſane remedium eſt, & à piſcatoribus primo inventum nobiſque traditum.

CAP. LXXXVIII.

De Cururu-ape, ejuſque qualitatibus.

IN tanta vegetabilium multitudine, non mirum eſt, quaſdam hominibus tantum, quaſdam ſolum cæteris animalibus, vel prodeſſe, vel obeſſe. Inter has exiſtunt imprimis *Cururu-ape* & *Guajana-Timbo*. Utraque in Medicinam recepta; utraque piſcibus noxia. Quas proinde potius inter ſalutiferas quam venenatas recenſendas exiſtimo.

Hæc itaque *Cururu-ape* nec facie, nec efficacia vulgaris exiſtit. In vaſtis nemoribus aliis arboribus innititur. Ligno eſt tenaci & flexibili, foliis decoratur oblongis, dentatis, ex ſe invicem, ad ficus fere Indicæ modum, pronaſcentibus. Ita ut non raro, pro naturæ luſu, quinquefolium conficiant, inferius duobus expanſis foliis, ſuperius tribus eminentibus.

Fructus ſeu fabas profert, uvæ figura & magnitudine, exterius læte rubentes, interius candida pulpa refertas, ſub qua nucleus niger pulchre emicat. Hi fructus ad abuſus potius quam uſus recepti ſunt: quippe contuſi, aquas venenata qualitate inficiunt, ita ut piſces inebrientur & moriantur. Folia autem viridia contuſa applicata, eorumque recens ſuccus vulneratis tantum prodeſt, quantum fructus aſſumtus aliis animantibus ſolet obeſſe. Adeo enim qualiacunque vulnera, etiam prima intentione, mundificat & reſtituit, ut merito inter præcipuas vulnerarias hæc Herba numerari mereatur.

CAP.

Cap. LXXXIX.

De Timbo, ejusque facultatibus.

Præter eas quas generali nomine *Cipo* nuncupatas esse diximus: variæ & mirabiles dantur Herbæ ἄφυλλοι, *Timbo* vulgo dictæ, & variis usibus & abusibus dicatæ; quæ omnes jucundum dant spectaculum. Quædam enim instar funium, in aëre tensæ, vix pollicis crassitici, ad altissimarum arborum fastigia enituntur, indeque rursum demissæ humi se præcipitant; unde denuo continuato & tenacissimo ductu insurgunt in infinitas chordas, ita ut silvas vix penetrabiles conficiant. Quædam vero sunt humani cruris crassitie, triangularis, quadrangularis, & rotundæ figuræ, arborumque cacumina adæquant, easque nunc hederæ in modum amplectuntur, nunc eas rursus descrunt, atque in nodosos gyros & concinnos hinc inde luxuriant, adeo flexibiles & validæ, ut quoquomodo constringas, numquam rumpantur. His *Timbo-guacu* à magnitudine; illis *Timbo de Cono* à vulgo nomen inditum, quod vietoribus ad vasa liganda, contusa coriariis Rhois, Naupegis stupæ vices præbeat. Piscatoribus ad retia non solum tingenda, & præservanda inservit: sed & ad Pisces capiendos, interiori & exteriori substantia abutuntur. Quibus ad Fluviorum ripas (ut ipse multoties vidi) contusis, aquas atro colore & virulentia quadam inficiunt, unde Pisces non tam moriuntur statim, quam vertiginosi & quasi ebrii in retia se præcipitant. Male quoque fit pecoribus si ex hac aqua bibant. Sequitur *Guaiana-Timbo* nomine & noxia hac qualitate præcedentibus similis, cæterum dissimillima apparens, quæ sola in Medicos usus recepta est, & foliis non solum non caret, sicut multæ aliæ *Timbo*, sed & floribus rubris & siliquis decoratur: quarum cortex succum quidem Piscibus quoque infestum, sed impetigini & puerorum scabiei, cæterisque hujus generis affectibus cutaneis, proficuum continet; si probe partes affectæ illo fricentur succo.

Cap. XC.

De Paratura, ejusque qualitatibus.

Sicut *Carex*, Belgis **Helm**/ in Hollandiæ locis arenosis circa mare; ita fere in sitientibus & arenosis littoribus Brasiliæ hæc Herba *Paratura* conspicitur. Raro ad cruris humani altitudinem ascendit; caule duro, ligneo, ruffi coloris, foliis multis tenuibus, sature viridibus, ad tactum asperrimis, ornate comatim assurgentibus.

Radix est tenuis, aromatici odoris; quæ suffumigiis, balneis, in ani & intestinorum affectibus, indita, non solum emolliendi, sed & roborandi facultate pollet, atque in pretio à Lusitanis habetur.

Cap. XCI.

De Ibirarema, sive Pao d'Alho, ejusque facultatibus; & Tipi.

Aliquot plantæ, in vastis Brasiliæ nemoribus reperiuntur, quæ usque adeo *Allii* qualitates æmulantur, ut vel levissime attactæ gravissimo odore silvas & ædes integras inficiant, atque simul capiti & naribus obsint. Duæ diversæ potissimum mihi innotuerunt, quarum prior *Ibirarema* Brasilienssibus, *Pao* vel *Cipo d'Alho* Lusitanis nominatur. Illi enim sub nomine *Cipo* complectuntur omnes illas mirabiles herbas in silvis luxuriantes, quæ altissimarum arborum cacumina adæquantes, eas flexuoso & tenaci ductu amplectuntur.

Posterior frutex est arborescens; in silvis, tum quoque Olindæ promontorio reperitur *Tipi* nomine. Utriusque facultates conveniunt & iisdem usibus inserviunt. Barbari ad duo potissimum mala applicant. Cortices admixta aqua contundunt, indeque viscidum muccum, sive smegma vi eliciunt, quo nunc puerorum integra corpora, quæ febribus lentis & obstructionibus illis diuturnis è frigore natis, obnoxia sunt: nunc adultorum membra vagis articulorum doloribus infectata inungunt & fricant cum felici successu. Ego ob ingentem harum arborum calorem & efficaciam, posteriorem hanc potius curationem, quam illam priorem in pueros exercere malui. Multi enim adulti à frigidis illis musculorum, nervorum & tendinum affectibus internis & externis (*Curimentos* generali nomine appellant Lusitani) crebra & forti hujus muccilaginis inunctione restitui solent.

CAP. XCII.

De Aninga Peri, ejuſque facultatibus.

A *Ninga Peri* Braſilienſibus dicta eſt planta fruticeſcens, quæ paſſim in ſilvis Braſiliæ naſcitur, flore exiguo albicante, cui paucæ uvulæ è cœruleo nigricantes, Sambuci baccis ſimiles, ſuccedunt. Foliis decoratur lanuginoſis, ovalis figuræ, triſte viridibus quidem, ſed aſpectu pulcherrimis; ad tactum inſtar urticæ mortuæ, mollibus & veluti lanuginoſis, quæque nervis multis & craſſis diſtinguuntur.

Folia recenter contuſa vel in pulverem redacta, recentibus & inveteratis ulceribus medentur prima intentione, ſi profunde illorum ſuccus aut pulvis iis immittatur.

CAP. XCIII.

De Meeru, ſive Canna Indica.

INter eas plantas quæ in Europæ regionibus calidioribus ex Indiis tranſlatæ vigent, hæc ornatiſſima quoque datur, quam *Cannam* Americanam non immerito appellarunt, quod ejus Stolones *Cannarum*, ſive arundinum modo firmi, nodoſi extus & ſpongioſi intus, recta in octo vel novem pedum altitudinem exſurgant. Prima illarum occurrit illa quæ *Meeru* Braſilianis dicta: cujus caulem viridem folia ſolitarie poſita ambiunt, duos fere pedes longa. Caulis ſuperius in alios ramulos dividitur, aurei coloris flores inodoros producentes, quibus capſula ſive fructus echinatus, primum viridis, mox nigreſcens, ubi maturuerit, ſuccedit, in quo per cellulas diviſa ſunt multa ſeminis grana, nigra, levia, magnitudine & duritie piſis ſimillima, albaq; ſubſtantia quadam repleta.

Radix mirum in modum eſt craſſa, tuberoſa, longa, ſuccolenta, ſplendens, & inſtar Cepæ ſquammis ruffis prædita. Hujus plantæ vel *Cannæ* Indicæ ulteriorem Deſcriptionē apud Cluſium Lib. 4. Cap. 54. tum quoque apud noſtrum Marcg. videre eſt. Ego enim ejus foliorum dignitates experientia comprobatas exhibere ſatago, quæ ad ſecundum gradum refrigerantia, tum & abſtergentia contra multa mala cutanea calida externa atque interna applicantur. Hypochondrio denique dextro contra Hepatis calores cum oleo Aningæ & Nymphææ Braſilicæ impoſita, curationem abſolvunt feliciter.

CAP.

CAP. XCIV.

De Albara, aliis Pacivira, ejuſque facultatibus.

IIſdem locis ſilveſtribus atque triviis umbroſis luxuriat alia quædam planta aſpectu pulchra, ſtolonis & radicis firmitate atque pondere *Cannam* quoq; Indicam; ſed ſummitate ſua *Lilium* Americanum ſilveſtre æmulans: foliis quoque licet prælongis, anguſtioribus tamen eſt & ex imo caulis erumpentibus. Flore denique (licet æque flavo & inodoro ſicut *Canna* Indica) majore & cochleariformi, nunc incurvato, nunc in poſtica parte inſtar cuſpidis extenſo. Semine eſt nigro, & radice bulboſa, ſicut *Meeru*, prædita.

Folia vulneribus & ulceribus utiliter adhibentur, unde *Herba dos feridos* vulgus Luſitanicum nominat. Tuberoſa & ſuccu-lenta ejus radix à Nigritis comeditur & ab omnibus pariter Incolis intenſæ habetur caliditatis, ac proinde Hiſpanis æque ac noſtris Chirurgis Batavis in quotidiano habetur uſu; maxime in Apoſtematis & ulceribus maturandis.

CAP. XCV.

De Tupaipi, aliis Vrucatu.

PLanta eſt nobilis, quæ nunc humi, nunc ſuper arbore (ſicut aliæ multæ plantæ) ſine radice luxuriat, interque bulboſas, quod bulbum habeat prægrandem & utilem, facile primum locum meretur. Cujus ſi formam externam, ſi vires ſpectes, ſquillam Europæam diceres, quod illam per omnia referat; ac proinde Braſilienſes Indigenæ à potiori videntur nomen *Tupaipi*, quod bulbum ſignificat, Luſitani *Cebola*, impoſuiſſe. Folia habet numero quinque vel ſex, tribus nervis ſecundum longitudinem prædita, nec florem nec fructum ferentia; ſunt autem cubitum longa, gladiata, inferius deſinentia in bulbum illum prægrandem, qui medullam vireſcentem pinguem & inodorum, ſed ſatis efficacem ſuppeditat. Dolores enim ſedare ex calore natos, perhibent Barbari: Luſitani vero mecum ipſum bulbum in uſum quotidianum ſicut ſquillam Europæam feliciter applicabant.

CAP. XCVI.

De Iuquiri, aliis Caaeo, ſpeciebus, ejuſque facultatibus.

DUas Herbæ caſtæ vel mimoſæ, (ut quidam nuncupant) differentias notavi.

Prior quæ fruticeſcens eſt, in mediocrem altitudinem attollitur, caulibus ſtriatis, quadratis, viri-

viridibus, qui frequentiſſimis ſpinulis flaveſcentibus ſunt muniti. Ad latera per intervalla extenduntur ramuli, duos aut tres digitos longi, itidem ſpinoſi. Quilibet autem in extremitate habet ut plurimum quatuor folia, duo juxta ſe appoſita, ſeſquidigitum circiter longa, inferius albis pilis ve-

ſtita, ſuperius lævia & viridia non ſerrata. Ad ſingulos illos ramulos proveniunt tres vel quatuor pediculi breves, & in iis capitulum rotundum, villoſum, album, cui aliquid purpurei admixtum, qui flos eſt. Poſt quos ſequuntur ſiliquulæ in orbem diſpoſitæ, longis pilis albis veſtitæ, in quibus ſemen continetur.

Poſterior, eaque nobilior herbeſcens, vix humo ſe erigit, utraque ſpinis crebrioribus horret; utraque manu contrectata, licet leviſſime, contrahit folia, & ſtatim rurſus explicat. Optima quæ eſt, jucunda viriditate, foliis exiguis, ſed latius expanſis, *Fraxini* inſtar, utrimque congeſtis, flore è pallido purpuraſcente, conſpicitur. Caulem habet adeo tenuem, ut craſſitie filum ſericeum vix ſuperet.

Hæc ſpadicei coloris ſiliquis echinatis & oblongis involutum: illa aſperis & rugoſis ſphærulis ejuſdem coloris, ſed puſillum ſemen profert. Ex arenoſo & effæto ſolo, utraque, ut plurimum, naſcitur.

Hanc ſtirpem Orienti cum Occidente eſſe communem à Coſta teſtatur, qui deſcriptionem ejus licet valde imperfectam, nobis reliquit. Nec eſt quod dubitet Cluſius, utrum admota manu marceſcat; toties enim contactu complicari, modicoque intervallo denuo explicari vidimus. Sole quoque cadente ſeneſcere, oriente vero denuo revireſcere, veriſſimum eſt. Sunt qui motum ſpontaneum & ſenſum illi tribuant. Sed quia inſtituti noſtri non eſt nugis refellendis temporis jacturam facere, proferemus ea quæ uſu atque experientia comprobata & à nemine ante prodita ſcimus.

Braſi-

Brasiliani, si cui forte neecm moliantur, momentum hujus herbæ in pulverem tritæ, epulis indunt, vitamque eripiunt. Hoc admiratione dignum, quod nullum huic malo remedium aut antidotum à Medicis hucusque repertum, ipsi radici hujus Plantæ præferendum. Hæc siquidem liberalius porrecta, vim veneni retundit. Folia illius venenata, in emplastri formam redacta, strumas resolvunt & curant.

CAP. XCVII.

De Jupicai, sive Erva d'Empige, ejusque qualitatibus.

IN pascuis irriguis paulo supra graminis altitudinem exsurgit caulis tenuis, junceus, ex planta gramini simillima, sed concava & succo refrigerante referta. Brasilienses appellant *Iupicai*, Lusitani *Erva d'Empige*. Mensibus pluviis frequentius provenit hic caulis, & non minus ipso aspectu, quam usu est gratus quippe in summitate gaudet capitulo exiguo & eleganti.

Ob præclaras virtutes, præcipue ad tollendam impetiginem atque similes cutaneos affectus, ex calore & humorum acrimonia natos, vix ulli est incognita planta. Quippe solo liquore plantæ recenter contusæ, pars affecta fortiter fricata, summum accipit solatium, & pruritus intolerabilis mitigatur & sedatur, quin ipsa impetigo, si non foveatur à multo tetro humore, tollitur.

CAP. XCVIII.

Faisaons d'Empige, eorumque qualitates, atque usus.

INter tot Smilaces & Convolvulos, arborum cacumina passim conscendentes, hic siliquosus Convolvulus visu atque usu cæteris haud est inferior, utpote qui admodum tenax sinuosis flexibus, frondosis, magnis & glabris foliis hinc inde vagatur, & tenuibus phaseolis & cubitum longis est ornatus, qui merito à Lusitanis fabæ Impetiginis, sive *Faisaons d'Impige*, vulgo appellantur. Quæ siliquæ mensibus pluviis detractæ immaturæ & virides, succo turgent præstantissimo, eoque frigido & acri, quo si fricetur qui Impetigine laborat, non leve solamen accipit, imo curabitur, si aliquoties reiteretur remedium.

Quando maturuerunt siliquæ tempore æstivo, mox exsiccantur, tuncque non solum tunicam externam, sed & succum atque semina, quibus scatent, paulatim nigrescere & aromaticum odorem spirare comperies: verum tunc prædicto malo minus aptæ judicantur.

Quo nomine à Brasilienfibus nuncupetur, nondum à me observatum: alioquin planta omnibus est notissima.

CAP. XCIX.

De Maſarandiba, ejuſque facultatibus.

ARBOR hæc Ceraſum altitudine non ſolum, ſed & ligno, foliis fructibuſque æmulatur, eique, ſi è longinquo conſpiciatur, ſimillima apparet. Olim ſilveſtris & in montoſis potiſſimum locis naſcens, nunc in hortis Luſitanorum quoque excolitur. Floret menſibus hybernis, moxque fert fructus infinitos, ceraſi quidem Europæi magnitudine & figura, cæterum multum diſſimiles; quod pellicula veſtiantur tenaci, craſſa, prius rubeſcente, ſed ubi maturuerint, miniati & triſtis coloris: præter duriorem quem continent lapidem, lacteo turgent liquore dulciſſimo, eoque non ingrato, ac proinde ab omnibus pariter incolis inter epulas expetito. Quia temperate calidus eſt hic ſuccus, & nutriendi facultate pollet, expreſſus emulſionis inſtar exhibetur; tum imprimis contra frigidiores pectoris affectus vel ſolus vel aliis remediis pectoralibus admixtus: guttu denique & aſperam arteriam male affectam, maximopere mulcere compertum eſt.

CAP. C.

De Amongeaba, ejuſque facultatibus.

AMONGEABA herba quæ graminis videtur ſpecies, in arenoſis locis ſponte luxuriat, & ultra tibiæ altitudinem aſſurgit, unico caule eoque duriore & fere lignoſo, foliis oblongis Gladioli in modum naſcentibus.

In ſummitate capitulo aſpero inſtar ariſtæ Panici ſilveſtris decoratur.

Facies hujus plantæ mihi diutius nota quam uſus, quippe ab illis Incolis tantum mihi traditus, quibus Malvæ & Baſcurhinæ copia deeſt, quod earum emollientium herbarum vices ſuppleat, & eodem modo præparata & externe adhibita uſus eoſdem præſtet: imprimis autem fomentis & lavacris ex illa confectis anum ex Teneſmo afflictam demulceat, magnumque illi ſolatium adferat.

CAP. CI.

De Ibipitanga, ſive Ceraſo Braſiliana, ejuſque qualitatibus.

IBIPITANGA, vel *Ubipitanga*, olim ſilveſtris tantum, ſed nunc ob uſum in hortis Luſitanorum & Batavorum quoque exculta, merito inter Ceraſos vel Prunos ob florum & fructuum ſimilitudinem, referenda eſt: niſi quod truncus contortus in varios ramos hinc inde diſpergatur. Foliis eſt ſaturate viridibus, ad quorum exortum flores albi quatuor foliolis conſtantes prodeunt. Unde fructus rotundus inſtar baccæ mori primo miniatus, mox lætius paulo rubeſcens & octoties profunde ſtriatus, emanat; menſibuſque pluviis potiſſimum matureſcit. Umbelico ex minimis foliolis congeſto eſt præditus. Cuticula eſt tenui pulpa rubra admodumque ſucculenta, ſaporis calidi & ſubamari, cumque grato acore aſtringentis. Lapis qui continetur unicus, nucleum calidum & amarum habet. Fructus autem hi celebres, ſecundæ menſæ deliciæ non ſolum ſunt, ſed & ægris prodeſſe ſolent: ventriculum enim languidum mire reficiunt, flatus diſcutiunt, nauſeam ſtomachi reprimunt. Pectori denique, ſi cum pauco ſacchari exhibeantur, ſolamen adferunt.

CAP. CII.

De Janiparandiba.

DE vulgari hac arbore in triviis notiſſima ne actum agerem, pauca addenda habeo, præter ea quæ à *Georg. Marcgravio* Fol. 109. ſunt dicta. Ramorum hujus arboris paucitatem, foliorum frequentia compenſat, quibus ſolis vis medicatrix, quantum hactenus conſtitit, inſita eſt: nam flore licet inſigni, pulcherrimo, ſuaviſſimique odoris, tum fructibus egregie copulatis pomi magnitudine, quibus nuclei ſplendentes inhærent, ornetur: nihil tamen Culinæ vel Pharmacopææ uſui ſunt. Folia autem hæc inordinate ramis ipſis annata, oblonga pedem ultra, nervo ſecundum longitudinem, multiſq; coſtis ſecundum latitudinem conſpicuis, vel integra, vel contuſa, hepatiſque regioni applicata aliquandiu, durities & obſtructiones hypochondrii reſtituunt: eiſdemque malis, ſi rite ex arte præparentur, atque in Apoſemate exhibeantur, conducunt: ac proinde numero aperientium aſcribenda ſunt.

CAP. CIII.

De Globulo bovino, illiuſq; uſu.

VAriæ magnitudinis poma rotunda, in boum ventriculis reperta, laniones ad me deferre ſolebant. Quæ penitius examinans interius ex meris pilis bovinis arctiſſime compactis conſtare comperi, & exterius glabra, nigra & dura pelle tegi. Unde crediderim boves ſibimet, pruriente cute, dentibus pilos evellere, qui cum ab omaſo digeri nequeant, in maſſam cogantur rotundam, quæ poſtea in pilæ majoris magnitudinem ex-

excreſcit, unde anheloſi & quaſi aſthmatici diu incedunt: (ſicut capreæ quibus lapis Bezoar innaſcitur) quod animadvertentes ruſtici, ne totius animalis jacturam patiantur, eos mactant. Ita ut hujus pomi conſtructio ſit animalis deſtructio.

Barbari raſuram pîloſam internè exhibent contra pertinaces alvi fluxus ſanguineos. Externè emplaſtra, ſicut è pilis leporinis fieri ſolet, contra hæmorrhagias cum felici ſucceſſu applicant. Ego hoc externum, quam illud internum remedium imitari malui.

CAP. CIV.

De Corallio abo Braſiliæ.

IN quibuſdam Paranambuci locis juxta rupem illam *Reciffo* vulgo dictam, quando maris receſſibus littus minus immerſum eſt, infinitæ lapideæ excreſcentiæ, nunc arbuſcularum, nunc Braſſicæ ciprinæ inſtar factæ, in ipſo fundo, cœlo ſereno conſpiciuntur. Quæ pro diverſitate vel algæ, vel fungorum, plantarumque maritimarum (quibus Cryſtalli more paulatim ſingulis acceſſibus aqua ſalſa vi Solis agglutinatur) vario & miro naturæ luſu creſcunt, atque è fundo erutæ, mox duriſſimæ, ſi inſolentur in littore ſicco, niveique coloris fiunt. A Magnatibus in Hiſpania & Belgio admodum expetuntur, ut ædes & ſubterraneas cavernas illis exornent. Maris accolæ & piſcatores in uſum Medicum potius hoc Coralli genus adhibent, & raſuram ejus contra fluxus ventris & ruentes humores exhibent indiſcreta quantitate. Quamobrem ſi ex arte, ſicut officinarum Corallum, præparetur, iiſdem uſibus eſt dicatum, nec dignitate multum illi cedit.

NE actum agerem circa eas plantas, quæ in hoc Americæ tractu ab Europæis nec facie nec efficacia differunt, ſed cum aliis mundi partibus communes exiſtunt, atque ab authoribus ſatis ſuperque ſunt deſcriptæ: finem operi ſum impoſiturus, ſi prius leviori penicillo & una fidelia earum quaſdam uſuales & notiſſimas attigerim, atque in Syllabum coëgerim, ut ſunt Mentaſtrum, Acetoſa, Aloë, Lilium, Sonchus lævis, Cucumer Aſininus, Alkekengi, quæ omnes ſilveſtres ſunt & qualitate Europæis ſimiles, gradu tamen illis cedunt. Acorus, Malua, Althæa, Titimallus, Centaurea minor, Filix, Portulaca, Polypodium (fructui Caraguata ſupercreſcens) Vrtica, Serpentaria, Liquiritia, Salvia Silveſtris; pares gradus quaſi efficaciæ cum iis obtinent: Soldanella autem, Perſicaria, Tamarindis, Blitum, Solanum, Ocynium ſilveſtre, Nymphea, Artemiſia, Cucurbita dulcis & amara, & alia Europæis dignitate facile ſuperant.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM.

A.

ABaremo temo arbor. 77
Acaja arbor. 68
Acaiu arbor, & illius fructus. 57
Acaricobæ herbæ qualitates. 90
Africæ fluctuum vicißitudo. 3
Aguape Nymphæa ſpecies. 91
Aguaracuinha-acu herba. 109
Aguaraquiya herba. 108
Aguaxima herba. 104
Aboay fructus venenatus. 49
Albara planta. 117
Amenduinæ radices. 93
Ambaiba arbor. 72
Ambua centipes hirſutus. 44
Amongeaba herba. 120
Ananas ejuſque qualitates. 87
Anda arbor. 72
Andira Ibaiariba arbor. 81
Angelin arbor. 81
Anhuiba arbores. 98
Aninga frutex, 103. oleum. 104
Aninga peri herba. 116
Antæ quadrupedes. 10
Aquarum diſcrimen & uſus. 11, 12
Arabo ſerpens. 42
Aracaiba arbor. 74
Araticu pana. 48
Arbores haud altas radices agunt in Braſilia. 5
Aroeira arbor. 64
Atiæ ſpecies. 69
Aurantiorum creber uſus ſalubris. 10

B.

BAcoba & Banana arbor. 75
Balſamum Cabureiba. 57
Banana arbor. 76
Baſourinha herba. 110
Batata de purga *Luſitanis.* 93
Batatæ radices. ibid.
Betigas *Luſitanis.* 34
Betys, ſive Betre. 88
Bibora ſerpens. 43
Bicho *morbus Luſitanis*, 27, 32. *vermiculus.* 38
Boicininga ſerpens. 41
Boiguacu ſerpens. ibid.
Boiobi ſerpens. 43
Boitiapo ſerpens. 42
Braſiliæ aëris temperies, 1. ſitus, ibid. anni tempeſtates, 2. ſerenitas, 3. æquoris facies, ibid. æſtus, 4. ejus Præfecturæ, ibid. Soli facies, ibid. nemora & ſylvæ, 5. ſalubritas & incolarum longævitas, 6. Medicina, 7. Incolarum diverſitas, 8. animantia, 10. obſonium, 11. potus uſitatißimus, 11. morbi, 12. prognoſtica, 14. Endemii morbi, 15. & ſeqq.

C.

CAapiæ herbæ qualitates. 90
Caaataya herba. 110
Caacica herba. 102
Caaeo ſpecies. 117
Caajanduvan herba. 105
Caapebæ herbæ qualitates. 94
Caapomonga herba. 105
Caaroba arbor. 70
Cabureiba arbor, 57. balſamum. ibid.
Cacaboya ſerpens. 43
Caiatia herba. 102
Camara juba herba. 86
Cambui myrtus ſilveſtris. 82
Caninana ſerpens. 43
Canna Indica. 116
Canna ſilveſtris, ejuſque uſus. 109
Cannarum Sacchari cultura. 50
Caopia arbor. 60
Capiipuba herba. 102
Caraguatæ variæ ſpecies. 111
Cara radix. 93
Caranaiba arbor. 62
Caſcavel ſerpens. 41
Catharri in Braſilia. 21
Cebipira guacu arbor. 78
Ceraſus Braſiliana. 121
Chabecos *morbus Luſitanis.* 60
Chalybis uſus laudatus. 25
Chinæ radicis ſpecies. 99
Cholera morbus. 29
Cipo de Cobras *Luſitanis.* 44
Cobre de Cipo ſerpens. 42
Cobre de Veado ſerpens. 41
Cobre de Corais ſerpens. 42
Cobre Verde ſerpens. 43
Cocoeiro palma. 62
Copaiba arbor, 56. oleum. 57
Copuerucu inſectum. 38
Corallium album Braſil. 122
Cotora rana. 46
Crocodylus. 43
Cuapomonga ſecunda herba. 109
Cucuraciu ſerpens. 42
Cucurucu ſerpens. 41
Cupouna arbor. 83
Curimentos *Luſitanis.* 21
Cururu-ape herba. 114
Cururu bufo. 46

D.

DIæta Medicorum Braſilienſ. 17
Dunploop *Belgis.* 28
Dyſenteria morbus. 30

E.

EIrirucu apes grandiores. 56
Eiruba Braſilienſibus apes, 55. earum ſpecies. 56
Eixu apes minores. ibid.
Embira arbor. 71
Empige *Luſitanis.* 37
Erva d'Amor *Luſitanis.* 105, 112
Erva do Capitaon *Luſitanis.* 9
Erva do Rato *Luſitanis.* 9
Erva de noſſa Senhora *Luſitanis.* 9
Erva dos Cobres *Luſitanis.* 10
Erva do Bicho *Luſitanis.* 10
Erva do Figado *Luſitanis.* 11
Erva dos Feridos *Luſitanis.* 117
Erva d'Empige *Luſitanis.* 11

F.

FAiſaons d'Empige *Luſitan.* 11
Febres continuæ in Braſilia, quotidianæ ariſßimæ. 15, 16
Fedagoſo herba. 10
Figuero d'inferno *herba.* 91
Fœminæ Braſiliæ fœcundæ. 7
Fluxus ventris. 27
Fulgura crebra in Braſilia. 3
Fungi Braſilienſes. 47

G.

GArapæ abuſus. 2
Getycoroya arbor. 6
Globulus bovinus. 12
Gonorrhæa. 3
Guabi pocaiba arbor. 8
Guajaba arbor. 7
Guaparaiba mange ſpecies. 11
Guaiana-timbo. 11
Guabiraba arbor. 7
Guetys arbores. 66
Gummi Ietaibæ. 6

H.

HEpaticus alvi fluxus. 31
Herba caſta, ſive Mimoſa. 48
Herba lanuginoſa, ejuſque uſus. 113
Hydropis conſideratio. 26

I.

IAborandi herb. qualitates. 97
Iacape gramen junceum. 96
Iacuacanga qualitates. 98
Iamacaru planta. 99
Ianipaba arbor. 67
Ianiparandiba arbor. 121
Iaracatia arbor. 10
Iararaca ſerpens. 42
Iava ab intermittentibus febribus immunis. 1
Ibaraee arbor. 7
Ibipitanga arbor. 121
Ibirarema herba. 11
Ibiboboca ſerpens. 42
Ibijara ſerpens. ibid.
Ibiracoa ſerpens. 43
Icicariba arbor. 59
Icica reſina. ibid.
Ietaiba arbor. 6
Ijboja ſerpens. 41
Iira Braſilienſibus mel ſilveſtre. 55
Iitiucu radix. 93
Iito arbor. 79
Inflammatio ani.

Inhame radices. 93
Inimboja herba. 95
Ipecacuanha, ejusque facultates. 101
Iupicay planta. 119
Iupicanga Chinæ species. 99
Iuqueri Planta. 117
Iurepeba utraque. 84
Iuricuaræ herbæ facultates. 102

K.

KLem *Belgis spasmi species.* 19

L.

LAmiæ *piscis jecur.* 19
Loco arbor. 82
Lumbrici ventris. 27

M.

MAchinæ *Mandibocæ Icon.* 51
Machinæ Sacchari Icon. 50
Malua d'Isco *herba Lusitanis.* 104
Mamarga frutex. 84
Mandibocæ historia. 52
Mandiboca silvestris. 55
Mangues arboris variæ species. 113
Manaca frutex. 183
Mangaiba arbor. 76
Mangara peuna herba. 95
Mangara brava herba. ibid.
Manipuera succus Mandiocæ. 48
Maribunda *Lusitanis insectum.* 38
Marigue insectum. ibid.
Masarandiba arbor. 120
Mechuacan radix. 93
Meeru herba. 116
Mellis silvestris consideratio. 55
Morbi contagiosi in Brasilia. 34
Morborum origo in Brasilia. 8
Moscites *Lusitanis.* 38
Moucicu excrementum maris. 44
Mucuna guacu faba. 48
Muliebres morbi in Brasilia. 32
Munbuca apes flavæ. 56
Mureci arbor. 79
Munduyguacu pinhones do Brasil. 83
Murucuja variæ species. 106
Murucuja-miri. 107
Myrtus silvestris. 82

N.

NArinari *piscis.* 44
Nhambi herbæ qualitates. 89
Nhambu-guacu herba. 91
Nhandi pipe longum. 96
Nhanduguacu araneus. 44
Niqui piscis venenatus. 45

O.

OBstructio *viscerum naturalium.* 23
Oculorum vitia in Brasilia. 18
Oppilatio Hepatis & Lienis. 24

P.

PAcivira *planta.* 117
Paco caatinga. 98
Pagimirioba herba. 86
Palmarum differentiæ. 61
Pao d'Alho *Lusitanis.* 115
Pao molle *Lusitanis.* 80
Pao podre *Lusitanis.* 35
Papulæ in Brasilia. 37
Paranambuco etymon. 49
Paratura herba. 115
Pe de Galinha *herba Lusitanis.* 102
Pimenta da terra *Lusitanis.* 107
Pindaiba arbor. 71
Pindova arbor. 61,62
Pinhones do Brasil. 83
Piper longum Brasil. 96
Pisces venenati. 44
Pluvialis temporis in Brasilia initium. 2
Pluviarum guttæ magnæ in Brasilia. 3
Potincoba planta. 101
Prolapsus cartilaginis mucronatæ. 22
Pucho *tenesmus Lusitanis.* 28
Pulgera *herba Lusitanis.* 101
Purgandi methodus in Brasilia. 17

Q.

QViya *piper Brasil.* 107

R.

REciffo *Brasiliæ.* 3
Remedia contra oculorum vitia. 19. *contra spasmum,* 20. *contra stuporem,* 21. *contra Catharros,* 22. *contra prolapsum cartilaginis mucronatæ,* 23. *contra obstructiones viscerum,* 24. *contra oppilationem Hepatis & Lienis,* 25. *contra Hydropem,* 26. *contra Lumbricos,* 27. *contra fluxus ventris,* 28. *contra Tenesmum,* 29. *contra Choleram,* 29. *contra Dysenteriam,* 30. *contra fluxum alvi hepaticum,* 31. *contra inflammationem ani,* 32. *contra morbos mulieribus familiares,* 33. *contra Luem Veneream,* 35. *contra Gonorrhæam.* ibid.

S.

SAcar *Arabicum.* 49
Salsa de Praya *Lusitanis.* 103
Sanguinis eductiones in Brasilia. 16
Sape gramen junceum. 96
Sarcaso Hispanis. 3
Sassafras Brasil. 98
Scantamento *Lusitanis.* 35
Scarificationes variæ. 16
Scolopendra venenata. 44
Scorbuti curatio. 24
Seren *Lusitanis aura vespertina.* 9
Silva de praya *Lusitanis.* 95
Spasmus in Brasilia. 19
Stupor morbus Brasiliæ. 20
Subsolanus Brasiliæ familiaris. 1

T.

TAjaobæ *species.* 95
Tangaracæ species omnes lethales, 47. *earum descriptio & qualitates.* 92
Tangedor *Hispanis serpens.* 41
Tapia arbor. 68
Tapyracoana arbor. 80
Tapyrapecu herba. 112
Tareyboia serpens. 43
Tenesmus morbus. 28
Timbo herbæ. 115
Tipi frutex. ibid.
Τενεσμὸς *Græcis.* 19
Tunga insectum. 38
Tupaipi bulbosæ plantæ. 117
Tupiecana herba. 110
Tupuraiba arboris flos. 56

V.

VMbu *arbor.* 77
Venena à Barbaris excogitata. 40
Venenata animantia Brasiliæ. ibid.
Visqueira *herba Lusitanis.* 105
Vitis arbustinæ qualitates. 113
Vlcerum curatio. 36
Vrape guacu arbor. 79
Vrucatu planta. 117
Vrucu arbor. 65
Vrurumbeba arbor. 100
Vulnerum curatio. 36

Z.

ZAbucayo *arbor.* 65
Zamouna arbor. 81

FINIS.

GEORGII MARCGRAVII DE LIEBSTAD,

MISNICI GERMANI,

HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM BRASILIÆ,

LIBRI OCTO:

Quorum

TRES PRIORES AGVNT *DE* PLANTIS.

QUARTUS *DE* PISCIBVS.

QUINTUS *DE* AVIBVS.

SEXTUS *DE* QUADRVPEDIBVS, *ET* SERPENTIBVS.

SEPTIMUS *DE* INSECTIS.

OCTAVUS *DE* IPSA REGIONE, *ET* ILLIVS INCOLIS.

CVM

APPENDICE *DE* TAPUYIS, *ET* CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET, ANTVVERPIANVS,

In ordinem digeſſit & Annotationes addidit multas, & varia ab Auctore Omiſſa ſupplevit & illuſtravit.

IOANNI MAVRITIO,
NASSAVIÆ COMITI,
TERRÆ ET OCEANI BRASILIENSIS SVMMO PRÆFECTO,

QVÆ

SUIS PER BRASILIAM PEREGRINATIONIBVS INDEFESSO STVDIO INQVISIVIT, ACCVRATE DESCRIPSIT, ET QVORVM ICONES AD VIVUM IPSE FECIT, NOMINA APVD INCOLAS INVESTIGAVIT, ET QVÆDAM CONVENIENTIA IMPOSVIT, FACVLTATES, QVANTVM FIERI POTVIT, INDAGAVIT, ET IN HANC HISTORIAM, IN OMNIVM NATVRALIS SCIENTIÆ STVDIOSORVM ET ADMIRATORVM USVM DIGESSIT,

IN DEBITAM BENEFICIORVM MAXIMORVM AB IPSO ACCEPTORVM AGNITIONEM ET GRATIARVM ACTIONEM

DEVOTE OFFERT ET DEDICAT

GEORGIUS MARCGRAVIUS, DE LIEBSTADT,
Miſnicus Germanus.

IOANNES DE LAET,
ANTVVERPIANVS,
AD
BENEVOLO ECTORES.

GEORGIUS A RCGRAVIUS, Auctor hujus Historiæ, doctissimus & diligentissimus Rerum Naturalium investigator, Mathematicarumque scientiarum imprimis gnarus, cum hoc ageret, ut accuratam daret Descriptionem omnium Rerum Naturalium BRASILIÆ, ad quam eo animo erat profectus, (cum quibus reliquæ Americæ maximam partem congruunt, quanquam ibi, ut & in aliis orbis partibus, quædam peculiaria reperiantur) non ex aliorum relatione, sed propria & diligentissima inquisitione atque accurata observatione, multis itineribus propterea susceptis, non sine periculo, primo confuse illas descripserat & delineaverat, prout variis locis & temporibus sese offerebant, aut ad ipsum ab incolis afferebantur: deinde illas ordine suo disponere & ad suas classes referre cœperat: sed quia, præsertim in plantis, non uno tempore omnia sese exhibent, quæ ad plenam & perfectam earum descriptionem requiruntur, hinc factum est ut in aliquibus plantis, aut flores aut fructus & semina observare atque describere non potuerit, aut omissa postea supplere. Nam cum singulari studio de publico bene merendi (quod in admodum paucis reperias, siquidem plerique suas potius res curant quam publicas) è Brasilia se in Africam contulisset, ut ibidem simili diligentia res naturales indagaret & describeret, morte præventus fuit, neque potuit aut suo, aut aliorum desiderio satisfacere. Quum itaque illius commentarii ita indigesti atque imperfecti ab Illustri Comite JO. MAURITIO (cujus beneficio, favore, atque impensis hæc egerat) mihi fuissent traditi, obtulit se statim haud levis difficultas: siquidem Auctor metuens, ne quis ipsius labores sibi vendicaret, si forte quid humanitus ipsi accidisset ante quam ipse illos posset publici juris facere, bonam partem illorum, & quæ erant maximi momenti, characteribus quibusdam ab ipso commentis, exaraverat, quæ secundum alphabetum secreto relictum, primum enodanda & transscribenda erant, majori molestia, quam quis facile in alieno opere vellet sumere. Superavi tamen hoc fastidium, & laborem, quanquam alias satis occupatus, & simul dedi operam, ut singula ad suas classes venirent, & quam decentissimo ordine inter se componerentur, nam Auctor nullo servato ordine & herbas & frutices atque arbores inter se miscuerat, prout venerant ad manus: verum ab ipso omissa in Plantarum de[illegible]riptioni[illegible]bus, quanquam multum operæ adhibuerim, supplere non potui, præter admodum pa[illegible]ca, quæ verso charactere expressa invenientur, & quarumdam plantarum icones, quæ dee[illegible]rant, q[illegible] herbis siccis ab ipso conservatis, delineandas curavi. Librum autem octavum q[illegible]em tantum affectum reliquit, & pene nudos tantum titulos, concinnavi è variis [illegible] ipsius, tum aliorum, quas Illustr. Comes benignè cum variis Iconibus subminis[illegible] vicinitatem argumenti adjeci etiam brevem rerum Chilensium historiam, q[illegible] nar[illegible]s dederunt, cum nuper illam provinciam lustrassent, & compendiosiorem naviga[illegible]tim ad illas Pacificum invenissent. Denique addidi Annotationes perquam multas, pr[illegible]ptionem sum[illegible] Plantas, quas certo deprehendi etiam in Nova Hispania nasci, quarum descr[illegible] c IↃ IↃCXV à Fr. Ximene: cujus historiam (quam idiomate Hispanico in Mexico edidit an[illegible] LAS PLAN[illegible] & inscripsit; *Quatro libros* DE LA NATVRALEZA, Y VIRTVDES D[illegible], *y la Method*[illegible]TAS, Y *animales que estam recevidos en el vso de Medicina en la Nueva Espanna* [illegible]*ctor Francisc*[illegible] *y correccion, y præparacion, que para administrallas se requiere, con lo que el Do*[illegible]int *Hernandz escrivio en lengua Latina)* jam dudum in Sermonem Latinum transtuli,

opus editurus, si Icones Plantarum, quas ille nullas, uti nec animalium, addidit, vel ex parte nanciscì potuissem. In quem finem & multas herbas siccatas & in charta bibula compositas ex Americæ Insulis ab Amicis mihi mitti curaveram, & cæperam ad Auctorem hunc nostrum mittere descriptiones Ximenis, ut comparatione facta despiceret num eædem in Brasilia nascerentur, quod in aliquibus bene processit, uti è sequenti Historia apparebit. Non dubito autem quin alii, quibus plus otii & scientiæ suppetit quam mihi, observaturi sint in Plantis & Animalibus multa convenientia cum iis quæ in aliis Orbis partibus reperiuntur, mihi per alias graviores occupationes non licuit operosius ista inquirere. Destinaverat autem Auctor noster operi suo præmittere, PROGYMNASTICA MATHEMATICA AMERICANA, *tribus sectionibus comprehensa. Prima sectio est* ASTRONOMICA & OPTICA, *omnium siderum Australium intra Tropicum Cancri & Polum Antarcticum exstantium instaurationem: observationes varias & multas omnium Planetarum & deliquiorum Solis & Lunæ, indeque exstructa singularia: novas & veras Theorias inferiorum Planetarum Veneris & Mercurii, observationibus propriis superstructas: Refractionum & Parallaxium doctrinam, obliquitatem maximam Ecliptica definitam, nec non aliqua de maculis Solis & varias raritates Vranicas alias continens. Altera sectio est* GEOGRAPHICA & GEODÆTICA, *longitudinum terrestrium doctrinam eorumque initium numerandi constituens, Terræ totius veram dimensionem ex observationibus propriis demonstrans, ac Antiquorum & modernorum Geographorum errores detegens. Tertia ex duabus antecedentibus exstructa,* TABULÆ MAVRITII ASTRONOMICÆ. Etenim hunc titulum inter schedas illius inveni, sed tantum titulum, utrum opus absolverit, & quid illo factum sit, ignoro. Titulo autem huic subscriptum est; *opus desideratum à nemine adhuc tentatum, accedente munificentia Illustr. & Excellentiss. Heroïs* J. MAVRITII NASSOVIÆ COMITIS, &c. *Terræ & oceani Brasiliensis præfecti, Summi, Inchoatum Feliciter & itidem cum bono Deo post multos labores absolutum, in nova civitate* MAVRICIA, *sita in Brasilia Americæ Australis regione, Auctore* GEORGIO MARCGRAVIO *de Liebstad Germano.* Cæterum benevolos Lectores rogo ut hanc nostram qualemcunque operam boni consulant, Auctorisque manibus omnia bona precentur: & si quid aut corrigendum aut addendum noverint, candide impertiant; non enim despero, si Deus mihi vitam ad paucos annos proroget, & bello in Brasilia finis imponatur, Historiam hanc magis perfectam fore, & iis qui bene de illa merebuntur, condignam gratiam redditam iri. Interea fruimini his quæ jam damus.

SVM-

GEORGI MARCGRAVI
HISTORIÆ PLANTARVM
LIBER PRIMVS,
Qui agit de Herbis.

CAPVT PRIMVM.

De variis Graminis ſpeciebus.

GRAMINIS, *ut alibi, ita & in Braſilia variæ reperiuntur ſpecies, quarum has ab Auctore noſtro obſervatas & deſcriptas inveni.*

Prima ſpecies. Caulis teres, tenuis, cavus, gramineus, in octodecim aut viginti digit. altitudinem aſſurgit, in medio habens nodum & inferius tres: ſuperius autem ſupra nodum, unum folium acutum gramineum: in ſummitate caulis quinque aut ſex ſpicas tenues, duos circiter digitos longas, craſſo filo haud craſſiores, coloris argentei, à quibus parvuli è cinereo ad purpureo-cæruleum colorem vergentes flocculi dependent, tremuli & qui vento abiguntur.

Secunda ſpecies. Vocari poteſt Gramen triangulare; caulem enim habet triangularem, quindecim, ſedecim aut viginti quoque interdum digit. longum, ſupra terram longis anguſtis & venoſis gramineis foliis præditum. In ſummitate caulis capitulum eſt quadrangulare, quaſi è quinque glandibus compoſitum, magnitudine paſſulæ majoris, ad cujus latera quatuor foliola graminea extenduntur: ipſum capitulum odorem habet quaſi chamæmeli.

Tertia ſpecies. Itidem caulem habet triangularem, circiter pedalem, atque juxta humum duobus aut tribus foliis oblongis gramineis veſtitum. In ſummitate autem in brevibus pêtiolis, proveniunt ſex, ſeptem aut octo capitula alba, juxta ſe poſita: quorum quodlibet circumſtant ſex foliola viridia acuta.

Quarta ſpecies. Ex radicula capillata multi prodeunt caules, teretes, tenues, Spithamam alti, ad terram unico foliolo gramineo acuto veſtiti, è quo tanquam vagina prodit caulis. Summitatem autem caulis in orbem circumſtant ſeptem foliola, anguſta, acuta, duos circiter digit. longa, viridia quidem, ſed ad partem ab exortu interius albiſſima. In horum foliorum medio aliquot granula inſtar avenæ ibi invicem ſunt appoſita, in quibus ſemen latet. Caulis & folia pilis albis & mollibus veſtiuntur.

Quinta ſpecies. Inferius triangulatum habet caulem, qui ad quatuor circiter pedum altitudinem aſſurgit: folia autem quatuor aut quinque, ſeſquidigitum fere longa, arundinacea: ſuperius umbellas, multis acutis granulis, quaſi Echinorum aculeis, onuſtas

Sexta ſpecies. Gramen elegans plicatum atque miliaceum; in trium quatuor aut etiam quinque pedum altitudinem aſſurgit, ex radiculis filamentoſis, arundinis modo: folia circiter unum pedem longa, eleganter plicata, viridia, figura pene ut palmæ nuciferæ junioris. Caulis ſuperius fert ſpicam, circiter ſeſquipedem longam, milii ſpicæ ſimilem.

Septima ſpecies. Gramen florens. E piloſa radicula caules protrudit perquam multos, pedem aut ſeſquipedem longos, qui inferiori parte gramineis foliis veſtiuntur. Quilibet autem caulis ſuperius habet capitulum ſquamoſum, ſplendens, coloris ſubluteſcentis è pallido, huic floſculus inſidebat unicus, tribus foliolis luteis conſtans.

Octava ſpecies. Exiles radiculæ ſeu rectius filamenta emittunt quatuor aut quinque caules gramineos, anguſtos, circiter tres aut quatuor pedes altos. Quilibet autem caulis ſuperius dividitur in umbellam, ut gramen cyperoides capitula ſquamata continentem.

Nona ſpecies. Gramen ſtriatum ſimpliciter dici poteſt. Ex una enim radice quatuor aut quinque folia enaſcuntur & aſſurgunt in ſex pedum altitudinem, ſimilia gramini Hiſpanico ſtriato, præterquam quod in medio folii tantum unica ſtria ſit alba.

Decima ſpecies. Capûpuba Braſilianis: gramen plumeum: ad duorum aut trium pedum altitudinem aſſurgit, caule tereti, geniculato; foliis ad genicula plus ſeſquiped. longis; qui in ſummitate in viginti, viginti quatuor & interdum triginta tenuiores caules dividitur: quorum quilibet verſus ſummitatem ad duorum, trium, quatuorve digitorum longitudinem, argentea veſtitur panicula, quæ in medio ſemen gramineum continet. Caules egregie rufeſcunt.

Vndecima ſpecies. Bicubitalem vel tricubitalem ſortitur altitudinem; caule & foliis gramineis; panicula ſuperius in duodecim, quindecim aut plures diviſa; quarum quælibet octo aut novem digitos longa, coloris obſcure rufeſcentis.

Duodecima ſpecies. Foliis & caule quidem ut antecedens, ſed panicula longiore & pene pedali, ſubtiliuſque compoſita, atque coloris viridis.

Decima tertia ſpecies. Iacape Braſilianis, Luſitanis autem corrupte *Sape:* Gramen junceum & tenue. Ex radicula geniculata, juncea, alba, aſſurgit ad trium pedum altitudinem; caule primum ſimplice inſtar culmi ſiliginis, tereti, qui poſtea finditur in aliquot folia graminea, angu[illegible], in medio nervum album ſecundum longitudinem habentia: nullum habet ſaporem manifeſtum; nec florem fert nec ſemen. Valet contra ſerpentum morſus, hoc modo: ſi manus fuerit morſa, fiat poſt ma[illegible]um ligatura ex hoc gramine, venenum ultra non ſerpet.

CAP. II.

Filicis ſpecies, Trifolii ſpecies, Polipodium, Ononis.

FILIX *Braſiliana:* in duorum, trium aut etiam quatuor pedum altitudinem aſſurgit, caulis quadratus, ex ruffo nigricans, ſplendens, lanugine ruffa obductus. Folia ejus alata ſibi invicem alternatim opponuntur, quinque aut ſex digitos longa. Foliola autem alæ ſunt tenera, viridia, itidem alternatim oppoſita, in ambitu ſubtiliter ſerrata; in uno autem latere cujuſque folioli, pulvis ſecundum oram folioli in longum adpendet ruffus. Naſcitur ubique in Mediterraneis.

Filicis an ſpecies? Planta caule lento, ſarmentoſo, ruffeſcente, ſerpit atque fruticibus aliiſque plantis ſe circumvolvit: folia ad caulem alternatim ſunt poſita elegantiſſime diſſecta, referentia dentatas illas texturas quas fœminæ ſolent conficere. Nec florem fert nec ſemen. Copioſe naſcitur prope fluvium Capibaribi. Naſcitur & alia ſpecies haud multum diſſimilis in Inſula Tamaraca.

Filix an Polipodium? Herba unico caule aſſurgens in trium circiter pedum altitudinem recto, continente folia indirecte ſibi invicem oppoſita, ſeu potius alternatim poſita, circiter quatuor digitos longa, anguſta, acuminata, & in ambitu ſubtiliſſime ſerrata; atque poſtica parte ſecundum nervum in longitudinem ubique brunna aſpergine variegata.

TRIFOLII ſpecies videtur Herba quæ copioſe naſcitur in *Sinu omnium Sanctorum.* Ex radice recta, paucis filamentis prædita, arbuſculæ pene figura ad unius aut duorum pedum altitudinem aſſurgit, in multos ramulos expanſa: ſuntque caulis ramuli lignoſi, atque hinc inde acutis ſpinis muniti. In pediculis propriis, in quolibet ramulo tria foliola ſibi ſunt appoſita more Trifolii. Hinc inde prodeunt in pediculis digitum longis floſculi ex viridi albi, magnitudine florum Anagallidis, ſubtilia ſtaminula in medio habentes. Floſculos ſequuntur ſiliquulæ teretes, circiter duos digitos longæ, in quibus ſemen rotundum, referens limacis concham, coloris epatici. Quando ſemen eſt maturum, ſiliquulæ ſponte diſſiliunt & effundunt ſemen. Herba odorem habet inſtar Fœnugræci.

HERBA quæ paſſim in Braſilia naſcitur, an Trifolium Americanum ſpicatum dici poteſt? Ex radice lignoſa, lenta, gracili, aliquot aſſurgunt caules ſeſquidigitum circiter alti, qui unum atque alterum ramulum nanciſcuntur. Caulis rotundus, piloſus & quaſi geniculatus. Ad genicula autem in brevi petiolo, naſcuntur juxta ſe tria folia, ſuperius viridia, inferius piloſa & caneſcentia. Floſculos fert in ſpicam congeſtos purpurei coloris. Poſt quos proveniunt ſiliquulæ compreſſæ, hirtæ, incurvatæ ſeu lunatæ, ut in herba quam vocant Ferro-cavallo, & quaſi deciſa; nam maturæ in tot concedunt partes, quot grana continent ſeminis. Semen eſt magnitudine Sinapi, ſed figura phaſeoli ex albo flaveſcens & punctum fuſcum parvulum [illegible] habens, ſapore quaſi piſi. Inter eundum hæ ſiliquulæ facillime veſtibus adhæreſcunt: ideoque Luſitani vocant hanc herbam *Amores.*

POLYPODIVM Braſilianum & radice VIII. aut IX. digit. longa, nodoſa, digitum craſſa ſubruffo muſco obducta, interius ex albo flaveſcente, ſaporis ſubdulcis cum quadam auſteri-

tate

tate, succulenta, ascendit caulis tres aut quatuor pedes altus, striatus, contortus niger aut ruber, qui in summitate multa habet folia, trina sibi directe vel alternatim opposita, quatuor circiter digit. longa, plus digit. lata, læte viridia, mollia, nervo obscure ruffo secundum longitudinem: juxta quem in utroque latere inferiori quadruplex series punctorum pulveris lutescentis è ruffo conspicitur; & inter punctula à nervo per latera transversim multæ tenues venulæ virides.

ONONIS non spinosa & floribus luteis. Multi caules teretes, lenti, pilosi, ex una radice enascuntur longi, partim humi procumbentes, partim surrecti, ad tactum quasi pinguiusculi seu glutinosi; è quibus hinc inde alternatim & quasi se amplecterentur in exortu prodeunt ramuli, quos eodem modo, hinc inde petioli breves complectuntur, atque quilibet tria foliola, quidam etiam tantum unicum continentes: suntque foliola oblonga, angusta, nervo secundum longitudinem & venulis obliquis inferne prædita, & leviter pilosa. Flosculos ex sinu prodeuntes fert luteolos Ononidis modo.

CAP. III.

Arundines & Cannæ.

IATABOCA Brasilianis dicta Silvestris Arundinis est species, in viginti aut plurium pedum altitudinem excrescit, & anterioris brachii acquirit crassitudinem, medullosa, & exterius

coloris è viridi subflavescentis: ramos autem habet alternatim oppositos & in iis ramulos ad eundem modum, dimidium pedem plus minusve longos, solitarios vel plures, & usque ad octo, juxta se proxime positos: ramuli autem circa exortum spina muniuntur: in ramulis folia sunt alternatim posita, in quolibet septem, octo, vel novem, graminea angusta, acuminata, atque læte viridia: quatuor aut sex pedes longa. Nec florem fert nec fructum. Magnum autem impedimentum objicit hæc planta viatoribus, siquidem paucis mensibus vias obturat,

celeriter crescens & recrescens abscissa. Cæterum usurpatur ab Indigenis pro lignis ad parietes ædium: excavatur etiam atque impletur aqua à viatoribus ad itinera agenda per loca deserta & inaquosa.

VVBA Brasilianis dicta, Nasthos Græcis, *Arundo Sagittaria:* itidem in viginti aut plurium pedum assurgit altitudinem. Caudex illius rectus, inferius ad trium aut quatuor pedum altitudinem quasi lignosus & durus, reliqua parte spongiosus & lævis: inferius albicantis flavi coloris, superius plane viridis. Crassities ejus inferius quatuor aut quinque digitorum; superius digitum auricularem æquat. Versus inferiorem partem habet folia quasi convoluta, superius recta & plane lævis, atque ex hac fiunt sagittæ. Caulis habet interdum unum atque alterum ramum. Tredecim aut quatuordecim pedum altitudine à terra, per trium circiter pedum longitudinem, vestitur foliis arundinaciis, angustis, & pene sex pedes longis. Supra horum foliorum finem circiter duos pedes, rursus lævis est & sine foliis.

MEERV Brasilianis dicta, *Canna Indica* Car. Clus. Rar. pl. Histor. lib. IV. cap. 54. in octo aut decem pedum assurgit altitudinem, caule arundinoso, succulento, viridi, digit. crasso; quem per intervalla ambiunt folia solitarie posita quatuor aut quinque digit. etiam sesquipedem longa, decem aut undecim digitos lata, similia foliis Paco. Superius habet caulis tres aut quatuor ramos, qui multos ferunt flores, tribus foliis linguiformibus constantes, circiter duos digit. longis, erectis, quæ circumdantur ab aliis foliis acuminatis & convolutis; in medio autem sunt duo angusta, paululum contorta, atque in horum medio adhuc unum folium instar ligulæ, habens ad latus stamen fuscum in quadam prominentia. Flos est inodorus, coloris ignei. Post flores sequitur fructus, nimirum corpus oblongum, teres, in tres exedras extuberans, echinatum, instar fructus Ricini, coloris viridis, at ex parte rubescentis: quum vero semen intus maturum est, tunc nigricat: dividitur interius in tres cellulas, habens in qualibet, ut plurimum, duodecim grana seminis, magnitudine pisorum, rotunda, lævia, nigra, & durissima: malleo contusa continent intus durissimam substantiam albam, quæ cavitatem intra se habet instar vitri vinarii & in cavitate illa corpusculum instar vermiculi casei, ex quo progerminatio fit, ex hoc semine vulgo corollæ precariæ fiunt. Radix humanam crassitiem acquirit, longa, splendide ex albo flavescens, instar cepæ squamas habens ruffas, atque succulenta: per intervalla autem hinc inde habet tubera seu prominentias fastigiatas, unde novos profundit caules, nam perennat hæc planta.

Annotatio. Hæc Planta ut bene observat Car. Clusius loco ab Auctore citato hyemem nostram ægerrime admodum patitur, diligentia tamen haud difficulter etiam in nostra Batavia conservari interdum potest, & vidimus utramque speciem nonnunquam florentem, atque radice se propagantem, sed ante primum frigus in hypocaustum transferenda est, nam

frigoris

frigoris impatientior est. Observat autem doctissimus & diligentissimus auctor, è vetustis stolonibus cum marcescentes in vaporario præsecuntur, lacrymam exstillare albam, Tragacanthæ æmulam, subdulcem & lentam; atque in ipsis foliis etiam senescentibus existit tenue quoddam excrementum nitri sapore. Quo nomine, inquit, veteribus dicta sit hæc planta, me ignorare fateor ingenue.

Reperitur & alia species priori specici Meeru similis figura, colore foliorum & venis, sed flos variat: folia quoque sunt angustiora, magis acuminata, ac ut plurimum circa imum caulis erumpunt ex vaginis: in medio assurgit caulis ferens aliquot flores paulo majores quam prioris: constat autem flos tribus cochleari-formibus (puta Lusitanici) foliis, tres digit. longis, incurvatis, in quorum medio adhuc angustum foliolum, sesquidigit. longum, instar cuspidis directe extensum. In postica parte floris, post tria illa majora folia, itidem talia foliola duo mucronata extant, ita ut totus flos octo constet foliis, & adhuc in medio, more Gladioli, staminulum flavum, extremitate sua fuscum obtinet. Flos inodorus & flavus. Semen & radix ut prioris. Nigritæ commedunt radicem.

Annotatio. Audio Plantam hanc jam & semen suum maturasse in Horto diligentissimi Botanici Henrici Munting M. D. Groningæ, unde spes est illam magis familiarem cœlo nostrati sensim futuram.

CAP. IV.

De Camaris variis.

CAMARA Brasilianis; diversæ ejus reperiuntur species: *Camara tinga* & *Camara flore albo:* utraque autem fruticescit.

Camara flore rubro: caulis hujus hirsutus in multos expanditur ramos: folia habet serrata, menthæ crispæ similia, sed magis splendentia, leni hirsutie prædita, & ad tactum mollia, bina sibi invicem ubique opposita, quodlibet brevi pediculo insidens. In extremitate ramorum, uti & ad exortum foliorum ad caulem proveniunt oblongi pediculi aliquot juxta se positi, multos floseulos habentes rubros. Post flores sequitur uvula, baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci: & uvula cum baccis similis est fructui Chamæpericlymeni Car. Clusii Rar. Histor. lib. 1. cap. 38. Flos insignis odoris: & ipsa herba superat odore Mentham.

Huic plane similem speciem inveni ad ripam Fluvii S^ti Franciſci, excepto colore floris, qui plane flavus erat.

Camara flore albo: caule lignoso, duro, quadrato, hispido, in duorum aut trium pedum adsurgit altitudinem, atque in multos expanditur ramos; partim etiam caules longi in terram procumbunt, serpentes cum suis ramis. Folia autem habet rugosa, hirta & ad tactum dura, in ambitu serrata, splendentia, saturate viridia, bina semper sibi invicem opposita, & ad exortum ramorum sparsim. In extremitate autem ramorum & summitate caulis umbellatim proveniunt floseuli parvi, instar florum Lychnidis chalcedonicæ, coloris candidi seu lactei, suavis odoris. Tota planta odorem habet fere instar Menthastri.

CAMARA VVBA Brasilianis in eximiam altitudinem adsurgit, caule hirsuto, nodoso. Folia quoque hirsuta & ad tactum aspera, in ambitu serrata, urticæ foliis similia, inæqualis magnitudinis, bina semper directe sibi opposita.

In extremitatibus ramorum enascuntur flores, magnitudine florum Bupthalmi, egregie lutei, novem foliis constantes, & in medio umbilico magno, luteo, cui admixta staminula nigra, odoris quasi medii inter urticam & mentham.

Planta ad tactum plane glutinosa sentitur.

Post flores sequitur semen oblongum, nigricans, ut in cichorejo.

ANNOTATIO.

Icon quam hîc damus, quanquam illam acceperimus cum adscripto nomine Camara uuba, potius videtur alterius Camaræ de qua ante Author; nam manifeste baccas pro fructibus representat; cum huic tribuantur semina oblonga instar cichorei; quod hîc monendum duximus, ne quis erret.

Cæterum hæc videtur illa planta quam Fr. Ximenes scribit à Mexicanis vocari *Tomatzitzicaztli*, quæ species, inquit, est urticæ, atque in molem humanam adolescit; folia habet succida, grandia & plena spinis & villis, caules læves & blancos, flores luteos. Nascitur locis calidis & frigidis Provinciæ Mechuacanæ & alibi: saporis est amari, cum quadam acrimonia, temperie calida & sicca. Decoctum spissatum curat ulcera vetera, & lenit dolores capitis, si illa abluatur.

CAP. V.

Aguara ponda. Iacua acanga. Caacica. Innominatæ duæ.

AGVARA PONDA Brasilianis, Myouros sive Myurus, Belgis Rattensteert: in sesquipedalem aut majorem quoque altitudinem assurgit, caule geniculato, tereti, viridi: ad singula autem internodia folia habet quatuor, quinque aut plura, angusta, serrata, & fastigiata, viridia, inæqualis magnitudinis. In summitate caulis spicam unum pedem longam, teretem, undique flosculis eleganter cœruleo-violaceis plenam, coloris ut violæ martiæ nostratis: quilibet flosculus constat quinque foliolis subrotundis, ac integer flosculus non male refert violam martiam, ac paululum quoque ejus odorem. Radix illius recta, mediocriter crassa, & multas parvulas radiculas adjunctas habens adhæc filamentosa.

Reperitur & alia præcedenti plane similis, nisi quod spica florum lata est, cubicis foveis insignita loricam representans, viridis: ex foveis autem illis prodeunt flosculi cœrulei ut in altera specie, quam descripsimus.

IACVA ACANGA Brasilianis, *Fedagozo* Lusitanis, species est Scorpioidis. Assurgit in duorum

duorum aut trium pedum altitudinem, caule hirſuto, piloſo, multis ramis prædito: folia bina ſibi oppoſita cum aliis parvulis habet, vel etiam quandoque ſolitarie poſita, ſuntque corrugata, ſimilia foliis Scarleiæ, raris pilis veſtita, oblonga.

In extremitatibus ſuperiorum ramorum enaſcitur ſpica decem aut duodecim digit. longa, in qua unicus ordo floſculorum, coloris è luteo & cœruleo mixti: quilibet floſculus autem figuram habet parvi calicis: extremitas ſpicæ curvata ſolet eſſe inſtar floris vulgaris Scorpioidis.

Poſt flores ſequitur ſemen milii noſtratis ſimilitudine, flavum, triangulare, & circa extremitatem acuminatum, figura pene fagopyri ſed fuſci coloris.

Radix pedem aut ſeſquipedem longa eſt fere recta; pauca aut nulla filamenta habens, cortice fuſco, intus alba, lignoſa ac lenta, ſapore ſubdulci ſed parum manifeſto.

Reperitur & alia ſpecies plane priori ſimilis, niſi quod paulo maior ſit quo ad caules. Radix eadem eſt, folia autem paulo molliora, ſpica quoque ut in priori incurvata, floſculi albi ſeu lactei, quinque foliolis conſtantes.

Semen denique rotundum, non triagulare ut in priori.

Annotatio; Non invenio has ſpecies Scorpioidis hactenus à Botanicis eſſe deſcriptas.

CAACICA Braſilianis, *Erua de Cobra* Luſitanis; ex radice parvula filamentoſa multi proveniunt caules juxta ſe, ſemipedem aut etiam pedem longi, ex viridi ruffeſcentes, paululum hirſuti, & unius digiti intervallo habentes nodos; & ad ſingulos nodos duo folia ſubtiliter ſerrata, appoſita, magnitudine & figura æmula foliis Veronicæ, aliquantum hirſuta, ſuperne viridia, inferne albicantia. Inter folia ad nodos multi prodeunt floſculi viridis coloris cum aliquantillo rubore mixti, in umbellam compoſiti. Tota planta fundit lacteum ſuccum. Præſentiſſimum eſt remedium contra ſerpentum morſus herba hæc contuſa & impoſita. Valet etiam ad alia vulnera.

Planta (quam Auctor non nominat) ex radicula alba, multis filamentis prædita, protrudit unum aut duos cauliculos, teretes, virides, ramoſos, hinc inde foliolis veſtitos inſtar ſinapi. In ſummitate cauliculi enaſcitur longa ſpica floſculorum albiſſimorum, tantæ magnitudinis, quantæ Acetoſæ minimæ. Poſt flloſculos ſequitur ſemen ex fuſco cinereum, rotundum, mediæ magnitudinis inter ſemen ſinapis & papaveris, hirſutum, ad tactum ut capitellum hermacei. Tota planta ſeptem aut octo digitorum altitudinem acquirit.

Planta (cui Auctor nomen non appoſuit) ex radice brevi, multis filamentis prædita, emittit novem aut decem caules, teretes, ruffos, unum vel duos pedes alros, qui folia oppoſita ſibi habent, figura foliorum ſalicis. In ſummitate caulium & ramorum

rum prodeunt flores albi, longis pediculis innitentes, quatuor circiter digit. longis, ſimiles plane floribus Tanaceti, ſed vix ſextam partem æquantes. Bini floſculi juxta ſe poſiti, in proprio ſinguli pediculo in caule quovis & ramulo inveniuntur. Caulis lentus & ſucculentus.

CAP. VI.

Plantæ innominatæ duæ. Caapotiragoa.

PLANTA hæc *(quam auctor non nominat)* in pedalem atque etiam majorem excreſcit altitudinem, caule nodoſo partim incumbente terræ, partim ſe ſurrigente. pars quæ terræ incumbit crebras agit radiculas. Diſtant nodi circiter trium digitorum intervallo, ex quibus prodeunt folia, unum aut duo minimum digit. longa, nervo & quinque aut ſex venulis ſecundum longitudinem, ut in Plantagine, ſuperius viridia, inferius parum cinereſcentia. In ſummitate caulis duo folia parva ſibi applicata inveniuntur, figura conchulæ quam miſellam vocant, ex quorum medio flos enaſcitur eleganter cœruleus, foliis tantum duobus obrotundis conſtans, aliquot ſtaminula habens cœrulea, flavis apicibus. Tota planta Gentianam aliquo modo repreſentat.

Radix teres, tenuis, longa, ſine fibris, hepalici coloris.

Reperitur & alia planta habens flores inſtar Loti tetragonolobi, folia oblonga, caulem craſſum, ſtriatum, paulum hirſutum, multis ramulis præditum.

PLANTA (quam Auctor non nominat) caule lento, anguloſo, ruffo, ſerpit, & trium aut quatuor digitor. intervallo, in pediculo digitum longo, tria ſemper folia ſibi appoſita habet, quinque aut ſex digitos longa, in ambitu ſerrata, læte viridia, nervo & venis obliquis conſpicuis prædita. Ad pediculum foliorum alius pediculus quinq; aut ſex digit. longus provenit ruffus, qui umbellam habet inſtar Sambuci, floſculis minimis, qui nullis foliis conſtant: in totum ſanguinei elegantiſſimi coloris; quilibet eorum figuram habet rhopali quo leproſi mendicantes circumcurſant.

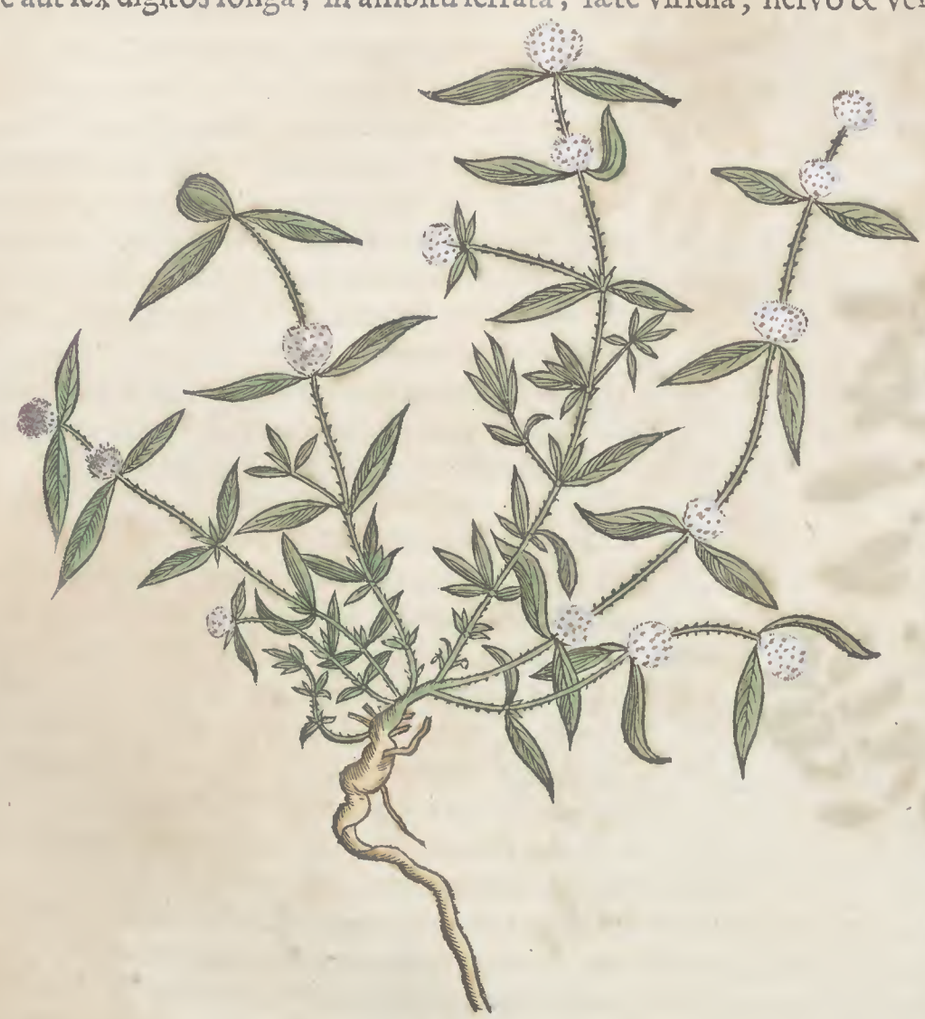

CAAPOTIRAGOA Braſilianis: ex radice longa contorta, lenta, exterius fuſca, intus candida, multi enaſcuntur caules quadrati, duorũ aut trium digitorum intervallo geniculati, octodecim, viginti, & interdum plures digit longi, qui partim terræ incumbunt, partim ſe ſurrigunt. Ad ſingulos autem nodos annaſcuntur duo, tria vel quatuor folia,

folia, figura & magnitudine hyſſopi, inæqualis tamen magnitudinis. Quidam etiam caules hinc inde ramulos protrudunt ad nodos, eodem modo foliis veſtitos. Caulis autem, ramuli & folia ſunt piloſa, viridia, incana.

In ſummitate caulis & ſeſquidigitum ſub ipſa, & tali intervallo rurſus verſus inferiora, verticillatim enaſcuntur floſculi, globuli luſorii magnitudine, plurimi, albi, quatuor foliolis conſtantes: & prope quemlibet verticellum floſculorum bina foliola hyſſopi æmula. Poſt floſculos capſulæ rotundæ ſtriatæ ſequuntur, magnitudine myrtillorum, in quibus ſemen continetur: *cujus formam Auctor deſcribere omiſit*. Planta hæc ſalſi eſt ſaporis & proinde Kali geniculatum ſeu vitriaria poteſt appellari. Frequens eſt in locis arenoſis maritimis, in mediterraneis autem nequaquam reperitur.

Reperitur & alia ejuſdem ſpecies, cujus caulis lignoſus, etiam partim terræ incumbens, partim ſurrectus. Folia autem Roſmarini æmula ad genicula caulis conſiſtunt: atque ibidem floſculos habet multos, congeſtos, candidos, in capitelli figuram circa caulem.

CAP. VII.

Paiomirioba. Innominata. Micambe. Tareroqui. Ivapecanga ſeu Sarcaparilla.

PAIOMIRIOBA, orobus Braſilienſis mihi flore Loti luteo. Ex unica radice multi prodeunt caules, circiter tres pedes longi, lignoſi, virides, nodoſi, in multos ramos divaricati, qui è nodis prodeunt: in quolibet ramulo octo vel novem folia, nimirum quatuor vel quinque paria ſibi invicem oppoſita, plane ſimilia orobi pannonici Car. Cluſii Rar. Hiſtor. Lib. VI. cap. 44. in extremitate ramorum enaſcuntur floſculi, quinque foliolis conſtantes, plane ſimiles illius orobi pannonici, ſed omnino lutei.

Flores ſequuntur ſiliquæ, quatuor, quinque, ſex aut ſeptem digitos longæ, teretes, paulum compreſſæ, haud craſſæ, incurvatæ ut enſis polonicus: quæ per maturitatem fiunt fuſcæ, & ſponte rumpuntur, atque effundunt ſemen rotundum, latiuſculum, compreſſum, fuſcum, paulo majus lentibus. In qualibet ſiliqua quinquaginta & interdum paulo plura ſemina continentur. Toto anno floret & fert ſemen.

Aqua diſtillatur ex hac planta, quæ uſurpata, comminuit & expellit calculos veſicæ.

Radix longa, recta, multa ſuperius habens filamenta, flavi coloris.

Radix contra venena: folia contra *Bichos de Cu:* ſemen cum aceto contra impetiginem valet: ſtranguriæ quoque radix medetur.

Planta quoque contuſa & calide applicata laterum doloribus auxiliatur.

ANNOTATIO. Natæ nobis aliquoties plantæ hæ è ſemine ex Braſilia miſſo, ſed nunquam floruerunt.

PLANTA (*cui neque nomen dat neque Iconem, ita ab ipſo deſcribitur*) è radice proveniunt aliquot folia, viginti aut paulo plures digitos longa, læte viridia, ſplendentia, ad tactum mollia, figura foliorum majoris Lapathi, nervo craſſo in medio ſecundum longitudinem, multangulari, venis vero tranſverſim eminentibus. Inter hæc folia aſſurgit caulis teres, digiti minoris craſſitie, & duarum ſpithamarum longitudine, in quo julus ſpithamam longus, co-

loris ut julus juglandis, verum quinque aut ſex digitos craſſus: videturque quaſi compoſitus ex quadratis gemmis, quarum quælibet in medio punctum habet brunnum; ſubſequente tempore hæ gemmæ prodeunt (etiam planta evulſa & in cubiculo appenſa) & cum prodierunt ad tertiam digiti partem, ſunt elegantis brunni coloris; dehinc amplius ſe produnt & reliqua ſui parte ſunt coloris eximie incarnati, cum paululo brunno ſuperius. Fructus ita integer cum prodiit, tribus ſubtiliſſimis filis quaſi pilis appendet: interius autem habet pulpam candidam & nucleum in medio.

MICAMBE Angolenſibus, (*& ut videtur ex Africa in Braſiliam tranſlata*) in pedalem circiter altitudinem aſſurgit caule tereti, contorto, quem circumdant foliola parvula, & hinc inde ramuli circiter duos digitos longi, quorum ſinguli ſuſtinent floſculos ex albo ſubluteos: ſequuntur dein ſiliquæ incurvatæ, obrotundæ, teneræ, in quibus multum ſeminis nigri, rotundi, majoris quam papaveris. uſurpatur à Nigritis in cibis.

ANNOTATIO. Miſſum nobis hujus Plantæ ſemẽ è Braſilia aliquoties, nomine *Moſambes d' Angola*, quod & feliciter pullulavit, & præſertim æſtate hujus anni CIↃ IↃ C XLVI. non modo folia & caulem produxit, ſed & floruit liberaliter, & ſemen tulit, quod tamen à leviſſimo frigore, initio Octobris, cum ipſa planta corruptum fuit. Eſt autem elegantiſſima planta; foliis ſimilibus pentaphyllo, floſculis ſingularis conformationis ſed minutis admodum: ſiliquis contortis; ſed cum in eo eſſem ut iconem fieri curarem, præter expectationem periit.

TARER OQVI Braſilienſibus, *Matapaſto* Luſitanis, ſpecies eſt Payomiriobæ ejuſdem figuræ & eadem radice, caule, ramis: flore quoque eodem ſed paulum minori, eadem diſpoſitione foliorum & ejuſdem coloris. differt tamen foliorum figura: nam hujus ſunt digitum aut paulo plus longa, figuræ ovalis, ad exortum ſuum anguſtiora, ſuperius viridia inferius nonnihil incana; nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Poſt ſolis occaſum folia ſua componit & quaſi marceſſit, mane iterum explicat. Semen rotundum, nigrum, minutum & multum diverſum à ſemine Payomiriobæ.

ANNOTATIO. Et hujus plantæ ſemen ſæpius è Braſilia ad nos delatum, ſed non tam feliciter pullulavit quam payomiriobæ, ut differentias harum plantarum non licuerit liquido obſervare.

IVAPECANGA Braſilienſibus, Sarcaparilla Hiſpanis. Caule ſarmentoſo, lignoſo, lento, viridi ſerpit, aculeos ſeu ſpinas hinc inde habente acutas. Folia ſolitaria, quinque, ſex, vel etiam duodecim digitos longa, exterius acuminata, & tres, quatuor aut quinque digitos lata, ubi latiſſima; in quibus tres nervi inſignites conſpicui ſecundum longitudinem tendunt, tranſverſim autem multas minutas venulas habet vario flexu diſcurrentes; exterius dilute, interius virent ſaturate. Ad quemlibet cujuſlibet folii pediculum (qui brevior) duæ claviculæ prodeunt lentæ, longæ, quibus aliis plantis ſe firmiter annectit

Flo-

Flores fert racematim: ſequuntur dein baccæ, primo virides, mox cinnabriæ, ubi autem maturuêre, nigræ, rotundæ, magnitudine mediocrium ceraſorum: quælibet in umbella conſiſtit ſeu proprio breviori pediculo, quorum pediculorum decem aut duodecim uni longiori inſident. Baccæ autem rugoſæ ut ceraſa ſiccata. Intus continent unum aut duos lapides albo-flavos, duros, in quibus durus albicans nucleus. Datur & alia ſpecies hac validior. Vide Monard. cap. XXII.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Mexicani vocant *Mecapatli* nobiliſſimam illam plantam quæ Hiſpanis dicitur *Sarcaparilla*, cujus in Nova Hiſpania plures reperiuntur ſpecies, quas hic ordine recenſebimus. Prima eſt quæ paſſim naſcitur in Hiſpania & præcipue in agro Hiſpalenſi, in campis & vallibus, quam quidam Botanici referunt ad Smilacem aſperam, quæ à Dioſcoride deſcribitur: hæc reperitur haud longe à Mexico in pago S. Fidei, juxta fontem cujus aquæ ſuaviſſimæ & ſaluberrimæ per aquæductus in civitatem deducuntur; itemque in *Tzonpango* & Provincia Hondura, unde potiſſimum infertur Europæ; de cujus figura nihil attinet dicere, quia Dioſcorides exacte illam deſcribit, neque illius facultatibus, quas obtinet eaſdem cum cæteris ſpeciebus; licet Dioſcorides nihil dicat de illius temperamento, neque virtute qua provocat ſudores & tollit dolores junctarum atque aliarum partium, multaſque alias ſanat infirmitates graves ac pene incurabiles; ſed ſolum explicet illius vim qua reſiſtit venenis & inter alexipharmaca numeratur. Eſt itaque hæc planta ſpecies Sarcaparillæ; licet Hiſpani, qui nunquam adierunt Americam, non patiantur id ſibi perſuaderi, neutiquam tamen negabunt qui illam comparaverint cum cæteris ſpeciebus novi orbis, quanquam Americana non producat ſemen: verum haud inſolens homines faſtidire nota & peregrina atque longius petita admirari & magni facere. Eſt frigida & ſicca, licet non omnino careat partibus calidis & ſubtilibus, quibus movet ſudores & corroborat calorem ventriculi (& licet alii hoc negent) mundat renes & ureteres: Sanat morbos chronicos. Variæ & multæ ſunt opiniones de exhibendi modo, quas omnes hic referre nimis longum foret; ſolum monebo quomodo ſimplex decoctum fiat ad ordinarium potum, credo enim vix ullam domum ſine illo reperiri: Sume unciam unam Sarcaparillæ recentiſſimæ, ſiquidem facile poteſt haberi, & divide illam & conſcinde minute & cum quatuor azumbris (id eſt, octo ſextariis) aquæ tantiſper ebulli donec quarta pars conſumatur; reliquum bibitur ordinario. De liquore, quem ſolent præparare non pauciores ſunt opiniones, verum eſſem author iis qui in America Sarcaparillam ſunt uſurpaturi, ut utantur ſucco è recentibus radicibus expreſſo, (ſiquidem ubique ſunt obviæ) quatuor unciarum quantitate ſingulis vicibus; obſervavi enim mirabiles effectus, tam in lue venerea, quam in aliis morbis, & credo nullum magis ſalubre medicamentum poſſe reperiri. Ex Cluſ. edit. cap XXII. Doctor Monardes in priore parte ſui operis deſcribit ſyrupum è Sarcaparilla compoſitum cum aliis ſimplicibus, quem longe utiliſſimum eſſe ſæpe deprehendi, fit autem ad hunc modum: Sarcaparillæ unciæ duæ minutim conciſæ: Guajaci triti quatuor unc. Zizipha ſex & triginta, pruna paſſa XXIV. utraque oſſiculis repurgata: florum Boraginis ſemuncia, violarum tantundem: pugnus hordei mundati & fracti: in ſex aquæ ſextariis lento igne coquuntur ad quatuor ſextariorum conſumtionem, exprimuntur valide & colantur: & decem hujus decocti unciis, admiſcetur una ſyrupi violati. Calidus mane & veſperi ſorbendus datur, eodem ſervato ordine, qui ſolet in ejuſcemodi potionibus obſervari, ſudorem ſi quis ſubordiatur detergendo. Conceditur ab initio eſus pulli gallinacei exigui, & ſervatur idem ordo qui in uſu Guajacan, & bibunt aquam aut decoctum ſimplex quod modo deſcripſimus. Ea ratione curatur omne genus morbi gallici, atque aliæ etiam infirmitates, quæ uſu Guajaci aut Chinæ curari ſolent. Fit & alius ſyrupus, hoc modo: Sarcaparillæ octo unciæ conciſæ & confractæ in octo aquæ ſextariis ad ſex conſumtionem coquuntur; in binis qui ſupererunt ſextariis, ſacchari libræ IV. injiciuntur, fitque ſyrupus ut moris eſt. Hujus unciæ tres mane & totidem veſperi ſumuntur; prandium eſto è cibis boni ſucci, cœna ſobria, potus ex aqua Sarcaparillæ ſimplici. Eo utantur donec abſumtus ſit, quo tempore ad ſua negotia peragenda egredi non vetabitur. Curat hic ſyrupus pleroſque è morbis ſupra dictis ſine moleſtia.

Idem Ximenes; de ſpecie Sarcaparillæ quam vocant *Quauhmecatl*. Incolæ *Tauguitlan* vocant hanc herbam *Cocozcapatli* ſive *Cocoztic palancapatli*, Mechoacani *Yzhuatzoz* quæ eſt ſpecies Sarcaparillæ peregrina, habens radices ſurculoſas, è quibus ſaliunt caules volubiles, cum horridis ſpinis & multis capreolis, folia ejus ſunt ſimilia ocymo acuminata & curtata cum certis lævitatibus & nervulis qui diſcurrunt per longitudinem; nullum fert ſemen; pollet eiſdem facultatibus quibus cæteræ. Reperitur ad radices Vulcani haud longe à pago Atlatlaluca omnino ſimilis planta, verum radices ſunt tenues & fibræ graciles. Sunt qui omnes has plantas referendas putent ad ſpecies Chinæ, verum quia radices plurimum differunt, magis credendum eſt ſui generis eſſe plantas, licet figura foliorum, caulium volubilitate & ca-

preolis conveniant. Sunt frigidæ & ſiccæ omnes, & licet non omnes adſtringant, ſunt tamen utiles contra dolores junćturarum & alios quoſvis natos è lue venerea: & ad ſudores ciendos: inveterata ulcera ſananda, & morbos pertinaces & chronicos; adverſus vitia quæ nervis accidunt; pluresque infirmitates, ut vulgo jam notiſſimum eſt. Idem Ximenes: Quauhtimecapatli illa ſpecies, cujus radices in Hiſpaniam transferuntur, fert folia grandia figura cordis, caules volubiles & ſpinoſos, radicem ſurculoſam, fructum producit nullum: obtinet multos capreolos, qui illi ex omnibus partibus enaſcuntur. Naſcitur in campis Totopec & Miztitlan, verum optima creditur quæ provenit in Hondura, & potiſſimum infertur Europæ.

CAP. VIII.

Camaru. Inimboy. Altheæ ſpecies. Cararu. Sempervivum marinum bacciferum. Icipo. Perexxil.

CAMARV planta dicta Braſilienſibus; Solani veſicarii eſt ſpecies. Ex radice parva, alba, multis filamentis circumdata, enaſcitur caulis ſatis craſſus, quadrangularis, nodoſus, viridis, pilis albis veſtitus, qui in multos ſe expandit ramos itidem nodoſos, qui & ramulos profundunt, ut plurimum binos ſibi appoſitos: ad nodos folia naſcuntur duo vel tria, dilute viridia, ad tactum mollia, longis pediculis innitentia; figura cordis, craſſo modo in ambitu dentata, ſimilia foliis noſtratis ſolani veſicarii. Ad exortum foliorum in proprio pediculo, ex theca rotunda prodeunt floſculi parvi pallide flavi, unica quidem parte conſtantes, ſed in quinque angulos expanſi; intra florem ſunt quinque maculæ obſcure purpureæ quaſi ungues, & quinque ſtaminula itidem purpurea. Quidam flores tantū quatuor angulos habent, & totidem maculas. Floſculi ſe claudentes ſtellam quadrangularē vel quinquangularem exacte referunt. Poſt quos ſequitur fructus pallide flaveſcens, ceraſi magnitudine, folliculo incluſus modo noſtratis Halicacabi fructus; nimirum pentagono, turbinato, cujus anguli lineis purpureis intexti. Pediculus fructus haud ita longus & itidem purpureus. Fructus comeditur & eſt ſapore fere ut noſtras Halicacabus. Herba cocta ſervit lavandis cruribus.

INIMBOY Braſilienſibus; ſpina illa quæ fert lobos illos echinoides Car. Cluſio memoratos: in cynoſbathi magnitudinem excreſcit; caudex & ramuli pleni ſpinulis hepatici coloris, lignum autem intus medulloſum inſtar ſambuci. Habet in quolibet ramo multos ramulos directe oppoſitos; in ramulis porro folia itidem oppoſita à quatuordecim ad viginti in uno ramulo, qui inter quodlibet par foliorum duobus munitur aculeis. Sunt autem folia læte viridia, ſplendentia, fere cylindracea, & unum circiter digitum longa. Flores fert in ſpicam congeſtos luteolos. Hos ſequuntur lobi ſpinoſi, hirſuti, coloris, cum maturuerunt, hepatici, in quibus ſingulis continentur duo globuli duriſſimi, cinerei coloris, glabri & ſplendentes, qui quaſſato lobo ſtrepitum edunt: nucleus interior ex albo flavus, amari ſaporis, inſtar Lupinorum. Lobus autem per maturitatem diſſilit & effundit globulos.

ALTHEÆ

ALTHEÆ ſpecies. Caulis rectus, teres, uno latere ruffeſcens, ad duorum aut trium pedum aſſurgit altitudinem, ramis multis hinc inde explicatis; folia ſingulatim poſita in pediculo tres aut quatuor digitos longo, in tres vel quinque lacinias ſecta, craſſe in ambitu ſerrata, nervis & venis ruffeſcentibus, ſuperne ſaturate viridia, inferne incana, hirſuta & ad tactum mollia. Ad caulem prope exortum foliorum & in ſummitate caulis & extremitatibus ramorum provenit flos egregie incarnatus, conſtans quinque foliis, ſtamineque in medio incurvato. Florem ſequitur ſemen, nimirum tot triangulares, hiſpidæ, adhærentes capſulæ gryſei coloris, juxta ſe in orbem poſitæ, quot folia flos habuit: in quibus ſemen triangulare, ſubrotundum, & figura lunæ gibbæ, coloris gryſei, magnitudine farris.

CARARV Herba dicta Braſilienſibus, Luſitanis *Bredos*, eſt ſpecies Bliti. Ex radice alba, ſatis craſſa, multi prodeunt caules, ab uno ad quatuor pedes alti, cum foliis ſimilibus Blito, quæ interdum quaſi farina videntur aſperſa. In ſummitate fert floſculos, virides ſpicatim congeſtos ut in Blito. dehinc ſemen provenit minimum, inſtar ſeminis papaveris minoris, rotundum, paulum compreſſum, nigerrimum, ſplendens, pellicullæ gryſeo fuſcæ incluſum.

Herba oleris loco coquitur ut Beta aut Atriplex, eſtque boni ſaporis & cito mollescit cum coquitur.

Annotatio. Fr. Ximenes ſcribit in Nova Hiſpania reperiri multas ſpecies Atriplicis, tam ſilveſtres quam hortenſes, quas Mexicani generatim vocant *Hautiquilitl* & Hiſpani corrupto nomine Quilites; & ſtudioſe admodum colunt in ſuis hortis, præſertim quam vocant *Tlapalhuahquilitl*, quæ radicem habet groſſam, brevem, fibroſam; caules roſſos, folia oblonga & per interna ſerrata, ejuſdem coloris, quæ cocta manducantur & ſunt grati ſaporis, addito oleo & aceto.

An ſempervivum marinum bacciferum? In ſeſquipedalem aut majorem altitudinem aſſurgunt multi caules, digitum craſſi, lignoſi, fragiles, teretes, foliis circumcincti, eo modo quo Braſſica ſolet aut potius Portulaca: quæ ſunt egregie viridia, craſſa, ſucculenta, figura foliis Portulacæ ſimilia, verum longe majora & magnam Acetoſam æquantia. Inter folia in ſingularibus pediculis prodeunt floſculi, quinque foliis conſtantes, uno latere in ambitu ſerratis, albi coloris, figura caryophyllorum. Flores ſequuntur baccæ, magnitudine olivæ, nigræ, ſplendentes, ſucculentæ, carnem habentes inſtar nigrorum ceraſorum, multam; & nucleum in medio inſtar pruni, nullius apud incolas uſus.

Radix longa, recta, uno latere multa filamenta coacervata habens, lignoſa, albicans, ſed intus ſubflava.

ICIPO Braſilienſibus, cujus multæ ſunt ſpecies: circumvolvit ſe arboribus. Lignum ejus lentum, vimineum, cortice cinereo: folia dilute virentia, hinc inde in ramulis poſita, cõſpicuis venis tranſverſim prædita, quatuor circiter digitos longa, acuminata. In ramulorum extremitatibus multi prodeunt floſculi, conſtantes quinque foliolis albis, deorſum incurvatis; in medio autem habent multa ſtaminula coloris lutei, odoris ſunt ſuavis. Poſt flores ſequitur fructus, *quem tamen ab Authore noſtro deſcriptum non inveni.*

Annotatio. Dubito an hæc planta ſit eadem cum *Aparaqua* quam Fr. Ximen. ita deſcribit. Radices agit longas & per intervalla tuberoſas; è quibus ſaliunt multi caules, qui ſubeunt arbores & eiſdem ſe applicant: fert folia inſtar aurantiæ mali, flores albos & minutos, fructum nullum. Decoctum radicum hauſtum mitigat dolores è lue venerea natos; & eſt utile contra impeditam movendi facultatem.

PEREXXIL Luſitanis; Crithmum marinum non ſpinoſum poſſes vocare: ſemipedales aut paulo longiores caules adipiſcitur, teretes, nodoſos, rufeſcentes, partim humo incumbentes, partim nonnihil ſe erigentes. Ad ſingulos nodos duo aut quatuor folia habet, hiſſopi æmula, ſed craſſiora ac nonnihil carinata, oppoſita. Superius autem capitulum oblongum ſive ovale eſt, album ut in Trifolio fere, pro flore, habens in ſe aliquot ſtaminula parvula crocei coloris.

Planta eſt ſucculenta. Folia & breves ramuli decerpti ac parum cocti ſuperfuſo aceto tanquam muria, condiri & ſervari poſſunt, & quando libet, cum carnibus aut piſcibus edi. Bene ſapiunt ac magni æſtimantur à Luſitanis: excitant enim appetitum, movent urinam & aperiunt viſcerum oppilationes.

PLANTA (*cui Auctor nomen non adſcripſit*) trium pedum altitudinem acquirit, multos caules ex una radice protrudens: qui craſſi, intus medulloſi, uno latere fuſci, altero Virides, alternatim proveniunt ramuli & folia, ſex, ſeptem & octo digitos longa, læte viridia, acuminata, ſplendentia, paulum rugata, in ambitu minimis dentibus ſerrata. Flores enaſcuntur in pediculis duos digitos longis, figura cornu venatoris, plus duorum digitorum longitudine, eximii rubri coloris, intus cavi: ex concavitate autem prominet ſtamen ex albo incarnatum, habens apicem magnum, fuſcum, pilis albis. Poſt flores ſequuntur poma rotunda,

ſtriata

ſtriata ut poma Amoris, intus diſtincta ut capita papaveris, ſemen quoque minimum & fuſcum continentia.

CAP. IX.

Ambuyaembo. Caacica ſeu Pheps major. Marrubrum. Innominata. Jetica. Ipecacoantia.

AMBVYAEMBO Braſilienſibus; Herba ſcandens, quæ aliis plantis & fruticibus ſe circumvolvit, caule ſuo ſarmentoſo inſtar Clematidis. Hinc inde ad caulem enaſcuntur

folia unum atque alterum, in quorũ medio pediculus longus continens folium ſolitarie poſitum, ſunt autẽ folia figura cordis, lata, nervo craſſo in medio & venis obliquis decorata, dilute ſeu fere pallide viridia (quaſi paulum albedinis viriditati eſſet admixtum.) Hinc inde quoque fert florem egregiæ & pene mirabilis ſtructuræ; habet enim figuram ventriculi humani, & eſt magnus, quippe lõgus abſque proceſſu & caule ſex digitos fere. pediculus floris curvatus eſt, ſpithamã longus, viridis & ſtrioſus, repræſentans dextrum ſcu interius orificium ventriculi humani, pylorum dictũ; ab alia extremitate proceſſũ habet quatuor digitos longum, figura colli cygni elevati, ſed in extremitate retrorſum inclinatum, repræſentans orificium ſiniſtrum ventriculi ſcu ſuperius cardia dictum. Secundum longitudinem autem proceſſus ille ſuperius apertus ſeu fiſſus eſt. Ventriculo huic adnectitur ſeu deſuper incumbit tenuis membrana obrotunda, duplæ latitudinis quam Imperialis, innumeris venulis rubris varie intertexta haud male referens hepar humanum ventriculo incumbens. Totus flos coloris ex albo flaveſcentis, venis rubro-purpureis, majoribus ſecundum longitudinem, minoribus ſecundum latitudinem, intertextus, & inter venas quaſi rubro purpureo punctulatus: nullius tamen eſt odoris manifeſti.

CAACICA (*alia tamen ab illa quam Auctor ante deſcripſit*) Braſilienſibus, Peplis major floſculis albis. Ex radice alba, lignoſa, lacteſcente, paulo majori ſemipede, multi prodeunt caules, teretes, nodoſi, virides, uno latere rufeſcentes multis ramis donati, qui partim humi jacent, partim ſtant erecti: ad nodos caulium, & in ramulis bina folia oppoſita reperiuntur, in ambitu ſubtiliter ſerrata; ramulorum paulo minora iis quæ ad caules. In extremitate caulium & ramorum multi naſcuntur floſculi ſubtiliſſimi, albi, quatuor foliolis conſtantes: quos excipit triangularis capſula, in qua ſemen (*quod Author non deſcribit.*) Tota planta copioſe lacteſcit, quod lac commendatur à Luſitanis ad oculorum rubedinem & dolorem auferendum. Vide Carolum Cluſium Rar. Hiſtoriar. libro. VI. capite XI. & Dodon. libro XII. capite XVIII.

MAR-

MARRVBIVM; *(quomodo hæc planta à Braſilienſibus appelletur ab Auctore notatum non inveni.)* Planta hæc in duorum aut trium pedum altitudinem aſſurgit, caule ſtriato, nodoſo, leniter hirſuto: ad ſingulos nodos ramuli tres aut quatuor proveniunt; ut & folia; quorum antiquiora ſimilia ſunt Marrubii pannionici Car. Cluſii foliis, in ramulis autem junioribus Marrubii vulgaris.

Fert floſculos verticillatim poſitos, cœrulcos, tribus foliolis conſtantes. *Quodnam ſemen ſubſequatur ab Auctore proditum non inveni.* Tota planta ſuaviſſimum odorem Marrubii ſpirat, & ad tactum eſt glutinoſa.

Planta hæc (*cui Author nomen non adſcripſit*) caule quadra-

to, piloſo, partim ſerpit, partim aſſurgit, bina folia ſibi oppoſita habens, longo pediculo innitentia, urticæ æmula, dentata, ſed obtuſiora in extremo ambitu. Ad ſingula paria pediculorum foliorum, alius pediculus longus exit, capitulum habens onuſtum floſculis oblongis galeatis, ſaturate purpureo-brunnis: ſaturatioribus quippe violis martiis, odoris fere ut Camaratinga.

IETICA Braſilienſibus; Congenſibus *Quiquoaquianputu*, Luſitanis *Batata*. Caule ſarmentoſo, lento, viridi, tenui, ſuper terram ſerpit, ſemper nova filamenta ingerens terræ, ex

quibus novæ radices generantur. Vnius aut duorum digitorum intervallo diſtant pediculi in caule ab invicem, quorum quilibet duos, tres, quatuorve digitos longus, in exortu incurvatus, folium ſuſtinens figura cordis, ut vulgo pingitur, vel etiam ad latera auriculas habens ut Ieticucu. Folia ſunt dilute viridia ſuperius & inferne quaſi caneſcentia. Nec florem fert nec fructum, ſed tranſplantatur ſcindendo in talcolas radicem & imponendo terræ, ita enim copioſiſſime augetur. Radices multas agit unus caulis, variæ figuræ; quædam enim quatuor, quinque, ſex digitos longæ, inſtar rapi craſſæ, quædam rotundæ, aliæ alterius figuræ: colore

ſunt

ſunt exterius albo flaveſcente, interius albiſſimo: præbent de ſe ſuccum lacteum. Coquuntur aut ſub cineribus aſſantur, ſuntque optimi ſaporis & præferendæ noſtris rapis. Batata recens contuſa & affuſa paucula aqua atque macerata, ſeipſam fermentando, fit potus, quo Braſilienſes utuntur. Quædam ſunt rubri coloris per totam ſubſtantiam, ac coctæ tingunt manus cæruleo: Cuticula eſt obſcure rubra; cultro conciſa nigreſcit inſtar atramenti ſcriptorii.

IPECACOANHA Braſilienſibus, ex radice ſpithamæ longitudine & ampliori, flexuoſa, nodoſa ſeu geniculata, multis filamentis lateralibus prædita, quæque corticem habet ſubruffum inſtar Tormentillæ, interius autem alba eſt, ac in medio habens medullam, à qua reliqua ſubſtantia viridis radicis detrahi poteſt, medullaque removeri; progeneratur unus aut alter caulis ſemipedalis aut paulo longior, teres, lignoſus, lentus, coloris cinereſcentis; partim terræ incumbens, aliasq; radices agens, partim ſurrectus. In uniuſcujuſque hujus ſũmitate ſex, ſeptem aut octo, ut plurimum, folia inſident, modo Herbæ Paris, ſuperius ſaturate viridia, inferius dilutiora, nervo uno ſecundum lõgitudinem & multis venis tranſverſis prædita inſtar foliorum Lupini, ad tactum ut folia Aſari, ſed molliora. E medio foliorum in proprio pediculo enaſcuntur decem, duodecim aut quindecim floſculi in capitulum congeſti, parvuli, albi, quinque foliolis conſtantes & totidem ſtaminulis albis. Poſt flores ſequuntur totidem baccæ brunnæ ſeu ſaturate laccæ coloris, magnitudine ceraſi ſylveſtris: bacca continet intus pulpam albam, ſucculentam cũ duobus granis ſeminis duris, flaveſcentibus, lenticularis figuræ.

Radix effoſſa in umbra non Sole ſiccari debet, recens ut & ſiccata ſuperamari ſaporis pungit linguam ſua acrimonia, proinde calidam in ſecundo gradu & ſiccam judico. Facultatem habet abſtergendi, meatus expurgandi ac infarctus exſolvendi.

Amat planta humidas ſylvas & in hortos tranſlata nullum ſumet incrementum, quia amat ſylveſtria. Vſus radicis, dragma una aut altera contunduntur, ac in poculo vini aqua mixti per noctem macerantur; mane leniter ebulliantur ac percolentur, bibit æger, per vomitum & ſeceſſum purgat, & non ſolum in dyſenteria, ſed etiam in affectibus ventriculi datur optimo ſucceſſu. Quo autem recentior eſt radix eo fortior. In quibuſdam plus ſuperne quam inferne purgat.

CAP. X.

Zinziber. Mucuna. Innominatæ. Ibati.

ZINZIBER (*quæ planta non videtur Braſiliæ naturalis ſed ex India huc tradũcta*) caule haud craſſo aſſurgit in pedalem aut etiam ſeſquipedalem altitudinem; folia habet xiphii ſeu gladioli, minora tamen, qualis & caulis. Radix non eſt ſimilis Iridi neque creſcit tali modo; ſed ad quindecim, ſedecim, plures paucioreſve digitos continuæ creſcunt, quæ deinde fra-

de fractura diſtinguuntur, alioquin conſtituentes radicem planam latam. Recens eſt exterius coloris inſtar lythargyri auri: intus vero flaveſcit; viridis ſaporis eſt fortioris quam ſiccata quæ ex India affertur, quæ ætate corrupta; noſtra hæc optima eſt. Quando cum caule & folio tranſplantatur, folia decidunt & poſt trimeſtre demum ſpacium nova generantur; ideo ſine caule ſola radix plantanda, nam facile creſcit. Habui interdum integram radicem parieti appenſam, quæ ibi progerminavit ad duorum digitorum longitudinem. Februario & Martio terræ commiſi & item egregie caulem & folia protulit. Magna quantitate hic ſaccharo conditur.

ANNOTATIO. Vide Garziam ab Horto lib. I. cap. XLI. Aromatum Hiſtor. & quæ Car. Cluſius & Vir doctiſſimus apud eundem de hac planta annotavit.

Fr. Ximenes. Quod Mexicani vocant Chilti, Orientis Arabes, Turcæ & Perſæ dicunt *Ginzibit*, officinæ *Ginziber*: duæ autem illius reperiuntur ſpecies; quarum una dicitur mas, altera fœmina. Mas habet folia magis aſpera quam Gingiber & craſſiora, verum ejuſdem figuræ: radicem quoque majorem & craſſiorem, ſaporis acris & aliquantum amari: uſurpatur adverſus affectus ventriculi & inteſtinorum è cauſa frigida; contuſam & irrigatam oleo è Coco applicant parti dolenti, eſt ſingulare remedium: prodeſt itidem adverſus potiones venenatas, & cum oleo jam dicto mixta imponitur vulneribus venenatis, eaque ſanat; dicitur majoris eſſe efficaciæ quam fœmininum. Indigenæ Philippinarum confi-

ciunt ex illo vinum quoddam medicatum.

Fœmina eſt vulgare Gingiber: herba eſt duas tertias partes ulnæ longa, habens radices plenas nodis & tuberibus, atque decuſſatas, è quibus enaſcuntur caules ſimiles cannis, cum foliis longis & anguſtis, ſimiles Lilio, & in ſummitate eorum capitella, haud diſſimilia Stæchadi. Naſcitur pene in omnibus Americæ provinciis ubi ſeritur & propagatur tam per ſemen, quam per vivam radicem: nam quod ſponte naſcitur vile eſt. Colitur autem in ſolo pingui & bene ſtercorato atque culto, ſub umbra arborum: in terris calidis menſe Martio, dividuntur radices in partes pollicis magnitudine, quæ diſtantia quinque aut ſex digitorum, in ſcrobes altas ſingulæ diſponuntur & terra opertæ ſtatim rigantur, & poſtea bis ſingulis ſeptimanis; ubi autem prodierunt diligenter mundandæ ſunt & ſolum ſarriendum, ne detrimentum capiant: radices quotannis colliguntur ubi folia aruerint, quod fere fit initio Ianuarii: demitur autem exterior cortex & conjicitur in muriam, & hora aut ſeſquihorio maceratam exponunt Soli tantumdem temporis; tum ſub tecto ſuper ſtoreas collocatur donec omnis humiditas fuerit conſumta, niſi forte opus fuerit iterum aut tertio exponere Soli.

HERBA (*cui Auctor nullum nomen adſcripſit*) in duorum aut trium pedum altitudinem aſſurgit, caule lignoſo, tereti: radice lenta, alba, filamentoſa. Caulis autem in ramos ſe pandit, qui alternatim oppoſita habent folia alata, unum, duos aut paulo plus digitos longa; nimirum quælibet ala continet duodecim aut plura paria foliorum viridium, ſimilium foliis Herbæ Vivæ. Ad quemlibet exortum alarum prodit flos brevi pediculo innixus, luteus, quinque foliis conſtans, quorum duo reliquis minora, ſine odore. Poſt florem ſequitur ſiliqua compreſſa, duos aut tres digitos longa, ſemen continens ut in Herba Viva.

HERBA *(cujus nomen Auctor noſter non prodit)* in novem aut decem digitorum altitudinem aſſurgit, inſtar arbuſculæ in multos ramos expanſa. Folia fert alternatim ſibi invicem oppoſita & Roriſmarini foliis ſimilia, ſed inodora: floſculos ſuperius in ramulis albos, parvulos, Polygonatæ æmulos & eodem modo diſpoſitos, radix tenuis, albicans.

MVCVNA Braſilienſibus: caule ſarmentoſo, ſatis craſſo, lento, altas aſcendit arbores & implicat ſe ramis: in quolibet pediculo duos, tres aut quatuor digitos longo, tria ubique

folia

folia ſibi invicem apponuntur, phaſeolorum more, oblonga nimirum tres aut quatuor digit. nervo & venis obliquis prædita, ſuperius ſaturate viridia, inferius albicantia & ſubtiliſſima lanugine ad tactum ſericum æquantia. In pediculo tres quatuorve digit. longo, qui ſuperius in plures breviores dividitur, proveniunt flores quatuordecim aut ſedecim juxta ſe, calicibus inſiſtentes inſtar ſiliquarum piſi: figura floris eſt quaſi duæ ſiliquæ piſi apertæ, una alteri inſerta eſſent: nam quinque foliis conſtat flos quilibet, quorum quatuor duos digit. ſingula longa, quintum unum digit. ſine odore, coloris flavi; in medio ſtamen fiſtuloſum pallidum, ſuperius multipliciter diviſum in fila, quorum quodlibet apicem habet fuſcum.

Flores ſequuntur ſiliquæ, ſpithamam longæ aut etiam longiores, tres digitos circiter latæ, exterius rugoſæ, utpote ſetis pungentibus, ruffis, præditæ; quæ non ſolum adhærent & pungunt, ſed etiam puſtulas ardentes excitant, quæ vix octiduo ſanantur & inſignem excitant pruritum: ſiliquæ maturæ exterius nigreſcunt & aperiunt ſe atque diſſiliunt: interior earum ſuperficies eſt inſtar matris perlarum, alba, ſplendida & quaſi polita: in qualibet continentur ut plurimum tres phaſeoli orbiculares, compreſſi, coloris luridi, cum ſemilunari macula nigra in uno latere, majores verticello. Floret plerumque menſe Iunio & Iulio. Fructus cum ſiliquis convenit cum anagyride Car. Cluſii Rar. Plantar. Hiſtor. pag. 93.

ANNOTATIO. Fallitur Auctor quod judicet cum fructu Anagyridis convenire, ut ex comparatione liquido apparet. Meminit autem hujus fructus Cluſius Lib. 11. Exoticorum cap. xi. & ſcribit ſe lobos recentes accepiſſe è Pernambuco Macouna appellatione inſignitos; ſeque phaſeolos terræ commiſiſſe quorum unus tantummodo germinaverit, & in binorum cubitorum altitudinem excreverit: ſed, inquit, quum ſerius germinaſſet, ad frugem pervenire non potuit & præmatura hyems corrupit antequam ullum Floris etiam rudimentum dare poſſet.

Herba hæc (*cui nomen Auctor non adſcripſit*) humi ſerpit caule cavo, qui hinc inde folia obtinet in longis pediculis poſita, cordis figura atque Smilacis æmula. Flos albus, magnus, inſtar orbis menſarii minoris, uno tenui folio conſtans, in quinque angulos expanſo, ſubſtrata pallida ſtella quinquangulari. Sine odore eſt, nec lacteſcit hæc planta.

HERBA (*quam Auctor non nominat*) longe ſerpit caule ſuo ſarmentoſo, cinereo, paulum piloſo; qui duorum circiter digitorum intervallo folium habet brevi pediculo inſidens, quatuor plus minuſve digitos longum, figuræ cylindraceæ, nervo ſecundum longitudinem & venis aliquot obliquis conſpicuum, pallide viridis coloris. Prope quodlibet autem folium exoritur brevior pediculus, ſuſtinens tria foliola figura cordis, quibus inſidet flos campanulæ figura, albus, & in medio ſex ſtamina alba habens, apicibus umbræ coloris. Nigritæ Angolenſes hic veſcuntur foliis & floribus.

IBATI Braſilienſibus, planta caule ſarmentoſo, exterius cinereo, interius viridi, ſpongioſo, longe humi ſerpit, aut aliis plantis ſe implicat. Folia ſemper fert bina in ſuis pediculis ſibi oppoſita, figura cordis quando vetuſtiora, oblonga cum juniora, mollia ſubhirſuta, exterius

paulum incana. in caule quoque multos ramulos ſurrectos ſolitarios, cum ſimilibus foliis appoſitis. Floſculos fert copioſos ad cujuſlibet folii pediculum, vario numero, ſine propriis

pediculis: quilibet autem conſtat quinque foliolis & ſtellam quinquangularem apte repræſentat: in medio habet obtuſum ſtamen, haud elevatum, cum coronula quadam: totus eſt pallide luteus, interius umbratus, inodorus. Hinc provenit fructus oblongus, ovalis, in extremitate acuminatus, magnitudine ovi gallinacei aut anatini, ex viridi ſubflavus, quando maturus, habens corticem craſſiorem aurantiis, exterius multis prominentiis inſtar aculeorum præditum: fundit de ſe ſuccum lacteum, glutinoſum, ita ut glutinis loco fungi poſſit: maturior aperit ſe, ac interius ſemina oblonga, nigra, inſigni ordine diſpoſita habet: quodlibet autem granum ſeminis habet floccum quaſi è pluma, coloris argentei ſplendidiſſimi. Hi flocci in extremitate fructus interius etiam junguntur, & ſuperior pars cavitatis fructus monſtrat ſemina, inferior floccos illos argenteos, jucundo ſpectaculo. Tota planta olet graviter, & copioſum lac habet albiſſimum.

CAP. XI.

Seſamum. Inmominata. Curuba. Iace. Cururu ape.

SESAMVM, Congenſibus *Gangila*, Luſitanis *Girgilim:* caret nomine apud Braſilienſes, quia non eſt huic provinciæ naturalis, ſed ex Africa huc à Luſitanis tranſlata. Ex radice tenera, recta, multis filamentis prædita, exterius ruffa, interius alba, exſurgit caulis rectus, quadratus, viridis; cum foliis oblongis, haud latis, teneris, colore Atriplicis albæ, quæque quaſi farina inferius ſunt aſperſa, atque hinc inde poſita, plerumque tamen bina velut ſibi oppoſita, vel etiam alternatim poſita. Flores fert albos, cito decidentes, figura campanulæ: quos ſequuntur ſiliquæ erecte ſtantes ad caulem (non in ramis) virides, quadrangulæ, continentes ſemen copioſum, parvum, album, figura cordis: maturæ autem fiunt fuſcæ, & ſponte diſſiliunt, ita ut ſemen excidat.

ANNOTATIO. Fr. Ioannes de Santos Hiſtor. Æthiopiæ Orientalis lib. 1. cap. 4. In omnibus, inquit, his provinciis plurimum *Gergilim* reperitur, candidiſſimum & optimum, ex quo fit oleum, quod vulgo uſurpatur & comeditur ut in Portugallia olivaceum. Contunduntur ſemina in vaſe ligneo facto ad modum mortarii, grandi. Cafres (ita vocantur Nigritæ illius tractus) vocant *Chuni*, & Portugalli *Pilaon*. Poſtquam bene contuſum fuerit, & coactum in maſſam, exprimitur rite iiſdem lignis quibus contuſum fuit; effluitque oleum valde clarum: & amurca, quæ reliqua fit, comeditur à Nigritis, cum milio cocto loco butyri. Vide & Proſperum Alpinum de Plantis Ægypti. cap. 32.

HERBA (*quam Auctor non nominat, ſed cujus hanc dat iconem*) caule tereti, inferius nodoſo ſeu tuberoſo, pilóſoque, aſſurgit in pedalem altitudinem, & in aliquot ſe pandit ramulos: folia ejus ſunt alternatim poſita, oblonga, & craſſo modo ſerrata, pallide viridia & parum piloſa. In ſummitate caulis & extremitate ramulorum enaſcitur flos flavus, ducati amplitudine, conſtans quinque foliis atque in medio habens ſtaminula lutea. Radix parvula & tota planta ſine odore.

CVRVBA Braſilienſibus, Cucurbitæ eſt ſpecies: primo protrudit duo folia cucumeris modo, ſibi oppoſita, digitum longa, figura linguæ, è quorum medio poſtea prodit caulis ſarmentoſus, humi repens aut ſcandens cucurbitarum modo, ac capreolis ſuis ſe annectens. Folia hinc inde cucumerum modo appoſita habet, ſingula ſuis pediculis longis inſiſtentia, in lacinias diviſa, inferius hirſuta, uti & caulis & pediculus, albicantia, ſuperius viridia & glabra: ſucceſſu temporis caulis glaber, ſtriatus ac viridis longiſſime ſerpit & interſtitio ſemipedis, ubique pediculum protrudit tres aut quatuor digitos longum, paulum incurvatum, cui folium inſidet ad tactum glabrum, viride, ſplendens, circinatum, ſeptem aut octangulum exterius, ſex aut ſeptem digitos longum & totidem latum aut paulo latius. Prope pediculum cujuſlibet folii clavicula prodit longa, contorta, arcte ſe implicans vicinis arboribus aut pedamentis appoſitis. Inter folia hinc inde in propriis pediculis naſcuntur flores: rudimentum autem floris eſt corpuſculum conicum ex viridi ſubflavum, in quinque foliola ex viridi flaveſcentia deorſimque incurvata deſinens; ex hoc corpuſculo prodit flos magnus, craſſis foliis, exterius glabris, interius hirſutis, dilute flavus & exterius lineis ſeu ſtriis vireſcentibus ſecundum longitudinem diſtinctus; pluſquam ſeſquidigitum altus, unico folio conſtans, verum ultra medietatem in quinque lacinias ſecto, ellipticæ ſuperius figuræ, in medio corpus rotundum

rotundum flavi coloris, magnitudine avellanæ, quod ſpeciem præbet inteſtinorum vituli, conſtatque tribus partibus ſeparabilibus. Fructus longus eſt circiter quindecim digitos, undecim craſſus, cortice glabro ut Pepo ex rubro purpureus. Caro ſeu pulpa ad flavedinem accedit, odoris dulci-acidi, inſtar pyrorum agreſtium, ſaporis ingrati, ideo non comeditur, ſemen continet copioſum, figura & magnitudine cucurbitæ ſeminis, ſed quod exterius in ſuperficie ſua fuſco eſt punctulatum in obſcure-flavo.

IAEE Braſilienſibus, Luſitanis *Balancia*, Belgis VVatermeloen, Melo aquaticus: caulem habet ſarmentoſum, hirſutum, humi ſerpentem, & multis capreolis ſe affigentem; folia profunde laciniata & inciſa, longa, ſtriata; Anguriæ Matthioli fere ſimilia; quodlibet inſidet pediculo ſeſquidigitum fere longo & caule humo affixa recta ſtant folia. Flos parvus, flavus, quinque foliis conſtans, umbelico flavo: fructus rotundus ſeu globoſus vel etiam ellypticus cortice viridi, magnitudine capitis humani, aut paulo major vel minor; carnem habet albam & in medio rubram (nimirum ubi ſemina jacent) ſeu ſanguineam ſucculentiſſimam, boni ſaporis: tantam autem copiam aquæ dulcis, frigidæ, ut inter edendum tanquam è poculo hauriri poſſit. Semina continet multa cucurbitarum magnitudine & figura, in quibuſdam coracini, in aliis ruffi coloris, quæ inter frigida majora uſurpantur. Menſibus Decembri & Ianuario maxima habentur copia, quamvis toto anno reperiantur. Amat etiam ſterile & arenoſum ſolum, ſed ſi arena fimo mixto teratur, feliciſſime provenit & fructus fert ingentis molis.

Reperitur & hic Melo noſtratibus ſimilis, ſed plerumque major: carne viridi, ſemine albo; ſalubriores hi exiſtimantur quam apud nos, & plerumque à Luſitanis, initio prandii vel cænæ commeduntur. Eſt & alter carne viridi, priori per omnia ſimilis, excepto quod caro plane viridis & ſaporis præſtantioris.

CVRVRV APE Braſilienſibus. Planta caule ſarmentoſo ac lento, qui ſeſe arboribus ac fruticibus implicat, habens multos ramulos & in quolibet quinque folia, bina & bina ſibi oppoſita & quintum in extremitate: ſuperius viride ſplendentia, ſex inciſuras habentia ut ſerræ majoris dentes, eſtque inter hæc folia ramulus, utrimque alatus, ſive ambitur cordiali folio, ut in Inga arbore.

In extremitatibus ramulorum proveniunt longæ ſpicæ, onuſtæ floſculis ex albo & viridi luteſcentibus; poſt quos ſequuntur capſulæ, triangulatæ in ſummitate, prope exortum cylindraceæ, & ubi maturiores ovalis figuræ, exterius rubicundæ: quæ ſponte in tres partes dehiſcunt; cortex autem exterior rubicundus par craſſitie cortici mali, interius eximie eſt ruber, continetque quilibet fructus duas fabas Hiſpanicis albis magnitudine pares, eſtque quælibet involuta materiæ molli, albæ, nuci conſiſtentia ſimili, ad tactum frigidæ: ex illo albo involucro faba ſecundum longitudinem eminet, nigerrima macula ſplendens, ſeu potius ſemicirculo tali ſecundum longitudinem notata, reliqua pars fabæ fuſci coloris. Continet denique faba interius carnem fabaceam flavam. Aquis injecta necat piſces. Vide Iconem in præcedentibus apud. D. Piſonem, qui & plura obſervavit de qualitatibus hujus plantæ.

CAP.

CAP. XII.

Avenqua. Aguape. Acetoſa. Iamacaru. Iaroba. Belingela. Camara Iapo.

AVENQVA ſive *Avenca* Luſitanis *(quod nomen apud Braſilienſes obtineat ab Auctore noſtro non proditur)* Aviantum Latinis, ſpecies eſt Adianthi, & quidem duplex major & minor; hic reperitur.

I. *Avenca major*, in duorum pedum altitudinem aſſurgit ex radice intus flava, extus nigricante, ſub terra ſerpente & multa habente filamenta. Caulis huius tenuis, ſtriatus, ex brunno nigricantis & ſplendētis coloris, & lanugine quadam hepatici coloris veſtitus. Superius ramulos aliquot habet inordinate poſitos, qui, ut & caulis, folia habent alternatim poſita, quædam tres, quædam duos, quædam unum digitum lōga, dilute viridia, in ambitu dentata, atque ſingularis figuræ.

Nec florem fert nec ſemen.

II. *Avenca minor*. In eandem altitudinem aſſurgunt caules, ejuſdem cum priore figuræ & coloris, ſed non veſtiti lanugine, verum pulvere albo veluti farina quadam aſperſi. Folia alata alternatim poſita habet, variæ longitudinis à ſemidigito ſcilicet ad tres digitos; in extremitate enim caulium breviſſima ſunt. In quolibet folio alæ hæ alternatim poſitæ, interiores longiores, exteriores breviores, ſuperne ſaturate viridis coloris, inferius farina pulvere nigerrimo mixta aſperſo. Inferiores cauliculi progerminantes parum convoluti, & pulvere farinaceo plane albi ſunt.

Nec florem fert nec ſemen hæc quoque.

AGVAPE Braſilienſibus, *Goluaon* Luſitanis: Nymphea flore albo: folia noſtrati habet ſimilia, inferius multis venis implexis prædita: florem etiam talem, ſed qui conſtat duodecim foliis oblongis, acutis, anguſtis, albis, & quatuor foliis viridibus ſubtus, ſuavis odoris. Naſcitur paſſim in paludoſis fluviis.

ACETOSA Braſilienſis flore dilute purpureo. Caulis teres, viridis, ſucculentus: folia oblonga, lævia, ſolida & ſucculenta inſtar portulacæ. In ſummitate hujus caulis emergit alius caulis triangularis ſpithamæ fere longitudine, in cujus extremitate, quæ ramulos triangulares habet, naſcuntur multi flores dilute purpurei, quinque foliis conſtantes, ejuſdem coloris ut ſuccus ceraſorum rubrorum. Gratam aciditatem habet, & in acetariis utiliter uſurpatur.

IAMACARV Braſilienſibus, Luſitanis *Cardon*. Fruticibus aut arboribus adnaſcitur ſpinoſa hæc planta tenues radices habens quibus ſe illis inſerit. Folia ejus craſſa, triangularia, vario modo ſibi invicem appoſita ut in Ficu Indica: quodlibet folii latus digitum eſt latum ſubſtantiæ ſolidæ inſtar Aloës ſive Tunæ. Folia viridia, ſucculenta ſucco viſcido, haud manifeſto tamen ſapore præter herbaceum. In extremitatibus angularibus foliorum, ſeſquidigiti fere intervallo, ſpinulæ acutæ juxta ſe poſitæ ſunt quatuor cinereæ. Ad eaſdem etiam extremitates provenit fructus, cujus rudimento facto octo digitorum longitudine provenit in ejus ſummi-

ſummitate flos exterius conſtans quadraginta circiter foliis, viridibus, anguſtis, tres aut quatuor digitos longis, interius autem circiter viginti albiſſimi, latioribus quam viridia illa, in medio copioſiſſima ſtamina flava, luteis apicibus, ſpongiformibus; & in medio horum columna flava rotunda, ſuperius in multas partes ſciſſa & diducta. Flos dulcis & nauſeabundi odoris. Fert fructum ovalem magnitudine Strobili & talis figuræ, eminentiis triangularibus conſtantem. Totus fructus corticem obtinet cortici aurantii mali æqualem, interne & externe colore Laccæ Florentiæ humectatæ, elegantiſſimo (triangulatæ autem eminentiæ ſeu acumina ſunt ex viridi flava) ſeu laccæ & cinnabrii mixtorum: intus continet carnem ex albo cineream, ſuccolentam, ſapidam, refertam ſeminibus nigris ſplendidiſſimis, magnitudine & colore ſeminibus Aquilegiæ ſimilibus; quæ una cum carne comeduntur.

Vide & alias ſpecies in deſcriptione Arborum quibus innaſcuntur.

BELINGELA Luſitanis; Melongela Latinis; *Tongu* Angolenſibus; *Macumba* Congenſibus. Ex radice dupla vel tripla, aliquot prodeunt caules, rotundi, varie flexi, lignoſi, partim ſerpentes, partim erecti, minimum digitum craſſi vel circiter, ex viridi hinc inde purpuraſcentes: quibus hinc inde folia adnaſcuntur, pedem longa, majora aut minora, ſeptem aut octo digit. lata, laciniata, obſcure virentia, nervo & venis purpuraſcentibus, braſſicæ noſtræ æmula, cujus etiam odorem habent. Flos lacteus eſt dilute purpureis venis intertextus, unico folio conſtans, quod inſtar ſtellæ quinquangularis expanditur ſolidi hollandici amplitudine; in medio autem decem ſtamina lutea cylindracea unum album circumdant: florem ſequitur fructus, uti flos inter quinque folia poſitus, magnitudine ſilveſtris pomi aut etiam pomi colochintidis, vel etiam major, rotundus, lævis, ſplendens, exterius albicans, multis ſtriis viridibus, vel etiam exterius viridis & purpurei partim coloris, quando maturus flavi: interius carnem habet albam, multa ſemina inſtar Seſami continentem. Naſcuntur autem duo vel tres juxta ſe invicem, in proprio quilibet pediculo. Coctus fructus comeditur cum oleo & pipere, habetque ſaporem citrii.

Confer cum Dodonei Melongela vel malis inſanis.

ANNOTATIO. Planta hæc nequaquam convenit cum Melongela vel malis inſanis Dodonei, neque foliis, neque floribus, ne quidem fructibus, ut facile animadvertet qui ipſum Dodoneum conſuluerit lib. xv. cap. xxxi. ita ut Auctor noſter in eo fuerit deceptus. Meminit & Melongelæ Mathiolus in Dioſcorid. lib. 4. cap. 71. in quo agitur de Mandragora: & ſane ſi bene advertas majorem cognationem habet hæc planta, ſi fructum ſpectes, cum Mandragora, quam cum malis illis inſanis.

IAROBA Braſilienſibus dicta *Caſaca amargoſa* Luſitanis. Altiſſimas arbores hæc planta

aſcendit, caule lento, tereti, qui hinc inde in longis pediculis tria folia appoſita habet Phaſeoli modo, ſunt autem plane ſimilia foliis Mucuna. Fructus autem ſimilis fructui Cuete, ſed ut plurimum minor, eadem pulpa, iiſdem ſeminibus, ejuſdem quoque uſus.

CAMARA IAPO Braſilienſibus; Mentha corimbifera Cordi, Balſamina officinarum. Herba D. Mariæ, Mentha græca Mathioli. Luſitanis *Mentaſtro*. In pedalem aut bipedalem altitudinem aſſurgit, caule tereti rufeſcente, lenibus pilis hirſuto. Folia autem hirſuta, inferius quaſi incana, acuminata, lata, in ambitu ſerrata, figura foliorum urticæ minoris. Conſiſtunt folia ad exortus ramorum in ſuis pediculis bina oppoſita cum parvulis aliquot junctis. In extremitate autem ramulorum & præcipue in ſuperioribus ramulis caulis, multi prodeunt pediculi, qui umbellatim flores ferunt, Tanaceti modo, conſtantes multis ſtaminulis meris, lacteſcentis & dilute cærulei mixti coloris. Semen profert nigrum, oblongum, exile, quod maturum pappis evolat. Floret toto anno: odor plantæ ut Menthaſtri ſed fortior; ſapor amaricans. Calida eſt & ſicca. Radix tenella multis radiculis conſtans.

ANNOTATIO. Mathiolus in Dioſcorid. lib. 3. cap. 35. Cæterum, inquit, eſt & herba paſſim in hortis creſcens, folio Salviæ longiore, latioreque, Betonicæ æmulo, undiquaque ſerrato, in viridi albicante & caulibus bicubitalibus & aliquando majoribus: in quorum cacumine flores exeunt corymtacei, colore melino, Tanaceti modo. Planta in univerſum amara eſt, ſubadſtringens & graviter odorata. Goritienſibus hæc vulgo vocatur MENTHA græca: in Hetruria vero Salvia Romana, quod potius foliis Salviam referat, quam Mentham, quin & herbam Divæ Mariæ nominant, &c. Porro non videtur eadem planta quam Auctor deſcribit cum illa Mathioli, nam folia Braſilienſis ſunt acuminata, cum illius ſint obtuſiora; congeneres tamen opinor, & ejuſdem qualitatis, uſuſque in medicina.

CAP. XIII.

Hydropiper. Caapeba. Caaetimay. Embuayembo. Tajoja. Serpentaria major. Erva do Capitaon. Caapomonga.

HYDROPIPER Luſitanis *Erva pulgera*. Caulem habet teretem, nodoſum, viridem, & ad nodos rufeſcentem: folia ſimilia foliis ſalignis, in ſummitate ramulorum proveniunt ſpicæ florum tenues & longæ, plenæ floſculis albis. Fert ſemen triangulare, ſplendens, obſcure brunnum ſeu fuſcum, parvum. Radix eſt inſtar capillorum longorum, fuſcorum, quibus ſub aqua ſe ſuſtentat: nam caules oblique ſub aqua natantes, ad nodos copioſas habent fibras capillatas. Herba urit linguam inſtar piperis.

Luſitani utuntur ad purganda vulnera ulceroſa loco Cauſtici.

Confer Dodoneum lib. xx. cap. 32.

CAAPEBA Braſilienſibus, Luſitanis *Erva de Noſſa Sennora*, aut, *Cipo de Cobras*: Scanſilis planta, caulibus teneris, rotundis, viridibus, admodum lentis. Folium quodlibet ſeorſim poſitum in caule, in ſuo pediculo rufeſcenti, duos digitos longo & in exortu paululum incurvato, orbiculare vel cordis latioris, uti pingitur, figura, conſiſtentia folio perfoliatæ ſimile, ſuperius dilute virens, inferius albeſcens: (in quibuſdam plantis folia pene omnia ſunt rotunda) pediculus autem folii cujuſque non inſeritur in fimbriam ſeu extremitatem folii, ſed plus dimidio digito ab ora verſus medium folii, ut fit in Naſturtio Peruviano. Ad pe-

diculos foliorum etiam pediculus provenit ſeſquidigitum longus, floſculum ſuſtinens pallide flaveſcentem, octo foliis conſtantem hoc modo; quatuor ſuperius adpoſita ſunt parva, obrotunda, his ſubſtat amplum obrotundum, adhuc magis inferius tria parva alternatim poſita. In ſummitate pediculi inter quatuor ſuperiora foliola, granum provenit magnitudine parvi piſi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum. Radix longa quaſi contorta.

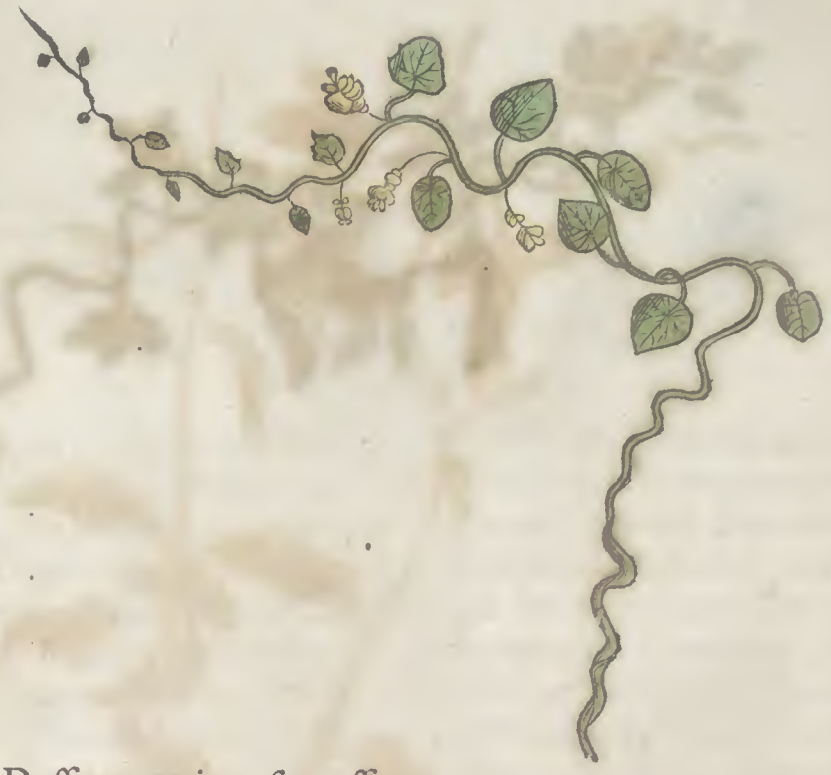

Planta hæc nullum habet odorem præter herbaceum. Folia ſingulare ſunt remedium contra morſus venenatorum animalium, ut ſerpentũ, &c. tam in hominibus quam in beſtiis, ſi morſui paulum contuſa imponantur: curantur enim morſus ſine ullo alio impoſito medicamento. Radix contra calculum excellentiſſima & eſt illa quam Luſitanus dabat D. vander Duſſen, optimo ſucceſſu.

CAAETIMAY Braſilienſibus, eſt Herba quæ in trium pedum altitudinem excreſcit, caule viridi, intus medulloſo, quem ab ipſo exortu numeroſa ambiunt folia, quatuor digitos longa, anguſta, per ambitum inciſa, lævi hirſutie prædita (ut & caulis) & molli lanugine paulum incana. Caulis ſuperius in quatuor, quinque, ſex aut ſeptem ramos ſe ſpargit, & foliola parva obtinet, foliis hyſſopi figura ſimilia: in ramulis autem multos fert floſculos, florum Senecionis ſimiles, pallide flaveſcentes, qui in pappos deſinunt, vento diſſipabiles. Folia hujus plantæ acrem & calidum ſaporem habent, ac cocta, contuſa, atque illita ſanant ſcabiem in quacunque corporis parte.

EMBVAYEMBO dicta Braſilienſibus, Luſitanis corrupto nomine *Occoembo:* Herba radicem habet digitum craſſam, interius medullam lentiſſimam continentem, varie contortam exterius fuſcam, interius albicantem. E qua producit Caulem lignoſum; teretem, viridem, ſeſqui aut etiam duos digitos longum, foliis hinc inde onuſtum, quæ inſident pediculis digitum longis, tenuia, tenera, duos aut tres digitos longa, læta viriditate ſplendentia, nervo & venis prædita, quibus inferiore latere adhæret pulvis fuſcus, quemadmodum in Lingua cervina. *Floris aut ſeminis non meminit Auctor.* Sapor radicis eſt acris.

TAIOIA Brasilienſibus dicta. Herba ſcandens & longiſſime ſerpens atque aliis herbis & fruticibus ſe implicans. Caulem habet ſtriatum, lentum, viridem, & ad eum certis quibuſdam intervallis folia ſolitarie poſita: quodlibet pediculo ſuo alato prodiens, tres, quatuor aut quinque digitos longum, in tres lacinias diſſectum, tenerum, ad tactum tamen nonnihil hiſpidum, & viride: quælibet autem lacinia ſuum nervum & venam habet. In ambitu denique foliorum denticuli minimi prominent inſtar cuſpidum aciculum. *Florem aut ſemen non deſcripſit Auctor.*

SERPENTARIA MAIOR ſeu dracunculus major polyphyllos, Luſitanis *Erva de Sta Maria.* Caulibus aſſurgit ad duorum pedum altitudinem, rotundis, digitum craſſis, ex viridi, flavo & albo variegatis inſtar Serpentis; quilibet folium gerit, circumferentia folii Peoniæ, in quatuor aut quinque lacinias diſſectum, continetque quælibet lacinia nervum craſſum & varie in ambitum exſectum eſt, pluſquam Hieracii aut Chondrillæ folia: ſunt autem glabra & viridia. Inter caules foliorum etiam exſurgit caulis ut reliqui, è cujus ſummitate prodit vagina, pedem aut amplius longa, plus quinque digitos craſſa, in extremo acuminata, quæ ſe aperiens pediculum ſatis craſſum monſtrat, ad quem ſpicæ in modum, ut in milio Indico, compoſita ſunt grana, milii magnitudine, ſtriata, rotunda, ſucculenta, quinque aut ſex particulis compoſita, primo viridia, hinc flava & punctulis rubris ſubtilibus variegata, ubi maturuerunt, rubra. In his granis continetur ſemen figuræ ovalis, nuclei interioris cerasi magnitudine.

Radix hujus plantæ rotunda eſt, pomum majus æquans aut etiam ſuperans, cuticula ex albo ſubrufeſcente prædita; ſuperius ubi caules erumpunt, multa habens filamenta. Acris ſaporis eſt inſtar Ari.

Commiſi aliquot harum radicum terræ menſe Auguſto anni cIↃ IↃ C XXXIX. & progerminarunt demum anno cIↃ IↃ C XL. Februario menſe. Ita hic ægre aliquid provenit plantatum ſeu ſatum menſium æſtivorum initio, ob ſiccitatem & æſtum. Addo etiam in maritimis locis ubi ſolum arenoſum. In hortis autem mediterraneorum locorum longius à mari diſſitorum, qui rigari aqua dulci poſſunt, circum circa ductis rivulis, uti fieri ſolet æque æſtivis atque hybernis menſibus, ſata & plantata probe ſumunt incrementum.

ERVA DO CAPITAON Luſitanis: Radix recta, teres, geniculata, alba ſub terra ſerpit, & ad genicula, unius aut duorum digitorum intervallo diſtantia, multa agit filamenta tenuia, &

ibidem caulem duos aut tres etiam octo aut decem digitos altum protrudit, exilem, teretem, fiſtuloſum, ex albo purpureum inferius medio, in filum lentum habentem: quilibet autem caulis fert ſuperius unicum folium rotundum læte viride, ut Nympheæ, ſed non ita ſolidum, in ambitu crenatum, more folii Vmbelici Veneris: caulis in centro folii aut circiter inſeritur, & ex centro inſertionis tenues venæ ad circumferentiam diſperguntur. Radix contrita odorem & ſaporem habet radicis Petro Selini. Luſitani utuntur ad maculas corporis delendas, *Os Figados* vocant.

CAAPOMONGA Braſilienſibus dicta, Luſitanis *Erva do vina*. Radicem habet ſemipedem pene longam, lentam, tenuem, rectam, aliis radiculis interdum præditam, exterius croceam,

(cum primum eruitur, ſed poſtea dilute umbræ coloris evadit) interius candidiſſimam, ſubdulcis ſaporis: è qua prodeunt caules tres vel quatuor, octo aut novem digitos longi, rotundi, nodoſi, virides, ex parte ruffi; partim humi ſerpentes, partim ſurrecti. Ad nodos autem prodeunt ramuli, in quibus itidem ad genicula duo, tria vel quatuor folia ſibi apponuntur, aut opponuntur, digitum longa, mollia, ſuperius ſaturate viridia, inferius incana: quodlibet inſidet ſuo pediculo ſemidigitum longo, nervis conſpicuis præditum. In ſummitate caulium rami ſunt continentes floſculos parvos umbellatim poſitos, dilute rubro purpureos. propter exilitatem eorum conformatio conſpici non poteſt, ſed adhibito Megaſcopio, apparet hos floſculos eſſe inſtar florum campanulæ ſuperius dentatos, habentque in medio duo ſtaminula rubro purpurea, figuræ ut campanula habere ſolet, paulum extra floſculum prominentia duobus apicibus. Erumpunt è conico cylindraceo corpuſculo viridi, quod antequam ſe aperiat hiſpidum eſt & pingue, ita ut facile adhæreſcat veſtimentis, unde Luſitani vocant *Carapicos*. Floſculi delineati ut per Megaſcopium videntur.

CAP. XIV.

Cara, Inhame. Camaranbaya. Innominata. Quingombo.

CARA Braſilienſibus, *Inhame de S. Thome*, Congenſibus *Quiquoaquicongo*; planta eſt caule quadrato, ad angulos pennato, viridi, hinc inde rufeſcenti, paululumque contorto; lon-

giſſime ſerpit ſuper terram aut etiam ſepes aſcendit, tamque late ſe propagat ut integri hortuli duodecim decempedas in unoquoque latere habentis aream unica planta facile occupet. Caulis enim & ramuli ejus hic illic terram contingentes protrudunt fibras atque alias agunt radices; quinimo ſi terram attingere non poſſint, nihilo minus has radices producunt, ſed quæ propter defectum nutrimenti ad juſtam magnitudinem nequeunt pervenire, ita luxuriat natura in hujus plantæ propagatione. In caule, ſeptem, octo, aut novem digitorum interſtitio, duo pediculi enaſcuntur appoſiti, quinque aut ſex digitos longi, itidem quadrati & pennati, quibus inſident folia, Sagittalis noſtratis aut vomericis poſteriori parte circinati figura, novem aut decem digitos longa, circiter ſex lata, ubi latiſſima: læta viriditate ſplendentia, ſatis ſolida, ſeptem aut novem nervis ex pediculi inſertione prodeuntibus & per longitudinem excurrentibus, inferius prominentibus, ſuperius profunde jacentibus: in extremitate ſunt acuminata, acumine molli digitum longo ut in vomere prominente. Copioſum liquorem aqueum fundit caulis inciſus inſtar lachrymarum vitis. Radix craſſa eſt plus uno pede, octo, novem & duodecim digitos longa & plus quoque, cuticula ex cinereo fuſca veſtita, ſub qua flaveſcit, intus carnem albam, ſucculentam & quaſi lacteſcentem habens.

Nata mihi radix in Horto ann. 1640. quæ magnitudinem habebat Aquariæ Allemannorum. *Bottinam* vocant Luſitani. Cocta cum butyro, vel oleo & pipere condita bene ſapit; ſicca tamen eſt & farinam refert, unde & pro pane à Guineenſibus uſurpatur. Habui tales radices ad parietem pendentes & progerminantes in muſæo meo, quas XXI. Novembris anni 1640. terræ commiſi & feliciter augmentum cœperunt. Ecce illa planta quæ progerminare è radice cœperat menſe Ianuario anni 1640. terræ à me commiſſa, quæque tam late ſe propagarat menſe Iunio dicti anni, in extremitate caulis ſenioris, multas quaſi ſpicas producebat, in quibus multa triangulata & turbinata corpuſcula adhærebant ſuperius, rudimenta habentes parvi floris lutei; interius autem inſtar burſæ paſtoris cava compreſſum ſemen indicabant:

ſed quamvis ultra duos menſes ita ſtarent numquam tamen flos ſe aperuit, nec in capſulis aliud factum, ſed perierunt denique omnia propter æſtatis calorem.

CAMARANBAYA Braſilienſibus. Lyſimachiæ ſpecies fruticeſcens. In quatuor pedum altitudinem aſſurgit, & dividitur in multos ramos, ruffos, piloſos. Folia ſolitarie poſita in brevibus pediculis, oblonga, hirſuta; ad quorum quodlibet floſculus provenit, calice fere duos digitos longo, cui inſident quatuor foliola viridia, & cuiq; ex his ſuperſidet foliolū flavum, conſtatque quilibet flos quatuor foliolis flavis. Ex calice floris fit ſiliqua, ut in Filio ante patrē Lobelii, quæ ſemen cōtinet minutulū, rotundum, ſplendens, coloris ex pallido ſubflaveſcētis. Fert florem & ſemen ab Aug. in Novemb.

Reperitur hîc & alia ejus ſpecies priori fere ſimilis; quæ in ſeſquipedem adoleſcit, caule anguloſo, ſtriato, nodoſo, viridi: ad quem folia poſita vel ſolitarie, vel majus cum uno aut altero minore: majora tres circiter digitos longa, anguſta, ſalicis modo, mollia, dilute viridia: ad exortum foliorum calix eſt digitum longus, cui quatuor foliola viridia, quibus quatuor flava ſuperſtant, obrotunda, facile decidua: in calice poſt florum caſum naſcitur ſemen.

PLANTA, (*quam non nominat Auctor, ſed hanc ejus dat Iconem*) Caule haud lento ſerpit, & aliis plantis ſe implicat: folia fert in pediculis, duos, tres aut quatuor digitos longis, cordis, ut pingitur, figura, mollia, dilute viridia: In pediculis autem duos aut tres digitos longis, & ſuperius in quatuor aut quinque diviſis naſcuntur totidem flores, Smilacis florum æmuli, albi & ad medietem extremam, diluta purpura mixti, in medio floris exſtat ſtamen album purpuraſcens: in ambitu vero interiori flos egregiam ſtellam quinquangularem

gularem repræſentat, quaſi in illum impreſſa eſſet, albi coloris uti flos. Poſt flores enaſcitur triquetrum corpus, fuſcum, ſubrotundum, in tres capſulas diviſum, in quarum qualibet granum ſeminis eſt fuſcum, magnitudine & figura medii piſi inæqualiter diſſecti. Flos inodorus ut & planta, ſine ſapore manifeſto.

QVINGOMBO Luſitanis, Congenſibus & Angolenſibus *Quillobo:* in duorum aut trium pedum altitudinem aſſurgit, caule craſſo, rotundo, hinc inde nodoſo & ruffo: pediculos protrudit variis locis alternatim poſitos, ſex aut ſeptem digitos longos, partim ruffos, partim virides; quorum quilibet ſuſtinet folium laciniatum, in quinque lacinias ſectum, ac toto ambitu ſerratum, magnitudine fere ſimile folio ficus, ſuperius obſcure, inferius dilute virens, ac ibidem nervum ruffum & venas virides habens. In ſuperiore caule, in pediculis brevibus, craſſis, tres aut quatuor magni naſcuntur flores, quinque foliis roſaceis majoribus conſtantes, ſulfurei coloris, unguibus brunno-purpureis, qui intus & extus apparent: in medio ſtamen craſſum ſulfureum, apicibus flavis, & ſummitas ſtaminis purpurea. Fructus ejus pericarpium eſt, tres digitos longum, pyramidale, novangulare, initio viride, per maturitatem fuſcum: conſtans alba & parum glutinoſa carne, cortice craſſo inſtar mali aurantii; intus in octo loculamenta longa diviſum; in quovis duplex ordo ſeminum rotundorum, magnitudine ſeminis cannabis continetur, & quodlibet granum ſuo petiolo eſt appenſum. Pericarpium hoc viride odoris eſt leguminoſi & ſaporis ſubdulcis: coquitur totum in aqua & coctum comeditur cum oleo, aceto & pipere: quo immaturius eo melius ad coquendum.

Radix alba eſt, haud magnæ molis, multas radiculas & filamenta habens, lenta, & nullius manifeſti ſaporis.

CAP. XV.

Inomminata. Caa ataya. Erva Cidreira. Innominatæ duæ. Tupaipi. Inomminata.

PLANTA (*cujus Auctor quidem dat Iconem, ſed non annotat quo nomine à Braſilienſibus appelletur,*) in ſemipedalem aut pedalem altitudinem aſſurgit, caule tereti, ex viridi albicante, lanuginoſo, quaſi ei goſſypium adhæreret. Habet autem hinc inde à terra multos ramulos longos & folia ſolitarie poſita, inæqualis magnitudinis, quædam tres, duos, etiam tantum unum digitum longa, in ambitu criſpata, figura fere folii Senecionis. In extremitate caulis & ramulorum naſcuntur flores ſpicatim congeſti, parvuli, ſplendentes, ex argenteo ſubflavi, figura pene ut flores Abſinthii. Poſt flores ſtellulæ ſplendentes argenteæ remanent. Radix exilibus conſtat filamentis. Tota planta ſemper videtur quaſi goſſypio obducta. Odorem habet ſingularem fere ut Dyctamnum Creticum.

Folia recentia contuſa impoſita culicum & muſcarum morſus ſeu ictus ſanant.

CAA ATAYA Braſilienſibus. *Erva de purga de Iuan Paez* Luſitanis. Ex tenui radicula alba in pedalem aſſurgit altitudinem, caule quadrangulari, pallide viridi, geniculato, tenui,

qui

qui partim terræ incumbens, ad genicula iterum radices in terram agit parvulas, partim erectus ſtat.

Ad quodlibet geniculum, duo foliola ſibi opponuntur, nummulariæ figura & magnitudine ſeu rectius Veronicæ aut Chamædruos, in ambitu ſerrata, & pallide viridia. Ad quodlibet par foliolorum floſculus minimus provenit, quaſi galeatus, albus. Poſt hunc naſcitur ſiliquula grani avenæ magnitudine & figura, quæ ſponte ſe aperiens, ſemen effundit minimum, rotundum, obſcure flavum, minus ſemine papaveris minimi. Nullius odoris eſt planta ſed ſaporis amari. Hæc planta contuſa, cocta in aqua ac pota, purgat egregie per ſuperiora & inferiora.

ERVA CIDREIRA Luſitanis: in quatuor aut quinque pedum altitudinem aſſurgit, caule ſtriato, geniculato. Ad quolibet geniculum duo rami ſibi oppoſiti naſcuntur & itidem duo folia oppoſita, tam in caule quam in ramulis. Folium quodlibet duos aut tres digitos longum, acuminatum & in ambitu ſerratum, brevi inſidens pediculo. In ſummitate caulis & ramorum ſpica provenit duos aut tres digitos longa, habens floſculos minimos, dilute cæruleos, multo albo mixtos. Tota planta maximi odoris, nec ante annum quamvis ſiccæ odor minuitur, gratior quam Meliſſæ cum cytro mixtæ.

HERBA (*quam Auctor quidem non nominat, ſed hanc dat Iconem*) in duorum pedum aſſurgit altitudinem, ex radice tenui gryſea: caulis eſt teres, lanuginoſus, in quo ab infima parte duo ſemper ſibi appoſita habet folia, digitum longa, in ambitu dentata & in utraque ſuperficie piloſa, nervo & venis obliquis intertexta, foliis Hederæ ſeu Teucrii aliquantum ſimilia. Ad bina quælibet folia aliquot parva appoſita ſunt foliola.

Caulis in ſummitate in caudam murinam longam extenditur, ac in eo alternatim (ut in Myuro) flores dupli ſtuferi magnitudine, circinati, in quatuor quaſi folia ſecti, inſigniter rubri figura florum Lychnidis, in medio unum ſtaminulum albeſcens exſtat parvum. Tota planta caret odore.

TVPA IPI Braſilienſibus, Luſitanis *Cebola albaraa*; eſt ſquilla: Bulbum habet album, rotundum, pomi noſtratis magnitudine, cuticula tectum umbræ coloris, qui inferius multas agit radiculas, quaſdam ad novem & decem digitos longas: producit porro, duo, tria aut quatuor folia, pedalis aut ſeſquipedalis longitudinis, quatuor digitos lata, ubi latiſſima, craſſa, ſucculenta, dilute viridia, ſplendentia; lineis ſecundum longitudinem & latitudinem viridioribus quaſi texta.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat, ſed cujus hanc nobis dat Iconem*) ex arida radice pullulaſcit, atque in bipedalem aſſurgit altitudinem; caulibus ab ipſa terra adpoſita ſunt folia, quæ figuram & conſiſtentiam habent foliorum Auriculæ muris, lanugine quadam per totum incana. Verſus ſummitatem caulis rariora & minora ſunt folia, atque in ejus extremitate eſt ſpica mollis ſive piloſa, coloris è gryſeo argentei, ferens floſculos quatuor, quinque, ſex aut etiam plures, ſtuferi Hollandici magnitudine, conſtantes quinque foliis cæruleis. Quilibet autem flos intra ſe lacteam ſtellam quinquangularem repræſentat, ac in ſui medio ſtaminula aliquot habet alba.

Planta tota penitus caret odore.

ABVTILON Avicennæ, vulgo hîc Malva appellatur atque etiam illius loco uſurpatur. Vide Dodonæum.

MAN-

MANDATIA Brasilienſibus eſt Lablab Aſpini, de quo vide Car. Cluſ. Rar. Hiſtor. pag. CCXXVII. Planta hæc ex Africa in Braſiliam tranſlata; Phaſeoli ejus cocti comeduntur.

CAP. XVI.

Nana ſive Ananas. Tareriaya. Arapabaca. Vrucatu.

NANA Braſilienſibus, *Ananas* Luſitanis, *Iajama* Oviedi Carol. Cluſ. Rar. Hiſtor. lib. II, cap. IX. Strobylus aut Nux pinea Monard. cap. LXIII. Ex radice proveniunt quindecim aut plura folia Aloë foliis æmula, duos atque etiam tres digitos longa, unum aut ſeſquidigit. lata, ubi latiſſima, verſus extremitates anguſtiora & acuminata, craſſa, ſaturate viridia, in ambitu denticulis prædita, inſtar dentium Lucii: in medio horum capitulum provenit inſtar Cinaræ fructus, ejuſmodi foliolis acutis compoſitum, inſignis Cinnabrii coloris, quod ſucceſſu temporis augetur, figura inſtar Strobyli, & dum augetur inter foliola ejus prodeunt floſculi cærulei, tribus foliolis ſinguli conſtantes. Folia plantæ magna interius ad partem qua fructus inſidet etiam inſigni colore rubro ſunt tincta. Fructus quando maturuit magnitudinem obtinet majoris melonis vulgaris, figuræ ovalis, exterius eminentiis conſtans, quaſi umbelicis humanis, quæ in totum flaveſcentis coloris, per oras autem incarnati, quælibet autem in medio foliolum habet triangulatum, ſerratum, gryſeum. Fructus odoris eſt ſuaviſſimi, ſaporis, fere inſtar fragorum, gratiſſimi, apprime ſucculentus. Cortex ille abſcinditur & fructus ſecundum longitudinem in partes ſecatur & comeditur. Medium illius quod relinquitur inter ſecandum inſtar pilæ quadratæ etiam ambeditur, & pro optima parte habetur: in ſui medio habet medullam duram & lentam inſtar paſtinacæ quæ abjicitur: Continet fructus in ſe granula ſeminis. Fructus maturus ſuperius plantam juniorem habet, quæ decerpitur & ita ſine radice (nullam enim habet) terræ imponitur, quæ ſequenti anno fructum fert. Vnaquæque planta ſemel & unicum fructum profert annuo ſpacio, & fructus novam ſimul plantam, quæ cum plantatur, vetus eradicatur & abjicitur utpote inutilis.

Ex fructu hoc ſuccus exprimitur & cum aqua miſcetur, daturque in ægritudinibus à Braſilienſibus prout nos hydromel damus. Condiuntur etiam ſaccharo & adſervantur. Nana quæ vi Solis maturatur haud bona eſt, Braſilienſes vocant *Nana cacaba*. Menſe Decembri & Ianuario maxima habetur copia. Reperitur & *Nana brava*, id eſt, ſilveſtris, cujus fructus inſignis magnitudinis, ovalis citrulli magnitudine, compoſitus è quadrangularibus cylindris in extremitate quadrate pyramidalibus, per maturitatem flaveſcentibus, qui ſeparari ab invicem poſſunt. Cavi hi ſunt inſtar oſſis in capite vitulorum quod Den Mitzahn vocamus: continentes granula ovalia innumera pallide flaveſcentia, papaveris majoris ſemine majora, ſuavia, & dulciſſimo rore imbuta inſtar mellis. Quodlibet corpus cylindricum ſeparatum exprimitur digitis in os, ac granula illa rore melleo imbuta abſorbentur, gratiſſimi ſaporis. Fructus etiam tranſverſim diſcinditur in taleas.

TARERIAYA Braſilienſibus: an Fraxinella ſiliquoſa? an quinquefolium folio Caprifolii? Ex radice longa paucis filamentis prædita, lenta, albiſſima, aſſurgit caulis tres circiter pedes

des longus, multis ramis præditus: folia ejus in longis pediculis alternatim positis, quatuor, quinque, sex aut septem juxta se in orbem posita, oblonga, viridia, nervo & multis venulis in-

tersecta, foliis Caprifolii haud absimilia, sed ad tactum mollia & glutinosa. In summitate caulis primo parvis foliis alternatim positis ornatur, brevibus, obrotundis: dein alternatim prodeunt ad ea pediculi longi, ad quodlibet unus continens cylindraceum corpus album, quatuor foliolis viridibus, parvulis, acuminatis insidens, hoc corpus sunt quatuor foliola floris; quo se aperiente inferius, primo prodeunt filamenta septem, tres aut quatuor digitos longa; hinc quatuor foliola floris expanduntur, quæ stant erecta, figuram habentia cochlearis, filamenta autem septem barbæ felinæ modo directe ad latera vel antrorsum extenduntur, egregie purpurea: foliis albis decidentibus decidunt & sex stamina, septimum in medio manet, ac abit in siliquam teretem, semipedem longam, continentem semen vix magnitudine sinapis, rotundum quidem sed quod in uno latere incisuram videtur habere. Tota planta ad tactum glutinosa est, & ad cujuslibet rami seu pediculi foliorum acuta est spinula. Fert flores & semen toto anno. Flos inodorus, sed folia referunt odorem Majoranæ.

ARAPABACA Brasilienſibus dicta Planta; In sesquipedalem altitudinem adsurgit, caule teręti, viridi, cavo; & vix duo folia aut duos ramulos ad latera habente: In summitate tamen caulis, duo, tria, vel quatuor (fere semper) folia sunt posita, Plantaginis facie, nervosa, in orbem dispositа, & crucem effigurantia videntur, atque inter hæc aliquot ramuli surrecti, duos aut tres digitos longi, cum flosculis oblongis, dilute ex albo purpurascentibus, quæ quinque foliolis constant spicatim positis. Post floris autem occasum enascuntur globuli

seu

seu capsulæ rotundæ Coriandri seminis magnitudine, in quibus continetur semen exile, subrotundum, nigrum, papaveris magnitudine & figura. Radix illius est parva, alba, filamentosa, habetque odorem radicis Petroselini.

Vide Androsacem apud Mathiolum.

Annotatio. Mathiolus agit de Androsace ad lib. III. Dioscorid. cap. 133. & dat duas illius Icones, quarum tamen neutra ullo modo convenit cum hac quam Auctor delineavit; neque assequor quare hanc cum illa comparaverit, præsertim cum Dioscorides scribat Androsacen tenuia virgulta emittere sine foliis.

VRVCATV Brasilienſibus, Planta est quæ super arbore *Vrucari iba* nascitur sine radice: verum quatuor aut quinque folia inferius lata bulbum faciunt ovalem; circiter quatuor digitos longum, qui intus continet medullam quandam unguenti factitii consistentia & aspectu, pinguem, ad tactum frigidam, ex albo viresscentem, multa adhæc filamenta subtilia albida in se dispersa habentem. Supra bulbum folia à se invicem discedunt, suntque ibi angusta, sed in pedalem aut majorem altitudinem excrescentia, superius latiora, linguæ figura & similia Squillæ, viridia: quodlibet autem folium secundum longitudinem habet tres nervos. Nec florem fert nec fructum; inodora est planta, unguentum quoque illius inodorum. Hoc denique frigidum & ad dolores leniendos judicatur aptissimum atque efficacissimum: soporem quoque inducere experientia probatum est.

CAP. XVII.

Tajaoba, ejus radix Taja. Jaborandi. Planta verbenæ facie. Mundubi.

TAIAOBA Brasilienſibus cujus radix vocatur *Taja*. Tres illius species hîc reperiuntur.

Prima folio lacteſcente, radicem habet orbicularem, non tamen bulbosam, exterius incarnati coloris, interius flavi, cepæ magnitudine aut porri, multa filamenta inferius obtinentem, tres vel quatuor digitos longam: caulem autem brunnum seu fuscum, folia pene orbicularia & nervos foliorum rufescentes.

Secunda folio lacteſcente. Radicem habet itidem orbicularem, ut prior. Ex qua radice porro prodeunt caules quatuor, quinque, sex & interdum plures, rotundi, spongiosi, succulenti, virides, crassi, novem aut etiam duodecim digitos longi: cuilibet autem cauli insidet folium unicum sagittalis herbæ figura & magnitudine, quando junior adhuc est planta, alias tri-

plo aut quadruplo majus, & Petasitidis herbæ foliorum magnitudine, nervos habens conspicuos, viride & ad tactum molle ut Brassica, ac in ambitu cingitur duabus venis.

Radix cocta vulgo comeditur ut Batata, estque dulcis, singularisque, quasi moschati aut floris violacei, saporis.

Vtriusque speciei folia cum caulibus crassissimis etiam inciduntur & pro olere in aqua coquuntur; molleſcunt statim & optime sapiunt.

Tertia folio non lacteſcente: Radicem habet ut cæteræ species, caules, ut prima, fuscos, folia sagittalis figura ut secunda, sed angustiora, pedalis circiter longitudinis, superius saturate viridia, inferius albicantia, nervo & venis ex viridi flaveſcentibus, & in centro folii purpuraſcentibus. Hæc species mihi florebat circa finem Aprilis anno 1640. In caule autem longo (qualem quodque folium habet) flos erat unicus longus seu latus quinque digitos, albus, unico folio constans, cujus superior medietas alba, instar corporis ellyptici per medium secundum suam longitudinem secti & veluti in scapham excavati: inferior medietas instar vulvæ, viridis coloris magnitudine juglandis & ejusdem figuræ, aperturam habens; uno verbo totus flos figura cucurbitæ in medio vinctæ dum creſceret; per albam autem medietatem floris variæ discurrunt albæ regulæ, quarum pars circa extremum folii quodammodo purpuraſcit. In medio floris stamen eſt crassitie pennæ anserinæ, cylindraceum, in extremitate fastigiatum, longitudinis paulo majoris duorum digitorum ac semis, constans corpusculis clypiformibus, ac vestitum brevibus villis luteolis, qui facile absterguntur. Ita autem composita sunt hæc corpuscula ut columna seu stamen læve & teres appareat. Hæc corpuscula sunt semen. Flos caret odore aliquo perceptibili: clausus adhuc totus vireſcit. Postea flores tulit eadem planta.

IABORANDI multæ dantur species. Prima (*cujus hîc Iconem damus*) ad duorum pedum altitudinem assurgit, caule lignoso, tereti, per certa intervalla nodoso, tortuoso & inæquali, coloris gryſei, quorum unus, duo, vel etiam tres ex una radice prodeunt & in ramos se pandunt. Radix autem haud crassa eſt sed in multas radiculas & filamenta dividitur, exterius ex albo flaveſcens, interius albicans, odoris acriusculi, saporis acris ut pyretrum. In singulis ramulis ab internodiis pediculus prodiens digitum longus tria habet folia sibi crucis modo appoſita, ad tactum ut Tiliæ folia, mollia, parum piloſa, nervo conſpicuo & venis obliquis, ab uno ad quinque digitos longa, totidemque lata ubi latiſſima, inæqualis quippe magnitudinis, pallide virentia, inferne paulum candicantia. In extremitate ramulorum multa foliola parva venabuli figura sibi invicem confertim sunt appoſita, in duos ramulos quasi cornua diducta, in quibus floſculi albi quatuor foliolis constantes; quos sequitur semen, duplici palea tectum ut in cannabi, fuscum, compreſſum, parvulum, cordis figura, cui ab uno latere pars abſciſſa videtur. Radix valet contra venena & ea utebatur Poius qui fungos venenoſos comederat.

PLANTA Verbenæ facie; (*cujus Iconem Auctor non dedit*) ex radice recta, haud crassa, ad latera multis radiculis prædita, alba, guſtu amaricante; adsurgit caulis angu-

angulosus ac nodosus in sesquipedalem altitudinem: ad singulos autem nodos duo nascuntur folia sibi opposita, sesquidigitum longa, per latera in medietate exteriore serrata; & ad eosdem quoque ramuli duo exeunt sibi oppositi, cum similibus foliis ad nodos oppositis, sed non solum duobus, sed tribus aut quatuor foliis minoribus semper junctis: & in hisce ramulis ad nodos etiam multi pediculi, breves, quatuor ut plurimum ad quemlibet nodum, quorum quilibet habet capitulum rotundum, cum parva prominentia instar cuspidis aciculæ, quod se aperiens protrudit flosculum lactescentis coloris, quatuor foliolis constantem, habetque in medio multa parva staminula erecte stantia, quæ repræsentant plumam, ita ut flosculus quasi plumatus appareat.

CICVTARIA PALVSTRIS: In ipsis aquis ad ripas nascitur, & in duorum aut trium pedum assurgit altitudinem; caulis illius angulatus, striatus, nodosus, multos habens ramos & in quolibet ramulos alternatim positos, qui folia itidem alternatim posita habent, tres aut quatuor digitos longa, in octo vel novem angusta & acuminata foliola dissecta, ita ut cornua cervina pene referant: coloris dilute viridis, sapore apium referentia. Folia autem in ramulis exteriora sunt minora interioribus. Fert flores, sed illos non invenio ab Auctore descriptos.

MVNDVBI Brasilienfibus Herba, in pedalem aut bipedalem altitudinem adsurgit, caule quadrato aut striato, ex viridi ruffescente, & piloso. Hinc inde enascuntur ramuli primo quasi caulem amplectentes & foliolis angustis, acuminatis stipati; mox habent nodum ac trium vel quatuor digitorum longitudine extenduntur; continetq; quilibet ramulus quatuor folia, duo semper sibi opposita, paulo plus quam duos digitos longa, sesquidigitum lata, superne læte viridia, instar trifolii, inferne paulum canescentia, nervo conspicuo & subtilibus venulis quasi parallelis dotata, raris quoque pilis vestita. Ad exortum ramulorum qui folia gerunt prodit pediculus sesquidigitum circiter longus, tenuis, flosculum gerens flavum & per oras rubentem, duobus foliolis constantem, more viciorum aut trifolii. Radix illius haud longa, tenuis, contorta, filamentosa, cui adnascuntur folliculi ex albicante gryseo, figura minimæ cucurbitæ, oblongæ, magnitudine Myrobalani, fragiles: quilibet autem continet in se duos nucleos, pellicula saturate purpurea vestitos, carne intus alba, oleaginosa, sapore pistaceorum, qui comeduntur cocti & inter bellaria apponuntur. Multum tamen comesti capitis dolores causare ajunt. Fructu integro quassato nuclei intus strepunt.

Confer Monard. cap. LX. *Anchic* Peruvianis, Hispanis ibi *Mani* vocatur, uti traditum lib. X. cap. 2. Descriptionis Americæ.

CAP. XVIII.

Caraguata seu Erva Baboſa. Herba innominata caule Portulacæ.

CARAGVATA Brasilienfibus. *Erva Baboſa* Lusitanis, Aloë Latinis. Radice cum Aloë Americana Dodonei, foliis cum vulgari convenit. Nimirum ex radice crassa, brevi, assurgunt folia viginti aut plura, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata seu spinosa, unum vel etiam duos pedes longa, pallide viridia, atque hinc inde gryseo colore maculata. Inter folia prodit caulis, tres aut quatuor pedes altus, in duos ramos divisus, quorum quilibet

fert ſpicam florum flavorum: eſt autem quilibet flos cavus, digitum longus, ad oram ſextupliciter ſciſſus, continens totidem ſtaminula flava apicibus flavis. Inſidet quilibet flos ſuo petiolo brevi, & apertus propendet deorſum, adhuc autem clauſus directe ad latera: eſt inodorus.

ANNOTATIO. Hæc planta aut eadem eſt aut ejuſdem ſpeciei cum Maguey ſeu Metl Mexicanorum; cujus plures reperiuntur in Nova Hiſpania ſpecies; de quibus ita Fr. Ximenes: prima ſpecies fert folia ſimilia Aloës, verum multo majora & craſſiora, utrimque ſpinoſa & deſinentia in duriſſimum & acutiſſimum mucronem; excreſcit interdum caulis in proceritatem mediocris arboris, & eſt duplex; in cujus extremo naſcuntur flores lutei, oblongi, & in faſtigio ſtellati & ſucceſſu temporis ſemen inſtar Aſphodeli aut Batatarium; radix illius eſt craſſa, brevis & plena fibris; propagatur è ſurculis ſeu ſtolonibus qui exeunt circa plantam principalem. Eſt patiens omnis ſoli licet magis amet cultum & frigidum cœlum: neque enim metuit ullam cœli inclementiam, aut marceſcit propter ſiccitatem. Reperitur maxima copia in tota Nova Hiſpania, &, ſi homines ea temperantia viverent qua convenit, ſola videtur hæc ſufficiens ſubminiſtrare quæcunque uſus flagitat, præter alios innumeros uſus quos præſtat. Nam primum, integra planta præbet inſigne ſepimentum hortis & prædiis: folia tegularum vice funguntur ad pluvias excludendas, caules tignorum: foliorum nervuli & fibræ eundem uſum habent quem noſtrum linum & cannabe aut goſſypium, ex illis enim fila, panni aliæque telæ fiunt: è ſpinis autem clavi, acus, aciculæ, ſtili, terebræ ad auriculas perforandas: hiſce & barbari in ſuperſtitioſo Deorum ſuorum cultu corpora ſua affligebant: nec ad bellica inſtrumenta inidoneæ erant. Porro radendo novacula petroſa ſtolones emanat è concavitate liquor quidam tanta copia, ut ex una ſolummodo planta, mirabile dictu, interdum quinquaginta aut plures arobæ effluant: è quo liquore fit vinum, acetum, mel & ſaccharum: liquor quippe per ſe dulcis coquendo redditur multo ſuavior & ſpiſſior, ita ut tandem in ſaccharum coageleſcat. Ex eodem ſucco & vinum fit affundendo aquam & admiſcendo ſemina aurantiorum & melonum, aliaque ut facilius inebriet, nam huic vitio imprimis obnoxii ſunt barbari, quaſi peniteret homines eſſe natos & brutis ſimiles eſſe ſatagerent. E ſaccharo illo faciunt acetum, diſſolvendo in aqua & exponendo Soli novem diebus. Succus movet menſes mulierum, lenit ventrem, movet urinam, mundat renes & veſicam, frangit lapillos, purgat ureteres: eundem ſi ebullitus fuerit cum Tabaco aut Pitzitlxochitl aut Matlaxochitl vulnera curare produnt. Folium Maguey aſſum & expreſſum in ſcutella, addito pauxillo nitri bene triti, ſi inungatur cicatricibus recentibus, brevi tempore illas ita tollit, ut vix ullum veſtigium relinquat. Folia & caudex in ſubterraneo furno percocta, ſunt edulia & ſapiunt Diacitrum. Folia toſta & applicata medentur Spaſmo & mitigant dolores (præſertim ſi ſuccus calidus una hauriatur) licet è lue venerea oriantur, quia ſenſum tactus obſtupefaciunt. *Hæc ille*. Porro plerique Scriptores qui de rebus Americanis commentati ſunt meminerunt hujus plantæ, Gomara, Acoſta, alii, qui omnes fere conſentientia tradunt iis, quæ Franc. Ximenes hîc tradit ex Doct. Franc. Hernandez: videndus & Carolus Cluſius in Rar. Plant. Hiſtoria lib. v. Longe autem aliam plantam eſſe oportet quam D. Ioachimus Camerarius deſcribit & cujus Iconem dat in Epitome de plantis, ſub nomine Aloës Americanæ; quia ſcribit folia abundare ſucco amaro, & alia quæ minime conveniunt cum ſuperiori deſcriptione. Credo hanc Camerarii eſſe veram Aloën aut ſaltem ejus ſpeciem; nam & nuper accepimus à noſtris in Africa & quidem Loandæ S. Pauli degentibus ibidem abundare ejuſmodi plantas qualem D. Camerarius deſcribit, è qua & ſuccum expreſſum liquidum atque etiam coagulatum miſerunt, Aloë veræ Indicæ æmulum, & qui haud dubio caſdem purgandi facultates obtinet, quare differentia

rentia harum plantarum bene eſt obſervanda, cum alioquin foliis & quibuſdam aliis notis inter ſe conveniant.

HERBA (*cujus nomen Auctor uen prodit*) caule Portulacæ teretti, geniculato, ruſſo, humi ſerpit & quibuſdam fibris ſe firmat in terra: ad quodlibet autem geniculum quinque aut ſex folia appoſita, figura foliorum Lavendulæ, veruntamen craſſa & ſuccolenta ut Portulacæ. Inter folia in ſingulari pediculo fert floſculũ dilute purpureũ, quinque foliolis conſtantem deorſum incurvatis & multis ejuſdem coloris ſtaminulis in orbem diſpoſitis, quæ in medio adhuc ſtamen viride ovale continent. Radices hic inde unicas agit, pennam anſerinam craſſas, innumerabilibus ſubtiliſſimis filamentis circumdatas, & caule ſerpente fibræ ex illo variis locis prodeuntes ſe terræ infigunt.

CAP. XIX.

Quiyæ variæ ſpecies.

QVIYA Braſilienſibus, Luſitanis *Pimenta*; multæ dantur illius ſpecies, ut plurimum figura fructus differentes, cum in cæteris fere conveniant.

Prima vocatur *Pimenta Malaguetta* (quam de Angola primum veniſſe dicunt) quam Braſilienſes vocant *Quiyaqui*, in arbuſculæ formam & trium aut quatuor pedum altitudinem aſſurgit, caule lignoſo, qui varie in multos expanditur ramos, qui habent oppoſita folia, vel in pediculo alicujus folii rurſus duo oppoſita foliola: quodlibet folium habet ſuum pediculum tenuem, longiusculum, eſtque figuræ oblongæ, acuminatum, nervo & venis obliquis præditum. Ad exortum foliorum in pediculis longis, duobus, tribus vel quatuor juxta ſe poſitis naſcuntur floſculi inodori, quinque foliolis conſtantes, coloris ex albo pallidi, habentque in medio totidem ſtaminula è cinereo cæruleſcentia. Sequitur fructus cylindrico-pyramidalis, craſſitie majoris chordæ violæ, coloris coccinei, quando maturuit, interius granulis obrotundis compreſſis refertus, acerrimi ſaporis, & cæteris ſpeciebus acrior multo.

Annotatio. Ne quis erret alia longe eſt planta ab ea quæ fert notiſſimum aroma Malaguetta, quod Belgæ noſtri vocant Grayn, quod ex Africa affertur, nam neque ſemen neque planta ullo modo conveniunt, ſiquidem Malaguettæ ſemen naſcitur in lobis pene ad modum Ireos, & folia dicitur habere ſimilia Gladiolo.

Secunda ſpecies vocatura Braſilienſibus *Quiya cumari*: eadem figura cum prima ſpecie creſcit, verum folia ſunt paulo majora & ſolitarie poſita; nec flos differt, aut figura fructus, niſi quod major ſit & craſſior, & magis ſaturate rubens.

Tertia ſpecies vocatur à Braſilienſibus *Quiya apua*, Luſitanis pimenta rotunda; magnitudine eſt fructus ceraſi noſtratis acidi, coloris rubri. Reperitur & alia hujus ſpecies quæ in hoc tantum differt, quod fructus vix dimidiæ ſit magnitudinis, & haud major nucleo ceraſino, dilutiuſque rubet vel etiam flaveſcit.

Quarta ſpecies Braſilienſibus dicitur *Quiya uca*, Luſitanis *Pimenta grande* ſeu *Pimentoës* quæ folia habet anguſtiora & longiora quam ſecunda, & fructum tres digitos longum cylindraceum, acuminatum, rubrum, cum maturuit. Alia invenitur ejus ſpecies, cujus fructus ſe deorſum incurvare ſolet inſtar unci.

Braſilienſes hæc pimenta conterunt cum ſale, & mixturam illam vocant *Iuquitaya*, eamque uſurpant ad cibos inter manducandum ut nos ſalem. Optima eſt ac bene ſapit. Eandem quoque miſcent cum farinha & piſcibus coctis, exemtis ſpinis, ac mixturam illam appellant *Pira-quiya*, quam uſurpant iter facientes. Bene ſapit & durat ad aliquot dies.

ANNOTATIO. Hujus plantæ Iconem non damus, quia apud Botanicos obvia eſt, &

jam

jam dudum in hortis colitur. Operæ pretium tamen duximus hic addere quæ Fr. Ximenes de hac planta prodidit. Mexicani, inquit, vocant *Chilli* plantam quæ fert ſiliquas illas, quas Inſulæ Hiſpaniolæ incolæ vocant *Axi*, & Antiqui, ut quidam volunt, Siliquaſtrum, Hiſpani Piper Americanum & Actuarius Capſicum. Hæc planta licet jam dudum in hortis Hiſpaniæ fuerit culta, non modo propter ornatum, verum & uſum in condimentis; tamen quia in America plures illius ſpecies obſervantur & ſiliquæ illius in tam frequenti ſunt uſu, ut vix edulia reperias quibus non admiſceantur, & facultates illius itidem notiſſimæ ſunt, operæpretium puto illam deſcribere, & varias illius ſpecies quas vidi, indicare. Folia autem pene omnium ſpecierum ſunt ſimilia Solani foliis, *Quauhchilli* tantum excepta cujus folia ſunt minora: fert flores candidos, è quibus enaſcuntur ſiliquæ, initio quidem rubentes, tandem veluti aduſti coloris inſtar uvarum paſſarum, plenæ ſemine minuto, ſubtili, candido & umbonato: ſapore acri & cauſtico, ita ut calidum cenſeatur in quarto gradu & ſiccum in tertio: licet viride obtineat ſuccum excrementoſum, qui tandem conſumitur. Vnde fit ut flatus excitando excitet venerem: atque etiam alvum ſolvat, non ſine torminibus, præſertim in iis qui non aſſuevere; alioquin moderate ſumtum movet alvum, (Cujus cauſa videtur illius acrimonia) menſtrua atque urinam; corroborat ventriculum à cauſa frigida debilem: excitat ſupra modum appetitum genus quoddam Chilli ſalſum, mixtum cum Thomatis, ut vocant, *Mittomatl* appellant: evacuat humores pituitoſos è quacumque parte corporis, præſertim illos qui juncturas coxarum obſident, & Sciaticam ſolent generare. Hecticis ventrem ac lumbos claviculis aut aciculis chille imbutis pungere, ut ſolent barbari, utiliſſimum putatur remedium. Veruntamen ſi quis crebrius & immoderate Chille utatur, inflammabit renes & hepar excitabit dolores in renibus, phreneſin & dolores hypochondriacos, abſceſſus internos & ſimilia mala. A Barbaris fere pro cibo ordinario, ab Hiſpanis vero pro condimento uſurpatur. Naſcitur locis tam calidis quam frigidis, melius tamen temperatis aut aliquantum calidis.

Prima illius ſpecies appellatur à Mexicanis *Quauhchilli*, quaſi dicas arboream, & in Hiſpaniola ubi minor eſt & ſiliqua rotundior Axi montenſe ſive Caribicum: hæc ſpecies omnium minima eſt, forma & mole ſimilis oleaſtri fructibus; & cum omnes ſpecies calidæ ſint in quarto gradu, hæc omnium calidiſſima eſt & maxime cauſtica; quare tantum condimentis loco piperis adhibetur; producit ſemen toto anno.

Secunda ſpecies vocatur *Chiltecpin*, quia colore & figura valde ſimilis eſt moſquitis, id eſt, culicibus; dicitur aliis *Totocuitlatl*, quod ſonat ſtercus avium, ob colorem & parvitatem; audio ab incolis S. Dominici inſulæ Huaratinac appellari: hæc ſpecies licet viridior videatur, tamen citius virorem deponit. Tres illius numerantur ſpecies pro diverſitate locorum in quibus creſcunt, & tempeſtatum quibus colliguntur. Prima eſt vulgaris: altera huic quidem ſimilis, ſed vergens ad nigrum colorem, unde *Tlilchilli* nominatur: tertia minima omnium ſeritur menſe Septembri & maturat fructum à Decembri ad Calendas Apriles.

Tertia ſpecies appellatur *Tzanalchilli*, ſeritur menſe Auguſto, locis cultis, quando jam pluviæ ceſſant; maturat fructum à Novembri ad Martium, qui principio quidem eſt viridis, ſed ſenſim rubeſcit: In Hiſpaniola vocant Axi candidum.

Quarta ſpecies appellatur *Chilcoztli*, ob croceum colorem quem addit condimentis & cibis quibus miſcetur, unde in Hiſpaniola *Acafran Axi* dicunt: ſiliqua ſex ſeptemve digitos tranſverſos longa eſt & mediocriter tenuis colore rubro & nonnunquam aduſto.

Quinta illius ſpecies dicitur à Mexicanis *Tzinquahyo*, quia ſilveſtris eſt, in Hiſpaniola *Axi coral* ob formam & colorem: ſiliqua eſt tenuis & quinque digitos tranſverſos longa: ſeritur menſe Martio, & fert fructum fere omnibus anni menſibus.

Sexta ſpecies appellatur *Tzonchilli* quia blandior eſt; ſiliqua illius eſt longa & lata rubri coloris: ſemen autem tam remiſſam habet acrimoniam, ut vulgo cum placentis quæ è Mayzio fiunt & *Chillaquiles* appellantur, commedatur: optimum nutrimentum præbere teſtantur barbari. Solent hanc ſpeciem humi ſpargere ut ſiccetur ut ita melius poſſit ſervari, nam aliter facile corrumpitur ob nimiam humiditatem: ſeritur & fert fructus omnibus anni menſibus.

Reperitur & alia ſpecies quam vocant *Milchilli*, cujus ſiliqua quidem præcedentibus non eſt minor, ſed attenuatur ſenſim & deſinit in mucronem; coloris eſt aurei, colligitur eiſdem menſibus quibus Maizium. Plures præterea ſpecies obſervantur in Inſula Hiſpaniola & inter illas notiſſima, quæ ſiliquas fert inſtar ceraſorum, eadem forma & mole: naſcitur autem inſtar arbuſculæ & appellatur ab aliis quidem Struchnodendron, ab aliis Speudocapſicum, ab Hiſpanis ceraſus acer Americæ. Item alia cujus ſiliquam vocant roſtrum pineæ nucis: & roſtrum avis, ob figuram utraſque. Baboram ſive Baniazam corniculatam: Cazicar hortenſe: & alias quas brevitatis cauſa prætereo, de præcipuis dixiſſe contentus. *Hæc ille.* Semen hujus plantæ adeo eſt acre ut cavendum ſit ne quis digitos ad oculos ferat, cum illud confricuit;

quare

quare caute admodum hoc usurpandum autumo nisi bene præparetur & aliquo frigido additamento temperetur. Insigniter enim urit linguam & guttur præsertim cum sale mixtum.

CAP. XX.

Jeticucu seu Radix Mechoacan. Mandubi. Innominata.

IETICVCV Brasilienſibus; Radix Mechoacan, Lusitanis *Batata de purga*: Caulis sarmentosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, ruffus, etiam viridis. Folia solitarie posita, quodlibet in suo pediculo digitum longo; figuram habet cordis, uti pingitur, duabus ad latera auriculis, tenera ad tactum, unum, duos, tres & quatuor digitos longa, saturate viridia, inferius nervo & venis transversis conspicua. nullum autem præter herbaceum odorem habent folia trita, caulis vero incisus lacteum succum præbet Florem fert Convolunli magnitudine & figura, unico folio constantem album cum pauco incarnato dilutum, intus autem purpureum. Semen continet pisi magnitudine fusci coloris, verum haud rotundum, sed quasi duæ particulæ exsectæ essent, ita ut fere triangularis sit figuræ. Radix medium aut integrum pedem longitudine æquat, crassities plerumque eadem & ut plurimum dupla & bifida, una parte breviore altera: exterius obscure cinerea seu fusca, recens resinam quandam fundit, & est interius alba. Habui radices per quatuor menses ad parietem pendulas in museo meo, quæ ibi progerminarunt, quælibet caulem unum, duos vel tres pedes longum, crassitie fili sutorum. Hanc terræ imposui in horto, & spacio octidui secuta sunt folia, felicissimeque adolevit planta.

Vsus. Datur pulvis illius radicis in vino aut brodio, pueris ℥s. adultis ʒvi. in ʒviii. vini vel ℥s. pro pueris, ʒvi. pro adultis infunduntur in vini ʒx. per noctem, mane colatura sumitur & cum saccharo aut melle exhibetur. Vel. Recentes radices corticibus bene mundatis exprimuntur. per pannum, expressum sumitur per aliquot horas ut subsideat, quod subsedit siccatur in umbra (vocant *Tapiora*) hujus ʒii. & in pueris ʒi. datur semel. Fit etiam ex recenti conserva cum saccharo delicati saporis, cujus dosis choclear unum aut duo datur delicatis personis, quæ à purgantibus abhorrent. Radix hæc habet virtutem purgandi humores phlegmaticos ac seroſos, uti & bilem. Valet adversus passiones ventriculi & intestinorum, ad inveteratum capitis dolorem, ad hydropem, ad prostratum appetitum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. Radicem purgativam vocant Mechoacani *Tachuache*, Mexicani *Tlalantlaqua cuitlapille* & aliæ nationes *Pusqua*. Tres reperiuntur illius species; quarum binæ sunt mas & fœmina, quæ ambæ forma & qualitatibus multum conveniunt; habentque radicem longam & crassam, è qua lacteus liquor emanat: caules volubiles & tenues: folia parva figura cordis; flores longos & rossos, fructum similem *pepino* figura & mole, candida cute tectum & plenum semine minuto, lato & candido, cum certis filamentis, instar gossypii quæ difficulter rumpuntur. Radix est calida & sicca in quarto gradu & si in ore masticetur adurens: unde si hîc aliorum morem imitari vellem, possem graviter reprehendere eos, qui imprudenter & ignoranter multa de illa scripserunt; neque mirum, quum illam non vidissent. Purgat per inferiora omnes humores, præcipue tamen pituitosos, si sumatur pondere dragmæ & semis aut ad summum duarum ex aqua aut vino, jusculo, aut ovo recenti: sumitur enim hoc modo facile & sine nausea. Quidam utuntur succo illius expresso, loco Scamoneæ, ad cujus species hanc putant referendam, & conficiunt ex illo tabellas cum saccharo,

quas mirabiles effectus edere affirmant. Alii solent radicem pondere sex dragmarum in pulverem redactam & in sex aquæ unciis per noctem maceratam, mane exprimere & percolare atque aquam illam exhibere: ego autem eandem misceo cum uncia aut paulo magis syrupi de Matlalitztic aut Salsaparillæ aut foliorum Senæ atque ita purgat sine ulla molestia. Quum Scamonea desideratur hujus succus expressus & spissatus illius vice usurpatur in Electuariis, quæ illam postulant. Quidam & radice hac utuntur forma unguenti aut emplastri ad vitia oculorum curanda. Tertia species maximam partem nascitur in terra nigra & locis petrosis, radice magis tenui: è duabus hujus dragmis commodissime fit electuarium laxativum cum xx. dragmis Sacchari Tzautli sive Tragacanthæ, quo leniter evacuantur cholera atque flegma, nec puto in America facile reperiri posse medicamentum quod illud superet. Alii ex illius decocto conficiunt syrupum qui quantitate trium unciarum sumtus egregie purgat prædictos humores. Nascitur multis locis calidis Novæ Hispaniæ, licet Mechoacanæ provinciæ, ubi primum innotuit, præferatur; communis quoque est in Temimiltzingo, ubi radicem hanc cum cauda Tlaquatzin animalis pari pondere mixtam, mirabiles asserunt edere effectus in ciendo urinam. Oportet siccari radicem & servari toto anno: sed in colligendo vitanda est radix haud multum illi dissimilis, quæ præsentissimum est venenum. Quum Author noster, quem sequimur, scriberet, non tam probe cognita erat hæc radix, sicut neque ipsa Nova Hispania; post illa plures illius species fuerunt repertæ, magis lenes in operando, licet tres illæ species ab ipso proditæ, celebriores sint, & magis usurpentur. Prima est quam Hispani vocant *Mechoacan* à loco ubi primum fuit inventa; cujus in illa provincia & in Guadalajara duæ reperiuntur species; una venenosa, quam Auctor noster monuit vitandam, altera quæ moderate purgat. utriusque radix grandis & crassa, sed nobilis major. Alia species quæ appellatur *Matlalitztic*, multo minus purgans quam præcedens, quam quidam perperam frigidam faciunt, haud intelligentes purgantium medicamentorum facultates, quæ nullam frigiditatem admittunt: hæc remissius purgat quam antecedens, atque omni ætatum & sexuum generi convenit, etiam pregnantibus exhibetur sine noxa: Ex hac radice fit syrupus hoc modo: Recipe sex libras radicum recenter effossarum & demto prius cortice rade & inde ollæ vitriatæ; super infunde totidem libras aquæ fontanæ ferventis, atque obtura os ollæ, & ita probe opertam relinque per horas XXIV. dein exprime & misce illius colaturæ quatuor libras sacchari & coque leni igne, donec spissitudinem mellis acquirat, sumuntur tres aut quatuor hujus syrupi unciæ ad purgandum.

Alia species appellatur *Xalapa* à loco ubi primum fuit reperta: hæc longe potentior est cæteris, licet mole sit minor, evacuat generatim omnes humores peccantes, sed summa opus est vigilantia eo die quo sumitur atque adeo sequenti. Ex hac quoque fit syrupus, admodum utilis in quibusvis morbis, & imprimis iis qui lue venerea laborant. Componitur ad hunc modum. Recipe radicum Xalapæ unc. v. Polipody unc. ij. Hermodactyl. unc. i. Florum cordialium, lujubarum ana pugnum unum: Cinnamomi aut Canellæ præstantioris; nucum muscat. ana duas dragm. & semis: frangantur omnia & macerentur in sex quartariis aquæ per noctem, dein coquantur secundum artem donec medietas consumatur: colaturæ addantur duæ libræ sacchari & percoquatur donec syrupi spissitudinem acquirat; denique cum pene refriguit, misceantur octo grana exquisiti musci. Monendi sunt qui istis radicibus utuntur ad purgandum ne postero die mane sumant saccharum rosatum aut aquam, sed potius pectusculum volucris alicujus, aut carnem ovillam assam, nam alias facile recidivam purgationis patiuntur ægri non sine discrimine. Omnes species reperiuntur in Nova Hispania magna copia: *Matlalitztic* habet radicem omnium maximam, huic proximam *Mechoacan*: multo minorem venenosa species: omnium maximam *Xalapa* licet circulosior sit & longior. Vniversæ autem sunt calidæ & siccæ in quarto gradu, præter *Matlalitztic* quæ moderate calet & leniss-ime purgat, ideoque & securius usurpatur. Ex iis quæ diximus apparet quantum fidei adhibendum sit Monardæ & Alfonso Inojosso in iis quæ de his radicibus scripserunt. Non differunt autem hæ plantæ foliis, floribus aut fructibus, nisi ratione soli, quo fit ut alibi majores alibi minores nascantur; tantum flores nonnihil differunt colore, qui fere cæruleus est, verum aut saturatus aut dilutior. *Hæc ille.* Ex hisce autem præsertim quæ dicit de semine facile apparet plantam quam Auctor noster describit non esse eandem cum illis quas Fr. Ximenes describit. Car. Clusius notat ad Monard. cap. LI. se anno MD LXIX. duo genera seminis accepisse ex Hispania quæ plantæ Mechoacan esse dicebantur: unum caliculo sive siliqua, semineque nigro quale est Scamonii aut Convolunli majoris: alterum oblongiori aliquanto caliculo, semine ruffo & quam superius longiore tenerioreque. Utriusque siliqua parte interiore erat lanuginosa. Ex utroque ipsi natas plantas, quæ prodibant Convolunli modo, dein proxima pedimenta scandebant multis sarmentis & amplectebantur, foliis Convolunli majoris, sed tenerioribus & colore magis flavescente; hyemis autem inclementiam eas sustulisse. Ego

semen

ſemen è Braſilia allatum aliquoties terræ commiſi & quidem adhuc ſuperiori æſtate, è quibus natæ elegantiſſimæ plantæ & ad ſeſquipedis altitudinem adolcverunt, ramulum appoſitum ſcandentes, ſed primum frigus ſtatim illas enecavit.

PLANTA hæc *Braſiliæ familiaris, cujus tamen nomen ab Authore noſtro non proditur*; in quatuor aut quinque pedum altitudinem adſurgit; caule rotundo, lignoſo, leviter piloſo, quique ſuperius in multos ſe diſpeſcit ramos ſurſum elevatos. In caule autem & ramis ſolitarie poſita ſunt folia anguſta, brevibus pediculis innitentia, quatuor aut quinque digitos longa, ſimilia foliis Salicis atque piloſa; diverſæ magnitudinis, in Summitate enim plantæ fiunt anguſtiſſima & parvula. Flores fert magnitudine florum Lychnidis, albi coloris, quinque foliis conſtantes, unguibus in medio purpureis & ſtaminulis luteis.

Radix illius haud longa eſt, ſed habet multas proles ad latera extenſas atque etiam filamenta.

Quale ſemen ferat ab Auctore noſtro proditum non inveni.

Reperitur & in Braſilia Planta Amaranthi facie, quæ ſeſquipedalem aut bipedalem altitudinem adipiſcitur, arbuſculæ figura adoleſcens, caule lignoſo cinereo, quique ſuperius habet multos ramulos lignoſos & quaſi geniculatos. Ad ſingula autem ramorum genicula rubrum eſt capitellum minimorum floſculorum & ibidem pediculus circiter digitum longus & ruffus, ſuſtinens folium urticæ figura, verum longe minus & pallide virens.

Radix albicans, pene recta, gracilis, ſed multis filamentis prædita.

Tota planta eſt inodora.

Quale ſemen ferat ab Auctore noſtro non proditur.

MANDVBI D'ANGOLA, in Congo vocatur *Quubaci congo*; Cauliculo tenui ſarmentoſo longe ſuper terram ſerpit, inſtar *Ieticu*, ac novas fibras agit in terram, atque hinc inde unius, duorum aut trium digitorum intervallo profert pediculos, tres aut quatuor digitos altos, ſtriatos, qui tria folia, phaſeolorum modo diſpoſita ſuſtinent, dilute viridia, duos & amplius digitos longa, figuræ ellypticæ, nervo ſecundum longitudinem & venis oblique currentibus. In eodem caule etiam floſculi proveniunt in ſuis pedieulis egregie flavi. Caulis, ut dixi, multas fibras agit, quibus ſub terra annaſcuntur retis fere figura & nucis avellanæ magnitudine aut paulo majoris, folliculi, quorum ſubſtantia alutam ovillam craſſitie æquat, exterius terrei ſeu umbroſi coloris, interius ſplendide albi: quilibet autem folliculus ſecundum longitudinem circum circa quaſi ſuturam monſtrat & preſſus ſecundum illam finditur, continens in ſe duo grana vel etiam unum, ſi minor ſit, more ſeminis piſorum adhærentia, piſiformia & ejuſdem magnitudinis flavo-pallida, ejuſdem cum piſis recentibus conſiſtentiæ & cum ſiccis ſaporis; quæ commeduntur. Plantatur hoc modo: exempta è folliculis grana, digiti altitudine terræ inſeruntur, ſatis amplo intervallo, ſæpiuſque irrigantur; (deſiderant enim humiditatem) brevi erumpunt Cauliculi, qui deinde ſe multiplicabunt & fructus dabunt innumeros. Convenit cum *Openauck* Virginiæ deſcripto à Ioanne de Lact.

Annotatio. Quia Auctor noſter hanc Plantam comparat cum *Openauck*, operæ pretium putavi hic repetere quæ lib. III. cap. XXII. deſcripſit. Americæ de illa dixi. Etiam radices edules ſponte hic proveniunt, imprimis quas Indiginæ *Openauck* vocant, rotundæ, juglandi nuci magnitudine pares, interdum & multo majores; naſcuntur humidis & paludoſis locis plu-

res inter ſe cohærentes & veluti funiculo colligatæ, in aqua coctæ, aut igne toſtæ boni ſunt alimenti. Dubito autem an eadem planta merito cenſeri debeat: & magis credo eſſe ſpeciem piſi ſub terra fructificantis, hanc ab Auctore noſtro deſcriptam.

CAP. XXI.

Innominata. Jurumu. Cucurbita. Cucumis Silveſtris. Alcæa hirſuta. Conyza inodorata.

HERBA (*quam Auctor non nominat ſed tantum hanc ejus dat iconem*) in duorum aut etiam trium pedum aſſurgit altitudinem: caule tereti, geniculato, ſubruffeſcenti, paululumque piloſo: ex geniculis emittit ramulos & bina folia ſemper ſibi oppoſita, brevibus pediculis innitentia, quinque aut ſex digitos longa, aliquando craſſo modo dentata, interdum etiam non.

In extremitate ramulorum flores naſcuntur ſolitarii, lutei coloris, umbelico conico conſtantes, & in ambitu illius quinque foliolis luteis minimis.

Radix exilis admodum.

Flos tritus odorem habet ſuavem fere ut Chamæmelum.

IVRVMV Braſilienſibus: Luſitanis *Bobora*,

Belgis Pompoen; folia fert fere ſimilia noſtratibus peponibus; & florem quoque flavum quinque foliis conſtantem. Fructus autem illius magnus, orbicularis, compreſſus, ſtriatus, coloris exterius cinnabrii cum plurimo albo mixti, interius autem crocei: ſemen quoque album quale noſtratibus. Boni Saporis eſt fructus coctus ſeu etiam aſſatus ſub cineribus.

Reperitur hic quoque Cucurbita lagenæ forma: cujus planta folia habet ſimilia cæteris ſpeciebus: flos quoque albus, magnus, quinque foliis conſtans, obrotundus, in medio habens ſtamina brevia luteſcentia. Semen fructus eſt pallidum, compreſſum, utraque extremitate quaſi bicorne.

Cucumis Silveſtris Braſiliæ, ſarmentoſo caule ſerpit ſuper terram, in longis pediculis folia habens ſingulatim poſita, quodlibet in tres lacinias ſectum, ac in ambitu dentatum, atque hirſutum. Flos flavus: fructus ovi gallinæ magnitudine, ellipticæ figuræ, tuberculis per ambitum acutis, maturus eſt pallidus. Intus cucumeris modo ſemina alba tranſverſim ſita multa: edulis eſt.

ALCÆA hirſuta, flore flavo, & ſemine moſcato, ex parte reſpondet Ægyptiacæ C. Cluſii quæ Bamia Ægyptia Alpini, & ſunt ſpecies congeneres. Ex ſemine ſato primo ſurgunt duo foliola, nummulariæ æmula, dein provenit caulis rotundus, una parte viridis, altera tuffus, hirſutus, duos circiter pedes altus, craſſitie pennæ anſerinæ. Hinc inde in pediculis, quatuor quinque aut etiam ſex digitos longis, hirſutis, uno latere viridibus, altero rufeſcentibus, folia appoſita circinata, quinquangularia, in ambitu ſerrata, hirſuta ac paulum rugoſa, quædam & triangularia, duos digitos longa & totidem lata, atque etiam minora: quinque nervis è centro, ubi pediculus inſeritur procedentibus, in exortu rufeſcentibus, ſecundum longitudinem prædita & multis venulis varie intertexta. Ad pediculos foliorum, unus atque alter enaſcitur pediculus brevior cum foliis minoribus, & in pediculo duos digitos longo flos inodorus, magnitudine & figurâ fere floris goſſypii, elegans, quinque foliis conſtans, ſeſquidigitum longis, læte flavis, ac flavis venulis ſecundum longitudinem conſpicuis, interius ungues foliorum inſigniter ex rubro & brunno purpuraſcunt, ut & exterius ubi pediculo inſeruntur: in centro floris eſt ſtamen erectum, ſemidigitum altum, flavum, cui ſuperius quinque clavi infixi ſuis cuſpidibus, brunni ſeu purpurei coloris. Flores ſe aperiunt bihorium aut trihorium ante meridiem & ſtatim à meridie corrugantur & decidunt. Poſt florem provenit corpus pentagonum & turbinatum, duos & ſemis digitos longum, hirſutum, interius in quinque cellulas diſtinctum; in qualibet duodecim, tredecim, quatuordecim grana ſeminis ordine leviter adhærent, ita ut in una capſula ſeptuaginta aut etiam plura contineantur grana. Semen autem eſt figura lunæ gibbæ aut renis ovilli, exterius gryſeum, quaſi leviter ſtriatum, interius albam ſubſtantiam habens: odorem fragrantiſſimum moſchi referentem ſi maſticetur. Radix longa, alba, lenta, in multos ramulos & filamenta diſperſa, ita ut longitudine ſua plantam æquet: & profunde inſeritur terræ. Moritur ſingulis annis. Locuſtæ virides minores lubentur folia depaſcunt. Colitur in hortis: ſevi ſexto Aprilis & floruit fine Auguſti & Septembri & tulit ſemen copioſum.

CONYZA inodorata: In ſeſquipedalem altitudinem aſſurgit, caule cavo, tereti, leniter hirſuto, & multis ramulis ex adverſo poſitis prædito. Ad ramulorum exortum & ad nodos, bina, terna aut quaterna folia ſibi oppoſita aut etiam juncta habet, mollia, oblonga, unum majus altero, dilute viridia, non ſerrata, verum acuminata. Ad foliorum inſertionem prodeunt pediculi; unum, duos vel etiam tres digitos longi, qui floſculum ferunt luteum, cum corpore ovali luteo in medio floris: magnitudo floris ut Chamæmeli, ſed plane eſt inodorus. Quale ſemen ferat ab Auctore proditum non inveni.

CAP. XXII.

Garyophillata. Camanbaya. Gandiroba vel Nhandiroba. Gnaphalium Braſil. Innominata, Iaſmini ſpecies.

GARYOPHILLATA herba: Caulis ad trium pedum aut etiam majorem altitudinem aſſurgit, ad ſingula genicula quaſi duos ramos oppoſitos habens, atque itidem duo folia, quæ cum pediculo ſuo quatuor digitos æquant (ſuperiora ſunt anguſtiora) in quinque alia ſingula ſecta, nimirum bina priora oppoſita & quintum in extremitate. Sunt autem folia in ambitu dentata ac læte viridia. In extremitatibus ramorum, in ſingulis provenit flos flavus, Tormentillæ æmulus, conſtans quinque foliis anguſtis, quibus multa foliola viridia ſubſtrata. Poſt flores ſequitur capitulum rotundum, hiſpidum, continens ſemina oblonga, figura re-

præſentantia palos illos clavis ferreis armatos, quibus admunimenta utuntur. Radix multa habet filamenta, & odore refert Garyophyllos: Vnde nomen meruit.

CAMANBAYA Braſilienſibus; Herba eſt filamentoſa, dependens ab altiſſimis arboribus, gryſei coloris, & quaſi lanuginoſa: obducuntur illa integræ arbores. Filum eſt, cui hinc inde certis intervallis, ſex, quinque, tria, duo, vel etiam unum folium roſmarini æmulum adſiſtit, inodorum.

GNAPHALIVM Braſilienſe mihi videtur Planta, quæ ex radice minimum digitum craſſa, multis filamentis prædita, (odore aliquantum cum Elenii radice conveniente, ſapore tamen haud manifeſto, perenni & quæ novos ſubinde caules protrudit) ſex interdum & plures prodeũt caules, mediocriter rotundi, inferius craſſi, ad trium pedum altitudinem, geniculati, quaſi ob folia quæ illos ambiunt ſubfuſci & alba lanugine obſiti: folia autem ambiunt multa, tres vel quatuor digitos longa, anguſta, viridia, ac copioſa lanugine alba ſeu tomento obſita, ſuperius minora fiunt ad caulem, & caulis diſpeſcitur in multos ramos, mediocriter hirſutos. Ramos ornant hinc inde foliola anguſtiſſima, lanugine incana, unum aut duos digitos longa. In extremitatibus autem ramorum proveniunt capitula, ex ſquamis oblongis argentei coloris, ſplendentibus compoſita, quibus floſculi innaſcuntur copioſi, cuilibet nimirum ſquamulæ quinque, conſtantes quinque foliolis albis, diſſectis, in medio eminente ſtaminulo albo-purpuraſcente: cæterum ſunt penitus inodori. Poſt floſculos naſcitur ſemen in ipſis ſquamis, oblongum, fugax, coloris fuſco-argentei.

GHANDIROBA vel NHANDIROBA Braſilienſibus. Hederæ ſcandentis ſpecies, more

Murucujæ aſcendit, ſarmentis paulo tenerioribus. Folia habet diſpoſita more Hederæ ſubrotunda & quaſi in tres angulos deſinentia, quatuor digitos longa & totidem lata, viridia, glabra,

glabra, splendentia. Flosculos fert parvos ex pallido lutescentes & quatuor foliolis constantes. Fructus sequitur rotundus, viridis, splendens, instar Murucujæ, pomi majoris magnitudine, superius circulum insculptum quasi continens & in centro ejus tres lineas, una extremitate ad angulos obtusos se contingentes. Fructus secundum longitudinem dissectus, interius apparet cavus, cortexque illius Murucujæ cortici crassitie est æqualis, duplici substantia compositus, exterius minima crassitie lignosa, reliqua interius spongiosa, succulenta, alba: cavitas fructus in medio per interstitia more juglandis, in tres dispescitur concamerationes, continetque in qualibet quatuor (in totum duodecim) ordine dispositа corpora subrotunda, clypeata, satis crassa, magnitudine pataci, in extremitate ambitus tenuiora, solida versus medium. Quodlibet corpus, primum pellicula obductum est uvea, punctulis seu tuberculis nigricantibus, qua defricta cortex ligneus fuscus apparet, instar testæ ovi fragilis, in ambitu dentatus. Cortice fracto intus albus apparet, continetque oleaginosum nucleum ex albo flavescentem, pelliculæ inclusum. Ex hoc nucleo oleum parant Brasilienses, quo in lucernis utuntur, clarissimum & optimum, tarde enim consumitur; in cibo non potest usurpari, quia amarum est quemadmodum & totus fructus.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) in novem & non raro decem pedum altitudinem excrescit, elegantis arbusculæ forma: caudice recto & pollicem crasso; inferiori parte sine ramis, superiori vero in ramos distributo: in quibus folia fert Malvæ modo dispositа, longis pediculis, magna, in totum hirsuta, inferiori parte albicantia, per ambitum serrata & ad tactum glutinosa, quemadmodum & universa est planta. In extremitatibus porro ramorum, & capitellis hirsutis, ad modum Alceæ enascuntur flores insigniter incarnati, quinque foliis constantes itidem glutinosis, in cujus medio stamen eminet, staminulis multis veluti ramulis repletum, coloris flavi, semen profert splendide nigricans, oblongum, quasi triangulare, magnitudine grani Fagopyri.

IASMINI species videtur Planta, (*Cujus nomen Brasiliense aut Iconem Auctor non dedit*) quæ ex tenui radicula, unum atque alterum filamentum superius habente, vel etiam è duabus radiculis, unicum caulem emittit, teretem, glabrum, viridem, geniculatum, interius medullosum. Ad singula autem genicula, bina sibi opponuntur folia, sine pediculis, tres vel quatuor digitos longa, læte viridia, lævia, nervo secundum longitudinem, & costis transversis oblique discurrentibus. Superius porro in caule ad internodia, ubi folia consistunt, copiosi flores conjunctim nascuntur Papilionacei, quasi uno folio lato constantes, quod in tres partes sectum est, & deorsum incurvatum, & altero angusto & quasi continuata sursum erecta: ex ipso autem flore duo stamina flavescentia prodeunt, apicibus flavis, & è medio aliud staminulum absque apice; est autem flos ipse coloris splendidissime rubri.

HERBA (*cui Auctor noster nomen non adscripsit*) in duorum circiter pedum altitudinem assurgit in multos ramos distributa: caulis illius teres & subtilibus pilis albis vestitus: folia autem hinc inde sunt posita, in brevibus pediculis, oblonga & acuminata, itidem pilosa. Hinc inde quoque in brevibus pediculis flosculi proveniunt parvuli plane, spicatim vero congesti, coloris sanguinei. Post flosculos illos sequitur capsula instar Lini, fere triangularis, rotundior tamen, superius quidem tricuspis atque ad visum ut insula, in qua illius semen continetur.

CAP. XXIII.

Pino. Paco Caatinga. Paco Seroca. Innominata. Nhambi. Caaponga. Tamoatarana.

PINO Brasilienſibus; Vrticæ Vrentis ſpecies, Ex radice parva filamentoſa, in octo aut novem pedum aſſurgit altitudinem, caule ſtriato, aliquantulum piloſo, & craſſo: Folia habet hinc inde poſita, ſolitaria vel duo juxta ſe invicem: quorum quodlibet innititur pediculo ſeſquipedem longo aut etiam longiori, ex albo paulum rufeſcenti. Folia autem urticæ noſtrati ſimilia, magna, in ambitu dentata, triangularibus dentibus, & raris pilis prædita. Fert ſuperius racematim plures floſculos plane parvulos, candidi coloris longo pediculo inſidentes. *Quale autem ſemen ferat ab Auctore noſtro annotatum non inveni.*

PACO CAATINGA Braſilienſibus: vulgo *Cana do mato* id eſt ſilveſtris; caulem habet arundinaceum, digitalis craſſitudinis, rotundum, & intus continentem ſuculentam medullam ſubdulcis ſaporis, conſiſtentiæ fere ut Canna ſaccharifera: Hunc porro ambiunt ſine pediculis hinc inde folia ſolida, ſeptem, octo vel novem digitos longa, circiter tres lata, ubi latiſſima, interdum & majora, figura linguæ, in medio nervo ſecundum longitudinem, nullis ſecundum latitudinem venis, ſed ſubtiliſſimis lineis oblique diſcurrentibus ut in foliis Meeru: ſuntque ſuperius glabra & dilute viridia, inferius molli hirſutie prædita & ſubalbicantia. In ſummitate caulis provenit conus (ut in pinu) octo aut novem digitos longus, in faſtigio paulo acutior, ſquamis præditus ut conus pinus, quæ in prominentibus extremitatibus aurei ſunt coloris, in partibus ubi ſibi invicem incumbunt miniati. Succeſſu autem tẽporis ſquamæ illæ ab ſe invicem dilatantur & ſub quaque apparet floſculus canus, inſtar alveoli apiarii, dilute purpuraſcentis coloris: ſub floſculo vero cuticula eſt albeſcens, rotundum ſacculum præbens, & quælibet continens viginti quatuor aut plura grana ſeminis nigri ſplendentis, magnitudine ſeminis ceparum, multangularis, ſuntque grana albis filamentis quaſi lineis involuta & illis adhærent. Caulis hujus plantæ maſticatus detrahit humores è capite, calefacit inſuper; & frangit calculos uſurpatus. Vulgo maſticatur contra Gonorrheam (quam Luſitani vocant *Eſquentamento*) atque eſt inſigne remedium; nimirum frequenter de die maſticanda arundo, ſuccus deglutiendus: curat circiter octo diebus ſine ullo alio medicamento adhibito.

Reperitur & alia ſpecies præcedenti ſimilis, excepto quod folia inferius non ſunt hirſuta, ſed lævia ut ſuperne & floſculi ſint rubri.

Sicuti & alia ſpecies, hoc tantum habens peculiare, quod conus conſtet floribus cæruleis, qui ſinguli quatuor habent folia.

PACO SEROCA Braſilienſibus dicta planta, in ſex, ſeptemve pedum aſſurgit altitudinem;

nem; caule recto, ſpongioſo & viridi inſtar *Meeru:* habetque folia eodem modo alternatim diſpoſita & ejuſdem magnitudinis, figuræ, coloris, ac ſimilibus lineis, ſed in ſummitate folium convolutum ut in *Paco.* Ad exortum autem caulis prope ſolum provenit pediculus craſſus, verum brevis, in aliquot ramulos ſuperius diviſus, qui multos habent flores, ſeſquidigitum aut circiter longos, cavos, floribus Paco quidem ſimiles, ſed incarnate rubentes. Flores hoſce ſequitur fructus in uvam congeſtus pruni magnitudine & figura, habens prominentem umbelicum; eſtque adhuc immaturus ſaturate viridis, maturus vero ſuffuſcus, triangularis figuræ, & cortice aurantiæ mali cortici pene æquali, qui ſponte finditur in tres partes atque facile ſeparatur: intus vero habet paucam pulpam, filamentoſam, magnitudine nucis avellanæ, in tres itidem partes diviſibilem per cuticulam flavam: pulpa autem hæc cinnabrii eſt coloris, odoris vinoſi, fere ut pomum noſtras cidonium, in qua continentur ſupra triginta grana ſeminis, triangularia, fuſca, cum macula cinnabria in acutiore parte, magnitudine ſeminis cannabis, & albiſſimum nucleum habentia: cortex exterior ſucculentus, qui cutem tingit colore brunno ut ceraſa noſtratia nigra vel Violæ Martiæ; atque ideo uſurpatur loco atramenti.

Folia recentia ut & caulis & fructus immaturus, ſi fricentur, odorem de ſe fundunt zinziberis & ſuavem admodum.

CAAPONGA Braſilienſibus dicta planta, Portulacæ eſt ſpecies quæ *Bel droga* Luſitanis dicitur; ex radice autem brevi & in multa filamenta alba deſinente, producit caulem rotundum, craſſiuſculum & ſucculentum, qui ſtatim prope terram in multos alios caules dividitur & hi porro in ſuos ramos, qui veſtiuntur foliis inſtar portulacæ ſucculentis atque alternatim poſitis: in extremitate autem cujuſlibet rami, octo folia in ſtellæ modum diſpoſita ſunt, ex quorum medio flos enaſcitur luteus, quinque foliis conſtans, magnitudine floris Portulacæ noſtratis.

Poſt florem denique remanet corpuſculum quoddam obrotundum, pappo albo circumdatum, in quo ſemen continetur nigricans, rotundum, papaveris ſemine paulo minus. Rami hujus plantæ tomento albo circumdati conſpiciuntur, inſtar lanæ ovium. Cocta comeditur hæc herba.

PLANTA hæc, (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice lenta, paucis fibris prædita; producit caules tenues, teretes, inferiori parte virides ſuperiori rufeſcentes, partim humi repentes, partim ſurrectos. Caules autem inordinate multos habent ramulos, & in iis ſimiliter inordinate foliola oblonga, ſerrata, ſibi appoſita, verbenæ fere modo. In extremitate autem caulis enaſcitur flos, capitulo conſtans ſubargenteo, & ſtaminulis ex ruffo & cæruleo purpureis, odoris ut Viola Martia ſed remiſſioris. De fructu aut ſemine nihil ab Auctore annotatum inveni.

HERBA (*quam Auctor non nominat*) ex parvulis radiculis albis, juxta ſe poſitis, producit multa folia, ſuis pedieulis adpoſita, Plantaginis figura & facie. E quorum medio caulis bipedalis aut tripedalis enaſcitur, qui fert flores verticillatim poſitos, tribus foliis conſtantes oblongis, albi ſeu lactei coloris, ſine odore. Caulis autem inferius rotundus quidem, ubi autem flores conſiſtunt angularis.

NHAMBI Braſilienſibus. Herba eſt caule ſatis craſſo, lignoſo, tereti, geniculato, qui por-

tulacæ more ſerpit & hinc inde fibras in terram dimittens radices agit, partim quoque ſe erigit. Expanditur varie in multos ramulos, geniculatos, binos ſibi ubique oppoſitos, in iiſque habet ad ſingula genicula bina folia oppoſita, interdum etiam plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum quinque, ſex, ſeptem folia ſibi invicem appoſita oblonga, figura cordis in ambitu leviter ſerrata, interdum & laciniata, dilute viridia. In extremitate quoque ramulorum enaſcuntur flores ſolitarii magnitudine ceraſi majoris aut minoris, conſtantes ſolo umbelico, rotundo & craſſo, flavo, ſine foliis. Semen in umbelico, fuſco per maturitatem, ovalis figuræ, plane compreſſum, ex fuſco gryſei coloris ſplendentis. Radix denique filamentoſa, tenera, alba. Folia maſticata linguam pungunt inſtar Sinapi ſeu Naſturtii. Hæc herba præſtantiſſimum eſt remedium contra quæcunque venenata animalia, ſi unciæ ſemis pondere è vino bibatur: vel ſi decoctum illius ſumatur cum media parte vini. Contra ventriculi & inteſtinorum frigiditatem ex pituita ortam etiam apprime valet. Folia vel ſemen affricatum Bubonis dorſo, quantocius illum enecat. Solet hæc herba cum piſcibus coqui & optime convenit.

PLANTA (*quam Auctor non nominat*) in ſeſquipedalem fere altitudinem aſſurgit, caule lignoſo, rotundo, cinerei coloris; qui ad ſemipedem fere ſupra terram in duas partes diſpeſcitur ſeu ramos magnos, atque hi iterum in minores ramulos, ita ut pæne egregiæ arbuſculæ figuram referat. Folia illius ſunt Orobi foliis figura ſimilia, ſemper tria ad modum Phaſeolorum juxta ſe poſita; tenuia, non ſerrata, ſed leviter hirſuta. Fert floſculos, quos ſequuntur quatuor aut quinque capſulæ juxta ſe in orbem poſitæ: quibus continentur totidem grana ſeminis, ſuæ cuticulæ incluſa, rotunda, nigra, ſed punctulis ſeu tuberculis ſubtilibus inſignita, ab uno deniq; latere videtur quaſi particula aliqua abſciſſa eſſet, atque ibidem albicat.

CAP. XXIV.

Innominatæ duæ. Omenapo Yeima. Convoluulus marinus. Pararo. Cara Inambu. Mandatia. Caaponga. Caa-apia.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice ovali nucis avellanæ magnitudine, inferiori parte filamentoſa, emittit caulem rectum, obſcure brunnum & piloſum, duobus

duobus aut tribus foliis præditum, quorum quodlibet quatuor, quinque, ſex, etiam decem aut duodecim digitos longum, figura foliis Tamoatarancæ ſimile, nervo ſecundum longitudinem & multis venis obliquis inſignitum. Folia autem ſuperna parte dilute viridia, inferna albicantia, ubique piloſa, ad tactum ut holoſericum optimum, duplici ordine maculatum quadratarum, majuſcularum, notatum, quæ in ſuperiori ſuperficie folii, coloris ſunt nigri, inferiori brunni. In ſummitate caulis tres aut quatuor enaſcuntur flores, coloris flavi, duobus foliis papilionaceis conſtantes, quorum alterum macula notatum eſt, pro ſtamine habet corniculum: flos inodorus eſt.

PLANTA *(quam Auctor non nominat)* caule tereti, recto, paulum piloſo, viridi, in trium aut quatuor pedum aſſurgit altitudinem, ac in longis pediculis bina ſemper folia oppoſita gerit, figura urticæ foliis ſimilia, ſed majora, in ambitu ſerrata; ad foliorum exortus etiam hinc inde rami opponuntur, qui eodem modo folia obtinent; in ſummitate caulis & extremitate ramorum minora. Flores ibidem fert in longam quaſi ſpicam congeſtos, elegantiſſimos, pediculo digitum longo inſiſtentes ac deorſum propendentes, figura mitræ Polonicæ, & in extremo ambitu habentes quinque inciſuras: ſunt autem coloris coccinei & interius punctulis ſaturate rubris variegati; præterea habent in medio ſtaminulum longum pallidum, cum apice liliaceo. Tota autem planta cum flore, odorem refert Marrubii ſeu Praſſii. De ſemine nihil apud Auctorem annotatum inveni.

OMENAPO YEIMA Braſilienſibus, Batatæ ſpecies eſt; humi ſerpens, caule ſarmentoſo, viridi: folia habens cordis figura, vel etiam aurita, ſolitarie poſita, viridia, nervo & venis viridibus. Radix cruda eſt alba, ſed cocta fit rubra, eſtque ut plurimum rotunda.

CONVOLVVLVS marinus ſeu *Soldanella* (Braſſica marina male à quibuſdam dicitur, vide Spigelii Iſagogen) ex radice lenta, longa, non craſſa, ſed gracili, paucis fibris prædita, nigricantis exterius coloris, intus alba & lactis glutinoſi plena; naſcuntur aliquot caules, longiſſime

ſerpentes ſuper terram, qui hinc inde radices iterum agunt, teretes, lenti & virides: Adnaſcuntur illis folia alternatim poſita vel oppoſita, quodlibet ſuo pediculo, quatuor aut quinque digitos longo inſidens, obrotundæ figuræ, inſtar clypei ſtomachalis, læte viride & aliquantum craſſum, elegantibus venis obliquis tranſcurrentibus, & nervo in medio. Hinc inde quoque prope pediculum foliorum petioli florum prodeunt tres, quatuor, quinque interdum & unicum florem ſuſtinentes, Campanulæ ſeu Convoluuli majoris figura, coloris dilute purpurei & in baſi nonnihil albicantis, in medio viſitur breve ſtamen, ut in Convoluulis ſolet. In hoc flore interius quinquangularis repræſentatur ſtella; nam totus flos

ſuperius quaſi in quinque angulos deſinit. Claudit ſe flos poſt meridiem. Tota planta copioſe lacteſcit lacte glutinoſo.

HERBA (*cujus Auctor nomen non prodit*) caule viridi, piloſo, geniculato, partim ſerpit, partim aſſurgit, habens ad ſingula genicula duo folia Hyſſopi æmula, ſibi invicem oppoſita, & præterea aliquot minora, atque ibidem etiam ramulos oppoſitos: in ſummitate autem capitulum florum luteorum, qui ad medietatem ſuam in ſex crenas ſunt ſecti: in medio ſex ſtaminula alba.

PARARO Braſilienſibus, alia Batatæ ſpecies eſt, caule & foliis ut præcedens, niſi quod caulis hujus ſit purpureus, & nervi atque venæ foliorum itidem purpureæ ut & radix.

CARA INAMBI Braſilienſibus, ſpecies eſt *Inhame*, caule longe ſerpente, qui folia habet hinc inde ſolitarie poſita, quorum quædam ſunt cordis figura, quædam inſuper aurita, nervo ſecundum longitudinem, & venis obliquis conſpicua. Radix illius eſt candida.

MANDATIA Braſilienſibus dicta eſt Lablab Alpini, de qua planta vide Carolum Cluſium Rar. plant. Hiſtoria pag. ccxxvii. planta hæc ex Africa in Braſiliam eſt tranſlata. Phaſeoli illius cocti commeduntur.

CAA-APIA Braſilienſibus, ex radice unum aut ſeſquidigitum longa vel etiam duos digitos, pennæ olorinæ vel etiam minimi digiti craſſicie, nodoſa ſeu verrucoſa, & filamentis ad latera & inferiori parte tenuibus, & tres aut quatuor digitos longis prædita; exterius ex gryſeo rufeſcente, interius tota alba & lenta; tres vel quatuor pullulant pediculi teretes, tenues, tres quatuorve digitos longi, qui ſinguli ſuſtinent unum folium obrotundum vel oblongum; nimirum duos, tres, vel etiam quatuor digitos longum, ſeſquidigitum latum, ubi latiſſimum, tenerrimum, ſuperna parte viride & ſplendens, inferna paulum albicans, nervo & venis tranſverſis inferne conſpicuum: cæterum caret caule: Fert autem florem in proprio pediculo, rotundum, umbelici figura, ut Bellidis flos, multis ſtaminibus conſtantem pallidis, inter quæ ſemen provenit rotundum & ſeminis ſinapis magnitudine. Radix initio haud manifeſto ſapore eſt prædita, ſed manſa quodammodo acris eſt & relinquit in lingua vellicantem ſaporem. Inſigne eſt remedium contra venena, & contra alvi fluxum diſenteriacum. Poteſt & tota Herba ʒi. ſ. per diem naturalem infundi in vino, atque hinc exprimi & diſenteria laboranti mane præberi, ita ut jejunet per quatuor horas; purgat enim ita ut ſimul profluvium ſiſtat. Reperitur & hîc alia *Caa-apia* ſpecies, præcedenti ſimilis, excepto quod folia quidem ſint ejuſdem figuræ, verum in ambitu ſerrata & hirſuta, quodque & pediculi horum raris pilis veſtiantur. Florem fert in proprio pediculo rotundum cum umbelico in medio, inſtar floris Chamæmeli.

HERBA (*cui Auctor Braſilienſe nomen non adſcripſit*) Scoparia appellari poteſt, nam in Braſilia Scopæ ex illa fiunt; Verbenæ facie eſt, & in figuram arbuſculæ excreſcit, nimirum in ſeſquipedis altitudinem & ſæpe majorem. Folia habet ſibi invicem directe oppoſita, foliis Verbenæ ſimilia, & ad folia exoriuntur ramuli qui itidem foliis veſtiuntur. Ad exortum autem foliorum etiam breves pediculi enaſcuntur, qui floſculos albos ferunt, quatuor foliolis conſtantes, & poſt illos rotunda corpuſcula inſtar baccularum, quibus continetur ſemen minimum pene inſtar pulveris, fuſcum. Radix illius recta, brevis, candida, plurimis filamentis prædita. Planta caret odore & ſapore manifeſto.

CAP.

CAP. XXV.

Agutiguepo-obi. Innominata. Tamoatarana. Innominatæ aliquot.

AGVTIGVEPO-OBI & *Acutitiguepo* Braſilienſibus; ex radice ſuperius rotunda, ſubruffa & ſucculenta, quæque inferius ſex, ſeptem, octove digitos in terra oblique diſtenditur, & multa craſſa habet filamenta; provenit caulis, tres, quatuor, quinque pedes longus, arundinaceus, rectus, digitum craſſus, hinc inde habens in pediculis duos, tres, vel etiam quinque aut ſex digitos longis, folia unum aut ſeſqui aut etiam duos pedes longa, quatuor digitos lata, acuminata, eleganter viridia, ſplendentia, ad tactum inſtar membranaceæ chartæ aut foliorum Pacoeira, nervo ſecundum longitudinem & ſubtiliſſimis lineis obliquis decorata, & in ambitu linea rubra fimbriata. In ſummitate caulis provenit flos inſtar Lilii egregie incurvati & ignei coloris, tribus vel quatuor foliis conſtans: apud quodlibet folium tria, quatuor aut quinque ſtamina exſtant ejuſdem coloris, figuræ ut dens apri. *Semen non deſcribit Auctor.* Radix contuſa ulceribus medetur, mundat ea & implet carne: aſſatæ autem & coctæ comeduntur tempore famis.

PLANTA hæc (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) ex radice alba, ſucculenta, oblonga, & multis filamentis prædita, producit quatuor, quinque, ſex, aut plures caules, rotundos, cavos ſeu fiſtuloſos, virides, ſpongioſos, bipedalis aut etiam majoris longitudinis: quilibet autem tantum unicum ſuſtinet folium, & ſuperius unicam ſpicam, quæ prodit è latere caulis veluti è vagina. Folium autem quodlibet, quatuor vel quinque digitos eſt longum, & ſplendide viride, figura cordis. Floſculi vero in ſpicam congeſti, longiuſculi & ſex foliolis conſtantes, quorum tria ſuperiora coloris ſunt cæruleo purpurei, inferius vergentia obſcure purpurei. Inodorus eſt flos.

Quale ſemen ferat ab Auctore obſervatum non inveni.

TAMOATARANA Braſilienſibus, planta quæ ex bulbo albo, ſplendente, triangulatis tunicis conſtante, figura & conſtitutione ut Tulipa, ovali vel etiam rotunda, magnitudine ovi anſerini vel etiam minoris, producit caulem duos aut tres pedes altum, inferius in longis pediculis duo vel tria folia habentem, ut & in ſummitate unum aut alterum, foliis *Coti trepooba* figura & aſpectu ſimilia, ſed paulo minora. Sub folio autem quod in ſummitate caulis eſt, pediculi duo, tres, quatuorve proveniunt, duos circiter digitos longi, qui quatuor ferunt flores, ſplendide albos, ſeſquidigitum longos, ex trian-

ex triangulatis obtusis squamis more pineæ nucis compositos, inodoros. Bulbus coquitur, & more Batatæ comeditur, boni saporis.

HERBA hæc (*quam Auctor non nominat*) frutices atque arbores ascendit, iisque se implicat; caulem habens rotundum, uno latere plerumque brunnum, altero viridem, per totum autem

punctulis brunnis variegatum & pilosum: intervallo autem semipedis fere in caule ad latus extenditur semper ramus satis crassus, semipedem circiter longus, itidem hirsutus, qui subrotunda & quasi turbinata corpuscula, suis pediculis innitentia & hirsuta sustinet, quæ sese aperientia florem exhibent candidum uno folio constantem instar campanulæ: in eodem autem puncto è quo prodit pediculus qui florem sustinet, etiam pediculus ejusdem crassitiei ac quatuor circiter digitos longus enascitur, quinque folia in orbem disposita sustinens ut in Pentaphyllo, ad tactum mollia, superius viridia, inferius subalbicantia, ac ubique pilis albicantibus prædita.

PLANTA hæc (*cui Auctor nullum nomen adscripsit*) in sesquipedalem altitudinem assurgit, caule rotundo, leniter hirsuto, geniculato; ad genicula autem bina folia sibi invicem opposita, leniter item hirsuta, oblonga, viridia; & in extremitatibus ramulorum multa foliola sibi adjuncta; atque inter illa flores ex longo calice prodeuntes, ex lactescente dilute purpurei coloris, unica quidem parte constantes, sed superius in quinque lacinias divisi, nullo in cētro stamine. Post florem sequuntur folliculi magnitudine grani cannabini quibus continetur semē compressum fuscum.

Annotatio. Iconem ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavimus, siquidem ipse illam non addiderat.

PLANTA hæc (*cujus nomen Auctor non prodidit*) Vetonicæ figura adsurgit, caule tereti, hirsuto; quorum quatuor aut quinque prodeunt ex una radice, tenui & fla-

& flava: folia illius ſunt viridia, ſerrata, Vetonicæ æmula quidem ſed plane hirſuta. Floſculos fert (*quos tamen Auctor non deſcripſit*) hinc proveniunt capſulæ baccis myrti magnitudine pares, in quibus continetur ſemen copioſum, ſplendidum, durum ut Lithoſpecmon ſeu milium Solis, verumtamen paulo minus.

Annotatio. Nullam hujus Plantæ Iconem reliquit Auctor, quare illam ex Herbis illius ſiccis, delineandam curavi; ſunt autem folia ſubtiliſſime ſerrata, (quod à pictore non ſatis bene expreſſum:) & valde hirſuta, & caules illius lignoſi; flores autem obſervare non potui.

CAP. XXVI.

Aguara quiya. Sagittaria cordialis. Innominata. Inimboy icon.

AGVARA QVIYA Braſilienſibus; *Erva moura* Luſitanis. Eſt Solatrum officinarum ſive Solanum Bacciferum.

Planta hæc è radice longa, & in plures alias diviſa, filamentoſa, alba, in arbuſculæ figuram ſurgit, caule lignoſo, medulloſo, viridi, nodoſo, qui hinc inde in multos ramos ſe ſpargit. Folia habet Capſico Braſilienſi ſimilia, duo, tria vel quatuor juxta ſe poſita, inæqualis magnitudinis. Hinc inde quoque provenit pediculus ſolitarius digitum longus qui ſuperius duos, tres atque etiam plures ſuſtinet breviores, in quorum quolibet enaſcitur floſculus, deorſum ſe inclinans, foliola quinque acuminata, lactei coloris, retrorſum inclinata obtinens, & in medio ſtaminula craſſiuſcula, erecta, lutea, quinque juxta ſe poſita.

Poſt floſculos proveniunt baccæ primum virides, per maturitatem nigræ, ſplendentes, rotundæ, magnitudine myrtillorum noſtratium, ſucculentę multos acinos purpuraſcentes continentes, quę ab avibus commeduntur.

Tota planta nullum alium præter herbaceum odorem habet aut ſaporem, multi autem uſus eſt in medicina. Pſeudocapſicum Dodonei convenit cum hac planta quoad folia & florem, fructum tamen ſcribit eſſe rubrum.

AN SAGITTARIA Cordialis poterit vocari?

Hæc planta in trium pedum altitudinem aſſurgit caule tereti, hirſuto, alato; foliis in illum inſertis ſagittæ figura, eo modo ut plumæ ſagittis inſeri ſolent, ex caule prominentibus, in utroque latere hirſutis: folia præterea habet caulis & ramuli ejus anguſta oblonga, ſuperius viridia, inferius incana, in totum autem piloſa, & majora ſunt cauli inferius adnata. In ſummitate caulis pediculi aliquot longi erumpunt, in quibus floſculi proveniunt, figura florum Piſorum lutei, tribus foliis conſtantes, quorum ſuperius ſecundum longitudinem ſtriis purpureis eſt variegatum.

Poſt flores ſequuntur ſiliquæ fuſcæ aut nigræ, piſorum ſiliquis ſimiles, continentes ſemen ſplendens, vireſcens ſeu olivaceo colore, figuræ quaſi ſemilunulæ, ſeu rectius cordis, ut pingi ſolet. Admodum autem vermibus obnoxium eſt & vix inter decem unum reperitur quod non ſit perforatum, & ſemen à vermibus abſumitur.

Radix

Radix recta eſt, tres aut quatuor digitos longa, tenuis, unam atque alteram prolem adjunctam habens.

Annotatio. Iconem hujus plantæ non dederat Auctor, ſed ex herbis ſiccis ab ipſo collectis delineandam curavimus.

HERBA (*cui nomen Auctor non adſcripſit*) ita ſe habet. In ſeſquipedalem aut paulo majorem altitudinē aſſurgunt caules multi, ſtriati, pluribus ramis onuſti, quorum quilibet eo loco quo è caule oritur, nodum habet: rami inordinate poſiti, folia ad exortum ſolitaria, oblonga, faſtigiata, venoſa, ad tactum mollia, foliis oxylapathi ſimilia: interdum majuſculo folio minutulum junctum: diſtat unum ab altero circiter ſeſquidigitum. In ſummitate caulis & ramorum extremitate naſcuntur multæ ſpicæ parvulæ virides, quatuor aut quinque digitos longæ, quæ ſeſe aperientes floſculos promunt minimos, flavos, tantæ parvitatis ut foliolum quodlibet floris non ſit majus cuſpide acus.

Radix albicat, lignoſa, nullo manifeſto ſapore: perrennis eſt planta & novos producit caules. Vide Mathiol. pag. 446.

Annotatio. Nullam hujus Plantæ Iconem Auctor noſter reliquerat, itaque illam ex Herbis ſiccis ab illo collectis delineandam curavi. Porro Matthiolus folio ab Auctore indicato deſcribit Centaurium minus, cum quo hæc Planta minime convenit, qua editione uſus ſit ignoro; nec obſervare potui apud Mathiolum plantam huic ſimilem.

Icon Inimboy *ſupra pag. 12. omiſſa.*

GEOR-

GEORGI MARCGRAVI

HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER SECVNDVS,

Qui agit de Plantis Fruteſcentibus & Fruticibus.

CAPVT PRIMVM.

De Plantis ex quibus fit Anil.

HERVA D'ANIR Luſitanis (utrum peculiare nomen habeat apud Braſilienſes ab Auctore non proditur, videntur uſum illius penitus ignoraſſe:) ex radice gracili, longa, in multos ramos diſtributa, lignoſa ac lenta, plures aſſurgunt caules, duos, tres & quandoque plures pedes longi, teretes, humi ſerpentes, & hinc inde filamentis in terram dimiſſis radicantes, verſus extremitatem autem ſe ſurrigentes: ex hiſce maximam partem jacentibus caulibus, alii plures in altitudinem adſurgunt, ex quolibet octo, novem ſæpius & decem, itidem teretes, lignoſi, uno latere paulum rufeſcentes. Caules omnes ornantur ramulis unum digitum longis, alternata ſerie diſpoſitis; & quilibet habet ſeptem cinereſcentia foliola, bina ſibi oppoſita & extremum ſolum: foliola habent in medio ſecundum longitudinē nervulum, non ſerrata, ſimilia foliis Trifolii corniculari Dodonei lib. XIX, cap. 17. juxta ramulos enaſcuntur breves pediculi & in iis floſculi quatuor, quinque, ſex aut plures, plane parvuli, purpurei cum albo diluti, figura caſſidis apertæ, ut in Hedera terreſtri vel Vrtica mortua, odoris jucundi.

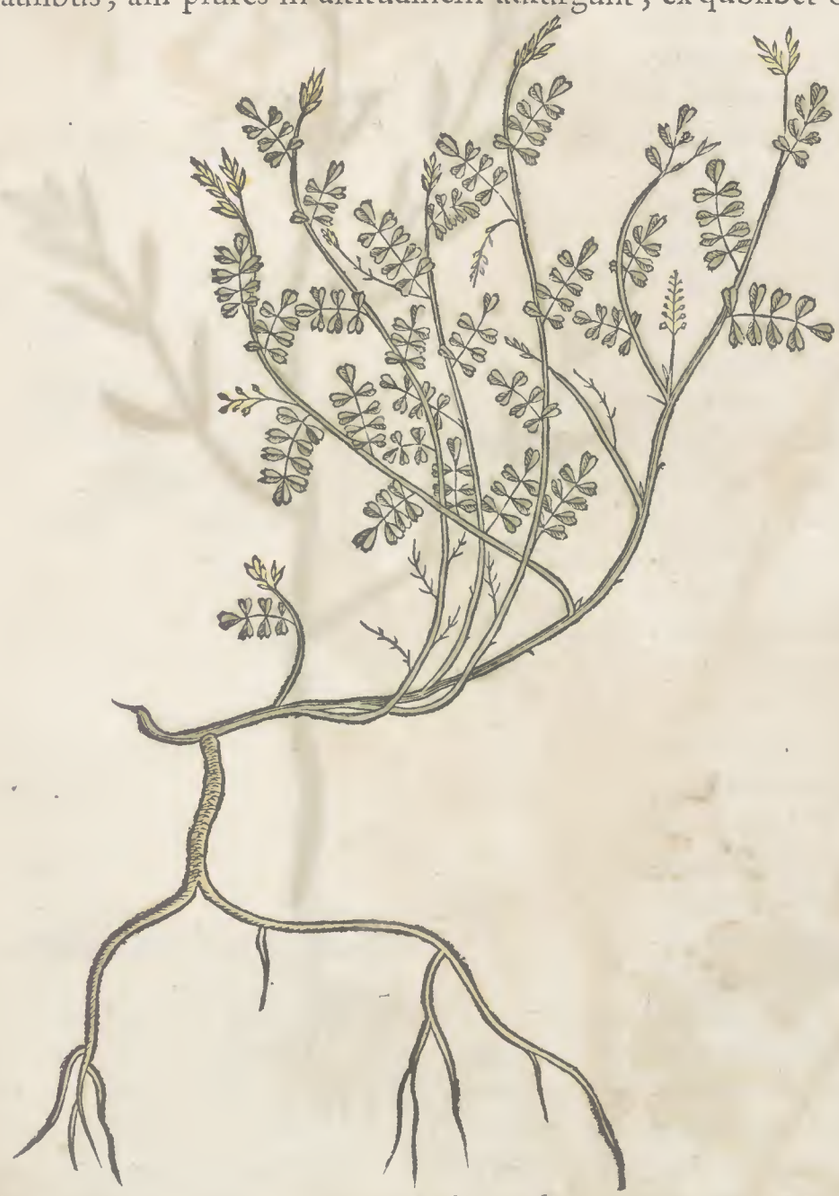

Naſcitur paſſim in Braſilia.

Ex hac planta poteſt color Anir præparari.

ANNOTATIO. Ioſ. Scaliger. *Nil* vel potius *Nir* Arabibus eſt color cæruleus; qui vulgo Hiſpanis tam *Anir* quam *Anil* dicitur. Arabes quoque Iſatidem Herbam vocant *Nil*.

Garſias ab Horto lib. II. cap. XXVI. *Anil* Arabibus, Turcis, omnibuſque iis nationibus dictum, vocatur in Guzarate, ubi fit, *Gali*, nunc vero pleriſque *Nil*. Herba eſt quæ ſeritur ſingulis

gulis annis Ocymo ſimilis: eodem enim modo colligitur & ſiccata macerátur. Hanc deinde probe contuſam & in panes coactam per aliquot dies ſiccandam exponunt: & ſiccata viridi colore prædita videtur, quoque magis exſiccatur, eo magis ad cæruleum tendit, donec tandem in cæruleum exſaturatum ſive venetum colorem evadat. *Cluſ. Mangiriquam* habet Auctor: quod vocabulum, quotquot Luſitanos conſului, Baſilicum ſeu Ocymum interpretati ſunt. At mihi iniqua admodum iſta comparatio videtur. Siquidem non ſolemus ex Ocymo paſtillos conficere, ſed potius ex Iſatide, quæ cum hujus plantæ deſcriptione multo elegantius quadrat. *Hæc ille.* De hac planta & modo eliciendi colorem illum diximus in deſcriptione Imperii Magni Mogolis, nunc adjungemus quæ Fr. Ximenes tradit in commentario ſuo de Plantis Novæ Hiſpaniæ.

Xihuiquilitl pitzahuac, inquit, id eſt Annir foliis ſubtilibus, eſt frutex, ex una radice plures producens truncos, ſex palmorum in altitudinem, & digitum minorem craſſos, coloris cinericei: folia habet ſimilia Ciceri, flores exiguos è candido rubicundos, cum quibuſdam ſiliquis coacervatim pendulis è caule quæ ſimiles ſunt vermiculis, quos vocamus *aſcarides*, craſſiuſculæ & plenæ ſemine nigro, quod non male legumini comparatur. Planta nonnihil amaricat, eſtque acuta, calida & ſicca in ſecundo gradu; pulvis medetur plagis veteribus, ſi ante urina abluantur, unde à quibuſdam vocatur *Palancapatli*. Folia contuſa & emplaſtro applicata, dolorem capitis dicuntur mitigare, maxime in infantibus: etiam in aqua macerata & cerebro applicata. Fit ex hac planta quod Americani vocant *Tlacchoylimihuitl*, quo capillos tingunt colore nigro. Naſcitur ſponte locis calidis, tam planis quam montuoſis. Licet autem quidam herbam eſſe cenſeant, mihi videtur frutex, qui vivit biennio cum ſummo vigore & viribus integris. Modus autem conficiendi cæruleum, quod Mexicani dicunt *Mohuitli & Tlecohuilli*, Hiſpani autem *Azul*, hic eſt. Indunt folia decerpta æneo vaſi, pleno aqua modice calida vel tepida (licet quidam magis probent frigidã) & verſant valide, donec aqua tingatur: eam effundunt dein in aliud vas ſive ollam, cui in ſuperiore parte eſt foramen è quo aqua magis clara dilabitur, turbida autem & quæ ſubſtantiam foliorum exhauſit, ſubſidet: ea porro colatur per ſaccum cannabinum, & ſpiſſior ſubſtantia formatur in paſtillos & exponitur ſoli, atque poſtea patinis compoſita imponitur prunis ardentibus, ut indurentur ac plene ſiccentur. Hæc Planta facile coli poſſet in Hiſpania locis calidis, Andaluziæ imprimis aut ſimilibus: ſerendum foret ſemen in terra bene fracta atque ſubacta, qualem lactucæ amant, menſe Ianuario, ſi terra humida fuerit aut rigua: ſin vero horum aliquid deſideratur Septembri aut Octobri, dein tempore oportuno transferendæ eſſent plantæ & commodis intervallis diſponendæ: denique danda imprimis opera ut zizania ſupprimerentur, ne tenellas plantas ſuffocarent. *Hæc ille*.

ALIA SPECIES: ad duorum aut plurium pedum altitudinem aſſurgit, caule rotundo, geniculato, lento, ſucculento & quaſi ſpongioſo ſeu arundinoſo, viridi & hinc inde breviſſimis pilis rufeſcentibus veſtito. Ad genicula tam caulis quam ramorum, folia ſine pediculis duo ſemper oppoſita ſtant directe, tres vel quatuor digitos longa, anguſta, inſtar foliorum Lyſimachiæ viridia & in utraque planicie pilis albis brevibus prædita, ad tactum paulum hiſpida. Ad eadem genicula, ubi folia ſunt, hinc inde etiam duo pediculi juxta ſe poſiti, erecte ſtantes, duos vel tres digit. longi, ſuperius florem album circularem ſuſtinentes, magnitudine Bellidis, circumcirca minutis foliis albis; in umbelico

belico minuta ſtaminula alba. Radix ſemipedem aut paulo plus longa, paulum curva, paucas radiculas habens, lenta, lignoſa, cortice obſcuri coloris veſtita, qui detrahi poteſt. Planta hæc tota cum ſua radice ſucculenta eſt & ſi quis vel caulem vel radicem frangat, ſtatim ſuccus effluit cærulei coloris.

Fit ex ea Anir, ſolum herbam contundendo & aquam affundendo: linquitur ut ſubſideat, hinc detrahitur & in ſole ſiccatur quod conſedit; æquivalet auro in pondere.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes.* Eſt & alia planta ejuſdem nominis cum præcedente, quæ colorem cæruleum, ſed valde ſaturum reddit, quo fœminæ capillos nigro colore tingunt, ſed differt ab altera, tam magnitudine quam forma: eſt enim mediocris tantum frutex, multas agens radices, inſtar ſarmentorum, cum pluribus fibris: è quibus prodeunt multi trunci cinerei: folia huic inſtar piperis longi, licet paulo majora, cum certis nervulis qui illa per longitudinem obeunt. Flores candidi ad modum capillorum: humida & frigida cenſetur. Modus colorem eliciendi idem cum præcedenti, ſed color hujus deterior & minoris pretii, itaque non eſt operæ pretium de ſerendi modo quicquam addere. Hæc ille: è quibus apparet hanc adhuc aliam eſſe ſpeciem plantæ è qua color ille cæruleus fit. Communis fuit Botanicorum opinio tincturam hodie ſatis notam, vulgo *Anil* & *Indigo* ſive *Indico* ex Iſatide fieri aut ſaltem è planta plane illi ſimili, itaque illis mirum viſum, ab iis qui peregrinas plantas deſcribunt, Ocymo vel Baſilico aut ſimilibus Plantis comparari, quarum frondes cum Iſatide, ſatis nota, neutiquam conveniant; inde & Cl. viri Car. Cluſii cum Fragoſo certamen. Idem teſtatur ex ſemine Anil nomine Alexandria miſſo, natas ſibi ſtirpes quæ Lentis ſeu Colutheæ minoris foliis conſpicerentur, floreſque luteolos Sparti Græcorum (quod Hiſpani Rejama vocant) omnino ſimiles proferrent: putat tamen eam plantam potius fuiſſe *Sesban*, quam Alpinus deſcribit inter plantas Ægypti. Ramulum autem cum foliis à noſtratibus ex India allatum accurate exprimi curavi, & dedi in deſcriptione Imperii Mogolis: ſi compares cum Iſatidis ſpeciebus, videbis nihil habere commune quo ad formam foliorum: non male autem cum Baſilici, cum Ciceris aut Lentis, optime autem omnium cum Colutheæ foliis comparari: habui & aliquoties plantas enatas è ſemine ex Iuſulis Americæ allato quarum folia omnino conveniebant cum iſtis Indicis, niſi quod paulo minora eſſent, quod eo factum, quod alieno cœlo non ſatis vigeat.

CAP. II.

Caaghiyuyo. Aminiiu ſive Algodon. Tangaraca. Tremate. Frutex arboreſcens.

CAAGHIYVYO Braſilienſibus dicta planta, Subfrutex eſt, inſtar Rubi Idæi, quoad magnitudinem. Caulis eſt plane lignoſus & hirſutus, folia bina ſibi ſemper oppoſita, hirſuta, ad tactum mollia, leviter ſerrata; tribus eminentibus nervis ſecundum longitudinem conſpicua, tranſverſim autem multis venulis intertexta; ſuperius magis viridia quam inferius, ac præterea ſuperius tuberculis per totum, inferius ſcrobiculis ſcatent: quodlibet tuberculum pilum habet albeſcentem. Fert floſculos in pediculis parvis, duos, tres, quatuor vel quinque in racemum ſibi appoſitos, albos, quinque foliolis conſtantes; poſt quorum caſum naſcuntur baccæ nigræ, magnitudine baccarum Iuniperi, dulcis ſaporis, quæ commeduntur ab Æthiopibus & ſuccum dant inſtar Myrtilli fere.

Folia hujus plantæ pulveriſata, & pulvis ulceribus ex cauſa calida ortis inſparſus optime illa curat. Naſcitur pluribus locis in Braſilia noſtra.

AMINIIV Braſilienſibus, Luſitanis *Algodon* & frutex *Algodaon* eſt Goſſypium. Excreſcit fere in magnitudinem Coryli, ligno molli, cortice fere ut Sambucus. Folia tenera & mollia, ſuperius dilute viridia, inferius ſaturatiora; in tres lacinias ſecta, quarum quælibet ſuum nervum & venas habet. Hinc inde inter tria foliola profunde ſerrata ac punctulata ſimilia foliolis quæ avellanas virides circumdant, provenit elegans flos, major roſa, conſtans quinque foliis

latis, eleganter flavis, interius in medio unguibus purpureis, habens in medio ſtamen flavum, tuberculis ejuſdem coloris inſignitum.

Poſt florem ſequitur ovale corpus, magnitudine pruni, una extremitate acutum inſtar coni, & tribus lineis notatum & in totidem partes ſeparabile; viride, nigris punctulis in externa ſuperficie variegatum: quum autem maturuerit fuſcum eſt & ſponte diſſilit in tres partes, & ex qualibet trium capſularum, prominet albiſſimum goſſypium, in cujus quolibet flocco continentur ſimul ſeptem nigri fructus magnitudine piſtaceorum & ejuſdem plane figuræ, ſub cute ſua nigra habentes nucleum, carne alba-flaveſcente conſtantem, pingui inſtar amygdali, dulcis ſaporis, è quo ſemine planta propagatur.

ANNOTATIO. Commiſi aliquoties hoc ſemen horto, & feliciſſime pullulavit & in pedalem atque majorem altitudinem excrevit, ſed inclementiam hyemis ferre non potuit. Semen autem multo minus erat quam auctor noſter hic prodit, atque adeo ſeptem illius ſemina conjuncta, ut plerumque ſunt, non multum ſuperant molem nuclei piſtacci. *Franc. Ximenes* Ichcaxihuitl, Hiſpanis *Algodon*, (id eſt, goſſypium) vulgariſſima eſt in Nova Hiſpania, ita ut innumeri panni & alia quotannis ibi fiant. Naſcitur locis humidis & calidis, maxime autem cultis. Stolones contuſi & poti ex aqua dicuntur mirifice mederi puncturis Scorpionum & viperarum aliorumque venenatorum animantium morſibus: caulis videtur frigidus, ſiccus & adſtringens, in pulverem redactus & inſparſus ſanat ulcera. Folia ſunt natura glutinoſa.

TANGARACA Braſilienſibus *Erva do rato* Luſitanis dicta: Frutex eſt, magnitudinem Ribium fruticum adipiſcitur, color corticis cinereſcit. Folia fert oblonga, viridia, multis coſtis tranſverſis intertexta: ſunt autem ramuli & folia directe ſibi oppoſita & hæc ſuperne viridia, inferne caneſcentia, ad tactum quaſi leni hirſutie prædita.

In extremitate ramorum flos provenit, purpureo brunni coloris, magnitudine clavellinarum Indicarum plenus: quatuor folia floris exteriora paulo lõgiora quam

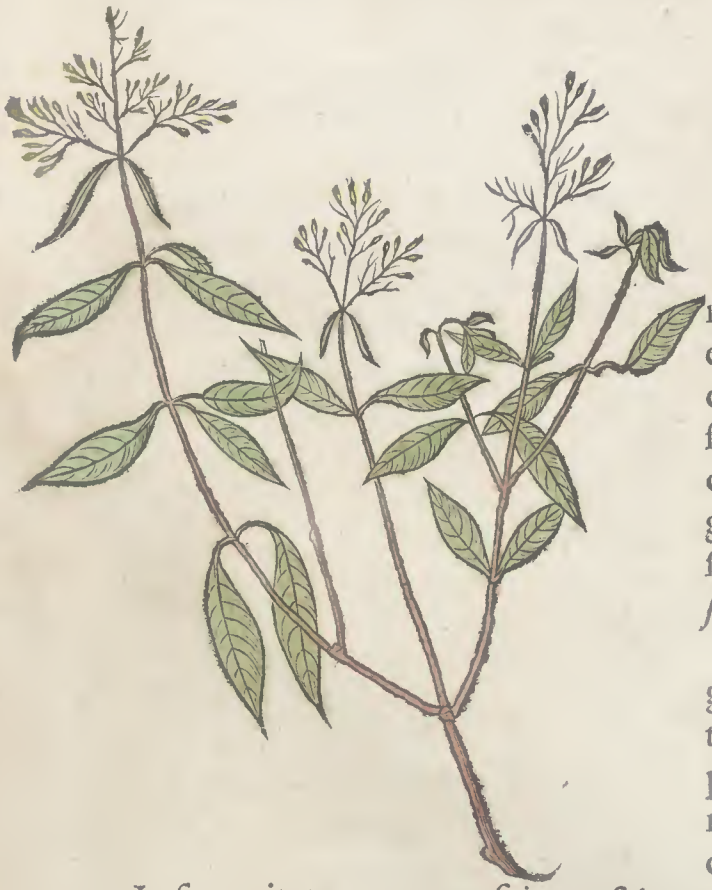

reliqua; figura vomeris, quibus inferius adſtant octo ejuſdem figuræ minora, & medium ſeu totum ſpacium floris conſtat foliolis parvis purpureis, more florum Scabioſæ: è quorum medio prodit una bacca cærulea, magnitudine myrtillorum, ad viſum quaſi gemma Turcois flori eſſet impoſita, & flos ut holoſericum brunnum: ſed cave tibi ab uſu: *eſt enim præſens venenum, ut alibi dicetur.*

ERVA DO RATO. Frutex eſt arboreſcens. Lignum habet lentum & in ramis ramulos oppoſitos, & duo ſemper ſibi oppoſita vel etiam tria ſibi appoſita foliola, oblonga profert, dilute viridia, eminente nervo ſecundum longitudinem & conſpicuis coſtis ſecundum latitudinem, prædita.

In ſummitate ramorum ſpica naſcitur ex floribus multis umbellatim poſitis conſtans, ſuntq; flores oblongiuſculi, cylindracei, rubri: pediculi autem florum crocei coloris & longiuſculi.

Flores

Flores & folia venenum ſunt, radix alexipharmacum contra illud.

TREMATE Braſilienſibus. Frutex arboreſcens, Mali punicæ figura eſt ſimilis, cortice Sambucino, ligno albo, & medullam continente. Folia obſcure viridia, haud magna, ſeſquidigitum longa, ſine pediculis ramis adhærentia, aſpera, multis venis conſpicua. In extremitate ramorum fert multas umbellas magnas, floribus luteſcentibus onuſtas, quibus aliquid purpurei admixtum; in medio autem ſunt multa ſtaminula flaveſcentia ut florum Hieracei, & eodem modo deſinunt in pappos: exacte odorem referunt Styracis, ut & folia trita. Poſt flores provenit in illis pappoſis capitulis ſemen minimum, rotundum, nigrum, multo minus papaverino.

Braſilienſes utuntur foliis contuſis in doloribus oculorum & rubedine.

FRVTEX ARBORESCENS (*cujus Auctor hanc dat Iconem, licet nomen non prodat*) cortice gryſeo, folia habet alternatim oppoſita, carinata, ſcaphæ figura, circa extremitatem autem dentata, læte viridia, ſplendida, venulis obliquis elegantibus prædita. In extremitate ramorum ſpicatim proveniunt flores, & ſpica floribus adhuc clauſis coloris eſt ſanguinei elegantiſſimi, hinc fit flava, & flores ſe pandentes ſunt flavi, quinque foliolis conſtantes; cuilibet folio floris ſubjacet folium acuminatum pallidum: in medio floris ſtamina lutea congeſta: flos ſuavis odoris, ut Keiri noſtras, & major illis eſt.

CAP. III.

Vrucu planta è qua fit tinctura illa quam vulgo vocamus orellanam.

VRVCV Braſilienſibus; Frutex eſt ligno albo inſtar Coryli, cortice fuſco. Folia habet alternatim poſita, in pediculis tres, quatuor aut quinque digitos longis, etiam brevioribus, oblonga, cordis, ut pingitur, figura, quinque, ſex etiam decem aut duodecim digitos longa, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis, inferius prominentibus prædita, læte viridia.

Ad extremitatem ramorum in brevibus pediculis, multi enaſcuntur flores, in uvarum modum diſpoſiti; quilibet magnitudine roſæ quinque foliis conſtans albis incarnato dilutis: in medio ingens numerus ſtaminulorum luteorum, apicibus purpureis; vix ſenſibilem aliquem habet odorem.

Florem ſequitur fructus, nimirum ſiliqua myrobalani oblongi forma, ſeu pyramidali, rotunda, duos aut tres digitos longa, magnitudine pruni: quæ immatura vireſcit exterius, matura rufeſcit, eſtque tota hiſpida ob fila quæ habet prominentia, ſed non aculeata. In qualibet tali ſiliqua ultra triginta aut quadraginta grana ſuo pediculo innitentia continentur; unum quodque figuræ conicæ acutæ aut exigui piſi, at in duobus latéribus quaſi digito compreſſum. Granorum color inſigniter miniatus (inſtar optimi minii turcici) & ſplendeſcens atque tali ſucco madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura ſunt, ſed ut granum pomi: intra carnem albicantem habent, exterius quoque quodlibet granum punctulum argenteum. Siliqua matura ſponte ſe aperit: grana ſiccata evadunt obſcure rubra, nihilominus tamen ut ante tincturam continent, & recentia ſive ſiccata uſurpari poſſunt. Trita ſimpliciter in aqua ſimplici ſeu ſtillatitia egregiam dant tincturam miniatam, quæ pota per ſe prodeſt contra varia venena & eſt boni ſaporis, ſubamara & quid aromatici ſapiens.

Braſilienſes patinas ſuas & lagenas ex cucurbitarum corticibus factas, hac tinctura exterius tingunt.

Radix cocta cum carne gallinacea vel alia, tingit instar croci optimi & bonum saporem illi conciliat. Car. Clusius judicat Bixam Oviedi Exoticorum lib. III. cap. 20.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes eandem plantam accurate describit in Arborum classe. *Achiotl*, inquit, quam aliqui vocant *Changuaricam* & alii *Pomaquam*, est arbor mole & trunco, figuraque omnino Aurantiæ similis; foliis ulmi quoad figuram, asperitatem & colorem Truncus, cortex & rami sunt subfusci vergentes ad viridem colorem, materies spinosa & candida. Flores fert grandes in modum stellarum quinque foliis distinctos, coloris candidi vergentis ad rubrum. Fructus sunt similes calicibus castanearum, forma & mole exiguarum amygdalarum adhuc virentium, quadrangulares pene sive potius quatuor protuberantibus lineis per longitudinem discurrentibus distincti: qui ubi maturuerint dehiscunt, & ostendunt certa grana valde rubra, similia granis uvarum, sed rotundiora. Nascitur in regionibus æstuosis, uti *Guaxaca*, *Teguantepec*, *Huazaqualco*, locis magis siccis quam humidis. Refrigerat in tertio gradu, cum aliqua siccandi & adstringendi qualitate. Barbari maximi faciunt hanc arborem, eamque colunt circa tuguria sua, viret toto anno, fructum autem fert vere: & tum materies illius cædi solet, quæ utilis est ad ignem eliciendum instar Silicis, confricando inter se. Cortex idoneus est ad funes & rudentes, qui robustiores sunt cannabinis. E semine conficitur tinctura coccinea, qua pictores utuntur & tinctores, quæque valde celebratur. Vtilis quoque est in Medicina, nam cum aqua aliqua ejusdem temperaturæ hausta aut foris adhibita, mitigat æstus febriles, sistit sanguinolentas dejectiones, discutit tumores & abscessus, quapropter commode miscetur potionibus refrigerantibus, atque etiam cibis. Miscetur quoque delicatæ potioni è Cacao, ad refrigerandum & bonum colorem atque saporem illi conciliandum. Mitigat dolores dentium è causa calida natos: promovet urinam, sedat sitim, & non desunt qui loco Croci cibis admisceant. Tincturam ex fructu faciunt hoc modo: Sumunt grana bene matura, eaque infundunt aquæ calidæ, & ex subsidentia tabellas quasdam conficiunt, ut solet fieri in Annir: adeo viscosa & tenax est tinctura, ut res quævis semel illa infecta, numquam colorem deponat: adstringit & aliquantum, quare mixta cum resina sanat scabiem & plagas: corroborat ventriculum, & sistit lienteriam cum corticibus Cacao mixta, auget lac mulierum, & efficit ne Chocolate quantavis quantitate hausta noceat: illius quippe ope facile digeritur sine ulla cruditate. Eadem cum urina mixta, tam pertinaci colore tingit lineos pannos, ut in posterum elui non possit. *Hæc ille.*

Meminit & hujus plantæ Oviedus lib. VIII. cap. VI.

Tinctura autem quæ ex semine fit magna copia jam affertur ad nos ex Insulis & Americæ continente, & vulgo ab Anglis & Belgis appellatur *Orellana:* Barbari autem aliis atque aliis nominibus indigitant; ii autem qui Brasiliæ continentem qua Arctum spectat incolunt vocant *Roucu* (quod nomen convenit cum *Vrucu*) & Insulares illa cutem inungunt elegantiæ causa. Observandum tamen duplicem tincturam ad nos afferri, unam simplicem & perfectissimam, plane coccineam, cujus usus est ad fucum fæminarum, est enim elegantissimus color & valde pertinax: alteram cum resinis mixtam & in magnos globos coactam: cui & credo succum radicis admixtum esse, tingit enim magis croceo colore, quam miniato; hujus autem in cibis aut medicina usum non puto ita tutum esse.

CAP. IV.

Comanda guira. Araca iba. Frutex innominatus. Alter. Iva.

COMANDA GVIRA Brasilienſibus: Arbustum seu frutex ferens Phaseolos; cortex illius viridis, lignum leve atque fragile: in ramis autem habet multos ramulos surrectos, sesquidigitum longos, directe sibi oppositos, sed paria alternatim posita, in quorum uno tria sunt folia oblonga, acuminata, foliis Salviæ acutæ similia, inferne albicantia, superne viridiora, & ad tactum instar serici lævia, conspicuis venis prædita, in altero flores sex, septem aut octo, magnitudine nostratium Pisorum, foliis duobus sursum versus cum suo involucro & uno deorsum, quod maximum: sunt autem flores lutei coloris, & folium illud maximum deorsum versum, inferius rubris venulis per totum insignitum. Flores sequuntur siliquæ compressæ & quasi contortæ, quarum quælibet continet quatuor grana phaseoli, alba, nostris pisis paulo minora, quæ cocta bene sapiunt ac alvum laxant, ideoque Brasilienſibus in frequenti sunt usu, & Lusitanis quoque. Florent ac fructus ferunt toto anno.

ARACA IBA Brasilienſibus, cujus fructus ipsis dicitur *Araca miri*; Belgis autem **Granaet Pruymen**. Frutex est, ligno, foliis & floribus ut Guajaba arbor, sed magnitudine & fructu differens. Est enim ejus fructus magnitudine pruni, qui per maturitatem flavescit, & carnem habet albidam cum multis granulis parvis. Boni est saporis, subdulcis sed nonnihil adstringentis. Silvæ hic, hisce fruticibus, plenæ. Radix hujus fruticis cocta in aqua & pota mirifice medetur dysenteriæ.

Fructus

Fructus cum ſaccharo miſcetur in conſervam, quæ conſiſtentia, colore & ſapore quoque & qualitatibus ſimilis conſervæ Cydoneorum vulgo marmolada.

FRVTEX (ſeu potius viſcum quoddam, caret enim proprio caudice & radice) in aliis fruticibus aut arboribus naſcitur, nimirum ubi progerminat, ibi rotundus eſt tuber in arboris ramo. Naſcitur autem & in multos ramos diſpergitur, ligno fragili, interius flaveſcente, & ruffam medullam habente, exterius vero corticem ex brunno nigricantem, multiſque ſtriis ac maculis notatum. Folia fert figura vomeris, oppoſita, craſſa, ſaturate viridia, in extremitate quaſi linea rubra circumdata, nervo ſecundum longitudinem paulum conſpicuo, & venis tranſverſis profunde ſitis, vix conſpicuis. Floſculos gerit multos juxta ſe poſitos in pediculis brunnis, ſex foliolis conſtantes acutis, auguſtis, ex flavo rufeſcentibus, paulum deorſum incurvatis, in medio autem habet aliquot ſtamina lutea. Foliolis florum decidentibus, calix florum fere Cariyophyllum aromaticum refert figura & colore. Super floribus hujus fruticis frequentiſſimæ reperiuntur aviculæ Vvanombugh, ibique ſclopeto decuti poſſunt.

FRVTEX (*cujus Auctor hanc quidem dat Iconem, ſed nomen ſilet)* in modum piri Silveſtris creſcens, ligno fragili, cortice cinereo. Folia fert pyri foliis ſimilia, denſa, ſuperius ſplendide viridia, inferius dilutius, alternatim ordine quæque ſuo pediculo craſſo, brevi appendentia & deorſum inclinata. In extremitate ramorum proveniunt quatuor, quinque aut ſex in racemum diſpoſita corpuſcula ellyptica, piſo majora, quæ ſeſe aperientia florem promunt habentem quatuor folia alba, craſſa, exterius ex albo viridantia, magnitudine lychnidis, inter autem hæc folia in circulum diſpoſita ſunt ſtamina alba, alta, centum viginti & ſupra numero, ſeſquidigitum longa, fili ſerici craſſi craſſitie, ſuperius flaveſcentem ſpongiolam adjunctam habentia. In medio autem floris & horum ſtaminulorum aliud ſtamen duos digitos longum, fortius, flaveſcens, erectum ſtat, ſuperius habens Cylindraceum capitulum. Ita foliis floris ſupereminent ſtaminula alba, ſtaminulis autem ſtamen hoc longum, medium. Et flos ad viſum jucundus eſt, ſuavi roſæ odore præditus, ſed non ita forti.

Foliis & ſtaminulis albis decidentibus, remanet medium ſtamen in cujus extremitate è cylindraceo corpuſculo (*reliqua neglexit Auctor ſupplere.*) Ramulos hujus plantæ adpenſos habui in muſeo meo ad libros, noctu ad quemlibet exortum pediculi cujuſque folii, ut & ad quodlibet folium floris exſudarat guttula cryſtallini ſplendidi humoris, quaſi plantæ affixa eſſet, ſeminis majoris ſinapi mole.

IVA Braſilienſibus, eſt frutex eodem modo creſcens quo *Iurepeba*, ſimilique ligno, ſed ſolet altius aſſurgere. Caudex ſpinoſus ac leni hirſutie præditus. Folia inordinate poſita, pallide viridia, oblonga, non ita laciniata ut Iurepebæ, leni hirſutie ſeu lanugine infecta.

Flores itidem fert ut Iurepeba, lacteos, quinque foliis conſtantes, inſtar ſtellæ expanſos, in medio autem ſtaminula lutea ſunt erecta.

Fructum fert magnitudine majoris pomi vulgaris, rotundum, initio ſaturate viridem ac brunna

brunna lanugine tectum per maturitatem citrini coloris ac ſplendentem. Cortex inſtar teſtæ ovi frangibilis, intus continet pulpam ſucculentam, flaveſcentem, quæ copioſa ſemina, lentium figura, magnitudine & colore continet. Pulpa illa admodum dulcis eſt & grata formicis; ab hominibus non comeditur.

CAP. V.

Atitara. Iuqueri omnano.

ATITARA vel IATITARA Braſilienſibus. Spina eſt foliis Sigilli Salomonis. In ſeptem, octo aut novem pedum altitudinem aſſurgit, caudice ſatis craſſo, & acutiſſimis ſpinis ubique munito, unum etiam atque alterum de ſe ſpargens ramum majorem: per intervalla autem ambiunt ramuli fruticem, duos, tres aut quatuor pedes longi, aduncis & deorſum verſis ſpinis, viridibus, cum cuſpidibus brunnis, ſplendentibus: in his ramulis folia ſunt, interdum bina ſibi oppoſita, interdum unum ſolitarium, inodora, ſeſquipedem longa, duos & ſemis circiter digitos lata, ubi latiſſima, foliis Sigilli Salomonis aut Lilii convallium, plane conſiſtentia & colore ſimillima & in medio nervum ſecundum longitudinem tranſeuntem habentia: tres aut quatuor etiam acutiſſimæ ſpinæ rectæ muniunt folium inferne. Extremitas autem ramulorum ad unius circiter pedis longitudinem caret foliis, itidem ſpinoſa & in modum ſagittæ tripliciter figurata. Folia hujus plantæ antequam ſe pandunt, arcte ſunt complicata in modum foliorum Palmæ, ramulo adhærentia, deinde ſe explicant. Hinc inde in hoc frutice provenit ſiliqua pedē aut quindecim digitos longa, teres, duos aut tres digitos craſſa, & in utraque extremitate acuminata, paulumque incurvata, ubique per ambitum frequentiſſimis ſpinulis obſita, primo viridis, dein nigreſcit ac ſponte ſe aperiens promit ramum ex ſe more & modo palmæ nuciferæ in multos ramulos diſtributum, coloris ex flavo albeſcentis, cui floſculi multi, hinc copioſi globuli fiunt, qui in fructus abeunt; *quorum formam & conſiſtentiam Auctor non deſcripſit.*

IVQVERI-OMNANO Braſilienſibus; ſpecies eſt herbæ vivæ. Fruticeſcens planta, caulibus quadratis, ſtriatis, viridibus, & frequentiſſimis ſpinulis flaveſcentibus munita: per intervalla autem ramuli ad latera extenduntur, duos aut tres digitos longi, itidem ſpinoſi, qui in extremitate ſunt duplices; hi porro habent ut plurimum duo paria foliorum, nimirum bina & bina juxta ſe appoſita, ſeſquidigitum circiter longa, inferius albis pilis veſtita, ſuperius viridia & lævia, atque non ſerrata. Ad ramulos illos, qui folia tenent, ſingulos etiam duo, tres vel quatuor breviores pediculi, unum digitum longi proveniunt, cum capitulo rotundo, villoſo, albo, cui aliquid purpurei admixtum, quod floris eſt loco, quemadmodum in Herba viva majore. Poſt quemlibet autem florem prodeunt octo, novem aut duodecim ſiliquulæ unum digitum longæ, juxta ſe inſtar roſæ poſitæ in orbem, longis pilis hirtis candidis veſtitæ, in quibus ſemen.

Planta hæc alata ſtatim contrahit & componit folia ſi vel leviter digito tangatur, quæ tamen paulo poſt rurſus explicat.

ANNOTATIO. Franc. Ximenes, de Plantis Novæ Hiſpaniæ.

PINA-

PINAHVIZXIHVITL quam aliqui vocant *Cocochi atl*, quia capiti impoſita conciliat ſomnum, atque adeo ſolo contactu videtur ſomnum generare (facilius tamen in Barbaris quam in Hiſpanis) eſt frutex quatuor palmos altus: caudices illius ſunt tenues & pleni ſpinis: folia diviſa in ſex partes aut ſinus, & conjuncta inter ſe ad modum faſciculi florum, haud diſſimilia Izquixochitl. Radix eſt ſarmentis fæta: flores & fructus ad modum caſtanearum, principio virides & poſtea roſſi, racematim pendentes. Naſcitur in locis calidis Tepuztlan & Quahtlæ & in collibus Acapiztlæ. Ajunt amorem conciliare, ſed quo modo aut quare explicare non poſſunt. Folia nonnihil reſipiunt raphanos; ſunt frigida, ſicca & adſtringentia atque præterea glutinoſa. Succus radicis ſanat febres tertianas & oculos inflammatos, conciliat ſomnum, eſtque utilis adverſus diſenteriam. Hic eſt frutex ille cujus folia vel minimo contactu vel afflatu humano ſe contrahunt & marceſcunt; quare ſuſpicor eſſe eandem aut ſaltem congenerem plantam, quam in Philippinis Inſulis vocant Herbam vivam aut ſentientem: de qua quædam affirmant neſcio qua fide, quæ in hac noſtra non deprehenduntur; qualia ſunt; quod producat truncos rectos, craſſitie pennæ gallinæ, è ſingulis radicibus decem aut duodecim; quorum ſinguli teneant duodecim folia, quatuor ordinibus, inter ſe diſtantia intervallo ſex digitorum tranſverſorum & ſimilia Raphano: flores eſſe cæruleos ſimiles linguæ paſſeris antequam ſe pandant, dein ſe dividere in tria minora folia. Offenditur iſta planta tantopere contactu humano, ut ſi primoribus digitis ſumma plantæ folia contingas, ſtatim quaſi contriſtari aut alto ſomno opprimi videatur, caduntque omnia folia inferiora atque etiam ſuperiora ſi ſecundo attingas: ipſique trunci contacti rumpuntur atque concidunt: ſi autem præcidas, offendes partem contactam nigram, haud aliter quam ſi combuſta fuiſſet: ſi vero halitu plantam afflaveris ſtatim folia ſua excutit & diſrumpitur, quod non fit ſi virgula aut baculo attingas; ita ut ſolo contactu & halitu hominum videatur offendi: cæterum inſipida eſt planta & nullius, quod ſciam, in medicina uſus. Memorant & aliam plantam in Malabar naſci, quæ ſimiliter contactum & afflatum hominis averſetur, foliis polipodii, floribus luteis: aliam quoque in Peruvia, quæ contacta ſtatim areſcat; nec deeſſe ſimilem in Inſula Gaditana. Sed quæ de Pinahuiztli commemoravi, ea ſæpius ſum expertus, aliiſque probavi, ut haud dubia fides haberi poſſit. *Hæc Ximenes.*

Franciſcus Lopez de Gomara in Hiſtoria ſua generali cap. 194. ſcribit in Peruvia naſci arbuſculas quarum folia marceſcant, ſi manu tangantur, & cap. 205. ſimiles reperiri in Nicaragua. Credo eſſe fruticem quem Author hîc deſcribit. Cæterum Garſias ab Horto lib. 11. cap. 27. *Naſcitur*, inquit, *in Malavar, planta miræ naturæ, nam ſi quis manum admoveat, ilico contrahitur: folia polipodii, flores vero habet luteos.* Chriſtophorus à Coſta cap. 1v. Herbam vocat vivam & accurate illam deſcribit. Sed de hac alibi plura dicemus. Cæterum & Antiquis nota fuit hæc planta, ſiquidem accurate admodum deſcribitur à Theophr. lib. 1v. Hiſt. plantar. cap. 111. ſub finem. Γίνεται δέ τι ἰδιόν περὶ Μέμφιν· ὁ δὲ φύλλα καὶ βλαστὸς καὶ τὸλλο μορφὴν ἔχει δ' τὸ ἴδιον, ἀλλ' εἰς τὸ συμβαῖνον περὶ αὐτὸ πάθος· ἡ μὲν γὰρ περόψις ἀκανθώδης ἐστὶν αὐτῷ καὶ τὸ φύλλον παρόμοιον ταῖς πέρυξιν. ὅταν δέ τις ἅψηται τ κλωνίων, ὥσπερ ἀφανιόμενα τὰ φύλλα συμπίπτειν φασίν. εἶτα μετά τινα χρόνον ἀναβιώσκειν πάλιν καὶ θάλλειν. Id eſt: Naſcitur peculiare quoddam virgultum circa Memphim, quod quidem neque folia neque ramulos, neque totam formam peculiarem habet, ſed accidentem tantum illi paſſionem. Quippe facies ipſi ſpinoſa & folium perquam ſimile filicibus; ubi autem quis attigerit ramulos, folia quaſi hebetata concidere ajunt; atque hinc poſt aliquot tempus reviviſcere denuo atque folia ſua explicare. Sed de mirabili hac planta paulo poſt adhuc plura dicentur, nam variæ illius dantur ſpecies. Hoc tantum hic minime prætereundum etiam Plinium ejus meminiſſe lib. xxiv. cap. 17. *Adjecit his*, inquit, *Appollodorus aſſectator ejus, herbam æſchynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret.* Memorat autem inter herbas à magis celebratas, cum nihil certius ſit quam hanc herbam hæc pati. Mirum autem Authores qui de Plantis Ægypti agunt hodie illius non meminiſſe.

CAP. VI.

Mandijba ſeu Maniiba, è qua fit Mandioca.

MANDIIBA & MANIIBA Braſilienſibus, cujus radix *Mandioca* vocatur. Frutex eſt caule lignoſo, pollicis vel digiti humani craſſitie, nodoſo, cortice corylino, in ſex, ſeptem aut octo pedum altitudinem aſſurgens; continens medullam in ſe inſtar Sambuci, & lacteum de ſe mittit ſuccum. Superius in multos expanditur ramos qui iterum ramulos habent, atque in horum quolibet, tria, quatuor, quinque, ſex aut ſeptem folia anguſta, oblonga, in ſtellæ figuram diſpoſita, ejuſdem fere viriditatis cum folio Peoniæ. Floſculos fert flavo-pallidos, quinque foliolis conſtantes, multis ſtaminibus luteis in medio. Radix fit duos

vel tres pedes longa, tibiam humanam crassa, in fine magis teres, coloris exterius instar corticis corylini obscuri, interius albi, estque fragilis & continet succum lacteum glutinosum, qui lethalis est omnibus animantibus. Plures ejus in Brasilia reperiuntur species, nominibus distinctæ, Mandiibucu, Mandiibimana, Mandiibibijana, Mandiibiurucu, Mandiibparata, Mandiibcariamuna, Mandiibtinga, Mandiibmaracana, Mandiibcuguacu, Apitiuba, Aipi. Aipi iterum suas habet species; Aipi guacu, Aipi arendi, Aipicaba, Aipiguapamba, Aipi laborandi, Aipi jurumu, Aipi jurumi miri, Aipi jurucuja, Aipi macaxera, Aipi maniacau, Aipi poca, Aipitajapoja, Aipipitinga. *De cultura Mandiyba hæc observat Auctor.*

In qua terra plantetur. Silvæ sive montosæ sive planæ cæduntur, lignum crematur, atque ibi fit ager, qui Brasilienſibus vocatur *Co*, Lusitanis Roza. Requiritur autem terra bona, mediocriter sicca, non humida; quapropter montosa loca opportuniora. Plantari potest omnibus mensibus æstivis, hiemalibus non. Optimum tamen tempus est mense Ianuario, Februario; item Augusto & Septembri. Plantatur tamen etiam medio Iulio vel circa ejus finem.

Quomodo plantetur. Terra elaborata efformatur in monticulos, Lusitani vocant *Montes de terra cavada*, Brasilienses *Cujo:* Indigenæ autem olim illos formabant sudibus acuminatis ipsorum idiomate *Ibirapoa* dictis. Monticulorum autem quilibet tres circiter pedes latus, sesquipedem circiter altus est, rotundus, ut pluvia cadens decidere possit: nam hæc planta amat calorem & siccitatem. Cuilibet monticulo infiguntur tres taleæ de Mandiiba, quarum quælibet octo vel novem digitos longa, vel etiam pedem; infiguntur ita ut tertia pars emineat, quasi crucis figura secantibus se eminentiis suis supra terram. Monticulorum autem distantia debet esse duorum & semis aut trium pedum. Taleæ autem omnes ita sunt infigendæ ut pars quæ antea sursum vergebat, hic itidem sursum vergat. Per radicem Mandioca nulla potest fieri transplantatio, nam ea extracta è terra & tacta statim emoritur. Postquam taleæ fuerint infixæ decem dierum spacio progerminant & tot germina proveniunt quot talea continet nodos. Quodlibet germen est cauliculus digitum longus, in multos ramulos divisus; coloris rubri cæruleo mixti: quilibet ramulus folium habet in alia tria, quatuor, sex aut septem foliola divisum, dilute viridia, angusta, oblonga nervo secundum longitudinem & venulis transversis ordine positis; positaque sunt hæc foliola in pediculo ruffo figura stellæ.

Plantatio quomodo curanda. Ager ter vel quater debet ab herbis purgari, usque dum planta adolescat, quod fit post sex aut septem menses. Luxuriant enim hic admodum herbæ spontaneæ in agris, & copia sua facile sata seu plantata suffocant, nisi eruncentur.

Quæ damna inferant huic plantæ. Germina hujus plantæ & folia tenera comeduntur à formicis, quæ ideo multũ damni dant in hisce plantariis. Postquam autem adoleverit planta à formicis nihil amplius patitur. Animalia silvestria, ut Capreæ, &c. etiam folia depopulantur, item equi, boves, oves: ideo plantaria arboribus cæsis vel palis circumdantur ut animalia accedere nequeant. Radices admodum appetuntur ab apibus, cuniculis aliisque Brasiliæ animalibus. Quamvis autem hæc planta ramis & foliis orbetur, radice illæsa, nullum inde accipit damnum.

Ad perfectam magnitudinem hujus radicis requiritur annuum spacium; Extrahi tamen & usurpari potest radix sexto mense post plantationem, necessitate urgente. At tunc pauco commodo: nam minus dat. Quælibet planta duas, tres, quatuor usque ad viginti profert radices, pro fertilitate soli, ubi plantatur. Et quælibet radix semipedem vel etiam duos aut tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii vel etiam tibiæ humanæ quando perfecte adolevit.

Durare potest hæc radix in terra ad triennium si non eruatur. Altero tamen plerumque anno pars earum putrescit & corrumpitur. Ideo ad summum linquitur annuo spacio & denuo per taleas novas plantatur.

Extrahitur radix matura, è caudice fiunt taleæ ad novam plantationem. Radix autem extracta vix triduum servari potest, quia putrescit: putrida autem admodum fætet. Ideo quo citius in farinam redigatur, eo melius.

Farina quomodo fiat. Radix extracta cultro ab exteriori cuticula liberatur, quæ facile abradi potest. Hinc integra lavatur aqua pura, manu rotæ in diametro quatuor aut quinque pedes habenti admovetur, quæ in hunc usum facta est, & cujus superficies convexa lamina cuprea armata, multis foraminibus pertusa, acuta more tyrocnestis: Rota à duobus hominibus circumagitur, radendo sic radicem, ut rasura cadat in suppositum lintrum. Rota hæc vocatur Brasilienſibus *Ibecem babaca* Lusitanis *Roda de farinha.* Brasilienses tamen, utpote pauca supellectile instructi tyrocnesti radunt hanc radicem purgatam, longiori tempore & operosiori modo. Linter qui excipit rasuram vocatur Brasilienſibus *Mieecaba* Lusitanis *coche de ralar Mandioca.* Sic molita & rasa hæc radix inditur longo sacco facto ex corticibus arborum, more corbis texto, qui quatuor circiter digitos amplus est, figuræ cylindraceæ, vocaturque Brasilienſibus *Miamiama*, Lusitanis *Espremendouro de Mandioca.* Immittitur hic saccus prelo, quod Brasilienses *Tiamicaba*, Lusitani *prensa* appellant, atque exprimitur inde succus, donec rasura omnem

nem humiditatem deponat. Succus ille Brasilienſibus dicitur *Manipoera* Luſitanis *Agoa de Mandioca*. Expreſſa raſura radicis immittitur cribro, quod *Vrupema* Braſil. Luſitanis *Ioeira* vocant: ſuccernitur & immittitur vaſi rotundo, lato, haud profundo ex argilla vel cupro facto quod more aheni fumario inſertum eſt, & igne inferne ſtructo, ſpatula lignea continuo agitatur, donec ſiccata ſit ſatis. vocant hoc vas in quo farina ſiccatur Braſil. *Vimovipaba*, Luſitani *Forno de Farinha*, ſpatulam Braſil. *Vipucuitaba*. Farina hæc ad mediocritatem ſolum ſiccata, ita ut ſemimollis maneat vocatur Braſil. *Vîtinga*, Luſitanis *Farina relada*: amplius ſiccata dicitur Braſil. *Viecacoatinga*, integre autem ſiccata, ita ut durare poſſit vocatur *Viata* & *Vicica*, Luſitan. *farinha ſeca*, *farinha da guerra*, quæ ad ſummum per annuum ſpacium poteſt ſervari, ſi loco ſicco adſervetur & ab aqua caveatur. Viecacatinga vix dimidium annum durare poteſt; Vitinga vix biduum & has farinæ ſpecies loco panis uſurpant. *Farinha ſeca* irrorata juſculo qualicunque vocatur *Mivipiro* & *Mindipirô*, comeditur cum eduliis cæteris, carne vel piſcibus. Ex farina ſiccata formant placentas, miſcendo cum aqua ſimplici in maſſam, & coquendo ſuper prunas, vocantque nomine Braſilienſi *Bejû*.

Succus Mandioca expreſſus relinquitur in vaſe, & bihorii ſpacio reſidet in fundo fecula albiſſima, quam indigenæ vocant *Tipioja*, *Tipiaca & Tipiabica*: hæc dicto modo ſiccata farinam exhibet albiſſimam, *Tipiocuî* vocatam, ex qua fiunt placentæ longæ & tenues, quas *Tipiacica* dicunt, quæ panis optimi ſimilaginei vicem explent. Idem ſuccus coctus ad conſiſtentiam pultis comeditur. Eadem puls uſurpatur amyli loco ad incruſtandum linteamina, & glutinandas chartas. Ex pulte quoque cum oryza & ſaccharo mixta conſervam faciunt Luſitani non ingratam, quam Marmelada de Mandioca vocant. Succus autem Mandioja ſive *Manipoera* ſubdulcis eſt ſaporis, ideoque ab animalibus appetitur, quæ tamen omnia poſtquam biberint, cito moriuntur. Nam hic ſuccus & hominibus & brutis lethalis eſt. In hoc ſucco, ſi adſervetur diem unum atque alterum, generantur vermes, quos Braſilienſes vocant Tapurû, qui itidem venenati ſunt. Præparatur etiam Mandioca alio modo in uſus humanos. Mandioca cruda quamvis dicto modo purgata, ſcinditur in particulas, lingulæ figura, duos circiter digitos longas, ſemidigitum latas. Particulæ hæ exponuntur ſoli per biduum ut exſiccentur. (Succus non exprimitur) ſiccatæ ſunt albiſſimæ ita ut cretæ loco inſervire poſſint ad ſcribendum, tunduntur in pollinem in mortario ligneo (quod Braſilienſes vocant *Anqua* & *Vmbuâ*, Luſitani *pilaõ de pao*) piſtillo ligneo, pollen vocatur *Tipiratî*, Luſitanis *farinha de mandioca crua* ex quo panis coquitur delicatiſſimus, albiſſimus, certans cum pane ſimilagineo optimo. Fit & panis biſcoctus, quem Braſil. vocant *Miapeatâ*, optimus, qui in expeditionibus poteſt uſurpari & diu adſervari.

Mandioca cruda integra vel conciſa aquæ immiſſa per tres, quatuor vel quinque dies ſinendo, ut mollis evadat, vocatur *Mandiopuba* & *Maniopuba*, & ſub cineribus aſſata comeditur. Hoc modo præparatam utplurimum fugitivi & in ſilvis vagantes uſurpant, utpote facile parabilem. Eadem Mandiopuba ſiccata ad ignem poteſt adſervari in uſus & vocatur *Caarimâ*. Hanc Caarimam in pollinem redigere ſolent tundendo in mortario ligneo & pollinem vocant Caarimâciu qui albiſſimus eſt & ſubtiliſſimus. Hic pollen in aquam fervefactam ſive coctam immiſſus pultem exhibet, *Mingau* Braſilienſibus, agitando continue quando immittitur aquæ, ut puls tenuis & ſine globulis fiat, grati ſaporis, & comeditur aut per ſe, aut cum pipere admixto, quod Braſil. *Quiya* vocant, integro aut conciſo; vel immiſcentur aliæ herbæ, vel gammari, piſces cocti, & caro cocta, & vocatur ipſis *Minguipitinga*. Servit etiam amyli vel glutinis loco farina de Caarima, ſi in pultem redigatur & tunc vocatur *Mingaupomonga*. Ex eadem cum aqua, butyro & ſaccharo placentulæ fiunt delicatæ, quæ calidæ comeduntur.

Ex Mandiopuba etiam farina fit mollis & ſemiſicca inſtar micæ panis recentis ſimilaginei, quam vocant *Vipuba* & *Viabiruru*, Luſitanis *Farinha freſca* & *Farinha d'Agoa*, quæ grata eſt ad comedendum, ſed non durat ultra diem naturalem, ideo quotidie de novo conficitur. Eandem Vipubam in globi formam manibus efformant ac in Sole ſiccant, vocantque *Viapuâ* & *Miapeteca*, & tunc diu adſervari poteſt. Hoc modo Tapuyæ præparant ut plurimum. Etiam Braſiliani reliqui, miſcendo poſtea cum Viatâ ut gratior ſit. Mandioca cruda etiam purgata ſcinditur in tenues particulas, contunditurque piſtillo ligneo, & manibus ſolum exprimitur, ac dein ſiccatur, vocaturque illa farina *Tinâ* & *Mixacuruba*.

Omnes autem ſpecies Mandiocæ crudæ hominibus lethales ſunt ſi edantur, excepta, *Aipimacaxera*, quæ recens extracta & aſſata ad ignem vel ſub cineribus tuto comedi poteſt & bene ſapit. Bruta autem omnia, omnes Mandiocæ ſpecies crudas devorant ſine noxa, & bene nutrit atque ſaginat, quum tamen ſuccus earum expreſſus ſolitarie ſumtus ipſis æque lethalis ſit atque hominibus.

Ex radice Aipimacaxera contuſa ac cocta fit potus albeſcens inſtar lactis ebutyrati, grati ſaporis, ſubacidi, qui tepefactus bibitur, & vocatur *Cavimacaxera*.

Ex eadem radice dentibus per fœminas masticata, ut pultem fere referat, adfusa aqua & cocta conficitur potus quem *Caon caraxu* vocant.

Folia Mandîjba quæ Brasiliani appellant *Manicoba* bene contusa pistillo ligneo, in mortario ligneo & cocta, atque oleo vel butyro condita, comeduntur instar Atriplicis aut Spinachii cocti.

Monticuli tres, quinque, imo interdum viginti requiruntur, ut ex radicibus unus modius (Alqueira vulgo) farinæ fiat, qui continet cantharos Holland. XXII.

Sesquimodius farinæ sufficit homini sano, robusto, laborioso per mensem. Valet autem modius unus modo quatuor, modo sex, duodecim, octodecim solidos Hollandicos. Interdum & care venditur viginti octo vel triginta solidis.

Vsus Mandiocæ in Medicina.

Vitinga imposita ulceribus antiquis ea mundificat quo citius sanentur.

Caaaximâ contusa & cum aqua pota forma sirupi, antidotalis est.

Mingau admixto saccharo ægrotis datur magno emolumento.

CAP. VII.

Annotatio ad Caput præcedens.

FR. Ximenes de *Yuca* è qua fit panis, quem in Insulis vocant Cazave, & Mexicani Quauhcamotli. Yucæ radix est parva, lignosa & non admodum crassa, trunci illius adolescunt ad proceritatem humanam: folia illius sunt similia cannabinis. Nascitur & colitur in Insulis Hispaniola, Cuba, aliis, & plerisque partibus Continentis Americæ, ubi diversæ illius reperiuntur species. Fit ex illis panis quem vocant Cazave hoc modo: frangunt & contundunt radices minutim. dein exprimunt succum qui virosus est, & reliquum cogunt in placentas, easque in vasis torrent ad ignem, & fiunt placentæ candidæ, duræ & tenues: haud secus palato accidunt quam rasuræ ligni, vocant panem *Cazavi*. Succus adeo venenosus est ut crudus sumtus statim enecet; si vero percoquatur non modo non nocet, sed & salubris est & nutritivus. Vnde nobilis quæstio oritur inter Physicos, quum venena omnia tam calida quam frigida vigorem suum magis prodant à calore adjuta & celerius atque validius cor petant, unde fiat quod hic liquor haud dubio venenosus, contra à calore innoxius reddatur, doctor Cardenas respondet: Liquorem hunc constare duabus partibus plurimum inter se diversis, quarum prior est subtilis & vaporosa & veneni illius compos; altera dulcis, crassior & viscosa & naturæ nostræ amica: ubi autem ebullitur exhalari illam partem subtilem & noxiam & remanere dulcem & salubrem. Plura in hanc sententiam adferri possent. Ex hac radice molita & percolata aut percribrata fit præstantissimum amylum. *Hæc ille*.

Monardes item cap. LII. accuratam dat Cazavi historiam: Folia illi tribuit lata & manus humanæ modo expansa atque in septem aut octo lacinias divisa. Observat autem Yucæ quæ in Continenti crescit succum minime venenosum aut noxium esse, in Insula Hispaniola, si non coquatur, lethalem. Describit eandem Oviedus in summario cap.v. & Historia lib. VII. cap. 2. ubi & rudes dat foliorum icones. Meminerunt & plerique alii auctores qui de rebus Americanis scripserunt.

Longe alia planta est quæ hodie Yucæ nomine celebratur à Botanicis & quæ hodie passim à curiosis colitur in hortis; cujus descriptionem vide apud Ioannem Baptistam Ferrarium de Florum cultura lib. II. cap. VIII.

CAP. VIII.

Innominatus frutex. Manaca. Jaborandi fruticescens. Maruuru.

AN Glaux, vel Anthyllis leguminosa, vel securidaca sit dicenda; (*Planta quam sic describit Auctor, ambigit.*) Herba fruticescens; In trium aut quatuor pedum altitudinem assurgit multis caulibus juxta se positis, lignosis, rectis, paulo incanis, qui hinc inde ramos habent. Folia fert in ramulis bina sibi opposita, in quolibet plerumque sex paria & in extremitate unum solitarie positum. Sunt autem folia vix digitum longa, inferius quasi lanugine incana obducta superius paulo viridiora. Prope exortum illorum ramulorum etiam proveniunt ramuli singulares, qui singuli ferunt spicam parvam, conicam, constantem floseulis parvulis, coloris ex albo & incarnato mixti, instar floris Loti. Post flores sequuntur siliquulæ multæ juxta se positæ, semidigitum fere longæ & figura cornu caprini: quodlibet autem corniculum continet quinque, sex aut septem granula seminis, quod propriæ sinæ cellulæ incumbit, parvum

vum, albicans, & figura instar panis sacchari, verum ad latera paululum compressum, durum, saporis instar piporum. Quando semen plene maturuit, siliquula dissilit & semen suum effundit.

MANACA Brasilienſibus, est Frutex cortice gryseo, ligno mediocriter duro, sed fragili, qui in multos ramos dispergitur, & hi itidem in ramulos inordinate positos, in quibus sunt folia, pyri junioris foliis similia, dilute viridia, in frondes quasi dispositа: nervo secundum longitudinem & venulis transversis vix conspicuis. Fert florem solitarie positum ex longo calice prodeuntem, stuferi hollandici magnitudine, in quinque folia dissectum, staminulis parvis in medio: flos coloris dilute purpureo-cærulei, vel etiam albi: nam in uno eodemque frutice albi & cæruleo-purpurei flores reperiuntur: suavis odoris instar Violarum Martiarum. Fructum fert magnitudine instar uvæ spinæ, viridem, rotundum, cortice gryseo tectum, qui superius quinque fissuras habet ut fructus per fissuras stellam quinquangularem repræsentet, continet in se tria grana seminis magnitudine lentis vel etiam majores, figuræ ellypticæ.

Medicinalis est planta: intritum rasura ligni infusa fortiter purgat instar Esulæ.

IABORANDI Brasilienſibus altera species Fruticescens: caulibus assurgit minimum digitum crassis vel etiam tenerioribus, per longa intervalla nodosis, teretibus & saturate virentibus: qui ad nodos etiam ramos habent itidem nodosos & virides. In his & illis folia nascuntur velut apposita invicem, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia & ad tactum instar membranaceæ chartæ, in extremitate incurvata, nervo secundum longitudinem & venis obliquis conspicua.

Radix illius lignosa, fusca, nec magna nec crassa, sed tenuis & longa. Nullius odoris aut saporis videtur dentibus incisa, verum si paululum masticetur vehementer urit linguam & magis quam pyretrum. Trahit maximam copiam pituitæ è lingua, atque ita

liberat caput à catharris & mitigat dolorem dentium. Præsentissimum quoque est remedium adversus Gonorream radix contusa atque in aqua macerata, dein cocta & aqua mane hausta. Prodest quoque adversus venena, urinæ suppressionem & calculum.

MARVVRV Brasilienſibus: ſubfrutex eſt in ſemipedalem aut etiam pedalem altitudinem excreſcens & folia gerens ſimilia ſalignis, directe ſibi oppoſita & unum in extremitate. Florem fert flavum. Fructum autem magnitudine & figura pruni, flavum & dulcem quidem ſed minime edulem.

CAP. IX.

Murucuya ſeu flos Paſſionis, variæ illius ſpecies.

MVRVCVIA GVACV & GVAINVMBI ACAIVBA: Hiſpanis *Granadilla*, vulgo flos Paſſionis; Belgis in Braſilia commorantibus Rhangappel: hedera eſt fructifera: plures autem illius reperiuntur ſpecies: hic quæ fructum ferunt edulem, ponam:

I. MVRVCVIA GVACV ſeu piriformis, planta eſt viminea, lignoſa, lentiſſima: Caulis contortus, quadratus, varius, coloris cinereſcentis ſeu griſei, pollicem craſſus, ſeu etiam vitis & interdum brachii craſſitie: longe ſerpit ac etiam arboribus & fruticibus ſe implicat. Folia habet læte viridia, lævia, ſplendida, quinque aut ſex digitos longa, non ſerrata, inæqualis figuræ; quædam enim ſunt ſimplicia, quædam in duas partes inæquales, quædam in tres partes ſive lacinias ſecta: adhærent autẽ cauli pediculis ſuis ſubruffis, & nervus tendit per longitudinem laciniarum, tranſverſim autem multæ venulæ intertexuntur. Florem fert inſignem, quem Paſſionis vocant, magnitudine Roſæ majoris plenæ, exterius foliis quinque dilute purpureis ſuperne & inferne, & quinque viridibus inferius, ſuperius rubris, alternatim poſitis. Supra hæc folia in orbem expanduntur filamenta inſignia ſeſquidigitum longa, criſpa, medietate interiore tota purpurea, exteriore, rubro ſeu purpureo & albo variegata in centro floris extat columna ex flavo albicans, teres & quaſi tornata, lata unum digitum, cui ſuperius apex ovalis figuræ, magnitudine ſeminis pyri impoſitus, & huic item clavi extremis ſuis cuſpidibus infixi in uno puncto: infra ovalem autem figuram à faſtigio columnæ quinque brachia extenduntur ad latera, quorum quodlibet continet ſpongiforme corpuſculum, flavo pulvere adſperſum ut in Lilio. quando exterior floris pediculus totus abſcinditur tunc integra columna è flore extrahi poteſt. Flos autem facillime perit decerptus & vermiculi in illo generantur ut in caſeo. Fructus piriformis eſt, initio viridis, maturus flaveſcentis è viridi coloris. Intus tribus lineis in tres partes dividitur ſecundum longitudinem, inter quas lineas multi proceſſus, quibus ſemen cum pulpa fructus per tenues cuticulas annectitur. Pulpa alba, ſucculenta, glabra, inſtar rudimenti avis in ovo, cui inhærent in quolibet fructu grana ſeminis ducenta ſexaginta vel plura, nigra, ſplendida, compreſſa, quorum quodlibet ſuo folliculo includitur. Odor & ſapor fructus dulcis & ſuavis. Cortex craſſior eſt quam mali aurantii. Quando commeditur, ſcinditur tranſverſim (non ſecundum longitudinem) & pulpa paulum ſeparatur à cortice, adhærens illis proceſſibus, ac dein una cum ſeminibus ſorbendo inſtar ovi tremuli exhauritur. Quando autem animus eſt ſemen colligere & ſervare, pulpa cum ſeminibus per linteolum leniter exprimenda & ita à granis ſeparanda, granaque deinde

ſuis

ſuis folliculis adhuc incluſa, triduo aut quatriduo chartæ imponenda ut ex parte ſiccentur: poſtea ſummis digitis folliculus cuique grano detrahendus: alias ita glabra ſunt ut comprehendi nequeant, nec inter edendum ore ſeparari.

II. MVRVCVIA Maliformis caulis itidem ſarmentoſus ac ſubruffus: folia gerit hinc inde, ſuis pediculis circiter digitum longis affixa, & quodlibet in quinque alia ſectum quæ ſuos nervos & venas habent, & quædam horum foliorum ſunt interdum laciniata, quædam non. Ad ſingulos pediculos foliorum provenit etiam pediculus, continens florem in circumferentia duplam quantitatem Roſæ habentem; quique inferius tria folia viridia obtinet, ſupra autem, hæc quinque longiora, inferne virideſcentia, ſuperne cæruleo-purpurea, & inter hæc alia quinque in totum purpurea: dehinc Solis uti pingitur figura radiatim multa filamenta criſpata & in orbem explicata, exteriori medietate cæruleo-purpurea, interiori dilute cærulea vel etiam è contrario, ut ſupra obſervavi; vel etiam, quod elegantiſſimum, exteriora verſus dilute cærulea, in medio in orbem purpurea, verſus interiora ex purpureo nigricantia, vel etiam exterius ex parte cyanei, interius in totum uranii ſeu etiam rubri coloris ac circulorum modo punctulis dilutis albo & rubro in orbem variegata; circa centrum autem ex brunno itidem rubra ſuis punctulis. In medio floris columellam habet breviſſimam, pallidam, ſuperius in quinque partes diſſectam, quæ ad latera curvatæ extenduntur; cuique parti ſpongiæformi corpus luteſcens, pulverem luteum adſparſum habens adhæret. In medio autem columellæ piſiformis orbiculus ex flavo albicans, & huic tres clavi ſuperius infixi è flavo albi & punctulis minimis purpureis variegati & deorſum inclinati, ut brachia columnæ. Flos totus ſuavis odoris. Fructus æquat pomum noſtras vulgare, rotundus, cortice craſſo, flavi exterius coloris, conſtans pulpa ſucculenta, vinoſo acida: crocea & linguam tingente croceo colore: & in illa multa granula ſeminis nigri, magnitudine ſeminis pomi vulgaris, ſed variis tuberculis inſigniti, & folliculo incluſi. Fructus item tranſverſim ſcinditur commedendus. Semina quoque eodem modo colligenda & conſervanda. Commendabilis eſt fructus tam odore quam ſapore. Flos adhuc clauſus ita ſe habet ut in Icone.

III. MVRVCVIA maliformis alia, folia habet magna; quodlibet in tres lacinias ſectum;

continetque quælibet lacinia ſuum nervum ſecundum longitudinem, & venas obliquas: ſuntque præterea in ambitu ſerrata, læte viridia & ſplendentia, eodem modo ad caulem poſita ut in prima ſpecie. Flos magnitudine & figura convenit cum antecedenti, ſed differt colore atque numero foliorum: hujus enim exteriora & majora folia inferne viridia, ſuperne alba, quibus quinque prorſus alba interponuntur. Ex medio autem flore prodeunt in orbem filamenta, dimidia parte interiori quidem cæruleo-purpurea, altera exteriore albo-flaveſcentia. Columella in medio rotunda ex viridi flaveſcens, ſuperius in quinque (interdum & ſex) curvaturas deorſum vergentes diviſa, cum ſpongiformi corpore è viridi ſufflavo ut in aliis. In medio ſummitatis Columellæ orbiculus piſiformis, cum tribus clavis infixis, deorſum inclinatis. Flos ſuavis odoris. Fructus convenit cum ſuperiori, ſed immaturus adhuc ex viridi ſufflaveſcit punctulis albicantibus variegatus inſtar Colocinthis, & ſplendens inſtar ſpeculi & ſumme lævis. Maturus autem citrinus eſt.

IV. MVRVCVIA Piriformis altera, priori piriformi flore ſimilis ſed foliis differens, flos quoque major. Folia ſolitarie poſita, quodlibet ſuo pediculo ſeſquidigitum longo innitens,

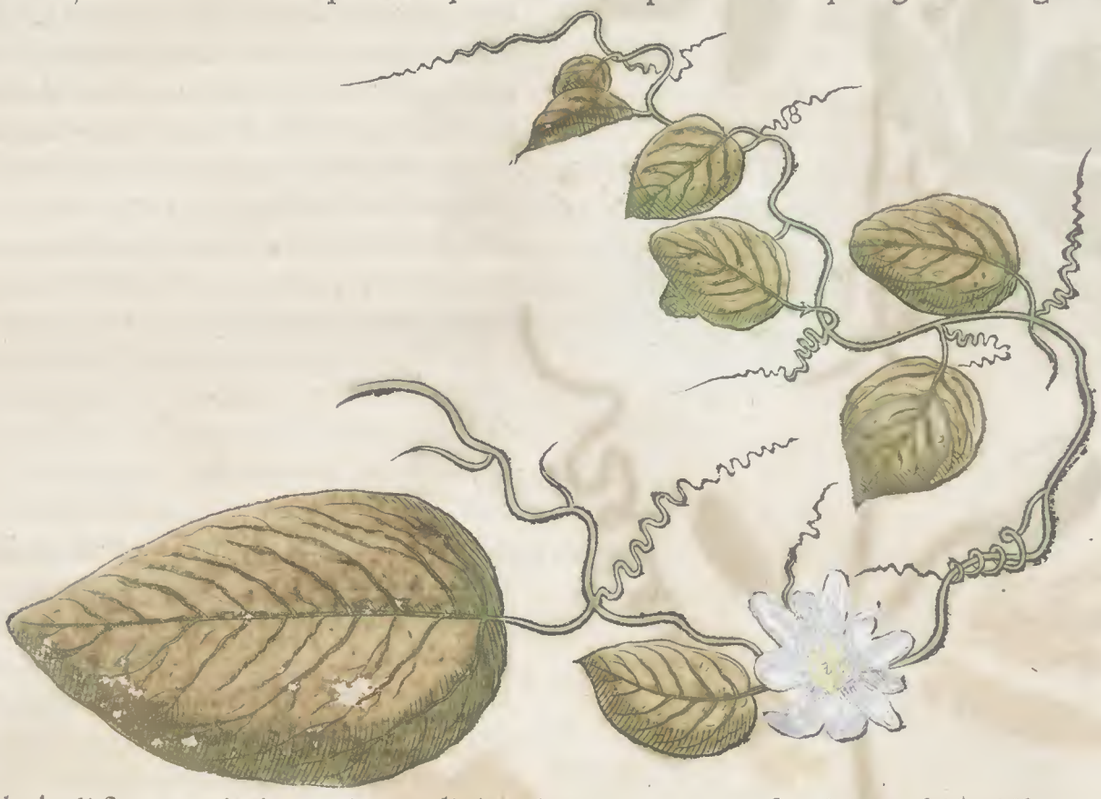

cordis bubuli figura, circiter quinque digitos longa, quatuor fere lata, ubi latiſſima, in ambitu non ſerrata, læte virentia & ſplendentia, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis quaſi prominentibus. Ad quemlibet pediculum folii etiam capreolum habet caulis, quo ſe annectit, & eodem loco pediculum ſeſquidigitum longum, tria folia continentem, ſeſquidigitum longa, in orbem inſtar floris diſpoſita, viridia & craſſo modo ſerrata. Hiſce foliis herbaceis inſidet flos, diametro plus quatuor digitorum, continens decem folia, quorum quinque ſuperne & inferne rubri coloris, quinque vero ſuperne rubri, inferne viridis coloris, ita alternatim poſita. Supra hæc folia filamenta ſeſquidigitum longa in orbem ſtant erecta (cum in aliis ſpeciebus incumbant) ſatis fortia & teretia, quorum inferior medietas ex lacca, purpura & albo variegata eſt, ſuperior ſeu extrema tota purpurea. In centro floris itidem columna erecta, tornata, digitum alta, ſuperius ovale corpus cum tribus clavis infixis ex albo flaveſcentibus; infra quod quinque brachia rubra punctulata cæterum flaveſcentia extenduntur in orbem, quorum quodlibet ellypticum corpus habet referens ſpongiam, compreſſum, albicans, cui pulvis luteus adhæret. Floris odor ſuavis, fructus piriformis.

Murucujæ autem omnes ſpecies, ut plurimum, florere incipiunt menſe Auguſto & florent uſque ad Januarium. Fructus maturus copioſe menſe Januario & Februario, Martio, Aprili, Majo & Junio folia amittunt, novis ſubnaſcentibus.

Murcuja major & media coluntur in hortis, nec in campeſtribus reperiuntur, niſi ubi olim horti ab incolis culti fuerunt. Minor ſponte in campeſtribus provenit.

Utraque illa ſpecies tranſplantatur per ſurculos (ſine radice) craſſitudine unius digiti, qui ſeſquipedem longi, ad pedem circiter terræ immerguntur, ut dimidium pedem eminent: ſic poſtea progerminant & veſtiunt integras ſepes inſtar hederæ ſcanſilis. Habent enim & ſuas, ut dixi, claviculas quibus ſe applicant.

Reperitur hic & alia Murucujæ ſpecies; quæ tenui, rotundo, viridi, herboſo caule ſerpit & fruticibus ſe implicat. Folia hederæ ſcandentis foliis figura ſimilia, in tria cornua diducta, ſu-

perius

perius ſplendide viridia, inferius ex viridi caneſcentia, uti Caapeba. Quodlibet folium diſtat ab altero circiter duos digitos & ſemis, ſuo petiolo inſidens digitum longo, ex caule prodeunte parvo foliolo dentato circumdatum: & prope petiolū etiam habet capreolos rufeſcentes, quibus ſe adnectit. Poſt florem provenit pomum ovale, magnitudine majoris pruni, initio viride, cujus cortex haud ita craſſus ut in cæteris ſpeciebus, continens pulpam albicantem cum ſeminibus ut Murucuja-guacu, lenticularis figuræ, magnitudine ſeminum pomi, nigra, ſplendentia.

Obſervavi & aliam ſpeciem, quæ à Braſilienſibus vocatur *Murucuja-ete*, cujus folia dilute viridia in totum, in tria alia ſecta & in pediculo ubi inſidet tria folia in ambitu ſerrata, viridia: flos ipſe conſtat decem foliis, nimirum quinque exterius viridibus, interius albis, & inter hæc quinque alia alternatim poſita in totum alba: ex medio floris prodeunt filamenta Solis figura, quæ ad medietatem interiorem purpureo-cærulea, ad exteriorem alba ſunt. In centro floris ſtamen in quinque brachia diductum, cæruleo punctulatum, cum ſpongiformi corpore, quod pulvere luteo aſperſum. In piſiformis corporis medio tres clavi infixi. Flos dulcis odoris.

HEDERA Murucuja ſpecies (nam & *Murucuja* hedera eſt) veſicaria, lanuginoſa, odoris gravis mihi dicitur. Longiſſime ſerpit caule ſuo & capreolis ſe firmat: caulis autem teres, hirſutus, ruffus ac mollis; folia acuminata, cordis figura, ad tactum ut ſericum, mollia. Florem fert pataci magnitudine, decem foliis conſtantem, quinque inferius viridibus, ſuperius albis, & quinque totaliter albis, alternatim poſitis: ſuper his foliis multa filamenta alba in orbem expanduntur ut in flore paſſionis, paulum contorta & interius in orbem purpurata: in medio columella albicans, punctulata rubro, cui quinque ſpongiæformia corpuſcula cum tribus clavis impoſita, coloris ex viridi albicantis, murucujæ modo. Poſt flores ſequitur folliculus turbinatus, magnitudine dactyli, qui intus cavus ſemina continet. Odor totius plantæ fortior & penetrans ut Hyoſciami, ſed cui dulcedinis aliquid admixtum deprehenditur. Planta manibus tractata odorem imprimit.

CAP. XII.

Caaeo ſeu Herba viva.

CAAEO Braſilienſibus: *Herba viva* vulgo: Caulem habet ſtriatum, viridem, longum, haud craſſum, lignoſum, aculeatum, fragilem tamen & medulloſum, qui partim terræ incumbit, partim aſſurgit & aliis ſe implicat: in varios panditur ramos & rami in ramulos, duos aut etiam quatuor digitos longos aculeates; quilibet autem ramulus quinque, ſex aut octo coſtas habet ſibi ſemper oppoſitas, quamlibet unum aut ſeſquidigitum longam, quæ coſtæ continent foliola læte viridia ordine poſita & ſibi oppoſita, anguſta, oblonga, ut lentium, ſine pediculis, ad tactum tenera, in medio ſecundum longitudinē ſubtili nervulo, qui non poteſt videri niſi foliolum obvertatur. Ad caulem ubi ramuli prodeunt brevis provenit pediculus (raro plus quam unus in uno loco, ſed in uno habens multos, & in ſummitate caulis quaſi ſpicatim congeſti ſunt globuli) unum digitum longus, qui capitulum producit rotundum, magnitudine globulariæ Monſpel. Car. Cluſii Rar. Plant. lib. IV. cap. I. vel etiam majus, conſtans cæruleo pur-

leo purpureis (vel etiam incarnati coloris) floſculis egregiis, arcte junctis, ita ut capitulum hirſutum videatur. Poſt flores proveniunt ſiliquulæ tenues, ſtriatæ, hiſpidæ, mollibus aculeis munitæ, tres circiter digitos longæ, in quibus ſemen nigerrimum, ſplendens, oblongum, figuram fere habens cordis, magnitudine grani ſiliginis. Radix hujus plantæ perennis eſt, & ſemper protrudit caules recentes. Eſt autem radix pedalis aut paulo majoris longitudinis, quatuor circiter digitos craſſa ſuperius, ſed quæ paulatim attenuatur verſus inferiora; eſt autem contorta inſtar funis, & multa habet filamenta ad latus è ſui medio, unum aut duos pedes longa: exterius eſt coloris umbræ, interius alba, lignoſa, medulloſa, lenta, filamentoſa. Tota radix fortem odorem habet plane ſimilem raporum noſtratium, diu in cella tempore hyberno ſervatorum. Herba inodora, ſed ſaporis ſubdulcis. Mirabilis autem, nam manu, pede aut baculo tacta, ſtatim contrahit ſe & componit, brevi autem poſt iterum ſe explicat, quod ab aſtante videri poteſt. Etiam circa Solis occaſum quaſi triſtitia affecta ſe componit.

Reperitur hic & alia Herba viva fruticeſcens, Luſitanis *Silva d' Agoa* dicta. Adſurgit in altitudinem pruni ſilveſtris: folia illius ſimilia foliis prioris ſpeciei, ſed anguſtiora, in ramulis diſpoſita; nimirum quilibet ramus quatuor, quinque aut ſex digitos longus eſt, habetque octo aut novem paria ramulorum ſibi invicem oppoſita, quorum quilibet ſeſquidigitum longus, & in ſingulis multa paria foliorum ſibi oppoſita. Flos convenit cum flore primæ ſpeciei, paulo tamen major & craſi magnitudine. Lignum ſubruffum habet corticem, eſtque lentum, multis ſpinis rufeſcentibus munitum. Fert ſemen in ſiliquis magnis, latis, inſtar ſiliquæ piſi, plane hiſpidis, brunni coloris, tres digitos longis; quando ſemen maturum eſt, ſiliquæ ſponte in tot partes diſſiliunt, quot ſeminis grana continent: & ſecundum longitudinem ſiliquæ ad utrumque latus, filum quoddam hiſpidum etiam ſe abſolvit. quodlibet granum ſeminis habet magnitudinem fabris, compreſſum, coloris olivacei, quadratæ ſeu parallelogrammæ capſulæ incluſum.

ANNOTATIO.

Plane ſingularis & admirabilis eſt ſiliquæ hujus compoſitio; quam cum integram ab Amicis è Braſilia ad me miſſam acceperim, operæ præcium putavi illam hic adjungere ea mole quam habet, quamvis elegantiam ejus pictor vix exprimere poſſit. *vid. pag. ſeq.*

Tertia ſpecies, itidem fruticeſcens, minor eſt præcedente; habetque foliola prorſus anguſta & multo anguſtiora foliolis prioris; atque ad hunc modum diſpoſita: ramuli ſeſquidigitum longi & non per paria ſibi invicem oppoſiti, ſed in orbem ſtantes, ſex, ſeptem aut octo numero;

numero; foliola tam in illis ſibi invicem appoſita ut in reliquis ſpeciebus. Color ligni ſimilis ſecundæ ſpeciei, uti & flos: verum ſemen continetur in ſiliquulis parvulis, teretibus, hiſpidis, fuſcis, quarum multæ conjunguntur, figura Roſæ; quælibet autem ſiliquula habet tria grana & totidem tubercula. Semen autem coloris eſt olivacei paulo obſcurioris, rotundum & paulo compreſſum, inſtar lentium, ſed minus. Siliquulæ etiam ſponte diſſiliunt in tot partes quot ſemina continent.

CAP. XIII.

Piper caudatum ſeu Nhamdu. Frutex innominatus. Alter innominatus.

PIPER CAVDATVM, *Betre* quibuſdam Luſitanis; *Nhamdu* Braſilienſibus generali nomine: ſubfrutex eſt, inſtar arbuſculæ excreſcens ad trium, quatuor, quinque & interdum ſex pedum altitudinem. Caulis illius lignoſus, teres, viridis, nodoſus, ad adſpectum fere ut caulis Solani. Folia ſingulatim ſunt poſita, quorum quodlibet ſuum habet pediculum, qui ad nodos oritur: ſunt autem lata, figura cordis ut pingitur vel vomeris, multis venis arcuatim ſecundum longitudinem elegantiſſime notata. Ad nodos itidem proveniunt multi juli, quatuor, quinque aut ſex digitos longi, incurvati, figura fere ut muris cauda, virides, qui menſe Octobri aut Novembri decerpuntur ac in Sole ſiccati nigreſcunt: continentque granula rotunda, nigra, ſeminis papaveris magnitudine, arcte juxta ſe in uvam compoſita, acris ſaporis, inſtar piperis optimi quod ex India Orientis affertur. Radix in alias plures tenues dividitur, fuſcas, inſignis odoris, inſtar Thymi, & ſaporis qui linguam vellicat.

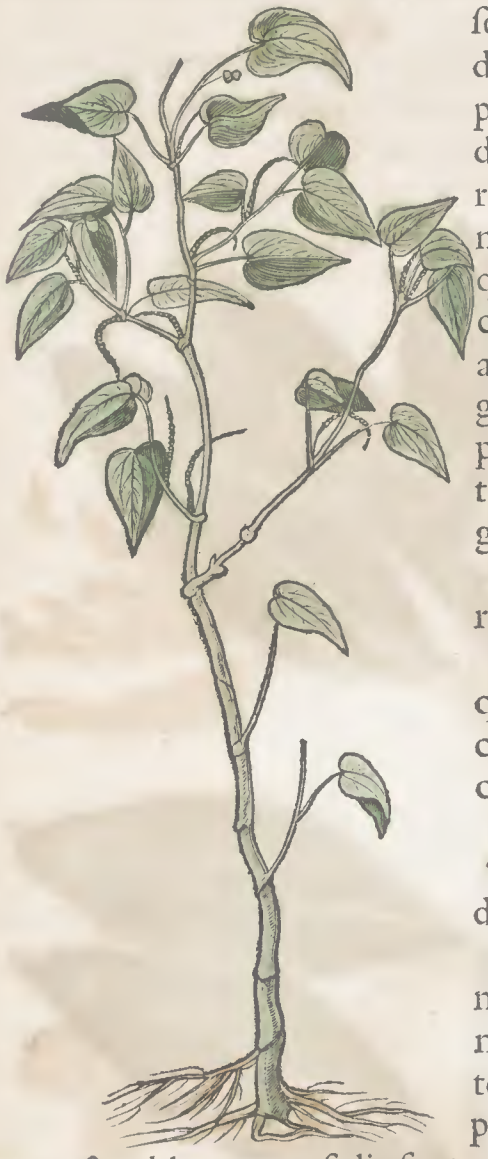

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tibiarum. Radix mirabiliter valet adverſus apoſtemata.

Reperitur in Braſilia & alia ejus ſpecies ubique obvia & frequentiſſima in ſilvis mediterraneis, per omnia ſimilis priori, excepto quod folia anguſtiſſima ſunt & oblonga, & fructus ſeu cauda piperina longior, & melior, eſt enim grandior.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes de Plantis Novæ Hiſpaniæ agens, deſcribit eandem hanc plantam ad hunc modum.

Plantam quæ fert piper longum ſolent Inſularum Philippinarum indigenæ appellare *Buyo buyo* & Mexicani (apud quos non minus naſcitur) *Tlatlanquaye*, atque etiam *Acapatli*. Habet autem truncos contortos inſtar ſarmentorum, & in illa folia piperis candidi, verum longiora & acutiora: fructum fert teretem & oblongum: folia ſunt odorata, ſapore acri & mordaci, calida & ſicca in tertio gradu atque ſubtilium partium; Fructus nuſquam perfecte maturatur ita ut ſementi ſit aptus, itaque decerpitur cum jam rubeſcere cæpit, & exponitur ſoli ut matureſcat & ſervatur in uſus: ſiccus autem atque etiam viridis manducatur, neque male nutrit, additque cibis bonum ſaporem, modo ne igni admoveantur, nam ſi ebulliatur ſtatim illum amittit atque etiam vires. Cortex radicis contuſus & hauſtus evacuat commodiſſime melancholicos humores, ſanat vulnera venenata, prodeſt nervis reſolutis, diſcutit flatus & ſanat omnes infirmitates è cauſa frigida ortas, reſolvit humores craſſos & lentos. Hactenus in Nova Hiſpania tres illius ſpecies fuerunt obſervatæ, licet in Philippinis Inſulis quinque dicant inveniri, quarum ramulos nobis attulerunt; nam præter *Buyo buyo*, de qua jam diximus, memorant & alias quatuor quarum poſtrema appellatur *Buyo ſamo* aut *de ſemi*, quæ licet ſimilem fructum ferat, differt tamen gravitate odoris, & foliis quæ obtinet perforata & ſcabioſa, itemque ſapore acri & adſtringente: alias duas ſpecies ajunt differre à *Buyo buyo* parvitate foliorum & aſperitate, præſertim minimam, quia major producit majora, cæterum valde ſimilia. Obtinet ſaporem piperis nigri & præcipue radix, nam fructus magis accedit ad piper longum, licet ſubtilior ſit & acrior; cortex eſt colore melleo, acutus & corroborans. Radix utriuſque ſpeciei exhibetur contra venena uti cætera alexipharmaca, unius unciæ quantitate ex aqua Cocci aut vino palmarum recenti:

recenti: medentur frigidis ventriculi affectibus cum decocto Chamæmeli sumtæ, corrigunt enim & superant humores crassos, atque ita corroborant ventriculum: succurrunt frigidis & maleficiatis, præsertim si addantur alia remedia opportuna, ut affirmant Mexicani, qui propterea vocant *Tlatlanquaye quanhiautli*.

Nascuntur locis calidis passim ad ripas fluviorum & in vallibus.

Succus radicum & stolonum expressus, & haustus vel per enema infusus, evacuat humorem qui generat hydropem: decoctum resolvit humores crurum, discutiendo humores pituitosos, qui illos generant: movet menses fœminarum: dispellit flatus, & lenit dolores ex illis orientes: sanat vulnera, maxime quibus aliquid virosi subest: mitigat dolores luis venereæ: resolvit tumores gutturis & alios quoscunque, maxime si *contlynan* admisceatur: restituit movendi facultatem: movet sudores: curat paralysin & spasmum.

Vtuntur quoque foliis in subfumigiis ad frigora & rigores pellendum.

Clarissimus vir Carolus Clusius lib. 1. Exoticorum cap. xx. dedit nobis iconem ramuli hujus plantæ & consentit cum hoc Auctore folia hujus plantæ à piperis nigri foliis parum differre. Icones utriusque plantæ faciunt fidem. Garzias tamen ab Horto dicit longe aliam esse plantam & non plus habere similitudinis cum plantis nigri & albi piperis quam fabam cum ovo: in quo tamen liquet illum fuisse deceptum.

Allati sunt nobis ejusmodi fructus ex India Orientis, ligneis verubus affixi, quos ibidem ajunt appellari *Ciriboa*, quod nomen nonnihil alludit ad *Buyo*, & quidem immaturos decerpi; sed in illis non deprehendo tam acrem & vellicantem saporem; fieri autem potest non esse admodum recentes: qui autem attulerat de viribus & usu nihil poterat nos docere.

FRVTEX *(cui Auctor nomen non adscripsit)* instar Salicis pumilæ nascitur in arenosis locis. Lignum & folia habet Salicis, sed paulum lætiora, egregia viriditate splendentia, nervo prominente secundum longitudinem, venis vero in latitudinem ordine digestis.

Flosculos fert umbellatim congestos albos, parvos, instar Sambuci: post quos

proveniunt folliculi plane compressi, figuræ ut in Icone *(quam ex herbis siccis ab Auctore studiose collectis, exprimi curavi)* valde elegantis; continentes semen rotundum, nigrum, macula alba notatum.

FRVTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* instar Salicis pumilæ, foliis Salignis, sed paulo latioribus, nervo secundum longitudinem utroque latere conspicuo, & venis transversis exilibus: ligno quoque Saligno. Capitula autem habet rotunda, viridia, in longis pediculis, qui & juxta folia & separatim è caule enascuntur, & in iis congestos flosculos minimos luteos. Post flosculos proveniunt capitula ut in lupu-

in lupulo, minoris olivæ magnitudine, sed dura & quæ semen continent triangulare.

Iconem non dederat Auctor sed illam ex herbis siccis ab ipso collectis delineandam curavi, & descriptionem qua leviter defunctus erat, absolvi. An autem sit alicujus usus dicere non possum.

CAP. XIV.

Guajeru. Nhambu Guacu. Frutex innominatus. Alter innominatus. Canambaya. Frutex innominatus. Fruticescens herba.

GVAIERV Brasilienſibus. Frutex arborescens, cortice subruſſo seu brunno. Folia habet hinc inde posita, solida, subrotunda, splendentia, breviſſimis pediculis innixa: nervo secundum longitudinem postica parte prominulo, & costis sex aut septem obliquis prædita, quæ in minutas venulas se spargunt, postica itidem parte prominentes, & magis conspicuas. Floſculos fert multos, umbellatim positos, quinque foliolis constantes, pallide albis, in medio autem continet plurima staminula pallida, quæ flava punctula habent. Fructum producit magnitudine & figura prunorum noſtratium, nigricantis ex rubro coloris quando maturuit: carnem habet albam, dulcis non tamen ita manifesti saporis; & continet lapidem instar pruni, cum nucleo. Edulis est fructus.

Nascitur passim sponte in silvis aridis maritimis.

Iconem hanc cum floſculis & foliis delineandam curavi ex herbis siccis ab Auctore noſtro collectis, nam ipse nullam fecerat.

NHAMBV GVACV Brasilienſibus; Ricini species; frutex est in multos ramos expansus: caudicis color ut in Iuglande. Folia fert in longis pediculis, qui in medio folii sunt infixi, magna, in octo aut novem lacinias acuminatas sciſſa, per ambitum subtiliter serratas, & è centro folii per omnes lacinias nervus tendit secundum longitudinem. Inferius eleganter sunt viridia, superius saturate; ad tactum mollia, tenera, & quæ decerpta statim flavescunt. In ramorum extremitatibus autem proveniunt singulares pediculi, in quibus alternata serie & spicæ forma in propriis petiolis, proveniunt virides læveſque globuli quinque aut sex juxta se positi, instar uvæ, qui se aperientes exhibent floſculos subtiles, figura ut in Sambuco, sed multo minores, coloris ex albo sunt subflavescentis, qui facile decidunt, copioſe autem congesti sunt in racemum elegantem: odore fere sunt ut Sambuci (quemadmodum universa planta fere ita olet.) Post flores succedunt corpora rotunda, viridia, cinnabriis umbelicis notata, magnitudine avellanæ, in totum hiſpida ut Erinaceus, quinquaginta aut sexaginta in unum racemum congesta, qui fructus sunt. Hic fructus maturus nigricat ac sponte diſſilit in tres (rariſſime in quatuor) partes vel capſulas, quarum quælibet etiam se aperit & continet in se nucem lævem, cinerei coloris & nigro eleganter maculati, figura & magnitudine piſtaceorum. Nux aperta (nam solum cuticula fragili obducitur) albiſſimum in se continet nucleum oleaginoſum, ex quo & oleum exprimitur. Quando fructus nondum maturus est si manibus tangatur diſſilit in partes cum crepitu.

FRVTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* similis est arbori Ianipabæ; lignum habet cortice cinereo tectum, folia in frondes congesta, læte viridia, venis ut folia Ianipabæ, sed longe minora sunt, quatuor aut quinque digitos longa. Fert florem magnitudine & figura floris Narciſſi similem, quinque foliis flavis constantem: proveniunt autem hæc quinque folia, seu sunt idem corpus cum scapo cavo quinque digitos longo, per quem filum quoddam transit usque ad medium floris, continens duo staminula figura nuclei pomi. Nascuntur flores con-

fertim in uno ramulo juxta ſe invicem, duodecim, quindecim, viginti aut plures. Fructus illius eſt rotundus, pomi mediocris magnitudine aut figura nucis juglandis ſuo cortice viridi

cinctæ, viridis, ſplendens & per maturitatem nigri coloris. Continetque intus multa ſemina, melonum modo tranſverſim poſita: caro autem eſt ſpongioſa, alba & facile ex cortice poteſt eximi ut juglans, ac eodem modo in medio interſtitio eſt diviſa. Omnia poma matura evacuata & inania reperiuntur.

FRVTEX hic (*cui ab Auctore nomen adſcriptum non inveni*) in ſpinæ albæ altitudinem excreſcit: cortice ligni viridante & raris ramis. Folia habet inordinate poſita, brevioribus pediculis innixa; tres circiter digitos longa, ſuperiori parte dilute viridia, inferiori lanuginoſa & alba; nervo ſecundum longitudinem ſuperne & inferne conſpicuo, & paucis coſtis obliquis alternatim oppoſitis. Folia autem ſiccata ſuperna parte plane nigra evadunt, inferna incana & lanuginoſa.

In extremitatibus ramorum racematim enaſcuntur copioſi floſculi minimi, qui aperti ſtellulas referunt quinque aut ſex foliolis conſtantes, luteolis; qui denique deſinunt in pappos. *Fructum ferat necne ab Auctore non proditur.*

Iconem autem hanc delineandam curavi ex ramulo ſicco ab Auctore collecto, itaque & nigrum illum colorem expreſſi.

CAÑAMBAYA Braſilienſibus. Frutex ligno cinereo exterius, folia habens craſſa, ſubſtantia Aloës foliis ſimilia, ſemipedem aut amplius longa, duos digitos lata, in ambitu exſecta, figura foliorum è cera confectorum, quibus ornantur crines angelorum qui ſalutem annuntiant paſtoribus tempore nativitatis Domini: per medium autem folium interius tranſit ligneus

nervus

nervus secundum longitudinem, estque folium virens ut Aloës & per oras quasi bruneſcens.

Reliqua ad hiſtoriam hujus plantæ pertinentia ab Auctore prodita non inveni.

FRVTEX quoque hic naſcitur (*cujus nomen Auctor non prodidit*) pungens & urens: caule lignoſo, ſubtilibus ſpinulis albis munito, atque in multos ramos diſperſo aſſurgit. Folia fert inordinate poſita in pediculis tres digitos longis; quodlibet in tres laci-

nias diviſum, ſubtilibus pilis veſtitum & in ambitu inæqualiter exſectum. Tactum urit ac pungit vehementer. Fert floſculos ſimiles floribus Lychnidis ſilveſtris à Car. Cluſio deſcriptæ, quinque foliolis conſtantes, coloris prorſus nivei.

FRVTICESCENS hæc Herba (*cujus tamen nomen ab Auctore non proditur*) caules habet rufeſcentes, lignoſos, & fragiles, & in figuram arbuſculæ aſſurgit, in plurimos ramos diſtributa, in quibus bina ac bina ſibi invicem opponuntur foliola in brevibus petiolis rufeſcentibus, unum digitum aut paulo plus longa, ſuperius dilute viridia, inferius nonnihil albicantia; nervulo ſecundum longitudinem ſubtili conſpicuo, venis autem ita exilibus ut vix conſpiciantur. In extremitatibus ramorum ſex aut ſeptem digitorum longitudine proveniunt graciles admodum pediculi, ſuſtinentes elegantiſſimos floſculos, quinque foliolis conſtantes, flavis & ad oras ſanguinei coloris: in medio autem floſculi ſtaminula exſtant lutea & ſanguineo colore maculata. Planta & flos nullum habet odorem notabilem. *Fructus aut ſemen ab Auctore non deſcribitur.*

CAP.

CAP.

Frutices tres innominati. Trematee. Frutices tres alii innominati.

FRVTEX hic *(cujus nomen ab Auctore non proditur)* ex radice quatuordecim aut quindecim digitos longa, lignosa, alba, & multis filamentis prædita: lignosus è viridi albicans prodit caulis in arbusculæ modum, duorum aut trium pedum altitudine: caulis autem & ramuli multis sunt armati spinulis acutis. Alternata porro serie adstant folia in pediculis sesquidigitum longis, pleraque ad pediculum habentia unum aut alterum parvulum folium: folia autem vomeris ferme figura sunt, sed obtusi, dilute viridia, ad tactum mollia & tenera, & ad nervum postica parte, secundum longitudinem aculeata. In extremitate caulis & ramorum, quemadmodum etiam sparsim ad ipsos ramulos, proveniunt unus, duo, tres vel quatuor flosculi, ex viridi ad luteum inclinantes, & quinque foliolis constantes, & in medio stant quinque staminula erecta. Post florem sequitur fructus, mespili magnitudine, rotundus, lævis, coloris è viridi albicantis, striis viridibus saturatis secundum longitudinem, maturus autem flavescit; folliculo & pulpa constans, ut uvæ cripsæ nostrates, saporis acidi grati. Fructus commeditur, & semina orbicularia, compressa, flavescentia in se continet, figuræ ferme ut lentes.

Vide Dodoneum de malis æthiopicis.

ANNOTATIO. Iconem hujus plantæ ex herbis siccis ab Auctore nostro conservatis delineandam curavimus, quare neque flores neque fructus addere potuimus. E semine autem è Brasilia ad nos misso anno cIↃ IↃ c xxxviii. nata fuit hæc planta in Horto Botanici nostratis D. Braband; quam & tunc à perito pictore delineandam curavi, & iconem servo; erat autem plane eadem planta, quam tamen Solani speciem spinosam arbitrabamur; floruit & fructum protulit plane similem descriptioni Auctoris nostri, qui ad maturitatem pervenire non potuit, primum enim frigus plantam enecavit. Nisi autem color florum differret, videri poterat frutex Novæ Hispaniæ Hintztomatzin, quem Fr. Ximenes ita describit: Est frutex agens radicem grossam & surculosam, è qua prodeunt trunci spinosi, ulnam alti, & in iis folia, quodammodo similia spinauliæ, inferiore parte villosa & incana: fert florem purpureum cum quibusdam staminibus, è quibus enascitur fructus similis albis cerasis. Radix est amara, acuta, calida & sicca in tertio gradu. Cortex illius contusus & quantitate semunciæ haustus ex aqua, evacuat per inferiora quosvis humores; estque admirabile remedium contra febrem & difficultatem respirandi, atque etiam hydropem.

FRVTEX *(cujus nomen Auctor non prodidit)* ligno albo, medulloso, folia habens acuminata, lata, serrata, plane hirsuta, inferne viridiora, superne nigricantia. Fert echinos seu globulos aculeatos magnitudine pisorum majorum, fuscos, verticillatim in ramulis positos, decem, duodecim, quindecim, plures, paucioresve simul: pessimi sunt hi globuli itinerantibus, nam ubique sunt obvii in silvis ad vias, & tacti vel centum numero simul capillis & vestimentis adhærescunt, item jubis & caudis equorum.

FRVTEX *(quem Auctor non nominat)* aculeis oppositis & in quolibet tria paria foliorum buxi foliis similium, sibi apposita habens. Flosculos fert longos, dilute ex albo purpurascentes, quatuor foliolis constantes deorsum incurvatis, albis & totidem staminulis parvulis. Baccas generat, quamlibet in proprio pediculo, ovales, Sambuci baccarum magnitudine, obscure purpureas, tingentes nigricante brunno: quælibet continet intus lapidem parvum album, compressum.

TRE-

TREMÀTE Braſilienſibus. Frutex arboreſcens. Malo punico figura eſt ſimilis: cortice Sambucino, ligno albo, medullam continente. Folia obſcure viridia, haud magna, nimirum ſeſquidigitum longa & ſine pediculis ramis adhærentia, aſpera, & multis venis conſpicua. In extremitate ramorum fert multas umbellas magnas, floribus luteſcentibus, quibus nonnihil purpurei admixtum, & in medio horum multa ſtaminula flaveſcentia ut florum Hieracei, & eodem modo deſinunt in pappos: referunt exacte odorem ſtyracis, uti & folia trita. Poſt flores provenit in illis pappoſis capitulis ſemen minimum, rotundum, nigrum, multo minus papaverino.

Braſiliani utuntur foliis contuſis in oculorum doloribus & rubedine.

Iconem non dederat Auctor ſed ex herbis illius ſiccis accurate delineandam curavimus.

FRVTEX (*cujus quidem nomen Auctor non prodidit, ſed hanc dedit iconem*) multis virgultis ex una radice aſcendens, rectis, colore ceraſi, breves ramulos habentibus, in quibus folia bina ac bina ſibi opponuntur, ſeſquidigitum circiter longa, ſubrotunda, læte viridia & ſplendentia, ſuperius tamen magis, non craſſa, attamen cum ſtrepitu frangibilia: innituntur breviſſimis pediculis, ad quos ramuli enaſcuntur, floſculis onuſti candicantibus, eo modo compoſitis quo in Lilio convallium; qui ſunt cavi, figuræ ut pileus Braſilienſis, ſuperius in quinque crenas diviſi; poſt ſectionem autem deorſum incurvantur: in medio prominet ſtaminulum album, extra floſculum, haud craſſius filo: hoc ſtamen interius ambiunt alia ſtaminula minutula flaveſcentia: æmulantur odorem florum Ceraſi noſtratis.

An fructum ferat & qualem ab Auctore noſtro non proditur.

FRVTEX (*cujus nomen Auctor noſter non prodidit*) arboreſcens, ramoſus; lignum habens album, fragile & intus medulloſum. Folia fert

læte viridia, oblonga, acuminata, leviter ſerrata, alternatim poſita in brevibus pediculis: ad unumquemque autem pediculum folii, multi floſculi congeſti conſpiciuntur, virides, ſimiles floribus Parietariæ herbæ: Folia apparent perforata ut folia Hyperici, ſi Soli obvertantur.

Iconem non dederat Auctor, quare illam ex herbis ſiccis ab ipſo collectis & conſervatis delineandam curavimus, verum ſerratura foliorum hic non ſatis bene expreſſa eſt. Elegans videtur frutex, & dolendum eſt non plenius ab Auctore fuiſſe deſcriptum.

FRUTEX (*cujus itidem nomen Auctor noſter non expreßit*) ligno ſaligno, intus medullam albam continente, foliis ad myrti folia accedentibus, ſed longe majoribus, ſuperne viridibus, inferne ex viridi albicantibus; & habentibus nervum ſecundum longitudinem poſtica parte prominulum, ſuperna vix conſpicuum, ſine apparentibus venulis. Cortex ligni eſt cinerei coloris.

Fert flores, *quos tamen ab Auctore noſtro deſcriptos non inveni.* Poſt flores proveniunt ſiliquæ, quatuor circiter digitos longæ, teretes, & quaſi ex globulis compoſitæ, continentes ſemen magnitudine ferme piſorum, ex flavo obſcurum, una extremitate paulum acuminatum & rimula quadam ad latus inſignitum.

Hanc quoque Iconem ex herbis ſiccis delineandam curavimus.

CAP. XVI.

De Cannis è quibus fit Saccharum.

VVBÆ & TACOMAREE Braſilienſibus, Luſitanis *Alfeloa da ʒuquere* aut *Cana d'azuquere:* Arundo Saccharifera. In quinque, ſex, ſeptem pedum altitudinem adſurgit ordinarie, exceptis foliis, (quamvis viderim decem pedes longam, & ſex ſupra quinquaginta juncturis conſtantem, ſed rarius) craſſitie quatuor digitorum ut plurimum; multas habet juncturas ſeu nodos, quorum quilibet circiter quatuor digitorum interſtitio diſtat ab altero, & quo magis diſtant nodi, ſeu inter media longiora ſunt, eo melior judicatur arundo. Folia ſuperius multa gerit, longa, acuminata, & paniculum florum (quando longo tempore ſtetit) inſtar Uuba, ſed minorem. Color arundinis ex viridi vergit ad flavedinem: ad nodos albeſcit ex una parte, ab altera flaveſcit, quaſi duo annuli unus flavus, alter albus circumdarent nodum: qui ipſe elevatus eſt & caneſcit vel etiam nigreſcit. Medulla arundinis ſolida, ſucculenta, dulcis, alba.

Arundo hæc requirit pingue & humidum ſolum, ideo in planis campis, quos Braſilienſes *Ibipeba*, Luſitani *Varʒas* vocant, & humilibus, quos natura dedit huic terræ prope ripas fluviorum grandiorum, magno proventu plantatur. Campi enim illi hiemali tempore maximam partem aquis fluviorum cooperiuntur, & per illam inundationem pinguifiunt. Plantatur etiam in montibus, ſed non tanto proventu, niſi pingue ſit ſolum. In ſpecie autem qui campi hic apti ſint ad cannas plantandas dicam & ubi etiam proventus eſt hujus plantæ ſaccharæ eximius. Terræ ripenſes circa fluvium Paraiba, Capijbari miri, Caracunhaya, Javapoata, Pirapama, Ipoiuca, Cuinhaya facile primas inter omnes tenent.

Optimum tempus plantandi eſt menſe Januario & Auguſto, vel circiter. Plantatur autem hoc modo: In terra elaborata ſulci fiunt paralleli opera ligonis; in hos ſulcos ordine recto ponuntur arundines, ita ut initium ſequentis attingat finem antecedentis, hoc facto taleæ hæ inhumantur. Notandum autem quod ſi tempore æſtivo, ſcilicet Januario, vel circiter fiat plantatio

tio taleæ hæ profundius ſint inhumandæ ob æſtum Solis ne ille penetret: tempore hiemali ſeu Auguſto vel circiter minus cooperiendæ ſunt, ut aqua pluvialis facilius penetrare poſſit, ſic enim citius progerminat.

Ad ſingula autem internodia gemina ſua protrudit hæc canna plantata, ita ut quodvis internodium det novam arundinem.

Poſtquam ſic progerminavit arundo ſingulis tribus vel quatuor menſibus, pro ratione ſoli, ab herba luxuriante purganda eſt, ne illa plus incrementi capiat quam canna ipſa; iſque labor tamdiu repetendus donec arundo in aliquam magnitudinem adoleverit.

Spacio octo, decem vel duodecim menſium à plantatione arundo hæc juſtam adquirit magnitudinem pro ratione ſoli, ita ut tunc apta ſit ad Saccharum ex illa conficiendum. Interdum tamen uſque in alterum annum ſinitur, & tunc arundo antiqua vocatur, ac interea ex hac ipſa progerminant novæ arundines, quæ ſecundo anno una cum veteri arundine ſectæ ad machinas deducuntur. Poſt biennium ſi non ſecetur canna utplurimum ſeipſam conſumendo perdit, niſi in ſolo fertiliori, ibi enim ad triennium durare poteſt. Radix tamen illæſa manet.

Arundo hæc ſemel plantata, ſeipſam continuo inſtar ſilvæ multiplicat, ita ut non ſit opus eundem campum replantare niſi poſt quadraginta aut quinquaginta annos neque tunc aliam ob cauſam radicitus evellitur & replantatur, quam ut laticem meliorem exhibeat.

Damna quæ evenire poſſunt & accidentia quæ arundineta deſtruunt, ſunt incendium, præſertim tempore æſtivo, tunc enim ad radices uſque conſumitur: poteſt tamen ex parte damnum reſarciri ſi pluvia ſuccedat poſt combuſtionem. Nimia quoque inundatione tempore hyberno perit arundo, præſertim junior & quæ nondum mediam altitudinem acquiſivit. Corrumpitur etiam à vermiculo quodam, quem Braſilienſes vocant *Guirapeacojâ*, Luſitani *Pao de galinha*, qui radices cannæ exedit, unde perit tota canna: accidit id frequentius locis apprime paludoſis. Suffocari etiam arundo junior ab herbis luxuriantibus poteſt, ideo frequentius arundineta ſunt runcanda. Arundo poſtquam ſatis adoleverit, ſingulæ cannæ prope terram in ipſo nodo inferiori, qui latice ſaccharco caret & tantum humiditatem aquoſam in ſe continet, abſcinduntur, à foliis liberantur, abſciſſa ſummitate, in faſces colliguntur, ligantur ſuis foliis, imponuntur carro & bobus trahuntur ad molendinum. Folia hæc ſuperiora arundinis ſeu ſummitates arundinis cum foliis junioribus vocant Luſitani *Olhos*, deducunt ſingulis veſperis ad circum quantum opus habent, ac hinc inde diſpergunt, ut noctu bobus ſit pro pabulo, qui circo illi includuntur, ut mane ad labores ſint preſto. Equi étiam commedunt has ſummitates præſertim ſi in mediocres particulas concidantur. Tempus meſſis incipit Septembri, deſinit Februario vel Martio, prout agricolæ plus minuſve cannarum poſſident.

Machina ſaccharea, quam Luſitani vocant *Engenho*, Braſilienſes *Ibira babaca* & *Ibira pararanga*, duplex eſt, aqua & bobus verſatilis, hanc *Engenho de boys*, illam *Eng d'agoa* appellant Luſitani. Hodie etiam plerique loco boum utuntur equis & quidem majori commodo, citius enim hi machinam circumagunt.

Machina aqua verſatilis rurſus triplex eſt, vel enim aqua tangit rotam inferius, & vocatur Luſitanis *Raſteiro:* vel offendit eam medio & vocatur *Meocopeiro*, vel denique cadit deſuper in rotam & vocatur *Copeiro*. Illa plurimum, iſta minus, hæc minimum aquæ requirit.

Ad quamvis machinam ſive aqua ſive bobus circumagatur requiritur area quinque decempedas circiter longa, tres vel paulo plus lata: huic inædificatur ipſum molendinum. Contigua huic alia area eligitur quatuor vel quinque circiter decempedas longa, duas vel tres lata pro ædificatione culinæ, quam *Caſa de caldeiras* vocant Luſitani. Ex hac area poteſt ſumi pro ahenis ſpacium parallelogrammum trium decemped. & ſemis longum, tres, quartas decem-

ped. latum: reliquum ſpacium diſtribui debet pro formis ſaccharcis, ollis cinerariis & lintre aquario, ponendis & pro loco vacuo ad operarum commoditatem.

Alia adhuc domo, quæ non longe diſtet à molendino opus eſt, quam *Caſa de purgar* vocant, quæ decem vel duodecim decempedas longa ut plurimum eſt, tres aut quatuor lata. Molendinum aqua verſatile trium rotarum opera per aquam circumagitur, nimirum habet rotam aquariam dentatam minorem, dentatam majorem, Luſitanis *Roda d'agoa*, *Rodete*, *Bolandeira*. Dentata major duplices radios habet quos *aſpes* & *contrages* vocant. Molendinum bobus verſatile rotis caret & ligna habet ſuperne adfixa oblique deſcendentia quibus jumenta admoventur, ut circumagant molendinum. Conſtat molendinum utrumque tribus axibus craſſis, Luſitan. *Eixos*, factis è duro ligno, arboris *Iacapucaya*. Sunt axes armati ferreis laminis craſſis circularibus annulatis & ſuperius ac inferius habent acus ferreas, quibus in matricibus ferreis trabibus tranſverſalibus pontes vocatis, infixis circumaguntur. Suſtinetur inferior trabs aliis duabus tranſverſalibus *Chumaſſeiros* appellatis. Prope axes in utroque latere tabula eſt ex aſſeribus *(Tavoleira)* ad cannam imponendam, quæ axibus inſeritur pro expreſſione. Vniverſum autem molendinum ſuſtinetur quatuor trabibus grandibus quas *Virgenis da moenda* nominant, ita ut longitudo ipſius molendini ſit circiter duodecim pedum, latitudo octo. In uno ejus latere duo nigritæ adſtant menſæ qui continuo cannam inſerunt axibus, qui exprimendo illam rapiunt ſecum per anguſtam intercapedinem, ita ut ab altero opus ſit uno nigrita qui removeat cannam exſuccam, quam *Bagaço* vocant, quæ per duos alios nigritas foras portatur & in certo loco accumulatur: Cumuli hi poſtea accenduntur, alias immenſæ moles fierent, (ſiquidem quotidie quadraginta aut quinquaginta veſes exprimantur) cinis ſervit ad ſtercorandos agros.

Succus dulcis inter exprimendum exſtillat in lintrem ligneum ſuppoſitum, quem *Coche* vocant, ex illo per canalem effluit in ahenum grande paulo remotum à molendino. Super illo aheno tabulatum eſt altum & in eo alius linter ligneus, in quem ex inferiori per urceos attrahendo derivatur & demum per canalem in ipſam culinam & ahena derivatur. Latex ſaccharcus ne unum quidem diem durare poteſt, quin acceſcat, ideo continua opera & expreſſio & coctio ejus fit, cum ex acido ſucco nullum ſaccharum fieri poſſit. Et ſi biduum ſaltem adſervetur, in acetum acerrimum degeneret.

Primum ahenum in quod latex ſaccharcus derivatur, Luſitanis appellatur *Caldeira de mear deſcumos*, in quo coquitur lento igne ſemper cochleari magno cupreo, *Eſcumadeiro* dicto, agitando & deſpumando, tamdiu donec ſatis deſpumatus & purgatus ſit: ſpuma autem in lintre ſuppoſito colligitur, *Tanque* dicto, ſicut ipſa *Cachaſſa*; quæ inſervit jumentis in potum; alias foras effunditur ut pote nihil niſi excrementum ſucci.

Succus hic ita deſpumatus in alterum vicinum ahenum, *Caldeira de mear* ipſis, transfunditur, in eo denuo fortiori igne coquitur, agitatur, deſpumatur & certis temporis ſpaciis aliquid lixivii inſtillatur, quod unicum remedium eſt purificandi hunc laticem; qui ita purificatus nondum ſaccharum eſt, ſed ſuccus tenuis inſtar aquæ, & tertio aheno, *Caldeira do coar* ipſis, immittitur, & hinc per pannum colatur, quem *Coado uro* vocant: ſpuma, Luſitanis *Eſcumo* in ſecundo aheno detracta adſervatur in vaſe adpoſito quod *Coche deſcumas* vocant, quæ poſtea inter mancipia diſtribuitur, quæ potum exinde conficiunt, quem *Garapa* vocant.

Ex tertio, in quartum vel quintum ahenum tranſmittitur hic latex percolatus, ubi continuo agitatur cochleari magno, & interdum aliquot guttulis aquæ frigidæ refrigeratur. Dein transfunditur in aliud vas cupreum, quod *Barola de meado* vocant, hinc percolatur per pannum, percolatum autem recipit vas, quod *Barola de coado* dicunt; hinc in majora ahena transfertur quæ *Tachas* vocant; & quidem primum vocatur *Tacha de receber*; hinc in aliud quod *Tacha de cozir*, ubi coquitur quantum ſatis: ex hoc in tertium, *Tacha de bater*, ubi non ſolum amplius coquitur, ſed continuo cochleari grandi agitando ſimul in altum projicitur ſuccus, ad viginti pedum etiam altitudinem, ut in ahenum recidat. Succus ita coctus vocatur *Agoa de Tachas*, ex quo Garapa optima fit; nam nil niſi ſaccharum eſt. Demum poſtquam ſatis coctus fuerit tranſfertur in Ahenum quod *Bacia d'eſſriar* vocant, ibi paululum ſinitur refrigerari. Et tunc præparatus eſt ſuccus & aptus ut formis infundatur. Notandum autem quod inter coquendum in ahenis parvis, præfectus operis, quem *Maeſtre d'aſucar* vocant, certis intervallis aliquot guttulas olei olivarum immittit huic ferventi latici, eo fine ne damnum patiatur ab igne illo vehementiſſimo qui his ahenis ſubſtruitur, refrigerationis cauſa; quemadmodum eandem ob cauſam, quum in ahenis grandibus adhuc fervet lixivii guttulæ inſparguntur. Et notatu dignum quod ſi contrarium fieret & ahenis magnis inſpargeretur oleum, parvis lixivium, non ſolum ſuccus non poſſet purgari, ſed & totaliter inutilis fieret, ad ſaccharum inde conficiendum.

Saccharum ita ad Syrupi conſiſtentiam redactum cochleari formis terreis, quæ lintri magno imponuntur circumvallatæ canna expreſſa, infunditur, ſpatula lignea ſemper agitando ut ſub-

ut ſubſideat, & plus infundendo ut formæ plenæ fiant. Er notandum quod ſpatula hæc ſumme ſit neceſſaria, nam niſi ita agitaretur, non coagularetur. Ita in formis refrigerando ſe concreſcit, & dehinc deportantur formæ in domum quem vocant *Caſa de purgar*, ubi aſſeribus parallele ſcamnorum figura horizontaliter erectis & rotundis foraminibus pertuſis, imponuntur. Foramen quod forma inferius habet aperitur, ut ultimo ſaccharum purgetur, per exſtillationem ſucci nigricantis, quem mel vocant, qui excipitur certis canaliculis & derivatur in lintrem grandem, quem *Tanque de mel* vocant. Vt autem hæc ultima purgatio fieri poſſit, ſingulæ formæ ſuperius teguntur operculo orbis menſarii figura facto ex limo gryſeo (quem *Barro* vocant) & aqua frigida madefacto, ſine quo remedio numquam albifieret ſaccharum. Non autem aqua ſola, nec limus ſolus id præſtant, ſed utraque juncta: ſeorſim quælibet materia corrumperet ſaccharum. Formarum numerus quotidianus, nimirum quot uno die ſaccharo impleri poſſunt, eſt à viginti ad ſeptuaginta.

Saccharum ſic ſatis purgatum prædicto modo, formis eximitur, quod facile fit invertendo formas & paululum quatiendo, ſic enim integer panis excidit, qui coloris eſt albiſſimi, inferius autem ad partem ex ruffo nigricantis coloris, quæ pars abſcinditur & vocatur illud ſaccharum *maſcovado*. Quamvis interdum reperiantur panes totaliter albi. Sacchari panes deferuntur in tabulatum, in hunc uſum ex aſſeribus ſtructum, baculis pulſando contunduntur, in Sole ſaccharum ſiccatur, ciſtis ligneis imponitur, ligneis tudiculis bene comprimendo, & ciſtæ ita ad ſummum implentur, hinc admoto operculo ferreis clavis firmantur. Quilibet panis Sacchari pendet à 30. ad 42. libras. Ciſta quælibet capit à 20. ad 30. arrobas quarum quælibet eſt 32. librar. Luſitan. ſeu 30. Hollandicarum.

Differentia ſacchari ſecundum bonitatem ſuam quod attinet, duplicem habet cauſam, vel terram ipſam ubi arundo nata eſt, vel præfectum ſacchari, cujus ſcientia & fortuna multum valent ad excellentiam ſacchari.

Furnum quod attinet in quo ignis ſtruitur ad ſaccharеum laticem cogendum, ille amplus eſt, & quatuor ut plurimum oſtia habet ampla per quæ ligna injiciuntur, & in eo maxima copia ligni conſumitur. Dies enim noctesque ignis durare debet, quandiu molendinum movetur cannis exprimendis.

Fit & vilior ſpecies ſacchari, quam vocant Panelam; & viliſſima quam Rataon, de quibus nihil auctor obſervavit.

CAP. XVII.

De iiſdem cannis & modo faciendi Saccharum apud Hiſpanos ex Fr. Ximene.

LIcet, inquit, hæ cannæ non ſint propriæ aut domeſticæ Inſularum Canariarum, aut Hiſpaniolæ, multo minus Novæ Hiſpaniæ, ſed omnibus hiſce provinciis advenæ & peregrinæ, quia tamen primo repertæ fuerunt in Inſulis Canariis, non abs re viſum hîc de illis agere, ſiquidem propoſui ſcribere de omnibus plantis quæ uſum in Medicina habent & in hiſce provinciis reperiuntur.

Naſcuntur hæ cannæ locis calidis juxta planis atque editis magnæ Canariæ, in ſolo fæcundo & riguo: ſtudioſiſſime autem colendæ ſunt, & ter quaterve ſingulis octiduis rigandæ: præterea diligenter ſarriendæ & à malignis herbis repurgandæ. Biennio acquirunt juſtam magnitudinem, quæ raro excedit altitudinem duarum ulnarum Hiſpanicarum cum ſemiſſe: plenæ ſunt intus ſolida pulpa, è qua ſaccharum eliquatur: habentque multa internodia ab ipſa radice ad faſtigium, intervallo circiter novem digitorum tranſverſorum: folia ſunt majora & viridiora quam aliarum cannarum: propagantur per taleas earumdum aut per ſtolones terra obrutos: erumpentes vocantur *Plantæ* & ſemel deciſæ erumpunt denuo, adoleſcuntque ſeſqui anni ſpacio in juſtam altitudinem & tunc vocantur *Coca:* & rurſus poſt annum colligunt eas, quæ dicuntur *Recocæ:* quas ſervari convenit ad novam ſementem faciendam; ut ſi forte non ſint ita fertiles cannæ, uti ſaccharum ſufficiens ex iis poſſit educi, ſaltem ſuppetant quarto loco è quibus propagatio fiat. Moluntur porro cannæ machinis (vocant *Ingenios*) aut molendinis, quibus bini ſunt axes grandes ſibi invicem impoſiti, & poſtquam bene fractæ & comminutæ fuerint, valide exprimuntur prelo ad modum torcularis. Liquor autem emanans per canalem defluens excipitur vaſe, quod vocant *Tanque* & transfunditur in ahenum, vulgo *Recevidor*, huic liquori, quem vocant *Mel*, admiſcent duo grandia cochlearia (Bombas ipſis) lixivii fortis ad hunc uſum parati; coquitur dein lento igne, donec vas illud recipiens denuo impleatur, ſecundum magnitudinem aheni: tum ſedulo deſpumatur & mundatur ab omnibus excrementis; & deinceps transfunditur in alia ahena, in quibus tantiſper coquitur donec perpur-

getur, attundendo ſenſim lixivium ut ſpuma ſe elevet. Liquor jam ſpiſſatus ad modum mellis, transfertur in vas percolatorium donec impleatur, & ex illo rurſus in alia tria minora ahena, quæ *Tache* dicuntur, in quibus magis craſſeſcit, eodem quo in cæteris ahenis modo: liquore autem ſenſim conſumente modice augetur ignis. Horum autem trium ahenorum, ſolum tertium verſant & ne nimis efferveſcat & liquor effundatur, ſenſim irrorant butyro aut oleo, aliave pinguedine. Vbi autem juſtam ſpiſſitudinem acquiſivit, traducitur in vaſa alia, quæ dicuntur formæ; paratoque primum ſtrato è cannarum recrementis, vaſa illa humectant aqua, obturantque eorum foramina, induntque in ſingula ſingulas partes liquoris hujus ita ſpiſſati, qui jam dicitur *Melado* (capit autem poſtremum illud vaſculum ut plurimum novem ejuſcemodi formas) agitantes cum grandi ſpatula abiegna, ſenſimque infundentes: poſtero quoque die ſupplentes quantum conſumtum fuerit. Transferunt deinceps formas ad locum purgationi deſtinatum, & foraminibus illarum apertis, perforant ipſum ſaccharum, ſinuntque ita decem aut duodecim diebus pro tempeſtatis ratione: frangunt hinc formas malleo, ſerioque inſpectant an ſaccharum perpurgatum ſit: ſi minus, rurſus indunt in alias formas argilla injunctas: (utilem quippe hanc eſſe ad ſaccharum dealbandum judicio gallinarum compertum ajunt, quæ cum lutoſis pedibus forte ſaccharum calcaſſent & argilla infeciſſent, deprehenſum fuit partes illas lætius candicare, quas contigerat argilla) repetunt autem hanc argillæ inunctionem ſemel iterumque, raro ter, ne nimium ſacchari perdatur. Porro ſaccharum ita plene purgatum vocatur *Lealado* & peculiari nomine *Auçucar macho*; verum ſi minus ſit candidum appellatur *Mazcovado*, quod ſi velis, poterit perpurgari. Eſt & aliud genus quod vocant *ſpumas*, conficitur enim è ſpumis quæ ex omnibus ahenis colliguntur & coquuntur mundanturque in ahenis eo modo & ordine quem ſupra diximus: itemque aliud genus quod nominant *Reeſpumas* ſive poſterius ſaccharum, quod è ſpumarum ſpumis fit ad eundum modum. Eſt & alia ſpecies ſacchari, vocant *Panela*, quæ fit ad eundem modum è liquore melleo qui emanat ex inferiore parte formarum: hæc ſpecies vilior eſt ea quam nominant *Reeſpumam*. Omnes hæ ſpecies ſacchari poſtquam purgatæ & exemtæ fuerint è formis exponuntur ſoli & poſtea ſervantur ad varios uſus.

Eſt & alia ſpecies mellei liquoris, *Decaras* ipſis, qui emanat è formis argilla jam inunctis; itemque tertia quæ deſcendit ex ipſis panelis. Liquor denique melleus qui canalibus adhæret per quos ſaccharum derivatur ut ſupra diximus, ipſis dicitur *Raedura*; è quo faciunt mel aut ſaccharum, quod vocant *Refinado*. Vaſa & inſtrumenta quorum uſus obtinuit, hæc fere ſunt: *Bombæ* aut cochlearia ænea, quæ capiunt decem aut duodecim ſextarios, ligneis capulis aptata, his transfundunt mella ab uno vaſe in alterum.

Eſpumaderæ, id eſt, laminæ in modum cribri perforatæ, cum ligneis item manubriis, quibus deſpumant. *Remillones* ænea cochlearia quæ capiunt tres quatuorve ſextarios, his lixivium affundunt ſaccharo jam in formis conſtituto in loco purgationis. *Formæ* ſunt vaſa argillacea, inferiori parte perforata, in quibus ſaccharum purgatur. *Tendal* eſt ſtratum è recrementis cannarum, in quo formæ ſtatuuntur. *Virandera* lignum rotundum ferrea cuſpide armatum, quo ſedes idonea formis præparatur, ne evertantur. *Paralbero* grandior olla juxta tachas collocata cui illa ſpecies mellis infunditur quam vocant *Melado*, denuo in tachas refundenda. *Tachas* autem ſunt minora ahena, formæ triangularis, quorum poſtremum habet anſam ut ſaccharum agitari poſſit. *Hornallo* vocant furnum in quo ahena collocantur. *Repartidor* eſt cochlear cum manubrio ſeſquipalmum longo, quo ſaccharum indunt formis: Argilla qua perpurgatur, ipſis *Marcapes*, eſt cretæ ſubluteæ ſpecies & nonnihil plumboſæ, quæ locis humidis & lacuſtribus reperitur, ſiccaturque ad Solem in uſus totius anni: cum vero uſus poſtulat, injiciunt illam in ciſternam è lapide & cæmento conſtructam, aquamque affundunt, agitant verſantque valide grandi pala, ambabus manibus annitentes, percolant dein per cribrum æneum in vas argillaceum. Argilla quæ primo illinitur rarior eſt, quæ ſecundo ſpiſſior, humore jam magis conſumto. Accepi in Provincia *Rio de la Plata* cannas ſacchari ſponte enaſci, adoleſcereque in arboris proceritatem (quod & ſuo ævo accidiſſe narrat Plinius) è quibus æſtu ſolis exſudant quædam pilulæ ſacchari. Atque hæc de modo ſaccharum conficiendi dicta ſunto, quem veteres omnino ignorarunt. *Hæc ille.*

CAP. XVI.

Caraguatæ variæ ſpecies. Iurepeba.

CARAGVATÆ Braſilienſibus, multæ ſunt ſpecies; una jam ſupra lib. 1. cap. 18. deſcripta eſt; reliquas huc retulimus, quas Auctor ita deſcripſit.

CARAGVATA, planta creſcens in arboribus & putridis Arborum caudicibus. Ex radice filamen-

filamentosa, super caudice & ramis arborum fundata, proveniunt novem, decem, aut plura folia, ab uno ad quinque pedes longa, & crassa ut folia *Nanæ*: tres aut quatuor digitos lata & cava instar canalis, atque in ambitu dentata aculeis brunnis, acutis, sursum erectis.

In medio autem horum foliorum prodit caulis albicans, teres, minimum digitum crassus, duos circiter pedes longus, lignosus & medullosus, ad quem bina & bina capitula posita, in summitate autem plerumque quinque, figura ut cinaræ, magnitudine nucis juglandis ex crassis atque aculeatis foliolis constantia; elegantis coloris incarnati.

CARAGVATA GVACV (quæ est major species) ex fabulosa radice, quæ magnitudine, figura & colore plane cepam æmulatur, atque inferius multa habet filamenta; primo assurgunt tria, quatuor aut quinque folia crassa, succulenta, viridia, cava, dein proveniunt plura, figuram habentia triangulari acutissimi, stantque erecta, in orbem adnata, octo, decem, quindecim pedum longitudinem æquantia, pedem lata, in extremitate acuminata & in lateribus versus inferiora acutis denticulis rufescentibus munita. Ex una radice triginta aut quadraginta folia prodeũt.

In medio foliorum, quando Planta biennii ætatem habet assurgit caulis seu truncus, superioris tibiæ humanæ crassitie, rectus, spongiosus seu mollis, hinc inde triangularibus foliis minoribus vestitus, altitudine circiter octodecim aut viginti pedum, in summitate autem explicat tenerum & fastigiatum truncum instar arboris cum suis ramis; & rami iterum ramulos habent ac multa conica corpuscula pene digitum longa, quæ sese aperientia florẽ exhibent. Constat ille quinque foliis, magnitudine florum *Ibabiraba* ex viridi flavescentibus, ac aliquot staminulis in medio: refert flos figuram stellæ: brevi tempore in summam altitudinem excrescit.

Ex foliis hujus plantæ optimus pannus confici potest, qui præstat bonitate panno lineo: ex substantia conicorum corpusculorum, antequam in flores abeant, alba filamenta gossypii æmula

æmula extrahi possunt. Radix aut etiam folia hujus plantæ recentia trita ac aquæ injecta pisces ita exanimant ut statim desuper natent & manu prehendi possint.

Plantam juniorem in museo meo diu suspensam habui, quæ nova produxit folia ad parietem. Lignum Caraguatâ guacû siccatum instar funiculi sulfurati ardet; ex eo ignis elici potest duriore ligno applicato.

Caraguatâ acangà, folia è terra protrudit septem aut novem pedes longa, sesquidigitum lata, instar canalis cava, læte viridia & prope exortum ungues habentia miniatos, crassa, in extremitate acuminata, duorum circiter digitorum intervallo per ambitum aculeis munita; E medio foliorum proxime ad terram multi flores juxta se in orbem positi proveniunt ex cæruleo purpurei & in medio alba stamina habentes: quilibet flos digitum longus constat tribus foliis. Fructum fert edulem, quinque digitos longum.

ANNOTATIO. Operæpretium me facturum existimavi si harum plantarum descriptionem è Fr. Ximene, qui illas inter Herbas recenset, accerserem.

Metl, inquit, quæ Mexicanis dicitur *Maguey*, plures reperiuntur species, quas ordine describam. Prima fert folia similia Aloës, &c. nam de ea egimus lib. I.

Maguey lutea, quam vocant *Mecoztli*, &c. est alia species, cujus folia ad oras sunt lutea, & spinæ mineres ac nigræ, folia item minora si cum præcedentis foliis comparentur: caulis illius duos cubitos est altus & digitum crassus & rossus; flos cyanens vergens ad rubedinem, qui enascitur è fastigio caulis: radix est surculosa. Nascitur locis planis in campestribus Mexico, quovis tempore, licet æstate tantum floreat: propagatur è surculis qui prodeunt juxta caulem. Decoctum trium aut quatuor foliorum, cum totidem siliquis chiles, blande expellit per sedes, & urinam, omnimodos humores crassos & frigidos: Medici barbari solent idem exhibere puerperis aliquot diebus post partum, ad corroborandum & novum vigorem addendum. Vinum è foliis medio assis expressum, prodest asthmaticis, uti ferunt. Planta qualitate est frigida & lubrica.

Tertia species Metl est valde parva & admodum spinosa & obscurissime virens; ejus folia manducantur assa, suntque longe gratiora palato quam cætera; Barbari vocant Mexcalmetl. Nascitur maxima copia in montanis *Tepustlan*. *Mexocotl* hæc quoque spinosa planta ad species *Maguey* est referenda, quæ fert fructum ex acido dulcem, similem prunis (unde illi nomen inditum) rotundum & quodammodo parem fructui quem in America vocant Pinnam, aliquando & major est, plenus succi edulis & grati saporis: folia illius sunt similia *Maguey* aut aliquo modo plantæ quæ fert *pinnam*, spinosa, ruffa & quasi marcida: caulis probe rotundus & crassus: radix crassa & fibrosa: pruna sunt candida, similia glandibus, è candido vergentia ad rubedinem, telis aut tunicis quibusdam cooperta, sub quibus latet caro, ut diximus, acido-dulcis, sapore *pinnarum*, plena semine rotundo & duro: quod primo album, mox nigrescit. Nascitur locis petrosis regionum calidarum, uti Tepea pulcò. Est frigida & sicca: fructus contusus & ore circumgestatus, curat fissuras è calore natas.

Nequametl quasi dicas plantam quæ bibit mel, est species *Maguey*, reliquis sui generis plantis similis forma & qualitatibus, peregrina & rara: producit autem folia paulo crassiora digito transverso, ad oras aspera usque ad mucronem qui acutissimus: caulis illius æquat brachii humani crassitiem, cujus fastigium occupat fructus oblongus figura exigui pyri qui & caulem ambit per omnes partes. Nascitur in regionibus calidis.

ANNOTATIO. Non dubito quin hæc sit illa planta, quam in Historia nostra Americæ descripsi lib. XVII. cap. VII. Cujus ibidem dedimus Iconem, quam acceperamus ab Amico reduce ex insula *Tabago*. Affirmabat autem ille hanc plantam semestri spacio caulem emittere interdum triginta palmos altum, in cujus summitate nascuntur fructus, figura pyris haud dissimiles; ajunt folia illius vicem saponis quam optime explere. Iconem hic addo.

Repe-

Reperiuntur (inquit Fr. Ximenes) & plures ſpecies *Maguey*, quarum nomina & nonnullas differentias recenſebimus, nam cætera tam forma quam qualitatibus conveniunt cum præcedentibus. Primam vocant *Mexoxoctli* aut Maguey viridem; ſecundam à cinereo colore *Nexmetl*: tertiam *Quautimetl* ſeu Maguey montenſem, caule oblongo & craſſo, radice fibroſa, cætera reliquis ſimilem: quartam *Hutzitzilmetl* cum longis aculeis & rubicundis & radicibus ejuſdem coloris: quintam *Tepeametl* aut Maguey *Tapayaxin* præcedenti pene ſimilem: ſextam *Acametl* aut Maguey cannarum, cujus radix candida eſt & ſpinæ roſſæ: ſeptimam vocant Maguey nigram à colore, licet ſpina & radices è nigro vergant ad fulvum: octavam *Xilometl* aut Maguey piloſam, cujus ſpinæ & radices ſunt rubicundæ: atque hæc eſt omnium rariſſima.

Tepemexcatli ſeu Maguey montana, eadem eſt forma cum Maguey, niſi quod ſpinæ illius ſunt minores & teneriores. Reſtituit hæc planta movendi facultatem membris convulſis aut aliquod detrimentum nervorum paſſis. Naſcitur locis petroſis & montanis regionum calidarum ut Tepuztlan.

Tlacametl alia ſpecies Maguey luteæ, hæc accepit nomen à magnitudine, cætera reliquis ſpeciebus ſimilis, tam forma quam qualitatibus; particulariter tamen reſtituit vires & vigorem fæminis debilitatis, & iis, qui vano metu terrentur: aut quæ ſyncopen patiuntur.

Teometl ſeu Maguey divina; inter ſpecies Maguey hæc quoque planta recenſetur, quam vocant *Teometl*, id eſt, Dei Maguey, cætera præcedentibus haud diſſimilis forma & facultatibus: radice longa & fibroſa, ſpinis ſubtilibus, foliis bipalmaribus. Succus illius hauſtus aut foras applicatus ſanat febricitantes. Naſcitur in regionibus calidis & frigidis, locis editis & planis.

Pati ſive Maguey leniſſima (*pati* enim ſonat tenuem & ſubtilem) valde ſimilis eſt Maguey, verum folia illius ſunt anguſtiora, minora, tenuiora, & maximam partem vergunt ad purpureum colorem: radix eſt groſſa & fibroſa: eſt ſpecies plantæ è qua *Pita* eximitur, nam ex hac tenuiſſima & elegantiſſima fiunt fila, quæ fœminæ Mexicanæ maximi faciunt & ad varia opera uſurpant. *Quetzalichtli*, quam alii vocant *Metlpita* aut *Maguey de pita*, omnino videtur referenda ad ſpecies Maguey, licet in proceritatem arboris adoleſcat. Radix illius eſt craſſa & fibroſa, ſenſimque attenuatur. Folia ſunt ſpinoſa ſimilia Maguey. Vtuntur hac planta indigenæ ad eadem omnia, quæ Maguey; niſi quod pannus è filis hujus textus ſubtilior & majoris pretii. Naſcitur in regionibus fervidis uti *Aquæchula*.

Xolometl, id eſt, Maguey cervi, eſt alia ſpecies Maguey, quæ agit radicem munitam tribus veluti orbiculis conjunctis, cum quibuſdam fibris miniatis; è quibus ſaliunt folia, raris & rubris ſpinis à media parte ad acumen obſita. Succus è foliis expreſſus quantitate decem unciarum, lenit dolores totius corporis, præſertim juncturarum; reſtaurat & reſtituit movendi facultatem; verum neceſſe eſt corpus diligenter tegi & muniri dum hæc potio uſurpatur. Naſcitur in Huexocingo juxta fontes & ſcaturigines aquarum.

IVREPEBA Braſilienſibus; planta fruticeſcens; quæ in quatuor, quinque aut ſex pedum altitudinem aſſurgit; caule lignoſo, eoque ut & ramis alba lanugine veſtitis, nec non raris hinc & inde ſpinis. Folia ſuo quodlibet pediculo, rotundo, tereti, craſſo & hirſuto inſident, ſpithamæ longitudine, infera parte lanuginoſum inſtar foliorum Iacobeæ aut Eleny, ſuperna viride: ſuntque præterea laciniata & quaſi è ſeptem triangulis compoſita. In ſummitate ramulorum fert floſculos umbellatim quaſi congeſtos, lactei coloris cum pauco cæruleo mixti, qui exacte quinquangularem ſtellam repræſentant, conſtantque unico folio in tot triangula effigiato & quaſi diviſo; in medio autem quaſi quinque ſtaminula ſtant erecta.

Folia Jurepebæ quæ nullos habent aculeos ad ulcera crurum ſananda vulgo uſurpantur. *Eſt & altera Iurepeba brava, id eſt, ſilveſtris, de qua alibi dictum reperies.*

GEORGI MARCGRAVI

HISTORIÆ PLANTARVM

LIBER TERTIVS,

Qui agit de Arboribus.

CAPVT PRIMVM.

Aroeira, Ambaiba. Ianipaba.

AROEIRA Lusitanis, Lentiscus Latinis. Arbor foliis Ibabiraba, sed paulo minoribus. Rami multos ramulos, circiter duos digitos longos habent, & in iis quinque aut septem folia, bina & bina opposita, & quintum aut septimum in extremitate: ad cujuslibet autem ramuli exortum, brevior est ramulus circiter sesquidigitum longus, plenus floscuiis minimis, constantibus quinque foliolis acutis, ex albo subluteis. Flores hos sequitur fructus, nimirum quasi uva, baccis plena, magnitudine piperis, initio quidem viridibus, per maturitatem autem rubris: sed rubedo illa in solo cortice tenui, qui sponte se absolvit & decidit grano excidente: granum autem quod pellicula continetur, rotundum & compressum ac oleaginosum, odoris jucundi instar fæniculi recentis triti, & in se nucleum parvum lenta cuticula tectum continens.

Folia recentia trita resinosum spirant odorem, gratiorem terebinthina.

Baccæ matureſcunt menſe Julio. Convenit cum Molle ſive Lentiſco PeruvianaCar. Cluſii.

ANNOTATIO.

Fr. Ximenes. Molle Arbor eſt grandis, pulchra & ramoſa: rami illius ſunt coloris viridis vergentis ad purpureum; folia oleæ foliis ſimilia, ſed anguſtiora & teneriora; ſerrataque, ad utrumque ramuli latus velut per ordinem diſpoſita.

Flores eleganter candidi & racematim penduli, qui quantocius convertuntur in fructus. ſimiles oxyacanthæ acinis, ſed paulo majores & ubi maturuerint clare rubentes: caro illorum dulcis cum quadam acrimonia, nucleus admodum durus & oſſeus. Folia & fructus redolent lentiſcum & illius gummi, obtinentque ſaporem qui ad fæniculum accedit; quare forte quibuſdam Lentiſci ſpecies videbitur, ſed eſt arbor ſui generis. Silveſtris eſt arbor, licet jam dudum à multis in hortis colatur. facillime enim propagatur ſive è ſemine ſive ſtolonibus & in quocunque ſolo. Exudat certam lachrymam, quæ non minus quam truncus & folia, redolet Lentiſcum. Saporis acris & ſuavis cum quadam amaritudine & adſtringendi facultate: calida eſt & ſicca pene in tertio gradu: nucleus corroborat cerebrum & ventriculum, adſtringit alvum: ut quidam autumant, lachryma præſtat uſum Terebinthinæ; & fructus Cardamomi: movet urinam, diſcutit flatus, ſiccat humores ſuperfluos.

Folia

Folia maſticata ſtabiliunt gingivas & dentes: ſanant vulnera; idem poſſunt & fructus. *Hæc ille.* Ramulum quem ſupra damus exprimendum curaverat Clar. V. Car. Cluſius qui videndus in Curis poſterioribus & alibi. Meminit & hujus arboris Petrus de Cieca. Toto, inquit, hoc tractu conſpiciuntur magnæ & parvæ arbores, quas Incolæ appellant *Molle*; folia habent minuta, odore fæniculi, cortice adeo commendato, ut ejus decocto crurum dolores & inflationes ſumma cum utilitate foveantur: ex ramulis fiunt dentiſcalpia utiliſſima. Ex hujus fructu decocto in aqua, pro coctura modo, fit aut vinum ſive potio admodum bona, aut mel, aut acetum: tantoque in pretio ſunt hæ arbores apud Americanos, ut quibuſdam locis eas ſuis idolis conſecrent. Addunt nonnulli (inquit Cluſius) ejus arboris foliorum decoctum doloribus è frigida cauſa ortis auxilio eſſe: iſtius vero gummi, quod mannæ modo candidum eſt, lacte diſſolutum, oculorum caliginem abſtergere.

Audiamus & *Garcilaſſum*: Arbor Mulli, inquit, ſponte naſcitur in campis, dat fructus in racemis longis & anguſtis, qui ſunt granula quædam rotunda: folia ſunt minuta & ſemper viridia: granum maturum habet in ſuperficie parum admodum carnis, ſuavis & palato gratæ, reliquum amaricat egregie. Conficiunt ex iis potionem confricando blande inter manus in aqua calida, donec dulcor omnis defricetur; cavendum enim ab amaro quod potum corrumpit. Percolant hanc aquam, ſervantque aliquot dies donec feces ſubſideant: potus eſt limpidus, gratiſſimus atque adeo ſalubris, preſertim illis qui affectibus renum aut veſicæ laborant; maxime ſi potus Maizy adjiciatur. Aqua eadem plenius cocta vectitur in optimum mel: & ſoli expoſita, additis neſcio quibus rebus, in præſtans acetum.

AMBAIBA Braſilienſibus: Arbor hæc elegantem nanciſcitur altitudinem & fere rectam, ut plurimum & ſine ramis; quædam & ramos habent, ſed in ſummitate tantum. Cortex exterior ſimilis ficui, conſtans primo cortice tenui, cinereo & ſub eo, craſſo, lento ac viridi: lignum ejus album inſtar Betulæ, verum molle & quod facile poteſt ſcindi. Caudex mediocris craſſitiei, & totus intus cavus à radice ad ſummum uſque, & cavitas illa per interſtitia ſemidigiti ubique diſtincta eſt tranſverſali membrana, in cujus medio foramen rotundum, magnitudine piſi. In hac cavitate reperiuntur ſemper formicæ rubræ, ipſa coloris eſt hepatici. Verſus ſummitatem folia circumpoſita ut in Mamocira, quodlibet innitens ſuo pediculo ſatis craſſo, unam, duos & plures pedes longo, exterius ruffo, interius ſpongioſo: ipſum folium latum, rotundum, magnitudine integri folii chartæ expanſi, aut etiam majus, in novem aut decem lacinias ſectum, quarum centro infixus pediculus, à quo per ſingulas lacinias nervus ruffus tendit per longitudinem & venæ eminentes per obliquum: ſuperius ſunt ſaturate viridia & inferius cinerea & videntur colorem in toto habere, qualem ſanguis cum aqua mixtus, hiſpida ut folia ficus: in extremitate laciniarum linea cinerea ſunt fimbriata. In ſummitate arboris cavitas continet medullam albam, ſuccolentam & pinguem, qua Nigritæ vulnera ſua feliciter curant, ut & foliis junioribus, & certe ſignatura hoc monſtrat.

Incrementum autem ſumit arbor hoc modo: in ſummitate arboris exiſtit theca oblonga, foliacea, incana, quæ continet in ſe unum folium, & duos, tres vel quatuor minores thecas. Exteriore theca ſe aperiente arbor folio augetur & ſenſim fit altior, folium autem hoc in theca adhuc abſconditum, orbis menſalis amplitudinem habet, cum theca natura ſua aperitur; egregie complicatum reconditum jacet, & quod jucundiſſimum ſpectaculum, novum illud folium plane incanum eſt inferius ac dilute viride, ſuperius plane rubrum ut aluta prutenica & eo mo-

eo modo ſplendens. In centro autem folii, ubi pediculus inſeritur, in ſuperiori ſuperficie ſeu ſtella rubra, è viridi ſubflava conſpicitur, nimirum quaſi centrum omnium nervorum dilute virentium & ſubflaveſcentium, qui per omnes lacinias ſecundum longitudinem extenduntur Exteriore theca aperta reliquæ minores ſucceſſive ſe aperiunt & ſimilia folia exhibent. Flores prodeunt hoc modo: in brevi pediculo, ex caudice ſuperiori, ubi folia ſtant, enaſcuntur quatuor aut quinque, juxta ſependentia, farciminum inſtar, cylindracea corpora, ſex, ſeptem aut novem digitos longa, pollicem humanum craſſa, intus cava, & conſtantia goſſypio, mollia, exterius autem acinis brunni coloris ut flores ſiliginis noſtratis; his decidentibus acini illi augentur, ac fiunt coloris *(quem Auctor non appoſuit)* dentibus detrahuntur, ac commeduntur. Cito admodum hæ arbores in eximiam altitudinem aſcendunt. Plantavi ſeu tranſplantavi unam in hortum meum, vix ſemipedem longam ac tenellam menſe Auguſto anni 1639. & annuo ſpacio excrevit in decem pedum altitudinem & craſſitiem novem digitorum.

Ignem ſine pyrite & chalybe ita eliciunt Braſilienſes: fruſtum ligni aut potius radicis hujus arboris ſumunt exſiccatum, in eo faciunt foraminulum, huic immittunt bacillum faſtigatum ex duro aliquo ligno & quaſi terebrando circumagunt, pedibus fruſtum illud immotum tenentes, ac applicantes folia ſicca arborum ſeu goſſypium, ſic eliciunt ignem prout libet & ubique focum poſſunt ſtruere.

Ambaitinga ſpecies Ambaibæ, arbor eodem modo creſcens, & ſimilia habens folia, niſi quod ſuperius ſaturate, inferius dilute viridia ſunt: non fert fructum.

IANIPABA Braſilienſibus, ſeu ut Luſitani efferunt *Ienipapo*: figura convenit Fago; corticem habet gryſeum ſeu canum; lignum fragile & medulloſum: Rami frondibus veſtiti oblongis linguæ bubulæ figura, ſed in utraque parte faſtigiata, ſex, ſeptem, octo, aut novem juxta ſe diſpoſita, unum aut etiam ſeſquipedem longa, ſuperius ſplendentia ac dilute virentia, inferius ſaturatius & non ſplendentia. Florem fert Narciſſi æmulum, ejuſdem magnitudinis, quinque foliis conſtantem, deorſum inclinatis, albis, interius unguibus flavis: in medio ſtamen craſſiuſculum flavum & inter ſingula bina folia corniculum pallidum ex medio floris prodiens, deorſum incurvatum; odorem Caryophylli Carthuſianorum ex parte æmulatur.

Floret Martio & Aprili.

Fructus eſt magnitudine mali aurantii aut etiam major, rotundus, cortice lento, cinereo, ſub quo primum continet carnem ſolidam, lentam, ſucculentam, flaveſcentem, ſaporis acidi & refrigerantis, vinoſo-acidi, grati odoris, ex qua vinum exprimitur: in medio cavitas eſt repleta ſeminibus, quæ molliori pulpa ſunt circumdata ejuſdem ſaporis: ſeminis grana compreſſa, ſuborbicularia fere ut in Mangaba, quæ una comeduntur. Immaturus fructus conciſus & cuti affricatus tingit colore ex nigro ſubcæruleſcenti, qui nullo modo ablui poteſt, ſed poſt octo aut novem dies ſponte evaneſcit. Lignum ſeu ramus decerptus eodem modo tingit. Naſcitur paſſim in ſilveſtribus locis, ad flumen S. Franciſci haud longe à fluvio Mboacica, ubi maximum fructum fert nec uſquam meliores reperiuntur.

ANNOTATIO. Hæc Arbor in Nova Hiſpania appellatur *Xahuali*; de qua ita Fr. Ximenes. *Xahuali* pulcherrima eſt arbor, è cujus ligno elegantes haſtas, longas juxta & robuſtas ſolent facere: folia fert ſimilia fraxineis: materies illius eſt gravis, pardi coloris vergentis ad fulvum: edit fructum ſimilem capitello Papaveris, abſque corona tamen: quem maturum non-

nonnulli manducant. Americani autem exprimunt ex illo aquam, qua crura & quandoque totum corpus abluunt, quando præ laſſitudine caro flacceſcit, ad corroborandum illam & uniendam: nam propria illius vis eſt adſtringere atque reſtringere, atque adeo nigro colore tingere: Cutis enim quæ abluta fuerit iſto liquore ſenſim tingitur nigro colore, qui nonnullis, poſt quindecim dies ſponte evaneſcit; ungues autem nunquam colorem mutant niſi cum ipſi mutantur. Barbari in ſympoſiis ſuis & cum ad bellum gerendum domo proficiſcuntur, ſolent ſe hoc liquore inficere ut terribiliores hoſtibus videantur. Fit interdum & fraus mulieribus, ſi liquor hic cum aqua roſacea aut alia miſceatur, qua faciem abluunt; & fruſtra adhibentur remedia, quum mora quindecim dierum ſit toleranda. Vide quæ diximus in Americæ deſcriptione lib. 1. cap. XI. de Xagua arbore ex Oviedo.

CAP. II.

Araticu ſpecies. Acaiaiba.

ARATICV Braſilienſibus: Arbor triplex eſt, *Araticu ponhe*, *Araticu panâ*, *Araticu ape*, datur etiam *Araticu do mato*, id eſt, ſilveſtris.

Araticu ponhe, Arbor eſt, caudicis & ramorum figura ac colore corticis ut malus Aurantia; ſed foliis, flore & fructu differens. Folia habet circiter ſemipedem longa, alternatim oppoſita, elegantia, ſuperius ſaturate viridia, craſſa & ad tactum ſolida, pene duos digitos lata, linguæ humanæ figurâ, & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, egregius, magnitudine ſuperans florem Fritillariæ, totus flavus, exterius compoſitus è tribus foliis cordiformibus, ſeſquidigitum longis, & craſſis inſtar corticis aurantii mali, erectis, quæ in ſui medio continent alia tria minora & dimidiæ craſſitiei, quorum quodlibet ſemiglobum excavatum refert, tria autem hæc ita compoſita & extremitatibus ſibi impoſita ſunt, ut globum integrum interius cavum, & magnitudine Iuglandis referant: globus hic in cavitate ſua ſtamen habet globoſum, magnitudine avellanæ, luteum, & in ſtamine apicem parvulum rotundum: ſunt autem & ſtamen & apex tuberculis exiguis luteis prædita, quæ videntur ut pori in cute hominis algentis.

Flos, dico, totus flavus, odoris ſuavis ſed nauſeabundi. Floret potiſſimum menſibus Septembri, Octobri & Novembri. Flos deciduus, ſingulis enim diebus multi ſe aperiunt, & poſt aliquot horas ſponte decidunt, ſtrepitum excitantes inter cadendum, quaſi aliquis baculo feriret arborem, gravis enim eſt flos & grandis. Florem ſequitur fructus qui maturatur præſertim Decembri & Ianuario.

Non eſt autem edulis niſi ſponte decidat, tunc enim inſtar pultis eſt mollis; eſt autem figuræ turbinatæ, quatuor aut quinque digitos longus, ubi pediculo adhæſit ſeptem aut octo digitos craſſus in ambitu: externe coloris eſt ex albo & viridi mixti, vel plane pallide virens, & videtur quaſi cutis è ſquamis compoſita eſſet, ita enim lineis viridibus pallide virentes ſquamæ delineatæ ſunt & quælibet harum ſquamarum habet tuberculum in medio exiguum; fuſcum, ita ut nucem pineam fere repræſentet. Mollis eſt dum ſponte decidit, ita ut inſtar caſei veteris putridi digitis decorticari poſſit. Continet carnem ſive pulpam ſubflavam quæ quaſi ex py-

ex pyramidibus videtur compoſita, filamentis quibuſdam intermixta & multis nucleis ſeu ſeminibus. Pulpa odore non male refert maſſam panis fermentatam, cui aliquid mellis admixtum: ſaporis ex dulci ſubacidi & ſubacris eſt, mihi ingrati, ſed odor gratus. Eo loco ubi pediculo inſedit fructus, durioris carnis corpus, ſuppoſitorii figura, in ſe continet, quod ſeorſim extrahi poteſt, quod comeditur & pro lautiſſima buccella offertur principaliori in menſa. Semina fructus ſunt ovalis figuræ, compreſſa, magnitudine fabæ, glabra ac dura, coloris flaveſcentis, ſplendentis: quodlibet pellicula alba obductum; intus eſt nucleus albus duræ ſubſtantiæ, ſapore non male referens radicem Heleny, ita enim in dulci amareſcit.

Folia Araticu communis igne aduſta & cum oleo apoſtemati impoſita maturare faciunt, aperiunt & optime ſanant.

ANNOTATIO. Haud male convenit cum Guanabano arbore, quam Oviedus lib. VIII. cap. 17. ita deſcribit: *Guanabanus* procera eſt arbor & formoſa, folia ejus Medicæ mali, quam *Limoneram* vocant, virenti: fructu pulcherrimo, mediocris Melonis magnitudine, qui tamen interdum in capitis infantis craſſitudinem excreſcit. Cortex huic fructui viridis & qui certis quibuſdam ſquamis diſtinctus videtur, ut ſtrobylus, lenioribus tamen, neque ita tumentibus, quandoquidem totus cortex tenuis neque craſſior quam in pyris. Caro candidiſſima, ſaporiſque delicatiſſimi, quæ facile in ore inſtar cremoris lactis diſſolvitur. Per ejus carnem ſparſa ſunt ſemina magna, cucurbitarum ſeminibus aliquanto majora & nigricantia. Frigidus eſt hic fructus & per æſtus utilis. Nam etſi quis integrum Guanabanum devoret, nullum inde ſentiet nocumentum. Infirma eſt ligni materies. *Hæc Oviedus.*

Araticu pana, in arborem excreſcit haud grandem, ramis Araticu ponhe ſimilibus, ſed folia nonnihil differunt & longe ſunt minora, tres aut quatuor digitos longa, ſeſquidigitum lata, figura ut folia noſtratis pyri. Flos ejuſdem figuræ & totidem foliis conſtans quot Araricu ponhe; ſed minor eſt & in totum luteus, ſed omnia ſex folia ad internam partem ſanguinei ſunt coloris, cætera in totum lutei; nimirum ungues habent ſanguineos. Florem ſequitur fructus figura & conſiſtentia ſimilis priori, per maturitatem flavus (alias viridis) ſed minor, pulpam continens auream, odoris ut caſcus putridus & multos nucleos habens ex flavo albicantes, ejuſdem cum priori magnitudinis. Fructus propter frigidam ſuam qualitatem eſt venenatus. Profunde autem radices agit hæc arbor, amplas, craſſiſſimas, longas, ligno levi inſtar Suberis, ex quibus clypei formantur, leves enim ſunt nec ſagittæ aut gladiorum ictus penetrare poſſunt.

Semen *Araticu ape* figura & magnitudine convenit cum Ponhe ſemine, colore tantum differens; eſt enim coloris obſcure brunni.

Araticu do mato excreſcit ut Panâ & talia fert folia. Flores *credo differre, ſed nihil certi auſim affirmare quia Auctor hic lacunam reliquit.*

Fert fructus congeſtos, oblongos, cæpæ junioris oblongæ figura, virides, qui interius ſinguli duo habent ſemina amygdalæ figura & magnitudine, at in una extremitate acutiora, coloris coracini, ſplendentia, in quibus nucleus.

ACAIAIBA & *Acaiuiba* Braſilienſibus, cujus fructus *Acaiû* & vulgo Cajû appellatur, aſſurgit in Fagi altitudinem & late ſe ſpargit multis ramis, etiam humi; Folia illius ſunt egregia, lata, verſus pediculum faſtigiata, anteriori parte rotunda, nervo & inſignibus venis prædita. Floſculos fert umbellatim, octo, novem, decem juxta ſe poſitos, & in una umbella ad centum uſque conjunctos: cum primum erumpunt ſunt candidi, deinde obducuntur incarnatis ſtriis, odoris ſuaviſſimi, inſtar Lilii convallium: quilibet conſtat quinque foliolis anguſtis, acuminatis, deorſum incarnatis ut in flore Aurantiæ, in medio autem habet ſtaminulum unicum cum parvo capitello. Poſt florem primo prodit caſtanea renis figura (*cujus iconem videre eſt in deſcriptione Americæ*) qua incrementum capiente inter illam & pediculum paulatim excreſcit pomum oblongum, ovale aut etiam rotundum, quod maturum conſtat carne ſpongioſa, fibroſa ac lenta & abundat ſucco dulci acido adſtringente: exterius autem cutis ejus flaveſcit vel partim rufeſcit, vel etiam tota eſt ruffa vel rubra: in quibuſdam enim arboribus fructus ruber eſt & rotundus & cæteris acidior: in quibuſdam oblongus & flavus; in quibuſdam rotundus & flavus: ſuccus autem admodum maculat linteamina ferrugineo colore, qui elui non poteſt donec arbores iterum floreant. Caſtanea, ut dixi, renis ovilli figuram habet, tecta cortice cinereo, craſſo & intus ſpongioſo, qui oleum in ſe continet acre & mordicans, ita ut cuti etiam leviter illitum ignis modo urat, & ſi quis incautus dentibus comminuat ita labia & linguam exurit ut magno dolore afficiantur: nucleus quoque renis figuram habet, albus, cuticula flava veſtitus, quæ ſeparanda: optime ſapit toſtus & antecellit longe caſtaneas. Poſſunt aliquot annis incorrupti conſervari: uruntur igne ut oleum in cortice abſumatur; hinc malleo contunduntur & nuclei eximuntur & comeduntur. Braſilienſes majoris faciunt caſtaneam ad cibum quam pomum: ex pomo autem exprimunt vinum: contundunt quippe in morta-

mortario ligneo & percolant liquorem, vel etiam ſolis manibus exprimunt, ſinuntque ſub-

ſidere: recens hic liquor albicat inſtar lactis, poſt aliquot dies fit pallidior: ſaporis eſt adſtringentis, fortis & inebrians. Repoſitus vero ſemeſtri ſpacio degenerat in acetum, vinoſo ſapore in aceto adhuc perceptibili. Florere incipit circa finem menſis Auguſti, maxime autem floret Septembri, & hinc flagrantiſſimum ſpirat odorem per ſilvas & campos. Quando multum pluit menſe Auguſto & Septembri, pereunt flores & pauci fructus naſcuntur, ut factum anno CIↃ IↃ CXL. Novembri & Decembri, imo & Januario adhuc floret: Decembri & Januario ma-

xima eſt copia fructuum maturorum: Pluvioſis menſibus triſtes ſunt hæ arbores aſpectu; tunc enim folia flava, rutila & pallida fiunt, & maximam partem decidunt, novis ſubnaſcentibus: quæ in quibuſdam arboribus elegantis ex brunno ruffi ſunt coloris, aſpectu grata; hinc læte viridia evadunt. Arbor hæc vulnerata fundit gummi pellucidum, conſiſtentia & colore plane ſimile optimo gummi Arabico, in cujus locum & ſubſtituitur. Braſilienſes annos ætatis ſuæ per caſtaneas Cajû computant, ſingulis annis unam recondentes. Caſtaneam autem vocant *Acaguacaya* & *Acajuti* & *Itimaboera*. Ex Ligno varia fiunt, eſt enim durum: uſurpatur in ſtructura ſcapharum majorum quas *chalupas* vocant, ad ſuſtentacula illa curva quæ baſis ſcaphæ ſunt.

Non ſingulis annis æque eximius proventus hujus fructus, nam interdum certæ pluviæ cadunt, quæ caſtaneas purgant de flore & vocantur à Braſilienſibus *Acajuacaipiracoba*.

CAP.

CAP. III.

Caa-opia. Mundubiguacu, ſeu Pinhones. Caaguacuba. Iperoba.

CAA-OPIA Braſilienſibus, Arbor eſt haud magna; cortice è cinereo rufeſcenti, ſtriis brunnis: ligno lento; in multos ramos ſe ſpargens. Folia habet ſolida, inferius ex viridi quaſi rufeſcentia, ſuperius dilute viridia & ſplendentia. Florum illius in umbellis congeſtorum exordia ſunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui ſuccedente tempore protrudunt flores, quinque foliolis conſtantes, ex viridi flaveſcentes, interius tomento albo veſtitos & ſtaminibus ſubtilibus luteis refertos. Floribus ſuccedunt baccæ, primo virides, ceraſi magnitudine, rotundæ, molli cortice tectæ, quæ diſſectę ex cortice ſuo liquoris aliquid eleganter flavi exſudant, intra corticem autem continetur pulpa alba, conſtans meris cylindris, juxta ſe poſitis, qui invicem adhærent. In extremitate ramorum qui flores ferunt, ſemper duo folia acuminata brunni coloris compacta ſunt & quaſi ſemiglutinata & haſtam ſeu venabulum figura referunt: quæ decerpta è pediculo ſuccum emittunt croceum.

Floret potiſſimum menſibus Novembri & Decembri: Ianuario & Februario maturæ ſunt baccæ. Si cortex hujus arboris medius incidatur, præſertim quando incipit florere, & linquatur per unum atque alterum diem, ex ſudat lachrymam croceo-rubram quæ coagulatur, initio mollis, ſed ſenſim indureſcit. Convenit colore & conſiſtentia cum Guttajemi & purgat eodem modo atque diſſolvitur, eſt ruffioris paulo coloris, crocei fere & tingit colore aureo paulo ſaturatius: diſſolvitur in ſpiritu vini. Luſitani vocant *Goma lacra.*

MVNDVBIGVACV Braſilienſibus, *Pinhones* Luſitanis, mihi *Nux cathartica.* Arbor eſt in Ficus magnitudinem & figuram excreſcens, ligno molli & fragili. Folia habet circa ramos inordinate poſita, quodlibet ſuo pediculo ſemipedem longo inſiſtens: ſuntque viridia, ad tactum mollia, foliis Ficus aliquo modo ſimilia, ſed non ita profunde ſecta, verum ſubrotunda & anterius quaſi in tres angulos deſinentia. Lignum & folia fundunt è lacteo aquoſum ſuccum. Floſculos fert copioſos racematim, parvos, quinque foliis conſtantes viridibus anterius, deorſum incurvatis, in medio flavis ſtaminulis, quæ decangularem ſtellam referunt, ſubdulcis odoris. Sequitur hos fructus turbinatæ figuræ ſeu inſtar juglandis mediocris & ejuſdem magnitudinis, primo viridis, mox flavus, ubi plene maturuit fuſcus ſive niger; finditur ſponte in tres partes, quamvis ſex partibus conſtet; in quolibet fructu ſunt tres nuclei magnitudine nucleorum dactylorum, in tribus concamerationibus diſtincti, cortice nigro,

nigro, corticis caſtaneæ craſſitie, & in extremitate ſunt maculæ albæ: ipſe nucleus amygdalæ figura & magnitudine, albus inſtar cuticulæ ovi, exterius etiam pellicula alba obductus, dulcis ſaporis inſtar amygdalæ. Valide purgant tres aut quatuor nuclei comeſti & quidem nimis, ſi pellicula interior non ſeparetur; ideo ſemper adimenda. Arbor facile tranſplantatur: nam ramus deciſus & terræ infixus aliam arborem progenerat; ideo ad ſepes vivas faciendas circum hortos uſurpatur, nam cito creſcunt & fructus ferunt.

ANNOTATIO. Hæc Arbor in Nova Hiſpania à Mexicanis vocatur *Quauhayehuachtli*; quam Fr. Ximenes ita deſcribit.

Arbor, inquit, quæ fert pineas nuces purgatrices, eſt mediocris magnitudinis, foliis grandibus inſtar Lappæ, quaſi rotundis & angulatis: fructus pene ſimilis eſt nucibus communibus, continens tres nuces exiguas, ſuis ſeptis & cavitatibus diviſas, valde ſimiles pineis nucibus forma & medulla: verum facultatibus multum diverſis præditæ, nam ſingulari virtute evacuant ſuperne & inferne omnes humores, præcipue craſſos & lentos: quare potiſſimum uſurpantur in morbis inveteratis: quinque aut ſeptem numero, & neſcio quo myſterio aut quam ob cauſam, etiam novem: nonnihil autem ante torrendæ ſunt, ut lenius operentur, deinde frangendæ & in vino aut aqua macerandæ: ſunt calidæ natura & pingues. Naſcitur arbor in regionibus calidis ut Tepeapulco & alibi. *Hæc ille*.

Quum autem è Braſilia noſtra accepiſſem fructus integros & bene maturos, eos ad vivum delineandos curavi uti hîc exhibentur. Dedi autem operam ut integra & vivens planta huc transferretur, ſed negligentia nautarum in itinere exaruit; pervenerunt tamen ad me folia & floſculi exſiccati: folia conveniunt cum deſcriptione Auctoris noſtri; floſculi ita contracti erant ut forma dignoſci non poſſet. Scribebat autem Amicus qui plantam mittebat: Plantam hanc ubi à radice duos aut tres pedes aſcenderit, niſi putatione corrigatur ſe inſtar fruticis ſpargere in ramos neque in altum ſe attollere: corticem Stolonum & minorum arborum eſſe quidem viridem & glabrum; adultiorum vero arborum eſſe ſcabrum & fiſſum: folia confuſim & confertim ramis adnaſci, ſuperiori quidem parte intenſe, inferiore pallide virentia, utraque lævia & minime villoſa, & quinque ut plurimum venis diſtincta: Florem emergere è ſummitate Stolonum, exiguum & coloris herbacei, conſtantem ſex foliolis & in medio aliquot ſtaminibus itidem virentibus. Licet autem flores confertim & interdum quadraginta aut quinquaginta numero prodeant, tamen raro ſupra duos aut tres fructus producere. Radix craſſa eſt & pene inſtar Bryoniæ, verum lignoſa & recta deſcendens in terram: in adultioribus arboribus interdum ad quatuor & plures palmos. Porro fructus in Braſilia raro ſupra tres nucleos ſimul exhibent: ut mirum videri poſſit in Nova Hiſpania ad novem exhiberi, niſi vis eorum plurimum toſtura illa corrigatur. Ex omnibus autem quæ Auctores hi produnt liquido patet cum ſumma cautione exhibendum eſſe hoc purgans medicamentum, & ſummam eſſe habendam rationem ætatis & virium illorum quibus datur.

CAAGVACVIBA Braſilienſibus: Arbor parva, erecto caudice aſſurgens, haud craſſo tamen & ſine ramis; ſuperius autem ingentibus veſtitur foliis copioſis, ſeſquipedem longis, plus quam pedem latis, cum inſignibus venis, ad tactum mollibus & hirſutis, ſuperne viridioribus quam inferne. Flores fert parvos umbellatim congeſtos, floribus Tiliæ ſimiles, albos, quinque foliis conſtantes & in medio habentes umbelicum luteum, odorem quoque florum Tiliæ. Cortex arboris cinereus, lignum fragile. Fructus maturus eſt niger, qui ab avibus comeditur.

IPEROBA Braſilienſibus: Arbor cortice cinereo & punctulis albis variegato: Folia fert craſſiuſcula fere ſimilia foliis Tremulæ noſtratis, ex viridi cinerei coloris, in quolibet pediculo duos aut tres digitos longo, tria more phaſeolorum appoſita. Lignum arboris album inſtar Betulæ, ad varia utile.

CAP. IV.

Tapia. Icicariba cujus resina vocatur Icica. Ibira. Andira Ibiariba. Nhua.

TAPIA Brasilienſibus: Arbor hæc in Fagi aut Quercus altitudinem aſſurgit: cortice lævi, cinereo; & multos habet ramos: folia autem in quolibet pediculo tria ſibi oppoſita, lævia, ſplendentia, ſuperne ſaturatius, inferius dilutius virentia, quatuor aut ſex digitos longa. In extremitatibus ramorum octodecim, viginti, triginta aut plures pediculi ſunt ceraſini, in quibus ſingulis flos conſtans quatuor foliolis albis, digitum longis, quodlibet habet ſuum petiolum, digitum fere longum, figura ferri venabuli & nervum ſecundum longitudinem ac venulas obliquas virescentes, ut folia alicujus arboris, & cum his alternatim poſita quatuor foliola brevia virescentia; inter omnia hæc enaſcuntur Staminula multa ſubruffa circiter ſeſquidigitum longa: in medio denique horum erumpit pediculus duos aut ſemidigitum longus. Fructum fert rotundum, magnitudine mediocris pomi, qui quando maturuit flavus inſtar aurantii, ac corticem illi æqualem habens: interius autem plenus eſt lapillis duris magnitudine ſeminis ceraſorum, oblongis, flavis; & nucleum continentibus album. Circa lapides autem eſt pulpa alba, mollis, dulcis, ſaporis ac nauſeabundi odoris. Edulis eſt fructus. Lignum hujus arboris fragile, medulla alba Sambucina. Folia hujus arboris contuſa excellentiſſimum ſunt remedium contra malum hic perfamiliare quod vocant *Bichos de cu*, ſi exterius applicentur.

ICICARIBA Brasilienſibus, cujus reſina vocatur *Icica:* Arbor eſt alta, caudice haud ita craſſo, cortice glabro & gryſeo. Creſcit fere ad modum Fagi. Folia fert in ramulis, duo ſemper ſibi oppoſita, & tertium ſolitarium in fine, quidam ramuli habent ſex, bina ſibi oppoſita, & duo in fine, interdum duo vel tria paria in uno ramulo oppoſita & unum in fine: pyri foliis ſimilia, tres digitos longa, anterius acuminata, inſtar pergameni craſſa, læte viridia, ſplendentia, nervo ſecundum longitudinem & venis oblique diſcurrentibus. In ramis ubi ramuli foliorum oriuntur, proveniunt copioſi floſculi, racematim ſeu verticillatim congeſti, plane parvuli, quatuor folio-

lis vi-

lis viridibus constantes, stellulæ figura: foliola autem illa viridia in ambitu alba lineola sunt circumdata, & in medio floris sunt aliquot staminula flavescentia. Post florem sequitur fructus, magnitudine & figura olivæ, coloris mali granati, habens intus pulpam odoriferam, ut est lachryma arboris. Cortex quippe vulneratus una nocte fundit resinam odoratissimam, odoris instar Anethi recentis contusi, quæ postridie colligi potest, Lusitani vocant *Almeceg am*, id est, Mastichen. Corticem exteriorem non incisum si manu mulceas paululum, mox insignem spargit odorem. Resina consistentiam habet mannæ, coloris ex viridi pallide flavescentis, ac commode tractari manibus potest: insignis est ad vulnera capitis & ad omnia quæ gummi Elemi usurpatur.

ANNOTATIO. Eadem arbor aut valde similis describitur à Fr. Ximene. *Huitzilxochitl*, inquit, quam alii vocant *Anetl-inan*, est arbor mediocris, similis illi quæ fert Liquidambar, truncum habet lævem & rectum, exteriore parte obscure virentem, interiori candidum; frondes serratas & acutas, similes basilico: flosculos pallidos ad oram flavescentes; sapore juxta & odore similes Anetho & iisdem viribus pollentes: efficaciæ quoque majoris & nonnihil adstringentes. Nascitur locis calidioribus Cuernavacæ, è ramusculis terræ inditis, facili propagine. Calida est & sicca quasi in tertio gradu: folia illius confricata & emplastri modo applicata pellunt rigores & frigora febrium. Corticum decoctum provocat urinam & sudorem: aperit oppilationes: sanat quartanam: movet menses: corroborat cor: dissolvit tumores & apostemata, tollit cruditates, juvat ventriculum: & vapor decocti curat morsus scorpionum. Ex hac arbore exsudat resina quædam (sive gummi) odorifera, diversa tamen ab illa quæ emanat ex arbore in Florida nascente, quæ fœniculum redolet atque ab Hispanis usurpatur sub nomine Sassafras. *Hæc ille.*

Affertur hæc resina è Nova Hispania magna copia, atque etiam ad eundem modum colligitur in Brasilia, jucundi odoris.

IBIRA Brasilienſibus; Arbor Betulæ figura crescens, cortice fusco & punctulis albis notato: ligno lento, & cortice tenuissimo. In ramis ramulos alternatim positos habet, & novem folia itidem opposita, tres circiter digitos longa, angusta, acuminata, figura foliorum Salicis, superne saturate viridia, glabra, splendentia, inferne cinerea & mollibus pilis cinereis quasi lanugine tecta: quæ stantia in arbore deorsum se inclinant. Flores fert albos, sex oblongis foliis constantes, odoratos, ad singula paria foliorum binos. Fructus est ovalis, & magnitudine avellanæ: saporis aromatici ac acris qui loco piperis in cibis usurpatur siccatus & in pulverem redactus. Habet enim insignem vim aromaticam, nec ita acris est ut Pimenta.

Cortex arboris detractus loco funium usurpatur, est enim lentissimus. Ex eodem etiam fiunt funiculi sulfurarii ad sclopeta explodenda necessarii. Quando detrahitur albus est, separato exteriori fusco, & statim fit rufescens quadrante horæ.

Floret mense Februario.

ANNOTATIO. Hæc arbor videtur esse eadem cum illa Novæ Hispaniæ, quam Fr. Ximenes ita describit: *Ytzle huayo patli* est arbor frondibus Limonis, inferiori parte candidis & villosis, superiori inclinantibus ad nigrum. Fert flores candidos & minutos: fructumque exiguum, rotundum, odoratum & acris saporis, quique eundem saporem obtinet cum caryophillis, ita

ut illorum vicem ſupplere, ſi opus ſit, poſſent, non ſolum in cibis ſed & medicamentis: cortices trunci minus calefaciunt, licet nonnihil amaricent: minime autem folia, licet odore parum differant à corticibus. Cortex contuſus & quantitate duarum dragmarum hauſtus fertur eſſe inſigne remedium adverſus ſanguinolentas alvi dejectiones. Naſcitur in collibus *Huit langa*. Hæc ille.

ANDIRA IBIARIBA Braſilienſibus; *Angelim* vulgo Luſitanis: Arbor eſt *cujus tamen caudicem, ramos, folia & flores Auctor non deſcribit.* Fructum fert figura juglandis, ovi gallinacei magnitudine, & cortice ejuſmodi viridi, qui uno latere quaſi ſuturam monſtrat: cortex diſſectus magnum nucleum ex albo flaveſcentem continet, non edulem ſed venenoſum.

Lignum arboris uſurpatur ad varias res faciendas in ædibus. Feræ admodum pingueſcunt eſu hujus fructus. Iconem hujus arboris dabit D. Guilhelmus Piſo, & plura de illius facultatibus.

NHVA Braſilienſibus; Arbor alta, cortice gryſeo, ſuperius in multos ramos contortos ſeu nodoſos expanſa. In ramis habet ramulos alternatim oppoſitos uti & folia in ramulis oppoſita ac unicum in extremitate (nimirum in quolibet duo aut tria paria foliorum & quintum vel ſeptimum ſolitarium) oblonga, ſuperne ſaturate viridia, inferne dilutiora & nervo ac venis obliquis conſpicua, brevi pediculo inſiſtentia. Florem producit, *quem tamen Auctor non deſignat*; Fructum fert globuli luſorii magnitudine, rotundum, albeſcentem, brevi petiolo innitentem, cuticula pallida, carne alba, ſaporis ſubamari: intus autem habet lapidem durum, oblongum, fuſceſcentem: maturus decidit, colligitur & comeditur.

CAP. V.

Cebipira. Iabotapita. Ietaiba. Ibaree. Ibirapitanga. Camacari. Paco caatinga.

CEBIPIRA Braſilienſibus; Arbor eſt grandis & ramoſa, quæ lignum habet durum, adſpectu fere ſimile fagino, ex quo rotæ machinarum & curruum fabricantur: cortice gryſeo cum fuſco mixto. In ramis habet ramulos alternatim ſibi oppoſitos, intervallo ſemipedis fere, in quibus alternatim vel etiam directe ſibi opponuntur folia parva, duos digitos circiter longa, & duas tertias partes digiti lata, ubi latiſſima, figura ſimilia foliis Buxi, ſuperne ſaturate viridia, & ſplendentia, inferne quaſi cinereſcentia, nervo ſecundum longitudinem, & venis minutiſſimis reliquis prædita. Flores fert copioſiſſimos, in quolibet ramulo quindecim, viginti & plures, ſuo quoſlibet pediculo brevi inſidentes, magnitudine florum pomorum, aut paulo majores, quinque foliis conſtantes quæ prodeunt ex nigro calice illique inſident. Duo folia floris majora ſunt & prope hæc octo aut novem parvula ſtamina alba apicibus nigricantibus. Floris foliis decidentibus naſcitur è medio ſiliquula, ex viridi ſubflaveſcens, in qua ſemen continetur. Foliola floris omnia ſunt corrugata ut pannus Goſſypinus Luſitanus. Color illorū dilute cæruleus cum albo; ſuperius floris folium prope calicem maculam habet rufeſcentem, & eſt inodorus.

Arbor

Arbor læta quando floret, nimirum menſibus Octobri & Novembri.

JABOTAPITA Braſilienſibus. Arbor cortice gryſeo, inæquali, ligno molli & lento: Fert folia pyri foliis quodammodo ſimilia, alternatim oppoſita, dilute viridia; & in certis ramulis copioſos floſculos racematim congeſtos, pediculo ſuo innixos, quinque foliolis conſtantes flavis & ſtaminulo craſſo luteo, figura florum Keyri, & odoris ſuavioris quam illi. Fructus quoque provenit racematim: nimirum in quolibet pediculo bacca, magnitudine nuclei ceraſini, conica fere vel quaſi triangularis; cuilibet autem baccæ, aliæ duæ, tres, quatuor, quinque inſident ſine pediculis, ovales, ejuſdem cum inferiore magnitudinis, omnes coloris nigri, ut myrtilli noſtrates, & eodem modo tingentes, carent acinis, & ſunt ſaporis adſtringentis. Floret Decembri & Januarii initio, maturat fructum Martio & Aprili.

JETAIBA Braſilienſibus, Arbor cujus & fructus ab ipſis vocatur *Ietaia. Caudicem, folia & flores non invenio ab Auctore noſtro deſcriptos: Ex icone tamen folia cognoſci poſſunt.*

Fructum fert in ſiliquis, quatuor aut quinque digitos longis, duos latis, compreſſis, quodammodo duris, coloris ſaturate epatici & ſplendentis. Fracta ſiliqua ſeu malleo contuſa continet in ſe ſubſtantiam farinaceam, filamentoſam, pallide ſubincarnatam, tactu molliſſimam, referentem farinam ſiliginem leviter humectatam, quæque pulteſcere incepit, ſaporis alioquin farinacei & ſubdulcis. Huic autem ſubſtantiæ tres aut quatuor lapides, magnitudine dactylorum ſunt involuti, figuræ ovalis, ſed in duobus lateribus compreſſi, duri, glabri, coloris caſtanei: Pulpa comeditur cruda, eſtque ſaporis haud contemnendi.

Hæc arbor dat reſinam odoriferam; quam Braſilienſes vocant *Ietica cica*, Luſitani vero *Anime*, quia ſimilis & Animæ quæ ex India Occidentali affertur.

Lignum ejus valde durum uſurpatur ad trabes ædificiorum atque axes machinarum.

Plura de hac arbore & Reſina dicta invenies à D. VVilhelmo Piſone, cui & hæc Icon debetur.

IBIRAEE Braſilienſibus; Arbor cortice gryſeo, glabro: folia habet inordinate poſita, læte viridia, ſimilia foliis ceraſi noſtratis acidæ, ſed non ſerrata. *Reliqua apud Auctorem noſtrum deſiderantur*; ſed hanc utcunque deſcripſi, Americ. lib. xv, cap. 9. ſub nomine *Hivoraë* ex Joan. Lerio. Cortex eſt, inquit, ſemidigitali craſſitudine, ſapore gratus præſertim recenter detractus, Species Guajaci quantum accepi à duobus Pharmacopeis qui nobiſcum mare tranſierant. Eaque barbari utuntur adverſus luem veneream.

IBIRAPITANGA Braſilienſibus, Luſitanis *Pao Braſil:* Arbor ſatis alta, cortice fuſco, brevi-

brevibus ſpinis armato: ramis alternatim oppoſitis, in quibus & ramuli itidem oppoſiti, uti & folia ad eundem modum; inæqualia nimirum paria in quolibet ramulo; circiter digitum longa, figura Buxi foliis ſimilia, craſſiuſcula, ſaturate viridia, ſplendentia, ſine petiolis ramulis innitentia & quidem non extremitate quæ medio folii reſpondet, ſed verſus alterutrum latus. Hinc inde etiam in ramis prodeunt ramuli, ſeſquidigitum & amplius longi, multis floribus quaſi in unum congeſtis onuſti, pediculis ſemidigitum longis inſiſtentes, quinque foliolis conſtantes, quatuor vulgariter cavis & quinto repando, quod rubrum & in extremitate ſua flavum, reliqua flava, duo repanda proxima ungues habent rubros; in medio ſtaminula flavo-pallida, apicibus flaveſcentibus. Odoris ejuſdem, at fragrantioris, cujus Lilium convallium. Sequuntur flores ſiliquæ, oblongæ, duorum circiter digitorum, plane compreſſæ, exterius aculeatæ, obſcure fuſcæ, nihil in ſe continentes. Floret Decembri. Circa Alagoa & alibi frequens.

ANNOTATIO. *Fr. Ximenes.* Planta quam vocant *Cuhuraquam*, Mexicani *Quammochitl huitzquahuitl*, Hiſpani autem *Braſil*; eſt frutex ſpinoſus, agens radices candidas & ſurculoſas: è quibus prodeunt trunci exterius vergentes ad colorem roſſum, interius ſaturate rubentes, contorti; & pleni foliis pene figura cordis, cum multis venulis, quæ orbiculatim diſcurrunt à medio foliorum ad oras. Naſcitur in regionibus frigidis, planis, atque montuoſis Mechoacan: ubi & aliæ duæ ejus reperiuntur ſpecies, quarum unam vocant *Pinguaquam*, alteram *Iacuam*. Eſt ſapore adſtringenti, frigida & ſicca: tingunt illius ligno verum colorem coccineum: decoctum illius primo fit fulvum, & mox rubrum: Et ſi addas alumen tam elegantis coloris fit ut minium æquet. Lignum eſt frigidum, mitigat febres, reſtringit & corroborat.

CAMACARI Braſilienſibus: Arbor alta, caudice tamen haud craſſo, plerumque recto, cortice gryſeo: folia fert alternatim appoſita, longa & laurinis haud abſimilia, ſuperius ſaturate viridia atque ſplendentia, inferius dilutoria.

Arboris hujus cortice inciſo, effluit lachryma liquida, valde glutinoſa, paulum rufeſcens, nullius odoris manifeſti. Vtuntur ea adverſus vermiculos pedum, illinendo. Lignum arboris flaveſcit, & ciſtæ, quibus ſaccharum imponitur, ex illo conficiuntur.

PACO CAATINGA Braſilienſibus, Arbor, (*cujus nec caudicem nec folia nec flores ab Auctore deſcriptos inveni.*) Fructus fert in uvam congeſtos, novem aut decem digitos longam, magnitudine ceraſi ſilveſtris, nigri coloris, & nucleo ceraſino, adſtringentis ſaporis; à columbis avide devoratur, ab hominibus non: uſurpantur ad tingendum colore cæruleo: poſſunt autem baccæ ſiccari & diu conſervari.

ANNOTATIO. Videri poſſet eadem arbor cum illa quam Fr. Ximenes appellat *Guayabaram*, & in Inſula Hiſpaniola dici *Huberum* ſcribit; verum ambigo quia illius fructum edulem facit; noſter hunc ab hominibus edi negat, cum Oviedus teſtetur, fructui tam grandia eſſe oſſa, ut parum admodum edulis carnis habeat, fieri poteſt ut fructus Paco Caatinga edulis quidem ſit non tamen appetatur ab hominibus ob cauſam illam. Vide quæ in Deſcript. Americæ de Guayabara diximus.

CAP. VI.

Mamaoeira mas & fœmina. Vrucuri Iba.

MAMAOEIRA Braſilienſibus; vulgo *Papay*, cujus fructum Luſitani vocant *Mamao* à figura, quia Mammæ inſtar pendet in arbore: Duæ ejus reperiuntur ſpecies, Mas & fœmina. Mas ubique in ſilvis obvia, fœmina haud ita frequens, & in hortis tantum abundat.

Mas

Mas assurgit in altitudinem viginti & plurum pedum; in ambitu crassitie circiter duorum pedum. Cortex cinereus, satis lævis, & juglandini æmulus, in summitate autem ubi folia circumstant, aliquantulum ruffus. Folia autem ubique erumpunt circa caudicem, sed à terra ad medietatem altitudinis statim abscinduntur in junioribus, reliqua medietas usque ad summum foliis vestita relinquitur. Quodlibet folium insidet suo pediculo rotundo, cavo, rufescenti, satis crasso, fere directe à caudice extenso, sursum quoque & deorsum vergenti, unum, duos, atque etiam duos & semis pedes longo. Folium autem quasi centro suo insidet pediculo, orbiculare, pedem latum, sed in sex vel septem lacinias dissectum; & quælibet lacinia iterum septem habet incisuras, ita ut eleganter sint dissecta & læte viridia. In similibus pediculis provenit & flos: talis autem major pediculus dispescitur in plures ramulos, in quibus multi flores oblongi, suo brevi pediculo insistentes, quinque foliis incurvatis constantes, coloris pallide flavi, quasi è cera essent facti; in medio stat stamen pallide flavum. Flos inodorus & decidit, raro succedente fructu, nisi arbor sit transplantata & duorum aut trium annorum. Falsum porro mares non ferre fructum, uti & fœminam non ferre fructum nisi mas adstet, contrarium enim me multiplex experientia docuit: fructus vero maris quando nascitur pediculo illo longo pendulus est deorsum versus, figura similis fructui fœminæ, sed plerumque minor & exterius striatus quasi pepo, nimirum quinque striis secundum longitudinem, & quinque minus profundis alternatim positis, ita ut non male referat marsupium, quale fœminæ gestant in Misnia. Interius carnem & semina habet ut fœmina, sed non ita flavam aut bonam. Immaturi fructus copiose lacteum succum de se fundunt. Lignum arboris fragile & molle, turgetque eodem lacteo succo, ingrati & acerbi saporis.

Mamaoeira fœmina similis mari caudice & foliis, sed ut plurimum majoribus; neque pediculi foliorum sunt ruffi, sed virides. Flores fert non in pediculis longis, sed ad ipsum caudicem, ubi pediculi foliorum inseruntur. Flos est magnitudine floris Gladioli, constans quinque foliis flavis, supra duos digitos longis, vix tertiam partem digiti latis, instar ligulæ angustis, hæc deorsum retrorsum contorta, quasi è cera facta essent; in medio stamen ovale, pallide flavum, magnitudine nuclei pruni, cui insidet corona egregia, flava, figuræ fere ut illud genus fungorum quod *Zeigenbart* vocant. Flos dulcem odorem fundit instar Lilii convallium, sed non ita fortem. E medio cujuslibet floris nascitur fructus; nec folia floris decidunt ante quam fructus juglandis magnitudinem habeat, manente quoque ad tempus stamine floris in umbelico fructus. Fructus ita caudici adnati ad exortum pediculorum foliorum, referunt mammas, unde nomen meruerunt apud Lusitanos: magnitudinem acquirit pyri cotonei aut vulgaris melonis, & ejusdem figuræ: immaturus est viridis & incisus exsudat lac: maturus ex viridi flavus, carne lutea instar melonum, & cortex eodem modo separatur & fructus dividitur, qui in medio pulpæ copiosa habet grana, unus nimirum fructus viginti aut triginta supra centum & plura, ovalis figuræ, magnitudine coriandri, in superficie rugosa, fusca, nucleo intus albo: saporis sunt hæc grana ejusdem cum Nasturtio aquatico nostrate, includunturque pelliculæ tenui, splendenti; quæ detrahenda est, si quis semina velit servare. Pulpa eadem est quæ melonum colore & sapore, sed inferior. Fructus crudus edi potest, sed ut plurimum solus aut cum carnibus coquitur: non magni autem fit ob abundantiam. Si quis fructum immaturum decerptum abscondat in arena sub dio statim matureścit & fit flavus. Arbor toto anno fructibus onusta cernitur, & semper etiam floret. Ex quolibet

semine

ſemine annuo ſpatio habetur arbor fructifera: nulla autem durat ultra quatuor annos. Signum prognoſticon mortis eſt, quod cacumen ejus ſponte corrumpatur, illam enim corruptionem ſequitur totalis interitus. Raro reperitur arbor habens plus quam unum aut alterum ramum, maxima pars caret ramis, atque ita ſpecioſiores ſunt.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. *Papaya* eſt arbor mediocris, quæ fert folia grandia & ſimilia ficulneis, cum quibuſdam angulis; fructum magnum & craſſiuſculum, grati quidem ſaporis, ſed non ſatis probi nutrimenti. E fructu antequam maturuerit ſalit quidam liquor utiliſſimus contra impetiginem: ſuccus autem qui è maturo exprimitur, mitigat dolores ventris. Naſcitur in Inſula Hiſpaniola & regionibus calidis Novæ Hiſpanæ, uti Cuernavaca, Tlaquiltenango & Yoatepec. E fructu adhuc immaturo ſolent conficere conſervam, quæ mirifice temperat immodicum corporis æſtum, & recreat cor: cujus rei ſæpe experimentum cepi in noſtro Hoſpitali Guaſtepec. *Hæc ille.* Accepi à quodam amico qui aliquandiu vixerat in Inſula *Tabago* ubi hæc planta frequens, ut plurimum uno anno adoleſcere & fructus ferre: aſſurgere autem ad altitudinem quindecim & non raro viginti palmorum, craſſitudine pene humana: caudicem autem illius eſſe ſpongioſum & molliorem, ſine ramis, tantumque in ſummitate foliis eſſe coronatum; fructus enaſci ex ipſo caudice orbiculares, ſapore valde ſimiles meloni, & intus refertos granulis nigris ſapore ſinapi: credi denique leniter alvum laxare; & fructum interdum pendere quindecim libras.

VRVCVRI IBA Braſilienſibus: Palmæ ſpecies eſt per omnia dactylo ſimilis, excepta magnitudine, & quod folia non ſint ſpinoſa. Flos ut Locara: Fructus (qui & Urucuri vocatur) fert racematim ut Pindoba: quilibet autem habet magnitudinem pruni, lutea cuticula & pulpa lutea filamentoſa conſtans pauca, dulci: intus continet lapidem durum, in quo nucleus candidus, edulis: quilibet fructus inſidet cupulæ ſquamoſæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit inſtrumentum ad peti fumum hauriendum.

Ex ligno hujus arboris cæſo & contuſo (nam filamentoſum plane eſt) fit ſine alia opera farina, quam vocant *Farinha do pao* Luſitani & Braſilienſes Urucurî-vî qua utuntur in defectu Farinhæ de Mandioca, & eſt coloris rufeſcentis. Rami hujus arboris ſeu folia ſerviunt ad tegendas caſas & ad vinciendum, ſunt enim lenta, ideoque magno uſui ſunt itinerantibus. Ex fructu fit oleum uti è fructu Pindoba.

In ipſa arbore naſcitur polypodium, Caraguata, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur à Braſilienſibus *Vrucatû*, quam deſcripſi inter Herbas.

CAP. VII.

Guayaba. Araca-iba. Gonandima.

GUAYABA: Belgis **Granaet-peeren**, ob nucleos quos continet & ruborem pulpæ. Arbor in Malus figuram excreſcit & in plurimos ſe diffundit ramos. Cortex illius lævis eſt, pallidus, inſtar corticis Aceris. Folia fert bina ſibi oppoſita in breviſſimis pediculis, quæ prædita ſunt nervo & venis parallelis lunaribus oblique diſcurrentibus & valde conſpicuis; ad tactum dura, foliis Fagi ſeu rectius Hanenbuche noſtratis quodam modo ſimilia; inferius autem venæ protuberant, ſuperius profundæ ſunt, & quaſi rugoſa apparent folia. Eſt autem quodlibet folium ſuperius pallide viride & ſplendens quodammodo, inferius non ſplendens; duos vel tres digitos longum, unum vel ſeſquidigitum latum. In exortu porro binorum foliorum, alius pediculus brevior enaſcitur qui florem fert magnitudine floris Cotonei, quinque foliis albis conſtantem, ac in medio multa ſtaminula villoſa alba habentem, figura criſtæ pavonum. Florem ſequitur fructus, magnitudine & figura pomi noſtratis, oblongiuſculus paulo, cortice parum rugoſo ac cum maturuit ex viridi flaveſcente: pulpa quaſi ſanguine juxta in albo-pallido, continetque multos lapides granatorum aut meſpilorum inſtar, qui una comeduntur, ſunt enim parvi, gratique ſaporis fructus. Triplicem autem habet ſaporem & tot diverſas etiam facultates: nam cum maturus quidem, non tamen flaveſcens nec mollis, hinc ſaporis eſt auſteriuſculi, adſtringentiſque: quando flavus quidem eſt, non tamen mollis plane, tum bene ſapit & mediæ naturæ eſt, imo hinc optimus tam crudus quam coctus: quando denique plene flavus & mollis, tunc odorem & ſaporem habet dulcem inſtar fructus rubi Idæi, ac comeſtus movet alvum, nec ita ſalubris eſt ſi paulo largius ſumatur, nam & tunc in ipſo vermes generantur & facillime corrumpitur. Radix hujus arboris quinque aut ſex ulnarum longitudinem ſæpe ſuperat, exterius cuticula ruffa inſtar avellanæ prædita, interius tota alba, ſucculenta ac ſubdulcis. Hæc in aqua cocta ac pota mirifice medetur dyſenteriæ.

Hæc arbor non eſt naturalis hujus terræ, ſed aliunde ex America ſeptentrionali & Peru traducta. Nam primo unica fuit allata, dein aves comederunt fructus, & cum excrementis

grana

grana fructus reddiderunt, ex quibus multæ natæ & in infinitum auctæ arbores, ut jam nullum plantarium inveniatur ubi non exstet.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes. *Xalxocotl* (quam indigenæ Insulæ Hispaniolæ vocabant *Guayabo*, est arbor grandis, & ab Hispanis similiter vocatur *Guajabo*. Tres illius reperiuntur species; de una hic non agemus: reliquarum prima est foliis aurantiæ, sed minoribus & villosis; floribus candidis, fructu rotundo & pleno granulis instar ficuum, unde illi nomen natum quod sonat fructum arenosum: folia sunt acida, adstringentia & valde odorata, sanant scabiem, & solent illis uti in balneis: cortex est frigidus & siccus & valde astringens; decoctum illius discutit inflaturas crurum & sanat plagas fistulosas; surditati quoque volunt mederi & ventris dolores tollere, propter facultates quasdam occultas quæ in illo observantur. Fructus est calidus & siccus, præcipue pars ejus exterior quæ solida, nam interior tenera est & caloris moderati, redolens quodammodo cimices, nihilo tamen minus mensis infertur & à plurimis cum voluptate gustatur, licet non omnibus ex æquo conveniat. Sunt qui concoctionem adjuvare dicant & ventriculum calefacere, è causa frigida languidum. Secunda species fert fructus longe majores neque tam male olentes, itaque delicatiores censentur: folia illius sunt virentia instar Aurantiæ. Nascuntur locis calidis, montosis atque planis, præcipue in Cuernavaca & toto Marchionatu, ubi passim obviæ sunt. E foliis utriusque fit syrupus utilissimus adversus alvi fluxum, & tam efficax quam rosarum siccarum; componitur hoc modo: Sumunt foliorum sex libras & probe contusa macerant per noctem in duodecim quartillis aquæ, dein ad ignem tertiam partem excoquunt & percolant, additisque sex libris optimi sacchari, eousque coquunt donec consistentiam syrupi acquirat, de quo tantum sumitur quantum opus est pro ratione ægrorum. *Hæc ille.* Oviedus lib. VIII. cap. 19. hanc plantam ita describit. Est arbor grandis, foliis aurantiæ, sed rarioribus ramis & magis sparsis, frondibus quoque haud ita virentibus, formaque magis accedentibus ad Lauri folia, nisi quod latiora sint, crassiora, & venis magis turgidis. Duæ sunt species, sed utraque fert fructus instar pomorum, alios oblongos, alios carne rubra, alios candida, omnes cortice viridi aut flavo ubi plene maturuerint: verum quia maturi sapore sunt ingratiore & vermibus obnoxii, ut plurimum virides carpuntur: intus sunt solidi, in quatuor partes veluti divisi, quibus & granula quædam durissima continentur: in fastigio habet fructus coronam foliorum minutorum quæ facile excidunt. Meminit & Gomara & Monardes apud Clusium. Iconem ab Hispano acceptam edidi in Histor. Americæ lib. v. cap. 3. accepi deinde ramulum cum foliis & fructibus, verum immaturis: & deprehendi folia bene expressa & descripta ab Oviedo: fructus autem coronas habebant, sed foliola jam exciderant, neq; fructuum substantiam potui dignoscere, quia erant penitus siccati & contracti.

ARACA IBA Brasilienſibus: cujus fructus appellatur *Aracaguacû*; hæc arbor similis est Guayabo figura, cortice atque ligno: sed folia differunt: *quæ tamen ab Auctore nostro descripta non inveni, sed ex Icone agnosci possunt.* Fructum fert mediocris mali magnitudine, rotundum, quando maturuit viridem, & superne umbelicum obtinentem, carnem habet albam, odore, sapore & substantia carni Aracamiri similem: in medio autem continet multos lapides mole pisorum minorum, obrotundos, paululum compressos, ex albo subflavos & duros ut nuclei cerasorum,

rum, intus habentes nucleum album: adhærent hi lapides carni per multa filamenta tenuissima.

Species altera cujus fructus vocatur Araca-miri supra descripta est inter frutices.

GONANDIMA Brasilienſibus: Alta & procera est arbor, ſorbo aucupariæ ex parte ſimilis, cortice cinereo, caudice in multos ramos dispersо. Lignum illius inciſum fundit de ſe luteum ſuccum, qui ſponte effluit ac poſtea indureſcit, ita ut inſtar picis ſit fragilis, nullius odoris nec uſus, quod ſciam, apud Incolas. Et quia hæc arbor ripas amnium amat, radices habet multas, varie extra ripas ſuper aquas contorte expanſas. Folia habet ſibi invicem oppoſita, anguſta, acuminata, ſolida, lævia, viridia, ſplendentia: Flores fert multos umbellatim, qui ita proveniunt: primo elegantiſſimi miniati coloris, in ſingulis pediculis ſaturate rubentibus, ſemidigitum aut plus longis enaſcuntur ſeptemdecim, octodecim, viginti juxta ſe in una umbella, rudimenta floris conſtantia ex foliolis complicatis, ovalis fere figuræ, & magnitudine pruni ſilveſtris, eleganter quinque lineis obſcure rubeſcentibus ſecundum longitudinem quaſi diſtincti; hæc paulo poſt ſe pandunt in florem quinquefolium elegantiſſime rubrum, conſtantem quinque foliis cavis ſeu ſemilunaribus, exterius curvatis: in medio extat ſtamen ſaturate rubrum, figura plane ut Caryophyllus aromaticus, cui ſuperius adhuc quinquangularis ſtellula rubra impoſita cernitur. *Fructum hujus arboris ab Auctore deſcriptum non inveni.*

CAP. VIII.

Aninga iba. Arariba. Mucuitaiba. Tamarindi. Ivaumba.

ANINGA IBA Brasilienſibus, arbuſcula quinque aut ſex pedes alta, unico tantum caudice, cortice cinereo inſtar juglandis: fert ſuperius ſeptem, octo, decem aut etiam plura folia, magna, nervo & venis conſpicuis, figura pene Sagittalis majoris; quæ ſingula inſident pediculo ſuo ſucculento & minimum digitum craſſo, ſeſquipedem longo, & in medio proceſſum inſtar cornu habenti. In eadem ſummitate inter folia enaſcitur julus (qui fructus illius eſt) multis quaſi quadratis conſtans. Comeditur tempore neceſſitatis. Florem fert unicum, magnum, unico folio carinato conſtantem, coloris pallide flavi; in medio autem habet ſtamen craſſum, flavum. Fructum fert ovi Struthionis magnitudine, vel etiam majorem & ejuſdem figuræ.

Ex ligno hujus arboris viridi atque ſicco faciunt Brasilienſes *Iangadas*, id eſt, rates ſuas ad fluvios trajiciendos.

Vide plura de hac in commentario D. Piſonis.

ARARIBA Brasilienſibus: Arbor cortice cinereo, inſtar Fraxini interius albo, qui in aqua coctus fit ruber & cum illo tingitur. *Nihil præterea de hac Arbore ab Auctore annotatum inveni.*

MVCVITAIBA & MOCITAIBA Brasilienſibus, *Pao Santo* Luſitanis. Arbor figuram grandis quercus aut pyri ſilveſtris habens; cortice cinereo, glabro: folia pyri noſtratis ſimilia. Flores fert, *quos tamen Auctor non deſcripſit.* Lignum ejus ex albo ſubflavum eſt, medium autem ex ruſſo nigricat; optimum eſt & duriſſimum.

In ſummitate arboris hujus & ſummis illius ramis naſcitur planta alia Spithamæ longitudine, quæ radiculis nititur in ramis, & radice paulo craſſiori; in hac ordine reperiuntur octo, novem

novem vel decem globuli flavi instar myrobalanorum, striati & superius acuminati, in quo acumine folium extat, sex aut septem digitos longum, angustum, dilute viride & ad flavum inclinans, nervo in medio secundum longitudinem.

ANNOTATIO. Alia videtur hæc Arbor à *Guayacan*, quam similiter Hi spani vocant *Palo Santo*, quia illa (ut scribit Fr. Ximenes) arbor est mediæ magnitudinis, trunco silvestri, macilento & spinoso, foliis paulo majoribus rutæ foliis: floribus cæruleis; cortice cinereo, licet qui truncum crassiorem tegit sit rubicundus: Lignum fuscum & medulla Cyanea. Cortex est valde amarus, unde una cum foliis creditur calidus in secundo gradu, cum manifesta siccitate, quamvis in medulla amaritudo illa non sentiatur. Iconem autem herbæ illius quæ in summis illius ramis nascitur, ex herbis siccis ab Auctore collectis, delineandam curavi. Globuli autem illi flavedinem suam adhuc obtinent licet siccissima; interius autem continent spongiosam substantiam cum multis filamentis quæ illam permeant. Radix autem crassior è qua filamentosæ radiculæ oriuntur squamosa est.

TAMARINDI: Lusitanis *Tamara azecla*: Arbor in maximæ Tiliæ magnitudinem excrescit, caudice exterius gryseo, ligno albo ut Betulæ & satis lento. In multos expanditur ramos, quorum quilibet in multos minores dividitur, qui ramulos gerunt

hinc inde alternatim dispositos, tres aut quatuor digitos longos, in quibus ordinatim posita foliola parva, paulo plus semi digitum longa, minora quoque, angusta, æqualis undique latitudinis, figuræ cylindraceæ (conveniunt cum foliis Securidacæ veræ Clusii Rar. Plant. Hist. pag. ccxxxvi. quo ad figuram, sed prope pediculos non sunt angusta) bina autem ubique sibi exacte opponuntur & nullis fere pediculis innituntur, ac arcte se mutuo attingunt. Inferne foliola dilute virent, superne saturatius: ac inferne nervo secundum longitudinẽ, & venulis transversis secundum latitudinem, sed valde exilibus prædita, quæ superne vix conspiciuntur. Egregiam aciditatem sapore referunt & ideo in febribus sitis exstinguendæ gratia manducantur. *Florem non describit Auctor.*

Fructus in extremitate ramulorum in quolibet pediculo solitarius provenit; figura varians: quidam enim figura & magnitudine ficus exsiccatæ compressus, quidam siliquæ fabæ majoris, quidam instar columellæ laccæ qua literas obsignamus. Omnes cortice externo fragili, coloris mespilorum, tenui, quando maturi sunt. Pulpa plenus cortex nigricante, filamentosa, acidi saporis gratissimi. In medio pulpæ in quolibet fructu seu siliqua duo aut tres lapides amygdalorum figura aut orbiculares & compressi inveniuntur coloris castaneæ splendentis: Nucleus Tamarindorum terræ commissus annuo spacio in arbusculam quinque pedes altam excrescit.

ANNOTATIO. Garsias ab Horto apud Clusium agit de Tamarindis lib. I. cap. XXVIII.

Folia ejus dicit inciſa minutim palmi magnitudine, fructus in arcus aut digiti incurvi figuram efformari; hujus immaturi corticem virere, ſiccati vero cinereum eſſe, qui facile avellitur: nucleos continet ſativorum Lupinorum magnitudine, quodammodo rotundos, ſed planos, colore furvos, ſed læves; quibus abjectis pulpæ uſus eſt, quæ lenta & viſcida. Chriſtophorus autem à Coſta cap. xxi. ſcribit folia filicis fœminæ (quam Hiſpani *Helecho*, Cantabri *Ariſtora* appellant) foliis perſimilia, dilute virentia, valde elegantia; guſtu acido, gratoque: flores candidi, aureæ mali floribus admodum ſimiles forma exteriore & odore, attamen octonis foliis conſtantes, quorum quatuor interiora alba ſunt & craſſiora, quatuor vero exteriora tenuiora, & bina ex his eleganti nervo radiata; è medio flore quatuor enaſcuntur ſtamina corniculorum modo inflexa, candida & tenuia.

IVA VMBV Braſilienſibus: Arbor cortice fuſco, ac hinc inde in ramis ſpinoſa. Folia fert oblonga, læte viridia, craſſiuſcula, ad tactum mollia, nervo ſecundum longitudinem & aliquot venis obliquis, plerumque retrorſum inclinata: ac in junioribus ramulis quibuſdam ſolitarie ſibi oppoſita, in adultioribus & pleriſque aliis alternatim poſita: duo vel tria juxtà ſe brevi pediculo innitentia. Ad pediculos foliorum naſcuntur floſculi minimi ſolitarii vel duo aut tres juxta ſe poſiti, quinque foliolis conſtantes. Hos ſequitur fructus, pruni noſtratis flavi magnitudine & figura, flavus quoque; cuticula & carne ut prunum, ſaporis boni, ſubacidiuſculi, & cui mixtus ſapor amygdalarum amararum. Intus continet lapidem figura baccæ Lauri, durum, ſed non ita craſſum, & qui facile dentibus frangitur: continens nucleum avellanæ mediocris figura & magnitudine, ſubſtantia & ſapore ſimilem amygdalis dulcibus. Fructus eſt edulis; maturus Januario & Februario ſponte decidit & colligitur.

Datur & alia ſpecies Umbu, cujus radices aquam præbent ad bibendum.

CAP. IX.

Cambuy. Guirapariba. Japarandiba. Urucuru iba. Curuiri. Anda.

CAMBVY Braſilienſibus, Luſitanis *Myrta*: Arbuſcula ligno lento; cortice cinereo. Folia fert ſibi oppoſita, faſtigiata, anguſta, ſolida, ſplendide virentia, in extremitate autem ramorum ſemper duo folia ſunt coloris uranei aut ruffi. Flores *non deſcripſit Auctor*. Fructus fert baccas rubras magnitudine ceraſorum, quæ maturæ nigricant, continentque intus nucleum tenui cortici incluſum. Folia digitis trita ſpirant egregium odorem, & ſunt ſaporis adſtringentis.

GVIRAPARIBA Braſilienſibus: Arbor magna & ampla: cortice ſimilis Arbori Guayabæ. Folia fert parva in ramulis oppoſitis oppoſita, in quolibet ramulo æqualia paria, cylindracea aut ſimilia, ſaturate viridia; nervo ſecundum longitudinem & venulis tranſverſis vix conſpicuis prædita. Lignum interius coloris eſt obſcure Olivacei, ad nigrum vergentis, exterius tamen ex parte eſt pallidum, & illud interius amari eſt ſaporis, ſi viride maſticetur. Ebeni ſpecies eſt, quare & à Portugallis Ebeno vocatur. *An florem aut fructum ferat non explicat Author.*

ANNOTATIO. *Lignum è variis Americæ partibus Europæ infertur, & in illo artifices jam vulgo verum Ebenum mentiri didicerunt, nigro colore illud imbuentes, nec facile fraus agnoſcitur ob ſimilem pene duritiem.*

JAPA-

JAPARANDIBA Brasilienſibus, ſive, ut Luſitani efferunt, *Ieniparanduba*, Arbor eſt cortice cinereo; paucos habet ramos; Folia autem ſine pediculis ullis inordinate & copioſe circumpoſita, pedem circiter longa, figura pene linguæ niſi quod in exitu ſint acutiora, foliis Janipabæ nonnihil ſimilia; leviter quaſi crenata in ambitu, nervo ſecundum longitudinem conſpicuo, multiſque coſtis eminētibus ſecundum latitudinem perducta; tres vero tantum digitos lata, ubi latiſſima. Florem fert inſignem, orbicularem, diametrum fere trium digitorum habentem & octo foliis conſtantem roſaceis, albis quidem, ſed ad oras paulum incarnatis, in medio ſtant multa ſtaminula erecta in orbem compoſita & inſtar ſemilunæ incurvata, & quaſi globum repræſentantia, lutea, apice flavo & tremulo: flos autem inſidet craſſo ligneo pediculo (plerumque bini in tali bifido pediculo) ſuaviſſimi odoris inſtar Roſæ, imo ſuavior. Florem ſequitur fructus, mali magnitudinem æquans aut etiam ſuperans, maliformis quidem, ſed ſuperna parte planus, quaſi pars abſciſſa eſſet. Duo aut tres plerumque juncti in bifido aut trifido pediculo inveniuntur. Color fructus externus eſt gryſeus, intus flavus, ac cortice conciſo continet intus nucleos magnitudine amygdalæ ſive avellanæ, oblongos, ſed anguloſos, cordis humani figura; quilibet filamentoſam, flavam ſubſtantiam, arteriæ figura ſuperius inſectam, habens: & hæ arteriæ prodeuntes ex omnibus nucleis, uniuntur in media fructus cavitate: quodlibet granum cum ſua appendice repræſentat Cor cum arteria magna abſciſſa in partem. Color nucleorum ſplendet, epaticus, in ambitu quaſi multis venulis diſperſis, interius autem ſub ſuo tegmine amygdala continet nucleum in duas partes fiſſilem, album. Lignum arboris eſt durum, medulloſum; & cortex exterior ligni ſubnigricat ut Alni.

VRVCVRI IBA Braſilienſibus; Palmæ ſpecies eſt, dactylo per omnia ſimilis, excepta magnitudine, & quod folia non ſint ſpinoſa. Flos ut Iocara; Fert fructus (qui Urucuri vocantur) racematim ut Pindoba, magnitudine pruni, cuticula lutea, & pauca pulpa lutea filamentoſa, dulci; continet intus lapidem durum, in quo nucleus albus, edulis: quilibet fructus inſidet cupulæ ſquamoſæ. Ex cortice nuclei applicato tubulo fit inſtrumentum ad hauriendum fumum tabaci. Ex ligno hujus arboris cæſo & contuſo (nam eſt plane filamentoſum) fit ſine ulla opera *Farinha do pao*, & *Vricurî-vî*, qua utimur in defectu Farinhæ de Mandioca, & eſt coloris rufeſcentis. Rami hujus arboris ſeu folia, ſerviunt ad tegendas caſas, & ad vinciendum, ſunt enim lenta, & ideo magno uſui ſunt itinerantibus. E fructu fit oleum ut è Pindoba. In eadem arbore naſcitur polypodium *Caraguata*, quæ aquam præbet ad bibendum, vocatur Urucatû, quam deſcripſi inter Herbas.

ARBOR *(cujus nomen Auctor non adſcripſit, ſed hanc dedit Iconem)* folia fert ſimilia Lauri foliis, oblonga, duo ſibi oppoſita (nonnunquam unum ſolitarium in extremitate ramorum) quaſi in frondes congeſta, inferius dilute; ſuperius ſaturate viridia & ſplendentia. Fert florem, *(quem tamen Auctor non deſcribit.)* Fructum autem pruni Damaſceni figura & magnitudine, qui immaturus adhuc eſt flavus, maturus autem fit niger, pulpam continens pruni modo, ſaporis adſtringentis; & intus lapidem ovalem inſtar dactylici lævem & durum.

CVRVIRI Braſilienſibus; Arbor hæc prope terram ſtatim in multos caudices & ramos late ſe explicat ad modum *Ibipitinga*, cujus etiam ra-

mos & folia, eodemque modo disposita habet ac sibi opposita. Fert flosculos tres vel quatuor juxta se positos. Post hos provenit fructus, magnitudine uvæ spinæ vel etiam minor, rotundus, lutei coloris, cuticula tectus ut Ribes & umbelico præditus ut uva spina, saporis subastringentis: quilibet autem unum aut duos lapides continet, magnitudine seminis Cannabis. Edulis est & sæpe commodi.

ANDA Brasilienſibus: Arbor vasta atque elegans, cujus folia & flores ex Icone cognosci possunt; florum autem color insigniter est luteus. Lignum illius plurimi est usus. Barbari autem cortice illius utuntur ad capiendos pisces; aqua enim in qua maceratus fuerit omnes animantes soporantur. Fructum fert rotundum, cortice virìdi instar juglandis tectum, qui in se nucem continet magnitudine pomi, una extremitate acuminatum & uno latere fissuram habentem, dura testa, qua concussa, intus duæ castaneæ continentur, dulces & boni saporis. Hæ duæ commestæ purgant bilem & pituitam absque ulla molestia, omnique ætati & sexui, imo & prægnantibus conveniunt. Possunt quoque ex iis, cum saccharo pauxillo, semine anysi & cinamomo tabellæ fieri, quæ sunt gratissimum medicamentum iis, qui abhorrent à purgantibus. Dosis autem duæ castaneæ.

ANNOTATIO. Descripsi hanc eandem arborem in Americæ Descriptione lib. XV, cap. VIII. Fructus autem Iconem dedi lib. XVI, cap. XI. eleganter ad vivum ex-

pressam, ea mole qua erat; nesciebam autem tunc cujus arboris esset fructus, aut quo nomine ap-

ne appellaretur; ſed poſtea monitus fui à Luſitano, fructum eſſe Andæ arboris, atque etiam alios fructus ejus ſuo nomine notatos accepi.

CAP. V.

Guaibi pocaca biba. Saiimbe Iba. Inga ſpecies. Quity.

GUAIBI POCACA BIBA Braſilienſibus: Arbor ligno, cortice, medulla, & fragilitate Sambuco æmula, elegans; in multos ramos diſpeſcitur; qui in extremitatibus ſuis longa germina protrudunt, & in iis multos ramulos ternos aut quaternos juxta ſe poſitos. Bina folia ſemper ſibi opponuntur, brevibus pediculis innitentia, ad tactum dura, inſtar membranaceæ chartæ, exterius Salviæ foliis recentibus, venis & viriditate ſimilia, ſuperius dilute viridia, duos aut paulo amplius digitos longa: Inter ramulos etiam foliorũ prodeunt pediculi duos aut tres digitos longi, qui viginti duos aut quatuor floſculos umbellatim congeſtos habent, figura florũ primulæ veris: quilibet conſtat quinque foliolis dilute flavis; in medio autem ſtaminũ loco propendent multa filamenta ſeſquidigitum longa, quæ quoad medietatem lutea ſunt, exteriore medietate crocum orientalem ruffo colore & criſpitudine referunt, & in extremitate cujuſque viſitur punctulum flavum: floſculi ſunt ſuaviſſimi odoris & arbor florens pulcherrima. Lignum odore Sambucum refert. Fructus fert in ſiliquis, quatuor aut quinque digitos longis, anterius faſtigiatis, cætera parallelogrammis ac paulum compreſſis: in utraque laterali extremitate quaſi ſutura ſutoribus uſitata ſunt clauſæ. Matura ſiliqua, *quomodo ſe extus & intus habeat non deſcribitur ab Auctore.*

SAIIMBE IBA Braſilienſibus dicta, *Caiveira brava* autem Luſitanis. Arbor fere ut *Acajúiba*, folia quoque illius foliis æmula, verum ad tactum duriora, rugoſa & hiſpida; alioquin ſimiliter diſpoſita. Flores fert quaſi umbellatim congeſtos, multos, parvos, inodoros.

Floret menſe Martio, ſed nullum fert fructum.

INGA ſpecies, Belgis vulgo hic Lotus. Arbor eſt haud magna, ramos & ramulos oppoſitos habens alternatim & in ramulis duo, tria, aut quatuor paria foliorum acuminatorum itidem oppoſita: caulis ad quodlibet folium alatus cordis figura, ut & reliquæ ſpecies. Fert florem, *quem tamen Auctor non deſcripſit.* Fructus eſt ſiliqua fabacea, compreſſa, flava, duos, tres, vel quatuor digitos longa, intus quatuor, quinque, ſex, vel plura ſemina tranſverſim poſita continens, veſtita pulpa nivea, quaſi holoſericea, ad tactum frigidiuſcula, ſaporis dulcis gratiſſimi, quæ ſponte ſeparatur ab invicem pro numero granorum ſeminis, & dentibus ſeparatur à ſeminibus & comeditur, ſemen minime, quod eſt olivacei coloris, oblongum, fiſſile in duas partes ſecundum longitudinem: fructus edulis, bene ſapiens, maturatur Majo.

INGA OPEAPIIBA Brasilienſibus: Arbor eſt cortice cinereo, in multos ramos expanſa; folia ſibi directe oppoſita habens, duos aut duos & ſemis digitos longa, rufeſcente nervo & venis ac pilis rufeſcentibus ſuperne & inferne; juniores ramuli item pilis veſtiti. Poſt flores proveniunt ſiliquæ parallelogrammi figura compreſſæ, & in totum pilis hirſutæ ruffis, in quibus continentur ſemina: *cætera apud Auctorem deſiderantur.*

INGA alia ſpecies; Arbor cortice fuſco, in multos ramos expanſa: folia appoſita & ramos alatos habens, ejuſdem pene formæ & conditionis; nec diſtat multum à cæteris ſpeciebus præterquam fructibus, qui flores ſequuntur, quatuor, quinque, ſex aut ſeptem pedes longi, ex viridi ſubrufeſcentes, contorti ſacchari pennidii figura, vel confectarum radicum pimpinellæ: *quid illis contineatur ab Auctore proditum non inveni.*

INGA Braſilienſibus. Arbor cortice fuſceſcente, ut Alnus, ligno lento; Folia habet longa non ſerrata, viridia, ordine ſibi invicem oppoſita, & præterea ramulos inter folia appendicibus alatos, quæ cor effigurant, & viridia ſunt ut folia ipſa. Ad exortum autem ramulorum in ramis majoribus, terni ſemper juxta ſe invicem proveniunt pediculi, ſeſquidigitum longi, in quorum ſingulis, duodecim, quatuordecim, quindecim, plures paucioreſve, in uvæ modum, enaſcuntur ovalia capitula, quæ ſeſe pandentia dant florem, conſtantem quinque foliolis albis, leniter hirſutis inſtar ſerici, figura florum Lilii convallium ferme ſimiles: è medio autem floris exit manipulus filamentorum albiſſimorum ſericeorum, longitudine duorum digitorum: flos porro dulcis odoris, ut Tiliæ: filamenta hæc in extremitate apices luteos obtinent, ac ſtant erecta inſtar plumarum, & decerpto flore marceſcunt. *An fructum aliquem ferat ab Auctore non additur.*

ANNOTATIO. Variæ ergo Ingæ ſpecies, quarum hæc poſtrema proprie nomen ſibi videtur vendicare, & etiam diligentiſſime ab eo fuit deſcripta præterquam quod fructum non deſcribat. Mirum autem quod neque

apud

apud Auctorem Lusitanum quē in descriptione Americæ sum secutus ullam hujus arboris inveni mentionem, ita ut judicem aut ignobilē esse arborem, aut forte alio nomine magis notam.

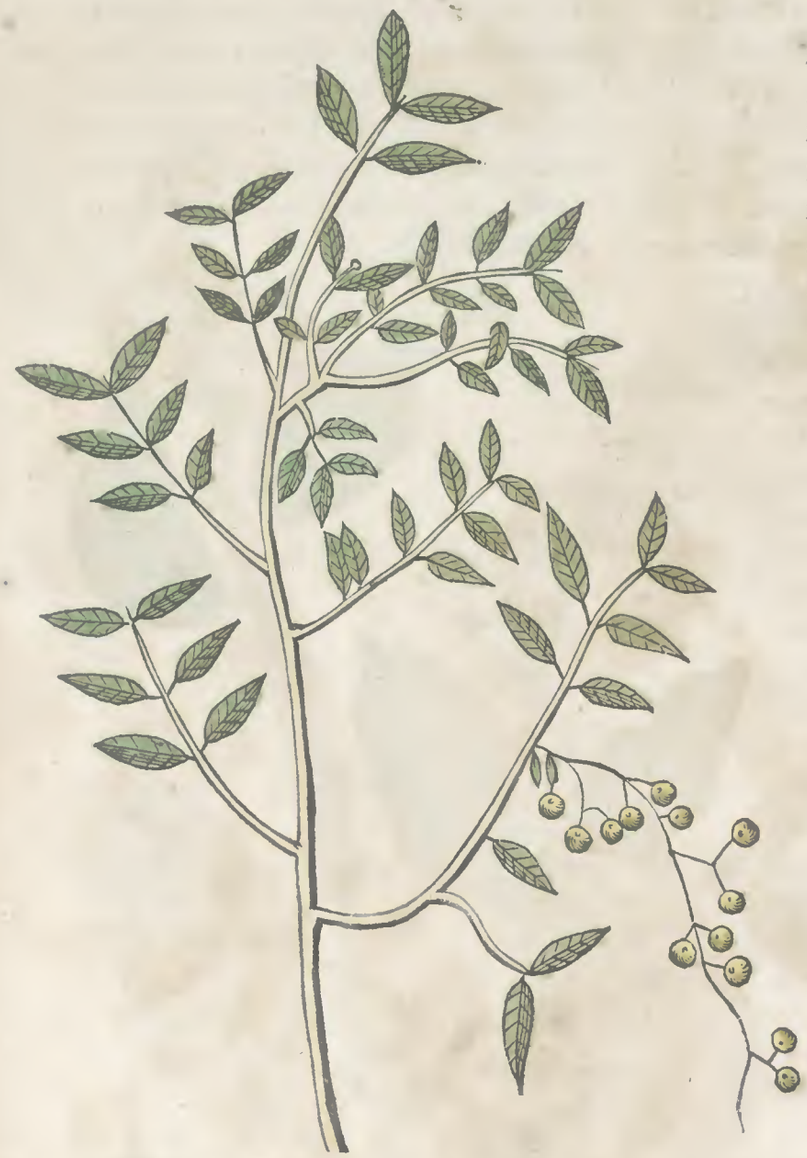

QVITY Brasilienſibus, Lusitanis *Pao de Sabaon*, & fructus *Sabaon*. Arbor est cortice cinereo ut Fraxinus, mediocris magnitudinis, ligno fragili. Folia læte viridia, oblonga, non serrata, splendentia, quatuor, quinque aut sex digitos longa, vel sibi oppoſita vel solitarie posita, nam inordinate ponuntur. Fert flores, *quos tamen Auctor non descripsit*. In singularibus ramulis multos fert fructus; quilibet proprio pediculo insidet, duplicem rotundam eminentiam habens instar natium aut mammarum, magnitudine globuli lusorii aut majore, rotundus, flavus instar ceræ splēdens & transplendens, ita ut globulus niger qui intus latet videri possit, qui fructu commoto strepitum edit, nam ampla est cavitas: caro circumjecta haud crassa, cuticula tecta, lenta & glutinosa, saponis vicem explens, eodem enim modo spumam excitat: amarissimi saporis nec ab ulla ave gustatur: ideo & vestimentis ex parte nocet & cōmodius usurpatur cortex Vbinhume: globulus in fructu contentus niger, durissimus, rotundus, magnitudine ceraſi, ac in eo nucleus albus pellicula ruffa instar avellanæ tectus, figuram capitis psittaci cum suo rostro habens, sponte divisibilis.

Fructus mense Octobri matureſcit.

CAP. IX.

Guititoroba. Guiticoroya. Guiti-iba. Ibicura pari.

GVITI Brasilienſibus plures sunt ſpecies, quas ordine describemus: prima ſpecies dicitur ipſis GVITI-TOROBA, Belgæ nostri vocant **Steen-appel**.

Elegans est arbor, Aurantiam magnitudine superans: folia fert in frondes congesta, semipedem longa, saturate viridia ut Lauri folia, splendentia & crassa instar pargameni, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem, & venis transversis alternatim positis vel oppoſitis. In extremitate frondium inter copioſa folia proveniunt flores brevibus pediculis, ex calice rotundo, magnitudine florum Tiliæ cavi ut nola ac rotundi, unico folio constantes, sexque in circumferentia sciſſuris ad medietatem usque, quæ floris globulum veluti in sex foliola dispescunt. In medio cavitatis stamen instar pilæ, quod alia sex staminula circumstant, ex medio cujusque secturæ prodeuntia & spongiæforme corpuſculum gestantia: dulcis odoris est ut flos Tiliæ, totus flavus è viridi mixtus. Arbor inciſa lac exsudat. Fructum fert rotundum, Au-

rantiæ mali magnitudine, ſuperius paulum turbinatum, abſque corona, flaveſcentis è purpureo coloris, inodorus quando integer, ſed conciſus validum odorem ſpirat nauſeabundum, ſimilem pinguedini antiquæ ex carne flava & ſolida, dulcis ſaporis. Intus juglandis ſeu mediocris ovi gallinacei ſeu majoris caſtaneæ magnitudine continet lapides rotundos, plus medietate una colorem & aſpectum habentes nucis muſcatæ, altera medietate læva ac ſplendente, inſtar ſpeculi convexi, umbræ coloris nucleum in ſe continet. Fructus comeditur ſed ego abhorreo ab illius odore & ſapore. Decidit ſponte quando maturus eſt, alias non edulis, nam lacte acri plenus antequam decidat. Florebat Aprili 1640. in Inſula Antonii Vaaz, Fructus maturus erat Februario ad Promontorium S. Auguſtini.

GVITIIBA cujus fructus *Guiti-coroya* Braſilienſibus altera ſpecies *Guitî:* Arbor cortice gryſeo: rami folia habent in frondes quaſi congeſta: nimirum pediculi ſunt in extremitatibus ramorum, unum aut ſemidigitum longi, alternatim oppoſiti, quilibet duo aut tria folia habens, quorum quædam alternatim oppoſita, novem, decem, duodecim aut quatuordecim digitos longa, quatuor, quinque aut ſex digitos lata, ad tactum inſtar corii Hiſpanici, oblonga, linguæ fere figurâ, ſuperius dilute viridia, inferius ochræ coloris, nervo eminente ſecundum longitudinem & coſtis obliquis partim æqualibus, partim inæqualibus intervallis diſtincta: hinc inde molli lanugine obducta. Ad frondes naſcuntur flores in longam ſpicam congeſti, parvi, flavi, nullo odore. Floret Ianuario & Majo aut Iunio fructum maturat. Ad domum Luſitani prope Aretangy arbor eſt duplex, uno caudice aſcendens, hinc in duas quaſi arbores, quinque circiter pedum altitudine ſupra terram ſe diſtribuens; unum latus arboris uno anno, alterum altero fructus fert; tertio arbor quieſcit, nec florem nec fructum ferens, quarto iterum fructifera. Eſt autem fructus magnitudine pomi vulgaris, ſed non exacte rotundus, verum quaſi informis rotunditatis & inæqualis ſuperficiei; coloris exterius & in cute, quem habet, ut panis ſecundarius vel ater, vel cortex fuſcus Betulæ, ad tactum cedens; interius pulpam habet flavam, ad viſum ut caſeus putridus Hollandicus: pulpa pauca, lapidem ambiens, quaſi arena ad morſum; dulcis ſaporis & odoris, utraque qualitate quaſi panem æmulans: lapis magnus, magnitudine & figurâ ovi gallinacei aut etiam major, cortice filamentoſo & lignoſo ad tactum hirſuto ut Guiti-toroba. Odore panis fere, coloris ex albo flaveſcentis: continet in ſe nucleum in ſubſtantia ſulphurei coloris cum albo mixti, in ambitu ex ſulfureo & incarnato mixti, conſiſtentia nucis Coco, guſtu aſtringente: Hujus nuclei dragma ſemis raſa minutim datur in aqua ſimplici contra dyſenteriam maximo cum ſucceſſu. Caro commeditur, ſed nucleus non.

IBACVRAPARI Braſilienſibus. Arbor eſt mediocris, cortice gryſeo. Folia fert in frondes congeſta, ab uno ad quatuor digitos longa, læte viridia, foliis Perſicæ haud abſimilia, nervo ſecundum longitudinem & coſtis tranſverſis ordine diſtinctis. In cujuſlibet extremitate umbella enaſcitur, plerumque in quatuor brachia rhombi inſtar expanſa, quodlibet brachium iterum in multos pediculos, in quorum quolibet floſculus provenit calice albo, digitum longo, ſuperius in quinquangularem ſtellam diviſus, coloris obſcure cæruleo-purpuri, ino-

dorus

dorus. Sequitur fructus pruni equini magnitudine, figura renis ovilli, in ſuperficie glaber, cuticula lutea: & interius carnem luteam habens, odoris ut ſapo Hiſpanicus. Carni autem in-

voluti duo lapides figuræ ellypticæ, compreſſi, duri. Fructus non comeditur.

Anno 1642. florebat & fructus habebat XXI. Februarii.

GVITI IBA cujus fructus Braſilienſibus ſimpliciter dicitur *Guitî* vel Guitî-mirî. Arbor Tiliæ magnitudine, ſed caudice non ita craſſo: Folia fert linguæ figura, circiter quinque digitos longa, ſeſquidigitum lata, læte viridia, ſplendentia ut pyri noſtratis, inferius alba lanugine obducta (quæ digitis abſtergi poteſt; juniora tota lanugine obducta flaveſcunt) alternatim poſita in ramulis: & ad quemlibet pediculum brevem foliorum uvula progerminat una vel duæ aut tres junctæ, veſtitæ globulis parvis albicantibus, qui ſe aperientes produnt floſculos albos, ſex parvulis foliolis conſtantes, in medio multa ſtaminula alba cum apicibus pallidis, inſtar ſcoparum ſetacearum ſtant erecta.

Fructum fert ellypticæ figuræ, magnitudine ovi gallinacei, interdum & majorem, initio viridem, ubi maturuit flavum exterius, citrina cuticula tenui, quæ facile ſeparatur, tectum. Pulpa ejuſdem coloris, mollis ut pirum emollitum, eſtque filamentoſa ob filamenta quæ exterius lapidi fructus adhærent, qui magnus, ovalis, exterius ex albo flaveſcens, villoſus, mediocriter durus, nec craſſus, magnum nucleum ex flavo incarnati coloris continens, ſiccum, amaricantis ſaporis: Caro autem fructus intus pauca, dulcis ſaporis, & quaſi muſcus dulcedini admixtus eſſet. Iulio fere & Auguſto floret, Martio fructum maturat.

CAP. X.

Ibapurunga. Ibipitanga. Viſqueiro. Ibabiraba. Muivî. Mureci. Guapereiba.

IBAPVRVNGA Braſilienſibus: Arbor cortice & ligno Sambucino; fert folia in pediculis duos digitos longis, qui bini opponuntur; & in quolibet tria folia juxta ſe poſita ſunt, more phaſeolorum (in extremitatibus enim ramorum folia in frondes congeſta, terna tamen appoſita) ſuperne viridia, ſplendentia, inferne albicans color viriditati admixtus; ſuperius etiam piloſa, inferius magis hirſuta, nervo & venis conſpicuis.

Ad quemlibet pediculum foliorum etiam provenit pediculus qui fert flores quinque foliis conſtantes (*colorem non prodit Auctor*) poſt quos, in quolibet pediculo lõgo congeſti conſpiciuntur tres, quatuor, quinque fructus, magnitudine uvæ ſpinæ aut avellanæ nucis, rotundi, immaturi virides, ſplendentes; maculis albicantibus conſperſi, maturi vero obſcure purpurei, nigreſcentes, punctulis albicantibus ubique notati: detracta cute ſubjacet caro, ſub ipſa quidem purpurea ſeu brunna, interius alba, & in medio lapis durus, figurâ & magnitudine amygdalæ, continens tres nucleos albos, parvos. Comeduntur detracta cute & ſunt ſaporis dulcis parum manifeſti. Matureſcit menſe Februario.

IBIPITANGA Ceraſus Braſiliana: Arbor figurâ ceraſi noſtratis acidæ. Cortex albicat & truncus quaſi contortus in multos ramos diſpergitur. Folia habet lævia, ſuperne ſaturate viridia, inferne dilutiora, bina ſemper directe oppoſita. Ad foliorum exortum multos fert flores, in pediculis ceraſinis, albos, quatuor foliis conſtantes, & multis ſtaminulis. Flores ſequitur fructus miniatus, magnitudine verticilli ſeu baccæ mori, rotundus & profunde ſtriatus octoties ut globulus, quo mulieres marſupia affigunt. In umbelico quatuor ſtaminula viridia habet ex foliolis minimis, cuticula veſtitur miniata ceraſina, pulpa quoque miniata, ſucculenta, ſaporis calidi & ſubamari aliquid de capſico participantis: lapidem continet rotundum, paulum compreſſum, albicantem, haud durum, in quo nucleus deprehenditur albicans amari ſaporis: qui lapis non poteſt dignoſci à lapide fructus Maſaranduba.

VISQVEIRO Luſitanis: Altiſſima arbor, & latiſſime ramos ſuos expandens, cortice gryſeo aut ſubrufeſcente: in ramis autem alternatim poſitis fert ramulos quoſdam directe, quoſdam alternatim oppoſitos, inque his appoſita ſibi folia parvula foliis pene Herbæ vivæ primæ ſpeciei ſimilia, læte viridia. Fert flores, (*quos tamen Auctor non deſcripſit*) fructum autem habet longo talo præditum. Hæc arbor dat copioſam reſinam mollem, viſcoſam, inodoram colore picis, qua utuntur ad volucres capiendas, illinendo ſuper baculum, ut nos ſolemus viſcum: radiis tamen Solis indureſcit, quare ii cavendi. Duæ dantur ejus ſpecies, mitis & ſilveſtris.

IBABI-

IRABIRABA Brasilienſibus. Arbor caudice contorto, cortice cinereo, foliis dilute virentibus (quæ multas coſtas habent & quaſi rugoſa ſunt) tres circiter digitos longis, directe ſibi invicem oppoſitis: digitis trita ſpirant odorem inſtar Majoranæ & Roriſmarini mixti. Inter hæc ſparſim provenit pediculus, duos ferme digitos longus, ſuperius tripliciter velut in crucem diviſus, ferens tres flores, figura & mole fere ſilveſtris Roſæ, cõſtantes quinque foliis albis, odoris gratiſſimi inſtar Roſarum noſtratium. Poſt flores ſequitur fructus rotundus, ceraſi magnitudine, inſtar pyri pediculo inſidens, exterius coloris brunni, cum umbelico quinquefolio rufeſcente, reliquiis nimirum floris emortui: continet pulpam mollem, pallidam, cui aliquot nuclei coloris incarnati, obrotundi, compreſſi, molliuſculi immixti, qui una comeduntur: ſapor autem illius dulcis, aliquid reſinoſi admixtum habens.

Folia aut flores cum Camara utiliſſime adhibentur ad lotionem pedum, in dolore capitis. Floret Ianuario & Februario; Fructus autem matureſcit Aprili aut Majo.

MVIVA Braſilienſibus. Arbor mediocris magnitudinis, elegantia habens folia, bina & bina ſibi invicem oppoſita, ſimilia foliis Malabathri, venis, conſiſtentia & figura: nimirum tres nervi craſſiores ſecundũ longitudinem folii tranſeunt & adhuc in quolibet latere unus tenuis, ita ut quinque ſint in univerſum: tranſverſim autem multæ venæ rectæ parallelæ currunt, folia inferius ſunt alba, lanuginoſa, ſuperius ſaturate viridia, ſplendidiſſima: ramuli juniores incani & ad tactum molles. Folia ſiccata eo latere quod virebat evadunt nigerrima, pulchro adſpectu. Fert flores *(quos tamen Auctor non deſcripſit)* quos ſequitur fructus rotundus, magnitudine ferme pyri muſcatellini, & pediculo inſtar pyri inſidens, cute tectus lenta, quando maturuit purpureo-ruffa: Vmbelico quinquefolio ex floris manubii: pulpam continet mellis craſſioris conſiſtentia, pallidam ſeu albidam, plurimis acinis minimis refer-

fertam, dulcis ſaporis: fructus enim quando maturus mollis eſt, & quum digitis premitur, prodit pulpa quæ deglutitur. Braſilienſes non gaudent veſci hoc fructu, ſed avibus devorandũ relinquunt.

MVRECI Braſilienſibus: Arbor cortice cinereo, & ligno fragili: fert folia ut plurima in frondes congeſta, longa, & in extremitate latiora quam in exortum, non autem ſerrata, colore & lanugine Verbaſci foliis quam ſimillima nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis directe ſibi oppoſitis; juniora quidem plane ſunt hirſuta & ruffa.

Floſculos fert ſpicatim congeſtos, luteos, cum ſuis pediculis, conſtantes quinque foliolis, deorſum incurvatis, inſtar orbiculatis, luteis, figura auriſcalpii cum manubrio rubro: in medio autem flore extant ſtaminula multa ex flavo albicantia.

Fructus autem hujus arboris ſunt baccæ magnitudine & figura fructuum uvæ ſpinæ, qui comeduntur.

GVAPEREIBA Braſilienſibus; Luſitanis *Mangue vereadeiro*. Arbor habens lignum grave & ſolidum & corticem brunnum: ramos & folia oppoſita; atque hæc quidem craſſa nervo ſecundum longitudinem, & multis venis ſecundum latitudinem; adhæc læte viridia, magnitudine pyri foliis æqualia. Floſculos fert multos in calicibus longiuſculis ex viridi ſubluteos. Fructus (quem tamen Auctor non deſcribit) decidens Cancrorum terreſtrium eſt pabulum, qui ſub his aboribus degunt, radices autem agunt multifarias.

CAP. XI.

Guirapariba. Tataijba. Ibacurû parî. Ibera puteruna. Vtii. Fito. Umari.

GVIRAPARIBA vel VRVPARIBA Braſilienſibus; *Pao d'arco* Luſitanis. Arbor alta, læta, & mediocris craſſitiei, folia ſua in frondes congeſta ferens; nimirum quilibet frons habet quatuor, quinque aut ſex pediculos, unum aut duos digitos longos, in quorum quolibet quinque folia, quodlibet ſuo pediculo innitens, junctim exiſtunt (rarius tria aut quatuor folia) inæqualis magnitudinis, oblonga, ſaturate viridia, ſplendentia, ad tactum membranacea, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Menſe Decembri arbor ſine foliis exiſtens, quæ amiſit initio æſtatis, flo-

res pro-

res protrudit copioſiſſimos, flavos, magnos; tres aut amplius digitos longos, ſuperius in quinque quaſi folia ſectos: ſine ſtaminibus inodoros. Florens arbor tota apparet flava & longiſſime dignoſci poteſt ad tria vel quatuor milliaria. Floribus decidentibus folia iterum erumpunt. *An fructum ferat ab Auctore non invenio proditum.*

TATAIIBA Braſilienſibus: Arbor eſt cortice cinereo, ligno intus crocei coloris, partim & rufeſcentis. Folia fert acuminata, & ſerrata, Betulæ foliis quodammodo ſimilia, in ramis hinc inde poſita. Florem fert (*quem tamen ab Auctore deſcriptum haud inveni*) & poſt hunc, fructum mediocris mori magnitudine, rotundum, è tuberculis compoſitum, pallidi coloris, multa filamenta exterius habentem fuſca, non admodum longa; comeduntur ut mora vel per ſe, vel addito ſaccharo & affuſo vino: interius continent albicantia granula per carnem diſperſa: ſucculentus eſt fructus & dulcis ſaporis. Lignum arboris valde durum & diutiſſime durat, tam intra quam extra aquam & terram, ſemper viride: optimum eſt inter omnia & antecellit lignum Maſarandubæ, quomodocunque uſurpetur. Ex ligno veteri parant tincturam egregie flavam, coquendo. Naſcitur paſſim in ſilvis; fructus maturatur menſe Martio.

IBACVRV-PARI Braſilienſibus. Arbor folia habens in frondes congeſta, pedem longa, duos & ſemis digitos lata, ubi latiſſima, linguæ figura, ad pediculos acutiora quam in extremitate, figura foliis Ianipaba ſimilia, nervo ſubrufo ſecundum longitudinem & aliquot venis tranſverſis. Fert florem (*quem tamen Auctor non deſcripſit.*) Fructus illius magnitudine reſpondet Aurantio malo, ſed figura ſimilis eſt parvo peponi aut cucurbitæ, nam rotundus eſt & paulum compreſſus, ac quaſi ſtriatus, tot ſtrias ſeu cavitates ſecundum longitudinem habens, quot caſtaneas intus continet, nimirum quatuor, quinque, ſex, ſeptem, magnitudine noſtrarum caſtanearum: cortex exterior viridis interius in tot loculamenta dividitur: quælibet caſtanea cutem fragilem habet, coloris Iſabellæ ſeu flaveſcentis & ſplendentis; nucleus albiſſimus edulis eſt.

Aliam ſpeciem inveni prope ſinum Aquapetida maturam menſe Martio 1640. Arbor erat cortice gryſeo ſeu fuſco, hinc inde ramos ſuos directe projiciens: folia habet in ramulis oppoſitis oppoſita, ad tactum dura & membranacea, nervo ſecundum longitudinem & venulis obliquis, longa, ſolida, foliis Araticu-ponhe quodammodo ſimilia. Fructus maturus flavus, rotundus, pomi magnitudine, cortice paris fere cum Aurantio malo craſſitiei, qui inciſus facile ſeparatur, continet duas aut tres caſtaneas, ovales, magnas, uno latere planas, ubi invicem appoſitæ ſunt; has pauca ambit caro, albicans, ſaporis acris & ſubamari-

amaricantis quæ comeditur: caſtanea non eſt edulis. Arbor hæc inciſa lac croceum deſe fundit.

IBERA PVTERVNA Braſilienſibus, Luſitanis *Pao ferro*, lignum enim ejus duriſſimum, ita ut aciem cultri obtundat: Arbor magna & ramoſa. Fert folia alternatim in ramis oppoſita, tres aut quatuor digitos longa, figura cordis, ſed in extremitate acuminata, tenuia, ſuperius dilute viridia, inferius paulum pallida. *Cætera apud Auctorem deſiderantur.*

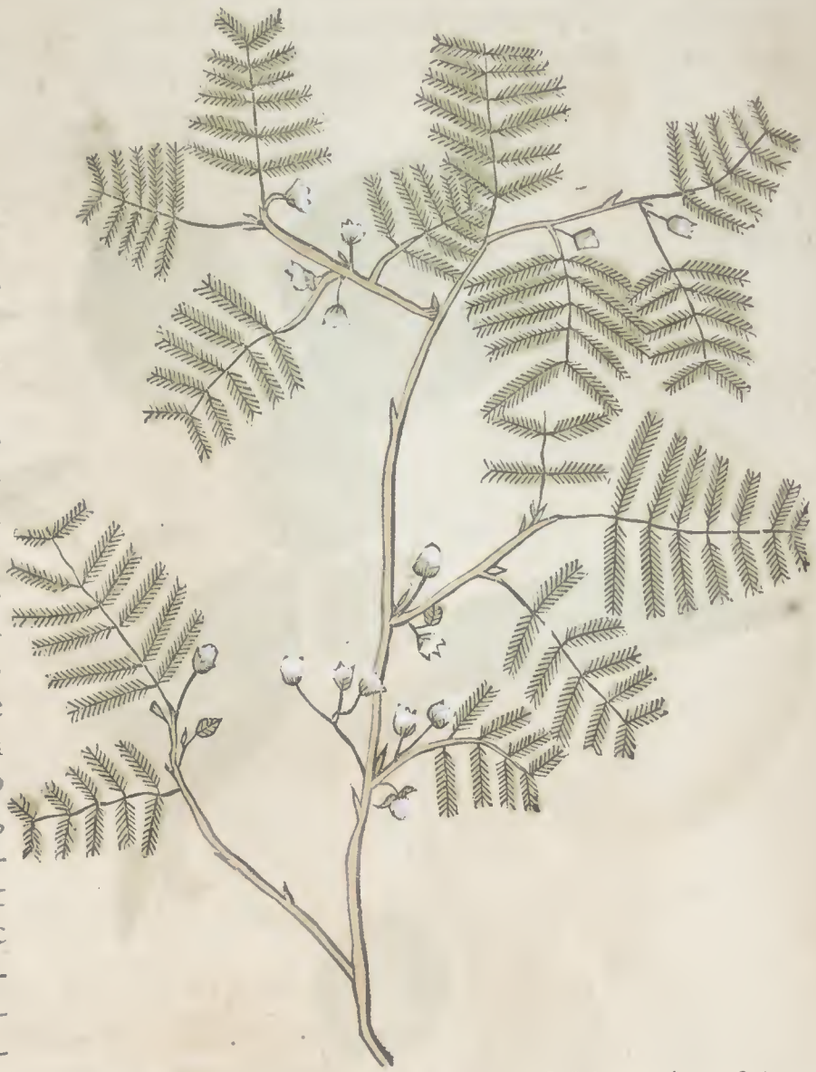

VTY Braſilienſibus. Arbor ſaturate virens & ſpinoſa, ſorbo aucupariæ naſcendi modo, figuraque ſimilis: in multos diſpeſcitur ramos & fere rotunda eſt; & in ramis etiam ramuli alternatim ſunt oppoſiti. Folia habet minima atque adeo minora quam ſecunda Herbæ vivæ ſpecies; eo ordine diſpoſita, & in extremitate ſua quaſi bicornia, quo differunt à foliis Tamarindorum, quæ ita bicornia non ſunt. Illa quoque ita ſaturate viridia ut hæc, & præterea acidi ſaporis, cum hæc nullum ſaporem habeant manifeſtum. Si ſapore eſſent acido, & ſiliquas ferret cum Acacia conveniret. Non tamen ſemper æqualia folia in hac arbore ſibi opponuntur, ſed interdum ſolitarium eſt in extremitate ramuli.

Fert floſculos prope ramulos in uvam congeſtos, albos, longis ſtaminulis, ita ut piloſi ſeu ſpinoſi videantur.

Lignum album eſt ac lentum, cortice ex gryſeo ſubfuſco, ut ſorbus aucuparia.

ITO Braſilienſibus. Arbor cortice fuſco, qui multa punctula hinc inde ſparſa lutea habet. Folia bina ſibi opponuntur, ſex, ſeptem, octo aut novem etiam digitos longa, paulo plus quam duos lata, ubi latiſſima, non ſerrata, nervo conſpicuo & prominente ſecundum longitudinem, venis in quibuſdam ſibi invicem oppoſitis, in quibuſdam autem alternatim poſitis. Fert flores *(quos tamen Auctor non deſcripſit.)*

Poſt florem ſequitur fructus, parvæ ficus figura, magnitudine globuli luſorii, major aut minor, obſcure lutei coloris, qui in ſe tria ovalia ſemina continet, magnitudine ſeminis pomi vulgaris, cuticula obſcure flava tecta, nucleus autem illorum albicat.

ANNOTATIO. Aliam quoque Iconem hujus arboris, videtur enim varias habere ſpecies, invenies apud D. VVilhelm. Piſonem, in lib. de Facultatibus Simplicium.

VMARI Brasilienſibus. Arbor ample ramis ſuis expanditur, caudice quidem mediocriter craſſo, nam plerumque tres, quatuor aut plures juxta ſe naſcuntur: in ramis autem ramulos habet tres aut quatuor digitos longos, & in iis foliola cylindracea caſſiæ fere ſimilia, ſed paulo anguſtiora, vel directe vel alternatim oppoſita, ſaturate viridia, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis: unum digitum aut paulo plus longa. Fert florem *(quem tamen Auctor non deſcribit.)* Sequitur fructus formæ ovalis, magnitudine pruni majoris, cute tectus ad viſum & tactum referens perſicum noſtratem, coloris autem ex viridi pallide flaveſcentis, carne dulci flaveſcente pauca, quæ ambit lapidem magnum ovalem albidum, qui continet nucleum edulem. Maturus fructus menſe Martio ſponte decidit & colligitur. Crudus comeſtus turbat ventriculum & facile excitat vomitum: ideo integer ſolet coqui & una cum nucleo contundi, & cum carne vel piſcibus loco panis ſeu farinhæ comedi. Lignum arboris album, betalinum fere referens.

Frequentiſſima hæc arbor in campis graminoſis juxta fluvium Cunhao Mopebi & Rio grande quoque.

CAP. XIV.

Copiiba. Mangabiba vel Mangaiba. Cuiete. Apeiba.

COPIIBA Braſilienſibus: Arbor alta, cortice cinereo, ſuperius in ramos diſpeſcitur, habens folia ſeſquipedem longa, majora, minorave, bina ſibi invicem oppoſita in extremitate tria junguntur: ſuntque oblonga, acuminata nervo & venis paulum rufeſcentibus, ſuperius viridiora, inferius diluta. In extremitate ramorum multi ſunt congeſti ramuli quibus folia inſident; ibidem & proveniunt rami florum *(quos tamen Auctor non deſcripſit)* quibus ſuccedit fructus, baccæ lauri magnitudine & figura, initio viridis, per maturitatem niger, pauciſſima carne ſubdulci, à qua cutis craſſiuſcula facile detrahitur. Lapidem continet ovalem, haud durum, nucleo albo, farinacei ſaporis, non eduli. fructus tamen comeditur, exſugunt Braſilienſes ſuccum & exſpuunt cutem. Maturus eſt menſe Aprili.

MANGABIBA & MANGAIBA Braſilienſibus, cujus fructus *Mangaba* vocatur. Arbor magnitudine & figura noſtratem æquat ceraſum acidum aut etiam ſuperat in multos ramos varie diſtributa, qui in alios tenues ramuſculos deſinunt, ut in Betula. Cortex coloris fuſci cinere aſperſi, ramulorum autem ſimillimus

limus ramulis Betulæ junioribus : lignum lentum, intus exigua medulla; fractum aut conciſum fundit lacteum humorem. Folia fert parva, ſolida, egregie virentia, bina ſibi ſemper oppo-

ſita, nervo in medio ſecundum longitudinem, tranſverſim autem venulis ſeu lineis ſubtiliſſimis parallele poſitis prædita. Flores gignit Iaſmini modo diſpoſitos, calicibus unum aut ſeſquidigitum longis, & ſuperius in quinque acuminata foliola expanſis, ſtellulæ figura, coloris albi, odoris ſuaviſſimi, inſtar Mirabilis Peruvianæ odoratæ. Floret menſibus Octobri & Novembri. Fructus *Mangaba* magnitudinem habet prunorum noſtratum aut ovi gallinacei quoque, quidam ſunt rotundi, quidam ovales, non eſt edulis niſi ſponte decidat, nam in arbore exiſtens, plenus eſt lacte acerbo & amaro. Quando decidit, cuticulam habet ex viridi flavam, ac in uno latere egregiis punctulis rubris inſignitur: in quibuſdam autem punctula hæc ſunt rariora, in quibuſdam copioſiora, in quibuſdam & nulla. Pulpam continet albam, mollem inſtar butyri, gratiſſimi vinoſi acidiſſimi ſaporis: in qua continentur ſemina lutea, compreſſa, ſex, ſeptem, duodecim aut plura, ovalis figuræ, in medio umbelicum habentia, cute inſtar amygdalarum dulcium, ſed lenta: intus habent nucleum albiſſimum dulcis ſaporis: quare integra cum fructu deglutiuntur. Maturi quotidie magna copia ſub arboribus colliguntur: & qui non plane molles per noctem ſeponuntur & molleſcunt: licet quis maxima copia edat nullam moleſtiam ſentiet.

Seri non plantari volunt hæ arbores, in terra ſicca, ubi nulla copia luxuriantium herbarum. In Sinu omnium Sanctorum integræ ſilvæ ſpontaneæ reperiuntur. Fructus hic circa Olindam ordinarie maturus eſt Novembri ſive Decembri, Ianuario & Februario maxima copia. Ad flumen S. Franciſci & in Capitania Seregipe tardius matureſcit & Aprili atque Majo abundat. Iunio & Iulio etiam paſſim reperitur.

Quando finis æſtatis nimis ſiccus eſt, nimirum Februario & Martio, ut accidit anno 1643. hinc menſe Iulio & Auguſto copia habetur fructus maturi, nam propter Solis æſtum natura impellitur ut protrudat Martio & Aprili flores, quibus ſuccedit fructus Iulio & Auguſto.

CVIETE Braſilienſibus, vulgo corrupte *Cochine*. Arbor cortice gryſeo, ut Sambucus, contorte naſcitur, longos habens ramos, & in iis folia frondatim & alternatim poſita: nimirum rami habent alternatim tubercula digiti intervallo, & ad quodlibet ſex, ſeptem aut octo folia arcte ſibi appoſita, ut ita frondoſi ſint: folia autem ſunt ſemipedem longa, breviora aut longiora, plane anguſta verſus interiora, verſus extremitatem vero ſenſim ampliantur, ſeſquidigitum lata, ubi latiſſima, in acumen quoddam obtuſum deſinentia, ſuperius ſaturate viridia & ſplendentia, inferius dilutiora, nervo conſpicuo & venis tranſverſis prædita. Non ſolum in ramis ſedet in caudice & paſſim proveniunt duo, tres vel quatuor flores juxta ſe poſiti, in pediculis digitum fere longis, ipſi quoque duos & ſemis digitos longi, figura pene Lilii, quinque inciſuris in quinque acuminata folia dehiſcentes, coloris ex albo & viridi mixti, & ſecundum longitudinem valde elegantibus nervis ac hinc inde venulis dilute purpureis variegati: in medio autem quinque ſtamina ejuſdem extant coloris, quorum quodque corpus figuram in ſummitate habet, flaveſcens, & lineolis nigris variegatum, quintum & medium ſtamen figuram habet auripurgii, huic autem flos inſidet & detrahi poteſt, ut aſſum carnis fruſtum de veru: odoris flos eſt nauſeabundi. Poſt florem deinceps ſequitur fructus, variæ magnitudinis & figuræ, vel ovi ſtruthionis, vel rotundus & magnitudine capitis humani, vel oblongus, initio viridis, per maturitatem niger ac durus, intus continens ſemina cucurbitæ modo, fuſca ſeu obſcure brunna, magnitudine ſeminum cucumeris, ac nucleo flaveſcente; exterius autem quaſi faſcia ſimplici ſemen convolutum videtur. Immaturus fructus pulpam albam ſucculentam continet, odoris fere, ut Naſturtium, ſed cui dulcedo quædam eſt admixta: per totam denique pulpam, non in medio tantum ut in cucurbita, ſemina illa ſunt diſperſa, quæ per maturitatem fuſca fiunt. Saccharo immaturus fructus conditur & in febribus uſurpatur: maturis utuntur incolæ, patinarum, poculorum & lagenarum loco; præparant hoc modo: Maturus fructus aquæ calefactæ immergitur & plene coquitur, hinc inciſo foramine ligno duro excavandus eſt, ſin ſecare in patinam aut alias figuras illos velis, funiculo craſſiori ſectionem quam propoſuiſti circumliga cocto fructui & malleo ligneo pulſa funiculum, ſic ſponte ſecabitur, cultro ſi rem tentes operam ludes. Per ramos deciſos & terræ infixos facile propagatur. Arbor hæc certis temporibus, uno die omnia folia amittit, biduo autem poſt iterum foliis onuſta cernitur.

ANNOTATIO. Familiariſſima eſt arbor omnibus Inſulis Americæ & pene toti Continenti: Quare & Oviedus in Hiſtor. lib. VIII. cap. IV. ita illam deſcribit.

Higuero eſt arbor grandis; fructus autem illius ſunt certæ cucurbitæ, rotundæ aut etiam oblongæ, è quibus barbari cyathos & alia vaſa faciunt. Lignum arboris robuſtum, folia ejus anguſta & longa & in extrimitate ſua latiſſima. Barbari tempore neceſſitatis comedunt hunc fructum, nimirum pulpam, quæ ſimilis eſt carni cucurbitæ, quando adhuc viridis eſt. Sunt autem variæ molis, & non raro quidam capaces duarum amphorarum aquæ, & amplius.

APEIBA dicta Braſilienſibus, Arbor vaſta atque in multos ramos expanſa, cortice cinereo. Folia habet quaſi in frondes congeſta, longa, in ambitu autem leviter ſerrata, ſuperius ſaturate viridia, inferius magis incana & denſa quadam lanugine veſtita. Flores fert ſtellatos, flavos, quinque foliis conſtantes flavis & quinque aliis ex viridi flavis, ſuavis admodum odoris. Fructum producit magnitudine pomi aut circiter, orbicularem, compreſſum, hiſpidum exterius, inſtar ſpongiæ marinæ, & villoſum, ex muſcoſo colore fuſcum, qui ubi maturuit in

tres partes ſponte dehiſcit, continetque intus globulum magnitudine ficus ſiccatæ, conglobatum ſeminibus obſcure brunnis, magnitudine grani ſinapis, ſed compreſſis quodammodo.

Nullius uſus apud incolas eſt fructus. Ligno utuntur ad *Cinchas*, id eſt, lembos piſcatorios & *Iangadas*, quibus incolæ utuntur in fluminibus trajiciendis, atque etiam in mari.

CAP. XV.

Betis Pitonia. Iamacaru. Iamacaru ſeu Caxabu.

BETIS Arbuſcula eſt, quatuor aut quinque tantum pedes alta, caudice recto, nodoſo, & digitum craſſo, pallide viridi & per totum punctulis albis maculato. Superius autem ad aliquot nodos ramos adipiſcitur, itidem nodoſos & ejuſdem cum caudice coloris; & in his ramis folia, nimirum ad quemlibet nodum, unum, & ſimul unum julum: quodlibet porro folium quinque, ſex aut ſeptem digitos eſt longum, linguæ figura, pallide viride ſeu flaveſcens, ſuperius ſplendens, & craſſitie Laurino folio ſimile. Iulus autem unum aut duos digitos

gitos longus est, pennam olorinam circiter crassus, semen ferens oblongum, fuscum, odoris valde fortis, instar zinziberis. Lignum caudicis intus est spongiosum. Radices habet sex, septem aut etiam octo rectas, pennam anserinam ferine crassas, intus albicantes, lentas, filamentosas, odore & sapore itidem instar zinziberis. Arbuscula nobilis & quantivis pretii.

PITOMA Brasilienſibus dicta: Arbor grandis & ramosa, cortice gryseo, coryli nostratis cortici haud absimili. Folia fert inæqualis magnitudinis, quædam tres, quatuor, quinque, quædam sex, septem aut octo digitos longa, pediculis brevibus insidentia, quæ bina & bina sibi invicem opponuntur, ut & ramuli in ramis majoribus; hinc inde tamen folium solitarium invenitur: sunt autem folia oblonga, anterius acuminata, auris asininæ figura, læte viridia superius, ut Caju folia, inferius paululum pallida: nervo secundum longitudinem, & venis oblique currentibus inordinate, quibusdam sibi invicem oppositis, quibusdam non. Ad ipsum autem foliorum exortum etiam duo ramuli enascuntur oppositi (vel etiam unicus solitarie positus) tres, quatuor vel quinque digitos longi, spicæ modo in totum numerosis vestiti flosculis; quilibet flosculus insidet suo pediculo brevi, parvulus, in quatuor crenas sectus, è cujus medio novem stamina prodeunt, semidigitum longa, crassitie filum sericeum æquantia, erecte stantia, apice tenui; pediculus floris coloris est melini, flosculus ejusdem cum pauxillo rubro mixti, stamina crocei, apices rubicundi. Quælibet spica florum non male refert echinum illum pistorum quo mactras suas purgare & farinam detergere solent. Fructum fert, unumquemque suo pediculo innitentem, ellypticæ figuræ, umbelico autem instar puncti eminente, exterius coloris est obscure flavescentis, cortice carneo, coloris solido quidem sed fragili, fere majoris crassitici quam cortex est castaneæ: sub hoc cortice latet pauca pulpa albicans, consistentiæ ut gelu in patina, saporis acidi grati & adstringentis, quæ sponte à cortice fracto se separat & comeditur: continet denique in medio sui nucleum magnitudine castaneæ, ellypticæ figuræ, cuticula sua tectum flavescente; ipse autem incarnati est coloris, in substantia albicans, & facile in duas partes æquales divisibilis; non est edulis, quippe saporis amari & adstringentis.

IAMACARV Brasilienſibus. Arbor est mediocris magnitudinis, caudice tereti, gryseo, & stellatis aculeis gryseis armato: superius autem habet ramos deorsum propendentes, quorum exordia sunt longi processus teretes stellatim aculeati ut caudex; his ramis autem versus exteriora insident folia Tunæ modo, ovalia, compressa, non tamen ita crassa ut Tunæ, in ambitu aculeata aculeis singulatim positis. In superficie utraque foliorum eminent tubercula quædam: color autem ramorum illorum & foliorum est viridis. Fert florem *(quem tamen ab Auctore descriptum non invenî) sed ex icone quam dedit, conjicio florem ex illis tuberculis enasci & in*

multa ſtamina deſinere. Non meminit quoque fructus: quem tamen opinor cum cæteris communem habere.

IAMACARV quoque, itemque CAXABV Braſilienſibus; *Cardon* Luſitanis. Arbor magna. Primum erumpit è terra folium unum octangulum, cujus anguli ſunt teretes, æqualis omnes craſſitiei quaſi exſculpti eſſent, ordine ſpinulis in ſtellulæ modum poſitis armati, & inter quaſlibet duas tales ſtellulas tranſverſalis quædam lineola eminet. Huic uni folio alia plura more itidem Tunæ annaſcuntur, ejuſdem figuræ; quodlibet unum, duos, tres, quandoque & ſex pedes longum, verguntque ut plurimum in altum, brachium humanum craſſa, quandoque craſſiora: ſucceſſu autem temporis folium inferius corticem gryſeum acquirit ac in caudicem lignoſum & craſſum abit, ſpongioſum tamen & facile cæduum; folia vero quæ caudici proxima ramorum vicem ſupplent, cætera foliorum. Caudex vetus ac ramoſa illa folia ſpinas denique amittunt, neque ſpinoſa manent, ſed tantum folia. Flos huic Caudici ſolitarius provenit albus, magnus, figura ſimilis quarto loco deſcripto: ſequitur fructus ovo anſerino duplo major, ovalis figuræ, exterius ruber obſcure, qui comeditur. Arbor interdum magnitudinem Mamaoeiræ, imo & Ianipabæ nanciſcitur.

Cardon alia ſpecies, priori magnitudine caudicis, flore & fructu per omnia ſimilis, excepto quod folia ſunt triangulata ut in ea quam quarto loco deſcribo. Alia *Cardon* ſpecies teretibus ramis & nodoſis, inſtar baculi nodoſi, ad quos nodos ſunt ſpinæ ut in cæteris, cum quibus in reliquis convenit.

Quarta ſpecies *Iamacaru*, ficus ſpinoſa; ex radicibus tenuibus in terra haud profunde latentibus, enaſcuntur triangularia aut etiam quadrata folia, unum, duos, tres, quatuor pedes longa, quibus alia hinc inde annaſcuntur ut in ficu Indica: quodlibet eorum latus duos, tres vel quatuor digitos latum, ſuntque duplo craſſiora quam *Iamacaru* quæ fruticibus & arboribus annaſcitur; ſed illius longiora ſunt: in anguloſis extremitatibus, aculeis munita, unum, duos treſve digitos longis, flaveſcentis ſeu lignei coloris, ſex, ſeptem, vel octo inæqualis magnitudinis juxta ſe poſitis; viridia ſunt folia, ut illius quam inter herbas deſcripſimus; flos etiam talis ſed duplo minor. Fructus tres circiter digitos longus, quatuor in ambitu craſſus, figuræ oblongæ, conſtans cute craſſa, craſſitie cutis *Paco*, ſucculenta, egregie rubra: per compreſſionem facile finditur per longitudinem & detrahi poteſt, continetque pulpam albam, ſuccolentam, friabilem, & quaſi in multos globulos conglobatam ut nix gelu indurata: hæc multis ſeminibus nigris, ſplendentibus, permixta eſt, ſimilibus Aquilegiæ ſeminibus, ſed minoribus. Pulpa cum ſeminibus comeditur, boni ſaporis, dulcis, ficum vulgarem ſuperans. Succus è cortice rubro expreſſus acidi adſtringentis ſaporis ut ſuccus ribium immaturorum. Folia autem hujus plantæ ſucculēta ſunt, & ſuccū dant herboſi ſaporis ſeu braſſicæ ſimilem: qui ſi ama-

rus cl.

rus esset, planta hæc Euphorbium esset, nam per omnia convenit cum illius descriptione. Hæc planta est quæ in Nova Hispania profert Cochinillam. Vide Ximenem in descriptione Tunarum.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes habet caput, *de differentiis Tunarum quas vocant* Nochtli. Planta, inquit, quam ficum Indicam vulgo vocant, jam multis annis notissima fuit in Hispania, ubi passim reperitur: Americani, ubi solum fructus suos maturat, magna sanorum voluptate & ægrorum solatio, vocant *Nochtli* in nova Hispania, in Insulis Tunam. Hæc ob monstrosam foliorum formam & peregrinum excrescendi modum primum magnam sui excitavit admirationem, nunc ita familiaris est ubique, ut non sit operæ pretium illam describere. Sed quia variæ illius species reperiuntur, non fuerit ab re obiter illas recensere. Distinguuntur autem interdum secundum varietatem florum, quorum alii candidi, alii rubri, alii foras sublutei & interius ejusdem coloris cum fructu, uti videre est in *Tlatacnoctli:* aliquando secundum magnitudinem & formam foliorum, quorum alia sunt grandia, alia exigua, alia oblonga: alia brevia, alia rotunda sunt. Sed præcipua differentia sumitur à fructuum varietate. Sunt itaq; hæ species Tunarum quæ in nova Hispania reperiuntur. Prima quæ appellatur *Iztacnochtli*, quia fructus illius albus, hujus folia sunt rotunda, parva, lævia, aut paucis spinis aspera, flos flavus, fructus spinosus. Secunda *Coznochtli* dicta, quia fructum fert flavum, folia lata & rotunda, plena acutissimis spinis, florem rubicundum, fructus raros. Tertia dicitur *Atlatoc nochtli*, id est, Tuna, quæ ab albo colore vergit ad rufum, foliis longis & angustis, acutis & subpurpureis: quod proprium hujus speciei, nam cæterarum folia virent. Quarta *Tlapalnochtli*, foliis longis & angustis, brevioribus tamen & minus spinosis quam præcedens, flore exiguo & qui ex albo vergat ad rubrum, fructu exiguo coloris ignei seu coccinei. Quinta *Tzaponochtli*, ob similitudinem cum fructu quem Mexicani vocant *Tzapotl*, foliis horridis & deformibus, ovalibus & valde spinosis, floribus è candido subflavis.. Silvestris Tuna, quæ *Tzacunochtli* dicitur, in arboris molem solet adolescere, foliaque habet rotunda & minuta, flores flavos. Est & alia species quæ vocatur *Xochinochtli* quæ licet præcedenti similis sit forma, tamen excedit cæteras omnes foliis & fructu unde illi nomen. Omnes Tunæ sunt frigidæ & humidæ in secundo gradu, exceptis granis quæ sunt sicca & astringentia: folia item sunt frigida & humida & salivosa: quare succus expressus, mitigat ardores febrium, sedat sitim, humectat intestina. Fructus manducatus cum suis granis dicitur alvum astringere: est boni & grati nutrimenti, licet nonnihil flatulenti, uti fere cæteri fructus, & quod facile corrumpitur. Ægri juxta & valentes æstivis mensibus illis vescuntur, & singularem capiunt utilitatem, præsertim ii qui bile abundant, aut aliqua intemperie calida laborant. Gummi quoddam exsudat hæc planta, renum & urinæ ardorem temperans: Succus aut aqua ex hac planta extracta est admirabile remedium contra biliosas & pestilentiales febres. Radices illius cum certa Geranii specie sanant Herniam & Eriisypelas; mitigant calorem è febre aut alia quavis causa natum. Mexicani rotas plaustrorum succo foliorum inungunt, ne ex celeri motu igniantur. Ferunt quoque radicem, quæ nonnihil amaricat, singulare remedium esse adversus plagas.

CAP. XVI.

Jecuiba. Cereiba. Iacapucaya. Iaracatia. Acaja.

IECVIBA Brasilienſibus. Arbor satis alta, cortice subcano: folia fert in ramulis alternatim oppositis, sibi invicem directe vel etiam alternatim opposita, & in extremitate unum solitarium, tres digitos circiter longa, acuminata, nervo secundum longitudinem & venis transversis. Florem fert cæruleum; *de cujus tamen figura, sicuti neque de fructu nihil apud Auctorem nostrum inveni.*

Lignum hujus arboris egregium ad varia sculpenda, nam ex ruffo brunnum est, & nigro undatum. Convenit cum ligno Cardeira, quod tamen magis æstimatur & est longe elegantius.

CEREIBA Brasilienſibus. Arbor instar salicis pumilæ, tali ligno, ejus denique figuræ, foliis itidem similibus, sed paulo crassioribus: folia autem directe sibi invicem opposita habet: in extremitatibus autem ramulorum, inter tria, quatuor, & interdum duo folia, duo proveniunt pediculi, quilibet tres, quatuor, aut quinque flosculos habentes congestos, ex albo dilute flavescentes, quatuor foliolis constantes & in medio

medio totidem ſtaminulis nigris ſurrectis, mellei odoris. Folia hujus arboris lucente Sole ſalem albiſſimum continent in ſua ſuperficie, quando vero cœlum nubilum aut tempus nocturnum, ſal diſſolvitur & inſtar roris adhæret: interdiu autem ſiccus & albiſſimus, digitis detergi poteſt. Ac tantum ex duobus vel tribus foliis haberi poteſt, quantum juſculo probe ſaliendo ſufficiat.

IACAPVCAYA Braſilienſibus. Altiſſima arbor, cortice gryſeo, duro & inæquali inſtar veteris Quercus; ex quo atramentum ſcriptorium conficitur. Folia juniora ruffa ſunt, vetuſtiora viridia, Mori foliis ſimilia, in ambitu ſerrata, quodammodo contorta & incurvata; alternatim in ramulis ſibi oppoſita. Fert florem, *quem tamen ab Auctore deſcriptum non inveni.* Fructus ſequitur ingens, quilibet ſuo pediculo craſſo, ligneo dependens, magnitudine capitis infantis, figuræ ellypticæ, inferius veluti in conum obtuſum faſtigiatus, ſuperius ſive ad pediculum depreſſus, referens poculum cum ſuo operculo; cortice ligneo & duro, ochræ coloris: operculo autem remoto (nam ipſemet fructus maturus ſe aperit) decidit operculum, & fructus interius in quatuor interſtitia diviſus videtur; & in quolibet loculamento caſtanea invenitur pruni magnitudine, cortice ex flavo ſubcinereo, rugoſo, qui contuſus nucleum exhibet album, optimi ſaporis: comeditur crudus & toſtus.

Ex ligno arboris axes fiunt machinarum; quia durabile eſt in humido; nam axes ſemper madefiunt arundinis latice & quotidie lavantur aqua. E cortice autem exteriore ſiccato & contuſo fit ſtuppa rufeſcens, qua ad obturamenta utuntur & naves. Fructus matureſcit Martio & Aprili.

Frequentiſſima arbor in Silvis magnis in Namhiu & Alagoa del Zul & verſus Alagoam grandem.

IARACATIA Braſilienſibus, Arbor eſt alta recta, caudice inferius craſſo, qui verſus faſtigium magis magiſque gracileſcit & attenuatur, cortice gryſeo, ligno molli, & lacteſcente. Caudex autem & rami armantur ſpinis brevibus, craſſiuſculis, duris. Et ramos quidem in orbem

bem projicit, ſed inordinate, ſuperioreſque inferioribus breviores; neque ramuli magis ordinati, in quibus folia in frondes congeſta; Madiibæ modo, figura & magnitudine, ſuperius ſplendide viridia, inferius incaneſcentia, quinque, ſeptem vel novem in ſtellæ modum ſibi appoſita; nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis.

Florem fert ut Mamaoeira.

Sequitur fructus petiolo longo dependens ut Mamao mas, tres digitos longus, craſſitie duplici pollicis humani, ſtriis haud profundis ſecundum longitudinem, vel quaſi lineis ſolum notatus, coloris exterius & interius crocei ut Mamao, & carne ejuſmodi ſubſtantiæ & ſimili modo granis refertus, magnitudine & figura grani hordei, ſaporis haud manifeſti. Immaturus adhuc lacteſcit, ac vellicat linguam, maturus autem ſponte decidit & comeditur crudus atque coctus. Folia amittit ſingulis annis & menſe Martio nova protrudit, hinc floret & fructum fert, qui fine Aprilis & Majo maturatur.

Duplex eſt Arbor, mas & fœmina: quæ ſimiles ſunt excepta magnitudine, nam fœmina per omnia minor eſt mare.

ACAIA quæ & IBAMETARA Braſilienſibus. Arbor quæ in altitudinem & magnitudinem proceræ Tiliæ aſſurgit; caudex & rami craſſiores, cortice rugoſo & è cinereo albicante inſtar Sambuci Folia directe ſibi oppoſita, duos, tres, vel quatuor digitos longa, inæqualis magnitudinis, ſeſqui vel duos digitos lata, acuminata ſplendentia; nervo lato ſecundum longitudinem & venis tranſverſis, foliis juglandis haud abſimilia, ſed acutiora.

Floſculos fert copioſos in magnos racemos congeſtos, ex albo ſubflaveſcentes.

Poſt flores prodeunt pruna flava, noſtratibus figura & magnitudine ſimilia, pauxilla cute, acidi ſaporis, lapidem continentia magnum, ex filamentis lignoſis conſtantem nec durum, verum dentibus cedentem, qui nucleum continet ex albo flaveſcentem.

Folia hujus arboris (imo & lignum) ſaporis eſt egregie acidi & adſtringentis ac ad appetitum proſtratum revocandum & ſitim levandam in febribus utiliter uſurpantur: fiunt & intinctus ad carnes aſſas ex junioribus foliis tritis, gratiſſimi ſaporis.

Ramus arboris deciſus & baculi modo infixus terræ brevi radices agit & in arborem adoleſcit: unde frequens viſitur circa plantaria & *curraos*.

Lignum ruffum & leve ut Suber, cujus loco uſurpari poteſt. Fiunt & opercula ex eo ad obturandas lagenas.

CAP. XVII.

Carana iba. Copaiba. Ibixuma. Coapoiba. Buripicaiba. Ibiruba. Maratatabiba.

CARANA IBA & ANANACHI CARIRI Braſilienſibus. Arbor Palmæ dactyliferæ magnitudine & altitudine; ligno duro, ruſſo ſeu brunno, craſſis nervis intus conſtante, nullius uſus: cortice exterius gryſeo, & cartilagine à terra ad quoddam ſpatium ſquamato, ſquamis ordine cochleatim poſitis, quæ primo longiores, ſucceſſu, breviores fiunt, imo tandem decidunt, ſuperne initio facto; nam arbores adultiores caudicis medietatem ſuperiorem habent glabram ut Cocoeiro, inferiorem ſolum ſquamatam; ſquamæ autem nihil aliud ſunt quam reliquiæ ramulorum, qui decidunt arbore in altum aſſurgente, enaſcentibus aliis, tunc enim ſuperiores rami manent, inferiores excidunt relinquentes has ſquamiformes reliquias. Ramos porro ſuos in ſummitate orbiculatim expandit directe ſurſum, deorſum, & ad latus ut palma dactylifera, ſed longe elegantiori adſpectu. Ramus quilibet duos vel tres pedes longus, compreſſus, in utroque latere acuto, duris ſpinis nigris armatus figura dentiſcalpium referentibus: unum in cujuſque rami extremitate folium rotundum figura & ita plicis donatum ut manuarium umbraculum fæminarum (*gallis paraſol*) viridis coloris, ab extremitate ad medietatem fere introrſum ſectum in multa alia carinata folia foliis Palmæ dactyliferæ ſimilia; quodlibet ex his ſectis foliis circiter duos pedes eſt longum. Inter ramos folioferos alii prodeunt longiores, quatuor, quinque aut ſex pedes longi, in multos alios ramos & ramulos, lanugine albeſcente obductos, expanſi alternatim, & quaſi è vaginula prodeuntes, in his exſiſtunt floſculi pallide flavi, ſine pediculis, tribus foliis conſtantes. Poſt hos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, virides, amari, nec edules, nec ullius uſus. Secta hæc arbor nunquam renaſcitur è caudice; tarde quin etiam creſcit & longo tempore opus habet ut grandeſcat. Folia ſerviunt ad tegendas caſas & corbes faciendos: è ligno autem circos faciunt, quibus pecora & jumenta includunt, vulgo *Curraes* Luſitanis.

ANNOTATIO. Ex nomine quis ſuſpicari poſſet hanc eſſe arborem quæ fundit reſinam illam quæ hodie magna copia Europæ infertur ex America Carannæ nomine, verum haud ita eſt, ſiquidem hanc ita deſcribit Fr. Ximenes. *Tlahuililocan* (quæ fert reſinam quæ ab Hiſpanis vocatur Caranna) eſt arbor grandis, trunco lævi, rubro & ſplendente atque odorifero; foliis oleæ fol. ſimilibus & decuſſatim ſive in crucem diſpoſitis; eſt acris atque mordax & nonnihil adſtringens. Reſina quam eliquat nominatur *Caranna*, obtinens eaſdem facultates, quas Tecomahaca atque adeo majores, licet non ſit in tanto uſu. Pulvis trunci aut corticis hauſtus valde corroborat cor & ventriculum; diſcutit flatus, corrigit quamvis intemperiem frigidam, ſanatque affectus uterinos. Cortex in aqua maceratus utilis eſt cordi; & hauſtus cum potione Cacao, prodeſt pectori & cordi: Fit ex hac reſina ceratum utiliſſimum adverſus varios dolores. Item oleum Americanis maximopere laudatum adverſus vulnera & hemorrhoidas: quod faciunt hoc modo: Recip. Terebinthinæ unc. VIII. olei de Liquidamber unc. III. Tecomahacæ, Carannæ, Balſami an. Vnc. II. Pulverum Maſtich. Myrrhæ, Aloës, Thuris, Sanguinis Draconis, Sarcocollæ an. Drach. & ſemis; pulveriſentur ſubtiliter, & ubi reſinæ liquefactæ fuerint, miſceantur & incorporentur ſecundum artem. Vide Monardem cap. III. obſervavi autem reſinam hanc adverſus dolores dentium, emplaſtro temporibus applicato, egregium eſſe remedium.

COPAIBA Braſilienſibus: Arbor cui lignum rubrum, quaſi minio vulgari ſaturate tinctum, duritie fagino æquale, ex quo aſſeres lati fiunt ad varios uſus. Folia fert obrotunda aut etiam ovalia, quatuor aut quinque digitos longa, duos aut duos & ſemis lata, ubi latiſſima, in pediculis digitum longis, craſſis, nervo craſſo ſecundum longitudinem, & venulis pluribus tranſverſis, maxime conſpicuis poſtica parte. Florem fert mediocrem, quinque foliis obrotundis conſtantem. Fructus illius eſt ſili-

eſt ſiliqua obrotunda, magnitudine unius digiti, fuſca, quæ ſi digitis prematur facile aperitur & continet nucleum avellanæ nucis magnitudine & figura, cuticula nigra membranacea tectum, quæ ad medietatem veſtitur pauca pulpa lutea, odoris inſtar piſorum contuſorum: ipſe nucleus conſtat carne lenta, inſtar cornu emolliti, cedente dentibus, ſaporis haud manifeſti, coloris aquei, qui comeditur. Siliquæ maturæ decidunt, & colliguntur.

Hæc arbor dat oleum ſeu Balſamum limpidiſſimum, inſtar olei Terebinthinæ deſtillati conſiſtentia & ſapore, odoris reſinoſi. Hoc autem ſic colligitur: Circa arboris caudicem terebra ad medullam uſque perfodito, & applica vaſculum, & unius horæ ſpacio quatuor circiter cantharos olei habebis: ſin fluere plane non velit, ſinas foramen operculo obturatum ad Solis uſque occaſum, hinc reſera, oleum dabit ſine dubio. Pauxillum hujus calefactum & cum filamentis recenti vulneri impoſitum, ſanguinis fluxum ſiſtit & brevi illud ſanat. Nervis apprime amicum eſt: tres vel quatuor guttulæ in ovo ſorbili bis vel ter mane ſumtæ, dyſenteriam vel alios fluxus ventris ſiſtunt & curant. Calidum & ſiccum eſt in ſecundo gradu.

IBIXVMA Braſilienſibus, *Motamba* Angolenſibus, Arbor inſtar ceraſi ſilveſtris noſtratis, etiam ejuſmodi pene foliis, per ambitum venuſte ſerratis: cortice ex fuſco cinereo: ad quodlibet folium ſive illius pediculum brevis enaſcitur pediculus continens floſculos parvulos, quinque conſtantes foliis flavis deorſum flexis quaſi quinque uniones affixæ eſſent; in medio multa ſtaminula flava extant: ſuntque floſculi in umbellam congeſti. Fructum fert orbicularem, magnitudine globuli luſorii, primo quidem viridem per totum ſignatum tuberculis fuſcis: immaturus adhuc conciſus continet materiam lentam inſtar viſci; maturus autem nigreſcit & in quinque partes æquales ſponte finditur, continens ſemina fuſca, ſuis cellulis incluſa, magnitudine ſeminis ſinapi, figuræ ex rotunda quaſi oblongæ. Cortex hujus arboris detractus glutinoſus eſt, & deraſa exteriori cute fuſca, ſeu recens ſeu ſiccus uſurpatur, egregie Saponis vicem implet & tuto adhibetur ad omnia ad quæ Sapo Hiſpanicus.

Longe præſtat fructui *Sabaon*, ille enim acrimonia ſua nocet veſtibus, hic autem nequaquam

Naſcitur ubique in Braſilia quidem maxima copia.

COAPOIBA Braſilienſibus, *Pao Gamelo* Luſitanis; hujus Arboris aliquot reperiuntur ſpecies; *quarum duas Auctor ita deſcribit*. Prima ſpecies in Fagi altitudinem & figuram excreſcit, cortice cinereo cui aliquid fuſci admixtum, inſtar undulati panni. Folia habet ſolida, oblonga, inferius dilute virentia ſuperius ſaturatiora & ſplendentia, inſigni nervo ſecundum longitudinem, at nullis pene venis conſpicuis

cus transversis: pediculus folii decerptus fundit aliquid lactei. Flores fert, quemque suo pediculo innitentem magnitudine rosæ, & foliis albis rosaceis constantem, suave rubentibus unguibus; umbelico in medio, qui constat globulo resinoso, flavo, magnitudine pisi: resina illa clara est ut Terebinthina, glutinosa, flava, odoris tamen injucundi: hunc circumdant multa staminula rubra, arcte sibi invicem adhærentia. Florem sequitur fructus, capsulæ insidens fere ut glans: immaturus secundum longitudinem concisus, multos seminum ordines continet, magnitudine & figura seminum mali, transversim per longitudinem positorum: quodlibet autem semen includitur pelliculæ suæ rubræ, atque alteri miniatæ pelliculæ involvitur. Caro fructus est flava & succum exsudat flavum, jucundo aspectu.

Lignum hujus arboris facile frangitur, & cortex licet crassus sponte se separat à ligno, quod continet in se medullam mollem, quæ facile extrahi potest, ita ut lignum remaneat instar fistulæ

Altera species, magna est arbor, cortice gryseo, in amplos ramos, sese expandens: fert autem folia in frondes congesta, oblonga, carinata similia foliis Mureci, sed non lanuginosa. Fructus quoque hujus arboris, globuli lusorii magnitudine, rotundus, maturus viridis exterius, interius rubescens, & multis granulis fici modo refertus, siccus, saporis haud manifesti, ita ut comedatur quidem à quibusdam, sed nullius sit pretii.

CVRVPICAIBA Brasilienſibus (de quo tamen nomine ambigo) Arbor cortice fusco, & instar Betulæ crescens, folia habet opposita quinque vel septem in uno ramulo, splendentia, acuminata, non serrata, Betulæ foliis viriditate similia. Florem fert, *quem tamen Auctor non descripsit*. Post florem in interioribus ramulis proveniunt folliculi, primum virides, deinde rubicundi, magnitudine & figura pistaceorum, qui quemadmodum & lignum spirant odorem fere ut Icica.

IBIRVBA Brasilienſibus. Arbor cortice, ligno & nascendi modo Guajabæ similis, ramos autem habet ut nostra Cerasus. Folia fert oblonga, duos aut tres digitos longa, membranacea, superius saturate viridia, inferius pallida, uno nervo secundum longitudinem, nullis venis transversis: duo semper sibi invicem opposita, in ramorum quoque extremitate; duo quoque fructus sibi opponuntur in suis pediculis prope oppositæ folia enati. Fert flores *(quos tamen Auctor non descripsit.)* Fructum autem fert in pediculis digitum longis, flavum seu aurei coloris, magnitudine pruni, sed rotundum & verius pediculum turbinatum, ac umbelicum habentem cavum, quem circumstant quatuor foliola, tertiam partem digiti longa, ex viridi incarnata; inferius itidem ad pediculum duo foliola. Hæc & illa reliqua ex flore è quorum medio fructus exsurgit: cuticula tenui vestitus & carne succulenta fulva, saporis acidiusculi ac paulatim amaricantis, haud ingrati: odoris subdulcis & vinosi. Continet lapidem (sæpe duos in uno latere planos & conjunctos, cætera rotundos) magnitudine cerasini, rotundum, cortice tenui sed duro vestitum; qui continet intus nucleum album amaricantem. Similis est lapidi Vbapitanga, nec facile dignoscuntur. Nucleus abjicitur, cætera commeduntur. Excellens est fructus & magna copia edi potest sine noxa. Transplantatur per taleas.

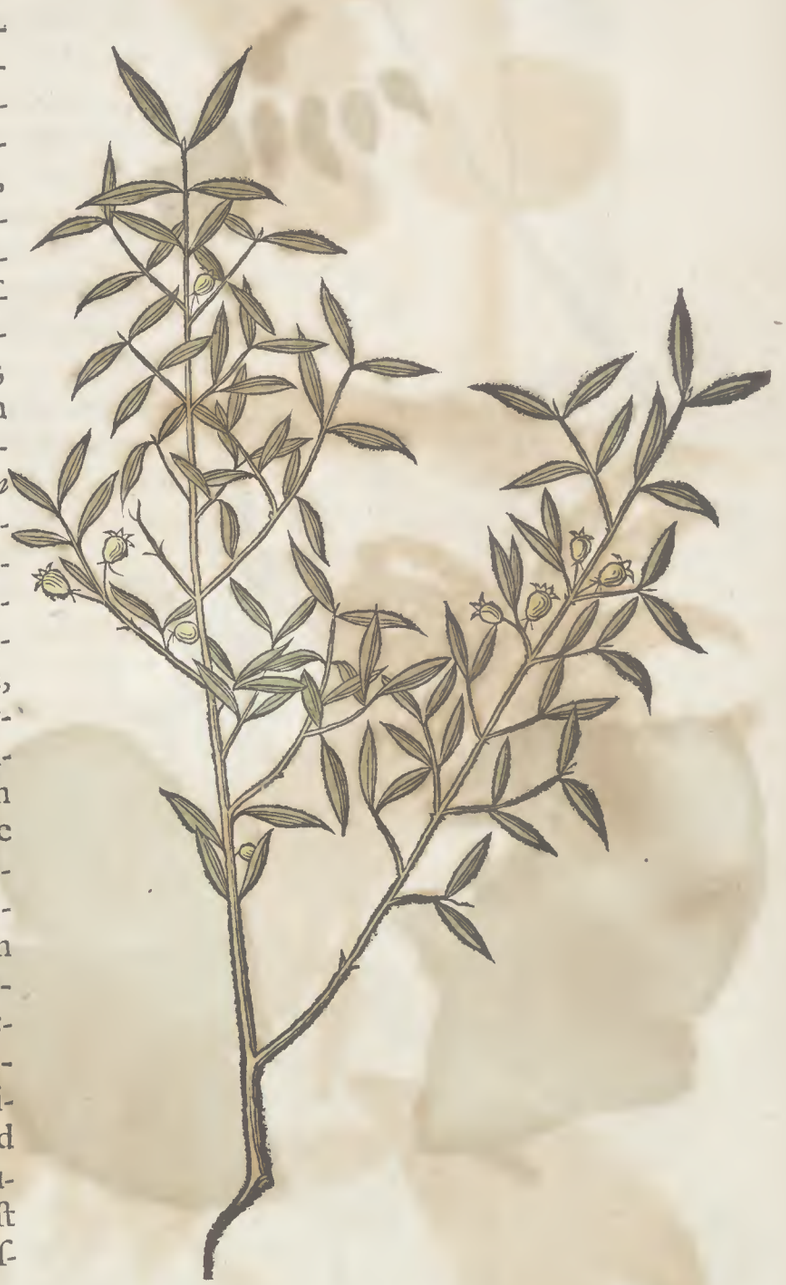

MARATATABIBA Brasilienſibus. Arbor caudice recto assurgit, non crasso, cortice cinereo,

nereo, ſuperius autem duorum, aut trium pedum longitudine pediculi enaſcuntur in orbem poſiti, quorum quilibet continet ſeptem, octo, novem aut decem folia in orbem diſpoſita, ſex, ſeptem, octo, aut novem digitos longa, foliis Ambaibæ ſubſtantia & colore ferme ſimilia, pediculo inſidentia, duos aut tres digitos longo, ſuperne viridia, inferne inſtar ſerici glabra, inſigni nervo & conſpicuis venis prædita. E longinquo Arbor videtur Ambajiba, ſed è propinquo differentia agnoſcitur.

CAP. XVIII.

Innominata. Iocara ſeu Iucoara. Pindoba. Tapyracoaynana ſeu Caſſia. Innominata.

ARBOR (cujus nomen ab Auctore non proditur) caudice recto & mediocris altitudinis, cortice cinereo, ligno fragili & medulloſo, ſuperius in multos ramos, ſed foliis fere nudos diſpeſcitur: folia tamen habet in illorum extremitatibus, in frondes congeſta, quinque, ſex, ſeptem juxta ſe ſuperne dilute viridia, inferne albicantia, quædam oblonga, quædam pene rotunda, nervo ſecundum longitudinem & venis tranſverſis ordine ſibi oppoſitis. Inter folia in frondibus etiam proveniunt pediculi duos circiter digitos longi, qui ſuperius multos floſculos oblongos in umbellam congeſtos ſuſtinent, albos, ſex foliolis conſtantes, ſuavis odoris. Fructus non meminit Auctor; *Hanc autem Iconem ex Herbis ſiccis ab ipſo collectis delineandam curavimus, in qua artifex nimium ſibi permiſit, neque enim folia ita venulis reticulata ſunt, ſed tantum habent nervum ſecundum longitudinem & venas tranſverſas ut in minimo folio; quod monendum duximus.*

IOCARA & IVCOARA Braſilienſibus, itidem Palmæ ſpecies: dimidiam altitudinem Coqueiro adipiſcitur, caudice recto, glabro, gryſeo, gracili (ideo ad ligna ædium uſurpatur) verſus ſummitatem more Coqueiro. Flos è ſiliqua provenit, videlicet ramus duos circiter pedes longus, multos ramulos expanſos habens, quemlibet tres circiter pedes longum, & floſculos per totum hunc parvulos, conſtantes tribus foliolis ex albo ſubflaveſcentibus & habentes in medio aliquot ſtaminula flava: totus autem ramus cum ſuis floribus flaveſcit. Poſt florem parvulus fructus provenit figura *coco*. Supra ſiliquam (quæ ambit ſuo exortu ſeu vagina arboris quaſi caudicem) folia in ſummitate proveniunt alata ut in Coqueiro, ſed breviora, nec alæ ita longæ ac latæ. In ſummitate arboris plerumque folium convolvitur ſtans erectum inſtar fiſtulæ. Admodum lentus eſt floris ramus & pro ſcopis, imo & flagello poteſt uſurpari.

PINDOBA Braſilienſibus, Species Palmæ nuciferæ caudice ut plurimum craſſiori quam Coqueiro, proceritate æquali vel etiam longe majore: caudex enim craſſus quatuor, quinque aut ſex pedes, cortice gryſeo ſeu cinereo, glabro, in quo vibices vix apparent, ſecus quam in Coqueiro. Folia fert alata ut Coqueiro, ſed quæ non ita in orbem dependent, ſed maximam partem ſtant ſurrecta. Prope foliorum exortum etiam rami proveniunt dependentes, qui proferunt racemos quatuor aut quinque pedes longos, plenos floſculis: poſt quos etiam racematim proveniunt fructus vel centum in uno racemo, qui maturi decidunt: eſt autem fructus ovi magnitudine & figura aut paulo etiam major, faſtigium in ſummi-

tate habens acuminatum, altera extremitate insidet calici seu cupulæ ut nux pinea, ex foliis triangularibus constanti: maturus exterius è viridi flavescit vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus ut in Coco, verum haud crassus, sed duplam tantum crassitiem testæ ovi habens; qui incisus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, nullo manifesto sapore, quæ ab Æthiopibus cum farinha commeditur: hæc ambit nucem durissimam, ovalem, ejusdem ferme crassitudinis cum Coco, verum caret tribus illis foraminulis: hæc discussa apparet intus in cavo, per interstitium more juglandis distincto, nucleus magnitudine juglandis, candidus, duriusculus, saporis ut Coco, sed paulo siccior & ita suavis.

Ex carne crocea fit oleum croceum quod in lucernis usurpatur: ex nucleo limpidissimum per expressionem ad condiendos cibos quamdiu recens est, & itidem ad lucernas quando vetus. Vtrumque qualitate frigidum, & illud è nucleo expressum loco rosacei olei usurpatur.

E cortice nucis fiunt tubuli ad tabacum sumendum, vocant *petumbuaba*.

E foliis hujus arboris fiunt tecta domorum, storeæ, corbes & alia.

Majo mense maturescit fructus.

ARBOR (*cujus nomen ab Auctore non proditur*) cortice cinereo, albicante, multis ramis varie inflexis prædita. Lignum lentum quasi salignum obtinet; folia autem oblonga, directe sibi invicem opposita, solida, lævia, superius egregia viriditate splendentia, inferius olivacea & splendentia & ad tactum instar holoserici glabra: In extremitate ramorum fert multos flosculos, spicatim seu racematim congestos, suo pediculo deorsum incurvato insidentes, lutei coloris & racemus florum elegantissime est dispositus: post flores nascuntur baccæ ribium magnitudine. *Vtrum edules sint necne ab Auctore non additur.*

Iconem autem hanc ex herbis siccis ab Auctore collectis delineandam curavi. Folia sicca superna parte plane nigricant, inferna fusceſcunt. Consistentiam fructuum ex siccis observare non potui.

TAPYRACOAYNANA Brasilienſibus est Cassia arbor cujus fructus *Cannafistola* Lusitanis & aliis. Arbor alta & magna, atque in plurimos ramos late destincta, colore exterius ex cinereo albicante. Folia fert ordine sibi opposita, paulatimque surrectim stantia, figuræ cylindraceæ, duos digitos longa, & duas tertias partes digiti lata, breviſſimo pediculo innitentia instar foliorum senæ, dilute viridia; subtiliter hirsuta, ad tactum mollia, rubescente nervo secundum longitudinem, & venu-

lis se-

lis ſecundum latitudinem ordine poſitis prædita. Flores fert ſpicatim congeſtos ſine ramulis, quilibet conſtat quinque foliolis,& tribus ſemilunaribus corniculis, quæ cum ſtaminulis juncta poſitis ſurrecta ſtant, omnia coloris incarnati elegantiſſimi: eſt autem flos magnitudine æqualis Phaſeoli flori. Longe poſſunt arbores hæ florentes conſpici ob incarnatum illum colorem. Poſt flores ſequuntur ſiliquæ, immaturæ quidem virides, maturæ nigræ ſeu fuſcæ deorſum propendentes; quælibet circiter duos pedes longa, quinque digitos craſſa, paulatim incurvata ut enſis polonicus. In uno ejus latere eminentia duplex eſt ſecundum longitudinem, in altero ſimpla, quaſi chorda agglutinata eſſet ſub cortice: Nec rotunda nec teres exacte eſt ſiliqua, ſed conciſa, nam tranſverſim inciſio ellypſim deſcribit. Cortex exterius eſt inſtar corticis exterioris arboris, interior lignoſus & albus. Non poſſunt hi cortices ſimul frangi, ſed malleo concuti debent: Siliqua porro intus tranſverſim multas habet diſtinctiones, quarum quælibet craſſitiem pennæ anſerinæ capit. In qualibet autem cellula nucleus latet, magnitudine & figura amygdalæ, coloris ex albo flaveſcentis, ſplendens, lævis, durus, per longitudinem linea ſubruffa in uno latere diviſus, nucleum continens album, corneæ ſubſtantiæ. Quælibet præterea cellula continet ſubſtantiam glabram, glutinoſam, brunnam ſeu ſubnigram inſtar Caſſiæ ſolutivæ, ſed amari ſaporis & ingrati. Adſtringendi vim habet. Braſiliani fructum hunc vocant *Tapiracoiinana*.

CAP. XIX.

Iacaranda. Quæra îba. Ibiraba. Tuinamtiiba. Curuuri. Camacari. Paco caatinga. Caaguacu iba. Iperoba.

QVERA IBA Braſilienſibus. Arbor cortice rugoſo & gryſeo, in ramis oppoſitos habens ramulos, & in horum quolibet tria, quatuor, aut quinque folia in frondem congeſta, pe-

diculis ſuis tres circiter digitos longis initentia, pallide viridia, figura ſalviæ, ſemi aut digitum longa, ſolida & ad tactum dura, nervo ſecundum longitudinem & venis obliquis prædita. Flores fert flavos, inodoros, duos digitos longos, figura campanæ, ſuperius in quinque partes ſectos, interius autem habet totidem ſtaminula brevia, flava, pallidis apicibus. Ita ut arbor florens tota flava appareat, inſtar arboris quam Luſitani vocant *Pao d'arco:* nam racematim congeſti ſunt flores, & arbores hæ pauca habent folia.

Flores ſequitur ſiliqua longa & compreſſa, nullius uſus.

Cortex

Cortex hujus arboris contusus & coctus oleum dat ad vulnera sananda, & ulcera vetera in tibiis aut aliis partibus curanda efficacissimum.

Nascitur hæc arbor locis graminosis tam humidis quam siccis.

Floret mense Decembri.

IACARANDA Brasilienſibus, duæ illius sunt species, unius lignum est album, alterius nigrum ut *Palo santo* ac bene olens atque durum; album autem inodorum.

Iacaranda ligno albo, fert folia in ramulis alternatim sibi oppositis, directe quoque sibi opposita, tres circiter digitos longa, non serrata, superne splendentia, obscure viridia, inferius ex viridi quasi albicantia & non splendentia. Floret hoc modo: in quolibet ramo versus exteriora multi proveniunt ramuli, qui quasi racematim per multos dies habent globulos, nuclei cerasini magnitudine, aut paulo majore, coloris exterius ex olivaceo subluteſcentis, qui se aperientes in quinque scinduntur folia, quæ deorsum inclinantur, & interius tactu & visu referunt holosericum olivaceum splendens: his insidet flos, unico folio luteo subrotundo ad latus explicato constans, è cujus regione sursum incurvata sunt quatuor stamina alba ellypticæ figuræ, apicibus luteis, & in horum adhuc medio corniculum ex albo viride: in medio autem floris eriguntur multa stamina alba apicibus luteis, satis magnis, in scoparum setaceorum modum. Flos dulcis odoris: fructus haud edulis.

Iacaranda ligno nigro reperitur in Capitania omnium sanctorum. Sed in quibus à priori differat ab Auctore proditum non invenio.

IBIRABA Brasilienſibus, quoque duplex alba & nigra.

Ibiraba alba est arbor crescens figura pyri, cortice fusco, ramis inordinate positis: foliis solidis, saturate virentibus, alternatim positis, foliis pyri similibus, quæ pediculis innituntur. Fert florem amplitudine rosæ, suaviſſimi odoris, & rosam pene superantis, quinque foliis constantem pallide flavis, in medio flore est corpus flavum semilunare, more cochleæ in se convolutum castaneæ magnitudine, cito decidit & magna copia sub arbore colligitur. Fructum fert instar poculi cum operculo suo plano, in medio paulum turbinato; in circumferentia poculi exterius sexangulares eminentiæ sunt, & magnitudo poculi est quasi castaneæ, primo fructus est viridis, hinc fit fuscus, cum maturuit operculum sponte dissilit, & castanea, quam continet unicam, excidit, magnitudine nostræ avellanæ: poculum adhuc in arbore pendulum ad tempus manet. Atramentum ex hoc fructu paratur. Nascitur passim. Floret mensibus Octobri & Novembri.

Ibiriba nigra, Lusitanis *preta* dicitur, *sed hujus descriptio in authographo auctoris desideratur.*

TVINAMTIIBA Brasilienſibus: Arbor cortice cinereo, ligno fragili; in mali silvestris amplitudinem excrescens; cui rami decisi & terræ infixi, novas progenerant arbores, ideoque ad vivas sepes ab indigenis usurpatur. Iuniores arbores spinis acutis in caudice & ramis armatæ sunt, adultiores amittunt spinas & in ramis varie distribuuntur: illæ nunquam florent, hæc contra: illæ semper habent folia, hæ nulla, sed tantum flores; nimirum Decembri & Ianuario; post flores demum erumpunt folia, floribus decidentibus. Vtrarumque folia sunt similia subrotunda seu potius cordis sublatioris figura, inferius tomentosa, superius glabra & dilutiora, tria semper sibi apposita more phaseolorum, in pediculo semipedem circiter longo; & talium pediculorum tres, quatuor, quinque sibi appositi sunt, in frondis modum, totaque arbor frondosa est, foliaque & flores multos in frondes congestos habet. Flos magnitudine Iridis florem ferme æquat unico constans folio crenato sursum erecto, ad cujus latus interius, cum adjacente tunica, è qua prorumpit, dulcis liquor continetur, ut in flore Paco, formicis gratissimus: & ex eadem multa habet stamina carinæ in modum ad latus sensim prodeuntia; coloris insignis miniati, sine odore tamen: stamina vergunt ad brunnum. Arbores florentes longe conspici possunt instar panni miniati expansi. Floribus cito & copiose decidentibus, se-

quuntur

quuntur fructus, videlicet copioſæ ſiliquæ, ubi maturuerunt fuſcæ: quædam unum, quædam tres, quædam quinque digitos longæ, digitum craſſæ, teretes & in tot ventres elatæ & loculamenta diviſæ, quot continent phaſeolos: quorum quilibet magnitudinem habet nuclei avellanæ aut fabæ vulgaris; in totum eſt miniati coloris, & prope hilum qui fuſceſcit, parvam habet maculam nigram: interius autem ex albo flaveſcit. Nullus ejus uſus apud incolas.

An Coral arbor? Vide Car. Cluſium in Appendice ad Hiſtor. Rar. Plantarum.

CAP. XIV.

Cabui Iba. Pacoeira. Banana. Jnaja guacaiba ſive Coqueiro.

CABVI IBA Braſilienſibus, *Pao amorello* Luſitanis: Arbor magna & alta, ramos & folia diſpoſita habens pene ut *Viſquiero*, ſed minora, & Tamarindiferæ arbori ſimilia.

Nihil præterea de hac arbore ab Auctore obſervatum inveni.

PACOEIRA Luſitanis, non eſt naturalis Braſiliæ: in Congo vocatur arbor *Quibuaaquitiba* & fructus *Quitiba*, Braſilienſibus *Pacobete*, Luſitanis *Pacoba*. Ex radice propagatur hoc modo: Primo crumpunt folia duo aut tria in fiſtulam convoluta, paulo poſt ſecundo ſe produnt ad quodlibet latus unum, in medio eſt fiſtula foliacea, & ſic ſenſim planta trium aut quatuor menſium ſpacio, in quinque, ſex, ſeptem pedum altitudinem adoleſcit, caudice tibiam humanam craſſo aut paulo craſſiori, ſpongioſo, foliis convolutis ſimilis, & uno ictu facile diſcindi poteſt. Superius

octo, novem, etiam duodecim folia expandit elegantia; quodlibet quatuor, quinque, interdum & octo pedes longum; quatuordecim aut quindecim digitos latum. In utraque extremitate paulo anguſtius, nervo ſecundum longitudinem digitum humanum craſſo, qui etiam ſex aut ſeptem digitos craſſus, per ſex aut ſeptem digitorum longitudinem ſe exſerens è folio, pediculus folii vice fungitur. Nervus hic in ſuperiori ſuperficie tanquam canalis excavatur & tranſverſim lineæ ſubtiles à nervo ad latera extenduntur. Suntque folia eleganter viridia, ad tactum lævia & ſolida inſtar chartæ membranaceæ, eodemque modo crepitant: Ideo non diu integra manent, ſed à vento agitata dilacerantur tranſverſim ſecundum ductum ſtriarum, & ſtrepitum excitant commota. Ex ſummitate caudicis hujus ſpongioſi, ſeu è medio foliorum prodit ramus ſeu brachium. Ramus hic primo quaſi ſemipedem longus, tener & pollicem humanum craſſus, in extremitate ſua continet corpus turbinatæ figuræ, magnitudine ſtrobyli majoris circiter quinque digitos lon-

tos longum, conſtans è foliis latis, ellypticæ figuræ, brunni coloris obſcuri, ſtriatis, quibus quaſi pulvis cinereus aſperſus: hæc complicata invicem conſtituunt illud corpus turbinatum: ſingulis autem diebus, unum, duo aut tria folia ſe pandunt, ſurſum verſus ſe convolvendo, nam turbinate corpus dependet. Subter foliis his expanſis apparent ſex, ſeptem aut octo flores, ordine juxta ſe poſiti, ex albo flaveſcentes, quilibet duos circiter digitos longus, ſcapus autem ſimilis parvæ ſcaphæ, cujus pars qua inſidet exortui ſuo, ſit prora, altera extremitas puppis, ex qua prominent quinque foliola anguſta, figuram habentia illius inſtrumenti quo nautæ utuntur in humectandis velis: eminent autem è puppi floris digiti longitudine, ex albo flaveſcentia, & in ambitu lateritio colore fimbriata: in medio porro eorum ſtamen luteum craſſiuſculum inſidet, figura baculi cum nodo in extremitate, quali incedunt nigritæ. Dimidia autem parte ſcapha tegmine ſubtenditur à prora incipiendo, ut in ſcaphis noſtris luſoriis: ſub hoc tegmine intus in ſcapha manna ſeu lentus humor continetur, ad tactum frigidus, ſaporis mellei, conſiſtentia & colore ſimilis albumini ovi recentis; in hoc humore ortum ſumunt quinque illa foliola cum ſtamine: delectantur formicæ admodum iſto nectare. Flores hos ſequuntur fructus ordine & arcte juxta ſe poſiti, quilibet brevi pediculo nitens, & oſtentans primo in umbelico ſuo florem, qui poſtea decidit: fructus autem indies augentur. Continentur plerumque in uno ramo, decem, duodecim, quatuordecim aut ſedecim numero, ut ita una planta proferat ſeptuaginta aut octuaginta, quos virides ſinunt donec flaveſcere incipiant. Fructus autem juſtam magnitudinem nactus magnitudinem habet cucumeris noſtratis oblongus & trilaterus quaſi, corio craſſiori tectus, quod facillime in tres partes digitis ſe dividi & detrahi ſinit. Pulpa mollis eſt inſtar butyri, medullam quaſi cucumeris per medium ſecundum longitudinem habens: boni eſt ſaporis & frequentiſſime comeditur vel ſolus vel cum farina Mandiocæ, vel coctus & frixus in oleo aut butyro. Ramus autem ille fructibus onuſtus interea dum illi matureſcunt augetur, & ad duorum pedum aut majorem longitudinem excreſcit, floreſque ſemper protrudit ex corpore illo foliaceo, ſed qui decidunt ſine ſpe fructus, nam una planta non facit plus fructuum quam nutrire & ad augmentum perducere poteſt. Maturis porro fructibus ramus cum illis abſcinditur, ut & tota planta: nam una planta unum tantum vivit annum & ſemel tantum facit fructum; ſæpiſſime quoque accidit ut antequam fructus maturi ſint planta cadat & pereat ni fulcris ſuſtentetur. ſive autem cadat ſive præcidatur perinde eſt; nam antequam ſeneſcat planta filius unus aut alter ex radice natus eſt & adſtat parenti, morientique ſuccedit & ſic in infinitum propagatio hujus plantæ ſuccedit: ideo maximi horti aluntur his plantis pleni: nam ſemel facta plantatione ulterius non opus eſt labore. Toto anno fructus habetur venalis.

ANNOTATIO. Iconem fructus dedimus in deſcriptione Americæ lib. xv. quam hic repetendam non duximus.

BANANA, Braſilienſibus *Pacobucu*, Congenſibus *Quibuca quiancacala* & fructus *Tincondo quiancacala*. Tota planta ut *Pacoeira*, at turbinatum illud floriferum corpus paulo minus eſt, & flores parum differunt: ſunt enim duos circiter digitos longi ex albo lutei coloris, & dulcis odoris: eſtque floris ſcapus non inſtar ſcaphæ, ſed rectus, attamen cavus, repræſentans canoam Branſilienſium; ſex foliola anguſta prominent è puppi, figuræ ut in præcedenti, & ejuſdem coloris, ſed ſtamen in medio deeſt: medietas anterior canoæ etiam tegitur cavo tegmine albo-flaveſcente. Eodem autem modo ut in Pacoeiræ (nimirum octo, novem aut decem digitos) plerunque autem non ita craſſi; & ſunt curvi ſive lunati; & ſubſtantia ſicciores quoque & ita meliores ad coquendum aut frixandum.

INAIA GVACVIBA cujus fructus *Inajaguacu* Braſilienſibus: In Congo vocatur *Ejaquiambutu* & fructus *Quiti inga quiambutu:* Palma nucifera, Luſitanis Coquiero, & fructus illius *Coco:* qui tribus ſuis foraminulis larvam repræſentat. Arbor caudice raro recto, ſed plerumque incurvato, quatuor, quinque, ſex aut etiam ſeptem pedes craſſo, triginta, quadraginta & interdum quinquaginta pedes alto. Cortex cinereus inſtar juglandis & quaſi vibicibus hinc inde tranſverſim per ambitum notatus. Lignum ejus nullius uſus, conſtat enim ex meris filamentis & eſt dulce quaſi lacteo ſucco turgens, unde arbore cæſa à formicis expetitur. Caret ramis. In ſummitate quindecim, octodecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem diſperſa, partim ſurrecta, partim protenſa, partim dependentia, grati aſpectus. In exordio ſuo hæc folia alata textura quadam veſtita ſunt naturali, obſcure gryſei coloris, quaſi crudum textum cannabinum eſſet, & ſucceſſu temporis hæc textura ſe ſolvit ſubſequente altera & à vento circumagitur. Quodlibet folium alatum longum eſt circiter ſedecim pedes Rhinlandicos, ac in exortu pedem circiter craſſum, diſſectum in alas ordine juxta ſe poſitas & oppoſitas: quodlibet tale folium circiter tres pedes longum & longius, duos digitos latum & verſus extremitatem, anguſtius, acuminatum, habens in medio ſecundum longitudinem nervum oſſeum flaveſcentem, ac tranſverſim ordine ſubtiliſſimas ſtrias virides (ut & ipſum eſt) ac totum

rum carinatum, cavitate ſurſum verſa: ſubſtantia inſtar folii gladioli, læte viride ac ſplendens. Inter folia alata ex ſummitate arboris oritur ſiliqua ſive vagina duos & ſemis circiter pedes longa, craſſa in medio novem aut decem digitos, faſtigiata, viridis, ſtriata, quæ ſucceſſu temporis fuſceſcit ac ſponte rumpitur. Antequam autem rumpatur, eleganter intus compoſitus reperitur caulis, pedem longus, tres aut quatuor digitos craſſus in plures ramos pedales aut ſeſquipedales diſtinctus, qui rami ita apte à natura in theca complicati magnam ſpicam repræſentant. Rami hi onuſti ſunt ubique triangularibus corpuſculis magnitudine amygdalarum, albis, quæ rudimenta ſunt florum & hinc nucum: nam rupta vagina rami hi ſe explicant inſtar arbuſculæ & floſculos exhibent luteos. Hinc ſuccreſcunt fructus, quilibet inſiſtens ſuo brevi pediculo, pennam anſerinam craſſo, & cupulæ ſquamis conſtanti ex ruffo flaveſcentibus. Nux minor eſt viridis, matureſcens fit pallide flava, ſed plane matura lignei eſt coloris, figuræ oblongæ ſeu ovalis & quaſi triangularis: longa plerumque decem, duodecim, aut quatuordecim digitos, in ambitu craſſa duos & amplius pedes. Conſtat fructus totus primum exteriori tegumento, ſecundo cortice, tertio nucleo & quarto aqua. Exterius tegumentum, externe glabrum, in totum conſtat è filamentis craſſiuſculis, longis, coloris rufeſcentis inſtar lini, referens ſtuppam cannabinam craſſam ac crudam; eſtque in illa parte qua nux pediculo adhæret ſupra duos digitos craſſum, in reliquis lateribus circiter unum. Cortex eſt craſſus inſtar cranii humani, & ea extremitate qua adhæret ramo, tria habet formina, nucleum ceraſi capientia. In cavitate hujus corticis ſeu in ambitu ejus interiori adhæret nucleus, qui & ipſe ſua cuticula veſtitur in ſua convexitate (inter corticem & ſe) ruffi coloris, ad viſum ut nux muſcata. Nucleus, nuce matura, craſſus eſt duas tertias partes digiti, albiſſimus, lacteo ſucco turgens, ſaporis inſtar optimarum avellanarum. Sufficit unius nucis nucleus ad tres ſaturandos, denique in illa cavitate nuclei continetur aqua, pauca quidem quando plene maturuit nux & nucleus ſuam perfectionem adeptus eſt, nec ad potandum grata: ſed quando mediæ ætatis nux eſt, nimirum quando tegumentum flaveſcere incipit, cavitas illa eſt plena aqua ſuaviſſima (continet enim pintam Hollandicam aut amplius) pro magnitudine. Aqua hæc tum gratiſſima eſt ad potandum, dulcis, frigida ac clara. At hinc quum aqua abundat, nucleus adhuc mollis nec ita gratus eſt. Ergo pro aqua haurienda eliguntur mediæ maturitatis, pro nucleo edendo plane maturæ: nam aqua hæc in nutrimentum nuclei cedit. Ex nucleo maturo exprimitur lac, cui incoquitur oryza pro pulmento.

Hæc arbor in ſummitate ſua medullam albiſſimam continet quaſi bulboſam, nam in partes facile ſeparari poteſt inſtar allii aut ceparum. Hæc vocatur Latine palma & ea ablata arbor moritur, unde proverbium palmam referre. Medulla ea eſt albiſſima; punctulis quaſi poris dotata, ſucculenta, dulcis ſaporis, melioris utique quam optimarum nucum; comeditur cruda vel per ſe ſola, vel cum oleo & aceto, atque etiam coquitur. Arbor toto anno ſimul flores, fructus immaturos & maturos continet. Amat autem loca maritima & arenoſa prope ſepes & macerias: in mediterraneis non aut raro admodum reperitur, aut ſi plantetur ibi infructifera eſt, nec juſtam magnitudinem nanciſcitur.

Nunc etiam dicam quomodo plantetur & tranſplantetur, omnia ex propria mea obſervatione; nihil enim umquam ſcribam, quod non ipſemet viderim & expertus ſim. Fructus integer ſeu nux cum tegumento ſuo terræ leviter ſuppoſita ſeu tantum ſuper terram projecta, ſeptem menſium ſpacio progerminat: ex germine planta tranſplantata poſt annum, demum poſt ſeptem annos primitias dat fructuum. Modus progerminationis hic eſt: Nuce tota cum tegumento terræ commiſſa, ex foraminibus illis progerminat filamentoſum germen, ortum ducens ex aqua illa quæ in nuce continetur: antea autem aqua illa in ſpongioſam, albiſſimamque ſubſtantiam fuit congelata & in figuram nucis formata ut germen inde prodiret. Germen quando prodiit textura illa cannabina ſtatim cinctum eſt & habet tria vel quatuor folia arcte ſibi adhuc applicata ſine caudice. Nam etſi proveniret ad ſex, octo, vel decem pedum altitudinem adhuc nihil ſunt niſi folia atque caudices. Et quodlibet folium junioris arbuſculæ integrum eſt non ſectum in alas ut in veteribus, ſed plicatum ut pallia mulierum in Germania. Succeſſu autem temporis ſponte finditur & fiunt alata, & tunc arbor caudicem ſenſim acquirit ſub tunica illa texta qua inferius cingitur. Germen porro, de quo ante, cum emerſit è nuce, tunc ſtatim per totum craſſius tegumentum ſpargit radices filamentoſas, flavas, quæ hinc inde perforant illud tegumentoſum & prodeunt foras (nimirum pedalis aut majoris longitudinis ac lumbricorum craſſitudine) ac in terram ſe ingerunt: ſucceſſu temporis tota nux putredine abſumitur. Sin quæras unde nutrimentum habeat planta priuſquam radices in terra firmentur quod non ſtatim fit, dicam: Supra innui ex ſpongioſa illa ſubſtantia prodire germen, ex hac & ſimul nucleo qui adhæret ſuo cortici nutritur arbuſcula, nam quo citius eximas aliquam arbuſculam priuſquam radices egit in terram, eo plus nuclei invenies & contra. Tenaciter ſpongia adhæret per fibras fundo arbuſculæ, ita ut ex nuce eximi poſſit nucleo appendente. Iunio-

res fætus transplantantur aut non: si transplantare animus, id fiat anno ætatis primo aut secundo, & quidem mense Iunio vel Iulio. Possunt & majores tranferri quatuor aut quinque annorum, sed major pars moritur. Vidi tamen grandes viginti quatuor aut plurium annorum transferri feliciter anno 1640. Mauritiæ, adhibita multitudine hominum circiter trecentorum. E cortice nucis egregia fiunt pocula.

ANNOTATIO. De eadem arbore ita Fr. Ximenes. De Palmis quæ ferunt cocos, Mexicanis *Coyolli*, est arbor haud admodum crassa, verum alta, cujus rami (quos proprie vocamus palmas) è fastigio trunci eminent, quinque aut sex numero erecti ad modum palmarum Hispaniæ & ab omni parte clare virentes: truncum habet rectum & cinerei coloris, in circuitu à radice usque ad fastigium, minutis veluti gradibus cinctum, quorum ope indigenæ facillime ad summitatem arboris enituntur. truncus est valde spongiosus: amat autem loca maritima, uti apparet in Insulis Philippinis, Porturico; præsertim ad oram Coliniæ & Zacatulæ. Flos illius castaneæ flori similis: fructus integer æquat molem capitis humani, estque oblongior & triangularis, & læte virens antequam decerpatur. Nux ipsa feritur & facile pullulat, transpositaque adolescit & brevi edit fructus, præsertim si cinere aut fimo bovino stercoretur & diligenter rigetur: radices agit neque profunde neque moli suæ æquales: truncus quoque secundum radices crassior, quo altius ascendit eo tenuior evadit; materies illius ad multa utilis. In Insulis Philippinis non modo è materie illius faciunt naves, sed & funibus & velis, aliisque nauticis instrumentis eadem instruunt ex eadem arbore; & quod maxime mirum variis quoque mercibus onerant ex illa natis; oleo, vino, aceto, saccharo, fructu & similibus. Etenim vulnerando teneros ramos inferiori parte, eliciunt liquorem quendam, qui vini loco usurpatur: hic primo die suavis & gustui gratus, sequentibus fit insipidior & denique plane inutilis, semper autem est ingrati odoris; & si crebro sumatur generat crassos humores, flatus & cruditates, licet moderate calefaciat & humectet, sitque blandius nostro vino & minus tentet cerebrum, nisi alia (ut vulgo solet) addantur. Porro Phtisicis prodesse ferunt & qui renum affectibus laborant, ita ut vix ullos in Philippinis Insulis reperiri dicant qui illis morbis tententur, quia illius potu partes illæ mundentur & arenulæ expellantur: verum summopere nocet illis qui hydrope aut lienis obstructione laborant. Vinosus hic liquor soli expositus aut alibi servatus per octiduum fit præstantissimum acetum, quod minus siccat quam nostrum, sed igni admotum perdit suum vigorem, ideoque cum in cibis usurpant, tum demum admiscent cum edulia deferbuerunt. Durat quidem longo tempore, verum si pauxillum aquæ admisceas statim corrumpitur. Ex eodem vino cocto & spissato fit mel & saccharum, quod temperatura est calidum, humidumque & grati saporis: conservatur longo tempore: lenit pectus & est utile adversus rheumatismos: corroborat ventriculum & cerebrum: juvat concoctionem; denique ore sumtum nihil differt colore & sapore à nostro saccharo candido: Nux ipsa recens ac tenera sapore refert carduum, verum est dulcior & minus adstringens; sistit alvum, tollit cruditates & refocillat ventriculum. Putamen quod sequitur & proprie vocatur *Coco* est nigri coloris & durum; ex eo bibere salubre judicatur, & sine dubio corroborat nervos & sanat paralysin. Hoc putamine concluditur medulla candicans, grati saporis & amygdalarum dulcium æmula: ex hac contusa exprimitur lacteus humor absque ignis ope, qui utilissimus est ad necandos lumbricos intestinorum, si quantitate octo unciarum cum pauxillo salis mane sumatur à jejunis, præsertim pueris & adolescentibus. Ex rasura ejusdem medullæ cocta in aqua & bene agitata emergit oleum quoddam, quod recens commode cibis miscetur & magni usus est in medicina, temperie calidum & humidum. Haustum sex aut octo unciarum quantitate purgat leniter ventriculum, & evacuat humores melancholicos & pituitosos; licet dicant medullam illam per se alvum astringere: verum ad purgandum utendum est oleo recens expresso: mitigat præterea quosvis dolores è causa frigida natos: estque admirabile remedium in vulneribus curandis, sistit enim sanguinem, mundat saniem & consolidat illa: illitum lenit pectus & potum purgat illud, editque alios innumeros effectus quos recensere longum esset: imprimis autem utilissimum ad nervos relaxandos & pertinaces dolores podagricos. Non autem tantum oleum, sed quæ medulla continetur aqua instar lactis candida, ad plurima valet: sanat febres, sedat sitim, temperat æstum, mundat & sanat oculos & consumit superfluam carnem quæ illos solet fædare, conciliat elegantem colorem vultui fæminarum; refrigerat atque humectat: purgat sanguinem, ventriculum & ureteres, mitigat dolores & est gratissimi saporis, præsertim febricitantibus, qui licet sudent magna copia possunt sumere sine noxa, modo sint jejuni: nutrit egregie & est admirabile remedium adversus febres biliosas: & licet credatur flatus generare, tamen sumere licet diebus purgationum; verum quibus alvus admodum laxa sibi ab eo potu caveant necesse est. Stolones quoque sive gemmæ suaves sunt quemadmodum palmiti Africæ aut Algarviæ, verum amputari vix possunt sine egregio arboris detrimento. Ne folia quidem inutilia sunt, nam vinum hujus arboris

per illa

per illa colatur & præstant vicem cribrorum: ex iisdem galeri, storeæ & plura alia texuntur. Persuasit mihi religiosus nostri ordinis, qui multos annos in Philippinis habitaverat; in nonnullis cocis atque ipsa medulla & lacteo succo reperiri lapillos candidissimos, ovali forma, sed una parte nonnihil depressos, qui singulare remedium sint adversus Nephriticdem & gestati affectum illum & dolores arceant: Religiosus autem ille unum brachio alligatum circumferebat. Hactenus Fr. Ximenes.

Multi præterea scripserunt de hac Nuce, ut vocant, Indica, imprimis autem Monardes prolixe lib. 1. Histor. Aromatum cap. XXVI. Addidit & Car. Clusius insignes notas, & Icones arboris & fructuum, quas operæpretium erit videre. Legendi & alii Auctores.

Hoc tantum addo vidisse me plures ejusmodi lapillos, qui in Cocis ferebantur generati, qui omnes erant forma ovali, inferiori parte compressi, figura & colore, nisi quod parum splendent, unionibus scoticis haud absimiles, & diversæ molis, & habeo unum satis grandem, quem curiose servo, qui non multum abest à rotundo.

ANNOTATIO. Non abs re puto futurum, si hic adjungam tres descriptiones arborum, quas ab Emanuele de Moraës aliquando accepi.

IBIRA OBI Brasilienſibus, Arbor est inter Brasilianas procerrima, cujus materies est durissima & intus rubicunda, nulli pene putredini obnoxia, nullum fert fructum, nascitur in vastissimis silvis & saltibus; Lusitani vocant *Pao ferro*, cum ob magnum pondus, quo statim instar ferri mergitur, tum ob fortitudinem qua maxime ad ferrum accedit.

IBACAMVCI Arbor Silvis Parataningæ perfamiliaris, fert fructum fere similem Limoni, pellicula tenui, succo multo, acri tamen instar labruscæ, intus exigua & pauca grana continentem, dentibus noxium. Arbor est à paucis visa & à pauciſſimis nisi per fructum cognita; vidi tamen ego multoties ob curiositatem, nihil habet commune cum Mamoeira, sed penitus differunt.

IABVTICABA est arbor recta atque procera, vastissimis ornata ramis: fert ab ima radice usque ad ultimum ramorum apicem fructus in tanta abundantia & ita inter se junctos, ut corticem vix possis aspicere: est autem fructus rotundus colore nigro, magnitudine parvi limonis, succo dulci instar uvæ bene maturæ; qualitatis temperatæ atque salubris, febricitantibus jucundissimus. Frequentissima est in præfectura S. Vincentii, præsertim in Silvis vastis Parataningæ & in mediterraneis præfecturæ Fluvii Ianuarii.

Hactenus Historia Plantarum.

GEORGII MARCGRAVII

RERVM NATVRALIVM HISTORIÆ

LIBER QVARTVS,

Qui agit de Piſcibus Braſiliæ.

CAPVT PRIMVM.

Guamajacû apé ſpecies utraque. Guacucujâ.

GVAMAIACV APE Braſilienſibus: Piſcis triangularis; duplex eſt, unus cornutus, alter ſine cornibus. Cornutus ab ore ad initium caudæ ſeptem digitos eſt longus, (interdum & longior) à ventre ad dorſi ſummitatem tres digitos latus ſeu altus: venter vix duos digitos latitudine complet: cauda unum digitum lata, deſinens in pinnam duos digitos longam & totidem latam. Os ipſi parvulum & piſi tantum capax: habens in ſuperiori mandibula duodecim denticulos anguſtos, acutos, in inferiori quinque. Caput ab ore ad cornua uſque in gibbum aſſurgit, convexitate ſeſquidigiti; dorſum au-

tem ad eundem modum in gibbum arcuatur: & unicam tantum habet pinnam in poſtica parte verſus caudam, & quidem exilem. Oculos habet ſatis amplos, diametro trientis, ſuperne in capite in fronte poſitos prope cornua, ab ore circiter ſeſquidigiti intervallo: & ante ſingulos oculos foraminulum unum. Pinnas in univerſum obtinet quinque, unam in extremo dorſo, ut jam dixi, & in quolibet latere unam, longe infra oculos verſus poſticam corporis partem paulum vergentes, unum digitum longas; & prope utramque rimam, unam plus ſemidigito longam, branchiarum loco: unam denique pinnam inferius in ventris extremitate prope exortum caudæ, unum pene digitum longam, dimidium latam: quinta facit caudam. Cornua duo directe ante ſe protenſa in fronte gerit prope oculos, magnitudine calcaris galli galinacei; duo itidem æqualis magnitudinis in infimo ventre verſus quartam pinnam. Caret ſquamis, ſed tegitur denſa cute, in ventre quidem alba, reliquo autem corpore fuſca, atque in ventre & lateribus uſque ad altitudinem oculorum figuris trigonis, tetragonis, pentagonis, hexagoniſque mire diſtincta & notata. Vbique autem (excepto infimo ventre) eadem cutis variis maculis nigricantibus eſt inſignita.

Guamaiacu ape ſine cornibus in fronte, paulo minor eſt antecedente, ſed latiore ventre & cauda paulo longiore; & eſt per totum corpus ſexangularibus figuris inſignitus, cum innumeris

meris tuberculis minimis. Color ventris subflavus, reliquo corpore ex flavo cinereus & subfuscus. Non longe ab Insula Margarita captus à nautis nostris piscis ingens, quem vocant **Jacob Evertzen** in cujus ventriculo Guamajacu adhuc integer fuit inventus. Piscis autem illius caro cocta & à viginti hominibus comesta fuit, qui omnes statim post manducationem male se habuerunt, & vix post multos dies sumtis alexipharmacis convaluerunt: æstima hinc malignam qualitatem guamajacu piscis.

Alium talem accepi, cujus longitudo erat pedalis, altitudo quatuor digitorum, cujus totum corpus tectum erat testa meris figuris sexangularibus constante, fragili in recenti pisce, & quæ pisce Soli exposito in hexagona corpora dissolvebatur. Os angustum, denticuli oblongi latescentes, inferius quinque, superius undecim. Oculi ampli, rotundi, magnitudine grossi misnici, pupilla crystallina, cætera coloris umbræ cum argenteo mixti. Cauda duos & semis digitos longa, teres extra testam prodiens, molli cute vestita, habens pinnam duos digitos longam & totidem latam, quasi quadratam, sed in lateribus lunatam. Pinnæ ut in aliis hujus speciei. Totus erat coloris albicantis cum gryseo mixti. Quodlibet latus versus posteriora desinebat in pinnam.

Caret fere carne ac cavus est, solam spinam secundum longitudinem habens, cui per membranas intestina adhærent. In ventriculo multum inveni arenæ.

ANNOTATIO. Agit de hoc pisce Aldrovandus lib. de piscibus IV. cap. ult. & dat duas illius Icones. Observavi autem (nam multi ejusmodi pisces siccati, utriusque speciei, ad nos è Brasilia & America afferuntur) figuras quibus cutis insignitur plurimum inter se differre, & in quibusdam se habere instar tessulati pavimenti.

GVACVCVIA Brasilienses: Monoceros piscis: Vespertilio Aquaticus posset appellari. Corporis figura anterius est instar vomeris: corpus octo digitos longum, quinque latum in medio, ubi latissimum: medietas autem corporis posterior rotunda est & versus caudæ pinnam fastigiatur in conum: medietas autem anterior vomeris seu lati cordis figurã obtinet. Piscis autem non crassus, sed latus; caput vix prominet seorsum à corpore, estque illi inter oculos supra os cornu impositum, durum, duos pene digitos longum, conicum. Oculos habet nummi misnici magnitudine, pupilla crystallina lenticulari, reliqua pars variegata maculis & lineis flavis albisque. Oris hiatus castaneam potest capere, ipsum edentulum est. Supra os carnea prominentia est instar tonsillæ humanæ fere. In utroque latere in medio piscis, brachium eminet, quatuor digitos longum, una junctura constans; inferior medietas brachii duos digitos longa, plus uno lata, exterior pinna duos digitos longa est, unum lata in infimo ventre inter brachia duas habet pinnas sesquidigitum longas, quæ quasi pedes sunt. Cauda constat pinna duos digitos longa, sesquidigitum lata, ac fere quadrata. In inferiori corpore, sesquidigiti interstitio à cauda etiam pinnulam habet parvam & talem etiam in dorso, trium digitorum intervallo à cauda. Cute tegitur, non squamis, quæ superius fusca est, multis tuberculis duris, per dorsum insignita versus anticam partem, & utrumque latus. In utroque autem latere undecim nigras habet maculas lentis magnitudine & figurâ, binas ac binas juxta se positas. Prope insertionem utriusque branchii etiam multas ejusmodi maculas nigras habet & ibidem in quolibet latere foramen parvum in corpus. In summa, in lateribus, circa oculos, in extremis branchiis, mire variegatur punctulis albis, nigris, lineisque itidem albis & nigris, ut vix exprimi possit à pictore. In toto autem inferiori corpore egregii miniati est coloris, atque ibi cutis æqualis, verum ad tactum paulum hispida.

CAP. II.

Tajaſica. Paru. Pira acangata. Acarauna. Guaperva. Piranema. Acarapucu.

TAIASICA Braſilienſibus. Piſcis octo aut novem digitos longus, corpore obterete & pyramidali, extenuatur enim verſus caudam. Caput eſt illi groſſiuſculum & compreſſum: oculi eminentes & nigri, circello aureo: os edentulum. Sex habet pinnas; nimirum ſub qualibet branchia unam oblongam, ſub his in medio inferius unam breviorem: unam in medio dorſo aliam longiorem verſus poſtremam dorſi partem, & è regione hujus unam in infimo corpore: ſeptima eſt cauda, oblonga & in exitu rotundata. Tegitur ſquamulis parvis, coloris hyalini pallidi, maculis variis fuſcis vermiculatis variegatus per totum, exceptis pinnis poſtbranchialibus & infimo ventre, quæ ex pallido ſubflaveſcunt. Cauda eſt undata fuſco. Latet in arena abſconditus, ideoque capitur pedibus, eos ponendo ſuper arenam ubi latet. Coctus atque aſſus bene ſapit & convenit cum Hollandorum Poſt / eſt enim carne albiſſima & friabili.

PARV Braſilienſibus: Piſcis eſt latus & ſubrotundus, verum haud craſſus, novem aut decem digitos longus ab ore ad pinnam caudæ quæ duos & ſemis digitos longa ac totidem lata: latitudo piſcis ſeptem digitorum. Pinnas obtinet ſex: duas magnas ac latas duos circiter digitos; unam in dorſo, alteram in ventre, quæ utrobique ad caudam extenduntur; habetque quævis pinna in fine prominentiam inſtar funiculi, ea videlicet quæ in dorſo quinque digitos, quæ in ventre tres digitos longam. Poſt branchias in quolibet latere etiam pinna eſt duos digitos longa, unum lata; & duas in inferiori ventre ſub his, duos digitos longas, anguſtiſſimas. Capite eſt parvo, ore clato, anguſto, minutiſſimis dentibus albi coloris: oculis conſpicuis, flavo circulo circumdatis. Totum corpus veſtitur ſquamis mediocribus, quarum dimidius numerus niger eſt, dimidius autem flaveſcit, ita ut lunulas flavas in nigricante corpore geſtare videatur. Circa branchias flavedo eſt & in initio pinnarum, poſt aures macula flava in qualibet.

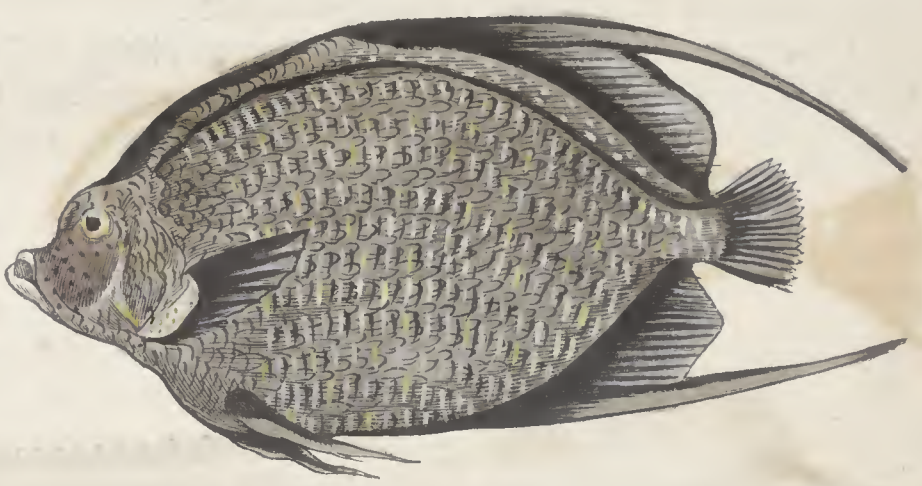

Piſcis eſt edulis.

PIRA ACANGATA Braſilienſibus, id eſt, piſcis duro capite: Percæ mediæ ſeu Harders magnitudine, ſeptem aut octo digitos longus, ore haud amplo, oculis nigris, circello nigricante aureo & ruffo colore mixto. Pinnas habet ſex & ſeptimam pro cauda: duas poſtbranchiales, duas in infimo ventre junctas, unam verſus poſteriora in ventre, & unam per totius dorſi longitudinem uſque ad caudam extenſam & erectam, firmis ſpinis ſuffultam quam in vaginam recondere poteſt. Pinna caudæ furcata. Tegitur ſquamulis argenteis, aureo & igneo colore tranſplendente, præſertim in dorſo: in ventre in argenteo thalaſſinus color tranſlucet. Pinna dorſi argentea tranſplendens & maculis fuſcis inſignita. Pinnæ laterales albæ, quæ in ventre cæruleſcentes. Caudæ quoque pinna in extremitate cæruleſcit. Eſt edulis.

ACARAVNA Braſilienſibus. Piſcis magnitudine exæquat Paru, ſed non eſt ita latus, & ſquamulas habet nigricantis coloris. Cauda eſt bifida, pinna tres digitos longa, duos lata. Pone utramque branchiam etiam pinnam habet, inferius in antica parte duas anguſtas. Per totum dorſum & per ventrem etiam pinnam utrobique extenſam, acutam, continuam, in poſtica parte corporis circiter unum digitum latam.

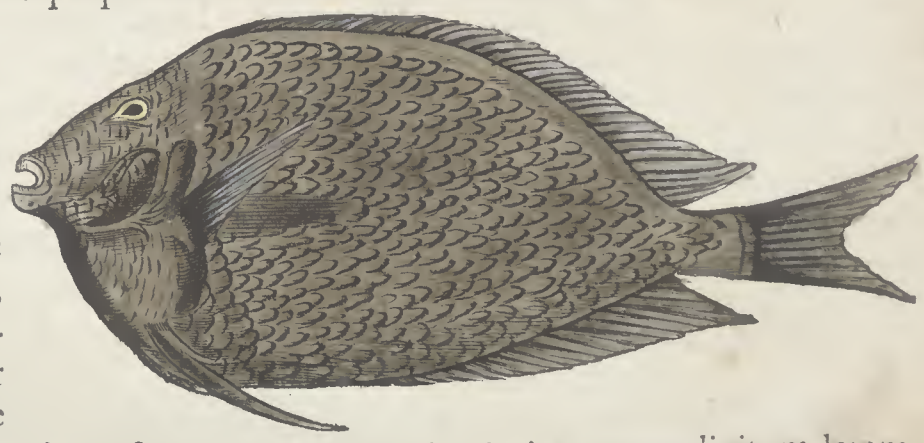

Os par-

Os parvum, anguſtum, denticulis minutiſſimis. Oculi haud magni. In utroque latere prope caudam acutiſſimum habet aculeum; quos in latera poteſt recondere & evaginare & alios piſces lædere: quilibet aculeus fere digitum longus oſſe piſcino conſtans.

Piſcis eſt edulis.

GVAPERVA Braſilienſibus. Piſcis corpore lato & compreſſo, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latiſſimus. Ore parvulo, denticulis minimis. Pinnas habet ſex: poſt quamlibet branchiam unam, parallelogrammi figura: in infimo ventre duas oblongas: in dorſo & inferiore ventre extremo longam ac latam, quæ in acumen deſinunt, ſubulæ figura. Cauda quadrata ſeu potius parallelogramma, unum digitum longa, duas tertias digiti lata. Tegitur ſquamulis coloris nigri, ſplendentis inſtar bombycini, quarum oræ (non omnium ſed quarumdam) fimbrias flavas habent inſtar ſemilunularum. Pinnæ ſunt nigræ. Circa os linea craſſa purpurei eſt coloris, & illi perpendiculariter altera ſuppoſita Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latus & poſticas pinnas extenduntur. Caudam etiam talis ſecat linea & ejuſdem coloris; una pro fimbria ipſi eſt oculorum pupilla nigra, circulo aureo.

PIRANEMA Braſilienſibus: piſcis mediocris carpionis ſeu percæ magnitudine; novem, decem aut undecim digitos longus; latus, ubi maxime, tres digitos aut paulo amplius. Os habet amplum, ſubrotundum, edentulum quidem, ſed acutiſſimis prominentiis aſperum: oculos magnos inſtar ſolidi Hollandici, pupilla cryſtallina, circulo albo ſplendente, qui ſuperius ad dimidiam partem coloris eſt miniati. Branchias habet admodum amplas. Pone has in quolibet latere pinnæ digitum quidem longæ ſed haud latæ, & ſubter has in ventre duæ ſibi propinquæ duos digitos longæ & ſeſquidigitum latæ, triangulares, ſpinis ſuffultæ. A ventris medietate ad caudæ exortum uſque pinna protenditur tres & ſemis digitum longa, unum lata, itidem ſpinis intertexta; quam abſcondere fere poteſt in rima ad hoc comparata: per univerſum dorſum ab occipitis fine ad exordium caudæ pinna extenditur quinque digitos longa, paulo plus digitum lata, tenui membrana conſtans, duabus & viginti ſpinis intertexta, quam erigere atque deprimere & fere abſcondere poteſt in rima. Cauda quæ à corpore protenditur ſeſquidigitum eſt longa, unum lata, pinnam habet tres & ſemis digitos latam, & plus quam ſeſquidigitum longam. Color totius piſcis eſt argenteus laccatus lacca florentiva. Squamulas habet minutilas quaſi triangulares: in ventre plus albicat, ſeu argenteo minus laccæ intermixtum cernitur.

Capitur in mari & boni eſt ſaporis, edulis.

ACARAPVCV Braſilienſibus; fluviatilis piſcis, in ſeſquipedalem longitudinem excreſcit, ubi latiſſimus quatuor aut quinque digitorum. Os acuminatum circiter duos digitos longum, haud amplum labia abſcondere & contrahere poteſt ut ſolum hiatus appareat, nullos habet dentes. Oculi magni, pupilla nigra ſplendente, circulo ex albo & fuſco mixto. Pinnas habet ſeptem: unam per dorſi longitudinem ad caudam fere extenſam, non latam, quam erigere & ſpinis ſuſtentare, atque recondere poteſt: poſtbranchiales duas, totidem in infimo ventre, unam poſt anum: Septimam pro cauda, furcatam quatuor aut quinque digitos longam. Totus ſplendet ſquamis argenteis minoribus: in dorſo tamen aliquid aurei admixtum: & in quolibet latere ſex oblongæ maculæ cæruleæ rufeſcentes, non ita conſpicuæ. Pinna dorſi & caudæ dilute cinerei ſunt coloris, ut & laterales: duæ in infimo ventre flaveſcunt paulum, ut & ea quæ prope anum. Edulis eſt.

CAP. III.

Pudiano vermelho. Pudiano verde. Juruucapeba. Jaguaruca. Carauna. Cururuca. Guaibiaya.

PVDIANO vermelho vulgo, ſed rectius Bodiano: Braſilienſibus *Aipimixira & tetimixira* Piſcis mediocris Percæ magnitudine. Latitudo corporis, ubi maxima, duorum digitorum,

prope caudam unius aut paulo plus. Corporis fere æqualis latitudo eſt. Caput parvum, os acutum, ſuperius in anteriori parte tres denticuli acuti, minimi, inferius item, & verſus interiora in utraque mandibula alii minimi denticuli. Oculos habet paululum eminentes, pupilla nigra, exteriori albo, hinc flavo circulo. Pinnas habet ſeptem: nimirum duas plus digito longas, haud latas, poſt branchias in utroque latere unam: ſub his duas junctas in ventre: aliam in ventre verſus caudam, duos digitos longam, ſecundum longitudinem adnatam: unam item talem in dorſo, tres & ſemis digitos longam: & ſeptimam pro cauda, quæ eſt quadrata, digitum longa & lata. Tegitur piſcis ſquamis ſubtilibus, ita arcte complicatis, ut ad tactum glaber eſſe videatur. Color totius corporis flavus cum aureo mixtus. Summitas autem capitis & totum dorſum ad media utrimque latera, & ferè uſque ad finem dorſalis pinnæ purpurei eſt coloris egregii cum lacca mixti: extrema ora pinnæ majoris in ventre verſus caudam etiam purpuraſcit ut & pinnæ illi junctæ totaliter: reliquæ pinnæ flavæ cum aureo colore mixtæ, ut & totum reliquum corpus. Pars ultima pinnæ majoris in dorſo etiam flava ut & cauda. Piſcis eſt edulis.

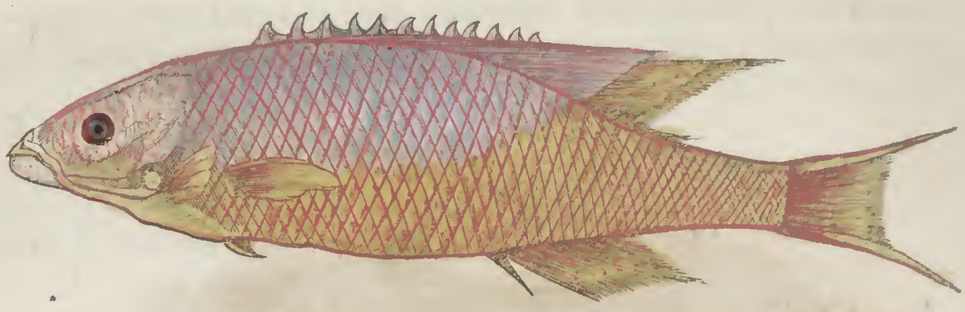

PVDIANO VERDE Luſitan. Piſcis oblongus, nimirum decem digitos ab oris extremo ad caudæ initium; corpus tres digitos latum, circa caudam autem ſeſqui. Os acuminatum, haud amplum, anterius in ſuperiori mandibula habens duos dentes acutos, longos; & ſeriem denticulorum minimorum: infcrius in anteriore parte quatuor, longos, acutos, & ſeriem minutorum candidorum. Oculos habet parvos, pupilla nigricante, circello primum aureo, dein exterius albeſcente. Pinnas obtinet ſeptem, nimirum unam per dorſi longitudinem extenſam, ſex & ſemis digitos longam, dimidium latam, quam ſpinis erigere & ſuſtinere poteſt: poſt utramque branchiam unam, duos digitos longam, paulo plus uno latam: ſub ventre duas parvas junctas: à medio autem ventre inferiori una tendit pene ad caudæ exortum, quatuor digitos longa, unum fere lata: Septima pinna eſt cauda, quæ eſt quadrata aut parallelogrammi figura, ſeſquidigitum longa, duos lata.

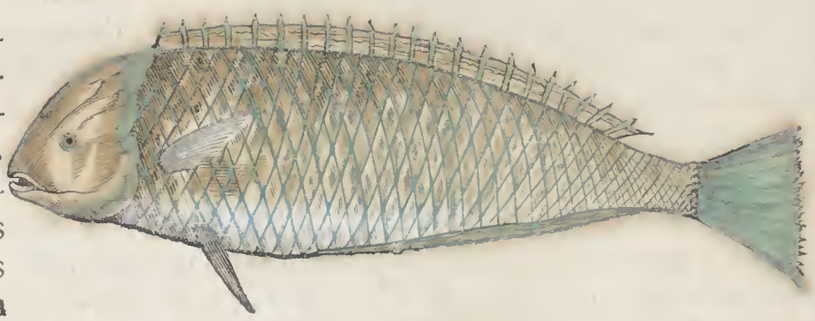

Totus piſcis veſtitur ſquamis latis, quæ ita compoſitæ ſunt, ut meri cubi ſibi appoſiti videantur; lutei ſeu aurei coloris ac per totum ambitum linea ſeu fimbria elegantiſſima azuri ſeu cærulei coloris. Caput ſuperius aureum eſt cum magna macula coloris ex viridi thalaſſini, circumdata azureo & azureis flavis ſubviridibus & albicantibus ſtriis variegatum. Pinnæ duæ laterales ſeu poſtbranchiales & duæ in ventre albicant, in laterali ambitu cærulea lineola præditæ. Pinna dorſalis aurei eſt coloris & ſtriis undulatis cæruleis ſecundum longitudinem notata, quæ in ventre major ex ruffo ad brunnum vergit colorem, ſtriis itidem cæruleis ſecundum longitudinem. Cauda rufeſcit ſtriata thalaſſino ac cæruleo ſecundum longitudinem, in extremitate autem paululum vireſcit. Piſcis inſignis coloris & edulis. Capitur in mari.

IVRVV CAPEBA Braſilienſibus: aut etiam ITAIARA dictus. Piſcis longus ſeptem aut octo digitos, duos aut tres latus, ubi latiſſimus: ore ſatis patulo, & ex triangulari rotundo, lingua anguſta, brevi, denticulis minutiſſimis: oculis rotundis, pupilla cryſtallina & circulo rubro. Poſt branchias in utroque latere habet pinnam ſeſquidigitum longam, quadratam & exterius circinatam: ſubter has, duas in inferiori ventre junctas; paulo poſt occipitium incipit pinna, anteriori medietate ſpinis ſuffulta, poſteriori mollis, quæ tendit ſecundum longitudinem dorſi ad caudam uſque, & ſemper fit latior, prope caudam digitum lata. In inferiore corpore verſus caudam etiam pinnam habet haud amplam. Cauda

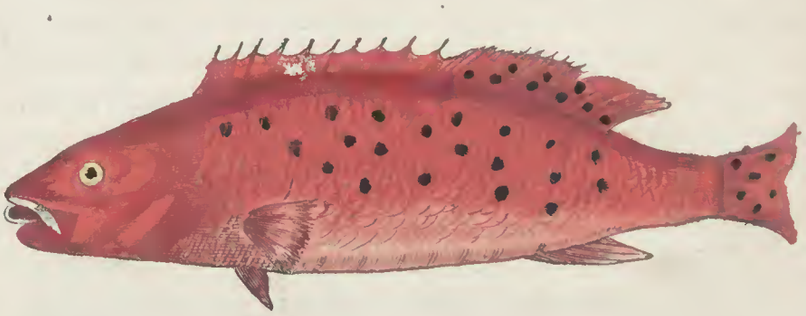

conſtat

conſtat pinna ſeſquidigitum longa, plus uno lata, & quadrata. Squamatus piſcis, ſed ſquamis ita complicatis ut lævis eſſe videatur. Piſcis univerſi color egregie rubet, in ventre autem ex rubro & albo maculatus; in lateribus autem conſtanter maculas habet puniceas, nigras, varias, majores & minores. Pinnæ omnes ſunt rubræ & nigro maculatæ.

Pinguis eſt piſcis & boni ſaporis, optimus tamen aſſatus. Capitur in mari inter ſcopulos. Parieti recens appenſus noctu toto corpore clare lucet.

JAGVARACA Braſilienſibus. Piſcis mediocris Percæ magnitudine, ore acuto, edentulus. Oculos habet magnos, pupilla cryſtallina nigra, magna & ampla, circulo coloris argentei, & ſuperius maculam ſanguineam habente. Pinnas habet in lateribus & infimo ventre ſimiles præcedenti piſci: per dorſum vero ſecundum longitudinem extenditur pinna digitum lata, uſque ad unum digitum ab initio caudæ, conſtans tenui membranula undecim ſpinis acutiſſimis ſuffulta, quam poteſt elevare & ſubſternere pro libitu: atque non ſolum componere ſed & abſcondere in rima cui pinna inſidet. Hanc ſequitur alia contigua, unum digitum lata, pertingens ad caudæ exortum, duos digitos longa, triangularis & ſuperius deſinens in acumen. Caudæ autem pars reliquo corpori ſubtenſa ſubrotunda eſt, ſeſquidigitum longa, continens pinnam furcatam, cujus pars inferior duos digitos longa, ſuperior paulo longior. Ad branchias in utroque latere, in quolibet duos habet aculeos, in quorum medio alii ſunt minimi: his branchiis & aculeis ferit & vulnerat: ferit etiam cum pinna dorſali & cum iis quæ ſunt in infimo ventre, ad quarum ſingularum latus aculeus eſt ſatis longus, & quidem in pinna prope caudam in infimo ventre ſpina eſt unum digitum longa. Totus piſcis tectus eſt ſquamulis eleganter diſpoſitis; & quælibet ſquamula in ambitu minutiſſime eſt ſerrata. Color totius corporis eſt argenteus, in ventre plane albicat. Caput ſuperius incarnati eſt coloris, & hiſpida teſta munitum. Pinnæ omnes coloris ſunt dilute incarnati: ea autem quæ in dorſo ſpinis ſuffulta prope ſpinas auro eſt umbrata. Caro pinguis & boni ſaporis, præſertim ſi piſcis aſſetur. Capitur in mari inter ſcopulos.

CARAVNA Braſilienſibus: Piſcis hic magnitudinem & figuram habet ut *Iuruucapeba*, differt tamen capite & colore corporis. Pinnas quoque eodem modo poſitas habet ut ille. Os autem obtinet lunatum; denteſque habet acutiſſimos, ſed minutos: Branchias amplas, quæ aculeis in poſtica parte ſunt munitæ. Oculi verſus ſummitatem capitis in lateribus poſiti non longe ab invicem, haud magni, pupilla ovali nigra, quam ambit circulus ruber. Squamulis in univerſum veſtitur lunatis, coloris miniati per totum, & ubique punctula nigra, magnitudine ſeminis papaveris inſparſa habet, præterquam in ventre.

Capitur in mari inter ſcopulos: eſtque edulis, molli admodum carne atque boni ſaporis.

CVRVRVCA Braſilienſibus: Species *Corvinæ*; piſcis fluviatilis, ſeſquipedem longus, corpore oblongo; ore ſatis amplo, oculis mediocribus, nigris. Pinnas habet ſeptem: unam per dorſi longitudinem ad caudam fere protenſam, quæ diviſa eſt & prior pars latior, tres digitos ferme; & totidem longa, triangularis, ſpinis ſuffulta, poſterior longior, ſed exilior. Cauda fere quadrata. Squamas habet mediocris magnitudinis argenteas, cum aureo & ſubfuſco pauco mixtas, præſertim in dorſo & lateribus. Pinnæ in dorſo & lateribus ac cauda, cinereæ: in medio ventre flaveſcunt & fuſceſcunt. Edulis eſt.

GVAIBIAYA Braſilienſibus, eſt *Sargus*, convenit enim optime cum deſcriptione Geſneri.

CAP. IV.

Guatucupa juba. Pacamo. Petimbuaba. Pira jurumenbeca.

GVATVCVPA IVBA Braſilienſibus piſcis in duorum pedum longitudinem excreſcit, dorſo paulum incurvato. Os habet triangulare, acuminatum, dentes parvos acutiſſimos. Oculos magnitudine ſtuferi Hollandici, pupilla magna, nigra, ſplendente circulo rubro. Pinnas habet molles ſine ſpinis in lateribus: nimirum unam in quolibet latere, poſt branchias, anguſtam, duos & ſemis digitos longam: duas tales junctas in ventre ſubter illas unica ſpina munitas: & unam prope anum digitum longam ac latam, unica quoque ſpina armatam. Ante medium dorſum verſus occiput, incipit pinna deſinens ad caudæ initium, quinque digitos longa, unum fere lata, quæ duabus & viginti ſpinis erigitur: cauda duos pene digitos longa,

unum lata, pinnam habet plus uno digito longam & quatuor latam paululumque exteriùs verſus interiora arcuatam. Veſtitur ſquamis paulo majoribus, coloris argentei & ſtriis flavis & ex argenteo rufeſcentibus ſecundum longitudinem extenſis à capite ad caudam uſque. In utroque latere etiam à capite ad caudam eminens linea tendit. Caput ex argenteo, rufo, flavo mixtum. Pinnæ albæ ſive argenteæ, caudæ pinna ruffa: venter albus. Capitur in mari inter ſcopulos. Boni eſt ſaporis, & lingua & caro circa mandibulas longe optimi ut in Carpione.

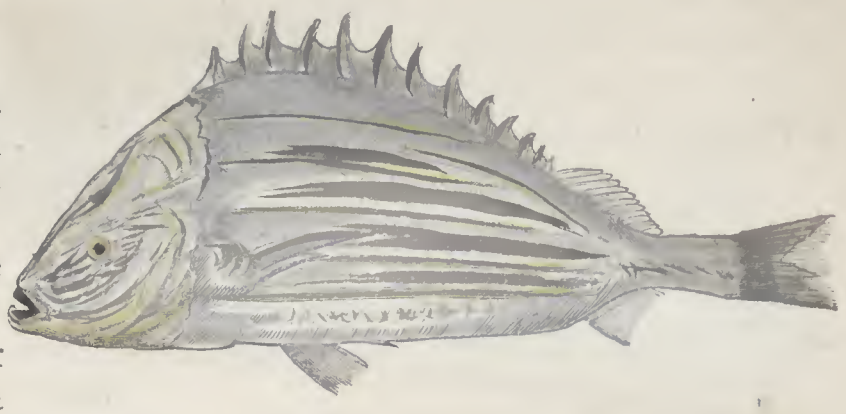

PACAMO Braſilienſibus, Luſitanis *Enxaroco*, marinus piſcis qui capitur inter ſcopulos; carne eſt boni ſaporis, cute & colore ut noſtrates Aalrupe: longus eſt totus fere undecim digitos. Corpus autem verſus poſteriora paulum gracileſcit. Caput illi eſt magnum, latum & craſſum, inſtar orbis, rictu ranæ. Os lunatum, amplum & in eo in utraque maxilla unus ordo dentium non acutorum quidem ſed ſolidorum; in inferiori maxilla vero, antica oris parte, ordo eſt duplex. Oculos habet haud magnos, nigros, non longe ab invicem diſtantes, prominentes & ſupra quemlibet oculum eminentiam quandam cutaceam, inſtar corniculi, quemadmodum & in qualibet gena & circa os inferius, quatuor. Poſt branchias (quas carnoſas habet & molles, anguſtaſque) pinnam obtinet mollem cutaceam in quolibet latere, duos digitos longam & plus uno latam: in ventre etiam ſubter has duas cutaceas pinnas anguſtas, ſeſquidigitum fere longas, figura inſtar lumbrici, conſpicuas. Pinnæ ab ano & à medietate dorſi ad caudam deſinentes vix prominent, ſuntque cutaceæ ac molles. Cauda pinnam habet plus uno digito longam cutaceam item & mollem. Cutis eſt glabra & in utroque latere à branchiis ad caudam quadruplicem habet ordinem punctulorum alborum. Pinguis eſt piſcis & valdè bona carne. Cutis illius facile detrahi poteſt. Aſſatus tamen melior eſt quam coctus.

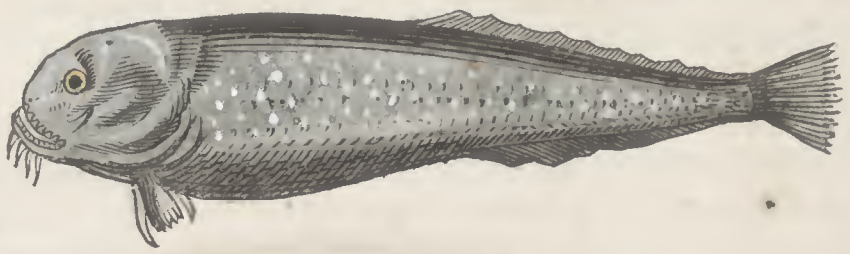

ANNOTATIO. Aldrovandus lib. III. de Piſcibus cap. 64. Scribit ranam marinam ſeu piſcatricem in Luſitania vocari *Emxaroco*; ſed Icones quas dat multum differunt ab hac noſtra.

PETIMBVABA Braſilienſibus; vulgo **Tabac-piſpe**/ à figura dictus: Piſcis tres aut quatuor pedes longus, corpore inſtar Anguillæ. Os edentulum acuminatum, ſuperiori mandibula breviori quam ſit inferior: eſtque longitudo oris ſeſquidigiti, amplitudo, ubi maxima, vix unius. Caput novem digitos longum eſt ab oculis ad oris extremum, craſſities ejus poſt oculos quinque digitorum, hinc paulatim minuitur, ita ut prope os ſit trium tantum digitorum. In ſumma autem longitudo capitis à fine branchiarum ad oris extremum eſt unius pedis & unius digiti. Oculos habet ſatis magnos, magnitudine nucis avellanæ & pene figura, pupilla ſplendida cæruleſcente, quam tunica ambit argentea, in parte anteriori & poſteriori macula miniata notata. Poſt branchias in utroque latere, pinna directe protenditur à latere ſeſquidigitum lata & longa rufeſcentis coloris: hinc ſex & ſemis digitorum intervallo verſus poſticam corporis partem, duæ pinnæ parvæ rufeſcunt in quolibet latere una, ſed magis verſus ventrem. Poſt has pedis intervallo ſequitur pinna rufeſcens duos digitos longa, ſeſquidigitum lata: ſub hac autem ejuſdem magnitudinis & coloris una in infimo ventre: demum à fine harum intervallo fere quinque digitorum ſunt adhuc duæ pinnæ rufeſcentes paulo minores ſuperioribus, una ſurſum, altera deorſum elata: & inter has ortum ſumit cauda inſtar murenæ tenuis, teres, ſex digitos longa. Corporis autem longitudo à fine branchiarum ad caudæ initium eſt duorum pedum & trium digitorum. Cute eſt inſtar Anguillæ glabra, coloris in toto corpore & lateribus ab ore ad caudam, hepatici, in dorſo triplici, in capite duplici, in lateribus unica ſerie macularum cærulearum magnitudine nummi miſnici fere: hæ maculæ à medio corporis in lateribus ad caudam uſque in lineas coëunt: inter omnes autem maculas cæru-

cæruleas ordine intercedunt maculæ viresçentes. In inferiori corpore tam sub capite quam ventre albescit & videtur aliqua rubedo insparsa. Corpus autem universum non exacte teres est sed compressum & latiusculum, ventris enim latitudo prope secundum par pinnarum ubi latissimus, duorum digitorum, crassities ibidem totius corporis sex digitorum. Hinc paulatim attenuatur donec prope exortum caudæ sit sesquidigitum paulo plus aut minus crassum. Edulis est piscis.

Acus piscis vocari potest de quo vide Gesnerum.

ANNOTATIO. Aldrovandus lib. 1. de piscibus, dat aliquot icones Acus piscis, sed nulla illarum convenit cum hac quam Auctor accurate delineat, quamque & coloribus suis pictam vidimus; nisi forte Acus minor Bellonii, excepto quod hæc nostra ad caudam pinnam non habeat, ut illa.

PIRA IVRVMENBECA Brasilienſibus; vulgo *Bocamolle*, quia molli ore & aquis extractus statim moritur: vivit in mari in cæno: oblongus piscis haud latus: novem aut decem interdum pedes longus, duos & semis latus, ubi latissimus. Os habet elevatum; quod ampliare & rotundare potest: oculos magnos, pupilla crystallina, circulo ex argenteo & brunno mixto. Septem habet pinnas, duas angustas postbranchiales, duos digitos longas: duas in infimo ventre junctas, duos fere digitos longas, unum latas: unam post anum firma spina suffultam: sextam per totum dorsum extensam & bisectam; anterior ejus pars plus sesquidigito longa, unum lata, triangularis, quam erigere & in rimam recondere potest, mollis & translucens, altera pars usque ad caudam fere porrecta, tres digitos longa, semidigitum lata, itidem mollis. Septima est cauda, duos fere digitos longa, sesquidigitum lata, figura pentagoni cujus basis inserta in corpus. Squamas habet toto corpore argenteas, splendentes, mediocris magnitudinis: in dorso viridis & aureus color transplendet: Pinnæ argenteæ & in medietate exteriore aureæ. In quolibet latere linea tendit paulum elata, etiam argentei coloris ut reliquum corpus. Edulis est & boni saporis.

CAP. V.

Nhamdiâ. Guapervâ. Curuata pinima. Tamoata.

NHAMDIA Brasilienſibus, *Bagre do Rio* vocatur à Lusitanis, piscis corpore oblongo, obeso, ventre molli, versus posteriora angustiori. Capite compresso & ore parabolicæ figuræ & denticulis minimis prædito. Est autem corpus duodecim aut quatuordecim digitos longũ, duos & semis altum, ubi altissimum. Oculi parvuli, paululum protuberantes, rotundi, pupilla nigra, circulo ex auro & umbra mixto. Branchiæ satis amplæ, & barba sex filis constans, duobus supra & quatuor infra os: eorum quæ supra os versus latus stant quodlibet crassitiem habet fili quo literæ obsignantur, quinque digitos longum & post cujusque exortum fovea est oblonga, in quam barbæ initium incumbit, vertendo illam postica parte, ut semper facit: quatuor inferiorum quodlibet exterius duos & semis digitos longum, interius sesquidigitum; suntque inferiora fila barbæ non ita crassa ut superiora. Pinnas habet septem & octava est pro cauda: nimirum post quamlibet branchiam unam oblongam, firmissima & acuta spina munitam (quemadmodum & in exortu ipsius post branchiam os durum est triangulare) ad medietatem corporis ante anum duas junctas oblongas, in extremitate circinatas: versus caudam in inferiore ventre unam fere quadratam & in extremitate circinatam: in summitate dorsi magnam quadratam multis spinis suffultam, & post illam unam longam angustam, cute carnosa constantem, qua & corpus est tectum. Cauda bisecta est & quælibet pars in exitu circinata. Cute tegitur non squamis. Caput dura testa tectum, osque superius totum umbræ coloris: dorsum & latera cinerei cum pauxillo cæruleo mixti: venter albus: pinna dorsalis prior prope exortum ejusdem coloris,

coloris, cætera in totum nigri, ſpinis cinereis: poſterior ejuſdem coloris cum dorſo & lateribus: pinnæ poſtbranchiales totæ nigræ: barba nigra, uti & pinnæ ventris & cauda, licet in exortu paululum ruffæ. A ſummitate branchiarum per quodlibet latus tendit in medio linea rubra uſque ad caudæ initium.

Capitur in fluviis, & eſt optimi ſaporis, vulgoque comeditur.

GVAPERVA Braſilienſibus, piſcis cujus longitudo ab initio oris ad exortum caudæ paulo plus duorum digitorum (reperiuntur tamen & duplo majores;) corporis medii craſſities, ubi maxima, trium: laterum quodlibet unum digitum altum.

Caret omnino branchiis: os habet ſatis amplum & elatum, projectum inſtar canis, minutiſſimis denticulis; loco linguæ lapidem habet inſtar Carpionis: ocellos vix grani milii magnitudine, colore egregii turcoidis. Inter ocellos in medio ſuperioris labii ſeu in fronte corniculum gerit ſurſum erectum & paulum retrorſum verſum, & ante illud corniculum etiam filum tenue & dimidium ferme digitum longum verſus anteriora directe protenſum, paululum tamen elevatum, cui appendiculum adhæret ut in Liliis: filum hoc retro recondere poteſt: nam poſt corniculum fovea eſt in vertice, hinc parva eminentia & iterum vallis, tunc ad unius digiti longitudinem pinna in dorſo porrigitur quadrantem lata. Cauda pinnulam habet plus ſemidigitum longam: à cauda interſtitio aliquo verſus anteriora circa ani regionem iterum pinnula eſt ſemidigitum longa & duæ parvulæ in inferiori corpore ſub pectore. In medio autem fere corpore, magis tamen verſus anteriora, in quolibet latere brachium obtinet, deſinens in pinnam duas trientes digiti longam, & pene ita latam, pinna autem brachiorum octo conſtat ſpinis quæ per pinnæ longitudinem diſparguntur & anterius prominent inſtar octo unguiculorum acutorum. Brachium quodlibet unica conſtat junctura ac verſus anteriora deflectit ut ita naturæ piſcis commodius ſerviat. Caret in totum ſquamis ſed tegitur cute in ventre molli, reliquo corpore ad tactum aſpera & ſcabra, ut in Tiburonibus.

Color cutis eſt obſcure rubricans, cui fuſcus admixtus, & per totum corpus maculas habet nigras, figura undarum. Pinnæ & brachia etiam ejuſdem ſunt coloris cum fuſco mixti. Sed pinna in dorſo in quolibet latere quatuor habet maculas nigras majores: cauda vero & omnes pinnæ minores eleganter variegatæ ſunt. Ventriculum habet duos digitos longum, cum orificio tres digitos longo & duos circiter amplo, quod in ipſas fauces inſeritur: Vnde ventriculum inflare inſtar utriculi poteſt. Caro ejus non comeditur. Ad orbium claſſem pertinet. Veſcitur ſquillis: natans egregie explicat pinnas & inflat ſe ut inſtar orbis ſeu pilei appareat rotundus. Habui alium tantum colore differentem, duos & ſemis digitos longum, qui totus erat coracini coloris ſplendentis, & ſe inflabat.

Cutis horum piſcium facile detrahi poteſt & tomento impleta ſervari.

ANNOTATIO. In deſcriptione noſtra Americæ lib. XV. cap. 12. Iconem dedimus hujus piſcis ſub nomine *Pira-Vtoewah*, quia eo nomine ad nos erat miſſus, quod hic revocandum duximus.

CVRVATA PINIMA Braſilienſibus, Luſitanis *Bointo*. Piſcis eſt Cordcovadi magnitudine, vel etiam major, corpore oblongo, ſatis tamen lato & craſſo, amplis branchiis, oculis grandibus argenteis. Caret ſquamis & tegitur ſolummodo cute præterquam in medio laterum: nam

cujuſlibet lateris medium à branchiis uſque ad caudam permeat lata linea aurei coloris; hinc à branchiis incipiens alia parallelos ſuperius ducitur ad duas partes totius longitudinis; hinc hæc parallela ſecat oblique auream, & pergit parallelos uſque ad caudam: linea hæc parallela aureæ anterius & uſque dum auream ſecat, duplici ſquamularum ſerie minimarum inſignitur, & tota eſt glabra; poſtica parte ubi ſecat auream & infra itidem duplici ſerie ſquamarum notata, ſed majorum, & linea ipſa non eſt glabra ut anterius, ſed aculeata quaſi denticulus piſcium. Color piſ-

lor piscis in dorso & lateribus subviresćens, in ventre albus & splendens. Pinnas habet septem, nimirum post quamlibet branchiam unam oblongam: duas sub his versus posteriora junctas in infimo corpore: unam in medio ventre, & huic oppositam unam in summo dorso, & adhuc in dorso unam magis versus anteriora. Ab ultima dorsali & ventris pinna continua, haud lata, acuta utrobique abit ad exordium caudæ: quæ furcata est. Capitur frequentius in mari, & boni est saporis.

ANNOTATIO. Gesnerus scribit Thunnum vel Thynnum veterum, à Lusitanis appellari *Bonito:* item & Amiam ab aliis Boniton appellari è Rondeletio. Sed nulla iconum quas ille dat, satis cum hac nostra convenit.

TAMOATA Brasilienśibus, Lusitanis *Soldido* (quia armatus) piscis fluviatilis seu aquæ dulcis, edulis. Longitudo corporis ab occipitio ad initium caudæ trium & semis digitorum; longitudo capitis unius digiti; latitudo paulo major. Crassities corporis; ubi maxima, nimi-

rum post occipitium, trium, circa caudam duorum. Caput latum ranæ ferme modo; os haud amplum; ad cujus quodlibet latus filum habet unum digitum longum instar barbæ, os edentulum. Oculi minimi crystallini, magnitudine seminis papaveris, circello aurato cincti. Pinnas obtinet octo; ad quamlibet branchiam unam, digitum longam, firmam instar cornu in uno latere, directe à latere protensam: duas in infimo ventre, non ita firmas at ejusdem magnitudinis: unam in medio dorso, alteram in eodem dorso prope caudam, minimam: unam parvam in infimo ventre prope caudam & octavam pro cauda, digitum longam & latam. Totum caput superius tegitur testa dura instar clypei: & universum corpus vestitum est lorica ex oblongis squamosis corporibus composita: suntque hæc corpora per ambitum minutissime serrata & quadruplici ordine tota lorica disposita: id est, coeunt partes seu squamæ loricæ in utriusque lateris medio, in dorso & in infimo ventre. Color totius piscis obscure ferreus, præsertim in capite. Carne bona est.

Piscis hic aqua carens in fluvio ubi est, tempore sicco, per terram abit ut aquam quærat.

CAP. VI.

Puraquê. Acara pinima. Pira pixanga. Innominatus.

PURAQVE Brasilienśibus, *Piexe viola* Lusitanis, ob figuram quam cum cithara communem habet qua ludunt Lusitani. Piscis est latus, non crassus, cartilagineus. Longitudo ejus ab initio capitis ad finem caudæ unius pedis & novem digitorum. Ab initio seu acumine capitis ad octo digitorum intervallum versus posteriora, cordis lati figuram habet uti pingi solet, latitudo ejus, ubi maxima, septem digitorum, excurritque ibi in latere in pinnas instar Raijæ, estque pene transparens cum luci obvertitur. Caret branchiis. Caput in coni figuram desinit. Ab acumine capitis tres digitos & semis retro numerando occurrunt oculi unum digitum ab invicem distantes, rotundi, prominentes, mediocris avellanæ magnitudine, pupilla nigra,

la nigra, circulo aureo. Ad utrumque oculum versus posteriora habet fistulam, minimi digiti apicem capientem, per quam aquam evomere potest. Sub oculis, in inferiori tamen corporis parte, os habet, distans tantum ab initio capitis quantum oculi, sesquidigitum amplum,

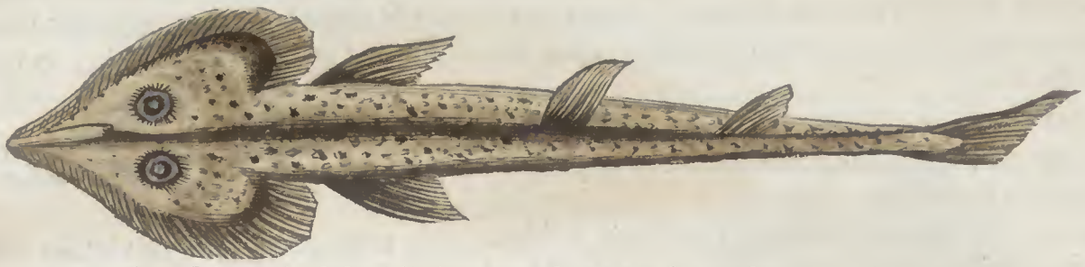

edentulum, & duo spiracula sesquidigitum post os versus posteriora: in quolibet latere quinque incisuras habet ut Raijæ & Tiburones. Post anteriorem illam cordiformem corporis partem reliquum corpus teres, aliquantulum tamen compressum, & ibi latum tres digitos & in quolibet latere habet pinnam mollem, tres digitos longam & sesquidigitum latam: hinc angustius fit corpus usque ad caudæ pinnam, ubi digitum est crassum. Caudæ pinna ferme duos digitos longa, paulo plus uno lata, superius longior quam inferius ut in Tiburonibus. Inter duas autem illas pinnas secundas laterales versus caudam in dorso, distantia duorum digitorum ab invicem adhuc duas pinnas erectas habet, ad tactum instar membranæ crassioris, triangulares, duos digitos longas, sesquidigitum latas. Tegitur cute molli, nullis squamis; ac in toto inferiori corpore in medietate anteriori est albus, in posteriori incarnati coloris cum albo mixti. In dorso aut superiori corpore glutinis est colore, fuscis maculis variegato, inspersaque egregia varietate puncta ex albo cæruleſcentia. Pinnæ quoque glutinis habent colorem ac in lateribus aliquid rufescentis mixtum. Acumen capitis cartilaginis colorem obtinet, qua etiam constat. Per totius dorsi longitudinem ad tactum spina dorsi quasi tuberculis minimis eminet. Caput illius recens lucet noctu. Caro ejus non comeditur. Sed si comedatur, asserunt piscatores, per tres horas semifatuos reddi homines, dein sponte ad se redire. Vnius attactus, crepitum articulorum manus & brachii causat, qui tamen statim desinit: & si in medio tangatur artuum tremorem efficit. Capitur mensibus pluviosis, quando tempestuosum est in Bibiribi fluvio, longe ex terra adveniens, cum Rajis & Pastinacis.

ACARA PINIMA Brasilienſibus: Piscis latus dorso incurvato, sex aut septem digitos longus, quatuor latus, ubi latissimus, parvi Carpionis figura aut verius Percæ misnicæ. Os habet haud amplum, denticulos minutissimos: oculos satis magnos pupilla nigricante transplendente, circulo rubro, fusco & albo: Pinnas septem; unam per totum dorsum extensam &

continuam versus anteriora minus uno digito latam, versus posteriora latiorem: hujus pinnæ medietas anterior spinis suffulta est & illam in rimam potest recondere, posterior non habet spinas neque illam potest recondere: post branchias in utroque latere unam duos digitos longam, haud latam: in medio ventre duas junctas semidigitum ferme longas firma spina sustentatas: inter anum & caudam inferius itidem unam firma spina munitam: Septima pro cauda est furcata, plusquam sesquidigitum longa, totidem lata. Totus vestitur squamulis argenteis ex auro splendentibus: in quolibet latere septem magnas habet strias secundum longitudinem ad caudam usque extensas, coloris fusci splendentis (in quibusdam aurei seu lutei) à summo item capite per utrumque oculum ad extremitates oris, in quolibet latere capitis lata stria nigra descendit, ad cujus oram aliquid cærulei admixtum est. Vltra harum striarum exortum in dorso, nimirum ubi pinna dorsi initium sumit, itidem per quodlibet latus descendit nigra stria usque ad exortum pinnæ lateris seu oram branchiarum. Omnes pinnæ & cauda coloris sunt lutei seu aurei splendentis. Capitur in mari inter scopulos: & est edulis atque boni saporis.

PIRA PIXANGA Brasilienſibus, Belgis nostris **Gat-visch**/ quia in initio antri inter scopulos degit in mari. Longus est novem digitos, ab initio oris ad exortum caudæ. Cauda duos digitos longa. Os sesquidigitum amplum, minutis sed acutissimis denticulis præditum. Caput haud magnum: oculi magni, prominentes, pupilla coloris instar Turcoidis optimi, circulo nigro, cum aureo & sanguineo mixto. Branchiæ in triangularem figuram desinunt, amplæ & acuta spinula præditæ. Pinnas habet septem: unam per totius dorsi longitudinem extensam, unum ferme digitum latam, & in postica parte latiorem, cujus prior medietas undecim firmis spinis sustinetur, posterior est mollis. Post branchias in utroque latere unam, duos

digitos

digitos longam & totidem latam, ſubrotundam & carnoſam: duas junctas anguſtas in medio pene infimo ventre, unica ſpina ſingulas firmatas: unam mediocrem poſt anum ſpina munitam: Septima eſt pro cauda, duos fere digitos longa & totidem lata, non ſecta ſed extremo ambitu ſubrotunda. Tegitur ſquamulis parvulis per totum corpus, ad tactum glaber niſi à cauda verſus caput digitis fricetur. Totum corpus, caput, pinnæ, cauda ex albo flaveſcunt: & per totum variegantur maculis ſanguinei coloris diluti, rotundis, magnitudine ſeminis cannabis: quædam etiam in ventre majores. Pinnæ eodem modo maculatæ in ambitu ſuo obſcurius rufeſcunt. Figuram fere Auratæ habet. Edulis eſt ac boni ſaporis. Captus per trihorium extra aquam poteſt vivere: bihorium poſtquam mortuus eſſet aperiebam illum & cor adhuc movebatur exemptum: cor ſitum erat ſtatim poſt fauces, & aſpera arteria in id inſerebatur, eratque digitum remotum à reliquis viſceribus per mediaſtinum; minimum utique & vix granum tritici æquans etiam quando ſpiritu inflatur.

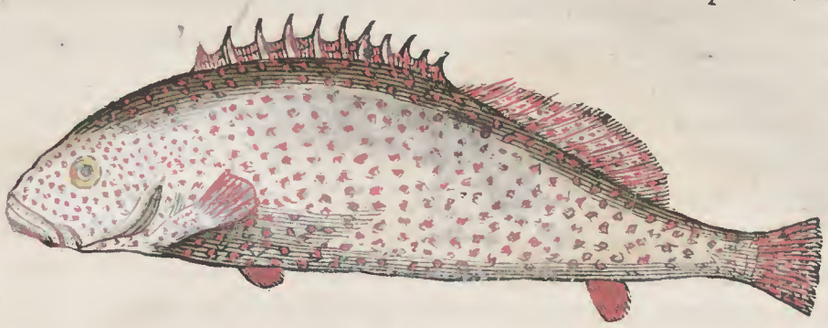

Piſcis hic *(quem Auctor non nominat)* in ſeptem digitorum longitudinem excreſcit; figura ſimilis illi quem vulgo **Harder** appellamus; pinnis tamen aliter formatis: duæ enim quæ in infimo ventre anteriore ſub branchiis ſunt, magnæ & latæ, duæ poſt branchias in lateribus parvæ; in dorſo duæ mediocres, & in inferiori ventre poſteriori parva. Cauda conſtat pinna furcata. Os parvum, oculi magni. Cutem habet glabram, ſine ſquamis: in dorſo nigricantem, ac in utroque latere quatuor nigricantes maculæ magnæ à dorſo protenduntur, in ambitu ſuo violacei coloris: inter maculas autem verſus dorſum prominet thalaſſinus color: reliquum corpus argenteum. Pinnæ nigricantes cum violaceo mixtæ; & duæ illæ magnæ ſub ventre quinque argenteis maculis ſingulæ inſignitæ. Inſignis coloris piſcis quando natans videtur. Victitat venenatis illis **Beſaenen**.

CAP. VII.

Sallema. Vubarana. Pira aca. Capeuna.

SALLEMA ſeu *Salema* Luſitanis (Salpa Græcis & Latinis, de qua vide Geſnerum) piſcis in pedalem magnitudinem excreſcit, paulo minor Sargo, cum quo figura, ore, dentibus,

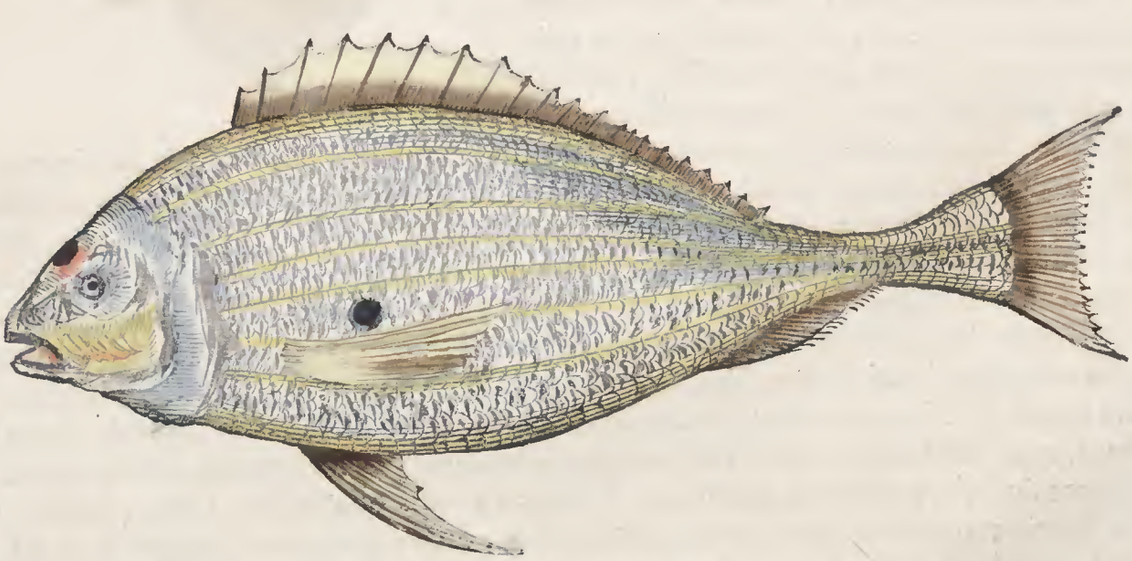

pinnis plane convenit, ut & ſquamarum ordine: colore tantum differens à Sargo, qui argenteus quidem eſt, at ſuperius in capite paulum fuſceſcens, in lateribus flaveſcens. In utroque autem

autem corporis latere ſecundum longitudinem novem ſtrias flavas ſeu aureas habet à capite ad caudam uſque extenſas: itemque in medio duorum digitorum intervallo ab oculis ſupra pinnas poſtbranchiales maculam nigram groſſi miſninci magnitudine. Pinnæ, ut in ſargo, fere ex argenteo cinereſcunt. Venter totus argentei coloris. Optime ſapit ejus caro: capitur in mari & in fluminibus.

ANNOTATIO. Icon Salpæ minoris quam dat Geſnerus, bene convenit cum hac noſtra, niſi quod ſtrias illas novem non habet. Vide & Aldrovandum lib. 11. cap. 20. qui & Iconem dat Salpæ, verum cum noſtra hac neutiquam convenientem & admodum craſſe expreſſam.

VVBARANA Braſilienſibus, piſcis figura corporis Trutæ noſtrati ſimilis, ubique ferme æqualis craſſitiei, paulum tamen in dorſo exaltatus, verſus caudam autem anguſtior. Corpore oblongo, quadrate cylindraceo: pedalis longitudinis, ſemipedem craſſus. Caput acuminatum ſeu coactum, haud magnum: oculi ſtuferi magnitudine, pupilla nigra, circulo primum aureo, exterius argenteo: Os edentulum & lapis illi pro lingua. In medio dorſo unicam habet pinnam duos pene digitos longam, unum anterius latam, trapezii figura, non tamen duris ſpinis firmatam. Poſt branchias in quolibet latere verſus inferiora parvam pinnam oblongam & anguſtam obtinet & duas tales laterales ad infimum ventrem è regione dorſalis: prope anum unam parvam. Cauda conſtat pinna furcata, inſtar harengi plus duobus digitis longa. Squamulas habet ordine lineari ſecundum longitudinem corporis poſitas, ita affabre ut ad tactum quaquaverſus glaber videatur. Superne ſi aſpiciatur olivacei eſt coloris, at eminus aut lateraliter ſi intuearis plane argenteus ac ſplendens videtur & dorſum cæruleſcit ex argenteo: venter plane albus: branchiæ ita glabræ ſunt ut laminæ argenteæ videantur.

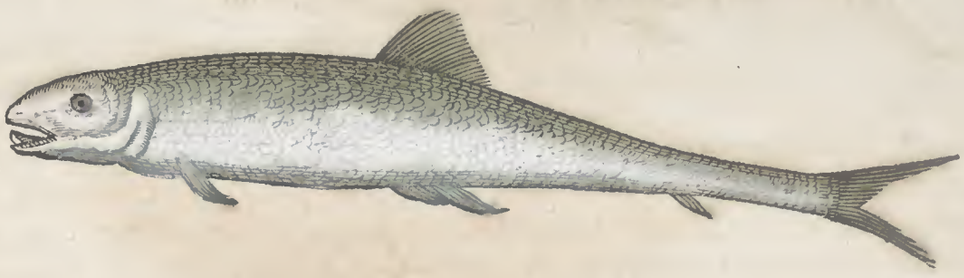

Aſſatus boni eſt ſaporis, nec opus eſt deſquamare: coctus non ita commodus ob multitudinem ſpinarum per carnem diſperſarum.

PIRA ACA Braſilienſibus: Monoceros piſcis Cluſii (lib. 6. cap. 28.) *Piexe-porco* Luſitanis (multos autem hoc nomine vocant ob figuram capitis) ab initio oris ad exordium caudæ plus tribus digitis longus, duos latus, ubi latiſſimus: corpore lato & compreſſo, lateribus latitudinem facientibus, non ventre aut dorſo. Os plane exiguum, figuræ porcinæ & anterius in inferiori mandibula duos habet dentes latiuſculos ut orbes habere ſolent, in ſuperiore plane parvulos: oculos ſatis amplos flaveſcentes, pupilla nigra. Supra oculos in dorſo paulum verſus poſteriora corniculum erectum fert paulum verſus poſticam partem corporis incurvatum, minus uno digito longum, rotundum, craſſitie mediocris fili & duplicem ordinem habens denticulorum ſeu ſpinarum acutarum, cuſpidibus verſus dorſum vergentibus, per membranulam quandam tenuem quaſi ſuſtentatur, quæ tranſverſim dorſo annectitur. Non poteſt autem corniculum deponere ut Cluſius putat. Ab ore ſuperius verſus in altum adſurgit caput uſque ad corniculum, quod quaſi colliculo inſidet, dein recto tramite dorſum fertur & iterum in collem Cameli ſimilem aſſurgit, ibique pinna tenuis, anguſta ſummit initium quæ paulo plus unius digiti ſpatio extenditur in dorſo, quod ibi deſcendit verſus caudam: in oppoſita parte corporis inferioris ſimilis pinna eſt. Porro ab oris quoque inferiori parte deſcendit corpus, ac primo ſub utroque oculo in quolibet latere rimulam habet branchiarum loco & ſub rimula parvam pinnulam parallelogrammi pene figura: corpus autem ipſum inferius extenditur in craſſam & pluſquam ſeſquidigitum latam & unum longam pinnam, quæ firma ſpina in ipſa cute latitante ſuſtentatur; & hæc verſus extremitatem habet etiam corniculum parvulum ſpinoſum. Caudæ exortus quadratum refert, habens pinnam tribus lateribus quadratam; extremitate arcuatam, duas digiti partes longam & unam fere latam. Cutem habet ad tactum ſcabram, ut cutis eſt panapanæ, coloris obſcure flavi ſeu umbræ, uti & pinnæ & cornicula & cauda. Pinnis tamen aliquid aurei admixtum; ut & ipſi cuti

verſus

versus dorsum; ut plerumque habere solent omnes Orbis species: Nam Orbis speciem deputo, quum ventrem aliquo modo possit inflare.

CAPEVNA Brasilienſibus: Piscis est corpore oblongo non lato, qui in septem digitorum longitudinem excrescit. Os illi obtuse acuminatum; habetque in superiore atque inferiore mandibula unam seriem minimorum denticulorum: tota cavitas oris cum lingua sanguinei coloris insignis: Oculi illi parvi, struferi magnitudine, crystallini, circulo partim argenteo colore variegato. Pinnas obtinet septem; in quolibet latere post branchiam unam oblongam, tenuem quasi triangularem: duas triangulares in infimo ventre; unam post anum firma spina munitam: unam per dorsi longitudinem excurrentem, cujus anterior medietas spinis munita, quam recondere potest, posterior mollis & sine spinis: cauda bicornis, molli pinna. Tegitur squamulis parvis argenteis, in quibus aliquid aurei transplendet. In quolibet latere habet duas lineas crassas aurei coloris, unam à summitate oris per oculos & medium latus tendentem ad caudam, alteram magis superius per dorsi latum pergentem. In summitate capitis livescit. Pinnæ omnes sunt cinereæ: venter albus ut & ejus pinnæ. Coctus boni est saporis. Capitur in mari inter scopulos.

CAP. VIII.

Acarapitamba. Jaguaca guare. Pirametara.

ACARAPITAMBA Brasilienſibus: piscis oblongo corpore ut mullus seu barbus, in duorum pedum aut etiam majorem longitudinem excrescit: os habet minutum & dentes:

oculos amplos, pupilla crystallina, circulo miniato: Pinnas septem; unam à summitate dorsi tendentem ad exortum caudæ fere, spinis suffultam, digitum latam aut paulo amplius: post quamlibet branchiam unam tenuem & longam; subtus in ventre duas junctas, & prope anum unam: cauda constat pinna quinque digitos longa, quæ in duo obliqua cornua desinit. Squamis totus vestitur modo Carpionis, eleganter ex purpureo cæruleis. In utroque latere in medio ab oculis ad caudam tendit linea sesquidigitum lata; aurei coloris, per totum autem dorsum & latera usque ad hanc lineam puncta aurea majuscula habet: sub linea in lateribus subtiles lineas aureas seu flavas, secundum longitudinem. Venter albicat. Pinnæ laterales & ventris ex albo flavescunt. Dorsalis pinna & tota cauda aurei sunt coloris. Optime sapit assatus, & melius quam coctus. Pinnæ ejus lucent noctu. Capitur in mari.

Hic piscis à crustaceo quodam animalculo vexatur, sesquidigitum longo, digitum crasso, figuræ oblongæ, ut cauda Gammari & eodem modo formato & crustato: constat autem septem juncturis, & habet quatuordecim brevia crura, unguiculis acutis prædita, in quolibet latere septem: anterius corpusculum paululum ampliatur. Corpus molle est sub crusta instar cochleæ lenta cute obductum: nec oculi nec os apparent. Hoc animalculum ori piscis se ingerit & unguiculis suis arcte faucibus inhæret, nec umquam piscis se ab illo liberare potest. Postero die adhuc vivebat capto pisce & pridie mortuo; in totum albi est coloris.

ANNOTATIO. Habes apud Geſnerum Iconem pediculi atque etiam pulicis marini, ſed quæ cum hac non conveniat, quæ piſci, convexa & prona parte, ſubjecta eſt: quanquam hoc animalculum quod Author deſcribit, meritiſſimo pediculum marinum appellari poſſe judico, aut forte etiam cimicem, nam forma, licet ovalior, non abludit. Vidi cruſtras ſatis amplas quas pediculi marini eſſe aſſerebant nautæ noſtri, quarum figura plane cum hac congruebat, ſed cruſta minutis veluti ſquamulis ex viridi & albo mixtis erat contexta: quæ paulatim decidunt.

IAGVACAGVARE Braſilienſibus: *Iaqueta* Luſitanis, id eſt, interula, à colore, quia nigritæ ejuſdem coloris amiciuntur. Piſcis inſtar Percæ noſtræ latus & obrotundus, ad ſummum octo digitos longus, quinque aut ſex latus. Os habet parvum, cum minutilus dentibus ordine digeſtis: oculos mediocres cryſtallinos, circulo fuſco: Pinnas porro ſeptem, unam à medio dorſo ad exortum caudæ protenſam, ſpinis ſuffultam, anteriori quidem parte ſemidigitum latam, poſteriori latiorem & in trianguli figuram deſinentem.

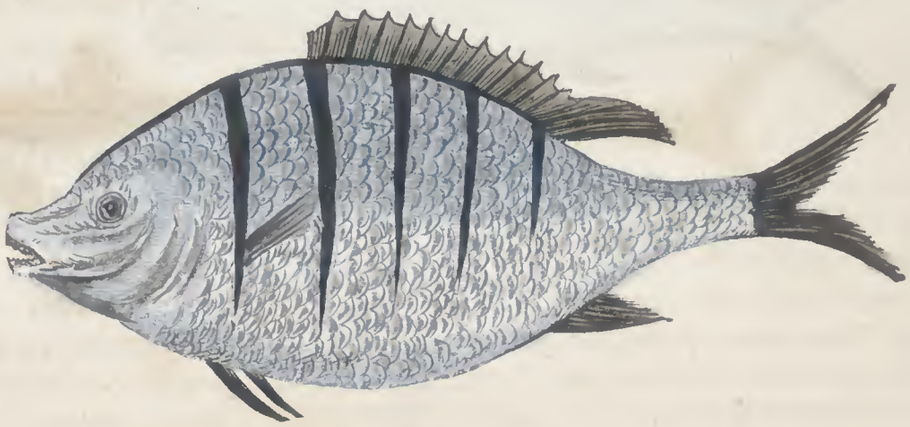

Duas poſtbranchiales, duas in inferiori ventre; unam poſt anum latiuſculam: caudam denique duos digitos longam, parallelogrammi figura, quæ in duo cornua deſinit. Squamis veſtitur, inſtar percæ, majuſculis; quæ è cinereo cæruleſcunt. A dorſo autem per latera latæ lineæ deſcendunt ad ventrem nigræ, in quolibet latere quinque. Superius caput quoque nigreſcit; venter vero albeſcit atque cæruleſcit. Pinnæ omnes è cinereo cæruleſcunt & quodammodo nigricant verſus extremitates. Tota denique cauda nigra eſt. Edulis eſt piſcis.

ANNOTATIO. Hic piſcis haud male convenit cum Mormylo ſive Mormyro Geſneri, niſi quod Icon in eo differat, quod in Mormylo Geſneri plures lineæ nigræ vel pullæ à dorſo ad ventrem per latera deſcendant.

CVRIMATA Braſilienſibus: Piſcis carpioni, figura, colore, carne valde ſimilis: ſeſquipedem longus, quatuor & ſemis digitos latus: capite Carpionis; ore rotundo & edentulo: corpore oblongiori, & ſquamis majuſculis. Pinnas habet ſeptem præter caudam; nimirum duas poſtbranchiales, duas in medio ventre inferiori, unam poſt anum, & unam plane parvulam parallelogrammam huic oppoſitam in dorſo; unam denique in medio dorſo, magis longam quam latam. Totus piſcis coloris eſt argentei ut Carpio, & ejuſdem ſaporis.

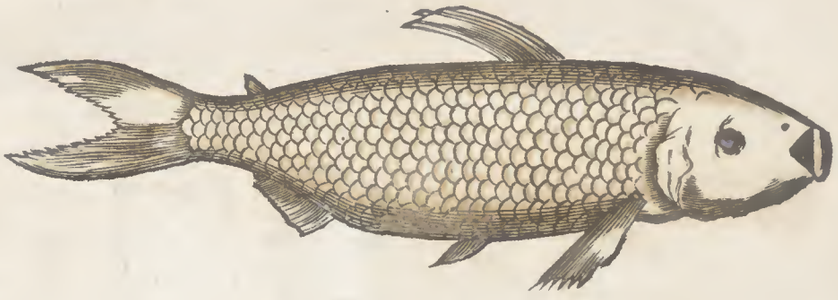

Non capitur niſi in dulcibus aquis.

PIRAMETARA Braſilienſibus, Luſitanis *Salmoneta*; piſcis quinque digitos aut circiter longus, totidemque craſſus, ubi craſſiſſimus. Caput habet haud magnum, quod ſtatim deprimitur ab oculis ad os, quod illi parvum, lunatum, & minimis denticulis præditum: in inferioris mandibulæ extremitate barbam habet conſtantem duobus quaſi funiculis craſſiuſculis, duos digitos longis, & ab exortu ad medietatem incarnati, reliqua flavi coloris. Oculi nigri ſplendentes, circulo flavo. Pinnas obtinet ſeptem; duas in dorſo ſeſquidigitum longas & latas; duas poſtbranchiales anguſtas, ſeſquidigitum longas: & ſubter has duas in infimo ventre junctas ejuſdem magnitudinis, unam parvam in infimo ventre ſubter ſecundam & poſteriorem in dorſo. Cauda furcata conſtat pinna duos digitos ferme longa. Squamas habet inſtar **Brafem** noſtratis Color univerſi piſcis, in corpore, capite, cauda, pinnis, dum vivit, plane ſanguineus eſt, niſi quod cauda in fine auream habeat fimbram: in utroque autem latere, maculæ nigræ ordine poſitæ, magnitudine ſtuferi noſtratis: quando vero per bihorium eſt mortuus color illè ſanguineus mutatur in aureum & flavum ſanguineo ſparſim mixtum. Piſcis eſt edulis.

ANNOTATIO. Mulli eſt ſpecies; de qua videndus Matthiolus commentario in Dioſcoridem

ridem lib. 11. cap. 21. nam duas ſpecies recenſet, utraſque à Venetis appellari *Barboni*: à cæteris autem *Triglia* & *Barbone*: Hiſpanis *Salmoneta*. Vide & Geſnerum. Aldrovandus autem prolixe de illis agit lib. 11. & ſequentibus. Quia autem icon apud hos omnes reperitur, hic nullam addimus.

CAP. IX.

Tareira d' Alto. Tareira do Rio. Piratiapia. Ceixupira.

TAREIRA d'Alto, id eſt, marinus, piſcis tereti corpore, decem digitos longus (reperiuntur & majores) quinque craſſus, ubi craſſiſſimus, nam verſus poſteriora ſenſim minui-

tur. Caput habet colubrinum, ſupra oculos in duo tubera elatum: oculos pupilla nigra, circulo flaveſcente; os acuminatum ſatis amplum, interius flavum, denticulis acutiſſimis munitum, quales & lingua habet. Pinnas obtinet octo, nimirum in quolibet latere poſt branchias unam, uno plus digito longam, trientem latam, directe à latere protenſam: poſt has interſtitio pene ſeſquidigiti in infimo ventre duas junctas figura trapezii, duos digitos longas & totidem fere latas in extremitate: verſus caudam in infimo ventre unam duos digitos longam in corpore extenſam, ſed plane anguſtam; ſupra hanc in dorſo parvula eſt inſtar cuſpidis cultelli: in medio dorſo una pene quadrata, duos digitos lata, plus uno longa: Octava eſt cauda vix ſeſquidigitum longa & furcata. Pinnæ autem omnes inſtar foliorum papaveris ſunt tenues, & mollibus ſpinis ſuſtentantur. Squamulis veſtitur peltatis, ita affabre compoſitis ut ad tactum glaber videatur. Venter totus albicat: latera & dorſum ſecundum longitudinem lineas habent alternatim flavas & virides. Oræ ſquamularum circumcirca brunnæ ſunt, & videntur quaſi rhombi ordine poſiti eſſent brunnis lineis circumſcripti, & ac ſi per unum ordinem tenderet linea flava, per latera viridis. Pinna in dorſo ſecundum longitudinem ſtrias habet brunnas reliquæ flavas. Cauda itidem ſtriata brunno. Caput ſuperius maximam partem brunnum. Piſcis aſſandus, nam coctus non ita bonus eſt. Sapore autem multo antecellit Tareira do Rio, qui multas habet ſpinas.

TAREIRA do Rio (id eſt, fluviatilis) oblongo corpore, dorſo recto, ventre paululum protuberante: inferior illius mandibula lõgior ſuperiori: dentes habet acutiſſimos & inter eos duos longiores in medio inferioris mandibulæ & quatuor tales in ſuperiore: mordet vehementer. Oculi ſatis magni, prominuli, pulchri, pupilla atra, cætera nigri. Caput Lucii capiti parum ſimile. Longus eſt piſcis quindecim, aut ſedecim digitos. Pinnas habet ſex: nimirum duas oblongas poſt quamlibet branchiam unam, duas junctas oblongas in infimo ventre, unam poſt anum parallelogrammi figura; unam in medio dorſo magnam, rectam, parallelogrammam, plus tribus digitis longam, duobus latam. Cauda parallelogramma pinna conſtat, duos & ſemis digitos longa, ſeſquidigitum lata, in extremitate circinata. Totus tegitur ſquamis ſatis magnis, fuſcis in dorſo & lateribus; verum in lateribus fuſcum argenteo eſt variegatum, ut ita per fuſcum argenteum videatur. Caput tegitur dura teſta fuſca. Venter totus albicat. Pinnæ omnes fuſcæ, ſed nigro undulatæ tranſverſim ut Niſi cauda: itidem & cauda. Capitur in fluviis; edulis eſt, ſed multas habet ſpinas.

PIRATIAPIA Braſilienſibus piſcis eſt oblongo corpore & ſatis craſſo, interdum tantam magnitudinem acquirit ut quinquaginta libras æquet: oris pars inferior longior ſuperiori. Denticulos habet acutos, inordinate poſitos & tota oris cavitas cum lingua eſt rubra. Oculi prominentes, pupilla cryſtallina ovali & circulo rubro. Ante utrumque oculum habet foramen. Branchiæ deſinunt in trianguli figuram, & ſunt amplæ. A ſummitate dorſi ad caudam uſque extenditur pinna, quæ ad medietatem anteriorem ſpinis ſurrigitur, reliqua medietas eſt mollis. In inferiori corpore prope anum etiam pinnam mollem habet obrotundam: in quolibet latere poſt branchias unam, & duas in infimo ventre junctas, oblongas. Cauda fere quadrata eſt, at in extremitate paulo latior quam in exortu. Squamis veſtitur parvis. Dorſum & infimus

infimus venter cinnabrii ſunt coloris, latera ex gryſeo fuſceſcunt. In totum præterea eſt maculatus, & in dorſo quidem maculas habet majores nummo miſnico, ex gryſeo fuſcas, in lateribus vero & infimo ventre minores ejuſdē coloris. Pinnæ omnes cinnabrii coloris, in extremis oris lineam albiſſimā habentes, adque eam fimbriam latam nigerrimā. Poſtbranchiales pinnæ totaliter cinnabriæ ſunt

ſine fimbria nigra aut alba. Dorſalis pinnæ medietas anterior tota rubra, reliqua fimbriata albo & nigro ut reliquæ. Optimi ſaporis carnem habet ſi coquatur.

CEIXVPIRA Braſilienſibus: piſcis hic magnitudinem acquirit interdum novem aut decem pedum, atque craſſitiem corporis humani; corpore oblongo & capite atque figura cor-

poris Tuberoni haud abſimilis. Quem deſcribo tantum duos pedes erat longus cum ſemiſſe. Erat illi caput compreſſum & latum, ſeptem digitos longum & fere quinque latum: os haud ita amplum pro mole corporis, parabolicæ figuræ, edentulum, prominentiis tamen acutiſſimis confertim repletum: lingua lata: oculi albi haud magni, paulo majores duplo ſtufero Hollandico, pupilla cryſtallina. Branchias habet ſatis amplas: Pinnas ſeptem, nimirum poſt quamlibet branchiam unam, directe à latere protenſam, triangularem, ſemipedem longam, duos & ſemis digitos latam, ubi latiſſima. Interſtitio fere ſex & ſemis digitorum ab occipitio in medio dorſo incipit pinna quatuordecim digitos longa, in initio triangularis, & quatuor digitos alta, hinc ſenſim minuitur & ad caudam ferme pertingit, ibique triangulo deſinit. Huic oppoſita eſt ejuſdem figuræ una in infimo ventre, undecim digitos longa, deſinens cum ſuperiore, ſed non cum illa incipiens. Infra duas poſtbranchiales in infimo ventre duas habet junctas, quamlibet tres & ſemis digitos longam & ſeſquidigitum latam. Septima pinna eſt cauda, incipiens duorum digitorum interſtitio à fine dorſalis & ventris, bicornis, ſuperius cornu fere octo digitos longum, inferius paulo brevius, nimirum ſeptem digitorum.

Pinnæ omnes anterius ſpinas habent ſed molles. In interſtitio inter occiput & dorſalem pinnam, octo oſſeos triangulares aculeos prominentes obtinet quos recondere in carne & erigere poteſt, ac pro armis uſurpare. Ante quemlibet oculum, intervallo unius digiti foraminulum habet duplex. Caput oſſeum & glabrum. Totum corpus exiguis ſquamulis veſtitur, ita ut totus piſcis glaber videatur. Colore totus eſt niger, excepto tamen ventre, qui albiſſimus inſtar cretæ; in lateribus (inter album & nigrum) paululum caneſcit nigredo, cætera, ut dictum, nigerrima. Pinnæ omnes nigræ, exceptis duobus infra poſtbranchiales in infimo ventre quæ albæ ſunt, oris nigricantibus. In utroque latere piſcis linea quædam profundior reliquis ſquamulis tendit ad caudam uſque, ejuſdem cum corpore coloris. Piſcis gravis ac pinguis eſt, ac pro optimo habetur inter omnes in Braſilia, præſertim quando adhuc mediocris eſt magnitudinis. Capitur in Mari.

CAP. X.

Guamajacu guara. Piquitinga. Araguagua. Camuri.

GVAMAIACV GVARA Braſilienſibus, Luſitanis *Peixe porco*, & *Diabe:* orbis eſt ſpecies. Longitudo ejus ab initio oris ad pinnæ exortum in cauda quatuordecim digitorum: pinnæ cauda

caudæ longitudo plus duorum digitorum. Rotundo eſt corpore & craſſities ejus duorum & viginti digitorum. Caret ſquamis, tegitur cute, per totum corpus ex fuſco ochræ coloris pallidi, in ventre albi. Totum corpus aculeis munitum eſt, qui in lateribus longiores, in reliquis partibus breviores (longiores autem ſunt duorum digitorum) teretes, in extremitate valde acuti & ſinguli tribus inſertionibus, quaſi triquetris, cuti infixi. Inter aculeos cutis ubique maculis nigris ſcatet excepto ventre. Oculos habet magnos eminentes: os parvum obrotundum, edentulum: pinnas tantum quatuor, duas in lateribus duos & ſemis digitos longas: unam in dorſo verſus caudam ejuſdem magnitudinis & minorem ſub ano.

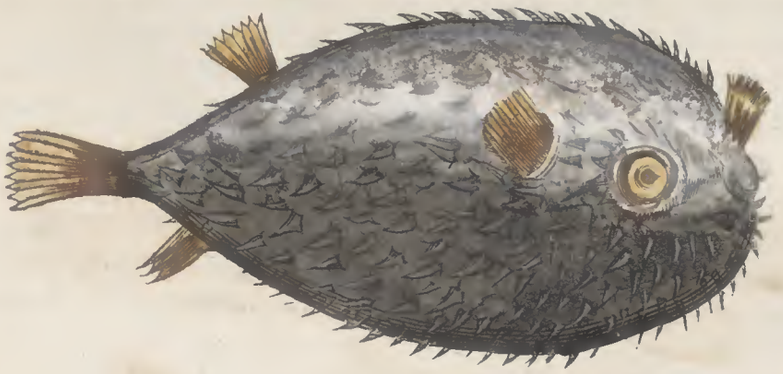

Orbis muricatus dici poteſt Geſneri pag. 745. quia aculei ipſius referunt murices.

Habui alium minorem vivum menſe Februario anni 1639. item alios duos menſe Septembri vivos. Cutis eorum erat è fuſco vireſcens, in ventre nigricans: aculei ut prioris & plane ſimilis figura corporis: prope quamlibet pinnam, maculam habebant nigram, ut & utrimque ad latera prope os. Pinnarum color erat flavus: oculorum pupilla nigricans, circulo luteo. Supra utrumque oculum cornu exile, ſatis longum, molle, cutacea ſubſtantia conſtans, quod præ ſe fert natans, quando autem extra aquam eſt flaveſcit. Inflare ſe poteſt & iterum conſidere. Sonum edit Vlch ulch. Si velis ut ſe inflet, trahe pinnam quæ in dorſo eſt.

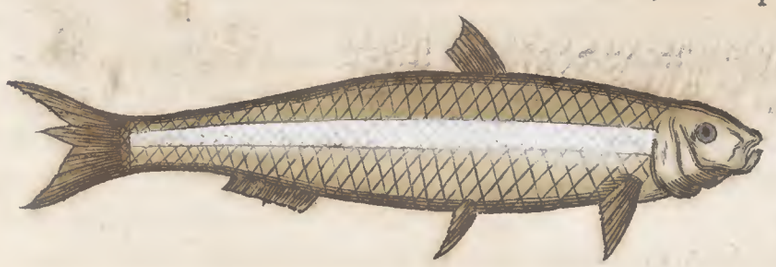

PIQVITINGA Braſilienſibus: Piſciculus eſt duos, aut paulo plus, digitos longus, figuræ pene ut Parabucu à quo non multum differt ut dicam. Os habet parvulum, ſed quod ample aperire & rotundare poteſt: oculos ſatis magnos, nigros, circulo argenteo: branchias amplas: pinnas ſex & ſeptimam pro cauda: nimirum duas poſtbranchiales, triangulares, inferius poſitas: duas junctas in medio infimo ventre: unam triangularem in medio dorſo, unam poſt anum: cauda conſtat pinna furcata. Color capitis argenteus ſplendens ſuperius olivaceo imbutus. Tegitur ſquamulis albis, in dorſo tamen olivaceus color tranſlucet. Per utriuſque lateris medium tendit linea recta, lata, argentea, ſplendens uſque ad caudam. Pinnæ omnes albæ. Differt à *Piabucu*, quod ille paulo major evadat, & linea illius lata non ſplendeat, cum reliquum corpus ſplendeat, quod in hoc contrario ſe habet: *Piabucu* etiam pinnam habet in dorſo prope caudam, qua hic caret. Cæterum caro ſimilis, edulis.

ARAGVAGVA Braſilienſibus: Gladius Scaligeri in commentariis ad Hiſtor. Animalium pag. 227. Græcis Xiphias, Belgis **Sweert-viſch**. Iunior erat quem deſcribo. Corporis longitudo ab occipite ad pinnam caudæ unius pedis & ſeptem digitorum; craſſities maxima (nimirum inter duas laterales pinnas anteriores) novem digitorum. Capitis longitudo duorum & ſemis digitorum; quod cordis figuram habet, compreſſum, nec craſſum. In hujus medietate paulo tamen verſus anteriora in quolibet latere oculus ſtuferi magnitudine & poſt quemlibet digiti fere intervallo ſpiraculum, per quod aquam evomit; & ſub hiſce, in inferiori tamen parte, os duos digitos amplum, labiis inſtar limæ acutis, ſine dentibus (quod & Scaliger notat.) In extremo autem capitis verſus enſem, in inferiori parte duo ſunt ſpiracula, ſubſtantiæ interius inſtar branchiarum, quibus ſine dubio gladium regit, nam inter has branchias enſis oritur, novem digitos longus, ſeſquidigitum fere latus, in extremo paulo anguſtior, conſtans ſubſtantia oſſea, habetque in quolibet latere octo & viginti dentes ordine oppoſitos, ſeſquidigitum ferme longos & acutiſſimos. Pinnas habet ſeptem; videlicet duas ad latera, quæ duos digitos poſt ſpiracula incipiunt, duos & ſemis digitos longas, paulo plus tribus latas: & quatuor digitorum interſtitio poſt has in lateribus iterum duas ſeſquidigitum longas, totidem latas,

latas, ſupra has in dorſo unam, ejuſdem magnitudinis: deinde in extremitate corporis fere in dorſo itidem talem & ſeptimam pro cauda, quæ ſuperius quatuor digitos longa, inferius duos & ſemis, duos lata, ubi latiſſima, ut in Tuberonibus.

Corpus ſubteres eſt, anguſtum verſus poſteriora, cute veſtitum ut *Panapana* ad tactum dura & ſcabra, quando ſicca, coloris in ſuperiori parte & lateribus leucopæi, in ventre albicantis. Inter duas pinnas majores in ventre & verſus latera, in quolibet quinque habet inciſuras ut Panapana.

Æſtimari facile magnitudo piſcis poteſt, nam habui quorum enſes duos & ſemis pedes longi erant cum ſeptem & viginti dentibus utrimque: item quorum enſis ſimilis longitudinis cum viginti dentibus utrimque: quinetiam quorum enſis quinque pedes erat longus, cum quatuor & viginti dentibus utrimque. Carnem habet bonam, præſertim junior adhuc, inſtar Raijæ vel paulo meliorem.

ANNOTATIO. Xiphias Græcorum alius piſcis eſt, qui quidem gladium habet mucronatum, verum in lateribus minime dentatum, de quo vide Rondeletium lib. VIII. cap. XV. Ad eundem modum deſcribitur à Geſnero.

CAMVRI Braſilienſibus; Luſitanis *Robalo*, piſcis duos pedes longus, Lupo noſtro figura corporis ſimilis atque etiam ore, craſſus plus uno pede, ubi craſſiſſimus: caput ſeſquipedem pene longum: os ſemilunare, in medio paulum acuminatum, ſex digitos longum, ſed quod magis dilatare atque rotundare poteſt, ita ut circumferentia ejus fiat tredecim digitorum: oculos habet dupli ſtuferi magnitudine, pupilla cryſtallina, circulo aureo: Pinnas octo; nimirum duas in dorſo, priorem tres digitos longam & paulo plus latam, firmis ſpinis ſuſtentatam, quam in rimam recondere poteſt: alteram huic magnitudine parem, ſed ſpinis deſtitutam, nec habentem quo condatur: duas poſtbranchiales, paulo plus tribus digitis longas; duas in infimo ventre quatuor digitos longas, duos & ſemis latas; unam talem poſt anum; octavam pro cauda, quæ eſt furcata, quinque digitos longa, ſex lata. Squamas habet ut Carpio, coloris argentei, ſplendentes; in dorſo autem & lateribus aureus admiſcetur: Venter plane albicat: Pinnæ ſunt aurei coloris, quibus aliquid fuſci admixtum eſt; in quolibet latere ſuperius à fine branchiarum uſque ad medium exortus caudæ, ductam habet lineam craſſam, nigram.

CAP. XI.

Guaracapema. Mucu. Abacatuaja. Acarapeba. Miivipira.

GVARACAPEMA Braſilienſibus; Dolfijn Belgis: Mas eſt doradæ. Piſcis compreſſo corpore & latus, licet non ita craſſus. Caput deſinit in figuram quadratam, eſtque in fronte

ita in aciem eductum, ut facilius fluctus maris natando ſecare poſſet. In ſex aut ſeptem pedum longitudinem excreſcit: latitudo ſive altitudo, ubi maxima, nimirum verſus anteriora & pone caput, ſeſquipedalis. Os habet haud ita amplum, pro magnitudine corporis, mandibulas compreſſiſſimas, denticulos acutos. Paulo ſupra os & quidem verſus ejus interiora oculi poſiti inferiori loco, ne nimirum in aquis imperioſe ageret, qui alias linceus. Oculi autem ſunt magni, rotundi, pupilla cryſtallina, cæterum argentei coloris. Branchias habet amplas: Pinnas ſeptem, nimirum unam inſignem à ſummitate capitis per totum dorſum extenſam uſque ad caudæ exortum, latam in medio ſeptem aut octo digitos, quæ ſenſim minuitur, conſtans membrana ad tactum coriacea, & ſpinis mollibus interius ſuſtentata: hanc natans in æquore erectam tenet. A medietate infimi ventris ad caudæ initium itidem pinna protenditur, ſed vix unum digitum lata, in exitu triangulata: poſt utramque branchiam pinnam habet oblongam octo vel novem digitos: ſub his in infimo ventre duas propinquas paulo longiores. Cauda circiter ſeſquipedem longa in duo cornua ampla diſtenditur. Squamulis minimis veſtitur totus, quæque ad tactum vix ſentiuntur; ita ut glaber videatur. Color in capite, dorſo, lateribus ex

viridi

viridi & argenteo mixtus, uti & in pinnis, in ventre vero albicat. Per totum autem corpus (nimirum latera, dorsum, caput) maculis est variegatus cæruleis, variæ magnitudinis, milii, grani hordeacei, ervi. Carnem habet siccam, boni saporis.

Velocitate natandi superat Toninhas seu porcos marinos, & eodem modo saliendo progreditur. Vescitur pisce longo vulgo *Petumbo* appellato.

ANNOTATIO. Aurata vera plene describitur à Rondeletio lib. v. de piscibus cap. 11. ubi & Iconem dat quæ cum hac nostra minime convenit.

MVCV Brasilienſibus; piscis tereti corpore, ut Enneopthalmus, vulgo *Lampreda*, Germanis *Neunauge*, nec crassiori: circiter duos pedes fit longus, magis aut minus: Capitulum habet acuminatum, conicum; ocellos parvos nigros: os item parvulum: guttur inflare aliquo modo potest. Caret pinnis. Totus fuscus, obscurius tamen in dorso, venter epatici coloris: per latera lineas obliquas nigras habet, angulos obliquos per medium laterum in vicem facientes. Edulis est & capitur in lacubus & paludibus.

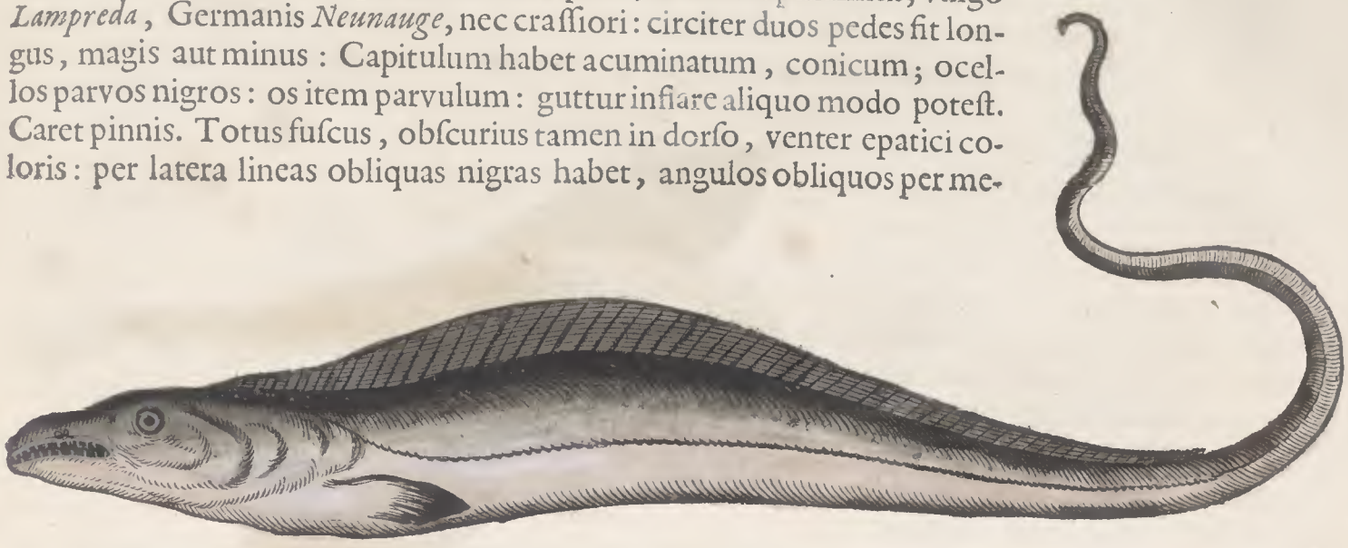

ANNOTATIO. In descriptione Americæ lib. xv. cap. xii. Iconem dedi piscis sub nomine Vbirre uti acceperam, quam & hic reponendam curavi; quia me monuerat Emanuel de Morais, verum illius nomen esse *Mucu*. Verum descriptio Auctoris cum icone non satis convenit, nam præterquam quod dentium non faciat mentionem, scribit pinnis carere cum hic noster prolixissimam habeat in dorso, & ad utrumque latus itidem unam; quare in animum induco *Mucu* diversum esse ab Ubirre, licet Morais aliter censuerit. Quinetiam qui Iconem mihi subministravit, marinum piscem dicebat, cum *Mucu* paluſtris sit.

ABACATVAIA Brasilienſibus: *Peixe gallo* Lusitanis. Faber & Gallus marinus, de quo vide Gesn. rum. Passeris magnitudinem habet, altus & latus instar illius, subrotundus, neque illo crassior: os illi est haud amplum, edentulum: oculi nigri, circulo argenteo. Pinnas habet quinque, unam in dorso, unam in ventre, utramque descendentem & continuam ad caudam usque: itidem post branchias utrimque unam: Cauda constat pinna furcata. Præterea habet duo quasi fila in longum extensa ab inferiore corpore, & unicum tale in dorso ante pinnam dorsalem. Caret squamis, sed tegitur cute lævissima, splendente, coloris argentei; totusque est illius coloris, exceptis filis illis, quæ nigra sunt. Carnem habet boni saporis, & sæpe comedi.

ANNOTATIO. In Descriptione Americæ lib xv, cap. xii. Iconem dedimus hujus piscis sub nomine *Awah kattoe* sive *Iahwe*, quo nomine Iconem acceperamus à perito pictore, quod corruptum esse apparet. Fabri iconem dat Gesnerus sed quæ cum hac nostra neutiquam conveniat: Vti & Aldrovandus, sed plane rudem; & descriptio quoque multum ab Authoris nostri descriptione abludit.

ACARAPEBA Brasilienſibus, quibus & *Acaratinga* vocatur, Belgis Brasem; magnitudine

vero fere ut **Bley** Pomeranorum. Nimirum piſcis corpore lato, ſquamis majoribus in totum argentei coloris ſplendentis: pedalis circiter longitudinis, quinque digitos latus, ubi latiſſimus. Os habet edentulum, haud amplum, acuminatum, quod extendere & contrahere poteſt; oculos dupli ſtuferi magnitudine argenteos, pupilla magna cryſtallina nigricante. Pinnam in dorſo extenſam habet ad caudam fere, anterius duos digitos altam, firmis ſpinis ſuſtentatam & ſenſim anguſtiorem: in quolibet latere poſt branchias unam, tres digitos longam, plus uno initio latam & triangularem. In infimo ventre tres, duas videlicet junctas verſus anteriora, craſſa ſpina firmatas, & unam prope anum, initio firma ſpina ſuſtentatam & ad caudam fere protenſam, ſed ſenſim minutiorem. Cauda conſtat pinna furcata, tres & ſemis digitos longa & in exortu antequam dividatur, pene duos lata. Pinnæ omnes albi ſunt coloris tranſplendentis. Edulis eſt piſcis.

MIIVIPIRA & PIRABEBE Braſilianis, *Peixe volador* Luſitanis. Piſcis volans, vel Hirundo piſcis: variæ eſt magnitudinis: major erat Halece, quem hic deſcribo, & formæ rarioris. Figuram corporis habet (inſtar Zandat Pomeranorum) teretem & poſteriora verſus acutiorem. Totius longitudo ab ore ad finem caudæ tredecim digitorum; craſſities, ubi maxima, nimirum circa exortum alarum, ſeptem fere digitorum, ad exortum autem caudæ duorum. Caput craſſum habet, ſuperius compreſſum & latum, nimirum ſuperius fere duos digitos & quaſi in tubera ſupra oculos elatum, os non ita magnum, edentulum, at oſſa ejus paulum ſerrata inſtar limæ. Oculi magni, rotundi, ſtufero Hollandico æquales, pupilla nigra, circulo flavo, & exterius altero fuſco. Pinnas habet ſex cum cauda; duas in dorſo, unam parvulam in medio, paulum tamen verſus anteriora, alteram poſt hanc duos digitos longam, ſeſquidigitum latam, tenuem, at octo ſpinis ſuffultam; duas robuſtas in infimo ventre, ſubter illa, duos & ſemis digitos longas, firma ſpina conſtantes ſed anguſtas, & unam parvam in inferiori corpore ex oppoſito majoris in dorſo; ſeptima eſt cauda, duos digitos longa, totidemque lata & furcata. Præterea habet duas alas magnas, in quolibet latere unam, habentes exortum ſuum ſeſquidigitum fere poſt oculos, poſt branchias paulum; eſtque alarum longitudo ſeptem digitorum, latitudo in exortu plus uno, in extremitate ſex digitorum: conſtant alæ tenui membrana inſtar chartæ puræ (**Poſt-papir**) ex albo ſeu cinereo ſubfuſci coloris: habent autem aliquot plicas & ſuſtentantur ſpinis tenuibus per longitudinem extenſis. Ad utramque alam in initio ejuſdem parva quaſi ala exit, duos & ſemis digitos longa, ſed plane anguſta & ſua ſpina munita. Totum caput cum initio dorſi, (ab ore nimirum ad quinque digitos numerando) veſtitur teſta oſſea, dura, quæ verſus ſuum finem dupliciter diviſa in duos aculeos deſinit quaſi ſpinas. Branchiæ autem ad duos digitos extenduntur in aculeos uſque ſub alis. Totum autem corpus veſtitur ſquamulis elegantibus, ordine diſpoſitis, quæ in ventre triangulares, in lateribus & dorſo verius ellypticæ figuræ. In ventre autem ita diſpoſitæ ſunt ut piſcis ad tactum glaber videatur: at in lateribus & dorſo quælibet in ſui medio habet tuberculum, ita ut ordine naturæ diſpoſitæ in recta linea, repræſentent lineas rectas, elatas, tuberculatas. In toto ventre albicat, in lateribus & dorſo ſubfuſcus, & ſplendens ut Harengus. Spinæ quæ alas ſuſtinent & per eas extenduntur etiam albicant. Alæ ipſæ ex cinereo fuſceſſentis ſunt coloris, maculis nigricantibus variegatæ. Volat hic piſcis ſuper aquas inſtar Hirundinis per ſpacium quantum ſclopeto pertingi poteſt: nimirum uſque dum ſicceſcant alæ, tunc enim iterum aquæ ſe immittit alas humectandi gratia & denuo volat. Natura autem huic piſci alas dedit ut ſe ſalvare poſſet dum hoſtis ejus Dorada magna caterva ipſum perſequitur. Sæpiſſime mille eorum ſimul volantes vidi in Oceano Tropicis interjecto: interdum etiam volando incidunt in naves, ut nobis etiam factum memini. Caro boni eſt ſaporis cocta.

ANNOTATIO. Vide de his volatilibus piſcibus Aldrovandum lib. 11. cap. 5. & 6. & Rondeletium lib. x. cap. 1. de Hirundine; plerique de Piſcibus commentantes ejus meminerunt, nihilque magis Nauticos homines exercet. Dabitur alias de his dicendi occaſio, nam figura horum piſcium, & præſertim alarum valde eſt diverſa, reperiuntur enim quibus alæ ſunt duplo longiores verum anguſtiores.

CAP. XII.

Guaibi coara. Acaramucu. Guaperua. Cucuri. Piraya.

GVAIBI COARA Braſilienſibus, Buraco de Velha Luſitanis; piſcis eſt corpore latiuſculo; dorſo elevato & à capite arcuato; duodecim aut quatuordecim digitos longus, quatuor latus, ubi latiſſimus. Caput & os acuminatum, ſatis amplum, habens in utraque maxilla ſeriem minimorum denticulorum, linguam conſpicuam; quæ una cum cavitate inferiori oris, ſanguinei eſt coloris: Oculos ſtuferi magnitudine cryſtallinos, circulo coloris ex aureo & fuſco mixti. Pinnas obtinet ſeptem, nimirum poſt branchias in quolibet latere unam, quaſi triangularem, mollem: in infimo ventre duas junctas: unam poſt anum duplici ſpina munitam: per dorſum autem una extenditur, cujus medietatem anteriorem undecim ſpinæ erigunt, quam recondere poteſt in cute, poſterior medietas mollis & ſine ſpinis. Cauda conſtat pinna bicorni, & parallelogrammi figura à corpore extenditur. Squamas habet mediocres, inſtar Percæ, argenteas, quæ per oras ſunt melini coloris, & aſpectu referunt meros cubos: in occipitio & dorſo ſummo ſquamæ ex argenteo cæruleſcunt, & per oras itidem ſunt melini coloris. Totum autem caput ſuperius & ad latera eſt aurei coloris, ſtriis cæruleis ſecundum longitudinem variegatum. Pinnæ omnes melini ſunt coloris, exceptis duabus in infimo ventre, quæ magis albeſcunt: per latus autem utrumque verſus dorſum ſecundum longitudinem tendit linea melini coloris ad caudam uſque. Piſcis boni ſaporis coctus. Capitur in mari inter ſcopulos.

ACARAMVCV Braſilienſibus: piſcis eſt corpore compreſſo nec craſſo verum oblongo; decem enim digitos longus eſt, quatuor latus, ubi latiſſimus. Os illi parvulum, anguſtum, rotundum, apicem minimi digiti admittens, ut piſcis triangularis. Superius & inferius in anteriori parte oris utrimque dentes triangulatim acuti. Oculi ſtuferi magnitudine, cryſtallini, pupilla nigra. Diſtant oculi ab ore duos digitos & ſemis plane in alto poſiti, tres quartas partes digiti à dorſo ſub utroque oculo, in quolibet latere, branchiarum loco fiſſuram habet oblique factam, unum digitum longam, trapezii figura. In dorſi ſummitate directe ſupra oculos,

inſtar fili majoris ſeu craſſioris cordæ violæ, corniculum habet oblique erectum verſus poſteriora, quatuor digitos longum & teres. In poſtica corporis parte inferius & ſuperius utrimque pinnam habet tenuem tres digitos & ſemis longam, tres quadrantes digiti latam, quæ deſinunt circa caudam, quæ parallelogrammi figura exoritur à corpore, habetque pinnam ſeſquidigitum longam, paulo plus duobus latam. Caret ſquamis, ſed tegitur cute glabra, parum tantum hiſpida, ut Xiphiæ, coloris albicantis, cui gryſeus eſt admixtus, & in dorſo paulum fuſcus; pinnæ quoque gryſei coloris. Non eſt edulis: in ventriculo algæ ſeu muſci marini multum inveniebam: Parieti appenſus noctu clariſſime lucebat in tenebris.

GVAPERVA Braſilienſibus, *Peixe porco* Luſitanis (Græcis Κάπρος, Latinis Aper vocari poteſt aut capriſcus, de quibus Geſnerus pag. 70. & 214.) Ab ore ad initium caudæ quindecim digitos longus, in medio, ubi latiſſimus, octo latus: corpore paulum compreſſo ac lato: dorſo arcuato, ventre adhuc magis curvo: capite porcino: dentibus caninis, albis, longis: octo in qualibet mandibula, duo medii tam inferius quam ſuperius longiores ſunt reliquis: dentes inferioris mandibulæ aliis quaſi brevioribus ſuſtentantur. Os ſubrotundum, anguſtum: quatuor fe-

tuor fere digitorum interſtitio ab ore ſuperius ſunt oculi, ſeſquidigitum à ſe invicem diſtantes, majores groſſo miſnico (& ante eos quaſi veſtigium foraminis) pupilla cryſtallina, circulo aureo maculato cæruleo. Branchiarum loco rimam habet duos digitos longam, plus uno latam. In dorſo tres pene digitos poſt oculos, duo habet cornua, unum pennam olorinam craſſum, tres digitos longum, quod verſus poſteriora paulum inclinatur, alterum parvum per membranam alteri adnexum, utrumque in rimam recondere poteſt demiſſum. Trium & ſemis digitorum intervallo poſt hæc pinna eſt, in initio ferme triangularis, hinc magis magiſque anguſtatur ad caudam fere, quinque digitos longa, initio paulo plus duobus lata: & è regione in infimo ventre talem, initio duos & ſemis digitos latam, magis magiſque arctatam verſus caudam. Cauda quadrata figura à corpore extenditur & pinnam habet quatuor digitos latam, duos longam, quæ in duo cornua dilatatur, ut totius longitudo ſit quatuor digitorum. In medio inferioris corporis parvam habet pinnam & ante eam cornu ſeſquidigitum longum. Pinnæ omnes ſuſtentantur ſpinis & ſunt cærulei coloris; venter albicat. Squamis veſtitur elegantibus, in ſuperficie ſua punctulis thalaſſinis cum cæruleo indico umbratis, in dorſo magis cæruleis. Ab oris ſummitate in utrumque latus ad pinnas poſtbranchiales, ſemilunari figura, duæ lineæ craſſæ cæruleæ, unius digiti intervallo, ducuntur. Comeditur aſſatus, coctus non valet.

ANNOTATIO. Tam capri quam Capriſci icones quas dat Geſnerus non bene conveniunt cum Auctoris noſtri, uti nec deſcriptiones, quare hunc noſtrum illius quidem ſpeciei, alium tamen judico.

CVCVRI Braſilienſibus: *Caſſaon* Luſitanis (caniculæ ſpecies vide Geſner. pag. 201.) ex genere Tiburonum: piſcis duos & ſemis pedes longus, capite in hyperbolen deſinente, & ore longe inferius ſtante: & unum tantum ordinem minimorum denticulorum habet, quare nocere non poteſt: oculi illi ſunt majoris piſi magnitudine, nigri: Pinnæ ſeptem plane ut Tiburoni, duæ nempe poſt quinque illas inciſuras, triangulares; in medio infimo ventre duæ parvæ, & in ultima medietate inferioris corporis item parva triangularis: in medio dorſo magna triangularis erecta: & parvula ejuſdem figuræ ad caudam; quam habet inſtar Tiburonis, uti & ſimilem illi per totum cutem, ejuſdemque coloris: nimirum totum inferius corpus album, dorſum & latera cinerea, quibus argentum tranſplendet: pinnæ omnes cinereæ, exceptis parvulis in inferiori corpore, quæ albæ: cauda cinerea. Hic quem deſcribo, tres catulos perfectos in ventre habebat, unde liquet animal edere. Carnem habet ſiccam ſine ſpinis, ejuſdem fere bonitatis cum *Corcovado*. Sæpius commedi.

PIRAYA & PIRANHA Braſilienſibus: Piſcis pedalis longitudinis, lato corpore circiter ſex digitos, ubi latiſſimus: dorſo incurvato, capite obtuſo ut Dorada. Oris hiatus parabolicus, quod exacte claudere poteſt, habetque labia parva quibus dentes tegit; obtinet enim tam ſuperius quam inferius ordinem dentium triangulatorum, alborum, acutiſſimorum, quatuordecim in qualibet mandibula (minores habent duodecim) quibus uno morſu partem carnis ex quacunque parte hominis poteſt abripere, quaſi novacula eſſet abſciſſa. Si quis ingrediatur aquam vel ſaltem immittat pedem vel manum ſtatim ab illo lædi poteſt, ita ſitiens eſt ſanguinis

& cupiens

& cupiens carnis humanæ, quare caute ab illo cavendum. Oculos habet rotundos, parvos, cryſtallinos pupilla nigra, & inter illos duo foraminula ſeu ſpiracula: branchias amplas, exterius duras & oſſeas: ſex pinnas & ſeptimam pro cauda; duas nimirum poſtbranchiales, paulum elatas à ventre infimo, duos digitos longas, unum latas: in medio infimo ventre duas junctas parvulas, vix unum digitum longas & anguſtas: è regione harum in medio dorſo incipit pinna & ad duorum & ſemis digitorum longitudinem extenditur verſus poſteriora, paulo plus uno digito lata: duorum autem digitorum interſtitio à parvulis in infimo ventre incipit pinna, firma ſpina anterius munita, cætera mollis & maximam partem ſquamulis tecta & paulo plus duobus & ſemis digitis longa, extenditurque ad exortum caudæ, unum digitum lata: exortus caudæ ſeſquidigitum longus, ipſa bicornis, & quodlibet cornu in exitu arcuatur. Squamulis tegitur: tota ſummitas capitis, dorſum & latera uſque eo ſi linea ducatur à poſtbranchiali pinna ad medium pinnæ ſquamoſæ, coloris eſt cinerei diluti cum pauco cæruleo mixti, ac ſquamula quælibet fimbriam habet ignei & cærulei coloris tranſplendentis, reliquum laterum ſeu inferior pars & venter coloris ſunt flavi obſcuri, ut & capitis inferior pars, ac pinnæ poſtbranchiales & omnes infimi ventris. Pinna dorſalis & cauda coloris eſt è cinereo cæruleſcentis. Edulis eſt & carnem habet albiſſimam, paululum ſiccam & boni ſaporis. Sæpiſſime comedi. Hæc ſpecies maxime gaudet cœnoſo fluvii fundo.

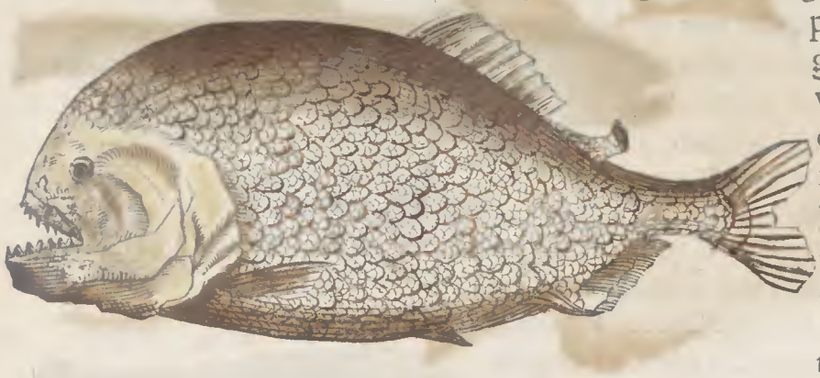

Pirayæ alia ſpecies hic reperitur magnitudine & figura plane ſimilis priori, excepto quod parvulam adhuc pinnam habeat ſquamatam inter dorſalem & caudam, & quod colore differat: nimirum ſummitas capitis, totum dorſum & laterum ſuperior pars eo uſque ſi linea ducatur à pinna poſtbranchiali ad medium pinnæ ſquamoſæ, coloris ſunt aurei ac rubri cum cinereo mixti, & cæruleo tranſplendente. Capitis inferior pars, reliquum laterum & infimus venter inſigni colore croceo fulgent, cui aureus perſplendet. Ejuſdem coloris croceo-aurei ſunt pinnæ poſtbranchiales & infimi ventris. Dorſales duæ & cauda cinerei diluti cum pauco cæruleo mixti, ut & dorſum. Hæc ſpecies magis gaudet arenoſo fluvii fundo. Edulis eſt ut prior.

Reperitur & alia Pirayæ ſpecies alba, figuræ ut antecedentes, ſolum caput non ita obtuſum, ſed os paulum prominet figura conica: color ventris & laterum argenteus: dorſum & caput argentei coloris cum pauco cæruleo tranſplendente: pinnæ omnes argentei coloris cum gryſeo mixti. Dentes habet parvulos triangulares ordine diſpoſitos, nec ita mordet ut cæteri. Paulo minor quoque eſt reliquis ſpeciebus, cæterum non minus edulis quam illæ.

CAP. XIII.

Punaru duæ ſpecies. Amore duæ ſpecies. Paſtor ſive Harder. *Guacari.*

PVNARV Braſilienſibus: piſciculus eſt quatuor digitos longus, corpore oblongo; capite craſſiuſculo, & anterius obtuſo. Os habet parvum; in maxilla inferiore duos ſolummodo denticulos, longos, acutos inſtar acicularum: oculos ſuperius & in fronte poſitos, pupilla nigra, circello aureo: & ſupra hos duo rubra fila brevia, prominula; branchias amplas; utpote quæ una ei eſt è duabus conflata: Pinnas poſtbranchiales duas oblongas; & ſub his duas plane anguſtas. Paulo poſt occiput incipit pinna quæ ad caudam uſque producitur, ſpinulis prominulis ſuffulta.

In medio infimo ventre incipit ſimilis, ferme ad caudā uſque pertingens. Cauda autem longiuſcula, & parallelogramma. Tegitur cute fuſca, & pinnæ ſunt ejuſdem coloris.

Reperitur hic & alia *Punaru* ſpecies, figura corporis priori ſimilis; ſed mandibulas habens roſtratas, quaſi è minimis denticulis compoſitas. A ſummitate capitis pinna latiuſcula extenditur uſ-

ditur usque ad exortum caudæ quæ mollibus texitur spinis non prominulis. Postbranchiales habet fere ut prior; ut & in ventre & cauda. Color ut prioris, sed variegatus est in lateribus lineis curvis obscure purpureis. Vtraque species inter scopulos vivit & intrat etiam testaceorum domicilia.

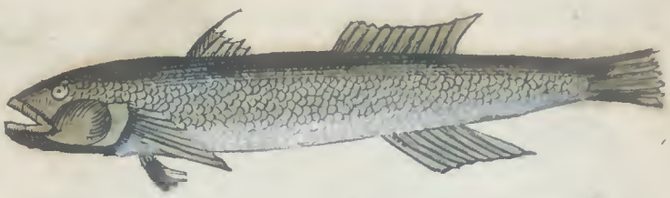

AMORE GVACV Brasilienſibus; in ſemipedis longitudinem excreſcit; corpore oblongo, capite craſſiuſculo, branchiis amplis, minutiſſimis in ore denticulis: Oculi illi parvi nigri circello aureo. Pinnas habet ſeptem: nimirum duas poſtbranchiales oblongas, quaſi triangulatas; duas ſub his junctas; duas in dorſo, anteriorem minorem poſteriore; & è regione poſterioris unam in infimo ventre. Cauda oblongiuſcula, parallelogramma, in extremitate circinata. Tegitur ſquamis pro ſua magnitudine majuſculis. Piſcis in totum ferrei coloris, in ventre tamen paululum è ferreo albicat. Eſt edulis.

AMORE PIXVMA Braſilienſibus, vulgo corrupte *Amorea* Piſcis magnitudine Tamoatæ, capite lato, ore amplo, & edentulo, corpore oblongo ita ut fere Tamoatam referat. Coloris eſt obſcure ferrei; in ventre, qui extuberat, albi. Tegitur cute molli: pinnas habet ſeptem & octavam pro cauda in ambitu circinatam. Carne eſt ſicca & bona ut Tamoata.

AMORE TINGA Braſilienſibus piſcis eſt ejuſdem plane figuræ cum *Amore guacu*, ſed tantum minor: habetque ſquamas in *totum* albicantis ſeu pallidi coloris, & in totum maculatur maculis fuſcis ut *Tajaſica*. Cauda tamen illius eſt fuſco undata. Edulis eſt ut præcedentes.

PASTOR Belgis **Harder** (*nomen Braſilienſe ab Auctore non proditur*) piſcis eſt mediocris Truttæ magnitudine cujus & figuram habet; oculis ellypticis, ſquamis albicantibus ſeu argenteis, mediocribus inſtar percæ, lineari ordine diſpoſitis, & inter ordines ſquamarum, lineæ gryſeæ mediæ ſunt intertextæ. Pinnas habet ſeptem omnes majuſculas & longas; duas nempe poſt oculos (caret enim branchiis) duas ſub his junctas in inferiori corpore, his oppoſitas tamen magis verſus poſteriora: in ſummitate dorſi unam maximam omnium; in infimo ventre circa anum unam, & itidem unam illi oppoſitam in dorſo. Cauda in duo ampla cornua eſt diviſa. Pinnæ omnes ſunt albicantes.

ANNOTATIO. Piſcis nauticis hominibus notiſſimus, quorum noſtrates hoc nomen illi dederunt, quod Auctor noſter Latinum fecit. Cæterum Geſnerus judicat eſſe Mugilem vel mugilis ſpeciem, & ſquamis ſatis magnis tectum eſſe, & lineis à capite verſus caudam aliquot, inſtar Thymalli diſtinctum. Dat autem plures Mugilum icones, quarum nulla cum hac noſtra quam Auctor noſter ad vivum delineavit, convenit: omnes quoque habent branchias, quibus hic piſcis caret.

GVACARI Braſilienſibus: piſcis ſubrotundo ſeu pyramidali corpore, pedalis vel paulo majoris longitudinis; octo digitorum craſſitiei, ubi maxima eſt. Caput inferius planum, lateribus ellypſin deſcribit, ſuperius ſubrotundum. Os parvum rotundum habet ſubter in plano capitis: loco dentium in utroque latere proceſſus habet quaſi ſetis equinis factos: inferius labium explicatum, lunatum, membrana conſtans, quæ in lateribus oris in ſuis extremitatibus in cirrhum deſinit, trientem digiti longum, qui cirrhi pro barba ſerviunt. Oculi parvi, rotundi, nummi miſnici magnitudine, cinerei fuſco maculati, ſuperne poſiti & inter quemlibet foramen, diſtans dimidium digitum ab oculo verſus anteriora: Branchiæ anguſtæ inferius verſus & ante

quamli-

quamlibet proxime corpuſculum parallelogrammum, ſemi ferme digitum longum, quod extendere & recondere poteſt, ita ut reconditum vix videatur. Continet illud corpuſculum in extremitate denticulos acutos ſetaceos, quibus alios piſces pungit. Et poſt branchias in quolibet latere inferius ad planum, triangularem quaſi pinnam, quatuor digitos longam pene, plus uno latam, oblongam, ſpina oſſea in extremitate laterali ſuſtentatam & aliis minoribus ſecundum longitudinem diſcurrentibus: ſpatio autem ſeſquidigiti verſus poſteriora directe poſt has jam deſcriptas, iterum duas inferius pinnas habet quadratas, in quolibet latere unam, duos & ſemis digitos longas, duos latas, eodem modo ſpinis hiſpidis oſſeis ſuſtentatas. Poſt anum in infimo ventre anguſta eſt pinna, parallelogramma, duos digitos longa. In medio dorſo pinna eſt, quatuor digitos longa, duos lata, ſpinis hiſpidis ordine diſpoſitis ſuſtentata, ac anterius ſpina dura craſſiore fulta, poſt hanc prope exortum caudæ ſuperius parva quædam eſt pinna, membranoſa, quæ anterius corniculata ſpina fulcitur. Cauda conſtat pinna tres digitos longa inferius, duos ſuperius, bicorni, ſpinis firmis ſuffulta Totum caput teſta veſtitur dura, ad tactum hiſpida: totum corpus ſquamis triangularibus, verſus anteriora majoribus, ordine poſitis. Sunt autem ſquamæ omnes ad tactum aſperæ, quaſi exſculptæ, quælibet in ſui medio extuberantiam habens: ſcilicet totum corpus loricatum eſt, & quælibet pars loricæ habet quatuor angulos, & in quolibet exiſtit tuberculum ita ut in quolibet latere ſit quadruplex ordo tuberculorum. Color totius piſcis croceus dilutus, in ventre ſaturatior; ac per totum maculatur maculis rotundis, magnitudine ſeminis ſinapi, fuſcis. Maculæ hæ in lateribus & pinnis paulo ſunt majores, in capite minores, ac in ſummitate capitis maculæ ruunt quaſi rivuli. Poſterior medietas ventris nullas habet maculas. Pinnæ omnes ut corpus coloratæ & maculatæ, excepta pinnula prope caudam, quæ conſtat membranula nigra, corniculata autem illius ſpina crocea eſt & maculata ut reliquæ.

Diu vivit extra aquam, ad quinque horas. Editur defracta lorica, ſed paucam habet carnem: inteſtina longiſſima, æqualis omnia craſſitiei, inſtar craſſioris fili quo vela conſuunt. Habebat unus piſcis quindecim digitos longus, inteſtina viginti octo pedes longa, quæ dimenſus ſum.

Reperitur & hic Guacari, magnitudine & figura plane ſimilis priori, qui in flumine S. Franciſci capitur ſolo colore differens & bonitate carnis: eſt enim totus umbræ coloris obſcuri & per totum maculis adſperſus obrotundis, nigris, ſeminis ſinapi magnitudine; Caro hujus boni eſt ſaporis.

CAP. XIV.

Piraumbu. Acara aya. Timucu. Guamajacu atinga. Acara. Guari guaru. Cugupu-guacu. Maturaque. Carapo.

PIRAVMBV Braſilienſibus; *Chayquarona* Luſitanis; piſcis carpionis magnitudine & figura: decem digitos longus ab ore ad initium caudæ, paulo plus quatuor digitis latus, ubi latiſſimus: verſus caudam anguſtior & æqualis latitudinis, duorum nimirum digitorũ. Os habet inſtar Carpionis, oculos magnos prominentes, pupilla cryſtallina, circulo aureo cum albo mixto. Pinnas obtinet octo, nimirum unam in medio dorſo, paulo plus tribus digitis longam & unum latam, quam in rimam recondere poteſt, & erectam novem firmis ſpinis ſuſtentare: huic contigua eſt alia tres fere digitos longa, minus uno lata nullis innixa ſpinis: poſt utramque branchiam unam habet tres digitos longam, unum latam in exortu: in infimo ventre duas junctas, duos digitos longas, vix unum latas, firma ſpina munitas; poſt anum unam, digitum latam, dimidium longam, itidem firma ſpina ſuſtentatam: octava eſt pro cauda, tres digitos longa, totidem lata & furcata. Squamas habet majores, inſtar carpionis, argentei ſplendentis coloris, pauxillo aureo mixti: quælibet autem ſquama mediam partem uſque ab inſertione ſua coloris eſt *feuliemort*: ſub capite & ventris priore parte magis argenteus eſt. Omnes pinnæ dilute cinerei ſunt coloris. In ore ſuperius & inferius lapidem habet, denticulis minimis præditum, vix ſenſibilibus. Edulis eſt ac boni ſaporis.

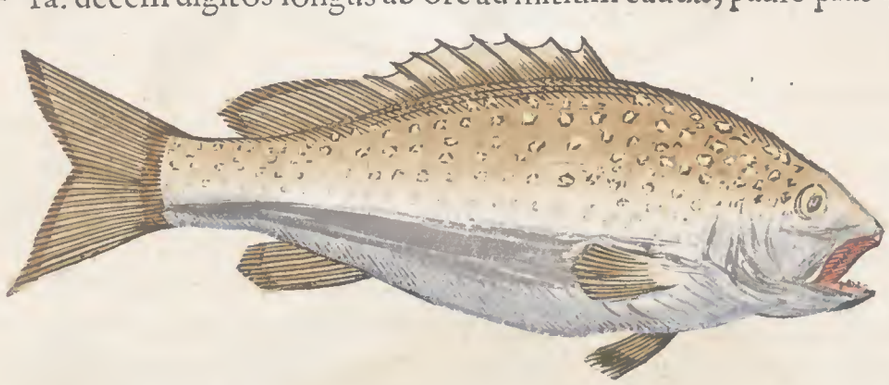

ACARA AYA Braſilienſibus: vulgo corrupte *Garanha:* Piſcis qui trium pedum longitudinem

dinem adipiſcitur, figura Carpionis. Dentes in inferiori mandibula habet acutos, inſtar aciculorum: in ſuperiori duos longos paulo craſſiores, quibus interjacent minutiſſimi vix ſenſibiles. Oculi ipſi magni ſunt, pupilla cryſtallina, circulo ſanguineo primum, hinc argenteo. Pinnam longã habet per dorſi longitudinem expanſam, cujus mediam partem verſus anteriora ſpinis ſurrigere & in rimam recondere poteſt: reliquas quinque pinnas communes habet cum aliis piſcibus: ſeptimam pro cauda, quæ lata & pene bicornis eſt. Squamis veſtitur argenteis, mediocris magnitudinis, quæ ſanguineo colore umbratæ ſunt, ita ut maximam partem ſanguineus videatur, argenteo colore tranſplendente: in ventre totus eſt albus, ut & ſub faucibus. Pinnæ omnes ſanguinei coloris, exceptis iis quæ ſunt in infimo ventre, quæ albæ ſunt, in extremitatibus tamen ſanguineæ. Edulis eſt piſcis; Sale etiam conditur & ſervatur.

TIMVCV Braſilienſibus; *Peixe agulha* Luſitanis: piſcis duos pedes longus, corpore tereti inſtar anguillæ. Roſtrum habet oſſeum, tres vel quatuor digitos longum, acuminatum, utrobique dentibus minimis refertum: inferior roſtri pars paulo longior ſuperiori, & id quod prominet molle, non oſſeum; caret lingua. Oculos habet rotundos, cryſtallinos, circulo argenteo: ſex pinnas, nimirum duas oblongas poſtbranchiales, duas junctas in infimo ventre ante anum parvas, poſt anum unam quæ fere ad exortum caudæ porrigitur & ſimilem huic oppoſitam in dorſo; Cauda pinna quaſi biſecta conſtat. Caret ſquamis, ſed tegitur cute. Summitas capitis & roſtri ac dorſi cum medietate laterum olivacei eſt coloris: inferior medietas cum ventre argentei. Per utrumque autem latus ſecundum longitudinem linea tendit vireſcens, diſtinguens olivaceum ab argenteo. Pinnarum color reſpondet parti cui appoſitæ ſunt. Edulis eſt. Capitur in mari & fluviis ſalſis. Boni eſt ſaporis, præſertim frixus butyro; caro ejus non eſt ſpinoſa.

GVAMAIACV ATINGA Braſilienſibus, mihi orbis muricatus Ranæ rictu, ſeptem digitorum longitudinem habebat, & corpus oblongum: os Ranæ ſimile, & loco dentium tam ſuperius quam inferius, os durum: oculos magnos, rotundos, protuberantes, pupilla cryſtallina circulo flavo: Branchiarum loco foramen in utroque latere digitum admittens & pone hoc pinnam trapezii figura, unum digitum longam, duos latam: in extremitate dorſi verſus caudam etiam pinnam oblongam, haud amplam, & è regione hujus ſimilem in infimi ventris extremitate. Cauda conſtat pinna ſeſquidigitum longa, unum lata. Totum corpus tegitur cute ſpinoſa quæ in capite in duram teſtam abit. Spinæ illæ conſtant duris oſſibus & acutis: in infimo tamen ventre caret ſpinis, ſed mollis eſt inſtar Ranæ. Totum corpus & caput ſuperius ex gryſeo & fuſco eſt maculatum: magis tamen fuſceſcit, inferius totum ex albo ſubflaveſcit, ut & ſpinæ totius corporis. Pinnæ omnes flaveſcunt. Poſt utramque pinnam poſtbranchialem maculam habet nigerrimam ſtuferi magnitudine & ſupra hanc utrobique, paulum tamen magis verſus anteriora aliam minorem nigerrimam. Ad utrumque latus exortus pinnæ dorſalis etiam ſimilem habet: parvulas item ſub oculis & ore. Vtris modo ſe inflare poteſt.

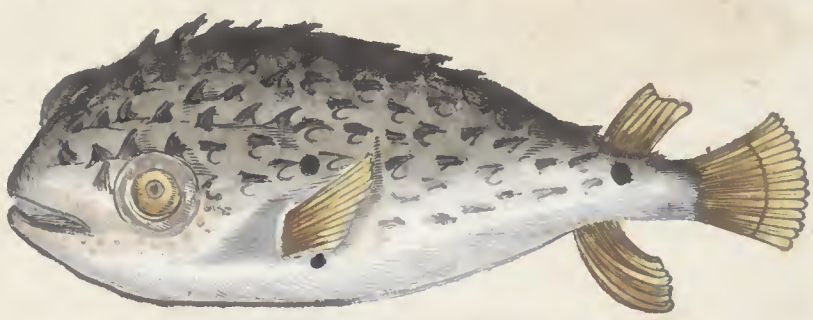

Non eſt edulis. Capitur in mari.

ACARA Braſilienſibus: piſcis palmum longus, dorſo curvo, & alto corpore ut Perca. Os habet anguſtum, & dentium loco limam: oculos haud magnos, nigros, circulo aureo: Pinnas obtinet ſex: nimirum ſub qualibet branchia unam longam, triangulum acutum re-

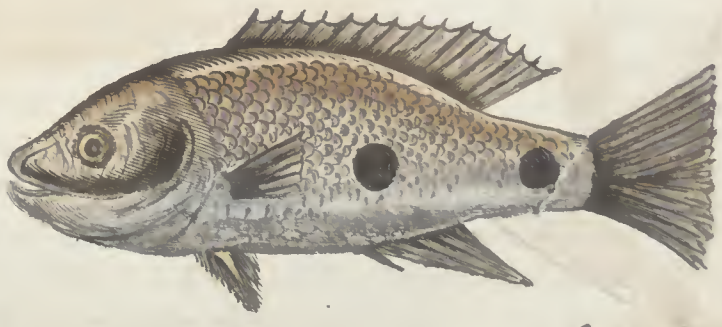

ferentem:

ſerentem: à ſummitate autem dorſi pinna extenditur, firmis ſpinis ſuſtentata & in triangulum acutum prope caudæ exortum deſinens. Cauda oblonga eſt, parallelogramma, in extremitate recta. Veſtitur ſquamis ſatis magnis, argentei coloris, ſed in capite, dorſo & lateribus ita umbra mixtis ut fuſcus videatur. Venter albicat. Pinnæ omnes & cauda fuſci ſunt coloris ex umbra. In medio quolibet latere magnam habet maculam nigram, ut & prope exortum caudæ. Edulis eſt piſcis, & capitur in fluviis dulcibus.

GVARVGVARV Braſilienſibus, piſciculus eſt minutus, nunquam major ſeſquidigito, exili corpore, oblongo, inſtar minimi *Eldriz*. Capitulum habet compreſſum: ocellos nigerrimos, circulo aureo: pinnulas quinque, nimirum duas poſtbranchiales, & duas ſubtus fere in infimo ventre, & unam in poſteriore medietate dorſi: cauda conſtat pinna parallelogramma, in extremitate circinata. Veſtitur ſquamulis; & totum caput ſuperius, & dorſi anterior medietas ſunt fuſci coloris, poſterior & latera aurei, ſquamulis umbratis umbra: caput inferius & venter albi ſplendentis ut mater perlarum: pinnulæ flavæ: prope caudam utrimque maculam habet nigram. Edulis eſt & capitur in lacubus & ſtagnis.

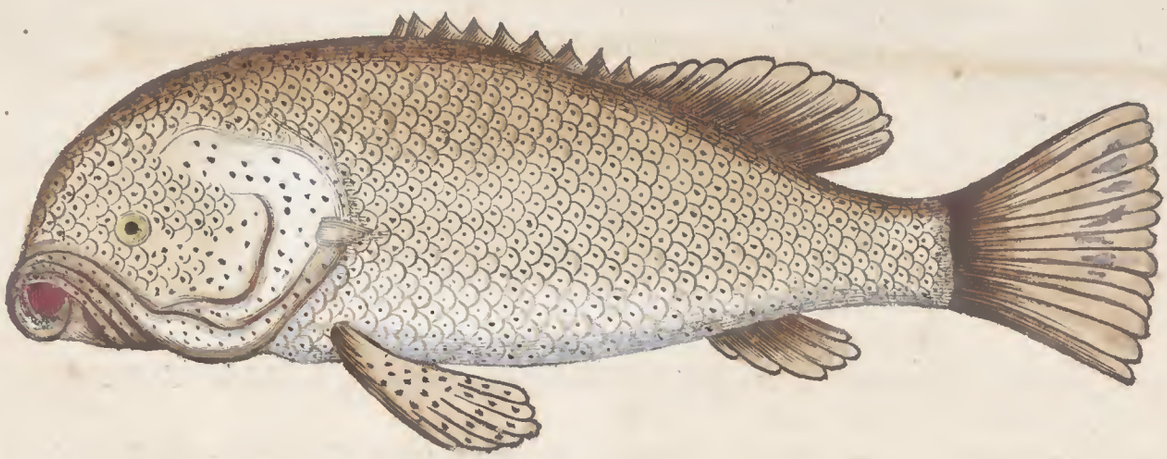

CVGVPV-GVACV Braſilienſibus, Luſitanis *Meros*, Belgis **Jacob Evertzen**: ingens fit piſcis: habui quorum corpus cum capite quinque pedes erat longum & cum cauda ſex: corporis ambitus quatuor pedum, octo digitorum, altitudo unius & ſemis. Caput & os magnum habet, quod apertum in rotundum dilatat, edentulum: oculos mediocres, pupilla cryſtallina nigricante, circulo flavo: Branchias in ambitu rotundas, medio autem in triangulum deſinentes: Pinnas quinque; nimirum unam à ſummitate dorſi incipientem & non ita longe à cauda deſinentem, ad anteriorem partem ſeu medietatem plane anguſtam & acutis ſpinis munitam; poſterior autem medietas lata eſt & ſemilunata in ambitu, ſpiniſque haud firmis erigitur: prope anum unam ejuſdem figuræ, cum medietate poſteriore dorſalis, ſed dimidio minorem: poſt branchias prope infimum ventrem duas longas & latas, tenuioribus ſpinis intertextas. Cauda magnam pinnam habet quadratam, in extremitate latiorem, quam in exortu. Squamas habet parvas. Totum caput, dorſum ac latera cinerei ſunt coloris cum umbaa mixti, & verſus dorſum paulo ſaturatioris. Venter albicat. Pinnæ omnes cum cauda dilute brunnæ. Per totum caput, dorſum, latera & pinnas poſtbranchiales maculæ parvæ nigræ, ſeu puncta frequentiſſima diſperſa. Venter vero & reliquæ pinnæ cum cauda his punctis carent. Bonam habet carnem. Capitur in mari.

MATVRAQVE Braſilienſibus: Piſcis corpore oblongo & ferme parallelogrāmo, figura ſcilicet Tamoatæ. Quinque aut ſex digitos longus, ſeſquidigitum latus, ubi latiſſimus. Caput habet latiuſculum, dura teſta tectum. Oris pars inferior paulo longior ſuperiori: & in inferiori ſex denticulos acutiſſimos habet, in ſuperiori aliquot minimos: Branchias ſatis amplas: oculos rotundos, nigros, circello aureolo, exterius fuſco: Pinnas ſex, nimirum duas poſtbranchiales oblongas, haud latas: duas tales in medio infimi ventris & unam poſt anum trapezii figura, & ſimilem in medio dorſo: Cauda conſtat pinna quadrata unum fere digitum longa, in extremitate circinata. Tegitur magnis ſquamis ordine poſitis. Totum caput ſuperius, dorſum & latera nigra ſunt, venter ex albo obſcure caneſcit. Pinnæ omnes nigræ. Capitur ſolum in lacubus & paludibus, non in fluviis. Boni ſaporis eſt, ſæpe commedi.

CARAPO Braſilienſibus, Prima ſpecies, corpore oblongo, figura cultri: dorſum nimirum craſſum & obtuſum, venter acutus ut culter: poſterius autem corpus deſinit in acumen: unum pedem circiter longus, duos digitos latus, ubi latiſſimus. Caput acuminatum, ſed compreſ-

ſum, inferius labium paulo longius ſuperiori, os anguſtum, inferius ordinem denticulorum minutorum, ſuperius nullos habet. Oculi minimi, nigri, vix grani papaveris magnitudine. Branchiæ anguſtæ & poſt quamlibet parvula pinna oblonga. Vnius fere digiti intervallo à capite in infimo corpore incipit pinna tenuis, anguſta & per totum ventrem æqualiter porrigitur ad finem corporis: nam caudam nullam habet nec ullam aliam pinnam in toto corpore: Squamas habet mediocres. Totus piſcis eſt coloris ex fuſco & pauco rubro mixti, ac in dorſo & capite magis nigreſcit. A branchiis in quolibet latere linea tendit ad finem corporis uſque, quaſi cultri acie tracta & ſub hac linea maculæ nigræ per corpus diſperſæ, ſeminis ſinapi magnitudine. Capitur in lacubus & eſt edulis.

In Flumine S. Franciſci capiuntur Carapo huic priori ſpeciei ſimiles, excepto quod longiores ſint & in extremitate acuminati inſtar ſubulæ, ad trium digitorum longitudinem ſquamulas parvas habent.

CARAPO ſecunda ſpecies, priori figura, colore & lineis lateralibus ſimilis, excepto quod dimidiæ tantum ſit latitudinis, nec ullas maculas habeat. Capitur in lacubus. Caro ſpinoſa, ſed boni ſaporis.

CAP. XV.

Piaba. Piabucu. Nhaquunda. Guebucu. Guara tereba.

PIABA Braſilienſibus: magnitudine noſtratis **Elritze** (vide Geſnerum de Phoxino) piſciculus duos aut tres digitos longus(interdum quatuor aut quinque quando maximus) ocellos habet nigros, circello aureo. Squamulis veſtitur. In medio dorſo pinnula erecta triangularis: poſt quamlibet branchiam unam habet oblongam; duas in medio infimo ventre & poſt has unam, quæ ad caudæ exortum protenditur: cauda eſt furcata. Caput ad latera auro & argento ſplendet: totum dorſum argenteo viridi & multo Indico: medium laterum ſecundum longitudinem argenteo & Indico mixtum: Venter aureo & argenteo & pauco Indico. Poſt quamlibet branchiam maculam habet rotundam ſatis magnam Indici coloris & ſtatim poſt hanc ejuſdem coloris maculam lunæ corniculatæ figura, ejuſdemque coloris oblongam in quolibet latere ad caudæ exortum. Pinnæ omnes & cauda aurei coloris, quæ in infimo ventre rubræ. Capitur in omnibus fluviis dulcibus currentibus Braſiliæ ac ſumma vi contra aquæ curſum nititur. Braſiliani involvunt foliis arborum & cineribus condunt, deſuper ignem imponentes; ſic præparatos commedunt. Saporis ſunt haud contemnendi: ſæpius comedi.

PIABVCV Braſilienſibus: piſciculus ſex digitos longus, ſeſquidigitum latus, ubi latiſſimus; ventre paululum extuberante, oculis elegantibus, pupilla cryſtallina, circulo argenteo, cui ſuperius parum rubri admixtum. Septē habet pinnas, octavam pro cauda furcatam: nimirum poſtbranchiales duas in infimo ventre, unam in medio dorſo, circa anum unam longam extenſam verſus caudam; & è regione hujus in dorſo parvulam. Tegitur ſquamulis argenteis ſplendentibus. Per medium laterum ſecundum longitudinem tendit linea alba lata non ſplendens. Dorſum autem ad hanc lineam olivacei eſt coloris,

cui viridis hyacinthinus perſplendet. Pinnæ albæ. Capiuntur facillime aciculis, vel corbe aut olla immiſſa in aquam, cui parum farinhæ de mandioca aut mica panis intrita. Cocti comeduntur & ſtixi. Si quis vel leviter vulnerato uno aut altero membro vel ulcuſculum tenens aquam ingrediatur, ſtatim hic piſcis vulnus petit mordendo, ita ſitiens eſt ſanguinis humani.

NHAQVVNDA Braſilienſibus; mas & fœmina reperitur. Mas corpore eſt oblongo, fere ubique æquali, ſeptem, octo, aut decem digitos longus, duos altus, ubi altiſſimus: caput & os fere Lucii habet; ſuperius labium extendere & oris hiatum rotundare poteſt: dentium loco habet limas, linguam tenuem, branchias amplas: oculos conſpicuos, pupilla nigra, circulo fuſco: ſeptem pinnas, poſt quamlibet branchiam unam, duos fere digitos longam; ſub his in infimo ventre duas junctas, & poſt anum unam pene quadratam. Ab initio fere dorſi una protenditur pene ad caudæ exortum, tres digitos longa, unum ferme lata, æqualis, mollibus ſpinis ſuffulta, quæ in fine paulo latior, & in triangulum deſinit. Cauda teſta dura tegitur nigra. Totum corpus ſquamis mediocris magnitudinis veſtitur, ac totum dorſum & latera obſcuri gryſei ſunt coloris cum argenteo tranſplendente. Venter albus. In utroque latere unum ordinem habet macularum, rotundarum, nigrarum, piſi magnitudine, & inter has diſperſa punctula multa cærulea. Pinnæ omnes aureæ ut & cauda: & pinna dorſi inſuper variegatur per totum punctulis cæruleis. In utroque latere per ordinem macularum nigra tendit linea, incipiens à fine ſuperiore branchiarum, & ad regionem finis pinnæ dorſalis deſinens, & ſemidigiti fere interſtitio ſub hujus fine, alia linea incipit ac in medio exortus caudæ deſinit. Lineæ hæ elatæ ſunt ac aureæ. Capitur in fluviis ac boni eſt ſaporis.

Fœmina mari per omnia ſimilis, excepto quod punctulis cæruleis in lateribus & pinna dorſali deſtituatur & quod venter circa anum rubeſcit. Comeditur ut mas.

GVEBVCV Braſilienſibus: Luſitanis *Bicuda*; piſcis roſtratus; oblongo & ferme tereti eſt corpore, ut *Dorada*: capite porcino, roſtrato, cauda in duo cornua diducta ut *Albacara*: roſtrum acutum, oſſeum, durum: partis ſuperioris longitudo ſedecim digitorum, inferioris decem. Craſſities totius prope inſertionem ſeptem digitorum: utramque autem roſtri partem movere poteſt. Branchias habet amplas: os interius orbicularis figuræ, in medio ſui hyperbolico foramine; lingua oblonga, alba, dentibus omnino caret. Oculos habet ſolidi magnitudine, pupilla cryſtallina, circulo argenteo. A roſtri inſertione caput in altum aſſurgit, ut in *Dorada* mare: eſt autem caput ab oculis ad occiput longum ſeptem digitos, novem altum. Corporis longitudo ab occipitio ad caudæ exortum quatuor pedum, & altitudo lateris poſt occiput unius pedis; in medio autem corporis decem digitorum & prope caudam duorum. Cauda in duo cornua extenditur & ampliatur, quodlibet octodecim digitos longum; ad cujus exortum in quolibet latere duæ auriculæ membranaceæ. Pinnas habet ſex: proxime poſt quamlibet branchiam unam, directe à latere protenſam, dura membrana conſtantem ut in Tiberone, figura trianguli acuti, undecim digitos longam, & in exortu, ubi latiſſima, duos tantum latam: è regione harum in infimo ventre duo bacilliformia corpora juncta habet, ex oſſe nigro conſtantia, dura, plane ut os Sepiæ, quodlibet novemdecim digitos longum: utrumque junctum, in rima longa, profunda recondere poteſt, quæ à natura ſecundum longitudi-

 nem ven-

nem ventris facta est ad caudam usque. Interstitio duorum pedum à fine hujus fissuræ seu ano, in infimo corpore pinnam habet triangulatam sex digitos longam, latere anteriori firma spina munitam; etiam hanc in rimam quandam recondere & rursus surrigere potest: octo digitorum interstitio ab hac pinna, parvam habet versus caudam, in acutum triangulum versus posticam partem desinentem, & è regione hujus similem & æqualem in superiori corpore, has duorum digitorum intervallo sequitur cauda, quam supra descripsi. Maxima autem omnium est pinna dorsalis, incipiens à summitate occipitis, quæ protenditur per dorsum in trium pedum longitudinem, constans membrana pergameni æmula, costis intertexta; hanc quoque totam demittere potest ac in profunda rima condere: lata est sesquipedem, ubi latissima, & versus posteriora paulum angustatur. Cute crassa, subaspera vestitur, tota sub fusca: spinulis oblongis, trientem digiti longis, ut ita solida sit & aspera, cum squamis careat. Venter & caput inferius albicant, latera cinerei & argentei coloris: dorsum ex cinereo argenteo obscure fuscum, ut & caput superius & rostrum; reliqua rostrum cinerescit flavo. Pinnæ omnes cum cauda ex cinereo argenteo fusce scunt, ut & dorsalis, quæ præterea maculis orbicularibus, nummi misnici magnitudine insigniter est variegata, illa post anum paulum undata maculis fuscis. Carnem copiosam habet, non spinosam, pinguem, non glutinosam, ideo ad commedendum aptiorem quam caro Marsorum. In ventriculo interiore multos integros pisces pedales inveniebam.

GVARA TEREBA Brasilienſibus; Piscis magnitudine septem aut octo digitorum: capite obtuso, oculis crystallinis, circulo aureo: os denticulos habet minimos: Branchias amplas: dorsum incurvatum, unde & *Corcovado* minor potest appellari. Pinnas obtinet septem: post quamlibet branchiam, unam longam: sub his duas junctas in infimo ventre: in medio autem ventre duas spinulas acutas, quæ membranula conjunguntur; & post has triangularem, quæ deinceps angustata ad exortum caudæ extenditur: in summitate dorsi triangularem mediocrem, & post illam aliam similem majorem, quæ angustata ad exordium caudæ porrigitur. Cauda in duo cornua extenditur. A branchiis linea tendit ad medium piscis, quæ dein oblique deorsum vergit & directe usque ad caudam porrigitur: hæc posterior lineæ medietas hamulis posterius versis armatur, & utroque latere triangularibus vestitur squamulis, quæ minimæ sunt, ut ad tactum glaber videatur. Coloris est in dorso & lateribus usque ad medietatem longitudinis ex hyalino cæruleſcentis: reliquum laterum & venter albicat, sed aureus color transplendet. Pinnæ ventris albæ, reliquæ cum cauda aurei sunt coloris. Edulis est piscis.

IPERV Brasilienſibus, Tiberaon vel Tuberaon Lusitanis, Belgis **Hepe**: Canis carcharias vel lamia. Longitudo totius corporis usque ad caudam sex pedum. Longitudo caudæ (quæ pinna est lata, divisa seu furcata, cujus pars superior longior inferiori) duorum pedum. In ore habet triplicem ordinem dentium magnorum triangularium, instar dentium majoris serræ, & quilibet dens iterum minoribus est dentatus vel serratus: numeravi in uno CXXII. dentes. Oculi elati. Pone foramina seu spiracula tres habet in quolibet latere rimas, spithamales quasi incisuras. Totum corpus tegitur cute ad tactum hispida, qua siccata ligna expoliri possunt. Crassities corporis duorum pedum. Sex alias pinnas habet præter caudam; duas maximas sesquipedem longas & septem digitos latas, in quolibet latere unam post incisuras directe à latere protensas: unam in medio dorso erecte stantem, duas minores in infimo ventre, & unam omnium minimam proxime caudam in inferiori corpore. Carnem habet albissimam quidem, sed nimis siccam. Comeditur à nauticis sociis & bajulis. Iuniores satis bene sapiunt. Vidi plusquam vigesies ingentem canem absumtum fuisse à Tiburone in Bibiribi. Vidi sæpius duo posteriora crura cum natibus uno morsu cani ablata. Hominibus infestissimus est & facile aliquem dilacerat si incautius aquam ingrediatur.

ANNOTATIO. De Cane carcharia vide Aldrovandum lib. III. cap. 32. Sed observa, quod ille in Iconibus in utroque latere exprimit quinque incisuras, cum Auctor noster tantum tres ipsi tribuat. Habeo autem sceleton oris, in quo tam in superiori quam inferiori mandibula sextuplex ordo est ejusmodi dentium, subtilissime ad latera serratorum; & numerari possunt dentes supra trecentos; præter alios minutos: ita ut terribilis sit rictus.

Tiburonis species minor, Belgis **een Crupshepe** à figura, convenit cum majore, excepto capite, quod habet triangulare seu ut cor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipsius capitis. Os

tis. Os parvum triangulare longe infra positum; cum triplici ordine dentium minorum; nec ita potest nocere; os enim habet angustum. Caro melius sapit quam majoris.

Reperitur & alia species, quam Brasilienses vocant *Vrumaru*: Lusitani Lixa: Græcis Ρίνη, Latina squatina, Belgis een Schoerhene.

CAP. XVI.

Bagre diversæ species. Rayæ diversæ species.

BAGRE piscis oblongo corpore, initio dorsi paulum elevato; capite acuminato seu conico, quod dura testa est tectum ad initium elevationis dorsi: pedalis longitudinis: Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum quatuor inferiores sesquidigitum longi, duo superiores longitudinem totius piscis æquant. Pinnas obtinet septem, octavam pro cauda: nimirum

duas postbranchiales loco inferiori positas, & ante quamlibet fortem aculeum, dentatum, osseum: unam in summitate dorsi elevatam, & ante illam item aculeum fortem, æqualis cum pinna longitudinis: duas junctas in medio fere infimi ventris, magis tamen versus anteriora; unam membranaceam sine spinis versus caudam, & huic oppositam mediocrem mollibus spinis suffultam. Cauda constat pinna furcata, caret squamis, sed tegitur cute per totum argentei coloris splendentis. Pinnæ omnes argentei sunt coloris, ut & barba & caput. Per medium utriusque lateris tendit linea argentea ad caudam usque constituta ex 77. protuberantiis. Oculi nigri satis ampli; os parvulum, edentulum, labiis elevatis. Piscis est edulis; si quis ab eo læsus fuerit, difficulter sanatur & magnos patitur dolores.

Alia *Bagre* species (quem describo, longitudinem habebat duorum pedum & trium digitorum) corpore oblongo, capite compresso & plano; ore inferius parabolicæ figuræ, obtuso,

edentulo. Caput octo digitos longum, testa dura punctulata tectum. Oculi parvi, rotundi, crystallini, quatuor fere digitos ab invicem distantes. Barbam habet sex cirrhis constantem, quorum exteriores longiores, quatuor digitorum, reliqui breviores: septem illi pinnæ, octava pro cauda: una nimirum in summitate dorsi, firma spina anterius munita, erecta, tres digitos longa, totidem lata: duæ postbranchiales, itidem firma spina munitæ, quatuor digitos longæ, duos latæ; interstitio sex & semis digitorum post branchiales in infimo ventre (qui paulum extuberat) duæ junctæ, tres digitos longæ, duos latæ, in ambitu circinatæ: septem digitorum intervallo à dorsali, alia in extremo dorso, carnosa, sesquidigitum longa, unum lata, in extremitate mollibus spinis munita: & sub hac in infimo ventre alia paulo major: cauda sequitur trium digitorum intervallo, in duo cornua diducta, crassa sed molli membrana constans duos & semis digitos longa, in quolibet cornu duos lata. Totum caput superius & ad latera, dorsum totum & latera ad protuberantiam ventris usque, candidi cum diluto flavo & aureo mixti est coloris; in testa capitis etiam aliquid viridis transplendet: Pinnæ omnes & cauda gryseæ sunt: Venter & laterum inferior pars & caput inferius (quod planum est) albi coloris: Ca-

ris: Caret ſquamis ſed veſtitur cute. Bona ſatis eſt carne, meliori quam Camarupi, cujus magnitudinem fere æquat.

BAGRE alia ſpecies figura & magnitudine ut præcedens, ſed barbam habet quatuor tantum cirrhis conſtantem, duobus nimirum longis octo digitos, & latiuſculis inſtar ligulæ, duobus brevibus: ad pinnam dorſalem ſimilis ligula novem digitos longa, & poſt branchiales pinnas eodem modo: cætera ſimilis præcedenti.

BAGRE alia ſpecies: Belgis noſtris vulgo **Clipbagre** decem digitorum longitudinem habet; corpore oblongo: capite lato & compreſſo: ore parabolico, edentulo. Barba conſtat ſex cirrhis quorum quatuor inferiores unum digitum, ſuperiores duos longi. Oculos habet parvulos, cæruleſcentes; quatuor digitorum interſtitio ab ore in ſummitate dorſi tegitur teſta dura oſſea; & poſt branchias in quolibet latere pyramidalis teſta anguſta tegit latera. Pinnas habet ſeptem, & octavam pro cauda: nimirum unam in ſummitate dorſi, elevatam, mollem, ſeſquidigitum altam, plus uno latam, anterius ſpina oſſea craſſa dupliciter ſerrata, duos & ſemis digitos lata ſuſtentatam. In medio ventre infimo duas parvas: in fine pene dorſi, carnoſam, parvulam, anguſtam & è regione hujus inferius aliam parvulis ſpinis ſuffultam; cauda diviſa in duo cornua ſeſquidigitum longa. Tegitur cute: ac in capite, initio dorſi & lateribus ubi teſtaceus eſt, umbræ eſt coloris, per reliquum totum dorſum & latera umbræ dilutioris, & fuſcis maculis mediocris magnitudinis variegatur: in ventre albicat. A teſtæ latiore fine ad caudam uſque in quolibet latere, per lineam rectam tendit ordo denticulorum acutorum, poſterius verſorum qui clypeo duro ſerrato in medio inſunt, nam anguli obtuſi figura poſiti ſunt uſque ad caudam hoc modo 7. Edulis eſt, ſed pauca carne, quæ non magni fit.

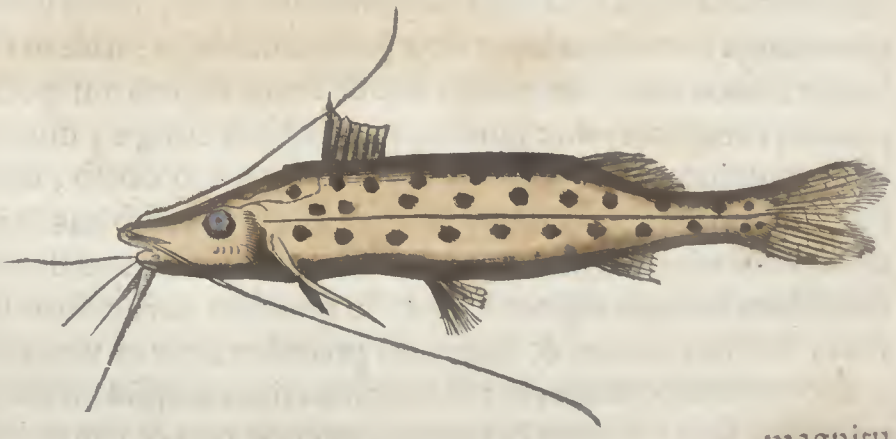

BAGRE alia ſpecies, præcedenti ſimilis, & maculis nummi miſnici magnitudine variegatus: verum caret denticulis illis in lateribus: lineam ſolummodo habet: & duos cirrhos & ſex longiores quam alter. Hæc ſpecies habet carnem bonam & pinguiſſimam.

BAGRE alia ſpecies, figura & magnitu-

magnitudine similis illi quem secundo loco descripsimus: sed barbam habet tantum quatuor cirrhis constantem, duobus nimirum longis octo digitos & latiusculis instar ligulæ, duobus admodum brevibus. Ad pinnam dorsalem similis ligula est novem digitos longa; & ad post-branchiales eodem modo; cætera per omnia similis illi quem diximus; nam & ventrem ita protuberantem habet.

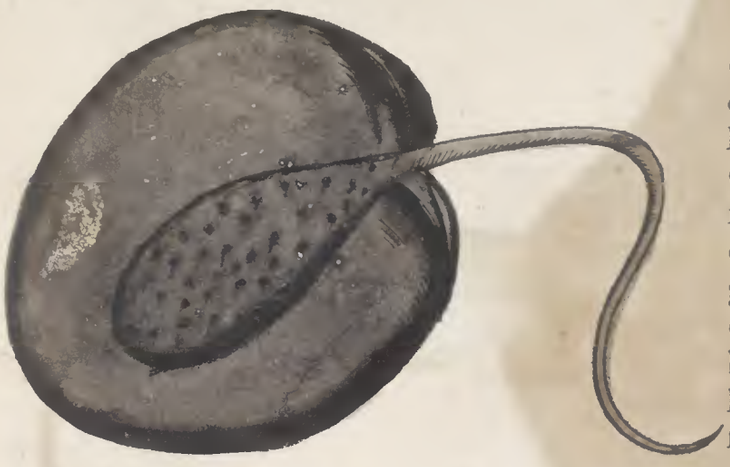

AIEREBA Brasilienſibus Rajæ ſpecies, piſcis planus, circinatus, unum pedem & novem digitos longus, & totidem latus (reperiuntur & duplo majores.) Quatuor digitorũ interſtitio ab anteriori circumferentia in ſuperiori ſuperficie duo foramina habet ſatis ampla, tres digitos ab invicem diſtantia; prope caudæ exortum orbicularis inciſura eſt in quolibet latere: cauda teres, quatuor pedes longa, & circiter in medio ſui, duas oſſeas ſpinas craſſas retro dentatas habet, quibus pungit, quando ad ſpiracula apprehenditur, caudam incurvatam ſupra corpus levando. Os inferius habet, haud amplum, edentulum; inciſuræ quaſi parabolicæ. Cute tegitur in ſuperiori corpore ferrei coloris & in medio dorſo inſignitur tuberculis nigris, parvis: inferius corpus totum album. Caro nihili æſtimatur in cibis.

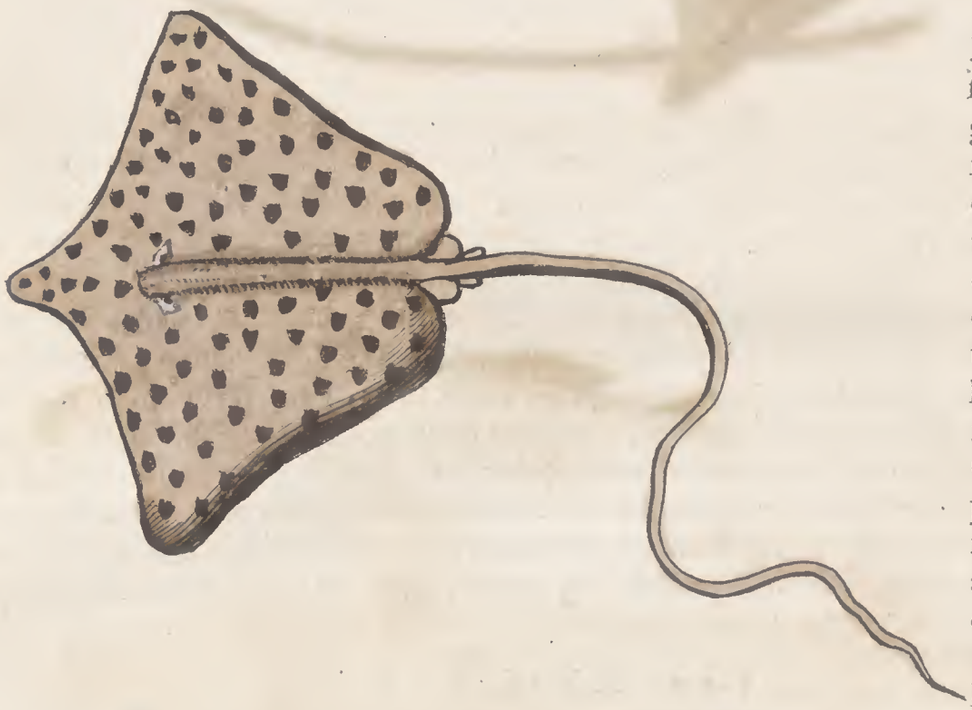

IABEBIRETE Brasilienſibus; Rajæ ſpecies, ejuſdem magnitudinis cum Ajereba, figura autem obtuſi vomeris ad latera extuberantis: ſectiones prope caudam ut in illa, & præterea duo corpora cylindracea digiti craſſitie protuberantia. Cauda longa. Color piſci ſuperius è cinereo fuſcus, inferius albus; carne probata eſt & bona.

Reperitur hic & alia Rajæ ſpecies præcedenti ſimilis, excepto quod proceſſibus illis cylindraceis prope caudam deſtituitur. Color totius corporis ſuperius umbræ, punctulatus per totum maculis nigris, ſeminis ſinapi magnitudine: cauda aculeis caret. Carnem habet bonam.

Reperiuntur hic & Rajæ, quarum caudæ tres & ſemis pedes longæ, craſſæ in initio tres digitos & in fine plane acuminatæ, plenæ tuberculis nigricantis in totum coloris, flexiles ut ſcutica.

NARINARI Brasilienſibus; ſunt aliquot illius ſpecies, hæc quam hic deſcribimus appellatur *Narinari pinima*: Luſitanis *Raja*, Belgis **Pijlſteert** vel **Seicle.** Paſtinaca marina. Corpus habet magnum, latum, ferme triangulare: conſtans ad utraque latera latiſſima pinna triangulari, carnoſa: & prope caudam habet duas pinnas, palmi magnitudine, ſubrotundas, æqualis longitudinis: caput magnitudinem habet mediocris porci, craſſum, compreſſum, in medio quaſi foſſam habens. Os triangulo ſubrotundum, compreſſum paulo & in promuſcidem deſinens: nam oris hiatus quinque diſtat digitos ab extremitate promuſcidis verſus ventrem: amplitudo oris duorum & ſemis digitorum; edentulum, ſed loco dentium os habet linguæ figura inferius in ore, quatuor digitos longum, ſeſquidigitum latum, ad fauces uſque pertingens, & ſimile os ſuperius, tranſverſim poſitum, duos digitos longum & totidem latum. Inferius os conſtat è ſeptemdecim oſſibus, albis, duris literæ U figuram habentibus, quæ arcte per membranas conjunguntur, hiſce alia ſeptemdecim ſubjacent, ſingula ſingulis, ſpongioſa ad aſpectum, nec ita dura, ſuperius os conſtat quatuordecim oſſibus literæ] figura, quæ

eodem

eodem modo per membranas ſibi invicem agglutinantur, iiſque etiam alia quatuordecim oſſa ſuperjacent: duo autem illa oſſa per membranas annectuntur aliis oſſibus capitis. Cranii cavi-

tas ſex circiter digitos longa eſt, vix duos lata, in qua cerebrum latet. Promuſcis tantum conſtat cartilagine. Oculos habet parvos, nummi miſnici magnitudine: poſt oculos in quolibet latere ſpiraculum amplum, pomi vulgaris capax; intra hæc branchiarum folia recondita jacent: ad latera inferius à fine capitis in quolibet quinque oblongas inciſuras. Color totius ſuperius ferreus, maculis albis per totum inſperſis, magnitudine nummi miſnici; inferius totum album. Cutis tota glabra lævisque. Corporis longitudo ab occipite ad exortum caudæ ſeſquipedalis, latitudo inter extremitates pinnarum triangularium, trium pedum & decem digitorum. Pinnarum prope caudam longitudo ſeptem digitorum, latitudo quatuor. Capitis longitudo decem, latitudo ſeptem digitorum, craſſities ſeſquipedis. Caudæ longitudo quatuor pedum & trium digitorum; craſſities in exortu quinque digitorum, quæ ſenſim gracileſcit. Paulo poſt exortum caudæ ſuperius parvam pinnam curtam habet, paulo plus digito longam, & mox poſt eam duos hamulos ſibi invicem ſuper erectos, piſcatoriis hamulis ſimiles & incurvatos, longitudine trium digitorum. Caro boni ſaporis eſt, ſufficiens quadraginta hominibus ſaturandis.

CAP. XVII.

Piracoaba. Corocoro. Guaticupa. Virbaco. Niqui. Guarerua.

PIRACOABA Braſilienſibus, piſcis pedalem longitudinem adipiſcitur, corpore oblongo, ut *Zandat* Pomeranorum. Os habet acuminatum, amplum, edentulum: mandibulam ſuperiorem longiorem inferiore, & ſuperior pars oris prominet in rotundum conum è cartilagine conſtantem: oculi illi ſatis ampli, pupilla cryſtallina, circulo aureo. Pinnas habet octo: nimirum duas in dorſo triangulares erectas, interſtitio ſeſquidigiti: poſt quamlibet branchiam unam oblongam, anguſtam: duas his breviores in infimo ventre junctas, & prope anum unam triangulatam; octava eſt cauda furcata. Sub qualibet pinna poſtbranchiali barbam habet ſex pilis craſſiuſculis conſtantem tres digitos fere longis, eſtque ejus exortus prope exortum pinnarum, vergens retrorſum. Totus veſtitur ſquamis mediocris magnitudinis argentei coloris, & in dorſo ac ſummitate capitis paulum caneſcit. Pinnæ quoque

omnes

omnes cani ſeu cinerei ſunt coloris: poſtbranchiales tamen nigredine dilutæ ſunt. Barba alba. Capitur arenoſis locis in mari. Boni eſt ſaporis.

COROCORO Braſilienſibus. Piſcis dorſo incurvato, capite & ore obtuſo; pedalis longitudinis. Denticulos habet parvos, haud acutos: branchias ſatis amplas, quarum anterior pars in ſpinam definit acutam: ſex pinnas: nimirum in quolibet latere poſt branchias unam tres digitos longam, ſubtus in infimo corpore duas triangulares fere, ſed in extremitate circinatas & anterius firma & acuta ſpina ſuffultas, poſt anum unam craſſa, dura & acuta ſpina nixam, cui parvula ſpina antiſtat. A ſummitate dorſi pinna incipit, quæ arcuatim ad medium dorſum tendit, firmis ac acutis ſpinis ſuſtentata, hinc definit & contigua illi eſt mollis, quæ & arcuata fere eſt, & pene ad exortum caudæ protenditur. Cauda duos digitos longa, quatuor lata. Squamis majuſculis veſtitur,

totus argentei coloris, ſed in toto dorſo & ejus ſummitate diluta umbra mixtis & per latera tranſverſim (non tamen ad ventrem uſque) in quolibet octo ſtriæ digitum latum craſſæ ex diluta umbra deſcendunt: venter totus albus, ut & illius pinnæ. Pinna dorſalis, poſtbranchiales & cauda ex argenteo & diluta umbra mixtæ. Pinnam autem anteriorem dorſalem in rimam poteſt recondere. Capitur in mari & eſt edulis.

GVATVCVPA Braſilienſibus, *Balabolla* Congenſibus, *Corvina* Luſitanis, Piſcis corpore oblongo, dorſo paulum, ventre minimum curvo: longitudinem duorum pedum non raro adipiſcitur. Os habet acuminatum, cujus inferior pars paulo longior ſuperiore, quodque ample poteſt diducere; dentes minimos, linguam conſpicuam, branchias amplas; oculos

ſtuferi magnitudine, pupilla nigra, circulo argenteo: Pinnas obtinet ſeptem; poſt quamlibet branchiam unam oblongã; duas ſub his in infimo ventre paululũ verſus poſticam partẽ; unam poſt anum triangularem: unam triangularem ac altam in ſummitate dorſi, duriuſculis ſpinis ſuffultam, & huic fere contiguam alteram in poſteriori parte dorſi oblongam, quæ æqualis fere latitudinis, atque ad exortum pene caudæ protenditur. Cauda conſtat pinna fere quadrata & lata. Parvulis rotundis ſquamis totus veſtitur, coloris per totum argentei ſplendentis, cui tamen in dorſo aureus tranſplendet, & ad tactum videtur lævis. Pinnæ & Cauda ut & venter albicant. A ſummitate autem branchiarum per medium latus ad caudæ exortum tendit linea argentei coloris. Capitur in mari; ac optimi eſt ſaporis, ut **Schelviſch** noſtratium. Sæpius commedi.

VRIBACO Braſilienſibus, Piſcis dorſo incurvato, ventre protuberante, quindecim aut ſedecim digitos longus, quinque aut ſex altus, ubi altiſſimus. Caput & os obtuſum, conum referens triangularem: dentes parvuli, acuti: lingua lata: branchiæ amplæ in triangulum deſinentes: oculi dupli ſtuferi magnitudine: pupilla cryſtallina, circulo argenteo, cui aliquid

cinnabrii mixtum eſt. Pinnas habet ſex, nimirum poſt quamlibet branchiam, unam longam triangulum acutum referentem, ſed exterius paulum circinatam: ſub his in infimo ventre duas trian-

triangulares, anterius firma ſpina munitas: poſt anum unam oblongam, in exteriori ambitu circinatam, molliuſculis ſpinis per medium ſuffultam, anterius autem dura & acuta ſpina: à ſummitate autem dorſi ad exortum fere caudæ tendit pinna latiuſcula, latitudinis fere ubique æqualis, & acutis ſpinis ſuſtentata: Cauda itidem lata in duo veluti cornua diſtenditur. Veſtitur ſquamis magnis, in totum argentei coloris, ſed cui parum cinnabrii tranſlucet. Pinnæ laterales & infimi ventris albæ ſeu argenteæ, dorſalis & cauda plus cinnabrii quam argentei habent. A ſummitate denique branchiarum ad caudam uſque, (paulum arcuatim) tendit linea rubra & ſupra eam in poſteriore parte corporis, in utroque latere, maculam habet nigram magnitudine groſſi miſinici. Capitur in mari: Edulem habet carnem & bonam.

NIQVI Braſilienſibus, noſtrates vocant **Pieterman**: Piſcis capite craſſo, ore ranæ amplo, edentulo, craſſa lingua & inferiore mandibula paulo longiori quam ſuperior. Anterior corporis medietas eſt paulo latior, poſterior anguſta & teres: eſtque ut plurimum ſex aut ſeptem digitos longus, latus anterius quidem ſeſquidigitum aut paulo latior: Ocelli ipſi parvi quidem ſed exſerti, cylindracei more cancrorum terreſtrium, pupilla nigra, circulo ècinereo fuſco. Branchias habet amplas & poſt quamlibet pinnam unam, digitum longam & latam, in ambitu circinatam: in ventre ſub his paulo inferius duas junctas: à medio dorſo pinna ad caudam pene continuatur, ſemidigitum lata, at in fine paulo anguſtior, cui reſpondet ſimilis in infimo ventre: Cauda plus digitum longa, minus lata, parallelogrammi figura, in extremitate circinata. Ante exortum pinnæ dorſalis duos habet aculeos fortes & ſupra poſtbranchialem utramque unum acutum. Tegitur cute, cujus color ex nigro & umbra, gryſeoque mixtus, nimirum in toto dorſo, capite & lateribus, pinniſque omnibus; Venter albicat, & in lateribus etiam plus albi quam nigri aut gryſei eſt. Per totum dorſum, caput & latera, punctula nigra, magnitudine ſeminis papaveris, diſperſa.

In arena abſconditus jacet prope littus Maris, ac incedentes vulnerat.

Edulis eſt ſi jecur & fel bene ſeparetur, alias lethalis ut Payucu.

GVARERVA Braſilienſibus, piſcis corpore lato, compreſſoque, quatuor digitos longo, tres lato, ubi latiſſimus, ore patulo, denticulis minutis. Pinnas habet ſex: nimirum poſtbranchiales duas, parallelogrammi figura; duas oblongas & latas in ſuperiori dorſo & infimo ventre poſteriori, quæ in acumen deſinunt, figura ſubulæ. Cauda quadrata, ſeu potius parallelogramma, unum digitum longa, & duas tertias partes digiti lata. Squamulis tegitur nigri coloris ſplendentis inſtar bombycini, quarum oræ (quarundam tantum non omnium) fimbrias habent flavas inſtar ſemilunularum. Pinnæ omnes nigræ. Circa os autem linea craſſa eſt ferrei coloris & alia illi perpendiculariter ſuperpoſita: Corpus tres lineæ latæ ambiunt, quarum duæ per latas & poſticas pinnas extenduntur; (caudam etiam talis linea ſecat & ejuſdem coloris) una pro fimbria ipſi eſt. Oculorum pupilla nigra, circulus aureus.

CAP. XVIII.

Araberi. Guarapucu. Cororoca. Camaripu guacu. Piratia pua. Ipera quiba & Pira quiba. Curema. Parati. Aramaca. Tiburon minor.

ARABERI Braſilienſibus, *Sardinha* Luſitanis, Belgis **Spott**; piſciculus magnitudine Gobii vel interdum major, & ejuſdem figuræ; ſquamulis autem parvis argenteis, ſplendentibus inſtar argenti, in dorſo tamen paululum è cæruleo vireſcit inſtar Harengi. Oculi illi argentei, pupilla nigra: os parvum, edentulum, cujus inferior pars paulo longior ſuperiori; narium foraminula duo: caret branchiis. Pinnas obtinet ſeptem; in quolibet latere unam, in ſummo dorſo unam oblongiuſculam, verſus anteriora: duas junctas in infimo ventre medio: unam poſt anum: ſeptima eſt cauda in duo veluti cornua diducta. Edulis eſt.

GVARAPVCV Braſilienſibus, *Cavala* Luſitanis, Noſtratibus **Coninghviſch**: piſcis corpore longo,

longo, fere æqualis ubique craſſitiei, excepto verſus poſteriora, ubi magis magiſque attenuatur. Vt plurimum in ſeptem pedum longitudinem excreſcit: & craſſitiem corporis humani. Caput & os habet acuminatum, dentes acutos, rotundos, ordine poſitos: oculos magnos

cryſtallinos, circulo argenteo: Pinnas octo, videlicet poſt quamlibet branchiam unam triangularem, directe à latere protenſam: unam tenuem anguſtam fere in initio dorſi: poſt hanc unam in eodem dorſo triangularem erectam; ſub hac in infimo ventre triangularem; duas mediocres triangulares in infimo ventre ſubter poſtbranchiales. Cauda conſtat magna pinna in duo cornua ample extenſa. A pinnis autem triangularibus, tam in dorſo quam infimo ventre, parvulæ ordine pinnulæ oblongæ ſunt diſpoſitæ uſque ad caudam. Veſtitur cute argentei coloris, cui in ventre paulum cærulei, in dorſo multum miſcetur, ut color reſplendeat. In quolibet latere linea ſubtiliſſimis ſquamulis contorta deſcribitur ad caudam uſque. Boni eſt ſaporis.

Scomber Latinis, vide Geſnerum.

ANNOTATIO. Verum Scombri icon, quam dat Geſnerus, cum hac noſtri Auctoris minime convenit, propius accedit Icon Thunni, quam Venetiis miſſam ſe accepiſſe ſcribit Geſnerus. Vide & Aldrovandum lib. 11. cap. 53.

CORORÓROCA Braſilienſibus, Luſitanis vulgo *Peixe Serra*, verum rectius *Peixe Sarda*; Piſcis figura corporis, pinnis ac colore præcedenti plane ſimilis, excepto quod multis fuſcis maculis per ambitum laterum variegetur. Boni quoque ſaporis, multum tamen cedit *Cavallæ*, nam caro hujus nimis ſicca eſt. Singulari aſtutia & audacia eſcam piſcatoribus ſubducere novit & evadere.

CAMARIPVGVACV Braſilienſibus; Piſcis dorſo recto, ventre paululum extuberante; pinguis ad tactum & revera. Caput habet anterius acuminatum, os amplum, edentulum, quod in rotundum diducere poteſt, nimirum ſuperiore mandibula, inferiori immota permanente, ita ut duos pugnos humanos juxta ſe vel etiam humanum caput poſſit admittere. Linguam habet conicam, craſſam: ſuperior autem mandibula brevior eſt inferiori, ita ut

clauſum os ſuperius habeat: oculos latiores imperiali, rotundos, cryſtallinos & argenteos: branchias ampliſſimas. Longitudinem adipiſcitur undecim aut duodecim pedum, craſſitiem viri: Pinnas obtinet ſeptem; duas haud procul diſſitas à branchiis, in lateribus proxime ventrem anteriorem, longas, triangulares; cuilibet autem harum parvula ſubeſt, quæ tamen natando vix videri poteſt: in medio inferiore ventre itidem duas conjunctas, triangulares, latiores prioribus, ſed breviores: has verſus poſticam partem corporis inferioris ſequitur alia ſolitaria pinna, triangularis, lata, ſquamata, quæ appendice continua, anguſta, protenditur ad caudæ fere exortum: in dorſi altera medietate verſus poſteriora, pinna eſt elata triangularis, lata, quæ appendicem habet verſus poſticam partem vergentem, elevatam, triplo longiorem, inſtar funis craſſioris. Septima pinna eſt pro cauda, quæ ſecta eſt & in amplam ex-

tenditur furcam. Squamis veſtitur magnis, obrotundis ſeu peltatis, majoribus imperiali, in dorſo tamen minoribus: materia ſquamarum alba, pellucida inſtar matris perlarum: ſunt autem arcte ſibi impoſitæ ſquamæ, ita ut quadruplices aut quintuplices jaceant, ac de qualibet ante aliam prominet pars figura lunæ biſectæ, quæ argento obducta eſt (revera repræſentat argentum) & rivulos hinc inde diſcurrentes monſtrat argenteos in argenteo campo; ita totus piſcis argento obductus videtur, præterquam in dorſo ubi cæruleus eſt, argento tamen tranſlucente. Pinnæ omnes argenteæ, præter dorſalem, quæ eundem colorem habet cum dorſo. Carnem habet lentam quæ diu coqui debet; multæ in carne ſpinæ, ſed ſatis craſſæ ut facile inter edendum extrahi poſſint. Magis aſpectu quam eſu piſcis delector: comedi ſæpius ejus carnem, ſed lenta eſt & tantum famelico conveniens. Os ſuperius oſſa habet duritie æqualia oſſibus alicujus animalis.

PIRATIA PVA Braſilienſibus: Piſcis hic ingentem adipiſcitur magnitudinem, ut *Capuripima*. Inferior mandibula paulo longior ſuperiori: dentes acuti in tota mandibula inferiori, in ſuperiori ſolum in medio, qui longiores, quemadmodum & medii in inferiori: os ampliare ampliſſime poteſt in rotundum foramen. Oculos obtinet non ita amplos pro corporis mole, pupilla cryſtallina: Branchias amplas, duras ſeu armatas. Corpore autem eſt oblongo, dorſo paulum incurvato verſus caput, & ventre mediocriter amplo. Pinnas habet ſeptem: Vnam à ſummitate dorſi (incipientem verſus capitis fere exortum) ad caudæ uſque initium

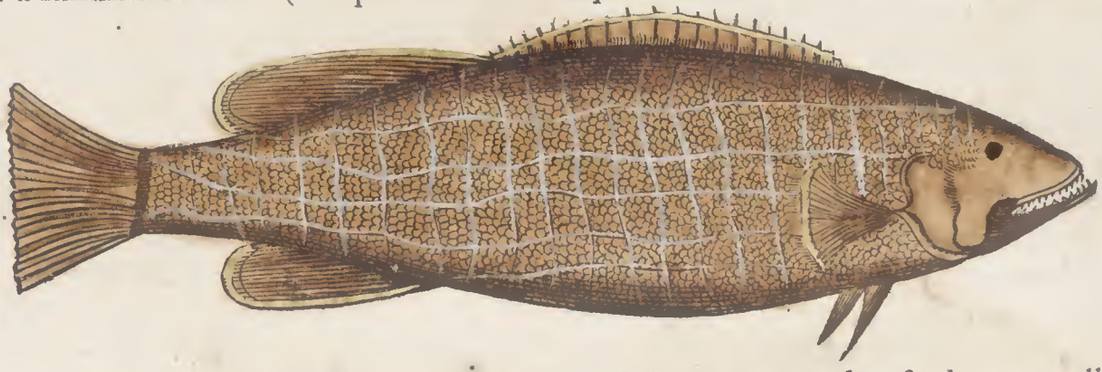

protenſam, quoad medietatem anteriorem ſpinis ſuffultam, quoad poſteriorem mollem ſine ſpinis, in medio autem ſui anguſtiorem, anterius latiorem, poſterius adhuc magis latam & quaſi circinatam in extremitate. In quolibet latere poſt branchias, unam latam & in extremitate circinatam, cætera quaſi quadratam: ſub his in infimo ventre duæ propinquæ ſunt oblongæ, haud latæ, firmis ſpinis nixæ: prope anum unam habet amplam ſatis, itidem circinata fimbria poſterius, uti ea quæ in dorſo. Corpus poſterius quadrate extenditur & continet ſeptimam pinnam pro cauda, quæ ampla eſt & figuræ pene quadratæ. Squamulis veſtitur parvulis, ita ut ad tactum glaber videatur, etiam ſi antrorſum mulceatur. Coloris eſt per totum corpus ex obſcuro aureo epatici, qui tamen obſcurior in dorſo & ſummo capite: hùic autem colori per totum retis in modum cinerei coloris lituræ obtenduntur. Pinnæ omnes ejuſdem cum corpore coloris, laterales autem præterea fimbrias habent aureas, reliquæ epaticas.

Carne ſatis probata eſt, ſi junior ſit, nimirum ſex, ſeptem aut octo pondo; & aſſatus magis quam coctus, nam pinguis eſt: adultior vero ducentorum aut plurium pondo carnem habet pro bajulis, nec delicatiorem carne *Camarupim aſu*, nimirum lentam, tenacem ac difficilis coctionis. Capitur in mari.

IPERVQVIBA & PIRAQVIBA Braſilienſibus, Luſitanis *Piexe pogador* & *Piexe piolho*, noſtratibus **Supger**, quia Tiburoni adhæret ſugens. Octodecim digitos lõgus, fere teres, quatuor

digitos craſſus, ubi craſſiſſimus, in poſtica parte attenuatur. Os habet triangulare, cujus pars ſuperior brevior inferiori: etiam linguam. Caput ſuperius ad dorſum uſque duos digitos longum, circiter planum & figuratum ut palatum alicujus piſcis ſtriis tranſverſis; hac parte Tiburoni firmiter adhæret in ventre & capto illo ſimul capitur. Oculi parvi, flavi, pupilla nigra, ſemicirculo flavo. Dentes nulli, ſed eorum loco multæ minutiſſimæ prominentiæ. Poſt branchias utrobique pinnam obtinet triangulatam, duos & ſemis digitos longam; ſubter in ventre duas junctas: à medietate corporis tam ſuperius quam inferius, etiam pinna extenditur anguſta uſque ad caudam, quæ pinna conſtat ſeſquidigitum longa. Cute tegitur per totum corpus cinerei coloris.

ANNOTATIO. Deſcribitur hic piſcis ab Aldrovando lib. III. cap. XXII. ſub nomine Remoræ,

moræ, & addit Iconem Imperati & ſuam; Auctoris noſtri Iconi ſimilem.

CVREMA Braſilienſibus, ſpecies Tainhæ grandis & craſſa. Piſcis marinus, in duorum pedum longitudinem excreſcens, corpore oblongo, fere cylindraceo; more Trutæ fluviatilis, craſſo & præpingui. Caput in conum obtuſum deſinit, ſuperius compreſſum & latum, durum, ſquamis duris tectum. Os pro mole corporis parvum, parabolicum, labio ſuperiori conſpicuo, mobili, inferius autem os triangulare, obtuſum diſcumbit, & paulo brevius eſt ſuperiori; edentulum. Oculi magni, rotundi, anterius poſiti, nigri, circulo argenteo. Duo narium foramina ſupra os. Branchiæ ſemilunares, haud amplæ. Pinnas habet ſeptem (octavam pro cauda, quæ in duo cornua deſinit) nimirum duas poſtbranchiales, triangulatas duas, magis verſus poſteriora in infimo ventre, junctas: in ſummo dorſo parvam, tribus ſuffultam duriuſculis ſpinis: poſt anum unam bicornem, & illi oppoſitam in dorſo ejuſdem fere magnitudinis. Tegitur ſquamis magnis clypeatis, planis: color totius piſcis in ſummitate capitis, dorſo & medietate laterum obſcure cinereus, cui hyalius tranſplendet: reliquum laterum, venter & caput inferius argentei ſplendentis coloris, uti & pinnæ ventris; reliquæ pinnæ cum cauda ejuſdem cum dorſo coloris.

Præpinguis eſt & coctus vel aſſatus ſine oleo vel butyro comedi poteſt. Salitus & in Sole ſiccatus adſervatur magna copia. Salitur quoque & in muria ſervatur. Optima illius pars venter.

PARATI Braſilienſibus, Luſitanis *Tainha*, Belgis **Harder**, piſcis eſt in longitudinem pedis excreſcens, figura corporis ut *Curema*, cui per omnia ſimilis eſt excepta magnitudine & quod circulum aureum habeat circa oculos. Carne eſt ſiccior & quæ inter coquendum pinguedinem flavam de ſe fundit. Magna copia ſaliti in ſole exſiccantur & reconduntur. Capiuntur retibus, ut & Curema, tranſiliunt autem retia eleganti ſpectaculo, quando illud trahitur: quando malacia eſt magno numero ex aquis exſiliunt.

ARAMACA Braſilienſibus, *Lingoada* & vulgo *Cubricunha* Luſitanis, Soleæ eſt ſpecies compreſſo corpore & figuram habens Soleæ quam Belgæ vocant **Tonge**. Os denticulis acutis præditum: caret lingua: oculos habet duos in uno latere (ubi lapidei eſt coloris) in altero nullum; piſi magnitudine, unum prope latus poſterius oris, alterum ſuperius & magis verſus poſteriora vergentem; pupilla lunata, cryſtallina, hyalino colore tranſplendente. Branchiæ ſatis amplæ; in quolibet autem latere poſt branchias eſt pinna una, duos digitos longa, anguſta, ſuperius in pilum tenuem deſinens; ad branchiarum finem in infimo corpore ſunt duæ parvæ pinnæ junctæ. Per totum autem corpus tam ſuperius quam inferius ſecundum longitudinem habet pinnam uſque ad caudam extenſam, tenuem, vix ſemidigitum latam; cauda fere quadrata conſtat pinna tenui. Veſtitur ſquamulis parvulis, & in toto ſiniſtro latere, ubi oculos habet, lapidei eſt coloris, in latere dextro albi; vivit in mari inter arenas. Edulis eſt & boni ſaporis.

TIBVRONIS ſpecies minor. Belgis **een Crupshaye**, à figura. Convenit cum majore, ex-

cepto capite quod triangulare habet ſeu prout eor vulgo pingitur. Oculi parvi ad latera ipſius capitis. Os parvum, triangulare, longe infra poſitum, tripliei ordine dentium minorum, unde ita nocere non poteſt, os quippe habens anguſtum. Caro melius ſapit quam majoris.

ICON PIRAMETARA quæ ſupra cap. VIII. fuit omiſſa. Vide pag. 156.

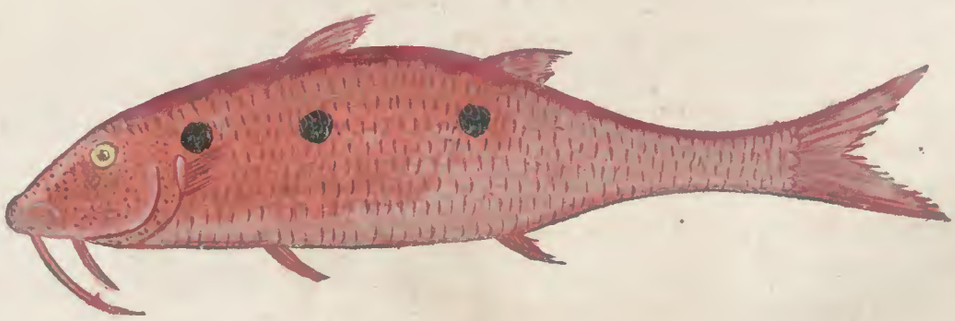

CRVSTACEI PISCES.

CAP. XIX.

Guaja apara, Cancer maximus, & variæ aliæ Cancrorum ſpecies.

GVAIA APARA Braſilienſibus, Cancer maximus elegantiſſime variegatus. Corporis figura eſt Lunæ biſſectæ ſimilis, in latitudine habens tres digitos, in longitudine duos & ſemis (quamquam & majores reperiantur.) Teſta, ut dixi, lunata eſt, in utroque latere poſterius exſecta, & in acumina deſinens. Anterior pars teſtæ ultra medietatem coloris eſt obſcure brunni & variegata maculis ex albo flaveſcentibus, & quaſi ſolis punctulis conſtantibus, ac in ſui medio maculam brunnam habentibus: poſterior pars ex albo flaveſcit, ſtriis brunnis, ſecundum longitudinem ornata. Pedes habet octo; ſingulos quatuor internodiis conſtantes, ſubrotundos, ex albo flaveſcentes: brachia duo, quodlibet duos & ſemis digitos longum & ſeſquidigitum latum, quodlibet parva forcipe præditum, quibus non ita arcte comprehendere poteſt, ut alii cancri. Eſt autem quodlibet brachium ſuperius armatum & dentatum inſtar criſtæ galli, ita ut quando vivus brachia corpori applicatis ea componit, uti aptiſſime poteſt, criſtas duas galli ſibi invicem appoſitas eſſe appareat. Tenacula repræſentat roſtrum galli, brachium itaque totum roſtrum galli cum ſua criſta. Brachia autem etiam ex albo flaveſcunt & maculis brunnis ſunt variegata. In aquis natans per os aquam exſufflat, quaſi ex fonte exſiliret.

Geſnerus Gallum Marinum vocat & pro Cancro Heracleotico Bellonii habet.

GVAIA alia ſpecies. Corpus rotundum, paulo oblongum, juglandem cum ſuo viridi cortice æquat, octo habet pedes cancrinos: duo brachia, quodlibet fere duos & ſemis digitos longum, at exilia; in parte extrema corporis tres habet aculeos obtuſos, & oculos plane exiles. Color totius corporis, brachiorum & pedum eſt albus; ac tota teſta dorſi egregiis maculis brunnis ordinatim diſtincta, in ſummitate majoribus, at in lateribus, minoribus: Brachia parvulis maculis ex ruffo-purpureis ſunt variegata: pedes albicant in totum, ut & venter.

GVAIA alia ſpecies quæ rarius capitur. Corpus ellypticæ figuræ, latum, tres digitos & totidem longum aut paulo minus; teſta tectus eſt ellyptica, in ambitu multis corniculis prædita, ſuperius autem convallibus: ocelli parvuli ut aliis: in quolibet latere pedes quatuor cum quatuor juncturis. Crura ſubhirſuta, & in extremitate unguem nigrum corniculi figura habentia. Anterius autem crus tres digitos longum, reliqua ſemper breviora unum altero. Brachiorum cum forcipibus, cujuſlibet longitudo trium digitorum, craſſities humani digiti, forcipe ſeſquidigitum longa & ſatis craſſa. Ipſæ extremitates forcipis paulo plus ſeſquidigitum longæ, roſtratæ & exterius verſus dentatæ, quaſi denticulis humanis, & ita apte ſibi invicem quadrantes complicatæ, quaſi quis roſtrum dentatum clauderet; in una tenacula forcipis, quæ movetur ſeor-

tur ſeorſim, in medio etiam eſt dens albicans. Color totius cancri vivi ſaturate rubens, ut

pruna noſtratia majora eſſe ſolent, in medio corpore ſaturatior, reliquis partibus dilutior: extremitas tenicularum ruffi cum brunno mixti, ut ceraſa nigra tingere ſolent. Coctus retinet colorem.

GVAIA MIRI Braſilienſibus, cancerculus in ſalſis fluviis degens, numquam excedit pruni magnitudinem; teſta illius eſt ellyptica, anteriore parte in multos angulos deſinente: ocelli parvi, breves: brachia duo, dextrum paulo minus ſiniſtro: crura octo, quatuor internodiis conſtantia, & brevibus pilis hirta: color teſtæ ferrugineus: brachiorum & crurum obſcure violaceo-purpureus. Pili crurum pallidi; inferius forcipum latus albicat.

ARATV PEBA Braſilienſibus: Cancer marinus, corpore rotundo & figura pomi. Crura habet octo: duo brachiola exigua: oculos elatos. Totum corpus tegitur teſta, anteriori parte dentata, ex rubro, brunno, viridi, cæruleo, albo mire mixto colorata & punctulata, in cujus medio macula rubra, inſtar pyramidis fere & ad quodlibet latus globus ruber depictus. Crura & brachia flaveſcunt ex albo, multis ſtriis brunnis variegata. Oculi cæruleſcunt. Boni eſt ſaporis.

CIRI APOA Braſilienſibus: Cancer marinus, teſta quaſi ellyptica tectus, quæ in medietatis anterioris ora dentata, & in quolibet latere in acutum deſinit angulum; mediocris magnitudinis. Brachia habet duo mediocria, itidem dentata: ſex crura & ſeptimi & octavi loco poſterius duos remiges planos, quatuor internodiis, circumcirca piloſos, quibus utitur natans. Oculi longe à ſe invicem diſtantes, parvuli, cylindracei, craſſiuſculi, non tamen longi & ad quemlibet cirrhulus eminet inſtar pili. Totius teſtæ color fuſcus ſeu nigricans, in qua diverſo fuſco cordis figura, aliæque depictæ. Brachia fuſca, forcipes ex cæruleſcente albent. Crura ad medietatem internam viridi & albo mixta: medietates exteriores cæruleæ: remigum extrema pars, quæ lata eſt, cærulea, reliqua viridis & albo mixta. Corpus interius etiam cæruleſcit. Boni ſunt ſaporis. Ciri

ordinarie

ordinarie in fundo aquæ ſalſæ ambulant, interdum tamen ad littora prodeunt cum decremento maris, ſed rarius. Capiuntur maris refluxu.

CIRI OBI Braſilienſibus: ejuſdem cum præcedenti eſt figuræ, ſolo colore ex parte differens: teſta enim eſt obſcure cinerei coloris, maculis olivaceis: crurum extremitas cærulea, remiges cinnabrii coloris. Brachiorum & forcipum interiora latera dilute, tenaculæ forcipum inſigniter cæruleæ. Corpus inferius albicans cinnabrio mixtum.

MARACOANI Braſilienſibus; cancer parvus, in locis ambulans quæ refluxu maris ſicca evadunt, alio enim tempore è latibulo ſuo non prodit: corpore eſt fere quadrato, digitum longo & lato, anterius tamen paulo latiori: oculi prope ſibi invicem appoſiti, longi plus ſemidigito: tenues inſtar aciculæ craſſioris, quos erigere & apte in rima recondere poteſt. Os habet amplum & majus quam cæteri cancri: crura octo, quatuor internodiis. Brachium dextrum ipſi maximum, tres digitos longitudine ſuperans, ſatis craſſum, & ſe totum poſt illud poteſt abſcondere: forceps autem brachii latior, haud craſſus, referens forcipem ſartorum, extuberantiis haud acutis loco dentium præditus; ſuperficies brachii etiam parva tubercula habet: brachium ſiniſtrum minimum, minus uno è pedibus, forcipula minima inſtar ſcorpionis. Crura raros habent pilos fuſcos. Coloris eſt in teſta fulvi, ut & in pedibus & minore forcipe, atque in inferiori corpore: extremitates pedum magis rufeſcunt. Brachium dextrum è fulvo obſcure rufeſcit. Eſt edulis.

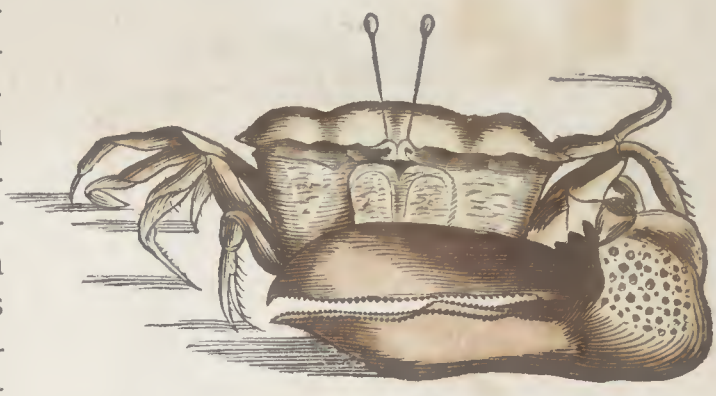

CARARA VNA Braſilienſibus: Cancer parvus, cujus corpus quadratum refert, cujus ſinguli anguli tranſverſim abſciſſi, cæterum compreſſum, magnitudine ſemi digiti. Oculi prominuli, haud longi, nigri, in anguliş abſciſſis conſiſtentes. Brachia brevia, forcipibus obrotundis craſſiuſculis: crura octo haud craſſa, ſed compreſſa. Teſta cum cruribus epatici coloris, ſeu inſtar hepatis toſti: brachia itidem: forcipes brunni coloris, qualis ſuccus ceraſorum nigrorum. Crura minutulis pilis hinc inde veſtita, ejuſdem cum cruribus coloris.

AGVARA VCA Braſilienſibus: Cancer maritimus, qui mari refluente in littore diſcurrit, ambari gryſei, quod interdum ejicitur, admodum cupidus. Corpus quadratum, magnitudine juglandis: oculi prope invicem poſiti, craſſiuſculi, cylindracei, haud longi, paulum curvi, flavi, pupilla nigra. Crura octo, pro magnitudine illius longiuſcula, haud craſſa, ſed magis compreſſa, quorum medietas piloſa. Brachia parva, dextrum paulo minus ſiniſtro. Teſtæ dorſalis color cinereus & circumcirca pallide flavo umbratus: reliquum corpus, crura & brachia pallide flava: forcipes albi coloris; pili crurum pallide flavi.

CAP. XX.

Vca una cancer paluſtris: terreſtres aliquot. Potiquiquya. Tamaru guacu.

VCA VNA Braſilienſibus: cancer in paluſtribus degens: corpus ejus ellypticum, ſuperius convexum, juglandis cum ſuo cortice magnitudinem æquans vel etiam ſuperans. Crura habet octo, quatuor juncturis: anteriora longiora, poſteriora breviora: oculos haud longe diſtantes, cylindraceos, haud longos, quos erigit & recondit, coloris pallide flaveſcentis, pupilla hyalina. Brachium dextrum ipſi maximũ, interius multis tuberculis acuminatis præditum,

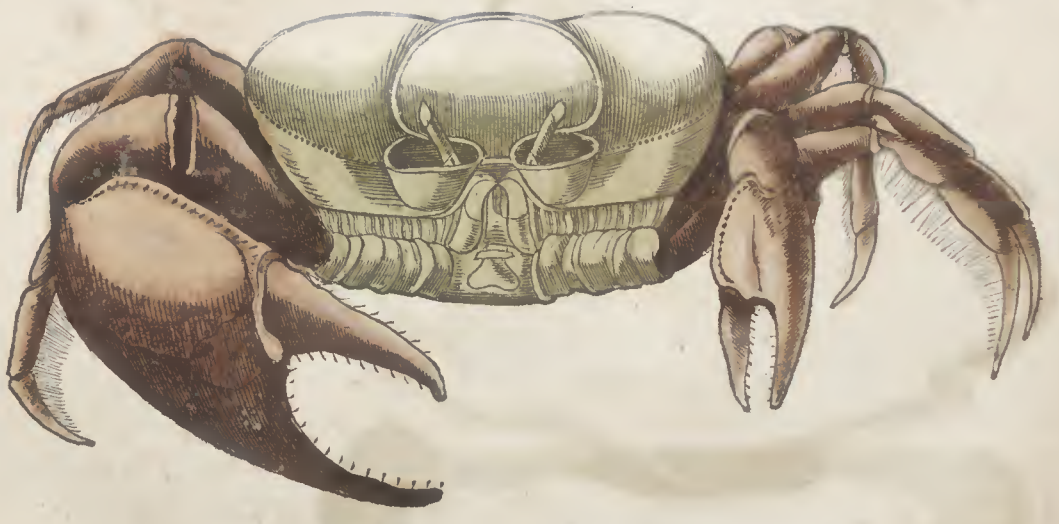

ditum, uti & forceps: ſiniſtrum parvum. Color teſtæ ſuperius olivaceus, flavo in extremitate intermixto. Corpus inferius pallide flaveſcit. Omnia crura & brachia caſtanei ſunt coloris, forcipes etiam ſuperius, cætera pallide flaveſcentia una cum tenaculis. Crura omnia inferius veſtita ſunt copioſis pilis longiuſculis obſcure caſtanei coloris. Carne ſunt bona.

UCA GVACV Braſilienſibus, figura & conformatione ſua plane convenit cum antecedente, excepta magnitudine & colore, hic enim longe eſt major.

CVNVRV Braſilienſibus, fœmella eſt Uca una, figura & colore conveniens, ſolum magnitudine corporis & brachiorum differt, minor enim eſt quam mas & brachia habet parva, brachio maris ſiniſtro vix æqualia, ſiniſtrumque paulo grandius dextro; raros quoque habet pilos, cum Uca una tota ſit hirſuta.

GVANHVMI Braſilienſibus: Cancer terreſtris: corpus illi rotundum, ſed paulum compreſſum: magnitudine Auriaci mali. Pedes habet octo, quinque digitos longos, quatuor internodiis: crura longis pilis veſtita: os magnum & ad latera oris utrimque latitudine unius digiti hirſutum, ut & corpus: Brachia duo, dextrum magnum, ſiniſtrum parvum; magnum longum octo digitos, latum plus duobus; parvum vix quartam partem illius æquat. Oculi bini, quos inſtar parvæ pilæ erigit & iterum in longa cavitate abſcõdit: circa os quaſi duo brachiola quæ recondere poteſt & iterum depromere, & uſque ad oculos deducere. Celerrime currit, & quidem tranſverſim, ita ut oculos ad latus convertat & branchium majus elevàtum geſtet. Maximo numero in ſilvis paludoſis oberrant. Carnem habent bonam.

ARATV & ARATV PINIMA Braſilienſibus: Cancer terreſtris, quadratæ figuræ, corpore haud magno, teſta multiplici colore picta, brunno, cœruleo, albo, rubro punctatim varie intermixtis. Oculi prominentes longe diſtantes, nigri, in angulis roſtri poſiti. Crura octo, quatuor internodiis, compreſſa, ruffa, ac per totum maculis purpureis, nigris ac albis diſtincta: Chelæ duæ non ita magnæ, æquales, ruffæ, in extremitate ex albo flaveſcentes. In ventre etiam flaveſcit. Crura raris pilis nigris veſtiuntur.

CIECIE ETE Braſilienſibus: *Cranguerſinho des Manges* Luſitanis: corpus ad quadratam figuram accedit, & totum vix ſuperat majoris avellanæ magnitudinem: oculi prominentes longiuſculi, quos recondere poteſt. Crura octo: brachium ſiniſtrum ipſi maximum, non tamen craſſum, forcipis tenacula tenuia & longa, æqualia, ſine dentibus: dextrum brachium tenuiſſimum. Teſta coloris hepatici: reliquum totũ corpus cum cruribus obſcure flavum ex pallido. Edulis eſt; & Braſiliani illo curant morbum quem vocant Mia.

CIECIE PANEMA Braſilienſibus, cancer præcedenti plane ſimilis, excepto quod forcipis tenaculum inferius brevius eſt ſuperiori.

POTIQVIQVIYA Braſilienſibus. Locuſta marina, Belgis Zeekreeft. Longitudo corporis à fronte ad exortum caudæ ſeptem digitorum; caudæ ſex: latitudo teſtæ dorſi ſeptem, ventris duorum & ſemis: totius corporis ambitus novem digitorum & ſemis; caudæ ambitus quinque, quæ conſtat ſex tabellis, ſeptem juncturis ſibi invicem appoſitis: & habet cauda ad quodlibet latus inferius quatuor pinnas, unum digitum longas: caudæ autem finis deſinit in quinque pinnas, ſeſquidigitum longas, unum latas: extremitates laterales cujuſque tabellæ deſinunt in cornu acutum: in quolibet latere quinque habet crura, quinque internodiis conſtantia; primum par crurum ſex digitos longum, alterum novem, tertium pedem, quartum ſeptem digitos, quintum quinque: Quodlibet autem unguem habet incurvum, acutum, pilis multis flaveſcentibus hirtum, inſtar penicilli pictorum: crus anterius craſſitie digitum æquat, reliqua graciliora. Teſta corporis varie tuberculata, frequentibus eminentiis inſtar corni-

corniculorum rectorum, acutorum, anterius ſcatet. Oculi prominentes cylindracei, & poſt eos duo cornua ſurrecta antrorſum inclinata, digitum longa: ante oculos ſupra os qua-

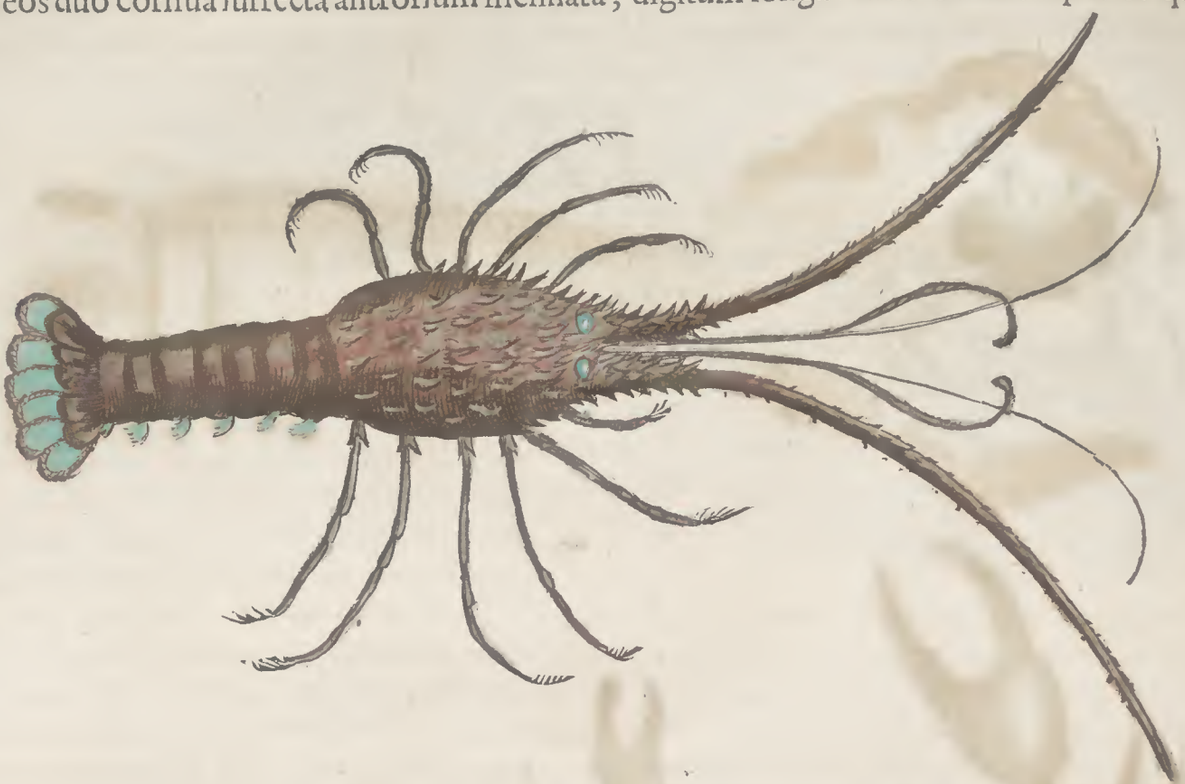

tuor cirrhi exortum ſumunt, & primo duo magni pollicis humani craſſitie in exortu, ubi quatuor internodiis conſtant, longi ſeſquipedem & undique ſpinoſi; inter hos duo minores, quatuor internodiis, teretes ſine ſpinis, ac ultra medietatem biſecti, decem in totum digitos ſinguli longi.

POTI QVI QVYIXE Braſilienſibus, Squilla lata vocari poteſt. Vide Geſnerum.

TAMARV GVACV Braſilienſibus: *Camaron de Salgado* Luſitanis. Locuſtæ marinæ ſpecies, novem digitos longa, vel paulo plus. Capitis longitudo duorum digitorum: latitudo corporis prope caudam, ubi latiſſima, duorum digitorum; verſus caput magis magiſque anguſtatur. Corpus autem habet undecim quaſi juncturas, quemadmodum cauda in Gammaris: in poſtica parte corporis ad quodlibet latus duos habet proceſſus ſubhirſutos. Totum corpus tectum eſt cruſta cancrina, albicante, ſplendente inſtar cornu politi, ad juncturas autem ſubnigricat aut purpuraſcit; pedes in quolibet latere tres, nimirum ad tertiam, quartam & quintam

junctu-

junctúram à collo numerando; exilia, duos circiter digitos longa. Caput triangulare, olivæ magnitudine ſub teſta albicante ſplendida latet, duos digitos longa. Pone caput ad quodlibet latus habet brachium unum, ſeptem digitos longum, quatuor juncturis conſtans, eſtque ex-

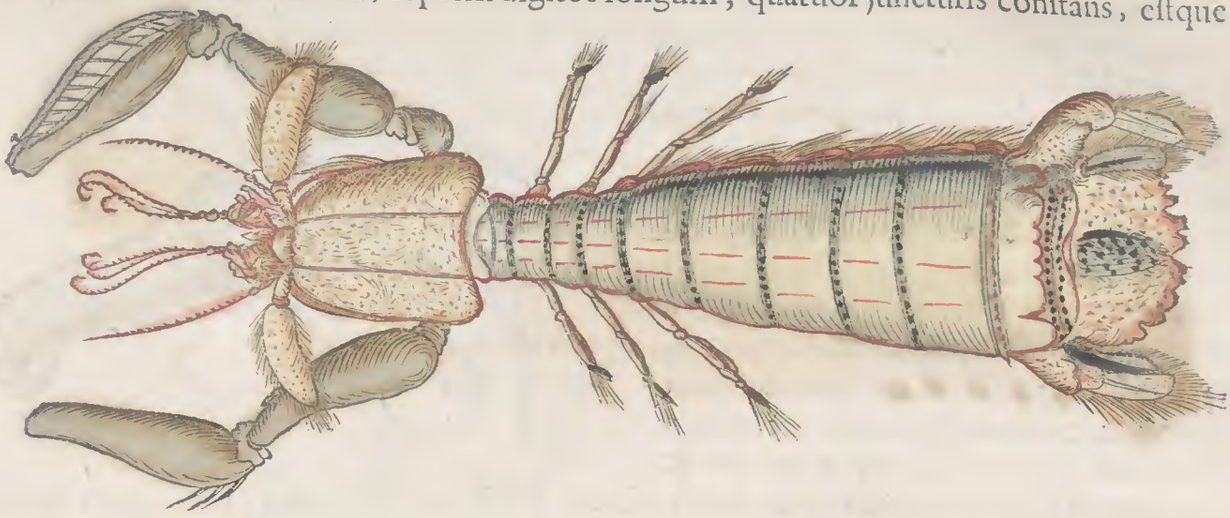

trema pars brachii ab ultima junctura incurvata inſtar falcis majoris & novem dentibus acutiſſimis prædita: his brachiis ferit, & qui vulnerati ſunt ægre ſanantur. Oculos habet prominentes, oblongos: barbam cancerinam octuplam: propè oculos duas prominentias retrorſum verſas, digitum longas, læves, at in extremitatibus hirſutas: infra caput adhuc octo prominentias, duos digitos longas, quæ in extremo lata tubercula gerunt. Verſus poſticam corporis partem inferius multas latas quaſi pinnas habet, quæ natationi haud dubio inſerviunt, & quaſi folia complicata ventri inferius adjacent. Non commeditur.

ANNOTATIO. Male meo judicio Auctor refert ad Locuſtas; cum potius ad Squillas ſit referenda, neque multum differt à ſquilla quæ μάντις dicitur, & à Rondoletio deſcribitur lib. XVIII. cap. XI. in eo tamen differt, quod in anteriori parte corporis pedes non habeat, & brachia illius non ſint interius ſerrata.

CAP. XXI.

Guari curu. Carara pinima. Potipema. Paranacare. Potiatinga. Potiguacu.

GUARICVRV Braſilienſibus, Gammarus vulgo Camaraon; quatuor digitos longus: crura habet ſex, tribus internodiis conſtantia, cum unguiculo in extremitate: anterius par crurum quaſi ſuras habet, craſſius reliquis & vicem brachiorum fungens; paulo plus duobus digitis longum: medium par ſeſquidigitum longum, ultimum paulo plus uno: omnia aculeata ſeu ſpinoſa. Cirrhos prope os prodeuntes habet ſex; duos longiſſimos, nimirum tres digitos ſingulos, verſus poſteriora reflexos; duos unum digitum, & duos ſemidigitum: ſub ore parva tenacula quatuor craſſiuſcula, & quatuor tenuiora, quibus cibum tenet. Oculi ſimiles reliquis. Color totius fuſcus. Cocti eduntur.

CARARA PINIMA Braſilienſibus; *Marinheiro* Luſitanis, quia arbores ſcandit. Cancer parvus, licet paulo major *Carara una*, arbores *manges* dictas aſcendens, acutiſſimos enim unguiculos habet, ſed breves. Figura pene eſt ut Maotia pebuna, ſed paulo major & longiori corpore atque compreſſo. Crura octo compreſſa latiora quam illius. Brachia eadem cum altera, ut & oculos. Differt colore. Teſta nigra multis punctulis flavis variegata, pectus circa os etiam nigrum, refert textum panni ſubtiliſſimi linei. Oculi nigri punctulis flavis variegati, haud longi. Crura pallide flaveſcentia, fimbriata circumcirca miniato colore, & minutiſſimis pilis fuſcis veſtita: brachia rufeſcunt & forcipes pilis nigris craſſis veſtiuntur.

POTIPEMA Braſilienſibus: Gammarus prælongis brachiis: corporis longitudo quatuor digitorum, eadem craſſities, ubi craſſiſſimus: cauda plus quatuor digitis longa; ſex conſtans juncturis. Crura ſex: brachia duo, novem digitos longa, ſubrotunda, circiter digitum humanum craſſa, quinque juncturis conſtantia, ſexta eſt tenaculum, pene duos digitos longum & aliquot minutulis dentibus munitum ex adverſo ſtantibus: Ante hæc brachia, adhuc duo paria brachiorum habet. Barba illi octupla, quælibet ſex pilis conſtans tenuibus & ternis ſibi invicem appoſitis, duabus autem ſingulatim poſitis, quarum quilibet pilus novem digitos longus,

longus, ſuntque duo craſſiores reliquis: inter oculos ſerrata eminentia eſt: dorſum autem planum, uti & cauda. Carnem habent bonam. Color totius teſtæ pallidus, craſſis ſtriis cinereis ſecundum longitudinem variegatus: brachia ſunt inferius cinerea, ſuperius obſoleti coloris inſtar ligni querni veteris. Oculi nigri; cirrhi albi.

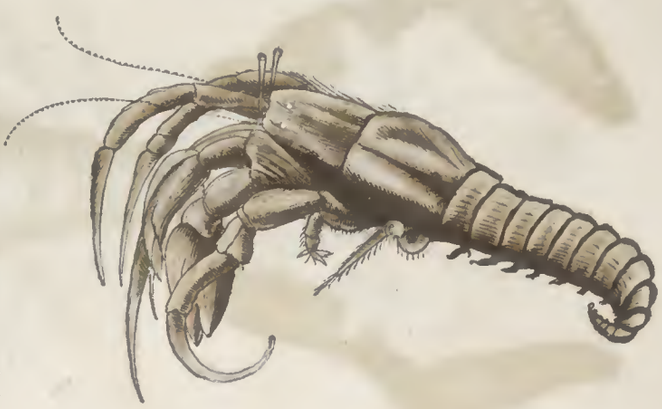

PARANACARE Braſilienſibus: Gammarus in concha degens, haud edulis: tres digitos longus: brachia habet duo cum forcipibus: crura quatuor longiſſima, nimirum tres digitos longa & poſt hæc quatuor plane brevia; caudam ſeſquidigitum longam inſtar aliorum gammarorum; oculos longos & prominulos: duos cirrhos pro barba. Corpus tegitur teſta obſcure caſtanei coloris; ejuſdem coloris eſt & cauda, nigris ſtriis ſecundum longitudinem variegata, corpus inferius & exortus crurum & brachiorum interius cæruleſcunt, uti & oculi & barba; per totum corpus habet pilos ochræ coloris. Concha quam inhabitat ferme quatuor digitos longa, turbinata coloris pallide ſubflaveſcentis. Variæ autem magnitudinis reperiuntur: plane parvulæ, magnitudine minoris pruni, turbinatæ & variis tuberculis acuminatis præditæ, pallidæ, rufeſcentes, nigræ, ad littus prope fluvium Paraiba.

ANNOTATIO. Cancelli in variis teſtis habitant, de quibus vide Rondoletium libro XVIII. cap. XII.

POTI ATINGA Braſilienſibus; gammarus tres digitos longus, annularem digitum craſſus. Crura habet duodecim, brachiola plane exigua: duos cirrhos ipſo animali longiores: oculos nigros: cornu acutum & dentatum in capitis ſummitate. Color totius candicans & punctulis minimis hepatici coloris per totum variegatus. Comeduntur cocti. Capiuntur magna copia pluvioſis menſibus, nimirum Iunio, Iulio & Auguſto.

POTIGVACV Braſilienſibus eſt præcedenti plane ſimilis, excepto colore, qui in hoc eſt nigricans; brachia quoque eadem, verum tantum fili craſſioris craſſitie.

CAP. XXII.

Reri. Reri apiya & Zoophyta quædam.

RERI Braſilienſibus, ſunt oſtrea. Duæ autem hic reperiuntur ſpecies. *Reriete*, Luſitanis *oſtra dos mangues*; & *Reripija*, Luſitanis *oſtra de pedras* aut *do fundo d'agoa*. Maxime autem ac omniũ optimæ inveniuntur copioſiſſime in fluvio Senembi aut S. Michaelis, & guaritiba portu Fluminis S. Franciſci, utpote quas in quinque aut ſex partes ſcindere oportet antequam edantur. Potyipeba etiam habet, ſed mediocres: Itamaraca parvas ad Tapecima. Paraiba etiam parvas. Nhamdias ad R. Grande mediocres.

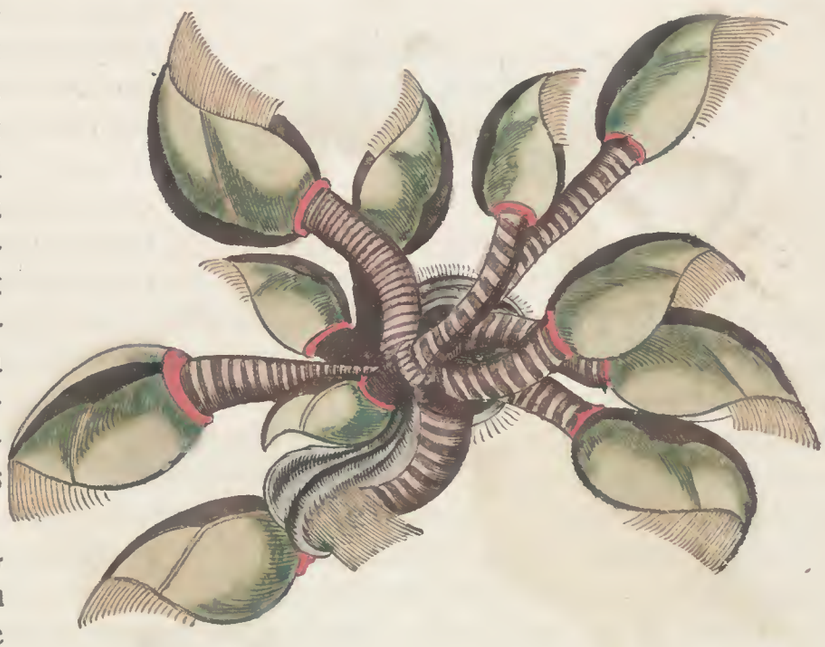

RERI APIYA Braſilienſibus, vulgo **Langhals**; Hydrum vocari poſſe puto. Oriuntur è pice navali ſubter naves immediate adhærentes tabulis innumera copia: corpus eſt autem unum aut duos digitos longum, teres, æqualiter craſſum, craſſitie dupla pennæ anſerinæ: huic annata eſt conchula figuræ ovalis, magnitudine olivæ, major aut minor, conſtatque quinque partibus, albi coloris, ſed ubi partes coaluerunt crocei, non dura ſed molliuſcula eſt conchula: in uno latere rimam habet, per quam capitulum ſuum exſerit, conſtans multis elegantibus quaſi tornatis filamentis, lunatis, ſemidigitum longis: color corporis eſt fuſcus ſeu nigricans, ut & filamenta capitis. Immediate autem pici inhærent, quaſi corpus abſciſſum eſſet & agglutinatum abſciſſa parte, nec unquam à navi ſe poſſunt ſolvere, niſi vi abſtrahantur.

hantur. Multa millia ſæpe uni navi adhærent, præſertim proram verſus inferius, & navis curſum retardare dicuntur. Vivunt multas horas detracti extra aquam.

Reperitur & hic alia *Reri apiya* Braſilienſibus, *Craca de navios* Luſitanis. Navibus & aliis etiam conchis annaſcuntur variæ figuræ teſtæ duræ è gryſeo ſubrufeſcentes, in quarum qualibet latet informis maſſa alba, prominentias longas ſubflaveſcentes habens, inſtar cirrhorum cancrorum; ſuperius tegitur teſta triangulari pallida, quam ſecundum medietatem aperit, & cirrhi illi videntur, movet enim ſe.

STELLA Marina, Zoophyton eſt ſerpens in arena in fundo maris. Radiis novem erat hæc

quatuor & ſemis digitos longis, ſemidigitum fere latis in exortu, in fine acuminatis: corpus rotundum pataci magnitudine: radii in ambitu brevibus & acutis aculeis cinguntur: totius color ſuperius cinereus & tuberculis quadratis albicantibus præditus, in lateribus radii ſunt ochræ coloris, inferius tota ſtella è flavo albeſcit. Subſtantia illius nec caro nec cartilago nec os, ſed cartilaginis æmula, frangitur tamen inſtar panis Maizii. In medio corporis inferius ſeu in centro, foraminulum habet rotundum piſi magnitudine, per quod nutrimentum ſuum attrahit, intus ubique cava & compoſita quaſi ſpinæ eſſent piſcium, ſed non ſunt. Vivebat adhuc quando piſcator afferebat.

Aliam quinquangularem habui ſtellam, cujus radius quilibet erat ſemipedem longus; ſuperius rotunda concha & quaſi in quinque tubera elata, inferius magnam habens cavitatem. Per totum tuberculis inſigniebatur elegantibus, quæ cuborum quaſi angulis ordine erant diſpoſita, & in tubercula elata linea, quaſi rete obductum fuiſſet.

ANNOTATIO. Hæc itaque fuerit *Stella reticulata* ſeu *Cancellata* Rondoletii; cujus & Geſnerus meminit; apud quos videre eſt accuratas icones.

ZOOPHYTON aliud hic reperitur (*Stella arboreſcens* Rondoletio & Geſnero) nautis vulgo een Zeeſonne. Ex centro, quod æquabat groſſum miſnicum & cavum erat, ac in ſui medio quinquangulare, habebat foramen inſtar Stellæ, tenuiſſimis quaſi denticulis donatum: quinque rami craſſi prodibant, qui deinde inſtar arboris in multos alios ramos minores diſpergebantur, varie inter ſe inflexos, omnes rotundi & quaſi coralliformes, ita ut orbem facerent; materia fragilis inſtar ſtellæ.

ZOOPHYTON aliud hic viſitur, quod *Ren marinus* poſſit vocari à figura, eſt enim figuræ ellypticæ, quinque digitos longum, compreſſum, interius canum, in exteriori ſuperficie fere æquale, niſi quod ſuperius punctulatim in aliquot angulos leviter faſtigiatur. Fragile eſt. In medio inferius foraminulum habet. Coloris eſt in totum oſſei caneſcentis.

ZOOPHYTON aliud, imperialis magnitudine, vel etiam duplo aut triplo majus, circinatum, groſſi miſnici craſſitie, fragili materia conſtans, albiſſimi coloris. In ſui medio ſtellam quinquangularem ſubtiliſſimam quaſi inſculptam monſtrat, & è regione quatuor extremitatum ſtellæ (non quinque) cylindricum eſt foramen pervium: quintum foramen non eſt è regione quinti anguli, ſed è regione inter duos angulos ſtellæ obtuſos.

ANNOTATIO. Animalia quæ hic ab Authore noſtro inter Zoophyta deſcribuntur, ab aliis Scriptoribus non inter Zoophyta, ſed inter cruſtata referuntur, illa enim non habent teſtas. Iconem autem ſtellæ arboreſcentis Auctoris noſtri non addidi, quia accuratiſſima extat apud Geſnerum.

GEORGII MARCGRAVII

HISTORIÆ NATVRALIS BRASILIÆ

LIBER QVINTVS,

Qui agit de Avibus.

Vix credo ullibi elegantiores Aves reperiri quam in Brasilia, si varietatem plumarum & colorum spectes; verum nulla fere suave canit, ita ut cantu longe à nostratibus superentur.

CAPVT PRIMVM.

Nhanduguacu. Iacana, variæ ejus species. Curicaca.

NHANDVGVACV Brasilienſibus, *Ema* Luſitanis; Struthio Avis. Ingentes hic reperiuntur, minores tamen aliquanto Africanis. Longa illi crura, inferiora ſeſquipedem, ſuperiora pedem circiter longa. Tres habent in pedibus digitos anterius verſos, unguibus nigris, craſſis, haud acutis præditos; poſterius unum digitum, ſed rotundum, groſſum, unde difficulter in area lævi aut tabulato poſſunt incedere, ſed facile labuntur. Collum geſtant incurvatum ut cignus vel ciconia; longitudine circiter duorum pedum: caput anſerinum, oculos nigros habent pulchros; roſtrum compreſſum, non admodum latum, duos & ſemis digitos longum. Alas habent parvas & ad volandum ineptas, quarum tamen unam inſtar veli erigentes citiſſime curſum promovent, ut vix ac ne vix quidem à cane venatico ſuperari poſſint. Plumas habet gryſeas per totum corpus ut grus, in dorſo longiores & elegantiores, & corpus plumis tectum fere rotundum apparet. Caudam non habet ejuſmodi criſtis præditam ut vulgo pingitur, ſed plumæ ſunt per dorſum expanſæ ad anum uſque. Teſſeras luſorias aliaque ferramenta lubenter deglutit, ſed non concoquit, at integra per anum reddit: veſcitur fructibus & carne. Frequens in Capitaniæ Serigippo campis, itemque in Capitania Rio Grande. In Pernambuco non viſitur. Caro illius bona ad commedendum.

IACANA Braſilienſibus, gallina aquatica, **Waterhun**, diverſæ reperiuntur illius ſpecies, colore differentes. Hæc elegantiſſima, magnitudine columbæ, ſed cruribus multo longioribus, flavi coloris cui viriditas immixta. Crura inferiora plus quam duos digitos longa, ſuperiora (maximam partem nuda ut aquaticis) paulo minus: quatuor habet in pedibus digitos, quorum medius è tribus antrorſum verſis, duos digitos longus, reliqui duo paulo breviores, quartus retrorſum verſus, pedem aut etiam amplius longus: omnes autem unguibus ſemidigitum longis & flavis armantur. Cauda brevis ut gallinæ ſilveſtris; pennæ in dorſo, alis & ventre ex viridi & nigro mixtæ, ſub cauda albæ; verſus collum & in toto collo & pectore ejuſdem coloris cum plumis quæ in collo pavonum aut columbarum quarundam viſuntur. Caput habet parvum, ut Gallina ſilveſtris, quod tegitur membranaceo quodam tegumento rotundo coloris ut gemma Turcois: roſtrum rectum gallinaceum, plus uno digito longum; ab initio ad medietatem egregii miniati coloris, reliqua pars eximii flavi, cui aliquid viriditatis admixtum. Frequentiſſima in

paluſtri

paluſtribus Braſiliæ locis ubique. Caro illarum edulis, ſed haud magni pretii, ſunt enim plerumque macræ.

Alia ſpecies appellatur à Braſilienſibus *Aguapecaca*, priori figura & magnitudine par, verum colore diverſa & inferior. Pennæ illius ſunt ut in dorſo prioris, alæ magis bruneſcentes: Carent autem mitella, at in qualibet ala interius habent corniculum directum, quibus ſe defendunt.

Tertia ſpecies prioribus figura & magnitudine æqualis, colore autem differens, totum caput, collum, dorſum, cauda, nigri ſunt coloris, initium alarum brunni: reliqua viridis; extremitates remigum brunni: pectus & infimus venter itidem brunni coloris, uti & crurum ſuperiorum medietas ſuperior. Roſtrum rectum, crocei coloris, cum cuticula ruffa in exortu illius & parte capitis anteriori. Crura nuda, pedes cinerei. In qualibet autem ala, antica parte habet corniculum ſimile flavum.

Quarta ſpecies itidem figuræ eſt ut reliquæ. Roſtrum illi flavum, mitella cutacea in initio capitis prope roſtri exortum rubens, proceſſus habens ad latera extenſos more gallinarum numidicarum. Totum caput, collum, pectus & infimus venter plumis veſtiuntur nigri coloris; dorſum; cauda & initium alarum rufum ſeu dilute brunnum; remiges alarum pennæ thalaſſici coloris cum extremitatibus nigris. Sed hæ remiges teguntur ruffis illis in exortu alarum, nec videri poſſunt niſi cum avis volat: crura longa, digiti pedum longi, quilibet quatuor internodiis, cinerei coloris. Quælibet ala in anteriori parte habet corniculum acutiſſimum coloris crocei.

CVRICACA Braſilienſibus à clamore dicta, *Maſarino* Luſitanis, avis Numerio, judicio Cluſii, ſimilis: magnitudo illi mediocris Anſeris: capitis autem magnitudo ut Anatis: collum ſex digitos longum, tres craſſum aut paulo plus: roſtrum ſex digitos longum, incurvum plane ut enſis Hungaricus, coloris ex igneo fuſci. Corporis longitudo à collo ad podicem undecim digitorum, craſſities unius pedis: longitudo alarum ſedecim digitorum, caudæ novem, deſinentis cum fine alarum. Crura octo digitos longa, pedes duos & ſemis; rubri inſtar anatis ſed non plani, quatuor digitis & unguibus nigris, tribus anterius uno poſterius verſo. Caput & collum habet plumas albas flavo mixtas, & in ſuperiore parte paulum oblongas: Oculi illi ſunt nigri, circulo ruffo. Circa oculos & ſub origine gutturis cutis nigra. Totum corpus nigris pennis veſtitum, excepto dorſo, capite & ventre, ubi cinereæ obſcuræ & in medio alarum albæ, cano mixtæ ut in ciconiis. Reliquæ pennæ corporis, initii & finis alarum, & totius caudæ nigræ. Tibiæ ſuperiores ad medietatem uſque carent pennis, nam aquatica eſt avis. Carnem bonam habet; quam ſæpe comedi coctam & frixam butyro.

Alia ſpecies reperitur huic ſimilis, ſed multo minor, & magnitudine fere gallinæ quæ vocatur *matui tui*.

Frequens eſt ad Flumen S^ti Franciſci, in Itapuama & alibi.

CAP.

CAP. II.

Tijepiranga. Iacapu. Iambu. Gallina africana. Guirangeima. Iupujuba. Sayacu. Ani. Guira guainumbi.

TIEPIRANGA Braſilienſibus, Avis alaudæ magnitudinem paululum ſuperat, & cantum paſſeris noſtratis æmulatur. Totum corpus, collum & caput egregie rubicundi ſeu ſanguinei eſt coloris: alæ vero & cauda ſplendide nigri; præterquam in initio alarum ubi aliquid rubicundi admixtum eſt. Crura nigra, inferiora quidem nuda, ſuperiora autem nigris pennis veſtita. Roſtrum inſtar paſſeris, ſuperiori parte nigrum, inferiori verſus acumen nigrum, reliqua verſus caput album. Pennæ in capite breviores, quas criſpare interdum ſolet more Paſſerum. Omnes pennæ totius corporis interius ſunt nigræ, exterius rubræ, ita tamen complicatæ ut exterius totæ rubræ appareant. Cauda longitudine ferme tres digitos æquat. Digiti pedum quatuor & ut in pleriſque avibus diſpoſiti.

Alia hujus ſpecies reperitur paſſeris magnitudine; quæ pennis per totum corpus veſtitur ex cinereo cæruleſcentibus; alæ tamen quodammodo ad thalaſſinum colorem accedunt. In ventre & inferiori parte colli ſeu gutture albicat vel potius argenteo colore nitet. Crura cinerei coloris, uti & roſtrum, quod ipſi ſimile Frigillæ. Digiti pedum quatuor ſecundum communem avium modum.

IACAPV Braſilienſibus; Avis magnitudine Alaudæ, cauda extenſa, alis brevioribus: cruribus brevibus & nigris; unguibus acutis ad quatuor digitos: roſtro paulum incurvato & nigro, ſemidigitum longo. Totum corpus veſtitur pennis nigris ſplendentibus; ſub gutture tamen nigredini illi maculæ coloris cinnabrii ſunt admixtæ.

IAMBV Braſilienſibus dicta avis eſt perdix, noſtratibus quidem, magnitudine par, uti & figura. Pennæ autem per totum corpus obſcure flaveſcentes, verum fuſco mixtæ atque maculatæ.

GALLINA Africana ex Inſula do Majo, magnitudine noſtratium gallinarum, figura corporis fere ut perdix: collum item coronatum portans & caudam perdicis habens inferius dimiſſam: pedes gallinaceos: roſtrum flavum: & in capite mitellam cutaceam fuſcam: ad latera porro capitis alba, ut & ad quodlibet latus prope roſtrum criſtam rubram ad latus protenſam. Totum corpus veſtitur pennis nigris, quæ elegantiſſimis maculis albis variegatæ ſunt, in alis quidem oblongis, in reliquis autem partibus rotundis; ſuntque in dorſo minores quam in reliquis partibus. Huic ſimiles vidi è Sierra Lyona advectas, ſed eorum collum circumligatum ſeu circumvolutum quaſi linteamine membranaceo coloris cinerei cæruleſcentis. Caput tegit criſta obrotunda, multiplex, conſtans pennis eleganter nigris. Punctula albicantia per totius corporis ambitum quaſi umbra thalaſſina variegantur.

Congenſibus hæc avis dicitur *Quetele*.

GVIRATANGEIMA Braſilienſibus; Avis paulo major Alauda, Picæ variæ æqualis. Corpus habet circiter tres digitos longum, collum ſeſquidigitum: caput parvum, roſtrum rectum, acutum, digitum longum, crura, pedeſque, ut reliquæ aves communiter: Caudam longam, rectam, quatuor digitos longam: Color roſtri niger, excepta inferiori parte, ubi inſeritur quæ aliquid fuſci habet: caput nigerrimum & collum uſque ad initium pectoris. Colli ſuperior pars à capite fere ad initium dorſi uranica eſt: per initium dorſi tranſverſam habet maculam nigram uſque ad alas extenſam: alæ autem ſunt

tem ſunt nigerrimi coloris, verum in medio ſecundum longitudinem habent maculam albam ſeſquidigitum longam: Cauda quoque tota nigra: reliquum corpus coloris uranici: crura ſublibenter prope ædes. Nidos egregios exſtruunt hæ aves, cylindraceæ figuræ, & appendunt magno numero extremitatibus ramorum; qui conſtant è virgultis. Clamant fere ut picæ variæ noſtrates.

IVPVIVBA ſeu IAPV Braſilienſibus, ejuſdem formæ cum præcedenti, & eodem modo in eadem arbore nidificans (una eſt fæmina alter mas) cauda paulum breviori. Corpus habet totum nigerrimis pennis veſtitum: in vtriuſque alæ medio maculam flavam digitum longam; in extremitate dorſi & prope anum tota eſt flava (vidi quoque totaliter nigras, dorſo ſanguinei coloris) cauda inferius ab exortu ad medietatem flava, reliqua medietas nigra, ſuperius nigra in totum, ſolum in ea ad latera utraque uſque ad medium pennam habens flavam. Crura nigra & pedes. Roſtrum ſulfurei coloris: oculi Sapphyrini, pupilla nigra: linguam cæruleam habet anterius fiſſam ſeu duplicatam. Prope ædes domini Ingenii *Tapucurai* arbor *Vti* ſita, in qua plus quam quadringenti nidi hatum avium pendent, maximoque numero ſunt hæ aves, quæ ter quotannis ibi pullos excludunt: nidus autem quilibet ex arido gramine & pilis equinis aut ſuillis mixtis eſt compoſitus, coloris fuſci, figura cucurbitæ anguſtæ cum ſuo alembico, longus in totum ſeſquipedem circiter, & ab infimo ad unum pedem altus, cavus ut burſa, reliquum ſuperius ad ſemipedem ſimplum eſt & ſua extremitate pendet à ramulo extremo: omnes autem nidi ex ramulis minimis extremis arborum dependent.

SAYACV Braſilienſibus, Avis Fringillæ magnitudine: totum corpus veſtitur pennis coloris è cinereo & thalaſſino mixti; in alis autem & dorſo thalaſſinum admiſcetur ita ut Sole illuſtratæ egregie ſplendeant; roſtrillum nigrum, oculi quoque nigri in totum.

ANI Braſilienſibus; Avis Turdellæ magnitudine, totaliter nigra, pennis, roſtro, oculis, pedibus. Caudam longam erectam habet, ſex digitos longam: Roſtrum altum, latum, digitum aut paulo plus longum: inferior pars directa fere, ſuperior alta, lata, ſemilunaris figuræ & compreſſæ, ita ut acumen fere ſuperius habeat. Crura & pedes ſatis exiles, & in iis quatuor digiti, duo anterius, duo poſterius verſi more pſittacorũ. Clamat elata voce *yiiiiy* uno tono, in medio elevatiori. Frequentes ſunt in ſilvis omnibus, verum cibo inutiles.

GVIRA GVAINVMBI Braſilienſibus Tupinambis; avis magnitudine columbæ ad viſum, quia plurimas plumas habet, ſed revera corpus non ſuperat magnitudinem Turdelæ. Caput paulo majus habet quam Turdela, roſtrum nigrum, duos circiter digitos longum, cujus ſuperior pars paulo longior inferiore. Eſt autem roſtrum ſuperius & inferius in utroque latere ſerratum inſtar ſerræ, inſervitque dentium loco. Crura habet brevia, haud multum digitum excedentia, nigra; quatuor in pedibus digitos, quorum unus retrorſum vergit, tres antrorſum, ſed primus verſus inte-

ſus interiorem pedis partem brevior, medius longiſſimus, & tertius iterum brevis, ſed non æqualis cum reliquis exortus: primi enim exortus eſt ad pedem, ſecundi itidem, tertii vero prope tertium articulum medii; habetque primus tres, ſecundus quatuor, tertius itidem tres articulationes; qui retrorſum vergit duas. Vngues nigri deorſum incurvati. Cauda longiſſima, directa pennis paucis rectis, digitum circiter lata, ſed decem longa: & quidem duæ tantum pennæ extremam caudam conſtituunt, quæ ad duos digitos plumis carent, in extremitatibus autem rurſus plumas habent ad duos digitos. Corpus totum ſex circiter digitos longum eſt. Pennæ elegantiſſimæ: nimirum in capite quaſi mitram gerit ex pennis Sapphyrinis, quæ prope exortum roſtri Turcoidis colorem referunt: in medio autem hujus mitræ macula viſitur nigra magnitudine groſſi miſnici. Infra oculos (qui flavi ſunt, pupilla nigra) etiam nigras pennas habet Sapphyrinis mixtas: guttur inferius, totum pectus & totus venter obſcure luteum habet colorem; ſuperior colli pars, totum dorſum, alæ & cauda viridis ſeu graminei eſt coloris, ſed cui (præſertim in alis & cauda) thalaſſinus admixtus, ut in collis anatum & pavonum: à genibus ad ventrem crura ſuperiora pennis virentibus ſunt prædita. In medio collo inferius quaſi pro inſigni gerit tres vel quatuor pennulas nigras & circum eas Sapphyrinas, quæ maculam quandam ſeu notam conſtituunt.

CAP. III.

Jaguacati guacu. Mitu. Mituporanga. Ibijau.

IAGVACATI GVACV Braſilienſibus, *Papa peixe* Luſitanis, nam piſcibus victitat. Avis Turdelæ magnitudinem æquat; figura corporis ut Picus major. Roſtrum habet nigrum, rectum, & in extremitate acutum, tres ferme digitos longum: oculos nigros & crura breviſſima nigra; ſuperiora crura ex parte carent plumis; in pedibus digitos quatuor, (unum retrorſum) inæqualis longitudinis, duo enim verſus exteriora pedis breves ſunt, tertius interior longe breviſſimus & remotior. Vngues nigri. Cauda duos digitos longa, excedens alarum fines. Pennæ totius corporis ſuperiores, nimirum in capite, collo, alis, cauda

ſunt ferruginei coloris & ſplendentis: circa collum tranſverſim annulum habet ex albiſſimis plumis; guttur, inferius collum, pectus & totus venter pennis veſtiuntur albis, prope utrumque oculum etiam maculam habet ex albis pennis: in cauda autem albæ pennæ interſeruntur guttatim, ut & in alis, ſed quæ vix videntur, niſi cum alas explicant & volant.

MITV vel MVTV Braſilienſibus dicta avis ex Phaſianorum eſt genere, major gallo gallinaceo. Corporis longitudo à collo ad exortum caudæ eſt x. digitorum: colli longitudo ſex

digito-

digitorum; totaliter nigris pennis est vestita, excepto ventre & sub ano, ubi brunni coloris est, fere ut perdix. Tenniores sunt pennæ ad collum, caput, & in pectore, & holosericum villosum nigrum pulchritudine æquant. In summo capite habet pennas nigras complicatas in planissimam quasi mitellam, ut nesciens vix possit agnoscere, quas irascens aut etiam alias in cristam erigit. Rostrum habet insigne, non crassum, incurvatum, sesquidigitum fere longum; inferior pars ejus parva, superior ferme quadruplo major. Rostrum autem coloris est egregii incarnati, versus acumen tamen albicat. Crura habet gallinacea decem digitos longa, nimirum quatuor à pedibus ad genua, & sex superius, atque hæc vestita pennis nigris: digitos item quatuor gallinaceos, qui in exortu usque ad primam juncturam cuticula sibi invicem annectuntur, ut in aliis quibusdam avibus. Caudam habet pedem longam instar gallo-pavi, quam semper in latum movet, *Kit, Kit,* clamando, ut illi. Caput bene formatum, anserini magnitudine: collum sex circiter digitos longum: oculos habet magnos, egregios, nigros, & pone aures maculam cutaceam albescentem ut gallinæ. Mansuescit facile. Lubenter in alto sedet ut gallo-pavi, scanditque arbores, ut illi. Carnem denique habet admodum bonam.

Reperitur & alia ejusdem species, quam *Mituporanga* vocant Brasilienses, solo rostro & pennis capitis differens; hæc rostrum habet haud longum, satis crassum, non tamen ita altum ut *Mitu* neque sic lunatum: ejus extremitas utrobique nigra, reliquum totum crocea cute vestitum: qualem & circa oculos habet. Oculi nigri egregii: collum & caput nigerrimas habet plumas instar holoserici; & in summitate capitis crispatas atque cochleatim tortas habet pennas usque ad initium colli; has erigere in cristam crispam potest. Reliquum totius avis nigrum, cui nigredini hinc inde aliquid viridis transplendet. Circa anum albas obtinet pennas. Crura cinerea, figura ut Mitu: Cauda nigra, sed extremitates illius pennarum albæ. Et hæc quoque avis optime mansuescit.

IBIIAV Brasilienſibus, *Noitibo* Lusitanis: Avicula Hirundinis magnitudine: Caput habet latum & compressum: oculos magnos, elegantes, nigricantes, pupilla atra splendente ellypticæ figuræ, exterius autem oculos ambit circulus ex albo flavescens. Rostrillum minimum habet quod non excedit crassitiem dentis aranei, nec tam est longum: nares tamen patentes in rostro: os amplissimum quod clausum non potest videri, at quando rostrillum aperit, os ad oculos diducere potest, ita ut digitum fere sit amplum; linguam habet minimam. Crura alba, & secundum corporis molem parvula, vix semidigitum longa; quatuor in pedibus digitos, tres anterius, quartum retrorsum versum, unguibus incurvatis nigricantibus. Secundum longitudinem in unguiculo digiti medii cujuslibet pedis versus interiora habet pinnã quasi multipliciter sectam seu dentatam, videturque unguiculus quasi plumatus versus interiora, sed non sunt plumæ, verum cutacea materia & aspera. Caudam habet elegantem, quam in latum potest explicare, duos digitos longam, cum cujus extremitate etiam alæ desinunt. Pennas in toto inferiori corpore habet ex albis & nigris mixtas ut Nisus: in capite, dorso, alis & cauda nigricant, & albedo inspersa grata varietate: nonnihil quoque flavedinis albedini admixtum:

albedini admixtum : uno verbo, nigra eſt & punctulata ſubtiliter hinc inde.

Reperitur & ſpecies hujus magnitudine Noctuæ, ejuſdem coloris & conformationis. Os quando aperit, pugnum humanum facile admittit.

CAP. IV.

Guainumbi variæ ſpecies.

GVAINVMBI quæ & *Guinambi*, item *Aratica* & *Arataratagnacu* vocatur à Braſilienſibus, à Luſitanis *Pegafrol*, à noſtratibus poteſt appellari **Bloemen-Specht**. Hujus autem multæ hic reperiuntur ſpecies.

Prima: Totius corporis aviculæ longitudo ab initio capitis (ubi roſtrum eſt inſertum) ad exortum caudæ, duorum digitorum: Capitis magnitudo una cum pennis magnitudinem ceraſi dulcis mediocris æquat; colli longitudo tres quartas partes digiti, corporis longitudo unius digiti eſt & quadrantis. Magnitudo autem corporis cum pennis olivã grandem vix æquat. Roſtellum habet ſeſquidigitum longum, ſubrotundum, æquale, tenue & valde acuminatum, rectum, paululum tamen verſus extremitatem deorſum verſum; color hujus niger, excepta inferiori parte prope exortum ubi ruſeſcit: linguam habet duplicatam ſeu biſectam, tenuiſſimam inſtar ſerici fili tenuiſſimi, albam, longam, ita ut illam longe extra roſtellum poſſit exſerere: Ocellos parvos nigros; crura & pedes minimos breveſque, nigri coloris; in pedibus quatuor digitos, tres anterius, unum poſterius verſum, longis, ſemilunaribus, acutiſſimiſque unguiculis nigris præditos. Caudam habet directam, digitum longam, quatuor ut plurimum pennis conſtantem. Alæ autem quæ duorum digitorum longitudinem habent ad extremitatem caudæ fere pertingunt, pennæ ſingulari arte à natura ſunt compoſitæ. Ab exortu enim alarum ad tres quartas partes digiti circiter duplex ordo pennarum eſt, unus longior altero, & ſuperpoſitæ ſunt ſibi invicem pennæ, quaſi alæ breves ſuper longas. Hinc poſt has pennas, alæ pennæ (quarum circiter decem ſunt) ſequens interior ſemper longior fit antecedente exteriore, ita ut intima ſit omnium longiſſima finem alæ definiens. His alis expanſis volare diu poteſt, ac in aëre quaſi pendula manere; inter volandum ſtrepitum edit inſtar bruchi ſeu rectius *hur, hur, hur*, inſtar rotæ lintearium quæ circumvolvitur: admodumque tenues apparent & tranſparentes pennæ alarum expanſarum. Color plumarum aviculæ per totum caput, collum ſuperius & ad latera, per dorſum totum & initio alarum eſt reſplendens mirifice nec à pictore bene exprimi poteſt; nam viriditati qualis in Pavonum & Anatum collo, aureus, igneus, flavus mire admixtus eſt, ita ut Sole illuſtrante mirifice ſplendeant. In gutture, inferiori collo, pectore & toto infimo ventre, cruribuſque ſuperioribus albæ ſunt pennæ, quibus in collo inferiori, eximii coloris ſimul ſparſim admixtæ, in ventre albis ſubjacent nigræ. Alarum initium miro colore conſtare dixi, reliqua pars tota brunna eſt ſeu ſpadicei coloris ſplendentis. Cauda pennis conſtat coloris inſtar chalybis politi cæruleſcentis. Victitat floribus ſolum, ideo capta viva detineri non poteſt, ſed moritur. Frequentes autem in floribus arboris quæ menſe Ianuario potiſſimum floret, & poteſt aliquis vel ſexaginta uno die ſclopeto figere: inveniuntur & ſuper aliis arboribus variis. Toto autem anno, magno numero in ſilvis inveniuntur & præſertim matutino tempore ingentem ſtrepitum excitant. Non autem canunt, ſed clamant *Screp, Screp, Screp*, uno ſono & continenter, fere ut paſſeres. Volantes velociter alas movent, & cum vix videantur & per longum temporis ſpaciũ in aëre velut quietæ vel ſe moventes hærere poſſunt alarum ope. Flores roſtellis carpunt inter volandum. Nidum faciunt in ramis arborum ſolidi Hollandici magnitudine. Ova ponunt albiſſima teſta, duo ut plurimum, ovalis figuræ, piſo haud majora.

Secun-

Secunda: pulchrior priori, ejuſdem magnitudinis & figuræ. Roſtellum tamen brevius, nimirum duas tertias partes digiti longum, ejuſdem figuræ & coloris cum priore; lingua eadem, ut & ocelli, crura, pedes, caudæ & alarum figura. Plumarum color in capite, collo ſuperiori, dorſo, alis, cauda ſimilis priori; at in gutture ſeu collo inferiore, toto pectore & infimo ventre uſque ad extremum corporis, tam eleganti & ſplendente viriditate cum aureo colore tranſplendente ſunt plumæ, ut mire reſplendeant. Prope anum macula eſt ſatis magna (reſpectu aviculæ) conſtans plumis candidiſſimis.

Tertia, minor reliquis omnibus. Ab initio capitis, ſeu exortu roſtri ad exortum caudæ duos & ſemis digitos longa; collum unum digitum fere longum: caput haud magnum; corpus ſeſquidigitum longum: roſtellum paulo plus digito longum, nigrum, ſubrotundum, acutum ac fere rectum. Crura & pedes ut reliquarum. Pennarum corporis & alarum etiam eadem diſpoſitio, ſed color diverſus. Caudam longiorem habet reliquis omnibus, paulo plus tribus digitis longam, pennis conſtantem, quarum ea quæ exortui ejus vicinior, brevior, ſecunda ſemper longior: eſtque cauda furcata, & avicula volans eam in duo ampliſſima cornua expandit, ita ut extremitates cornuum ſeſquidigitum à ſe invicem diſtent. Totum caput & collum hujus aviculæ ex nigro ſericeo colore elegantiſſime cæruleum tranſplendet, ut in collo Anatum. Totum dorſum & pectus viride aureum & thalaſſino tranſplendens ut in ſecunda ſpecie, atque etiam prope anum talis macula eſt è plumulis albis. Alarum color epaticus eſt. Cauda ex nigricante cœruleſcenti inſtar politi ferri cœruleo imbuti.

Quarta, paulo minor tertia: corporis figura & plumarum diſpoſitio eadem; ſed alio colore; nec non differens roſtro & crurum colore. Roſtellum ſeſquidigitum longum, deorſum incurvatum inſtar enſis Polonici; ſubrotundum, ubique æqualis craſſitici & in extremitate acuminatum; ſuperior ejus pars nigra eſt, inferior flava, excepta extremitate quæ etiam nigricat. Caput ſuperius, collum ſuperiori parte, ut & alæ, colore ſunt ut prima ſpecies, guttur, collum inferius, totum pectus & infimus venter ex albo rufeſcentis ſunt coloris. Caudam habet plus digito longam, deſinentem cum fine alarum, conſtatque pennis ex nigricante vireſcentibus, quæ in extremitatibus albæ. Crura eodem modo diſpoſita habet ut cæteræ ſpecies, ſed haud nigra, verum albâ ſeu flaveſcentia, ſimilibus digitis, & unguiculis ſemilunaribus acutis & nigris.

Quinta, magnitudine par tertiæ ſpeciei: Roſtello nigro, paulo plus quam digitum longo, & paulum deorſum incurvato, ocellis nigris, uti & cruribus & pedibus. Guttur, collum inferius & totus venter nigris holoſericis veſtiuntur pennis; cui nigredini quaſi paulum cœrulei tranſplendet: prope anum macula eſt albis plumulis. Extremitates autem nigri, nimirum ad latera colli, pectoris & ventris mire thalaſſino, aureo & viridi mixti reſplendent. Totum caput ſuperius, collum ſuperius & totum dorſum ornantur pennis, aureo, igneo & viridi mixtis, ut & initium alarum. Reliquum alarum ferreum eſt ſeu fuſcum. Cauda paulo plus digito longa, eleganter brunnis, cui cœruleus tranſplendet, pennis conſtat, circa oras autem pennæ illæ habent colorem qualem chalybs politus cœruleſcens.

Sexta, quintæ magnitudine par. Roſtellum habet paulum curvatum, digitum longum, inferius album, ſuperius nigrum. Totum caput, collum, dorſum & venter ac initium alarum inſignis coloris reſplendentis pennis veſtiuntur, nimirum plurimo aureo, dimidio fere igneo & minimo viridi mixto. In ſumma ſplendet ut Sol. In ventre pennæ albæ paucæ mixtæ. Crura nigra ſunt. Alæ nigricantes. Cauda ſeſquidigitum ferme longa, elegans & lata, conſtans pennis quibuſdam inſignis illius coloris, quo reliquum corpus, quædam ex viridi & aureo mixti coloris & per oras albæ, quædam in uno latere ſeu medietate albæ, altero virides cui tranſplendet aureus.

Septima, paulo minor quinta & ſexta ſpecie. Roſtellum habet non omnino digitum longum, coloris per totum corpus cinerei fere ut paſſer, cui hinc inde mire reſplendens rubrum inſtar Rubini perlucet.

Octava: omnium elegantiſſima. Roſtellum rectum, nigrum habet, ſemidigitum longum; linguam longam duplicatam: magnitudo & conformatio eſt ut ſecundæ ſpeciei. Totum caput ſuperius & collum ſuperius miro rubini colore fulgent ac ſi rubinus radiis ſolis illuſtraretur; Guttur autem & collum inferius merum aurum Hungaricum politum & radiis ſolis illuſtratum exhibent, ita ut impoſſibile ſit perfecte ſimilitudinem horum colorum reddere, multo minus à pictore repræſentari. Initium dorſi holoſerica nigredine tectum eſt, reliquum fuſcis pennis, quibus tamen aliquid obſcuræ viriditatis admixtum. Totus infimus venter ejuſdem cum dorſo coloris pennis veſtitur; alæ fuſco ut in reliquis ſpeciebus: prope anum maculam habet albam. Crura exilia nigra. Cauda digitum & paulo plus longa pennis conſtat brunnis rufeſcentibus (*feulemort*) quæ in extremitatibus per oras fuſceſcunt. Cauda lata, quam inter volandum egregie explicat. Alarum extremitas cum cauda deſinit.

Nona, figura & magnitudine ut prima. Roſtellum ſuperius nigrum, ſubtus ruffum. Totum

tum corpus exceptis alis, insigni illa splendet viriditate cum aureo transplendente quali secunda species in ventre. Alæ fuscæ. Cauda digitum longa, latiuscula, pennis constans coloris ut ferrum politum cæruleſcens.

Annotatio. Mentionem feci hujus aviculæ in descriptione Americæ l.v.c. 17. ubi & iconem illius addidi qualem dederat Car. Clusius. itemque lib. xv. cap. 7. Sortitur autem varia apud Brasilienses nomina præter generale *Guajnumbi*, ut *Guaracyaba*, id est, radius Solis, & *Guaracigaba*, id est, capillus Solis. Fr. Ximenes scribit à Mexicanis appellari *Huitzitzil*. Avicula est, inquit, quæ habet plumas pictas variis coloribus, è quibus mixtis & compositis cum artificio & admirabili industria faciunt barbari imagines sanctorum & aliarum rerum, atque ita conjungunt ut optime similitudinem repræsentent. Hujus aviculæ ea natura est & proprietas, quod non diutius vivat, quam flores plantarum durant, cujus melle victitat, quibus decidentibus, rostello suo se affigit arborum truncis, & sex mensibus ita immota manet, donec flores renascantur: quod tam multis testimoniis confirmatur ut de eo dubitari non debeat. Aiunt pulverem hujus aviculæ haustum curare arthritidem coralloïdem. Hæc ille. Vidimus plures ejusmodi icones artificiose ex hujus aviculæ plumis concinnatas ita dextrè ut coloribus pictæ viderentur; si autem Soli obvertas mirabiliter splendent.

CAP. V.

Iacupema. Iacamacaij. Iacurutu. Soco. Matuitui.

IACV-PEMA Brasilienſibus: Phasiani est species; paulo major gallina minore domestica nostrate. Caput illi gallinaceum haud magnum; rostrum gallinaceum: oculi nigrescentes, collum septem circiter digitos longum; corporis autem longitudo ab exortu colli ad exortum caudæ novem circiter digitorum. Caudam habet longam & latam, longam nimirum pedem. Crura longa, superiora plumis vestita & quinque digitos longa, inferiora tres aut paulo plus: In pedibus quatuor digitos gallinaceos, quorum medius è tribus anterioribus duos digitos longus. Plumis tota avis vestitur nigris, quibus brunni aliquid admixtum. Ac capitis quidem plumas in cristam erigere potest. Cingunturque illæ nigræ plumæ aliis albis in ambitu. Guttur sub capite & ad sesquidigiti longitudinem in collo plumis nudum est & rubra cute tectum. Collum totum inferius plumulis albis in nigris dispersis est variegatum, ut & totus infimus venter ac alarum medietas posterior: superiora crura & cauda solis nigris constant, cui aliquid brunni mixtum. Crura inferiora & pedes elegantis rubri coloris. Cicurantur. Carnem habent bonam. Hæc avis à clamore suo nomen accepit, clamat enim *Iacu, Iacu, Iacu.*

IAMACAII Brasilienſibus, Avicula Alaudæ magnitudine. Corpus tres digitos longum, collum plus digito, crura duos digitos, cauda fere quatuor. Caput habet parvum: rostrum digitum longum, directum, paulum deorsum inclinatum, acutum, nigrum quidem, at inferius prope exortum paululum cæruleſcens. Caput nigris vestitur pennis, uti & collum inferius, superius luteis: totum dorsum, pectus & infimus venter luteis, alæ nigris, in quorum medietate albæ insertæ, quæ maculas albas faciunt, in qualibet ala unam: ad exortum alarum tranversim per dorsum tendit nigra macula: Cauda etiam nigra. Crura & pedes fusci. Elegans est avis.

IACV-

IACVRVTV Braſilienſibus, *Bufo* Luſitanis, Noctua eſt: magnitudine æquat Anſeres: caput habet rotundum inſtar felis: roſtrum aduncum, nigrum, ſuperiori parte longius: oculos magnos, elatos, rotundos, & ſplendentes inſtar cryſtalli; in quibus interius circulus flavus verſus extrema apparet: Latitudo oculorum aliquanto major groſſo Miſnico. Prope aurium foramina plumas habet duos digitos longas, quæ inſtar aurium in acutum deſinunt & attolluntur. Cauda lata eſt; neque alæ pertingunt ad illius extremitatem. Crura pennis veſtita uſque ad pedes: in quibus quatuor digiti, tres anterius, unus poſterius verſus, atque in quolibet unguis incurvatus niger, plus quam digitum longus, & acutiſſimus.

Pennæ totius corporis variegatæ è flavo, albo & nigricante pereleganter.

ANNOTATIO. Habes duas treſve Icones ejuſmodi noctuarum, ut ita dicam, auritarum, & ſatis eleganter expreſſas, majori mole, Ornitologiæ lib. VIII. cap. 2. pagina 509. Itaque deſcriptiones conferre haud difficile eſt futurum.

SOCO Braſilienſibus, avis aquatica, cujus multæ hic obſervari poſſent ſpecies; hæc cujus Iconem addimus, magnitudinem habebat Ardeæ minoris. Roſtrum obtinet rectum, nigrum, & in extremitate acutum, duos & ſemis digitos craſſum, ubi craſſiſſimum. Caput illi inſtar Ardeæ, uti & collum pedem ongum: oculi nigri circulo aureo: alæ & cauda ſimul deſinunt: cauda enim brevis, nec ſupra quinque digitos longa: crura ſatis longa: ſuperiora quippe quatuor & inferiora totidem digitos: in pedibus porro quatuor digitos, videlicet tres anterius, unum poſterius verſum. Crura autem ſuperiora ad medietatem ſunt nuda pennis: cætera fuſca cute tecta. Caput & collum brunnis quidem pennis, ſed quæ punctulis nigris variegatæ ſunt, veſtiuntur. Per totum collum inferius ad pectus uſque tendit linea plumis albis, nigris & brunnis mixta. Dorſum & alæ nigris quidem, ſed quæ minutiſſimis punctulis flaveſcentibus variegatæ ſunt, veſtiuntur; venter quoque ad eundem modum: ſub alis denique nigræ & albo maculatæ ſunt pennæ.

MATVITVI Braſilienſibus, Avis Alaudæ magnitudine. Roſtrum habet rectum, nigrum quidem, at in exortu inferius croceum: oculos elegantes nigros. Totum caput ſuperius, collum, dorſum, alæ & cauda ſuperius coloris ſunt obſcure gryſei, & remiges alarum nigricantes. Caput inferius, guttur, pectus & infimus venter albicant, ut & crura ſuperiora, quæ mediam partem pennis veſtita, more avium aquaticarum. Supra exortũ roſtri in fronte maculam habet albam, & annulum albũ circa collum, & inferius ſemiannulum obſcure gryſeũ, huic contiguum: nam guttur totum album eſt, collum ſuperius totum obſcure gryſeum. Crura ſunt ſubluteola; digiti autem rubrum aliquid fuſci admixtum habent. Tres ſolummodo digitos habet in pedibus, omnes anterius verſos, qui in exortu cute ex parte junguntur: unguiculi nigri.

Avis hæc ad littora maris & ripas ſalſorum fluminum diſcurrit.

CAP.

CAP. VI.

Iabiru. Iabiru guacu. Manucodiata.

IABIRV Braſilienſibus, Belgis vulgo *Negro*. Avis hæc magnitudine ſuperat Cignum. Corpus illius quatuordecim digitos longum: collum totidem, & brachii humani habens craſſitiem. Caput ſatis magnum, oculi nigri, roſtrum nigrum directe extenſum, & ſuperius verſus extremitatem paulum incurvatum; undecim digitos longum, duos & ſemis latum, ver-

ſus exteriora acuminatum; eſtque ſuperior roſtri pars paulo altior & major inferiori. Caret lingua & ſub gutture ingluviem habet mediocris magnitudinis. Crura longiſſima, duos nimirum pedes: ſuperiora enim unum pedem & digitum longa, & mediam partem pennis nuda; inferiora undecim digitos. Sunt autem crura recta, nigricantia, & quaſi ſquamata, digitum medium craſſa. In pedibus digiti quatuor, tres anterius, unus poſterius verſus; quorum medius quatuor digitos longus, cæteri paulo breviores. Tota avis veſtitur albis pennis inſtar cigni aut anſeris. Collum fere totum, nimirum octo digitorum, longitudine à capite numerando, caret pennis; ac hujus medietas cum capite tegitur nigra cute, reliqua alba cute. Sed puto in cute hæſiſſe pinnulas albas, & fuiſſe abreptas. Cauda lata deſinit cum extremitate alarum.

IABIRV GVACV Petiguaribus, *Nhandu apoa* Tupinambis: Belgis **Scurvogel**, Roſtrum habet magnum, ſeptem & ſemis digitos longum, in extremitate teres & inferius incurvatum; caret lingua & roſtrum inferius canum eſt. In ſummitate capitis mitram oſſeam coloris albi & cinerei mixti gerit. Oculi nigri & pone eos aurium foramina ampla. Collum decem digitos longum, cujus medietas, uti & caput, plumis, at cute ſquamoſa cinerea eſt tecta, cujus ſquamæ albicant. Corpore æquat Ciconiam; caudam habet brevem & nigram, cum qua alæ deſinunt. Crura ſuperiora ex parte albis veſtita pennis, cætera tota cinerea, & quidem ſuperiora crura longa ſunt digitos octo, inferiora ſex aut paulo plus: digiti pedum quatuor ut in priore. Totum corpus & collum albis veſtitur pennis & à collo longiuſculæ pennæ propendent

pendent & circum. Alæ albæ, remiges illarum pennæ nigræ, rubini colore transplendente in nigro. Pellis detrahitur huic avi ac caro ejus cocta comeditur; pinguis est & sicca, boni saporis, præsertim si cocta butyro frixetur. Comedi sæpissime.

MANVCODIATA, & quidem Rex creditus; ad aspectum columbam, sed revera hirundinem æquabat. Caput habet parvum, oculos parvos, rostrum rectum, satis crassum, acuminatum, sesquidigitum longum: collum digitum longum; corporis autem longitudo à collo ad caudæ exortum vix trium digitorum & semis. Alæ supra septem longæ; cauda lata & sex digitos longa. Crura duo habet, quodlibet inferius duos digitos longum; quatuor digitos in pedibus, tres antrorsum, unum retrorsum versum more communi; medius anteriorum paulo longior cæteris; posterior etiam satis longus; quilibet ungue lunato seu adunco accipitrino forti præditus. Suntque crura & pedes satis crassi ac ad rapinam comparati. Alæ & cauda pennas habent latas & fortes digiti latitudine. Totum dorsum, infimus venter, alæ, cauda elegantis sunt brunni coloris; superius ad rostrum pennulas habet holosericum leve referentes, viridi & fusco mixtas; inferius ad rostrum similes nigri coloris. Collum superius flavi seu aurei est coloris, inferius viridis cum aureo transplendente. Pectus saturate brunnum; sub alis in lateribus inter alas & crura, exoriuntur multæ pennæ, pedem plus vel minus longæ, elegantis structuræ, quæ supra caudam longe extenduntur: sunt autem prope exortum flavi seu aurei coloris, reliqua ex albo flavescentes, brunno umbratæ seu dilute intermixtæ: inter has pennas duo quasi fila extenduntur, quodlibet longum duos pedes & amplius, ac versus extremum incurvata, obscure brunni coloris. Crura fusca sunt, unguibus magis albicantibus. Rostrum coloris est ex viridi & cæruleo mixti, versus acumen tamen albicans. *Hæc est illa avis quam alii Paradiseam vocant: cujus aliquot reperiuntur species.*

CAP. VII.

Guirapunga utraque. Guiraquerea. Facamaciri. Cariama.

GVIRAPVNGA Brasilienſibus; Avis cujus ſonus longe auditur; Turdelæ majoris magnitudinem ſuperat & columbæ fere æquat. Roſtrum habet digitum longum & latum, anterius acutum, cujus ſuperior pars paulum prominet ſuper inferiorem, ac deorſum eſt incurvatum, nigrum, naribus patentibus. Os illi amplum quod aperire poteſt uſque ſub oculos, ita ut oris apertura cum roſtro triangulum formet. Linguam habet brevem: oculos è nigro cœruleſcentes. Sub gutture autem, quod latum habet, & in collo inferiori, multas digitum longas propendentes particulas carneas nigras habet, figura ſpiculi haſtæ, vel quaſi ligulæ. Caput obſcure brunnis pennis veſtitur. Totum collum, pectus, venter, dorſum & crura ſuperiora leucopæis teguntur pennis, quibus (potiſſimum in dorſo) nigricantes admixtæ, ac verſus caudam etiam vireſcentes. Caudam habet tres digitos longam, leucopæis ac nigricantibus pennis pauca viriditate admixta. Alæ (non multum poſt exortum caudæ deſinentes) in initio ſunt nigræ, reliquam partem nigricantes, quibus obſcure vireſcentes pennæ admiſcentur.

Crura inferiora nigricant, ſuntque plus digito longa; digitos quatuor habet cum cæteris communes, nigris unguibus. Pectus bifidum eſt, ſeu convallem habet per medium ſecundum longitudinem; tracheam amplam, unde etiam fortem clamorem poteſt edere. Duplicem autem ſonum edit promiſcue, una vice quaſi quis ſecuri percuteret cuneum ferreum in ſilva *(cock, cick,)* altera autem quaſi quis campanam fiſſam tangeret *Kur, Kur, Kur*, &c. Clamat autem ſolum media æſtate, Decembris & Ianuarii initio per quinque aut ſex ſeptimanas, reliquis menſibus non auditur; unde Luſitanis *Ave de verano* vocatur.

GVIRA PVNGA fœmina; Tutdelæ noſtræ majoris magnitudine eſt & figura & eodem modo carnoſa. Caput habet latiuſculum, roſtrum quoque latum, haud longum, oris hiatus amplus quando aperitur. Roſtrum nigrum. Oculi ſatis magni. Cauda tres digitos aut paulo plus longa, nec alæ ad illius finem pertingunt. Tota avis veſtitur pennis nigricantibus, quibus fuſcæ & dilute virentes ſunt mixtæ: magis tamen fuſcus eſt in dorſo color, in gutture, pectore, & ventre magis dilute virens & mixtus ut noſtræ turdelæ. Avis eſt pinguis & copioſæ carnis. Crura & pedes nigricant, cætera nihil differunt à communi norma.

GVIRA QVEREA Braſilienſibus; Avis Alaudæ magnitudine, ſed quia longas alas & caudam habet multo longiorem, videtur major. Caput latum, compreſſum ac ſatis magnum habet, oculos magnos & nigricantes; roſtellum parvum, triangulare, compreſſum & ſuperiore parte aduncum: os amplum, longe amplius roſtro, quod apertum triangulum effornat. Ad utramque autem extremitatem roſtri ſuperioris ad latera digiti fere longitudine, in quolibet decem aut duodecim circiter ſetas craſſas ſuillas habet protenſas anterius & ad latus. Corpus haud longum, ſed rotundum fere eſt. Pedes quatuor digitis more communi conſtant, quorum medius longior reliquis; & unguiculo ſuo (quos omnes habet nigros) pectine corneo ſubtiliter ſerrato dotatus eſt. Alas longas habet, nimirum ſemipedem. Cauda octo digitos longa, conſtans in extremitate duabus pennis longioribus reliquis. Tota avis ex fuſco cinerei coloris cum maculis obſcure flavis aut albicantibus mixtis more Niſi. Circa totum collum autem pone caput annulum habet obſcure aureum. Crura cinerea ſeu fuſca. Digiti exigua pellicula connectuntur, non ita lata ut in anatibus, nam non eſt avis aquatica.

JACAMA CIRI Braſilienſibus, Avis Alaudæ magnitudine. Roſtrum rectum, acutum, nigrum habet, duos digitos fere longum: linguam brevem: oculos cœruleos: Alas breves quæ paulo poſt exortum caudæ deſinunt. Cauda autem tres & ſemis digitos fere longa, recta, ſeptem aut octo pennis conſtans. Crura ſuperiora pennis veſtita, inferiora nuda, cute flava & viridi mixta. Pedes itidem. In quolibet pede quatuor habet digitos, duos anterius, duos poſterius verſos; eſtque uterque interior, tam anterius, quam poſterius, dimidiam tantum partem longus præ exterioribus: Unguiculi nigri.

To-

Totum caput, collum ſuperius, totum dorſum, alæ, cauda ſuperius coloris ſunt viridis cum aureo & igneo mixti, ita ut mirifice reſplendeat; ejuſdem coloris annulus etiam circumdat collum. Sub gutture autem, in pectore & infimo ventre & ſub cauda obſcure flavi coloris eſt, ut cera vetuſta.

CARIAMA Braſilienſibus, Avis Ardeæ majoris magnitudine; ex aquaticarum eſt genere: in capite ſuper exortu roſtri criſtam plumatam gerit nigram cinereo mixtam, erectam. Roſtrum breve, ſuperius paulo aduncum, ex obſcuro flavo fuſcum. Oculos habet elegantes aureos, pupilla nigra, longis ſuperciliis nigris. Alæ deſinunt paulo poſt exortum caudæ. Crura habet longa, ſuperius mediam partem pennis veſtita, cætera nuda & obſcure flava: digitos tres in pedibus, medium longiſſimum, exteriorem breviorem, interiorem adhuc breviorem. Suntque digiti ad partem cute connexi. In poſtica parte pedis digitum parvum habet, altiori loco poſitum, & calcaneum rotundum more Struthionis. Ungues digitorum breviuſculi, lunati, fuſci. Totum corpus pennis veſtitur gryſeis ſeu cinereis fuſco undatis, ut in falconibus, & obſcure flavo mixto: extremitas alarum & caudæ fuſca eſt, obſcure flavo & gryſeo undata: in pectore & inferiore ventre plus habet gryſei. Caudam demiſſam, collum erectum gerit. Clamor ejus inſtar gallo-pavi fæminæ & longe auditur. Carne eſt valde probata.

CAP. VIII.

Guara. Vrutaurana. Maguari. Guarauna. Ajaia. Picui pinima. Pica cureba. Tuidara. Guacu guacu. Tapera.

GVARA Braſilienſibus (in Marahoon frequentiſſima & Rio de Ieneiro) avis eſt aquatica & terreſtris, Albardeolæ magnitudine. Roſtrum habet enſis polonici figura, longum, ex albo ſubcinereſcens: oculos nigros. Collum & corpus inſtar Albardeolæ. Alæ deſinunt cum cauda, quæ brevis & demiſſa. Crura longa, quorum ſuperior medietas pennis veſtita, reliqua nuda: digiti pedum quatuor communi modo, longiuſculi, brevibus unguibus, prope exortum cute inter ſe connexi: crura autem nuda cum pedibus coloris ex albo gryſei, uti & roſtrum.

Tota avis veſtitur pennis elegantis coloris coccinei; remiges tantum alarum nigras habent extremitates. Hæc avis primum excluſa coloris eſt nigricantis, hinc evadit cinerei, deinceps albi, ſenſim autem rubeſcere incipit & ſecundo ætatis anno coloris eſt in totum, quem *Columbin* vocant, quoque magis ſeneſcit elegantiſſimum illum colorem coccineum acquirit. Victitat piſcibus, carne, adjuncta ſemper aqua.

Braſiliani è plumis hujus avis varia componunt corporis ornamenta.

VRVTAVRANA Braſilienſibus, & *Vrutavi cuquichu Carirori*, Avis Aquilæ magnitudine. Roſtrum habet nigrum, cujus ſuperior pars adunca, prope exortum tamen flavum; oculos elegantes aureos, pupilla nigra; quos cuticula cinerea obducere poteſt, licet palpebras non claudat. Caput aquilinum quidem, ſed ſuperius compreſſum ſeu planum, in cujus ſummitate duas habent pennas nigras, duos circiter digitos longas, cum duabus parvulis ad latus quodlibet: illas autem quando vult in altum ſurrigit, atque iterum componit. Alæ paulo poſt exortum caudæ deſinunt. Cauda ei lata inſtar Aquilæ.

Caput ſuperius fuſcis tegitur pennis, quarum oræ ſubflaveſcunt: totum collum ſuperius & ad latera brunnis (ut perdix:) totum guttur cum collo inferiori eſt album, ita tamen ut albe-

albedo ad latera pennis nigris ſit variegata. Totum pectus & infimus venter, crura ſuperiora & inferiora uſque ad pedes pennis veſtiuntur albis, quibus nigræ ſquamatim admixtæ ſunt. Alæ & cauda fuſci ſunt coloris cum umbra mixti, atque oras habent ſubtiles albicantes. Remiges alarum pennæ ſunt fuſcæ & nigris undis variegatæ. In pedibus digitos habet quatuor flavos, unguibus lunatis fuſcis. Clamat *Geb, Geb*, ut pullus gallinaceus qui matrem perdidit. Rapax avis, crudam comedens carnem. Projectam ſibi avem ſive vivam ſive mortuam unguibus arripit & roſtro egregie deplumat, dein dilacerat & carnem oſſaque deglutit; unam harum diu vivam alui in munimento Mauritii ad Flumen S. Franciſci.

ANNOTATIO. Icon hujus avis haud male convenit cum Icone Nycticoracis (quam dat Geſnerus; non tamen Nycticoracis veterum, ſed vulgo ſic dicti circa Argentinam & alibi circa Rhenum, avis piſcatoriæ) niſi quod in capite tres pennas habeat.

MAGVARI Braſilienſibus; Avis Ciconiæ ſimilis figura & magnitudine, atque etiam ex parte colore. Collum habet pedem longum; Roſtrum rectum, acutum, novem digitos longum; crura longa & nuda ut Ciconia; caudam brevem, cum qua alæ deſinunt. Roſtrum in exortu ad medietatem uſque ex viridi flaveſcens, reliqua medietas extrema ex cœruleo cinerea. Oculos habet parvos, argenteos, pupilla nigra & circa eos cutem cinnabriam, ac ſimilem etiam inferius prope exortum roſtri, ſeu inter roſtrum & guttur: quam more *Senembi*, iraſcens dependere ſinit ſub gutture.

Totum caput, collum, & totum corpus albiſſimis veſtitur plumis; ac inferiori parte colli pennæ albæ illæ ſunt longiuſculæ. Cauda autem quoque alba, at ſuperius nigris aliquot pennis tegitur. Alæ in exortu albis teguntur pennis, ſed prope dorſum nigris: nigredini autem perſplendet viriditas. Crura ſunt rubra ut & pedes, quos cum Ciconia communes habet. Roſtro crepitat, ut Ciconia noſtras. Caro illius edulis.

GVARAVNA Braſilienſibus, Ruſticola aquatica, magnitudine *Iacu*. Roſtrum habet teres, paulo deorſum inclinatum, flavum, at in extremitate fuſcum, quatuor & ſemis digitos longum; corporis autem illius longitudo eſt totidem. Crura ſuperiora mediam partem pennis veſtita, ſex digitos longa: digiti pedum quatuor ita diſpoſiti ut communiter; quorum medius tres digitos longus, cæteri breviores.

Tota avis pennis veſtitur fuſcis, multa umbra mixtis. Caput autem & Collum totum ejuſdem coloris, & præterea albo punctulatum, ut in Jacu.

Carnem habet ſatis bonam, quam ſæpius comedi.

AIAIA Braſilienſibus, *Colherado* Luſitanis, Belgis **Lepelaer**: Avis figura convenicns cum Europæis, ſolo colore differens. Anſeris magnitudine. Roſtro inſtar cochlearis lato, albo: collo longo, pedibus latis. Tota alba eſt, ſed in dorſo & alis dilute incarnati coloris perſplendentis. Caro illius edulis, & ſæpe comedi. Frequens eſt ad Flumen S^ti Franciſci, & alibi paſſim in locis paluſtribus.

PICVIPINIMA Braſilienſibus; columbæ ſilveſtris ſpecies, paulo major Alauda. Roſtellum habet columbinum, fuſcum: ocellos nigros, circello aureo. Totum caput, collum ſuperius & ad latera, dorſum & alæ pennas habent obſcure cinereas ſeu lividas, oris nigricantibus lunatis. Longiores autem alarum pennæ ſeu remiges, quæ inter volandum videntur, ruffi ſunt coloris, uno latere nigricantes, ut & in extremitatibus. Cauda longiuſcula ex pennis conſtat è cinereo fuſcis, quarum & quædam nigræ & medietate exteriore albæ. Venter albas pennas habet oris lunatis fuſcis. Crura & pedes columbini albeſcentes. Carnem habent bonam, & ſunt admodum pingues.

PICACVROBA Braſilienſibus, quoque columbæ ſilveſtris eſt ſpecies, coloris cinerei cum ruffo mixti; pedibus & cruribus rubris.

Avicu-

Avicula *(cujus nomen Auctor non prodit)* passeris magnitudine & figura, tota nigra, capite tamen albo, & cauda ex multo nigro & gryseo colore mixta. Clamat *zip, zip.*

TVIDARA Brasilienses; Ululæ est species; Germanis *Schleiereule*, Belgis Kerckuyle. Capite rotundo, naso elato, & plumis compexis constrato; sub naso rostrum habet aduncum, album: oculos autem nigros. Tota avis faciei superficies, cordis, uti pingitur, habet figuram, plumulis obscure ex albo flavis, cum pauco nigro mixtis, quasi fimbria circumdata essent. Plumæ totius avis mixtæ albo & pallide flavo ac gryseo: alæ undatæ uti & cauda. Corpus subtiliter punctatum cum fusco. Describitur & à Gesnero.

GVACAGVACV Brasilienses, Lusitanis *Gaivota*, Belgis Meeuwe: Avis gallinæ vulgaris magnitudine, rostro recto, longo, crasso, flavo. Caput superius nigris tegitur pennis, ut & ultima medietas alarum & cauda. Guttur, totum collum, pectus & infimus venter, ac initium alarum sunt alba. Ova ponit in arena, gallinaceis figura, magnitudine & colore similia: quæ quidem boni sunt saporis, sed caro avis nullius est pretii.

TAPERA Brasilienses, *Andorinha* Lusitanis, Hirundinis species, nostratibus similis, ejusdem magnitudinis & eodem modo circumvolitans. Rostrum breve, latiusculum habet & nigrum: os amplum, quod aperire ultra oculorum regionem potest, ut Ibiau junior: oculos elegantes, nigros: alas longas, desinentes cum fine caudæ; quæ latiuscula est. Crura & pedes ut nostratibus. Totum caput superius, collum, dorsum, alæ & cauda pennas habent coloris ex fusco cum gryseo mixti; remiges alarum & extremitas caudæ paulo magis fusceseunt reliquis partibus. Sub gutture & in pectore grysei est coloris, cum albo mixti; venter est albus, uti & sub cauda albet. Crura & pedes fusci.

CAP. XI.

Psittacorum majorum & minorum variæ species.

PSITTACORVM in Brasilia maxima est copia & summa varietas; quos Brasilienses communi nomine vocant AIVRV. Aristoteles lib. IV. Histor. Animal. cap. x. scribit; *ea quæ ova pariunt, an somnient incertum est, manifestum vero ea dormire.* Ego utrumque adfirmo cum Jul. Scaligero in Commentar. & quod ille de suo Turdo refert & Accipitribus, ego de meo Psittaco, quem Lauram vocabam, nam sæpius de nocte seipsum expergiscens semisomnus sublocutus est. Idem lib. VIII, cap. x. scribit, Psittacum à Græcis etiam ἀνθρωπόγλωσσον vocari. Psittaci nidificant in cavis arboribus, ubi foramen extra rotundum faciunt, ac ova duo aut tria columbinis similia imponunt sine nido aliquo facto. Ova si tangas, nihilominus excluduntur, nec Psittacus ea deserit. Pullos excludunt medio Junio & fine: plumati autem pulli inveniuntur apti ad eximendum fine Julii & medietate Augusti. Psittaci juniores primum exclusi vermes crassiusculos habent, in quolibet narium foramine unum, ac præterea in summitate capitis tuberculum in quo itidem vermis crassus latet. Omnes autem vermes brevi sponte excidunt, ac locus per se sanatur. Fiunt varii coloris Psittaci à Tapuyis, deplumando juniores & cutem variis coloribus inficiendo, Lusitani vocant *Papagios contrefeitos*. Nullus Psittacorum Brasiliensium præter Curicos se manibus tangi in corpore permittit.

Prima species AIVRVCVRAV elegantissima est. Supra rostrum in capite mitellam habet eleganter cœruleam: guttur, latera capitis & superior illius pars eleganti flavo vestiuntur, totum corpus læto viridi. In alarum extremitatibus pennæ una medietate nigræ, altera croceæ, partim etiam in extremitate cœruleæ, partim hinc inde virides. In summa eleganter variegatæ. Cauda viridis, sed quando illam explicat, fimbriata nigro, rubro, cœruleo. Crura & pedes cinerei coloris. Rostrum ex cinereo fuscum. Oculi nigricantes, circulo aureo. Lingua omnibus lata & crassa.

Secunda species, priori similis, paululum aliter variegatur coloribus, nimirum in summo capite mitella flava cui albedo mixta, super oculos & in gutture clare flavo. Circa rostrum superius macula est thalassina.

Tertia species; AIVRVCVRVCA. Mitram habet in capite ex cœruleo & pauco nigro mixtam, in medio mitræ maculam flavam. Infra oculos flava, & in gutture cœrulea est macula. Viriditas in pectore, alis & dorso paulo saturatior, in extremitatibus alarum & cauda dilutior. Extremitates pennarum alæ flavæ & rubræ & Indico colore mixtæ. Cauda inferius ex flavo & viridi mixta, superius dilute viridis. Crura è cinereo cœrulescentia. Rostrum superius cinereum, in extremitatibus nigrum, ungues pedum nigri.

TVI vulgo *Perroquet.*

Prima ſpecies: magnitudine Hirundinis: in totum viridis coloris: cauda longiſſima roſtro nigro adunco.

Secunda: Tui aputejuba, viridis in totum & quidem dilutius in reliquo corpore, in ventre flaveſcens, in alis obſcure viridis. Cauda longiſſima: magnitudinis ejuſdem cum priori; oculis magnis, ſubnigris, circello ex pennis circa oculos luteo, & ſupra roſtrum, quod nigrum & aduncum, in capite maculam habet magnam ex pennis Auraici coloris.

Tertia TVITIRICA, paulo majores ſunt Guineenſibus, in totum viridis coloris, qui tamen in dorſo & alis plerumque ſaturatior, in reliquis partibus dilutior: roſtro incurvato incarnati coloris: oculis nigris; pedibus cæruleſcentibus; cauda paulum ultra extremitatem alarum protenſa. Admodum hi manſueſcunt, & cibum ex alicujus ore capiunt & manibus ſe tractari ſinunt. Item inſtar Pſittacorum garritum addiſcunt.

Quarta: magnitudine ſturni, ejuſdem coloris cum ſecunda ſpecie, ſed breviori cauda.

Quinta IENDAYA: ſunt magnitudine merulæ aut minoris Turdelæ; roſtro & cruribus nigris, oculis nigricantibus, circulo aureo, exterius albo: dorſum, alæ, & cauda, ut & anus, viridibus pennis veſtiuntur quibus thalaſſinus mixtus: extremitas alarum quodammodo nigreſcit. Totum caput, collum & pectus flavi coloris ſunt, cui luteus intermixtus.

Sexta TVIETE, magnitudine Alaudæ, in totum dilute viridis coloris. At initium alarum egregie cæruleum eſt, & omnium pennarum in alis oræ cæruleæ, ita ut complicatæ, quando quieſcit avis, maculam longam cæruleam prope oram lateralem alæ oſtentent. In dorſo ad exortum caudæ uſque etiam macula cærulea eſt. Cauda brevis. Roſtellum incurvatum, incarnati coloris. Crura & pedes cinerei.

Septima: TVIPARA Tupinambis, magnitudine Alaudæ, in totum dilute viridis coloris, cauda brevior, ita ut cum alis deſinat: Roſtro incarnato; cruribus gryſeis. Prope roſtri exortum in fronte, maculam habet ſemilunarem miniatam, quaſi coronam; quæ & inferius eſt, in cujuſlibet alæ medio lutei ſeu vranici coloris. Nidificant in cumulis à formicis relictis, qui in arboribus reperiuntur.

Pſittaci & Tui ſemper catervatim volant, nimirum bini ac bini juxta ſe invicem: Sylvæ his plenæ ſunt, & ſæpe quadringenti & quingenti ſimul volant, ſtrepitum magnum clamore excitantes. Conſident in altiſſimis arboribus: nidificant potiſſimum in mediterrancis. Caro boni ſaporis ſi aſſetur, maxime *Perroquet.*

ARARACANGA Braſilienſibus, Pſittacus maximus; majores ſunt corvis noſtratibus. Caput magnum, ſuperius planum & latum habet, oculos pulchros, cæſios, pupilla nigricante: oculos autem exterius ambit membrana alba, ut & maxillas & roſtrum inferius: hæc ſubter oculos ſemilunari forma eſt producta. Roſtrum incurvum, magnum, ſuperius albicans, inferius nigrum: linguam habet ut Pſittacus & eodem modo edit. Voces etiam quaſdam ſonare diſcit. Roſtrum ſuperius tres circiter digitos longum, altum ſeu latum: Crura & pedes ut Pſittacus habet nigros. Totum caput, collum, pectus, venter, crura ſuperiora & cauda inferius, ut & initium alarum ſuperius elegantibus rubris pennis veſtiuntur, per medietatem autem alæ tectæ ſunt viridibus, extrema autem medietas alarum uſque ad finem cœruleis ornatur. Extremitas dorſi prope anum ſuperius & cauda cœruleis conſtant, quibus aliquot brunni coloris admiſcentur. Cauda longa eſt decem circiter digitos & longe prominent ultra finem alarum.

ARARAVNA Braſilienſibus. Figura alteri ſimilis, ſed alterius coloris. Roſtrum nigrum, oculi cæſii, pupilla nigra. Cutis circa oculos alba nigris pennulis variegatur

qua ſi

quasi acu picta esset. Crura & pedes fusci coloris. Caput anterius supra rostrum mitellam habet viridibus pennis: sub rostro inferiori ambiunt guttur pennæ nigræ: Colli autem latera, reliquum guttur, totum pectus & infimum ventrem tegunt pennæ flavi coloris: Extremum caput, collum posterius versus, totum dorsum & alas exterius cœrulei. Extremitatibus alarum plumæ flavæ sunt admixtæ: cauda constat longis pennis cœruleis, quibus aliquot flavæ immiscentur. In genere autem cœruleæ pennæ interius sunt nigræ & quodammodo etiam nigredinem ad latera de se spargunt.

ANACA Brasilienſibus: Perroquet, magnitudine Alaudæ. Rostrum fuscum, aduncum. In capitis summitate epatici coloris pennæ, ad latera circa oculos brunni; guttur cinereum; collum superius & latera viridia. Venter habet pennas ex brunno rufescentes. Dorsum viride maculam habet dilute brunnam. Cauda quoque dilute brunna. In alarum initio sanguinea macula sive fimbria est: reliquum alarum viride; extremitas thalassini coloris. Crura superius viridibus vestita pennis, inferius cute cinerea, unguibus nigricantibus. Elegans plane avis.

MARACANA Brasilienſibus, avis Psittaco plane similis (cujus & species) sed major, plumæ totius ex gryseo subcœruleſcunt, clamat ut Psittacus. Fructus amat, Murucuja imprimis.

MARACANA Brasilienſibus, itidem Araræ species minor; magnitudine Psittaci, figura Araræ, cauda longa tali, rostro, & cute circa oculos. Rostrum nigrum, cutis circa oculos alba, punctulata plumulis nigris. Oculi flaveſcentes, pupilla nigra. Totum caput, collum & alæ saturate viridis coloris uti in Amurucurica; summitas capitis dilutior & quodammodo cœruleſcit. Cauda superius viridibus & in extremitate cœruleſcentibus, inferius saturate rubris constat pennis. Alæ interius etiam rubræ, exterius virides & extremitates cœruleæ obscure. In exortu cujuslibet alæ maculam habet miniatam. Super rostri exortum, superius maculam habet parvam fuscam. Crura & pedes fusci. Clamat *Oe, Oe, Oe*.

QVIIVBATVI flavus est totus, magnitudine Tuiapara; rostro incurvato gryseo, oculis nigris. Extremitas alarum obscure viridis est: cauda longa flava. Crura coloris incarnati. Facile & valde mansuescit.

PARAGVA Psittacus est niger, magnitudine Aiurucariu, pectore, dorso & ventre medietate anteriore insigniter rubro. Oculis nigris, circello rubro. Rostro fusco seu obscure cinereo. Cruribus & pedibus obscure cinereis.

TARABE Brasilienſibus, Psittacus est viridis, major quam Paragua, capite rubro & pectore atque initio alarum. Rostro & pedibus obscure cinereis.

AIVRVCATINGA Brasilienſibus, Psittacus magnitudine pulli gallinacei mediocris, totus viridis; oculis rubris & circa oculos cute alba. Rostro albo & cruribus albis. Caudam habet longam, viridem.

AIVRVAPARA Brasilienſibus, in totum convenit cum præcedenti, sed minor est.

CAP. X.

Ipecu. Urubu. Tamatia utraque. Guirajemoja. Gurraru nheengeta.

IPECV Brasilienſibus, *Corta pao* Lusitanis, Avis magnitudine columbæ. Colli longitudo duorum digitorum, corporis autem quatuor, & caudæ item quatuor, crurum fere sesquidigiti; in pedibus quatuor habet digitos, duos antrorsum, duos retrorsum versos ut in Psittacis. Caput vestitur pennis cinnabrii coloris, in quo & cristam habet instar Columbæ: collum ad rostrum usque inferius nigrum, ut & superius; in utroque autem latere linea est alba, crassa, quæ divisim ad dorsum protenditur. Alæ exterius totæ nigræ, interius albæ; cauda nigra; in ventre & cruribus superioribus pennæ sunt nigræ & albæ. Rostrum illius rectum, acutum, sesquidigitum longum, quo arborum cortices exscindit ut Picus.

URVBV Brasilienſibus, vulgo een Menscheneter; Avis rapax, magnitudine Milvii aut Nisi, pedibus gallinaceis subalbicantibus, cauda longa, & alis ea longioribus. Pennæ totius corporis sunt nigræ cum pauxillo ravi coloris hinc inde mixtæ. Caput habet parvum, figura pene gallinarum Indicarum, cute tectum paululum rugosa. In summitate autem capitis secundum longitudinem quasi dividitur cutis, & in sinistro latere capitis infra oculum crocei est coloris, supra oculum cœrulei, in summitate item, reliqua parte ex ruf-

ex ruſſo ſubbrunni. In dextro latere capitis circa oculum ſuperne & inferne crocei coloris, in ſummitate itidem, reliqua parte ex croceo albicantis.

Roſtrum habet ſatis longum, exterius aduncum, acutum, & ad medietatem uſque à capite cute obtectum ex croceo cœruleſcente. In medietate roſtri ſuperius narium foramen unum amplum tranſverſim poſitum; extremitas roſtri, quæ cute caret, eſt alba. Oculos habet elegantes rubini fere colore, pupilla rotunda nigra: palpebræ ſunt croceæ: linguam carinatam, in ambitu denticulis acutis præditam. Fætet ejus caro inſtar cadaveris: nam & cadaveribus veſcuntur, & in maxima copia ſtatim advolant in Capitania Sirigippo & Flumine S. Franciſci, quando quis beſtiam aliquam mactat. Fœda avis, ſemper macra, numquam ſatura.

ANNOTATIO. Fr. Ximenes hanc eandem avem ita deſcribit: Avis, quam Mexcani vocant *Tzopilotl*, ab aliis nationibus appellatur *Aura*; magnitudine eſt aquilæ mediocris, aut corvi, cujus ſpecies videtur eſſe; ungues habet curvos & nigros, crura parda, roſtrum Pſittaci, & ad eundem modum factum, frontem pardum & ſine plumis, cum pilis pexis & nigris ſimilibus eis qui naſcuntur in capitibus Nigritarum. Veſcuntur carnibus mortuis & ſtercore humano: Ignotum hactenus ubi nidificent, aut pullos excludant, licet frequentiſſima ſit avis in Nova Hiſpania; volat ſemper valde alte, & fundit de ſe gravem & horribilem fætorem inſtar corvorum: volant ſemper catervatim, & inſident arboribus, & junctim cadavera depaſcuntur ſine ullo certamine, atque ita ſe ingurgitant ut vix ſe levare poſſint ad volandum, & facile hinc capiantur; & quando cæteræ vident aliquam non poſſe ſe movere, adjuvant quantum poſſunt & ducunt ad aquam, nam ablutæ recuperant vires ad volandum. Ajunt plumas hujus avis crematas & in cinerem redactas, pilos ita tollere ut non renaſcantur, quod & ſtercori formicarum tribuitur & ſanguini veſpertilionum: cutis earum ſemiuſta, ſanat vulnera ſi applicetur, & ſimul caro comedatur; quæ etiam ſolet prodeſſe iis qui lue venerea laborant, uti affirmant multi Hiſpani, qui illas comederunt conſilio Mexicanorum, & ſanati ſunt, quod aliis remediis fruſtra tentaverant. Cor ſiccatum ad Solem olet muſcum. Stercus illius ſiccatus & hauſtus, pondere unius dragmæ multum prodeſt melancholicis. Dicunt Barbari, ubi ova poſuerint nidum circumdare certis lapillis, qui tranſpirabiles faciunt: ſed veriſimilior eſt opinio, pullos excludere ſub terra, & eximere paſcendos, & rurſus terra operire.

TAMATIA Braſilienſibus; Avis Alaudæ magnitudine ſeu Pici. Tota punctulata, & variegata maculis ut Turdus minor, Germanis vulgo *Ein Troſtel:* in ventre albas habet pennas, maculis fuſcis: ſub gutture autem flaveſcit uti & circa collum.

Roſtrum habet longum rubrum, ſuperius paululum fuſcum; cujus ſuperior pars paulo longior quam inferior. Supra nares ſubtiles aliquot extant pennulæ inſtar pilorum.

In pedibus quatuor habet digitos unguibus aduncis. Caret cauda. Caput illius majus quam porportio corporis requirat, uti & roſtrum.

TAMATIA itidem Braſilienſibus dicta, avis aquatica, forſan gallina. Niſi roſtrum obtinet, magnitudine yaſſana aſu: dorſo incurvato incedens & collo incurvato. Caput habet magnum, oculos magnos nigros, prope exortum roſtri exiſtentes: Roſtrum duos digitos longum, plus uno latum,

inſtar

instar anatis quidem, sed anterius acuminatum: estque superior ejus pars nigra, inferior flavescens. Crura superiora pennis nuda, satis autem longa: digiti in pedibus quatuor, quorum tres anterius, unus posterius versus, more gallinarum, suntque longi ut in **Waterhoen**. Crura & digiti coloris ex virescenti flavi. Cauda brevissima & non longior quam in Yassana. Caput nigris pennis vestitum, reliquum corpus brunnis; in ventre autem albicantes pennæ intermiscentur.

GVIRAIENOIA Brasilienſibus, Avicula magnitudine Fringillæ. Rostellum habet vix semidigitum longum & nigricans, ocellos nigros. Totum caput, collum inferius, pectus, infimus venter & dorsi medietas extima pennis vestiuntur cœruleis: collum superius & dorsi medietas anterior nigris: alæ quoque nigræ, sed quibus in initio illarum insperſæ cœruleæ; reliquæ nigræ sunt, sed oras habent cœruleas. Cauda sesquidigitum fere longa & itidem nigra, desinuntque alæ paulo post initium caudæ. Crura fusca; in pedibus quatuor digiti vulgari modo.

GVIRARV NHEENGETA Brasilienſibus; merulæ aquaticæ magnitudine aut paulo major. Rostrum habet rectum, compressum, nigrum, plus dimidio digito longum: oculos Sapphyrinos, pupilla nigra. Crura, quæ superius vestita

sunt pennis cinereis, inferius nigra cute teguntur, uti & pedes, in quibus more vulgari quatuor sunt digiti, unguibus acutis nigris.

Totum caput, collum, pectus & infimus venter pennis vestiuntur albis ad gryseum dilutum accedentibus, dorsum autem leucopæis sive cinereis. A rostro in utroque latere per oculum usque ad finem laterum capitis, macula oblonga tendit nigra. Alæ nigræ, non tamen obscure. Cauda nigerrimas habet pennas, quarum tamen extremitates sunt albæ, & superius quoque aliquot albis teguntur.

CAP. XI.

Cocoi Ardeæ ſpecies: alia ſpecies. Guiratinga. Ardeola. Iacarini. Guiratirica. Guiranheemgatu.

COCOI Brasilienſibus, Ardeæ species est elegans: Ciconiæ ferme magnitudine. Rostrum habet rectum, acutum, sex circiter digitos longum, quod in exortu ex flavo virescit: Oculos crystallinos, circello aureo: circum oculos cutem cineream. Colli longitudo quindecim digitorum; corporis decem, caudæ quinque, cum qua alæ desinunt. Crura superiora mediam partem plumata, octo digitos longa, inferiora sex & semis, cute tecta cinerea; digitos in pedibus quatuor, vulgari modo: quorum medius digitum longus, cæteri breviores omnes unguibus lunaribus, fuscis. Guttur & totum collum sunt alba, summitas capitis & latera nigri coloris cum cinereo mixti. Ejusdem coloris cristam elegantem gerit erectam; atque ab ea duæ elegantes plumæ deorsum posterius dependent, coloris ex nigro subcinerei, quælibet quinque digitos & semis longa. Anterius collum secundum longitudinem maculatum est plumis è nigro & cinereo mixtis. In colli parte anteriori & inferiori, elegantes habet plumas longas, albas, subtiles propendentes, quas in pileis gestare solemus. Totum dorsum, alæ & cauda cinerei sunt coloris diluti cum pauxillo albo mixti; superior medietas crurum superiorum

rum albis veſtitur pennis. Per dorſi autem longitudinem cinereæ plumæ extenduntur ſubtiles, elegantes, figura ſimiles illis in collo.

Caro illius bona eſt, & ſæpius comedi.

Reperitur hic & alia ARDEÆ ſpecies, Anatis domeſticæ magnitudine aut paulo major. Roſtrum habet rectum, acutum, medietate anteriore, tam ſuperius quam inferius, dupliciter ſerratum, quatuor & ſemis digitos longum. Caput & collum habet Ardeæ; oculos nigros, circulo aureo; collum pedem longum, corpus quinque digitos & ſemis, caudam quatuor cum qua deſinunt alæ. Crura tota novem & ſemis digitos longa, ſuperiora mediam partem pennis veſtita: quatuor digiti in pedibus vulgari modo. Roſtrum ſuperius eſt fuſcum, prope exortum autem vireſcit è flavo. Totum caput & collum ſuperius pennas habent longiuſculas, pallide flavas, nigro undatas; ſub gutture albicat: Collum inferius, pectus & infimus venter plumas habent albas fuſco undatas, quod in ambitu flavo eſt fimbriatum. Totum dorſum & alæ teguntur pennis fuſcis flavo undatis, & remiges alarum pennæ ſunt è nigro & cinereo, æquali parte, mixtæ, extremitatibus albis. Cauda conſtat ejuſmodi pennis qualibus extremitas alarum, ſed tranſverſim albo lineatis. Crura & pedes ſunt obſcure gryſei coloris, ungues fuſci. Caro comeditur, ſapit ut aliarum Ardearum.

GVIRATINGA Braſilienſibus, *Garça* Luſitanis, Ardeæ ſpecies, Alberdeolæ magnitudine & corporis figura. Erecte incedit, collo longo, roſtro extenſo, recto, acuto, flavo, quatuor digitos longo, cujus pars ſuperior nigra, inferior alba. Crura alta, ut Ardeæ, ſex circiter digitos longa, pedum digiti ad vulgarem modum: crura exterius (ut & digiti) ſunt flava, interius ex viridi & fuſco mixta. Per totum corpus albiſſimis veſtitur pennis: In collo elegantiſſimis plumulis albis, quæ ſubtiliores ſunt plumis Sthrutionum.

Aquatica eſt avis. Crura ſuperiora ſine pennis.

ARDEOLA columbæ magnitudine vix par: collum habet longiſſimum: Roſtrum rectum, acutum, ſuperius fuſcum, inferius ex albo flaveſcens, duos & S. digitos longum, linguam brevem, acutam. Oculos mediocres, circello aureo, pupilla nigra: Caput parvum, collum tenue, at ſeptem digitos longum, cum corporis longitudo vix ſit quatuor. Crura longa, quodlibet quinque digitos; ſuperior medietas mediam partem nuda: in pedibus digitos quatuor communi modo diſpoſitos, unguibus lunatis acutis. Color talis eſt: prope oculos ubi roſtrum inſeritur cutis melini coloris eſt: Caput ſuperius veſtitur pennis chalybei coloris pallide fuſcis inſperſis: totum collum cum pectore & infimo ventre plumas habet albas leucopæis mixtas & pallidis, ut variegatus appareat: dorſum nigrum eſt, ex parte chalybeo-fuſcum cum cerei coloris pennis mixtum. Alarum pennæ longæ virentes, in extremitate maculam habent albam, reliqua ſuperficie ex fuſco, chalybeo, cereo & leucopæo eleganter variegata. Cauda duos digitos longa, quam tegunt alarum extremitates, quæ cum illa deſinunt. Crura ſuperius leucopæo & cereo mixta. Nuda pars & pedes cute melina tecta ſunt. Vngues leucopæi. Erecta incedit avis & decenter.

IACARINI Braſilienſibus, Avis Carduelis magnitudine. Roſtellum habet craſſum, cinereum. Crura & pedes cinereos, cum quatuor digitis more vulgari. Totum corpus nigris veſtitur pennis, ſed in quibus reſplendet color inſtar chalybis politi. Alæ interius albicant. Oculi cœrulei & pone illos amplum foramen loco aurium.

GVIRA-

GVIRATIRICA Brasilienſibus, avis Alaudæ magnitudine. Roſtrum habet craſſum, rectum, ſuperius fuſcum, inferius album & paululum incarnatum. Crura cinerea cum quatuor digitis more vulgari. Totum caput cum gutture & colli inferiore & media parte egregie ſanguinei ſunt coloris: oculi cœruleſcunt; aurium foramina ampla. Latera colli, totum pectus & infimus venter albis veſtiuntur pennis. Collum ſuperius habet nigricantes, quibus paucæ albæ mixtæ. Dorſum gryſeum eſt (inſperſis nigris paucis) ut & initia alarum; reliquum alarum nigrum, ut & cauda, quæ tres circiter digitos longa: oræ laterales in alis ſunt albæ.

GVIRANHEEMGATV Tupinambis; Avis paſſeris magnitudine. Caput ſuperius luteum, & guttur: collum, pectus, & infimus venter flavi coloris: alæ ex vireſcenti & flavo mixtæ ac fuſco diſtinctæ, uti & cauda, ocelli & roſtrum ſunt nigra. Crura fuſca; hic mas egregie canens ut Frigilla, vulgo **Vincke**.

Fœmina ejuſdem magnitudinis plumis paſſerinis veſtitur, nec ita canit, ſed clamat *'tſchrip, 'tſchrip*, ut paſſer.

CAP. XII.

Curucui. Caracara. Tijeguacu. Teitei. Guiraguacu beraba. Guiracoereba. Guiraperea. Iapacani. Cabure. Andira aca.

CURVCVI Braſilienſibus; Elegantiſſima avis, fere magnitudine Picæ. Roſtrum habet breve, latiuſculum, coloris ſulfurei. Os amplum, & quando aperit triangulatum. Oculos pulchros cœruleos circulo aureo; & ſub quolibet oculo maculam cutaceam albam ut gallinæ: in palpebris ſuperius & inferius pilos nigros duriuſculos: Collum haud longum: Crura brevia & ad pedes fere plumata pennis nigris. Caudam habet quinque & ſemis digitos longam, latiuſculam. Sub roſtro inferiori in medio & ad utrumque latus quaſi barbam ſetis compoſitam nigris, ſed in quibus tranſplendet cæruleus ut in Anatum collo: ſub gutture autem plumæ tantum nigræ. Totum pectus & infimus venter egregie miniati ſunt coloris; totum dorſū & cauda ſuperius ex cœruleo & igneo ſplendide vireſcunt. Extremitas caudæ oram habet nigram: inferius autem cauda pennas habet albas, nigro tranſverſim eleganter ſtriatas. Initium alarum etiam inſigni illa viriditate ſplendet, media pars caneſcit, nimirum plumis nigricantibus, minutiſſimis punctulis canis conſparſis, ut anates mares eſſe ſolent. Vltima pars, ſcilicet longæ alarum pennæ ex fuſco nigreſcunt. Crura, uti dixi, fere tota veſtita nigris pennis, cætera cum pedibus fuſca ſunt è cinereo. Digitos habet diſpoſitos ut Pſittacus. Pennæ ſubter alas ſunt canæ.

CARACARA Braſilienſibus, *Gaviaon* Luſitanis, Niſi ſpecies, Avis magnitudine Milvii: caudam habet longam novem digitos; alarum longitudo quatuordecim digitorum, quæ tamen nondum ad finem caudæ pertingunt. Color pennarum totus eſt ravi coloris cum albis & flavis punctulis: cauda albo & fuſco eſt variegata. Caput accipitrinum, roſtro adunco, mediocriter magno, nigro. Crura habet lutea, pedibus accipitrinis, unguibus ſemilunaribus nigris acutiſſimis & longis. Avis gallinis valde infeſta.

Habui aliam ejuſdem magnitudinis, & colore pennarum ut præcedens, ſed pectus & venter erant alba. Oculi aurei, & cutis circum eos flava. Crura lutea.

TIIEGVACV Braſilienſibus, Avicula paſſeris magnitudine, aut paulo major. Roſtellum habet breve, triangulare, latiuſculum, nigrum: ocellos ſapphyrinos: Crura & pedes cerei coloris, unguiculis fuſcis, digiti diſpoſiti more vulgari. Tota avicula veſtitur pennis coracinis: at in ſummitate capitis maculam habet cylpeiformem ſplendentis ſanguinei coloris. Totum dorſum autem fere & utramque alam ſuperius ad partem obtendit macula nigro-cærulea. Cauda brevis & nigra.

TEITEI Braſilienſibus; quam etiam vocant *Guiranhemgeta* & *Guraundi*. Avicula rubeculæ magnitudine. Aviario includitur pro canora ave, ſed pipit tantum ut Rubrica, Germanis *Gimpel*. Veſcitur paco & mamao. Roſtrum habet breve, craſſiuſculum, nigrum. Caput, collum ſuperius, alæ & totum dorſum & cauda nigris veſtiuntur pennis, quibus aliquid cœrulei admixtum, ita ut ſplendeant inſtar chalybis politi. Guttur, collum inferius, pectus, totus infimus venter & crura ſuperiora ſunt lutea: ad exortum roſtri ſuperioris poſt nares maculam habet è pennis luteis. Crura & pedes fuſci ſunt coloris; & hic eſt mas.

Fœmina proportione & magnitudine plane reſpondet mari, eodem roſtro & iiſdem cruribus; ſed color plurimum differt; eſt enim viridis ut Acanthis. German. *Zyſchen*. Alæ ac caput cum collo ſuperius paulum fuſceſcunt & cœruleſcunt mixtim. Delectantur hæ aviculæ quinque aut ſex conjunctim Aviario includi.

GVIRAGVACVBERABA Braſilienſibus: Avis carduelis magnitudine. Collum inferius, dorſum & ventris extremitas lutei ſeu aurei eſt coloris; caput ſuperius & collum, dorſi medietas anterior, alæ & cauda dilute viridis. In alarum extremo fuſcæ pennæ mixtæ ſunt. Sub gutture ad oculos uſque maculam habet magnam, nigram. Roſtellum habet rectum, acutum, flavum, ſuperna parte paulum nigricans. Crura & pedes fuſci coloris.

GVIRACOEREBA Braſilienſibus, Avis Fringillæ magnitudine. Roſtellum habet nigrum, tres quartas partes digiti longum, acutum & paululum deorſum flexum: oculos nigros, linguam multipliciter fiſſam: in capite ſuperius mitellam thalaſſinis pennis; reliquum caput, guttur & totum collum inferius, pectus & totus infimus venter, cum dorſi medietate poſteriori cœruleis veſtiuntur pennis, lacteſcentibus, & à pectore per initia alarum ad dorſum, ubi incipit cœruleus color, linea lata cœrulea tranſit tranſverſim per exortum alarum: totum autem collum ſuperius cum medietate dorſi anteriore profunde nigris ſubtilibus holoſericis veſtitur plumis. Cauda ſeſquidigitum longa eſt & nigra. Alæ magnæ, quæ ad medietates laterales flaveſcunt. Flavedo autem illa tegitur nec videri poteſt quando avis conſidet, quando vero volat alæ ex nigro & flavo eleganter ſtriatæ videntur; interius alæ ferme totaliter flavæ ſunt. Crura ſuperiora pennis nigricant, & cœrulea quodammodo ſunt, inferiora nuda & cinnabrii coloris una cum pedibus, unguiculi in pedibus nigri. Habent autem pedes digitos quatuor vulgari modo diſpoſitos.

GVIRAPEREA Braſilienſibus; Avis Alaudæ magnitudine. Roſtrum habet breve, craſſiuſculum, nigricans. Caput ſuperius & collum, totum dorſum & infimus venter, pennas habent obſcure flavi coloris, ut cera citrina: caput inferius, guttur & collum inferius cum pectore nigras; quales & paucæ in ventre flavis ſunt intermixtæ. Cauda duos digitos longa & præterit alas: Conſtat autem cauda & alæ pennis fuſcis & nigricantibus, quarum quælibet cum laterali extremitate thalaſſina, ita ut fuſcæ alæ thalaſſino videantur ſtriatæ. Cauda itidem. Crura ſuperiora etiam cerei coloris; inferiora cum pedibus obſcure cinerei; digiti quatuor modo vulgari, unguibus nigricantibus.

JAPACANI Braſilienſibus, Avis magnitudine *Bemtere* aut *Schanepue*. Roſtrum habet nigrum, oblongum, acuminatum & paulum deorſum incurvatum; oculos aureos, pupilla nigra. Caput veſtitur pennis nigricantibus, collum ſuperius, dorſum, alæ ex umbra & nigro mixtis. Cauda ſuperius nigricans, inferius albo maculata eſt: Pectus & totus infimus venter ac crura ſuperiora ex albo & flavo mixta, ac lineis ſeu ſtriis tranſverſis nigricantibus intertexta. Crura fuſca. Digiti in pedibus quatuor vulgari modo, unguibus acutis & nigris.

CABVRE Braſilienſibus; Noctuæ ſpecies: avis magnitudine Turdelæ. Caput habet rotundum,

dum, roſtrum breve, aduncum, flaveſcens, duo foramina narium; oculos pulchros, magnos, rotundos, flavos, pupilla nigra: ſub oculis & ad latera roſtri multos habet pilos, longiuſculos, ſuſcos. Crura brevia, totaliter pennis veſtita, flava, uti & pedes: in iis autem quatuor digitos more vulgari, unguibus ſemilunaribus, acutis, nigris: caudam latam, prope cujus exortum alæ deſinunt. In toto capite, dorſo, alis, cauda, coloris eſt umbræ dilute: ac in capite & collo minimis, in alis majoribus maculis albis variegatur. Cauda vero albo eſt undata. Pectus & infimus venter albicant & maculis umbræ dilutæ variegantur. Facile manſueſcit. Collum ita circumagere poteſt, ut roſtri acies exacte dorſi medietatem oſtendat. Ludit cum hominibus inſtar ſimiæ & varios mimos facit adſpectu ſuo, & crepitus roſtello; præterea pennas ad latera capitis erigere poteſt ut cornicula ſeu auriculas repræſentent. Victitat carne cruda.

ANDIRA ACA Braſilienſibus, Veſpertilio cornutus. Multi hic reperiuntur in Palmis nuciferis degentes; paulo majores noſtratibus, præpingues, cinerei coloris, mollibus & longioribus pilis, auribus latis: in ſingulis pedibus habent quinque digitos, acutis unguibus armatos. Dentes candidi, & ſupra naſum corpuſculum, ejuſdem cum auribus longitudinis, ſatis grande ex materia qualis illius rictus, flexile ſeu mobile. Alarum longitudo æquat ſemipedem Rhynlandicum.

ANNOTATIO. Vide Car. Cluſium, Exoticor. lib. v. cap. 1. Ejuſdem autem generis cum hoc noſtro ſunt de quibus ſcribit Oviedus, in inſula D. Joannis valde pingues reperiri, quibus aquæ ferventi immerſis & excoriatis incolæ veſcantur; nam paſſeribus non minus albos eſſe, nec minus, ut aſſerunt, boni ſaporis.

CAP. XIII.

Macucagua. Columbæ ſilveſtris ſpecies. Anas ſilveſtris. Urubitinga. Mareca utraque. Tiieguacu parvara. Tangara utraque.

MACVCAGVA Braſilienſibus: Gallinæ ſilveſtris ſpecies, magnitudine Gallinæ noſtratis vel etiam major. Roſtrum habet nigrum, plus ſeſquidigito longum, anterius paulo incurvum ut perdicis: in roſtri medietate duo narium foramina ampla; oculos nigros, poſt eos aliquanto ſpacio aures more Gallinarum: corpus craſſum, Alæ cum eo deſinunt, nullam enim habet caudam. Crura inferiora nuda, duos & ſemis digitos longa; in pedibus tres habet digitos antrorſũ verſos, craſſiuſculos, unguibus brevibus, obtuſis. Calcaneus rotundus ut in Struthione, & paulum ſupra illum breviuſculus digitus verſus interiora, ungue obtuſo. Totum caput & collum punctulatum eſt obſcure flavo & nigro, ſub gutture albicat. Pectus, venter & dorſum obſcure cinerei ſunt coloris. Alæ umbræ coloris per totum undatæ nigro, præter remiges pennas, quæ totaliter nigræ. Crura ſuperiora pennis veſtita uti venter, inferiora cæruleſcunt cum pedibus, ungues gryſei. Carnoſa admodum eſt avis, & tantum carnis habet quantum duæ Gallinæ domeſticæ vix habeant; eſtque boni ſaporis. Sub cute craſſa & pingui cuticulam habet aliam qua caro tegitur. Victitat variis fructibus qui ex arboribus ſilveſtribus decidunt. In ventriculo illius inveni fabas ſilveſtres, ſemina Araticu. Humi currit, nam pedes inepti ad arbores ſcandendum. Ova ponit Gallinaceis paulo majora, coloris cæruleo-viridis.

COLVMBÆ Silveſtris ſpecies ex inſula S. Thomæ allata, noſtratum magnitudine & figura: ſed roſtro ſuperius aduncо & coloris in medietate anteriori tota cærulei, cum albo & pauco flavo mixti, in poſteriore medietate tota ſanguinei: oculi nigri circulo cæruleo: pennis tegitur per totum viridibus ut Pſittacus: remiges alarum ex viridi fuſceſcunt; ut & extremitas caudæ: ſub ano flavas habet pennas. Crura & pedes eleganter crocei coloris, ungues autem fuſci.

ANAS Silveſtris, magnitudine anſeris, Roſtrum habet nigrum, crura fuſca uti & pedes. Tota nigra eſt, exceptis principiis alarum, quæ alba; nigredini tamen illi viridis color tranſplendet. Criſtam in capite gerit nigris plumis conſtantem, & maſſam carnoſam corrugatam, rubram ſupra roſtri ſuperioris exortum. Cutem quoque habet rubram circum oculos. Caro bona &

na & copioſa. Figuntur plerumque in altis arboribus conſidentes; nam poſt lotionem in aqua frigida altas ſubeunt arbores, captandi aëris & Solis cauſa.

VRVBITINGA Braſilienſibus; (ſed dubito adhuc de hoc nomine, nam nobilior eſt hæc avis quam Urubitinga) avis aquilæ ſimilis, anſeris ſemeſtris magnitudine. Roſtrum habet craſſum, aduncum, nigrum; & circa nares cutem flaveſcentem: oculos magnos, ſplendide aquilinos: Caput groſſum; crura & pedes luteos; in pedibus quatuor digitos vulgari modo diſpoſitos; unguibus lunatis, longis, nigris: Alas amplas: caudam latam. Tota veſtitur plumis fuſcis & nigricantibus; per alas autem undatim quaſi cinereus miſcetur. Cauda novem digitos longa, ad ſex alba, in extremitate ad tres nigricans, in extremitate tamen rurſus minimum eſt albi. Egregiæ ſtaturæ eſt avis.

MARECA itidem anatis ſilveſtris ſpecies, ſed parva. Roſtrum habet anatinum fuſcum, ad cujus exortum in utroque latere macula rubra. Caput ſuperius eſt leporini gryſei coloris, latera capitis ſub oculis tota alba; totum pectus & infimus venter ligni querni ſecti colorem obſcure æmulatur, variegati præterea punctulis nigris. Crura & pedes nigri. Cauda gryſea. Alæ elegantes, in exortu ex gryſeo ſubfuſceſcentis coloris, remiges autem ſunt in uno latere prioris coloris, tota autem medietas extrema dilute bruneſcentis, qualis in pedibus eſſe ſolet, in medio autem coloris viridis tranſplendentis, cum fimbria nigra, qualis in anatum collis. Caro valde bona.

MARECA alia ſpecies, ejuſdem cum antecedente magnitudinis & figuræ. Roſtrum habet nigrum ſplendens: ſummitas capitis, collum ſuperius, totum dorſum umbræ coloris cum fuſco mixti. Sub gutture albicat. Oculi nigri & ante quemlibet macula parva rotunda, plumis ex albo flaveſcentibus. Totum pectus & infimus venter obſcure gryſei coloris cum aureo mixti. Cauda nigra. Alarum pennæ fuſcæ quibus viride tranſplendet: & mediæ pennæ alarum eximia viriditate & cæruleo in fuſco tranſplendent, hic & undam nigram habent, extremitas autem remigum tota eſt alba. Crura & pedes inſigniter rubri ſeu miniati coloris. Aſſata avis pedibus apprehenſa manus & linteamina tingit colore miniato ſanguineo. Boni ſaporis habent carnem, ſed paulum amaricantem.

TIIEGVACVPAROARA Braſilienſibus; Avis Alaudæ magnitudine. Roſtrũ habet breve, craſſum, ſuperius fuſcum, inferius albicans. Caput ſuperius, latera ejus & guttur ac collum inferius habent pennas flavas, ſanguinei coloris pennis punctulatas (& hæc fœmina quidem, mas enim hæc tota habet ſanguinea.) Collum ſuperius & totum dorſum cinereas, umbra aliquatenus mixtas: Alæ fuſcas oris albeſcentibus præditas, ut & cauda; ſed alæ teguntur cinereis, dorſum maximam partem exceptis extremitatibus. Latera colli, pectus & totus venter & crura ſuperius albis teguntur pennis. Crura inferiora & pedes fuſci ſunt coloris; quatuor digiti more vulgari poſiti. Ocellos habet nigros.

TANGARA Braſilienſibus; (reperiuntur ejus aliquot ſpecies colore variantes.)

Prima elegans, magnitudine Fringillæ. Roſtrum habet rectum, craſſiuſculum, nigrum: oculos nigros: crura & pedes ex cinereo fuſcos: ſupra roſtri exortum ſuperne maculam è pennis nigris. Totum caput & collum ſplendentibus viridibus ſeu thalaſſinis pennis veſtiuntur. Initium dorſi inſtar collaris ambiunt nigerrimæ pennæ: dorſum autem ſub alis uſque ad exortum

exortum caudæ veſtitur plumis luteis. Totus infimus venter egregie cæruleſcit. Alæ nigræ ſunt & earum extremitates laterales cœruleæ, ita ut totaliter cœruleæ appareant complicatæ & ſola extremitas nigra videatur. Initium alarum exterius etiam thalaſſinis pennis nitet, & cuique alæ ſuperius in dorſo ſeu in extremitate ſuperiori laterali flavæ pennæ ſunt mixtæ. Caudam habet latam, ſeſquidigitum circiter longam, nigram pennis, ſed quarum extremitates laterales cœruleæ ſunt: extremitas caudæ eſt nigra. Includitur caveæ & clamat *zip*, *zip*, ſeu ut Rubrica Germanis *Gympel*, Veſcitur farina & pane.

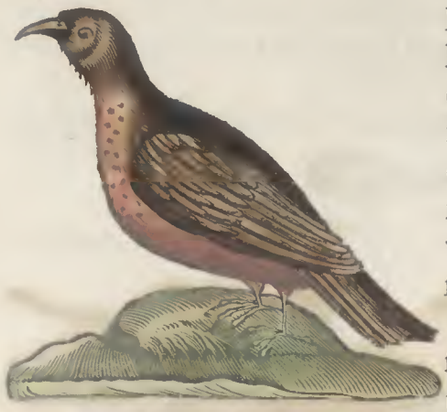

Secunda ſpecies: figura & magnitudine paſſeris noſtratis. Roſtellum habet ex flavo fuſcum, latiuſculum, in extremitate acutum, cujus inferior pars multo brevior ſuperiore: ocellos nigros. Totum caput, egregie miniatis tegitur pennis, totum reliquum corpus cum alis & cauda ſplendide nigris. Crura ſuperiora albis pennis & in latere exteriori maculam oblongam miniatam habent, quaſi ſanguine maculata. Crura inferiora & pedes cinerei ſunt; in pedibus digiti quatuor more vulgari. Cauda brevis digitum longa, & alæ prope illius exortum deſinunt.

CAP. XIV.

Anhima. Pitangua guacu. Atingacu camucu. Guira acangatara.

ANHIMA Braſilienſibus: Avis aquatica ex rapacium genere, major Cigno. Caput habet haud magnum, Gallinaceo ſimile & roſtro nigro: cujus ſuperior pars paulo longior inferiori & in extremitate deorſum incurvatum: oculos pulchros aureos, pupilla nigra & exterius nigro circulo. In capite prope exortū roſtri cornu gerit erectum, extremitate ſua antrorſum verſus incurvatum, paulo plus quam duos digitos longum, craſſitiei chordæ majoris in viola majore, rotundum quaſi tornatum eſſet, coloris albicantis ſeu oſſei: circū cornu plumellæ ſubtiles breves eriguntur albæ & nigræ. Collū habet plus ſeptem digitis longum, reliquum corpus ad caudæ exortum fere ſeſquipedem: Alas ampliſſimas, utpote quarum plumarum longitudo ſeſquipedem ſuperet. In cujuſque alæ antica parte duo cornua recta triangulata ex ipſo oſſe alæ enata obtinet, craſſa minimi digiti apicem & conicæ triangulatæ figuræ. Eſt autem quodque anteriorum digitum longum, poſteriora paulo breviora coloris fuſci. Caudam habet decem digitos longam, inſtar anſerinæ latam. Crura ſuperiora quatuor digitos longa & quoad medietatem inferiorem pennis nuda: inferiora quinque digitos longa: fere duos craſſa. In quolibet pede quatuor digitos obtinet more Gallinarum diſpoſitos, quorum medius trium anteriorum quatuor & ſemis digitos longus, reliqui duo tres & ſemis: poſterior autem fere duos: quilibet unguem habet corniculatum nigrum, digitum longum & in poſterioribus digitis paulo longiorem. Cute fuſca & ſquamoſa teguntur & digiti & crura nuda. Capitis vertex plumulis variegatus eſt albis & nigris: ad latera, in gutture & colli medietate ſuperiori nigricat, inferior medietas colli & pectus variegantur albis, cinereis & nigris pennis. Venter inferior albas in totum habet pennas, ad latera ſub alis & in dorſo ſunt nigræ, ſed quibus albæ hinc inde permiſcentur. Cauda eſt nigra; alæ etiam nigræ exceptis oris extremis (prope oſſa) ubi ex albo flaveſcentibus pennis variegatæ ſunt. Terribilem clamorem edit *vyhu, vyhu*, vociferando. Numquam ſola invenitur,

tur, ſemper par mas & fœmina junctim incedunt & una mortua altera à ſepultura numquam diſcedit. Cornu quod in capite gerit remedium eſt contra venenum ſi in vino per noctem infundatur. Idem remedium eſt contra ſuffocationem uteri & in difficili partu. Hæc quam deſcripſi fœmina eſt: mas duplæ magnitudinis. Nidum ſuum facit è luto ad caudices arborum ſuper terram, figura furni.

PITANGVA GVACV Braſilienſibus, *Bemtere* Luſitanis, magnitudine æquat ſturnum. Roſtrum habet craſſum, latum, pyramidale, paulo plus digito longum, exterius acuminatum; caput compreſſum ac latiuſculum; collum breve quod ſedens contrahit: corpus fere duos & ſemis digitos longum: caudam latiuſculam, tres digitos longam, crura & pedes fuſcos; quatuor digitos more vulgari. Caput, collum ſuperius, totum dorſum, alæ & cauda coloris ſunt è fuſco nigricantis, pauxillo viridi admixto. Collum inferius, pectus & infimus venter habent flavas pennas: ſuperius autem juxta caput corollam (quaſi monachicam) albi coloris. Sub gutture ad exortum roſtri albicat. Clamat alta voce. Belgæ dicunt **Gietjen-buyk**.

Quædam harum avium in ſummitate capitis maculam habent flavam, quædam ex parte luteam; vocatur à Braſilienſibus Cuiriri, alias per omnia Pitanguaguacu ſimilis.

ATINGACVCAMVCV Braſilienſibus, Avis Turdelæ fere magnitudine. Caput habet ſatis groſſum, collum mediocriter longum; corpus tres digitos longum: Roſtrum paululum aduncū, coloris ex viridi & flavo mixti: oculos ſanguineos, pupilla nigra. Crura cinerea mediocris longitudinis, ſuperius pennis veſtita: in pedibus digitos quatuor, vulgari modo: caudam longiſſimam nimirū novem digitos longam, decē circiter pennis conſtantem, quarum quædam inferiores ſunt breviores ſuperioribus. Totum caput, collum, dorſum, alæ & cauda pennas habent brunnas ſeu fuligineas, quæ in cauda paulo ſaturatiores ſunt reliquis; extremitas cujuſlibet pennæ caudæ ſemidigitum longa, alba eſt & inter album & ruffum nigro umbrata: guttur, pectus & infimus venter ac ſuperiora crura cinereis pennis veſtiuntur. In capite longiuſculas habet pennas, quas inſtar duorum cornuum poteſt ſurrigere. Elegans avis ob longitudinem caudæ.

GVIRAACANGATARA Braſilienſibus. Avis Picæ variæ magnitudine. Roſtrum habet digitum longum, cujus ſuperior pars paulum adunca, totum autem obſcure flaveſcit: oculos cryſtallinos, circulo fuſco: collum duos digitos longum, corpus tres. Cauda longiſſima, nimirum octo digitos, conſtans octo pennis rectis. Crura ſuperiora pennis veſtita & ſeſquidigitum longa, ut & inferiora: in pedibus digiti quatuor, more pſittacorum, & quidem verſus interiora ſunt duo breviores, verſus exteriora duo longiores in quolibet pede. Totum caput pennis veſtitur quæ in medio ſecundum longitudinem (proxime ſcapum) fuſcæ, in lateribus flaveſcentes, ut criſta. Collum & alæ è contrario pennas habent in medio flaveſcentes, & ad latera fuſcas; extremitas alarum fere plane fuſceſcit. Totus venter, dorſum (exceptis alis) crura ſuperiora & exortus alarum, ad trium & ſemis digitorum longitudinem pennis conſtant ex albo pallide flaveſcentibus, reliquum caudæ fuſceſcit, extremitas autem albas oras habet. Crura inferiora & pedes thalaſſini ſunt coloris. In capite longiores pennæ in criſtam eriguntur. Ingentem in ſilvis excitat clamorem.

CAP.

CAP. XV.

Matuitui. Aracari. Tucana. Anhinga. Ipecati apoa. Pullus gallinaceus monſtroſus. Immominatæ tres.

MATVITVI Braſilienſibus, avis ſturni magnitudine. Brevi collo, pectore forti, cruribus brevibus, cauda duos & ſemis digitos longa. Roſtrum habet rectum, forte, cujus ſuperior pars paulum prominet acumine inclinato, cinnabrii coloris. Totum caput, collum ſuperius, dorſum, alæ & cauda conſtat pennis fuſcis pallide flavo maculatis; apparentibus partim punctulatis ut in Niſo. Sub gutture flavas habet pennas. Pectus & venter albis veſtiuntur, quæ fuſco ſunt punctulatæ. Crura obſcure cinereſcunt.

ARACARI Braſilienſibus: avis magnitudine picæ martiæ. Roſtrum habet quatuor digitos longum, ſeſqui latum ſeu altum, tres & ſemis craſſum, ubi craſſiſſimum, paulum deorſum incurvatum, inſtar gladii Turcici & in extremitate acutum inſtar pſittacini; eſtque ſuperior pars paulo longior inferiori. Roſtrum ſuperius & inferius plus mediam partem ab extremitate numerando ſerratum dentibus: ſuperior pars roſtri major inferiore; eſt autem roſtrum canum, leviſſimum, levius ſpongia, ſuperius album, linea in ſummitate craſſa nigra ſecundum longitudinem diſtinctum: inferior tota eſt nigra; totum inſeritur in caput triangulatim, & ubi inſertio eſt linea triangulatim alba circumſcriptum. Linguam habet quatuor digitos longam, leviſſimam, aſpectu plane pennam referentem, aut etiam plumata eſt & nigra (ſi pennam habere lingua dici poſſit.) Caput non ita magnum habet, latum, compreſſum: oculos magnos, pupilla nigra, circulo flavo, reliquas extremitates nigras. Collum haud longius pſittacino. Corpus à colli exortu ad caudam uſque quinque circiter digitos longum: Cauda inſtar picæ latiuſcula & ſex digitos vel paulo plus longa. Crura & pedes nigricantes ex viridi, Pſittacorum ſimiles, duos digitos habent anterius, quorum unus longior altero, duos retro, itidem inæqualis longitudinis; ungues incurvati, fuſci ſeu nigri. Crurum ſuperiorum longitudo duorum digitorum, inferiorum ſeſqui. Totum caput & collum uſque ad initium pectoris nigras habet plumas, & ubi deſinunt, circulariter finiuntur: Pectus vero & infimus venter totus eleganter flavis veſtiuntur pennis, cum pavonino mixtis: per pectus autem tranſverſim linea digitum lata ſanguinei coloris ducta eſt ab uno latere uſque ad alterum. Totum dorſum, alæ: cauda & crura ſuperiora veſtiuntur pennis ex nigro viridicantibus, uti in noſtratibus picis color eſſe ſolet: extremitas dorſi ante initium caudæ etiam ſanguinei coloris, plus uno imperiali in circumferentia. Alæ deſinunt ad exortum caudæ & interius è cinereo ſunt ſubfuſci coloris. Roſtrum interius eſt nigrum. Avis hæc quaſi ſuum nomen profert, clamando acuto ſono ſed non admodum clangoſo *Aracari*.

TVCANA ſive *Toucan* Braſilienſibus: avis picæ aut palumbi magnitudine. Ingluviem habet ſub pectore, tres aut quatuor digitos tranſverſos latam, crocei coloris & miniatis plumis circum oras diſtincta: pectus flavum, reliquum corpus nigrum. Roſtrum habet ingens & nonnumquam palmum longum, exterius flavum, interius læte rubens. Cicuratur ita ut ſub tecto pullos ſuos excludat. Mirum autem videri poſſit; quomodo tantilla avis tam grande roſtrum ferat, ſed leviſſimum eſt & valde tenerum.

ANNOTATIO. Hanc avem deſcripſi ex Auctore Luſitano ; Americæ deſcript. lib. XV. cap. 7. Vnde hæc Auctor noſter hauſit pene ad verbum ; ſed prætermiſit pennarum colorem; eſt enim flavo pectore, reliquo corpore pene nigro: quanquam habui plures illius exuvias, in quibus egregie miniatæ plumulæ intermixtæ erant. Habeo & roſtrum avis itidem leviſſimum & magnæ molis, quod ſuperiori parte eminens cornu habet è ſuperiori parte roſtri enatum, & cavum, coloris incarnati, uti & roſtrum: non poſſum autem affirmare utrum è Braſilia an vero India Orientis ſit allatum : & noſtri qui in Braſilia vixerunt non meminerunt ſe ibidem vidiſſe : Tucana autem ibidem frequentiſſima eſt, præſertim verſus meridiem & Flumen de Ienetro.

ANHINGA Braſilienſibus Tupinamb. Mergi aquatici ſpecies elegans; corpus excepto collo, anatis domeſticæ Europeæ habet magnitudine: roſtrum rectum, haud craſſum, acutiſſimum, tres digitos longum, & per roſtri medietatem anteriorem tam ſuperius quam inferius duplicem ordinem acutiſſimorum hamulorum retro verſorum: caput parvum, longiuſculum, ſerpentini æmulum, paulo plus ſeſquidigito longum: Ocellos nigros, circulo aureo: collum tenue, teres, pedem longum, corpus autem tantum ſeptem digitos: crura brevia, ſuperiora duos digitos longa, pennata, inferiora vix ſeſquidigitum; quatuor digitos, tres anterius verſus, membranis junctos more anatum aut corvi aquatici, quartus digitus brevior ad latus inferius extenditur, itidem membrana reliquis connexus; unguibus lunatis omnes acutiſſimis: Caudam latam, decem digitos longam, duodecim pennis conſtantem; alæ circa medietatem caudæ deſinunt.

Roſtrum gryſeum eſt & poſt exortum paulum flaveſcit. Caput totum & collum plumulis ſubtiliſſimis tegitur ad tactum holoſericum referentibus; coloris in capite & collo ſuperius ex gryſeo ſubflaveſcentis: ſub gutture & in collo inferius gryſei coloris, ut pelles illæ (*verhfelle* vocant) ex quibus mitræ fiunt mulieres, & ad tactum & adſpectum illius pellis pilos refert. Totum pectus & infimus venter & crura ſuperiora plumis mollibus veſtiuntur coloris argentei: initium dorſi pennis fuſcis, ſed quarum quælibet in ſui medio maculam habet oblongam ex albo pallide flavam, ita ut punctulatim appareat: reliquum dorſi nigras habet pennas. Alas obtinet longas, quarum initium totum ejuſmodi brevibus pennis tegitur uti initium dorſi, ſequitur ordo mediam partem, id eſt, uno latere canarum, altero nigrarum: remiges autem nigræ ſunt. Cauda nigris ſplendentibus pennis conſtat, quarum extremitas gryſea. Crura & pedes ex obſcure flaveſcente gryſei ſunt coloris. Solertiſſima in capiendis piſcibus: nam more ſerpentum contracto prius collo ejaculatur roſtrum in piſces, ac unguibus eos prehendit. Carnem illius comedi, ſed haud multo melior eſt quam caro Lari.

IPECATI APOA Braſilienſibus: *Pata* Luſitanis, id eſt, Anſer, nobis Anas ſilveſtris, magnitudine anſeris octo vel novem menſium, figura plane ut noſtrates anates. Venter & interior pars caudæ, collum totum cum capite pennas habet albas, dorſum uſque ad collum, alæ & ſummitas capitis nigras, cui viriditas mixta ut in noſtrarum anatum collis. In collo & ventre albis pennis nigræ paſſim ſunt inſparſæ. In his differt à noſtratibus, quod ſit primo major: ſecundo roſtrum anatum quidem, ſed nigrum & in extremitate aduncum. Tertio ſuper roſtrum criſtam gerit carneam, craſſam, latam & rotundam fere, nigram, albis maculis inſignitam. Criſtæ altitudo eadem; inter criſtam & roſtrum (in ſummitate nimirum roſtri) foramen tranſverſum magnitudine piſi eſt, ab utroque latere conſpicuum, quod narium vice fungitur. Quarto pedum & crurum color non ruber ſed è cinereo fuſcus.

Carnem

Carnem multam & bonam habet, nam ſæpiſſime comedi. Reperitur paſſim ad fluvios.

Alium habui per omnia ſimilem priori, excepto quod longiores illæ pennæ in alis inſigni brunno ſplendebant colore. Puto marem hunc eſſe, alteram fœminam.

ANNOTATIO. Geſnerus pene ſimilem dedit iconem ſub nomine Anatis Indicæ cujus picturam ſe à Cardano accepiſſe memorat. Sed color pennarum nonnihil differt ab Auctoris noſtri deſcriptione.

PVLLVS gallinaceus monſtroſus, magnitudine pulli recens excluſi. Caput habebat anaticum, ſuperius tamen magis in acumen deſinens; roſtrum anaticum latum, cujus ſuperior extremitas deorſum inflexa: ocellos parvos, collum breve: alas parvulas juxta priora crura poſitas: quatuor crura gallinacea: carebat pectore, quippe eo loco quo pectus eſſe debebat duo crura habens, quodlibet ſuperius tres quadrantes digiti longum, inferius quadrantem; & in ſingulis quatuor digitos gallinaceos. Poſteriora duo crura ejuſdem figuræ & longitudinis cum anterioribus mire poſita erant, ſiniſtrum quidem more naturali, dextrum vero in exortu ſuo ſiniſtro erat adnatum & quaſi ſurſum vergebat, eo modo quaſi duo ſiniſtra crura fuiſſent, & unum dextrum loco ſiniſtri in exortu fuiſſet adglutinatum: atque ideo urypigio carebat, quia nullum intervallum inter crura hæc poſteriora, & caudæ loco ipſi ſiniſtro cruri exterius longiuſculi pili caneſcentes erant adnati. Pedes habebat gallinaceos & digitos eodem modo diſpoſitos: ſed quilibet pes totus inverſo ordine poſitus erat, ita ut inferior pars eſſet ſuperior & ſuperior inferior, unguiculique etiam ſurſum non deorſum vergebant. Totum caput, collum, venter, alæ, dorſum & ſuperiora crura non veſtiebantur pennis, ſed pilis nigris ſemidigitum longis, qui ſub ventre & gutture paululum caneſcebant. In ſumma plane monſtroſus pullus. Crura inferiora & pedes fuſci coloris, uti & roſtrum, vitalia viſcera habebat gallinacea, ſed inordinate diſpoſita. Cor magnum. Vivebat cum excluderetur.

Avis *(cui Auctor nomen non adſcripſit)* magnitudine Alaudæ, figura Matuituy. Roſtellum habet rectum, nigrum; oculos nigros; crura communia fuſca: caudam latiuſculam, & alis longiorem. Totum caput ſuperius, collum ſuperius, dorſum, alæ & cauda, rufeſcentis ſunt coloris, ex rubro, umbra & albo mixti. Guttur, collum inferius & infimus venter albi ſunt coloris. Per oculum utrumque à roſtro tranſverſim maculam habet oblongam fuſcam. Clamat *Gip*, *Gip*, ut junior gallo-pavus fere.

Avis *(cujus nomen Auctor non prodit)* magnitudine Patæ, & ejuſdem figuræ. Roſtro nigro, craſſiuſculo; capite nigro, pectore & ventre cano; dorſo, alis & cauda fuſceſcentibus: cruribus fuſcis: Clamat *Zip*, *Zip*, ut paſſer.

Avis *(quam Auctor non nominat, ſed tantum admonet eſſe ſpeciem Curucui, de qua cap. 12.)* magnitudine Picæ fere. Roſtrum habet breve, craſſiuſculum, paulum deorſum incurvatum, gryſeum ſeu cinereum: oculos nigros, circulo croceo; caput, collum, dorſum ſuperius & cauda ſuperius coloris nigri cum viridi cæruleo perſplendente, ut in chalybe polito: Alæ fuſcæ; totum pectus & infimus venter egregii coloris miniati: cauda inferius albas habet pennas, tranſverſim nigro ordine undatas. Crura brevia, fuſca ſunt; digitis quatuor more Pſittacorum diſpoſitis.

Supra deſcripſit Auctor Manucodiatam quam Regem appellat, dedit & alterius deſcriptionem, quam ibi inconſulto omiſſam hic ſubjiciendam putavi, Iconem tamen omitto quia paſſim obvia eſt apud Auctores qui de avibus ſcripſerunt & imprimis Aldrovandum qui diligentiſſime de illa commentatus eſt.

MANVCODIATA ſeu avis Paradiſi, magnitudine hirundinem fere ſuperabat. Caput habet parvum, ſuperius paulum compreſſum, duas trientes digiti longum, in craſſitie ſeu ambitu vix duos digitos continens: oculos plane exiguos grani milii ſeu Sinapis magnitudine: Roſtrum ſatis robuſtum, ſupra digitum longum, rectum (nonnihil tamen ſuperius verſus exortum exaltatur) acutum, coloris ex cæruleo & viridi mixti, cum macula oblonga, alba verſus acumen in parte roſtri ſuperioris: & nares patentes. Collum paulo plus duabus tertiis digiti longum, æqualis cum capite craſſitudinis, rectum eſt. Corporis à fine colli uſque ad exortum caudæ longitudo vix quatuor digitorum, craſſities fere trium: nam multis pennis tegitur, quas hic ſeparo. Alarum longitudo quinque digitorum. Superius in capite ad exortum roſtri brevi-

bus pennulis nigerrimis ſericeum ſtamen ſeu holoſericum plane referentibus eſt ornatum; eodem etiam modo prope exortum roſtri inferioris, ſed latius quam ſuperna parte. In toto gutture & collo inferius & ad genas uſque ad oculos itidem holoſericis pennulis ad tactum paulo durioribus, quam ſunt illæ nigerrimæ veſtitur, elegantiſſimi ex viridi aurei coloris, ut in pavonum & anatum collo eſſe ſolent. Per totum autem caput ſuperius uſque ad elegantem illum ſericeum amictum, itidem ſerico ſed duriſſimo ad tactum amicitur obſcure lutei coloris. Totum collum cingunt plumæ haud longæ, villoſum ſericum referentes, aurei coloris ſplendentis è luteo. Totum dorſum tegunt plumæ ex flavo aureæ ſplendentes, ad tactum capillos referentes, multipliciter ſibi invicem incumbentes, quæ inferius dilute ex albo brunni ſunt coloris. Alarum autem pennarum quævis longior eſt alia. Cauda paucis conſtans plumis ejuſmodi brunnis, paulum ultra alarum fines protenditur, eſtque ſupra tres & ſemis digitos longa. In ipſo autem exortu alarum & quidem extra alas, in quovis latere multæ plumæ elegantiſſimæ oriuntur, pennulis albis ſuſtentatæ; harum quædam ſex digitos, quædam pedem, longiſſimæ autem & mediæ ſeſquipedem ſunt longæ, albæ. Sunt autem omnes hæ plumæ elegantiſſimæ & ſubtiliſſimæ & ſubtilis ſtructuræ. Plumarum numerus ex utroque latere prodeuntium, in quolibet latere circiter ad quinquaginta accedit, inter quas ſunt quadraginta, ſingulæ ſeſquipedem longæ. Carebat carnibus, ideo de illis nihil. Errat Cluſius & alii qui longas illas plumas pro cauda reputant, non enim ſunt caudæ plumæ.

ANNOTATIO. Vide Car. Cluſium in Auctario ad Exotica. Vbi merito reprehendit alios qui apodes crediderunt; nam & ipſe duas habeo diverſæ ſpeciei, & plurimas alias vidi, quæ omnes pedes habebant & quidem pro mole corporis ſatis grandes & robuſta admodum crura.

Reperitur hic & alia ARDEÆ ſpecies; tota alba, roſtro croceo, recto, acuto: oculis nigris, circulo aureo; cruribus & pedibus nigris. Roſtrum habet quinque digitos longum, collum longiſſimum, nimirum quinque digitos ſupra pedem: corpus ſeptem digitos longum, caudam quinque, cum qua alæ deſinunt. Crura ſuperiora octo digitos longa & ex parte pennis veſtita, inferiora ſex digitos. Digiti pedum communi modo ſe habent, quorum medius anteriorum quatuor digitos longus, reliqui breviores, omnes unguibus lunatis præditi nigris.

GEORGI MARCGRAVI

HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM

LIBER SEXTVS,

Qui agit de Quadrupedibus, & Serpentibus.

CAPVT PRIMVM.

Ai ſive Ignavus.

AI Braſilienſibus, Luſitanis *Priguiza*, Noſtratibus **Luyaert** / id eſt, Ignavus: animal magnitudine mediocris Vulpis noſtratis: longitudo corporis à collo ad caudam eſt unius pedis aut paulo plus, craſſitudo æqualis: collum habet breve, duos aut tres ad ſummum digitos longum: anteriora crura ſeptem digitos longa ad pedes uſque; poſteriora ſex: pedes anteriores duos aut duos & ſemis, poſteriores totidem fere, à flexura crurum ad ungues uſque, quorum in ſingulis pedibus habet tres, in anterioribus duos & ſemis digitos longos, in poſterioribus duos: quorum medius paulo longior cæteris; (in quibuſdam ſunt etiam æquales;) ex albo flaveſcentes; & deorſum incurvati; ſuperius quidem arcuati, inferius excavati ſeu carinati. Caput habet parvum, tres circiter digitos longũ & ſubrotundum: os turbinatum, non amplum: dentes haud magnos, inſtar agni, nec acutos: naſum glabrum, elatum, nigrũ: oculos parvos, nigros, ſomniculoſos; os abundat ſemper ſaliva: auriculis caret: cauda ſeſquidigitum eſt longa, & obtuſa, figura panis ſacchari. Totum corpus prolixis & duos digitos pene longis pilis eſt veſtitum cinerei coloris, Taxi ſimilibus, ſed mollioribus & cum albedine mixtis. In dorſo pili magis albeſcunt, & per medium dorſi tendit linea fuſca. A capite per colli longitudinem pili jubæ modo ad latera explicantur, paulo longiores quam in reliquo corpore. Animal eſt ignaviſſimum & ad inceſſum plane ineptum: in arboribus lentiſſime rependo progreditur, ibi habitat, foliis arborum veſcens: numquam bibit; vocem rariſſime edit *iiii*, fere ut felis junior: arctiſſime, quæcunque unguibus apprehendit, tenere poteſt. Quando ſcandit caput elevatum lentiſſime movendo geſtat. Pluviam etiam levem admodum metuit. Secui fœmellam vivam, habentem in ſe fœtum omnibus modis perfectum: & obſervavi hæc: Cor motum ſuum validiſſime retinebat poſtquam exemtum erat è corpore per ſemihorium: placenta uterina conſtabat multis particulis carneis inſtar ſubſtantiæ renum, rubicundis, magnitudinis variæ inſtar fabarum; in illas autem particulas carneas (quæ per tenues membranulas connexæ erant) per multos ramulos vaſa umbilicalia inſerta erant;

erant; Fætus amnioni includebatur, more aliorum animalium, habebat pilos, dentes, ungues, imo totus erat perfectus. Vasa umbelicalia instar funis erant contorta, ut in reliquis animantibus. Cor fœmellæ duas insignes habebat auriculas, cavas. In ventriculo os superius duos digitos transversos à pyloro seu inferiore ore: eratque in altera parte ventriculi ubi alias communiter superius os esse solet processus instar intestini spithamæ longitudine, sed nullum exitum habens. In ventriculo plane viridis materia foliorum arboris comestorum inveniebatur. Papillas duas in pectore habebat, eodem modo & fœtus; mammæ igitur ibi. Corium illius solidissimum & tenax. Animal sine dubio vivax. Intestinis omnibus exemtis adhuc se movebat & pedes contrahebat ut vivum solet, quando pendens ad somnum se componit. A junctura pedis cum tibia tres nervi solidissimi, ad quemlibet unguem unus intensus tendit, quibus ungues incurvare & validissime se sustentare potest.

ANNOTATIO. Vidi hoc animal vivum è Brasilia allatum, figura cum Icone satis bene conveniebat: præterquam quod collum non erat ita longum quam dedi in descript. Americæ pag. 618. sub nomine *Vnau*. Quemadmodum & sub nomine *Hay*. lib. xv. cap. v. sed monendum duco, posteriorem figuram à Theveto acceptam minime quadrare; quanquam eandem Gesnerus expresserit: siquidem non est ventre tam pendulo, & unguibus magis incurvis, & caudam habet breviorem. De summa tarditate satis convenit, quam in vivo cum admiratione observavi: brevi autem interiit, antequam plura possem observare. Male autem Gesnerus ipsi Arctopitheci nomen indidit, nihil enim commune habet cum Simiis.

CAP. II.

Carigueya. Tajibi.

CARIGVEYA Brasilienſibus, aliquibus IVPATIIMA, Petiguaribus Taibi (Lerio *Sarigoy*. Ximeni in N. Hispania *Tlaquatzin*) animal est catuli seu mediocris felis magnitudine:

caput vulpinum habet, ore acuminato, estque inferior pars oris paulo brevior superiore: linguam longam, quam tamen os aperiens & morsum minitans non exserit, quamvis posset, sed versus posteriora attollit: dentes instar felis seu vulpis, anterius nimirum tam superius quam inferius parvulos, hinc quatuor longos caninos, superiores quidem longiores, inferiores breviores, hinc iterum sex alios & dein molares: nimirum sedecim molares, duodecim intermedios, quatuor caninos, & incisores parvulos in inferiori mandibula octo, in superiori decem, nam duos majusculos in medio habet more leporis. Nares habet patentes; oculos pulchros, rotundos, nigros: aures pro mole corporis amplas, longas, latas, vulpinas, quas erectas gerit, sed constant tenui membrana glabra, translucente, albitudine translucente, cui fusci aliquid admixtum. Barbam habet felinam pilis nigris, sub mento autem sunt breves, in superiore parte oris longiores, supra oculos aliqui & itidem in utraque gena. Caput tres digitos aut paulo plus longum; aurium quælibet duos digitos longa, sesqui fere lata. Collum breve nec supra digitum longum: reliquum corpus septem digitos usque ad caudæ exortum: cauda pedem longa quam curvatam gestat, nam ea se arborum ramis more simiæ adpendet. Pectus latiusculum. Crura duo anteriora breviora, nimirum quodlibet tres digitos longum, posteriora paulo plus quatuor. Pedes anteriores quinque digitis instar manus constant, unguibus albis instar avium curvis: posteriores longiores, uti in cercopithecis esse solent, item quinque digitis ut manus. Pilis vestitur longis, sed qui in capite, collo, infimo ventre & cruribus breviores: pili autem capitis, colli inferius cum fine ventris & caudæ inferiùs prope exortum sunt flavi: secundum longitudinem autem capitis per oculos & medium capitis tendit ampla nigra stria; collo superius etiam nigri pili admiscentur. Per totum autem dorsum, latera, & caudam superius prope exortum maximam partem nigra est, sed leucopæis pilis admixtis. Cauda ab exortu suo tantum ad quatuor digitos pilosa est, reliqua parte nuda, ubi cute vestitur ad quatuor digitos nigra, quatuor digitos ultra albicante, fusco colore intermixto. Cauda

rotunda

rotunda est, & sensim attenuatur. Mirum autem animal: nam in infimo ventre prope crura posteriora pellis ejus dupla est & exterior rima scissa duos & semis digitos longa, facitque quasi bursam, quam Brasiliani vocant *Tambejo*, pomi aurantii majoris capacem: est autem bursa hæc intus pilosa & continet mammas in interiore pelle ad ventrem, octo papillis: bursæ autem os arcte clauditur ut non appareat, nisi duobus digitis ab invicem distendatur.

Hæc bursa ipse uterus est animalis, nam alium non habet, uti ex sectione illius comperi: in hac semen concipitur & catuli formantur: & hæc ipsa quam describo, bestia sex catulos vivos & omnibus membris absolutos, sed sine pilis in hac bursa habebat, qui etiam hinc inde in ea movebantur; quilibet catulus duos digitos erat longus: in ea tamdiu retinentur donec ipsi sibi victum quærere possunt: interea tamen interdum progrediuntur foras & iterum ingrediuntur. Testes sub ano habebat animal interius jacentes. Pellis ejus facile detrahi potest ut vulpina aut leporina, modo in ventre incidatur: fœtet animal instar vulpis aut Martis: mordax est; vescitur libenter gallinis, quas rapit ut vulpes, & arbores scandendo avibus insidiatur: vescitur quoque sacchari cannis; quibus sustentavi per quatuor septimanas in cubiculo meo; tandem funi cui alligatum erat se implicans ex compressione obiit: mortuum secavi & pellem tomento repletam servavi. Mas fœminæ per omnia similis, bene testiculatus, in bursa pendulas testes more Gati gerens.

ANNOTATIO. Dedi hujus animalis descriptionem è Fr. Ximene, in descript. Americæ lib. v. cap. IV. è qua huc tantum accersо: Cauda hujus animalis est singulare & mirabile remedium contra nephritidem, nam si comminuatur & ex aqua haurienda detur quantitate unius dragmæ, aliquot vicibus jejunis, mirifice mundat ureteres: expellitque calculos, aliaque illos oppilant: excitat venerem, & generat lac; medetur colicis doloribus; prodest parientibus & accelerat partum; promovet menses: & si masticatam imponas partibus quibus spinæ infixæ extrahit illas; solvit alvum: & credo in tota Nova Hispania non reperiri aliud remedium ad tam multa utile; vivit in locis calidioribus & victitat carnibus & fructibus, herbis & pane; adeoque à multis animi gratia domi nutritur.

TAI-IBI Brasilienſibus, Lusitanis *Cachorro do mato*, Belgis **een Boschratte:** animal corpore tereti & oblongo. Totius corporis cum collo longitudo ab occipitio ad caudæ initium quatuordecim digitorum, crassities decem. Caput habet vulpino æmulum, ore acuto, barba felina: oculos conspicuos & prominentes, nigros: aures subrotundas, molles, graciles, albas, teneras ut charta mollis. Crura, pedes & digitos cum unguibus habet ut fœmella jam descripta, uti & caudam. Totum corpus vestitum est pilis albis splendentibus, qui in extremitatibus nigricant, & magis quidem in dorso, maxime tamen in cruribus: circa anum & initium caudæ pene nigricant. Os & aures albicant. Cauda in exortu ad quinque digitorum longitudinem pilis vestitur albis in extremitate nigricantibus, reliqua pars major ad finem usque cincta est corio tenui squamoso albicante instar exuviarum serpentis. Fœtet graviter, caro tamen illius comeditur. Victitat libenter gallinis, ut vulpes. Pili inserti sunt tenui cuticulæ, quæ detrahi potest salvo manente corio crassiori. Testiculos propendentes habet ut felis mas.

CAP. III.

Cuniculorum Brasilienſium variæ ſpecies.

APEREA Brasilienſibus, Belgis **Veldratte** vel **Boschratte**/ Cuniculi est species; corpore oblongo circiter unum pedem; crassitie septem digitorum: facile mansuescit. Pili totius corporis leporinis nostratibus respondent; in ventre autem albicant, in reliquis sunt prædicti coloris. Labium quoque habet fissum & quatuor dentes, duos superius duos inferius: barbam quoque leporinam, & tales pilos prope oculos, inter os nimirum & aures: sed has dissimiles habet leporinis, breves, subrotundas, nam minimum digitum transversum longitudine haud excedunt: priora illius crura, tres circiter digitos longa, posteriora paulo longiora: in prioribus pedibus quatuor sunt digiti, nigra cute & unguibus parvis non prominentibus; in posterioribus tantum tres, quorum medius longior reliquis. Incedit ut lepus ita ut posteriora crura ad junctura seu suffraginem usque callo sint obducta, quemadmodum pedes. Caret cauda. Caput paulo acutius leporino. Carnem habet cuniculorum. Vivit eodem modo ut illi, & simili domicilio utitur.

TAPETI Brasilienſibus, item est Cuniculi species, major quam Aperea, & dupla magnitudine gliris, figura ut nostrates; pilis & colore ut Lepus sed paulo fusciore: auribus longis ut nostrates

ut noſtrates Cuniculi: in fronte rufeſcit paulum, ſub gutture nonnihil albicat & circulum album habet circa collum; quidam tamen illo carent & tantum ſub gutture, pectore & ventre parum albicant; nullam habet caudam; barbam ut noſtrates cuniculi; oculos nigros. Caro comeditur.

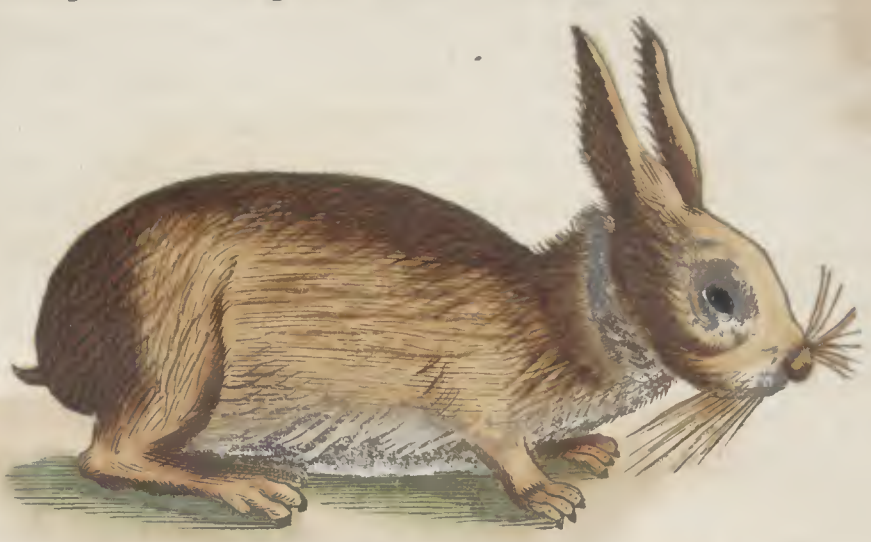

CAVIA COBAYA Braſilienſibus, Cuniculi itidem ſpecies, diverſicolore pelle: noſtratis cuniculi junioris magnitudinem æquat; capite autem eſt gliribus ſimillimo; oculos habet nigros; aures ſubrotundas: os ſimile *Aguti:* crura breviora & pedes quatuor digitis præditos: pili hujus ſunt molles & pellis variegata diverſimode maculis albis nigris & ruffis. Manſueſcunt ita ut grunniendo cibum petant.

Caro illorum edulis. Cavia autem Braſilienſibus nomen eſt commune omnibus ſilveſtribus *Ratos do mato*, ut Luſitani appellant.

ANNOTATIO. Meminit Geſnerus hujus animalis, & dat illius Iconem haud abſimilem huic noſtræ. Cuniculus, inquit, Indus, ante paucos annos primum in Europam invectus è N. Orbe: nunc ubique frequens; eſt enim fœcundiſſimum animal, cum octonos vel plures uno partu edat. Magnitudine fere cuniculi noſtri, at minor plerumque & corpore breviore. Crura ei brevia: digiti ſeni anterius, quini poſterius. Dentes ut in muribus. Caudæ veſtigium nullum, &c.

PACA Braſilienſibus, Cuniculi etiam eſt ſpecies: magnitudine porcelli, pingui & craſſo corpore, & circiter decem digitos longo: Capite inſtar Cuniculorum noſtrorum craſſo, auribus pilis nudis & paulum acutis. Nares habet amplas; os inferius brevius ſuperiori: rimam inſtar leporis, non tamen fiſſuram, barbam felinam ſeu leporinam prolixam, & poſt oculos pone aures iterum tales pilos. Crura priora paulo breviora poſterioribus: in pedibus digiti quatuor. Cauda breviſſima ut Aguti. Pili corporis ſunt Vmbræ coloris, breves & ad tactum duri. In lateribus autem ſecundum longitudinem maculas habet cinereas, in ventre albicat. Cibum oblatum pedibus non tenet ut Aguti, ſed in terra poſitum devorat, inſtar ſuis, atque ad eundem pene modum grunnit. Carnem habet eximiam & pinguem ita ut non habeat opus lardo quando aſſatur; unde Luſitanis *Caça real* vocatur illorum venatio. Capiuntur opera caniculæ, nam ab illa loco habitationis demonſtrato, venator ab utraque parte fodit, & cuniculum actum ab utroque latere obturat & demum in locum quo conſidere autumat longum cultrum infigit, ut ita transfigat animal ſub terra latitans; alias ſi exeat, actum eſt, nec capi poteſt, vehementer enim mordet; poſſunt tamen & vivi capi.

AGVTI, vel ACVTI Braſilienſibus; vulgo corrupte *Cotia* vocatur; alia cuniculi ſpecies, magnitudine noſtratium, pilis ex ruffo & brunno mixtis, cum pauxillo nigro. Pili autem illius craſſi ut in porcis junioribus, & ſplendentes; in ventre autem magis flaveſcentes. Aures habet rotundas, non ut noſtrates. Caput tamen & barbam ut noſtri. Inferior mandibula ei brevior ſuperiori, ut in ſuibus: labium ſuperius fiſſum inſtar leporis, os tamen acutius noſtratibus cuniculis. Crura anteriora breviora, quatuor digitis, poſteriora longiora ſex prædita. Sed pedibus directe extenſis incedit anterius, non repit: ungues habet acutos: crura glabra ſunt & ſine pilis fere,

dentes

Cauda breviſſima glabra. Oculos habet nigros. In ore ſuperius & inferius duos dentes ut Lepus. Grunnit ut porcelli ſolent. Voraciſſimum eſt animal; cibum, anterioribus pedibus arripit ut Sciurus, tenet & devorat quam ociſſime: quod reliquum eſt recondit ſtudioſe & fodiendo occultat. Delectatur admodum lambere cutem hominis. Currit velociſſime. Quum ad iracundiam movetur, dorſi extremi pilos in altum ſurrigit & poſterioribus cruribus fortiter pavimentum ſeu terram pulſat, more noſtratium cuniculorum.

CAP. IV.

Tamandua guacu. Tamandua-î.

TAMANDVA-GVACV Braſilienſibus, Congenſibus (ubi & frequens eſt) *Vmbulu*; Belgæ appellant **De Groote Miereneter**: Animal magnitudine canis Lanionum: Capite tereti, promuſcide longiſſima, & ore acuminato, edentulo; lingua tereti & longa inſtar ſubulæ: longitudo linguæ plerumque viginti quinque aut ſeptem digitorum; imo inveni interdum duos pedes & ſemis longam: hanc in ore gerit duplicatam & quando formicis vult veſci, exſerit illam, & formicarum tumulo tam diu imponit, donec plena ſit formicis, quas deglutit. Oculos habet parvos, nigros. Aures ſubrotundas: Caudam hirtam inſtar muſcarii, qua ducta ſe totum poteſt tegere. Capitis cum promuſcide longitudo unius pedis, vel etiam ma-

jor: craſſitudo promuſcidis in medio (nam magis magiſque attenuatur) plus quatuor digitorum. Colli longitudo quinque digitorum, craſſities circiter novem. Corporis longitudo ad initium caudæ, duorum pedum & trium digitorum: craſſities unius pedis & novem digitorum: caudæ longitudo duorum & ſemis pedum. Crurum anteriorum longitudo unius pedis & digiti; poſteriorum unius pedis. Sunt autem crura teretia; & pedes anteriores quatuor habent ungues recurvos, duos in medio maximos, duos & ſemis digitos longos, & ad utrumque latus minores: volam pedis rotundam; poſteriores pedes quinque habent digitos, pene figura manus, totidem unguibus præditos. Unguibus autem effodit formicas quibus veſcitur, licet & manſuefacti carne veſcantur, ſed in minutiſſimas partes conciſa. Pilis per caput & dorſum veſtitur nigris, quibus cani admixti; capitis & colli pili breviores & antrorſum verſi, quemadmodum in lateribus deorſum; in reliquis partibus & dorſo retrorſum. Per dorſum præterea à fine colli ad initium caudæ uſque ſemipedem longos habebat quaſi aries: longos etiam pilos in ventre. Anteriora crura canis ſeu albis veſtiuntur pilis & in quolibet verſus pedem maculam obtinet è nigris pilis. Per pectus autem ad latera uſque & mediam longitudinem corporis macula grandis nigris pilis; quam alba linea deſuper attingit continue. Crura poſteriora ſunt nigra. Cauda lata ſetis conſtat equinis nigris, unius pedis ferme latitudine, quibus cani in exortu miſcentur. Ad tactum omnes pili corporis aridi deprehenduntur.

Animal haud agile, ſed tardum in currendo, ita ut ab homine manibus in campo prehendi poſſit.

ANNOTATIO. Hoc animal deſcripſi lib. Americ. xv. cap. v. è commentariis cujuſdam Luſitani: qui & hoc obſervat, os illius eſſe rotundum & non valde patulum: quod & ex exuviis quas vidi deprehendi. Itemque lib. xvi. cap. 15. ſub nomine *Tamandova* è commentariis Abbevillani, qui equi illi molem tribuit, neſcio an bona fide.

TAMANDVA-I Braſilienſibus, Belgis **Klepn Miereneter**. Animal vulpeculæ Americanæ

canæ magnitudine, vel paulo major. Longitudo corporis unius pedis: colli duorum: capitis quinque; caudæ decem. Crurum quodlibet quatuor digitos longum, pedesque magnitudine Cercopitheci. In prioribus pedibus quatuor habet ungues incurvos; duos magnos crassos in medio, & duos ad latera minores, cum crassa & rotunda Vola: in posterioribus quinque digitos parvos fere æquales, cum suis unguibus. Caput acuminatum habet & rotundum, conum acutum repræsentans; paulum infra incurvatum: os nigrum, angustissimum, edentulum: oculos parvos nigros: aures erectas unum circiter digitum longas. Cauda longioribus pilis prædita est, quam dorsum: extremitas illius calva, & potest se illa suspendere ex ramis arborum. Color pilorum totius corporis ex albo flavescens, suntque pili ad tactum duri & splendent. Per dorsum autem usque ad caudæ pilositatem majorem & ad crura posteriora, ut & in infimo ventre maxima pars nigricantibus pilis est permixta; quemadmodum & duæ lineæ crassæ nigræ, utrimque ad latera à collo supra scapulas tendunt ad dorsum & in fine illius coëunt. Linguam habet teretem instar subulæ, octo digitos longam, quæ quasi canali incumbit inter inferiores genas. Ferox animal, sed quod mordere non potest, unguibus prioribus fortiter apprehendit & baculo tactum posterioribus cruribus insidet ut Ursus, naribus stertit & baculum apprehendit. Tota die dormit, capite sub collo & anterioribus cruribus absconditо; noctu evagatur. Quando bibit pars per nares iterum exsilit.

Quum mactarem hoc animal, maximam partem excoriatum adhuc vivebat, quamvis octiduum inediam toleravisset. In rene sinistro superius processum triangularem insignem inveni, per duplicem tenuem membranam reni adnexum: In intestinis multos teretes lumbricos: valvulas cordis insignes: vesicam fellis magnam. Caro Vulpinam olet & non comeditur. Corium est crassum.

CAP. V.

Guariba; Cagui major & minor. Cercopitheci varii.

GUARIBA Brasilienfibus, Cercopitheci species, magnitudine vulpis nostratis: facie elata, oculis nigris, splendentibus: auribus brevibus subrotundis: cauda longa & versus extremitatem nuda, quam semper torquet & ubicunque est firmiter adhæret. Pili totius corporis nigri sunt, longi & splendentes atque ita sibi incumbunt, ut animal læve appareat: sub mento & gutture sunt longiores & in barbam caprinam & rotundam desinunt: manuum & pedum pili sunt brunni coloris, ut & dimidia cauda exterior. Fœmella erat quam hic describo; mares paulo majores sed ejusdem coloris. Maximo numero in silvis inveniuntur, ibique horribilem clamorem excitant, ut longe audiri possint. Unus autem interdum solus clamat, reliqui magno numero circumsident & quasi concionem audiunt, clamor tamen putatur centum si longius absis: hic autem ordinarius eorum mos, ut sæpe observavi. Singulis diebus ante & post meridiem semel atque iterum conveniunt; unus eorum minor in medio & altiori loco residet, reliqui paulo inferius circumsident, tunc præcinit superior alta voce & signo manu dato, reliqui omnes accinunt, tamdiu cantiones prorogantes, donec superior iterum manu signum det, tunc omnes uno momento silent & superior grandi voce cantionem finit. Catulos suos in dorso gestant in ramis arborum discurrentes. Catuli ambiunt corpus eorum posterius, ubi tenuius, pedibus suis. Mordax animal, nec domari potest.

Dantur

Dantur & alii nigri ingentes, qui longam barbam & villosam habent nigram: ipsi quoque nigri; qui nigritam mulierem solam offendentes vi stuprare solent: vera dico & exempla scio.

CAGVI Brasilienſibus, Congenſibus *Pongi*, reperiuntur hîc majores & minores: Cagui major, magnitudinem obtinet cercopitheci *Cay*, cui & aliquo modo est similis. Pilos habet cinereſcentis coloris cum pauco tamen nigro mixtos & longiores paulo quam Cagui minor.

Facies illi subrotunda, leonina; aures fere rotundæ, nigræ & pilis nudæ; os nigrum: pili frontis itidem nigri, verum cum cinereo mixti: os haud acutum sed ut leoninum: oculi nigri. Caret pilis albis circa aures; quos Cagui minor habet. Caudam habet unum pedem & quatuor digitos longam, & pilis ruffis vestitam.

CAGVI minor, tenerum animalculum & parvum, Leonem quoque facie referens: totius corporis longitudo circiter sex digitorum est, caudæ autem decem, capitulum habet parvulum, quod vix pomum minus æquat: nasum exiguum, elatum: oculos teneros, os parvum cum dentibus acutissimis: crura manus habent instar Cercopithecorum, quinque digitis teneris prædita: aures subrotundas, quas circumstant pili albi, ordine & cumulatim positi & quasi eleganter essent pexi. Pili autem totius corporis interius & in exortu rufescunt, exterius sunt ex albo & fusco mixti; cauda autem quasi ex albo & fusco annulata est. Acutissimum edit sonum voce sua. Velocissimum est animalculum in saliendo: frigoris impatientissimum. Vescitur pane, farina Mandiocæ atque aliis.

ANNOTATIO. Dedit & Gesnerus hujus animalis Iconem à Petro Coudenbergio doctissimo celeberrimoque Antwerpiæ pharmacopæo acceptam; & opinabatur è simia parva & mustela procreatam; sed animal est sui generis, quanquam ad Simiarum classem haud male forte referri possit. Adferuntur ad nos interdum è Brasilia, sed cum animal sit tenerrimum & frigoris impatientissimum difficulter hic vivum conservatur.

CAITAIA Brasilienſibus, itidem Cercopithecus: pilo longiori ex albido flavescente. Caput habet subrotundum, frontem haud elatam aut pene nullam: nasum parvum & compressum. Caudam gestat arcuatam: redolet moschum. Hæc unica ipsi inest gratia. Mite tractari debet, alias altissima voce clamat; & facile ad iram concitari potest.

Alius ejusdem speciei, sed major & pilo magis fusco instar Zebellinorum, etiam moschum redolet.

CERCOPITHECVS Angolenſis major; in Congo vocatur Macaquo. Color pilorum totius corporis ut Lupi: nares habet bifidas, elatas; caput ursino simile, nates calvos quibus insidet: caudam semper portat arcuatam. Longitudo corporis à capite ad caudam unius pedis & supra: capitis longitudo sex digitorum; caudæ pedalis: crura quatuor æqualis longitudinis decem digitorum in prioribus cruribus: manus tres & semis digit. longas, quinque digitis præditas, in posterioribus longas manus quinque digitos. Crassities corporis ubi maxima unius pedis & novem digitorum: clamat *hah, hah*. Dentes habet albissimos. Mire gesticulatur: penem habet humano similem instar pueri.

Angolenſis alius. Totus niger at inſparſo cano nigredini per totum corpus. Nasus albus. Magnitudine ut prior. Caudæ longitudo duorum pedum & quatuor digitorum. Figura ut sequens, sed fronte non capillata.

CERCOPITHECVS barbatus Guineenſis: in Congo vocatur *Exquima*. Pilos habet fuſcos,

ſcos, ſed per totum dorſum quaſi aduſtos ſeu ferrugineos: fuſcis autem punctulatim inſpar ſus color albus. Venter albicat & mentum inferius: Barbam quoque egregie albam habet, conſtan-

tem capillis, duos digitos longis & amplius, paſſis, quaſi ordinatim pexa fuiſſet. Quando hæc ſpeciesiraſcitur, os ample diducendo & mandibulas celeriter movendo, exagitat hominem. Egregie ſaltant; varios fructus hi omnes comedunt, extreme tamen *Paco* delectantur.

Alius Guineenſis priori magnitudine par: color pilorum maxima parte corporis nigricans, cui umbra admixta; in ventre autem ſubcœruleſcens è cinereo: caudæ medietas ulterior ex ruffo flaveſcens; os cœruleſcit. In gena utraque magnam copiam tenet pilorum longorum ex albo flaveſcentium (inſtar magnæ barbæ hircinæ) uti & ad utramque aurem. Crura & pedes nigri. Ludit & clamat ut alter.

Guineenſis alius, minor eſt priori; pilo ex umbra gryſeo, fuſco & flavo admixto, fere ut in dorſo leporino: caput huic parvum, cauda longa: caret barba.

CAP. VI.

Coati. Tapijerete. Mures varii.

COATI Braſilienſibus, eſt vulpes, magnitudine felis; cruribus brevibus & manibus Cercopithecorum; nam & eorum more arbores velociter conſcendunt & currunt uſque ad ramorum extremitates. Victitant fructibus, lubentiſſime autẽ ovis & gallinis. pedes poſteriores majores prioribus: in ſingulis pedibus digitos habent quinque acutis unguibus: Caput acuminatũ vulpinum; aures breves ſubrotundas ut felis: oris pars inferior brevior ſuperiore: habet promuſcidem longã acuminatam, nareſque amplas quaſi fiſſuras: oculos nigros. Pili totius corporis obſcure ochræ coloris, longi. Caudam habet longiorem toto ſuo corpore, quam ſuperius erectam geſtat & incurvatam, cujus pali annulatim variegati cum umbra & ochra. Quando comedit, more canis, anterioribus pedibus tenet cibum.

Multi etiam Coati reperiuntur coloris ex brunno nigricantis, ſeu interius flavi, exterius nigricantis, ſub gutture & pectore flaveſcentis. Hæc ſpecies appellatur à Braſilienſibus *Coatimondi.*

ANNOTATIO. Habui aliquandiu ejuſmodi animal circuratum & valde domeſticum & mihi amicum, ita ut ad os meum eniteretur, & ex illo cibum caperet: ſed cum caudam ſuam prærodere cœpiſſet, non potuit ab ea abſtineri, ita ut illam tandem pene totam conſumeret, & moreretur; quod vitium & in ſimiis obſervatur.

TAPI-

TAPIIERETE Brasilienſibus, Luſitanis *Anta*, animal quadrupes, magnitudine juvenci ſemeſtris: figura corporis quodammodo ad porcum accedens, capite etiam tali, verum craſſiori, oblongo, ſuperius in acumen deſinente, promuſcide ſuper os præeminente, quam validiſſimo nervo contrahere & extendere poteſt: in promuſcide autem ſunt fiſſuræ oblongæ. Inferior oris pars brevior eſt ſuperiore. maxillæ ambæ anterius faſtigiatæ, & in qualibet decem dentes inciſorii ſuperne & inferne; hinc per certum ſpatium, utraque maxilla caret dentibus, ſequuntur dein molares, grandes omnes in quolibet latere quinque, ita ut habeat viginti molares & viginti inciſores. Oculos habet parvos porcinos: aures obrotundas majuſculas, quas verſus anteriora ſurrigit: crura vix longiora porcinis, at craſſiuſcula: in anterioribus pedibus quatuor ungulas, in poſterioribus tres; media inter eas major eſt in omnibus pedibus; in prioribus pedibus, tribus quarta parvula exterius eſt adjuncta; ſunt autem ungulæ nigricantes non ſolidæ ſed cavæ, & quæ detrahi poſſunt. Caret cauda, & ejus loco proceſſum habet nudum pilis, conicum, parvum, more Cutian. Mas membrum genitale longe exſerere poteſt inſtar Cercopitheci. Incedit dorſo incurvato ut Capybara. Cutem ſolidam habet inſtar Alcis; pilos breves. Color pilorum in junioribus eſt umbræ lucidæ, maculis variegatus albicantibus ut capreolus: in adultis fuſcus ſive nigricans ſine maculis. Animal interdiu dormit in opacis ſilvis latitans; noctu aut mane egreditur pabuli cauſa. Optime poteſt natare. Veſcitur gramine, arundine Saccharifera, braſſica, &c. Caro ejus comeditur ſed ingrati ſaporis eſt.

MVRIVM hic ingens copia tam majorum quam minorum. Majores plerique ventrem habent album, cætera nigri aut fuſci coloris. Corpore ſunt oblongo.

Mus araneus figura muris. Corporis longitudo ab oris extremo ad caudam uſque circiter quinque digitorum; caudæ fere duorum. Os habet acutum, dentes acutiſſimos: ſcrotum cum teſticulis pendulum inter pedes poſteriores. Fuſci eſt coloris, ſed in dorſo ſecundum longitudinem à capite ad caudam tres nigras lineas habet craſſas. Ludebat cum fele, nec illam metuebat, nec felis eum petebat.

CARVCVOCA Braſilienſibus, mus eſt domeſticus parvus, plane ſimilis noſtratibus & eodem modo rodens & perdens res quas attingere poteſt.

GVABIRV Braſilienſibus, Luſitanis *rato da caſa*, mus domeſticus eſt major, quem rattum vocamus; oblongo ſunt corpore, coloris ut noſtrates, & ventre albo. Magno numero in ædibus obambulant, & multum damni inferunt.

CAP. VII.

Tajacu. Porcus Guineenſis. Capibara. Scyurus.

TAJACU CAAIGOARA Braſilienſibus, Porcus eſt ſilveſtris, habens umbelicum in dorſo: figura pene convenit cum noſtratibus, & majorem magnitudinem adipiſcitur quam annuus porcus apud nos. Aures habet breves, crura ut noſter, caudam nullam. Pili illius ſunt molliores quam porcorum noſtratium, nec ita ſetas habet in dorſo, ſed ubique æquales pilos. Eorum autem color toto corpore eſt niger, punctulis minimis albis variegatus. Caro illius bona eſt, & inſtar porcorum noſtrorum domeſticorum, ſed non habet tam craſſum lardum.

ANNOTATIO. Habui ejuſmodi porcum è Braſilia ab amico dono miſſum, valde familiarem: quem cum per ſemeſtre & amplius aluiſſem humidis cibis, ut noſtrates ſolemus, mortuus eſt ex ileo ut videba-

debatur. Dedi illum Clariſſimo Anatomico noſtro Profeſſori D. Valkenburgio, qui illum incidit & diligenter obſervavit: Umbelicum illum autem quem vocant, è quo obſervaveram ſæpe humorem aliquem prodire lacti haud abſimilem, judicavit eſſe mammam: quia vaſa mammaria habebat, verum cum diligenter inquiſierim ab iis qui in Braſilia dudum vixerunt, an catulos ſuos illa parte aleret, numquam me illud potuerunt docere, quidam & negarunt, ſed ſugendum præbere papillis quas ſub ventre habeat. In dorſo autem etiam ſetas habebat, licet non ita craſſas & longas quam noſtrates.

PORCVS GVINEENSIS, & è Guinea in Braſiliam tranſlatus, figura ut noſtrates & ruffi coloris: in hoc autem differt à noſtratibus, quod caput habeat non ita elatum: aures autem longas

& acutas plane & prolongatis acuminibus, caudam longam uſque ad talos propendentem, pilorum expertem. Totum corpus tegitur pilis brevibus ruffis ſplendentibus, non ſetis, quibus & in dorſo caret, ſed tantum verſus caudam in dorſo & circa collum paulo longiores habet pilos. Plane cicur.

CAPY-BARA Braſilienſibus, Porcus eſt fluviatilis: figuram pene porcorum habet, magnitudine exæquat porcum annuum vel bimum noſtratem. Longitudo corporis à capite ad anum circiter duorum pedum, craſſities ventris ſeſquipedis. Caret cauda. Pedes quatuor porcini: anteriores quatuor ungulis, poſteriores tribus præditos. Eſtque in anterioribus ungula media longiſſima, duæ breviores, quarta minima: in poſterioribus media longior & duæ minores: habet & callum ad ſuffraginem uſque. Capitis longitudo decem digitorum, & craſſities totidem fere: habetque craſſum & improportionatum caput, & os longiſſimum ac craſſum: oculos magnos, nigros, aures parvas, ſubrotundas. Inferior maxilla brevior ſuperiori; continetque in utraque anterius duos dentes incurvatos, qui ad ſeſquidigitum prominent

extra alveolos ſuos, & ad duos fere digitos ſunt inſerti; ſed non eminent extra os, ſed ut in leporibus intus continentur. Dentes reliqui mirandi ſunt: conſtat totus ordo in qualibet maxilla octo oſſibus, in quolibet nimirum latere quatuor; & quodlibet os tres dentes inſeparabiles repræſentat: ut ita ſint in qualibet maxilla dentes viginti & quatuor, & in totum quadraginta octo: ſunt autem omnes in extremitatibus plani. Comedunt gramen & fructus varios. Caro comeditur, licet non bene ſapiat, melior aſſa, caput imprimis.

Magno numero ad ripas fluminis S^i Franciſci ambulant. Natare & urinari vel maxime poſſunt. Noctu ingentem clamorem excitant & horribilem fere ut Aſini ſolent.

SCYVRVS *(quo nomine Braſilienſes appellent non proditur ab Auctore)* Braſilienſis, noſtratibus magnitudine & figura ſimilis, excepto colore: os & dentes enim habent ut noſtrates leporinos & pilos & barbam: oculorum pupillam cœruleſcentem, auriculas breves, obrotundas: in anterioribus pedibus quatuor digitos unguibus longis, acutis; quorum medii paulo longiores reliquis, & præterea in interiori latere parvulum nigrum. Poſteriores pedes quinque habent

habent digitos, unguibus acutis, quorum tres longiores, & medius itidem longissimus, exteriores duo breviores. Caudam ejusdem longitudinis cum corpore villosam (non tamen tam crispam ut nostrates habent) qua corpus tegere potest. Et eodem modo sedet edens ut nostrates. Color totius animalis est ex pallido flavo & fusco mixtus, videlicet leporinus. Sub gutture & in ventre est albus; in utroque latere secundum longitudinem maculam linearem habet albam. Cauda pilis longis constat ex nigro & albo mixtis. Mansuetum est animalculum & elegans.

CAP. VIII.

Tatu seu Armadillo, variæ illius species.

TATV & TATV-PEBA Brasilienſibus, *Armadillo* Hispanis, *Encuberto* Lusitanis: Belgæ nostri vocant een Schild-Vercken. Animal potissimum in terra degens, quanquam & in aquis & aquosis locis. Reperitur variæ molis. Figuram habet porcelli & fere magnitudinem. Totum corpus superius ut & caput loricatum est, nec minus cauda: Lorica autem est ossea ex squamis elegantissimis composita: prope occipitium duas habens juncturas, ut collum movere possit: in dorso septem sunt divisuræ, cute fusca intermedia: in reliquis partibus

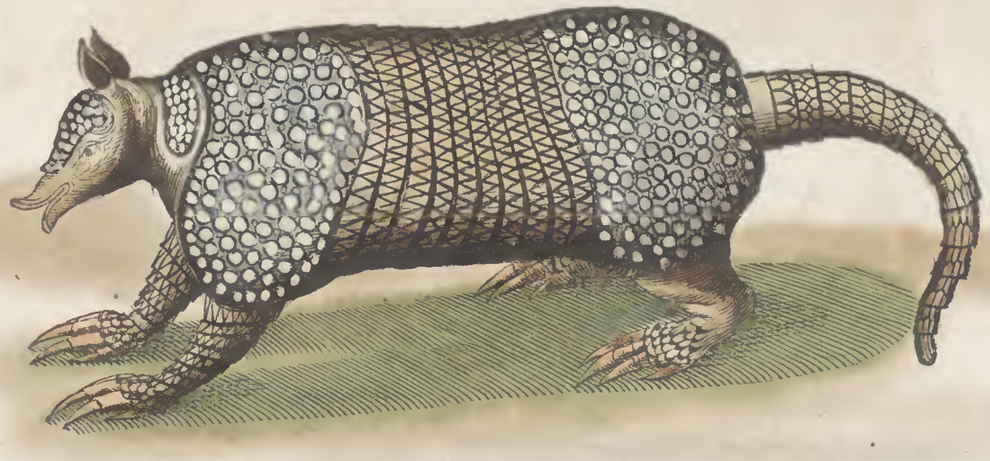

integra. Pedes qua prominent etiam tenuiori lorica sunt obducti. Totum autem inferius corpus, mentum, collum, venter, crura non sunt loricata, sed cute vestita anserina, prominentibus poris prædita & rarioribus in his pilis digitum longis, ac ita rarioribus pilis totum inferius corpus vestitur. Septem junctura loricæ in dorso, raros quoque pilos & similes habent: prope os & oculos etiam aliquot visuntur. Sunt autem pili coloris albicantis ut in porcis. Caput habet instar porcelli; os acutum; oculos parvos & profundos; linguam acuminatam & angustam; aures pilis & lorica nudas, fuscas, breves: dentes haud ita magnos, in qualibet maxilla octodecim. Pedes quatuor ad manuum figuram accedunt, quinque digitis singuli præditi, etiam quilibet digitum unum altero longiorem; cum unguibus haud latis, sed subrotundis. Rostrum habet ut porcus, quo terram velociter fodit. Color universi animalis est è ludeo subruffus. Caudæ in exortu crassitudo quatuor digitorum: fitque paulatim tenuior, donec in fine plane acuta evadat & rotunda ut in lacertis aut porcis.

Mares aliquando habui, quibus membrum genitale prominens erat, quatuor digitos longum & mediocrem digitum crassum. Corpore plerumque sunt obeso, victitant batatis, melonibus & variis radicibus, & plurimum damni inferunt plantariis. Fodiunt terram libenter. Edulis est illius caro; sequens tamen species præstat. Multum bibunt. Imo cuniculos, aves mortuas, aliaque devorant.

Facile capiuntur opera caniculæ, quemadmodum apud nos cuniculi. Nam si canis emittatur latrando commonefacit venatorem ubi in terra commorentur, tunc fodiendo ab utroque latere invenitur.

TATV-ETE Brasilienſibus, *Verdadeiro* Lusitanis, priori est minor; capite parvo, acuto, auribus longioribus & erectis, cauda etiam longiori, pedibus altioribus, & unum digitum longo pene, consentitque cum delineatione Monardis. Caput autem tres digitos longum; aures fere duos erecte stantes: os acutum, oculi parvi nigri. Crura tres circiter digitos singula longa; in pedibus anterioribus, quatuor digiti, duo medii æquales, unum digitum longi, & ungue semidigitum longo præditi, & duo itidem æquales ad quodlibet latus. In posterioribus pedibus quinque sunt digiti, tres medii æquales, breviores paulo mediis duobus in anterioribus, & duo ad latera parvi, itidem unguibus paulo crassioribus præditi. Caudam habet novem digitos longam, & versus extremitatem, acuminatam. Corpus à cervice ad initium caudæ septem

ſeptem digitos eſt longum. Capitis frons tegitur lorica; uti & totum corpus, quæ ſuperemi-net in lateribus, ita ut jacens animal pedes & caput ſub illa poſſit abſcondere. Conſtat autem lorica in dorſo, novem juncturis, ordine decenti è ſquamis compoſita. Cauda quoque loricata, novem habens junctura. Lorica autem in dorſo eſt ferrei coloris, in lateribus albicat, & ferreæ maculæ admiſcentur. Venter tegitur cute albicante, poris conſpicuis, & aliquantum piloſa. Cauda albicat & ferreo colore mixta eſt. Caro hujus ſpeciei ſupra cæteras admodum bene ſapit.

TATV APARA Braſilienſibus alia ſpecies, magnitudine præcedenti par. Caput habet oblongum, pyramidale fere, os acutum: eſtque caput anterius tectum lorica: oculos porcinos: aures breves ſubrotundas, ut prima ſpecies. Venter quoque tegitur cute poroſa, cum pilis albicantibus ſuillis. Crurum, duo anteriora tres digitos longa, poſteriora fere quinque: in anterioribus pedibus ungulas habet quinque, duas medias longiores, inæquales tamen, unam ſcilicet digitum longam, alteram breviorem, & duabus hiſce laterales minores, ac in exteriori parte parvulam. In poſterioribus pedibus, itidem quinque ungulas, tres medias fere æquales, ſed breves, & duas laterales. Caudam obtinet pyramidalem, paulo plus quam duos digitos longam, lorica tectam. Membrum genitale habet plus quam quinque digitos longum, & dimidium craſſum. Totum autem animal tegitur lorica, pedem longa, & octo digitos lata, anterius tamen & poſterius in utraque extremitate paulo anguſtiori, & tantum digitos & ſemis lata:

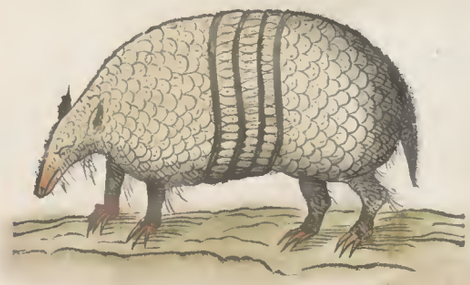

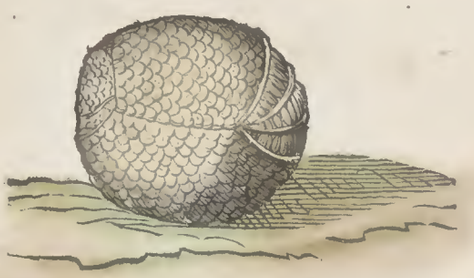

eſt autem interius concava, exterius convexa inſtar deambulacri arcuati: in medio (magis tamen verſus anteriorem partem) quatuor habet commiſſuras tranſverſales, quibus loricam extendere & incurvare ſeu contrahere poteſt. Conſtat autem lorica illius figuris quinquangularibus eleganti ordine diſpoſitis; inter commiſſuras vero conſtat parallelogrammis, & quælibet figura ſquamulis lenticularibus, coloris ex albo ſubflaveſcentis. Commiſſuræ autem conſtant cute admodum lenta. Hæc ſpecies hoc habet peculiare, quod dormire volens, aut quando quis manu prehendere cupit, prioribus ac poſterioribus pedibus in unum quaſi punctum collectis, more infantium in utero jacentium, ac auriculis intro tractis cum capite & cauda ad caput relata, ita ut illa ſiniſtrum oculum tegat; atque per commiſſuras incurvato dorſo ac clypeo, ita ut os anum tangat, in pilam rotundam lorica ſua efformet eam ita lateralibus extremitatibus, ac anti- & poſtica parte conſertis claudendo, ut nihil appareat niſi lorica capitis & caudæ, quæ claudunt inſtar forium foramen loricæ corporis, quod ovale remanet, incurvato corpore & ad quietem compoſito: ita hoc animal inſtar pilæ ſe componere poteſt, & facilius quis concham marinam potius quam animal terreſtre judicaret. Noctu ut plurimum egreditur pabuli cauſſa, interdiu autem dormit. Victus illius ut aliarum ſpecierum. Secui aliquando hoc animal. Membra genitalia habebat inſignia, unde ſalax animal judico. In quolibet latere muſculum habebat inſignem, longum, & figuram X habentem, plurimis fibris ita decuſſatim diſcurrentibus ſecundum longitudinem, quorum ope validiſſime ſe contrahere & continere poteſt; muſculos cruciformes appello. Quando animal in orbem ſe contrahit, vix à validiſſimo homine aperiri poteſt. Caro hujus cocta & frixa butyro, boni eſt ſaporis, & præferenda carni cuniculorum. Præfertur tamen caro ſecundæ ſpeciei.

Annotatio. Fecimus hujus animalis mentionem in deſcriptione Americæ lib. xv. cap. v. ubi & hoc è Monarde, & Fr. Ximene annotavimus, pulverem laminarum quæ plane ſunt oſſeæ & duræ, utiliſſimum eſſe in Medicina: tum contra Luem Veneream, tum contra tinnitum & ſurditatem aurium: præſertim oſſiculi caudæ quod proximum eſt ab illius exortu. Itemque pulverem caudæ urinam movere: & pulverem laminarum coactum in maſſam, extrahere ſpinas è quavis parte corporis. Cujus experimentum facile capi poſſet, ſi quidem ſæpius exuviæ hujus animalis ad nos ex America deferuntur.

CAP. IX.

Maraguaô. Cuandu. Fiya.

MARAGVAO ſive MARACAIA Braſilienſibus, eſt felis ſilveſtris, cujus hîc multi repe-riuntur, & variorum colorum: communiter ſunt ſufflaveſcenti pilo, cum nigris maculis, inſtar Tigridis: eodem modo clamant, grunniunt & ſe purgant ut noſtrates feles: oculos quoque habent ſimiles, ſed pupilla rotunda & nigra: aures obrotundas ut Cuguacuarana; barbam quoque talem. Non circurantur. Veſcuntur libenter gallinis quas dilaniant atque avide devorant.

CVANDV Braſilienſibus: *Ourico Cachiero* Luſitanis: een ſpſere Vercken Belgis. Magnitudine ſimiam æquat majorem: totum corpus munitum eſt aculeis, tres aut quatuor digitos longis, neque pilos habet: flaveſcunt hi (cani inſtar pennarum) ab initio ſeu inſitione in cutem ad di-

midiam fere longitudinem, reliqua dimidia pars eſt nigra, cuſpis albicat. Interdum & loco nigri, brunnus eſt color ex ruffo in quibuſdam. Aculei hi acuti ſunt inſtar acicularum, & animal illas poteſt ejaculare. Corporis longitudo ab occipitio ad initium caudæ, unius pedis Rhynland. Caudæ autem unius pedis & quinque digitorum. Cauda ab exortu ſuo ad medietatem etiam aculeos habet, exterior medietas nuda eſt & raras habet ſetas inſtar porcorum. Capitis longitudo circiter trium & ſemis digitorum; itidem eſt aculeatum, verum circa os & nares glabrum. Aures habet parvas ſub ſpiculis fere latitantes: os inferius remotum verſus collum, leporinum, binis dentibus qui foras conſpiciuntur: nares patentes, & ideo amplam & fere quadratam promuſcidem: oculos rotundos, prominentes, fulgidos inſtar carbunculi: pilos multos circum nares & os longitudine quatuor digitorum, qui barbam felinam ſeu leporinam ipſi faciunt. Pedes habet ſimiorum quidem ſimiles, ſed quatuor tantummodo digitis conſtantes, nam pollice caret, quamvis locum habeat, quaſi abſciſſus eſſet. Anteriores pedes ſunt minores poſterioribus. Crurum anteriorum longitudo circiter quatuor digitorum, poſteriorum paulo major. Crura quoque aculeata, ſed pedes minime.

Interdiu ut plurimum dormit, noctu circumagatur, & ſpirat naribus quaſi anhelaret. Victitat libenter gallinis. Vocem edit ut Sus *iii.* Scandit arbores, ſed tardo greſſu, quia, ut dixi, pollice caret: deſcendens autem caudam circumvolvit, ne labatur, admodum enim metuit lapſum nec ſalire poteſt. Carnem habet bonam & pergratam, nam aſſatam ſæpe comedi, & ab incolis valde æſtimatur.

ANNOTATIO. Videtur eſſe idem animal, aut ſaltem ſimile, quod Fr. Ximenes deſcribit ſub nomine *Tlaquatzin* ſpinoſi: *Tlaquatzin*, inquit, ſpinoſum, eſt ejuſdem formæ & magnitudinis cum *Tlaquatzin*, nigri coloris; quod animal tectum eſt aculeis cavis & acutis, fere ſpithamam longis, qui valde nimies ſunt ſpinis, & aculeis Herinacei, licet & quoſdam pilos habeat albos mixtos in modum velleris, præterquam in capite; & licet primo ſit album, ſucceſſu temporis fit nigrum; aculeos ejaculatur, in canes aut eos qui ipſum offendunt & perſequuntur, qui ita hærent ut nulla induſtria aut viribus extrahi poſſint, quia ſenſim magis magiſque penetrant in carnem, donec viſcera ingrediantur, virtute quadam naturali; atque ita educunt humorem corporis, ut læſus conſumatur & tandem pereat. Barbari ſtudioſe ſervant

iſtos aculeos, & affirmant novem illorum in ſubtilem pulverem contritos & exhibitos certo pondere, in vino, rumpere lapillos in renibus & veſica; excitat venerem; & utiliſſimas adverſus dolorem capitis eſſe, nam ſi fronti aut genis applicentur, ita adhærent & infiguntur, ut non ante decidant, quam ad modum ſanguiſugarum, poſtquam vaſa ſanguinis exhauſerint è quibus dolor oritur, & æger liberatur. Sunt autem aculei albi & fuſci, acumina autem nigra & valde acuta. Cauda illius brevior eſt quam *Tlaquatzin*, verum craſſior & ſine rugis: roſtrum habet inſtar canis, verum magis ſimum; dentes in ſuperiore parte oris: non habet aculeos ad ventrem, aut extremam partem crurum, quæ cute craſſa tecta eſt & aſpera: Cicurari poteſt.

IIYA quæ & CARIGVEIBEIV appellatur à Braſilienſibus, *Loutra* à Luſitanis: eſt animal quadrupes amphibium, magnitudine mediocris canis: capite obrotundo quaſi felino, ore tamen acutiori: dentes habet felinos; oculos nigros, rotundos; naſum quoque inſtar felis: aures obrotundas inferius poſitas; & pilos aliquot pro barba. Crura & pedes Cercopithecorum more, quinque nimirum digitos in quolibet, quorum interior brevior reliquis, & quilibet habet ſuum unguem fuſcum acutum: caudam ejuſdem longitudinis cum pede. Pilis tegitur ad tactum mollibus, haud longis. Totum autem animal atri eſt coloris; excepto tamen capite, quod obſcure eſt fuſcum; & quod in gutture maculam habeat flavam. Clamorem edit fere ut catellus junior, intermiſcens ſonum qualem Caguy ſolet. Hoc quod habui cibavi Farina Mandiocæ in aqua madefacta. Vivit & alioquin gammaris & piſcibus quos capit, præſertim ſuffurando ex naſſis poſitis.

CAP. X.

Aries guineenſis. Cuguacu-ete & Cuaguacu apara. Iaguaretê. cuguacû arana.

ARIES Guineenſis ſeu Angolenſis; vocatur lingua Congenſi *Memeriam bacala:* magnitudine arietis noſtratis. Caput habet craſſum arietinum, occipitio tamen magis prominente quam in noſtratibus: aures pendulas: caudem uſque ad ſuffragines pendulam: ſcrotum magnum, & penem in medio ventre: cornua parva deorſum uſque ad oculos incurvata &

quaſi torta: ad collum inferius, jubam habet pendulam longis pilis conſtantem, in reliquo corpore breves pilos hircinos; nullam lanam. Caput & aures ſunt nigræ; caudæ quoque dimidia pars ab exortu, reliqua pars alba: ad occipitium pili ſunt albi; crura anteriora uſque ad genua alba, inferior medietas nigra; poſteriora crura tota nigra & circa anum corpus & dorſum album; in lateribus autem nigras habet maculas. Crura & pedes habet altos hircinos, duabus ungulis nigris. Variant tamen hæ oves colore uti noſtrates; & quædam ſpecies caudam habet tibiam humanam craſſam ad ſuffraginem uſque pendulam & pinguem; caret illa ſpecies juba illa ad inferius collum. Lanam quoque non habet, ſed pilos caprinos.

Grandiores ſunt noſtratibus & ingluvie pendula inſtar bovis.

Oves

Oves & capræ hîc plurimæ. Sunt tamen capræ omnes brevioribus cruribus & minore capite quam noſtrates. Oves autem plane conveniunt cum noſtratibus. Multi arietes hîc inveniuntur, cum quatuor cornibus. Sed hæ duæ ſpecies animalium huc primum à Luſitanis allatæ ſunt ex Europa, & ſucceſſu temporis magnum incrementum ceperunt.

CVGVACV-ETE Braſilienſibus, caprea eſt, Luſitanis *Cabrittho*. Sunt autem noſtris capreis pene ſimiles. Caput ſeptem digitos circiter longum, oculis magnis, & nigris: naribus longis, & patentibus; ore nigro, cute ſplendente, auribus quatuor digitos longis, duos & ſemis latis, venis conſpicuis; collo rotundo & magis glabro pilis, quam in reliquo corpore: eſtque longitudo colli circiter quinque digitorum & ſemis. Corporis longitudo à colli exortu ad initium caudæ duorum pedum. Cauda brevis ut capreis eſſe ſolet. Crura quatuor, priora pedem, poſteriora ſeſquipedem longa; pes quilibet duas habet ungulas nigras: & ſupra has duas minores ſupra ſe invicem poſitas. Pilis veſtitur glabris, qui in toro corpore, cruribus & pedibus rufeſcunt, in collo & capite fuſci, ſub gutture & inferiori collo albi. Cauda quoque inferius eſt alba. Aures interius albeſcunt, exterius ſunt fuſci & fere carent pilis. Os inferius longius paulo quam ſuperius. Ruminat cibum. Manſueſcit facile. Quando unius aut duorum menſium ætatem habet totum corpus maculis albis eleganter eſt variegatum, quæ ſucceſſu temporis evaneſcunt.

CVGVACV-APARA Braſilienſibus, caprea eſt cum cornibus. Paulo major ſuperiore, at ejuſdem coloris. Cornua tria brachia ſeu digitos habent, nimirum infernum brachium quod longum, & apicem bifidum. Thyrſus ſeu ſcapus pollicem humanum eſt craſſus & octo vel novem digitos Rhynlandicos longus.

IAGVARA Braſilienſibus, nobis Tigris, Luſitanis *Onca:* Lupi magnitudine, quanquam & majores hîc reperiantur. Caput habet felino quodammodo ſimile, craſſum; barbam quoque felinam & ſimiles palpebras: aures breves, ſubrotundas fere ut felis: crura quoque felina imitantia, pedes latos, & in pedibus quinque digitos felinis ſimiles, & in plano pedis cujuſque eminentiam mollem ſeu callum, ſupraque adhuc rotundam eminentiam: in poſterioribus quatuor digitos, & illam eminentiam majorem, minori ibidem carent. Pedes anteriores ſunt craſſiores & latiores poſterioribus. Singuli digiti ungulam habent incurvatam ſemilunarem, acutiſſimam, quas abſcondit ut feles ſolent, & rapere aliquid volens, extendit. Dentes habet acutiſſimos: oculos cæſios ſplendentes, qui noctu ipſis ſplendent inſtar ignis: caudam longam felinam. Tota pellis conſtat pilis flaveſcentibus, brevibus, per totum maculata maculis nigris variis eleganter diſpoſitis. In junioribus pili longiores ſunt, & paulum criſpi inſtar lanæ ovillæ. Crudeliſſimum animal & hominibus juxta, ac beſtiis infeſtiſſimum. Quando vorat prædam, caput immittit in ipſum cadaver continuo vorando, non partem aliquam abripit ut alia carnivora animalia ſolent. Noctu ingentem clamorem excitat *uuu* inſtar canis famelici. Titione vel ſulfurato funiculo accenſo vel alio quovis igne fugantur noctu.

IAGVARETE Braſilienſibus, *Onca* itidem Luſitanis. Tigris ſpecies alia; ejuſdem cum Iaguara ſimpliciter dicta figuræ, juvencum annuum magnitudine æquat. Pilos habet breves ſplendentes nigros cum umbra mixtos, & variegata eſt illius pellis maculis atris, figura varia ut in altera. Hoc animal adhuc crudelius eſt altero.

CVGVACVARANA Braſilienſibus, *Tigre* Luſitanis, alia eſt illius ſpecies. Magnitudine & figura plane convenit cum Iaguara, colore ſolummodo differt. Nimirum pilos habet breves ut Iaguarete, coloris inſtar capreæ ex flavo rufe-

rufescentis & paulo dilutioris quam illius, & in dorso obscurioris, sub mento albicat paululum, uti & in infimo ventre.

Crudelitate cæteris est similis. Caro ejus etiam comeditur, uti & reliquarum duarum specierum, & magis mihi probatur.

CAP. XI.

Senembi seu Iguana.

SENEMBI Brasilienſibus, nobis *Iguana*, *Cameliaon* Lusitanis falso, & falsissime Belgis *Leguan*. Erat longitudo totius animalis, quod hîc describo (reperiuntur tamen longe majores) ab ore ab extremitatem caudæ, trium pedum & octo digitorum: corporis ambitus vel

crassities, decem digitorum, ubi maxima. Tota cutis eleganter viridis, sed maculis nigricantibus & albis, in modum panni undulati hinc inde variegata. Cutis constat è squamulis, in dorso, cruribus & caudæ initio paulo majoribus, quam in reliquis partibus. Squamæ caudæ omnes æquales, non ut Car. Clusius observat. A cervice ad extremam caudam seriem habet planarum, sed mucronatarum instar serræ, spinarum secundum dorsi longitudinem, etiam viresccntis coloris: suntque spinæ istæ ad cervicem majores, semperque minores fiunt, minimæ in extremo caudæ. Caput longitudinem habebat duorum digitorum fere aut paulo minus, singularibus squamis, majoribus quam in aliis partibus tectum: colli longitudo sesquidigiti, crassities quinque. Magnos & claros habebat oculos nigricantes, & binos nares patentes in prona & fere extrema capitis parte: singulæ mandibulæ, exiguorum dentium & nigricantium & brevium numerum habebant, & os linguam crassam: Pone caput in utroque latere albicantem maculam instar branchiarum in piscibus: sub mento ingluviem ad pectus usque propendentem, maximam partem nigricantis coloris; quam contrahere potest & cum irascitur vel terrore afficitur propendere sinit. Ab ore ad ingluviem seu in collo inferiori etiam habebat spinas quales in dorso. Quatuor cruribus erat præditum & totidem pedibus, quorum quisque quinque digitos continebat; cruraque & pedes squamis tecti ut reliquum corpus. Bina anteriora crura breviora posterioribus, & non ita crassa, longitudo quatuor digitorum aut paulo minus, usque ad pedes scilicet. Pedes autem anteriores longi unum digitum aut paulo minus; digiti quinque & in iis medii breviores, quam medii posteriorum pedum: intimus & extimus digitus binis articulationibus, duo illis proximi tribus, medius quatuor constabant: omnium ungues nigri incurvati & breves instar avium. Posteriora crura longiora & solidiora anterioribus, nimirum longitudo eorum usque ad pedes, eadem quæ crassities colli vel caudæ prope corpus, nimirum quinque digitorum; pedum posteriorum longitudo unius pedis aut amplius: digitorum prior extimus anteriorum digitis extremis æqualis magnitudine & articulationibus duabus, sequens hunc tribus, tertius quatuor, quartus, qui longissimus, quinque; quintus seu ultimus versus caudam etiam quatuor, æqualis cum tertio longitudinis: ungues ut in anterioribus. Cotiledonum series nulla ut Clusius alias observavit. Saltem postica crura (tam superius quam inferius) instar humanæ suræ se habebant, priora autem non item: Crassities caudæ proxima corpori erat quinque digitorum, & attenuabatur semper donec in extremitate plane esset exilis & acuta instar subulæ. Quum mactassem movebatur adhuc pelle detracta & cor exemtum subsiliebat. Habebat in utroque latere ova ultra decem, quædam ceraſi magnitudine, quædam & minora: pinguedinem insignem instar gallinarum: in ventriculo insignem copiam fructuum, maxime limonum dulcium, quibus pro cibo erat usus: comedunt etiam farinham Mandiocæ aqua madefactam. Diu inediam tolerare possunt, habui ad duos aut tres menses sine omni cibo & potu, & denique aufugerunt, ita ut judicem sine dubio famem diutius ferre posse. Caro boni est saporis, cocta & diu frixa butyro, & æque bene sapit ac caro pullorum aut cuniculorum. Vigesimo octavo Maij, 1640. mactavi & secui unum, pinguedinem habentem multam instar gallinæ. Partes internas, cor, pulmones, jecur,

cur, veſiculam fellis, renes, veſicam, genitalia vaſa, habet ut alia animalia: amplum jecur; duplicem ventriculum, unum anteriorem, in quem cibum prius recipit, hinc inteſtinum habet minimi digiti craſſitie, ac decem circiter digitos longum, cui annectitur alter ventriculus; ubi cibus plane concoquitur: hinc cætera inteſtina uſque ad rectum. In anteriori ventriculo magnam copiam farinæ Mandiocæ & Milii Angolenſis crudi habebat: Poſterior major totus ſemicocto cibo plenus erat, cui multi vermiculi vivi inſtar eorum qui in caſeo generantur, inhærebant: Inteſtinum ultimum ſeu rectum ſtercus continebat. Detracta pelle toti animali & cauda amputata, hæc adhuc movebatur. Vivax animal, nec ſi quinque aut ſex ictus in capite acceperit, moritur, niſi cervix cultro infixo vulneretur, tunc enim cum ſanguine vitam effundit. Caudæ caro meris fibris & nervis conſtat.

Menſe Decembri anni 1641. vidi eximi lapidem è ventriculo Senembi, ovi gallinæ mediocris magnitudine & figura, ſed compreſſiorem paulo; exterius glabrum albicantem, interius compoſitum è tunicis inſtar Cepæ, ita ut una ab altera ſeparari poſſit lapide contuſo. Coloris erat interius albicantis ſeu gryſei, duræ ſubſtantiæ ut *Bezoar*.

Capiuntur ſine, nam arboribus inſidere ſolent, quod Braſiliani ſcientes, fuſti longo adaptant funem, hoc videns animal, miratur, nec tamen ſe movet, ſed func ſe illaqueari ſinit & ita capitur, alias currit velociſſime. Juniores toti ſunt viridis coloris, grandiores ætate variegati ſiunt vel cinerei: ſenes enim ut plurimum ſunt fuſci vel cinerei coloris.

ANNOTATIO. Dixi de hoc animali, quod in tota America frequentiſſimum eſt, deſcript. Ind. Occident. lib. 1. cap. IX. Ubi & hoc obſervavi, Fr. Ximenem ſcribere; in capite hujus animantis interdum reperiri lapillos, qui præſentiſſimo remedio lapides renum comminuunt & dejiciunt, dragmæ pondere è liquore idoneo hauſti, aut etiam corpori alligati. An autem qui in ventriculo reperiuntur aliquando, eiſdem viribus polleant, mihi non conſtat, periculum poſſet capi ſine ullo, meo judicio, diſcrimine.

CAP. XII.

Tejuguacu & Temapara. Taraguira. Americima. Carapopeba. Ameiva. Taraguico Aycuraba. Tejunhana. Omnes Lacerti.

TEIVGVACV & TEMAPARA Tupinambis: Lacertus egregius: corporis figura, capitis, oculorum, oris, pedum, caudæ, convenit cum Senembi; in hoc autem differt. Primo totius corporis color eſt niger, elegantiſſimis maculis albis inſperſis variegatus, & verſus extremam caudam, ſex quaſi aculeos habet albos. Secundo cauda craſſior in exortu. Tertio caret illis dentatis aculeis per dorſi longitudinem. Quarto in pedibus poſterioribus exterior digitus paulo remotior eſt à reliquis, & brevior. Quinto linguam habet bifidam longam, rubram, glabram, quam velociſſime inſtar ſerpentis ad digiti longitudinem protrudit & retrahit. Nullam edit vocem: patiens eſt: lubenter veſcitur ovis, quæ cruda ſorbet. Inediæ patientiſſimum animal: detinebam alligatum, ſed cum ſe à vinculis abſolviſſet, liberum permiſi

per cubiculum currere, & interdum dedi hauſtum aquæ è vitro bibendum, ita adhuc obambulat quando ſitit, alias toto die in angulo ſuo ordinario ſedet. Libenter incumbit cineribus calidis: vigeſimo Martii quiſpiam partem caudæ calcando detriverat; poſtea tamen de novo ad duos digitos crevit; primo Julii moriebatur inedia plane tabidus factus, ſeptem enim menſium ſpacio nihil comederat, tantum aliquando hauſtum aquæ ſumſerat lambendo. Caro ejus comeditur.

Plinius lib. 11. Natural. Hiſtor. cap. 37. ſcribit. *Lacertis bifida eſt lingua & piloſa.* Idem cap. 50. dicit: Lacertis & ſerpentibus amputatas caudas renaſci. Idem ſentit Ariſtot. Hiſtor. Animal. lib. 2. cap. 20. qui & lib. v. cap. 28. Lacertos non annum vivere, ſed tantum ſex menſes.

menſes. Nego ego cum Scaligero in Comentar. pag. 635. Scaliger abſciſſas vult, ſed ego cum Plin. amputatas; nam integra cauda abſciſſa non renaſcitur: ſed amputatam ex parte renatam vidi.

TARAGVIRA Braſilienſibus: Lacertus in & prope domos, in hortis & ubique frequens: longitudo ejus circiter pedalis; (quanquam reperiantur & minores.) Corpus habet teres, totum ſquamulis triangularibus cinereis ſeu leucopæis tectum. Caret ingluvie ſub mento; dorſum æquale: nutant velociſſime capite quando aliquid vident & celerrime currant motando corpus. Si videant hominem dormientem cui ſerpens venenatus, aut aliud venenatum animal lædendi cauſa appropinquat, illum excitant ne lædatur. Coire volens mas leni morſu adprehendit fœmellæ cervicem, paullo poſt ad latus ſe inclinat, & fœmina propriam caudam ſurſum levando admittit marem, qui pedibus complectitur corpus ejus à tergo. Vide 1. Scaliger. in Comment. ad Hiſtor. animal. pag. 204. Ubi de ſimilis naturæ Lacerto agit.

AMERICIMA Braſilienſibus; Lacertulus tres digitos longus & pennam olorinam craſſus, ubi craſſiſſimus: crura & pedes ſimilis figuræ & tot digitis, ut Senembi. Ocellos habet nigros; corpus autem fere quadratum videtur. Totum dorſum ſquamulis veſtitur leucopæis, latera autem fuſcis, caput itidem & crura, cauda vero cœruleis: omnes autem ſplendent, & ad tactum apprime ſunt læves. Digiti in pedibus inſtar ſetarum porcinarum. Venenoſum eſt animal ut Luſitani affirmant, & cupidum exſugendi ſanguinem ex gravidis mulieribus. Referunt fœminam ſemel tactam ab hoc lacerto, vel ſolum ejus indumentum, numquam poſtea concipere.

CARAPOPEBA Braſilienſibus; Lacertulus tres, quatuor vel quinque digitos longus, venenatus. Figura corporis eſt ut reliquorum. Quatuor cruribus & pedibus: in anterioribus quinque, in poſterioribus quatuor habet digitos. Corpus totum hepatici eſt coloris, cum albis notulis, in cauda autem albis lineolis, hinc inde etiam aliquantum flavi mixtum; Oculos habet ſplendentes & quaſi vitreos.

AMEIVA Braſilienſibus & Tupinambis; alia ſpecies Lacertorum & ſuperius deſcriptæ Taraguiræ per omnia ſimilis, excepto quod caudam furcatam habeat, id eſt, deſinentem in duo cornua recta.

TARAGVICO AYCVRABA Braſilienſibus, Taraguiræ alia ſpecies, ſuperiori item ſimilis, excepto quod cauda ab initio ubique habet triangulatas ſquamas parvulas: Caudæ extremitas planis ſquamulis tecta eſt, & præterea quatuor maculis fuſcis: dorſum & præcipue poſt caput undatum maculis variis fuſcis.

TEIVNHANA Braſilienſibus; Lacertulus eſt minimum digitum craſſus; capite acuminato ut Senembi; oculis nigris, circello aureo: crura habet quatuor ut *Senembi*; Longitudo

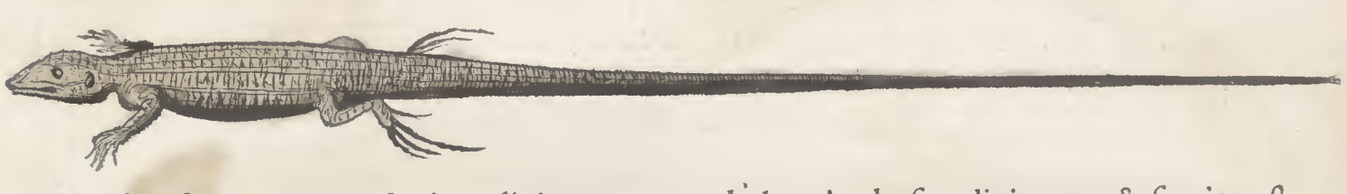

ejus ad poſteriora crura eſt trium digitorum; caudæ longitudo ſex digitorum & ſemis: eſtque cauda teres & inſtar aciculæ in extremitate acuminata. Capitulum tegitur ſquamoſa cute; dorſum, latera, & crura ſuperiori latere cute veſtiuntur ad tactum molli inſtar holoſerici; cauda autem ſquamulis quadratis conſtat minuſculis: guttur & infimus venter itidem ſquamulis quadratis teguntur, majuſculis, capitis teſta fuſceſcit: Dorſum & latera ſuperius fuſca, vel potius tribus lineis dilute umbræ coloris, & aliquot undis ejuſcemodi variegatur: latera inferius viridia; ſuperiora autem in fuſco linea notat viridis ſecundum longitudinem à capite ad crura uſque poſteriora: itemque alia linea viridis eſt ubi fuſcum & viride ſeparantur: inter duas autem lineas ordo eſt punctorum viridium in fuſco; & ſub inferiori linea viridi ſeries eſt punctulorum nigrorum in viridi. Crura etiam in lateribus ſuperioribus obſcure flavi ſeu cerei obſoleti ſunt coloris, variegata maculis parvis fuſcis: in inferioribus lateribus ſunt alba. Cauda quoque ſuperius coloris cerei obſoleti, inferius cerei cum albo mixti. Caput inferius, guttur & infimus venter candidi ſunt coloris ſanguineis notis variegati. Bifidam habet linguam.

CAP. XIII.

Boî guacu. Ibyara. Serpentes.

BOI GVACV Brasilianis, *Cobra de veado* Lusitanis. Erat pellis septem & semis pedes Rhynlandicos longa, in medio corpore undecim digitos lata, sensim versus caput & caudam in angustiorem latitudinem vergens, ita ut eo loco quo caput abscissum, tantum circiter quatuor digitorum latitudinem haberet, & in caudæ extremitate paulo minorem. Tota autem pellis squamis erat tecta certa serie disposítis, in ventre majoribus, in dorso minoribus, ut in omnibus serpentibus: elegantissime autem erat variegata; nempe per medium dorsum secundum longitudinem maculis nigris, quæ cathenæ cujusdam majoribus partibus constantis figuram quasi referebant, ad latera autem utrimque palmum inter se distantes maculæ nigræ rotundæ fere, in quarum centro alba macula itidem rotunda, magnitudinem autem hæ maculæ habebant majorem imperiali: inter hasce, attamen extra illarum ordinem, versus ventrem, iterum utrimque duæ series minorum macularum nigrarum discurrebant.

Ejusdem coloris & similibus maculis accipiebam septimo Augusti 1638. sed majorem priori; crassities enim corporis medii erat tredecim digitorum, longitudo autem octo pedum & supra.

Ejusdem speciei unum accepi vivum tertio Augusti 1638. similibus maculis; longum quinque pedes & quatuor digitos; crassum vero, ubi crassissimus, semipedem. Carnem habebat albam anguillæ similem. Cor exemptum è corpore per quadrantem horæ subsiliebat. In postica parte corporis, septem digitorum intervallo ab extremitate caudæ duos breves ungues habebat quasi avium, citra anum nimirum. Duplicem ordinem dentium acutissimorum, in utraque maxilla. Caput latum & supra oculos in duo tubera elatum.

Ejusdem speciei ingentem accepi sexto Octobris 1638. cujus longitudo erat octo pedum & semis; crassities, ubi maxima, quindecim digitorum; eratque eleganter nigro & albo variegatus; carnem habebat albissimam & pinguem. Carnem sepelivi, & ossa post quadrimestre spacium exemi pro sceleto. Pellem tomento replevi. Spina autem dorsi ossibus constat, & costæ dura spina. Duplicem ordinem habebat dentium in utraque maxilla, quæ itidem duplex erat. Dentes sunt acutissimi, paulum incurvi, acus pectinum referrentes, splendide albi coloris, instar matris perlarum politæ. Serpens hic vocatur à Brasilienſibus *Boi guacu*, id est, magnus; nam vidi qui integram capream deglutiverat. Non sunt venenati & caro illorum comeditur.

Alterius speciei mihi allatus decimo quinto Novemb. 1638. cujus longitudo erat quatuor pedum & unius digiti crassities, ubi maxima, quinque digitorum. Squamis in ventre argentei coloris splendidissimi, reliquo corpore, nigro & albo variegati. Cauda quasi è sex annulis composita erat argenteis. Sex acutos dentes habebat in utraque maxilla.

Habui etiam ferrei plane coloris & in ventre albi, longitudine trium pedum aut circiter, crassitie, ubi maxima, duorum digitorum. Habitant in ædibus & ova gallinarum exsorbent. Sæpius inveni in ædibus & extra plane virides, duos aut tres pedes longos, crassitie digiti auricularis. Amplum his os & nigra lingua: suntque admodum venenosi, vocantur à Brasilianis *Boi obî*.

IBYARA Brasilienſibus, *Bodty* Tapuyis, *Cega* Lusitanis, nostratibus *Blind schleiche*; vulgo fertur duo habere capita, sed falso: inde autem error promanavit, quia tam cauda quam ore ferit & inficit suo veneno, nec facile cauda à capite discerni potest, quia ejusdem sunt figuræ & magnitudinis: minimi digiti crassitiem æquat, & longi-

longitudine unum pedem & duos digitos circiter. Color est albus splendens instar vitri, & annulis & elegantibus lineis notatur, coloris brunni aut ærei. Oculos habet minimos & vix conspicuos, hærent in cute, instar punctuli acu facti. Non procul ab extremitate caudæ anum habet, instar reliquorum serpentum.

Contra venenum illius nullum dari remedium affirmant Lusitani. Sub terra vivit & illam fodiendo eruitur, victitat formicis.

Plinius lib. VIII. Nat. Histor. cap. XXIII. geminum caput Amphisbenæ est, & ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi venenum.

ANNOTATIO. Ambigo an idem sit serpens, quem sub nomine Ibiracuâ descripsimus lib. XV. cap. VI. Americæ nostræ; cujus virus tam vehemens censetur, ut homini quem momorderit, quantocyus sanguinem ex oculis, auribus, naribus, gutture & inferioribus partibus corporis expellat, tanta copia, ut nisi statim subventum fuerit, emoriatur.

CAP. XIV.

Ibiboboca. Boicininga. Curucucû. Boitiapô. Serpentes.

IBIBOBOCA Brasilienſibus; *Cobra de Coral* Lusitanis: serpens duos pedes longus & pollicem humanum fere crassus, ubi crassissimus; nam versus posteriorem partem teres est & acutus instar subulæ. Totus venter est albus & splendens, dorsum & latera tincta. Caput habet squamulas albas cubicas, ad oras nigras, hinc cinnabria sequitur macula cujus squamæ per oras nigræ, & ita semper rubra macula est, hinc sequitur nigra, hinc alba, iterum nigra, hinc rubra & sic deinceps. Rubra macula plus uno digito est longa, duæ albæ & tres nigræ simul sumtæ sesquidigitum longæ, æquales inter se: nigræ autem maculæ totaliter sunt nigræ, albarum autem oræ nigræ. Venenatus est serpens.

ANNOTATIO. Lib. XV. cap. VI. Americæ nostræ, hunc Serpentem ex auctore Lusitano ita descripsi: pulcherrimus anguis, nigro, rubro atque albo colore, caput totumque corpus distinctus: verum omnium serpentum longe virulentissimus, & tardissime se promovens.

BOICININGA & BOICININGA & Boitininga atque etiam Boiquira Brasilienſibus: *Ayug* Tapuyis: Lusitanis *casca vela*, Belgis **Kaetel-slange**/ Serpens quatuor pedes & tres digitos longus, corpore in medio crassiori, versus utramque extremitatem vero attenuato; in medio autem ubi crassissimus, brachium humanum prope cubitum crassitie æquat. Venter illius est planus: Caput compressum, sesquidigitum longum & latum. Oculi parvi: lingua teres & bifida. Inter cæteros dentes quatuor habet reliquis longiores, falcatos, albos, acutos instar spinæ, quos retro condere & gingiva occultare potest. In pelle squamas habet ordine positas, crassas, quæque in dorso sunt suas obtinent eminentias, instar Crocodylorum fere, verum haud talis duritiei. Totum dorsum insignitur cathena pallide flava, hamulis illius figura cubica constantibus, fimbriatis nigro: spatium autem intermedium inter quemlibet hamulum fuscescit. Latera corporis flavescentia cubis nigris ordine positis variegantur: nimirum duplex ordo cuborum nigrorum in quolibet latere, & cuilibet angulo hamuli cathenæ dorsalis respondet cubus unus lateralis unius seriei, alter alterius seriei respondet, intersitio duorum hamulorum cathenæ dorsi. Venter squamas habet grandiores reliquis quasi parallelogrammas, pallide flavescentes. Caudæ autem in extremitate adnatum est corpus parallelogrammum, paululum compressum, constans quasi hamulis cathenariis singulari modo invicem aptatis, ut cymbali modo serpens sonum eo edat & è longinquo audiri possit. Quot annorum serpens tot partes habet crepitaculum hoc. Serpens decem annorum habet crepitaculum longum duos digitos aut paulo plus, latum quoque plus quam semidigitum. Substantia constat lævi,

lævi, glabra, pellucida, ſicca, coloris ex albo & cinereo ſubfuſceſcentis. Serpens eſt apprime venenatus, nec antidotum cognitum contra illud virus.

ANNOTATIO. Deſcripſi hunc ſerpentem lib. xv. cap. VI. Americæ. Accepi autem poſtea è Novo Belgio (nam & in ſeptentrionali parte Americæ, licet non ita frequentes, reperiuntur) exuvias hujus ſerpentis cum capite (in quo adhuc dentes illi majores viſuntur uti & minores) & cauda: tintinablum autem conſtat ſeptem ejuſmodi partibus, & eſt pene duos digitos tranſverſos longum: integra autem pellis pedes quatuor & amplius longa, & novem digitos lata, ubi latiſſima. Squamarum ordo & color rectiſſime convenit cum Auctoris deſcriptione.

CVRVCVCV Braſilienſibus: ſerpens octo aut novem pedes longus, & craſſior quam Boicininga; ſquamis quidem ut ille figuratus, ſed flaveſcentibus, ac per dorſum maculis nigris grandibus varie variegatus: nimirum in toto flavo macula nigra eſt grandis, in nigro duæ flavæ, in quibuſdam nigris etiam unica flava & ſic continue. In ventre ſquamas longas habet, figuræ ut Boycininga, flaveſcentes. Serpens eſt venenatus.

ANNOTATIO. Lib. xv. cap. VI. deſcript. Indiæ Occident. eundem ex auctore Luſitano ita deſcripſi: truculentus anguis & plurimum metuendus, interdum quindecim palmos longus: præcipuum illi venenum in capite, ideoque barbari intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo.

BOITIAPO Braſilienſibus; Luſitanis *Cobra de cipo*; ſerpens ſeptem aut octo pedes longus, brachium humanum craſſus; teres, ac in poſtica parte inſtar ſubulæ acuminatus; coloris olivacei, in ventre flaveſcens. Veſtitur ſquamulis elegantibus quaſi triangulatis. Victitat ranis; Eſt venenatus.

ANNOTATIO. Auctor Luſitanus quem in deſcript. Americæ lib. xv. cap. VI. ſecutus ſum, vocabat *Boitiopua*, ſed docuit me alter dicendum *Boitimapua*: quaſi dicas anguem longo roſtro præditum, teres & oblongus ſerpens, qui ranis ſolummodo victitare dicitur; Barbari affirmant fœminas ſteriles reddi fœcundas: ſi lumbis illarum hic ſerpens affricetur.

Eodem capite, plures ſerpentes deſcripſi, quorum Auctor noſter non facit mentionem, curioſi requirant.

CAP. XV.

Rana. Teſtudines variæ. Crocodilus.

RANA in arboribus degens hîc reperitur, mediocris magnitudinis: tota ex flavo albicans ſuperius, at inferius per totum lutei coloris; crura poſtica medietate inferiori etiam lutei coloris, ſed tranſverſim lineis nigris variegata, ut & latera ventris.

JABOTI Braſilienſibus, Teſtudinis terreſtris ſpecies, Luſitanis *Cagado do terra*. Teſta nigra eſt tecta, cui multæ figuræ hexagonæ ſunt inſculptæ. Roſtrum habet ut reliquæ. Caput & crura ſunt fuſca, verum maculis ex umbra variegata. Iecur hujus ſaporis eſt optimi, & antecellit omnium animalium jecora ſuo ſapore.

JVRVCVA Braſilienſibus, *Tartaruga* Luſitanis; Teſtudo marina: loco pedum habet quaſi alas; anteriorum quidem quamlibet ſeſquipedem circiter longam, poſteriores vero breviores: caudam acutam conicam: oculos nigros magnos, os edentulum & inſtar roſtri volucrum. Habui quarum teſtæ tres pedes erant longæ, duos latæ & ſupra. Coſtis ipſius inſeruntur teſtæ, ad quodlibet latus octo: anteriores breviores, mediæ longiores, poſteriores iterum breviores. Ova illarum comeduntur uti & caro. Ponunt autem ova ſua ad littus maris, foveam in arena facientes & dein arena tumulantes. Sæpius inveni veſtigia illarum ex mari egredientium & retro abeuntium. Reperiuntur autem variæ magnitudinis. Habui quarum longitudo erat quatuor pedum, latitudo trium: tantæ molis ut à quatuor robuſtis viris vix poſſent moveri. Variis figuris geometricis teſtæ quaſi inſculptæ viſuntur. Quædam teſtam nigram habent ſplendentem, flavis lineis & figuris egregie interſtinctam: aliæ aliter conformatam.

JVRVRA Braſilienſibus; *Cagado d' agoa* Luſitanis: minor eſt reliquis teſtudinibus: Teſta ſuperior decem digitorum habet longitudinem, latitudinem autem novem, convexitate conſiderata: Inferior teſta novem digitos longa, quatuor & ſemis lata & plana: Ellypticam autem figuram habet ſuperior. Infra teſtam ſe abſcondere poteſt; & collum rurſus ad trium digitorum longitudinem foras extendere. Caput tres digitos craſſum, & paulo oblongius; naſus elevatus & acuminatus: os amplum; oculi nigricantes, pupilla nigra. In pedibus quatuor ungues oblongi, nigri; cauda brevis acuminata; cutis rugoſa & quaſi ſquamis conſtaret: Teſta ſuperior fuſca, inferior flaveſcens. Ova ponit ſubrotunda dimidii gallinacei magnitudine, teſta alba ut ova gallinarum, boni ſaporis ſi frixentur. Comedi aliquoties.

Accepi vigeſimo Julii anni 1639. unam & per aliquot dies batatas ipſi præbui pro victu & tunc

tunc ova ponebat quotidie; poſtea nihil dedi, & vixit tamen ad finem Aprilis anni 1641. tantum pauciſſimam aquam interdum ſumens, & ſemper ſub tecto meo reſidens, ita ut viginti & unum menſes inediam toleraverit. Sonum edit inſtar ranæ brevem *Kick Kick*, tantum ſemel aut bis ſingulis vicibus ſonum edit, idque rarius.

JACARE Braſilienſibus, *Cayman* Æthiopibus in Congo; *Crocodilus* Latinis. Habui ſex, ſeptem, octo etiam novem pedes longos. Caput paululum compreſſum habent; os ſubrotundum ſeu ovalis figuræ. Oris hiatus amplus, nam longe ultra oculos id aperiri poteſt. Dentes habet in ſuperiori & inferiori mandibula multos, acutos, quoſdam longiores, quoſdam breviores. Mandibulam autem ſuperiorem movere poteſt: Linguam habet nullam, ſed tantum membranam, quæ mandibulæ interiori interjacet & linguæ figuram refert, quam tamen ſuſtollere non poteſt. Oculos habet magnos rotundos, claros (non ſuillos) cæſios, pupilla nigra: quatuor crura & pedes, quorum duo anteriora teneriora ſunt (ne nimium graſſari poſſet) breviora & quinque digitos continentia in pedibus, quorum tres interiores ungues nigros habent more avium, duo exteriores carent unguibus: poſteriora crura craſſiora & longiora, quatuor digitos continentia, tribus itidem unguibus nigris inſtar avium, unus exterior caret ungue. Corpus autem in longam extenditur caudam. Totum corpus veſtitur cute ſquamata, ac in capite & tota ſuperiori parte corporis, ac cauda loricata. In toto autem inferiori corpore ſquamæ quadratæ fere ſunt, atque ad tactum molles & glabræ: in lateribus varias rotundas figuras habent ſquamæ ac tuberculis ſcatent, & ſunt partim nigri, partim flaveſcentis coloris. Eodem modo ſe habet in caudæ lateribus, & cruribus. Superius autem caput firmiſſimum, munitum teſta, ex nigricante & flavo mixti coloris: Collum ſuperius itidem tuberculis majoribus exornatis ſquamis veſtitur. Totum dorſum autem cum magna parte caudæ, tranſverſim multis parallelogrammis longis tegitur; ſuntque illæ ſquamæ duræ ex flavo & nigricante mixtæ, ac talibus certis intervallis exaltatæ. Ultima caudæ medietas, firma pinna ſuperius erecte ſtante ad finem uſque dotata eſt: qua inter natandum, more piſcium, ſe gubernat. Eſt autem illa pinna multis ſquamis quaſi compoſita, flavi coloris & eleganter variegata lineis nigricantibus. Tota porro cauda quaſi annulis nigricantibus cingitur, reliqua pars interjacens eſt flava, itidem elegantibus ſtriis nigricantibus intertexta.

Carnem habet albam inſtar piſcis, nec plus ſanguinis quam illi in parva quantitate. Nigritæ comedunt carnem. Ova ponit gallinaceis fere majora, figuræ pene cylindricæ, eſui apta & boni ſaporis, quæ comeduntur: teſtam habent albam, tuberculis quaſi inſignitam, duriſſimam. Sæpius viginti octo, aut triginta in uno nido invenias.

In ventriculo hujus animalis cancros multos inveniebam, & ungulas alicujus animalis.

ANNOTATIO. Vide quæ lib. v. Deſcript. Ind. Occidental. cap. IV. dixi de hoc animali è Fr. Ximine; & obſervavi remedia quæ ex glandulis illius ſub gutture poſitis præparantur: atque etiam è ventriculo illius: ſed præterii tum quod idem ſcribit; animal hoc cum alio cibo deſtituitur, devorare lapillos, eoſque ſæpe in ventriculo illius reperiri ſemiconcoctos; quorum pulvis hauſtus ſingulare remedium ſit adverſus lapides qui in renibus hominum naſcuntur.

Amore pinima.

Hujus ſerpentis tantum iconem inveni ſine ulla deſcriptione; niſi quod pictor addiderat, duos & ſemis pedes longum eſſe & cutem illius fuſcam, maculas autem luteas interius, in ambitu autem brunnas.

APPEN-

APPENDIX
DE
Ovibus Peruanis & Chilensibus.

CUm in descriptione Indiæ Occidentalis de animalibus agerem Peruviæ peculiaribus l. x. c. iv.. Ex Acosta qui omnium optime scire poterat dedi historiam ovium Peruvianarum,ut vulgo audiunt; & quidem duas esse dixi illarum species: unam quæ lanigera sit &Paco appelletur,alteram quæ pene nuda levibus tantum villis tecta est.Prioris generis etiam in Chile reperiuntur; sed antequam de Chilensibus dicatur, operæpretium fuerit, posterioris quoque, ut ego autumo iconem & descriptionem ex Epistol. P. And. Mathioli huc traducere ut differentia facilius pateat. Is itaque lib. v. Epistol. ad Ioan. Odoricum Melchiorium. &c. ita infit:EmitSereniss.Princeps meus paucis ante diebus, à Theodorico quodamNeusColoniensi,animal quoddam quod ille exPeru occidentalium Indiarum regione primum esse allatum & inde Mittelloburgum Selandiæ civitatem asserebat.

Refert hoc animal partim camelum,partim cervum, adeo ut recte quidem græco idiomate ἐλαφοκάμηλον appellari posse crediderim. Longitudo totius corporis à cervice ad caudam sex pedum est: altitudo vero à dorso ad pedis plantam quatuor tantum,& colli longitudo à scapulis ad cervicem, duûm. Capite, collo, ore, superioris præsertim labii scissura, ac genitali Camelum fere refert. At caput oblongius est: aures habet cervinas, oculos bubulos. Anterioribus dentibus in superiori mandibula caret, sed molares utrimque habet ut bisulca fere omnia, & ut illa etiam ruminat. Dorso est sensim prominente quod per incuriam à pictore neglectum est. Scapulis prope collum depressis, lateribus tumidis, Ventre lato clunibus altioribus: & cauda brevi spithamæ fere longitudine: quibus omnibus cervum fere refert, quemadmodum etiam cruribus, præsertim posterioribus, pedes illi bisuci sunt, ducta anteriori parte divisura. Ungues habet acuminatos, qui circa pedis ambitum in cutem crassam abeunt. Nam pedis planta non ungue sed cute ut in multifidis & in ipso Camelo contegitur. Retromingit hoc animal ut Camelus & testes substrictos habet. Pectore est amplo, sub quo ubi thorax ventri connectitur, extuberat globus, ut in Camelo, vomicæ similis, è quo nescio quid excrementi sensim manare videtur. Color colli, cervicis, pectoris & anteriorum crurum est illi albus, reliqui vero corporis subruber, vel ex nigro rufescens. Rostro tamen est nigro & anterioribus cruribus à genu albicantibus. Cicur ac mansuetum est animal, sed frigoris impatiens, ut aliâ quæ ad nos è calidis regionibus afferuntur. Neminem offendit: sed miro admodum ingenio ab illata se vindicat injuria. Nam ubi aliquis illud vexet, vel circa clunes opprimat, non calcibus aut morsibus se defendit, sed vomitu vel cibi vel humoris in vexantem retrorsum cum impetu ejaculato, ob protensam colli longitudinem. Salacissimum hoc esse animal, id mihi conjecturam facit, quod cum sui generis fœmellis sit destitutum, magna cum prurigine capris se commisceat, non tamen erectis, ut alias capræ hirco ascendere soleant, sed humi ventre accubantibus, ita cogente animali anterioribus cruribus. Itaque superascendens coit, non autem, ut falso de retromingentibus animalibus affirmat Aristoteles, aversis clunibus. Adeo venere vernali autumnalique tempore stimulatur hoc animal, ut illud viderim humile quoddam præsepium avena refertum conscendisse, genitaleque illi magno cum murmure tamdiu confricasse, quousque semen redderet, plurimis una hora replicatis vicibus. Non tamen concepere capræ hujusce animalis semine referræ, quod, ut puto, vi coacta illi profuerint continuo balantes, tum quod cum hoc animali earum non conveniat species. Indicam ovem appellabat hoc animal, qui illud ad nos advexit, atqui à nostris

noſtris ovibus quantum diſtet, tu ipſe judicare poteris. Hactenus Mathiolus. Ab his autem plurimum differunt oves illæ Chilenſes, quarum hanc iconem noſtri attulerunt ad vivum expreſſam.

In qua obſervandum omnia ſatis quadrare, quo ad corporis compoſitionem; præterquam quod poſtici pedes ungulas biſulcas habeant, priores autem in quatuor diviſos ungues & quod prolixis admodum villis lanæ veſtiatur, quam imprimis commendant. Cæterum natura bene convenit cum præcedentibus, ita ut haud dubium ſit unius generis animal eſſe, tantum ratione cæli ſub quo degit variare: niſi forte inter utrumque ſit diſtinctio illa, quam obſervavimus in deſcriptione Ind. Occidentalis; ut omnino exiſtimo. Sputum ejaculatur in vexantes; & ſcribit P. Alonſo d'Ovaglie in Hiſtorica Relatione Regni Chile, vulgo credi in parte corporis humani quam ſputum illud contigerit ſcabiem generari: quæ reliqua ſunt de hoc animali dicenda, pete ex Hiſtoria noſtra novi Orbis.

GEORGII MARCGRAVII
HISTORIÆ RERVM NATVRALIVM
LIBER SEPTIMVS,
Qui agit de Insectis.

CAP. I.

Iaaciaiira. Iatebucu. Tucuracu. Tucurobi. Gaayara.

IAACIAIIRA Brasilienſibus, *Eſcorpion* Luſitanis, Scorpio: frequens in ædibus hîc & notabilis magnitudinis, ita ut vix credam alibi majores reperiri: Viſuntur enim quinque aut ſex digitos longi & ſatis craſſi. Crura habent octo & duo brachia cum forcipibus, quæ longe extendere poſſunt: caudam longam arcuatam cum duobus aculeis.

Contra illorum puncturas ipſummet prodeſt oleum Scorpionum, factum ex oleo olivarum in quo Scorpiones fuerunt macerati; & etiam Scorpio in minimas teratur partes & affricetur parti in qua punctura eſt.

IATEBVCV Braſilienſibus, Ricinus, Græcis κρότων, Luſitanis *Carrapato*, Gallis *Morpion*; beſtiola fœda; lentis magnitudine, ſubrotunda, plane compreſſa; octo cruribus prædita, capite quadratæ figuræ prominente, quo ſe cuti inſinuans & cruribus arcte adhærens, roſtro ſuo longo, tereti, quod ejuſdem figuræ corpus in quolibet latere habet, in quacunque parte corporis ſugendo ſe ingurgitat ac inſignem ibi excitat pruritum, ita ut ex cute extracta per quinque vel ſex dies eo loco ſanies profluat & vix duodecim aut quatuordecim diebus locus, licet ſponte, perſanetur. Coloris ſunt fulvi ſive hepatici, punctulata ſeu tuberculata cute, verſus interiora in dorſo, ſplendentem, triangularem, luridum clypeum habentes. Capitulum quoque luridi coloris: non male figura ſua referunt teſtitudinem terreſtrem. Innumeri hîc ſunt ac ſæpiſſime corpus habui plenum. Æſtivis enim & pluvioſis menſibus modo quis ſemel in campis aut ſilvis humi conſideat, ſtatim plenus fit ejuſmodi inſectis. Uno tamen tempore majori copia reperiuntur quam altero. Ariſtoteles in Hiſtor. Animal. è gramine oriri ſcribit, ſed errat.

TVCVRACV Braſilienſibus, *Gafanhoto* Luſitanis: Locuſta eſt quatuor digitos longa: crura habet ſex, duo priora prope collum breviſſima omnium, ſeſquidigitum aut paulo plus, ſingula longa: media duo paulo longiora & poſteriora duo longiſſima, nimirum quatuor digitorum, retro reflexa, quibus ſaltum exercet, quodlibet conſtat tribus internodiis. Pedes ungulam equinam fere referunt, duobus unguiculis lateralibus. Crura poſteriora ſunt craſſiora, & medietas ultima eorum acutis denticulis alternatim, duplici ſerie munita. Alas habet quatuor, ſupra tres digitos longas, exteriores plus ſemidigito latas, quibus interiores duas tegit, quæ tripliciter complicatæ & ſeſquidigitum fere ſunt latæ. Caput habet quaſi equinum, oculis binis prominentibus, ovalis figuræ: barbam cancrinam ſeſquidigitum longam. Circa collum tegumentum inſtar cuculli monachorum, demiſſi à capite & corrugati. Venter conſtat octo ſectionibus. Totum corpus eſt viride, inferius ac in dorſo miniati coloris. Cucullus ille cum capite dilute viridis coloris, ut & barba & duo crura priora, reliqua duo pariæ crurum etiam viridia, ſed maculis albis & fuſcis punctata, pedes rubeſcunt. Oculi colorem habent qualem lapis Bezoar. Alarum exteriorum color cinereus mixtus multo rubro,

rubro, fere myagridis floris modo, ac multis venulis ſunt intertextæ: interiores alæ egregie rubro, nigro, cinereo, viridi maculatæ teſſulatim. Fortitudo Locuſtarum in poſterioribus cruribus conſiſtit: more felium pedibus prioribus caput & barbam ornare ſolent.

Reperitur hîc & Locuſta fuſci coloris, præcedente tamen paulo minor, ejuſdem licet conformationis.

TVCVROBI Braſilienſibus, alia Locuſta plane viridis ut folia arborum, corpore breviori quam major illa: alæ quatuor illi foliis ſimiles, crura ſex, collare complanatum, non autem ut cucullus, corrugatum.

GAAYARA Braſilienſibus: alia Locuſta inſtar Cameli, plane viridis: corpus vix digitum longum, collo longo & erecto inſtar Cameli, nimirum digitum longo: caput triangulare, oculis prominentibus, lenticularibus, fuſcis. Crura habet ſex, duo in ſummo fere collo, unum digitum longa, tribus internodiis conſtantia & denticulata in extremitatibus: reliqua duo paria viridia, liventia, quaſi folia ſicca.

Reperitur hîc & ejuſdem figuræ, coloris luridi, ſeu ut arboris folium deciduum.

ANNOTATIO. Hæc eſt ex earum genere quæ *Mantes* appellantur, de quibus vide Theatrum inſectorum Thomæ Mouffeti pag. 118. ubi & rationem reddit cur *Mantes* dicantur. Hæc autem Auctoris noſtri collum habet longiſſimum.

CAP. II.

Enena duæ ſpecies: Enena raræ conformationis. Alius Taurus volans.

ENENA Braſilienſibus; *Eſcaravelha* Luſitanis: Taurus volans. Totius corporis longitudo plus duorum digitorum Rhynlandicorum, craſſities autem fere quatuor. Totum corpus ſplendide nigrum, ſed pilis flaveſcentibus opertum, ita ut flaveſcens videatur. Sex habet pedes *(ſeu crura)* duos anterius verſus, duos ad latera fere directe extenſos, & duos poſt ſe extenſos, nigros omnes, ſplendidoſque & ſuperius raris pilis præditos: in quolibet autem pede tres ungues, cum parvulo digito, qui quaſi tertius unguis: ſuntque crura variis denticulis armata. Vnius fere digiti intervallo à capitis initio (quod minimum) ſectio eſt corporis. Capitale cornu habet magnum, & in extremo ſectum, nigrum & ſplendidum, unum pene digitum longum: oculos nigros eminentes & prope illos duos cirrhos extentos, ſingulos tribus apicibus, qui in extremitatibus ſunt fuſci. Prima ſectio corporis tricornis, in ſummitate anteriori habens cornu protenſum & paululum deorſum flexum, longitudine dentis humani, & utrimque ad latera unum, ejuſdem magnitudinis. Alæ ejuſdem coloris cum toto corpore, piloſæ ac duræ. Poſterior ſectio corporis inferius multas habet diviſuras. Prior ſectio ſuperne magis rufeſcit pilis, poſterior autem magis flaveſcit.

TAVRVS volans alius hîc reperitur, paulum diverſus à priori: in toto corpore ſuperiori obſcure caſtanei ſeu nigricantis ſplendentis coloris, in infimo per totum caſtanei coloris ſplendidi. Totius corporis longitudo, duorum & ſemis digitorum, craſſities circiter quatuor. Corporis anterior ſectio, unum digitum longa. Caput parvum: oculi nigri ſplendentes, non tamen prominuli, ut in priori: prope oculos duos habet cirrhos ut prior; proxime

caput

caput cornu erectum & paululum versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad latera in sectione anteriori superius versus posteriora reflexum semidigitum longum; & ad latera in sectione anteriori superius versus utrumque cornu crassum erectum, paulo brevius & obtusius quam prius illud. Alas habet ut alter & corpus ita conformatum: Crura sex tribus juncturis, & tribus digitis & uno minimo pro quarto: media crurum pars inter secundam & tertiam junctura aculeis pyramidalibus munita: integra autem crura sunt hirsuta pilis castanei coloris, uti & circa os ac in sectione corporis.

TAVRVS hîc quoque alius reperitur raræ conformationis: magnitudo illi eadem cum prioribus; crasso & rotundo ventre: Crura habet sex, singula duabus juncturis constantia: anteriora autem quinque processus acutos quasi digitos habent, quibus terram fodiendo citissime sub eam se ingerunt. Alas habet duas striatas; & in prima sui corporis sectione eminentiam sellæ-formem & ante illam foveam seu cavitatem subrotundam, avellanæ majoris capacem, in qua magnus numerus fœtuum vivorum visitur, coloris brunni & filamentis quibusdam in fovea annexorum, qui magnitudinem referebant seminis papaveris, sed Megascopio quilibet inditus magnitudinem ostendebat pisi, eratque omnibus numeris absolutus & cornutus ut parens. Caput semilunaris fere figuræ & compressum, cui cornu impositum, satis crassum & plus digito longum, erectum, sed in summitate paulum versus posteriora inclinatum. Pone cornu hujus exortum, in quolibet latere oculus grani milii magnitudine, rotundus, niger, splendens. Totum autem corpus, crura & alæ sunt insignis splendentis coloris, ex nigro, viridi, & aureo mixti; estque totum subtilissimis pilis vestitum.

Validissimus est, nam scatulæ crassæ à me inclusus, ac latere cocto crasso impositò nihilominus se semper exserebat, ut funiculis fuerit coercendus. Hirci pene odorem de se fundit.

TAVRVS volans alius. Crura habet sex, quatuor in posteriore, & duo in anteriore sectione corporis: pedes desinunt in duo lunata cornicula: singulaque habent tenuius tenaculum. Anterior sectio digitum longa in cornu desinit duos & semis digitos longum, teres & paulum deorsum incurvatum, & duos habens veluti dentes versus posteriora. Inferius in antica parte corporis, sub exortu hujus cornu, jungitur caput, parvum quidem, sed & cornu habens sursum incurvatum, duos fere digitos longum, cum processu tripartito in ipso acumine. Oculos habet rotundos, nigros, splendentes, seminis cannabini magnitudine, pone oculos autem duos processus coniformes, contortos, posterior sectio duos digitos est longa, atque alis crassis tecta, cum anterior sectio glabra & solida testa tegatur quæ & in cornu extenditur.

ditur. Tota autem anterior sectio cum cornibus, capite, & cruribus atque inferiore ventre, nigri & splendentis est coloris, & superius seu longum cornu, versus inferiora, villosis pilis, obscure flavis sive luteis vestitur, ita ut ad tactum holosericum referat. Junctura ad caput quoque villosa; crura autem & infimus venter brevioribus vestitur pilis obscure flavis. Alæ exteriores constant testa colore fructus olivarum, cui obscure flavum admixtum, & variegantur sparsim punctulis fuscis. Cornua illa cum magna conjungere potest & illis aliquid tenere.

CAP. III.

Nhamdu sive variæ Araneorum species. Tunga sive Bicho.

NHAMDV GVACV Brasilienſibus, Araneus maximus ſive Phalangium. Totum corpus tres & ſemis digitos longum & biſectum. Anterior pars major eſt & pene duos digitos longa, ſeſquidigitum lata, ſubrotunda ac compreſſa: poſterior magis orbicularis, nucis Muſcatæ majoris magnitudine & figura. Seſquidigitum longa. In dorſo medio verſus poſteriora foramen habet umbelicale. Capite caret ſpeciali, ſed ſupra os in anteriori parte corporis ocellos habet minimos ſplendentes, inſtar punctulorum; & ad utrumque oris latus, prominentiam unguiformem, ſemilunarem, ſemidigitum longam, in extremitate dentatam, dente ſemilunari nigerrimo ſplendente, ſemidigitum longo, & ita binos dentes, quibus pro dentiſcalpiis utimur auro incluſis. Crura habet decem, utrimque quinque, priora duo prope dentes duos digitos longa, & præter duplicem articulationem qua corpori conjunguntur, quatuor habentia internodia & in extremitate unguiculum curvum, nigrum, ſplendidum retrorſum verſum. Secundi paris crurum, quodlibet pene quatuor digitos longum & præter duplicem articulationem prope corpus, alias quatuor habet articulationes. Tertium par tres & ſemis digitos longum, ſeptem articulationibus, quartum par tres digitos & paulo amplius longum, cæterum ut præcedentia: omnia autem crura in extremitate duo habent exilia cornicula nigra & biſecta ut Cancri. Prope anum habet duos proceſſus ſemidigitum longos juxta ſe poſitos, fili craſſioris craſſitie, quibus nere ſolet. Totus araneus veſtitur cute piloſa brevibus pilis, nigris ad viſum, ad tactum inſtar holoſerici. Per totam autem ſuperficiem crurum partis poſterioris, laterum & proceſſuum, qui dentes continent, pili copioſi ſunt inſparſi, ex albo & gryſeo rubidi coloris. Tota poſterior ſectio corporis in adultioribus plerumque nuda eſt pilis, & cutis ex albo incarnata. Veſcuntur muſcis & aliis inſectis. Diu vivunt: nam ad biennium in Scatula me aluiſſe memini, qui certo tempore cutem exuerunt integram, dentibus etiam adhærentibus, nova ſubtus generata. Cutis exuta Araneum repræſentat, nam ſolum inferius ſciſſa eſt, ubi Araneus exivit.

Vbique hic reperitur, ſed frequentiſſimus in Inſula S. Alexii.

ANNOTATIO. Habui aliquoties Araneum hunc vivum è Braſilia ad me miſſum, quem cum muſcis alerem, non potui tamen animadvertere illum eas comedere, & per aliquot menſes cum inediam toleraſſet tandem emaciatus plane mortuus eſt: in capſula qua illum concluſeram, nunquam nevit, ſed cum ſemel ex illa ſe proripuiſſet, & ad feneſtras aſcendiſſet, cæpit ibidem nere.

NHAMDVI Braſilienſibus, araneus magnitudine Cincindelæ, clypeum in dorſo gerit triangularem, ſplendidiſſimum, in laterum circumferentia ſex conis acutis præditum albi coloris, cui brunnæ maculæ immixtæ. Ad os habet denticulos duos nigerrimi & ſplendidi coloris, incurvatos.

ARANEVS valde elegans, Cincindelam ſuperat magnitudine; corpus vix ſemidigitum longum; anterior ejus ſectio minor continet crura octo, duobus internodiis conſtantia, fere digitum longa, ex flavo & brunno variegata. Poſterior ſectio major: prior tota argentea, ſplendens: poſterior ad medietatem etiam tota argentea, & in hac ponendo poſteriorem partem deorſum, quaſi facies humana egregie

egregie apparet, quasi sculpta & argenteo esset obducta: reliqua medietas quasi ex argenteo & brunno glaciata. Similis quoque mixtus color in inferiori corpore. Inveniuntur & duplo majores.

Araneus alius figura præcedenti similis hic reperitur, major tamen. Anterior sectio corporis parva, magnitudine seminis cannabini, sed paulo longior; posterior avellanam majorem æquat: & anterior sectio ut & posterior ad medietatem argentei coloris splendidi, ultima posterioris medietas flavi & maculis duabus argenteis notata, in quolibet latere una; cæterum in flavo illo subtilibus lineis fuscis variegato, varia sibi imaginari quis potest. Crura octo variegata ex pallide flavo & fusco, omnia in anteriori sectione: tenacula ad hæc duo prope os, ejusdem coloris. Telam facit more cæteris communi.

ARANEVS alius, fabæ magnitudine, frequentissimus in ædibus. Prior corporis sectio subrotunda æquat pisum, altera longior & fabæformis. Crura habet octo, in quolibet latere quatuor, sesquidigitum longa, tribus internodiis constantia & quartum est insertio in corpus. Anterius etiam duos propedes habet, vix quartam partem crurum longos, quibus apprehendit: duos denticulos nigros, ut maximus. Totus est coloris ex flavo, albo & saturato rubro instar holoserici fusci detriti: pilosum corpus, uti & crura. In superiore corpore magnas habet maculas nigras; crura quoque per intervalla punctulis nigris notata. Hi quoque Aranei cutem exuunt, ut major ille. Fœtus in orbiculari folle sub ventre progenerant. Noctu texunt. Reperiuntur & hujus speciei, dimidiæ magnitudinis.

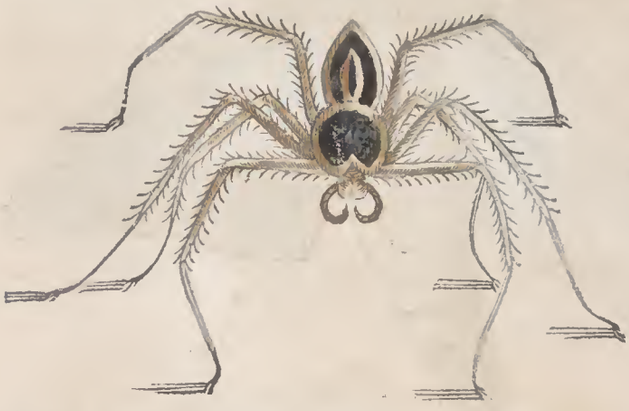

Araneus paulo major muscis vulgaribus, cinerei coloris, hirsutus instar holoserici. In lateribus nigro serico vestitus. Crura habet sex, brachia duo, quibus apprehendit, cinerei in totum coloris, punctulis nigris.

Araneus denique & hîc reperitur parvulus testa clypeata tectus, instar testudinis terrestris, magnitudine pisi, testa sexangula: capitulum & crura sunt nigra: testa argentei coloris cum maculis nigris elegantissimis.

TVNGA Brasilienſibus, *Bicho* Lusitanis: Insectum parvulum, figura pulicis, nigricantis coloris, duos cirrhulos in capite pro barba habens, in pulvere more pulicum generatur, & pedibus se insinuat, potissimum plantæ, digitis & sub unguibus, imo & manibus aliquando vidi. Statim autem quando intravit pruritum excitat, qui certum indicium est, itaque *Tunga* statim acicula eruenda, nam si sinatur, tridui aut quatridui spacio sobolem progenerat innumeram, lendium modo, quæ folliculo pellucido rotundo magnitudine pisi includitur, huic insidet *Tunga*; hîc folliculus acu eruendus & manet in carne foramen rotundum ejusdem magnitudinis, quod sponte sanatur, vel inspargitur pulvis pyrius. Crepitant unguibus icti ut lendes. Familiarissimum malum, sed quod magis per negligentiam incrementum sumit quam per se.

ANNOTATIO. Pleræque Regiones Americæ huic malo sunt obnoxiæ, & bestiola hæc variis nominibus appellatur, de quibus vide Description. nostram Americæ, lib. I. cap. IV. sub nomine *Niguæ*, & lib. XV. cap. VI. sub nomine *Ton*.

CAP. IV.

Panapanamucu. Panama. Atque aliæ Papilionum species.

PANAPANAMVCV Brasilienſibus, papilio ingens. Corporis, quod bisectum, longitudo est trium digitorum, crassities, ubi maxima, fere duorum. Pyramidalis figuræ: caput habet parvum, nuclei cerasini magnitudine. oculos magnos rotundos, nigros non splendentes, prominentes, magnitudine seminis cannabis: nigredo autem apparet duplex in oculis prout vertuntur: superius in capite calvitiem glabram & brunam & duo cornicula sesquidigitum longa, quæ versus posteriora vertit; os non transversum, sed secundum longitudinem, in quod pro libitu recondit & exserit promuscidem, brunnam, fili crassioris crassitie, plus quinque digitis longam, quam in spiram convolvens recondit in oris rima. Alas obtinet quatuor, duas priores seu superiores longiores, nimirum tres digitos & semis, sesquidigitum latas: membrana constantes satis crassa, & per longitudinem quasi costis sustentatæ. Crura illi sex priora sesquidigitum longa, reliqua duos; constant autem duabus juncturis, ad quarum posteriorem tres aculei prostant.

Totum corpus & alæ veſtiuntur pilis molliſſimis, qui tacti facile decidunt, ſuntque ex fuſco cinerei coloris, cum nigro mixti, in toto ſuperiori corpore & extus in alis: in ventre autem albicantis cum pauxillo flavo mixti: ſub alis cinerei maculis flavis. Poſterior corporis ſectio ſeptem quaſi diviſuras habet, ad quarum quatuor anteriores, in quolibet latere macula extat flava.

PANAMA Braſilienſibus, *Barboleta* Luſitanis, papilio communis: Innumeri hîc reperiuntur & diverſorum colorum; omnes quatuor alis, duobus corniculis, ſex cruribus, & filo convoluto ad os. Habui cui corpus erat longum tres quartas partes digiti; cornicula fuſca, uti & venter & crura, aſpergine cana; dorſum canum punctulis nigris: Alæ ſuperiores, ſuperius aſpergine cani, inferius incarnati coloris, ad oras fimbria nigra & nigro punctulata: Alæ inferiores ſuperius albæ, maculatæ nigro, inferius quoque albæ multo nigro maculatæ & itidem maculis incarnatis; ſuperiorum longitudo fere unius digiti, inferiorum paulo minor.

Dantur & plane albi punctulis variegati fuſcis.

Habui albos paulum flaveſcentes, quorum alæ ejuſdem coloris, ſed ad venas hinc inde diffcurrentes obſcure luteo variegati. In circumferentia autem alarum quaſi fimbria nigro & albo variegata.

Habui corpore mediocri, alis maximis, & plus duobus digitis longis, & plus quam ſeſquidigitum latis: erant autem eæ in inferiori latere obſcure flavi coloris & undatim variegatæ punctulis purpureis, fuſcis, lineis nigricantibus, maculis aliquot fuſcis, una cinerea, pauco albo ad unum latus & circum circulo flavo, hinc linea nigra circumducta, oculum ementiente. Alteri lateri alarum idem color, ſed ad oras plus fuſco undatus fimbriatim, & per medium ambitum cœrulei coloris.

Habui quorum alæ inferiores interius flavæ, fuſco intermixto & maculis variarum figurarum plane argenteis ſplendentibus: exterius eædem luteæ fuſcis maculis variegatæ. Alæ ſuperiores interius verſus extremitatem fuſcæ, maculis argenteis intertextæ, in medio latere maculis nigris, circa exortum cinnabrii coloris maculis nigris, in quarum medio puncta argentea; exterius itidem luteæ maculis fuſcis ut inferiores alæ. Horum innumerabilem copiam habuimus in horto Mauritiæ Decembri 1640. qui folia Murucujæ maximam partem abſumſerunt & innumerabilia ova poſuerunt, ex quibus primum erucæ & ex his ſecundo papiliones prognati. Ponunt autem ova ſuper folia Murucuja papaveris minoris magnitudine, lutea, affiguuntque foliis arcte: ex ovis fiunt erucæ parvæ hepatici coloris, quæ in craſſitiem pennæ anſerinæ excreſcunt, nigris aculeis hiſpidæ, capite nigro bicorni, per corpus quaſi ruffo punctulatæ; hæ abſumunt folia Murucuja, & morientes gryſea obducuntur pelle ſeu folliculo, qui poſt certum tempus ſe aperit & prodeunt denuo papiliones alati.

Papilio alius totaliter nigri coloris: magnitudine corporis æqualis mediocri olivæ; alis quatuor, cruribus ſex, corniculis duobus. Alæ anteriores triangulares, ut in aliis, poſteriores oblongæ, in fine proceſſum inſtar ligulæ habentes. Corpus ſecundum longitudinem ſuperius tres habet lineas virides in nigro, cui viridi aureus perſplendet. Alæ anteriores tranſverſim habent lineas virides, aureo perſplendente, anguſtas, ultima triplo eſt latior: alæ poſteriores verſus interiora, ſtrias ejuſcemodi latas habent virides: verſus exteriora autem tranſverſales latas virides cum aureo colore tranſplendente, circum circa autem fimbriam albam, quæ & proceſſus ambit.

Panapanamucu Braſilienſibus, figura primo plane ſimilis, ſolum minor & colore differens; duos digitos longus. Caput & anterior ſectio cinerei coloris, tribus ſtriis olivacei coloris craſſis, ſecundum longitudinem variegata: poſterior quinque habens diviſuras, ſuperius olivacei coloris, una linea craſſa cinerea ſecundum longitudinem notata, diviſuris pallide

pallide flavis: inferius autem corpus totum cinereum, pauxillo ruffo admixto. Alæ majores sunt obscure olivacei coloris, striis variegatæ è cinereo rufescentibus; inferiores thalassino, nigro, rubro, cinereo variegatæ. Crura & cornicula cinerea: oculi nigri. Cirrhus obscure pallidus. Ad tactum se habet instar serici villosi.

CAP. V.

Arumatia duplex. Isocucu. Varii vermes.

ARVMATIA Brasilienſibus, corpus habet teres atque tenue, ad aspectum instar virgulæ è Betula; quinque digitos longum: capitulum figura à reliquo corpore non distinctum; oculos parvos, nigros & ante illos duo tenuia cornicula, directe antrorsum, unum digitum longa; capitulum unica junctura corpori nectitur. Totum corpus juncturas habet duode-

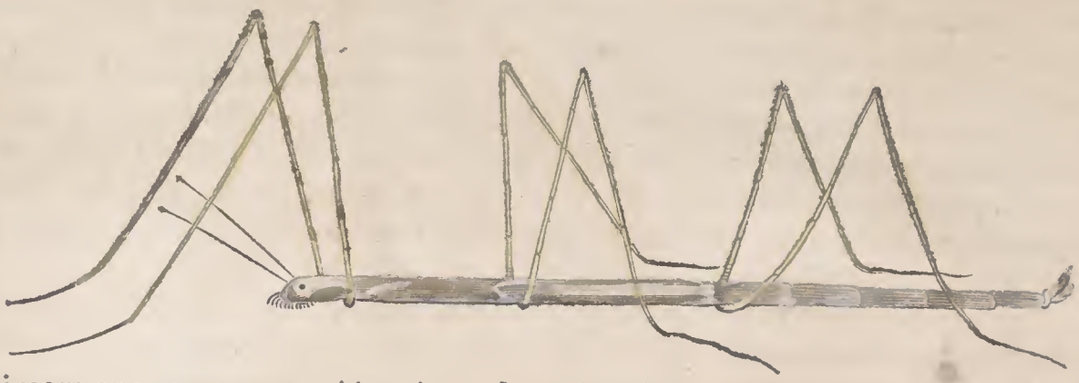

cim, primam qua caput corpori jungitur, secundam statim post hanc, tertiam sesquidigitum à secunda, hinc per reliquum corporis spacium sequuntur adhuc novem junctura, brevibus intervallis, usque ad extremum corporis, ubi duo breves aculei exserti. Crura habet sex, singula quinque digitos longa; & juncturas habent quatuor, unam prope corpus, deinde duorum digitorum spatio alteram, posteriorem tres digitos longam: in extremitate autem unguiculus est duobus corniculatis unguibus: junguntur autem corpori, primum par ad secundam juncturam, alterum ad tertiam, tertium ad quartam. Color insecti est in totum cinereus seu gryseus & superius per longitudinem lineæ nigræ ordine ductæ: Crura etiam hinc inde in gryseo quasi nigro maculata.

Inveniuntur majores eo quem jam descripsi, habui enim septem digitos longum, & fere minimum digitum crassum, capite obrotundo, ocellis prominulis, duobus corniculis longis

seu pilis. Crura habet sex; corpus internodia duodecim, prima junctura est capitis & corporis, mox sequitur alia, in quam & capitis junctura in duo brachia, quibus & pedum loco utitur adnexa sunt, quodlibet duos & semis digitos fere longum: tertia junctura longius ab hac distat, habens & duo crura; quarta itidem par crurum habet: sequuntur cæteræ. Corpus denique desinit in acumen & habet aculeum, quem quasi in vaginam recondit. Color ligneus, tuberculis quoque parvulis corpus scatet, præcipue inter brachia & secundum par crurum. Si hominem feriat aliquem tremorem excitat in toto corpore: non facile autem alicui nocet, nisi quis manibus premat aut pedibus.

ISOCVCV Braſilienſibus, Vermis eſt quatuor digitos longus, pollicem craſſus, novem flexuris conſtans, cujuſmodi lumbrici: craſſities ubique æqualis, cauda deſinit in tres aculeos complicatos. Superius in corpore prope caudam corniculum habet durum, eminens. Caput è cute eminet fabæ magnitudine & figura; os minimum ut cicadarum, oculi nulli, pedes breviſſimi in anteriori parte ſex, inter ſingulas duas juncturas duo; & octo habet prominentias inſtar parvarum verrucarum, inter ſequentes juncturas. Cute tegitur tranſverſis rugis prædita & in utroque latere inter duas ſingulas flexuras punctulum flavum ovale, magnitudine ſeminis milii fere. A corniculo quod prope caudam eſt, tranſverſim ad ventrem in utroque latere linea ex albo flaveſcens & craſſa abit, per totum autem dorſum tendit linea albicans ſecundum longitudinem. Color totius cutis in dorſo mixtus è cinnabrio ſaturato & albo, in lateribus & ventre vireſcit, uti & cauda: caput è viridi albeſcit, progreditur rependo.

Habui ejuſdem ſpeciei minorem, elegantis viridis coloris, punctulis nigris & lineis tranſverſis albis inter duas quaſlibet juncturas in lateribus.

Nec non unum ex viridi & albo mixtum, duabus lineis flavis ſecundum longitudinem, ut & ſimilibus obliquis. Excernit viride excrementum, figura inſtar mororum.

ISOCVCV Bombyx eſt, unde & Braſilienſes ſericum vocant *Iſocurenimbo:* & habui unum Ianuar. 1642. qui incluſus erat folliculo ellyptico, duos digitos longo, pollicem craſſo, coloris exterius argentei, lanuginoſo, interius glabro conſtante ex plurimis texturis obſcure flaveſcentibus, quæ digitis detractæ in ſericum abeunt, more ſerici quod Bombices noſtrates faciunt. Inſectum intra contentum mortuum erat, inane, vel niſi cute conſtans brunna.

Detinui prius deſcriptum in vitro per aliquot dies & exuit cutem ſuam effundendo ſimul copioſam nigerrimam materiam aquoſam: & cutem brunni coloris accipiebat. Reperiuntur quorum color totus ater ad aſpectum inſtar holoſerici, novem per corpus lineis tranſverſalibus flavis ordine diſtinctus. Caput, cauda & pedes cinnabrii coloris, ſuper plantas vivit, item quorum color niger, ſed circellis ſeu annulis cinereis ſubtilibus inordinate variegatus. Item totus ater inſtar holoſerici & ſecundum longitudinem quaſi aureis limbis intertextus.

CAP. VI.

Formicarum variæ ſpecies. Tapiiaî. Cupiâ. Japuruca.

FORMICÆ hîc ſunt tanto numero, ut à Luſitanis *Rey do Braſil* appellentur; quippe in campis, in ſylvis ita frequentes ſemitæ à formicis factæ ſunt & fiunt quotidie; quemadmodum apud nos faciunt pecudum greges; quin imo aggeres & tumulos ingentes è terra exſtruunt, in modum metarum fœni: qui cumuli à Braſilienſibus appellantur *Inhſaube.* Omnivoræ ſunt, nam & fruges, fructus, carnes, piſces, reliqua inſecta, ut Scorpiones, Scolopendras, &c. ſine noxa depaſcuntur, ſive ſint venenata ſive non, uti millies ipſe obſervavi: acidis tamen abſtinent fructibus ut Ianipaba, quam numquam viſæ ſunt attingere, & ſimilibus.

Reperitur hic Formica volans, unum digitum longa; corpus biſectum, & tenui ligamento ſectiones conjunguntur, caput triangulatum nectitur corpori. Dentes habet duos prominentes inſtar falcium: in capite duo gracilia cornicula longa; ocellos parvos: in priori ſectione ſex crura, tribus articulationibus conſtantia: quatuor alas tenues & tranſplendentes, duas exteriores quidem unum & tres tertias partes digit. longas, duas interiores paulo breviores, coloris obſcure flavi, cum brunnis oris & venis. Poſterior ſectio corporis tota rotunda eſt, ſplendide brunna, qua nigritæ veſcuntur: totum reliquum corpus etiam brunnum.

Velociter terram fodiendo ſubeunt ad talparum modum, & ſata omnia quam citiſſime conſumunt.

FORMICA itidem magna hic reperitur, muſcæ majori æqualis, cujus corpus pene ſemidigitum longum atque tripartitum. Ultima ſectio figuram & magnitudinem habet grani milii noſtratis: media eſt oblonga, tuberculoſa, continens ſex crura, ſemidigitum longa, quatuor juncturis conſtantia. Anterior ſectio (ſive caput) inter reliquas craſſiſſima, figuram habet cordis, ut vulgo pingitur, ac anterius duo cornicula & binos dentes nigros, curvos & inſtar forcipis exſertos. Oculorum pupilla paulum nigra, cæterum totum caput veluti oculus eſt. Anterior & poſtica pars corporis ſplendide punicei coloris, media autem cum cruribus impluviati & non ſplendentis. Inter omnes maxime ſplendet caput, utpote quod nihil aliud quam duo oculi magni ſibi invicem adpoſiti in cordis figuram.

TAPIIAI Braſilienſibus, formica tota atra, circiter digitum longa; caput habet magnum, quadratum; ocellos prominulos, atros; duos forcipes exſertos loco dentium, ſerra-

ſerratos inſtar falcis meſſoriæ: duo cornicula ſemidigitum longa; corpus in tres partes ſectum: anterior pars autem oblonga eſt haud craſſa; & continet crura ſex, plus ſemidigito longa; media pars minima & vix lentis magnitudinem æquans, quadrata fere: ultima omnium maxima, ovalis, acuminata: hæ tres partes tenui quaſi filo ſibi invicem ſunt annexæ. Tota fortates aurei eſt coloris.

CVPIA Braſilienſibus, formica eſt caſtanei coloris; caput illi magnitudine milii noſtratis, & figura cordis, colore ſpacideo: ocelli parvi & nigri: duo cornicula; forcipes quoque duo exſerti pro dentibus: Anterior ſectio corporis piſi habet magnitudinem; ferme rotunda, obſcure caſtanei coloris; & ſex crura ſpacidea; poſterior ſectio paulo major anteriore, rotunda, caſtanei coloris. Totum inſectum tegitur minutulis pilis eſtque hirſutum; certo tempore quatuor acquirit alas, poſteriores minores anterioribus, eaſque rurſus ſuo tempore amittit, quod ipſemet vidi.

IAPVRVCA Braſilienſibus, *Ceniopta* Luſitanis; **Dupſend-been** Belgis: *Scolopendra*. Inſectum quatuor circiter digitos longum; plurimas habens juncturas; obſcure flavi coloris & in conjunctionibus nigricantis: in quolibet latere viginti habet pedes: caput compreſſum; latiuſculum, fuſcum: cornicula duo, ſub ore duos dentes inſtar forcipis. Cauda illius eſt furcata & deſinit in duo quaſi cornua. Venenatum eſt animal.

Vidi Miliepedem ſemipedem longum & digitum meum minimum craſſum. Admodum frequentes ſunt in ædibus.

Reperitur hîc & millepes argentei coloris, magnitudine quidem noſtratium, ſed paulo longior, verſus anteriora corporis habens ſex pedes, duos poſterius longiores, cæteros breviores, plane argentei coloris & leviter hirſutos: duo item cornua ejuſdem coloris, ac caudam furcatam; præterea in toto ventre adhuc minimos pediculos, quibus innititur ad parietes & inter libros reperitur.

CAP. VII.

Culex elegans. Enembiu. Ambuâ. Quicimiri. Mberuobi. Et aliæ Muſcæ.

CULEX paulo major vulgaribus tinnulis, hîc reperitur, elegantiſſimi coloris: crura habens ſex maxime exilia brunni coloris ſplendentis, raris pilis hirſuta: caput rotundum, in duas partes veluti fiſſum, ſuperiuſque ex viridi elegantiſſimus aureus color reſplendet ad latera purpuraſcens. Poſterius corpus deſinit in aculeum ſatis longum, ſuperius ex viridi elegantis aurei coloris, & pilis raris hirſutum: habetque quinque juncturas ſubnigricantes: alas duas tenues, ſatis longas, iridis colores repræſentantes, imo ſuperantes: in capite cornicula duo: ſed hæc omnia tantum per megaſcopum obſervari poſſunt.

ENEMBIV Braſilienſibus, inſectum eſt magnitudine piſtacci, figura ſcarabei ſeu tauri volantis: cornua habens ſex; duo cornicula in fronte; alas duras & glabras; Anterior ſectio ſeu caput politi ſapphyri colorem habet, uti & cornua & cornicula; alæ ſunt virides, aureo colore tranſplendente, inſignis coloris.

AMBUA Braſilienſibus, *Centopea* Luſitanis: vermis frequens ſuper planta Jurepeba: duos digitos longus, & majori penna anſerina craſſior, teres ſive cylindricus, nigerrimus: capitulo ſplendente nigro, & maculas majuſculas albas habens, in lateribus ordine poſitas: pedes octo, ſatis craſſos, ſed breves nigerrimos. Totum

im corpus pilis duriuſculis elegantèr flavis veſtitum eſt, conſtantibus ſubſtantia inſtar ſetarum equinarum. Si vermis hic cutem humanam attingat, urit inſtar ignis.

QVICI MIRI Braſilienſibus: inſectum eſt parallelogrammi figurâ, ſed in parte poſtica orbiculari: anterior ſectio ſemidigitum longa, poſterior digitum. Crura habet ſex, unum par in priori ſectione, duo in poſteriore: ocellos nigros: barbam conſtantem ex duobus pilis dentatis craſſioribus: apte abſcondere & barbam & pedes poteſt ac in altum exſilire. Veſtitur teſta dura, in dorſo obſoleti ligni coloris, in anteriori vero parte parallelogrammi maculam nigram habet flavo ſuperſparſam: in poſteriore autem parte tota, nimirum alis, elegantiſſimæ lineæ nigræ ſplendentes tendunt ſecundum longitudinem. Alæ arcte complicatæ corpori: inferius corpus totum hepatici coloris, crura ſplendide nigra, ut & barba.

ANNOTATIO. Aliquo modo convenit cum Bupreſti Scarabeoeide, niſi quod caput citra primam inſectionem exſertum non habeat; de quo vide Thomæ Mouffeti Londinatis Theatrum Inſectorum lib. I. cap. XIX.

MBERVOBI Braſilienſibus. Muſca apis magnitudine: crura habet ſex; priora duo breviora, ſequentia longiora: & ultimum par longiſſimum; habent hæc poſteriora ſuras amplas & latas apum modo: cornicula duo in capite: alas quatuor. Tota muſca coloris viridis cum aureo mixti, inſignis & mire ſplendet, in fronte ſapphyrini coloris: oculi nigri corniculares lutei coloris: alæ variegatæ maculis brunnis.

Muſca alia figura & magnitudine vulgari ſimilis, ſed corpore breviori, & in poſtica parte habente proceſſum tibieformem: crura ſex, duo anteriora ut in vulgaribus, ſed ultima duplæ longitudinis retrorſum inflexa ut in Locuſtis: duo longa cornicula in fronte: alas quatuor communes aliis: ocellos ſapphyrinos ſplendentes; cætera in totum coloris nigricantis.

Multas inveni muſcas circa Camarigibi & Tapruſſu aliaque loca mediterranea, communibus quidem ſimiles, ſed flavi coloris & paululum ligneo variegatas, valde infeſtas hominibus & moleſtiſſimas.

Reperitur & alia, cujus corporis longitudo nondum digitum æquat: ocelli prominentes rotundi, opatici coloris: crura ſex obſcuro flavo & fuſco variegata; alæ quatuor, duæ exteriores digitum longæ, duæ interiores ſemidigitum, ac tranſparentes omnes tenueſque, argenteis venulis & punctulis fuſcis variegatæ. Totum corpus ex argenteo & fuſco colore eſt mixtum.

CAP. VIII.

Quicî. Jacatinga. Vermis terreſtris.

QVICI Braſilienſibus, inſectum eſt corpore ovali inſtar Scarabei. Corporis longitudo unius & trientis digiti: Crura habet ſex, quodlibet tribus internodiis conſtans, eſtque ultima pars crurum ſerrata, & quodlibet habet duos unguiculos. Caput & ocelli parvi: duo cornua prope oculos exorientia, longa, poſterius verſa & in arcum porrecta, duos & ſemis digitos longa, longe excedentia corporis longitudinem; & ſingula habent internodia decem, undecimo inſeruntur in caput; craſſitie æquant filum craſſius. Caput & anterior ſectio obſcuri eſt brunni coloris cum ſplendido nigro mixti, poſterior & alæ brunni obſcure ſplendentis. Per medium autem alarum ſeu dorſum tranſverſim linea lata flava palleſcens tendit. Crura lutea & ad internodia obſcuro brunno maculata. Cornua diverſicoloria luteo & nigro, nimirum ad genicula nigra, cætera alternatim lutea.

JACATINGA Braſilienſibus; Inſectum frequens pluvioſis menſibus in hortis, ſilvis & campis. Duos digitos longum: caput cum oculis piſi mediocris magnitudinem habet, rotundum: oculi grandiſſimi ellypticæ figuræ. Os quando aperit ſatis grande habet & inferius labium ſeu maxillam inferiorem bifariam in medio diviſam, ſuperiorem integram: in ore quatuor dentes falcatos, ſuperiores duos fortiores, quemlibet quatuor aculeis munitum, inferiores uno aculeo in extremitate. Super os in ſummitate capitis duas habet eminentias parvulas, quaſi bifidam frontem & ibidem duo cornicula maxime exilia; Thorax & venter continuum corpus ſunt ſemidigitum longum, fabæ mediocris craſſitie, cui adjungitur cauda unum & quadrantem digiti longa, undecim internodiis conſtans, figuræ trilateræ pyramidalis & in extremitate furcata. Crura habet ſex in thorace & ventre, haud longa, piloſa, in extremitate duobus exiliſſimis unguiculis: corpus etiam piloſum. Alas habet quatuor dorſo conjunctas, utrimque duas, quas ſemper in directum à latere expanſas gerit, inter volandum & ſedendum ſive rependum. Eſt autem quælibet ala pene duos digitos longa, ſemidigitum lata, ubi latiſſima,

sima. Constant ad tactum membrana dura pellucida, gryſea, venulis fuſcis intertexta, & quælibet in ſua extremitate verſus anteriora maculam habet oblongam è fuſco nigricantem: quælibet ala duplici articulatione corpori jungitur, quaſi duplici trochlea, ideo firmiter eas in directum à corpore protenſas ſemper gerit, & tantum ſurſum aut deorſum poteſt movere, non componere aut retrorſum extendere. Suſurrum edit inter volandum. Oculi punicei ſunt coloris, reliquum caput & cauda ſaturate rubri. Thorax & venter itidem ſaturate rubent, cui aliquid nigri & albi mixtum. Crura fuſca, floribus inſidet victum quærens: Belgæ vocant **Een Spaenſche Juffouw**, Mihi idem videtur inſectum quod J. Scaliger Hiſt. Animal lib. VI. deſcribit ac depingit, & Adriaticis *Curoculum*, Taurinis *Monachettam* vocari dicit. Cum Ephemero autem Ariſtotelis convenire opinatur. Sed nihil certi ex Ariſtotele haberi poteſt.

Menſe Iulio Anni 1640. innumera ejuſmodi inſecta videbam in campis ejuſdem cum deſcripto coloris, ſed maculas nigras rotundas in alis habentia; quædam etiam corpore fuſco, quædam ſubviridi.

VERMIS hîc reperitur terreſtris; cujus longitudo eſt ſupra duorum digitorum, craſſities quanta apicis minimi digiti, in totum teres, crura habet innumerabilia brevia, per paria ſibi invicem oppoſita & contigua: craſſitie ſetæ equinæ. Corpus tectum membrana craſſa, glabra, ſplendida, ex juncturis frequentibus connexa, inſtar ferrei thoracis: coloris ex viridi fuſci ubi juncturæ, ibi annulus albus. Crura ſunt fuſca. Capitellum habet rotundum, ocellos nigros parvos & duo cornicula in capite.

ANNOTATIO. Vide Thomam Mouffetum in Theatro Inſectorum lib. II. cap. VIII, de Scolopendris & Julis, ubi Iconem hujus jam deſcripti primo loco invenies.

CAP. IX.

Inſectum volans. Tambeiva. Paipai guacu; alia duo inſecta.

REperitur hîc & Inſectum volans muſcæ fere figura: cujus totum corpus cum capite tres quadrantes digiti fere longum eſt; caput pyramidale, duobus corniculis quadrantem digiti longis: roſtrum ejuſdem longitudinis, anguſtum, acutum; inferius verſus capillatum, quod tenui venula corpori jungitur; corpus triangulare per duas juncturas in tres partes diviſum, quarum ſuperior ſcapulæ inſtar cavatur, ut alæ intus locum habere poſſint. Crura habet ſex; priora in anteriori parte breviora, poſterius par longiſſimum, ſemidigitum aut paulo plus longum: quodlibet tribus conſtat internodiis. Alæ illi quatuor, ſeſquidigitum longæ, inſtar muſcarum. Caput & prima ſecundaque ſectio ſplendide ſunt nigra: roſtellum, cornicula, crura ac tertia ſectio pallidi ſunt coloris, hinc inde fuſco umbrati. Alæ exteriores ſeu ſuperiores medietate anteriori ſunt cinnabrii coloris, extrema autem fuſci: inferiores alæ aquei coloris.

TAMBEIVA Braſilienſibus; Inſectum Teſtitudinem terreſtrem non male referens, mediocris avellanæ magnitudine; alæ, nimirum exteriores, duæ teſtaceæ, figura ut clypeus teſtudinis: anterior ſectio corporis teſta tecta coloris ſplendidi quaſi aurum viridi colore tinctum tranſplenderet: in ambitu autem teſtæ coloris eſt ſplendentis inſtar rubro tincti. Duo cornicula ad quodlibet latus oblique extenſa. Crura habet ſex nitentia ut aurum quod elegantiſſimo rubro tranſplendet. Corpus inferius ejuſdem ſplendoris. Tarde incedit nec facile avolat.

PAIPAI GVACV Braſilienſibus: Inſectum volans crabronis majoris magnitudine, ſed non ita craſſum: biſecto eſt corpore & quæque ſectio ovalis; prior ſemidigitum longa, poſterior paulo longior. Caput obrotundum, ſed paulum compreſſum, grani cannabini magnitudine: oculi ellyptici grandes, prominentes, fuſci, ſplendentes. Ad os habet duas falces, quibus folia arborum præſcindit, nigras. In capite duo cornua, fili craſſitie, tres quadrantes digiti longa ſuperius incurvata ut hircorum, in exortu nigra, cætera crocea. Crura ſex in priori ſectione ſeptem internodiis conſtantia, quatuor nimirum majoribus, tribus minoribus: cum duobus unguiculis in cujuſque extremitate. Anterius par paulo plus digito longum, ſecundum ſeſquidigitum fere, tertium unum & tres quadrantes digiti. In priore ſectione etiam quatuor habet

habet alas, duas exteriores longiores ac latiores, inferiores breviores & anguſtiores, ſubſtantiæ membranaceæ inſtar chartæ. Ultima ſectio ovalis in acutum deſinit cornu continens aculeum, quem protendere poteſt & eo pungere. Color totius, exceptis cornibus, ut chalybis politi ſplendidiſſimi inſtar vitri. Totum corpus & crura etiam ejuſmodi pilis veſtiuntur, brevibus, ad tactum ut ſericum læve: admodum duram cutem membranaceam habet, uti vix transfodi acu craſſiſſima poſſit.

INSECTVM (cujus Auctor nomen non prodidit) corpore ellypticæ figuræ, magnitudine majoris fabæ. Crura habet ſex, tribus conſtantia internodiis: duo cornicula in capite; capitulum minimum, lenticulare, ocellos prominulos; alas quatuor tenues. Anterior corporis ſectio teſta tegitur ellyptica; medium corpus in poſteriori ſectione pyramidali: alæ binæ ac binæ teſta oblonga ex parte teguntur. Totum corpus inferius variegatur lineis nigris tranſverſis. Teſtæ omnes ſunt egregie virides, alæ fuſcæ: capitulum inferius luteum, ſuperius è viridi & luteo mixtum: ocelli hepatici coloris. Fætet inſectum ut **Grepe** noſtras & ejuſdem eſt ſpeciei.

INSECTVM (cujus nomen Auctor non addidit) muſcæ majoris magnitudine, totum nigrum, piloſum inſtar holoſerici. Corpus fere in duas partes æquales ſectum, capitulum quaſi bovinum, album: ocelli prominuli, rotundi, nigri: duo cornicula in fronte, & duæ nigræ forcipulæ pro dentibus: crura ſex, corpus in nigro ſecundum longitudinem albis lineis paſſim diſtinctum, ut & crura; corpus nimirum in dorſo & lateribus, crura varie. Currit ſuper terram ut araneus terreſtris.

CAP. X.

Inſectum volans. Guarucu eremenbi. Nhatiu ſeu Moſquito.

INSECTVM volans, Tauri volantis ſpecies: corpus habet biſectum, cujus anterior pars tertiam partem digiti longa, poſterior paulo plus duobus digitis. Caput habet quaſi quadratum & duos forcipes exſertos pro dentibus: oculos magnos prominulos ellypticos: duos cirrhos ante oculos, in exortu latiuſculos, hinc anguſtiores, plus duobus digitis longos, novē jūcturis conſtantes: crura ſex, duo in anteriori ſectione, quatuor in poſteriori, quodlibet duos digitos longū, tribus juncturis conſtantes, pedes latiuſculos & in extremitate duos ungues aduncos.

Anterior ſectio ad latera deſinit in quatuor aculeos, teſta nimirum qua tegitur: poſterior quatuor habet alas tenues, duabus teſtaceis tectas. Totum corpus ſuperius obſcure eſt flaveſcens, ſeu lignei coloris; caput, oculi, cirrhi, forcipes, crura, inferius corpus ſplendide nigra & venter præterea cana lanugine obductus.

GVARVCV EREMENBI Braſilienſibus, & *Iaquirana* aut *Guiramenbi* Tipinambautiis: *Cigarra* Luſitanis; Belgis **Siſſis.** Corpus craſſiuſculum habet conicum, totum unum digitum cum triente longum, & pollicem craſſum: caput triangulare inferius verſum & roſtellum in extremitate oris ferme ſemidigitum longum: oculos prominulos ellypticos. Corpus biſectum eſt in collum & ventrem; collum breviſſimum, inter ſe & caput primum par habet crurum, tribus juncturis conſtantium, & duo cornicula pro pedibus: in ventre ſunt reliqua duo paria crurum, quodlibet tres quadrantes digiti longum, & duo anteriora paria craſſiuſculas ſuas habent & inter illa roſtillum exſerit & canendo illum ſtrepitum facit *Siſſis*. Totum inſectum anterius, nimirum in capite, collo & initio dorſi dura tegitur teſta, poſtica pars corporis juncturas habet multas circulares: alas quatuor, duas exteriores majores, interiores minores; omnes ejuſdem materiæ; tranſplendentis, vitreæ, lineis caſtanei coloris intertextas; exteriores unum & tres quadrantes digiti longæ ſunt, latæ, ubi latiſſimæ, duas trientes digiti, interiores unum digitum longæ: exteriores præterea in exortu viridem oram habent inferius ad medietatem fere longitudinis ſuæ, & lineam viridem brevem ver-

versus superiora. Totum caput ac collum & oculi epatici coloris exsanguis seu olivacei: reliquum corpus & crura castanei splendentis: ubique etiam raros pilos habet argenteos, præterquam in testa dorsali, in fronte tria punctula triangulatim posita coloris rubini; duæ conicæ maculæ in testa dorsali sunt nigræ. Circa vesperam in silvis & fruticetis ingens multitudo horum insectorum auditur; arborum enim truncis assidentes ingentem excitant strepitum, qui incipit *gir, guir*, & mox continuatur *sis sis sis*, &c. centies vel pluries uno spiritu: ex continuato clamore denique rumpitur. Ego mortuos per dorsi longitudinem ruptos, trunco arboris adhærescentes, sæpe vidi.

NHATIV Brasilienſibus, *Mosquito pesni longo* Lusitanis; **Langbeen** Belgis: culex est tinnulus parvus: capitulo obrotundo, cui duo cirrhi paululum incurvati adstant; ad quemlibet nimirum oculum longus est cirrhus, pilis longis ab utroque latere, ordine decoratus, usque ultra medietatem, muscarii modo, extremitas pilos breviusculos habet. Corpus ellypticum, sex habet crura, longa, tribus internodiis constantia, ultima sectio teres, longissima: in extremitate longo rostillo sanguinem exsugit: alæ illi duæ in postica parte mediæ sectionis. Totum insectum vestitur pilis subtilibus brevibus flavescentibus. Media sectio nigra, variegata maculis obscure flavis; ultima obscure flava, undata nigro, annulorum fere modo, & ubi intestina, longiores habet pilos. Caput nigrum flavo mixtum. Rostrum cum suis cirrhis punctulatim nigro obscure flavescit. Cirrhi reliqui duo pilosi pallide flavi cum pilis, & cirrhi ipsi punctula nigra ordine posita continent. Insectum admodum frequens noctu in paludstribus ut & maritimis locis, pungit acerrime, etiam per linea vestimenta & maximum pruritum excitat; molestiam simul summam parit tinnula sua voce. Multas sæpe noctes insomnes egi hujus insecti causa: nec igne nec alia re abigi potest; unicum remedium habetur, sed non ita proficuum, ut accendatur fimus bibulus siccatus, cujus fumo paulum arcentur. Icon per megascopium fuit delineata.

ANNOTATIO. Quidam ajunt hoc insectum à Brasilianis vocari Yatium, gignit autem hæc regio & aliud culicum genus ignavum & mansuetum, quamvis hominibus valde importunum, at nullo mucrone armatum, vocant *Ietinga*. Item aliud quod *marigui* vocatur, minutissimum quidem sed tam crudeliter homines affligens ut vix tolerari possit.

CAP. XI.

Insectum innominatum. Apeare. Mangangai. Mangagai. Auricularia. Millipedæ species. Scarabeus parvus. Locusta atra. Insectum instar fuci.

INSECTVM (cujus nomen ab Auctore non proditur) Locustæ marinæ facie tres digitos longum: crura habet sex: Forcipes pro dentibus; Cirrhos duos: Testa superius tectum instar Locustæ marinæ; in totum cinerei est coloris: sed forcipes rubri sunt coloris.

APEARE Brasilienſibus; insectum est corpore ovali compresso, fabæ minoris magnitudine, fætens ut **Geepe** nostras: capitulum habet rotundum, rostello longo acuminato: duo cornicula longa, quorum quodlibet nodum unum quasi in medio habet: Crura sex, nullas alas; corpus egregie variegatum luteo, ruffo & obscure cœruleo, flavo itidem quo corpus fimbriatum est. Caput luteum, cornicula nigra: crura alternatim variegata luteo & nigro, in medio dorso duo puncta ferrea habet.

MANGANGAI Brasilienſibus, *Bizeuro* Lusitanis. Fucus est, magnitudine & figura ut nostrates, totus niger, ad tactum ut sericum villosum, excepto in anterioris sectionis summitate ubi albicat. Crura habet sex nigra; alas quatuor nigras, duo cornicula in capite itidem nigra; oculos magnos ellypticos, rostellum acuminatum; susurrum edit ut nostrates fuci.

MANGAGAI Brasilienſibus, itidem fucus, qui instar nostratis circumvolitat & susurrum edit: totum corpus pilosum, splendens, nigrum, instar holoserici nigri villosi, excepto in anterioris sectionis superiore parte ubi ex albo flavescit, & in medio habet maculam splendide nigram; oculos habet magnos lenticularis figuræ, coloris marmorei albi splendentes; rostrum nigrum, acutum, rectum: duo cornicula nigra; crura sex nigra, pilosa: alas quatuor nigras splendentes & subviridicantes.

FORCIPVLA ſeu Auricularia, Belgis Oorwurm: duorum digitorum longitudine; corpore parallelogrammo, compreſſo: Caput habet conicum & in in eo quatuor cornicula recta. Corpus biſectum, ac in priori ſectione ſex crura quæ craſſiuſculas ſuras habent: poſterior ſectio longior, circularibus juncturis mobilis, in extremitate ſua duos habet forcipes ſatis magnos quibus firmiter apprehendit. Caput anterius & cornicula prope exortum nigra, ac in priori ſectione macula pyramidalis nigra in dorſo, cætera in totum flavi pallide coloris.

MILLIPEDÆ ſpecies, quæ hic frequens (*quo nomine à Braſilienſibus vocetur non addidit Auctor*) multis ſectionibus conſtans, ut illa, compreſſis: capitulum habet parvum cum duobus corniculis brevibus: crura exilia innumera: totum inſectum eſt nigrum, at in qualibet ſectione in utroque latere extremitas eſt flava.

SCARABEVS hîc quoque reperitur parvus, figura ut ii qui volitant veſpertino tempore, per totum obſcure ruffus; oculos habet & cornicula nigra; ſex crura.

LOCVSTA quoque hîc reperitur ſplendide atra, caput tamen lineis cinnabriis, & crura licet nigra, multo cinnabrio umbrata; & in extremitate cuculli ipſius linea alba eſt circumdata fimbriæ loco: poſteriorem ſectionem ambiunt lineæ circulares flavæ; uti & alas atras fimbria cinnabria.

INSECTVM inſtar fuci, ejuſdem figuræ & magnitudinis: totius longitudo ſuperat aliquantum unum digitum: caput habet mediocris piſi magnitudine, rotundum, ſed nonnihil compreſſum: oculos magnos, figuræ ovalis ſeu lenticularis, ſubviridicantes, ſplendentes, interius verſus ſuperiora, in centro laterum punctulum exiguum nigrum ellypticum habentes. Os brunum tribus eminentiis infra ſe verſis conſtat: in fronte inter oculos tria punctula nigra hoc modo ∴ poſita: barbæ loco habet duos pilos: ſectio anterior minor eſt: poſterior ſex habet crura, tribus internodiis & pediculo duobus prædito digitulis incurvis: crura poſteriora longiora, priora breviſſima. Alæ illi quatuor, exteriores longiores interioribus; quæ conſtant è materia tenui ut in apibus: ad exortum autem alarum rotunda eſt eminentia ſplendida inſtar gemmæ, magnitudine ſeminis ſinapis. Poſterior ſectio corporis per medium conſtat ſuis tranſverſis lineis, uti in fucis. Totum corpus, caput & pedes coloris ſunt mellei: veſtiturque ejuſmodi pilis ſubtilibus, ita ut hirſutum ſit: Alæ ſunt vitrei coloris ſplendentis, lineis brunis variegatæ: crura brunna & hirſuta. Omnis color hujus inſecti reſplendet.

CAP. XII.

Memoa. Inſecta aliquot innominata. Apes mellificæ.

MEMOA Braſilienſibus: Cincindela; vix grano mediocri ſeminis melonum aut cucumerum par, oblongo corpore. Capitulum habet minimum, ocellos nigros ſplendentes, duas prominentias inſtar pilorum proſtantes ad os. Prior ſectio corporis dimidio grano cannabis per medium ſecto magnitudine æqualis, habens in utroque latere maculam rotundam, magnitudine ſeminis papaveris, albam & ſplendidam, per quas noctu & interdiu lumen emittit, facitque pro libitu has maculas thalaſſini coloris ſplendidiſſimi, & lumen per illas ſpargit inſtar ignis videndum noctu, & interdiu quando vult. Poſt hos focos ignis corniculum eſt flaveſcens, verſus poſtica vergens. Alas habet duas: crura ſex, ſingula tribus internodiis conſtantia, exilia. Univerſum inſectum eſt coloris caſtanei obſcuri. Per megaſcopium adverti, duos barbæ pilos, quemlibet è quatuordecim particulis compoſitum: apparet quoque quemlibet pedum, quatuor habere digitos, curaque eſſe aculeata & piloſa ut in Tauro volante: adhæc ad os habere quatuor tenacula.

ANNOTATIO. Fecimus hujus inſecti mentionem deſcript. Ind. Occident. lib. 1. cap. 4. in hæc verba. Fidem prope ſuperant quæ ab Oviedo atque aliis narrantur de *Cucuyo* è ſcarabeorum genere, cujus ocelli atque latera, ubi alas ſuas diducit, tantum lumen emittunt, ut noctis tenebras haud ſecus quam candelæ illuſtrent & hominibus legendi ſcribendique copiam faciant: Indigenæ Hiſpaniolæ olim hoc animalculo non modo ad tenebras illuminandas, ſed & ad Niguas, id eſt, moleſtiſſimum illud genus culicum, fugandas utebantur.

INSECTVM magnitudine bruſci: corpus habet duos digitos longum, unum autem latum: alæ quatuor exterius nigricantes, interius, quaque latent, albas. Crura quatuor, tribus internodiis conſtantia, & plus uno digito longa, cum duobus unguiculis nigricantibus in extremitate: crura ſunt obſcure flava nigris diſtincta maculis, & ejuſdem coloris pilis hirſuta; duo

duo præterea habet veluti brachia figura falcis messoriæ, duobus internodiis constantia, quæ corniculi instar deorsum incurvantur: oculi illi sunt nigri, splendentes, figuræ lenticularis. *Quo nomine à Brasilienſibus aut Lusitanis appelletur, Auctor non addidit.*

INSECTVM in mensa mea aliquando inveniebam vix conspicuum præ parvitate, nisi nigrum & splendentis coloris fuisset, plane neque rotundum. In megascopio magnitudinem seminis cannabis habebat, plane rotundum, nigrum, splendens. Testa rotunda tectum, & sex pediculis incedens.

INSECTVM itidem figura millipedæ per megascopium contemplatus, deprehendi habere sex crura, duo cornicula; corpus autem & alæ erant coloris obscure flavi & nigro striati transversim.

INSECTVM parvulum corpusculo semidigitum longo, ovali; quatuor habens alas tenues quadrantem digiti longas: caput parvum: in totum erat gylminei coloris, alæ autem hyalini; & crura sex parallelogramma.

Reperiuntur hîc apes mellificæ, ejusdem figuræ, magnitudinis, coloris, ut nostrates: excepto quod aculeos non habeant neque pungant; in silvis in cavis arboribus mellificant; etiam domi in Alvearibus ut apud nos.

Mel de pao ut Lusitanis dicitur, mixtum cum aqua simplici exhibetur, gratum instar mulsi nostratis.

ANNOTATIO. De melle agresti vide commentarium D. Pisonis. Jacobus autem Rabbi qui multos annos vixit cum Tapuyis, in relatione sua ad Excellentiss. Comitem Joan. Mauritium, commemorat aliquot species apum & mellis agrestis. Primam speciem dicit à barbaris illis vocari *Kitshaara*, quæ fruticibus & pumilis arboribus appendet, in alveolis dimidiam ulnam longis, instar chartæ bibulæ formatis: hæc species mellis optima est & suavissima.

Altera species quæ ipsis dicitur *Kitshagk*, intra terram fit, mole alvearii, atque effoditur fumo excitato.

Tertia species appellatur ab illis *Heubig*, itidem intra terram congesta & instar panis sacchari charta bibula involuti, quæ itidem igne ad foramen applicato eruitur. Atque hæ tres species apum haud secus pungunt quam Europææ.

Quarta species mellis dicitur *Atshoy*, quam in arboribus mellificant itidem apes pungentes. mel autem appendet arboribus instar nidi avium, durum atque nigrum, hoc quoque igne adhibito colligitur.

Quinta species apum, quam vocant *Ehenhne*, minime pungit; mellificant in cera ad truncos arborum; figura globorum, qui frangendi sunt ut mel eximatur.

Sexta species appellatur *Benatshy*, non pungunt, & in concavis foraminibus arborum mellificant in cera ut præcedentes: harum mel optimi est saporis & valde salubre.

Recenset & plures species, sed solis nominibus, quare non putavi operæpretium barbara nomina hîc recensere.

GEORGII MARCGRAVII
NATVRALIS HISTORIÆ BRASILIÆ
LIBER OCTAVVS,
Qui agit de ipsa Regione & Indigenis.

CAP. I.

De Regionis nomine, magnitudine, situ, ejusque divisione.

HÆc regio primo à Lusitanis appellata fuit SANTA CRVZ, quod nomen postea mutarunt in TERRA DO BRASIL, ob ligni copiam, quod hîc cæditur & in Europam infertur, vulgo notissimum, ita ut hodie communi & vulgari nomine ab omnibus Europæis BRASILIA dicatur.

Sita porro est Brasilia in zona torrida & quidem in medietate illius Australi, extenditurque ultra Tropicum Capricorni in zonam temperatam meridionalem.

Non autem omnes consentiunt in illius magnitudine seu latitudine definienda inter Septentrionem & Austrum. Nos ejus initium statuimus à latitudine Septentrionali unius gradus & semis, seu à Flumine *Para*, & finem ad latitudinem australem quatuor & viginti graduum & semis, seu usquè ad fluvium *Capiibari*, duabus leucis ultra oppidum S. Vincentii; ita ut magnitudo illius sit inter Boream & Austrum trium & viginti graduum. Inter ortum & occasum in quantum extendatur adhuc indefinitum est, cum pauci adhuc in interiora hujus terræ penetraverint & quædam tantum obiter lustraverint.

Quantum judico, adsumendo longitudinem *Limæ* Metropolis Peruviæ, quam Hispani ponunt esse duobus & octuaginta gradibus Occidentaliorem *Toleto* (Toletum autem novem decem gradibus & quinque scrupulis Occidentalius est *Vranoburgo*) ita ut longitudo Limæ sit ducentorum & nonaginta quinque graduum & quadraginta scrupulorum. Sumendo itidem longitudinem *Mauritiæ* civitatis, in Orientalissima fere ora Brasiliæ, quam ipse sæpius observavi per Eclypses & inveni trecentorum & quadraginta graduum & semis respectu *Vranoburgi*, & hinc deducendo differentiam quatuor & quadraginta graduum & quinquaginta scrupulorum. Sub parallelo autem 8. 40. respondent ex mea observatione uni gradui 28175. decem pedæ Rhynlandicæ, quæ per 1500. divisæ (tot enim perticæ milliarium horarium efficiunt) dabunt horaria seu Hollandica milliaria XVIII. $\frac{1157}{1500}$ id est, milliaria octodecim & tres quadrantes. Differentia ergo 44. 50. dabitur 1263197. decempedarum & duorum pedum, quæ efficiunt milliaria 842. $\frac{179}{1500}$ detractis, porro centum milliaribus, quæ *Cusco* Orientalior est *Lima* & in confiniis Peruviæ & Brasiliæ sita, magnitudo Brasiliæ inter ortum & occasum esset circiter septingentorum & quadraginta duorum milliarium; quod intervallum omnes Tabulæ Geographicæ circiter centum & octuaginta octo amplius faciunt. Ponunt enim Brasiliam multo Orientaliorem quam revera est, ut ex propriis observationibus sæpissime comperi.

Ora autem Brasiliæ à *Para* ad *Maranhon* à Coro versus vulturnum extenditur. A *Maranhon* versus *Ciara* maximam partem tendit versus Eurum. A *Ciara* ad *Potiyi* seu Rio Grande versus Euroaustrum: à *Potiyi* ad *Paraiba* versus Austrum: à *Paraiba* ad *Itamaraca* ad eundem modum: ab *Itamaraca* versus Promontorium *S. Augustini* & usque ad Sinum omnium Sanctorum ora versus Austrum incurvatur: à Sinu omnium Sanctorum ad alterum flumen *Paraiba* iterum fere directe austrum petit, & deinceps usque ad fines suos versus Corum extenditur. *Sed hæc accuratius è Tabulis hydrographicis cognosci possunt, ad quas curiosos remittimus.*

Divi-

Dividitur BRASILIA, intra hos limites, in certas Præfecturas (*Capitanias* appellant vulgo Lusitani) & quidem vulgo in quatuordecim. Quarum prima versus Boream est *Para*, sequuntur dehinc ordine Maranhaon, Ciara, Potiyi vel Rio Grande, Paraiba, Itamaraca, Pernambuco, Quirimure vel Bahia de todos los Santos, cujus metropolis S. Salvador. Nhoecombe vel os Ilhcos; Pacatâ, vel Porto Seguro; Espiritu Santo; Nheteroya, vel Rio de Jenero, quem *Ganabara* vulgo vocant Brasilienses; & S. Vincente.

Plura non habet Auctor, neque ego addo, quia plenius de his egi in Descriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. *tantummodo adjicio è Schedis nostri Auctoris.*

Sunt & hîc duo distrîctus (nimirum in Præfectura Pernambucensi) quos Lusitani vocant *Palmeiras* à copia illarum arborum ibidem nascentium, in quos Nigritæ fugitivi se receperunt; eorum unus vocatur minor, alter major. In minori ad sex millia nigritarum dicuntur habitare, qui jacet viginti milliaria supra *Alagoas*, inter silvas, juxta fluvium qui appellatur *Gungohubî* (hic illabitur in fluvium *Paraibam*) sex milliaria à Paraiba flu. versus Arctum, & quatuor à Mondaî fluvio Alagoæ Borealis versus austrum; ita ut haud admodum longè absit à cornu terræ quod vulgo *Iaragoa* appellatur. Pagus illorum constat è tribus plateis, quarum singulæ dimidiæ horæ itinere in longitudinem producuntur. Ædes omnes contiguæ, & plantaria illorum pone illas. Imitantur quodammodo religionem Lusitanorum & habent suos sacerdotes & judices. Mittunt crebro è suorum numero ad vicina loca, qui mancipia Lusitanorum abripiant; illa autem tamdiu serviunt donec alia rapuerunt. Mancipia autem quæ sponte se illis aggregant, statim eadem qua ipsi libertate fruuntur. Victitant fructibus Palmarum, batatis, phaseolis, farinha Mandiocæ, milio, & Sacchari cannis, item gallinis (quarum illis copia est,) & piscibus quos vicinus amnis submînistrat; carnes haud alias habent quam ferinas. Milium suum colligunt bis quotannis, & opere absoluto per integram septimanam festivè commessantur. Antequam sementem faciant per dies quatuordecim maximos focos accendunt, quibus herbas & alia adurunt, qui longè videri possunt. Compendiosissimum ad hunc distrîctum iter esse creditur secundum fluvium Alagoæ Borealis, vulgo *Alagoa del Norte*.

Major Palmaria jacet viginti aut triginta milliaria pone S. Amari pagum, juxta Montem qui dicitur *Behe*. Creduntur circiter quinque millia esse nigritarum, qui in vallibus juxta hunc montem degunt, præter alios multos, qui alibi quinquaginta, alibi centum, sparsim habitant. Ædes autem horum haud conjunctæ, ita ut ducenti pene quadrantem milliarii horarii occupent; & sub silvis metantur, in quibus & viam cæduam habent ad fugiendum comparatam; nam perpetuo excubitores collocant, qui ipsos moneant de peregrinorum adventu. Siccis itidem mensibus dimittunt suos ad Æthiopissas ab incolis suffurandum. Interdiu parant cibos; & vespera primum numerant suos, ut videant an quis desit; deinde choreis dant operam (tympana pulsantes quæ longè audiri possunt) ad mediam usque noctem, dein cubitum discedunt & dormiunt usque ad horam nonam aut decimam antemeridianam.

Iter ad hos commodissimum est ab Alagois per S. Amarum, atque inde per campestria *Nhunahu* & Cororipe, donec jugum montis *VVairakaco* appareat, ubi fluvius Paraiba offenditur, qui descendendus est donec prope prædictum montem *Behe* perveniatur, & ibi deflectendum ad convalles.

Hactenus Marcgravius: Antequam autem cætera illius adjungam non putavi inutile fore hic subjicere quæ ab Amico, qui rebus bellicis præerat & non minus rerum naturalium erat studiosus, anno 1636. accepi. De natura Regionum, inquit, à me in hoc climate visarum, quoniam nec ante data fuit, nec postmodum fortasse dabitur ad te scribendi occasio, hæc generatim refero.

Omnes Provinciæ Brasiliæ quas centum milliarium spacio, à *Rio Grande* ad *Alagoas* usque occupavimus parum admodum sunt cultæ. Cultura earum à littore marino versus mediterranea à Lusitanis ulterius producta non fuit, quam in quibusdam locis, ad tria, quatuor, in quibusdam ad quinque, raro ad sex aut ad summum septem usque milliaria Hollandica: cætera sunt solitudines ipsismet incolis plane incognitæ: neque littoralia hæc loca omnia culta sunt, ea tantum coluntur quibus valles & nemora interjacent. Quando nomen alicujus distrîctus, quos illi *Fregesias* appellant, audis, utpote *Poiuham*, *Camaragibi*, *Porto Calvo*, *Serinhaim*, & his similia alia, debes sub hac voce intelligere valles integras, campos & colles his vallibus adjunctos, pagos in illis sitos, ædificia omnia, hinc inde sparsa, & insuper fluviolos ipsos qui valles illas irrigant. Ab una Fregesia ad alteram per colles incultos iter est, interdum trium, interdum quatuor aut plurium etiam milliariorum Hollandicorum. Excipiuntur tamen ab hac appellationum regula, domus piscatorum & salinæ ad littus marinum sitæ, quia terram non colunt. Ad hujus culturæ formam importunus æstatis ardor habitatores compulit. Regio enim hæc omnis, ut scis, jacet sub Zona torrida & coli non posset si dies noctibus longiores essent.

Solum omne assurgit in colles mediocres atque amænos: montes insigni aliqua altitudine nulli sunt in littoralibus, in solitudinibus tamen hinc inde nonnulli è longinquo conspiciuntur. Inter colles aridos, non ubique tamen, sed ut supra attigi aliquot milliarium intervallo, valles interjacent, singulæ exiguis aliquibus fluviolis irriguæ, atque ob id non pluviis tantum mensibus, sed & æstivis ipsis fertiles. Colles ipsis æstivis mensibus ob ardorem Solis sunt infrugiferi & penitus arescunt, ut non gramen tantum, sed & arbores interdum emoriantur, & gramen incensum aliquando ingenti spacio, vento præsertim urgente, incendium proferat; ita ea quæ pluviis mensibus læte virent, æstivis intereunt in montibus. His incommodis tamen incolæ ipsi prospiciunt, aut novum gramen terris inducentes, aut loca illa fæcundantes quæ sibi colenda proponunt. Hunc tamen usum colles præstant, præsertim ubi silvestria recens excisa & combusta sunt, quod radix Mandioca lætius in iis proveniat, nimirum in declivis illorum, quam alibi. Ad hæc usus collium vallibus vicinorum hic est, quod ædificia incolarum in illis utplurimum collocantur, & circa hæc ædificia arbores, quæ *Cocos* ferunt, plantantur, quæ quamlibet terram & situm lubenter admittunt. Plantantur etiam aliquando juxta domos Auraicarum & Limonum arbores, quamvis lætius in locis depressis proveniant. Reliquarum omnium plantarum cultura ad valles & loca depressa rejicitur. Cæterum bonitas glebæ, ut & terræ universæ ita & omnium fere collium est insignis, & in ipsis montanis locis quæ hactenus non coluntur, optimæ ubique vites provenirent, si à formicis defendi possent. Morbos & mortes somniant incolæ, si in vallibus habitent, propterea colles sequendo, molesta & longinqua aquatione plerumque utuntur. Nostro hoc quod præteriit sexennio nos plana interdum, etiam palustria loca, fortificationum causa secuti, vix aliqua tabe tamen ea propter afflicti fuimus. In *Afogados* quidem fortalitio præsidiarii aliquando, sed satis benigne tamen & breviter morbis corripebantur, verum animadversum fuit id propterea accidisse, quod plerique desudes humi cubarant, quod ubi iis interdictum & lectorum usus introductus est, malum hoc illico cessavit. Quamvis incolæ eam nostratium à morbis immunitatem tribuant siccitati extraordinariæ temporum ut non penitus contemnenda sunt illorum monita; dicunt enim occulta quadam vicissitudine septem annorum spacio humidos & morbosos hybernos menses dari, & rursus sequentium hos septem annorum spatio saniores & siciores succedere. Hæc de collibus notavi: quod valles attinet, hæ cannarum sacchariferarum cultu, (quoniam ob duritiem formicæ iis nocere non possunt) & pascuis occupantur. Cæterum feracissimæ essent omnis generis frumentorum etiam nostratium, puta tritici, siliginis, hordei, avenæ, pisorum, quæ singulis annis binam messem darent, si contra formicas remedium inveniri posset. Quicquid qualiumcunque fructuum extraordiniaria aliqua cura, in loco aliquo angusto, contra formicas defenditur, miraculosa ubertate provenit: Brasilia verum horreum foret Europæ totius, si pestis hæc auferri posset. Rumor hîc ad nos perlatus fuit Lusitanum quendam Amstelodami confessui XIX. remedium obtulisse contra formicas; equidem non credo remedium universale contra has inveniri posse, quia animadverto non à Soli vitio, sed à Solis vi id procedere, qui toto terrarum orbe sub Zona torrida, in Indiis etiam Orientalibus, ut audio, & hîc in vicina Peruvia infinita formicarum agmina generat: & in iis partibus Brasiliæ, quæ extra torridam Zonam sunt, utpote in Capitaneatibus S. Vincentii & Spiritus Sancti non sunt formicæ & Ceres est uberrima.

Quod fluvios attinet vel potius fluviolos per valles prædictas decurrentes: hi paucis exceptis longitudinem trium, aut quatuor milliarium vix emetiuntur à fontibus suis, & nihilominus in ostiis suis magnorum fluminum speciem præ se ferunt; quod fit ob accessus & recessus maris fauces ipsorum eluentes; exemplo sit *Rio Formoso*, item *Rio Grande* & alii omnes capaces in ostiis magnarum satis navium, qui tamen versus mediterranea, vix duarum leucarum itinere à littore absoluto, genu tenus pedibus transeuntur.

Fluvii nulli hîc sunt nobiles, aut apti ad minimarum etiam navium onera è meditetraneis deferenda: *Monguape* tantum flumen sex milliarium longitudine navigavi, & multum ultra navigari posse ex profunditate illius & aliquorum relatu comperi, reliqua non item. Horum tamen exiguorum fluviorum aliqui, alveos suos, sed siccos æstate & sine aqua, longissime in solitudines proferunt; quale est flumen *Capivaribi*, quod prætereundo *Mattam do Brasil*, *Masyapi*, *S. Laurenzo*, *Real*, prope *Afogados* cum alio fluviolo se conjungit, & juxta *Reciffum* influit in mare: item *Rio Grande*; per quorum fluviorum alveos siccos, Tapuiones sex septimanarum iter sæpius se fecisse professi sunt; pluviis tamen mensibus, alvei ipsorum aqua replentur, sed ob cataractas Saxorum frequentissimas etiam parvas naviculas non ferunt.

Flumen unicum nobile est in hisce regionibus, vulgo *Rio S. Francisco*, de quo uberrime nuper ad concessum XIX. scripsi.

Piscatio littoris, ut scis, fuit antehac ditissima & Lusitanis, dum res ipsorum essent in integro, quæstuosa; nunc penitus abjecta jacet. *Sed hæc postea repetita magno nostratibus usui existit.*

Feras

Feras multas, etiam formarum inusitatarum, casu oblatas vidi & comedi, quamvis venationibus & talium rerum indagini nondum vacare hîc liceat. Rem pecuariam inveni initio adventus nostri florentem, nunc hæc non nostri tantum, sed etiam hostilis exercitus usu vehementer est attrita. *Hæc ille*.

CAP. II.

Brevis descriptio Flu. S. Francisci & Iter VVilhelmi Glimmerii per Solitudines Brasiliæ.

FLumen S. Franciſci, jam limitem claudens inter præfecturam Pernambucensem & Sinum omnium Sanctorum, imprimis illustre est; creditur enim ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo multorum sermonibus celebrato, qui amnes omnes atque torrentes, ab altissimis Peruviæ montibus versus ortum dimissos, recipit, & per maximos fluvios in oceanum emittit, imprimis *Rio de la Plata*, de quo jam non dubitatur; Marahaon, & hunc nostrum. Nam licet hujus fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio id necessario videtur evincere, nam contra quam cæteri fluvii, qui ad hanc Brasiliæ oram in oceanum effluunt, æstivis mensibus, quibus pluviæ hic raræ admodum & parcæ, tantam undarum copiam evolvit, ut ejus latices ad aliquot millaria in mari adhuc dulces hauriantur. Nostrates proxime superioribus annis hoc flumen celoce ascenderunt ad quadraginta pœne milliaria, ubi adhuc satis latum & profundum erat. Cætera Indigenarum & Lusitanorum fide ita se habere dicuntur, circiter quinquaginta milliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacoeras* vocant, præceps ruere, itaque altius ab iis qui è mari veniunt ascendi non posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus Corum ad aliquod milliaria, dein ingentem lacum sequi, in quo multæ insulæ amæniſſimæ sint sparsæ, quæ à barbaris habitantur, uti & ora universi Lacus. In ipso autem lacu auriferas arenas colligi, & accolas auro abundare quidem, sed vili pendere. Id autem à rupibus auriferis quæ versus Peruviam jaceant detritum ab infinitis torrentibus in lacum deduci. Præterea hîc reperiri maximam optimi nitri copiam; quod à præfecto Bahiæ aliquando petitum narrabat Sacerdos quidam Lusitanus minime vanus nec indoctus; qui se nitrum illud vidisse nostris affirmavit. Haud dubium est nostros operam aliquando daturos ut hæc certa indagine prosequantur.

Operæpretium autem putavi hic inserere itinerarium quod à VVilhelmo Glimmerio nostrate accepi. Is narrat eo tempore quo ipse in Præfectura S. Vincentii degeret, venisse ad illas partes è Præfectura Bahiæ Franciscum de Sousa; acceperat enim à quodam Brasiliano metallum quoddam, è montibus *Sabaroason*, ut ferebat, erutum, coloris cyanei sive cæleſtis, arenulis quibusdam aurei coloris interstinctum, quod cum à minerariis esset probatum, in quintali triginta marcas puri argenti continere deprehensum fuit. Hac illecebra provocatus Gubernator montes hosce & metalla diligentius investiganda putans, septuaginta aut octuaginta qua Lusitanos, qua Brasilienses, eo mittere in animum induxit. Cum his Glimmerius noster profectus, itineris rationem ita describit.

Ab oppido S. Pauli, in præfectura S. Vincentii, profecti primum ad municipium S. Michaëlis pervenimus, (quod distat à superiori versus ortum quinque aut sex leucas) & ad ripam fluvii *Anhembi*, atque ibidem commeatus paratos invenimus, quos barbari humeris erant portaturi. Deinde fluvium illud trajecimus, & quatuor aut quinque dietum pedestri itinere per densas Silvas promovimus versus Arctum, ad fluviolum qui oritur è montibus Guarimumis aut Marumiminis, ubi auri sunt metalla. Hic canois aliquot è corticibus arborum conjunctis, secundo hoc amniculo descendimus quinque aut sex diebus, incidimusque in majorem fluvium ab Occidentali plaga descendentem. Prior ille fluviolus labitur per humiles & irriguos campos & amœnitate spectabiles. Secundum hunc majorem cum biduo discendissemus, incidimus in fluvium adhuc longe majorem, qui è montis *Paranapiacabæ* Arctoo latere oritur (sicuti Anhembi ex Australi ejusdem latere) & primum secundum montium ductum versus occasum dilabens, dein cubito flexus, aliquandiu fertur versus Arctum, & tandem, ut vulgo creditur, illabitur in Oceanum inter Promontorium Frio & Præfecturam Spiritus Sancti, piscibus tam majoribus quam minoribus egregie fœtus: vocant fluvium de *Sorobis*. Hunc quoque quindecim aut sedecim diebus descendentes pervenimus ad Cataracten, ubi fluvius ab editis montibus constrictus, præceps ruit versus Ortum: quapropter hic canoas nostras depressimus & rursus pedestre iter aggressi, juxta & per alium amnem, qui ab occasu advenit & navigiorum non est patiens; quinque aut sex diebus pervenimus ad altissimum montem, quo superato descendimus in patentissimos campos, lucis quoque hac illac opacos, in quibus pulcherrimæ pini visuntur, quæ fructus ferunt mole capitis humani, cujus nuces medium digitum

gitum craſſæ, cortice teguntur inſtar caſtaneæ, & optimi ſunt ſaporis & nutrimenti: (*vix dubito, illum loqui de Zabucaio arbore*) ejuſmodi arbores per multa milliaria in mediterraneis reperiuntur. Deinceps triduo pervenimus ad fluvium qui ab ortu deſcendit, quem tranſeuntes quatuordecim diebus promovimus verſus Corum, per patentes campos & colles arboribus nudos, ad alium fluvium navigiorum patientem, & venientem ab Aquilone; hunc ratibus, quas *Iangadas* vocant, trajecimus; & quatuor aut quinque leucarum intervallo alium fluvium offendimus, pene ab Arcto allabentem & navigiorum patientem. Credo autem tres hoſce fluvios tandem in unum alveum confluere, & ferri in *Paragayum*, eo argumento, quod verſus Africum aut occaſum ſe propipiant. Porro toto illo itinere quod hactenus deſcripſimus, nihil culti vidimus, nullos mortales, hic illic tantum ruinas pagorum, nihil victui opportunum præter gramen & aliquot fructus ſilveſtres: obſervavimus tamen nonnumquam fumum aſcendentem, vagantur enim per has ſolitudines barbari quidam cum conjugibus & liberis, incertis ſedibus, qui obviis utuntur, nulla ſementis cura. Ad poſtremum hunc fluvium demum pagum indigenarum invenimus, & annonæ copiam, tempeſtive admodum, ſiquidem omnis quam nobiſcum tuleramus, jam erat conſumta, & jam aliquandiu ſilveſtribus fructibus aut herbis campeſtribus famem expleveramus.

Menſem pene integrum hîc morati, & annona parata, denuo iter promovimus verſus Corum, & menſe uno abſoluto, nullis fluviis obviis, pervenimus ad viam latam & tritam, & [illegible] amnes diverſæ molis, qui ab Africo allabentes inter montana *Sabaroaſu* eluctantur verſ[illegible] oream; atque hos eſſe fontes ſeu capita fluvii S. Franciſci opinor. A pago ſupradicto ad hos amnes nullos mortales vidimus, ſed accepimus ultra montes nationem barbaram admodum populoſam agere; qui de Europæorum horum adventu (neſcio quo pacto) certiores facti, unum ſuorum dimiſerunt, ut nos ſpecularetur. Hic cum in noſtros incidiſſet, metu horum barbarorum [illegible] ue annonæ inopia, nondum explorato metallo, cujus cauſa miſſi eramus, repedare matura[illegible] & pene fame enecti rediimus ad pagum illum barbarorum. Ubi viribus recuperat[illegible] S. a parata, eodem itinere quo veneramus, ad fluvium illum ubi canoas depreſſeram[illegible] verſi; atque his refecti flumini nos commiſimus, eoque adverſo proreptavimus u[illegible] d illius fontes; atque ita novem menſibus in hanc expeditionem impenſis, primo Mogo[illegible]ain, dein ad oppidum S. Pauli rediimus. Sed redeamus jam ad inſtitutum, ubi hoc obſervavimus nec plane veriſimile videri hos fontes eſſe fluvii S. Franciſci, nam ſi rationes itineris accurate ſubducas non videntur eouſque ad Arctum promoviſſe ut ad illius altitudinem pervenerint; & opinor longiſſime in continentem penetraſſe.

CAP. III.

De Aëris temperie atque Anni tempeſtatibus.

AUtor hic noſter quandiu in Braſilia vixit, nimirum annis fere ſex, ſingulis diebus, imo & diei partibus, obſervaverat & annotaverat, quæ eſſet aëris conſtitutio, quæ aura, atque etiam cætera quæ ad meteorologiam pertinent, ut ex illis hoc caput conſtitueret, quod tamen morte prœventus perficere non potuit; ut autem guſtum aliquem percipiant harum rerum curioſi, typos trium annorum dabo, è quibus colligi poterit quot & quibus diebus pluerit, & qui venti ſingulis tempeſtatibus perflaverint: cæteri enim anni fere ad ſimilem ſe habent modum, neque multum variant. Raro porro per totum diem & noctem pluit, rariſſime per aliquot dies continuos ſine intermiſſione. In Typis autem his litera P. notavimus omnes dies quibus vel leviſſima & breviſſima pluvia cecidit, ne quis exiſtimet illis diebus continuo pluiſſe: Ventos autem litteris notavimus, S. O. deſignat Eurum, N. O. Boream ſive Aquilonem; nam duo hi venti, viciſſitudine quadam ad univerſam hanc oram dominantur, & differentiam inter navigandi regulam conſtituunt.

TYPUS ANNI cIↃ IↃ CXL.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	N.O	S.O	S.O	p.N.O	S.	p.S.O	p.S.O		S.O	p.	O.S. O.
2	S.O	N.O	S.O	p.N.O	p. S.	S.O	p.	p.S.O	S.O	O.S. O.		p.N.O
3	S.O	N.O	S.O	N O	p. S.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.N.O
4	S.O	N O	p.	p. V.	p. O.	p.S.O	p.S.O	p. S.	p.	p.S.O	p.	p.S.O
5	S.O	p. V.	p.N.O	p. V.	p. S.	S.O	p.S.O	p. S.	p.S.O	S.O		S.O
6	O.	S.O	p.	N.O	p.S.O	S.O	p.S.S. O.	p.S.O	S.O	S.O	.	S.O
7	p. O.	p.S.O	p.S.O	N.O	p.S.O	S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	O.		O.
8	O.S. O.	S.O	S.O	p. V.	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	O.N. O.		p.N.O
9	id.	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p. S.	p. S.	O.N. O.	N.O	
10	id.	p.	S.O	p.	S.O	p.	p.S.S. O.	p.S.O	S.S. O.	id.	p.N.O	p.N.O
11	S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.	p. S.	p.S.O	p. S.	O.S. O.	N.O	O.
12	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O
13	p.S.O	p.	S.O	p. O.	S.O	p. O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	N.O	
14	p. S.	p.N.O	S.O	p.S.O	p.	S.S. O.	p.S.O	p.	p.S.O	p. S.	N.O	
15	O.	p.N.O	p.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	S.O	p. S.	N.O	N.O	
16	O.S. O.	p. O.	p.S.O	p. S.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p. S.	N.O	N.O	S O.
17	S.O	O.	p.S.O	p.	p.N.O		S.S. O.	p.S.O	p.N.O	N.O	N.O	N.O
18	p.S.O	O.	p.S.O	p. V.	p.N.O	S.		p.S				
19	p.S.O	p. O.	p.S.O	p S.	S.	p. S.	S.O	p.S.O	O.N	p.N.O	N.O	p.N.O
20	S.O	O.	N.O	p.S.O	S.	p. S.	p.S.O	p.S.O	N.(			
21	p.S.O	p. O.	S.S. O.	p.	p.	p. S.	p.S.O	p.	N.(	O.O	N.O	OO.
22	p.S.O	p.S.O	S.O		p. S.	p. V.	p.S.O	p.S.O	N.O		p.	O.
23	p.	O.	p.S.O	p. O.	p. O	O.S. O.	S.O	p.S.O	O.N	p.N.O	N.O	O.S O.
24	S.O.	O.	p.N.O	p.	p. S.S. O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O		N.O	p.N.O	
25	S.O.	N.O	p.N.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.	O.	p.	p.S.O	p.S.O
26	S.O.	N.O	p.N.O	O.	p. S.	p.S.O	S.O	S.O	S.O		p.S.O	S.S. O.
27	p.S.O	p. O	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p. S.	p.N.O	S.O	p. id.
28	S.O.	S.O	p.N.O	p. S.	p. S.	p.S.O	p.S.O		p.	p.N.O	O.	p.S.O
29	S.O.	S.O	p.S.O	S.O	O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O		O.	S.O
30	p. O.		p.N.O	p. O.	p. O.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	O.N. O.	O.	p.N.O
31	O.		p.S.O		p.	p.	p. S.	S.O		N.O		N.O

E quo obſerva primo, hoc anno ducentis & duobus diebus aut parum, aut multum pluiſſe, reliquis minime. Deinde menſes pluvios fuiſſe illo anno Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Auguſtum: maxime autem & pene continuo Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum XIX. Septembris ſpirare cœpiſſe, neque eo minus ab initio Januarii & etiam ante auram aſpiraſſe ab Euro: atque etiam ventos illos binos Eurum & Aquilonem involaſſe in fines aliorum, & Eurum hoc anno palmam tuliſſe. Obſervavi quoque tantum tonuiſſe Jan. 19. Martii 4,6,15,20. April. 9,10. Maji 14. Et utcunque plueritinterdiu, longe maximam partem noctes claras & ſerenas fuiſſe, quaſdam etiam frigidas. Denique nebulas hîc eſſe admodum raras. Fulgura quoque crebra tantum hoc anno annotat Januarii decimo octavo: Februarii decimo ſexto, & Martii quarto. Nebulas denique annotat tantum ultimo Octobris; & primo, ſecundo, quinto, ſexto, ſeptimo, octavo Novembris, ita ut hoc anno raræ fuerint.

TYPUS ANNI cIↃIↃCXLI.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.N.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	O.	O.	O.S.O.	p.N.O
2	p. S.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.N.O	O.	p. O.	p.O.N.O.	N.O
3	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p. O.	p. O.	O.	p.N.O
4	O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.	O.	O.	O.	N.O
5	p. O. S O.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N.O.	p.N.O
6	S.O	p.S.O	N.O	p.	p.S.O	p. S.	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N.O.	N.O
7	S.O	S.O.	N.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	O.N.O.	p. O.	O.	O.N.O.	N.O
8	S.O	S.O.	N.O	S.O	p.S.O	p. O.	p.S.O	p.	p.S.O	O.	N.O	N.O
9	S.O	S.O.	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p. O.	p. O	p.	N.O	N.O
10	S.O	S.O.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
11	S.O	S.O.	S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	O.N.O.	N.O	p.N.O	N.O
12	p.S.O	S.O	p.	p.	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	O.N.O.	O.	N.O
13	N.O	p.S.O	p.	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p. O.	p.N.O
14	N.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.O.S O.	N.O	N.O	N.O	N.O
15	N.O	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.N.O	N.O
16	O.	[illegible]	S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
17	O.	[illegible]	& pe	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.O.S O.	N.O	N.O	p.N.O	p.
[illegible]	[illegible]	O	S.	a parata,	S.O	S.O	p.S.O	O.S.O.	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
depreſſeram	[illegible]			verſi; atq								
reptavimus u	[illegible]			d illius fontes;	ats. O	S.O	p.	O.S.O.	p.N.O	p.	N.O	p.N.O
primo Mogo	[illegible]	ain, dein ad opr										
hoc obſerva	[illegible]	rimus nc	Cp	p.S.W	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.N.O	N.O	p.N.O
es itineris accurate ſub	[illegible]		O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	O.	p.O.N O.	p.O.N O.	N.O	p.
	[illegible]	erve	& c									
22	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.	S.O	p.	p.	O.	N.O
23	S.O	N.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	O.	O.	O.	N.O
24	O.	N.O	p.	p.	S.O	S.O	S.O	O.S.O.	N.O	N.O	N.O	p.
25	O.	p.	p.	N.VV	p.S.O	S.O	N.O	O.S.O.	N.O	N.O	N.O	
26	S.O	p.	S.O	p.	p.S.O	p.S.O		O.S.O.	N.O	N.O	NO	O.N.O.
27	S.O	S.O	S.O	p. S.	p.S.O	p.	N.O	p.O.S O.	N.O	N.O	N.O	
28	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p. O.	O.	N.O	N.O	N.O
29	p.		p.	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	O.	O.	N.O	N.O	N.O
30	S.O		p.S.O	p.	S.O	p.S.O	N.O	p. O.	O.	N.O	N.O	p.
31	S.O		p. S.		p.S.O		N.O		N.O			p.

E quo obſerva primo hoc Anno centum & ſeptem ſupra ſexaginta diebus, aut parum, aut multum pluiſſe, reliquis minime. Deinde illo Anno menſes maxime pluvios fuiſſe Februarium, Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, Auguſtum; maxime autem & pene continuo Aprilem, Majum & Julium. Tertio ventum Aquilonarem demum XI. Septembris perflare cœpiſſe, & Eurum maxime hoc anno dominatum; licet hi duo venti non raro in alienos fines irruperint. Obſervandum quoque hoc anno rarius tonuiſſe & tantum Februarii ſexto & vigeſimo ſecundo: Martii vigeſimo tertio, vigeſimo quinto & vigeſimo nono: Aprilis ſecundo, vigeſimo tertio & quinto; Decembris trigeſimo. Fulguravit tantum Martii vigeſimo tertio & Decembris trigeſimo. Nebulæ & quidem craſſæ hoc anno frequentiſſimæ fuerunt; nimirum Martii tertio: Aprilis 16,17,18. Maji 3,7,9,24,25. Iul. 2,17,19,27,28,29,30,31. Auguſti 1, 2,3,4,18,20,22,23,24,25,29,30. Septemb. 1. Octob. 3,4,5. Nov. 4,5,21,22,23. Decemb. 19, 20,21,24. Annotat autem ad ſecundum Julii: mane nebula craſſa, ante meridiem nubilum, montes fumantes, Sol rarus, Eurus fortis, frigidus, interpluit crebro, poſt meridiem itidem, nox n ibila, interpluit crebro. Frigidiſſimum erat etiam ipſa meridie in monte altiſſimo *Itapuamuru*, ita ut barba & capilli aſpergine obducti nobis eſſent & manus rigerent præ gelu. Ita & ſæpe notat noctes frigidas.

TY-

TYPUS ANNI cIↃ IↃ C XLII.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Maj.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	S.O	N.O	p. S. O	S.O	S.O	p. S.	S.O	p. S. O	p. O	N.O	O.N O.
2	p.	S.O	N.O	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S.	S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
3	p.	p. S. O	N.O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	S.O	O.	N.O	O.
4	p.N.O	S.O	N.O	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S. O	S.O	p. S. O	O.	p. S. O	O.
5	p.	S.O	N.O	p. S. O	p. S. O	S.O	S.O	S.O	p. S. O	O.	S.O	O.
6	p.	S.O	O.	p. O.	S.O	S.O	S.O	S.O	p. S. O	N.O	O.	O.
7	N.O	S.O	O. N.O	p. S. O	S.O	p. S. O	p. S. O	S.	p. S. S	N.O	N.O	O.S. O.
8	p.N.O	p. S. O	p. O.	p. S. O	p.	p. S. O	S.O	p.	S.O	N.O	N.O	S.O.
9	p.N.O	S.O	p.	S.O	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S.	S.O	N.O	O.	S.O.
10	p.	S.O	p.	S.O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	N.O	N.O	O.	S.O.
11	S.O	p. S. O	p. O.	p. S. O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	S.O	p.N.O	V.	N.O	O.
12		p. S. O	p. O.	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S. O	S.O	N.O	p. S. O	p. V.	O.
13	O.N. O.	S.O	p. S. O	p. S. O	p.	p.	p. S. O	S.O	N.O	p. S. O	p. S. O	p. S. O
14	p.N.O	p.	p. S. O	p. S. O	p. S. O	p. S. O	S.O	S. S. O.	N.O	p.N.O	p. O.	S.O.
15	p.N.O	p.	p. S. O	S.O	S.O	S.O	p. S. O	S.O	N.O	N.O	p. O.	S.O.
16	p.	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S. O	S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	p.
17		p.	p. S. O	S.O	p. S. O	p. S. O	S.O	S.O	N.O	N.O	O.	S.O.
18		S.O	p.	p. O. S O.	p. S. O	p.	S.O	p. S. O	p. S. O	N.O	p. O.	S.O.
19		p. S. O	N.O	S.O	p. S. O	p. S. S.O.	S.O	p.	p. S.	N.O	N.O	S.O.
20	O. N.O.	S.O	O.	p. S. O	p. S. O	p. S. S.O.	p. S. O	p.	p. S.	N.O	N.O	S.O.
21	N.O		p. O.	p. S. O	S.O	p. S. S.O.	p. S. O	p. S. O	p.N.O	N.O	N.O	N.O
22	S.O	S.O	O.	p. S. O	S.O	p. S. S.O.	S.O	p. S. O	p.O.N O.	p.N.O	N.O	p.N.O
23	p.	O. S.O	S.O.	p.	S.O	p. S. S.O.	S.O	p.	S. S. O.	O.	N.O	O.S. O.
24		O.	O.	S.O	p. S. O	p. S. O	S.O	p. S. O	S. S. O.	O.S. O.	p.N.O	S.O
25			p. O.	p. S. O	S.O	p. S. O	S.O	S.O	S. S. O.	p. O. S O.	N.O	S.O
26	N.O	N.O	p. O.	p. O. S O.	S.O	p. S. O	S.O	p.	S. S. O.	p.	O.	S.O
27	p.	N.O	p.N.O	S.O	p. S. O	p. S. S.O.	p. S. O	p.	p. V.	O.S. O.	O.S. O.	S.O
28	p. O	N.O	O.	S.O	S.O	p. S. S.O.	S.O	p.	p. V.	N.O	N.O	S.O
29	S.O		O.	p. S. O	S.O	p.	S.O	p.	O.	O.	N.O	p. O.
30			O.	p. S. O	p. S. O	p.	p. S. O	p.	N.O	O.	N.O	S.O
31	p.N.O		p. O.		S.O		S.O	S. S. O.		O.N O.		S.O.

E quo obſerva, primo hoc anno centum & ſexaginta tribus diebus aut parum aut multum pluiſſe, ac ducentis & duabus diebus non pluiſſe. Deinde Menſes Martium, Aprilem, Majum, Junium, Julium, & Auguſtum maxime pluvios fuiſſe. Tertio ab initio Februarii ventum à plaga S.O. cœpiſſe flare, atq; ita pertendiſſe ad decimum Septembris. Obſerva quoque tantum tonuiſſe Januarii primo, quarto, decimo; Martii decimo; Aprilis vigeſimo ſecundo & tertio; Maji octavo, nono & vigeſimo.

Fulgura autem tantum obſervat Aprilis vigeſimo primo & ſecundo: nebulas Martii decimo octavo.

Reliquorum annorum fere eadem aut non multum diſſimilis eſt ratio; è quibus prudens Lector facile intelliget, quæ ſint communes in hiſce Regionibus tempeſtates, nimirum quatenus intra Tropicum jacent, nam in iis regionibus quæ magis ad Antarcticum tendunt paulo alia eſt ratio, quemadmodum in deſcriptione noſtra Indiæ Occidentalis annotavimus. Plura autem non addam, quia hæc pars à D. Piſone diligenter eſt pertractata, in libro de Aëre, Aquis & Locis, qui præcedit.

CAP. IV.

De Incolis Braſiliæ.

INcolarum naturalium hujus terræ, ſunt quatuor nationes ſuis nominibus diſtinctæ: nimirum *Tupinambu*, *Tobajara*, *Petiguara*, & *Tapuiya*. Et poſtrema hæc natio iterum in alias multas nominibus diſtinctas, & idiomate differentes, diviſa eſt. Tres reliquæ una utuntur lingua, dialecto tantum ex parte differente, ut capite de Braſilianorum lingua obiter à nobis explicabitur.

Tapuyarum nationes quæ habitant ad flumen S^ti Franciſci, ſunt *Arodera*, *Cajau*, *Maquaru* & *Poyme*.

Plura de hiſce nationibus dixi in Deſcriptione Indiæ Occidentalis lib. xv. & xvj. quæ hîc repetere nolo, quia potiſſimum de iis agendum autumo, quæ jam Belgis noſtris parent, aut cum noſtris confœderatæ ſunt, ſiquidem notioribus.

Luſitani hîc plurimi habitant, uti & Belgæ, iiſque permixti Germani, Galli, Angli, &c. Braſiliani vocant Belgas, Germanos, Gallos, Anglos, *Ajuru-juba*, ideo, quia plerumque ruffas ſeu flavas habent barbas & capillos. In genere autem vocant omnes Europæos & advenas *Caraiba*, itemque *Pero*.

Denique ob miſturam variarum nationum, aliæ quinque diſtinctæ hominum ſpecies hîc reperiuntur: nimirum qui ab Europæis parentibus, patre atque matre, hic natus eſt, appellatur *Mozombo*.

Qui natus eſt ex patre Europæo & matre Braſiliana nominatur *Mameluco*.

Natus ex patre Europæo & matre Æthiopiſſa dicitur *Mulato*.

Natus ex patre Braſilienſi & matre Æthiopiſſa vocatur *Curiboca*, & *Cabocles*.

Natus hîc ex utriſque parentibus Nigritis appellatur *Criolo*.

Æthiopiſſa quædam hîc gemellos peperit, unum album, alterum nigrum.

Vidi hîc Africanam fœminam, non nigram, ſed ruffa plane cute & pilis ac capillis ruffis. Ex qua regione eſſet, non potui intelligere, nam linguam ejus non intelligebant reliqui Nigritæ.

Multos hîc vidi Æthiopes ſenes barba magna & totaliter cana, ut & capillis capitis canis. Lepidum ſpectaculum, atra barba quæ incanuit, in nigra cute, videtur quaſi farina eſſet aſperſa.

Vidi hîc etiam plane albiſſimum juvenem octodecim annorum, pilis criſpis albiſſimis & ſuperciliis albis, cute albiſſima, naſo plane more Æthiopum, qui natus hic è patre & matre Nigritis.

Annotatio. Tapujarum fines & ſedes à Jacobo Rabbi, qui plures annos inter illos vixit, ita deſcriptas accepimus. *Rio Grande* ad cujus oſtium jacet arx *Colonia*, ad ſex horarum iter penetrat in continentem verſus occaſum: uti & fluvius *Mupeo* novem horarum itinere à Rio Grandi verſus meridiem. *Syrag minor* trium horarum itinere à R. Grandi verſus Arctum, ferme quinquaginta horarum itinere deſcendit è continente.

A Rio Grandi porro verſus Arctum exit in mare inſignis fluvius *Mapreucauch*, longe è continente deſcendens, & porcorum aquaticorum ferax; ad ripas illius multæ vagantur capreæ & Struthiones. Tertius fluvius duodecim mill. à Rio Grandi, vocatur *Ypotinge*. Quartus autem *Vguaſu* dictus ſeptemdecim horarum itinere diſtat à Rio Grandi. Deinceps diei itinere ab Uguaſu occurrit *Yponi*, ubi Salinæ ſunt: à quibus ad alias Salinas milliaria numerantur quindecim: atque ab his ad *Aritavva* novem: ad maximas Salinas, & per excellentiam ita noſtris dictas, tria: ad *Vnapatubam* totidem: ad *Marytupa* duo: ad *VVarerugh* unum. Hic fluvius alio nomine appellatur *Otſchunogh*, qui ſupra centum milliaria penetrat in continentem verſus Auſtrum. Quinque autem & viginti mill. à littore maris, jacet grandis lacus *Bajatagh*, piſcium fœcundus: & ad ſiniſtram ab hoc verſus ortum alter qui *Igtug* appellatur ab Indigenis, quem tamen nemo ingredi audet, ob copiam mordacium piſcium, & hominibus admodum infeſtorum. Adjacet huic vallis *Kuniangeya*, viginti milliaria in longitudinem patens, in latitudinem tantum duo: quam permeat fluvius *Otſchunogh*, piſcibus abundans, ſicut ipſa vallis maxima copia ferarum, & variis fructibus: quarum præcipui ſunt, *Kuraüra* Barbaris, magnitudine pomi noſtratis, qui ubi ſponte deciderunt, tum demum edules ſunt: dein *Dierada*, magnitudine globuli ſclopetarii, plane nigricantes antequam defluant. Atque hiſce fructibus Barbari quotannis trimeſtre ſpatium victitant: quibus accedit *Kakara*, fructus inſtar juglandis, qui coquendus eſt antequam comedatur: crudus enim amaricat inſtar glandis. Magna quoque copia naſcuntur hic ficus ſilveſtres, pugni magnitudine: quarum quædam intus rubræ, externe virides: aliæ extus rubræ, & interius albæ, & plenæ granulis albis, quæ, ubi præ maturitate dehiſcunt, admodum

dum dulces sunt instar Sacchari; harum plantarum folia instar subulæ acuta & digitum humanum longa. Præterea sunt radices è quibus Indigenæ panem faciunt, ipsis *Atug*, *Harag*, *Hobig*, *Engepug*, quæ crudæ comedi possunt: *Eniapugh* quæ torrendæ sunt: *Packoda* quæ crudæ; & *Hompugh* quas potissimum ad sitim exstinguendam usurpant. Ita ut hic terrarum tractus longe amœnissimus sit & victum hominibus sufficiat.

Porro ab *Otschunogh* ad *Opponne* milliaria numerantur decem, qui fluvius ab Austro pene centum milliarium spacio descendit: ab hoc ad *Iauarug* iter est bidui: ad *Berywere* unius milliaris; ad *Vatepug* duorum, atque ita porro per *VVieserro* & *Bacvvatigh* ad *Ciaram* grandem iter est duorum dierum.

Inter hos fines, qui satis amplum terrarum spatium occupant, incolunt varii Tapuyæ, etiam idiomate diversi, & sub diversis Regulis: quorum primus *Ianduy* latè tendit in *Otschunogh*, *Otschuayayuch*, & *Drerinagh*: huic proximus *Pritiyaba* cum priori pacem & amicitiam colens: mox *Arigpoygh*; *VVanaseWasug*, *Tshering*, & *Dremmemge*, quibus male cum præcedentibus convenit, ita ut sæpe hostiliter alii in aliorum fines incurrant. *Ianduy* autem jam supra centesimum ætatis annum agens, est Regulus ille qui pacem cum nostris colit & ex fœdere aliquoties aut ipse nostris subsidio venit, aut filium atque affinem cum copiis misit contra Lusitanos, quibus infensissimus est: sed non est hisce Barbaris nisi in summa necessitate utendum, nam tam immanes sunt ut tam animalia quam homines neci tradant, & magnam vastitatem inducant, neque nostri facile ejusmodi furiis usi fuissent, nisi similes Lusitani in nostros immisissent.

CAP. V.

De Statura & habitu corporis Brasilienſium, & de eorum ætate & moribus.

INdigenæ Brasilienses qui inter nos degunt, statura sunt mediocri, robusti, largis humeris, bene compositi: nec facile est inter illos invenire, distortum vel luscum aut claudum. Quod mirum videri potest, quum infantes recens natos nunquam fasciis involvant aut ligent, causam morborum illis præbent. Ligant tantum Brasilienses recens natis in infantia crura certis fasciis, quas vocant *Tapa cura*, ea de causa ut robustiora fiant. Oculos habent Brasilienses nigros, nasum compressum, os amplum, capillos nigros, rectos. Barbam raram aut nullam. Multi tamen dantur qui barbas habent nigras. Mulieres quoque mediocris sunt staturæ, bene dispositæ, & formæ haud inelegantis, nigris comis, satis robustæ, & quæ facillime pariunt.

Annos suos numerant ab exortu Heliaco Pleiadum, quos *Ceixu* vocant, atque ideo annum eodem nomine denotant: accidit autem is ortus mense nostro Majo.

Numerum autem annorum ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis reponunt unam castaneam de *Acajû*, quam ipsi *Acajû acaya* appellant, itemque *Acaiuti* & *Itemboera*. Fructus enim illius arboris singulis annis semel maturatur, nimirum mensibus Decembri & Januario, usque in Martium durans. Plura de hac arbore dicta in lib. III. de Arboribus.

Diu plerumque vivunt, & videre inter illos licet multos senes, centum atque etiam viginti supra centum annorum, neque facile canescunt nisi in decrepita ætate.

Pueri illorum ingenio sunt satis docili: verum quando adolescentiam ingrediuntur fiunt hebetiores, ita ut paucos videre liceat literis instructos, aut qui artem scribendi norint; aut alias artes Europæas, à quibus quodammodo abhorrent, laborum impatientiores.

Tranquille satis agunt inter sese: nisi quando poculis indulgent, tunc enim dies noctesque saltando & cantillando transigunt. Sunt enim ebrietati admodum addicti tam mulieres quam viri: neque facile ab hoc vitio deterreri possunt, quod longe maximum illis est, è quo & rixæ atque aliæ pravæ consuetudines nascuntur.

Pigritiæ quoque valde obnoxii sunt & fugientes laborum: præsertim *Tapuyæ*, qui laborum vel maxime intolerantes sunt; nam cum paucis sint contenti, & terra abunde ipsis victum suppeditet, & divitias non appetant aut norint, ad labores subeundos non excitantur.

Quomodo hospites advenientes lachrymando excipiant fœminæ illorum, & quibus sermonibus illos alloquantur; atque quo pacto mortuos suos deplorent, jam ab aliis dictum est, præsertim à Joanne Lerio, qui inter *Tupinambos* egit, à quorum moribus cæteri non dissident; quare hic nihil repetendum duximus.

Tapuiyæ autem quando pater aut mater moritur, omnes capillos capitis evellunt: de quorum cæteris moribus postea plura dicentur.

CAP. VI.

De Veſtitu & ornatu Virorum, & Mulierem Braſilienſium.

VIri ſubligaria jam ex linteamine plerumque induunt, quidam quoque induſia habent, & pileis utuntur, ſed maximam partem nudo incedunt capite, & capillis more Luſitano-

rum tonſis. Nudis incedunt pedibus, nullis calceis induti. Quidam etiam ſolummodo ſubcinctorio panno lumbos tegunt, cætera ſine veſtitu.

Mulieres vero jam longis induſiis veſtiuntur factis ex linteo vel goſſypino panno, neque quicquam præterea veſtimentorum habentes. Comas autem capitis vel dependere ſinunt, vel etiam more fœminarum noſtratium teniolis involvunt.

Tam viri quam fœminæ & infantes variis coloribus cutem tingunt, nigro, rubro, flavo, ad quem uſum uſurpant ſuccum è fructu *Ianipaba* immaturo, qui nigro; *Vracou* qui rubro tingit, & ita in cæteris aut fructu aliquo aut ligno utuntur.

Tapuyæ tam mulieres quam viri fere nudi incedunt, & pilos circa pudenda evellunt. Viri membri ſui genitalis fiſtulam in ſe contrahunt & involvunt, ligantes teniola quadam, vocantque id quo ligant membrum *Tacoaynhaâ*. Religant autem quando opus eſt ut mejant. Majore autem pudore afficiuntur monſtrando virgam explicatam quam nos. Eodem modo & alii quidam Braſilienſes membra ſua genitalia ligant.

Capillos capitis ad humeros uſque dependentes alunt, & inferius æqualiter præcidunt more ruſticorum Sueviæ. In fronte quoque æqualiter detonſum gerunt, ſed præciſione æqualiter facta uſque ad aurium regionem ſuperius, & angulis ita factis in utroque latere ad tempora. Eodem plane modo etiam fœminæ cum comis ſuis agunt, & virorum more geſtant.

Viri corollas factas ex pennis *Guara* vel *Caninde*, capiti circumligant: dependent à poſteriore parte corollæ aliquot longiores pennæ è cauda *Arara* aut *Caninde*. Angulos itaque factos cum capillis adprimè firmant ne corollæ circumligatè ſeſe ipſas deligent. Quidam etiam ſolum funiculum è goſſypio capiti circumligant, è quo poſtica parte aliquot pennæ longæ rubræ vel cœruleæ propendent, vocant *Acanbuaçaba*.

Pallia quoque conficiunt è filis craſſis goſſypinis inſtar retis nexis, & cuilibet nodo innexa eſt penna, ita ut pallium totum pennatum ſit, & eodem pene modo & concinno ordine pennæ ſibi invicem incumbunt, uti ſquamæ piſcium. Pallium autem hoc ſuperius cucul-

cucullum habet, ita ut totum caput, humeros, & coxas ad anum usque possit tegere. Hoc pallio utuntur ornatus & necessitatis causa: ornatus quidem, quia elegantissimis pennis rubris avis Guara contextum est, vel etiam admixtis pennis nigris, viridibus, flavis, variis, avium *Aracucaru*, *Carinde*, *Arara*, &c. Necessitatis autem quia pluvia non pertransit illud pallium, sed aqua cum is defluit. Appellant hæc pallia *Guara abucu*. Solent quoque cum cera seu melle silvestri, certas ex avium elegantium pennis cristas capiti agglutinare, quas cristas ipsi nominant *Aguana*.

Auriculas perforant in tantum, ut digitum immittere possis foramini. Huic immittunt vel os aliquod cercopithecorum & vocant *Nambipaya*; vel lignum aliquod digiti humani longitudine filis gossypinis circumvolutum.

Viri labium inferius perforatum habent, & foramini immittunt lapidem aliquem seu crystallum seu smaragdum vel jaspidem, magnitudine nucis avellanæ, vocant talem lapidem *Metara*, & si viridis vel cæruleus fuerit *Metarobi* nominant. Viridem autem imprimis amant & ut plurimum gestant.

Ad utrumque etiam oris angulum buccæ perforatæ sunt, conjugatis solum viris, & cuilibet foramini indunt lignum, figura & magnitudine pennæ anserinæ, quod instar clavi infixi prominet, vel etiam immittunt lapidem aliquem quem vocant *Tembe coareta*.

Nares quoque non raro perforant atque indunt ejusmodi ligna, *Apiyatî* appellantes.

Corpus autem varie pingunt: atque insuper toti corpori agglutinare solent plumas variarum avium subtiliores cum mastiche, melle silvestri vel *Mingaupomonga*. Vocant hunc actum *Acamongui*. Atque ita apparent quasi toti hirsuti essent.

Brachia quoque ornant certis corollis factis è plumis avium rubris & flavis, vocantque *Aguamiranga*. Item aptant corallia varia quæ à nostratibus acceperunt, atque hunc ornatum appellant *Papixoara*.

Pennas quoque Struthionum multas, vel pennas è cauda Araræ in orbem quasi colligunt & connectunt filo crassiori, atque adligant lumbis, ita ut anum tegant & fere ad genua propendeant, & appellant hunc ornatum *Aracoaya*.

Ex fructus *Aguay*, qui triangularis est, corticibus, quos filo annectunt, etiam monilia faciunt, quæ cruribus infra suras circumligant, qui cortices inter saltandum sonum quendam edunt.

Loco calceorum nostratium, è certo cortice *Curaguá* ipsis vocato, factis utuntur, atque illos vocant *Miapapacaba*, Lusitani autem *Alpargatas*.

Mulieres pudenda sua solummodo tegunt fasciculo herbarum aut foliorum alicujus arboris quæ subinserunt chordæ, qua cinguli loco se circumligant. Similem fasciculum etiam usurpant pro tegmine ani. Haud multum tamen utraque hæc janua ad rem facit, nam facile & anterior & posterior porta apparet.

Mulieres quoque ad virorum modum, corpus suum variis coloribus pingunt.

Atque hæc inter gentiles adhuc obtinent, nam qui Christiani facti sunt, ad Europæorum amictum & ornatum se componere consuescunt.

CAP. VII.

De Suppellectile Brasiliensium.

SUpellex Brasiliensium admodum pauca est, ita ut cum loca mutant aut peregre proficiscuntur, mulier omnem secum portet, onerata instar muli, maritum semper sequens.

Primaria supellex est rete, quod ipsi vocant *Ini*, Lusitani *Rede*, Belgæ **Hangemack**; vulgo *Hamacca:* in hoc dormiunt, alligata utraque extremitate ad ædium suarum trabes. Sunt autem hæc retia ex filis gossypinis contexta, sex aut septem pedes longa, quatuor ampla.

Lusitanæ quoque fœminæ elegantia conficiunt, ampla & variis figuris intertexta.

Tapuyæ Cariri duodecim vel quatuordecim pedes longa faciunt, sex vel septem ampla, ita ut quatuor homines simul in eo cubare possint.

Habent unam atque alteram ollam ex argilla factam, qua utuntur ad coquendum.

Adhæc mortarium ligneum cum pistillo ligneo, quod vocant *Angua* & *Vmbua* vel *Vnqua*. Cultros à nostratibus redemtos, nominant *Itaquice:* vulgo alias è petra faciunt, etiam vocant *Itaque:* item ex Arundine quos dicunt *Taquoaquice*.

Specula ex Europa allata, quibus supra modum delectantur, vocant *Guarugua* & *Aruga*. Loco patinarum utuntur cucurbitis quarum multæ & variæ hîc reperiuntur species; has per medium secundum longitudinem secant & rubro *Vrucu* colore exterius tingunt, interius autem obducunt nigredine. Vocant sic *Cuyaba:* quæ est medietas grandis & amplæ cucurbitæ, quæ

quæ integra triginta aut triginta quinque cantharos vini poteſt capere. Medietatem tameu cucurbitæ longæ nominant *Cuipeba:* denique quamcunque medietatem *Cuya: Caruaba* autem omne in quo & ſuper quo cibum ſumunt.

Cochlearum loco inſerviunt ipſis digiti manus, vel mytuli, aut aliæ conchæ.

Menſa ipſorum eſt vel terra ipſa, vel ſcamnum quoddam, quod *Pataguî* vocant, factum ex arundine vel virgis ligneis, more noſtratum ſcamnorum.

Caniſtra faciunt ex foliis Palmæ, & appellant *Patiguâ:* in his recondunt quicquid habent. Alios quoque præterea habent corbes ex arundinibus concinnatos. Hanc ſuppellectilem generali nomine vocant *Caramemoa.*

Ex virgultis quoque conficiunt corbes oblongos ſatis amplos, quos capite portant impletos, vocant *Panacu.* Inſerviunt ipſis præcipue ad tranſportandum radices Mandioca, quando farinam faciunt: nam iter facientes utuntur aliis illis quos vocant *Patigua.* Æthiopes autem hîc *Panaca* utuntur ad res quaſlibet portandas.

Lagenæ, canthari, cyathi illorum ſunt cucurbitæ variæ, ut *Cuieté, Iaroba, Cuibuca.*

Quando peregre proficiſcitur maritus, mulier ſemper illum ſequitur quocunque abeat, ſive in expeditionem militarem, ſive alio, ſive procul, ſive prope. Ille nihil præter arma ſua portat: mulier vero inſtar muli onerata eſt, præterquam enim quod à capite in tergum dependet corbis, quem *Patigua* vocant, quam cordæ annectit, (cordam autem non collo ſed fronti circumponit geſtando illam) etiam capiti ſuperius imponit alium corbem cum mobilibus ſuis, vel ingentem cucurbitam farina refertam: lateribus præterea adhærent cucurbitæ minores, quibus aquam hauriunt ad bibendum. Nec tamen adhuc ſatis onerata eſt mulier, infantem etiam geſtare debet, inſidentem linteamini, quod ab humero dextro dependet. Inſidet autem infans cruribus divaricatis, uno ad ventrem, altero ad tergum matris verſo, ventrem vero ſuum lateri matris dextro applicat. Præterea una adhuc manu vel Pſittacum geſtat, vel Cagui, altera autem manu canem funiculo alligatum ducit. Ita abeunt ſine curis, non inſtructi loculis argento repletis, ſed cucurbita pauca ſolum farina referta, non ſolliciti de hoſpitio nec hoſpite fido vel infido, ſufficiunt enim ſilvæ & campi, qui gratis præbent cibum, potum vero fluvii, lacus, vel fontes, vel planta quæ vocatur *Caraguatâ*, quæ inter folia ſemper aquam pluvialem continet: ſummum remedium in locis aridis & ſterilibus, ubi ſæpius nec fluvius, nec rivus, nec lacus ſpacio octo, novem, duodecim milliarium reperitur. Adventante veſpera ubi pernoctare animus, ibi retia ſua ſeu lectos penſiles alligant arboribus, vel palis terræ infixis, ignem prope ſtruunt, præparant ſuum cibum, hauriunt potum, comedunt, bibunt. Si autem metus ſit à pluvia, hîc ſunt Palmæ arbores, præciduntur rami, baculi duo terræ infiguntur, alii oblique inſtar tignorum alligantur opera viminis, complicantur folia palmæ cynaris, fit tectum, atque ita domus confecta eſt & ſimul picta; viriditate enim ſplendent naturali folia, qui color gratiſſimus eſt oculis, nec parietes calce incruſtati albedine ſua hebetant viſum. Hæc domus & pluviam arcet & homines à vento nocturno defendit, cum regioni venti opponatur.

Cum domi exiſtentes, viri mane cum arcubus & ſagittis ſuis in ſilvas abeunt vel campos, ad figendum aliquam feram vel avem: vel abeunt ad mare piſcandi cauſa, vel piſcantur in fluviis vicinis: mulieres plantaria adeunt, & labores ſibi impoſitos ſubeunt. Quædam & maritos comitantur, ut prædam domum reportent.

Feras capiunt variis modis, vel enim figunt ſagittis, vel foveas faciunt profundas in terra, & deſuper cooperiunt ramulis arborum certo loco, in quas incidunt inopinatò feræ, vocant *Petacu:* vel etiam è ligno certas decipulas faciunt. Alius modus feras grandiores capiendi vocatur *Mande aratacâ*, quo in capreis capiendis utuntur. Alius item inſidiarum *Poé:* tertius pro eiſdem capreis *Munde guacu*; pro Tatu & Aguti, & ſimilibus animalibus adhuc alium habent, quem dicunt *Mundeguaya.*

Ad volucres autem capiendas, utuntur certis inſtrumentis quæ vocant *Iucana:* quæ illis ſunt trium generum: nimirum *Iucanabipiara*, quod aves pedibus capit: *Iucanaiuripiara*, quod eas cervice apprehendit: *Iucanapitereba*, quod medio corpore.

In fluviis Piſces vel ſagittis figunt, vel hamulis capiunt, quibus applicant vel lumbricos terete qui ab ipſis vocantur *Candaguacu*, vel gammaros, cancellos, piſciculos. Vel inebriant illos, ut quaſi mortui ſuperfluitent, cum foliis *Iapicaj*, vel cum *Timbopotiana*, vel cum *Tinguij*, vel cum *Tinguiri*, vel cum fructu *Cururu ape*; aut radicibus *Magui*, corticibus arboris *Anda*, & ſimilibus. Piſcantur quoque certis cribris, *Vrupema* vocatis, quæ faciunt ex arundine *Vruguiboandipia* appellata.

In mari piſcantur hamulo eſcâ inſtructo & filo alligato, inſidentes tribus lignis ſibi invicem annexis, vocant *Igapeba*, & Luſitani *Iangada.* Fiunt autem è ligno arboris *Apeiba*, ut

jam

jam ſupra diximus. Fila autem ſua piſcatoria faciunt è filis *Tacu*, vel etiam *Icipoicica*, vocantque *Pinaçema*: hamulos denique faciunt è ferro, & appellant *Pindâ*.

CAP. VIII.

De Cibo & Potu Braſilienſium.

VNiverſale Braſilienſium alimentum eſt *Vî*, Luſitanis *Farinha de Mandioca* dicta: cujus varias ſpecies præparant, uti in deſcriptione *Mandÿba* dixi, ubi & varios illam præparandi modos prolixe explicavi.

Carnem variam uſurpant animalium ſilveſtrium, aviumque, uti & piſcium variorum, etiam teſtaceorum & cruſtaceorum: fructus itidem arboreos, terreſtreſque, varia legumina; de quibus omnibus ſpecialiter dixi ſuis locis. Imo & inſecta quædam commedunt, nimirum ea de quibus dixi in lib. de Inſectis.

Carnem autem comedunt vel coctam, vel aſſatam, vel toſtam. Coquunt in ollis terreis, quas *Camu* vocant, rotundis (quas è proba argilla ipſi norunt facere) affundendo aquam, atque ita coctam comedunt cum *Inquitaya*, juſculo *Caarimaciû*, admiſcentes *Mingau*, vel immittendo *Viatâ*, ut ſit *Minipirô*; comedentes illud cum carne loco panis.

Ignem eliciunt ope duorum lignorum, uno molli, altero duro, durum acuunt, & applicant molli, circumagendo inſtar terebri & admovendo goſſypium, vel arida folia arborum, atque ita flammam eliciunt. Ligna mollia quibus utuntur, aut ſumunt à *Tataiba*, aut *Ambaiba*, aut *Caraguata guacu*, aut ſimilibus.

Aſſatam carnem ſic perficiunt & eſt ea ſaporis excellentiſſimi, atque adeo excellit omnem aliam carnem quoquo modo aſſatam. Vocant *Biaribi*. Faciunt foveam in terra, & hujus fundo primo imponunt folia grandia alicujus arboris, illiſque imponunt carnem aſſandam, quam itidem foliis tegunt, terraque obruunt. Super terra illa focum ſtruunt luculentum, eumque continuant, donec caro ſit probe aſſata.

Toſtam carnem in præſentes & futuros uſus, faciunt hoc modo. Infixis quatuor furcis ligneis, è baculis cratem deſuper efformant, quem *Mocae* vocant, huic carnem in fruſta oblonga, haud craſſa, conciſam, & ſale aſperſam, (vel illius defectu pipere Braſiliano) imponunt, prunas ſubjiciunt, atque ita torrent uſque ad ſufficientiam. Hæc caro ita toſta, ad decem vel quatuordecim & plures dies durare poteſt. Hîc enim ſaliri ita caro non poteſt ut in Europa. Numquam aſſant carnem veru affixam, uti nos ſolemus. Luſitani carnes ad eum modum toſtas appellant *Poſtas*.

Piſces aſſatos vel ebullitos comedunt cum *Inquitaya*. Cancros vel gammaros quando coquunt, numquam adjiciunt ſalem inter coquendum, uti noſtrates ſolent facere, ſed coctos comedunt vel cum ſimplici ſale, vel *Inquitaya*, Luſitanis *Sal-pimenta*; & ſic gratioris deprehenduntur ſaporis.

Minutiores Piſces, ut *Piaba*, *Piquitinga*, &c. Foliis herbaceis aut arboreis involvunt & operiunt cineribus calidis, ita brevi tempore ad cibum parati ſunt, licet neque cocti neque aſſi dici poſſint.

Farinam duobus vel tribus poſterioribus digitis dextræ manus prehenſam inter edendum ori injiciunt, nullo cochleari utentes. Eodemque modo legumina cocta non immittunt ori, ſed injiciunt, ita dextre, ut vix aliquid prætereat.

Edunt ſæpius interdiu, imo & noctu, neque ſtata edendi tempora obſervant. Capiunt autem cibum cum ſummo ſilentio: raroque inter edendum bibunt, ſed demum poſt paſtum adjiciunt potum.

Dormiunt in retibus ſuis: ſunt admodum pigri, & non raro totum diem ſtertendo perdunt, & ægre ſe levant, ſi victus abundet, & neceſſitas illos foras non propellat. Prope retia ſua penſilia ſtruunt focum tam noctu quam interdiu; ut interdiu ſerviat coquendo cibo, noctu autem aërem arceat frigidum, qui in hiſce regionibus noctu frigidior eſt, & interdum frigidiſſimus, ob noctuum & dierum perpetuo pene æquabilem longitudinem.

Potus ordinarius Braſilienſium eſt aqua frigida, fontana vel fluviatilis, quæ hic & valde bona & clara reperitur, ita ut non facile quis noxam ab hauſtu ejus patiatur, quantumvis largius biberit: quod de fontana imprimis intelligendum eſt.

Vites autem licet hîc ter atque etiam quater uno anno fructus ferant, quia tamen earum non eſt tanta copia ut vinum premi aut opportunum aut operæpretium ſit, earum loco plures modos commenti ſunt Braſilienſes, quibus è variis fructibus atque etiam radicibus potus concinnent, qui vini locum expleant. Et quidem primo vocant *Caoi*, quem nimirum faciunt ex Acaijbæ arboris fructu maturo, quem contundunt in mortario ligneo, vel etiam

tantum manibus exprimunt; ſuccum paulum ſubſidere ſinunt & tum percolant. Hoc vinum, ſi ita licet vocare, recens, albicat inſtar lactis, poſt aliquot autem dies fit pallidius. Saporis eſt adſtringentis; forte, ita ut quoque inebriet paulo largius hauſtum. Poteſt aliquandiu adſervari, ſed denique degenerat in acetum optimum & boni ſaporis, ita ut ab ignaris pro aceto vini ſumi poſſet.

Alterum vinum vocant *Aipÿ*, quod præparant duobus modis, vel maſticando vel contundendo radicem; utrovis tamen modo per ebullitionem. Priori modo radices de *Aipimacaxera* conciſas vetulæ dentibus maſticant, ollæque inſpuunt, vocantque hanc veluti pultem Caraçu: dein aquam ſuperfundunt, coquunt lento igne, continuo agitando: per expreſſionem deinceps ſeparant liquorem, quem vocant *Cavicaracu*: hic potus bibitur tepefactus. Poſteriori modo eadem radix recens bene purgata conſcinditur, contunditur, & ebullitur in potum candicantem inſtar lactis ebutyrati, qui & tepefactus bibitur. Saporis eſt grati, ſubacidiuſculi, & vocatur *Cacimacaxera*. Utrumque tamen potum communi nomine appellant *Aipÿ*.

Tertii generis appellant *Pacobí*, quem conficiunt è fructibus arboris *Pacobete* & *Pacobuçu*: de quibus in arborum deſcriptione à nobis dictum eſt.

Quarti generis nominant *Abatiî*, Luſitani autem *Vino de Milho*, quia fit è milio illo grandi, quod vulgo Turcicum vocamus, & Maizium.

Quinti generis dicitur ipſis *Nanaî*, quia fit è præſtantiſſimo illo fructu *Nana*, de quo plura in illius deſcriptione diximus. Obſervandum autem hoc eſſe fortius reliquis omnibus & facillime inebriare.

Sexti generis ipſis vocatur *Ieticî*, Luſitanis autem *Vinho de Batatas*; ſiquidem fit è notiſſimis illis radicibus, & quidem varie mixtis.

Septimum locum obtinet potus qui conficitur è fructu *Ianipaba* maturo.

Octavum autem quem Braſilienſes vulgo vocant *Beeutingui*.

Nonum, quem vocant *Tipiacî*, qui utrique potus itidem fiunt è farina Mandiocæ, nimirum è *Beiu* & *Tepioia*, de quibus alibi dictum.

Cæterum hi Barbari ſupra modum amant aduſtum noſtras, vocant *Cacitata*, & enormiter, cum datur, ſe illo inebriant. Potu itidem quem Nigritæ hîc faciunt & vocant *Garapa* (fit autem eo modo quem in Cannarum ſacchari deſcriptione dixi) magna copia ſe ingurgitant, ita ut integros dies noctesque canendo & ſaltando traducant, potui continuo indulgentes tam fœminæ quam viri. Mirum tamen quod rarius inter pocula rixentur, niſi forte Zelotypiæ cauſa.

Tapuiyæ quando hunc potum præparant, ſive *Acauî*, ſive *Aiipiî* (ii ſcilicet qui pagos incolunt & è Tapuiarum genere Cariri dicuntur) faciunt id omnes ſimul. Dies dein conſtituitur & indicatur ſingulis. Conveniunt omnes mane, incipiendoque ab uno pagi angulo, evacuant ordine omne vinum per omnia domicilia donec nihil ſuperſit. Potui ſic indulgendo cantillant, ſaltant rara intermiſſione. Quando eorum aliquis ſe nimio potu diſtentum ſentit, vomitum ſibi excitat & denuo haurit; ita ut qui plus vomere poteſt & denuo bibere, pro optimo & ſtrenuiſſimo habeatur inter reliquos potatores.

Tabaco quoque frequentiſſime utuntur omnes Braſiliæ incolæ: vocant hanc herbam *Petima*, & folia illius *Petimaoba*. Hanc in aëre ſiccatam ponunt ad ignem, ut manu conteri in minutas particulas poſſit: hinc indunt inſtrumentis ſuis è cortice fructus *Pindoba*, vel *Vrucuruîba*, vel *Ioçara*, aut *Aque*, &c. confectis; præcidunt quippe una extremitate, nucleum eximunt ac corticem poliunt; hinc foramine in latere facto applicant tubulum è ligno factum. Hoc inſtrumentum vocant *Petimbuaba*, Luſitani autem corruptè *Catimbaba*, Belgæ adhuc corruptius **Katgenbow.** Utuntur quoque tubulis ex argilla à ſe factis & excoctis, ſicuti & illis qui ex Europa ad eos afferuntur, quos nominant *Amrupetimbuaba*.

Tapuiyæ autem utuntur tubis rectis, amplis, ligneis vel etiam argillaceis, ita amplis, ut integrum pugnum Tabaci capiant, quibus repletis & accenſis ſugendo fumum hauriunt.

CAP. VIII.

De Lingua Braſilienſium, è Grammatica P. Joſephi de Anchieta, S. I.

HOc caput ab Authore noſtro plane affectum tantum fuit derelictum: ſed pervenit ad manus meas Grammatica linguæ maximè uſitatæ in Braſilia, compoſita & digeſta à P. Joſepho de Anchieta, S. I. edita Conimbricæ Anno CIↃ IↃ XCV. è qua pauca delibabimus ut guſtum aliquem linguæ demus.

I. *De*

I. *De Literis:* Hæc lingua non habet *f, l, ſ, z, rr* duplex, neque mutam cum liquida, ut, *cra, pra*, &c. pro *ſ* autem in principio aut medio dictionis ſervit *c* cum *zeura*.

Non conjungitur conſonans cum altera conſonante in eadem dictione, excepto *mb, nd, ng*, ut, *Acmomber, Aimondo, Aimeeng*. Petiguares qui juxta Paraibam incolunt & reliqui indigenæ uſque ad Tamoyes qui Rio de Jenero accolunt verba quæ deſinunt in conſonantem pronunciant integra: Tupis autem S. Vincentii numquam pronuntiant ultimam conſonantem in verbo affirmativo; ut, pro *apab*, dicunt *Apâ*, & ita in cæteris. In verbis item compoſitis ut plurimum abjiciunt conſonantem ultimam prioris verbi.

II. *De Orthographia: P. m. mb.* ſæpe uſurpantur una pro altera, hoc modo: dictiones abſolutè ſumtæ pronuntiantur cum *m* aut *mb*; ut, *Mo*, vel *mbo* manus: præcedente autem adjectivo mutatur in *p*, ut, *Xepo*, manus mea: excipe *Mbae*, quæ numquam mutat, ut, *Xembae*, mea res. *E* autem in principio dictionis numquam pronuntiatur ſine *m*, licet per incuriam interdum non ſcribatur. In medio quoque dictionis communiter ponitur *b* poſt *n*: & uſitatiſſima pronunciatio, *b* & *p* in medio & fine dictionis fere ſemper mutantur in *m*, aut *mb*, &c.

III. *De Accentu:* Omnes dictiones quæ deſinunt in quatuor ultimas vocales, habent accentum in ultima & notantur circumflexo. Quædam autem quæ deſinunt in *e*, videntur habere accentum in penultima, quod fit quia ſunt compoſitæ. Quæ deſinunt in *a*, partim habent in ultima & notantur eodem accentu, partim in penultima, & notantur acuto: Monoſyllaba autem accentu gravi. Verba denique maximam partem accentum habent in ultima Syllaba, in qualemcumque demum conſonantem aut vocalem deſinant.

IV. *De Nominibus:* Nomina non habent caſus aut numeros diſtinctos, præter Vocativum caſum, cum hac differentia, nimirum, quod ea quæ habent accentum in ultima nihil mutantur in omnibus omnino caſibus.

V. *De compoſitione nominum:* Nomina ſubſtantiva componuntur cum adjectivis, ita ut ſubſtantiva ſemper præcedant, & ſi habeant accentum in ultima, manent integra: ſin in penultima & vocales concurrant perdunt ultimam vocalem, ut, *Tuba ete*, *Tubete*, pater verus. Si concurrant cum conſonante perdunt totam ultimam ſyllabam. Denique ſubſtantiva cum ſubſtantivis junguntur ad eumdem modum.

VI. *De Pronominibus:* Pronomina habent aliquot caſus: ut Ego, Nominativ. *yxê, xé*. Dativ. *yxebe, yxebo, xebe, xebo*, mihi: Nominativ. Pluralis, *orê, yandê*, nos: Dativ. *orebe, orebo, yandebe, yandebo*, nobis. Tu Nominativ. *ende, nde, ne*. Dativ. *endebé, endebo, ndebe, ndebo*, tibi. Nominativ. Plural. *peê*, vel *pe*, vos: Dativ. *Peême*, vel *Peémo*, vos: Accuſativ. *opô*, vel *pé*. Vocativ. *peê*, vel *pê*. *Orê, yandê*, ſunt etiam Adjectiva noſter, noſtra, noſtrum. Eandem declinationem obtinet *Acê*, ut, Nominat. *Acê*, Dativ. *Acébe*, vel *Acebo*, & ſignificat hominem & ſervit tertiæ perſonæ, in ambobus numeris & utroque ſexu; *c*, cum *zeura*, & *i* ſunt pronomina relativa in omnibus caſibus, & numeris, & ſignificant, *is, ea, id*. Reciprocum *o*, id eſt, ſe, ſuus, ſua, ſuum, uſurpatur ſimpliciter quando ſermo refertur ad perſonam agentem, ut in lingua Latina, exempli cauſa, Petrus *oiucâ oguba*, Petrus occidit ſuum patrem.

VII. *De Verbis:* Licet omnia verba habeant unum modum Conjugationis, licet tamen dicere habere duos, quia Negativus adjicit aliquas particulas: exempli cauſa; *Aincû*, ego occido; *Namcaî*, non occido. Similiter autem ſe habent Indicativi modi, Præſens, Imperfectum, Perfectum, & Pluſquamperfectum, in Futuro, *Aiucâne*, occidam; *Naamcaixorene*, non occidam. Plurima autem obſervanda ſunt in Conjugationibus, quæ brevitatis cauſa omitto.

VIII. *De Præpoſitionibus:* Quæ tamen ipſis potius ſunt poſtpoſitiones, quales *Mô* in, *Pê* in, ad, pro cum Dativo. *Bê* in, per. *Qupê* pro, cum Dativo. *Cui* de, ex, præter. *Coce* ſupra, ſuper. *Tobaque, çobaque*, coram. *Tenondê* ante, de tempore. *Cupî* per, de loco. *Cotî* verſus. *Cecê* vi, cum, propter, pro, in, a. *Porupî* longe: *Pocê* cum, inſtrumentale, in, intra. *Pabê* cum, ſocietatis. *Nái* idem. In ſingulis autem multa obſervanda, quorum pauca tantum hîc ſubjungam. *Pe* ſi jungatur cum nominibus quæ deſinunt in *ba*, cum accentu in penultima, facit perdere ultimam ſyllabam, ut *Taba* aldea, *Tape* in aldea. *Bo* ſemper eſt plurale. *Coce* ſignificat locum & exceſſum, atque ita ſervit pro comparativo, ut, *Itâcocê* ſuper lapidem vel plus quam lapis.

Porro ut guſtum demus aliquem hujus linguæ, Dictionariolum adjungo, quale ab Emanuële de Moraes, linguæ illius peritiſſimo accepi, & quidem primo nominum.

CAP. IX.

Dictionariolum nominum & verborum linguæ Braſilienſibus maxime communis.

TVpâna, Deus.
Caraibebê, *Apiabebê*, Angelus.
Cetecîmibaê, Spiritus.
Ibatinga, *Ibitinga*, nubes.
Amandiba, grando.
Ara, dies.
Putuna, nox.
Coemitanga, aurora.
Ara ibicoquime, meridies.
Abâ, homo.
Anga, anima.
Tetê, corpus.
Pocem buera, membrum.
Acangapé, cranium.
Tagica, vena.
Canga, os oſſis.
Taguî, ſanguis.
Pirâ, cutis.
Tiaya, ſudor.
Tendî, ſputum.
Aba, crines.
Apecum, lingua.
Tendiba, mentum.
Ayûra, collum.
Aceoca, jugulum.
Atyba, humerus.
Gibâ, brachium.
Mbô, manus.
Ecatuaba, dextra manus.
Acu, ſiniſtra manus.
Puâ, digitus.
Puâ guacu, pollex.
Mua pendaba, articulus.
Vnha puapem, unguis.
Atucupe, dorſum.
Potia, pectus.
Cama, mamma.
Tigne, venter.
Purva, umbelicus.
Ique, latus.
Nhia, cor.
Ibâia, Cœlum.
Coaracî, Sol.
Iaci, Luna.
Icapî, ros.
Ara, tempus.
Acayûroig, Annus.
Iaci, menſis.
Caruca, veſpera.
Tata, ignis,
Tuba, parentes & pater.
Ay, *cig*, mater.
Tamûa, avus.
Araya, avia.
Taîra, liberi, & filius.
Tagira, filia. His duobus nominibus pater tantum utitur, mater dicit *Menbîra*.
Tiquera, ſoror major natu.
Piquiîra, minor natu. His nominibus utuntur fœminæ inter ſe.
Tiqueira, frater major natu.
Tibîra, minor natu. His nominibus utuntur fratres tantum inter ſe: ſicuti *Quibira*, frater, ſorores tantum erga fratres, & *Teindîra* ſoror, fratres tantum erga ſorores.
Tûba, *Tutira*, patruus.
Cig, *Cygra*, amita; eiſdem nominibus ſignificant & avunculum & materteram.
Coya, gemini.
Temireco, maritus & uxor.
Mendara, matrimonium.
Abaiba, ſponſus futurus.
Cunhaiba, ſponſa futura.
Cemiracoûbae, viduus.
Ymencóbae, vidua.
Tubeiîma, pupillus.
Iacitatâ, Stella.
Opacatúmbae, mundus.
Ibutû, ventus.
Amacûnunga, tonitru.
Amaberaba, fulmen.
Ibi, terra.
Ara, aër.
Ig, aqua.
Aba, vir.
Cunha, fœmina.
Tuibaem, ſenex.
Guaibino, vetula.
Cunumigoacu, adoleſcens.
Cunumi, puer.
Pitanga, infans.
Anâma, cognatus.
Iba, arbor.
Ibitira, mons.
Ceba, folium.
Yâ, fons.
Ita, ferrum.
Itâ, lapis.
Pirâ, piſcis.
Roig, frigus.
Ceo, animal.
Guirarupia, ovum.
Mocu, anguilla.
Cay, ſimia.
Eyruba, apes.
Potivî, anas.
Ipeca, anſer.
Capiî, gramen.
Iguaba, calix.
Itapigua, clavus.
Mbaê apapuara, faſcis.
Itacira, ligo.
Capii goacu, ſtramen.
Mbiû, cibus.
Cobra, anguis.
Apicaba, ſedes.
Piâ, jecur.
Cebîra, nates.
Mâupiâra, bilis.
Tigue perg, inteſtinum.
Ty, urina.
Tyurù, veſica.
Vba, coxa.
Acaya, matrix.
Tendipia, genu.
Pî, pes.
Temâ, tibia.
Micu, digitus pedis.
Mitá, calcaneus.
Porucuicôbora, pauper.
Coribae, lætus.
Angaipaba, pravus, aſtutus.
Yyaobeimmbae, nudus.
Mbaeaûbora, ægrotus.
Apara, curvus.
Tipibae, triſtis.
Angaturama, gratus.
Poranga, pulcher.
Tecobecatu, ſanus.
Atapuâtia, velox.
Iuba, flavus.
Tinga, albus.
Mormotara, iracundia.
Tecoateima, avaritia.
Porerobiära, fidelitas.
Tecoacû, felicitas.
Ibatebae, altus.
Boya, ſervus.
Atapuana, levis.
Poxî, deformis.
Catû, delicatus.
Pucu, longus.
Angaibara, macer.
Membeca, mollis.
Acuabcimbae, fatuus.

Dictio-

Dictionariolum verborum maxime communium.

CEpiaca, videre.
Cenduba, audire.
Cetûna, odorare.
Caanga, guſtare.
Nheenga, loqui.
Capucaya, clamare.
Igû, bibere.
Pocaucuba, ſomniare.
Mbaeû, edere.
Rura, venire.
Menbirara, parere.
Tecobe, vivere.
Carom, ſperare.
Ayaima, ſternutare.
Ierure, poſcere.
Abiqui, pectere.
Cenoya, appellare.
Cuâba, cognoſcere.
Nhemboe, diſcere.
Puca, ridere.
Ciquiye, timere.
Quera, dormire.
Ienumûna, ſpuere.
Caanga, dicere.
Nheangeru, ſuſpirare.
Cecarâya, obliviſci.
Gueena, vomere.
Guapua, ſedere.
Queraro, vigilare.
Puama, ſurgere.
Caruca, mingere.
Poacêma, gemere.
Pitéra, ſorbere.
Tiû, pudere.
Yaceó, plorare.
Mano, mori.
Acanhem, morior.
Tima, ſepelire.
Cenonheca, precari.
Cepiaca, reprehendere.
Mondôca, findere.
Aeî, errare.
Capucâya, ringi.
Berâba, ſplendere.
Rerecô, habere.
Momitâ, accipere hoſpitio.
Anduba, ſentire.
Cô, ire.
Guata, ambulare.
Moanga, cogitare.
Maenduara, recordari.
Paraboca, eligere.
Mopotaya, nectere.
Porâra, mentiri.
Aroca, minuere.
Angaipaba, delinquere.
Puaya, jubere.
Potara, cupere.
Meenga, tradere.
Moendî, capî, incendere.
Mondoca, incidere.
Abî, errare.
Ecatu, poſſe.
Nhengara, cantare.
Porabiqui, operari.
Yeaóboca, exuere.
Momiya, movere.
Peâ, vitare.
Pituba, ungere.
Pobâna, nere.
Cobaitim, occurrere.
Cenoya, vocare.
Mondoroca, frangere.
Coameenga, mordere.
Coquendaboja, aperire.
Raba, ſolvere.
Cacâba, tranſire.
Tima, plantare, terere.
Pocuâba, conſueſcere.
Igtaba, natare.
Peâ, deponere.
Paepûa, reſpondere.
Moctê, adorare, honorare.
Monbeu, nunciare.
Tiguioca, ſanguinem reddere.
Morîba, conſentire.
Acoy, operire.
Yucâ, occidere.
Moperûa, frigere.
Caê, ſanare.
Moabaîba, impedire.
Apitton, ligare.
Cuu, defendere.
Cauccuba, diligere.
Pitibô, juvare.
Mogîba, coquere.
Amotareima, odiſſe.
Caanga, metiri.
Moaquima, madefacere.
Monguya, ſolvere.
Monguy, molere.
Pita, manere.
Puru, uti.
Tara, capere.
Mobibua, ſuere.
Potareima, recuſare.
Iabâba, effugere.
Moete, laudare.
Capîra, purgare.
Mbaeraca, emere.
Monhanga, facere.
Cerûra, portare.
Moyeceâra, miſcere.
Moropiâna, commutare.
Paronduba, inquirere.
Cupira, levare.
Yeupîra, aſcendere.
Maramonhanga, belligerare.
Monberaba, vulnerare.
Apîna, radere.
Mondoca, ſcindere, auferre.
Cema, exire.
Aóba mondêba, induere.
Iecoacuba, abſtinere.
Cica, arare.
Cipîja, rigare.
Ceyara, deſerere.
Pitangâ rempî, concipere.
Moaguêba, reſtinguere.
Moabaîba, incantare.
Monbuja, terebrare.
Pitêra, oſculari.
Monbuca, perforare.
Mayaoca, dividere.
Amî, premere.
Mogycô, polire.
Moyarû, jocari.

Notandum autem illos multa habere vocabula tam nomina quam verba, quæ plura & diverſa ſignificent: exempli cauſa: *A.* ſignificat fructum: item dilectum commilitonem, ut cum dicunt, *Mamô cuipe ereym Xe a*, unde venis dilecte commilito? Item *A.* membri virilis caput: ex modo autem & tempore loquendi intelligitur de quo loquantur.

Accang jaculor, lego, metior, pondero, delibo. *Aâr* cado, ut *Aâr quecê Ibîpe*, heri cecidi in terram. Item *Aâr*, intelligo, ut *aár coite aipô recê*, nunc hoc intelligo. Sed de his ſatis.

CAP. X.

De Armis Braſilienſium, & exercitiis illorum.

ARcus habent è duro ligno factos, quos vocant *Guirapara* & *Vrapara*. Lignum autem unde fiunt *Guirapariba* & *Vrapariba*, Luſitanis *Pao d'Arco*. Cordas arcuum è goſſypio contorquent, vocant *Guirapacuma*. Sagittas ex arundine ſilveſtri faciunt & vocant utramque rem uno nomine *Vúba*. Extremitates ſagittarum, quas *anha* vocant, ſunt ex ligno aſperatæ, vario modo: quædam enim multa acumina *Vutapoaeta*, quædam unicum acumen habent, quædam dentata, quædam ſerrata: quibuſdam etiam dentes piſcium qui *Iperu* vocantur, aptant.

Iurupara appellant ſagittam quæ acumen habet ex arundine *Tacoara* vocata.

Tapuyarum nationes quædam nullis arcubus utuntur, ſed ſagittas ſuas emittunt manus jactura ſolummodo, imponendo ligno cuidam excavato inſtar tubi per medium ſecundum longitudinem diſſecti. Cariri autem arcubus utuntur.

Tapuyæ clavas habent ex ſolido ligno nigro confectas, vocant *Iapema*, longas & latas anterius, & oſſiculis interdum aſperatas. Manubrio autem circumvolvunt teniolas è goſſypio, vel aliud quid: vocatur *Iatirana* quicqud ita circumligatur. In extremitate clavæ poſtica dependet faſciculus pennarum è cauda Arara, uti & in medio parvus faſciculus adligatus eſt. Vocatur id quod ſic à clava dependet *Atirabebe* & *Iatirabebe*.

Tubas faciunt ex oſſibus humanis, quas nominant *Canguenca*.

Habent alias tubas, quas vocant *Muremure*.

Alias itidem tubas grandes factas ex conchis quas *Guata pi guacu* nominant, & ipſas tubas *Nhumbu goacu*. Item alias quas dicunt *Vruca*.

Tuba item alia quæ ex canna eſt facta, ipſis dicitur *Membiapara*. Tubas autem noſtrates vocant *Itamembi:* quia è metallo factæ ſunt.

Saltationibus ſupra modum ſunt addicti, quas generali nomine vocant *Guau*.

Habent autem varios ſaltandi modos: quorum unus vocatur *Vrucapi*. Habent & inter ſaltandum varios cantandi modos.

Pueri quoque certos exercent luſus; quorum unus vocatur *Curupirara:* alter *Guaibipaie:* tertius *Guaibiguaibiabucu*. Atque hæc tantum obiter ab Auctore deſignata inveni, uberius explicaturum fuiſſe liquet, ſi ſupervixiſſet; ſed apud Joannem Lerium hæc pluribus explicata inveniuntur.

CAP. XI.

De Braſilienſium religione.

CRedunt ex antiquorum traditione immortalitatem animarum, & fœminas & fortes viros, qui multos inimicorum trucidarunt & commederunt, poſt mortem ad campos Elyſeos, quos pene montes quoſdam eſſe autumant, abire, ibique tripudiare. Cæteros ignavos & ſocordes qui nihil in vita digni geſſerunt, credunt à Diabolo ſtatim poſt mortem cruciari. Vocant autem Diabolum *Anhanga*, *Iurupari*, *Curupari*, *Taguaiba*, *Temoti*, *Tauibimama*.

ANNOTATIO. In Hiſtoria noſtra ſeu Deſcriptione Indiæ Occidentalis lib. XV. cap. II. diximus de Religione Braſilienſium, verum quia de quibuſdam poſtea melius edocti fuimus ab iis qui diutius inter illos egerant, totum illum locum ita conſtituimus, pro ſecunda editione.

Braſilienſes Barbari nullum pene habent religionis ſenſum, nec de origine, & creatione hujus univerſi quicquam norunt, de diluvio univerſali obſcure & fabuloſum quiddam recordantur: nimirum mortalibus omnibus aqua hauſtis, ſuperfuiſſe unum aliquem cum germana ſua, jam uterum ferente, atque ab iis rurſus genus ſuum originem & incrementum accepiſſe. Neque Deum aliquem noverunt, neque propric adorant quicquam, unde nec illud nomen in ipſorum idiomate reperire eſt quod Deum exprimat: niſi forte *Tupa*, quo excellentiam aliquam ſupremam denotant; unde Tonitru vocant *Tupacunungа*, id eſt, ſtrepitum factum à ſuprema excellentia, à verbo *Acunvng* ſtrepere: Fulgur autem *Tupaberaba*, id eſt, ſplendorem excellentiæ, à verbo *Aberab* reſplendere. Illi ſe ligones & agriculturæ ſcientiam debere profitentur, atque ideo pro numine aliquo agnoſcunt. Cœlum aut inferos poſt hanc vitam pariter ignorant, licet animas poſt ſeparationem à corpore ſupereſſe credant, atque nonnumquam in dæmones converti, & ad campos irriguos, variiſque arboribus amœne conſitos, traductas, ibidem jugiter choreas ducere. Spiritus malignos impenſe metuunt, quos *Curipira*, *Taguai*, *Macachora*, *Iurupari*, *Marangigoana* vocant: ſed diverſis ſignificationibus, nam *Curipira* ſignificat

numen

numen mentium: *Macachera* numen viarum, viatores præcedens. Petiguares fingunt boni nuntii paranymphum; contra Tupiguaos & Caryos medicum humanæ salutis hostem. *Iuripari* & *Anhanga* significant simpliciter Diabolum. *Marangigoana* non significat numen, sed animam à corpore separatam vel aliud quid, instantem mortem prænuntians, ipsis Brasilianis non satis notum, & tamen illud vel maxime timent: ita ut interdum imaginario & vano illorum terrore subito exanimentur. Nec tamen ullis ceremoniis aut idolis venerantur: quidam tamen nonnumquam stipitibus solo defixis, & munusculis juxta positis illos spiritus placare nituntur: rarius autem hi spiritus visibiliter inter illos comparent, licet multi aliter prodiderint. Hactenus è libro nostro ita correcto. *Pergit jam Auctor noster.*

Habent suos sortilegos seu sacrificulos, quos vocant *Paie* & *Paj*, hos consulunt de futuris quando ad bellicam expeditionem proficiscuntur, vel aliorsum, qui ipsis prædicunt quicquid accidere debeat. Utuntur hi multis ceremoniis.

Potiguara natio, modum aliquem habet fascinandi eos quibus male volunt, ut moriatur, faciendo magnam nassam, quam vocant *Iequie guacu*; atque hic modus fascinandi dicitur ipsis *Anhamombicoab.*

ANNOTATIO. Hunc quoque locum in libro nostro ita jam constituendum duximus.

Habent & sagas, quibus vix aliter quam Medici utuntur, iisque valetudinis recuperandæ desiderio valde sunt obnoxii: interdum & inter ipsos reperiuntur homines nequam, qui magicarum quidem artium rudes, sed ludendi & ductandi miserorum animos gnari, insolitis quibusdam corporis jactationibus & gesticulationibus sui admirationem excitant, & falsis quibusdam miraculis sibi fidem conciliant: illi popularibus suis & interdum integris provinciis persuadent culturam agrorum penitus omittere, venisse enim tempus, quo tellus omnia sponte sua ipsis sit productura, atque ipsæ feræ illis ultro pabulum allaturæ: His aut similibus næniis miseros hosce, natura sua plerumque desides, ita infatuant, ut neglecto terræ cultu, sensim comeatu destituantur, præque inedia deficiant, donec impostor ille solus supersit, nisi ante à suis dolum persentientibus trucidetur. Cæterum magos vocant *Page:* at *Caraiba* est illis potestas miracula perpetrandi: quare Lusitanos, quia multa faciebant quæ ipsorum captum superabant, *Caraibas* appellabant, atque ita etiam hodie vocant & Europæos omnes.

Non possum præterire quin hîc addam, quibus præstigiis illi qui medicinam inter illos profitentur, hominibus ægris illudant. Narrat *Iacobus Rabbi*, cum Regulus *Drarugh* ægrotaret magnumque dolorem pateretur in lateribus & cruribus; neque à suis medicis quicquam solatii acciperet, ad vicinum Regulum profectum, ut ipsius medicis uteretur; adhibiti tres, quorum primus, tabaco sumto totum Regis corpus eo perroravit, dein arreptis illius genibus illa ita suxit quasi devoraturus esset, & boatu quodam instar tauri edito, primum plurimum sputi è gutture in manum effudit, atque una semivivum animal instar parvæ anguillæ, quod Regulum ita dolore cruciasse asserebat. Alter medicus postquam ventrem Reguli ad eundem modum suxisset, & instar feræ rugiisset, album lapidem è gutture evomuit, figura pene rosæ. Et repetita suctione in lateribus, evomuit aliquid simile radici. Ad eundem modum perpetuo agunt, & à credulo vulgo creduntur magni esse medici. *Sed pergit Marcgravius.*

Multi Brasiliani jam instructi sunt in religione Christiana: non tamen seduli sunt in doctrina de Deo: nec magno ardore afficiuntur: Deum vocant *Tupa* & *Tupana*. Dant nostrates operam ut in capitibus religionis Christianæ instituantur & quidam satis magnos progressus fecerunt: sed in moribus corrigendis maxima difficultas est, ob agnata quædam vitia, quæ ægerrime domantur.

Tapuiyæ adhuc pejores sunt reliquis omnibus, nihil de Deo sciunt, neque institui volunt. Diabolum maxime colunt ne ipsis damnum inferat. Habent & suos sortilegos quibus utuntur & multum deferunt. *Hactenus Auctor noster, qui haud dubio plura addidisset, si Deus ipsi longiorem vitam fuisset largitus. Nos hic quædam de Tapuyis adjungemus è Relatione Iacobi Rabbi, quam Illustr. Comes Io. Mauritius nobis suppeditavit.*

CAP. XII.

De Tapuiyarum moribus, & consuetudinibus, è Relatione Iacobi Rabbi, *qui aliquot annos inter illos vixerat.*

INcertis plerumque sedibus vagantur instar Nomadum, inter certos tamen limites, inter quos castra mutant secundum Anni tempestatum mutationem; itaque Regulus eorum, qui *Otshicayaynæ* dicuntur, à maximo flumine quod fines eorum permeat, ut supra diximus, cujus gentile nomen est *Iandui*, vesperi & mane per castra proclamari curat pro arbitrio suo, & consultis

ſultis ante divinatoribus ſuis & hariolis, quo proximo mane promaturi ſint, & ubi conſeſſuri, atque quid interdiu acturi. Mane antequam iter aggrediantur, fluvium ingrediuntur, & ſe abluunt, & nitidiſſima arena corpora ſua fricant, & rurſus abluunt: atque inde egreſſi artus ſuos

ita extendunt & contorquent, ut articuli ipſis crepitent. Hinc ad locum accedunt, & calefacti, denticulis quorumdam piſcium ita ſe ſcabunt, ut ſanguinem multis locis eliciant, quod ad laſſitudinem in itinerando demendam plurimum putant prodeſſe. Scribit Rabbi ſeſe id ſæpe eſſe expertum utile eſſe.

Ad lapidis jactum à Reguli tabernaculo, duo trunci arborum humi jacent unius paſſus intervallo à ſe invicem diſſiti, populus autem univerſus in duas turmas diviſus ex adverſo conſiſtit; hinc unaquæque turma eligit unum è robuſtiſſimis, qui truncos illos ſuccollant & quam poſſunt celerrime portant, ſuccedunt dein alii aliis ex eadem turma; qui autem primi ad locum caſtris deſtinatum pervenerint, tardioribus inſultant, atque illos exſibilant. Operiuntur hîc juniores qui arma illorum & ſecures afferunt, hinc arbores certatim cædunt & pergulas conſtruunt, ſub quibus æſtum ſolis vitare poſſint, inter ipſos rivulos. Inter ea adveniunt & fœminæ cum reliquis impedimentis: & viri egrediuntur, pro locorum conditione aut ad piſces, aut ad feras capiendum; atque itidem mel ſilveſtre colligendum: vetulæ vero ad radices eruendas, è quibus farina confici poſſit, & panes coqui: domi autem aliæ aliis auxiliantur & parant manibus cibum & potum: qui deinceps tempus terunt haſtilibus certando, luctando, currendo; quibus certaminibus duæ fœminæ ad id ſelectæ præſident, & judicant de ſingulorum virtute & victoribus.

Ubi veſpera advenit, coëunt adoleſcentes in varias cohortes, & caſtra perambulantes cantillant ante tuguria, adoleſcentulæ autem quæ juvenibus delectantur, prodeunt, & cantillantes atque tripudiantes ſequuntur adoleſcentes, & à tergo conſiſtunt eorum quos amant, id enim ipſis amoris teſtimonium eſt. Cum porro juvenes jam ad nuptias aſpirant, venantur feras

feras & colligunt mel silvestre, aliaque, atque ad Patres dilectarum conferunt: qui si plures filias nubiles habeant, advocant prophetas & sortilegos suos, medicosque, illi autem adeunt Regulum ad deliberandum. Regulus porro convocat per præconem Adolescentes procos in proximum extra castra, ubi plurimi, tam adolescentes quam puellæ, conveniunt, & conjunctim per sylvas vagantur, donec ad locum venationi destinatum pervenerint; atque hic consilio capto pauci illorum progrediuntur, ut ferarum latibula indagent, qui, ubi illa offenderint, ocyssime ad reliquos regrediuntur, & indicant quo loco ferarum sit copia: deinceps omnes cum armis & canibus feras indagine cingunt, atque ita propere in illas ruunt, ut nonnumquam ducentas feras simul capiant & mactent, atque postquam lateribus apertis intestina canibus objecerint, illas inferunt castris. Accurrunt dein fœminæ, & foco facto, viscera primum torrent viris in cibum: dein pilis ablatis, ferarum corpora concidunt in plures partes: postilla fovea intra terram facta, prunas illis indunt, atque eisdem carnes ita concisas superimponunt, aggestaque arena, rursus focum superstruunt, ita ut carnes percoquantur, haud secus quam in furno. Quidam & mella colligunt & potum conficiunt; atque ita commessando diem exigunt. Dein iterum accedunt ad Reguli tabernaculum ad deliberandum ubi proximo die venatio sit instituenda; quo constituto, discedunt in cohortes ad cantillandum, è cantionum enim modo augurantur an venatio bene processura sit necne. Venatione absoluta, rursus commessantur ad eundem modum, & ii qui domi manserunt, conferunt farinam è radicibus factam.

Diximus jam ante Barbaros hosce labia, auriculas & genas perforare: hic actus ab ipsis instituitur ad hunc modum. Adolescentes ad hoc parati educuntur ad locum in quem populus convenit ad cantillandum & saltandum. Sortilegi autem eorum atque dæmonum incantatores duplici ordine ex adverso consistunt, atque eorum unus arripit puerum aliquem, & manus illius atque pedes arcte constringit, & ita tenet, ut se movere non possit, accurrit alter qui puero inferius labium acuto ligno perforat uti & auriculas, matre pueri interea ejulante. Adolescentibus porro foramina terebrant in genis, atque hæc sunt veluti sponsalia; neque enim ante adolescentes hæc subeunt, quam ad nuptias aspirent: dein per triduum aut quatriduum commessantur: in isto autem nuptiali convivio Regulus ipse suas cuique partes distribuit de cibis qui parati fuerunt.

Matres imprimis hoc curant ne filiæ ipsarum ante ad conjuges accedant, quam menses earum fluxerint, quod sortilegis suis & medicis indicant, atque illi Regulo, & ita demum sponsa ad sponsi sui cubiculum adducitur: celebratur porro cantilenis mater quod filiæ pudicitiam tam bene custodiverit.

Quod si matris sit filia aliqua matura viro, quæ tamen non petatur; tunc mater filiam suam sub oculis rubro colore pingit, ubi menses suos semel passa fuerit, & adducit illam ad Regulum, & exponit quid desideret, tum Regulus juvenculam ad se vocat, & in storea juxta se considere mandat, & fingens se medici partibus fungi, manus ad focum calefacit atque iis se demulcet; dein & se, & juvenculam Tobacci fumo afflat; denique pene juvenculæ pudenda ferit, si autem sanguinem eliciat, hunc delingit, atque hoc imprimis honorificum putant.

Fœminæ prægnantes factæ deinceps à virorum consortio abstinent. Ubi autem pepererunt, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant: puerpera autem atque infans mane & vesperi frigida abluitur: neq; fœmina quamdiu infantem suum lactat cum viro suo consuescit, nisi forte ille unicam tantum conjugem habeat.

Si fœmina cum altero consuescat, & viro id innotuerit, abigit illam à se: sin autem in ipso actu forte deprehenderit, utrumque occidere licet, si possit. Narrat Rabbi Regulum Ianduy aliquot suarum conjugum ita trucidasse, mœchis dilapsis.

Regulus Ianduy habet in medio tabernaculi sui ingentem cucurbitam, super stoream ita dispositam, ut ab altera storeæ parte cooperiatur, ad quam sine mandato Reguli nemini accedere fas est aut cucurbitam introspicere, sed cum Tabacum sumunt, licet fumum in illam exspirare: feras autem & mella quæ inferuntur juxta illam deponunt donec Regulus imperet illa auferre: singulari autem superstitione & timore percellit suos hac cucurbita. In illa sunt lapides quidam, quos illi appellant *Kehnturah*, & fructus quidam, ipsis *Titzsheynos*, quos majores faciunt quam aurum.

Habent quosdam medicos vel potius præstigiatores, qui miris artibus populo imponunt, & persuadent miseris, se ex eorum corporibus, animantia, lapides aliaque exsugere, quæ ipsis videntibus evomunt. Reguli quoque sibi medendi facultatem arrogant: itaque matres infantes suos ægros ad Regulum suum adducunt, qui illos fricat, & Tabaco conputat: si interea infans nihilominus moriatur, à matre & consanguineis commeditur.

Martio & Aprili mensibus maxima aquarum vis de montibus descendit, ita ut fluvius *Otschunogh* se inflet & ripas suas egrediatur atque in vicinum lacum *Bayatag* exundet, quo tempore tantam piscium multitudinem capiunt, quantam fœminæ in castra vix referre possunt: eodem & præ-

& præcipui illorum fructus maturantur. Ubi autem fluvius intra alveum ſuum coërcetur, ad conſuetas ſedes redeunt, & ſementi dant operam: ſerunt autem imprimis grandius milium ſeu Maizium, phaſeolos varios & cucurbitas lagenæformes, aliaſque.

Antequam ſemina terræ committant, ſolum à ſortilegis & prophetis illorum ab ortu ad occaſum luſtratur, & ſemina vaporantur fumo Tabaci, hoc ad fœcunditatem proficere autumant. Nec minus anxie & ſuperſtitioſe divinatores ſuos conſulunt de anni fertilitate, qui vario plumarum ornatu atque aliis monilibus inſignes credulum vulgus miris præſtigiis effatuant: quod interea cantillando tempus terit.

Ubi ſementis eorum ad maturitatem pervenerit, & fruges collectæ fuerint, tantum ſeponunt quantum ad proximam ſementem ſufficere putant, reliquum abliguriunt.

Imprimis venerantur Pleiadum exortum, & ſtellas illas numinis loco colunt, canendo & choreas ducendo; præſertim in loco ad id deſtinato, quinque ſupra quadraginta horarum itinere ab *Otſchunoch*, quo tendunt cum fructus ſilvarum & camporum maximam partem jam maturi ſunt. Hîc autem Adoleſcentes omnes qui haſtis luſuri ſunt, poſt triduum cantando & ſaltando exactum, ſe parant ad certamen: & quidem primo ſuras vinciunt lento quodam vimine, è quo & calceos confectos induunt: deinde melle capita inungunt, & capillos poſtica parte ſubligant, & longiori avis penna erecta inſigniunt: mox rubro pulvere capillitium ad occiput aſpergunt, fronti autem albas applicant plumas; denique faciem variis pingunt coloribus, uti & reliquum corpus; dorſo autem alligant faſciam è frondibus confectam inſtar caudæ, brachiiſque alas volucris, quam vocant *Koſetug*, & cervici itidem circumdant pennas rubras. Ita ornati certant per triduum, & victores ovantes ſaltant.

Ubi quis illorum moritur (niſi forte à venenato aliquo animali exſtinguatur) portatur cadaver extra caſtra, atque ibidem ab illorum medicis & ſortilegis exenteratur & dividitur in partes: quæ deinceps à vetulis torrentur, & ab eiſdem & conſanguineis devorantur, cum planctu; ſummi enim amoris indicium judicant amicos intra viſcera ſua ſepelire. Atque hæc quidem inter plebeios obtinent: Optimatum vero cadavera ab aliis optimatibus comeduntur: præter oſſa quæ à proximis conſanguineis ſervantur ad nuptialia convivia; & tunc in minutiſſimas particulas contunduntur & bellariorum loco devorantur: quandiu autem omnia oſſa non ita conſumta fuerint, proximi conſanguinei ſibi capillos capitis evellunt in ſignum luctus.

CAP. XIII.

Alia quædam de Tapuyis ab Elia Herckmanno *deſcripta.*

TApuiyæ degunt verſus Occidentem à provinciis Braſiliæ, quæ aut à noſtris Belgis, aut à Luſitanis habitantur, & ultra montes: dividuntur autem in diverſas nationes, nam primum pone Parnambucenſem provinciam incolunt Cariri, quorum Regulus eſt *Cerioukeiou*; ſecundo *Caririvaſu*, paulo ultra tendentes, quorum regulus *Carapoto*; tertio *Cariri-jou*: quarto & noſtris notiſſimi *Tarairyou*, quorum pars à *Ianduy*, pars à *Caracara* regitur, qui à *Rio Grande* verſus Occidentem agunt; & variis ſedibus vagi menſe Novembri, Decembri & Januario propius ad mare accedunt, quia fructus *Cajons* tum maturi, quorum intra continent nulla eſt copia. Sunt robuſto corpore, procero; craſſo & amplo capite; coloris fuſci; nigro capillitio, & aſpero: quod ſuper cervicem propendere ſinunt, in fronte ad aures uſque attondent: quidam & tondent ſe ad Europæorum modum.

De nuditate illorum, & quo pacto pudenda operiant, idem narrat cum Rabbi.

Sortilegi ipſorum & magi, quos magnificiunt & de futuris conſulunt; malignos ſpiritus evocare norunt, qui ſe illis ſiſtunt ipſorum Tapuiyarum figura; interdum & admittunt illos intra ſe ſub figura muſcæ aut alterius minoris animantis, & fingunt illos per os ſuum loqui & futura revelare. Teſtantur multi noſtrorum ſe id vidiſſe, cum natio hæc noſtris ſubſidio in *Rio Grande:* illis autem denuo diſparentibus, omnes fœminæ vociferabant & ejulabant; nam apud hos Barbaros veneratio omnis conſtat ex vociferatione & ejulatu fœminarum.

Regulum ſuum impenſe colunt quando in expeditione bellica ipſos præcedit, ipſique ſunt obedientiſſimi, domi autem tantum parce venerantur.

Porro cum omnes nudi incedant, Regulus & primates à vulgo dignoſcuntur partim capillitio, partim unguibus: Regulo enim capilli in coronam ſunt tonſi; & ungues pollicum longiſſimi: conſanguinei autem illius & alii bellici miniſtri ungues habent longos in omnibus digitis, præterquam in pollicibus: decorum enim apud illos ungues habere quam longiſſimos.

Pueris anno ſeptimo, aut octavo, auriculas perforant, uti & inferius labium ſupra mentum, ajunt ſe hac ceremonia illos demum in hominum numerum aſſciſcere.

Fœmi-

Fœminæ si mortuum fœtum pariant, statim illum devorant, ajunt quippe haud melius custodiri posse, quam intra viscera ipsarum, è quibus prodierunt.

Infantes illorum (quod mirum, si modo verum) nona aut decima septimana ambulare incipiunt, atque adeo aquas ingredi ad natandum, quare nulli inter illos reperiuntur sive mares, sive fœminæ, qui non optime natandi artem calleant.

Perveniunt ad summam senectam, ita ut inter illos reperire sit, qui centum & quinquaginta aut sexaginta, quidam etiam qui ducentos annos attingant, ita ut illos in *Hamaccis* gestari opus sit, suntque illis imprimis ejusmodi senes venerabiles.

In regionibus illorum, ut ipsi narrant, plurimi reperiuntur serpentes, & inter eos quidam qui viginti quatuor pedes sunt longi, atque ita venenati, ut si in aliquod corporis membrum dentes infixerint, intra quatuor aut quinque horas læsi exstinguantur. Ajunt & piscium genus in fluviis & lacubus eorum frequens esse, *Carfa*, quod natantibus aut fluvios transeuntibus carnis frusta è membris abripiat.

Ingenio ita sunt pravo, ut licet amici venerint, rarissime sine ullo maleficio discedant.

APPENDIX
DE CHILENSIBVS.

CAP. I.

De Chilensium indigenarum Statura, & habitu corporis, atque Vestitu.

LICET Chilenses longe dissiti sint à Brasilienſibus, quia tamen à nostris nuper fuerunt lustrati, non prorsus alienum putavi quædam de illis hîc subjungere, è variis Commentariis nostrorum, quos Illustr. Comes Joan. Mauritius subministravit.

Indigenæ Chilenses in communi satis robusto & compacto sunt corpore: coloris inter album & fuscum: nigris & crassis capillis: qui autem illorum Hispanis serviunt, gestant illos prolixos & intensos, verum qui adhuc sui sunt juris & cum Hispanis belligerant, qui vulgo *Vcais* appellantur, attondunt illos, ne, ut ferunt, ab hostibus suis iis apprehendantur, ita ut hoc signo à subjectis Chilensibus dignoscantur.

Capite ut plurimum sunt grandiusculo & facie lata, imberbes, quia illam evellunt duabus mytulorum conchis arcte connexis, & una parte firmiter ligatis, quas secum & quidem ad collum appensas gestant: etenim non tantum è mento & genis, sed & pudendis partibus omnes capillos evellunt, tam mares quam fœminæ, & primum cineribus calidis illos fricant, ut ita facilius radicitus evellant.

Nudo incedunt capite, & solummodo redimiculo capillos capitis subligant, quod vinculum suo idiomate vocant *Tariwelonco*: primoresque illud paulo operosius & pretiosius gestant, utpote lamellis quibusdam argenteis & Turcoidis gemmæ fragmentis, & aliis quibusdam quisquiliis, quas illi tamen magnifaciunt, intertextum. Quidam etiam ornamenti loco gestant exuvias volucrum & pelliculas mustelarum & similium animalium, divisas ita ut caput frontem, cauda cervicem tegat: atque nominant *Maniewelonco*; pauciſſimi denique pileos gestant, quos ipsi faciunt grosso modo.

Fœminæ itidem capite nudo & comis solutis incedunt: certis tantum temporibus subligant, videlicet quando mensibus laborant, atque hoc indicium facit. Fœminæ tamen Chilenses, quæ prope *Castro* degunt, comas colligant & cincinnos gestant pene ad nostrarum hodiernum modum: In Coquimbo denique & Loquimbo Peruanarum mulierum cultum imitantur, utpote iis viciniores, aliis provinciis Chili hoc insolitum.

Amiciunt se panno, quem texunt ipsæ è lana suarum ovium: paucæ enim reperiuntur fœminæ quæ texere nesciant, atque adeo machinas ipsas disponere; maximi autem eorum quos texunt pannos, vix superant quatuor aut quinq; ulnas nostrates: Mares autem sumunt hujusce panni quadratam portionem, circiter duas & semis (paulo plus aut minus) ulnas longam, & circiter ulnam aut sesquiulnam latam; in cujus medio rimam faciunt, oblongam, qua caput exserunt: sub hac veste veluti tunica, pro frigoris modo, bis terve revoluta, nudum corpus tegunt, sine thorace aut induſio, bracca ab umbelico ad genua usque propendente contenti, more pene Europæo. Pannus hic ut plurimum diversorum est colorum nigri, rubri, cœrulei & lutei, & ad oras striati, instar lodicis Hispanicæ. Cæterum nudipedes incedunt, præterquam quod quidam festivis diebus caligas induant satis affabre factas, & quadratis albis nigrisque tessulatas: Calceorum autem usum penitus ignorant.

Fœminæ quoque quæ circa Chiluen degunt & fere Peruanarum mores æmulantur, ſimilem pene amictum ferunt à poſtica parte ad talos demiſſum, in lateribus conſutum, ad pectus apertum, ſuper humeros magnis aciculis, quæ capitella habent lata, ambitu fere dupli ſtuferi, utramque fimbriam connectunt: ſunt aut aciculæ iſtæ ſive fibulæ ex ære aut ſtanno pro illarum opulentia. Hanc togam redimiculo ſubligant, cæterum & ipſæ nudis pedibus ambulant. Cæteræ Chilenſes fœminæ amictum haud ita compoſitum ferunt, ſolummodo geſtant quadratum pannum ſub uberibus circumjectum & dependentem ad ſuras uſque. Superior veſtis eſt alius pannus paulo laxior ſub humeris, ſuper eoſdem angulis ſuis in nodos coactus: hic earum communis amictus, ſin vero maritis ſuis placeant, & paulo exquiſitius ornentur, orbiculos circum collum geſtant vitreos, & æneos annulos in auriculis, neque aliud quid. Amictum & habitum utriuſque ſexus videre eſt in Iconibus quas hîc ſubjicimus.

Omnes autem Chilenſes munditiarum amantiſſimi ſunt; quare ſingulis diebus mane ſeſe abluunt, etiam gelu ſæviente, tam mares quam fœminæ.

CAP. II.

De Chilenſium ædibus, ſuppellectile, Agricultura, victu, & connubiis.

IPſorum domicilia ſunt tuguria ſeu caſæ humiles; quarum tam latera ſive parietes, quam tecta è ſtramine, juncis aut arundinibus ſunt contexta: atque hæ hîc illic ſunt diſperſæ, neque

neque enim aut oppida aut pagos inhabitant, sed per vicinitates, atque adeo familias & consanguinitates in unum locum aggregantur: & Hispanico nomine appellantur *Partialidados*, quatenus ad unum primorem, seu, ut ipsi vocant, Caracam referuntur, à quo & ista communitas regitur.

Suppellex quoque illorum tenuis & pauca: nimirum duæ aut tres amphoræ, quibus potum suum indunt, quem vocant *Chicam*: item cyathus corneus quo illum hauriunt: duo aut tres lignei lintres: Lapis super quem far suum frangunt; unum atque alterum ligneum sedile. Opulentiores tamen habent vellera aliquot ovium, quæ humi spargant quando à potentioribus invisuntur.

Vivunt sine ulla sollicitudine, neque serunt neque plantant, quam quantum in annum proximum opus habent: siquidem opes illorum consistunt in pecudibus, quarum tamen haud magnam habent copiam.

Sementem faciunt hoc modo: Octobri ingrediente, familiæ unius vicinitatis, decem, viginti aut plures paucioresque conveniunt, & conjunctis laboribus, mares uno atque altero die fodiunt terram, aut etiam arant, seminaque injiciunt: atque hac opera defuncti, fœminis relinquunt reliquam culturam, neque ipsi amplius manus admovent. Communiter à mane ad vesperam comedunt & potant, cum sunt domi; si vero foras proficiscantur, nimirum ad conventum aliquem aut expeditionem bellicam, bis tantum singulis diebus cibum capiunt, quod & à paucis qui frugaliores sunt, etiam domi servatur. Raro aquam solam bibunt, sed miscent illam communiter cum farina hordacea, tritici aut certæ speciei farris, unam vocant *Tecam* (descripsimus illam lib. XII. Descr. Ind. Occident. cap. 2.) atque ita simul sorbent: verum festivis diebus, & voluptatis causa, bibunt certum potum quem nominant *Chicam*, qui colorem & saporem habet lactis acidiusculi: fit autem è maizio molito & in massam coacto instar panis, hæc massa à vetulis masticatur (uti apud Brasilienses) ita ut mollis & diluta evadat instar pultis aut seri lactis, admiscent deinde aliquantum aquæ & fermentari sinunt, donec per se considat: hoc potu inebriant sese, faciunt quoque siceram è variis pomis, cui tantum aquæ admiscent, ut ferè tenuem cerevisiam referat. Verum optimum potum conficiunt è certo fructu, quem Hispani appellant *Frutillo*; credo esse fructum arboris *Molle*, aut *Myrtillam*, quam vocant *Veni* (vide lib. nostrum supra citatum:) qui instar vini est rubicundus & fortis, accedens nonnihil ad vinum Insulæ Maderæ: è quo & optimum fit acetum.

Tot uxores accipiunt, quot possunt alere, opulentiores enim plures habent: siquidem illas emunt à parentibus, unde proverbio inter illos fertur, eos ditiores evadere qui plurimas habent filias: in uxoribus autem eligendis non tam rationem habent formæ aut generis, quam roboris & industriæ in familia alenda: licet neque formam aut nobilitatem puellarum aspernantur.

Ducturus autem uxorem, puellam haud alloquitur, sed tantum suos consanguineos, opem illorum implorans; nam filiusfamilias non habet proprias opes quibus illam redimat, sed ab amicis adjuvatur, quorum alius ovem, alius porcum, tertius vaccam & ita porro largiuntur: ubi jam parata habet, quæ sufficere autumat, adit patrem puellæ & aperit suum desiderium: si autem sit *Vlmen* aut alicujus dignitatis, necesse etiam est ut paratum habeat monile aliquod è Turcoidibus aut argenteis lamellis (majoris enim faciunt argentum quam aurum) quod patris puellæ capiti aut collo circumdet, & tum de reliquo pretio conveniat, quod pro diversa contrahentium conditione variat, & interdum decem, interdum viginti, viginti quinque, quinquaginta, imo & centum pensionibus æstimatur, pensiones autem singulæ sunt ovis aut equus aut vacca aut porcus, aut etiam quatuor amphoræ *Cichæ*, toga denique & gallina, atque ita porro. Ubi ita de pretio inter patrem puellæ & procum convenit, emtor præstat pretium & pater venditam puellam adducit domum sponsi: symposium nuptiale instruitur quoad cibum à sponso, quoad potum à socero, qui pretii dimidiam partem inter suos consanguineos distribuit, ut illi succurrant in *Chica* conquirenda. Aliquot diebus post hanc conjunctionem consanguinei venundatam invisunt, & convivio excipiuntur à marito, & canunt in honorem *Maruapeante*: præsertim si animadvertant illam à conjuge diligi.

Fit & interdum, ut si animadvertant illam durius haberi quam par est, conjugem per vim à marito abducunt, nulla pretii soluti compensatione facta, atque alteri elocent. Licet mariti more ipsis communi jus vitæ & necis in uxores usurpent, uti in mancipia, è quo facile animadvertere quam firma sint vincula conjugii è parte mariti, neque enim ipsi illam dimittere licet quandiu ipsi vivit; non alteri vendere; tantum ejicere, si perperam se gerat: quanquam nonnumquam fiat ut sine justa causa egerat, sed tunc ipsi metuenda est consanguineorum simultas & vindicta, si conjux paulo potentiores habeat. Nihilo secius hic multæ conjuges per vim à maritis suis abducuntur, & quidem impune.

Viri paulo opulentiores singulis uxoribus construunt casam peculiarem: ubi autem cum

aliqua illarum consuescere est animus, mittit ad illam ut ipsum expectet: quod & interdum clanculum fit ob cæterarum invidiam: nihilominus utitur jure suo, & cum dilectissima convenit, cæteras pene mancipiorum loco habet, quæ & metere & cætera domestica munia obire coguntur, siquidem mares, ut ante dictum, solummodo sementem faciant.

Ubi autem conjugum aliqua peperit, festum agitur, & ovis illius terræ, quæ *Chiluvaque* ipsis dicitur, mactatur, & puerperæ datur comedenda caro, ut robur denuo acquirat; licet fœminæ hîc statim post partum aqua frigida se abluant, & redeant ad domestica munia. Quinimo affirmant Hispani suas quoque conjuges ab aëre ad eundem modum indurari & robustiores fieri ad facillime enitendum.

Chilenses omnes sunt valde Zelotypi, itaque si quis peregrinus ipsos invisat, & fœmina illos modo intueatur, vapulandum ipsi est: sin autem deprehendant illas cum aliis mæchari, sine ullo judicio publico trucidant: neque tamen propterea castius vivunt, & non raro viri multa coguntur dissimulare.

Viduis autem fœminis secundo matrimonio se tradere haud quidem illicitum est, honestius tamen existimatur, si liberos habentes innuptæ maneant, & aut ad parentes aut consanguineos suos redeant. Sin autem nullos habeant liberos, veluti in peculio mariti censentur, & cum cæteris bonis ad hæredes transeunt.

CAP. III.

De Chilensium sensu de Religione, & cultu numinis.

CHilenses neque Deum norunt, neque illius cultum, nullum observant dierum discrimen, ne mortuorum quidem resurrectionem credunt, sed post obitum nihil hominis putant superesse: nihilominus noverunt Diabolum, & quidem ut adversarium boni; & quemadmodum vitam hanc summum bonum judicant eorum omnium quibus fruuntur, ita vulgo ajunt, ubi quis inter eos defunctus fuerit, illum à Diabolo abreptum esse: quod ipsi suo idiomate dicunt *Alverey*.

Cæterum aliquo defuncto, is plangitur à consanguineis & amicis; servant autem cadavera dudum insepulta, interdum duos, tres, aut plures menses, reponunt ea super herbas bene odorentes, atque iisdem cooperiunt, ne fætor offendat; ubi autem sepulturæ tradere volunt, triduo ante amicos convocant, & convivantur, ove illius terræ mactata, cujus & partem aliquam cum amphora Chicæ capiti illius apponunt; atque ita tandem cadaver intra terram deponunt prope casam illius quam inhabitavit.

Veruntamen his non obstantibus videntur aliquantulam habere noticiam supremæ essentiæ & alicujus divinitatis, à qua omnia terrena & humanæ quoque actiones gubernentur & dirigantur, cujus tamen essentiam non intelligunt: quidam enim illorum credunt aërium spiritum, quem appellant *Pillan*, & in sympoſiis suis potissimum venerantur & celebrant, cuique cantiones attribuunt, peregrino gestu & ejulatibus: maxime autem illum colunt cum tonat, sumuntque sagittam aut etiam securim lapideam instar cunei, & infigunt terræ, & circumstantes vociferantur & canunt, petentes ut *Pillan* hostes ipsorum perdat: nam dictio *Pillan* etiam tonitru ipsis significat, & tonitru pro numine agnoscunt: nam cum hilariores sunt & commessantur, & tonitru interea accidat, omnia omittunt & concurrunt ad arma, credunt enim tonitru monere ipsos, hostes suos Hispanos adesse, & affirmant se idipsum perpetuo esse expertos.

Porro omnes fortes & præstantes viros, itemque primores consilio, & manu promtos, insigniunt nomine *Pillan*, ipsis divinas virtutes attribuentes.

Cum Tobaci fumum hauriunt, quod & ipsis familiare, miris quibusdam cæremoniis illum in aërem exhalant, dicentes, accipe hæc *Pillan*, cum aliis quibusdam sermonibus, quos neutiquam nostri intelligere potuerunt, sed videntur hoc pacto numini litare.

Quando aliquam victoriam ab hostibus reportarunt, tunc festum celebrant, non sine compotationibus, & (quemadmodum jam diximus de tonitru) securim illam lapideam infigunt terræ, & circumstant cum armis suis, & cantillant epinicia, quæ nominant *Pawary*, in honorem *Pillan*. Eodem modo agunt cum aliquem ex hostibus captum, occidere destinarunt; feriunt autem illum inter sympoſia (nam & illum convivari & canere permittunt) securi aut clava in capite, ita ut concidat, & cor eximunt è pectore, & dentes cruento infigunt, cum cantu & vociferatione ad *Pillan*, ut ante.

Puniunt quoque homicidas & famosos latrones atque fures, proditores & similes morte; eisdem cæremoniis, quibus hostes captivos. Verum hæc fiunt inter ipsos cum acceptione personarum, nam qui potentes habent amicos, aut plurimum *Chicæ* largiri possunt, facile

haſce pœnas evadunt: præterquam ſi quis veneficii aut incantationis reus ſit convictus; tales enim ſine ulla venia aut diſſimulatione vivos comburunt, & in cineres redigunt, ſimul cum omnibus quæ poſſident, neque enim cuiquam fas quicquam illius retinere, metuunt enim ne quid faſcini in illis lateat.

Nullos habent ſacrificulos aut alios miniſtros qui *Pillan* ſacrificent: neque ſortilegos: tantummodo eos qui comœdiam cum *Pillan* probe norunt agere, & cæremoniis illis defungi, & *Pawary* bene præcinere, maximi faciunt.

Colunt præterea alium ſpiritum ſeu falſum numen, quod appellant *Maruapoante*, quod ipſis indicat quando potiſſimum uxor ducenda ſit aut cognoſcenda: credunt enim illas certo imprægnari cum *Maruapoante* ipſis præceperit cum ipſis conſueſcere: ſi autem illos interroges quomodo cum hoc dæmone colloquantur, aut quo pacto ab illo moneantur, reſpondent id fieri per inſpirationem aut in ſomniis, ubi ante ipſi cecinerunt & genio indulſerunt. Atque in hiſce duobus nominibus tota ipſorum ſuperſtitio conſiſtit.

CAP. IV.

De Chilenſium regimine Politico, & armis.

REgimen illorum eſt penes optimates, quos vocant *Vlmen*, aut quando tantum unus eſt *Pulmen*. Et qui alibi vulgo *Caſiqui* audiunt, ab ipſis indigitantur *Curacæ*; nam Caſique nomen ab Hiſpanis ex Inſulis Americæ tranſlatum.

Ejuſmodi Ulmeni ſive Curacæ ſunt inter illos plurimi, qui viginti quinque, interdum quinquaginta, imo & centum aut plurimis familiis præſunt: quorum tamen regimen præcipue conſiſtit in bello adminiſtrando, aut in generalibus conventibus, cum de rebus magni momenti deliberandum eſt, ipſi enim convocant ejuſmodi conventus: non poſſunt autem ab illis tributum aliquod exigere, aut alia onera imponere, præterquam cum ſumma neceſſitas exigit, ſed tantum imperare ut adverſus hoſtes egrediantur: quo caſu ipſi præire coguntur, reliqui autem ſe adjungere generali, quem vocant *Apocuraca*, aut gubernatori illius communitatis, quem dicunt *Nentoque*, illique in omnibus obedire.

His autem generalibus ſeu rectoribus non licet de rebus publicis privatim cum quoquam deliberare, ſed neceſſe eſt ut conſilium habeatur palam & ſub dio, omni populo præſente, ut omnem ſuſpicionem amoveant.

Hæc dignitas Curacæ aut munus inferioris rectoris ſuccedit à parentibus ad liberos: ſin autem defungentes nullos reliquant, ad proximos conſanguineos aut affines.

Niſi forte hæredes parum idonei ſint, tunc enim dignitas illa aut munus interdum arripitur ab aſtutioribus. Reliqui eminentiores perſonæ eliguntur à Curacis aut Pulmenis; nimirum generales aut gubernatores: nunc autem nullum habent generalem, ſed ſingularum communitatum rectores pro talibus ſe gerunt.

Electio autem *Nentogues* ſeu rectoris alicujus communitatis fit ad hunc modum: Loco vacante, is qui illam dignitatem ambire ſatagit, primo examinat facultates ſeu opes ſuas: neceſſe enim eſt primores demereri & ſolemni ſympoſio excipere: rebus autem rite paratis, convocat Curacas omnes & Pulmenos communitatis, ad locum publicum illi actui deſtinatum, qui ubi frequentes cum armis ſuis convenerint, orationem ad illos habet, prædicans & genus ſuum, opes, amicos, atque fortia facinora, aliaque, quæ ad rem judicat facere, & petit ſe in defuncti locum ſurrogari: dein unus aliquis Curacarum aut Pulmenum orditur orationem, (candidatus autem ſtatim illius collo circumdat collare compoſitum è Turcoidibus, aut certis conchis albis politis, quas inſtar auri æſtimant) & commendat candidatum, atque permovet reliquos ad ipſum eligendum, & ſine ulla conditione aut ſtipulatione prævia obediendum: Electus autem viciſſim promittit ſe omnia fideliter pro communi ſalute acturum, & munus ſuum diligenter obiturum. Dehinc orator ille collare à candidato acceptum inter reliquos diſpartit primores: denique totus hic actus abſolvitur prolixa & ſplendida commeſſatione.

Eodem quoque modo eligunt *Apo Curacam*, id eſt, ſupremum Rectorem: quem tamen *Veaes* jam à longo tempore non habuerunt.

Arma ipſis ſunt haſtæ ſive lanceæ, fragmento veteris cujuſdam gladii ad ſpithamæ longitudinem aſperatæ, plus minuſve: hæ autem haſtæ ut plurimum longitudinem habent duarum noſtratium communium. Utuntur & Clavis, ferro aſperatis: viſuntur quoque inter eos frequentes gladii hiſpanici, quos nudos geſtant, quia vaginæ jam olim putruerunt. More tamen & conſuetudine majorum ſuorum uſurpant quoque arcus & ſagittas, lapillis quibuſdam aſperatas, & veneno imbutas admodum lethali, verum hoc non eſt commune omnibus, ſed iis potiſſi-

potiſſimum qui *Pulches* appellantur, qui originè Chilenſes creduntur, licet ad Orientem habitent trans altiſſimorum illorum montium juga, quæ ab Hiſpanis *la Cordilbra* appellantur; de quibus in Deſcriptione Indiæ Occidentalis diximus cum de Peruvia ageremus.

Fabricant & galeas & thoraces è crudis tergoribus vaccarum, valde craſſos & robuſtos, ita ut gladiis penetrari neutiquam poſſint.

Equites ſunt optimi, & illis haſtis ſatis dextre etiam in equis uti poſſunt: non ita boni ſunt pedites, ſiquidem fere uſum muſquettorum ignorant, & illa valde metuunt. In bello plerumque ex inſidiis graſſantur, in quibus admodum ſunt induſtrii. Crudeliſſimi ſunt in victos, omneſque trucidant, & corda eximunt, & palpitantia adhuc dentibus laniant, ut ante diximus de captivis quos mactant.

Fœdera ineunt & ſtabiliunt in hunc modum: qui alium primatem aut rectorem communitatis ad fœdus & armorum ſocietatem invitat, mittit per aliquem ſuorum (aut etiam portat ipſe) ſagittam, quam invitatus, ſi conſentiat, manu dextra tangens vice jurisjurandi ſe obligat, atque hoc præcipuum inter ipſos eſt fidei vinculum.

Ad eumdem modum, cum neque legere neque ſcribere ſciant, ſiquid alteri nunciare velint quod bellum aut aliud Reipublicæ negotium tangat, per fidum aliquem ſuum miniſtrum, mittunt ſagittam cui faſcia alligata eſt, ſocietatis armorum index, quam ille, ad quem mittitur, dextra manu accipit, & ſi viciſſim aliquid nunciare velit, addit & alteram faſciam, atque ita ſagittam eandem remittit. Si autem opus ſit alios quoque moneri, retinet prior ſagittam cum faſcia, & ad alios ſuos confœderatos per ſuos circumferri curat: ad eundem modum.

CAP. V.

De Chilenſium Lingua, & Vocabularium dictionum Chilenſium.

Veno, Cœlum.
Quereb, Aër & Ventus.
Tomo, Nubes.
Ante, Sol.
Tien, Luna.
VVangelen, Stellæ.
Pillan, Tonitru.
Gualio, Fulmen.
Maoni, Pluvia.
Piren, Nix.
Verqumao, Ros.
Pilingei, Glacies.
Quetal, Ignis.
Ró, Aqua.
Tue, Terra.
Mappo, Regio.
Paun, Nox.
Tabuya, veſpera.
Eppeun, mane.
Pangiante, meridies.
Vtle, cras.
Eppoé, perendie.
Vyà, heri.
Bachiante, hodie.
Mintay, nunc.
VVeitwa, tunc.
Cura, lapis.
Peſe, argilla.
Maviel, lignum.
Millia, aurum.
Lien, argentum.
Titi, plumbum.
Pavilleve, ferrum.

Quital cura, ſilex, pyrites.
Chadi, ſal.
Ahquem, arbor.
Cachu, herba.
Nebo, nuces.
Pino, ſtramen.
Cairon, fœnum.
VVul, radix.
Tapel, folium.
Quiltui, nucleus.
Zunem, avis.
Lyppe, penna.
Mepoi inem, ala.
Dani inem, nidus.
Alchahawal, Gallinaceus.
Alchawal, Gallina.
Pylken, Anas.
Manco, Aquila.
Quichiquichio, Accipiter.
Choroi, Pſittacus.
Tuco, Ulula.
Aullyn, Apis.
Pulli, Muſca.
VVento, Vir.
Domo, Fœmina.
Quidmiger, adoleſcens.
Yecha, juvencula.
Penien, puer.
Domo penien, puella.
Chou, Pater.
Nenque, Mater.
Checbe, Avus.
Domo checbe, Avia.

VVenco, Patruus.
Nama, Matertera.
Pelchuchau, Vitricus.
Caulla, Noverca.
Towonghen, caput.
Mollbuen, *Molvin*, ſanguis.
Pelli, anima.
Calel, corpus.
Ven, caro, nervus.
Ven molvin, vena.
Lonco, caput.
Tolqui cutis, membrana.
Tol, frons.
Longlen, cranium.
Lolo, cerebrum.
Angen, facies.
Taun, genæ.
Ne, oculi.
Tacume, palpebræ.
Depen, ſupercilia.
In, naſus.
Poloiw, nares.
Pilum, aures.
Oun, os oris.
Adem, ſudor.
Quewen, lingua.
Mellbue, labia.
Villin, veſica.
Mee, ſtercus.
Boru dentes.
Ilga, molaris.
Bidabida, palatum.
Coun, ſputum.

Bul-

Bulmerre, guttur.
Quette, mentum.
Paiun, barba.
Pylco, collum.
Pel, cervix.
Aero, pectus.
Moiu, mamma.
Puique, cor.
Vercum, pulmo.
Pue, venter.
Que, ventriculus.
Curique, hepar.
Vecaque, lien.
Quelche, inteſtina.
Lipan, humerus.
Puilpa, brachium.
Cue, manus.
Mancue, dextera.
VVellcue, ſiniſtra.
Puleycue, palma.
Changelcue, digiti.
Buta changel, pollex.
VVili, ungues.
VVeddo, umbilicus.
Cadi, coſtæ.
Auri, dorſum.
Anca, lumbi.
Quichio, nates.
Penem, renes.
Collu, teſtes.
Metu, pudendum muliebre.
Chan, fæmora.
Lucu, genua.
Toy, crura.
Hemum, ſuræ.
Namon, pes.
Changel namon, digiti pedum.
Botum, filius.
Neaque.
Penu, frater.
Lamoen, ſoror.
Quempo, affinis.
VVamapenco, cognatus.
Cuneira, orphanus.
Buytha, ſenex.
Cude, anus.
Penienboc, obſtetrix.
Nichetaniweni, famulus.
Voerquin, nuntius.
Langyan cheboe, homicida.
Chuquiboĉ, fur.
VVocubu, Fera.
Pangi, Leo.
Naguel, Tiger.
Cuchy, Sus.
Michon, Felis.
Bewe, Mus.
VVaſen, Glis.
Tuwedewe, Talpa.
Tewa, Canis.

Pulpeo, Vulpes.
Cervinam, Cervus.
Puedo, Caprea.
Vilo, Serpens.
Piro, Lumbricus.
Bylcum, Lacertus.
Ponono, Bufo.
Challua, Piſcis.
Vilochalua, Anguilla.
Quin pilon, Oſtrea.
Apo curaca, Princeps.
Curaca, Dynaſta.
Apô, Generalis.
Nentoque, Gubernator.
Vlmen, Primates.
Pulmen, Nobiles.
Machi, Medicus.
Cona, Miles.
Retare caman, Faber ferrarius.
Quito woe, Textor.
Illuiboe, mendicus.
Alvee, Diabolus.
Challo acaman, Piſcator.
Nilla caboe, Mercator.
Pettun, color.
Queli, ruber color.
Calbu, cœruleus.
Carel, viridis.
Choot, luteus.
Curi, niger.
Lye, albus.
Temunei, pulcher.
VVoranei, deformis.
Newonei, fortis.
Leptungei, celer.
Chouwo, piger.
Aulonconey, ſapiens.
Quennei, arrogans.
Culenei, dives.
Cunewal, inops.
Toucou, fatuus.
Molgei, nudus.
Ilungei, veſtitus.
Queten, humidus.
Anguen, ſiccus.
Prequin, avarus.
Prequiboe, liberalis.
Buta, magnus.
Pichi, parvus.
Montimey, pinguis.
Tatu, *Tou*, macer.
Touma, cæcus.
Topilgen, luſcus.
Pilo, ſurdus.
Topil, claudus.
Puca, domus.
Vllin, janua.
Chaquana, ſcala.
Pylca, murus.
VVana ruca, tectum.

Lolcura, penuarium.
Lonquen, mare.
Leve, fluvius.
VVictum, fumus.
Tubquen, cineres.
Cujun, carbo.
Alel, flamma.
Ilon, caro.
Ouicha ilon, ovilla caro.
VVara ilon, vaccina.
Cuchi ilon, porcina.
Cancan, aſſa.
Avaun, ebullita.
Curam, ovum.
Yly, lac.
Iwyn, butyrum.
Methen, farina.
Chiquelen, furfures.
Tipanto, annus.
Tien, Menſis & Luna.
Tominco, ſeptimana.
VVantarules, maturè.
Taptou, ſero.
Biliante, ſemper.
Inche, ego.
Eimi, tu.
Tubei, ille.
Inchen, nos.
Teinengen ennen, vos.
Liengen, illi.
Emma, ita.
Muh, non.
VVoecon, foras.
Compay, intus.
Pulon, infra.
VVono, ſupra.
Innengen, ante.
Buri, retro.
Alengei, nimium.
Munala, parum.

VERBA ALIQUOT.

Necul, currere.
Amon, ire.
Vtalenge, ſtare.
VVi, *VVyn*, eſſe.
Cuchulein, jacere.
Tecanen, ſaltare.
Padenatum, cadere.
Vtaleuen, ſurgere.
Aninge, ſedere.
Dungune, loqui.
Temelenge, tacere.
Puronge, canere.
Pylconge, clamare.
Quipay, venire.
Ien, edere.
Butun, bibere.
VVillan, mingere.
Mepai, caccare.

Cudepain, ludere.
Queguatum, pugnare.
Langawyn, occidere.
Mecowyn, ferre.
Chuquin, furari.
Guallulveno, reſtituere.
Lay, mori.
Rengalgey, ſepelire.
Quedaucapay, laborare.
Nilli vyn, emere.
Nilla Teuvyn, vendere.
Nilla cayu, permutare.
Illuwyn, dare.
Vmatum, dormire,
Limen, evigilare.
Tangnone, frangere.
Bemeine, reficere.
Playn, reperire.
Vanguenbyn, perdere.
Tuegnei, lætari.

NVMERORVM NOMINA.

Quyn, unus.
Eppo, duo.
Quila, tres.
Meli, quatuor.
Quechu, quinque.
Cayn, ſex.
Relgi, ſeptem.
Pura, octo.
Ailla, novem.
Mari palaco, centum.
VVarama, mille.

Ut autem ſpecimen aliquod habeant Lectores hujus linguæ, ſubjungendum putavi colloquium familiare, quod à noſtratibus accepi.

Iuei pingeimi? quomodo vocaris? *Iuan pingen?* Ioannes vocor. *Cheo ruaimi?* quo vadis? *Moppo murran*, in regionem. *Cheo tui mi?* unde venis? *Nirocomotoun*, ex ædibus meis.

Chumel quipa tuai mi? quando venies? *Chumel putuai mi?* quando ibis? *Ale pungei tamruca?* eſt ne domus tua procul hinc? *Pichirungei:* prope eſt. *Ale pungei*, procul abeſt.

Inchi quiparui mi camappumu: volo proficiſci in aliam regionem.

Chemnibla quiparui mi camappumci? quare vis proficiſci in aliam regionem? *Merelaya tiva mappumu*, inedia ciborum eſt in hac terra. *Aleibelaj tvvachi tipanto benibla ale genepayn:* Annus hic fuit ſterilis propterea inediam patimur. *Cheo mappungen tamichou?* in qua terra eſt tuus pater? *Alueiei*, diabolus illum abſtulit.

Aieimi ruani in chio? vis mecum ire? *Ailan*, nolo; *Aien*, volo. *Chuben quecken neieimi tamia?* habes ne aliquid quod comedamus? *cancan achawal neen*, habeo aſſas gallinas: *muwy?* quot? *munal ei enchin tavia*; quæ nobis ſufficiant. *Chuben putuayn?* quid bibemus? *Aile mangunmeimi*, ago tibi gratias. *Chuben domo trwa?* quæ eſt iſta fœmina? *inchi tan curi*, eſt mea uxor: *ni nave*, mea filia: *ni domo*, mea concubina. *Ale temiragei vei domo*, eſt pulchra fœmina. *Quipangnei*, veni huc; *amotunge*, diſcede. *Vmatuayn?* ibimus cubitum? *utaiuca*, ſurgamus. *VVira cuchaj Compay tan mapumu*, Hiſpani irruptionem fecerunt in hanc terram. *Quipa waicha laimi?* vis ne una pugnare? *VVaiquinagelan*, non habeo arma: *Ina en pea in waiqui*, ſequere me inveniemus arma: *ali teun inchi*, conſentio.

CAP. VI.

Obſervationes ex Hiſtorica Relatione P. Alonſo d'Ouaglie, S. I. *de anni tempeſtatibus.*

QUatuor anni tempeſtates huic Regno accidunt, quemadmodum Europæ, verum diverſo tempore: Ver enim exordium ſumit à menſe Auguſto, & deſinit in medium Novembrem; & à medietate Novembris Æſtas incipit uſque ad medium Februarii; à quo Autumnus ducitur uſque ad medium Majum, quem excipit Hyems, quæ admodum nimboſa eſt, & ſpoliat arbores foliis, & cum vehementi gelu ſpargit altam nivem, quæ tamen à Sole diſſolvitur; niſi, quod raro Sole non comparente, ad aliquot dies durant. Raro autem nives accidunt vallibus, nam licet copioſiſſimæ ſint, & in tantum aggerentur, ut ad cacumina montium aſcendant & cum iis exæquentur, & in aperturis montium veluti in puteis coacerventur, & pene toto anno durent, ibidem diſſolutæ inflant fluvios & torrentes, qui per valles cum magno impetu decurrunt uſque ad mare, & terras mirum in modum fœcundant. Verum licet hic non ningat niſi raro in planicie, frigus facit tam exceſſivum, ut in multis partibus Europæ vix tantum ſentiatur, quod accidit partim ab altitudine Poli, ſub quo hæc regio ſita eſt, partim à vicinitate montium, è quibus deſcendunt venti ſubtiles & penetrantes, qui nonnumquam ſunt inſupportabiles. Unde fit ut loca maritima ſint magis temperata. Nihilominus in his venti magis ſunt moleſti, quam in planicie, utpote remiſſiores ibidem, neque tam rigide ferientes. Contra hoc Frigus creavit Deus latiſſimos & ſpiſſiſſimos montes, plenos Quercubus, quæ eſt communiſſima materies diſtrictus S. Jacobi & aliarum vallium, è qua & carbones fiunt ad fornaces & alias officinas; in aliis partibus ſerviunt eidem uſui Robora, uti in diſtrictu Conceptionis, ubi tam innumera ſunt & ita vaſta, ut licet jam tam multis annis cæſa fuerint, ſilvæ & ſaltus hodieque ita abundent illis, ut vix penetrari poſſint, neque aditum dent niſi ad duo milliaria ab oppido, ulterius autem ſint inacceſſi, licet hæc regio pluſquam centum millia hominum ſuſtentaverit, ut ſcribunt Authores. Iſta autem uti & arbores fructiferæ hyeme amit-

amittunt folia; ſed ſilveſtres arbores maximam partem illa conſervant, quia ſunt craſſiora, & licet gelu cooperiantur, non onerantur ut aliarum arborum, ſed liquefacto gelu à radiis Solis, magis læte vireſcunt. Vere enim ingrediente medio Auguſto, tanta copia florum naſcitur, & numeravi aliquando duas ſupra quadriginta diverſas illorum ſpecies brevi tempore, & quidem omnes campeſtres, & maximam partem odoriferos, è quibus conficiunt aquam, quam vocant Angelorum, ob ſingularem ejus fragrantiam. Herbæ quoq; campeſtres tam feliciter germinant, tantumque ſumunt incrementum, ut vix à ſatis diſtingui poſſint, & menſe Novembri & Decembri ita adoleverunt, ut equis vix penetrari poſſint.

Sinapi, Fœnieulum, Trifolium, Rapus, & Mentha, quæ plantæ in Europa ſeruntur & coluntur, hîc abundantiſſime in campis ſponte proveniunt, & quidem tanta copia, ut campos ad multa milliaria occupent, & pecudes & capræ illis paſcantur. Sinapi autem in tantam molem exereſcit, ut caules viderim craſſitie brachii humani, & tam proceros, ut arbores æmularentur, & ſuperarent altitudinem equitis.

Plurimæ hic naſcuntur herbæ Medicinales, & magnæ virtutis, Chilenſibus ſolum notæ & illorum Medicis, quos vocant Maci, qui facultates illarum aut celant aut parce admodum docent Hiſpanos: magni hi fiunt non tantum ab Indigenis, ſed & ab Hiſpanis cum gravi aliquo morbo affliguntur; & imprimis ubi aliqua ſuſpicio eſt hauſti veneni. Neque viri tantum, ſed & fœminæ quædam hanc artem profitentur, in eaque excellunt.

Lib. 1. cap. 2. Enumerat tres herbas quæ ſingularem uſum habent in medicina.

Prima, inquit, eſt famoſa illa herba quam vocant *Quincia mali*, quæ non aſſurgit ab humo ſupra dimidium palmum: cujus ramuli ſe dilatant ad modum faſcieuli florum, & deſinunt ſinguli in unieum florem, figuræ & coloris Croei in Indiis dicti *Romi*. Hæc herba evellitur cum radice, & ebullitur tota in aqua, quæ calida ægris exhibetur; & inter alia illius effecta, unum eſt, educere è corpore quemeunque ſanguinem extra vaſa conſtitutum & corruptum, cum maxima efficacia; quapropter Indi vulnerati quantocius ſumunt hanc herbam, ſiquidem ſanguinem qui per vulnus effluere non poteſt, educit antequam corrumpatur.

Altera eſt, quam Hiſpani vocant *Albaciga* (& Indiani *Culen*) quia habet folia ſimilia ocymo ſive Baſilieo, verum in tantam altitudinem aſſurgit, ut arbor videatur, & folia ſunt fragrantiſſima; Hæc contuſa applicatur vulneribus extrinſecus, & guttæ aliquot ſucei eiſdem inſtillantur, & mirabiles edunt effectus.

Tertia eſt inſtar graminis, admodum ſubtilis & delicata, neque reperitur in omnibus partibus hujus regionis: uſus illius eſt admodum mirabilis contra febres malignas & dolores laterum: coquitur tantum in aqua, & ita hauſta inſigniter mundificat ſanguinem, introrſumque educit, ita ut ægri brevi tempore perſanentur, uti ſæpiſſime vidi.

Multæ præterea hîc ſunt herbæ valde efficaees adverſus dolores nephriticos, quæque calculum in veſica rumpunt, & ruptum expellunt. Quemadmodum & aliæ adverſus dolores Sciatieæ, aliaſque ejuſcemodi infirmitates quamplurimas.

Siquidem jam de herbis cæpimus, addamus ea quæ alibi de illis tradit hic Auctor.

Lib. 1. cap. XIII. In valle Lampa, quæ diſtat ab oppido S. Jacobi milliaria quindecim, naſcitur quædam herba, ad modum Ocymi, licet ejus folia potius ſint cinereſcentis coloris neque tam læte vireant, & planta haud ſupra palmi altitudinem à ſolo aſſurgat: Hæe granulis quibuſdam ſalis æſtivis menſibus cooperitur, inſtar minutarum perlarum, quæ ſuper folia illius coagulantur, aut è rore qui noctu incidit, aut aliquo humore aut vapore, quem Sol in illa regione ſullevat cum aſcendit, aut quod herba ipſa ſit ejus naturæ, ut exſudet aut protrudat hunc humorem, qui à Sole ſiccatus convertatur in granula ſalis: ſive autem ab hac ſive ab illa cauſa, aut etiam alia hoc procedat, hi effectus ſolum obſervantur in hac valle, & ſupra hanc herbam, quam Indigenæ maximi faciunt, quia ſal iſte eſt boni ſaporis & delicatus. Neſcio an ad hoc alludat Joannes de Laet in deſcriptione Novi Orbis, in qua agens de Regno Chili & inſignibus illius qualitatibus, poſtquam illud cæteris Americæ regionibus prætuliſſet, adjungit in aliquibus vallibus hujus Regni certis anni tempeſtatibus cadere rorem ita ſpiſſum, ut congelatus ad modum ſacchari, & ſervatus, pene eundem uſum præſtet quem manna. Idem refert Antonius de Herrera Chronographus, &c. Et ſane hæc illius fide retuli in deſcriptione mea; ſed quod hic ab Authore affertur plane aliud eſt.

Eodem lib. cap. XVI. In tota ora maritima hujus regni creſcit quædam herba inſtar cichorii, quam appellant *Luce*, quæ naſcitur è rupibus, uti aliæ plantæ è terra, & verno tempore colligitur eum maxime adolevit, & cum Soli fuerit expoſita ut ſiccetur, fiunt ex illa panes grandes qui pro delicüis habentur in illis regionibus, & præcipue in Peruvia, Cujo & Tucumana, quia ſervit ad condimenta ciborum. Naſcitur hæc herba in ſummitate rupium, quæ aliquando extant è mari, aliquando fluctibus operiuntur, quibus radiees innituntur, è quibus proſilit caulis, brachii humani craſſitudine, quem vocant *Vltea*; hic præciditur & pauliſper igni admotus

tus decorticatur instar thyrsi, lactucæ aut cinaræ, licet habeat longe alium saporem. Ex hoc trunco nascuntur aliquot herbæ aut folliculi plusquam tres pedes longi, aut quatuor, sex etiam aut octo digitos, appellant *Cochayngo*, & sunt duarum specierum, & licet sint ejusdem figuræ & coloris, tamen Indigenæ magnam agnoscunt inter illas differentiam, nam bonas colligunt in usum Quadragesimæ, & inutiles relinquunt in mari, quod illas absolvit à rupibus, & expellit in littus.

Eodem libro cap. XXII. Faciunt & potum è fructu, quem Indigenæ vocant *Huigane* & Hispani *Molle*, qui habet figuram & colorem piperis: & arbor quæ illos fert est satis grandis, sed magis onusta frondibus, & potus ille valde est gratus. Reperiuntur hîc quoque (Herrera decad. IX. lib. 9.) fructus arboris silvestris, quæ nascitur à gradu trigesimo septimo & deinceps, quos Indigenæ vocant *Vnghi*, & Castellani *Myrtilla*, qui fructus sunt rubri & instar exiguæ uvæ, saporis admodum grati, & grana illius sunt instar ficus, nec sentiuntur inter manducandum: qualitate sunt calida & sicca: ex his fit vinum longe optimum, clarum, subtile, calidum, & palato gratum, ventriculo amicum, quodque vapores capitis absumit, & roborat ventriculum, promovetque appetitum: denique tantum aquæ tolerat quantum vinum: coloris est aurei, & durare potest octo mensibus, forte & pluribus: Acetum illius superat acetum vini nostratis, sapore & colore.

In toto districtu hujus regionis non reperiuntur viperæ, serpentes aut alia animantia venenosa, ita ut cuivis liceat recumbere sub arboribus, & inter herbas se volutare, sine ullo discrimine aut metu. Haud magis hîc inveniuntur cimices, quinimo si forte è regionibus transmontanis, ubi frequentes sunt, adducantur, statim emoriuntur, ubi senserint aërem hunc Chilensem.

Eodem lib. cap. XXI. Inter quadrupedes animantes, domestici & quasi proprii sunt hujus regionis, certi Cuniculi, quos ipsi vocant *Regus*, & mensis pro delitiis inferunt. Venantur illos infundendo aquam in ipsorum cavernas, qua cogunt illos progredi, ita ut à canibus capiantur.

Reperitur hîc & alia species Cuniculorum, qui familiares sunt, & variorum colorum, valdeque communes: secus quam illi, quos vocant *Arde*, dubito enim an alibi reperiantur quam in *Guasco*, vallium Chilensium prima: hi sunt cinerei coloris, & pelles illorum maximi faciunt Indigenæ, ob subtilitatem & lævorem pilorum ad tactum. Et postquam egisset de Ovibus illis, ut vulgo vocant, Peruvianis, subdit; sunt illis satis similes capreæ tam figura corporis quam velocitate, verum differunt colore, qui in his est rossus instar Rubini; & numquam cicurantur. Non est equus ita velox qui adultos assequi possit: juniorum caro admodum est delicata & manducatur recens; adultiorum autem salita & siccata, facile reliquas superat carnes. Hæc animalia generant lapides Bezoares in sinu quodam ventriculi, qui maximi æstimantur contra venena & febres malignas, ad roborandum & refocillandum cor, alioque effectus: materia è qua generantur sunt herbæ insignis virtutis, quibus vescuntur naturæ instinctu ad sanitatem tuendam, aut morbos & venena superandum. Hi lapides inveniuntur in adultioribus hisce animalibus, atque interdum tam grandes, ut unum in Italiam attulerim qui pendet uncias duas supra triginta. Experientia autem docet, in regionibus in quibus sunt plures viperæ, aliique serpentes, & animalia venenosa, plures generari lapides, & causa est manifesta, nam cum hæ capreæ sint tam veloces, & discurrant in varias partes, venenatis illis animalibus magis sunt expositæ, & ab illis læsæ, festinant naturaliter ad herbas medicinales. Unde in provinciis *Cujo* majores ejusmodi lapides reperiuntur quam in *Chile*, quia ibidem offenduntur multæ viperæ & alia animalia venenosa, à quibus libera est *Chile*, ut diximus; ad hæc cum *Chile* magis sit habitata, non sunt capreæ ibidem tam frequentes quam in *Cujo*. In qua provincia & multi reperiuntur lepores, quorum quidam qui appellantur *Quiriquincios*, carnem habent qualem porcelli lactentes.

FINIS.

APPEN-

Vlsum hic addere Icones quatuor omissas, quarum duas adhuc ad ipsas Plantas referre non potui; *Pekiæ* descriptionem apud Authorem non inveni.

UBAPITANGA.

PEKIA.

INDEX

OMNIVM PLANTARVM ET ANIMANTIVM.

Quæ in his octo Libris deſcribuntur & delineantur.

A.

Abacatuaja piſcis. 161
Abutylon Avicennæ. 32
Acaja arbor. 129
Acajaiba arbor. 94
Acara piſcis. 168
Acara aya piſcis. 167
Acara mucu piſcis. 163
Acara peba piſcis. 161
Acara pinima piſcis. 152
Acara pitamba piſcis. 155
Acara pucu piſcis. 145
Acetoſa Braſilienſis. 23
Achiotl Mexicanorum. 62
Aguape herba. 23
Aguara ponda herba. 6
Aguaraquiya herba. 55
Aguti quadrupes. 224
Agutiguepo obi herba. 53
Ai, ſive Ignavus quadrup. 221
Aiaia avis. 204
Aiereba piſcis. 175
Aipimacaxera Mandiocæ ſpecies. 67
Aipimixira piſcis. 145
Aiuru pſittaci omnes. 205
Aiurucurau pſittacus. ibid.
Aiurucuruca pſittacus. ibid.
Aiurucatinga pſittacus. 207
Aiuruapara pſittacus. ibid.
Albaciga herba Hiſpanis. 291
Alcea hirſuta herba. 45
Algodon *Luſitanis.* 59
Altheæ ſpecies. 13
Ambaiba arbor. 91
Ambua inſectum. 253
Ambuyaembo herba. 15
Ameira lacertus. 238
Americima lacertulus. ibid.
Amimiu frutex. 59
Amores *herba Luſitanis.* 2
Amore guacu piſcis. 166
Amore pixuma piſcis. ibid.
Amore pinima ſerpens. 242
Amphyſbæna ſerpens. 240
Anaca avis perroquet. 207
Anas ſilveſtris. 213
Ananas *Luſitanis.* 33
Ananachicariri arbor. 130
Anchic Peruvianis herba. 37
Anda arbor. 110
Andira aca avis. 213
Andira Ibiariba arbor. 100
Andorinha *avis Luſitan.* 205.
Androſace herba. 35
Anetl-inan Mexicanorum. 99
Angelin *Luſitanor. arbor.* 100
Anhembi fluvius. 263
Anhima avis. 215
Anhinga avis. 218
Ani avis. 193
Aninga iba arbor. 106
Anir *herba Luſitanis.* 57
Anta *Luſitanis quadrup.* 229
Apeare inſectum. 257
Apeiba arbor. 123
Aperea quadrupes. 223
Apes variæ in Braſilia. 259
Arabeci piſcis. 178
Araca iba arbor. 105
Araca iba frutex. 62
Aracazi avis. 217
Araguagua piſcis. 159
Aramaca piſcis. 181
Arapabaca herba. 34
Araneorum variæ ſpecies. 248
Araracanga pſittacus. 206
Ararauna pſittacus. ibid.
Arariba arbor. 106
Araticu arboris ſpecies. 93
Aratupeba cancer. 183
Aratupinima cancer. 185
Arbores innominatæ. 109, 133, 134
Ardeæ ſpecies. 220. *alia.* 210
Ardeola avis. 210
Aries Guineenſis. 234
Armadillo *Hiſpanus.* 231
Aroeira arbor. 90
Arumatia duplex, inſecta. 251
Arundines & Cannæ. ?
Atinguacucamucu avis. 216
Atitara frutex. 64
Atſhoy apis ſpecies. 259
Ave de Verano Luſitan. 202
Avenca major & minor herba. 23
Aves innominatæ. 219
Aviantum herba. 23
Aura *avis Hiſpanis.* 208
Aurata piſcis. 161
Auricularia inſectum. 258
Ayng Tapuiys Serpens. 240

B.

Bagre piſcis variæ ſpecies. 173
Bagre do Rio *piſcis Luſitanis.* 149
Balabolla Congenſibus piſcis. 177
Balancia *Luſitanis.* 22
Balſamina officinarum herba. 25
Bamia Aegyptia. 45
Banana arbor. 138
Barboleta *inſectum Luſitanis.* 250
Batata *Luſitanis.* 16
Batata de purga *Luſitanis.* 41
Beldroga *Luſitanis planta.* 49
Belingela *Luſitanis planta.* 24
Bemtere *avis Luſitanis.* 216
Benatſhy apis melliferæ ſpecies. 259
Betis arbuſcula. 124
Betre *Luſitanis.* 73
Bicho *Luſitanis inſectum.* 249
Bicuda *piſcis Luſitanis.* 171
Bobora *Luſitanis herba.* 44
Bocamolle *piſcis Luſitanis.* 149
Boicininga ſerpens. 240
Boiguacu ſerpens. 239
Boitiapo ſerpens. 241

Boni-

Bonito *piscis Lusitanis.* 150
Brasilia olim Stæ Cruz dicta. 260. *illius situs.* ibid. *illius præfecturæ.* 261. *soli ratio.* ibid. & 262. *aëris temperies & anni tempestates.* 264
Brasiliensium statura & habitus corporis. 269. *vestitus & ornatus eorum,* 270. *Icones,* ibid. *Suppellex,* 271. *Venandi & piscandi modi,* 272. *Cibus & potus,* 273. *Lingua,* 274. *Arma & exercitia,* 278. *Religio.* ibid.
Bredos *Lusitanis species Bliti.* 13
Bufo *avis Lusitanis.* 199
Buraco de Velha *Lusitanis piscis.* 163
Buyobuyo Philippinensium. 75

C.

Caa-apia herba. 52
Caa-ataya herba. 31
Caaeo frutex. 73
Caacica herba. 7. *alia.* 15
Caaetimay herba. 26
Caaghiyuyo frutex. 59
Caaguacu iba, arbor. 97
Caa-opia arbor. 96
Caapeba herba. 25
Caaponga herba. 49
Caapomonga herba. 28
Caapotiragoa herba. 8
Cabocles qui dicantur. 268
Cabuibe arbor. 137
Cabure avis. 212
Cachorro do mato *Lusitanis quadrup.* 223
Cagado do terra *testudo.* 241
Cagni cercopithecus major & minor. 227
Caiû fructus. 94
Camacari arbor. 102
Camarambaya herba. 3
Camaræ herbæ variæ species. 5
Camara Iapo herba. 25
Camara Nuba herba. 6
Camaron de Salgado Lusit. 186
Camaru herba. 12
Camaripuguacu piscis. 179
Cambui arbor. 108
Camuri piscis. 160
Cana do mato *Lusitanis.* 48
Canambaya herba. 46
Canambaya frutex. 78
Canis Carcharias piscis. 172
Canna Indica duplex. 4
Canna Sacchari. 82
Canna fistula arbor. 134
Caoi potus Brasiliensium. 273
Capiraribi fluvius. 262
Capeuna piscis. 155
Capupuba gramen plumeum. 2
Capybara porcus fluviatilis. 230
Cara herba. 29
Caracara avis. 211
Caraguata herba. 37
Caraguatæ fruticis variæ species. 88
Caraiba Brasilienf. 279
Carana Iba arbor. 130
Caranna resma. ibid.
Carapopeba lacertulus. 238
Carapo piscis. 170
Carara herba. 13
Carara pinima cancer. 187
Carapicos *Lusitanis.* 28
Carauna piscis. 147
Carara una cancer. 184
Cardon *Lusitanis herba.* 23
Cariama avis. 203
Carigueya quadrupes. 222
Carigueyberu quadrupes. 235
Cariri Tapuiyæ. 274
Carucuoca mus. 229
Casaca amargosa *herba Lusit.* 25
Cascaucla *Lusitanis serpens.* 240
Cassaon *Lusitanis piscis.* 164
Cavala *Lusitanis piscis.* 178
Caviacobaya cuniculus. 224
Caxabu arbor. 126
Cebipira arbor. 100
Cebola albaraa *Lusitanis.* 32
Cega *Lusitanis serpens.* 239
Ceixu Pleiades Brasilianis. 269
Ceixupira piscis. 158
Centopea *Lusitanis insectum.* 253
Cercopithecorum variæ species. 227
Cereiba arbor. 127
Chayaquarona *Lusitan. piscis.* 167
Chica potus Chilensium. 285
Chilensium statura & habitus corporis, 283. *vestitus.* ibid. *Icones,* 284. *Domicilia,* ibid. *Suppellex,* 285. *Sementis,* ibid. *Connubia,* ibid. *Fœminæ viris obnoxiæ; facile pariunt,* 286. *Sensus de religione,* ibid. *Regimen Politicum,* 287. *Arma,* ibid. *Linguæ Vocabularium.* 288
Chilli Mexicanorum. 40
Churaqua Mexicanorum. 102
Cicie ete cancer. 185
Cicie panema cancer. ibid.
Cicutaria palustris. 37
Cigarra *Lusitanis insectum.* 256
Cipo de Cobras *Lusitan. herba.* 25
Ciri apoa cancer. 183
Ciri obi cancer. 184
Coapoiba arbor. 130
Coati quadrupes. 228
Cobra de Cipo *Lusitanis serpens.* 241
Cobra de Coral *Lusit. serpens.* 240
Cocoi ardeæ species. 209
Cocos nuces ferendi ratio. 139
Colherado *Lusitanis avis.* 204
Columbæ silvestres. 213
Comanda guira frutex. 62
Convolvulus marinus. 51
Copaiba arbor. 130
Copyba arbor. 121
Coqueiro *Lusitanis.* 138
Corcovado *minor.* 172
Corocoro piscis. 177
Corororoca piscis. 179
Corta pao *Lusitanis avis.* 207
Coruina *Lusitanis piscis.* 177
Cotia *quadrupes.* 224
Corvinæ species. 147
Craca de navios *Lusitanis.* 189
Cranguersinho des Manges. 185
Criolos qui dicantur. 268
Crocodilus. 242
Crustacei pisces. 182
Crupshaye *Belgis.* 181
Cuandu quadrupes. 233
Cubricunha *piscis Lusitanis.* 181
Cucumis silvestris. 44
Cucuri piscis. 164

Cuguacu apara quadrupes. 235
Cuguacu arana quadrupes. ibid.
Cugupuguacu piſcis. 169
Cuiete arbor. 123
Culex elegans. 253
Cuniculorum variæ ſpecies. 223
Cunuri cancer. 185
Cupia formicæ ſpecies. 253
Curema piſcis. 181
Curicaca avis. 191
Curimata piſcis. 156
Curupicaiba arbor. 132
Curipira numen Braſilienſibus. 278
Curraes *Luſitanis.* 130
Curuata pinima piſcis. 150
Curuba herba. 21
Curucucu ſerpens. 241
Curucui avis. 211
Cururu ape herba. 22
Curuiru arbor. 109
Cururuca piſcis. 147

D.

Dierada fructus apud Tapuiyas. 268
Dorada mas piſcis. 160

E.

Ebeni ſpecies. 108
Ebenhne apis ſpecies. 259
Ema *Luſitanis avis.* 190
Embuyaembo herba. 26
Encuberto *Luſitan. quadrup.* 231
Enembuj inſectum. 253
Enena taurus volans. 246
Enxaroco *piſcis Luſitan.* 148
Erva Baboſa *Luſitanis.* 37
Erva Cidreira *Luſitanis.* 32
Erva de Cobra *Luſitanis.* 7
Erva de noſſa Sennora *Luſitanis.* 25
Erva de S. Maria *Luſitanis.* 27
Erva do Capitaon *Luſitanis.* ibid.
Erva do Rato *Luſitanis.* 60
Erva do Vina *Luſitanis.* 28
Erva de purga de Juan Paez. 31
Erva Moura *Luſitanis.* 55
Erva Pulgera *Luſitanis.* 25
Eſcaravelha *Luſitanis.* 246
Exquima Congenſibus quadrupes. 227

F.

Faber & Gallus piſcis. 161
Fedagozo herba. 6
Felis ſilveſtris. 233
Ficus ſilveſtris. 268
Filix Braſiliana, 2. *alia filicis ſpecies,* ibid. *filix an polypodium.* ibid.
Formicarum variæ ſpecies, 252. *Braſiliæ peſtis.* 262
Frutices innominati. 61, 63, 68, 76, 77, 79, 80, 81

G.

Gafanhoto *Luſitanis locuſta.* 245
Gallina Africana. 192
Gallinaceus pullus monſtroſus. 219
Gandiroba herba. 46
Gangila Congenſibus herba. 21
Garapa potus ſpecies. 84
Garyophyllata herba. 45
Garza *Luſitanis avis.* 210

Gatvis *Belgis.* 152
Gaviaon *Luſitanis avis.* 211
Girgilim *Luſitanis herba.* 21
Gladius piſcis. 159
Gnaphalium Braſilienſe. 46
Golvaon *herba Luſitanis.* 23
Goſſypium frutex. 59
Graminis variæ ſpecies. 1
Granadilla *Hiſpanis.* 70
Guaayara locuſta. 246
Guabiru mus. 229
Guacaguacu avis. 205
Guaeru frutex. 77
Guaia apara cancer. 182
Guaiæ aliæ ſpecies. ibid.
Guaia miri cancerculus. 183
Guacacuia piſcis. 143
Guacari piſcis. 166
Guajabo arbor. 105
Guaiba arbor. 104, 105
Guaiba pocacabiba arbor. 111
Guaibi aya piſcis. 147
Guaibi Coara piſcis. 163
Guainumbi avicula. 196
Guamaiacu piſcis. 142
Guamaiacuatinga piſcis. 168
Guamaiaguaru piſcis. 158
Guanabanus arbor. 94
Guanhumi cancer. 185
Guapereiba arbor. 118
Guaperna piſcis. 145, 150, 163
Guara avis. 203
Guara abucu pallia Braſilienſ. 271
Guara capema piſcis. 160
Guara vna avis. 204
Guaricuru gammarus. 187
Guara tereba piſcis. 172
Guarerna piſcis. 178
Guariba quadrupes. 226
Guarucu eremenbi inſectum. 256
Guaruguaru piſcis. 169
Guatacupa piſcis. 177
Guayabara arbor. 102
Guebucu piſcis. 171
Guayacan arbor. 107
Guira acangeta avis. 216
Guira coereba avis. 212
Guira guai numbi avis. 193
Guira guacu beraba avis. 212
Guira ienoia avis. 209
Guira pariba arbor. 108, 118
Guirapeacoja vermiculus. 83
Guira perea avis. 212
Guirapunga avis. 201
Guirapunga fœmina. 202
Guiraquerea avis. ibid.
Guiraru nhengata avis. 210, 211
Guira tinga avis. ibid.
Guira tangeima avis. 192
Guiti arboris variæ ſpecies. 113
Guiti coroya arbor. 114
Guiti toroba arbor. 113
Guiti iba arbor. 115
Gutucupa iuba piſcis. 147

H.

Harder *Belgis piſcis.* 166
Hautquilitl Mexicanorum. 13

Hay quadrupes. 222
Herbub apis melliferæ ſpecies. 259
Herbæ vivæ ſpecies. 73
Hintzomatzin Mexicanorum frutex. 80
Huberus arbor. 102
Huitzitzil avis Mexicanis. 198
Huitzilxochitl Mexicanis. 99
Hydropiper herba. 25

I.

Iaciaiira Scorpius. 245
Iabebirete piſcis. 175
Iabiru avis. 200
Iaborandi herba. 36
Iaborandi fruticeſcens. 69
Iaboti teſtudo. 241
Iabotapita arbor. 101
Iabuticaba arbor. 141
Iacaranda arbor. 136
Iacamaciri avis. 202
Iacana avis. 190
Iacapucaya arbor. 128
Iacape gramen junceum. 2
Iacapu avis. 192
Iacupema avis. 198
Iacarini avis. 210
Iacare Crocodilus. 242
Iacarutu avis. 199
Iacatinga inſectum. 254
Iacua acanga herba. 6
Iacuarete quadrupes. 235
Iaee herba. 22
Iaguacaguare piſcis. 156
Iaguacatiguacu avis. 194
Iaguara quadrupes. 235
Iaguaraca piſcus. 147
Iaiama Oviedi. 33
Iambu avis. 192
Iamacaru herba. 23
Iamacaru arbor. 125, 126
Iamacay avis. 198
Ianduy, regulus Tapuiyarum. 269
Ianipaba arbor. 92
Iapacani avis. 212
Iaparanduba arbor. 109
Iaparuca ſcolopendra. 253
Iapu avis. 193
Iaqueta *piſcis Luſitanis.* 156
Iaracatia arbor. 128
Iaroba herba. 25
Iaſmini ſpecies. 47
Iataboca arundo. 3
Iatebucu ricinus inſectum. 245
Ibabiraba arbor. 117
Ibacuri-pari arbor. 119
Ibacamuci arbor. 141
Ibametara arbor. 129
Ibati herba. 19
Ibera puterana arbor. 120
Ibiboboia ſerpens. 240
Ibicurapari arbor. 114
Ibijau avis. 195
Ibipurunga arbor. 116
Ibipitanga arbor. ibid.
Ibira arbor. 99
Ibiraba arbor. 136
Ibiraee arbor. 101
Ibirapitanga arbor. 101
Ibira obi arbor. 141
Ibixuma arbor. 131
Ibyara ſerpens. 239
Icicanba arbor. 98
Icica reſina. ibid.
Icipo herba. 14
Igapeba Luſitanis Iangada. 272
Iecuiba arbor. 127
Iendaya perroquet. 206
Ietaiba arbor. 101
Ieticacica reſina. 101
Ietica herba. 16
Ieticucu herba. 41
Ignavus quadrupes. 221
Iguana lacertus. 236
Iito arbor. 120
Iiya quadrupes. 234
Inajaguacuiba arbor. 138
Inga arboris ſpecies. 111
Inga opeapiiba arbor. 112
Inimboy herba, 12. Icon. 56
Inſectum inominatum. 256, 257, 259
Inſectum inſtar ſuci. 258
Inſectum magnitudine Bruſci. 258
Inſectum volans muſcæ figura. 255
Inſectum volans Tauri ſpecies. 256
Iocara arbor. 133
Ipecacoanha herba. 17
Ipecati apoa avis. 218
Ipecu avis. 207
Iperoba arbor. 97
Iperu piſcis. 172
Iperuquiba piſcis. 180
Iſocucu vermis. 252
Itaiara piſcis. 146
Iua frutex. 63
Iua umbu arbor. 108
Iuapecanga herba. 10
Iupatiima quadrupes. 222
Iupuiuba avis. 193
Iuqueri omano frutex. 64
Iurepeba frutex. 89
Iurucua teſtudo marina. 241
Iurumu herba. 44
Iurura teſtudo. 241
Iuruucapeba piſcis. 146

K.

Kakara fructus Tapuyis. 268
Κάπρος piſcis Græcis. 163
Kitſhara apis ſpecies. 259
Kura ura fructus Tapuyis. 268

L.

Ablab phaſeolus. 33
Lectus penſilis Braſilienſium. 271
Limæ metropolis Peru longitudo. 260
Lingoada *piſcis Luſitanis.* 181
Lobi echinoides Cluſii. 12
Locuſtarum ſpecies. 245
Locuſta tota atra. 248
Loutra *Luſitanis.* 234
Luce herba Chilenſium. 291
Lyſimachiæ ſpecies. 30

M.

Macaquo Congenſibus quadrupes. 227
Maci Medici Chilenſium. 291

Macucagua avis. 213
Macumba Congensibus herba. 24
Maguari avis. 204
Maguey, seu Metl Mexicanorum. 38, 88
Malaguetta vera. 39
Mameluco qui Brasilianis. 268
Mamoeira arbor. 102
Manaca frutex. 69
Mandatia Lablab Alpini. 33
Mandiiba frutex. 65
Mandioca radix. ibid.
Mandiopuba. 67
Mandubi d'Angola herba. 43
Mangangai insectum. 257
Mangaiba arbor. 122
Mange Veradeiro *Lusitan.* 118
Mani Hispanis planta. 37
Mantis locusta. 246
Manucodiata rex, avis. 201
Manucodiata alia. 219
Mapreucauch fluvius. 268
Maracana avis. 207
Maracana Araræ species. ibid.
Maracoana cancer. 184
Maraguao quadrupes. 233
Marangigoana anima à corpore separata Brasil. 279
Mareca avis. 214
Marinheiro *cancer Lusitan.* 187
Marrubium Brasiliense. 16
Masarino *avis Lusitanis.* 191
Maratata iba arbor. 132
Maruapoante numen Chilensium. 287
Matapasto *herba Lusitanis.* 10
Matuitui avis. 199, 217
Maturaque piscis. 169
Mauritiæ civitatis longitudo. 260
Mberuobi insectum. 254
Mecapatli Mexicanorum. 11
Melongela herba. 24
Mechoacan radix. 41
Meeru canna Indica. 4
Mellis agrestis species. 259
Melo aquaticus. 22
Memeriam bacala Congens. 234
Mentha Græca. 25
Mentastro *herba Lusitanis.* 25
Mergi aquatici species elegans. 218
Meros *piscis Lusitan.* 169
Metl Mexicanorum. 38, 88
Micambe herba. 10
Mieren-eter *Belgis.* 225
Miivapira piscis. 162
Millipedæ species. 253, 258
Mitu, vel Mutu avis. 194. *alia ejus species.* 195
Molle arbor. 90
Monguape fluvius. 262
Monoceros piscis. 143
Monoceros piscis Clusii. 154
Mormylo Gesneri piscis. 156
Mosambes d'Angola herba. 10
Mosquito culex. 257
Mozombo qui Brasilianis. 268
Mucu piscis. 161
Mucuna phaseolus. 18
Mucutaiba arbor. 106
Muiva arbor. 117
Mulato *qui dicantur.* 268
Mulli piscis species. 156
Mundubi herba. 37
Mundubi guacu arbor. 96
Mureci arbor. 118
Mures Brasilienses. 229
Murucujæ species. 70, 71
Mus araneus. 229
Muscarum variæ species. 254
Myouros herba. 6
Myrta *Lusitanis.* 108

N.

Nana, vulgo Ananas planta. 33
Nana brava. ibid.
Nari nari piscis. 175
Nasthos Græcis. 4
Nebulæ raræ in Brasilia. 265
Nhambi herba. 49
Nhambuguacu frutex. 77
Nhamdia piscis. 149
Nhamduguacu araneus. 248
Nhamdui frutex. 73
Nhandiroba herba. 46
Nhanduguacu avis. 190
Nhaquunda piscis. 171
Nhatiu culex. 257
Nil, sive Nir, color cæruleus. 57
Niqui piscis. 178
Noitibo *avis Lusitanis.* 195
Nux Cathartica. 96

O.

Occoembo *Lusitanis herba.* 26
Oleum dantes plantæ. 47
Omenapo Yeima herba. 51
Onca *Lusitanis quadrupes.* 235
Ononis non spinosa floribus luteis. 3
Openauck radix. 43
Opponne fluvius. 269
Orbis muricatus. 159
Orellana tinctura. 62
Orobus Brasiliensis. 9
Otschunogh fluvius. 268
Oves Peruvianæ. 243
Oves Chilenses. 244
Ourico cacheiro *Lusitanis quadrup.* 233

P.

Paca cuniculi species. 224
Pacomo piscis. 148
Paco caatinga herba. 48
Paco caatinga arbor. 102
Pacoeira *Lusitanis arbor.* 137
Paco Seroca herba. 48
Paiomirioba herba. 9
Paipaiguacu insectum. 255
Palmeiræ Brasiliæ. 261
Panama insectum. 250
Panapana mucu insectum. 249, 250
Pao Brasil *Lusitanis.* 101
Pao d'arco *Lusitanis arbor.* 118
Pao gamelo *Lusitanis arbor.* 131
Papa peixe *avis Lusitanis.* 194
Papay arbor. 102, 104
Papilionum variæ species. 250
Paragua psittacus. 207
Paranacure gammarus. 188
Pararo herba. 52
Parati piscis. 181

Paru piſcis. 144
Paſſionis flos. 70
Paſtor piſcis. 166
Paſtinaca marina. 175
Pata *Luſitanis Anſer.* 218
Pati Maguey ſpecies. 89
Pegafrol *avis Luſitanis.* 196
Peixe agulha *Luſitanis.* 168
Peixe gallo *Luſitanis.* 161
Peixe pegador *Luſitanis.* 180
Peixe ſerra *Luſitanis.* 179
Peixe viola *Luſitanis piſcis.* 151
Peixe volador *Luſitanis.* 162
Perexil *Luſitanis herba.* 14
Peo de Galinha *vermiculus.* 83
Petimbuaba piſcis. 148
Phalangium maximum. 248
Phoxinus Geſneri. 170
Piaba piſcis. ibid.
Piabucu piſcis. ibid.
Picacuroba avis. 204
Picuipinima avis. ibid.
Pieterman *Belgis.* 178
Pillan numen Chilenſium. 287
Pimenta *Luſitanis.* 39
Pinahuizxihuitl Mexicanorum. 65
Pindoba arbor. 133
Pinhones *Luſitanis.* 96
Pino herba. 48
Piper caudatum. 73
Piquitinga piſcis. 159
Pira aca piſcis. 154
Pira acangata piſcis. 144
Pirabebe piſcis. 162
Piracoaba piſcis. 176
Pira iurumenbeca piſcis. 149
Pira metara piſcis, 156. *Icon.* 181
Piranema piſcis. 145
Pira pixanga piſcis. 152
Piraquiba piſcis. 180
Pira tiapa piſcis. 157, 180
Pira umbu piſcis. 167
Piraya piſcis. 164
Piſcis innominatus. 153
Pita quid ſit. 89
Pitanga guacu avis. 216
Plantæ innominatæ. 7, 8, 9, 14, 16, 18, 19, 21, 30, 31, 37, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56
Polypodium Braſilienſe. 2
Pongi Congenſibus quadrupes. 225
Porcus Guineenſis. 230
Porcus ſilveſtris. 229
Poti atinga gammarus. 188
Poti pema gammarus. 187
Potiqui quiya locuſta marina. 185
Priguiza *Luſitanis quadrupes.* 221
Pſittacorum majorum & minorum ſpecies. 205
Pſittacorum nidi. ibid.
Pudiano vermelho *piſcis.* 145
Pudiano verde *piſcis.* 146
Pulches Chilenſium natio. 288
Pulgera herba. 25
Punaru piſcis ſpecies. 165
Puraque piſcis. 151

Q.

Quahayehuachtli Mexicanorum. 97
Quauhmecatl Mexicanorum. 11
Quereiba arbor. 135
Quetele avis Congenſibus. 192
Quici inſectum. 254
Quici miri inſectum. ibid.
Quillobo Congenſibus herba. 31
Quimbatui avis. 207
Quinciamali herba. 291
Quingombo *herba Luſitanis.* 31
Quiriquincios Chilenſium. 292
Quitii arbor. 113
Quiyæ herbæ ſpecies. 37

R.

Retelſlange *Belgis Serpens.* 240
Rajæ ſpecies in Braſilia. 175
Rana in arboribus degens. 241
Remedium contra Serpentum morſus, 7. *contra venena,* 9, 26. *contra calculum,* 26, 48. *contra morſus venenatorum animalium,* ibid. & 50, 52, 60. *contra ſcabiem,* 26. *purgans,* 32. *abſtergens,* ibid. *adverſus ulcera,* 53. *purgans,* 97. *contra dyſenteriam,* 62. *contra venenum.* 216
Ren marinus Zoophyton. 189
Reri oſtrea. 188
Reri apiya hydrus. ibid.
Rio S. Franciſco deſcriptio. 262, 263
Robalo *piſcis Luſitanis.* 160
Roza quid ſignificet Luſitanis. 66

S.

SAbaon *arbor Luſitanis.* 113
Sacchari machina, & conficiendi modus. 83. & ſeq.
Sagittaria herba. 55
Saimbeiba arbor. 111
Sallema *piſcis Luſitanis.* 153
Salmoneta *piſcis Luſitanis.* 156
Salpa piſcis. 153
Sape *Luſitan. gramen junceum.* 2
Sarçaparilla *Hiſpanis.* 10, 11
Sardinha *piſcis Luſitanis.* 178
Sargus piſcis. 147
Sarigoy quadrupes. 222
Sayacu avis. 193
Scarabeus parvus. 258
Scurvogel *Belgis.* 200
Scyuri Braſilienſes. 231
Sempervivum marinum bacciferum. 13
Senembi lacertus Iguana. 236
Serpentaria major. 7
Seſamum herba. 21
Silva d'agoa *frutex Luſitan.* 74
Soco avis. 199
Solani veſicarii ſpecies. 12
Solanum bacciferum. 55
Soldanella herba. 51
Soldido *piſcis Luſitanis.* 151
Squilla lata. 186
Squilla μάνης. 187
Stella marina. 189
Stella arboreſcens. ibid.
Struthio avis. 190

T.

TAcomaree canna Sacchariſera. 82
Tajacu caaigora porcus. 229
Taja oba herba. 35
Tai-ibi quadrupes. 223
Tainha *piſcis Luſitanis.* 181

Taioia herba. 27
Tamandua quadrupes. 225
Tamarindorum arbor. 107
Tamaruguacu locusta marina. 186
Tamatia avis. 208
Tamoata piscis. 151
Tamoatarana herba. 53
Tangara species. 214
Tangarana frutex. 60
Tapacura Brasilienſibus. 269
Tapeti cuniculus. 223
Tapera avis. 205
Tapia arbor. 98
Tapiiaj formicæ. 252
Tapierete quadrupes. 229
Tapyracoyanana arbor. 134
Tapuiyarum fines & ſedes, 268. *mores,* 270. *arma,* 278. *mores & conſuetudines,* 279. *Icones,* 280. *progrediendi modus,* 280. *victus,* 281. *fœminæ pregnantes, & poſt partum quomodo agant,* 281. *mortuos ſuos comedunt,* 282. *lugendi modus,* ibid. *Habitus corporis,* ibid. *quibus rebus magnates à plebe differant.* ibid.
Tarabe pſittacus. 207
Taraguira lacertus. 238
Taraguira Aycurara. 238
Tarcira d'alto *piſcis.* 157
Tariera do Rio piſcis. ibid.
Tareraja herba. 33
Tartaruga *teſtudo marina.* 241
Tatai iba arbor. 119
Tatu & Tatupeba quadrupes. 231
Tatu ete quadrupes. ibid.
Tatu apara quadrupes. 232
Tauri volantis ſpecies. 246
Tayaſica piſcis. 144
Teca Chilenſium far. 285
Teitey avis. 212
Teinguacu lacertus. 237
Teiunbana lacertulus. 238
Teſtudinum ſpecies. 241
Tetimixara piſcis. 145
Tiburonis ſpecies. 181
Tijeguacu paroara avis. 214
Timucu piſcis. 168
Tipioia, Tipiaca, Tipiabaca. 67
Tlaquatzin quadrup. 222, 223, 233
Tomatzitzicaztli Mexicanorum. 6
Tongu Angolenſibus herba. 24
Tremate frutex. 61, 81
Triangularis piſcis. 142
Trolli ſpecies. 2
Triſcum ſpicatum. ibid.
Tuberon *Luſitanis.* 172
Tucana avis. 217
Tururacu locuſta. 245
Tucurobi locuſta. 246
Tuidara avis. 205
Tui vulgo perroquet. 206
Tuiaputeiuba perroquet. ibid.
Tuiete perroquet. ibid.
Tuipara perroquet. ibid.
Tuitirica perroquet. ibid.
Tuinanti iba arbor. 136
Tunarum differentiæ. 127
Tunga inſectum. 249
Tupa quid ſignificet Braſil. 278
Tupacununga Tonitru Braſil. ibid.
Tupaberaba fulgur Braſil. ibid.
Tyepiranga avis. 192
Tzopilotl avis Mexicanis. 208

V.

Vca guacu cancer. 185
Vcajs Chilenſes nondum perdomiti. 283
Vca una cancer. 184
Vermis terreſtris. 255
Veſpertilio aquaticus. 143
Veſpertilio cornutus. 213
Vipuba & Viabururu herba. 67
Vmari arbor. 121
Vmbu arbor. 108
Vmbulu Congenſibus quadrupes. 225
Vnau quadrupes. 222
Vribaco piſcis. 177
Vrticæ Vrentis ſpecies. 48
Vrubu avis. 207
Vrucatu herba. 35
Vrucari iba arbor. 104, 109
Vrucu frutex. 61
Vrumaru piſcis. 173
Vrutaurana avis. 203
Vty arbor. 120
Vuba arundo ſagittaria. 3
Vubarana piſcis. 154

W.

Waterhoen *Belgis avis.* 190
Watermeloen *Belgis.* 22
VVilhelmi Glymmerii itinerarium. 263

X.

Xhuali arbor Mexicanis. 92
Xalapa radix. 42
Xalxocotl Mexicanorum. 105
Xiphias piſcis. 160

Y.

Ypotinge fluvius Braſiliæ. 268
Ytzlebuayo patli Mexicanis. 99
Yuca Americanorum. 68
Yztuatzoz Sarçaparilla Mechoacanorum. 11

Z.

Zinziber duplex, mas & fœmina. 17, 18
Zoophyta duo innominata. 189

FINIS.

BOOK:
Historia Naturalis Brasiliae
I Mauritius., 1648

CONDITION WHEN RECEIVED:
Boards off, largely decayed, leather spine gone, end papers (pastedowns) unusable, headbands missing.

PROCEDURES:
Attach (new) boards using overcast cloth joint method. Firm up bands on spine (building up with cord). Covering with calf (1/4 bd) and new cloth. Handmade paper. Pastedowns and fly leaves (new), new sewn headbands, extensive paper repair, cloth hinges.

DATE:
30 September 2002

CONSERVATOR:

_____
J. Schiller